

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

اعلام اصفهان

تأليف: سيد مصباح الدين مهدوی

تصحیح، تحقیق و اضافات: علامہ رضا نصر اللہی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اعلام اصفهان

نویسنده:

مصلح الدین مهدوی

ناشر چاپی:

سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶۵	اعلام اصفهان: جلد دوم - «ب - ذ»
۶۵	مشخصات کتاب
۶۶	اشاره
۷۰	پیش گفتار
۷۴	مقدمه تحقیق
۹۲	«ب»
۹۲	اشاره
۹۴	بابا
۹۴	بابا الهی
۹۴	بابا باب الله
۹۴	بابا امیر
۹۴	بابا یدِلا
۹۵	بابا بیات
۹۵	بابا توتا
۹۵	بابا جوزا
۹۵	بابا حاجی
۹۶	بابا حسن
۹۶	بابا حمزه
۹۶	بابا حیدر
۹۶	بابا حیدر
۹۶	بابا خدادوست
۹۷	بابا دنیه
۹۷	بابا رضی

۹۷	بابا رکن الدین بیضاوی شیرازی
۹۹	بابا سرخ
۹۹	بابا سعید
۹۹	بابا سلطان قلندر قمی
۱۰۰	بابا سنگکی
۱۰۰	بابا شاه اصفهانی
۱۰۱	بابا شهاب
۱۰۱	بابا شیخ احمد
۱۰۱	بابا شیخ حسین
۱۰۲	بابا شیخ علی
۱۰۲	بابا شیخ علی
۱۰۲	بابا شیخ علی رودباری
۱۰۲	بابا شیر
۱۰۲	بابا صفی
۱۰۳	بابا صلت
۱۰۳	بابا عبدالله
۱۰۳	بابا عبدالله
۱۰۳	بابا عبدالله
۱۰۳	بابا عریان
۱۰۳	بابا علمدار
۱۰۴	بابا علی
۱۰۴	بابا علی خان گورتانی
۱۰۴	بابا فولاد
۱۰۵	بابا قادر
۱۰۵	باباقاسم
۱۰۶	بابا قارداش

- ۱۰۶ بابا قزوینی
- ۱۰۶ بابا لکات
- ۱۰۶ بابا لخته*
- ۱۰۶ بابا لنگر
- ۱۰۷ بابا متکا
- ۱۰۷ بابا محمد علی اصفهانی
- ۱۰۷ بابا محمود
- ۱۰۷ بابا ملّا
- ۱۰۷ بابا نوش
- ۱۰۸ بابا وحدی
- ۱۰۸ بابا یحیی
- ۱۰۸ باباخان شکوهی بختیاری
- ۱۰۸ میرزا باقر
- ۱۰۹ محمد باقر آتشی شیرازی
- ۱۰۹ شیخ محمد باقر ارونقی*
- ۱۰۹ شیخ محمد باقر استرآبادی
- ۱۱۰ استاد باقر اصفهانی*
- ۱۱۰ ملّا محمد باقر اصفهانی
- ۱۱۰ محمد باقر اصفهانی
- ۱۱۱ محمد باقر اصفهانی
- ۱۱۱ محمد باقر اصفهانی
- ۱۱۲ محمد باقر اصفهانی
- ۱۱۲ محمد باقر اصفهانی
- ۱۱۲ شیخ محمد باقر اصفهانی
- ۱۱۳ سید محمد باقر امامی*
- ۱۱۳ دکتر باقر آل ابراهیم

- ۱۱۴ ----- محمد باقر نجف آبادی
- ۱۱۴ ----- شیخ محمد باقر کلباسی*
- ۱۱۵ ----- شیخ محمد باقر اصفهانی
- ۱۱۵ ----- میرزا محمد باقر مجدالاطباء
- ۱۱۵ ----- میر محمد باقر حسینی اصفهانی*
- ۱۱۵ ----- میرزا محمد باقر حسینی نطنزی
- ۱۱۷ ----- میر محمد باقر شهرستانی
- ۱۱۷ ----- سید محمد باقر آسیاب پری
- ۱۱۸ ----- میرزا محمد باقر امامی
- ۱۱۸ ----- میرزا محمد باقر شهیدی علوی
- ۱۱۸ ----- محمد باقر حسینی مازندرانی
- ۱۱۹ ----- سید محمد باقر ثانی بیدآبادی
- ۱۲۰ ----- میر محمد باقر خاتون آبادی
- ۱۲۴ ----- میرزا محمد باقر طبیب
- ۱۲۴ ----- میر محمد باقر واعظ
- ۱۲۵ ----- میر محمد باقر خاتون آبادی
- ۱۲۵ ----- آقا باقر سعدالسلطنه*
- ۱۲۶ ----- محمد باقر حسینی
- ۱۲۶ ----- آقا محمد باقر وحید بهبهانی*
- ۱۲۷ ----- محمد باقر بن امین
- ۱۲۷ ----- شیخ محمد باقر الفت
- ۱۳۰ ----- میرزا محمد باقر مدرّس
- ۱۳۱ ----- شیخ محمد باقر نجفی (کبیر)
- ۱۳۳ ----- سید محمد باقر رویدشتی
- ۱۳۳ ----- علامه مآ محمد باقر مجلسی
- ۱۳۵ ----- محمد باقر خضری استرآبادی*

- ۱۳۶ مآ محمد باقر ابوالفقراء گزی
- ۱۳۸ سید محمد باقر حسینی قزوینی
- ۱۳۸ شیخ باقر کیانی فلاورجانی*
- ۱۳۸ مآ محمد باقر لاهیجی
- ۱۳۹ محمد باقر باغاتی
- ۱۳۹ سید محمد باقر عمادالاسلام
- ۱۴۰ شیخ محمد باقر قهی
- ۱۴۱ باقر حمیدی
- ۱۴۱ محمد باقر نصیری طوسی
- ۱۴۲ مآ محمد باقر فشارکی
- ۱۴۳ میرزا محمد باقر روضاتی
- ۱۴۴ شیخ محمد باقر نجفی
- ۱۴۵ سید محمد باقر امامی دهکردی
- ۱۴۶ محمد باقر قزوینی
- ۱۴۶ سید محمد باقر عمادالواعظین*
- ۱۴۷ محمد باقر بروجنی
- ۱۴۷ سید محمد باقر گلستانه
- ۱۴۸ میرزا محمد باقر خلیفه سلطانی
- ۱۴۸ سید محمد باقر دُرمیانی
- ۱۴۹ سید محمد باقر بهشتی
- ۱۴۹ محمد باقر مبارکه ای*
- ۱۴۹ سید محمد باقر صدر الافاضل سدهی
- ۱۵۰ شیخ محمد باقر وائق همدانی
- ۱۵۱ محمد باقر طبیب اصفهانی
- ۱۵۲ سید محمد باقر مجتهد گنجه ای
- ۱۵۳ میرزا محمد باقر بهاء خواجهی

- ۱۵۳ محمد باقر یزدی ثانی* *
- ۱۵۴ میرزا محمد باقر منجم
- ۱۵۵ میرزا محمد باقر موسوی خوانساری
- ۱۵۵ شیخ محمد باقر فشارکی
- ۱۵۶ سید محمد باقر میردامادی* *
- ۱۵۷ میرزا محمد باقر هرنندی
- ۱۵۷ شیخ محمد باقر شریعتی دهاقانی
- ۱۵۸ محمد باقر شهرستانی
- ۱۵۹ محمد باقر طبیب* *
- ۱۵۹ شیخ محمد باقر کربلایی
- ۱۵۹ شیخ محمد باقر صدیقین* *
- ۱۶۰ میرزا محمد باقر فقیه ایمانی
- ۱۶۱ محمد باقر قهبائی* *
- ۱۶۲ سید محمد باقر احمدآبادی
- ۱۶۲ شیخ محمد باقر معلم* *
- ۱۶۲ محمد باقر اصفهانی
- ۱۶۳ شیخ محمد باقر زند کرمانی* *
- ۱۶۴ محمد باقر معلّم خوراسکائی* *
- ۱۶۵ ملّا محمد باقر قمشه ای
- ۱۶۵ سید محمد باقر حسنی نجف آبادی* *
- ۱۶۶ سید محمد باقر چهارسوقی (صاحب روضات)
- ۱۶۹ ملّا محمد باقر یزدی* *
- ۱۷۰ محمد باقر قمشه ای* *
- ۱۷۰ سید محمد باقر واعظ اصفهانی
- ۱۷۰ دکتر سید محمد باقر کتابی* *
- ۱۷۲ ملّا محمد باقر تنکابنی

- ۱۷۲ سید محمد باقر موسوی
- ۱۷۲ سید محمد باقر موسوی اصفهانی*
- ۱۷۳ میرزا محمد باقر خاتون آبادی
- ۱۷۳ محمد باقر زآنی اصفهانی
- ۱۷۳ محمد باقر قمی
- ۱۷۴ شیخ محمد باقر ناصری دولت آبادی
- ۱۷۴ میرزا محمد باقر حکیم باشی
- ۱۷۵ حاج محمد باقر خان صدر اصفهانی
- ۱۷۶ ملا محمد باقر نجف آبادی
- ۱۷۶ سید محمد باقر تویسرکانی
- ۱۷۷ محمد باقر لمعه اصفهانی
- ۱۷۸ سید محمد باقر موسوی اصفهانی
- ۱۷۸ میرزا محمد باقر مجلسی
- ۱۷۹ سید محمد باقر میر محمد صادقی
- ۱۷۹ محمد باقر ندوشنی
- ۱۷۹ میرزا محمد باقر بروجردی
- ۱۸۰ ملا محمد باقر تبریزی
- ۱۸۰ سید باقر حسینی
- ۱۸۱ سید محمد باقر خاتون آبادی
- ۱۸۱ سید محمد باقر فقیهی*
- ۱۸۱ محمد باقر قاینی اصفهانی
- ۱۸۲ شیخ محمد باقر گلپایگانی
- ۱۸۲ محمد باقر رشحه اصفهانی
- ۱۸۳ محمد باقر نقاشباشی سمیرمی
- ۱۸۳ سید محمد باقر نیری زواره ای
- ۱۸۳ میرزا محمد باقر پیشنماز

- ۱۸۴ میرزا محمد باقر مشیرالملک نائینی
- ۱۸۶ میرزا محمد باقر زنجانی
- ۱۸۶ محمد باقر اصفهانی
- ۱۸۶ سید محمد باقر ابطحی
- ۱۸۸ محمد باقر اصفهانی
- ۱۸۸ میرزا باقر جابری
- ۱۸۸ محمد باقر فروشانی*
- ۱۸۸ ملاً محمد باقر برلشتی
- ۱۸۹ محمد باقر نشاطی گرجی
- ۱۸۹ محمد باقر خوانساری
- ۱۹۰ شیخ محمد باقر اصفهانی
- ۱۹۰ باقر اصفهانی
- ۱۹۰ باقر الماسی
- ۱۹۱ آقا باقر خوراسکانی
- ۱۹۲ محمد باقر قزوینی اصفهانی
- ۱۹۲ سید محمد باقر امامی کروی*
- ۱۹۳ محمد باقر اصفهانی
- ۱۹۳ ملاً محمد باقر خوزانی
- ۱۹۴ سید محمد باقر حسینی اصفهانی
- ۱۹۴ میر محمد باقر داماد
- ۱۹۷ سید محمد باقر موسوی
- ۱۹۷ میر محمد باقر گلستانه
- ۱۹۷ میرزا محمد باقر نواب لاهیجی
- ۱۹۹ باقرخان عراقی*
- ۱۹۹ سید محمد باقر رجائی
- ۲۰۰ باقر خاص اصفهانی

- ۲۰۱ سید محمد باقر مّوحد ابطحی* *
- ۲۰۱ سید محمد باقر درچه ای
- ۲۰۳ میرزا محمد باقر خلیفه سلطانی
- ۲۰۳ محمد باقر کردآبادی
- ۲۰۴ محمد باقر بن منبوق
- ۲۰۴ محمد باقر باغاتی
- ۲۰۴ مآ محمد باقر محقق سبزواری
- ۲۰۷ سید محمد باقر نحوی
- ۲۰۸ سید محمد باقر خاتون آبادی
- ۲۰۸ مآ محمد باقر قمشه ای
- ۲۰۹ محمد باقر نیلفروشان* *
- ۲۱۰ مآ محمد باقر هرندی* *
- ۲۱۰ سید محمد باقر حجّهالاسلام شفتی
- ۲۱۳ محمد باقر حسینی
- ۲۱۳ میرزا محمد باقر پاقلعه ای
- ۲۱۳ محمد باقر خوراسکانی
- ۲۱۴ محمد باقر اصفهانی* *
- ۲۱۴ سید باقر رشتیان* *
- ۲۱۴ مآ محمد باقر صفای نائینی
- ۲۱۵ باقر برهمن
- ۲۱۵ باقر بنا* *
- ۲۱۶ آقا محمد باقر بهجت اصفهانی* *
- ۲۱۶ میرزا باقر تبریزی
- ۲۱۷ محمد باقر توحید اصفهانی
- ۲۱۷ سید محمد باقر حسام الشادات
- ۲۱۷ باقر سخائی

- ۲۱۸ سید محمد باقر تیرانی
- ۲۱۸ محمد باقر حسینی
- ۲۱۸ محمد باقر کارلادانی اصفهانی
- ۲۱۹ سید محمد باقر دیباج
- ۲۱۹ میرزا محمد باقر ذکاءالملک اصفهانی
- ۲۱۹ سید محمد باقر زواره ای
- ۲۱۹ محمد باقر سروش اصفهانی
- ۲۲۰ آقا محمد باقر سمسوری
- ۲۲۱ سید محمد باقر صدراکتاب
- ۲۲۱ میر محمد باقر طباطبایی اصفهانی
- ۲۲۱ آقا سید محمد باقر طبیب
- ۲۲۱ محمد باقر عامی اصفهانی
- ۲۲۲ شیخ محمد باقر قزوینی
- ۲۲۲ میرزا باقر قاضی زاده
- ۲۲۳ ملا محمد باقر گزی
- ۲۲۴ سید محمد باقر محزون سدهی
- ۲۲۴ محمد باقر منیر اصفهانی
- ۲۲۴ سید محمد باقر موسوی اصفهانی
- ۲۲۵ محمد باقر نجم ثانی*
- ۲۲۵ آقا باقر نقاش*
- ۲۲۶ ملا محمد باقر ورنوسفادرائی
- ۲۲۶ بایزید بسطامی
- ۲۲۷ بایندر صفوی*
- ۲۲۷ سید بحرالعطاء مهدوی هرستانی
- ۲۲۸ سید بحرالعلوم میردامادی
- ۲۲۹ بداق بیگ نسیم شاملو

- ۲۲۹ بدران علوی نسابه اصفهانی
- ۲۳۰ بدر رارانی اصفهانی
- ۲۳۰ بدر فرکی اصفهانی
- ۲۳۱ سید بدرالدین جاجرمی
- ۲۳۱ سید بدرالدین کتابی
- ۲۳۲ محمّد بدیع اصفهانی
- ۲۳۴ محمّد بدیع بن حیدر علی
- ۲۳۴ میرزا بدیع نطنزی*
- ۲۳۴ میرزا بدیع درب امامی
- ۲۳۸ بدیع الزّمان اصفهانی*
- ۲۳۸ میرزا بدیع الزّمان منجم
- ۲۳۹ بدیع الزّمان عباسی
- ۲۳۹ بدیع الزّمان کاتب خاتون آبادی
- ۲۳۹ میرزا بدیع الزّمان اردستانی
- ۲۴۰ میرزا بدیع الزّمان نصرآبادی
- ۲۴۱ استاد بدیع الزّمان تونی
- ۲۴۱ ملّا بدیع الزّمان هرنندی
- ۲۴۱ دکتر بدیع الله دبیری نژاد*
- ۲۴۲ بذال فرسانی
- ۲۴۳ براتعلی نجف آبادی
- ۲۴۳ برخوردار اصفهانی*
- ۲۴۴ برخوردار بیگ فاتح گلپایگانی*
- ۲۴۴ برخوردار بیگ نائینی
- ۲۴۵ بَرکیازق سلجوقی
- ۲۴۵ رئیس بَرکه
- ۲۴۶ برهان الدین خوراسکانی*

- ۲۴۶ بُشر مدینی
- ۲۴۶ بکار عنبری فقیه
- ۲۴۷ بکتاش
- ۲۴۸ بکر آدمی شیرازی
- ۲۴۸ بندار اصفهانی
- ۲۴۸ بُنّدار انماطی
- ۲۴۹ بهاء‌الدین الفت
- ۲۴۹ میرزا بهاء‌الدین فاضل نوری
- ۲۵۰ سید بهاء‌الدین مهدوی*
- ۲۵۲ سید بهاء‌الدین رضوی خوانساری
- ۲۵۳ شیخ بهاء‌الدین برهانی
- ۲۵۵ میرزا بهاء‌الدین صدر عاملی
- ۲۵۵ شیخ بهاء‌الدین کاشانی
- ۲۵۶ شیخ بهاء‌الدین گیلانی
- ۲۵۶ بهاری اصفهانی
- ۲۵۶ بهرام اصفهانی
- ۲۵۷ بهرام اصفهانی
- ۲۵۷ بهرام بیگ بیانی تبریزی
- ۲۵۷ بهرام سفره کش*
- ۲۵۸ بهرام پریش شهرضائی*
- ۲۵۹ بهروز بیضاوی*
- ۲۶۱ بهروز ریحان اسفرجانی
- ۲۶۱ بهزاد بیگ دوستاق
- ۲۶۱ بهزاد نقاش اصفهانی
- ۲۶۲ بهمن رافعی*
- ۲۶۴ بهمن «شارق» بروجنی

- ۲۶۵ بیرام بیگ سامع همدانی
- ۲۶۶ «پ»
- ۲۶۶ اشاره
- ۲۶۸ پرویز بختیاری
- ۲۶۸ دکتر پرویز دبیری*
- ۲۷۰ خواجه پطرس ارمنی
- ۲۷۰ پهلوان صالح*
- ۲۷۲ پیر
- ۲۷۲ پیر بکران
- ۲۷۳ پیر پرنده
- ۲۷۳ پیر پینه دوز
- ۲۷۳ پیر جلال
- ۲۷۳ پیر جمالی*
- ۲۷۴ پیر حاجات
- ۲۷۵ پیر عنایت
- ۲۷۵ پیر محمّد
- ۲۷۵ پیر مرتضی علی اردستانی
- ۲۷۶ پیر محمود
- ۲۷۷ «ت»
- ۲۷۷ اشاره
- ۲۷۹ خواجه تاج الدین سلمانی*
- ۲۷۹ تذهیبی اصفهانی
- ۲۷۹ تسلی اصفهانی
- ۲۸۰ تقی*
- ۲۸۰ محمّد تقی اصفهانی
- ۲۸۰ محمّد تقی اصفهانی*

- ۲۸۱ ملّا محمد تقی اصفهانی
- ۲۸۱ میرزا شاه تقی واحد اصفهانی
- ۲۸۲ محمد تقی بیگ اصفهانی
- ۲۸۲ محمد تقی اصفهانی طهرانی
- ۲۸۲ محمد تقی اصفهانی
- ۲۸۲ شیخ محمد تقی اعتزازیان *
- ۲۸۳ سید محمد تقی امامی *
- ۲۸۳ محمد تقی اصفهانی
- ۲۸۳ ملّا محمد تقی سمیرمی *
- ۲۸۴ محمد تقی صحّاف
- ۲۸۵ محمد تقی کفرانی
- ۲۸۵ شیخ محمد تقی بروجردی
- ۲۸۶ سید محمد تقی مهدوی سیدی
- ۲۸۶ شیخ محمد تقی فهامی *
- ۲۸۶ تقی اصفهانی
- ۲۸۷ محمد تقی قهبائی
- ۲۸۷ ملّا محمد تقی پروانه عباسی *
- ۲۸۸ محمد تقی اصفهانی
- ۲۸۸ محمد تقی اصفهانی
- ۲۸۸ محمد تقی اصفهانی
- ۲۸۹ ملّا محمد تقی مجلسی
- ۲۸۹ شیخ محمد تقی آقاجفی
- ۲۹۳ سید محمد تقی خلیفه سلطانی *
- ۲۹۳ ملّا محمد تقی کاتب اصفهانی *
- ۲۹۴ محمد تقی قاضی زاده *
- ۲۹۴ سید محمد تقی بهشتی

- ۲۹۴ سید محمد تقی نجف آبادی*
- ۲۹۵ شیخ محمد تقی مجلسی*
- ۲۹۶ محمد تقی خوانساری
- ۲۹۶ میر محمد تقی مدرّس
- ۲۹۷ محمد تقی اصفهانی
- ۲۹۷ سید محمد تقی موسوی شفتی
- ۲۹۸ ملا محمد تقی جیلانی*
- ۲۹۸ شیخ محمد تقی فشارکی
- ۲۹۹ محمد تقی کاتب خاتون آبادی
- ۲۹۹ ملا تقی خوراسکانی*
- ۲۹۹ استاد محمد تقی ذوفن*
- ۳۰۰ محمد تقی شهرستانی
- ۳۰۰ سید تقی هاشمی دهرخی*
- ۳۰۲ میرزا محمد تقی هرندی
- ۳۰۲ پروفیسور سید تقی فاطمی*
- ۳۰۳ شیخ محمد تقی قمشه ای
- ۳۰۳ محمد تقی یزدی
- ۳۰۴ ملا محمد تقی هروی
- ۳۰۴ میرزا محمد تقی مجلسی
- ۳۰۵ سید محمد تقی خراسانی نجفی
- ۳۰۵ محمد تقی داورپناه*
- ۳۰۶ شیخ محمد تقی رازی نجفی
- ۳۰۸ سید محمد تقی میردامادی
- ۳۰۸ محمد تقی کیهان سامانی
- ۳۰۹ ملا محمد تقی رازی
- ۳۰۹ ملا محمد تقی گوگدی گلپایگانی

- ۳۱۰ محمد تقی اصفهانی *
- ۳۱۰ سید محمد تقی مستجاب الدعوه
- ۳۱۲ میر محمد تقی خاتون آبادی (کوفتگر)
- ۳۱۲ میر محمد تقی خاتون آبادی
- ۳۱۳ سید محمد تقی کتابی
- ۳۱۳ سید محمد تقی کتابی *
- ۳۱۴ محمد تقی اردبیلی
- ۳۱۴ شیخ محمد تقی پیکانی جرقویه ای
- ۳۱۵ سید محمد تقی حسینی تبریزی
- ۳۱۵ محمد تقی اصفهانی
- ۳۱۶ محمد تقی اصفهانی *
- ۳۱۶ شیخ محمد تقی نجفی
- ۳۱۷ محمد تقی نصیری طوسی
- ۳۱۷ سید محمد تقی فقیه احمدآبادی
- ۳۱۹ محمد تقی عاشق آبادی *
- ۳۱۹ ملا محمد تقی مجلسی
- ۳۲۰ ملا محمد تقی الماسی
- ۳۲۱ میرزا محمد تقی ادیب طوسی
- ۳۲۲ ملا محمد تقی طبسی
- ۳۲۲ محمد تقی اصفهانی
- ۳۲۳ ملا محمد تقی اردستانی
- ۳۲۳ محمد تقی خان صدری
- ۳۲۳ سید تقی حسینی
- ۳۲۴ شیخ محمد تقی صدیقین *
- ۳۲۵ شیخ محمد تقی هرندی *
- ۳۲۵ ملا محمد تقی استرآبادی *

- ۳۲۶ میرزا محمد تقی نوری
- ۳۲۶ تقی بهروز
- ۳۲۷ محمد تقی یزدی
- ۳۲۷ مآ محمد تقی اصفهانی
- ۳۲۹ محمد تقی مسیر اصفهانی *
- ۳۲۹ تقی فداکار *
- ۳۳۰ مآ محمد تقی مجلسی (اول)
- ۳۳۱ سید محمد تقی حجازی فروشانی *
- ۳۳۲ سید محمد تقی موسوی خوانساری
- ۳۳۲ سید محمد تقی گلستانه
- ۳۳۳ میرزا محمد تقی خان حکیم باشی *
- ۳۳۴ محمد تقی (سارو تقی)
- ۳۳۵ محمد تقی تاجر عباس آبادی
- ۳۳۵ محمد تقی جامی
- ۳۳۶ محمد تقی خلجی *
- ۳۳۶ محمد تقی خوزانی
- ۳۳۷ استاد محمد تقی دهقی *
- ۳۳۷ شیخ محمد تقی رهبر *
- ۳۳۸ تقی ضمیر اصفهانی
- ۳۳۸ محمد تقی عارف اصفهانی
- ۳۳۹ مآ محمد تقی گزی
- ۳۳۹ محمد تقی متقی اصفهانی *
- ۳۳۹ تقی مثال قهپایه ای
- ۳۴۰ سید محمد تقی مدنی چهارسوقی *
- ۳۴۱ میرزا محمد تقی مذهب *
- ۳۴۱ مآ محمد تقی مشهدی *

- ۳۴۱ سید محمد تقی مصطفوی فروشانی
- ۳۴۲ تقی منشی نوری*
- ۳۴۲ میرزا محمد تقی نشئه
- ۳۴۳ تمیم لیکجی اصفهانی
- ۳۴۳ تمیم تمیمی
- ۳۴۵ «ث»
- ۳۴۵ اشاره
- ۳۴۷ ثابت تفلیسی
- ۳۴۷ ثابت ثقفی اصفهانی
- ۳۴۷ ثابت صفار اصفهانی
- ۳۴۷ ثابت مدینی اصفهانی
- ۳۴۸ ثابت مستوفی اصفهانی
- ۳۴۸ ثابت اصفهانی
- ۳۴۸ ثعلبه اصفهانی
- ۳۴۹ ثعلبه حنظلی
- ۳۵۱ «ج»
- ۳۵۱ اشاره
- ۳۵۳ جابر آندانی اصفهانی
- ۳۵۳ جابر لادانی اصفهانی
- ۳۵۴ جابر رنانی اصفهانی
- ۳۵۴ جابر وید آبادی
- ۳۵۴ جامع اصفهانی
- ۳۵۴ جان بیگی اصفهانی*
- ۳۵۵ جبر بن نوف
- ۳۵۵ جبیر خَرجانی اصفهانی
- ۳۵۶ جدیدی اصفهانی

- ۳۵۶ ----- جذبی اصفهانی
- ۳۵۶ ----- جذوی اصفهانی
- ۳۵۷ ----- جریر صُتی اصفهانی
- ۳۵۷ ----- ملاً محمد جعفر اصفهانی
- ۳۵۸ ----- محمد جعفر اصفهانی
- ۳۵۸ ----- سید محمد جعفر اصفهانی
- ۳۵۸ ----- میرزا جعفر اصفهانی
- ۳۵۹ ----- جعفر آل ابراهیم
- ۳۶۰ ----- شیخ محمد جعفر شیخ الاسلام
- ۳۶۰ ----- میرزا جعفر ظفر اصفهانی
- ۳۶۰ ----- شیخ محمد جعفر کلباسی
- ۳۶۲ ----- جعفر اصفهانی
- ۳۶۲ ----- جعفر زعفرانی
- ۳۶۲ ----- جعفر رویدشتی
- ۳۶۲ ----- جعفر اصفهانی
- ۳۶۳ ----- سید جعفر طباطبائی نجف آبادی
- ۳۶۳ ----- سید جعفر خاکشیر
- ۳۶۴ ----- سید جعفر خلیفه سلطانی
- ۳۶۵ ----- جعفر اصفهانی
- ۳۶۵ ----- محمد جعفر انصاری مبارکه ای
- ۳۶۵ ----- میرزا جعفر صافی
- ۳۶۶ ----- محمد جعفر اصفهانی
- ۳۶۶ ----- سید محمد جعفر علم الهدی
- ۳۶۷ ----- میرزا جعفر مذهب
- ۳۶۷ ----- ملاً محمد جعفر سبزواری
- ۳۶۸ ----- سید جعفر بیدآبادی

- ۳۶۹ میرزا جعفر مجلسی
- ۳۷۰ میرزا محمدجعفر گلستانه
- ۳۷۰ سید جعفر علوی عاملی
- ۳۷۱ جعفر قهپائی
- ۳۷۱ شیخ محمدجعفر الهی نجف آبادی
- ۳۷۲ محمدجعفر الماسی
- ۳۷۲ سید ابوالقاسم جعفر خوانساری
- ۳۷۴ میرزا محمدجعفر شهرستانی
- ۳۷۵ ملا محمدجعفر مازندرانی
- ۳۷۶ سید جعفر آیت میردامادی*
- ۳۷۷ میرزا محمد جعفر میردامادی
- ۳۷۸ میرزا محمدجعفر طرب نائینی
- ۳۷۹ ملا محمد جعفر جاپلی اصفهانی
- ۳۷۹ محمد جعفر اصفهانی*
- ۳۷۹ شیخ محمدجعفر اصفهانی
- ۳۸۰ محمدجعفر رجائی
- ۳۸۰ میرزا محمدجعفر غیرت اصفهانی
- ۳۸۱ محمدجعفر اهری
- ۳۸۱ جعفر اصفهانی
- ۳۸۲ محمدجعفر دشت بیاضی
- ۳۸۲ سید جعفر حسینی
- ۳۸۳ محمدجعفر رویدشتی
- ۳۸۳ محمدجعفر نائینی
- ۳۸۳ ملا محمدجعفر اصفهانی
- ۳۸۴ ملا محمد جعفر وصاف اصفهانی
- ۳۸۴ میرزا محمد جعفر اسیر اصفهانی*

- ۳۸۵ محمد جعفر خطیب کاشانی*
- ۳۸۶ حاج محمدجعفر لنگرودی
- ۳۸۸ شیخ محمدجعفر شیخ الواعظین هرنندی
- ۳۸۸ محمدجعفر هرنندی
- ۳۸۸ محمدجعفر رشتی
- ۳۸۹ حاج محمد جعفر آواده ای
- ۳۹۳ ملا محمدجعفر کرباسی*
- ۳۹۵ میر سید محمد جعفر خاتون آبادی
- ۳۹۵ میرزا محمد جعفر محلّه نوئی
- ۳۹۶ شیخ محمد جعفر گزی
- ۳۹۷ جعفر بن عبدالله
- ۳۹۷ شیخ جعفر قاضی
- ۳۹۸ جعفر تقفی
- ۳۹۹ محمد جعفر لاهیجی*
- ۳۹۹ جعفر اصفهانی
- ۳۹۹ دکتر سید جعفر سجادی*
- ۴۰۱ محمد جعفر نیستانه ای
- ۴۰۱ شیخ محمد جعفر اشراقی*
- ۴۰۱ سید جعفر طباطبائی عقدائی*
- ۴۰۲ محمد جعفر حائری
- ۴۰۲ میرزا محمد جعفر شهشهانی
- ۴۰۳ میرزا محمد جعفر میردامادی
- ۴۰۳ محمد جعفر جیرانی اصفهانی
- ۴۰۴ محمد جعفر نجف آبادی*
- ۴۰۴ جعفر الراشد بالله عباسی
- ۴۰۵ جعفر نوای اصفهانی

- ۴۰۷ ملّا محمد جعفر طالقانی
- ۴۰۷ شیخ جعفر میسی عاملی
- ۴۰۸ جعفر اصفهانی
- ۴۰۸ جعفر بن محمد
- ۴۰۸ جعفر اصفهانی
- ۴۰۸ جعفر جاری اصفهانی
- ۴۰۹ جعفر تاجر یزدی
- ۴۰۹ میرزا سید جعفر خاتون آبادی
- ۴۰۹ جعفر رفّاعی کرانی
- ۴۱۰ جعفر عریضی
- ۴۱۰ جعفر تقفی کوفی
- ۴۱۰ جعفر قومسی [قمشه ای]
- ۴۱۰ جعفر فریانی
- ۴۱۱ جعفر صغیر
- ۴۱۱ محمد جعفر طبسی
- ۴۱۱ جعفر کاشانی رازی
- ۴۱۱ محمد جعفر مبارکه ای
- ۴۱۲ محمد جعفر موسوی
- ۴۱۲ ملّا محمد جعفر مذهب قهبایه ای
- ۴۱۲ محمد جعفر مازندرانی
- ۴۱۳ محمد جعفر اصفهانی
- ۴۱۳ محمد جعفر خاتون آبادی*
- ۴۱۳ محمد جعفر اصفهانی
- ۴۱۴ محمد جعفر هرندی
- ۴۱۵ محمد جعفر تبریزی
- ۴۱۵ سید جعفر کرمانی

- ۴۱۵ آقا جعفر نقاش* *
- ۴۱۵ جعفر اصفهانی
- ۴۱۶ سید جعفر خراسانی
- ۴۱۶ محمّد جعفر جرقویه ای
- ۴۱۶ محمّد جعفر حسنی حسینی اصفهانی* *
- ۴۱۶ محمّد جعفر حسینی
- ۴۱۷ سید محمّد جعفر حسینی
- ۴۱۷ محمّد جعفر حکاک* *
- ۴۱۷ جعفر خان احمد خانی
- ۴۱۸ محمّد جعفر خوزانی
- ۴۱۸ میرزا محمّد جعفر راهب اصفهانی
- ۴۱۹ شیخ محمّد جعفر ریزی
- ۴۱۹ استاد جعفر زرگر اصفهانی* *
- ۴۲۰ محمّد جعفر شیروانی
- ۴۲۰ محمّد جعفر قهپائی
- ۴۲۰ میرزا جعفر گلستانه* *
- ۴۲۰ محمّد جعفر محمّدآبادی جرقویه ای* *
- ۴۲۱ جعفر مدرس صادقی* *
- ۴۲۱ شیخ جعفر مؤید موغاری* *
- ۴۲۲ جعفر خان میناکار* *
- ۴۲۲ شیخ محمّد جعفر همدانی* *
- ۴۲۲ جعفر قلی خان اسعد بختیاری
- ۴۲۳ جعفر قلی فریدنی
- ۴۲۴ جعفری خروس باز* *
- ۴۲۴ شاطر جلال
- ۴۲۴ جلال فروغ بروجنی

- ۴۲۵ استاد جلال تاج اصفهانی*
۴۲۷ سید جلال مجتهد هومانی*
۴۲۷ میرزا جلال اسیر اصفهانی
۴۲۸ جلال یقین کاشانی
۴۳۰ جلال الدین (آقا میرک) اصفهانی*
۴۳۱ جلال الدین اژه ای
۴۳۲ جلال الدین باری اصفهانی*
۴۳۲ سید جلال الدین تقوی
۴۳۳ حاج شیخ جلال الدین نجفی
۴۳۳ شیخ جلال الدین جعفری کوهپای*
۴۳۴ آقا جلال الدین بت شکن دهکردی*
۴۳۵ سید جلال الدین طاهری*
۴۳۶ سید جلال الدین فارقلیطی
۴۳۶ سید جلال الدین شریعتی زفره ای*
۴۳۷ میرزا جلال الدین روضاتی
۴۳۸ سید جلال الدین فقیه ایمانی*
۴۳۹ جلال الدین همائی
۴۴۱ جلال الدین جابری
۴۴۲ شیخ جلال الدین ریزی*
۴۴۲ جلال الدین صفائی اصفهانی
۴۴۲ سید جلال الدین فرزانه شهرکردی
۴۴۲ جلال الدین میرمیران
۴۴۲ دکتر جلیل دوستخواه*
۴۴۴ جلیل گلریز خاتمی*
۴۴۴ جمال اصفهانی
۴۴۴ جمال جناب پور

- ۴۴۵ جمال خادم
- ۴۴۵ جمال ساعد نقنه ای
- ۴۴۶ جمال الدین ایبه سمیرمی
- ۴۴۶ سید جمال الدین اصفهانی
- ۴۴۶ جمال الدین اعتماد الکتاب اصفهانی
- ۴۴۷ میرزا جمال الدین کلباسی
- ۴۴۸ شیخ جمال الدین نجفی
- ۴۵۰ سید جمال الدین صهری
- ۴۵۱ شیخ جمال الدین خوانساری
- ۴۵۲ میرزا جمال الدین معارف پرور
- ۴۵۲ سید جمال الدین میردامادی
- ۴۵۲ سید جمال الدین اشرف الواعظین
- ۴۵۳ جمال الدین قدسی
- ۴۵۴ سید جمال الدین مدرّس صادقی
- ۴۵۴ سید جمال الدین واعظ اصفهانی
- ۴۵۵ جمال الدین جیرانی
- ۴۵۶ سید جمال الدین منجمی
- ۴۵۶ جمال الدین ترجمان*
- ۴۵۶ سید جمال الدین چهارسوقی
- ۴۵۷ سید جمال الدین گلپایگانی
- ۴۵۷ جمال الدین معرف
- ۴۵۸ خواجه جمال الدین منشی
- ۴۵۸ ملا جمشید کسکری گیلانی
- ۴۵۹ جمشیدخان امیربختیار
- ۴۵۹ جمشید عابدی درجه ای
- ۴۶۰ شیخ محمّدجواد اصفهانی

- ۴۶۰ محمّدجواد الماسی
- ۴۶۰ سید جواد بهشتی
- ۴۶۰ شیخ محمّدجواد واعظ اصفهانی
- ۴۶۱ محمّدجواد رفیعی قهفرخی
- ۴۶۱ میرزا جواد شوقی اصفهانی
- ۴۶۲ جواد مجدزاده صهبای
- ۴۶۳ جوادخان سردار اقبال بختیاری
- ۴۶۴ سید محمّدجواد امام جمعه دهکردی
- ۴۶۵ سید جواد امامی نجفی
- ۴۶۶ شیخ محمّدجواد حسین آبادی
- ۴۶۸ محمّد جواد دهنوی سمیرمی
- ۴۶۸ شیخ محمّدجواد بیدآبادی سر جوئی
- ۴۶۹ سید محمّد جواد میر محمّد صادقی
- ۴۶۹ سید محمّد جواد خراسانی
- ۴۷۰ دکتر محمّدجواد شریعت
- ۴۷۱ سید محمّد جواد کتابی
- ۴۷۲ شیخ محمّد جواد پوده ای
- ۴۷۲ میر جواد طیب اصفهانی*
- ۴۷۳ شیخ محمّد جواد فریدنی
- ۴۷۳ دکتر جواد اژه ای*
- ۴۷۴ سید محمّد جواد صدر عاملی
- ۴۷۵ شیخ محمّد جواد اصولی*
- ۴۷۶ سید محمّد جواد مسائلی
- ۴۷۷ سید محمّد جواد طباطبائی
- ۴۷۷ سید جواد مقدس
- ۴۷۸ سید جواد ابطحی*

- ۴۷۸ میرزا محمد جواد جهانبخش نهاوندی
- ۴۷۹ میرزا جواد چهارم‌حالی اصفهانی
- ۴۷۹ آقا جواد حاجب اصفهانی
- ۴۸۰ جواد رستم شیرازی *
- ۴۸۰ محمد جواد شمس *
- ۴۸۱ سید جواد عریضی *
- ۴۸۱ شیخ محمد جواد فریدنی اصفهانی *
- ۴۸۲ شیخ محمد جواد قزوینی
- ۴۸۲ شیخ محمد جواد محقق اصفهانی حائری
- ۴۸۳ آقا محمد جواد مُدَّهَب باشی *
- ۴۸۳ سید محمد جواد درب امامی
- ۴۸۳ جهانگیر خان قشقائی
- ۴۸۶ جهانگیر کوهی اصفهانی
- ۴۸۶ جهم اصفهانی
- ۴۸۹ «ج»
- ۴۸۹ اشاره
- ۴۹۱ چنگیز میرزا قاجار
- ۴۹۳ «ح»
- ۴۹۳ اشاره
- ۴۹۵ میرزا حاتم بیگ اردوبادی
- ۴۹۵ حارث اصفهانی
- ۴۹۶ حامد بن صَبَّاح
- ۴۹۶ حامد خابوطی
- ۴۹۶ حامد اصفهانی
- ۴۹۶ حامد آدمی اصفهانی
- ۴۹۷ حامدی اصفهانی *

- ۴۹۷ میرزا حبیب اصفهانی
- ۴۹۹ حبیب ہلالی اصفهانی
- ۴۹۹ میرزا حبیب مآباشی
- ۵۰۰ حبیب حسن آبادی
- ۵۰۰ میرزا حبیب شاطر حاجی *
- ۵۰۲ حبیب اللہ اصفهانی
- ۵۰۲ حبیب اللہ اصفهانی *
- ۵۰۲ حبیب اللہ اصفهانی *
- ۵۰۳ حبیب اللہ فضائلی
- ۵۰۴ شیخ حبیب اللہ نائینی
- ۵۰۶ مآ حبیب اللہ نصرآبادی
- ۵۰۶ میرزا حبیب اللہ نیر
- ۵۰۷ سید حبیب اللہ شریف واقفی *
- ۵۰۹ حبیب اللہ اصفهانی
- ۵۰۹ مآ حبیب اللہ اصفهانی
- ۵۱۰ میرزا حبیب اللہ صدر
- ۵۱۰ حبیب اللہ اصفهانی
- ۵۱۱ حبیب اللہ روحی فریدنی *
- ۵۱۱ میرزا حبیب اللہ فریبی طهرانی
- ۵۱۲ حبیب اللہ حسینی اصفهانی
- ۵۱۲ میرزا حبیب اللہ موسوی اصفهانی
- ۵۱۳ سید حبیب اللہ میرلوحی *
- ۵۱۳ میرزا حبیب اللہ اصفهانی *
- ۵۱۴ میرزا حبیب اللہ امین التجار *
- ۵۱۵ حبیب اللہ آذری پور
- ۵۱۵ سید حبیب اللہ امامی *

- ۵۱۵ میرزا حبیب اللہ روضانی
- ۵۱۶ شیخ حبیب اللہ دولت آبادی
- ۵۱۶ مآ حبیب اللہ رئیس الواعظین
- ۵۱۷ حبیب اللہ ساوجی*
- ۵۱۷ شیخ حبیب اللہ شاہندہ*
- ۵۱۷ مآ حبیب اللہ عباس آبادی
- ۵۱۸ میرزا حبیب اللہ مشیرالملک
- ۵۱۸ میرزا حبیب اللہ نیشابوری*
- ۵۱۹ حبیب اللہ یزدخواستی*
- ۵۱۹ خَجَاج هَمْدَانِي
- ۵۲۰ حجت اصفہانی
- ۵۲۰ حدیثی اصفہانی*
- ۵۲۰ حرب خزاعی
- ۵۲۱ خَزَوَر اصفہانی
- ۵۲۱ حسام مصطفوی اردستانی
- ۵۲۲ حسام الدین دولت آبادی
- ۵۲۲ حسام الدین سراج*
- ۵۲۴ حسام الدین اصفہانی
- ۵۲۴ حسبی اصفہانی
- ۵۲۵ حسن خان*
- ۵۲۵ شیخ حسن اصفہانی*
- ۵۲۵ مآ محمّد حسن اصفہانی
- ۵۲۵ محمّد حسن اصفہانی
- ۵۲۶ محمّد حسن اصفہانی*
- ۵۲۶ محمّد حسن اصفہانی
- ۵۲۶ محمّد حسن اصفہانی*

- ۵۲۷ پیر حسن اصفهانی
- ۵۲۷ سید حسن اصفهانی
- ۵۲۷ میرزا حسن اصفهانی*
- ۵۲۸ شیخ حسن بروجنی
- ۵۲۸ سید محمد حسن هاشمی طالخونچه ای*
- ۵۲۸ دکتر حسن انواری
- ۵۲۹ محمد حسن شیروانی گزی
- ۵۳۰ حسن بطحائی
- ۵۳۰ سید حسن موسوی اصفهانی
- ۵۳۱ محمد حسن سکوت علی شاه دهکردی
- ۵۳۱ سید حسن موسوی اصفهانی*
- ۵۳۲ نواب محمد حسن میرزا
- ۵۳۲ حسن کرانی مجتهد
- ۵۳۳ میرزا محمد حسن مفتون قمشه ای*
- ۵۳۴ میرزا حسن عراقی
- ۵۳۴ سید حسن مقدّس
- ۵۳۴ شیخ محمد حسن یزدی
- ۵۳۵ میرزا محمد حسن [تفضلی] بروجردی
- ۵۳۵ سید حسن خادمی
- ۵۳۵ حسن باذی
- ۵۳۵ حسن بن ابی عدنان
- ۵۳۵ سید جلال الدین حسن صلائی شهرستانی*
- ۵۳۶ سید حسن کلهرودی*
- ۵۳۶ ملا محمد حسن اردستانی*
- ۵۳۶ حسن اصفهانی
- ۵۳۷ حسن بغدادی

- ۵۳۷ میرزا محمد حسن روضانی
- ۵۳۷ حسن مدینی
- ۵۳۷ حسن آرژانی اصفهانی
- ۵۳۷ حسن مانگدیم
- ۵۳۸ حسن اصفهانی
- ۵۳۸ حسن باطرقانی
- ۵۳۸ حسن بُرجی اصفهانی
- ۵۳۸ میرزا حسن رأفت اصفهانی
- ۵۳۹ شیخ محمد حسن نجفی
- ۵۳۹ میر سید حسن مدرّس اشفه ای
- ۵۴۰ شیخ حسن شاکری درگزینی
- ۵۴۰ حسن بن ایوب
- ۵۴۱ حسن اصفهانی
- ۵۴۱ محمد حسن اصفهانی خراسانی
- ۵۴۱ حسن حکمی
- ۵۴۱ میر سید حسن خلیفه سلطانی
- ۵۴۱ سید حسن اسماعیلیان نجف آبادی*
- ۵۴۲ میرزا حسن طیب دهقانی*
- ۵۴۲ میرزا حسن صفی علی شاه
- ۵۴۲ ملا محمد حسن مازندرانی
- ۵۴۵ میر سید حسن مدرّس
- ۵۴۵ سید محمد حسن مجتهد
- ۵۴۸ محمد حسن حدّاد*
- ۵۴۸ محمد حسن خوانساری
- ۵۴۸ حسن مشفق خوراسکانی*
- ۵۴۹ سید حسن ملاذالاسلام

- ۵۵۰ استاد حسن کسائی*
۵۵۰ ملّا محمد حسن ادهم
۵۵۱ حسن واداری
۵۵۱ حسن رئیس زاده
۵۵۲ محمد حسن ادیب الدوله اصفهانی
۵۵۲ محمد حسن متّانی
۵۵۳ سید حسن فانی یزدی
۵۵۴ میرزا محمد حسن منجم اصفهانی
۵۵۵ محمد حسن امین الضرب
۵۵۵ محمد حسن بافرانی نائینی
۵۵۵ سید محمد حسن امام جمعه
۵۵۶ حسن أوری
۵۵۷ سید حسن حسینی برزائی*
۵۵۷ سید حسن خلیفه سلطانی
۵۵۸ حسن سالک اصفهانی
۵۵۸ حسن کاشانی*
۵۵۹ میرزا حسن شکسته نویس*
۵۵۹ حسن خداداد*
۵۵۹ میرزا محمد حسن منجم اصفهانی
۵۶۰ ملّا حسن درّی
۵۶۱ میرزا حسن عمرانی*
۵۶۱ شیخ محمد حسن لنجانی*
۵۶۲ محمد حسن بن محمد رحیم
۵۶۲ محمد حسن خوئی
۵۶۳ محمد حسن خوشنویس
۵۶۳ میرزا محمد حسن شیخ الاسلام

- ۵۶۳ دکتر سید حسن آیت*
۵۶۴ سید حسن حسینی
۵۶۵ شیخ محمد حسن شیخ العراقین
۵۶۵ سید حسن ملّاباشی
۵۶۶ ملّا محمد حسن نائینی
۵۶۸ سید حسن زینتی نطنزی*
۵۶۹ شیخ حسن عاملی
۵۶۹ میر سید حسن موسوی خوانساری
۵۷۰ حسن قائمی اصفهانی
۵۷۰ حسن اصفهانی*
۵۷۰ حسن اصفهانی
۵۷۰ سید حسن اصفهانی
۵۷۱ میرزا حسن تبریزی
۵۷۱ محمد حسن نصیری طوسی
۵۷۲ شیخ محمد حسن همدانی
۵۷۲ حسن رستمی
۵۷۲ محمد حسن خانی
۵۷۳ ملّا محمد حسن ذاکر اصفهانی
۵۷۳ محمد حسن مدّاح زاده
۵۷۴ شیخ حسن دریاب*
۵۷۴ سید حسن طالقانی نجفی
۵۷۵ میرزا محمد حسن قاضی
۵۷۵ سید حسن مهاجر*
۵۷۶ میرزا محمد حسن چینی
۵۷۸ حسن نجف آبادی
۵۷۸ شیخ محمد حسن نظام العلماء

- ۵۷۸ محمد حسن اصفهانی
- ۵۷۹ میرزا حسن قاضی
- ۵۷۹ شیخ محمد حسن گیلانی
- ۵۷۹ حسن لغّذَه اصفهانی
- ۵۸۰ سید حسن قاضی عسکر
- ۵۸۰ حسن جنگعلی*
- ۵۸۱ سید حسن فقیه امامی*
- ۵۸۲ حسن اصفهانی
- ۵۸۲ حسن اصفهانی
- ۵۸۲ افضل الدّین حسن مهابادی
- ۵۸۳ خواجه حسن نظام الملک طوسی
- ۵۸۵ میر سید حسن مدرس
- ۵۸۶ میرزا محمد حسن نوری
- ۵۸۷ ملا حسن دیلمانی گیلانی
- ۵۸۸ شیخ حسن کربلانی
- ۵۸۹ حسن سنبلانی
- ۵۸۹ سید محمد حسن میر جهانی
- ۵۹۱ حسن طبری
- ۵۹۲ عزالدّین حسن اصفهانی
- ۵۹۲ حسن اصفهانی
- ۵۹۲ حاج میرزا حسن خان جابری انصاری
- ۵۹۴ حسن اصفهانی
- ۵۹۴ محمد حسن گیلانی اصفهانی
- ۵۹۴ سید حسن امامی سدهی
- ۵۹۵ حسن اصفهانی
- ۵۹۶ سید محمد حسن بهشتی

- ۵۹۶----- سید حسن حسنی نائینی
- ۵۹۶----- سید حسن ضوئی
- ۵۹۷----- سید حسن طباطبائی
- ۵۹۷----- میرزا حسن قدسی کاشانی
- ۵۹۸----- شیخ محمد حسن قدیری*
- ۵۹۹----- حسن لنجانی
- ۵۹۹----- میرزا حسن نائینی*
- ۵۹۹----- حسن بن محمد علی بیگ*
- ۵۹۹----- ملا محمد حسن استرآبادی
- ۶۰۰----- میرزا محمد حسن نجفی
- ۶۰۱----- سید محمد حسن سدهی
- ۶۰۲----- میرزا حسن عمادالشریعه نائینی
- ۶۰۲----- محمد حسن مدرس فتحی*
- ۶۰۳----- میرزا حسن خاکبای اصفهانی
- ۶۰۴----- شیخ محمد حسن زاهدی*
- ۶۰۶----- حسن سالک اصفهانی
- ۶۰۶----- سید حسن شاهاندشتی مازندرانی
- ۶۰۶----- شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی
- ۶۰۸----- محمد حسن فروغی مبارکه ای
- ۶۰۸----- میرزا حسن قدسی
- ۶۰۹----- میرزا حسن متین اصفهانی
- ۶۱۰----- حسن اصفهانی
- ۶۱۱----- حسن عریضی
- ۶۱۱----- حسن اهتمام رهنانی
- ۶۱۲----- حاج محمد حسن کلباسی
- ۶۱۳----- حسن وحید دستگردی

- ۶۱۶ شیخ محمد حسن ورنوسفاد رانی
- ۶۱۷ محمد حسن جزایری *
- ۶۱۷ سید حسن دیباجی *
- ۶۱۸ شیخ محمد حسن اصطهباناتی
- ۶۱۸ شیخ محمد حسن اصفهانی
- ۶۱۹ حسن یونارتی اصفهانی
- ۶۱۹ محمد حسن هرندی
- ۶۲۰ حسن ابهری اصفهانی
- ۶۲۰ حسن ابهری اصفهانی
- ۶۲۰ میرزا حسن سادات
- ۶۲۱ حسن تمیمی
- ۶۲۱ حسن وُرکانی
- ۶۲۲ حسن دارکی اصفهانی
- ۶۲۲ حسن علوی کرانی
- ۶۲۳ حسن کاتب اصفهانی
- ۶۲۳ حسن ابهری اصفهانی
- ۶۲۳ سید حسن مدرس هاشمی
- ۶۲۵ حسن اصفهانی
- ۶۲۵ حسن اصفهانی
- ۶۲۵ محمد حسن ساکت اصفهانی
- ۶۲۶ سید حسن سلطان الواعظین کاشانی
- ۶۲۷ ملا محمد حسن طلائی
- ۶۲۸ تاج الدین حسن اصفهانی
- ۶۲۹ سید حسن علوی خوراسگانی *
- ۶۲۹ شیخ محمد حسن قُلُوم چهارمحالی
- ۶۳۰ میرزا حسن مظاهری

- ۶۳۰ سید حسن نیاز جِشوقانی
- ۶۳۱ علاءالدین حسن زَمجی اصفهانی
- ۶۳۲ محمد حسن مستوفی اصفهانی
- ۶۳۲ حسن صدر
- ۶۳۳ میرزا محمد حسن معلم
- ۶۳۳ دکتر سید حسن میردامادی
- ۶۳۴ حسن چالشتری چهارمحالی
- ۶۳۵ سید حسن استرآبادی
- ۶۳۵ میر سید حسن چهارسوقی
- ۶۳۶ حسن صائب اصفهانی
- ۶۳۷ حکیم حسن شفایی اصفهانی
- ۶۳۹ حسن بن موسی
- ۶۳۹ حسن اصفهانی
- ۶۳۹ حسن اصفهانی
- ۶۳۹ سید حسن موسوی دهرخی*
- ۶۴۰ میرزا محمد حسن نحوی
- ۶۴۱ شیخ محمد حسن نجفی زاده
- ۶۴۱ محمد حسن خدائی
- ۶۴۲ محمد حسن اصفهانی
- ۶۴۲ حسن بن مهران
- ۶۴۲ حسن اصفهانی
- ۶۴۳ حسن برزائی*
- ۶۴۳ میرزا حسن آتش
- ۶۴۴ شیخ حسن صافی*
- ۶۴۶ میرزا محمد حسن منشی اصفهانی*
- ۶۴۶ شیخ حسن بنّای اصفهانی

- ۶۴۷ سید حسن علوی
- ۶۴۷ محمد حسن بروجنی
- ۶۴۷ دکتر محمد حسن سه چہاری
- ۶۴۹ سید حسن موسوی اصفہانی
- ۶۴۹ حسن رھرو اصفہانی*
- ۶۵۰ میرزا محمد حسن شہیدی مشہدی*
- ۶۵۰ شیخ محمد حسن رحیمیان*
- ۶۵۱ حسن اصفہانی
- ۶۵۱ سید محمد حسن بدری
- ۶۵۲ میرزا محمد حسن تخت فولادی*
- ۶۵۲ سید حسن ترسای جرقوئی*
- ۶۵۲ میرزا محمد حسن تسلیم اصفہانی
- ۶۵۳ محمد حسن توپچی
- ۶۵۳ ملا حسن جوزدانی
- ۶۵۳ ملا حسن حکیم*
- ۶۵۴ سید حسن خراسانی
- ۶۵۴ حسن خواجہ شیرانی*
- ۶۵۵ شیخ محمد حسن داورپناہ
- ۶۵۶ محمد حسن درویش چہارمحالی
- ۶۵۶ شیخ حسن دشتکی
- ۶۵۶ ملا حسن دولت آبادی
- ۶۵۷ محمد حسن زرگر اصفہانی
- ۶۵۷ محمد حسن زلالی خوانساری*
- ۶۵۸ ملا حسن ریزی
- ۶۵۹ استاد حسن زری باف*
- ۶۵۹ حسن سامانی

- ۶۵۹ مآ حسن شایق* *
- ۶۶۰ میرزا حسن خان شمس* *
- ۶۶۰ میرزا حسن شوکت اصفهانی
- ۶۶۱ محمّد حسن صامت علی اصفهانی* *
- ۶۶۱ سید محمّد حسن طباطبائی نائینی
- ۶۶۱ سید حسن طباطبائی نسب* *
- ۶۶۲ میرزا محمّد حسن اصفهانی
- ۶۶۳ میرزا حسن غیور کرمانی
- ۶۶۳ سید حسن قمشه ای
- ۶۶۴ حسن قوامی زاده
- ۶۶۴ میرزا حسن کفّاش اصفهانی
- ۶۶۵ حسن گیلانی
- ۶۶۵ مآ حسن مبارکه ای
- ۶۶۵ سید حسن مصطفوی* *
- ۶۶۶ سید محمّد حسن موسوی اصفهانی
- ۶۶۶ میرزا محمّد حسن میردامادی سدهی
- ۶۶۷ حسن میمه ای
- ۶۶۷ سید حسن نظام الدّینی* *
- ۶۶۸ محمّد حسن واعظ
- ۶۶۸ میرزا حسن واهب* *
- ۶۶۹ حسنعلی اصفهانی
- ۶۶۹ میرزا حسنعلی اصفهانی
- ۶۷۰ حسنعلی اصفهانی
- ۶۷۰ میرزا حسنعلی مجلسی
- ۶۷۰ حسنعلی نجف آبادی
- ۶۷۱ میرزا حسنعلی مجلسی

- ۶۷۱ حسنعلى قهپائى اصفهانى
- ۶۷۱ حسنعلى شيرازى
- ۶۷۲ حسنعلى الماسى
- ۶۷۲ حسنعلى مازندرانى
- ۶۷۲ دكتور حسنعلى فاتح نژاد*
- ۶۷۳ مآ حسنعلى شوشترى*
- ۶۷۵ حسنعلى سوزى ساوجى*
- ۶۷۶ شيخ حسنعلى اصفهانى
- ۶۷۷ مآ حسنعلى مجلسى
- ۶۷۸ آقا حسنعلى خوانسارى
- ۶۷۸ حسنعلى موحد
- ۶۷۹ ميرزا حسنعلى نصرآبادى
- ۶۷۹ سيد حسين
- ۶۸۰ سيد حسين ابرقويى*
- ۶۸۰ حسين اديب تخت فولادى
- ۶۸۰ مآ حسين اردستانى
- ۶۸۱ حسين خان اسيرى اصفهانى
- ۶۸۱ سيد حسين اصفهانى
- ۶۸۲ شاه قوام الدين حسين اصفهانى
- ۶۸۲ شيخ حسين اصفهانى
- ۶۸۲ محمد حسين اصفهانى
- ۶۸۳ مير محمد حسين اصفهانى
- ۶۸۳ محمد حسين اصفهانى
- ۶۸۳ محمد حسين اصفهانى
- ۶۸۳ ميرزا حسين اصفهانى
- ۶۸۴ محمد حسين اصفهانى*

- ۶۸۴ محمد حسین اصفهانی*
۶۸۴ محمد حسین اصفهانی*
۶۸۵ مآ حسین اصفهانی
۶۸۵ امیر قوام الدّین حسین اصفهانی
۶۸۶ شیخ حسین اصفهانی
۶۸۶ محمد حسین اصفهانی
۶۸۷ حسین سلماسی
۶۸۷ حسین ادیب نطنزی
۶۸۸ سید محمد حسین امام جمعه دلیگانی*
۶۸۸ سید محمد حسین بهشتی
۶۸۹ سید محمد حسین حسینی ساوجی
۶۸۹ شیخ حسین تنکابنی
۶۹۰ میرزا محمد حسین مدرّس کهنگی
۶۹۱ میرزا حسین تحویلدار
۶۹۱ سید حسین فشارکی*
۶۹۱ شیخ محمد حسین مشکوه زفره ای
۶۹۲ حسین نجف آبادی
۶۹۲ سید حسین مجتهد اصفهانی
۶۹۳ سید حسین خادمی
۶۹۵ سید حسین بصیر*
۶۹۵ سید محمد حسین ادیب بجنوردی*
۶۹۶ حسین غزاء نجف آبادی
۶۹۷ سید محمد حسین حسینی اصفهانی
۶۹۹ شیخ محمد حسین قمشه ای صغیر
۶۹۹ میر محمد حسین حسینی اصفهانی
۷۰۰ مآ حسین امین جعفری دهاقانی*

- ۷۰۱ ----- سید حسین موسوی بیدآبادی
- ۷۰۱ ----- سید حسین دهکردی
- ۷۰۲ ----- میرزا محمد حسین خاتون آبادی*
- ۷۰۲ ----- شیخ محمد حسین شریعت فلاورجانی*
- ۷۰۲ ----- حسین انصاری
- ۷۰۳ ----- میرزا محمد حسین ملاذ روضاتی
- ۷۰۴ ----- حسین مه‌ری اصفهانی
- ۷۰۴ ----- حسین عمادزاده
- ۷۰۵ ----- حسین نجفی*
- ۷۰۵ ----- حسین جوهری فرد*
- ۷۰۶ ----- میرزا حسین گرجی فریدنی
- ۷۰۶ ----- دکتر حسین محبی
- ۷۰۷ ----- محمد حسین مُصاحبی نائینی*
- ۷۰۷ ----- سید محمد حسین میردامادی سدهی
- ۷۰۸ ----- حسین اصفهانی
- ۷۰۸ ----- حسین اصفهانی
- ۷۰۸ ----- محمد حسین صغیر اصفهانی
- ۷۱۰ ----- آخوند ملا محمد حسین کرمانی
- ۷۱۳ ----- محمد حسین ضیاء اصفهانی
- ۷۱۴ ----- ملا محمد حسین بسطامی
- ۷۱۴ ----- ملا محمد حسین عارفچه
- ۷۱۴ ----- سید محمد حسین قائنی
- ۷۱۵ ----- محمد حسین گلستانه
- ۷۱۵ ----- میرزا حسین منتصر
- ۷۱۶ ----- محمد حسین خراسانی*
- ۷۱۶ ----- حسین سلطان الکتّابی

- ۷۱۷ حسین الهام اصفهانی
- ۷۱۷ محمد حسین اصفهانی
- ۷۱۸ سید علاءالدین حسین خلیفه سلطانی
- ۷۱۸ محمد حسین کنگازی اصفهانی
- ۷۱۸ محمد حسین اصفهانی طالقانی
- ۷۱۸ شیخ محمد حسین نجفی (صاحب مجدالبیان)
- ۷۲۰ میرزا محمد حسین حکیم قمی
- ۷۲۰ شیخ محمد حسین ذو علم
- ۷۲۱ میرزا محمد حسین روضاتی
- ۷۲۱ دکتر محمد حسین مشایخ فریدنی
- ۷۲۲ ملا حسین نائینی
- ۷۲۲ میرزا محمد حسین منجم باشی
- ۷۲۳ محمد حسین تبریزی عباس آبادی*
- ۷۲۳ محمد حسین اصفهانی*
- ۷۲۴ محمد حسین خاتون آبادی
- ۷۲۴ ملا حسین سمیرمی*
- ۷۲۴ شیخ محمد حسین فاضل کوهانی*
- ۷۲۵ محمد حسین گیلانی*
- ۷۲۵ سید محمد حسین موسوی خواجوئی
- ۷۲۶ میرزا محمد حسین مدرس زاده
- ۷۲۶ سید حسین خوانساری
- ۷۲۸ آخوند ملا محمد حسین فشارکی
- ۷۲۹ محمد حسین کارزونی
- ۷۳۰ سید محمد حسین آیت میردامادی
- ۷۳۱ حاج محمد حسین نایب الصدر هرندی
- ۷۳۱ شیخ محمد حسین امام نجفی

- ۷۳۲ شیخ محمد حسین دهقانی*
۷۳۳ حسین مسرور اصفهانی
۷۳۶ حسین شباب بروجنی
۷۳۶ میرزا حسین خان اخگر
۷۳۷ سید حسین هاشمی طالخونچه*
۷۳۷ محمدحسین اصفهانی
۷۳۸ حسین اصفهانی
۷۳۸ محمد حسین امین الضرب اصفهانی
۷۳۹ میر محمد حسین امام جمعه
۷۴۰ استاد حسین مصورالملکی
۷۴۱ آقا حسین جیلانی اُنبانی
۷۴۲ شیخ محمد حسین کمپانی اصفهانی
۷۴۴ میرزا حسین خضوعی*
۷۴۵ سید حسین سائل اصفهانی
۷۴۶ شیخ حسین مظاهری*
۷۴۷ سید حسین درب امامی
۷۴۷ میرزا حسین خان نظمی
۷۴۸ شیخ محمد حسین همدانی
۷۵۰ محمد حسین بیشه لنجانی
۷۵۱ میر محمد حسین حسنی حسینی اصفهانی*
۷۵۱ حسین اصفهانی
۷۵۱ محمدحسین رویدشتی*
۷۵۲ حسین قهپائی
۷۵۲ حسین دُکوانی همدانی
۷۵۳ کمال الدین حسین خلقی اصفهانی*
۷۵۳ حسام الدین حسین اصفهانی

- ۷۵۳ شیخ حسین چنگانی
- ۷۵۴ محمد حسین خان سرتیپ اصفهانی
- ۷۵۴ ملا محمد حسین تستری
- ۷۵۵ سید حسین کرکی
- ۷۵۵ حسین خطائی
- ۷۵۶ میرزا محمد حسین قانع اسفه ای
- ۷۵۸ محمد حسین غاضری
- ۷۵۹ حسین سلیمی اصفهانی
- ۷۵۹ شیخ محمد حسین اصفهانی حائری (صاحب فصول)
- ۷۶۱ شیخ محمد حسین رشتی
- ۷۶۱ سید حسین نوربخش *
- ۷۶۲ میرزا محمد حسین میردامادی سدهی
- ۷۶۲ شیخ محمد حسین کلباسی
- ۷۶۳ استاد محمد حسین حجار اصفهانی *
- ۷۶۴ سید حسین حسینی شیرازی
- ۷۶۴ حاج محمد حسین حمصی
- ۷۶۵ حسین ساوجی
- ۷۶۵ شیخ حسین مذهب اصفهانی
- ۷۶۵ میرزا محمد حسین عنقا
- ۷۶۶ سید حسین دهاقانی *
- ۷۶۷ میرزا حسین طالع اصفهانی
- ۷۶۷ کمال الدین حسین اصفهانی
- ۷۶۷ محمد حسین قاری اصفهانی
- ۷۶۸ حسین آمدی
- ۷۶۸ ملا محمد حسین گیلانی
- ۷۶۸ محمد حسین اصفهانی

- ۷۶۹ استاد حسین نجار
- ۷۶۹ مآ محمد حسین مآباشی تبریزی
- ۷۷۰ محمد حسین زمانی اصفهانی
- ۷۷۱ آقا حسین خوانساری
- ۷۷۱ حسین صانع تبریزی
- ۷۷۱ حسین شهنازی*
- ۷۷۲ میرزا محمدحسین شهرستانی*
- ۷۷۲ سید محمد حسین حسینی اصفهانی
- ۷۷۳ سید محمد حسین حسینی اصفهانی
- ۷۷۳ سید محمد حسین حسینی اصفهانی
- ۷۷۳ سید حسین امامی عربی
- ۷۷۴ میرزا حسین نایب الصدر
- ۷۷۵ سید حسین واعظ برزانی*
- ۷۷۵ مآ محمد حسین مازندرانی
- ۷۷۶ میر محمدحسین خاتون آبادی
- ۷۷۹ شیخ محمد حسین جویباره ای
- ۷۷۹ محمدحسین ابهری اصفهانی
- ۷۸۰ استاد حسین طاهرزاده*
- ۷۸۱ حسین صالحانی
- ۷۸۱ مآ محمد حسین دهنوی اصفهانی
- ۷۸۱ محمدحسین پرورش*
- ۷۸۲ استاد حسین یآوری*
- ۷۸۳ میر محمد حسین سلطان العلماء
- ۷۸۶ سید محمدحسین بهشتی
- ۷۸۶ میر محمد حسین قوام المحدثین*
- ۷۸۶ میر محمد حسین خاتون آبادی

- ۷۸۷ میرزا محمدحسین ادیب*
- ۷۸۷ میرزا محمدحسین نائینی*
- ۷۸۹ سید حسین شجره
- ۷۹۱ سید حسین محمودی خوراسکانی*
- ۷۹۱ محمدحسین خوراسکانی
- ۷۹۱ میرزا محمد حسین شمیم اصفهانی
- ۷۹۲ شیخ محمد حسین واعظ شیرازی
- ۷۹۲ حسین ایلیا*
- ۷۹۳ حسین اصفهانی
- ۷۹۳ حسین اُسواری اصفهانی
- ۷۹۳ ملا حسین گریان اردستانی
- ۷۹۴ میرزا محمد حسین اژه ای
- ۷۹۴ محمد حسین فریدنی
- ۷۹۴ حسین خَلال اصفهانی
- ۷۹۵ میرزا محمد حسین ولی اللهی
- ۷۹۵ دکتر حسین مولوی*
- ۷۹۶ ملا محمد حسین رضوانی جرقوئی
- ۷۹۶ حسین اصفهانی
- ۷۹۶ میرزا حسین آفرانی
- ۷۹۶ کمال الدین حسین اصفهانی
- ۷۹۷ محمد حسین اصفهانی
- ۷۹۷ سید محمد حسین بختیاری
- ۷۹۸ شیخ محمد حسین مشکینی
- ۷۹۸ حسین تستری اصفهانی
- ۷۹۸ شیخ حسین خوئی
- ۷۹۹ حسین عاملی*

- ۷۹۹ حسین طغرانی
- ۸۰۱ حسین اُسواری اصفهانی
- ۸۰۲ سید محمد حسین بهشتی
- ۸۰۲ سید محمد حسین حسینی اصفهانی تبریزی
- ۸۰۲ شیخ محمد حسین موحد حُججی نجف آبادی* *
- ۸۰۳ مآ محمد حسین خوراسکانی* *
- ۸۰۳ حسین ریزی لنجانی
- ۸۰۴ مآ محمد حسین زفره ای
- ۸۰۴ محمد حسین ریزی لنجانی
- ۸۰۵ سید حسین قائنی* *
- ۸۰۵ میر محمد حسین میر محمد صادقی
- ۸۰۶ حسین اصفهانی
- ۸۰۶ مآ حسین کربلانی
- ۸۰۶ مآ محمد حسین خوانساری
- ۸۰۷ سید حسین مقصودی
- ۸۰۷ شیخ محمد حسین فقیه نطنزی* *
- ۸۰۸ سید حسین بشارت
- ۸۱۰ شیخ محمد حسین اژه ای
- ۸۱۰ سید حسین ظهیر میردامادی
- ۸۱۱ حسین پژمان بختیاری
- ۸۱۲ سید حسین عریضی
- ۸۱۳ محمد حسین خان صدراعظم اصفهانی
- ۸۱۴ میرزا حسین خان ثمر
- ۸۱۵ محمد حسین خوراسکانی
- ۸۱۶ محمد حسین هلال اصفهانی
- ۸۱۶ شیخ محمد حسین نجفی هزار جریبی

- ۸۱۷ حسین جلانی
- ۸۱۷ میرزا محمدحسین حکیم باشی*
- ۸۱۸ محمد حسین مقدّس مبارکه ای
- ۸۱۹ محمد حسین رشتی
- ۸۱۹ محمد حسین ریزی لنجانی
- ۸۲۰ میرزا محمد حسین صدرائی
- ۸۲۰ سید حسین طباطبائی*
- ۸۲۱ میرزا حسین منشی اصفهانی
- ۸۲۱ محمد حسین گرجی اصفهانی
- ۸۲۱ حسین عبداللهی خوروش
- ۸۲۲ حسین نور صادقی
- ۸۲۳ حسین زاهد اصفهانی
- ۸۲۴ مآ محمد حسین قمشه ای کبیر
- ۸۲۵ حسین شفیعی
- ۸۲۶ شیخ محمد حسین صبوری*
- ۸۲۶ شیخ محمد حسین رشتی
- ۸۲۷ مآ محمد حسین اصفهانی کاظمینی
- ۸۲۷ میرزا حسین خان صحت
- ۸۲۸ محمد حسین اصفهانی
- ۸۲۸ مآ محمد حسین تاج اصفهانی
- ۸۲۹ سید محمد حسین مدرس
- ۸۳۰ محمد حسین اصفهانی
- ۸۳۱ حسین علوی آوی
- ۸۳۱ حسین اسلامیان*
- ۸۳۲ حسین بیرجندی
- ۸۳۲ سید محمد حسین سجادی نجف آبادی*

- ۸۳۳ حسین عریضی کوفی
- ۸۳۳ جمال الدین حسین اصفهانی
- ۸۳۴ آقا حسین خوانساری
- ۸۳۶ حسین رویدشتی
- ۸۳۷ حسین امید اصفهانی*
- ۸۳۸ حسین منتطب
- ۸۳۸ ملّا حسین مهرآبادی اردستانی*
- ۸۳۸ شیخ محمّد حسین اَسَنی قودجانی*
- ۸۳۹ شیخ محمّد حسین کتابفروش
- ۸۴۰ حسین زعفرانی اصفهانی
- ۸۴۰ سیّد حسین مدرس*
- ۸۴۱ حسین خوشنویس زاده*
- ۸۴۱ شیخ حسین یزدی
- ۸۴۲ حسین راغب اصفهانی
- ۸۴۳ حسین عمروی اصفهانی
- ۸۴۴ حسین رجاء اصفهانی
- ۸۴۴ سیّد علاءالدین حسین خلیفه سلطان*
- ۸۴۶ میر محمّد حسین شیخ الاسلام نائینی
- ۸۴۷ سیّد حسین شهشهانی
- ۸۴۸ دکتر سیّد حسین میرشمسی
- ۸۴۹ حسین ضمیری اصفهانی
- ۸۵۰ میر محمّد حسین عاشوری قمی
- ۸۵۰ ملّا محمّد حسین مظاهری کرونی
- ۸۵۱ میر محمّد حسین گلستانه
- ۸۵۱ حسین خروآنی اصفهانی
- ۸۵۱ شیخ حسین واعظ اصفهانی

- ۸۵۲ سید محمدحسین رجائی
- ۸۵۲ سید محمد حسین آزاد خاتون آبادی
- ۸۵۴ حسین امامی نائینی
- ۸۵۵ حسین مبصرالتلطنه
- ۸۵۵ دکتر سید حسین بحرالعلومی *
- ۸۵۵ سید محمد حسین موسوی درچه ای
- ۸۵۶ میرزا محمد حسین سر رشته دار
- ۸۵۶ حسین سررشته دار زاده
- ۸۵۷ سید حسین میرعلائی *
- ۸۵۷ سید حسین موحد محمدی
- ۸۵۷ سید حسین موسوی قهدریجانی *
- ۸۵۸ حسین خاتون آبادی
- ۸۵۸ حسین قصری
- ۸۵۹ محمد حسین افوسی فریدنی
- ۸۵۹ میرزا محمد حسین ثاقب اصفهانی
- ۸۶۰ محمد حسین اصفهانی
- ۸۶۰ سید محمد حسین امامی *
- ۸۶۱ محمد حسین آنسی
- ۸۶۱ شیخ محمد حسین کلباسی
- ۸۶۲ سید محمد حسین مهدوی اردکانی
- ۸۶۳ سید محمد حسین نحوی
- ۸۶۳ شیخ محمد حسین رئیس الطلاب رشتی
- ۸۶۳ شیخ حسین عشاقی *
- ۸۶۴ ملا محمد حسین ظهیری مهرآبادی *
- ۸۶۵ سید محمد حسین درچه ای *
- ۸۶۶ ملا محمد حسین مجلسی

- ۸۶۶ حسین امامی *
- ۸۶۷ محمد حسین میرزا فصیح خاقانی
- ۸۶۸ ملا محمد حسین مازندرانی
- ۸۶۸ میر محمد حسین خان عقیلی علوی
- ۸۶۹ میرزا محمد حسین جعفری
- ۸۶۹ سید حسین خوراسکانی
- ۸۷۰ میرزا حسین خان دانش
- ۸۷۰ ملا محمد حسین نوری
- ۸۷۱ حسین باوری یمنی
- ۸۷۱ ملا حسین عمادالواعظین
- ۸۷۲ میرزا حسین خان اعتلاءالدوله *
- ۸۷۲ استاد حسین بتای اصفهانی
- ۸۷۳ ملا محمد حسین بروجردی
- ۸۷۳ میرزا محمد حسین پروانه
- ۸۷۴ آقا محمد حسین تاراج اصفهانی
- ۸۷۴ ملا حسین تفریسی
- ۸۷۵ استاد حسین تفنگ ساز اصفهانی *
- ۸۷۵ حسین توکلی
- ۸۷۵ میرزا حسین جابری
- ۸۷۶ شیخ محمد حسین خزَن آبادی *
- ۸۷۶ محمد حسین چلبی
- ۸۷۶ حاج محمد حسین اصفهانی (حسین علی شاه)
- ۸۷۷ سید حسین چادردوز تبریزی *
- ۸۷۸ حسین حافظ هروی
- ۸۷۸ سید حسین حسنی اصفهانی
- ۸۷۹ امیر سید حسین حسینی

- ۸۷۹ سید امیر محمد حسین حسینی اصفهانی
- ۸۷۹ سید محمد حسین حسینی بَرزانی*
- ۸۸۰ حاج ملا حسین حکیم
- ۸۸۰ میرزا حسین حکیم*
- ۸۸۰ میرزا محمد حسین حکیم باشی*
- ۸۸۰ میر محمد حسین خالص اصفهانی
- ۸۸۱ محمد حسین خامه آرا*
- ۸۸۱ محمد حسین خطاط اصفهانی
- ۸۸۱ حسین دودی*
- ۸۸۲ ملا حسین رفیق اصفهانی
- ۸۸۳ شیخ حسین روشندل دهکردی
- ۸۸۴ میرزا محمد حسین سالک اصفهانی
- ۸۸۶ میرزا محمد حسین شاکر اصفهانی
- ۸۸۶ میرزا حسین شبیه*
- ۸۸۷ شیخ محمد حسین شریعت هرنندی
- ۸۸۷ ملا محمد حسین شریعتی دهقانی*
- ۸۸۷ سید حسین شهشهانی
- ۸۸۸ میر حسین شهودی سبزواری
- ۸۸۸ حسین صافی اصفهانی
- ۸۸۹ محمد حسین صحاف*
- ۸۸۹ شیخ حسین صحاف اصفهانی
- ۸۸۹ میرزا حسین صراف
- ۸۸۹ حسین صراف اصفهانی
- ۸۹۰ محمد حسین ضابطه نویس*
- ۸۹۰ شیخ محمد حسین طریحی
- ۸۹۰ حسین ظهیری اصفهانی

- ۸۹۱ حسین علاقمندان*
۸۹۱ دکتر حسین عمومی*
۸۹۲ میرزا حسین عندلیب*
۸۹۳ میرزا محمد حسین غالب اصفهانی
۸۹۳ محمد حسین فدای اصفهانی*
۸۹۴ میرزا حسین فریدی اصفهانی
۸۹۴ حسین فسائی
۸۹۵ میرحسین قزوینی*
۸۹۶ حسین قصه خوان اصفهانی*
۸۹۶ ملّا حسین کاشی
۸۹۷ محمد حسین کاشی اصفهانی
۸۹۷ میرحسین کچویه ای اردستانی
۸۹۷ میرزا حسین کوزه کنانی
۸۹۸ حسین کوشای اصفهانی
۸۹۸ حسین گلستانه
۸۹۹ حسین گلستانه
۸۹۹ محمد حسین لنجانی
۸۹۹ آقا حسین لواسانی
۹۰۰ شیخ حسین مازندرانی
۹۰۰ سید حسین مازندرانی*
۹۰۰ میرزا حسین مالگیری*
۹۰۱ سید حسین مُتَعَطِّ بِرْزانی*
۹۰۱ ملّا محمد حسین مجذوب اصفهانی*
۹۰۲ سید حسین مَجْمَر اصفهانی
۹۰۳ سید محمد حسین مرتضوی*
۹۰۳ میرزا حسین مُشْرِف اصفهانی

- ۹۰۴ محمد حسین مشکین قلم اصفهانی
- ۹۰۴ استاد حسین معمار
- ۹۰۴ حسین منجم
- ۹۰۶ سید محمد حسین موسوی*
- ۹۰۶ حسین موسیقی*
- ۹۰۷ شیخ محمد حسین مهاجر زفره ای
- ۹۰۷ میر محمد حسین ناظم التجار اصفهانی
- ۹۰۷ شیخ محمد حسین نجفی سدهی*
- ۹۰۸ سید حسین نظام الدینی*
- ۹۰۹ شیخ محمد حسین نوری رنایی*
- ۹۱۰ محمد حسین نوید اصفهانی
- ۹۱۰ حاج محمد حسین نیلفروش
- ۹۱۰ آقا حسین ورنامخواستی
- ۹۱۱ میرزا محمد حسین یاری اصفهانی
- ۹۱۱ میرزا حسینعلی آشفته
- ۹۱۲ استاد حسینعلی بنای اصفهانی*
- ۹۱۲ ملا حسینعلی صدیقین
- ۹۱۳ حسینعلی صفائی بروجنی
- ۹۱۳ حسینعلی زنگنه*
- ۹۱۴ حسینعلی اصفهانی
- ۹۱۴ ملا حسینعلی توپسرکانی
- ۹۱۵ ملا حسینعلی زاهدی رنایی*
- ۹۱۶ حسینعلی شکیبایی بروجنی
- ۹۱۶ آخوند ملا حسینعلی صرفی
- ۹۱۶ حسینعلی قدسی قهفرخی
- ۹۱۷ حسینعلی گلشن اصفهانی

- ۹۱۷ مآ حسینعلی محدث*
- ۹۱۹ حسینقلی دانشور قهفرخی
- ۹۱۹ حسینقلی خان خطائی دهافانی*
- ۹۲۰ حسینقلی خان ایلخانی
- ۹۲۲ حسینقلی سخائی نجف آبادی*
- ۹۲۲ حسینقلی مشفق ضرغام
- ۹۲۳ حسینی خوراسکانی
- ۹۲۴ آقا حقی خوانساری*
- ۹۲۴ حکم خزاعی
- ۹۲۴ حکمهالله خزاعی
- ۹۲۵ حکیم مرزوقی
- ۹۲۵ حماد مکتب مدینی
- ۹۲۵ حمد صیرفی
- ۹۲۶ حمد حدّاد
- ۹۲۶ حمد اصفهانی
- ۹۲۶ حمد اصفهانی
- ۹۲۶ حمدان اصفهانی
- ۹۲۷ مآ حمزه قائنی
- ۹۲۷ ملک حمزه غافل سیستانی*
- ۹۲۸ حمزه اصفهانی
- ۹۲۹ حمزه علوی
- ۹۳۰ حمزه محتسب گلپایگانی
- ۹۳۰ شاه میر حمزه
- ۹۳۱ حمزه هرندی
- ۹۳۱ حمزه سعدی مدینی
- ۹۳۱ مآ حمزه گیلانی

- ۹۳۲ حَمِيه دوسى
- ۹۳۳ حَميد اصفهاني
- ۹۳۳ حميد مصدق *
- ۹۳۴ حيان صَبِي
- ۹۳۴ حَيان اشهلي
- ۹۳۴ استاد حيدر *
- ۹۳۵ حيدر رويدشتي *
- ۹۳۵ حيدر گلستانه
- ۹۳۵ حيدر مديني
- ۹۳۶ سَيِد حيدر حسيني
- ۹۳۶ آخوند مَلّا حيدر صَباغ لنجاني
- ۹۳۷ حيدر نافجى *
- ۹۳۷ مَلّا حيدر علي اردبيلي
- ۹۳۸ حيدر علي اصفهاني
- ۹۳۸ شيخ حيدر علي انصاري نجف آبادي *
- ۹۳۹ حيدر علي مجيري شهرضائي *
- ۹۴۰ حيدر علي نقاش اصفهاني *
- ۹۴۰ ميرزا حيدر علي محفوظ اصفهاني
- ۹۴۱ ميرزا حيدر علي ميردامادي سدهي
- ۹۴۲ استاد حيدر علي معمار اردستاني *
- ۹۴۲ حيدر علي اصفهاني *
- ۹۴۲ حيدر علي خان برومند گزي
- ۹۴۳ ميرزا حيدر علي مجلسي
- ۹۴۴ ميرزا حيدر علي انشائي
- ۹۴۵ حيدر علي خان صدر اصفهاني
- ۹۴۵ شيخ حيدر علي صلواتي

- ۹۴۶ حیدر علی ورنوسفادرانی
- ۹۴۶ میرزا حیدر علی شیروانی
- ۹۴۷ حیدر علی فایض اردبیلی
- ۹۴۸ میرزا حیدر علی ندیم الملک
- ۹۴۹ حیدر علی کمالی
- ۹۵۱ شیخ حیدر علی فروشانی
- ۹۵۱ میرزا حیدر علی نائینی
- ۹۵۲ حیدرقلی عودی*
- ۹۵۲ حیدره اصفهانی
- ۹۵۲ حیران اصفهانی*
- ۹۵۳ حیرتی اصفهانی
- ۹۵۴ «خ»
- ۹۵۴ اشاره
- ۹۵۶ خاتمی اصفهانی
- ۹۵۶ خالد اصفهانی
- ۹۵۶ خالد قرشی
- ۹۵۷ خالد رازانی اصفهانی
- ۹۵۷ خان بابا خان اسعد بختیاری
- ۹۵۸ خان محمّد اردبیلی
- ۹۵۸ مآ خداداد بختیاری
- ۹۵۹ مآ خداوردی اردبیلی
- ۹۵۹ مآ خداوردی افشار
- ۹۶۰ خُرمی اصفهانی*
- ۹۶۰ خزیمه بن مطیار
- ۹۶۱ خسرو آقا
- ۹۶۱ خسرو احتشامی*

- ۹۶۴ خسروخان سردار ظفر بختیاری* - - - - -
- ۹۶۴ خسروخان گرجی - - - - -
- ۹۶۵ میرزا خصمی اصفهانی - - - - -
- ۹۶۵ خلف بیک سفره چی - - - - -
- ۹۶۶ میرزا محمّد خلیل امام جمعه قُمشه ای - - - - -
- ۹۶۷ محمّد خلیل قائنی - - - - -
- ۹۶۸ خلیل رارانی اصفهانی* - - - - -
- ۹۶۸ خلیل معلّم - - - - -
- ۹۶۹ خلیل شوشتری - - - - -
- ۹۶۹ سید میرزا محمّد خلیل موسوی اصفهانی - - - - -
- ۹۶۹ محمّد خلیل اصفهانی - - - - -
- ۹۷۰ میرزا محمّد خلیل میردامادی - - - - -
- ۹۷۰ خلیل ندیم سِدھی - - - - -
- ۹۷۱ استاد محمّد خلیل گلریز خاتمی* - - - - -
- ۹۷۱ ملا خلیل شریف - - - - -
- ۹۷۱ میرزا خلیل اللّٰه - - - - -
- ۹۷۲ شیخ خلیل اللّٰه - - - - -
- ۹۷۲ میر خلیل اللّٰه تونی - - - - -
- ۹۷۳ شیخ خلیل اللّٰه طالقانی - - - - -
- ۹۷۴ خیرالدین اصفهانی - - - - -
- ۹۷۵ «د» - - - - -
- ۹۷۵ اشاره - - - - -
- ۹۷۷ داراب خان افسر بختیاری - - - - -
- ۹۷۸ داراب بینا اصفهانی - - - - -
- ۹۸۰ داود سُنبلاتی - - - - -
- ۹۸۰ میرزا داود مرعشی - - - - -

- ۹۸۱ داود ظاهری اصفهانی
- ۹۸۲ شیخ داود مصاحبی
- ۹۸۳ داود اصفهانی ختاز
- ۹۸۳ داود اصفهانی
- ۹۸۳ میرزا داود بینوای خراسانی
- ۹۸۴ داود صفای اصفهانی
- ۹۸۴ حکیم محمدداود هندی اصفهانی
- ۹۸۴ میرزا داود جابری انصاری
- ۹۸۴ دُر فیروز فخری
- ۹۸۵ درویش قاسمی اصفهانی
- ۹۸۵ درویش محمد نظری
- ۹۸۶ درویش مخلص*
- ۹۸۶ ذلیل شنبلانی
- ۹۸۶ سید دولتشاه علوی
- ۹۸۸ «ذ»
- ۹۸۸ اشاره
- ۹۹۰ ذاکر کنکاشی اصفهانی
- ۹۹۰ ذاکر جاری برآنی
- ۹۹۰ ذاکر اُسواری
- ۹۹۱ مآذوالفقار قُهیائی
- ۹۹۲ میر ذوالفقار گلپایگانی*
- ۹۹۲ ذوالقرنین شرابی اصفهانی
- ۹۹۴ فهرست مطالب
- ۱۰۷۶ درباره مرکز

مشخصات کتاب

سرشناسه: مهدوی، مصلح الدین، ۱۲۹۴-۱۳۷۴.

عنوان و نام پدیدآور: اعلام اصفهان / مصلح الدین مهدوی؛ تصحیح، تحقیق و اضافات غلام رضا نصراللهی؛ [برای] سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان، مرکز اصفهان شناسی و خانه ملل، ستاد نکوداشت اصفهان پایتخت فرهنگی جهان اسلام.

مشخصات نشر: اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان، ۱۳۸۶ -

مشخصات ظاهری: ۵ ج.

شابک: ۶۵۰۰۰ ریال: ج ۱. ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۸۸-۴۸-۰؛ ۱۰۰۰۰۰ ریال: ج ۲. ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۴۷-۴۷-۸؛ ۱۰۰۰۰۰ ریال: ج ۳. ۹۷۸-۹۶۴-۱۳۲۰-۲۷-۹؛ ج ۴. ۹۷۸-۹۶۴-۱۳۲-۳۰-۶:

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: ج ۲. (چاپ اول: ۱۳۸۷).

یادداشت: ج ۳. (چاپ اول: ۱۳۸۹) (فیا).

یادداشت: ج ۴. (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیا).

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

مندرجات: ج ۱. آ - الف - ج ۲. ب - ذ - ج ۳. ر - ظ - ج ۴. ع

موضوع: مشاهیر -- ایران -- اصفهان -- سرگذشتنامه

موضوع: اصفهان -- سرگذشتنامه

شناسه افزوده: نصراللهی، غلامرضا

شناسه افزوده: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان

شناسه افزوده: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان. مرکز اصفهان شناسی و خانه ملل

شناسه افزوده : ستاد نكوداشت اصفهان پاي‌تخت فرهنگي جهان اسلام

رده بندي كنگره : DSR2001 / ص 725 م 9 1386

رده بندي ديويي : 955/93

شماره كتابشناسي ملي : م 85-42964

ص : 1

اشاره

ص: ۳

اعلام اصفهان

جلد دوّم

«ب ذ»

دانشمند محقق، زنده یاد

سیدمصلح الدین مهدوی

(۱۲۹۴ ۱۳۷۴ ش)

تصحیح، تحقیق و اضافات

غلامرضا نصراللهی

۱۳۸۷

ص: ۴

اعلام اصفهان جلد دوّم» ب - ذ»

تألیف: سیدمصلح الدّین مهدوی

تصحیح، تحقیق و اضافات: غلامرضا نصراللّهی

پیش گفتار: دکتر محمّد علی چلونگر

ناشر: سازمان فرهنگی - تفریحی شهرداری اصفهان

مدیر تولید: مرکز اصفهان شناسی و خانه ملل

چاپ نخست: ۱۳۸۷

قطع: وزیری / ۹۲۸ صفحه / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ متن: اصفهان / چاپ جلد: معنوی / صحافی: بابک

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۲۹۴۷ - ۴۷ - ۸

مرکز پخش: ۰۳۱۱ - ۲۳۳۷۸۶۱ - ۲۲۰۸۱۸۰

همه حقوق محفوظ و متعلق به مرکز اصفهان شناسی و خانه ملل می باشد.

پیش‌گفتار

با ورود اسلام به ایران و رو آوردن ایرانیان به دین مبین اسلام و به دنبال آن برخورد اندیشه‌ها و تلفیق فرهنگ‌های ملل گوناگون و رخدادهای اجتماعی و فرهنگی که در عرصه تاریخ ایران و سایر سرزمین‌های تحت سلطه اسلام روی داد، حرکت‌های علمی آغاز گردید و در پی آن نیاز به آگاهی در زمینه‌های خاص دانش آن روز و تهیه کتاب‌های چند موضوعی یا تک موضوعی به صورت فرهنگ‌نامه و دانشنامه ضروری شد؛ از این رو، دانشمندان و متخصصان دست به تألیفات زدند که امروزه این آثار از ذخایر علمی و فرهنگی به شمار می‌روند. برخی از این کتاب‌ها به معرفی علوم و آثار و نوشته‌های مربوط به آن پرداخته‌اند و برخی دیگر به معرفی رجال و دانشمندان آن علوم پرداخته‌اند.

از نوع اول می‌توان به کتاب‌هایی همچون رسائل اخوان الصفا، کامل الصناعات الطبیعه، الفهرست ابن ندیم و مفاتیح العلوم خوارزمی اشاره کرد. رسائل اخوان الصفا (قرن چهارم) شامل ۵۴ رساله است که مجموعه این رسائل دانشنامه‌ای در باب معارف و علوم مختلفی چون ریاضی، طبیعی، الهی و اقسام منطق و حکمت عملی است. کامل الصناعات الطبیعه از علی بن عباس مجوسی (متوفی ۳۸۴ هـ ق) دانشنامه‌ای طبی همراه با معرفی دانشمندان این علم است. الفهرست ابن ندیم (متوفی ۳۸۵ هـ ق) در زمینه کتابشناسی و انواع خطوطی است که پیش از اسلام در ایران رواج داشت و نیز درباره برخی ادیان مثل زردشت، مزدک و مانی است. مفاتیح العلوم نیز از محمد بن احمد خوارزمی (متوفی ۳۸۷ هـ ق) در فقه، کلام، نحو، کتابت، شعر، اخبار، فلسفه، منطق،

عروض، ریاضیات، کیمیا، موسیقی، نجوم و غیره است.

از کتاب های نوع دوم (کتاب های رجال) الفهرست شیخ طوسی و رجال نجاشی را می توان نام برد. این دو اثر در شرح حال رجال شیعه و آثار آنهاست که در نوع خود از نخستین کتاب های این فن محسوب می شود. در حوزه تاریخ محلی هم آثار دانشنامه گونه و شرح رجال از قرن چهارم به بعد مورد توجه واقع شد و آثار برجسته ای در این زمینه تألیف شد که از جمله به تاریخ بغداد خطیب بغدادی و تاریخ دمشق ابن عساکر می توان اشاره کرد. تاریخ بغداد به شرح حال رجالی پرداخته است که به نحوی با بغداد در ارتباط بوده اند و عمدتاً نیز به رجال فرهنگی توجه داشته است.

جوامع بشری همواره زیر نفوذ دانشمندان و مفاخر خویش قرار داشته اند. آنان در هر حوزه ای اعم از علمی، سیاسی و فرهنگی که فعالیت می کردند در تحولات اجتماعی عصر خویش نقش داشته و از این رو، در اعتلا- یا انحطاط تمدن های تاریخی کاملاً سهیم بوده اند. رجال و نخبگان علمی و ارباب دانش و معرفت همواره به مثابه عامل محرک تاریخ عمل کرده و زمینه تکامل اجتماعی انسان در حیات تاریخی اش را فراهم آورده اند. براساس متون دینی ما، صلاح و فساد عموم در گرو صلاح و فساد علما، فقها و بزرگان است. از دید این متون مردم همواره تابع سه گروه بوده و از آنها الگو و سرمشق گرفته اند و در نتیجه با صلاح آنان درستکار و با فساد و عناد آنان زشتکار شده اند:

۱. امرا، حکام، تاجران و ثروتمندان و به طور کلی، صاحبان زر و زور

۲. علما، فقها و صاحبان منزلت و حیثیت (عالمان شیعه، ج ۱، ص ۱۳)

در زمینه رجال اصفهان از قرن چهارم آثار ارزشمندی به رشته تحریر درآمد. در سده های چهارم و پنجم دو اثر رجالی گرانقدر نوشته شد که به حق آنها را می توان دانشنامه های رجال دینی اصفهان به شمار آورد.

اولین اثر از ابو محمد عبدالله بن محمد بن جعفر بن حبان مشهور به ابوالشیخ اصفهانی است که طبقات المحدثین باصفهان و الواردین علیها نام دارد. وی در این اثر شرح حال محدثین اصفهان را از ابتدا تا قرن چهارم آورده؛ چنانکه در طبقات دهم و

یازدهم کتاب، شرح حال بسیاری از مشایخ خود را که مقیم این شهر بوده اند برشمرده است. از مشایخ وی ابن ابی داوود سجستانی، ابن ابی حاتم رازی، ابوبکر جعفر بن محمد فریابی، ابوبکر بزاز و محمد بن یحیی ابن منده را می توان نام برد. در میان شاگردان و راویان ابوالشیخ نیز افراد مشهوری به چشم می خوردند؛ از جمله: ابونعیم اصفهانی، محمد بن اسحاق ابن منده، ابن مردویه و نیز نواده اش محمد بن عبدالرزاق بن ابی الشیخ که عمده رجال شناسان بزرگ چون ابونعیم اصفهانی و سمعانی وی را ثقة دانسته اند.

ابوالشیخ در این کتاب نخست به فضائل و خصایص اصفهان پرداخته و روایاتی در این باره آورده است. وی سپس در بنای اصفهان و مساجد و مساحت آن مطالبی نقل کرده و بانی این شهر را اسکندر مقدونی دانسته است. پس از آن از چگونگی فتح اصفهان به دست مسلمانان سخن گفته است. بخش مهم کتاب، تراجم افراد و احادیث آنها اختصاص دارد. وی ابتدا از صحابه پیامبر (ص) آغاز کرده و هجده نفر از آنان را که وارد اصفهان شده اند نام برده و شرح کوتاهی از آنها را بیان کرده است که نخستین آنها امام حسن مجتبی (ع) بوده است. وی در مجموع ۶۰۹ نفر را در کتابش نام برده است.

دومین اثر مهم در مورد رجال اصفهان که در واقع فرهنگ نامه دینی محلی محسوب می شود ذکر اخبار اصفهان از احمد بن عبدالله بن احمد بن اسحاق بن موسی بن مهران معروف به ابونعیم اصفهانی (۳۳۶-۴۳۰ ه ق) است. این کتاب شامل اسامی محدثان و عالمانی است که اهل اصفهان بوده یا سفری به آن داشته اند. اطلاعاتی که ابونعیم درباره چگونگی بنای اصفهان، فتح این شهر و نیز نخستین فرمانروایان و حکام مسلمان آن به دست می دهد بسیار شایان توجه است. وی سپس ویژگی های جغرافیایی و محلی اصفهان را ذکر می کند و اطلاعات بسیار دقیق و قابل توجهی از محله ها و روستاهای اطراف آن ارائه می دهد. ابونعیم در بخش اصلی کتاب پس از ذکر نام هر یک از مترجمان به صورت خلاصه به ذکر احوال آنان می پردازد. طبقات المحدثین باصبهان ابوالشیخ و ذکر اخبار اصبهان ابونعیم اصفهانی مراجع و منابع آثار رجالی اصفهان در قرون بعد از خود تا به امروز شدند.

پس از این دو اثر، آثاری که صرفاً به معرفی رجال اصفهان پرداخته باشند کمتر دیده می شود. در تاریخ معاصر، برخی از رجال نویسان و محققان به تحقیق درباره رجال اصفهان اهتمامی جدی داشته اند که از جمله به مرحوم آخوند ملا عبدالکریم جزئی در تذکره القبور و تاریخ مقابر اصفهان، مرحوم جلال الدین همایی در تاریخ اصفهان و مرحوم سید مصلح الدین مهدوی در آثار گوناگونش می توان اشاره کرد.

از بین معاصران به حق می توان گفت مرحوم مهدوی بیشترین تلاش را در معرفی رجال و مشاهیر و مفاخر اصفهان داشته است. آثار او از نظر کیفیت و کمیت در این موضوع مثال زدنی است. عظیم ترین تلاش او در این زمینه کتاب اعلام اصفهان است که در واقع، محصول یک عمر تلاش وی در باب رجال و مشاهیر اصفهان است. مجلد حاضر، که اعلام اصفهان را از حرف «ب» تا حرف «ذ» دربر می گیرد، دومین مجلد از این مجموعه است. این اثر به همت محقق کوشا جناب آقای غلامرضا نصراللهی انجام گرفته است. این مرکز امید دارد در آینده مجلدات باقی مانده را پس از تصحیح در اختیار علاقه مندان و محققان قرار دهد.

دکتر محمدعلی چلونگر

رئیس مرکز اصفهان شناسی و خانه ملل

مقدمه تحقیق

خداوند توانا را سپاس می‌گوییم که به ما توفیق داد دو جلد از کتاب «اعلام اصفهان» را تنظیم و تحقیق نموده و چاپ کنیم. این جلد شامل مدخل‌های حروف (ب، پ، ت، ث، ج، چ، ح، خ، د، ذ) است.

پس از چاپ جلد اول کتاب، بسیاری از محققان و اساتید فرهنگ و ادب و علاقمندان مرحوم استاد مهدوی این ضعیف را مورد لطف قرار داده و تشویق نمودند که از همه آنها تشکر می‌کنم. در کنار این تشویق‌ها، انتقادهایی هم از سوی برخی از اساتید و محققان به این کتاب و روش تنظیم آن وارد شد. از جمله استاد ایرج افشار، محقق سخت‌کوش و خستگی‌ناپذیر عرصه فرهنگ و تاریخ ایران، نسبت به تنظیم مدخل‌های کتاب به شکل کنونی انتقاد داشتند و طی نامه‌ای مشفقانه به این مسأله اشاره کردند که در تماس تلفنی به ایشان توضیح داده شد: ترتیب مطالب کتاب براساس نام کوچک و نام ژدر شخصیت‌ها (مدخل‌ها) بوده و توسط مؤلف فقید صورت گرفته است و ما نمی‌توانستیم سلیقه و خواسته مؤلف را نادیده گرفته و به صورت دیگری آن را تنظیم کنیم. ولی تلاش کردیم با تهیه فهرستی در آخر کتاب، دسترسی به مطالب کتاب را آسان‌تر کنیم و همانطور که در مقدمه جلد اول نوشتیم، پس از چاپ کامل متن کتاب، در آخرین جلد «اعلام اصفهان» فهرست‌های فنی متنوع و جامعی چاپ خواهد شد که مراجعان کتاب به سهولت و سرعت بتوانند از کتاب استفاده کنند.

هم‌زمان با انتشار جلد اول «اعلام اصفهان» و کمی بعد از آن آثار دیگری از مرحوم

استاد مهدوی به چاپ رسید:

۱. «اصفهان، دارالعلم شرق» مصحح: آقای محمدرضا نیلفروشان

در مقایسه ای که بین نسخه چاپی و نسخه دست نویس مؤلف صورت گرفت مشاهده شد که مصحح کتاب برخی از مطالب کتاب از جمله اسامی مدرسین و طلاب مدارس را حذف و مطالبی را از برخی کتابها به اصل کتابت افزوده است! و البته این تصحیح و نشر خدمت وصی محترم آن مرحوم عرضه نشده و مورد تأیید ایشان نیز واقع نگردیده است. امیدواریم متن کتاب در عرضه جدید به طور مصحح و با رعایت امانت به چاپ برسد.

۲. «فهرست نسخه های خطی سید مصلح الدین مهدوی، اهدائی به گنجینه نسخ خطی اصفهان»، نگارش: آقای محمدهلی هدایت، قم: مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۷ش این کتابها توسط خانواده مرحوم مهدوی به کتابخانه عمومی ابن مسکویه اصفهان اهداء شده است.

همچنین در کتاب «ناگفته های عارفان» تألیف: حجهالاسلام آقای محمدرضا نورمحمدی که در سال ۱۳۸۶ش به چاپ رسید. حکایاتی از علمای اصفهان به نقل از یادداشت های مرحوم مهدوی به چاپ رسیده است.

امسال (۱۳۸۷) نیز کتابی به نام «مجتهد نجف آبادی» به چاپ رسیده که شامل رساله هایی مستقل در شرح حال مرحوم آیت الله حاج میر سید علی نجف آبادی، از مرحوم زنده یاد استاد مهدوی، مرحوم آیت الله میر سید علی فانی، حجهالاسلام آقای حاج شیخ احمد عابدینی است و حجهالاسلام آقای نورمحمدی جمع آوری و تصحیح این کتاب را بر عهده داشته اند.

در تیرماه ۱۳۸۶ همزمان با چاپ جلد اول کتاب «اعلام اصفهان» و مصادف با دوازدهمین سالگرد وفات استاد مهدوی، همایش یک روزه ای با عنوان «آئینه فرهنگ اصفهان» (بزرگداشت مرحوم استاد سیدمصلح الدین مهدوی) به همت مرکز اصفهان شناسی و خانه ملل و مجموعه فرهنگی مذهبی تخت فولاد و با حضور جمع

زیادی از محققان، اساتید حوزه و دانشگاه و شاگردان علاقمندان مرحوم مهدوی برگزار شد.

در نیمه نخست این مراسم که صبح در سالن اجتماعات کتابخانه مرکزی شهرداری اصفهان برگزار شد، جناب آقای دکتر چلونگر رئیس مرکز اصفهان شناسی، به حاضرین جلسه خیر مقدم گفته و اهداف همایش را بیان کرد، سپس پیام آیت الله مظاهری (دام ظلّه) رئیس حوزه علمیه اصفهان توسط فرزند ایشان آقای حاج حسن آقا مظاهری قرائت شد.

پس از آن آیت الله آقای حاج شیخ رضا استادی از مدرسین حوزه علمیه قم، و آقای دکتر مهدی محقق، رئیس انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، و آقای جويا جهانبخش از محققان برجسته علوم اسلامی و غلامرضا نصرالهی مصحح و محقق کتاب حاضر (اعلام اصفهان) درباره وضعیت علم و تحقیق در کشور، بررسی و نقد آراء استاد مهدوی و نگاهی به شیوه تحقیق و ابعاد فعالیت های علمی و اجتماعی وی به ایراد سخن پرداختند. همچنین استاد بصیری نیز ابیاتی را در مورد ایشان قرائت کرد.

مراسم در بعدازظهر به میزبانی مجموعه فرهنگی مذهبی و تاریخی تخت فولاد ادامه یافت. ابتدا آقای مهندس حسین حمیدی اصفهانی مدیر مجموعه به حضار خوش آمد گفت. سپس محقق پرکار حوزه و دانشگاه حجت الاسلام و المسلمین آقای رسول جعفریان سخنرانی نمود. آنگاه استاد فضل الله خان اعتمادی خوئی (برنا) اشعاری قرائت کرد. در ادامه مراسم آقایان استاد مرتضی تیموری و دکتر اصغر منتظرالقائم مدیر دانشنامه تخت فولاد در باب دو کتاب تاریخ علمی و اجتماعی در دو قرن اخیر و مزارات اصفهان هر دو از تألیفات مرحوم مهدوی سخن گفتند.

در پایان آیت الله آقای حاج شیخ هادی نجفی ضمن ایراد سخنانی در مورد خصوصیات فردی و اعتقادی مرحوم مهدوی به ویژگی های تألیفات وی پرداخت و ختم جلسه را اعلام کرد و حاضرین در مراسم به زیارت مزار مرحوم استاد مهدوی رفتند.

مدیر علمی و مجری این دو مراسم (همایش) در صبح و بعد از ظهر استاد و محقق ارجمند آقای محمدحسین ریاحی معاون پژوهشی مرکز اصفهان شناسی و خانه ملل بود. در حاشیه این همایش نمایشگاهی از کتابهای چاپ شده زنده یاد استاد مهدوی برگزار شد.

در پایان این گفتار بار دیگر از خانواده مرحوم مهدوی خصوصاً داماد محترم ایشان آقای حاج حمیدرضا فروغی و همچنین از آیت الله نجفی (مدظله) وصی محترم مؤلف فقید، و نیز از محقق پرتلاش و کوشا آقای رحیم قاسمی که در این کتاب نیز از راهنمایی ها و حمایت های خالصانه آنان بهره مند بودیم کمال امتنان را داریم.

همچنین از آقایان استاد فضل الله خان اعتمادی خوئی (برنا)، مجتبی ایمانیه، حمید خلیلیان، سیداحمد عقیلی و سایر عزیزانی که نگارنده را در ادامه راه تشویق نموده اند و یا نکاتی را یادآور شده اند قدردانی می شود.

شایسته است از شهردار محترم اصفهان آقای دکتر سقائیان نژاد، رئیس مرکز اصفهان شناسی و خانه ملل آقای دکتر چلونگر، معاون محترم و مسؤول پژوهشی مرکز اصفهان شناسی آقای محمدحسین ریاحی، مسؤول امور مالی آن مرکز آقای مسّاح و سایر کارکنان مرکز اصفهان شناسی و آقای مرتضی جنتیان مدیریت محترم انتشارات کانون پژوهش که در چاپ و نشر این اثر نقش به سزایی داشتند صمیمانه تقدیر و تشکر می نمایم.

امیدوارم مطابق نظر مؤلف کار تدوین و نشر کتاب به انجام برسد و روح مؤلف فقید از نشر این اثر خشنود و راضی باشد.

و ما توفیقی الا بالله

غلام رضا نصراللهی

۱۷ ربیع الاول ۱۴۲۹ ه . ق

۶ / ۱ / ۱۳۷۸

ص: ۱۳

(تصویر)

ص: ١٤

(تصوير)

ص: ١٥

(تصوير)

ص: ١٦

(تصوير)

ص: ١٧

(تصوير)

ص: ١٨

(تصوير)

ص: ١٩

(تصوير)

ص: ٢٠

(تصوير)

ص: ۲۱

(تصویر)

ص: ۲۲

(تصویر)

ص: ۲۳

(تصویر)

ص: ٢٤

(تصوير)

ص: ٢٥

(تصوير)

ص: ٢٦

(تصوير)

ص: ۲۷

اعلام اصفهان

«ب»

اشاره

بابا

کلمه بابا در زبان فارسی اسم است و در معانی: پدر، پیران کامل، رئیس بزرگ، سرکرده، ریش سفید طایفه، قلندر، هم شهری و آن کس که در کاری بزرگ باشد و پدر بزرگ و جد هم استعمال شده است.

این کلمه لقب و شهرت عده زیادی از عرفاء و صوفیه به خصوص در قرن هفتم و هشتم هجری بوده است. ذیلاً به نام عده ای از آنان که در اصفهان بوده اند اشاره می کنیم و شرح حال بیشتر اینان غیر معلوم [است] و عموماً از عرفاء بوده اند.

بابا الهی

بابا الهی، مزارش در نزدیک مقبره صاحب بن عبّاد در محله طوقچی [بوده و اکنون آثار قبر از بین رفته است].

بابا باب الله

بابا باب الله، قبرش در محله جهانباره (جوباره) نزدیک مقبره سارو تقی بوده است.

بابا امیر

بابا امیر، که یکی از باغات چهارباغ اصفهان بدو منسوب بوده است.

بابا بدلا

بابا بدلاء، در محله دروازه حسن آباد مدفون است و بقعه ای بر سر قبر اوست.

بابا بیات

بابا بیات، ظاهراً از عرفای قرن هشتم هجری است. گویند او مراد و استاد طریقت بابا رکن الدین بوده و پس از وفات در تخت فولاد مدفون شده است. (۱) [مزار بابا بیات در عصر صفویه دارای موقوفات بوده و از جمله میر معز صوفی در زمان شاه سلیمان صفوی متولی موقوفات مزار بابا بیات بوده است. (۲)]

قبر بابا بیات در اواخر تخت فولاد (۳) [حدود تکیه بابا رکن الدین و تکیه آقا محمد بیدآبادی بوده و اینک از بین رفته است.]

بابا توتا

بابا توتا، قبر او در جوباره واقع شده [و اطاقی بر سر قبر او بوده که در محوطه شهرداری در خیابان کمال قرار گرفت و خراب شد. مزار او را مرمت کرده و سنگ لوحی نصب نمودند. او به بابا تون تاب نیز معروف است.]

بابا جوزا

بابا جوزا، مقبره اش در انتهای جوباره و مقابل باغ گارلند و نزدیک شاه میر حمزه قرار داشته است [در جریان احداث خیابان سروش خراب شد و از بین رفت.]

بابا حاجی

بابا حاجی، مزارش در قریه «بزم» از توابع رویدشت اصفهان است.

۱- ریحانه الادب، ج ۲، ص ۲۱۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۹۹؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۳۹ و ۴۶۰.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۳۰۱ و ۳۰۲.

۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۰۹.

بابا حسن

بابا حسن، قبرش کوچه سُله رنگ کُن ها در محله بیدآباد وجود داشته و یک جوی نیز در آنجا به نام جوی بابا حسن معروف بوده و اهالی آنجا به سرجوئی شهرت داشته اند.

بابا حمزه

بابا حمزه، از عرفاء و ادبای اصفهان است. وی برای تبلیغ اسلام و اشاعه آن به سرزمین چین سفر کرده و در قصبه ای دور افتاده در «شیائونان» واقع در شمال چین بدرود حیات گفته و در آنجا به خاک رفته است. در آرامگاه او تعدادی کتابهای فارسی وجود داشته است. (۱)

بابا حیدر

بابا حیدر، از دهات استان چهارمحال و بختیاری است [و احتمالاً در آن روستا مزار یکی از اولیاء الله به نام «بابا حیدر» وجود داشته است].

بابا حیدر

بابا حیدر، در زمان صفویه می زیسته و پس از فوت بابا سلطان قلندر قمی منصب بابایی تکیه حیدر در چهارباغ اصفهان را به او دادند.

بابا خدادوست

بابا خدادوست، مزار او در قریه «مارچی» از دهات رویدشت اصفهان است.

بابا دنبه

بابا دنبه، در حوالی باغ نو در آخر خیابان صارمیّه [خیابان جهاد کنونی] قبرش باقی بود.

بابا رضی

بابا رضی، از دراویش معاصر شاه سلیمان صفوی بوده و پس از فوت برادرش بابا صفی، منصب بابایی تکیه حیدر در چهارباغ اصفهان را به او دادند.

بابا رکن الدین بیضاوی شیرازی

بابا رکن الدین مسعود بن عبدالله بیضاوی شیرازی، عارف سالک و عابد زاهد، از عرفای بزرگ قرن هشتم هجری.

[اصلاً از اهالی «بیضای» فارس بوده و نزد شیخ کمال الدین عبدالرزاق کاشانی، شیخ داود قیصری و نعمان خوارزمی به کسب علم و معرفت و طی طریق سلوک و عرفان پرداخته است. گویند در اصفهان نیز از مریدان بابا بیات بوده است. (۱)]

اغلب سالهای زندگی را در اصفهان سپری ساخته و در بین حکام و اعیان و بزرگان اصفهان صاحب احترام و نفوذ کلمه بسیار بوده است. میر عبدالحسین خاتون آبادی می نویسد: هنگامی که هلاکو پادشاه مغول قصد تصرف اصفهان و قتل عام مردم آنجا را داشته، خواجه نصیرالدین طوسی او را نزد بابا رکن الدین برد و به خواهش بابا رکن الدین قتل عام اصفهان برطرف شد یا در آن تخفیف ایجاد شد. (۲)

بابا رکن الدین در عرفان نظری دستی توانا داشته و در شرح و ترویج اندیشه های محی الدین عربی قادر بوده است.

کتاب زیر از تألیفات اوست:

۱- نصوص الخصوص: مقدمه، ص ۵۰.

۲- وقایع السنین و الاعوام، ص ۳۶۴.

۱. «قلندریه» که شیخ آذری در «جواهر الاسرار» یاد کرده است. ۲. «کشف الضّر فی شرح نظم الدر» در شرح تائیه ابن فارض ۳. «نصوص الخصوص» در شرح فصوص الحکم، که با مقدمه استاد همایی و با همت دکتر رجبعلی مظلومی در سال ۱۳۵۹ش به چاپ رسیده است. (۱)

بابا رکن الدّین در یکشنبه ۲۶ ربیع الاوّل ۷۶۹ق وفات یافته و (۲) [در جنوب اصفهان و در مسیر جاده قدیم شیراز که بعدها به مزار بابا رکن الدّین و تخت فولاد مشهور شد به خاک سپرده شد. پس از آن بقعه ای هرمی شکل بر روی قاعده ای پنج ضلعی با دوازده ترک بر سر مزار او بنا شد. در سال ۱۰۳۹ق این بنا به دستور شاه عباس صفوی مرمت شده و موقوفاتی برای آن قرار داده شد. (۳) در زمان شاه سلیمان، میر معزّ صوفی متولّی موقوفات تکیه بابا رکن الدّین بود (۴) و پل ساخته شده بر روی زاینده رود که تخت فولاد را به اصفهان مربوط می کند به پل بابا رکن الدّین معروف بوده و بعدها به پل خواجه شهرت یافت. در سال ۱۲۰۰ق یکی از عرفاء به نام میرزا محمّد نصیر بایزیدی تکیه را مرمت کرد و در زمان ریاست مرحوم جواد مجدزاده صهبا بر اداره باستان شناسی اصفهان تکیه بار دیگر مرمت شد. در سالهای اخیر شهرداری اصفهان آن تکیه را مرمت و زیباسازی و نورپردازی کرده است.

برخی از علمای بزرگ شیعه همچون شیخ بهائی و حاج محمّد ابراهیم کلباسی و ملاّ محمّد تقی مجلسی به زیارت او می رفته و به او اعتقاد داشته اند. تکیه بابا رکن الدّین از هنگام تأسیس تا امروز محل عبادت و ریاضت و چله نشینی عرفاء و اهل دل بوده و بسیاری از علماء و فضلاء در جوار مزار بابا رکن الدّین به خاک سپرده شده اند. از جمله ملاّ حسن آرنندی نائینی، ملاّ محمّد علی نوری مازندرانی و جمعی از وابستگان او و میرزا

۱- نصوص الخصوص، مقدمه، ص نوزده.

۲- تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۳۷.

۳- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۴۹۳-۵۰۰.

۴- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۳۰۲.

حسن خان جابری انصاری و دیگران.

در هنگام تعمیرات اخیر تکیه تعدادی آجر نوشته به خط کوفی متعلق به قرن چهارم هجری و سنگ نوشته قبور از قرن دهم تا دوازدهم هجری کشف گردیده و بر سنگ های بدنه سرداب پای دیوار شرقی بقعه نیز یادگاری هایی از قرن نهم و دهم هجری وجود دارد. [۱]

بابا سرخ

بابا سرخ، مقبره او در دنبال نهر جوی شاه اصفهان (نزدیک محله لُنبان) وجود داشته است.

بابا سعید

بابا سعید، مزارش در اطراف اصفهان بوده است.

بابا سلطان قلندر قمی

بابا سلطان قلندر قمی متخلص به «لوائی» از عرفای قرن یازدهم هجری در درویشی مقامی سامی داشته و در قواعد فقر و اصطلاحات آن فرقه بابای عالم بوده است. شاه عباس اول بابائی تکیه حیدر واقع در چهارباغ را به او مفوض داشته و او قبل از تألیف تذکره نصرآبادی فوت شده جایش را به بابا حیدر دادند. او نیز فوت شده پسرش بابا صفی به جای پدر نشسته، او نیز فوت شده، برادرش بابا رضی بابای تکیه مزبور شده

۱- تخت فولاد، یادگار تاریخ: خطی؛ و نیز بنگرید به: بزرگان نامی پارس، ج ۱، صص ۴۱۱-۴۰۷؛ فرهنگ معین، ج ۵، ص ۱۱۹۵؛ مولوی نامه، ص ۲۲۰؛ نامه مینوی، صص ۵۸۰-۴۱۰؛ مجله یادگار: سال ۱۳۲۴ش، شماره ۴، صص ۴۶-۴۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۱؛ ریحانه الادب، ج ۱، ص ۲۱۳؛ دانشنامه جهان اسلام، ذیل «بابا رکن الدین»، صص ۴۳ و ۴۴؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۱۷۹ و ۱۸۰.

است.

در هر حال «بابا سلطان» به تشبّع شعراء قدیم شعر می گفته است.

از اوست:

«لوائی» نیست شاد از وصل امروز

چو هجران خواهدش آزرده فردا

چه باشد حال بیماری که امروز

یقین داند که خواهد مرد فردا^(۱)

بابا سنگکی

بابا سنگکی، قبرش در پشت مسجد جامع اصفهان بوده است. [در کوچه ای که به گنبد سلطان بخت آغاز و مسجد دوقاضی منتهی می شود، جنب امامزاده شورا به نام طاق بابا سنگکی معروف بوده ولی آثار قبر از بین رفته است.

بابا شاه اصفهانی

باباشاه اصفهانی، متخلص به «حالی» شاعر و خوشنویس مشهور عصر صفویه بوده، اصلاً از کوهپایه است اما به اصفهانی شهرت یافته،^(۲) خط را نزد سید احمد مشهدی مشق کرده و این که نوشته اند شاگرد میرعلی هروی بوده بنا به دلایلی صحیح نیست.^(۳)

عموم خطشناسان و خوشنویسان متفق القولند که تا زمان بابا شاه خط نستعلیق را کسی به شیرینی و شیوایی او ننوشته است.^(۴) باباشاه مردی عارف و درویش مسلک بوده و عموماً گوشه نشینی اختیار می نموده و به کتابت گذران معیشت می کرده است.

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۴۰۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۸۱؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۱۳۷.

۲- تذکره روز روشن، ص ۹۵ و ۹۶.

۳- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، ص ۸۶.

۴- کارنامه بزرگان ایران، ص ۱۶۸؛ مناقب هنروران، ص ۷۹؛ تذکره خلاصه الاشعار (بخش اصفهان)، ص ۳۲۱ و ۳۲۲.

تاریخ وفاتش را برخی سال ۹۹۶ در بغداد(۱) و برخی دیگر سال ۱۰۱۲ه در مشهد مقدس نوشته اند(۲) و تاریخ دوم صحیح تر به نظر می رسد.(۳)

رساله آداب المشق هم از تألیفات اوست که به اشتباه آن را به میرعماد نسبت داده اند.

از او قطعات خوشنویسی و چند کتاب به خط نستعلیق خوش در کتابخانه ها و مجموعه های شخصی موجود است.(۴)

این رباعی از بابا شاه اصفهانی است.

دوشینه به بزم آن بت باده پرست

بودم که شد از باده عشرت سرمست

او رفت به خواب مستی و من از شوق

بر پاش نهادم سر و رفتم از دست

بابا شهاب

شیخ شهاب الدین آزادانی معروف به «بابا شهاب» از عرفاء و دانشمندان عهد خود بوده و در قریه آزادان در نزدیکی اصفهان [و اکنون محله ای در غرب اصفهان] به خاک رفته است.

بابا شیخ احمد

بابا شیخ احمد مزارش در «شهر فیروزان» از بلوک لنگان قرار دارد.

بابا شیخ حسین

بابا شیخ حسین که در قریه «پُوده» سمیرم مدفون شده است.

۱- گلستان هنر، ص ۱۱۹.

۲- پیدایش خط و خطاطان، ص ۱۴۰ و ۱۴۱.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۱۵۴.

۴- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، ص ۹۰ و ۹۱.

بابا شیخ علی

بابا شیخ علی، قبر او در قریه «اشکهران» از دهات رویدشت اصفهان است.

بابا شیخ علی

بابا شیخ علی، قبر او در قریه «گیشی» (جیشی) از توابع رویدشت اصفهان است.

بابا شیخ علی رودباری

بابا شیخ علی رودباری از عرفای اصفهان است. سال فوت او معلوم نیست. مزار او در روستایی به نام خود او بابا شیخ علی در لنجان اصفهان موجود است. و در زمان صفویه بقعه او تعمیر شده است و در بیرون بقعه، بر روی دیوار لوحه ای سنگی نصب شده بود که عبارات آن چنین است:

«توفیق یافت در عمارت این بقعه متبرکه که عارف معارف ربّانی بابا شیخ علی رودباری رحمہ اللہ علیہ عزت و رفعت پناه شہسوار بیگ ابن مرحوم مهتر علی کوچک فی ۱۰۴۴» (۱)

بابا شیر

بابا شیر، قبر او در بازارچه حسن آباد بوده است.

بابا صفی

بابا صفی فرزند بابا حیدر، از دراویش و متصوفه عهد صفوی بوده و پس از فوت پدر بابائی تکیه حیدر در چهارباغ را به او دادند.

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۶۹.

بابا صلت

بابا صلت، قبرش نزدیک مزار صاحب بن عباد در محله طوقچی بوده و در سالهای اخیر از بین رفته است.

بابا عبدالله

بابا عبدالله، قبر او در کوچه جماله، نزدیک مسجد جامع اصفهان موجود است.

بابا عبدالله

بابا عبدالله، قبرش در محله خوزان سیده بوده است.

بابا عبدالله

بابا عبدالله، قبر او در لنجان اصفهان است.

بابا عریان

بابا عریان، قبر او در حوالی مقبره صاحب بن عباد بوده و در سالهای اخیر آن را از بین بردند.

بابا علمدار

بابا علمدار، در محله الیاداران در غرب اصفهان مدفون است و قبر درازی دارد. گویند قد بلندی داشته است. در اطراف قبر او قبرستان اختصاصی محله الیاداران بوده که در اوایل قرن چهاردهم هجری شمسی قسمتی در خیابان صارمیه قرار گرفته و خراب شد و باقی را تصرف نموده به خانه و مغازه و مدرسه تبدیل کردند.

بابا علی

«بابا علی» معروف است که طی الارض داشته و قبرش در قریه «شاه طور» رویدشت اصفهان واقع شده است.

بابا علی خان گورتانی

درویش بابا علی خان گورتانی رویدشتی، عارف سالک در قرن یازدهم هجری. در قریه «گورتان» (گورتان) رویدشت اصفهان ساکن بوده و به عبادت و ریاضت روزگار می گذرانیده و سرانجام در سال ۱۰۶۸ق وفات یافته و در قبرستان بلال واقع در آن قریه جنب مزار بابا ابوالمعالی مدفون شد.^(۱)

بابا فولاد

بابا فولاد، از عرفای اصفهان در قرن دهم هجری است. به گورستان متبرگه و قدیمی اصفهان در جنوب رودخانه زاینده رود و در مسیر جاده شیراز، تا قرن یازدهم هجری «مزار بابا رکن الدین» می گفته اند. اما کم کم این گورستان به «تخت گاه بابا فولاد» و سپس «تخت فولاد» معروف شده است. [سایر وجه تسمیه هایی که برای تخت فولاد ذکر می کنند چندان سندیتی ندارد و تخت فولاد منسوب به همین «بابا فولاد» است.]

نامش «استاد فولاد حلوائی بن استاد شجاع الدین» بوده و پس از سال ۹۵۹ق وفات یافته و نزدیک غسالخانه تخت فولاد مقابل تکیه خاتون آبادی مدفون شد [قبر او پس از آنکه در معرض تخریب قرار گرفت و قبور اطراف آن از بین رفت، به مساعی عدّه ای از علاقمندان موارث تاریخی و فرهنگی، به شرحی که آقای جمشید مظاهری در تعلیقات تاریخ اصفهان مرحوم جابری انصاری نوشته، از نابودی نجات یافته و مرمت شد و اکنون در صحن شرکت مخابرات موجود است.^(۲)]

۱- قصص الخاقانی، ج ۲، ص ۲۰۰.

۲- تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، صص ۴۱۰ و ۴۱۱؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۲۱۱ و ۲۱۲؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۲۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۸؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: مخطوط.

بابا قادر

بابا قادر، از عرفاء بوده و نزدیک بقعه صاحب بن عبّاد در محله طوقچی مدفون است. [بر سر قبر او اطاقی با طاقی گنبدی شکل در کوچه صاحب بن عبّاد و کمی بالاتر از مزار صاحب (روبروی حسینیه امام خمینی فعلی) وجود داشت و سنگ قبری مرمرین با طرح های گل و بته زیبا و ادعیه به خط ثلث خوش و حجاری روی قبر او مشاهده می شد. در چند سال اخیر آن اطاق و مقبره را خراب کرده و به یکی از تأسیسات انتقال و تقویت برق تبدیل کردند. ظاهراً نامش «عبدالقادر» بوده و در بین اهالی محله طوقچی دارای احترام فراوان بوده و به «بابا قادر» شهرت داشته و مع الاسف در عصر حاضر و نسل امروز نه آن حرمت باقی ماند و نه آن معنویت.]

بابا قاسم

ابوالقاسم محمّد، از عرفاء قرن هفتم و اوائل قرن هشتم اصفهان است که شرح حال او مانند سایر باباها مجهول می باشد. در سال ۷۴۰ق وفات یافته و یکی از مریدانش به نام سلیمان بن ابی الحسین بن طالوت دامغانی در سال ۷۴۱ق بقعه ای بر سر مزار او بنا نموده که هرمی شکل و دارای ۸ ضلع می باشد و در سال ۱۰۴۴ق به وسیله شخصی به نام آقا زمان فرزند آقا جمال میوه فروش تعمیر شده است.

در نزدیکی مقبره بابا قاسم مدرسه ای موسوم به «مدرسه بابا قاسم» وجود دارد که در منابع عصر صفویه آن را «مدرسه صفویه» نیز آمده است و نگارنده در کتاب دیگر خود اصفهان دارالعلم شرقی یا تاریخ مدارس دینی اصفهان به شرح ساختمان این مدرسه و علماء و فضلاء ساکن در آن در قرون گذشته تا حال پرداخته ام.

بابا قاسم از صوفیان اهل سنت بوده و اسامی خلفای سه گانه در مقبره و مدرسه بر روی کاشیکاری ها مشهود است.

بابا قارداش

بابا قارداش، در «آبجویه» از مزارع قریه «جَشَوِقان» کوهپایه مقبره او وجود دارد و عوام آنجا او را دلا-ک حضرت رضاعلیه السلام می دانند.

بابا قزوینی

بابا قزوینی، از عرفای اصفهان.

بابا لکات

بابا لکات، از عرفاء و متصوّفه بوده و در تخت فولاد مدفون است. به نوشته شاردن، سیاح فرانسوی که در عصر صفویه به ایران آمده بود بقعه بابا لکات دارای موقوفات فراوان بوده و بسیاری از درویشان در آنجا اطعام می شده اند. (۱) در مرآه البلدان ناصری محل قبر او را محلّه خواجه نوشته [که صحیح نیست. ظاهراً قبر بابا لکات در حوالی بقعه بابا رکن الدّین بوده است. (۲)]

بابا لخته*

بابا لخته، از عرفاء بوده و در محلّه «آرداجی» در خوراسکان در شرق اصفهان مدفون است.

بابا لنگر

بابا لنگر، قبر او در نزدیکی «الور» از بلوک کَرَوَن وجود داشته است.

۱- سفرنامه شاردن (قسمت اصفهان)، ص ۱۵۶.

۲- مزارات اصفهان، ص ۱۱۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۰.

بابا متکا

بابا متکا، از عرفاء اصفهان بوده و در این شهر به خاک رفته است.

بابا محمد علی اصفهانی

بابا محمد علی اصفهانی، از شعراء و عرفای قرن یازدهم هجری است. نصرآبادی در تذکره خود می نویسد: در کمال دردمندی بود. صحبت حکیم شفائی را دریافته و در فن مثنوی طبعش خالی از لطف نبود. چند سال قبل از این (یعنی قبل از سال ۱۰۸۳ق سال تألیف تذکره) فوت شد.

این شعر در تعریف پل حسن آباد (پل خواجه) از اوست:

ندانم چون کنم تعریف آن پل

کزو ایجاد شد راه توکل

شکوه بحر اگر آن جا کشد سر

جهد مانند میمونی ز چنبر(۱)

بابا محمود

بابا محمود، ظاهراً از عرفاء ناحیه لنجان بوده و پل بابا محمود در نزدیکی باغ محمود از دهات گرکن لنجان به او منسوب است.

بابا ملا

بابا ملا، از عرفای ناحیه «ازیران» رویدشت بوده و دارای بقعه و بارگاه است.

بابا نوش

بابا نوش، از عرفاء بوده و قبرش در محله تل عاشقان و نزدیک سنبلستان در کوچه ای معروف به «بابا نوش» بوده است [متأسفانه در سالهای اخیر آن را نیز خراب کرده و آثار قبر را از بین بردند. اهالی محل به زیارت او عقیده داشته و کراماتی را به او

[نسبت می دادند.]

بابا وحدی

بابا وحدی، یا بابا اوحدی، مدفون در لنجان.

بابا یحیی

بابا یحیی، از عرفای قرن دوازدهم هجری است و در سال ۱۱۵۳ ق وفات یافته و در تکیه بابا رکن الدین در تخت فولاد مدفون است. (۱)

باباخان شکوهی بختیاری

باباخان شکوهی فرزند محمد کریم بن پرویزخان بابادی بختیاری، شاعر ادیب از محترمین و خان زادگان ایل بابادی بوده، در حدود سال ۱۳۱۰ ق متولد گردیده و در سال ۱۳۶۶ قمری در اصفهان وفات یافت. گاهی برحسب اقتضای حال اشعاری می سرود از آن جمله است:

[دل شد اسیر دام و ندانست عاقبت

از حلقه های زلف تو راه فرار نیست] (۲)

میرزا باقر

میرزا باقر، از فضلاء و معاریف اصفهان بوده، از آثارش حمام و مسجد و بازارچه ای است در محله بیدآباد. وی ظاهراً در اواخر زمان صفویه زندگی می کرده است.

حمام میرزا باقر در سالهای اخیر گرفتار بیماری تغییر نام گردید و اخیراً به نام حمام گلستان خوانده می شود. (۳)

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۱؛ مزارات اصفهان، ص ۱۱۲.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۷۴.

۳- بیان المفاخر، ج ۲، ص ۲۲۱.

محمد باقر آتشی شیرازی

محمد باقر شریف آتشی شیرازی، از خطاطین مشهور اصفهان در قرن سیزدهم هجری است که در برخی از مساجد این شهر من جمله مسجد قریه گز، مسجد شاه و مسجد سید، از سال ۱۲۵۱ تا ۱۲۶۱ کتیبه‌هایی به خط ثلث زیبا از او باقی است و سنگ برخی از قبور تخت فولاد نیز به خط مشارالیه می باشد. کتیبه مسجد رکن الملک در تخت فولاد و کتیبه مسجد رحیم خان از کتیبه مسجد سید گرده برداری شده است که سال آن ۱۳۰۴ و ۱۳۱۱ می باشد که سال بنا و نصب کاشی می باشد. چنان که در برخی از کتیبه‌های مسجد سید نیز دو تاریخ دارد. یکی تاریخ نوشتن کتیبه و دیگری تاریخ نصب کاشی. سال فوت و مدفن و دیگر گزارش زندگی او فعلاً بر نگارنده مجهول است. (۱)

شیخ محمد باقر ارونقی*

شیخ محمد باقر ارونقی تبریزی، از فضیله‌های قرن دوازدهم هجری است. در مدرسه سلطانی (چهارباغ) اصفهان مقیم بوده و به تحصیل علم مشغول بوده است. وی کتاب «بیست باب در معرفت اسطرلاب» تألیف خواجه نصیرالدین طوسی را از سال ۱۱۹۲ تا ۱۱۹۴ ه.ق تصحیح و مقابله کرده است. (۲)

شیخ محمد باقر استرآبادی

شیخ محمد باقر استرآبادی، از علمای اواسط قرن سیزدهم هجری است. اصلش از «ناه کوه» است. وی نزد علمای اصفهان تحصیل نموده و در این شهر برخی از کتب را کتابت نموده است از جمله: حاشیه معالم تألیف ملا میرزا محمد شیروانی و غیره. (۳)

-
- ۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۳؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۶۱۸ و ۶۴۰؛ آثار ملی اصفهان، ص ۶۳۱؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۱۰۱ و ۳۷۲.
 - ۲- نسخه‌های خطی، دفتر هفتم، ص ۵۳۲.
 - ۳- الکرام البرره، ج ۱، ص ۱۶۰.

در کتابخانه مجلس شورای ملی مجموعه ای است به شماره ۳۰۹۹ حاوی چندنامه و رقعه، که در شماره ۱۲ آن را بدین گونه معرفی می کند: «نامه محمد باقر استرآبادی مدرس اصفهان»^(۱)

همچنین در بیاض امام قلی میرزا فرزند نادرشاه نامه ای از صاحب عنوان به علماء بغداد موجود است.^(۲)

استاد باقر اصفهانی*

استاد باقر اصفهانی، از معماران چیره دست عصر زندیه است. وی در سال ۱۱۹۴ق مسجد جامع کاشان را که در اثر زلزله آسیب دیده بود را تعمیر کرده است.^(۳)

ملا محمد باقر اصفهانی

ملا محمد باقر اصفهانی، عالم فاضل، متأخر از علامه مجلسی است. مشارالیه مؤلف کتابی است به نام «درج الدررفی مناقب الائمه الاثنی عشر» به فارسی، که کتاب بزرگی است در حدود سی هزار بیت و به دو قسمت تقسیم می شود:

قسمت اول شرح قصیده طویله فارسی مشتمل بر دویست آیه از آیات قرآن مجید و پانصد حدیث همگی در شأن حضرت امیرعلیه السلام و قسمت دوم کتاب در مناقب سایر ائمه هدیعلیهم السلام می باشد.^(۴)

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر اصفهانی، در سال ۱۲۶۴ق حاشیه بر معالم، تألیف: شیخ محمد تقی را به خط نسخ نوشته است. کتاب به شماره ۶۸۴ در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار تهران

۱- فهرست مجلس، ج ۴۸۱، ۱۰.

۲- الذریعه، ج ۳، ص ۱۶۹.

۳- دانش نامه هنرمندان ایران و جهان اسلام، ص ۱۰۷.

۴- الذریعه، ج ۸، ص ۵۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۵.

موجود است. (۱)

و در سال ۱۲۷۰ق «رساله عملیه» (از طهارت تا صیام) را برای حاج محمد ابراهیم کتابت نموده است. نسخه به شماره ۱۴۲۴ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم موجود است. (۲)

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر اصفهانی خطاط نسخ نویس. در سال ۱۲۰۱ق نسخه ای از «زاد المعاد» را به خط نسخ نوشته است که در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۳)

همچنین «مفتاح الفلاح» شیخ بهائی را کتابت نموده و ترجمه دعاها را با شنجرف نوشته است. ظاهراً ترجمه از خود او باشد. نسخه به شماره ۳۳۳۸ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۴)

[محمد باقر اصفهانی نسخه ای از قرآن مجید را به خط نسخ خوش در ماه محرم ۱۱۸۵ق کتابت نموده که در کتابخانه سلطنتی سابق موجود بوده است. (۵)]

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر اصفهانی [از ادباء و فضلاء قرن یازدهم هجری در هندوستان است]. جنگ بیاضی در سال ۱۰۵۶ق در هند نوشته است. در برگ های ۴۸ تا ۵۰ این جنگ رساله «تحدی و صاف با کليلة دمنه یا مقایسه قرینه سازی های و صاف با ابوالمعالی» قرار گرفته است و شاید مؤلف آن محمد باقر اصفهانی باشد. این جنگ به شماره ۱۰۳۸ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۶)

۱- فهرست سپهسالار، ج ۱، ص ۵۷۲.

۲- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۸۶.

۳- فهرست رضوی، ج ۶، ص ۲۴۳.

۴- فهرست رضوی، ج ۶، ص ۲۲۲.

۵- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۴۹.

۶- فهرست اهدایی مشکاه، ج ۲، ص ۶۹۴.

او در سال ۱۰۵۶ مجموعه ای ترتیب داده و از جمله «اثبات واجب» تألیف خفری را در اکبرآباد و رساله دیگری را در سال ۱۰۵۶ق در حیدرآباد هند نوشته است. این مجموعه در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر اصفهانی، نسخه ای از «احکام اتصالات [...]» [لا یقراء] تألیف: محمد اختیار را به خط نستعلیق نوشته است. نسخه ضمن مجموعه شماره ۱۶۶۱ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران است. تاریخ دیگر کتابهای این مجموعه ۱۲۲۳ق می باشد. بنابراین احتمالاً وی نیز در این عصر می زیسته است. (۲)

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر اصفهانی، از خطاطین خط نسخ و کتاب نویسان قرن سیزدهم است. از آثارش کتاب «اسفار» است که در سال ۱۲۷۷ق میرزا شمس الدین نوشته و نسخه به شماره ۲۲۷۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

همچنین کتاب «کبری» را در روز دوشنبه ۲۹ شوال ۱۲۶۸ق در سیچان اصفهان نوشته است. نسخه در کتابخانه دانشکده حقوق تهران موجود است. (۴)

شیخ محمد باقر اصفهانی

شیخ محمد باقر اصفهانی، از علماء و مدرسین طهران در قرن چهاردهم هجری بوده و از جمله شاگردانش حاج اسماعیل بن شیخ محمد رضا بهاری همدانی می باشد. (۵)

۱- فهرست اهدایی مشکاه، ج ۳، ص ۱۲۸.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۲۳۹.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۹۲۰.

۴- فهرست حقوق، ص ۱۷۰.

۵- گنجینه دانشمندان، ج ۴، ص ۳۹۹.

سید محمد باقر امامی*

سید محمد باقر حسینی امامی اصفهانی، از هنرمندان قرن سیزدهم هجری است، او از اساتید هنر قلمدان سازی و نقاشی به شمار می رفته و در گل و بته سازی مهارت بسیاری داشته است و تا سال ۱۲۷۲ق در قید حیات بوده است. (۱)

دکتر باقر آل ابراهیم

دکتر باقر آل ابراهیم بن ملا محمد ابراهیم دهکردی، شاعر و ادیب دانشمند. در سال ۱۳۲۳ق در دهکرد (شهر کرد فعلی) متولد گردیده و در مولد خود تحصیلات مقدماتی را شروع نموده، سپس به اصفهان آمده و نزد علمای عالیقدری چون حاج آقا رحیم ارباب و شیخ محمد حکیم خراسانی به تحصیل پرداخت و در ضمن آن در مدارس جدید نیز تحصیل نمود و سپس در طهران به دانشسرای عالی وارد شد و لیسانس ادبیات را اخذ نمود. سپس به دانشگاه طهران رفت و دکترای ادبیات گرفت. سالها در دبیرستانهای طهران به تدریس مشغول بوده و چندین کتاب تألیف نموده که از آن جمله است:

۱. «تاریخ و تطور ادبیات ایران» ۲. «شرح حال خواجه عبدالله انصاری»، وی طبع شعر داشته و در شعر «مهجور» تخلص می کرده است. این شعر از اوست:

دادم به ره عشق تو از جان و دل خویش

سرمایه یک عمر که اندوخته بودم

سودای مرا بین که خریدم ز تو آن را

کز روز ازل من به تو بفروخته بودم

در وادی سینای دل از نور تجلی

من دوش شهاب قبس افروخته بودم (۲)

۱- هنر قلمدان، ص ۱۳۷.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۷۸؛ شناخت سرزمین چهارمحال، صص ۶۲۸ و ۶۲۹.

محمد باقر نجف آبادی

محمد باقر بن ملّا ابراهیم نجف آبادی، از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری بوده و این کتابها به خط او موجود است:

۱. «شرح کبیر یا ریاض المسائل»، از میراث تا آخر کتاب دیات، که به خط نسخ خوب در سال ۱۲۶۳ق نوشته و به شماره ۲۵۰۵ در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار موجود است. (۱)

[«الوافی فی شرح الواقیه»، که به خط نسخ آن را نوشته و در دوشنبه ۵ شعبان ۱۲۶۳ق از کتابت آن فراغت یافته است. این نسخه به شماره ۷۷۱۸ در کتابخانه مجلس شورا موجود است. (۲)]

۳. «شرح زبده الاصول»، که به خط نسخ در سال ۱۲۶۶ق کتابت نموده و در کتابخانه آیت الله گلپایگانی موجود است. (۳)

شیخ محمد باقر کلباسی*

حاج شیخ محمد باقر کلباسی بن شیخ ابوتراب بن شیخ محمد جعفر بن حاج محمد ابراهیم کلباسی، عالم فاضل در یکشنبه ۲۷ صفر ۱۳۰۸ق در نجف اشرف متولد شد. مقدمات را در نجف اشرف خواند و در سال ۱۳۳۰ق به اصفهان بازگشت.

در اصفهان نزد آخوند فشارکی، آخوند گزی و آقا سید محمد باقر درچه ای به تحصیل پرداخت. پس از آن به اقامه نماز جماعت در مسجد حکیم و حل و فصل مشکلات مردم پرداخت. وی سرانجام در ۲ شعبان ۱۳۹۵ق وفات یافته و در تکیه میرزا ابوالمعالی در تخت فولاد مدفون شد. (۴)

۱- فهرست سپهسالار، ج ۱، ص ۴۷۳.

۲- فهرست مجلس، ج ۲۶، ص ۲۰۷.

۳- فهرست گلپایگانی، ج ۱، ص ۱۰۷.

۴- مشاهیر مزار علامه ابوالمعالی کلباسی، صص ۱۸۰-۱۸۲.

شیخ محمد باقر اصفهانی

حاج شیخ محمد باقر بن ابی جعفر اصفهانی، واعظ و عالم محقق، مؤلف کتاب «خیر الکلام» در عقائد شیعه. ظاهراً وی ساکن هند بوده و کتابش در هندوستان به طبع رسیده است. (۱)

میرزا محمد باقر مجدالاطباء

میرزا محمد باقر مجدالاطباء بن شیخ ابوطالب بن شیخ محمد جعفر بن محمد باقر بن میرزا عبداللّه شیخ الاسلام بن میرزا محمد رحیم بن میرزا مرتضی بن میرزا عبدالمطلب شیخ الاسلام، از اطباء قرن چهاردهم هجری. در مدرسه دارالفنون طهران به تحصیل طب پرداخته و در اصفهان طبابت نمود. در اصفهان نیز طب قدیم را نزد حاج میرزا محمد باقر حکیم باشی آموخته بود. (۲) [مرحوم مهدوی قبر او را در تکیه ریزی نوشته است ولی قبر او نزدیک تکیه میر محمد صادقی و ملک در تخت فولاد مشاهده شد. تاریخ فوت او ۱۴ ذی‌قعدة ۱۳۵۳ ق بوده است. (۳)]

میر محمد باقر حسینی اصفهانی*

میر محمد باقر بن ابوطالب حسینی اصفهانی، از خوشنویسان قرن سیزدهم هجری است. وی کتیبه حاشیه جعبه ترازوی چوبی موجود در موزه برن سوئیس را به خط ثلث خوش نوشته است. (۴)

میرزا محمد باقر حسینی نطنزی

میرزا محمد باقر حسینی نطنزی بن ابوعلی، شاعر ادیب و دانشمند از فضلاء و سخنوران قرن یازدهم هجری است. در اوایل قرن یازدهم هجری متولد شده و در

۱- الذریعه، ج ۷، ص ۲۸۴.

۲- خاندان شیخ الاسلام اصفهان، صص ۱۶۴ و ۱۶۵.

۳- تخت فولاد یادگار تاریخ: مخطوط.

۴- جلدها و قلمدان های ایرانی، ج ۱، ص ۱۴۹.

اصفهان به تحصیل پرداخت. در شعر و ادب استاد بود و خطوط مختلف را خوش می نوشت و از حکمت، نجوم، هیئت، ادبیات عرب، منطق و فقه و حدیث با بهره بود. شاه عباس ثانی او را اکرام و احترام می کرد و میرزا محمّد باقر سالها در امور دیوانی به خدمت مشغول بود و پس از فوت برادرش میرزا محمّد شفیع، وزیر سرکار قورچیان شد. [او صاحب مال و مکنّت فراوان بود و آثار خیریه همچون تکایا، حمام، مساجد و مساکن بسیاری را احیا کرد و مزرعه ای به نام خویش به نام «باقرآباد» احداث نمود. خوشبختانه وقف نامه آثار موقوفه میرزا باقر به تاریخ ۱۷ جمادی الثانی ۱۰۸۵ ق موجود است. هرچند آثار موقوفه اغلب از بین رفته و یا به مرور زمان به تصرف غاصبین موقوفات درآمده است.

او در سوارکاری و تیراندازی و جنگاوری بسیار چابک و ماهر بود. سرانجام در قزوین وفات یافته و پیکرش به مزرعه «باقرآباد» از توابع «بُرز رود» نظنز منتقل و به خاک سپرده شد و مدتی بعد استخوان های او را به نجف اشرف برده و به خاک سپردند.

باقر نطنزی، مانند اغلب شعرای آن زمان پیرو سبک هندی بوده و با شاعران عهد خویش صائب تبریزی، میرزا طاهر وحید قزوینی، میرزا محمّد سعید حکیم و دیگران مراوده و مشاعره داشته است. دیوان اشعار او با عنوان «دیوان میرزا محمّد باقر حسینی» در سال ۱۳۶۹ ش با ویرایش دکتر میرجلال الدّین کزازی به چاپ رسیده است.

این شعر از اوست:

پیش من خیره نظر بر رخ جانان کردن

تیشه بر صورت شیرین زدن فرهادست (۱)

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۹۸؛ نتایج الافکار، ص ۱۱۸؛ تذکره حسینی، ص ۷۲؛ تذکره شمع انجمن، ص ۱۲۵؛ تذکره آتشکده (بخش سوم از نیمه نخست)، ص ۹۲۶؛ تذکره غنی، ص ۲۴؛ دیوان میرزا محمّد باقر حسینی، صص ۱۸-۸؛ میراث فرهنگی نطنز، ج ۲، ص ۱۲۵-۱۲۲.

میر محمد باقر شهرستانی

میر محمد باقر بن ابوالفتوح موسوی شهرستانی، عالم فاضل و خوشنویس ماهر، اصلاً از اهالی محله «شهرستان» اصفهان است. [در اصفهان نزد دانشمندان این شهر به تحصیل پرداخت. خطوط نسخ و رقاع را خوش می نوشت. وی کتاب «درّ ثمین» که ترجمه کتاب «کشف الیقین» علمامه حلّی است را نوشته که به شماره ۱۲۰۶۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)]

وی نسخه ای از نهج البلاغه را به خط نسخ و رقاع خوش در جمعه ۲۸ رمضان ۱۰۹۰ق کتابت نموده که در کتابخانه معتمد موجود بوده است. (۲) همچنین نسخه دیگری از «نهج البلاغه» را در پنج شنبه ۱۱ شعبان ۱۰۸۶ق به خط نسخ و رقاع خوش کتابت نموده که در کتابخانه مجلس سنای سابق (کتابخانه شماره ۲ مجلس شورا) موجود است. (۳)

وی نسخه ای از «صحیفه سجادیه» را به خط نسخ و رقاع خوش در ۱۱ شعبان المعظم ۱۰۸۶ق کتابت نموده که در مجموعه آقای سهیلی وجود داشته است. (۴)

سید محمد باقر آسیاب پری

سید محمد باقر موسوی آسیاب پری ابن آقا سید ابوالقاسم (بن سید محمد باقر) بن آقا سید مهدی، عالم فاضل. در حدود سال ۱۲۹۶ه در اصفهان متولد و نزد علماء و بزرگان شهر همچون حاج شیخ ابوالقاسم زفره ای و آقا شیخ احمد بیدآبادی و دیگران تحصیل نموده، در مسجد آب بخشان پس از فوت پدر اقامه جماعت می نمود و سرانجام در ۱۸ صفر سال ۱۴۰۷ه.ق وفات یافت و در ایوان شرقی صحن امامزاده زینبیه مدفون

۱- فهرست مرعشی، ج ۳۰، صص ۴۶۴ و ۴۶۵.

۲- نسخه های خطی: دفتر سوم، ص ۲۵۱.

۳- فهرست سنا، ج ۱، ص ۹۵.

۴- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۵۰؛ تاریخ پانصد ساله خاندان شهرستانی، صص ۱۴۹ و ۱۵۰.

میرزا محمد باقر امامی

حاج میرزا محمد باقر امامی بن سید احمد، از سادات امامی اصفهان، عالم حکیم ادیب فاضل زاهد از شاگردان جهانگیرخان قشقائی و آقا سید محمد باقر درجه ای و آخوند کاشی و دیگران بوده و کتابی در حکمت و کلام تألیف فرموده، در سن قریب ۹۰ سالگی در ماه صفر ۱۳۶۴ ه. ق وفات یافته. در یکی از اطاق های تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد. نگارنده مدتی افتخار شاگردی ایشان را داشت. (۲)

میرزا محمد باقر شهیدی علوی

حاج میرزا محمد باقر شهیدی علوی ابن آقا میرزا احمد مدرس خراسانی بن سید محمد حسینی خراسانی، عالم فاضل زاهد، از ائمه جماعت اصفهان. [حدود سال ۱۳۱۰ ق در اصفهان متولد شده] و نزد پدر خود و آقا سید محمد باقر درجه ای، آقا سید مهدی درجه ای، میرزا حسین همدانی و آخوند کاشی تحصیل نمود. وی پس از وفات پدر، در مسجد مقابل مدرسه نیم آورد اقامه جماعت می نمود و در شب ۲۵ محرم سال ۱۳۸۵ ق به سن متجاوز از ۷۵ سالگی وفات یافته و در تخت فولاد جنب مزار فاضل هندی مدفون شد. (۳)

محمد باقر حسینی مازندرانی

محمد باقر بن احمد حسینی مازندرانی [از فضلاء قرن دوازدهم هجری] در ربیع الاوّل سال ۱۱۲۹ ق کتابت نسخه ای از «شرح مختصر السؤل و الامل فی علمی

۱- تاریخچه ارزنان، ص ۴۲؛ مزارات اصفهان، ص ۲۳۵.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۸۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۷۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۶.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۹.

الاصول و الجدل» را به خط نسخ در مدرسه جدید سلطانی (مدرسه چهارباغ) در دارالسلطنه اصفهان به پایان رسانیده است. متن کتاب در بالای صفحه و شرح آن در پایین صفحه نوشته شده است. نسخه به شماره ترتیب (۲۱۷۱۲) ۱۴۳۴ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد مقدس موجود است. (۱)

سید محمد باقر ثانی بیدآبادی

حاج سید محمد باقر معروف به «حاج آقا» بن حاج سید اسدالله بیدآبادی بن حاج سید محمد باقر حججهالاسلام شفتی، عالم فاضل فقیه کامل و ادیب شاعر. مادرش دختر ملا علی بن حاج میرزا خلیل طهرانی است. صاحب عنوان پس از وفات پدر (در سال ۱۲۹۰ق) به نجف اشرف مهاجرت نموده و نزد آقا شیخ محمد حرزالدین و سایر فضلاء تلمذ نموده، در فقه، اصول و کلام صاحب نظر گردید. منزل او محفل علماء و ادباء و شعراء بوده است.

او پس از فوت عموی خود حاج سید جعفر بیدآبادی در سال ۱۳۲۰ق به اصفهان مهاجرت نموده، مرجع مسائل شرعی مردم گردید و به تعمیر و تکمیل مسجد جدّ خود (مسجد سید) پرداخته و به نصب ضریح و نصب ساعت اقدام نمود. پس از وقوع استبداد صغیر و آشفتگی اوضاع مملکت، بار دیگر به نجف اشرف مهاجرت کرد، اما به علّت درخواست های مکرر مردم اصفهان، به موطن خود مراجعت نموده و به فاصله شش ماه پس از آن در روز سوم رمضان سال ۱۳۳۳ق بر اثر ابتلا به سگته وفات یافته و در مقبره مسجد سید مدفون گردید.

وی در نجف اشرف کتابخانه ای با چندین هزار کتاب نفیس داشت که پس از فوت ایشان فروخته شد و در بین فضلاء نجف پراکنده گردید. وی در مراتب فضل و ادب

خصوصاً شعر نیز مهارت داشته و صاحب قریحه ای وقاد و طبعی روان بوده است. این شعر از اوست:

یا بن عمّ النبیّ ایّ معالٍ

لک فی ارفع المدائح تذکر(۱)

میر محمد باقر خاتون آبادی

میر محمد باقر بن میر محمد اسماعیل بن میر محمد باقر حسینی خاتون آبادی، عالم فاضل فقیه محقق و ادیب مدقق، از علمای قرن دوازدهم هجری.

در سال ۱۰۷۰ق در اصفهان متولد شده [و نزد جمعی از علمای اصفهان از جمله ملا محمد باقر محقق سبزواری و پدر دانشمند خود و آقا حسین خوانساری به تحصیل پرداخت و خود عالمی جامع و فقیهی کامل گردید تا جایی که مورد توجه و عنایت شاه سلطان حسین صفوی قرار گرفته و به دستور او برخی از کتابها را از عربی به فارسی ترجمه کرد و پس از احداث مدرسه چهارباغ او را مأمور تدریس در آن مدرسه نمود. در سال ۱۱۲۴ق نیز او را به سمت «رئیس العلماء» و منصب «ملاباشی» منصوب نمود.

در سال ۱۱۲۷ق ناگهان بهای گندم و آرد در اصفهان بالا رفت و عده ای از فتنه جویان آن را به میر محمد باقر خاتون آبادی نسبت دادند و عوام الناس را تحریک کردند و خانه او را به آتش کشیدند. جمعی از جزائریه نیز که مأمور حفاظت خانه او بودند به خانه او ریخته و به ضرب و شتم ساکنان منزل و غارت اثاثیه آن پرداختند، در حالی که شاه سلطان حسین به این بی احترامی اعتنائی نکرد و مورد پیگیری قرار نداد. در این هنگام خاتون آبادی که به بیماری ذات الریه مبتلا بود، بر اثر این حوادث بیماریش شدت گرفت] و در سه شنبه ۶ ربیع الاول ۱۱۲۷ق وفات یافته و در تخت فولاد در مدرسه ای که پدرش میر محمد اسماعیل ساخته بود [و اکنون به تکیه خاتون آبادی ها

۱- نقباء البشر، ج ۱، ص ۱۹۵؛ معجم رجال الفكر و الادب، ص ۳۵؛ معارف الرجال، ج ۱، ص ۱۳۸؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۴۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۰۷ و ۳۰۸؛ اعیان الشیعه، ج ۱۳، ص ۳۳۳.

معروف است [مدفون گردید. (۱)]

[برخی می نویسند که او را زهر داده و شهید کردند و این ماده تاریخ برای این واقعه سروده شده است:

«آمد «جگر» از «شهید ثالث» بیرون ۱۳۵۰-۲۲۳=۱۱۲۷] (۲)

وی شاگردان بسیاری تربیت نموده است از جمله: سید نورالدین بن سید نعمت الله جزائری و فرزندش سید محمد. (۳)

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «آثار علوی» یا «کائنات جو»، که نسخه ای از آن در کتابخانه دانشگاه لس آنجلس آمریکا وجود دارد. (۴)

۲. «آداب دعا» به فارسی، که نسخه های آن در کتابخانه های دانشگاه تهران، ملک و دانشکده الهیات دانشگاه تهران موجود است. (۵)

۳. «رساله در آب نیسان و قمر در عقرب» [که نسخه ای از آن به شماره ۱۲۶۶ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و نسخه ای دیگر در مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) موجود است. (۶)

۴. «ترجمه بلد الامین» موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. (۷)

۵. «ترجمه اناجیل اربعه»

۶. «ترجمه عهدنامه مالک اشتر» که نسخه هایی از آن در کتابخانه های مرکزی دانشگاه تهران، ملی ملک و ملی ایران موجود است. (۸)

۱- وقایع السنین و الاعوام، صص ۵۵۲-۵۶۹.

۲- منتهی الآمال، ص ۶۷۷؛ شهیدان راه فضیلت، صص ۳۶۲ و ۳۶۳.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۰۸ و ۳۰۹.

۴- نسخه های خطی، ج ۱۱ و ۱۲، ص ۱؛ فهرست دانشگاه تهران، ج ۶، ص ۲۷۱۶.

۵- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۲۶؛ فهرست الهیات دانشگاه تهران، ص ۱.

۶- الذریعه، ج ۱۹، ص ۱۳؛ فهرست سپهسالار، ج ۱، ص ۱۸۴۴.

۷- الذریعه، ج ۲۶، صص ۱۹۲ و ۱۹۳؛ فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۶۶۳.

۸- فهرست ملک، ج ۲، ص ۱۳؛ فهرست ملی ایران، ج ۶، ص ۱۳۹؛ فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۷، ص ۲۷۱۶.

۷. «ترجمه عیون الحساب» تألیف ملا محمد باقر یزدی، [موجود به شماره ۲۱۳۰ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی] (۱)
۸. «ترجمه فقه الرضا علیه السلام» موجود در کتابخانه مدرسه فیضیه قم. (۲)
۹. «ترجمه مشکول» تألیف حاج بابا بن محمد صالح قزوینی، موجود در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی (۳)
۱۰. «ترجمه و شرح مجمع البیان»
۱۱. «سوره هایی که در فرایض خوانده می شود» موجود در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی (۴)
۱۱. «تعقیبات نماز» که در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۵)
۱۲. «صیغ عقود نکاح»، موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و کتابخانه ملی ملک. (۶)
۱۳. «لیلیه» ترجمه از کتاب شیخ صفی الدین اردبیلی که در کتابخانه نگارنده موجود است. (۷)
۱۴. «ترجمه مکارم الاخلاق» موجود در کتابخانه دکتر اصغر مهدوی در تهران (۸)
۱۵. «نوروزیه» به فارسی، موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و کتابخانه شخصی سید ناصر میبدی کرمانشاهی در مشهد مقدس و کتابخانه خاندان میبدی در کرمانشاه (۹) [به منابع مندرج پاورقی نیز رجوع شود. (۱۰)]
-
- ۱- فهرست مجلس، ج ۶، ص ۱۰۷.
- ۲- فهرست فیضیه (استادی)، ج ۲، ص ۲۵.
- ۳- ترجمه اناجیل اربعه: مقدمه، ص ۴۳ و ۴۴.
- ۴- ترجمه اناجیل اربعه: مقدمه، ص ۵۲.
- ۵- فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۲۵۴.
- ۶- فهرست مشکات، ج ۳، ص ۲۶۱۷؛ فهرست ملک، ج ۶، ص ۸۱.
- ۷- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۲۷.
- ۸- ادبیات فارسی استوری، ج ۲، ص ۷۷۳؛ الذریعه، ج ۲۲، ص ۱۴۷.
- ۹- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۶، ص ۲۷۱۶؛ فهرست شخصی میبدی، ج ۱، ص ۳۸ و ۳۹؛ فهرست خاندان میبدی، ص ۱۴۹.
- ۱۰- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۰۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۴، تتمیم امل الآمل، صص ۷۷ و ۷۸؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، صص ۴۱ و ۴۲؛ الکوکب المنتشره، ص ۸۷؛ نجوم السماء، ص ۲۷۵؛ مفاخر اسلام، ج ۸، ص ۵۳۳؛ تاریخ و تذکره حزین، صص ۲۰۹ و ۳۶۰؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، ص ۲۳۷؛ تراجم الرجال، ج ۲، صص ۵۹۲ و ۵۹۹؛ علامه

مجلسی (طارمی)، صص ۲۵۳-۲۵۷؛ مکارم الآثار، ج ۱، ص ۱۱۲؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقایر)، ص ۴۳۵ و ۴۳۶.

میرزا محمد باقر طیب

میرزا محمد باقر طیب بن حاج محمد اسماعیل بن ابراهیم بن حسینعلی بن شمس علی پوده ای سمیرمی اصفهانی، طیب حاذق و ماهر، در حدود سال ۱۳۰۰ ه. ق متولد شد. تحصیلات خود را در طب نزد حاج میرزا محمد باقر حکیم باشی انجام داده و به طبابت پرداخت. وی در اصفهان و حبیب آباد برخوردار، جندق و انارک به طبابت مشغول بود. سرانجام در شب ۱۱ ربیع الاول ۱۳۷۰ ه. ق در اصفهان وفات یافته و در صحن تکیه آغاباشی در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

میر محمد باقر واعظ

میر محمد باقر واعظ بن میر محمد اسماعیل بن میر ابوصالح [بن میر عبدالرزاق بن میر محمد اسماعیل اعرجی حسینی اصفهانی]

عالم فاضل، از بزرگان فضلالی اصفهان است. وی پیشماز مسجد جامع جدید سلطانی و مدرس مدرسه میرزا مهدی در بیدآباد اصفهان بوده و در این شهر وفات یافته است.

هفت فرزند او: میر محمد صادق واعظ، حاج میر محمد اسماعیل، میر علینقی، میر سیدعلی، میر محمد مهدی، میر محمد کاظم و میر محمد رضا از علمای اصفهان به شمار می رفته اند. (۲)

در ارشاد المسلمین می نویسد که در سال ۱۱۹۸ ق در عداد علماء معروف بوده است. سال وفاتش معلوم نیست.

۱- تاریخچه محلّه خواجه، ص ۷۶؛ منتخبی از آثار رجاء زفره ای، ص ۹۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۵۴.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۹ و ۳۱۰.

میر محمد باقر خاتون آبادی

میر محمد باقر بن میر محمد اسماعیل (شاه مراد) بن میر عمادالدین محمد حسینی خاتون آبادی، عالم فاضل محدث، از دانشمندان و قرن یازدهم هجری در اصفهان به تحصیل فقه و حدیث پرداخت و بارها به سفر حج رفت. وی در سال ۱۰۶۰ ه. ق. وفات یافت و در قریه «گورت» از توابع جی اصفهان مدفون شد. از او جنگی در ادعیه و احادیث به جای ماند. میر عبدالحسین و میر محمد اسماعیل خاتون آبادی از فرزندان دانشمند صاحب عنوان هستند. (۱)

آقا باقر سعدالسلطنه*

آقا باقر اصفهانی ملقب به سعدالسلطنه بن آقا اسماعیل، از رجال سیاسی و اداری عهد قاجاریه و از نیکوکاران و خیرین.

او دایمی میرزا علی اصغر امین السلطان (اتابک اعظم) است. ابتدا نزد آقا ابراهیم امین السلطان آشنایی می کرد و به این خاطر در اولین سفر ناصرالدین شاه در اروپا (سال ۱۲۹۰ ق) همراه شاه بود. در سال ۱۲۹۶ ق امتیاز ساخت راه شوسه قزوین - تهران به او واگذار شد و سرانجام در سال ۱۳۱۰ ق به حکومت قزوین منصوب شد.

وی با دستور میرزا علی اصغر امین السلطان ساختمان قدیمی بقعه شاهزاده حسین را تخریب کرده و بنای جدیدی بر سر آن مزار بنا کرد. همچنین کاروانسرای در محله خیابان قزوین بنا نمود.

در سال ۱۳۲۵ ق به جای جلال الدوله (پسر ظل السلطان) به حکومت زنجان منصوب شد. پس از مدتی بین او و مجتهد با نفوذ زنجان آخوند ملا قربانعلی زنجان اختلافات بالا گرفت تا جایی که سرانجام در جمادی الاول ۱۳۲۵ ق به دستور ملا قربانعلی، مردم به دارالحکومه ریخته و سعدالسلطنه را مجروح کردند و او پس از دو روز

۱- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۱۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۱۸۷ و ۱۸۸؛ مکارم الآثار، ج ۱، ص ۱۳۰.

محمد باقر حسینی

محمد باقر بن محمد اشرف حسینی [خطاط و نستعلیق نویس] چندین رساله در موضوعات مختلف را در سالهای ۱۰۴۳ و ۱۰۴۴ و ۱۰۴۶ ق در قهوه خانه میرزا ولی محمد نوشته است که به شماره ۷۴۱۰ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۲)

آقا محمد باقر وحید بهبهانی*

آقا محمد باقر وحید بهبهانی بن ملا محمد اکمل اصفهانی، از اکابر علمای امامیه و از مجتهدین طراز اول جهان تشیع، محیی اجتهاد در فقه شیعی، عالم زاهد متقی، در سال ۱۱۱۷ ق در اصفهان متولد شده و نزد پدر به تحصیل پرداخت. همچنین از درس آقا سید محمد طباطبائی بروجردی و سید صدرالدین محمد قمی بهره گرفت. پس از وفات پدر و سقوط اصفهان به دست افغانه، از اصفهان به بهبهان کوچ کرده و حدود ۳۰ سال در آن دیار به تدریس و تبلیغ و تحقیق مشغول شد. پس از آن به عتبات عالیات مهاجرت فرموده و در کربلا ساکن شد و به معارضه با شیخ یوسف بحرینی (صاحب حدائق) پیشوای اخباریان پرداخته و با برپائی جلسات علمی و تألیف و تحقیق بر او غلبه کرده و او را منزوی ساخت و طریقه اجتهاد را در آن دیار رواج داد. مجلس درس او پربار و عمیق بود و دهها مجتهد عالیقدر از این محفل علمی برخاستند و شهرت و اعتبار «وحید بهبهانی» چنان شد که عنوان (آقا) به طور مطلق به او اختصاص یافته و اعقاب و احفادش به نام (آل آقا) معروف شدند. همچنین در بین اهل فضل و اصحاب رجال و تراجم به «استاد الكل» شهرت یافت. لقب «وحید» را نیز استاد و پدر همسرش سید

-
- ۱- شرح حال رجال ایران، ج ۱، ص ۱۸۱؛ چهل سال تاریخ ایران یا الماثر و الآثار، ج ۱، ص ۳۱۴؛ طرائق الحقائق، ج ۳، ص ۳۰۰؛ مینو در یا باب الجنه قزوین، ص ۶۹۲.
- ۲- فهرست مرعشی ج ۱۹، ص ۲۲۶.

محمد طباطبائی بروجردی به او عطا کرد.

وحید بهبهانی در سال ۱۲۰۵ ق وفات یافته و در رواق حرم مطهر امام حسین علیه السلام نزدیک قبور شهدای کربلا مدفون شد. مادرش فرزند نورالدین محمد بن محمد صالح مازندرانی بوده و محمد صالح داماد ملا محمد تقی مجلسی است.

او تألیفات فراوانی از خود به جای نهاده است که از آن جمله است:

۱. «حاشیه علی مدارک الاحکام» ۲. «حاشیه علی المعالم» ۳. «الفوائد الحائریه» ۴. «مصایح الظلام» در شرح مفاتیح الشرایع (۱)

محمد باقر بن امین

محمد باقر بن آقا امین، از علمای اواخر عهد صفویه است. وی در سال ۱۱۰۴ ق وفات یافت و در تکیه آقا حسین خوانساری در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

شیخ محمد باقر الفت

شیخ محمد باقر بن حاج شیخ محمد تقی آقا نجفی، عالم فاضل عارف ادیب جامع معروف به «الفت»، در جمعه دوم جمادی الاولی ۱۳۰۱ ه. ق متولد شده، در اصفهان نزد

-
- ۱- علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، صص ۵۷۸-۵۷۴؛ معجم مؤلفی الشیعه، صص ۷۹ و ۸۰؛ شرح زندگانی استاد کل وحید بهبهانی، مرآه الاحوال، ج ۱، صص ۱۴۹-۱۴۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۵ و ۴۶؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۳۴؛ بیان المفاخر، ج ۱، صص ۷۵ و ۷۶؛ قصص العلماء، صص ۲۰۹-۲۰۳؛ تذکره العلماء، صص ۱۴۰-۱۳۷؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۹۱؛ الکنی و الالقاب، ج ۲، صص ۱۰۹ و ۱۱۰؛ فوائد الرضویه، ص ۴۰۴؛ هدیه الاحباب، صص ۱۱۴ و ۱۱۵؛ ریحانه الادب، ج ۱، ص ۵۱؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۹۰؛ الاعلام، ج ۶، ص ۲۷۳؛ مکارم الآثار، ج ۱، ص ۲۲۰؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۱۰ و ۳۱۱؛ الذریعه: اغلب جلدها؛ دانشمندان سخن سرایان فارس، ج ۴، صص ۷۹۶-۷۸۹؛ معجم المطبوعات، ج ۱، ص ۵۹۷؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۴۷۴؛ بغیه الطالب، ص ۱۷۱؛ تتمیم امل الآمل، صص ۷۴ و ۷۵.
- ۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۰۸.

پدر بزرگوارش و در نجف اشرف نزد علماء اعلام از آن جمله آخوند خراسانی و آقا ضیاءالدین عراقی تحصیلات خویش را به پایان رسانید. در اوائل مشروطیت در عداد آزادیخواهان وارد شده، در سال ۱۳۰۷ خورشیدی از طرف مردم اصفهان به نمایندگی مجلس شورای ملی انتخاب گردید. او در طی مسافرت های خود به ایران و خارج در خدمت آقا سید محمد غمام عارف مشهور رسیده و دست ارادت بدو داده و در اصفهان در گوشه انزوا به سر برده، روزگار به تألیف و تصنیف می گذرانید.

[صاحب عنوان صاحب معلومات فراوان در علوم مختلف و در سجایای اخلاقی و ملکات فاضله کم نظیر و منزل او محفل دانشمندان و اهل ادب بود.]

وی سرانجام در ۲۶ ربیع الاوّل سال ۱۳۸۴ق (۱۳۴۳ش) وفات یافته و در بقعه پدر خود جنب امامزاده احمد مدفون گردید.

ماده تاریخ وفاتش را میر سید علی خان نوربخش (آزاد) گوید:

گفت آزاد بهر تاریخش:

حیف الفت ز ما برید الفت

استاد فضل الله اعتمادی متخلص به برنا نیز در وفات او چنین سروده است:

خامه «برنا» دو تاریخ از پی فوتش نوشت

هر یکی در مصرعی با سال هجری عرب

«بود از الفت مصفاً گلشن اصحاب علم»

«بود با الفت موقر ساحت اهل ادب»

ماده تاریخ وفاتش به شمسی نیز چنین است:

بهر سال وفاتش دو تاریخ

زد به شمسی رقم کلک «برنا»

«الفتی بین ارباب دل نیست»

«رفت از بین ما الفت ما»

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱ «ابواب الروضات» (فهرست بر روضات الجنات است که مستقلاً به طبع رسیده است). ۲ و ۳. پرورش استقلال و وسائل رستگاری که از کتب خارجی ترجمه نموده و در مجله آفتاب به طبع رسانیده است. ۴. «تاریخ مداخله شیعه در امور سیاسی»

۵.

«داستان هفت برادر» ۶. «دانشنامه» که به طبع رسیده ۷. «دیوان اشعار»، مطبوع ۸. «رساله میهمانی به قلم افلاطون»، ترجمه از عربی، به طبع رسیده ۹. «کشف الحجب در اسامی کتب» ۱۰. «سفرنامه» در دو مجلد ۱۱. «نسب نامه الفت» ۱۲. «مجمع الاجازات» ۱۳. «تلخیص الروضات». [مجموعه ای از آثارش در یک مجلد توسط دختر نواده اش لاله الفت در سال ۱۳۸۵ش در اصفهان منتشر گردید].

همچنین ایشان از سال ۱۳۲۹ه.ق مجله آفتاب را در اصفهان منتشر ساخته است.

از اوست:

بر تارک قدرش نرسد افسر خورشید

آن سر که به خاک قدم چون تو کس افتاد

وجود خاکی من گرچه از تو رفت به باد

خوشم از این که به یکباره رفته ام از دست (۱)

میرزا محمد باقر مدرّس

میرزا محمّد باقر بن میر محمد تقی بن میر سید حسن مدرّس، عالم فاضل، در حدود سال ۱۳۱۴ق در اصفهان متولّد گردیده و نزد علماء این شهر تحصیل نموده، ازائمه جماعت مسجد حاج ابوالمحسن در محلّه پاقلعه بود. در ظهر چهارشنبه ۳۰ رجب ۱۳۸۸ق به سن متجاوز از ۷۰ سالگی وفات یافته، در بقعه جدّش میر سید حسن مدرّس در مسجد رحیم خان مدفون گردید. (۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۵۵ و ۵۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۱۳ و ۳۱۴؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۳، صص ۶۱-۳۸؛ مزارات اصفهان، صص ۵۴ و ۵۵؛ گل‌های ادب، ص ۴۷؛ دیوان الفت، مقدمه؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۱۹۸؛ گنج زری بود درین خاکدان، ج ۱، مقدمه؛ آئین فرزانگی، ج ۲، صص ۱۱۸-۱۱۵؛ سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۱، ص ۳۲۶.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۰۵ و ۴۰۶؛ مزارات اصفهان، ص ۱۶۹.

شیخ محمد باقر نجفی (کبیر)

شیخ محمد باقر نجفی مسجد شاهی ابن شیخ محمد تقی ایوان کیفی رازی نجفی اصفهانی، از بزرگان علماء و مجتهدین و رؤسای ملت و دین، مادرش نسیمه خاتون معروف به «حبابه» دختر شیخ جعفر کاشف الغطاء نجفی و پدرش شیخ محمد تقی رازی صاحب حاشیه از مجتهدین بزرگ قرن سیزدهم هجری است. در سال ۱۲۳۵ق (و یا به قول مرحوم الفت در نسب نامه ۱۲۳۴ق) در اصفهان متولد شده و مقدمات علوم را فرا گرفت. سپس با مادر خود به نجف اشرف مهاجرت نموده و نزد صاحب جواهر، شیخ انصاری و شیخ حسن کاشف الغطاء (دایی خود) به تحصیل پرداخت. سپس به اصفهان مراجعت نموده و به تدریس و ترویج دین اشتغال جست. پدر دانشمندش شیخ محمد تقی و همچنین حاج سید محمد باقر حجه الاسلام شفتی و سید صدرالدین عاملی را از دیگر اساتید ایشان بر شمرده اند.

وی در مسجد شاه [مسجد امام فعلی] به تدریس پرداخت و صدها تن از علماء و فضلاء از او کسب فیض نمودند. [اسامی ۷۱ تن از شاگردان آن بزرگمرد در تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان آمده است.] کم کم مقام علمی بر همگان آشکار شد و نفوذ و شهرت ایشان در اصفهان زیاد شد تا جایی که در ردیف علمای طراز اول اصفهان قرار گرفت و به اجرای حدود الهی و احکام شرعی اقدام نمود.

از اقدامات مهم اجتماعی ایشان کمک به فقراء و مؤمنین در قحطی سخت و جانکاه سال ۱۲۸۸ق (معروف به سال آدم خوری) است. همچنین در سال ۱۲۹۲ق که دولت قاجاریه قصد داشت مالیات ناعادلانه برای مردم اصفهان وضع کند، او به طهران رفته و موفق به لغو این تصمیم و معافیت مردم از پرداخت مالیات گردید.

شیخ محمد باقر نجفی در اصفهان پشت و پناه ضعیف و حامی ستم دیدگان بود و در برابر طمعکاری و ظلم و تعدی ظلّ السیطان و اتباع او ایستادگی می کرد. او در برابر بدعت ها و انحرافات فرقه های ضالّه به مبارزه برخاسته و احکام شرع را در مورد آنان به اجرا گذاشت.

سرانجام در سال ۱۳۰۰ق به ناگاه به عتبات عالیات هجرت نموده و پس از زیارت آستان مقدس حسینی علیه السلام در کربلا، به نجف اشرف رفته و به زیارت مرقد مطهر حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام شتافت و در شب پنجشنبه ۸ صفر المظفر ۱۳۰۱ق وفات یافته در بقعه جدّ مادری خود شیخ جعفر کاشف العطاء در نجف مدفون گردید.

حاج میرزا علی مستوفی انصاری (پدر حاج میرزا حسن خان جابری انصاری مؤرخ و ادیب مشهور) جهت او مرثیه و مادّه تاریخ سروده و گوید:

سال تاریخش از انصاری جستم گفتا

«موطن شیخ نجف بود بانجام و ازل»

۱۳۰۱ق

صاحب عنوان به تقوا و عبادت و اخلاق حسنه و ملکات فاضله معروف بود. از آثار خیریه او بنای مسجد نو در بازار بزرگ اصفهان در سال ۱۲۹۹ق است.

وی کتب و رسایل چندی تألیف نموده که از آن جمله است:

۱. «رساله در استصحاب» ۲. «شرح هدایه المسترشدین» بحث حجیه الظن که در سال ۱۲۸۳ق به ضمیمه کتاب «هدایه المسترشدین» به طبع رسیده است. [اخیراً با تصحیح محقق ارجمند آقای شیخ مهدی باقری به چاپ رسیده است. ۳. «لبّ الاصول» ۴. «لبّ الفقه» که جلد طهارت آن در کتابخانه آقا سید حسن صدر کاظمی موجود بوده است. ۵. «حاشیه» فتوایی بر «نخبه» حاج محمد ابراهیم کلباسی در عبادات. ۶. تعلیقه فتوایی بر رساله صلاتیه پدرش شیخ محمد تقی (مطبوع). (۱)

- ۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، صص ۳۴۰-۳۱۳؛ قبیله عالمان دین، صص ۶۲-۴۳؛ شرح هدایه المسترشدین، صص ۴۲-۱۵؛ رساله صلاتیه، صص ۵۳-۴۴؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۷۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۱۲ و ۳۱۳؛ بیان المفخر، ج ۱، صص ۲۷۲ و ۲۷۳؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۱۶۵؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، صص ۱۹۲ و ۱۹۳؛ اعیان الشیعه، ج ۴۴، ص ۱۰۴؛ بغیة الطالب، ۱۷۴؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۱۹۹؛ نجوم السماء (تکمله)، ج ۲، ص ۳؛ ریحانه الادب، ج ۳، ص ۴۰۴؛ فوائد الرضویه، ص ۴۱۰؛ هدیه الاحباب، ص ۲۰۵؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۱۳ و ۳۱۴؛ مکارم الآثار، ج ۳، ص ۱۰۰۷؛ احسن الودیعه، ج ۲، ص ۱۶؛ تاریخ اصفهان و ری، ص ۲۹۰؛ الذریعه، ج ۲، ص ۲۴، ج ۲، صص ۲۸۲ و ۲۸۷؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۶۶۷-۶۶۵؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۱۴۰-۱۳۷؛ شرح حال عباس میرزا ملک آرا، صص ۱۱۴ و ۱۱۵.

سید محمد باقر رویدشتی

سید محمد باقر رویدشتی اصفهانی نائینی ابن سید محمد تقی بن میر صدرالدین محمد بن امیر غیاث الدین. عالم فاضل و طبیب متقی، در سال ۱۲۳۲ق متولد شد. وی از غایت زهد کمتر طبابت می نموده، لکن کمال حذاقت را داشته است. در سال ۱۳۳۵ق به سن یکصد و سه سالگی وفات یافته و در صحن امامزاده سلطان سیدعلی در نائین مدفون شد. (۱)

علامه ملا محمد باقر مجلسی

علامه ملا محمد باقر بن ملا محمد تقی بن مقصود علی مجلسی، عالم فاضل و محقق کامل و متکلم جامع، مجدد مذهب شیعه در قرن یازدهم هجری. از اعظم علماء و اکابر فقهاء و محدثین شیعه.

در سال ۱۰۳۷ق در اصفهان متولد شده و نزد علماء و فقهای عالیقدر به تحصیل پرداخته و از برخی از آنان اجازه دریافت نموده است که عبارتند از: قاضی ابوالشرف اصفهانی، ملا محمد تقی مجلسی، شیخ حسن بن شیخ زین الدین عاملی معروف به «شیخ حسن صغیر»، ملا حسنعلی شوشتری، قاضی امیرحسین، سید حسین بن سید حیدر بن قمر حسینی کرکی، ملا خلیل قزوینی، میرزا رفیعا نائینی، ملا محمد شریف رویدشتی، ملا محمد صالح مازندرانی، ملا محمد طاهر قمی، سید علی خان مدنی شیرازی، سید شرف الدین علی طباطبائی شولستانی نجفی، سید نورالدین علی موسوی عاملی، شیخ علی بن محمد بن حسن بن شهید ثانی معروف به «سبط شهید»، شیخ فخرالدین طریحی نجفی، میر فیض الله طباطبائی قهپائی، میر محمد قاسم طباطبائی قهپائی، ملا محمد محسن فیض کاشانی، ملا

محمّد محسن استرآبادی، ملا صدرای شیرازی، ملا محمّد عاملی حرفوشی، ملا میرزا محمّد شیروانی، شیخ محمّد حرّ عاملی، سید محمّد (معروف به سید میرزا جزائری)، میر سید محمّد مؤمن حسینی استرآبادی

در اصفهان محضر تدریس و بحث و تحقیق داشته و صدها شاگرد از شهرها و روستای مختلف ایران در اصفهان شاگرد مجلس درس او بوده اند. نگارنده در کتاب زندگینامه علامه مجلسی شرح حال ۱۸۴ نفر از آنان را ذکر نموده ام.

علامه مجلسی در اصفهان امام جمعه و شیخ الاسلام بوده و تمام عمر شریفش به درس و بحث و ترویج دین و تألیف کتب احادیث و اخبار آل محمّد علیهم السلام و اجرای حدود و احکام و امر به معروف و نهی از منکر، احقاق حقوق مردم، دفع شرّ ظلمه، قلع و قمع بدعت های صوفیه و غیره گذشته است.

[تألیفات علامه مجلسی از لحاظ کثرت و جامعیت و تنوع کم نظیر است. او با ترجمه کتابهای فقهی و حدیثی به فارسی روان برای مردم فارسی زبان، سهم عمده ای در ترویج معارف شیعه داشته و تعداد بسیار زیاد نسخه های خطی از تألیفات او و چاپ های زیاد از کتابهای او تأثیر فوق العاده او را بر پیروان مذهب شیعه امامیه نشان می دهد. او اهتمام زیادی برای گردآوری احادیث منقول از معصومین علیهم السلام داشته و در این راه از تمام توان خود و شاگردان و دوستانش استفاده کرده و مجموعه ای عظیم که در نوع خود دایره المعارف بزرگ حدیث بوده را تألیف نموده و خدمت بزرگی به تمدن اسلام نموده است.

او اهل عبادت و تهجد و مراقبه بوده و موفقیت ها و دستاوردهای او حاصل این راز و نیازها و تهذیب نفس و تعبد اوست.]

در برخی از کتب اشعاری را به علامه مجلسی نسبت داده اند که صحیح نیست. بلکه اشعاری است از شاعری اصفهانی ساکن هندوستان به نام مجلسی اصفهانی.

علامه مجلسی سرانجام در روز ۲۷ رمضان المبارک سال ۱۱۱۰ ق وفات یافته و در مسجد جامع اصفهان جنب مزار پدر بزرگوار خود مدفون گردید.

قبرش از همان زمان وفات تا امروز مورد توجه عموم مردم خصوصاً مؤمنین و

مقدّسین بوده و مردم به وسیله آن از خداوند حاجت می طلبند و اکثراً به مراد می رسند.

درباره وفات او اشعار و ماده تاریخ های فراوانی سروده شده که بهترین آنها این بیت است:

ماه رمضان چو بیست و هفتش کم شد

تاریخ وفات باقر اعلم شد

۱۱۱۰=۱۱۳۷-۲۷

[مرحوم مهدوی ۱۶۹ کتاب و رساله از علامه مجلسی را در کتاب زندگینامه علامه مجلسی معرفی کرده و محل نگهداری، سال تألیف، سال کتابت و سال چاپ و موضوع آنها را ذکر کرده است. (۱)]

کتابهای زیر از تألیفات علامه مجلسی است:

۱. «بحار الانوار» ۲. «حلیه المتّقین» ۳. «مرآه العقول» ۴. «عین الحیاه» ۵. «حقّ الیقین» ۶. «مشکوه الانوار» ۷. «جلاء العیون» ۸. «تحفه الزّائر» ۹. «ربیع الاسابیع» ۱۰. «زاد المعاد» ۱۱. «مقباس المصابیح» ۱۲. «حیاه القلوب»

محمد باقر خضری استرآبادی*

محمد باقر بن محمد تقی خضری استرآبادی، از فضلاء قرن یازدهم هجری است. ظاهراً از نوادگان مولانا خضری استرآبادی، از شعرای معاصر شاه طهماسب صفوی

۱- زندگینامه علامه مجلسی (۲جلد)؛ فیض القدسی؛ فیض قدسی؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین؛ علامه مجلسی (تألیف حسن طارمی)؛ علامه مجلسی مردی از فردا؛ کارنامه علامه مجلسی؛ کتابشناسی علامه مجلسی؛ ملا محمد باقر مجلسی: زندگی - زمانه - نگاه ها؛ نقدها؛ اندیشه سیاسی علامه مجلسی؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۱۵-۳۱۸؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۲۶-۱۲۱؛ مزارات اصفهان، صص ۳۳ و ۳۴؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۰۹ و ۳۱۰؛ مرآت الاحوال جهان نما، ج ۱، صص ۱۱۵-۱۱۲؛ تاریخ و سفرنامه حزین، صص ۱۵۹ و ۲۹۹؛ قصص العلماء، صص ۲۱۹-۲۱۰؛ تذکره العلماء، صص ۱۶۴-۱۵۹؛ امل الآمل، ج ۲، ص ۲۴۸؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۱۱۴؛ شمس التّواریخ، ص ۱۳؛ الاعلام، ج ۶، ص ۴۸؛ الذریعه: مجلدات مختلف.

است. (۱)

در مدرسه جدّه اصفهان ساکن بوده و در آنجا کتاب «هیئت» و «قانونچه» را به خط نستعلیق، در سال ۱۰۹۹ ق کتابت نموده است. این نسخه در کتابخانه علامه طباطبائی شیراز موجود است. (۲)

ملا محمد باقر ابوالفقراء گزی

ملا محمد باقر گزی معروف به «ابوالفقراء» شاعر ادیب فاضل فرزند ملا محمد تقی، در قریه گز بُرخوار اصفهان متولد شده و پس از تحصیل علم و ادب در اصفهان ساکن شده و انجمن ادبی ابوالفقراء را تأسیس کرده است. عمان سامانی قصیده انجمنیه ای برای این انجمن ادبی سروده است (۳) و مرحوم ابوالفقراء نیز شعر می گفته و کتابی به نام کنزالفقراء تألیف نموده است که به شماره ۲۱۷۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. سرانجام در سال ۱۲۸۶ ه. ق وفات یافته، جنازه به زادگاهش منتقل و در آنجا مدفون شد. (۴)

مشارالیه دئی آخوند ملا عبدالکریم گزی می باشد. ماده تاریخ وفاتش را پرتو شاعر و خطاط معروف سروده است:

آه و افسوس از ابوالفقراء

که به دانش نبود قرین

هم بدش جا به صفّه عرفان

هم در ایوان شرع صدرنشین [...]

بیتی آراست بر بدو تاریخ

چون دو ابروی شاهد شیرین

باقر بن تقی ابوالفقراء

رفت اندر مقام علیین

۱۲۸۶ ۱۲۸۶

۱- تذکره تحفه سامی، ص ۲۷۷.

۲- نسخه پژوهی، ج ۳، ص ۱۰۷.

- ۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۱۱ و ۳۱۲؛ مقدمه دیوان غمگین اصفهان.
- ۴- رجال اصفهان، ص ۶؛ فرهنگ و تاریخ گز بُر خوار، ص ۱۲۰؛ مکارم الآثار، ج ۸، ص ۲۷۹۴.

سید محمد باقر حسینی قزوینی

سید محمد باقر بن سید محمد تقی حسینی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری است. در مدرسه جده اصفهان ساکن بوده و در سال های ۱۲۳۳ و ۱۲۳۴ ق مجموعه ای از ۱۰ رساله را گرد آورده که به شماره ۲۸۱۲ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

شیخ باقر کیانی فلاورجانی*

حاج شیخ باقر کیانی بن حاج محمد تقی فلاورجانی، فاضل ارجمند و ادیب فرزانه. در اصفهان نزد میرزا علی آقا شیرازی و حاج آقا رحیم ارباب و دیگران به کسب فیض پرداخت وی در ۲۷ آبان ۱۳۷۰ ش وفات یافته و در قبرستان فلاورجان مدفون شد. (۲)

ملا محمد باقر لاهیجی

ملا محمد باقر بن محمد تقی لاهیجی جیلانی اصفهانی، از فضلاء و علماء قرن یازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بوده و نزد علامه ملا محمد باقر مجلسی به تحصیل پرداخته است. به علت اشتراک نام او و پدرش با علامه مجلسی، کتابهای «تذکره الائمه» و «تعبیر الرؤیا» که از تألیفات صاحب عنوان است را به مجلسی نسبت داده اند.

این کتب از تألیفات اوست:

۱. «تذکره الائمه» که در سال ۱۰۸۵ ق تألیف شده و چندین بار به طبع رسیده است. ۲. «تعبیر الرؤیا» یا «تعبیر خواب» که در سالهای ۱۲۹۴ و ۱۲۹۷ ق به طبع رسیده است. ۳. «صراط النجاه» (۳)

۱- فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۶۵۴.

۲- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۳- الذریعه، ج ۴، ص ۲۶ و ص ۲۰۷؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۲۳؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص ۱۷ و ۱۸ و ۲۲۶ و ۲۲۷.

محمد باقر باغاتی

محمد باقر بن محمد جعفر اصفهانی باغاتی، خطاط [اواخر دوره صفویه] در ۸ ذیحجه ۱۱۲۳ ق نسخه ای از «اللئالی المستخرجه من کلمات المکنونه» تألیف فیض کاشانی را به خط تعلیق شکسته در ۱۴۴ برگ نوشته و کتاب به شماره ۱۰۳۸ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

[باغات، یکی از محله های اصفهانی و حوالی محله حسن آباد و خواجو بوده است.]

سید محمد باقر عمادالاسلام

سید محمد باقر عمادالاسلام معروف به آقا محمد فرزند حاج سید جعفر بیدآبادی بن حاج سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی، عالم فاضل ادیب شاعر.

در حدود سال ۱۲۹۵ در اصفهان متولد گردیده و نزد فضلی این شهر تلمذ نموده و از ابتدای جوانی به تألیف کتب پرداخته از آن جمله: ۱. «الفصول العلیه» در آداب نماز شب، که در سال ۱۳۲۳ قمری به چاپ رسیده است. ۲. «هدایه السالکین» و آن شرح چهل حدیث است که صاحب عنوان آنها را ترجمه و شرح نموده و تألیف آن در جمعه ۱۳ جمعه الحرام ۱۳۱۶ به پایان رسیده و نسخه ای از آن به خط آقا میرزا محمد علی کابلی نزد نویسنده [سید مصلح الدین مهدوی] موجود است.

وی گاهی شعر می گفته و «فخر» تخلص می نموده و خویشان را به «فخرالشعراء» وصف و ملقب نموده است. وفات ایشان در سال ۱۳۴۰ قمری در شیراز روی داده و در جوار حرم حضرت شاهچراغ (جناب احمد بن موسی علیه السلام) مدفون شد.

این شعر از اوست:

عاشقان دیوانه معشوق خود

طالبان دیوان مطلوب خود

زلف لیلی خار نزد ما بود

نزد مجنون بهتر از گلها بود (۲)

۱- فهرست کتب اهدایی مشکاه، ج ۳، ص ۳۳۵.

۲- بیان المفاخر، ج ۲، صص ۱۷۹ و ۱۸۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۷۶ و ۳۷۷.

شیخ محمد باقر قهی

حاج شیخ محمد باقر قهی فرزند محمد جعفر بن محمد صادق بن عبدالقیوم بن اشرف بن محمد ابراهیم بن ملا محمد باقر سبزواری (صاحب ذخیره) از علماء و رؤسای فرقه شیخیه معروف به «شیخ باقری» است.

وی در روز ۱۰ ربیع الاول ۱۲۳۹ق در قریه «قهی» قهپایه اصفهان متولد گردیده^(۱) و در اصفهان به تحصیل پرداخت. [پس از مدتی به حاج محمد کریم خان کرمانی پیشوای شیخیه پیوسته و سالها در کرمان نزد او به سر برد و از طرف پیشوای خود مأمور ارشاد مردم در نائین و سپس در همدان گردید. در همدان مخالفان شیخیه دست به آشوب زدند و او به ناچار راهی تهران شد و عاقبت الامر در جندق ساکن شد. او پس از فوت حاج کریم خان به مخالفت با فرزندش حاج محمدخان کرمانی برخاسته مدعی ریاست بر شیخیان شد و فرقه او به «شیخی حاج باقری» مشهور شد.^(۲)

صاحب عنوان در ۲۳ شعبان ۱۳۱۹ه.ق در جندق وفات یافته، جنازه به مشهد مقدس حمل و در آنجا مدفون شد^(۳).

کتاب زیر از تألیفات اوست:

۱. «تحفه النجفیه» ۲. «جواب شبهات وارده بر شیخ احمد» ۳. «رساله در شرح نفس رحمانی» ۴. «رساله در معاد» ۵. «کلیات و اصطلاحات حکمت» ۶. «مشاعر» ۷. «بشارات»، مطبوع ۸. «دره النجفیه»، دو جلد ۹. «میزان در اصول عقاید»، مطبوع ۱۰. «الاجتناب» ۱۱. «اسرار الشهاده» ۱۲. «جبر و تفویض» ۱۳. «کفایه المسائل» ۱۴. «رساله موضع»، مطبوع ۱۵. «اصول فقه»^(۴)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۸۹.

۲- فصلنامه فرهنگ اصفهان، شماره ۲۵ و ۲۶، بهار و تابستان ۱۳۸۲، صص ۶۳-۶۱.

۳- جندق و قومس در اواخر دوره قاجار، ص ۱۵۰.

۴- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۲۲ و ۳۲۳؛ الکرّام البرره، ج ۱، ص ۱۷۶؛ نباء البشر، ج ۱، ص ۲۰۰؛ الذریعه (مجلدات مختلف)؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۱۶۶.

باقر حمیدی

باقر حمیدی فرزند جعفر، شاعر ادیب عارف در سال ۱۲۸۰ه.ش در اصفهان متولد شده، در اوایل عمر اندک زمانی به تحصیل علوم قدیمه اشتغال جسته از سال ۱۳۱۸ه.ش در کارخانه نختاب به شغل نظافت مشغول شده است. علاوه بر شاعری در سلسله فقر و ایمان وارد شده از درویش باایمان است بیشتر اشعارش قصیده است. غزل را نیکو می سروده [در ۲۹ رمضان ۱۳۹۴ه.ق وفات یافته به خاطر ارادت به عرفای نعمت الهی پاقلعه، در صحن تکیه آقاباشی در تخت فولاد مدفون شد. (۱)]

از اوست:

آیم چو سایه از پی خورشید روی تو

باد آر برد چو ذره به هر سو غبار من

محمد باقر نصیری طوسی

محمد باقر بن محمد جعفر شریف نصیری طوسی، از فضلاء و نویسندگان کتب در عصر صفویه و از خاندان علم و فضیلت بوده است.

وی «الجنه الواقیه» تألیف کفعمی را در ۱۱ محرم ۱۰۷۹ق کتابت نموده و در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

کتاب «مختصر النافع» را نیز کتابت نموده و به شماره ۱۹۷۳ در کتابخانه وزیری یزد موجود است. (۳)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۶۵؛ تخت فولاد، یادگار تاریخ: مخطوط.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ص ۱۶، ص ۹۹.

۳- فهرست وزیری، ج ۳، ص ۸۱۹.

ملا محمد باقر فشارکی

آخوند ملا محمد باقر بن ملا محمد جعفر فشارکی، از علماء بزرگ و فقهاء و مجتهدین معروف و مدرسین عالی مقام در عهد قاجاریه است. [در حدود سال ۱۲۵۱ق] در اصفهان متولد گردیده و در این شهر نزد حاج شیخ محمد باقر نجفی و میر سید حسن مدرس به تحصیل پرداخته و سپس در نجف اشرف از درس علمای عالیقدر آنجا بهره مند گردید. آنگاه به اصفهان مراجعت نموده و در مسجد محله نو و مسجد قطیبه به اقامه جماعت و تدریس پرداخت و جمعی کثیر از فضلاء به درس او حاضر می شدند.

او اولین کسی است که رسم احیای شب های جمعه در تخت فولاد را گذاشت و در شب های جمعه در مصلاهی تخت فولاد به قرائت قرآن و نماز دعای کمیل و توبه و انابه می گذرانید. پس از او مرحوم شیخ مرتضی ریزی و پس از ایشان دیگران (و از جمله حاج میرزا رضا کلباسی) این سنت سنی را اجرا نمودند. مرحوم فشارکی پس از نماز در مسجد خود منبر تشریف برده و مردم را با بیانات کافی و مواعظ شافیه ارشاد می فرمود و الحق منابر ایشان جهت عموم طبقات مفید بود.

ایشان در شب یکشنبه ۲۶ رجب ۱۳۱۴ق وفات یافته و در بقعه آقا حسین خوانساری در تخت فولاد مدفون گردید.

[در ماجرای تحریم تنباکو که اکثر علمای اصفهان به زعامت شیخ محمد تقی آقا نجفی به مخالفت با قرارداد رژی پرداختند، مرحوم فشارکی با تحریم تنباکو مخالفت کرد و تا حدودی از نفوذ و وجهه او در بین عوام کاسته شد.]

وی کتب و رسائل عدیده ای تألیف فرموده که از آن جمله است:

۱. «آداب الشریعه» بارها به چاپ رسیده است. ۲. «آداب صلاه اللیل» [در سال ۱۳۴۷ق چاپ سنگی شده است. ۳. «اسباب الفقر والغناء والمغفره» [در سال ۱۳۳۲ق به همراه «چاپ سنگی شده است. ۴. «اربعین» یا «چهل حدیث» ۵. «تحفه المسعودیه» در امامت ۶. «تنزیه المؤمنین» ۷. «حواشی بر شرح لمعه» ۸. «حواشی بر فرائد» ۹. «حواشی بر قوانین» ۱۰. «حواشی بر متاجر» ۱۱. «ذخیره المعاد» [که در

سال ۱۳۳۲ق به همراه «اسباب الفقر و الغنا» به چاپ رسیده است. [۱۲. «رساله در تداخل اسباب» ۱۳. «رساله در خیار غبن» ۱۴. «رساله در حیض» ۱۵. «رساله در رضاع» ۱۶. «رساله شرط» ۱۷. «رساله در شهرت» ۱۸. «رساله در صحت عبادت جاهل» ۱۹. «رساله در طهارت» ۲۰. «رساله در عدم جواز حقّ الرجوع» ۲۱. «رساله در عدم لزوم تقلید اعلم» ۲۲. «رساله در غنا» ۲۳. «رساله در قرعه» ۲۴. «رساله در منجزات مریض» ۲۵. «رساله در معرفت اسامی چهارده معصوم» ۲۶. «رساله در اموری که سبب طول عمر و حفظ از امراض می شود» ۲۷. «رساله عملیه» ۲۸. «عشریه» ۲۹. «عنوان الکلام» در اعمال ماه رجب، شعبان و رمضان بارها به چاپ رسیده است. [۳۰. «سرمایه ایمان» در اصول دین، موجود در کتابخانه عمومی اصفهان(۱)]

میرزا محمد باقر روضاتی

میرزا محمد باقر روضاتی بن سید جلال الدین بن سید محمد مسیح بن آقا سید محمد باقر موسوی چهارسوقی صاحب روضات الجنات، عالم فاضل. در سال ۱۳۱۶ه در اصفهان متولد شده و نزد سید محمود کلشادی (مغنی گو) و دیگران تحصیل نموده و در مسجد خیابان اقامه نماز جماعت می نمود. سرانجام در ۲۸ رجب ۱۳۸۳ه ق وفات یافته. در صحن تکیه صاحب روضات در تخت فولاد مدفون گردید. (۲)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۹۰-۹۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۱۸ و ۳۱۹؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۱۴ و ۳۱۵؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۴۱۵ و ۴۱۶؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۰۸؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، صص ۱۶۹-۱۶۷؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۴۰۴؛ نباء البشر، ج ۱، ص ۲۰۰؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۴۹؛ الذریعه، ج ۱، ص ۲۱ و ج ۲، صص ۱۲ و ۱۸۴ و ۲۴۵ و ج ۳، ص ۴۷۷ و ج ۴، ص ۴۵۸ و ج ۵، ص ۸۴ و ج ۱۱، ص ۱۵۴ و ج ۱۵، صص ۲۶۸ و ۳۵۳ و ج ۱۷، ص ۷۶؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۶، صص ۲۶۹ و ۴۲۴ و ۴۵۵ و ۵۹۰؛ فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، صص ۳۶۳ و ۳۶۴؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، ص ۵۹؛ فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۳۸۴.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۱۷۸؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۹.

[سنگ مزار او به خط ثلث زیبای استاد حبیب الله فضائلی است.]

شیخ محمد باقر نجفی

حاج شیخ محمد باقر نجفی بن حاج شیخ جمال الدین بن حاج شیخ محمد باقر نجفی مسجد شاهی کبیر، عالم فاضل و فقیه مجتهد، در اصفهان متولد گردید. مادرش دختر عالم جلیل حاج آقا محسن عراقی بود.

او پس از طی مقدمات و سطح، درس علمای اصفهان میر محمد صادق مدرس خاتون آبادی و آقا شیخ محمد رضا نجفی حاضر شده و تقریرات درس مرحوم نجفی را نوشته و از ایشان اجازه رویتی و اجتهاد اخذ نمود که آقا سید ابوالحسن اصفهانی نیز آن را تأیید نمود.

[حکمت را نیز از محضر شیخ محمود مفید در اصفهان و میرزا مهدی آشتیانی در تهران فرا گرفت. مدتی نیز در درس شهید سید حسن مدرس در تهران حاضر شد. او در تصدی امور حسبه از آیات عظام اصفهانی، بروجردی، حکیم، خوئی و سید احمد خوانساری اجازه داشت.]

در جریان قیام علمای اصفهان در سال ۱۳۰۶ش در اعتراض به قانون نظام وظیفه به زعامت حاج آقا نورالله نجفی و مهاجرت آنان به قم نیز حضور داشته و تا آخرین دقائق حیات حاج آقا نورالله نجفی همراه ایشان بود. پس از مدتی به اصفهان آمده و به تدریس در مدرسه ملا عبدالله و اقامه جماعت در مسجد شیخ لطف الله و مسجد امام اصفهان مشغول شد. بالاخره در سال ۱۳۳۹ش به طهران مهاجرت نموده و در آنجا ساکن شده و در ردیف خواص اصحاب مجتهد و مرجع عالیقدر سید احمد خوانساری قرار گرفته و در جلسات درس، فتوا و جماعت ایشان شرکت می نمود.

[او سالها در مسجد رضائی تهران به اقامه جماعت مشغول بود ولی در اواخر عمر به علت کهولت و بیماری در منزل بود و در آنجا به حل مشکلات مردم پرداخت تا اینکه در سه شنبه یازدهم مهر ۱۳۶۸ش (مطابق با صفر ۱۴۱۰ق) وفات یافته و در جوار

مسجد رضائی در طهران مدفون گردید. (۱)

سید محمد باقر امامی دهکردی

سید محمد باقر امامی دهکردی بن آقا سید محمد جواد امام جمعه، عالم فاضل و ادیب شاعر، در حدود سال ۱۳۰۰ ق متولد شده و پس از تحصیلات مقدماتی، در اصفهان نزد آخوند ملا محمد همای، آخوند کاشی، جهانگیر قشقائی به تحصیل پرداخت. همچنین در درس آقا سید ابوالقاسم دهکردی، آخوند ملا حسین کرمانی حاضر شد و از آن دو عالم گرانقدر اجازه دریافت نمود.

پس از آن به موطن خود بازگشته و در آنجا مرجع احکام شرعی و حلّ و فصل دعاوی بود. سرانجام در سال ۱۳۶۷ ق در اصفهان وفات یافت، جنازه به شهر کرد منتقل و در دامنه تلّ امامیه مدفون گردید.

صاحب عنوان شعر می سروده و «معصوم» تخلص داشت و در اواخر زندگی آن را به «امامی» تبدیل کرد. «دیوان اشعار» و مثنوی در شرح حدیث حقیقت از آثار اوست.

این چند بیت از یکی از اشعار او در وصف حضرت امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) است.

ای مجلسیان مژده که این ماه برات است

یک بوسه مرا از لب آن ماه برات است

در عالم اگر آب حیات از ظلمات است

زلفت ظلمات است و لب آب حیات است

تو پیل سواری و من ز اسب پیاده

فرزین چه کنم شاه ز رخسار تو مات است

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، صص ۲۹۱ و ۲۹۲؛ رساله یادبود معظم له که در چهلمین روز درگذشتش منتشر گردید؛ وفيات علمای معاصر اصفهان: مخطوط.

ای صاحب خرمن نظری سوی گدا کن

کاین سائل محروم سزاوار زکات است

گر خسرو شیرین لب شکر دهن من

گوید سخن تلخ نکوتر ز نبات است (۱)

محمد باقر قزوینی

حاج محمد باقر قزوینی معروف به «حاج آقا باقر دردشتی» فرزند حاج محمد جواد بن حاج آقا محمد بن حاج محمد ابراهیم قزوینی، عالم فاضل، در اصفهان متولد و نزد جمعی از بزرگان و مدرسین تلمذ نمود. در مسجد آقا نور به اقامه نماز جماعت پرداخته و در محله دردشت مرجع امور شرعی مردم بود. وی داماد آقا جلال الدین نجفی مسجد شاهی بود. و سرانجام در شب سه شنبه ۸ ربیع الثانی ۱۳۶۳ ق وفات یافته در تخت فولاد، در تکیه ای مخصوص به نام خودش حاج آقا باقر، که در این اواخر به تکیه خلیلیان معروف است در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

سید محمد باقر عمادالواعظین*

سید محمد باقر عمادالواعظین بن سید حبیب الله بن سید محمد باقر، از خطبای قرن چهاردهم هجری است. در وعظ و خطابه مهارتی به سزا داشت و محبوب مردم اصفهان بود، ولی در سنین جوانی در روز ۱۳ ذی القعدة ۱۳۸۳ ق وفات یافته و در صحن تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون گردید.

«صغیر اصفهانی» ماده تاریخ وفات او را چنین سروده است:

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۵۹ و ۶۰؛ شناخت سرزمین چهارمحال، ج ۲، صص ۴۱-۳۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۲۳.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۰۱؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۳، ص ۲۰۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۵.

یکی آمد به جمع و گفت شمسى بهر تاريخش

«عماد اندر جنان مهمان شاه نینوا باشد»^(۱)

محمد باقر بروجنی

محمد باقر بن محمد حسن بروجنی، از کاتبان و خوشنویسان پرکار دوره قاجاریه است. در اصفهان ساکن بوده و بیش از چهل سال به کتابت اشتغال داشته است.

[وی در سال ۱۲۹۱ق نسخه ای از «التحفة السلطانية» تألیف سید علاءالدین محمد گلستانه را به خط نسخ کتابت نموده است.^(۲)]

[۲. کتاب «کشف الریبه» تألیف شهید ثانی را نیز در سال ۱۳۲۱ق کتابت کرده که چاپ سنگی شده است.^(۳)]

۳. «شرح فرائد الاصول» که به خط نسخ در سال ۱۲۹۵ق کتابت نموده و به شماره ۲۳۱۵ در کتابخانه ملی ملک در تهران موجود است.^(۴)

۴. «بحر المعارف» در ترجمه مجلد پانزدهم «بحار الانوار» تألیف: شیخ محمد تقی آقاجفی، که به خط نسخ در سال ۱۲۹۷ق آن را نوشته و چاپ سنگی شده است.^(۵)

سید محمد باقر گلستانه

سید محمد باقر بن سید حسن گلستانه، از خطاطان اصفهان. خط نستعلیق را زیبا می نوشته و تا سال ۱۲۶۶ه.ق زنده بوده است. او در این تاریخ نسخه ای از «ترجمه توحید مفضل» از تألیفات علامه مجلسی را به خط نستعلیق خوش کتابت نموده که در کتابخانه علامه طباطبائی شیراز موجود است.^(۶)

۱- بوستان فضیلت، صص ۲۵۷-۲۵۵.

۲- نسخه های خطی، ج ۷، ص ۵۵۶.

۳- فهرست کتابخانه رضوی، ج ۶، ص ۵۵۷.

۴- فهرست ملک، ص ۴۱۸.

۵- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۲۸.

۶- فهرست خوشنویسان و کاتبان اصفهان: (نسخه خطی).

میرزا محمد باقر خلیفه سلطانی

میرزا محمد باقر خلیفه سلطانی ملقب به «صدر خاصه» فرزند علامه فقیه میرزا سید حسن بن علاءالدین حسین مرعشی (خلیفه سلطان)، عالم فاضل معمر، در اصفهان ساکن بوده و پس از وفات در قبرستان سنی فاطمه مدفون گردید. (۱) وی را تألیفاتی است از آن جمله:

۱. «حواشی بر روضه البهیة» ۲. «شکیات» (۲) ۳. «مفتاح سلیمانی»، در نحو به فارسی (۳)

میرزا ابراهیم بن غیاث الدین محمد خوزانی اصفهانی معروف به میرزا ابراهیم قاضی از صاحب عنوان اجازه دریافت نموده است.

سید محمد باقر درمیانی

حاج سید محمد باقر درمیانی بن حاج میرزا حسن بن سید محمد علی بن سید مرتضی بن سید ابوالحسن بهاءالدین محمد بن میرزا رفیع الدین محمد (میرزا رفیعا) طباطبائی نائینی اصفهانی.

صاحب عنوان متصدی قسمتی از موقوفات میر جملة اردستانی بود موسوم به قریه «درمیان» از قراء بُرخوار اصفهان و بدین مناسبت به «درمیانی» معروف گردید. مشارالیه فضایل و معلومات زیادی نداشت لکن به واسطه چاپ قرآن معروف به نام او که از بهترین چاپ های قرآن می باشد، معروف و مشهور گردید.

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۸۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۲۴.

۲- مزارات اصفهان، ص ۲۴۶؛ الذریعه، ج ۶، ص ۹۲، ج ۱۴، ص ۲۱۸.

۳- مجله نسخه پژوهی، دفتر دوم، ص ۲۲۶.

سید محمد باقر بهشتی

سید محمد باقر بن سید محمد حسن بهشتی، عالم فاضل، [در سال ۱۲۷۳ ه.ق در اصفهان متولد گردیده و از محضر درس ملا محمد باقر فشارکی، آقا میرزا محمد هاشم چهارسوقی و میرزا محمد باقر صاحب روضات مستفیض شده و به دریافت اجازه از ملا محمد باقر فشارکی، آقا نجفی و صاحب روضات نائل آمد. سپس به ترویج دین و اداره محضر شرعی جهت رفع خصومات و ثبت اسناد و عقود و ایقاعات پرداخت. وی از ائمه جماعت مسجد سرجوی شاه و مسجد صحراکارها (گازرها) در محله لبنان بود.]

وی در ۷ رمضان ۱۳۴۷ق [و یا سال ۱۳۳۷] وفات یافته در تکیه سادات بهشتی جنب مصلاهی تخت فولاد مدفون گردید. (۱)

محمد باقر مبارکه ای*

محمد باقر بن محمد حسن مبارکه ای لنجانی اصفهانی، از نویسندگان کتب در سده سیزدهم هجری بوده و نسخه ای از «مفاتیح الشرایع» فیض کاشانی را به خط نسخ در سالهای ۱۲۱۹ و ۱۲۲۰ق کتابت نموده که به شماره ۹۴۱ در کتابخانه مدرسه صدر بازار اصفهان موجود است. (۲)

سید محمد باقر صدر الافاضل سدهی

سید محمد باقر صدر الافاضل بن سید حسنعلی بن محمد بن محمد رضا بن محمد علی بن مهدی بن سید ابوتراب بن کاظم موسوی سدهی فروشانی، عالم فاضل محقق.

حدود سال ۱۲۴۴ق در فروشان سیده ماربین [خمینی شهر کنونی] متولد شده و پس از تحصیلات مقدماتی به عتبات عالیات رفته و از درس علمای اعلام آقا شیخ زین العابدین مازندرانی و شیخ ابوالقاسم کلانتر (از شاگردان شیخ انصاری) و دیگران

۱- تحفه الاحباب، صص ۲۶-۲۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۱۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۳۵.

۲- فهرست کتابخانه صدر بازار، ج ۳، ص ۶۹۹.

بهره مند شده و سپس به زادگاه خود بازگشته و به ترویج دین و تألیف و تحقیق مشغول شده است.

وی در عید فطر (اول شوال) سال ۱۳۲۴ق در مولد خود وفات یافته و در مقبره درب سید در قریه فروشان سیده مدفون گردید.

صاحب عنوان دارای اجازه از آقا شیخ زین العابدین مازندرانی و میرزا محمد هاشم چهارسوقی بوده و تألیفاتی نیز دارد که از آن جمله است:

۱. «کتاب فقه» (طهارت و صلاه) مفصل ۲. «رساله در شرط ضمن عقد» ۳. «منجزات مریض» ۴. «احکام عبادت جاهل» ۵. «صلح فرار از دین» و غیره.

همچنین او کتاب «زبده الاصول» شیخ بهائی را تصحیح نموده و میرزا عبدالحسین قدسی در سال ۱۳۱۶ق آن را کتابت نموده و در اصفهان چاپ سنگی شده است. (۱)

شیخ محمد باقر واثق همدانی

حاج شیخ محمد باقر همدانی متخلص به «واثق» فرزند آقا ملا حسنعلی بن محمد بن میرزای همدانی، عالم فاضل و ادیب شاعر. در سال ۱۲۷۴ه.ق در همدان متولد شده و در ۱۲۹۵ برای تکمیل تحصیلات خود به اصفهان آمده نزد ملا محمد باقر فشارکی و دیگران تلمذ نمود و در علوم مختلف چون ریاضیات، کلام، فقه، حکمت منطق، تجوید و خصوصاً ادبیات فارسی و عرب تبخیر یافت. وی سالها در مدرسه صدر به تدریس صرف و نحو، معانی و بیان، فقه و اصول و منطق مشغول بود. وی دختر میرزا محمد علی خوشنویس را به همسری خود انتخاب کرد و سرانجام در شنبه ۱۲ ربیع الثانی ۱۳۳۶ه.ق وفات یافته در صحن تکیه تویسرکانی در تخت فولاد مدفون شد.

وی را آثار و تألیفاتی است از آن جمله:

۱. «دیوان اشعار» قریب به دو هزار بیت ۲. «لیلی و مجنون» ۳. «نصح الحیب»، بر

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۱؛ مکارم الآثار، ج ۶، ص ۲۱۳۳؛ فهرست رضوی، ج ۶، ص ۱۲۶؛ نمونه مختصر المکارم، خطی؛ فهرست کتب چاپی عربی، ص ۵۰۵.

وزن مثنوی مولوی که در سال ۱۳۱۵ه.ق آن را به نظم آورده است. ۴. تصحیح برخی از مجلدات بحارالانوار
از اشعار اوست:

به قصد آنکه زمانی ز تو کناره کنم

گرفته مصحف حق گفتم استخاره کنم

گشودم آیه قرآن و بود نهی صریح

به حیرتم که به نهی خدا چه چاره کنم

ز استخاره فرقان چو گشته ام مأیوس

دگر به هر که رسم حال استشاره کنم

ز فرقت تو عزیزم تمام شب ها را

دو دست خود به دعا چشم بر ستاره کنم (۱)

محمد باقر طبیب اصفهانی

محمد باقر بن حسنعلی حسینی طبیب اصفهانی [خطاط نسخ نویس] در تاریخ ۱۵ رجب ۱۲۲۴ق کتابت نسخه ای از «منتخب اللغات شاه جهانی» را به خط نسخ در مشهد مقدس به پایان رسانیده، کتاب به شماره ۷۴۹ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد موجود است. (۲)

[همچنین نسخه ای از «بحارالانوار» (کتاب روضه) تألیف علامه مجلسی را در سه شنبه ۱۵ رمضان ۱۲۲۶ق به خط نسخ کتابت نموده، که در کتابخانه مدرسه علمیه امام عصر (عج) شیراز موجود است. (۳)]

-
- ۱- معادن الافادات، ج ۲، ص ۲۶؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۳۷ و ۳۸؛ مکارم الآثار، ج ۶، ص ۲۰۷۵؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۰۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۲۸ و ۳۲۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۹.
 - ۲- فهرست الهیات مشهد، ج ۱، ص ۵۸۰.
 - ۳- فهرست امام عصر شیراز، ص ۱۲.

وی در سال ۱۲۳۰ق نسخه ای از «شرح نهج البلاغه» تألیف محمّد باقر نواب لاهیجی را کتابت کرده، که در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار [مدرسه عالی شهید مطهری] موجود است. (۱)

سید محمّد باقر مجتهد گنجه ای

سید محمّد باقر بن سید حسین بن سید ابوتراب موسوی گنجه ای اصفهانی غروی معروف به «مجتهد» عالم فاضل و خطیب بارع، از بنی اعمام مرحوم آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی، در حدود ۱۲۵۵ق در گنجه متولّد شده و در آنجا و نجف اشرف تحصیل کرده و سپس به موطن و مولد خویش مراجعت نموده، به ارشاد و تبلیغ احکام و نشر فضایل و بیان مسائل حلال و حرام در مسجد و منبر پرداخت وی شعر نیز می سروده و «غیبی» تخلّص می نموده است. سرانجام در سال ۱۳۳۵ق به سن قریب به هشتاد سالگی وفات یافت، پدرش نیز از علماء و معمرین بوده و در حدود سال ۱۳۳۰ق به سن متجاوز از ۱۲۰ سال در گنجه [از روستاهای لنجان] وفات یافته است. (۲)

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «الایقان» ۲. «تبیان الاحوال» (یا تبیان المقال) در علم رجال ۳. «دیوان غیبی گنجه ای» ۴. «روض الجنان در مواعظ شهر رمضان»، مطبوع ۵. «مرقاه الایقان فی التقرّب إلى السُّبحان» ۶. «مرقاه الصُّبیان»، منظومه ای به فارسی، که در سال ۱۳۱۷ق در مشهد مقدّس به طبع رسیده است. ۷. «مزامیر الاولیاء»، مطبوع ۸ «منظومه ای بزرگ در غیبت» و غیره. (۳)

۱- فهرست سپهسالار، ج ۵، ص ۲۴۶.

۲- نقباء البشر، ج ۱، صص ۲۰۶ و ۲۰۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۳۲.

۳- فرهنگنامه های عربی به فارسی، ص ۲۹۰؛ الذریعه، ج ۲۰، صص ۳۱۲ و ۳۱۳؛ فهرست رضوی، ج ۵، صص ۲۷۳ و ۳۲۱.

میرزا محمد باقر بهاء خواجه‌ئی

میرزا محمد باقر بهاء ابن حسین ضیاء بن ملا اسماعیل بن محمد جعفر بن ملا اسماعیل خواجه‌ئی مازندرانی، عالم و شاعر ادیب در سال ۱۲۵۶ق در محله خواجه‌ئی اصفهان متولد شده و از نوجوانی به کسب علم پرداخته و در ادبیات فارسی و عرب خصوصاً صرف و نحو و فنون نظم و نثر، نجوم، ریاضی و هندسه مهارت یافت. او خطوط نسخ و نستعلیق را خوش می‌نوشت و از طریق مکاتبات شرعی و موعظه مردم امرار معاش می‌کرد. شعر نیز می‌سرود و «بهاء» تخلص می‌کرد و در سرودن ماده تاریخ نیز مهارت داشت. (۱)

وی در سال ۱۳۱۶ق در سن ۶۰سالگی وفات یافته و جنب قبر پدر فاضل و هنرمند خود در تکیه فاضلان واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «بهاء الجنان» به نظم و نثر در مصائب اهل بیت علیهم السلام ۲. «دیوان اشعار»

محمد باقر یزدی ثانی*

محمد باقر یزدی ثانی بن محمد حسین بن محمد باقر یزدی، از ریاضیدانان دانشمند عهد صفویه و نوه محمد باقر یزدی مؤلف کتاب «عیون الحساب» است. وی در زمان شاه سلیمان و شاه سلطان حسین صفوی می‌زیسته و تا حدود سال ۱۱۰۷ق در قید حیات بوده است.

این کتابها از اوست:

۱. «شرح خلاصه الحساب» که آن را در سال ۱۰۹۹ق تألیف نموده و به شماره ۱۲۸۹۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. ۲. «کفایه اللباب فی شرح مشکلات عیون الحساب» که آن را به شاه سلطان حسین تقدیم نموده و به شماره ۹۴۱۰

۱- حدیقه الشعراء، ج ۱، صص ۲۸۰-۲۷۸.

۲- مختصری از آثار تاریخچه محله خواجه، ص ۷۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۷۴۱.

در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی وجود دارد. (۱)

میرزا محمد باقر منجم

میرزا محمد باقر بن میرزا محمد حسین بن بدیع الزمان حسینی گنابادی معروف به منجم، ادیب، خوشنویس، منجم و ریاضیدان ماهر قرن سیزدهم هجری.

در اصفهان می زیسته و در نوشتن اقلام سته استاد بوده و در استخراج احکام نجوم مهارت فراوان داشت و در علم طب کتب متعددی نوشت. وی در اصفهان ساکن بود. در اواخر عمر به تهران رفته. [در حوالی سال ۱۲۶۶ه.ق یا کمی بعد از آن] بر اثر ابتلاء به وبا وفات یافته و در قبرستان سر قبر آقا در همان شهر مدفون شد. (۲)

[مرحوم مهدی بیانی سال وفات او را ۱۲۸۸ه.ق نوشته و مأخذ خود را ذکر ننموده

است. (۳)]

میرزا محمد حسین منجم تألیفاتی داشته از آن جمله است:

۱. «ذخیره»، در ریاضیات، که به شماره ۱۵۶۱۹/۳ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۴)

۲. «زیج اصفهان»، که از ۱۴ جمادی الاول ۱۲۳۳ه.ق تألیف آن آغاز شده و نسخه به خط مؤلف در کتابخانه سید بهالدین شهرستانی موجود بوده است. (۵)

۳. «شجره نامه» [خاندان بدیع الزمان منجم] که نزد افراد این خاندان موجود بوده است. (۶)

۱- فهرست مرعشی، ج ۳۲، ص ۷۰۲.

۲- چهل سال تاریخ ایران (المآثر و الآثار)، ج ۱، ص ۲۵۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۳.

۳- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۶۵۴.

۴- بزرگان فرهنگ و تاریخ اصفهان: خطی.

۵- الذریعه، ج ۲، ص ۸۲ و ۸۳؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۱۷۸.

۶- مکارم الآثار، ج ۸، ص ۲۹۹۲.

وی نسخه ای از «الفوائد الحائریه» تألیف وحید بهبهانی را در سال ۱۲۴۳ق به خط شکسته نستعلیق خوش در اصفهان نوشته است. نسخه در کتابخانه جامع گوهرشاد در مشهد مقدّس موجود است. (۱)

[همچنین] در آخر شعبان المعظم سال ۱۲۵۷ق نسخه ای از «جبر و مقابله» ملک محمّد بن سلطان حسین اصفهانی را به خط نستعلیق نوشته و نسخه به شماره ۹۵۷ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

محمّد تقی اصفهانی در سال های ۱۲۴۰ و ۱۲۴۱ق کتاب «المسائل» یا «احکام المسائل» تألیف ابی یوسف یعقوب بن علی قصرانی را جهت میرزا محمّد باقر منجم نوشته است. (۳)

میرزا محمّد باقر موسوی خوانساری

میرزا محمّد باقر بن آقا سید حسین بن ابوالقاسم جعفر موسوی خوانساری اصفهانی، عالم فاضل جلیل، در اصفهان نزد جمعی از علماء تحصیل نموده و از ملا محمّد بن عبدالفتاح تنکابنی (فاضل سراب) اجازه دریافت نموده است و محمّد بن محمّد زمان کاشانی از او اجازه روایتی دارد. (۴)

شیخ محمّد باقر فشارکی

شیخ محمّد باقر بن آخوند ملا محمّد حسین فشارکی اصفهانی، عالم فاضل، در حدود سال ۱۳۲۲ق در اصفهان متولّد شده و پس از سکونت در مدرسه صدر نزد پدر دانشمند خود و نیز استاد جلال الدین همائی، حاج آقا رحیم ارباب و شیخ محمّد حکیم خراسانی به تحصیل پرداخته و دو سال نیز در مشهد مقدّس از درس میرزا عبدالجواد ادیب

۱- فهرست گوهرشاد، ج ۱، ص ۶۳۶.

۲- فهرست دانشگاه، ج ۴، ص ۸۷۵.

۳- فهرست کتب خطی معارف، ص ۱۶۰.

۴- زندگانی آیت الله چهارسوقی، ص ۱۰۴.

نیشابوری بهره گرفت. پس از وفات پدر و قانون متحدالشکل شدن لباس در زمان رضا شاه و سخت گیری حکومت نسبت به روحانیت، به اجبار از لباس روحانیت خارج شد و به کارهای اجتماعی مشغول شد. سرانجام در سال ۱۳۷۴ق وفات یافته و جنازه به مشهد مقدس حمل گردیده و در باغ رضوان آن شهر به خاک رفت.

وی از فضیلتی مُبَرَز، متین و ساعی و فهیم و اهل تهجد و شب بیداری بوده است. (۱)

سید محمدباقر میردامادی*

حاج سید محمدباقر میردامادی فرزند سیدحسین بن میرسید جعفر، از علماء و فضلاء معاصر در سال ۱۳۱۵ش در خمینی شهر اصفهان متولد شد. پس از تحصیل علوم ابتدائی وارد حوزه علمیه اصفهان شد و از محضر علمایی همچون شیخ حیدرعلی صلواتی، سیدمیرزا هاشمی، شیخ عباسعلی ادیب، شیخ محمدحسن عالم نجف آبادی، سید حسین خادمی، سیدمصطفی مهدوی و شیخ احمد فیاض بهره گرفت.

سپس در قم ادامه تحصیل داده و از درس آیات عظام گلپایگانی، مرعشی نجفی، شاهرودی، شیخ عبدالجواد اصفهانی و سید محمدباقر سلطانی شرکت نمود. او در سال ۱۳۴۷ش پس از وفات پدر به اصفهان آمده و در مدرسه صدر به تدریس پرداخت و در درس خارج حضرات آیات میرسیدعلی بهبهانی، حاج آقا رحیم ارباب و سید محمدرضا خراسانی حضور یافت. همچنین در خمینی شهر به اقامه جماعت و تبلیغ دین و ارشاد مردم مشغول شد.

او در خمینی شهر خدمات اجتماعی فراوانی را انجام داد از جمله تأسیس مؤسسات خیریه و صندوق قرض الحسنه، بازسازی و احداث مساجد و حسینیه ها.

او از سال ۱۳۵۷ش به تهران مراجعت کرده به اقامه نماز جماعت ترویج دین و حل مشکلات مردم پرداخت. بعد از پیروزی انقلاب در نهاد نمایندگی ولی فقیه و سازمان

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، ص ۲۰۱.

عقیدتی سیاسی وزارت دفاع به تدریس، سخنرانی و اقامه جماعت اهتمام ورزید.

این کتابها از تألیفات اوست:

۱. «پیام عاشورا» مطبوع در ۲ جلد. ۲. «تقریرات فقهی درس آیت الله مرعشی» (کتاب الطّهارة) ۳. «خمینی شهر شهری که از نو باید شناخت» مطبوع. ۴. «علی علیه السلام در بستر شهادت» مطبوع در ۲ جلد. ۵. «قبل از حج بخوانید» مطبوع ۶. «مواعظ المعصومین علیهم السلام» در ۴ جلد. ۷. «ویژگیهای فرماندهان و مدیران از دیدگاه اسلام». (۱)

میرزا محمد باقر هرندی

میرزا محمد باقر هرندی بن حاج محمد حسین نایب الصدر، عالم فاضل، در قرن سیزدهم هجری شیخ الاسلام اردستان بوده است. وی بر کتاب «شرح لمعه» حواشی نوشته است دیگر اثر او «زاد الواعظین» در ۳ مجلد که در سال ۱۳۲۲ق در طهران به طبع رسیده است. (۲)

شیخ محمد باقر شریعتی دهاقانی

حاج شیخ محمد باقر بن حاج شیخ محمد حسین شریعتی، عالم فاضل محقق. در حدود سال ۱۳۲۲ق در دهاقان متولد شد و جهت تحصیل علوم دینی به اصفهان رفته نزد حاج میرزا احمد مدرس، حاج آقا رحیم ارباب، شیخ محمد حسن قاضی عسکر، میرزا علی آقا شیرازی و حاج میرزا محمد علی نجفی تلمذ نمود. سپس در قم نزد آیات عظام و علمای اعلام حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، حاج سید محمد تقی خوانساری، حاج سید محمد رضا گلپایگانی، شیخ محمد علی حائری قمی، حاج شیخ عباسعلی شاهرودی و فیض قمی ادامه تحصیل داده و برای تکمیل آن راهی نجف اشرف شد و در آن سرزمین

۱- خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۴۵۶-۴۳۱.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۴۴؛ مکارم الآثار، ج ۱، ص ۱۵۳؛ الذریعه، ج ۷، ص ۹۸؛ فهرست رضوی، ج ۵، ص ۲۷۵.

مقدّس نزد آیات عظام آقا سید ابوالحسن اصفهانی، حاج شیخ محمّد کاظم شیرازی، حاج شیخ محمّد حسین کمپانی، حاج آقا ضیاءالدین عراقی، حاج سید جواد تبریزی و حاج شیخ موسی خوانساری درس خواند و به اجتهاد نائل شد. در سال ۱۳۹۱ق پس از تصمیم دولت عراق برای اخراج ایرانیان مقیم عراق، به قم بازگشت و به تبلیغ دین و تحقیق پرداخت و سرانجام در روز یکشنبه ۵ رجب ۱۴۰۶ق در حدود سن ۸۴ سالگی در قم وفات یافته و در قبرستان باغ بهشت قم مدفون گردید.

این کتب از اوست:

۱. «دعا و آداب دعا» ۲. «تلخیص ج ۱۴ بحارالانوار» ۳. «ایقاظ البشر»، مطبوع ۴. «البيان في معرفة اهل الايمان»، مطبوع ۵. «فهرست جواهر الکلام» ۶. «عقیده الشیعه»، مطبوع ۷. «منتخب المواعظ»، مطبوع ۸. «منتخب الدعاء» (۱)

محمّد باقر شهرستانی

محمّد باقر بن محمّد حسین شهرستانی اصفهانی، از علماء و محدّثین اصفهان در قرن یازدهم هجری است. وی از محضر درس علامه مجلسی بهره گرفته و کتاب «کتاب مزار» از مجموعه «بحارالانوار» را در شنبه ۱۳ محرم الحرام سال ۱۰۸۷ق کتابت نموده و در آن تصریح کرده است که از شاگردان مجلسی است. (۲)

[وی همچنین کتاب «قاموس المحيط» را در پنج شنبه ۱۸ شعبان ۱۰۹۴ق کتابت نموده که به شماره ۴۲۱ در کتابخانه آستانه مبارکه حضرت احمد بن موسی علیه السلام (شاهچراغ) در شیراز موجود است. (۳)]

- ۱- گنجینه دانشمندان، ج ۲، ص ۱۴۷؛ سیمای دهقان، صص ۲۹۳ و ۲۹۴؛ تربت پاکان قم، ج ۳، صص ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۸۶.
- ۲- تلامذه العلامة المجلسی، ص ۸۲؛ تاریخ پانصد ساله خاندان شهرستانی، ص ۱۵۰.
- ۳- فهرست کتابخانه آستانه شاهچراغ، ج ۳، ص ۶۷.

محمد باقر طیب*

محمد باقر بن محمد حسین طیب، از اطباء حاذق قرن یازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بوده و «رساله ای در تب» تألیف نموده و آن را به شاه سلیمان صفوی تقدیم کرده است. نسخه ای از این کتاب به شماره ۱۳۴/۵ در کتابخانه دانشگاه بوعلی همدان موجود است. (۱)

شیخ محمد باقر کربلانی

شیخ محمد باقر کربلانی فرزند آقا شیخ محمد حسین صاحب فصول، عالم فاضل، ظاهراً در طهران ساکن بوده است. از آثار او کتابت «سلوان المطاع فی عدوان الاتباع» تألیف ابو عبدالله محمد بن ابوالقاسم بن علی قرشی معروف به «ابن مظفر» (م ۵۵۴هـ) است که در سال ۱۳۰۱هـ.ق از کتابت آن فراغت یافته است.

وی در اوایل قرن چهاردهم هجری در اصفهان وفات یافت. (۲)

شیخ محمد باقر صدیقین*

حاج شیخ محمد باقر بن ملا حسینعلی صدیقین، عالم فاضل متقی. در سال ۱۳۰۷ش در اصفهان متولد شد و نزد پدر بزرگوار خود و همچنین حضرات آیات شیخ هبهالله هرنندی، شیخ محمد حسین مشکینی، حاج آقا جمال الدین خوانساری، آقا میرزا هاشم خوانساری، سید محمد باقر ابطحی سدهی، شیخ محمد رضا جرقویه ای، سید علی اصغر برزانی، سید صدرالدین کوپائی، شیخ محمود مفید، حاج آقا حسین خادمی، میرزا علی آقا شیرازی، سید عبدالحسین طیب، حاج میر سید علی مجتهد نجف آبادی و حاج آقا رحیم ارباب به تحصیل پرداخت و به مدارج عالی علم و فضل نائل شد. همچنین از درس میر

۱- فهرست نسخه های کتابخانه بوعلی، ص ۶۹.

۲- الذریعه، ج ۱۲، ص ۲۲۲؛ اعیان الشیعه، ج ۴۴، ص ۲۱۶؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۳، ص ۲۰۲.

سید علی بهبهانی و حاج آقا حسین بروجردی بهره برد.

ایشان علاوه بر مهارت در فقه و اصول و حکمت، در علوم غریبه نیز ماهر بوده و به وعظ و خطابه نیز می پرداخته و در تعبیر رؤیا و استخاره نیز زبانزد خاص و عام بود.

وی اغلب در مسجد در کوشک به اقامه جماعت می پرداخت و در منزل به تدریس فقه، کلام و اخلاق مشغول بود.

او عالمی وارسته و همچون پدر بزرگوار خود مرجع حل مشکلات مردم بود و سرانجام در شنبه ۵ جمادی الثانی ۱۴۱۴ق وفات یافته و پس از تشییع باشکوه توسط مردم اصفهان به تخت فولاد حمل و جنب مرقد پدر بزرگوارش در تکیه کازرونی مدفون گردید. (۱)

میرزا محمد باقر فقیه ایمانی

آقا میرزا محمد باقر فقیه ایمانی بن حسینعلی طهرانی، عالم زاهد و محقق جلیل. از علمای عالیقدر قرن چهاردهم هجری.

در اصفهان متولد شده و نزد سید محمود کلشادی (مغنی گو) و آخوند کاشی، مرجع عالیقدر حاج آقا حسین بروجردی (در هنگام اقامت ایشان در اصفهان)، آخوند ملا عبدالکریم گزی، حاج آقا منیرالدین بروجردی و شیخ عبدالحسین محلاتی به تحصیل پرداخته و به مراتب عالی علم و اجتهاد و نائل آمد و با صبیته حاج آقا منیرالدین بروجردی (استاد خود) ازدواج کرد.

او در اصفهان به تبلیغ و ترویج دین، تألیف و تحقیق و اقامه نماز جماعت در مسجد امامزاده اسماعیل مشغول بود. وی از جمله کسانی است که در زمان غیبت کبری به ملاقات با حضرت ولی الله الأعظم -عجل الله تعالی فرجه الشریف- نایل و بدین افتخار مباهی گردیده است.

مرحوم فقیه ایمانی عمر خود را به عبادت و تهجد و زهد و تقوی گذرانیده، تا اینکه در شب جمعه ۲۰ ذیقعده ۱۳۷۱ق به سن قریب به ۸۰ سالگی وفات یافته و در یکی از اطاق های تکیه کازرونی در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ وفاتش را مرحوم میرزا حبیب الله نیر گوید:

«لهفی لفقدان ذی علم ناشره

فقیه مذهب اسلام و ناصره

محمد باقر راوی الاحادیث

تألیف سبعین جلداً من مفاخره

زد واحداً ایها التیر تورخه

توقف العالم من فقد لباقره»

ایشان کتب عدیده ای تألیف نموده که اغلب درباره امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) است از جمله:

۱. «فوز اکبر در توسلات به امام منتظر»، مطبوع ۲. «لواء الانتصار یا شیوه های یاری قائم آل محمد صلی الله علیه وآله» ۳. «سوز هجران»، دیوان اشعار (۱) ۴. «مطلع الانوار» مطبوع.

صاحب عنوان طبع شعر داشته و گاهی به عربی و فارسی شعر می گفته و «فقیه» تخلص می نموده است.

محمد باقر قهپائی*

محمد باقر بن حسین علی قهپایه ای اصفهانی، از نویسندگان کتب در قرن دوازدهم هجری است. او کتاب «روضه المتقین» تألیف ملا محمد تقی مجلسی را به خط نسخ در پنج شنبه ۱۶ جمادی الثانی ۱۱۳۲ق کتابت نموده که به شماره ۱۰۰۴۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۶۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۳۶ و ۳۳۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۷۱؛ مطالع الانوار، صص ۱۴-۵؛ روضه رضوان، صص ۲۵۶-۲۴۳.

۲- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۲۶، ص ۳۴.

سید محمد باقر احمد آبادی

حاج سید محمد باقر احمد آبادی ابن سید حیدر علی بن میر سید علی بن میر علینقلی بن میر محمد باقر بن میر محمد اسماعیل واعظ بن میر ابوصالح حسینی، عالم فاضل، از ائمه جماعت اصفهان بوده در سال ۱۲۹۶هـ در اصفهان متولد شد و نزد آقا میر محمد تقی مدرس، شیخ عبدالحسین محلاتی، شیخ محمد تقی آقا نجفی و حاج آقا منیرالدین بروجردی به تحصیل پرداخت و به افتخار مصاهرت مرحوم بروجردی نائل شد. وی سالها در مسجد ایلچی احمدآباد اقامه نماز جماعت می نمود و سرانجام در شب ۴ صفر ۱۳۶۳هـ ق وفات یافته در تکیه میر محمد صادقی ها جنب تکیه ملک در تخت فولاد مدفون گردید. (۱)

شیخ محمد باقر معلم*

شیخ محمد باقر بن خالد معلم، از خطاطان ثلث نویس قرن دهم هجری است. وی در اصفهان ساکن بوده و تا سال ۹۵۵ق زنده بوده است.

مرحوم مهدی بیانی نام او را «محمد باقر» و مرحوم دکتر هنرفر او را «محمد بابر» قرائت نموده اند.

از آثار او کتابت کتیبه مسجد پیرینه دوز در محله جوباره اصفهان به سال ۹۵۵ق است. (۲)

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر بن محمد رضا اصفهانی، از نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری بوده و در ربیع الاوّل ۱۰۵۵ق در شهر طوس از کتابت نسخه ای از «منهج المقال» از تألیفات

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۵۱؛ نباء البشر، ج ۱، ص ۲۰۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۱۰.

۲- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۳۸۶ و ۳۸۷؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۵۰.

میرزا محمد استرآبادی فراغت حاصل نموده و نسخه به شماره ۲۳۵۸ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

شیخ محمد باقر زند کرمانی*

شیخ محمد باقر زند کرمانی بن رضا بن حسن بن مسعود خان بن عبدالغنی خان بن صادق خان زند [برادر کریم خان زند]، عالم فاضل و فقیه کامل و واعظ خبیر از علمای عالیقدر قرن چهاردهم هجری. در سال ۱۳۱۲ق در کرمان متولد شد. در آنجا ابتدا در مکتب خانه و سپس در مدرسه سعادت به تحصیل پرداخت و از اساتیدی چون احمد بهمنیار و برادرش آقا شیخ محمد جواد بهره برد. در کنار آن نزد عده ای از علمای کرمان به تکمیل تحصیلات خود پرداخته و سپس برای آموختن زبان و علوم جدید در مدرسه مرسلین که توسط انگلیسی ها ساخته شده بود به تحصیل مشغول شد.

او پس از اتمام دروس مقدماتی و سطح راهی اصفهان شد و نزد آخوند ملا حسین فشارکی، حاج میر محمد صادق خاتون آبادی، میر سید علی نجف آبادی و میرزا ابوالهدی کلباسی به کسب فیض پرداخت. سپس به قم رفته و در ردیف شاگردان حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی درآمد. در سفر تهران و قم نیز از تحصیل غافل نبود و از بزرگان آن شهرها استفاده می کرد تا این که عاقبت به اصفهان آمد و مسجد جامع اصفهان را که رژیم پهلوی به بهانه بازدید سیاحان داخلی و خارجی بر روی نمازگزاران بسته بود را دوباره باز نموده و نماز جماعت را در آنجا اقامه نمود. همچنین مدرسه ذوالفقار در بازار اصفهان را مرمت نمود و در آنجا به تدریس پرداخت.

مرحوم زند کرمانی از عده ای از علماء و مجتهدین اجازه اجتهاد اخذ نمود که عبارتند از: ملا محمد حسین فشارکی، حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، شیخ محمد حسین کاشف الغطاء، سید جمال الدین گلپایگانی، آقا میرزا آقا اصطهباناتی و شیخ آقا بزرگ

او عالمی آگاه به زمان و متعهد و مسؤول بود و برای ترویج شریعت و امر به معروف و نهی از منکر تلاش فراوان به عمل آورد. وی در برخی از مجالس به وعظ و خطابه می پرداخت و با بیانات مستدل و عالمانه خود به مردم درس اخلاق می آموخت و اصول عقاید و احکام دین را برای آنان روشن می ساخت.

از اقدامات عام المنفعه و خیریه ایشان تأسیس انجمن خیریه احمدیه و انجمن خیریه امام حسن عسکری علیه السلام و بنای بیمارستان عسکریه در اصفهان بود.

وی در عمر خود به بیماری دیابت مبتلا شده و در آخرین روزهای عمر به کشور آلمان سفر کرد ولی معالجه ثمری نبخشید و ایشان در جمادی الثانی ۱۳۸۹ق وفات یافت. پیکر ایشان به اصفهان انتقال یافته و پس از تشییع باشکوه در تکیه ای مخصوص در تخت فولاد مدفون شد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «فیوضات اللامعه فی حال الکتب الأربعة» ۲. «نبذه فی تحقیق کتاب قرب الإسناد و مؤلفه و أخباره» ۳. «رفع النزاع من البین فی الصلح المقصود منه الفرار عن الدین» ۴. «أماره الولایه» ۵. «تاریخ مختصر نفت در دنیا» ۶. «رساله فقه فارسی» در احکام آب ها ۷. «سوانح ایام عمری» ۸. «ترجمه خطبه الغدیر» به فارسی (۱).

محمد باقر معلّم خوراسکانی*

محمد باقر بن محمد رضا بن محمد بن میر حسین معلّم خوراسکانی از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری است.

وی نسخه ای از «من لا یحضره الفقیه» تألیف جناب شیخ صدوق را به خط نسخ در روز سه شنبه ۱۲ ربیع الثانی سال ۱۰۵۳ق کتابت نموده و به شماره ۶۴ در کتابخانه

۱- فطرت بیدار زمان، ج ۱؛ تاریخ نائین، صص ۵ و ۶؛ نام آوران علم و اجتهاد کرمان، صص ۳۹۶-۳۹۱؛ گنجینه دانشمندان، ج ۶، ص ۳۴۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۱۷-۱۱۶.

مدرسه صدر خواجه در اصفهان نگهداری می شود. (۱)

ملا محمد باقر قمشه ای

ملا محمد باقر بن حاج محمد رضا قمشه ای، عالم فاضل و حکیم بارع، جامع معقول و منقول، از علمای بزرگ [اوایل قرن سیزدهم هجری. در محله «فضل آباد» قمشه متولد شده] و در اصفهان نزد جمعی از علماء فقه و اصول آموخته و سپس به درس «ملا علی نوری» [و «ملا اسماعیل واحد العین»] حاضر شده است. پس از آن راهی نجف اشرف شده و در محضر «شیخ محمد حسن نجفی» (صاحب جواهر) کسب فیض نموده و به اجتهاد نائل آمده است. پس از آن به زادگاه خود مراجعت نموده و مرجع امور شرعی آن حدود بوده و جمعی از افاضل آنجا نزد وی به تحصیل پرداخته اند. [حاج فرهاد میرزا معتمدالدوله از شاهزادگان قاجار اوصاف روحی و مقام علمی او را شنیده و مشتاقانه به قمشه شتافته و در حضور او مشکلات علمی خود را حل نموده است.]

ملا محمد باقر در ادبیات و انشاء نیز مهارتی به سزا داشته و در قدس و تقوا و زهد آیتی کم نظیر به شمار می رفته است.

او سرانجام در سن بین ۸۰ و ۹۰ سالگی در سال ۱۲۹۶ ق وفات یافته و در ایوان صحن امامزاده شهرضا مدفون گردید. (۲)

سید محمد باقر حسنی نجف آبادی*

سید محمد باقر حسنی نجف آبادی بن سید محمد رضا، عالم فاضل جلیل، در سال ۱۲۹۷ ش در نجف آباد متولد شد و پس از تحصیل در مکتب خانه، به اصفهان رفت و وارد حوزه علمیه آنجا شد. سپس به قم رفته نزد آیات عظام بروجردی، امام خمینی و

۱- فهرست صدر خواجه، ص ۵۳.

۲- سالنامه فرهنگ شهرضا، ص ۲۴؛ جغرافیای تاریخی شهرستان شهرضا، صص ۶۸-۶۵؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۶۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۸.

علامه طباطبائی کسب فیض نمود. مدتی نیز به نجف رفت تا در آنجا تحصیلات خود را تکمیل نماید. عاقبت در سال ۱۳۴۶ش به زادگاه خود نجف آباد بازگشت و به تدریس فقه، اصول، و تفسیر و... و ارشاد مردم و حل مشکلات شرعی آنان پرداخت. در جریان مبارزات مردم نجف آباد علیه رژیم پهلوی نیز فعال بود و پس از پیروزی انقلاب سالها امام جمعه موقت نجف آباد بود.

او سرانجام در سال ۱۳۶۲ش وفات یافته و پس از تشییع باشکوه، پیکر او در جنت‌الشهدای نجف آباد مدفون شد. (۱)

سید محمد باقر چهارسوقی (صاحب روضات)

سید محمد باقر چهارسوقی بن سید زین العابدین بن میرابوالقاسم جعفر بن آقا سید حسین بن حاج میرزا ابوالقاسم جعفر موسوی خوانساری اصفهانی، علامه فقیه زاهد محقق متتبع اصولی رجالی، از بزرگان و مفاخر علمی در قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم هجری در اصفهان.

در دوشنبه ۲۲ صفر سال ۱۲۲۶ق در خوانسار متولد شد. سپس با پدر و خانواده به اصفهان مهاجرت کرده و در محله چهارسوق شیرازی ها ساکن شده و نزد علمای اصفهان: میر سید حسن مدرس، سید محمد شهشهانی، حاج محمد ابراهیم کلباسی، سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی و شیخ محمد تقی رازی و پدر بزرگوارش میرزا زین العابدین به کسب فیض مشغول شد. سپس برای تکمیل معلومات خود به عتبات عالیات سفر نمود. و از درس آقا سید ابراهیم قزوینی (صاحب ضوابط)، شیخ محمد کاشف الغطاء، شیخ قاسم نجفی و دیگران استفاده علمی برده و به مقام عالی علم و اجتهاد نائل گردیده و به اصفهان مراجعت نمود.

در اصفهان به تدریس فقه و اصول، حل و فصل مشکلات مردم، افتاء، اقامه جماعت

۱- سیمای دانشوران، صص ۸۴-۸۲؛ آئینه اهل قلم، صص ۴۲ و ۴۳.

در مسجدی در محله چهارسو که به نام او «مسجد میرزا باقر» معروف بود و بالاخره تحقیق و تألیف مشغول شد. مشهورترین تألیف آن جناب «روضات الجنات فی احوال العلماء و السادات» است که به عربی در ۸ جلد بارها به طبع رسیده و به فارسی نیز ترجمه شده و جزء مراجع و مصادر بسیار مهم احوال دانشمندان و فقهاء و بزرگان اسلام به شمار می رود.

[ایشان در ادبیات فارسی و عربی استاد بوده، به عربی و فارسی شعر می گفته و از خطی خوش بهره مند بود. در انشاء و تقریر سلیقه ای جالب داشته و برخی از منشآت او هنوز باقی است.

بسیار زاهد و متقی و اهل عبادت و تهجد بوده و از ریاست های دنیوی کناره می گرفته است.]

از مدرسین طراز اول فقه و اصول و حدیث به شمار می رفته و ده ها شاگرد دانشمند تربیت نموده است که از آن جمله است آخوند ملا حسین کرمانی.

مرحوم صاحب روضات در دوشنبه ۸ جمادی الاولی ۱۳۱۳ق در اصفهان وفات یافته و پیکر مطهر ایشان پس از تشییع باشکوه مردم اصفهان در تخت فولاد، جنوب مصلی و در جوار مزار ملا حسن جیلانی (لُبنانی) [نیای مادری یکی از اجداد خود] مدفون گردیده، سپس میرزا سلیمان خان رکن الملک، نایب الحکومه دیندار و دانشمند اصفهان بر سر مزار او بقعه ای باعظمت بنا نمود.

میرزا فتح الله بن میرزا کوچک از شعرای معاصر صاحب روضات در مرثیه و ماده تاریخ وفات او سروده است:

قَدْ طَارَ مِنْ غَرْفِ الرُّوَضَاتِ طَائِرُهَا

نَحْوَ الْجِنَانِ وَ أَبْقَى مِنْ مَآثِرِهِ

قَالَ الْمَوْرُخُ فِي تَارِيخِ رِحْلَتِهِ

«تَعَطَّلَ الْعِلْمُ مِنْ فَقْدَانِ بَاقِرِهِ»

کتب زیر از تألیفات صاحب عنوان است:

۱. «احسن العطیه» در شرح الفیه ۲. «أرجوزه» در اصول فقه ۳. «أسباب بلایاء نازله بر سعید و شقی» ۴. «امر به معروف و نهی از منکر» ۵. «تسلیه الأحران» به فارسی ۶.

«تعلیقہ بر شرح لمعہ» ۷. «تعلیقہ بر قوانین» ۸. «دستور العمل برای عمل مکلفین» ۹. «رساله عملیہ» ۱۰. «روضات الجنات» ۱۱. «شرح حدیث حماد» ۱۲. «رساله در ضروریات دین» ۱۳. «رساله در فضیلت جماعت» ۱۴. «قره العین»، منظومه فارسی در اصول دین ۱۵. «قصاید عربی و فارسی در مصائب و مراثی» ۱۶. «مجالس» در مصیبت و مواعظ ۱۷. «منشآت» و نوشتجات ادیبانه و منشیانه و مسجع و مقفی ۱۸. «منظومه» عربی در اصول و غیره.

کتابخانه صاحب روضات از کتابخانه های مهم جهان شیعه بوده و بسیاری از نسخ نفیس خطی و آثار علمای بزرگ شیعه در آن نگهداری می شده است.

این شعر از ایشان است:

علی سر دفتر ارباب بینش

علی مهر سپهر آفرینش

فلک بگرفته آواز کمالش

جهان برگشته از صیت جلالش

هلال آسمان نعل سمنش

شکار لا مکان صید کمنش(۱)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۹۸-۹۶؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، صص ۳۵۷-۳۵۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۴۱ و ۳۴۲؛ بیان المفاخر، ج ۱، صص ۲۷۵-۲۷۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۷۹-۷۷؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۱۷؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، صص ۹۵-۸۲؛ مکارم الآثار، ج ۳، ص ۷۹۸؛ فرزندگان خوانسار، صص ۱۳۰-۱۲۳؛ دانشمندان خوانسار، صص ۴۲۱-۴۱۴؛ الکنی و الالقاب، ج ۲، ص ۲۲۲؛ ریحانه الادب، ج ۳، ص ۳۶۶؛ الاعلام، ج ۶، ص ۴۹؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۸۷؛ الذریعه، ج ۹، ص ۵۷۵ و ج ۱۱، ص ۲۸۰ و ج ۱۵، ص ۱۶۱ و ج ۱۷، ص ۷۳ و ج ۲۳، ص ۷۸؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۱۵۱-۱۴۴؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۴۷۵؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۱۳ و ۲۶۴؛ التهریه: مقدمه؛ احسن الودیعه، ج ۱، صص ۱۳۹-۱۱۹؛ علمای بزرگ شیعه از کلینی تا خمینی، صص ۳۰۶-۳۰۴؛ نجوم السماء، صص ۳۶۲ و ۳۶۳؛ علمای معاصر، صص ۱۰۶-۹۹؛ هدیه الاحباب، ص ۱۹۳؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۱۱.

ملا محمد باقر یزدی*

ملا محمد باقر بن زین العابدین بن محمد طاهر یزدی، دانشمند و ریاضیدان معروف قرن یازدهم هجری است. در جوانی به اصفهان آمد و نزد دانشمندان این شهر خصوصاً شیخ بهائی به تحصیل پرداخت و در اغلب علوم مهارت یافت و به تدریس هیئت و ریاضی مشغول شد. فرزندش محمد حسین و نیز شیخ محمد حسین اردبیلی و دامادش سید محمد باقر اردوبادی از شاگردان او به شمار می روند.^(۱)

این کتابها و رساله ها از تألیفات اوست:

۱. «عیون الحساب»، مهمترین تألیف او است که نواده اش محمد باقر بن محمد حسین یزدی آن را شرح نموده است. ۲. «شرح مقاله العاشره من تحریر أصول أقليدس» ۳. «حاشیه بر تحریر الكره و الاسطوانه» ۴. «شرح الأشكال الكریه» منالوس ۵. «فتوحات غیبیه فی براهین أعمال الهندسیه» که به فارسی در شرح «براهین الأعمال الهندسیه» تألیف ابوالوفاء بوزجانی نوشته شده است. ۶. «حاشیه بر اکر تاوذوسیوس» ۷. «مطالع الأنوار فی معرفه الأسطرلاب» که به فارسی به نام شاه صفی و در باب شناختن جهت قبله تألیف گردیده است. ۸. «حاشیه علی التکمله» ۹. «تحصیل العددين المتحابین» به عربی.^(۲)

وی تا سال ۱۰۴۷ ه. ق در قید حیات بوده و تاریخ دقیق در گذشت او معلوم نیست.^(۳)

۱- بزرگان فرهنگ و تاریخ اصفهان، خطی.

۲- زندگینامه ریاضیدانان دوره اسلامی، صص ۴۴۱-۴۳۶ و منبع پیشین.

۳- سایر منابع: تاریخ فلاسفه اسلام، صص ۱۶۱ و ۱۶۲؛ تاریخ علوم اسلامی، صص ۱۴۳ و ۱۵۶؛ فلاسفه شیعه، ص ۹۹؛ دائرة المعارف دانش بشر، ص ۲۸؛ تاریخ علم در ایران، ج ۲، ص ۹۰۷؛ احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، صص ۳۵۰ و ۳۵۱؛ الرّوضه النّضره، صص ۷۵ و ۷۶؛ تاریخ ادبیات در ایران، ج ۵، بخش اول، صص ۳۵۰-۳۴۸؛ کارنامه ایرانیان در زمینه نوآوری های ریاضیات نجوم و گاهشماری، صص ۱۴۰ و ۱۴۱.

محمد باقر قمشه ای*

محمد باقر بن زین العابدین قمشه ای، از نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری است، وی نسخه ای از «شرح التصریف» تفتازانی را در سال ۱۲۵۴ق به خط نستعلیق کتابت کرده که در کتابخانه دانشگاه لُس آنجلس آمریکا موجود است. (۱)

سید محمد باقر واعظ اصفهانی

سید محمد باقر بن سیف الله اصفهانی حسینی شهیر به «سید واعظ»، از فضلاء، خطباء و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری است. وی در سال ۱۲۲۰ دو کتاب «اصوال الدین» و «مرشد العوام»، هر دو از تألیفات میرزای قمی را کتابت نموده، این دو نسخه ضمن مجموعه شماره ۷۲۶ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم موجود است. (۲)

دکتر سید محمد باقر کتابی*

دکتر سید محمد باقر کتابی بن سید محمد صادق بن حاج میرزا محمد تقی بن حاج میرزا محمد صادق کتابفروش حسینی اصفهانی، دانشمند و ادیب معاصر. پدرش از علمای عالیقدر اصفهان و مادرش دختر حاج شیخ محمد علی ثقهالاسلام نجفی است.

وی در سال ۱۳۴۱ق در اصفهان متولد شد. تحصیلات ابتدائی را در مدرسه قدسیه انجام داد و در دبیرستان های سعدی، صارمیه و ادب، مقطع متوسطه را به پایان برد و سپس در دانشکده حقوق دانشگاه طهران پذیرفته شده و نزد اساتید آنجا همچون استاد محمود شهابی، استاد سید محمد مشکاه، دکتر حسن امامی، دکتر شایگان و آقای سنگلچی به تحصیل مشغول شد و موفق به اخذ لیسانس در رشته حقوق قضائی گردید. در کنار آن در حوزه علمیه اصفهان نزد آقا میرزاهاشم خوانساری و برادر او آقا جمال الدین خوانساری و همچنین شیخ بهالله هرنندی به تحصیل مقدمات و سطوح مشغول شد.

۱- نسخه های خطی، ج ۱۱ و ۱۲، ص ۲۴۷.

۲- فهرست کتابخانه آیت الله گلپایگانی، ج ۲، ص ۲۰۶.

همچنین به صورت غیررسمی و نامنظم از محضر ملا حسینعلی صدیقین، حاج آقا حسین خادمی، حاج سید عبدالحسین طیب، شیخ محمد باقر الفت، شیخ مهدی نجفی، میرزا علی آقا شیرازی و خصوصاً حاج آقا رحیم ارباب کسب فیض نمود.

او پس از اخذ لیسانس به عنوان دبیر به تدریس در دبیرستان های اصفهان از جمله دبیرستان هاتف پرداخت و از سال ۱۳۳۹ش در دانشکده ادبیات دانشگاه اصفهان به تدریس پرداخت. در سال های ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۱ در دانشگاه تهران به ادامه تحصیل پرداخته و موفق به اخذ دکترای الهیات و معارف اسلامی گردید و از آن پس تاکنون به تدریس در دانشگاه اصفهان و دانشگاه صنعتی اصفهان و دانشگاه آزاد نجف آباد پرداخت.

آثار و تألیفات ایشان:

۱. «تاریخ مختصر فلسفه و معارف اسلامی» (برای دانشجویان) ۲. «کتاب فقه و اصول و اخلاق اسلامی»، برای دبیرستان ها با همکاری جمعی از دبیران در ۵ جلد ۳. «عربی»، برای دبیرستان ها با همکاری جمعی از دبیران در ۳ جلد ۴. «رساله استدلالی در عقد فضولی» (تر لیسانس) ۵. «رجال اصفهان در علم و ادب و هنر» (تر دکترا) که جلد اول آن به چاپ رسیده است. ۶. «سخنی از شعر و نظم و نثر در ادب پارسی» ۷. تصحیح کتاب «وافی» مرحوم فیض با همکاری جمعی از فضلاء و محققین جناب آقای دکتر سید احمد تویسرکانی، مرحوم جواد کیهانی و مرحوم حاج آقا ضیاءالدین علامه ۸. مقدمه بر برخی کُتب از جمله: مقدمه بر وحدت وجود مرحوم ضیاء نور، مقدمه بر کتاب اخلاق ترجمه بدرالدین کتابی، مقدمه بر مجموعه آثار علامه الفت، مقدمه بر دیوان شعر دکتر موزون، مقدمه بر مجموعه مقالات بدرالدین کتابی ۹. شرح و تفسیر کتاب نهج البلاغه است که در حوزه ها و جلسات مختلف بیان می شود و از آن CD های متعدد تهیه گردیده است.

استاد دکتر کتابی، نمونه ای مثال زدنی از اخلاق حسنه و تواضع و دوری از جاذبه های دنیوی است و سخنانی های گرم و پرشور ایشان در باب موضوعات اخلاقی و معرفتی

حلاوت خاصی دارد. (۱)

ملا محمد باقر تنکابنی

ملا محمد باقر بن محمد صادق بن محمد بن عبدالفتاح سراب تنکابنی، از علمای قرن دوازدهم هجری بوده و اغلب تحصیلات خود را نزد پدر دانشمند خود و علمای اصفهان گذرانیده است.

در آغاز نسخه ای از کتاب «من لایحضره الفقیه» که به شماره ۲۷۲۶ در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی موجود است، وقفنامه چند کتاب را در تاریخ یکشنبه ۱۸ ذیحجه الحرام سال ۱۱۷۲ ق نوشته است. (۲)

سید محمد باقر موسوی

سید محمد باقر بن سید محمد صادق موسوی اصفهانی، عالم فاضل که در زمره شاگردان علامه مجلسی (علیه الرحمه) بوده و در ۲۵ جمادی الثانی ۱۱۱۱ ه. ق وفات یافته در اراضی جنوبی تکیه خاتون آبادی ها در تخت فولاد دفن گردید. آثار قبر تا چند سال قبل موجود بود و اکنون سنگ آن مفقود گردیده است. (۳)

[وی جدّ خاندان مهدوی و نحوی اصفهان است.]

سید محمد باقر موسوی اصفهانی*

سید محمد باقر بن سید محمد صادق اصفهانی، هنرمند توانای عصر قاجاریه. وی در

۱- آیین فرزادنگی، ج ۱، صص ۸۳-۸۰ و مصاحبه غلامرضا نصرالهی با دکتر کتابی در تابستان ۱۳۸۶ ش.

۲- فهرست کتابخانه آیت الله مرعشی، ج ۷، ص ۲۸۹؛ بزرگان رامسر، ص ۱۶۲؛ مجموعه مقالات همایش فاضل سراب، صص ۲۷۷ و ۳۶۶ و ۳۶۸.

۳- مکارم الآثار، ج ۵۷ ص ۱۷۳۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۱۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۵۸.

محلّه دردشت اصفهان متولد شده و در این شهر به تحصیل پرداخته است. او برادر خوشنویس و شاعر مشهور «آقا سید محمد بقاء» معروف به «اشرف الکتاب» است.

سید محمد باقر در نقاشی، تذهیب، تشعیر و قلمدان سازی استاد بوده و هر سال یک جلد کلام الله مجید را تذهیب می کرده است. وی سرانجام پس از وفات در قبرستان شیخان قم به خاک سپرده شد. (۱)

میرزا محمد باقر خاتون آبادی

میرزا محمد باقر معروف به «آقا دکمه چین» فرزند میر محمد صالح بن سید جعفر بن میر محمد صالح خاتون آبادی اصفهانی، از فضلاء و محققین بوده و در قرن سیزدهم هجری می زیسته است. (۲)

محمد باقر زآنی اصفهانی

محمد باقر بن محمد صالح زآنی اصفهانی، عالم فاضل، از اهالی قریه «زآن» اصفهان بوده و در اصفهان نزد علمای این شهر به کسب علم پرداخته است. ظاهراً علامه ملا محمد باقر مجلسی از اساتید اوست. در سه شنبه ۲۷ ذی قعدة ۱۰۹۴ ه. ق از کتابت کتاب «من لا یحضره الفقیه» فراغت حاصل نموده و حواشی عدّه ای از علماء را در کنار صفحات نقل نموده و از جمله حواشی علامه مجلسی را نیز نقل کرده است. (۳)

محمد باقر قمی

محمد باقر بن مولانا محمد صالح قمی [از فضلاء قرن یازدهم هجری بوده و در اصفهان سکونت داشته است.] در ۱۴ جمادی الاولی ۱۰۸۹ ق کتابت نسخه ای از

۱- مصاحبه غلامرضا نصرالهی با آقای سید محمد لقمانی در ۹ مردادماه ۱۳۷۴.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۹.

۳- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۱۸ و ۱۹؛ تلامذه العلامه المجلسی، ص ۱۵۸.

«برهان قاطع» را در اصفهان به پایان رسانیده و کتاب به شماره ۳۹ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد موجود است. (۱)

شیخ محمد باقر ناصری دولت آبادی

شیخ محمد باقر ناصری دولت آبادی فرزند حاج عابد، از علمای معاصر اصفهان. در سال ۱۲۷۰ش در دولت آباد اصفهان متولد شده و در ۳۰ سالگی تحصیلات علوم دینی را در اصفهان آغاز کرد.

او پس از تحصیل مقدمات، به امر مرحوم شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی به نجف اشرف مهاجرت کرده و نزد اساتید عالیقدر آنجا خصوصاً حضرات آیات: شیخ مرتضی طالقانی، سید محمود شاهرودی و سید جمال الدین گلپایگانی کسب فیض نمود. آنگاه به اصفهان مراجعت نموده و از محضر عالم ربّانی حاج آقا رحیم ارباب بهره گرفت. او سالها به تبلیغ دین و ارشاد مردم مشغول بود تا اینکه سرانجام در سال ۱۳۶۱ش وفات یافته و در مزار امامزاده محمود دولت آباد مدفون گردید. (۲)

میرزا محمد باقر حکیم باشی

حاج میرزا محمد باقر حکیم باشی بن میرزا عبدالجواد مدرس خراسانی، طبیب فقیه و حکیم ادیب، از دانشمندان و اطباء معروف اواخر دوره قاجاریه. در اصفهان متولد شد. مدتی نزد پدر به تحصیل پرداخت. سپس نزد آقا سید محمد شهشهانی، حاج شیخ محمد باقر نجفی، حاج سید اسدالله بیدآبادی، ملا حسینعلی تویسرکانی و میر محمد صادق کتابفروش تلمذ نمود و در علوم فقهی به اجتهاد نائل آمد و در طب طبیعی حاذق و در حکمت، حکیم ماهر شد. (۳) [اما پس از فوت پدر به ناچار از تدریس علوم دینی چشم

۱- فهرست الهیات مشهد، ج ۱، ص ۲۱.

۲- با تشکر از محقق فاضل جناب آقای حاج شیخ محمد زاهد نجفی که این زندگینامه را در اختیار ما گذاشتند.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۴۵.

پوشیده به طبابت پرداخت. در جوانی طبیب خوانین بختیاری بود و سرانجام به طبابت خانواده ظلّ السیطان حاکم اصفهان پرداخت. (۱)

در مداوای بیماران و علاج امراض، نفسی عیسوی داشته و تدریس طب قدیم در زمان او بدو منحصر بوده است. [میرزا ابوالقاسم ناصر حکمت، دکتر ابراهیم انواری، میرزا محمد باقر طبیب پوده ای، میرزا علی آقا شیرازی، میرزا علی محمد طبیب کرونی، آقا شیخ محمد هادی فرزانه قمشه ای و حاج سید مصطفی مؤید الاطباء از شاگردان زبده او بوده اند. (۲)]

صاحب عنوان در روز چهارشنبه ۶ جمادی الاول ۱۳۲۷ق وفات یافته و در یکی از اطاق های جنوبی تکیه مرحوم آقا سید ابوجعفر خادم الشریعه در تخت فولاد مدفون گردید و بعداً اولاد و اعقاب و نزدیکانش در آنجا به خاک رفتند. (۳)

وی کتابی در وبا نوشته که به طبع رسیده است. همچنین نسخه ای از چهل حدیث، از فرمایشات بزرگان دین مؤرخ به غروب پنج شنبه ۷ جمادی الثانیه ۱۲۸۵ به خط و امضاء محمد باقر بن عبدالجواد، نزد نویسنده موجود است که احتمالاً از صاحب ترجمه می باشد. (۴)

حاج محمد باقر خان صدر اصفهانی

حاج محمد باقر خان بن میرزا عبدالحسین خان بن حاج محمد حسین خان صدراعظم اصفهانی، در علوم ادبیه و نسخ و تحریر استادی بوده است. (۵) مردی خلیق و فاضل و خوش خط و تیزهوش بوده و در علم طب نیز شهرت و مهارت داشته است. (۶)

۱- الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۲۰۲ و ۲۰۳.

۲- تخت فولاد، یادگار تاریخ، (نسخه خطی).

۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۸۶؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۵۶.

۴- بیان المفآخر، ج ۲، ص ۲۲۸.

۵- چهل سال تاریخ ایران یا المآثر الآثار، .

۶- ماضی التجف و حاضرها، ج ۳، ص ۴۸۲.

قبرش در سرداب مدرسه صدر نجف. (۱)

وی نسخه ای از «تجارب السلف» تألیف هندو شاه نخجوانی را در شوال ۱۳۱۴ و نسخه ای از «حدائق السحر» را به امر ظلّ السلطان نوشته است که به شماره ۱۱۴۰۴ در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است. (۲)

همچنین در جمعه ۲۱ صفر ۱۳۱۷ق نسخه ای از کتاب «طیف الخیال فی مناظره العلم و المال» تألیف محمّد مؤمن جزائری را به خط نستعلیق و نسخ خوب و معرّب نوشته و به شماره ۴۱۴۷ در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۳)

ملا محمّد باقر نجف آبادی

ملا محمّد باقر بن ملا عبدالرحیم بن ملا علی نجف آبادی، عالم فاضل، در اواخر قرن سیزدهم هجری. در نجف اشرف ساکن بوده و نزد پدر دانشمند خود و سایر اعلام آنجا کسب فیض نموده است. (۴)

سید محمّد باقر تویسرکانی

حاج سید محمّد باقر بن حاج میرزا عبدالغفار حسینی تویسرکانی، عالم فاضل مجتهد زاهد، از علمای عالیقدر قرن چهاردهم هجری.

در غزه جمادی الاولی سال ۱۲۹۳ق [در اصفهان] متولّد شد و نزد علمای این شهر از جمله آقا سید محمّد شوشتری، ملا عبدالرزاق رشتی، آقا میرزا حسین همدانی، حاج میرزا بدیع درب امامی، آقا میرزا محمّد حسن نجفی، آقا میرزا محمّد هاشم چهارسوقی، جهانگیر خان قشقائی، آخوند ملا محمّد کاشانی و پدر دانشمند خود میرزا عبدالغفار تویسرکانی کسب فیض نمود.

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۵۳.

۲- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۴۹ و ۸۸.

۳- فهرست مجلس، ج ۱۱، ص ۱۴۶.

۴- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۷۲.

پس از آن به نجف اشرف رفته و دو سال در آنجا نزد آیات عظام آخوند خراسانی و آقا سید محمد کاظم طباطبائی یزدی به تحصیل پرداخت. اما به علت کسالت مجبور به بازگشت به اصفهان شد و نزد آقا سید محمد باقر درچه ای و آخوند ملا محمد حسین فشارکی تحصیلات خود را تکمیل نموده و به اخذ اجازه اجتهاد و روایت در سال ۱۳۴۶ق نائل شد.

وی از ائمه جماعت محلّه جماله و پیشنماز مسجد حاج محمد جعفر آباده ای بود. او بیشتر اوقات در کتابخانه خود به مطالعه مشغول بود و جمعی از فضلاء و دوستانش به منزل او می رفتند و به مباحثه می پرداختند.

این عالم جلیل در شب دوّم ربیع الاوّل ۱۳۷۴ق وفات یافته و جنب قبر پدر خود واقع در تکیه تویسرکانی در تخت فولاد مدفون گردید. ماده تاریخ فوت او این بیت است:

إذ جمع الواحد فی الجمع قُل

أقترّب الباقر بالباقر

کتب زیر از تألیفات ایشان است:

۱. «تعلیقات بر حواشی مغنی» ۲. «حواشی بر شرایع» ۳. «حواشی بر شرح لمعه» ۴. «حواشی بر تفسیر روح البیان»، شیخ اسماعیل حقی ۵. «مآثر الباقریه» در فوائد رجالی و متفرقات ۶. «رساله در احوال صاحب الزمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)» ۷. «مشکوه الضیاء فی أحوال فاطمه الزهرا» ۸. «تحفه الأخوان فی إعجاز القرآن» (۱)

محمد باقر لمعه اصفهانی

محمد باقر انواری متخلص به «لمعه» شاعر ادیب فاضل فرزند ملا عبدالکریم سودائی دستگردی، در سال ۱۳۲۱قمری در دستگرد برخوار متولد شده و تحصیلات خویش را در مدارس قدیمی و جدید این شهر به پایان رسانیده مدتی به محراب و منبر سرگرم بود.

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۵۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۹؛ جلوه قرآن در خاک تابان، صص ۱۰۳-۱۰۰.

سپس ترک نموده به خدمت فرهنگ اشتغال جسته، سالها مدیریت دبستان حسین آباد را داشت و از کارمندان صدیق و فعال فرهنگ اصفهان بود. او از شعرای باذوق و خوش قریحه اصفهان بوده و در انجمن شعرا شرکت می کرد. از آثارش «نامه دهقان» به چاپ رسیده، صاحب دیوان اشعار نیز هست. (۱) او در یکشنبه ۱۴ محرم ۱۳۸۵ ه.ق وفات یافته و در تکیه شیخ مرتضی ریزی در تخت فولاد مدفون گردید. (۲)

[از اوست:

ای عکس ز من تو در جهان می مانی

من خاک شوم تو جاودان می مانی

تو آینه دعا و نفرین هستی

از نیک و بد کسان نشان می مانی]

سید محمد باقر موسوی اصفهانی

سید محمد باقر بن عبدالکریم موسوی اصفهانی [از خطاطان و فضلائ قرن سیزدهم هجری] در تاریخ سه شنبه ۲۱ شوال ۱۲۶۹ ق نسخه ای از کتاب «الفوائد الرضویة فی شرح الرّسالة الذّهیّیه» تألیف شیخ محمد بن حسن طوسی مشهدی از علماء قرن ۱۳ را به خط نستعلیق کتابت نموده است. نسخه به شماره ۲۷۵۵ در کتابخانه مرعشی قم موجود است. (۳)

میرزا محمد باقر مجلسی

میرزا محمد باقر مجلسی معروف به «مجلسی ثالث» فرزند میرزا عبدالله بن آخوند ملا محمد باقر مجلسی، عالم فاضل، از پدر خود روایت می کند. پس از فوت در بقعه علامه مجلسی جنب مسجد جامع اصفهان مدفون شد. در تذکره الأنساب از او ذکری نشده

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۰۹ و ۴۱۰.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۷۸۶؛ سیری در تاریخ تخت فولاد اصفهان، ص ۱۲۴؛ مزارات اصفهان، ص ۲۱۴.

۳- فهرست مرعشی، ج ۷، ص ۳۱۶.

است و ظاهراً وی بدون اولاد بوده است. (۱)

سید محمد باقر میر محمد صادقی

سید محمد باقر بن سید علی میر محمد صادقی بن سید محمد باقر بن سید محمد اسماعیل واعظ بن میر ابوصالح بن سید عبدالرزاق اعرجی حسینی اصفهانی، عالم فاضل جلیل، برادر عالی قدر علامه میر سید حسن مدرس. در سال ۱۲۱۶ ق متولد شد و در حدود سال ۱۲۸۰ ق وفات یافت و جنازه اش به نجف اشرف حمل و مدفون گردید.

تألیفات وی عبارتند از: ۱. «حواشی بر قرآن مجید» ۲. «کتابی در ادعیه مأثوره» (۲)

محمد باقر ندوشنی

محمد باقر بن علی بن جعفر ندوشنی یزدی [از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری] در رمضان سال ۱۲۳۶ ق از کتابت نسخه ای از کتاب «لؤلؤ البحرين» تألیف شیخ یوسف بحرانی، به خط نسخ، در اصفهان فراغت یافته [است]. نسخه به شماره ۱۵۱۳ (۲۲۴۵۱) در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی در مشهد مقدس موجود است. (۳)

[ندوشن از دهات یزد است.]

میرزا محمد باقر بروجردی

میرزا محمد باقر بن حاج میر سید علی طباطبائی بروجردی، عالم فاضل از علماء اواخر دوره قاجاریه است. در اصفهان متولد شد و نزد پدر خود و آقا سید مهدی نحوی و

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۲۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۵۳؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص

۳۲۰ و ۳۲۱؛ مزارات اصفهان، ص ۳۴.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۵۴.

۳- فهرست الهیات مشهد، ج ۲، ص ۶۶۰.

دیگران به تحصیل پرداخت. وی نزد عوام و خواص مورد احترام بوده و ظلّ السّیطان حاکم اصفهان او امر او را می پذیرفته است. [همچنین در نهضت علمای اصفهان علیه سلطه اقتصادی بیگانگان بر مسلمانان همراه و هم قدم بوده و اعلامیه ای را در این حرکت امضاء و تأیید نموده است.]

سرانجام در ۲۲ رجب ۱۳۴۰ ق وفات یافته و در تکیه بروجردی واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

ملا محمد باقر تبریزی

ملا محمد باقر بن علی تبریزی، از علماء قرن دوازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بوده و در تاریخ سه شنبه ۲۰ ربیع الاول سال ۱۱۵۹ ق جهت ملا محمد سعید بن ملا ابراهیم گیلانی اجازه مرقوم داشته است.

اجازه قبل از مشیخه نسخه ای از «من لا یحضره الفقیه» است که ملا محمد سعید آن را در سال ۱۱۰۱ کتابت نموده است.

نسخه در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم به شماره ۲۷۲۶ موجود است. (۲)

سید باقر حسینی

سید باقر بن سید علی حسینی، [از نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری] در رجب ۱۰۷۳ ق در اصفهان کتابت نسخه ای از «التلخیص» ابن رشد اندلسی را به خط نستعلیق به پایان رسانیده است. کتاب به شماره ۵۲۳ در کتابخانه ملی ملک تهران موجود است. (۳)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۳۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۴۵ و ۱۴۶؛ تاریخ اصفهان (جابری)،

ص ۳۱۵؛ اندیشه سیاسی حاج آقا نورالله اصفهانی، ص ۲۱۱.

۲- فهرست مرعشی، ج ۷، ص ۲۸۹؛ تراجم الرجال، ج ۲، ص ۵۹۶.

۳- فهرست ملک، ص ۱۶۷.

سید محمد باقر خاتون آبادی

سید محمد باقر بن سید علی حسینی خاتون آبادی، از فضلاء قرن دوازدهم هجری است. وی در سال ۱۱۶۸ق تملک خود را بر کتاب «شرح تلخیص المفتاح» مرقوم داشته است. این نسخه به شماره ۶۶۰۹ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۱)

سید محمد باقر فقیهی*

حاج سید محمد باقر فقیهی بن حاج سید علی حسینی، عالم فاضل کامل، در سال ۱۳۲۷ق در اصفهان متولد شد. پس از تحصیلات مقدماتی، به نجف اشرف رفت و ده سال نزد علمای اعلام آن دیار تحصیل کرد. او پس از بازگشت به اصفهان در محله پاقلعه ساکن شد و به ارشاد مردم و تحقیق و تألیف پرداخت تا اینکه در شب پنجم رجب المرجب سال ۱۳۹۱ق وفات یافت و پیکرش در تکیه ملک واقع در تخت فولاد مدفون شد. محمد حسین مدرسی اسفه ای متخلص به «قانع» ماده تاریخ وفات او را چنین گفته است:

گفت «قانع» از پی تاریخ سال:

«شد کنار پنج تن مرغ جنان»

کتاب «رساله الحقوق» از تألیفات اوست. (۲)

محمد باقر قاینی اصفهانی

محمد باقر بن حاج علی قاینی اصفهانی، خطاط نسخ نویس [ساکن اصفهان بوده و] از آثارش کتاب «وسایل الحائریه» تألیف سید محمد بن علی طباطبائی (سید مجاهد) به شماره ۱۴۴۲ در کتابخانه وزیری یزد موجود است و نسخه در دوشنبه ۲۴ صفر ۱۲۱۹ق کتابت شده است. (۳)

۱- فهرست مرعشی، ج ۱۷، ص ۱۸۳.

۲- تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۱۵؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۳- فهرست کتابخانه وزیری یزد، ج ۲، ص ۷۱۲.

شیخ محمد باقر گلپایگانی

شیخ محمد باقر بن علی آقا جرفادقانی اصفهانی، عالم فاضل از اهالی گلپایگان بوده و در اصفهان نزد میر سید حسن مدرس به تحصیل مشغول گردیده است.

وی مجموعه ای از چند رساله از جمله «ادلّه الشریعه» تألیف میر سید حسن مدرس را در سال های ۱۲۸۶ تا ۱۲۸۸ ق به خط نستعلیق خوش کتابت نموده است. این نسخه در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۱)

محمد باقر رشحه اصفهانی

آقا محمد باقر بن علی اصغر اصفهانی، شاعر ادیب متخلص به «رشحه» در سال ۱۲۰۳ ق در اصفهان متولد و در این شهر علم و ادب آموخته است. او فنون ادبی و از جمله عروض و قافیه را از آقا محمد کاظم واله اصفهانی فرا گرفت. سپس به تجارت روی آورده و به یزد رفت. وی در سال ۱۲۶۶ ق در نائین وفات یافت.

این کتابها از اوست:

۱. «آتش زنه» که به عنوان «تذکره منظوم رشحه» به طبع رسیده است. ۲. «منظومه نوروز و جمشید»

این دو بیت از اوست:

شب وصل اگر به رویم، در صبح باز باشد

سر زلف یار گیرم که شبم دراز باشد

ز شهان طمع ندارم، که همای همت من

نخورد از آن کبوتر، که شکار باز باشد (۲)

۱- فهرست مرعشی، ج ۱۱، ص ۱۷۸؛ تراجم الرجال، ج ۲، ص ۵۹۶.

۲- تذکره میکده، چ ۲، ص ۳۷۶؛ تذکره مجمع الفصحاء، ج ۴، صص ۳۳۰ و ۳۳۱؛ تاریخ تذکره های فارسی، ج ۱، صص ۳۷۴-

۳۷۲؛ مکارم الآثار، ج ۵، ص ۱۸۴۷؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۶۶۸؛ تذکره شبستان، صص ۷۰۰ و ۷۰۱.

محمد باقر نقاشباشی سمیرمی

محمد باقر نقاشباشی سمیرمی متخلص به «صدقی» فرزند علی اصغر شاعر ادیب و نقاش هنرمند، از اهالی دهنو مبارکه، [در نقاشی طبیعت و کشیدن چهره رجال و بزرگان و قلمدان سازی استادی مسلم بود] در سال ۱۲۸۳ ه.ق متولد شده، علاوه بر نقاشی در سرودن شعر نیز دستی داشته و در انجمن ادبی شیدا شرکت می کرد. (۱) [وی سرانجام در ۱۰ ربیع الثانی سال ۱۳۵۱ در اصفهان وفات یافته و در قبرستان بزرگ مصلی در تخت فولاد مدفون شد (۲)] این بیت از اوست:

بندی ز دوست، عاشق صادق نمی برد

گر از همش بُرند همه بندبند را

سید محمد باقر نیری زواره ای

سید محمد باقر نیری بن حاج میرزا علیرضا بن حاج سید محمد باقر بن سید رضا بن میر محمد علی طباطبائی زواره ای، عالم فاضل محقق، (۳) در اصفهان در مدرسه جده و مدرسه صدر ساکن شد و تحصیل نمود. اکنون از فضیلتی تهران است. [وی تا حدود سال ۱۳۳۷ ه.ش در قید حیات بوده است.]

میرزا محمد باقر پیشنماز

سید محمد باقر پیشنماز ابن سید علیرضا بن حسن حسینی عاملی، عالم فاضل متقی، از شاگردان و مجازین از علامه مجلسی در ۶ ذیحجه ۱۰۸۷ ق و آقا حسین خوانساری در جمادی الآخر ۱۰۸۸ ق و شیخ محمد حُرّ عاملی در سال ۱۰۸۷ ق است. (۴)

وی سالها پیشنماز مسجد جامع جدید عباسی [مسجد امام کنونی] بوده و در سال

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۰۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی؛ هنر قلمدان، صص ۱۶۵-۱۶۳.

۳- آتشکده اردستان، ج ۱، ص ۱۹۵.

۴- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۴۲۵؛ تلامذه العلامه المجلسی، صص ۸۰ و ۸۱.

۱۱۲۳ق وفات یافته و در بقعه آقا سید رضی الدین محمد شیرازی واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

[صاحب عنوان دارای کتابخانه ای مفصّل با کتاب های نفیس بود، که آن را وقف طلاب و علماء نموده بود. در فتنه افغان و وقایع پس از آن کتاب ها از وقفیت خارج و پراکنده گردید تا این که یکی از نوادگان وی میرزا محمد مهدی نایب الصّدر در سال ۱۲۳۰ق بسیاری از کتب وقفی را خریداری و جمع آوری نموده و آن را دوباره وقف نمود. (۲)]

سادات عاملی رهنان و خوراسکان از اعقاب صاحب عنوان به شمار می روند.

میرزا محمد باقر مشیرالملک نائینی

حاج میرزا محمد باقر خان مشیرالملک فاطمی نائینی بن میرزا علی محمد خان بن عبدالوهاب طباطبائی نائینی، دانشمند ادیب و سیاستمدار عصر قاجاریه. در سال ۱۲۷۹ق در نائین متولد شد. [در کودکی نزد میرزا عباس کاشفی تحصیل را آغاز کرد و پس از ۴سال به یزد رفته نزد میرزا محمد حسن نواب به تحصیل پرداخت. در حدود ۱۸ سالگی به اصفهان آمده و نزد میرزا عبدالعلی هرنندی، حاج میرزا بدیع درب امامی، جهانگیر قشقائی و آخوند کاشی علوم ادبیه، حکمت و ریاضیات را فرا گرفت و در این سالها ساکن مدرسه نیم آورد بود.]پس از آن به دستگاه میرزا حبیب الله خان مشیرالملک انصاری راه یافته و مورد توجه ظلّ السیطان حاکم اصفهان قرار گرفت و به لقب «منشی حضور» ملقب شد. در سال ۱۳۰۸ق پس از عزل و مرگ میرزا حبیب الله خان انصاری جای او را گرفته و به لقب «مشیرالملک» ملقب گردید.

او کم کم با کیاست و فراست در دستگاه ظلّ السیطان مقام و نفوذ بالایی یافته و در ایام خالصه فروشی، صاحب ثروت و مکنت زیاد شد و به واسطه برخی اقدامات

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۹۳ و ۹۴.

۲- فهرست صدر بازار، ج ۳، صص ۶۱۸ و ۶۴۴ و ۸۴۸.

عام المنفعه همچون تأسیس مدرسه باقریه در محلّه شهبهان در سال ۱۳۰۸ بر محبوبیت خود در میان مردم افزود و در ضمن کارهای روزانه به تدریس علوم دینی به اهل علم نیز پرداخت.

[در سال ۱۳۲۵ق پس از وقوع مشروطیت، ظلّ السیطان از حکومت اصفهان بر کنار شده و مشیرالملک به عضویت انجمن های ایالتی و ولایتی گردید. اما پس از سقوط حکومت محمّد علی شاه و پیروزی مشروطه خواهان به کلی از کارهای دیوانی و دولتی کناره گرفته و به تدریس و ترویج و تبلیغ برای فرقه شیخیه پرداخت. از آن به بعد او میان مردم و دولتیان با احترام و اکرام می زیست و همواره پشت و پناه ضعیفان بود.

منزل او در نزدیکی محلّه طوقچی باقی و برقرار است و از حیث گچبری، کاشیکاری، آئینه کاری و سایر تزئینات هنری قابل توجه است.]

سرانجام در یکشنبه ۶ رجب ۱۳۴۸ق در اصفهان وفات نمود. جسد او را مدتی در مقبره صاحب بن عبّاد در محلّه طوقچی به امانت گذاشته و چندی بعد به کربلا نقل نموده و در رواق پایین پای حضرت ابا عبدالله الحسین علیه السلام مدفون ساختند.

در علوم ادبی، انشاء، فقه و حدیث مهارتی به سزا داشته و خط شکسته را خوش می نوشته و شعر نیز می سروده و «رضوان» تخلّص می نموده است.

این بیت از اوست:

جز دو ابروی تو مغیچه که محراب دل است

عابدی را نشدیدم دو باشد محراب(۱)

۱- تاریخ نائین، ج ۱، صص ۲۰۳ و ۲۰۴ و ج ۴، صص ۸۹-۸۴؛ مکارم الآثار، ج ۷، صص ۲۲۷۸-۲۲۷۴؛ حدیقه الشعراء، ج ۱۷، ص ۶۷۸؛ انساب خاندان های مردم نائین، ص ۸۴؛ تاریخ فرهنگ اصفهان، صص ۱۶۳ و ۱۶۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۶۲ و ۳۶۳؛ تاریخ اصفهان و ری، ص ۴۰۶؛ شرح حال رجال ایران، ج ۶، ص ۲۰۷؛ مزارات اصفهان، صص ۳۰۷ و ۳۰۸.

میرزا محمد باقر زنجانی

میرزا محمد باقر بن میرزا علینقی بن میرزا محمد علی بن امیر محسن موسوی زنجانی اصفهانی، عالم فقیه جامع. در سال ۱۲۳۵ ق. متولد شده و نزد حاج سید اسدالله بیدآبادی و حاج محمد جعفر آبادی تحصیل نموده و از آنها اجازه روایت گرفت. سپس در اعتاب مقدسه به درس شیخ مرتضی انصاری و صاحب جواهر و شیخ مهدی نجفی حاضر شده و از آنان نیز مفتخر به دریافت اجازه شد. پس از مراجعت به اصفهان سالها در مسجد خیاطها تدریس و اقامه جماعت فرموده و بالاخره در ربیع الاول ۱۳۰۳ ه. ق. وفات یافته و در وادی السلام نجف مدفون شد. کتب و رسائلی تألیف نموده که از آن جمله است: رساله ای در مصرف سهم امام علیه السلام (۱).

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر بن محمد علی اصفهانی، از فضلاء اصفهان است و ملحقاتی بر کتاب «نور الأنوار فی شرح کلام خیر الأخیار» تألیف: محدث جزائری نوشته است. نسخه به شماره ۳۶۱۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲).

سید محمد باقر ابطحی

حاج سید محمد باقر بن سید محمد علی ابطحی سدهی [بن سید محمد رضا بن سید محمد حسن بن سید ابوطالب حسینی] عالم فاضل و فقیه جامع. در جمعه سلخ جمادی الاولی ۱۲۹۰ ق. متولد شده و نزد علمای اصفهان از جمله آقا شیخ محمد تقی آقا نجفی، آقا سید محمد باقر درچه ای، آخوند کاشی [حاج آقا منیرالدین بروجردی، آقا میرزا محمد هاشم چهارسوقی و جهانگیر قشقائی] به تحصیل پرداخت. [سپس به تهران رفته و نزد

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۵۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، صص ۹۴ و ۹۵؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۱۵؛

نقباء البشر، ج ۱، صص ۲۱۷ و ۲۱۸.

۲- فهرست مرعشی، ج ۱۰، ص ۱۵.

میرزا حسن آشتیانی و شیخ فضل الله نوری کسب فیض نمود و سپس راهی عتبات عالیات شد و از درس مراجع عالیقدر آن دیار از جمله آقا سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و آخوند ملا محمد کاظم خراسانی بهره گرفت و به درجه اجتهاد نائل شد. او از آقا میرزا محمد هاشم چهارسوقی، آقا نجفی و آقا منیرالدین بروجردی اجازه دارد.]

او عالمی خوش بیان و مجتهدی طلیق اللسان بود. در مدرسه صدر و مدرسه کاسه گران سطوح فقه را تدریس می نمود و عده ای کثیر از طلاب از محضر او مستفیض می شدند.

سرانجام پس از مسافرت به مشهد مقدس [دچار خونریزی مغزی شده و معالجات در بیمارستان بی ثمر ماند و او در یک ساعت گذشته از شب سه شنبه ۱۴ شعبان المعظم ۱۳۶۷ق] وفات یافته و در صحن نو آستان قدس رضوی مدفون گردید.

[مرحوم میرزا حبیب الله نیر در مرثیه ای به عربی ماده تاریخ وفات او را گفته که دو بیت آخر آن به قرار زیر است:

راحت إلى الروح روح منه قادمه

و استعلم التیر تاریخ مرتجلا

فعین العام «و الحزنه وا أسفاه

السید الابطحی الباقر ارتحلا» [کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «رساله در تعارض ید و استصحاب» که در سال ۱۴۰۷ق به ضمیمه رساله ای در احوال و آثار مؤلف و اجداد و فرزندان او به طبع رسیده است. ۲. «رساله در حرمت کشیدن تریاک و جواز استماع صوت رادیو»]

تقریرات اساتید خویش را نیز به رشته تحریر در آورده است. (۱)

۱- مکارم الآثار، ج ۸، صص ۳۰۵۹-۳۰۵۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۵۴؛ نقباء البشر، ج ۴، ص ۷ (استدراک)؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۱۷؛ فهرست کتابهای چاپی عربی، ص ۳۵۳؛ خمینی شهر شهری که باید از نو شناخت، ص ۱۳۸.

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر بن محمد علی اصفهانی، از خطاطان قرن سیزدهم هجری بوده، در سال ۱۲۷۷ نسخه ای از کتاب «اسرار الشهاده» تألیف ملا آقا دربندی را برای سید محمد حسن کاشانی الأصل و اصفهانی المسکن تحریر نموده است. نسخه به شماره ۴۴۷ در کتابخانه آقای گلپایگانی در قم موجود است. (۱)

تذکر: ظاهراً سید محمد حسن فوق واعظ معروف حاج سید حسن کاشی مدفون در تکیه میرزا ابوالمعالی کلباسی در تخت فولاد می باشد.

میرزا باقر جابری

میرزا باقر بن میرزا محمد علی جابری، از اعیان و اشراف اصفهان بوده و مدتی کلانتری اصفهان را بر عهده داشته و خانه ها و املاکی را در اصفهان وقف امور خیریه نموده است. (۲)

محمد باقر فروشانی*

محمد باقر بن محمد علی فروشانی، از نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری است. از اهالی محله «فروشان» سیده (خمینی شهر فعلی) بوده و کتاب «نخبه» تألیف حاج محمد ابراهیم کلباسی را به خط نسخ در چهارشنبه ۳ ذیحجه ۱۲۷۷ ق کتابت نموده است. (۳)

ملا محمد باقر برلشتی

ملا محمد باقر فرزند ملا عنایت برلشتی اصفهانی، شاعر ادیب خطاط فاضل، اصلاً از قریه «برلشت» اصفهان بوده، مدتی به تحصیل علوم دینی پرداخته و سرانجام به هندوستان رفت. خط نسخ را نیکو می نوشته و در فن معما مهارت داشته است.

۱- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۱.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۳.

۳- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۱۷، ص ۲۲۴.

دل ما را ز خود برد این دلارام

گرفت اندر دل دلدار آرام(۱)

محمد باقر نشاطی گرجی

محمد باقر بیگ گرجی متخلص به «نشاطی» فرزند فرامرز بیگ شاعر ادیب، در اصفهان و شیراز می زیسته و همچون برادرش میرزا احمد متخلص به «اختر» شعر می سروده و دیوانی در دو هزار بیت داشته است. پس از این که برادرش اختر کار نوشتن تذکره ای را آغاز کرد و در حین آن وفات یافت و فاضل خان گروهی آن را به اتمام رسانده به نام «انجمن خاقان» تقدیم فتحعلی شاه قاجار نمود.

نشاطی در سال ۱۲۳۴ه.ق در تهران وفات یافته این بیت از اوست:

بهار این چنین کم از خزان نیست

که گل را خنده، بلبل را فغان نیست(۲)

محمد باقر خوانساری

محمد باقر بن محمد قاسم خوانساری اصفهانی، از فضلالی قرن دوازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بوده و به تحصیل اشتغال داشته است. وی کتاب های «الإسلام و الإیمان» تألیف ملا حیدرعلی شیروانی و «العجالة فی ردّ مؤلف الرساله» تألیف زین الدین علی بن عین علی شریف گلپایگانی را در سه شنبه ۲۹ شوال ۱۱۳۲ه.ق در مسجد جورجیر [مسجد حکیم] اصفهان کتابت نموده است. احتمالاً صاحب عنوان شاگرد این دو عالم بزرگوار بوده است.(۳)

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۲، ص ۷۶۶؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۱۹.

۲- مجمع الفصحاء، ج ۶، ص ۱۰۴۱ و ۱۰۴۲؛ سرایندگان شعر پارسی در قفقاز، ص ۳۷۰-۳۶۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۷۶.

۳- فهرست مرعشی، ج ۱۳، ص ۱۵۰.

شیخ محمد باقر اصفهانی

شیخ محمد باقر بن ملا محمد کاظم اصفهانی، عالم فاضل و ادیب ماهر، در سال ۱۲۵۱ق در کربلا متولد شد. تحصیل را ابتدا نزد پدر آغاز کرد. سپس نزد شیخ محمد حسین پاشنه طلایی اردستانی و شیخ حسین بافقی یزدی معروف به «کسائی» تحصیل کرد. سپس از درس میرزا علینقلی طباطبائی، شیخ محمد تقی هروی، ملا آقا دربندی، فاضل اردکانی و شیخ زین العابدین مازندرانی بهره گرفت.

او از فقهاء و دانشمندان عالیقدر کربلا بود و مرجع امور شرعی مردم به شمار می رفت تا اینکه در سال ۱۳۳۲ق وفات یافته و در آن ارض اقدس مدفون شد. (۱)

باقر اصفهانی

باقر بن محمد کاظم اصفهانی، از خطاطان و نویسندگان کتب است. وی در تاریخ یکشنبه ۲ رمضان ۱۱۲۰ق کتابت نسخه ای از «تحفه الزائر» علّامه مجلسی را به خط نسخ به پایان رسانیده است. کتاب به شماره ۴۸۳۴ در کتابخانه مجلس شورای ملی ایران موجود است. (۲)

باقر الماسی

باقر بن محمد کاظم الماسی اصفهانی، از خوشنویسان قرن سیزدهم هجری بوده است. از آثارش مجموعه دعائی است که آن را در سال ۱۲۴۹ق کتابت نموده و به شماره ۴۹۷ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی در مشهد مقدس موجود است. (۳)

[ظاهراً باقر الماسی، از فضیلات خاندان مجلسی در قرن سیزدهم هجری است.]

۱- میراث اسلامی ایران، ج ۱۰، ص ۴۰۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۶۳ و ۳۶۴؛ نقباء البشر، ص ۲۲۰.

۲- فهرست مجلس شورا، ج ۱۳، ص ۲۵۳.

۳- فهرست کتابخانه الهیات مشهد، ج ۱، ص ۲۵۳.

آقا باقر خوراسکانی

آقا باقر خوراسکانی معروف به «باقر خان» در خوراسکان متولد شد. پدرش کاظم صفار، از ملاکان و ممولین خوراسکان بود. علی مراد خان زند هنگامی که از شیراز برای سرکوب ذوالفقارخان افشار خمسه ای به طهران می رفت، باقرخان را نایب الحکومه اصفهان قرار داد. او پس از مرگ علی مراد خان زند، اموال و اثاثیه او را تصرف کرده و در طالار طویله [محل فعلی دبیرستان سعدی] به تخت سلطنت جلوس کرد، و خود را «شاه باقر» نامید و سگه به نام خود زد.

جعفرخان زند، پادشاه جدید زندیه در ۸ فرسخی اصفهان از طغیان باقرخان مطلع شده و به اصفهان حمله برد. سپاهیان باقرخان نیز به مخالفت او برخاسته و قصد کشتن او را داشتند. وی از طالار طویله فرار کرد و موفق به خروج از اصفهان شد. اما در رویدشت گرفتار شده و به اصفهان آورده شد و به دستور جعفرخان او را در قلعه طبرک زندانی کردند.

در این هنگام آقا محمد خان قاجار مدعی سلطنت و رقیب سرسخت زندیه به سوی اصفهان حرکت کرد. جعفرخان که یارای مقاومت نداشت. تمام اثاثیه سلطنتی و خانواده خود را رها کرده و از اصفهان به شیراز گریخت. آقا محمد خان به اصفهان وارد شد، و باقرخان را آزاد کرد و حکومت اصفهان را به او داد و خود به طرف طهران حرکت کرد و در تهران به سال ۱۲۰۰ق به تخت سلطنت نشست. در این زمان جعفرخان بار دیگر به اصفهان حمله کرده و اصفهان را تصرف کرد. باقرخان به قلعه طبرک پناه برد و تا سه ماه مقاومت کرد، اما بالاخره دستگیر شده و به شیراز برده شد و در ۲۱ محرم ۱۲۰۱ق در شیراز به قتل رسید.

قبر او در قبرستانی قدیمی در خیابان رباط اصفهان وجود داشته است. [ولی امروزه قبر او از بین رفته و در جای قبرستان قدیمی، مدرسه هدایت را ساخته اند. مرحوم مهدوی معتقدند او در جنگ و ستیز با زندیه در حوالی محله تیران و آهنگران در شمال اصفهان کشته شده و در این قبرستان مدفون شده است.]

از آثار باقرخان تغییر مسیر چشمه قطعه طبرک از روستای «اران» به «خوراسکان» و همچنین بنای حمام در خوراسکان بوده است. (۱)

محمد باقر قزوینی اصفهانی

محمد باقر بن گل محمد قزوینی اصفهانی، [از خطاطان قرن سیزدهم هجری بوده و مدتی در اصفهان سکونت داشته است]. در سال ۱۲۳۱ق کتاب «جلاء العیون» علامه مجلسی را به خط نسخ، جهت آقا صفر تاجر قزوینی اصفهانی در شهر زنجان نوشته است. کتاب در کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد به شماره ۹۲ موجود است. (۲)

سید محمد باقر امامی گرونی*

حاج سید محمد باقر امامی ابن سید کمال الدین، عالم فاضل پارسا و شاعر ادیب. در سال ۱۳۲۳ش در «تیران» (مرکز بلوک گرّون) اصفهان متولد شد. مادرش فرزند عالم ربّانی حاج سید محمد بهشتی نژاد و پدرش از وعاظ ناحیه گرّون بود.

تحصیلات مقدماتی را در نجف آباد انجام داد و برای ادامه تحصیل راهی اصفهان شد و نزد علمای عالیقدر اصفهان همچون میرزا آقا هاشمی قهدریجانی، حاج شیخ مجتبی لنگرانی، سید مصطفی مهدوی هُرستانی، شیخ عباسعلی ادیب، شیخ احمد فیاض، سید عبدالحسین طیب، سید محمد علی صادقی، میرعلاءالدین مدرّس مطلق، شیخ عباس ایزدی، حاج میر سید علی بهبهانی و حاج شیخ حسین مظاهری تحصیل خود را دنبال نمود و به درجات عالی علم و فضل دست یافت. وی سال ها به تدریس کتب حوزوی از جمله رسائل، مکاسب و کفایه مشغول بود. در سال های جنگ تحمیلی و دفاع مقدس جهت تبلیغ در جبهه های نبرد حضور می یافت. او از سال ۱۳۶۰ش از طرف حضرت

۱- خورشید جی، صص ۴۰۸-۳۶۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۵؛ مزارات اصفهان، صص ۱۴۲ و ۱۴۳.

۲- فهرست گوهرشاد، ج ۱، ص ۹۸.

امام خمینی (ره) به عنوان امام جمعه شهر «تیران» برگزیده شد و علاوه امامت جمعه، در ارشاد مردم و رفع مشکلات شرعی و اجتماعی آنان تلاش فراوان می نمود.

وی سرانجام پس از ۴ سال تحمّل بیماری سخت، در روز ۲۱ خرداد ۱۳۸۶ ش/ برابر با ۲۵ جمادی الاوّل ۱۴۲۸ ق وفات یافته و پس از تشییع شایسته در اصفهان، در گلزار شهدای تیران مدفون گردید.

مجموعه اشعار او با عنوان «دیوان محبت» به چاپ رسیده است.

محمد باقر اصفهانی

محمد باقر بن محمد محسن اصفهانی، خطاط نسخ نویس، در ربیع الثانی ۱۲۶۷ ق کتابت نسخه ای از «حقایق اسرار طب» تألیف: حاج محمد کریم خان کرمانی را به خط نسخ به پایان رسانیده است. نسخه به شماره ۴۴۳۵ در کتابخانه ملی ملک در تهران موجود است. (۱)

ملا محمد باقر خوزانی

ملا محمد باقر خوزانی ابن ملا محمد محسن شیرازی، از علمای قرن سیزدهم هجری. پدرش از شیراز به اصفهان آمد و پس از تحصیل، در محله «خوزان» از توابع «سیده ماربین» [خمینی شهر فعلی] ساکن شد. ملا محمد باقر در نوجوانی به تحصیل علوم دینی پرداخت، ولی به مسلک شیخیه روی آورده و برای ترویج این فرقه تلاش زیادی به عمل آورد و تعدادی از اهالی سیده و دهات اطراف مسلک او را پذیرفتند از جمله برادرزاده اش محمد رضا بن محمد مهدی بن ملا محمد محسن. این فعالیت ها از سوی شیخیه باعث اختلافات و درگیری های فراوانی در سیده شد تا اینکه عالمی جوان به نام میر محمد حسین میردامادی معروف به «مقدس» که از زهاد و مقدّسین آن دیار بود به مخالفت با شیخیه پرداخت.

ملاً باقر نیز عده ای را مأمور مسموم کردن آن عالم ربّانی کرد و مقدّس مسموم شده و وفات یافت. این اقدامات موجب بیزاری پدرش ملاً محسن شد تا حدّی که فرزند را نفرین کرد و از اعمال او ابراز تنفّر نمود.

سال فوت ملاً باقر معلوم نیست. محل قبر او در مسجد ملاً محسن واقع در محله «خوزان» از توابع سیده ماریین قرار دارد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «الاستصحاب» ۲. «ذرائع الأصول» ۳. «الرضاع» ۴. «القرآن الکریم فی تفسیر قرآن العظیم» ۵. «اللوامع الفقهیّه» (۱)

سید محمّد باقر حسینی اصفهانی

سید محمّد باقر بن سید محمّد حسینی اصفهانی، از ائمه جماعت در محله بیدآباد است. ظاهراً از شاگردان مرحوم میر سید حسن مدرس بوده و پس از وفات در بقعه ایشان واقع در مسجد رحیم خان مدفون گردید.

وی پدر آقا حسین منجم بیدآبادی اصفهانی می باشد. (۲)

میر محمّد باقر داماد

میر محمّد باقر مشهور «میرداماد» بن شمس الدّین محمّد داماد حسینی استرآبادی، عالم فاضل، حکیم فیلسوف، ادیب عارف متخلّص به «اشراق».

پدرش داماد شیخ علی محقّق کرکی بوده و فرزند به میرداماد معروف شده است.

در اغلب منابع سال تولد میرداماد ذکر نشده است. تنها در کتاب «نخبه المقال فی أسماء الرجال» آمده که او در سال ۹۶۹ق متولّد شده است. (۳)

تحصیلات او اغلب نزد دائی اش شیخ عبدالعالی بن شیخ علی کرکی، میر فخرالدّین

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۴؛ تراجم الرجال، ج ۲، صص ۶۰۹ و ۶۱۰.

۲- مزارات اصفهان، ص ۱۶۹.

۳- حکیم استرآباد میرداماد، ص ۴۷.

محمد سماکی استرآبادی، سید نورالدین علی عاملی (شاگرد شهید ثانی) و شیخ حسین بن عبدالصمد عاملی (پدر شیخ بهائی) صورت گرفته است. (۱)

تاج الدین حسین صاعدی، (۲) سید ابوالحسن موسوی عاملی، سید حسین بن حیدر عاملی کرکی، شیخ عبدعلی بن محمود خادم جابلقی نیز از اساتید و مشایخ میرداماد بوده اند. (۳)

عموم نویسندگان کتب تراجم و رجال که ذکری از او کرده اند وی را به عظمت و بزرگی و جامعیت در علوم فقه، حدیث، تفسیر، فلسفه، حکمت، ادب و شعر سروده اند و از او به عنوان «معلم ثالث» یاد کرده اند. [میر داماد مقارن انتخاب اصفهان به پایتختی دولت صفویه در اوایل قرن یازدهم هجری به اصفهان کوچیده و مجلس درس و بحث در این شهر برقرار کرده است. خصوصاً در رواج فلسفه از راه تألیف و تحقیق و تدریس سهم بسیاری داشته است. [علمای بزرگ قرن یازدهم هجری اغلب از شاگردان او بوده اند، از جمله میر سید احمد علوی عاملی، ملا محمد باقر محقق سبزواری، ملا محمد تقی مجلسی، آقا حسین خوانساری، سید علاءالدین حسین خلیفه سلطان، ملا خلیل قزوینی، ملا عبدالرزاق فیاض لاهیجی، ملا محسن فیض کاشانی، ملا صدرا، و غیره.

[شاه عباس صفوی به او ارادات و علاقه بسیار داشته و در سفرها و لشکرکشی های خود نیز او را به همراه می برده است.]

شیخ بهائی و میرفندرسکی از معاصرین و معاشران او بوده اند و روابط آنها با یکدیگر بسیار دوستانه و صمیمانه بوده است.

او مردی زاهد و پرهیزکار بود و همیشه قرآن می خواند و در ادای نوافل می کوشید و در تزکیه و تصفیه نفس اهتمام داشت و چنانچه مشهور است چهل سال شبها پهلو بر بستر نگذاشت. (۴)

میرداماد در شعر «اشراق» تخلص می کرده و دیوان اشعار او موجود است.

۱- تاریخ ادبیات در ایران، ج ۵، ص ۳۰۶.

۲- حکیم استرآباد، ص .

۳- یادنامه سید بحرالعلوم میردامادی، ص ۱۶.

۴- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۱۷.

این رباعی از اوست:

نتوان ز غم تو دل به تدبیر برید

کودک نتوان به مهر از شیر برید

بر من نتوان بست به زنجیر دلت

وز تو نتوان دلم به شمشیر برید

[او کتاب های بسیاری تألیف کرده که دانشمند محقق دکتر سید علی موسوی بهبهانی آنها را فهرست و معرفی نموده که از آن جمله است:

۱. «الْقَبَسَات» ۲. «تقویم الإیمان» ۳. «شرح صحیفه سجادیه» ۴. «تعلیق بر اصول کافی» ۵. «شرعه التسمیه» ۶. «الرواشح السماویه»
۷. «شارع النجاه» ۸. «جذوات» ۹. «السبع الشداد» ۱۰. «دیوان اشعار»^(۱)

میرداماد در آخرین سال زندگی خود در سال ۱۰۴۱ق به همراه شاه صفی عازم زیارت عتبات عالیات شده و در مسیر مابین کربلا و نجف وفات یافته و در نجف اشرف مدفون گردید.

ملا عبدالله امانی کرمانی ضمن مرثیه ای مآده تاریخ وفاتش را چنین سروده است:

خرد از ما تمش گریان شد و گفت:

«عروس علم و دین را مُرد داماد»^(۲)

۱۰۴۱

۱- حکیم استرآباد، صص ۱۱۳-۱۰۷.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۲، ص ۶۹۷.

سید محمد باقر موسوی

سید محمد باقر موسوی ابن آقا سید محمد بن سید عبدالرحیم بن سید مؤمن بن سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی.

در سال ۱۲۸۱ش در اراک متولد شد. وی از متخصصین فن چاپ بود و در زادگاه خود «چاپخانه موسوی» را تأسیس کرد و در سال ۱۳۱۲ش روزنامه «عراق» را منتشر ساخت. مدتی بعد چاپخانه را به طهران منتقل نموده و روزنامه را در آنجا منتشر ساخت. (۱).

میر محمد باقر گلستانه

میر محمد باقر فرزند میر علاء الدین محمد بن محمد علی گلستانه در اصفهان نزد پدر دانشمند خود و نیز علامه ملا محمد باقر مجلسی به تحصیل پرداخته و از ملا محمد بن عبدالفتاح تنکابنی (فاضل سراب) اجازه روایت دریافت نموده است. شیخ محمد بن محمد زمان کاشانی از او روایت می کند.

صاحب عنوان در سال ۱۱۲۰ه. نسخه ای از کتاب «قواعد الاحکام» علامه حلی را کتابت نموده که در کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می شود. (۲).

میرزا محمد باقر نواب لاهیجی

میرزا محمد باقر بن محمد بن محمد نواب لاهیجی، فقیه، حکیم، محدث و فقیه عالیقدر، از اکابر علمای عهد فتحعلی شاه قاجار.

اصلاً از اهالی لاهیجان است ولی سال ها در اصفهان به سر برده از درس میرزا

۱- تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۴، ص ۱۰؛ بیان المفاخر، ج ۲، صص ۱۸۰ و ۱۸۱.

۲- الکواکب المنتشرة، صص ۹۴ و ۹۵؛ تلامذه العلامة المجلسی، ص ۱۵۷؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۲۱ و ج ۲، ص ۱۹؛ فوائد الرضویه، ج ۲، ص ۳۶۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، صص ۴۲۹ و ۴۳۰؛ مجموعه مقالات همایش فاضل سراب، ص ۱۶۳.

ابوالقاسم مدرس [و آقا محمّد بیدآبادی] بهره گرفته است. در این زمان همدرس، معاشر و مصاحب ملّا علی نوری فیلسوف مشهور بوده و بعداً که در دستگاه زندیه به مقاماتی رسیده، رفاقت با او را از یاد نبرده و جهت او از دولت مستمری گرفته و مزرعه ای جهت اعاشه او از طرف دولت به او بخشیده است.

ظاهراً سید مهدی بحرالعلوم نیز از اساتید مرحوم نواب است.

وی در علوم زمانه خویش همچون، فقه، اصول، کلام، حدیث، ادبیات فلسفه، نجوم و ریاضیات استاد بوده و از تألیفاتش بر می آید که در همه این علوم غور و تحقیق و تدقیق داشته است.

سبب ارتقاء او به مقامات عالیّه حکومتی نیز چنین بوده که در زایجه طالع جعفرخان زند دیده بود که در فلان وقت کریم خان وفات می کند و جعفرخان سلطان می شود. پس به او خبر داد، پس مطابق آن خبر، جعفرخان به تخت سلطنت نشسته، مرحوم نواب را وزیر خود نمود. پس از آن به تدریس معقول پرداخته و به خواهش فتحعلی شاه به نگارش تفسیر مشغول شد.

وی سرانجام در اواخر عمر به طهران رفته و در ۳ شعبان ۱۲۴۸ق در سن حدود ۷۳ سالگی وفات نموده و ظاهراً در صحن آستان حضرت عبدالعظیم علیه السلام در شهر ری مدفون گردیده است.

از میرزا محمّد باقر نواب تنها یک پسر به نام میرزا محمّد و یک دختر که همسر آقا محمّد علی هزار جریبی گردید به جای ماند.

این تألیفات از اوست:

۱. «ترجمه کشف الغطاء» ۲. «تحفه الخاقان»، در تفسیر فارسی قرآن مجید که به خواهش فتحعلی شاه قاجار تألیف نموده و شامل چهار مجلد است که به چهار بخش قصص، احکام، مواعظ و معارف تقسیم شده است. ۳ «شرح نهج البلاغه» به فارسی در دو مجلد، که جلد اول در غرّه رمضان المبارک ۱۲۲۵ق و جلد دوم در عصر روز جمعه غرّه جمادی الاولی ۱۲۲۶ق تألیف شده و به همت جهانگیر خان قشقائی و تحقیق و

تصحیح جمعی از فضلاء همچون شیخ احمد کرمانی، جمال الدین واعظ موسوی و سید محمد طبسی، در سال ۱۳۱۷ق در طهران چاپ سنگی شده است. ۴. «کتابی در فقه» [۵. «تعلیق بر روضه البهیة»] ۶. «حاشیه شوارق الالهام» (۱).

باقرخان عراقی*

باقرخان عراقی فرزند محمد انصار ترک همدانی، از چهره های آزادیخواه و مبارز عصر مشروطیت و پس از آن است.

او در حدود ۱۲۸۹ق در اصفهان متولد شد. در ۵ سالگی پدر را از دست داد. او تحصیلاتش را در اصفهان به پایان رساند و به تدریس مشغول شد. او پس از رفتن به تهران و آشنایی با حیدر عمو اوغلی، تمایلات سوسیالیستی یافته و پس از مدتی به نهضت جنگل پیوست. او در نبره‌هایی که در گیلان رخ داد مجروح شد و پس از مدتی در گذشت و چون مادرش از بستگان ملا احمد ملاباشی (از بنیان تکیه میرزا ابوالمعالی) بود. در تکیه میرزا ابوالمعالی کلباسی در تخت فولاد به خاک سپرده شد. او برادر بزرگتر تقی فداکار بنیان گذار اتحادیه های کارگری اصفهان است. (۲).

سید محمد باقر رجائی

سید محمد باقر رجائی بن سید محمود بن آقا سید محمد جواد موسوی، عالم عامل و فقیه کامل، در سال ۱۳۱۹ه.ق در اصفهان متولد شد و خدمت جمعی از بزرگان از جمله برادر دانشمندش سید حسین رجائی، میر محمد صادق خاتون آبادی، آقا شیخ

۱- قصص العلماء، (چ ۱۳۸۰ه.ق)، ص ۱۴۷؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۳۵۷ و ۳۵۸؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۱۲۳؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۵۵؛ مکارم الآثار، ج ۴، صص ۱۲۳۴-۱۲۲۹؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۴۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۶۵؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۱۸۸ و ۱۸۹؛ آشنای حق، صص ۵۱ و ۵۲؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۳۱۷؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۲۸۴؛ فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۷۰؛ فهرست مدرسه مروی، ص ۱۷۶.

۲- اتحادیه های کارگری و خودکامگی در ایران، ص ۴۲؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

محمد رضا نجفی و سید ابوالقاسم دهکردی به تحصیل پرداخت. سپس در سال ۱۳۵۹ ه. ق به نجف اشرف مهاجرت کرده نزد آیات عظام آقا سید ابوالحسن اصفهانی، حاج سید ابوالقاسم خوئی، آقا سید عبدالهادی شیرازی، آقا ضیاءالدین عراقی و آقا شیخ محمد کاظم شیرازی به تکمیل تحصیلات خویش پرداخته، اجازه اجتهاد از آقا سید ابوالحسن اصفهانی و سید عبدالهادی شیرازی و اجازه روایت از شیخ آقابزرگ طهرانی دریافت نمود و به اصفهان بازگشت و به ترویج و تبلیغ احکام و تدریس و اقامه جماعت پرداخت. سالها در مسجد بازار جنب سه راه نیم آورد به اقامه نماز و تدریس مشغول بود و در این اواخر در مسجد الاقصی واقع در فلکه فلسطین به اقامه نماز جماعت می پرداخت. او سالهای آخر عمر را به خاطر عارضه سکته خانه نشین و بستری بود تا اینکه در چهارشنبه ۲۶ ربیع الثانی ۱۴۱۱ ه در منزل خود وفات یافته، جنازه با تشییع شایسته و با حضور مردم اصفهان به قم حمل و در آنجا به خاک سپرده شد. (۱)

باقر خاص اصفهانی

میرزا باقر آشوری متخلص به «خاص» فرزند مرتضی، شاعر ادیب، در طهران متولد شد. در اصفهان ساکن بوده، در آبان ماه ۱۳۳۳ به مرض سکته وفات یافت. به ندرت شعر می گفت. از اوست:

جز تو ای دوست مرا نیست دگر دادرسی

خوش بود گر که مرا خویش به فریاد رسی (۲)

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۲، ص ۲۹۸؛ یادنامه سید بحر العلوم میردامادی، صص ۵۵ و ۵۶.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۶۸.

سید محمد باقر موحّد ابطحی*

سید محمد باقر موحّد ابطحی فرزند سید مرتضی، عالم فاضل و فقیه محقق معاصر، در شب اول ماه رمضان سال ۱۳۴۷ق در اصفهان از دختر مرحوم سید محمد تقی فقیه احمدآبادی متولّد شد. مقدمات و سطوح فقه و اصول را در اصفهان نزد والد ماجدش و اساتیدی چون حاج آقا رحیم ارباب و شیخ محمود مفید و هیئت را در نزد مجتهدالعلماء نجفی فراگرفت. در سال ۱۳۶۶ق به قم مهاجرت نموده و با این که کمتر از ۲۰ سال داشت، در درس خارج آیات عظام حاج آقا حسین بروجردی، سید محمد حجت و سید احمد خوانساری شرکت نمود. سپس در درس آیات عظام امام خمینی، شیخ محمد علی اراکی، سید محمدرضا گلپایگانی، سید کاظم شریعتمداری و سید محمد محقق داماد حاضر شده و فلسفه را از علامه سید محمدحسین طباطبایی آموخت. طب را نیز نزد پدر خود و میرزا محمد طیب زاده فرا گرفت.

او سالهاست که به تحقیق اخبار و احادیث اهل بیت علیهم السلام مشغول است و تعدادی از کتاب های حدیثی قدماء را تصحیح و تحقیق نموده و به چاپ رسانیده است که از آن جمله است: «عوالم العلوم» تألیف شیخ عبدالله بحرانی.

تأسیس مدرسه الامام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در قم، مدرسه علمیه در شهرستان اقلید و مساجد بسیار و دو باب درمانگاه در اقلید از اقدامات ایشان می باشد. (۱)

سید محمد باقر درچه ای

آقا سید محمد باقر درچه ای بن سید مرتضی بن سید احمد میرلوحی درچه ای اصفهانی، از اکابر علماء و مجتهدین و اعظم فقهاء و مدرسین.

در سال ۱۲۶۴ق در روستای «درچه» در نزدیکی اصفهان متولّد شده و پس از

۱- گنجینه دانشمندان، ج ۲، صص ۲۴۹-۲۴۷؛ الغدیر فی التراث الإسلامی (تألیف: علامه سید عبدالعزیز طباطبایی)، ص ۲۲۰.

تحصیلات مقدماتی در اصفهان نزد آقا میرزا محمد باقر چهارسوقی (صاحب روضات) [و شیخ محمد باقر نجفی مسجد شاهی] و میرزا ابوالمعالی کلباسی و میرزا محمد حسن نجفی به تحصیل پرداخته و پس از چندی به نجف اشرف مهاجرت فرموده و از درس آیات عظام میرزا محمد حسن شیرازی، میرزا حبیب الله رشتی و سید حسین کوه کمری پرداخت.

آن گاه به اصفهان مراجعت نموده و در مدرسه نیم آورد ساکن گردیده و به تدریس فقه و اصول مشغول شد و در مسجد بازارچه وزیر اقامه جماعت نمود. چندی نگذشت که در تدریس و زهد و مقام علم و فضل زبانزد خاص و عام گردید و پس از وفات سید اسماعیل صدر (در کاظمین) بسیاری از مردم اصفهان و بسیاری از شهرهای ایران از او تقلید می کردند. [زندگی زاهدانه و بی آلایش داشت و با قناعت زندگی می کرد. در تدریس فقه و اصول خبره و دقیق و عمیق بود. صدها عالم عالیقدر از محضر او بهره برده و بسیاری از آنان به اجتهاد دست یافتند که از آن جمله است حاج آقا حسین بروجردی (علیه الرحمه) در ایمان و عقیده ثابت قدم بود و در عین حال با خرافات و پیرایه های بسته شده به دین صریحاً مخالفت می نمود.

در ماجرای مشروطیت نیز برخلاف بسیاری از علماء طرفدار مشروطیت اصفهان، کاملاً مخالف بود.]

سرانجام در شب ۲۸ ربیع الثانی سال ۱۳۴۲ق بر اثر سکته در حمام درچه وفات یافته و پس از تشییع و عزاداری باشکوه و کم نظیر مردم اصفهان و شهرها و قصبات اطراف، به تخت فولاد برده شد و در تکیه کازرونی در جوار مزار آخوند گزی مدفون گردید.

ماده تاریخ وفاتش را میرزا حبیب الله نیز چنین گفته است:

یا تَبَّرْ انْقَصَ بَسْعَ قَل لِرَحْلِهِ

«العلم قد مات من فقدان باقره»

۱۳۴۹-۷=۱۳۴۲

میرزا حسن خان جابری انصاری نیز گوید:

از صف علم الیقین آمد یکی بیرون و گفت

«باقر از علم الیقین شد جانب حق الیقین»

وی را تألیفاتی است که از آن جمله است:

۱. «یک دوره فقه و اصول» در شانزده جلد ۲. «رساله در جبر و تفویض» (۱)

میرزا محمد باقر خلیفه سلطانی

میرزا محمد باقر خلیفه سلطانی معروف به «صدر خاصه ثانی» فرزند نواب میرزا محمد مقیم بن میرزا محمد نصیر بن سید حسن بن سید حسین خلیفه سلطان (سلطان العلماء)، از اجله علماء و فضلاء اصفهان، در خدمت پدر خود تحصیل نموده و از او روایت می کند. وی پس از وفات در قبرستان ستی فاطمه، مقبره خانوادگی خود مدفون گردید. (۲)

محمد باقر کردآبادی

محمد باقر بن ملک محمد کردآبادی، در ۲۲ ربیع الثانی ۱۱۲۱ق در نجف مجموعه ای از هفت رساله از تألیفات حیدرعلی شیروانی اصفهانی را فراهم کرده که به شماره ۴۲۹۲ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳) به ظن نویسنده،

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۶۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۷۰ و ۳۷۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۷۱ و ۱۷۲؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، صص ۱۳۰ و ۱۳۱؛ نقباء البشر، ج ۱، صص ۲۲۴ و ۲۲۵؛ تاریخ اصفهان و ری، ص ۳۹۰؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۱۷-۳۱۵ و ۳۹۴؛ معجم رجال الفکر و الادب، ص ۳۵؛ آگهی شهان از کار جهان، ج ۳، صص ۱۴۷ و ۱۴۸؛ مدرس، ج ۲، صص ۳۰۸ و ۳۱۴؛ سیاحت شرق، ص ۱۶۴؛ دولت دیدار، صص ۲۷۰ و ۲۷۱؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، ص ۲۴۳؛ روضه رضوان، صص ۱۱۶-۱۱۳؛ ستاره ای از شرق، اغلب صفحات؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۱۸۷-۱۸۵؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، صص ۱۶۰-۱۵۴.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۸۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۲۴؛ مزارات اصفهان، ص ۲۴۷.

۳- فهرست خوشنویسان و کاتبان اصفهان: خطی.

صاحب عنوان شاگرد حیدرعلی شیروانی بوده است.

[کردآباد، به کسر کاف و سکون راء، از دهات جی اصفهان بوده و اکنون به شهر پیوسته و از محلات شرق اصفهان است.]

محمد باقر بن منبوق

محمد باقر بن منبوق، از افاضل قرن یازدهم هجری بوده و در سال ۱۰۶۷ق در مدرسه جدّه اصفهان مجموعه ای از رسائل مختلف را ترتیب داده که از جمله رساله «اسرار الصلوه» شیخ الرئیس بوده است. (۱)

محمد باقر باغاتی

محمد باقر بن محمد مؤمن اصفهانی باغاتی [نسخ نویس و کاتب قرن سیزدهم هجری] در سه شنبه ۵ ربیع الاول ۱۲۲۴ق کتابت نسخه ای از «من لا یحضره الفقیه» را به پایان رسانیده، نسخه به شماره ۱۲۲۵ در کتابخانه ملی ملک در تهران موجود است. (۲)

[باغات در عصر صفویه از محله های معروف اصفهان بوده است.]

ملا محمد باقر محقق سبزواری

ملا محمد باقر محقق سبزواری فرزند محمد مؤمن، عالم فاضل فقیه، متکلم و محدث از بزرگان مجتهدین و رؤساء علماء و مدرسین اصفهان معروف به «محقق سبزواری» و «صاحب ذخیره»، در سال ۱۰۱۷ه.ق در سبزواری متولد گردیده و در جوانی به اصفهان آمده و به تحصیل پرداخته است. اساتید و مشایخ اجازه ایشان عبارتند از:

میرزا ابوالقاسم فندرسکی، شیخ احمد بحرانی، ملا محمد تقی مجلسی، ملا حسنعلی شوشتری، شیخ حسن مقری عاملی، سید حسین بن حیدر بن قمر کرکی، ملا حیدر خوانساری، شیخ بهاءالدین محمد عاملی و قاضی معز.

۱- الذریعه، ج ۲، ص ۴۸.

۲- فهرست ملک، ص ۷۲۹.

وی پس از وصول به مقام اجتهاد به تدریس پرداخته و دهها شاگرد دانشمند از محضر درس او بهره مند شده اند.

وی نزد شاهان و بزرگان صفویه صاحب اعتبار و احترام بوده و مدّتی منصب امام جمعه و شیخ الاسلام را به عهده داشته است. در زمان شاه عباس دوم تولیت مدرسه ملّا عبداللّه به وی واگذار گردید.

از آثار خیریه ایشان در اصفهان احداث بازارچه، حمام، مسجد و دیوانخانه شیخ الاسلام در محلّه سینه پایینی و در مشهد، مدرسه سمیعیه است که به همت میرزا سمیع و با اجازه و دستور ایشان صورت گرفته است.

محقق سبزواری در عصر خود مرجع حل مشکلات شرعی و اجتماعی مردم بوده و در راه ارشاد مردم و کمک به ضعیفان و رفع نیاز نیازمندان اهتمام فراوان داشته است. و عمر را صرف تحقیق و تألیف و تدریس و عبادت نموده تا اینکه در ۸ ربیع الاول ۱۰۹۰ ه. ق وفات یافته، جنازه به مشهد مقدّس نقل و در سرداب مدرسه میرزا جعفر مدفون گردید.

در تاریخ فوت آن مرحوم گفته اند: «شد شریعت بی سر و افتاد از پا اجتهاد» شریعت (۹۴۰) + اجتهاد (۴۱۱) = ۱۳۹۴

۱۰۹۰ = (شد) ۳۰۴ - ۱۳۹۴

ماده تاریخ زیر نیز از نویسنده این کتاب است:

چون مسافر شد محقق در زمان

جانب خلد برین از این جهان

گشت تاریخ رحیل آن جناب

«پا نهاد اندر بهشت جاودان»

۱۰۹۰

ایشان طبع شعر داشته و گاهی شعر می سروده، این رباعی از اوست:

در عالم تن چه مانده ای بی مایه

پایی بردار و بگذار از نه پایه

از مشرق جان بر تو نتابد نوری

تا از پی تن همی روی چون سایه

کتب زیر از تألیفات اوست:

- ۱ «حاشیه بر شرح اشارات» ۲. «حاشیه بر شبهه استلزام محقق خوانساری» ۳. «حاشیه بر شفا» ۴. «حاشیه بر قانون» (غیرمدون) ۵. «خلاصه» ۶. «ذخیره المعاد در شرح ارشاد الازدهان»، مطبوع ۷. «روضه الأنوار عباسی» ۸. «رساله فی الغناء» ۹. «کفایه المقتصد» ۱۰. «مفاتیح النجاه عباسی»، در دعا به فارسی. (۱)

سید محمد باقر نحوی

سید محمد باقر نحوی بن سید مهدی بن آقا محمد حسن مجتهد بن سید محمد تقی مستجاب الدعوه، عالم فاضل و مجتهد زاهد. در سال ۱۳۰۳ق در اصفهان متولد شد و نزد علمای این شهر همچون میرزا ابوالحسن بروجردی، سید ابوالقاسم دهکردی، میرزا احمد مدرس، شیخ احمد بیدآبادی، آقا سید محمد باقر درچه ای، شیخ محمد رضا نجفی، ملا محمد حسین فشارکی، شیخ علی مدرس یزدی، آخوند ملا محمد کاشانی و سید محمد مدرس نجف آبادی تحصیل نموده و به اجتهاد نائل آمد و سپس به ترویج دین و اقامه جماعت (در مسجد بازار کفاش ها و مسجد میرزا باقر) مشغول شد.

وی از آقا شیخ محمد رضا نجفی، آخوند فشارکی و حاج میرزا ابوالحسن بروجردی اجازه داشته و تاریخ اجازه مرحوم بروجردی ماه رجب سال ۱۳۴۷ق بوده است.

او عمری را به زهد و قناعت گذرانیده و سرانجام در پنج شنبه ۵ جمادی الاول ۱۳۵۰ق بر اثر سکت و وفات یافته و در تکیه خاندان مهدوی در تخت فولاد مدفون

۱- خاندان شیخ الاسلام اصفهان، صفحات متعدد؛ تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۲۰؛ سلافه العصر، ص ۴۹۱؛ وقایع السنین و الاعوام، صص ۵۰۲ و ۵۰۳ و ۵۳۴؛ مصقی المقال، ص ۹۱ و ۹۲؛ بغیه الطالب، ص ۱۷۱؛ لباب الالقاب، صص ۲۷ و ۲۸؛ شمس التواریخ، ص ۱۳؛ فوائد الرضویه، ج ۲، صص ۴۲۵ و ۴۲۶؛ امل الآمل، ج ۲، ص ۲۵۰؛ تعلیقه امل الآمل، ص ۲۵۲؛ ریاض العلماء، ج ۵، ص ۴۴؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۶۷؛ الکنی و الالقاب، ج ۳، ص ۱۵۹؛ هدیه الاحباب، صص ۲۵۳ و ۲۵۴؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۲۴۲؛ الذریعه، ج ۵، ص ۵۷ و ج ۶، ص ۱۱۰ و ج ۲۱، ص ۳۰۸؛ الروضه النضره، ص ۷۱؛ الاعلام، ج ۶، ص ۲۷۲؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۹۵؛ لغت نامه دهخدا، ذیل سبزواری، ص ۲۳۷؛ علّامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، صص ۲۴۳-۲۳۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۷۲.

وی مفتخر به دامادی عالم فاضل ادیب آقا کمال الدین خوانساری بوده و مرحوم خوانساری مادّه تاریخ او را چنین سروده اند:

آن سمی حضرت باقر که بود

نحوی عصرش فصیح و هم بلیغ

سال فوتش را اگر پرسی ز من

گویمت: «ای حیف از او با ای دریغ»^(۱)

سید محمد باقر خاتون آبادی

سید محمد باقر بن سید محمد مهدی بن میر محمد حسین بن میر محمد صالح حسینی خاتون آبادی، عالم فاضل جلیل، در اصفهان ساکن بوده و در قرن سیزدهم هجری می زیسته است. تولد و وفات او معلوم نیست. در کتاب «مرآه الأحوال» از او به عنوان «فاضل صالح» یاد شده است.^(۲)

ملا محمد باقر قمشه ای

آخوند ملا محمد باقر بن حاجی ملا مهدی قمشه ای، عالم فاضل ساکن اصفهان، که از شاگردان ملا حسینعلی تویسرکانی و آقا سید محمد شهشهرانی بوده در جمادی الثانی ۱۳۱۶ه. وفات یافته در تکیه فیض در تخت فولاد مدفون شد.^(۳)

-
- ۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۰۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۹۰ و ۴۹۱؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۲۹۸؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۰۶؛ بوستان فضیلت، صص ۴۹-۵۱.
 - ۲- الکرام البرره، ج ۱، ص ۱۹۲؛ سالنامه دبیرستان فرهنگ، ص ۹۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۲۷۲ و ۲۷۳؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۷۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۲؛ مرآه الأحوال جهان نما، ج ۱، ص ۱۲۴.
 - ۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۱۹۳؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۲۷؛ تاریخ شهرضا، ص ۷۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۶۸.

محمد باقر نیلفروشان*

محمد باقر نیلفروشان فرزند مهدی متخلص به «راجی» شاعر ادیب. در ۱۲ شوال ۱۳۴۲ق در اصفهان به دنیا آمد. ابتدا در مکتب خانه تحصیل کرد. سپس به دبستان قدسیه رفت و دوره دوره متوسطه را در مدرسه معقول و منقول آغاز نمود. اما پس از دو سال ترک تحصیل کرد و به تدریس در دبستانی از مدارس جامعه تعلیمات اسلامی در اصفهان مشغول شد. وی پس از مدتی به تحصیل ادامه داد و پس از اخذ دیپلم به دانشگاه رفت و در رشته حقوق به تحصیل پرداخت. همچنین در حوزه علمیه اصفهان نزد میر سید علی ابطحی، حاج آقا ضیاءالدین علامه، حاج سید عبدالحسین طیب، حاج آقا حسین خادمی، شیخ حیدرعلی صلواتی، شیخ عباسعلی ادیب و شیخ عباس ایزدی به تحصیل علوم دینی مشغول شد.

او از فرهنگیان متدین و پرشور اصفهان بود و در تأسیس مدارس دینی همچون نور دانش و ترقی نقش مهمی داشت.

همچنین او در مقاطع مختلف تحصیلی، تربیت معلم، دانشگاه آزاد و دانشگاه صنعتی شهر کرد به تدریس پرداخت.

استاد نیلفروشان در ۱۲ تیر ۱۳۷۸ش از دنیا رفت و در قطعه ۹ باغ رضوان اصفهان به خاک سپرده شد. گاهی شعر می سرود.

از اوست:

دوران گل شد ای دل و گردید خار خوار

شد بار عاشقان به لب جویبار بار

هر دم هزار ناله مکن چون هزار زار

زیرا که گشت با تو گلی زین دیار یار

بنمود رخ مه من و کرد آشکار کار

تا جلوه ای نمود، بُرد ز آفتاب تاب (۱)

ملا محمد باقر هرندی*

ملا محمد باقر بن محمد مهدی هرندی، عالم فاضل، از دانشمندان قرن دوازدهم هجری. وی در اصفهان نزد جمعی از علماء از جمله آقا جمال الدین خوانساری به تحصیل پرداخت. وی کتاب «حاشیه الرّوضه البهیّه» تألیف آقا جمال الدین محمد خوانساری را در سال ۱۱۱۸ق کتابت کرده و خود بر این نسخه حواشی متعددی نوشته است. (۲) همچنین وی کتاب «الآراء الفقهیه» را تألیف نموده که به شماره ۱۱۴۳/۳ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۳) «ترجمه إرشاد القلوب» دیلمی نیز از آثار اوست. (۴)

سید محمد باقر حجّالاسلام شفتی

حاج سید محمد باقر حجّالاسلام شفتی بیدآبادی اصفهانی ابن سید محمد نقی بن سید محمد زکی بن سید محمد نقی بن شاه قاسم موسوی، از اعظام علماء و اکابر فقهای قرن سیزدهم هجری. نسب شریفش به حضرت حمزه فرزند امام موسی کاظم علیه السلام منتهی می شود.

وی در سال ۱۱۷۵ق در قریه «چرزّه» از قراء طارم علیا (در حدود ۵۰ کیلومتری زنجان و ۶۰ کیلومتری شفت) متولد شده و در ۷سالگی به اتفاق خانواده به شفت مهاجرت نموده و در آنجا مقدمات علوم دینی را آموخته و برای تکمیل آن راهی عتبات عالیات شده و نزد آقا محمد باقر وحید بهبهانی، شیخ جعفر کاشف الغطاء، شیخ سلیمان

۱- آئین فرزاندگی، ج ۷، صص ۱۶۹-۱۶۴؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۰۳؛ تذکره شعرای استان اصفهان، (چ ۲)، ص ۸۲۰.

۲- فهرست مرکز احیاء میراث، ج ۶، ص ۲۸۱.

۳- فهرست مرعشی، ج ۲۹، ص ۴۰.

۴- فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۶، ص ۳۸۲.

عاملی کاظمی، آقا سید علی طباطبائی (صاحب ریاض)، سید محسن اعرجی کاظمی، سید محمد مجاهد، میرزا محمد مهدی شهرستانی و سید مهدی بحر العلوم که همگی از مجتهدین عالی مقام و فقهای بزرگ شیعه بودند کسب فیض نموده و به مقام مشامخ اجتهاد نائل آمد. پس از آن به ایران مراجعت نموده و شش ماه نزد حاج میرزا ابوالقاسم قمی در قم به تحصیل پرداخته و عاقبت در سال ۱۲۱۶ق وارد اصفهان شد و مدت کوتاهی در مدرسه چهارباغ تدریس نمود. سپس در مدرسه شفیعیه در دشت و مدرسه میرزا حسین در محله بیدآباد به تدریس پرداخته و در محله قبله دعا سکونت گزید.

او ابتدا در مسجد میرزا باقر اقامه جماعت نمود و سپس به همت ایشان مسجد بزرگ و معتبری در بیدآباد بنا شد که به «مسجد سید» شهرت یافت.

کم کم آوازه تدریس و مقام علمی و ملکات فاضله و اخلاق حسنه ایشان همه جا را فرا گرفت و بسیاری از مردم اصفهان و نواحی اطراف مقلد و مرید او شدند و بالاخره شهرت و نفوذ کلمه او از ایران نیز در گذشته و بسیاری از مردم ایران و شیعیان سایر سرزمین ها مرجعیت ایشان را پذیرفتند. ثروت ایشان نیز روز به روز افزوده شد و سید حجه الاسلام آن را صرف تربیت فضلاء و مرمت مساجد و مدارس و کمک به نیازمندان و تکمیل کتابخانه خود نمود. برخی از حکام اصفهان و همچنین شاهان قاجار از نفوذ و قدرت او در هراس بودند ولی قادر به جلوگیری از آن نبودند و به ناچار به مقام علمی و ریاست او اذعان داشتند.

سید حجه الاسلام در اصفهان خود رأساً به اجرای حدود شرعی و اقدام علیه مفسدین دست زد. او در عین حال بسیار به عبادت خدا و گریه و مناجات می پرداخت و در زمینه تهجد و بکاء از خوف خدا ضرب المثل شده بود.

وی در تدریس نیز مهارت و توانایی بسیاری داشت در اغلب علوم خصوصاً فقه و اصول، حدیث و رجال استاد اساتید عصر خویش بود و از محضر درس او صدها تن از فضلاء و مجتهدین از بسیاری از نقاط ایران تربیت شدند. [مؤلف فقید در کتاب بیان المفآخر به شرح حال ۱۴۹ تن از شاگردان دانشمند او پرداخته اند.]

در زمان حیات مرحوم سید بسیاری از ادباء و شعراء در مدح و بیان اوصاف او قصاید و اشعار زیبایی سروده اند که اغلب آنها را میرزا محمد علی وفای زواره ای در کتاب «تذکره مآثر الباقریه» گردآوری نموده است.

عاقبت وی در روز یکشنبه ۳ ربیع الثانی ۱۲۶۰ق بر اثر بیماری استسقاء وفات یافت. شاگردش ملا علی اکبر خوانساری او را غسل و کفن نموده و فرزندش حاج سید اسدالله بیدآبادی بر پیکر او نماز خوانده و او را در بقعه ای مخصوص در مسجد سید مدفون ساختند و سال ها بعد جمعی از فرزندان، احفاد و نزدیکان او در آن بقعه مدفون شدند.

حاج عبدالرحیم فسائی متخلص به «عشرت» ماده تاریخ وفات سید حججهالاسلام شفتی را چنین سروده است:

سال تاریخ وفاتش خواستم

گفت عشرت «حجت دین شد تمام»

ایشان کتب بسیاری تألیف نموده که از آن جمله است:

۱. «تحفه الأبرار» ۲. «مطالع الأنوار فی شرح شرایع الإسلام» ۳. «سؤال و جواب» ۴. «الزهره البارقه» ۵. «الحلیه اللامعه» ۶. «الرسائل الرجالیه» (۱)

۱- بیان المفاخر، (۲جلد)؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۷۵-۳۷۳؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۵۳-۱۴۹؛ مزارات اصفهان، ص ۱۶۳؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۹۶؛ قصص العلماء، صص ۱۳۴ و ۱۶۶-۱۴۹؛ تذکره العلماء، صص ۲۱۵-۲۱۳؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۲۶۲-۲۵۵؛ لباب الألقاب، صص ۷۰ و ۷۱؛ بغیه الطالب، ص ۱۷۱؛ هدیه الأحباب، ص ۱۴۰؛ فوائد الرضویه، صص؛ الکنی و الألقاب، ج ۲، ص ۱۷۳؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۱۹۶-۱۹۲؛ الدرریه: مجلدات مختلف؛ ریحانه الأدب، ج ۲، ص ۲۶؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۹۶؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۱۱ و ۳۱۲؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۱۱۱-۱۰۰؛ مکارم الآثار، ج ۵، صص ۱۶۲۰-۱۶۱۴؛ وفيات العلماء، صص ۱۶۴-۱۶۲.

محمد باقر حسینی

محمد باقر شرف الدین ابن الهادی الحسینی، در رجب ۱۰۰۴ ق نسخه ای از «الصّیحه فی علم الأسطراب» و در اواخر شوال ۱۰۲۰ ق نسخه ای از «رساله کریه» هر دو از تألیفات شیخ بهائی را در اصفهان کتابت کرده و در کتابخانه فرهنگ مشهد مقدّس موجود است (۱).

[ظاهراً صاحب عنوان از فضلاء و اهل قلم معاصر جناب شیخ بهائی است.]

میرزا محمد باقر باقلعه ای

میرزا محمد باقر بن میر محمد هادی بن میرزا محمد خاتون آبادی، عارف سالک، از عرفای سلسله نعمت اللّهی. در ۱۷ ذیحجه ۱۳۴۶ ق وفات یافته و در تکیه آغاباشی، جنب تکیه خاتون آبادی ها در تخت فولاد مدفون گردید. (۲)

[جواد شوقی اصفهانی ماده تاریخ فوت او را در این بیت آورده است:

یا در آن جمع هشت «شوقی» و گفت:

«میر باقر مکان بجّت کرد» (۳)

محمد باقر خوراسکانی

محمد باقر بن محمد هادی خوراسکانی، از فضلاى قرن دوازدهم هجرى و از اهالى «خوراسکان» جى اصفهان است. وی مالک نسخه ای از «حاشیه شرایع الإسلام» محقق کرکی بوده و در رمضان ۱۱۶۴ ق بر یکی از برگهای این کتاب یادداشت تملک نوشته است سجع مَهر او «غلام محمد باقر» بوده است. این نسخه به شماره ۶۵۸۴ در کتابخانه

۱- فهرست کتابخانه فرهنگ مشهد، صص ۴۹-۵۱.

۲- نمونه مختصر المکارم، ص ۲۰۲، خطی؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۵۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۳؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۰۵.

۳- دیوان شوقی اصفهانی، ص ۳۳۸.

آیت الله العظمی مرعشی نجفی موجود است. (۱)

محمد باقر اصفهانی*

محمد باقر بن محمد هاشم اصفهانی، خطاط نسخ نویس قرن دوازدهم هجری بوده و در سال ۱۱۴۴ ق نسخه ای از «صحیفه سجاده» را به خط نسخ زیبا کتابت نموده است. (۲)

سید باقر رشتیان*

سید باقر رشتیان ابن سید هاشم نقاش، هنرمند نقاش. در اصفهان متولد شده و نقاشی را از پدر آموخت و سرانجام در ۱۰ شعبان ۱۳۸۰ ق (مطابق سال ۱۳۳۹ ش) در گذشت و در تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ فوت او را احمد رضا غفورزاده (طلاتی) چنین سروده است:

سال تاریخ او «طلاتی» گفت

«آه از مرگ رشتیان عزیز» (۳)

۱۳۳۹

ملا محمد باقر صفای نائینی

ملا محمد باقر جابری نائینی متخلص به «صفا» فرزند ملا هدایت حسین عالم فاضل و ادیب شاعر، در اصفهان به تحصیل پرداخته و به مدارج عالی علم و ادب دست یافت. در نظم و نثر خصوصاً انشاء و فقه و حدیث مهارت داشته، در سال ۱۰۸۲ ه. وفات یافت. (۴) از او تألیفاتی به جای مانده است از آن جمله است:

۱- فهرست مرعشی، ج ۱۷، ص ۱۶۰؛ خورشید جی، ص ۳۰۶.

۲- فهرست مرکز احیاء میراث اسلامی، ص ۶، ص ۳۸۱.

۳- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

۴- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۸۲؛ تاریخ اصفهان (جابری)، چاپ ۱۳۷۸، ص ۳۱۱.

۱. «مفتاح الأفق» یا «مفتاح الحقایق» در اصول دین (۱) ۲. «دیوان اشعار» ۳. «مفتاح الحقایق» (۲).

از اوست:

شب دوری به سان شمع تا وقت سحر سوزم
ز خوناب دل مجروح و از سوز جگر سوزم
ز بس سوراخ سوراخ است تن از ناوک نارش
گهی از سر گهی از سینه گاه از چشم تر سوزم

باقر برهمن

باقر برهمن، شاعر ادیب، در اصفهان ساکن است. گاهی شعر می سراید این دو بیت را به مناسبت کشته شدن حسین صرافیان از فعالان اتحادیه کارگری در ۴ خرداد ۱۳۲۴ سروده:

هر کجا رو آورم سوگ غمی برپاستی
قلب ها و دیده ها مجروح و خون پلاستی
آنکه اندر راه آزادی بدی ثابت قدم
آخ آخ تنگنای گور را مأواستی (۳)

باقر بنا*

باقر بنا، از خوشنویسان گمنام عهد صفویه است. خط ثلث را با نهایت استادی می نوشته و مورد توجه شاه عباس کبیر بوده تا جایی که خط او در مسجد شیخ لطف الله در کنار خط علیرضا عباسی خوشنویس دربار صفویه قرار گرفته است.

دو کتیبه بسیار زیبای ثلث بر کتیبه کاشیکاری با رقم «و بالباقر البنا کاتب هذه

۱- الذریعه، ج ۲۱، ص ۳۲۶.

۲- تاریخ اصفهان (جابری)، چاپ ۱۳۷۸، ص ۳۹۱، (تعلیقات).

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۸۵.

الحروف» در داخل مسجد شیخ لطف الله موجود است. (۱)

این هنرمند، از چشم همه کسانی که درباره آثار تاریخی اصفهان از جمله مسجد شیخ لطف الله کتاب نوشته اند و نیز نویسندگان کتب شرح حال خوشنویسان پنهان مانده است. دکتر هنرفر اولین شخصی است که به نام و اثر او اشاره کرده و در حقیقت او را احیاء کرده است.

آقا محمد باقر بهجت اصفهانی*

آقا محمد باقر اصفهانی متخلص به «بهجت» شاعر ادیب و خوشنویس فاضل در عهد سلطنت فتحعلی شاه، مستوفی عباس میرزا ولیعهد او بوده و خط نستعلیق را نیکو می نوشته و در فنون ادب استاد بود. مدتها در آذربایجان بوده و در زمان سلطنت محمد شاه وفات یافته است. نویسنده «مدایح معتمدیه» شرح حال او و اشعارش در مدح منوچهرخان معتمدالدوله حاکم اصفهان را آورده است. این دو بیت از آنجاست:

دلَم به زلف تو شاد از لب شکر خند است

ز آب خضر به ظلمات تشنه خرسند است

چه شام ها که سحر کردم و ندانستم

درازی شب زلف تو را که تا چند است (۲)

میرزا باقر تبریزی

میرزا باقر تبریزی معروف به «ایبک» شاعر ادیب فاضل، از تبارزه عباس آباد اصفهان بوده به خدمت بسیاری از فضلاء رسیده، مرد صالح پرهیزکاری بود. از اشعار اوست:

۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۴۰۷ و ۴۱۴.

۲- تذکره مدایح معتمدیه، (نسخه خطی)؛ ر. ک. به: حدیقه الشعراء، ج ۱، صص ۲۸۲ و ۲۸۳؛ الذریعه، ج ۹، صص ۱۴۶ و ۱۴۷.

تارهای سر زلف تو چو پیوست به هم

داد اسباب پریشانی ما دست به هم (۱)

محمد باقر توحید اصفهانی

محمد باقر توحید اصفهانی، مؤلف «شرح دعای صباح».

نسخه آن در حاشیه «شرح دعای صباح» میرزا ابراهیم امینی ضمن مجموعه شماره ۳۵۶۷ مجلس شورای ملی ایران موجود است. (۲)

سید محمد باقر حسام السادات

سید محمد باقر حسام السادات اصفهانی، مؤسس مدرسه سادات اصفهان است که در سال ۱۳۳۱ق در محله چهارسوق شیرازی ها تأسیس شده است. صاحب عنوان از فضلاء و ادباء اواخر دوره قاجاریه است. (۳)

باقر سخائی

باقر سخائی، از راه کارگری امرار معاش می کرده و گاهی اشعاری می سروده و دارای طبعی روان بود.

از اوست:

[حب وطن شیوه نیکان بود

حب وطن پاکی ایمان بود

محترم این ملک چو مادر بدار

هموطن خویش برادر شمار (۴)]

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۸۵؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۲۰؛ صحف ابراهیم، ص ۲۷۲، (تعلیقات).

۲- فهرست مجلس، ج ۱۰، بخش سوم، ص ۱۵۳۶.

۳- سالنامه دبیرستان فرهنگ، ص ۴.

۴- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۳۹.

سید محمد باقر تیرانی

سید محمد باقر تیرانی کرونی اصفهانی، عالم فاضل امام جمعه تیران مرکز بلوک کرونی اصفهان. از علمای قرن چهاردهم هجری می باشد. در اصفهان تحصیل نموده، در بلوک مزبور صاحب ریاست و شهرت و قدرت بوده است.

محمد باقر حسینی

محمد باقر حسینی، از خوشنویسان قرن یازدهم هجری است. وی کتیبه سنگاب مسجد خان در اصفهان را به خط نستعلیق کتابت کرده است. (۱)

محمد باقر کارلادانی اصفهانی

محمد باقر خراسانی کارلادانی از فضلاء و نویسندگان در قرن سیزدهم هجری و ساکن قریه «کارلادان» است.

احتمالاً وی از شاگردان مرحوم آقا محمد مهدی کلباسی و خود از فضلاء گمنام اصفهان در قرن سیزدهم هجری می باشد.

از آثارش کتابت نسخه ای از «نورالعیون للمتقین» (رساله عملیه مرحوم آقا محمد مهدی کلباسی) است که آن را در سال ۱۲۷۷ق کتابت نموده و از خود نیز بر آن حواشی مرقوم داشته است که به شماره ۱۷۵۶ در مدرسه فیضیه قم موجود است. (۲)

کارلادان که در این زمان بین الناس به کلادان به ضم کاف فارسی معروف است [از دهات بلوک مارین بوده و حالا به شهر پیوسته و از محلات غرب اصفهان است و مقبره عمو عبدالله سقلا معروف به «منارجنبان» در آنجاست].

۱- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۹۵۵؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۶۰۸.

۲- فهرست مدرسه فیضیه، ج ۱، ص ۲۹۰.

سید محمد باقر دیباج

سید محمد باقر دلال اصفهانی متخلص به «دیباج» از سادات حسینی اصفهان و از محترمین تجار و مورد اعتماد کلیه طبقات بود، متجاوز از ۸۰ سال عمر نموده، در اصفهان پس از سال ۱۳۶۰ ق وفات یافت.

میرزا محمد باقر ذکاءالملک اصفهانی

میرزا محمد باقر ذکاءالملک اصفهانی، از ادبای اواخر دوره قاجاریه است. در اصفهان ساکن بوده و بخش آخر کتاب «الکامل فی التاریخ» تألیف: ابن اثیر را به فارسی ترجمه کرده است. نسخه در یکشنبه ۹ ربیع الاول ۱۳۰۴ ق به نام ظل السلطان ترجمه شده و به شماره ۴۲۱۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

سید محمد باقر زواره ای

سید محمد باقر زواره ای اصفهانی، از علمای زمان شاه سلطان حسین صفوی است. تألیفاتی دارد از آن جمله است «ترجمه بلد الامین» کفعمی. (۲)

محمد باقر سروش اصفهانی

محمد باقر اصفهانی متخلص به «سروش» شاعر و ادیب خوشنویس، در اصفهان به کسب علم و ادب پرداخته و نزد درویش عبدالمجید طالقانی به مشق خط پرداخت. خط شکسته را خوش می نوشته و سرانجام در سال ۱۲۰۵ ق وفات یافته و در تخت فولاد مدفون شده است.

از اوست:

با تو گویم شمه ای از سرگذشت

بی تو آب دیده ام از سرگذشت (۳)

۱- فهرست مرعشی، ج ۱۱، ص ۲۲۱.

۲- الذریعه، ج ۴، ص ۸۴.

۳- تذکره سفینه محمود، صص ۳۷۰ و ۳۷۱؛ تذکره نگارستان دارا، صص ۱۹۹ و ۲۰۰؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۷۶۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۹۴.

آقا محمد باقر سمسوری

آقا محمد باقر سمسوری اصفهانی، خطاط نستعلیق نویس قرن سیزدهم هجری از اهالی قریه «سمسور» خوراسکان بوده، در خط نستعلیق و نسخ استاد بوده و به شیوه محمد صادق و میرعماد خط می نوشته، از آثار او سنگ نوشته قبر مادر شاهزاده در تخت فولاد به تاریخ ۱۲۴۶ و کتیبه عمارت سرپوشیده سیف الدوله (که خراب شده) می باشد. (۱)

مرحوم مهدی بیانی در دوجا از صاحب عنوان نام می برد یک جا به عنوان محمد باقر سمسوری که آثاری از او را به خط نستعلیق با رقم «محمد باقر الإصفهانی» به ذکر می کند و دیگری در بخش نسخ نویسان کتاب خود که اثری از او را به خط نسخ با رقم «محمد باقر الخوراسکانی» معرفی می نماید.

و اما آثاری که مرحوم بیانی معرفی نموده است به شرح زیر می باشد:

۱. یک نسخه «کلمات قصار حضرت امیر» به خط نستعلیق خوش به تاریخ ربیع الاول ۱۲۴۷ق، موجود در کتابخانه سلطنتی سابق.

۲. یک مرقع شامل ۱۲ رقع، به خط نستعلیق خوش در سال ۱۲۳۷ق، موجود در همان کتابخانه.

۳. یک قطعه، به خط نستعلیق خوش از روی خط میرعماد، در سال ۱۲۳۷ق، موجود در مجموعه مهدی بیانی. (۲)

۴. «قرآن مجید» به خط نسخ متوسط، در سال ۱۳۳۵ق، موجود در کتابخانه سلطنتی سابق. (۳)

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۱۰۱۸؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۱۰۱ و ۳۷۲؛ دیوان طرب، مقدمه، ص ۸۸؛ تاریخ اصفهان (مجلد هنر و هنرمندان)، ص ۲۱۳ و ۱۳۶.

۲- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۶۵۵.

۳- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۵۰؛ گنجینه قرآن، ص ۸۳.

سید محمد باقر صدرالکتاب

آقا سید محمد باقر موسوی اصفهانی ملقب به «صدرالکتاب» از خوشنویسان قرن سیزدهم هجری بوده و در طهران به کتابت مشغول بوده و در نسخ نویسی به مقامی منیع رسیده قرآنی را به خط زیبای خود کتابت کرده است که بسیار مطلوب و مطبوع واقع شده [است]. [در خط نستعلیق نیز مهارت داشته و «مثنوی معنوی» را کتابت کرده که در سال ۱۲۹۸هـ چاپ سنگی شده است. (۱)]

میر محمد باقر طباطبایی اصفهانی

میر محمد باقر طباطبایی اصفهانی، عالم فاضل، از شاگردان علامه مجلسی است. علامه مجلسی در انهایی که در سال ۱۰۹۲هـ. برای او نوشته از او با عنوان «السید الایند ذوالمفاخر و المآثر الأمیر محمد باقر وفقه الله تعالی» تجلیل می کند. (۲)

آقا سید محمد باقر طبیب

آقا سید محمد باقر طبیب، از اطباء معروف اصفهان و ساکن محله بیدآباد بوده و در اواخر قرن سیزدهم هجری می زیسته است. (۳)

محمد باقر عامی اصفهانی

محمد باقر اصفهانی متخلص به «عامی» از شاعران قرن سیزدهم هجری بوده و از کسب کرباس فروشی امرار معاش می کرده و اصلش از کاشان بوده است.

از اوست:

- ۱- المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۷۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۳.
- ۲- اجازات الحدیث، صص ۱۶۹ و ۱۷۰؛ تلامذه العلامة المجلسی، ص ۸۰؛ الروضه النضرة، ص ۷۲.
- ۳- تاریخ و جغرافیای چهارمحال، ج ۱، ص ۴۶۵؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۲۳۸.

آنچه در جان و دلم صبر و قرارش خوانند

بُرد از یک نظر آن شوخ که یارش خوانند(۱)

شیخ محمد باقر قزوینی

حاج شیخ محمد باقر قزوینی، از علماء معمر و مدرّسین فاضل معاصر، در حدود سال ۱۲۷۳ق [یا کمی قبل از آن] متولد شد و در اصفهان نزد آخوند کاشی و ملا محمد حسین فشارکی تلمذ نمود. عالمی زاهد و متقی بود و سالها در مدرسه نیم آورد به تدریس هیئت و حساب مشغول بود. جمعی از فضلاء از جمله [آیت الله العظمی سید ابوالحسن اصفهانی، سید محمدحسین آیت میردامادی، سید جعفر میردامادی، سید مرتضی موحد ابطحی] آقا سید حسن احمدی علون آبادی و حاج شیخ عباسعلی ادیب حبیب آبادی نزد او کسب فیض نموده اند.

سرانجام در ۲۸ ربیع الثانی ۱۳۶۵ق در اصفهان وفات یافته و در تکیه میرزا عبدالغفار تویسرکانی در تخت فولاد مدفون شد.(۲)

میرزا باقر قاضی زاده

میرزا باقر تبریزی معروف به «قاضی زاده عباس آباد» عالم فاضل و ادیب شاعر، از دانشوران اواخر عهد صفویه. او نوه قاضی زین العابدین تبریزی است. در محله عباس آباد اصفهان ساکن بود. وی نزد ملا محمد باقر محقق سبزواری، آقا حسین خوانساری و قوام الدین طهرانی رازی به تحصیل پرداخت و در معقول و منقول صاحب مهارت گردید و به تدریس در مدرسه قطیبه مشغول شد. او در بین تبریزیان عباس آباد اعتبار و احترام بسیار داشت و تقسیم گندم و گوسفند تبارزه با او بود.

در بیان مقام علمی او نصرآبادی می نویسد: «در تحصیل علوم سعی بسیار نموده،

۱- سفینه المحمود، ص ۴۰۸؛ تذکره اختر، ص ۱۴۴؛ بهترین اشعار، ص ۳۸۶.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۰۶ و اطلاعات متفرقه نویسنده.

حَقًّا که باقر علوم و جامع کمالات است». و شیخ محمد علی حزین می آورد: به فضایل ظاهری و باطنی موصوف است.

او از دوستان و معاشران میرزا ابوطالب زاهدی لاهیجی بود. فرزند میرزا ابوطالب، شیخ محمد علی حزین لاهیجی در کودکی او را درک کرده است. میرزا باقر قاضی زاده در هفتمین دهه از زندگی خود در حدود سال ۱۱۱۰ق یا کمی قبل از آن در اصفهان وفات یافت. شعر نیکو می سرود و نسبت به فضیلتی معاصر خود با دقایق صناعت شعر آشنایی بیشتری داشت و در نظم اشعار و معما سلیقه اش معیار ادباء شمرده می شد.

این شعر از اوست:

فصل گل و موسم بهار است

گلزار به رنگ و بوی بهار است

بی تو شب ما تیره روزان

چون چشم سفید گشته تار است (۱)

ملا محمد باقر گزی

ملا محمد باقر گزی، عالم فاضل محدث از شاگردان علامه ملا محمد باقر مجلسی است. علامه مجلسی در آخر کتاب الزیارات از کتاب «تهذیب الأحكام» شیخ طوسی که به شماره ۱۹۵۸ در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی نگهداری می شود. در جمادی الاولی ۱۰۸۴.ق برای او اجازه روایت نوشته و از او به عنوان «الفاضل الکامل العامل التقی الذکی» یاد کرده است. (۲)

۱- تذکره شعرای آذربایجان، ج ۲، صص ۷۶-۷۴؛ دانشمندان خوانسار، ص ۱۱۷؛ تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۵۰؛ تذکره المعاصرین (حزین)، ص ۱۳۲؛ تذکره شمع انجمن، ص ۱۲۵؛ کلمات الشعراء، ص ۱۰؛ تذکره حسینی، ص ۷۲؛ تذکره نتایج الأفكار، ص ۱۱۸؛ آتشکده آذر، ج ۱، ص ۱۷۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۲۰؛ دانشمندان آذربایجان، صص ۶۲ و ۶۳؛ صحف ابراهیم، صص ۸۰ و ۸۱؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۷۳.

۲- اجازات الحدیث، ص ۱۷۲؛ تلامذه العلامة المجلسی، ص ۸۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۱۷؛ فهرست رضوی، ج ۵، ص ۵۶.

سید محمد باقر محزون سدهی

سید محمد باقر سدهی متخلص به «محزون»، عالم فاضل و ادیب شاعر [از دانشوران چهاردهم هجری] در محله درب سید محله فروشان سده ماربین [خمینی شهر کنونی] متولد شده و در اصفهان نزد حضرات آیات شیخ محمد تقی آقاجانی و شیخ محمد علی ثقه‌الاسلام نجفی به تحصیل پرداخت. سپس به وطن اصلی خود مراجعت کرده و مرجع شرعیات آن حدود گردید و در یکی از مساجد آنجا اقامه جماعت نمود که مسجد مذکور به نام او شهرت دارد. وی در حدود سال ۱۳۶۷ق وفات یافت. دیوان اشعار او با عنوان «کتاب محزون در مدائح و مصائب» [در ذیحجه الحرام ۱۳۶۵ق در تهران] به طبع رسیده است. این شعر از اوست:

مپرس حالت من در فراق یار امشب

به لب رسیده مرا جان هزار بار امشب

خیال روی توام شعله می کشد بر سر

اگر چو شمع بسوزم عجب مدار امشب (۱)

محمد باقر منیر اصفهانی

میرزا محمد باقر اصفهانی متخلص به «منیر» شاعر ادیب، در هندوستان ساکن بوده و در محضر میر شمس الدین فقیر کسب علم می نموده است. قبل از «منیر» به «فدائی» تخلص داشته و در قرن دوازدهم هجری زندگی می کرده است. (۲)

سید محمد باقر موسوی اصفهانی

سید محمد باقر موسوی اصفهانی، طبیب مخصوص شاه سلیمان صفوی مؤلف کتاب «الادویه القلبیه» است که آن را به امر شاه در یک مقدمه و چهارده باب و خاتمه نوشته

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۴۱۵ و ۴۱۶.

۲- الذریعه، ج ۹، ص ۱۱۱۴.

است. (۱) وی از سادات حکیم سلمانی اصفهان به شمار می رود.

محمد باقر نجم ثانی*

محمد باقر نجم ثانی، از نوادگان امیر یاراحمد خوزانی اصفهانی ملقب به نجم ثانی است. مردی دلیر و شجاع بود و در کمانداری نظیر نداشت. او از صاحب منصبان دربار پادشاه هند بود. نورالدین محمد جهانگیر پادشاه در کتاب خود جهانگیرنامه از دقت و نشانه روی دقیق او ابراز شگفتی می کند.

محمد باقر نجم ثانی با منصب چهارهزاری در نظامت اله آباد به سال ۱۰۴۷ق در گذشت. همسر او ملکه بانو دختر بیگم است و بیگم خواهر ملکه نورجهان بود. نورجهان بیگم نیز در تیراندازی مهارتی عجیب داشت. (۲)

آقا باقر نقاش*

محمد باقر اصفهانی معروف به «آقا باقر نقاش»، از نقاشان و قلمدان سازان هنرمند عصر زندیه و قاجاریه است. وی از شاگردان «علی اشرف» است. همچنین از روی آثار نقاشان ایتالیا مشق و تمرین فراوان انجام داده و در نقاشی مجالس بزم و صحنه های رزم سبکی آمیخته از فرنگی و ایرانی را برگزیده است. او در ساختن گل و بته و مرغ و نقش حیوانات تبخر خاصی داشته و با آب رنگ ساده، سیاه قلم و رنگینه پرداز آثار کم نظیری به وجود آورده است.

سجع آثار او «باقر از بعد علی اشرف شد» و «یا امام محمد باقر» و «کمترین محمد باقر» و «یا باقر العلوم» بوده است. تولد او در اصفهان بوده و اغلب در اصفهان به سر برده است.

از آثار او تابلوی آبرنگ پرندگان روی شاخه پرشکوفه سیب در سال ۱۱۹۵ق و

۱- الذریعه، ج ۱، ص ۴۰۳.

۲- جُنک معانی، ص ۱۲۳.

تصویر میرابوالقاسم فندرسکی در سال ۱۱۹۲ق را می توان نام برد. (۱)

ملا محمد باقر ورنوسفادرانی

ملا محمد باقر ورنوسفادرانی، شاعر ادیب، از قریه «ورنو سفادران» سیده ماریین بوده و در آن قریه مکتب‌داری می کرده، مردی در کمال صلاح و پرهیزکاری بوده و در فنون شعر و ادب و لغز و معما مهارت داشته و [در حدود سال ۱۰۸۱ه. وفات یافته است].

از اوست:

چون بر آرم ناله از دل آیدم صد فوج درد

آری آری خضر راه کاروان بانگ در آست (۲)

بایزید بسطامی

بایزید بن نظام الدین عبدالرزاق بسطامی [از فضلاء قرن یازدهم هجری] در روز پنج شنبه ۲ ربیع الثانی ۱۰۹۹ق کتاب «خلاصه الأذکار» تألیف: فیض کاشانی را در مدرسه مقصودیه ناظریه کتابت نموده است. این نسخه به شماره ۳۸۱۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

ظاهراً مراد از مقصودیه ناظریه، مقصود بیگ ناظر شاه عباس، بانی چهارسو مقصود باشد و احتمالاً مدرسه در چهارسوی نامبرده جنب مسجد شاه [مسجد امام فعلی] قرار داشته است. (۴)

۱- هنر قلمدان، صص ۱۰۵ و ۱۰۶؛ دائرة المعارف هنر، ص ۷۲؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۱۹.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۵۹۷.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۲۷۹۲.

۴- اصفهان: دارالعلم شرق، نسخه خطی، ص ۲۲۵.

بایندر صفوی*

بایندر خان صفوی، شاعر ادیب در قرن یازدهم هجری. او با خاندان صفویّه خویشاوندی داشت و در اصفهان ساکن بود. اما مردی قانع و وارسته بود و دنبال مشاغل دولتی نرفت و عمر را به مصاحبت و معاشرت با شعراء و فضلاء و مردان اهل حال گذراند.

این بیت از اوست:

کاش زلف تو دگر بو به صبا نفروشد

تا صبا منت کونین به ما نفروشد(۱)

سید بحرالعطاء مهدوی هرستانی

سید بحرالعطاء مهدوی بن سید محمد بن سید احمد بن سید محمود زمان هرستانی سدهی عالم فاضل زاهد متقی، از علمای معاصر در روستای «هرستان» از توابع سیده ماربین [خمینی شهر فعلی] متولد شده و در اصفهان نزد علمای عالیقدر چون شهید سید حسن مدرس، سید ابوالقاسم دهکردی، سید محمد باقر درچه ای، سید مهدی درچه ای، شیخ محمد رضا نجفی، میر محمد صادق خاتون آبادی، شیخ محمد تقی آقا نجفی، آخوند ملا محمد کاشانی و جهانگیرخان قشقایی بهره برد و پس از آن به «هرستان» بازگشت و به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت مردم پرداخت. او نسبت به مسائل دینی متعصب و مدافع و به زخارف دنیوی بی اعتنا بود. وی سرانجام در یکشنبه ۲۹ ربیع الثانی ۱۳۷۱ ق وفات یافته و در صحن تکیه سید العراقرین در تخت فولاد مدفون شد.(۲)

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۵۴ و ۵۵؛ تذکره روز روشن، ص ۹۹.

۲- شرح مجموعه گل، صص ۳۵۶ و ۳۵۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۸۲؛ خمینی شهر شهری که باید از نو شناخت، ص ۲۰۷.

سید بحر العلوم میردامادی

سید بحر العلوم میردامادی ابن سید اسدالله صدرالاسلام از اعقاب میر محمد حفیظ بن محمد اشرف بن میر عبدالحسب محمد بن میر سید احمد علوی عاملی.

عالم فاضل عارف، در سال ۱۳۴۵ق در سیده ماربین [خمینی شهر فعلی] متولد شده و مقدمات علوم از صرف و نحو و غیره را در مولد خویش فرا گرفت. سپس جهت تکمیل آن به اصفهان آمده و نزد آقا سید احمد مقدس، شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، شیخ محمد حسین رشتی، شیخ محمد حسین مشکینی، حاج آقا رحیم ارباب، سید محمد رضا خراسانی، سید صدرالدین کوپائی، میرزا علی آقا شیرازی و میر سید علی موسوی بهبهانی تحصیلات خود در فقه و اصول و ادبیات و کلام و اخلاق را انجام داده و سپس به قم هجرت نموده و نزد آیات عظام حاج آقا حسین بروجردی، علامه طباطبائی، امام خمینی و سید شهاب الدین مرعشی نجفی به کسب فیض پرداخت.

وی سالها به ترویج دین و ارشاد مردم مشغول بود و در عمر پربرکت خود چندین مسجد و حسینیه را تأسیس و یا مرمت نموده و شاگردانی را پرورش داد. تأسیس مهدیه میرداماد و مؤسسه خیریه امام رضا علیه السلام از دیگر خدمات اوست.

سرانجام در بامداد یکشنبه ۱۵ ربیع الثانی ۱۴۱۱ق وفات نموده و پس از تشییع، در قبرستان پلارت [معروف به بهشت فاطمه (سلام الله علیها) در خمینی شهر] مدفون شد و بقعه ای باشکوه بر مزار او ساخته شد.

کتابهای: ۱. «اصول دین استدلالی» ۲. «تقریرات درس مرحوم بروجردی» ۳. «رساله در سیر و سلوک»، مطبوع ۴. «سیری در اخلاق اسلامی» از تألیفات ایشان است.

ماده تاریخ فوت او را عالم ادیب فاضل حاج سید مصطفی نحوی چنین سروده است:

غریق از پی تاریخ رحلتش بودم

میان حلقه ماتم به بحر حیرانی

که ناگه آمد «نحوی» به جمع سر زد و گفت:

«ز فوت وی شده بحرالعلوم طوفانی»^(۱)

۱۴۱۱=۱۳۶۱+۵۰

بداق بیگ نسیم شاملو

بُداق بیگ شاملو متخلص به «نسیم» [فرزند سید علی بیگ] شاعر ادیب [در هرات متولد شده و در اصفهان اقامت گزیده]^(۲) جوانی خوش طبع و صاحب کمال بوده و پس از وفات در مزار بابارکن الدین مدفون گردید.^(۳) [دیوان او بالغ بر سه هزار بیت است] از اوست:

خموشی فیض را دارد سخن پرداز می داند

نخستین آنکه ساکت هیچگه ملزم نمی گردد^(۴)

بدران علوی نسابه اصفهانی

سید نجم الدین بدران بن شریف بن ابی الفتح علوی حسینی موسوی نسابه اصفهانی، از فضلاء و محدثین جلیل القدر شیعه در قرن پنجم هجری است.

منتجب الدین در «الفهرست» می نویسد: «به وسیله ثقهالدین ابوالمکارم هبهالله بن داود بن محمد اصفهانی از او خبر یافتیم». کتاب «المطالب فی مناقب آل ابی طالب» از تألیفات اوست.^(۵)

۱- یادنامه فقیه اهل بیت عارف الهی آیت الله سید بحرالعلوم میردامادی، صص ۴۲-۳۶؛ وفيات علمای معاصر اصفهان: مخطوط.

۲- قصص الخاقانی، ج ۲ ص ۱۶۸.

۳- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۶۱.

۴- رجال اصفهان، ص ۲۰۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۸۲.

۵- النابس، ص ۳۵؛ ریاض العلماء، ج ۱، ص ۹۶؛ امل الآمل، ج ۲، ص ۴۳؛ جامع الزّواہ، ج ۱، ص ۱۱۵؛ الفهرست، ص ۴۳؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۵۵؛ الذریعه، ج ۲۱، ص ۱۳۹؛ تاریخ تشیع اصفهان، صص ۲۵۵ و ۲۵۶؛ دایرهالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۱۴۱.

بدر رارانی اصفهانی

ابوالرّجاء بدر بن ثابت بن روح بن محمّد بن عبدالواحد بن ابی القاسم بن عباس بن جعفر صوفی رارانی، از محدّثین و عرفای اصفهان در قرن پنجم و ششم هجری است.

وی از مشایخ روایتی ابوسعّد سمعانی است. سمعانی از او در کتاب خود به عنوان «مقدم صوفیه فی اصفهان» و «شیخ صالح سدید السیره، نظیف الظاهر، جمیل الأمر، من بیت الحدیث و التّصوف» یاد کرده است.

وی بعد از سال ۴۶۰ق در خانواده ای اهل علم و دانش پرور متولّد شده و از ابواسحاق ابراهیم بن محمّد بن ابراهیم طیان، ابوالحسن احمد بن عبدالرحمان ذکوانی، ابوالخیر محمّد بن عبدالله بن ررا و ابونصر احمد بن محمّد بن صاعد صاعدی حدیث شنیده است. [همچنین وی از جدّش ابوطاهر روح بن محمّد رارانی و نیز از ابن ماجه روایت می کند].

وی سرانجام در ماه رمضان سال ۵۳۲ق در اصفهان وفات یافته است. (۱)

[«راران» از محله های شرق اصفهان، در منطقه باستانی جی واقع شده است و مناره ای تاریخی هنوز پس از صدها سال در آنجا برپا است.]

بدر فرکی اصفهانی

ابوالتّجم بدر بن دُلّف بن یوسف فرکی اصفهانی، از محدّثین قرن پنجم است. از اهالی روستای «فرک» اصفهان بوده و از ابونصر ابراهیم بن محمّد بن علی کسائی حدیث شنیده است. حافظ ابوطاهر سلفی از او روایت می کند.

وی در سال ۴۱۹ق متولّد و در سال ۵۰۲ق وفات یافته است. (۲)

۱- التّحییر، ج ۱، ص ۱۳۲؛ معجم البلدان، ج ۳، ص ۱۲؛ المشتبه، ج ۱، ص ۲۹۶.

۲- معجم البلدان، ج ۴، ص ۲۵۵؛ اللباب، ج ۲، ص ۴۲۴.

سید بدرالدین جاجرمی

بدرالدین [بن عمر] جاجرمی خراسانی، از شعرای معروف قرن هفتم است. [در «جاجرم» خراسان متولد شد. در جوانی در خراسان به تحصیل پرداخت و سپس به اصفهان آمد] او به مدح بهاءالدین محمد جوینی، حاکم اصفهان و پدرش شمس الدین محمد صاحب دیوان پرداخت. [و از بهاءالدین لقب «ملک الشعراء» گرفت. گویند در اصفهان نزد مجدالدین همگر شاگردی کرده است.] وی سرانجام در سال ۶۸۶ق وفات یافت. مثنوی در اختلاج اعضاء و ترجمه منظوم قصیده عربی «ابوالفتح بستی» موسوم به «عنوان الحکم» از اوست که به طبع رسیده و این بیت از آنجاست:

زیادۃ المرء فی الدنیا نقصان

وَرَبُّهُ غَیْرَ مَحْضِ الْخَیْرِ خُسْرَان

هر کمالی که ز دنیاست همه نقصان است

سود کان محض نکوئی نبود خسران است

[از شاعران سبک خراسانی است و شعرش به خاطر تکلف و تصنع بیش از حد چندان مقبول اهل ادب نیفتاده است. از دیوان اشعار او حدود چهار هزار بیت باقی مانده است. (۱)]

سید بدرالدین کتابی

سید بدرالدین کتابی متخلص به «امید» فرزند حاج آقا هلال الدین بن آقا میرزا علیرضا بن میر محمد صادق حسینی کتابفروش. شاعر ادیب و فاضل دانشمند.

در ۹ شوال ۱۳۳۰ق متولد گردید. در اصفهان و مشهد و تهران تحصیل نمود و از

۱- چهار مقاله، ص ۸۳ (پاورقی)؛ تذکره الشعراء دولتشاه، صص ۱۶۴ و ۱۶۵؛ مطلع الشمس، صص ۱۱۸ و ۱۱۹؛ تذکره آتشکده، (بخش نخست از نیمه نخست)، صص ۲۸۰ و ۲۸۱؛ مجمع الفصحاء، ج ۱، صص ۴۳۳ و ۴۳۴؛ تاریخ مغول، صص ۳۳۷ و ۳۳۸؛ تاریخ نظم و نثر، ص ۱۶۲؛ تاریخ ادبیات در ایران، ج ۳، ص ۵۶۲؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۲۸؛ ریحانه الأدب، ج ۱، ص ۳۷۶؛ لغت نامه دهخدا، ذیل «بدر جاجرمی»، ص ۷۴۷؛ تذکره شمع انجمن، صص ۱۲۸ و ۱۲۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۸۲ و ۳۸۳؛ مشاهیر جاجرم، ج ۱، صص ۴۵-۳۹؛ تاریخ تشیع اصفهان، ص ۳۱۲؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۱۱۰؛ دانشنامه جهان اسلام، ذیل «بدر جاجرمی»، ص ۱۱۷۵.

جمله از محضر آقا شیخ محمد خراسانی و حاج آقا رحیم ارباب بهره گرفت. در کنار آن دوره ابتدائی و متوسطه را در اصفهان طی کرد و در دانشسرای عالی تهران در رشته فلسفه فارغ التحصیل شد و سپس در اصفهان به تدریس پرداخت.

از ایشان تألیفات عدیده ای به جای مانده است از آن جمله است:

۱. «اخلاق»، از دکتر پیرزانه، ترجمه از فرانسه، مطبوع ۲. «به سوی اصفهان»، اثر پیر لوتی، ترجمه از فرانسه، مطبوع ۳. «فروغ خاور» اثر هرمان الدنبرگ، ترجمه از فرانسه، مطبوع ۴. «پیرامون سیره نبوی»، اثر دکتر طه حسین، ترجمه از عربی ۵. «درباره تصوف اسلامی و تاریخ آن»، اثر رینولد نیکلسون، ترجمه از عربی، غیر مطبوع ۶. «دیوان اشعار» با تخلص امید، غیر مطبوع.

سرانجام ایشان در شب یکشنبه ۶ ذیحجه الحرام سال ۱۴۰۷ ه.ق در اصفهان وفات یافت و در قبرستان جدید (باغ رضوان) به خاک سپرده شد

ماده تاریخ فوتش را شاعر فرزانه منوچهر قدسی چنین نوشته است:

سال فوتت بحساب قمری است

«بی کتابی قلم و نامه گریست»

۱۴۰۷

این رباعی از اوست:

سیم و زر اگر بیش و اگر کم هیچ است

جز مهر و وفا حاصل عالم هیچ است

با غیر بشر به کام دل چون نرسی

آدم بطلب که غیر آدم هیچ است (۱)

محمد بدیع اصفهانی

محمد بدیع بن ابوالخیر اصفهانی از کاتبان قرن یازدهم هجری. در سال ۱۰۹۳ ه.ق نسخه ای از اربعین شیخ بهائی را کتابت نموده است. کتاب به شماره ۲۰۱۰ در کتابخانه

مقالات مرحوم کتابی، ص ۴۲۲؛ نادره کاران، ص ۶۴۰؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۴۹۳-۴۸۳.

مسجد اعظم قم موجود است. (۱)

محمد بدیع بن حیدر علی

محمد بدیع بن حیدر علی، خوشنویس فاضل قرن یازدهم هجری در اصفهان. در تاریخ ۲۳ شوال ۱۰۹۵ ق نسخه ای از کتاب «استبصار» را به خط نسخ زیبا کتابت نموده و در خاتمه کتاب در ۹ صفحه اجازه ملا محمد تقی مجلسی را به فرزندش علامه ملا محمد باقر مجلسی را استنساخ کرده است. نسخه به شماره ۵۸۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

میرزا بدیع نطنزی*

میرزا بدیع بن میرزا محمد بن میر ابوالمعالی برزودی نطنزی، شاعر و ادیب عارف از سخنوران قرن یازدهم هجری. وی در جوانی به لباس فقر و درویشی درآمد. مدتی در اصفهان ساکن بود و عاقبت به سبزوار رفت. سال فوت او معلوم نیست.

این شعر از اوست:

دارد زلال چشمه حُسنِ نظاره ها

مانند سبزه سرزده از کناره ها

چرخ از دل شکسته محابا نمی کند

آسوده است پای خم از شیشه پاره ها (۳)

میرزا بدیع درب امامی

حاج میرزا محمد بدیع بن سید مصطفی بن سید عبدالحمید بن محمد موسوی رضا توفیقی کوه گیلویه ای درب امامی اصفهانی، عالم زاهد جلیل و مجتهد فقیه ادیب، از مشاهیر علماء و مدرّسین اصفهان در عصر قاجاریه.

۱- فهرست کتابخانه مسجد اعظم، ص ۱۵.

۲- فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۲۸۱؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۱۹.

۳- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۱۴۶؛ میراث فرهنگی نطنز، ج ۲، صص ۱۱۱ و ۱۱۲.

در حدود سال ۱۲۵۱ق در اصفهان متولد شد. پدراننش عموماً از فضلاء و دانشمندان بوده اند. او پس از تحصیل مقدمات نزد علمای اعلام اصفهان ملّا حسینعلی تویسرکانی، میر سید محمّد شهبهانی، میرزا محمّد باقر چهارسوقی (صاحب روضات) و شیخ محمّد باقر نجفی مسجد شاهی به تحصیل پرداخته و از سه نفر اخیر مفتخر به اخذ اجازه گردیده است.

او عالمی وارسته و قانع و زاهد بوده و با وجود عسرت در زندگی و معیشت، تحف و هدایای اعیان و متمولین و حکام اصفهان را نمی پذیرفته و با استغنا زندگی می کرده است.

در تدریس فقه و اصول و ادبیات عرب تبخّر خاصی داشته و واقعاً بدیع الزمان بوده و دروس قوانین، شرح لمعه، شرح کبیر و فرائد را با استادی تمام تدریس می نموده است. سالها در مدرسه نیم آورد تدریس کرده و شاگردان ماهر و خبره از مجالس درس او برخاسته اند.

نماز جماعت را در مسجد جنب بازارچه وزیر اقامه می نموده است. همچنین در شب های ایام تعطیل به منبر می رفته و با مواعظ شافیه خود مردم را ارشاد می فرموده است. او عالمی جامع و مطلع بر رجال و اخبار و محاضرات و اشعار و امثال و در معاشرت خوش رو و شوخ و حاضر جواب بوده است.

خط را نیز خوش می نوشته و علاوه بر تألیفات خود برخی از کتب را کتابت نموده است، از جمله «معراج الشریعه» آقا محمّد مهدی کلباسی در سال ۱۲۷۳ق، «حاشیه شوارق الالهام» ملّا اسماعیل واحدالعین در سال ۱۲۷۲ق، «ترجمه تاریخ یمینی» ابوالشرف ناصح منشی جرفادقانی در سال ۱۲۷۲ق، «تنقیح المقاله فی توضیح الرّساله» هبهالله حسنی حسینی در سال ۱۲۷۶ق، «اوایل التحریر» قاضی سید اختیارالدین حسن حسینی تربتی خراسانی در سال ۱۲۷۶ق، «انوار الرّبیع» تألیف سید علی خان مدنی، در سال ۱۲۷۶ق.

وی در عصر جمعه ۲۱ شعبان ۱۳۱۸ق وفات یافته و در کنار قبر استادش آقا سید

محمد شهشانی در تخت فولاد مدفون شد. عبدالوهاب مستشار این مصرع را ماده تاریخ او یافته است:

«بدیع هم بمکان رفیع جای گرفت»

و میرزا حبیب الله نیر نیز طی مرثیه ای گوید:

فیا نیر اکتب بتاریخ فوته:

«بفردوس خلد روح البدیع»

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «حاشیه بر ریاض المسائل» که ناتمام مانده ۲. «حاشیه بر قوانین المحکمه» ۳. «دیوان اشعار» ۴. «رساله در حجیت استصحاب به اخبار» ۵. «رساله در خراج و مقاسمه»

طبع شعر نیز داشته و «احمد دیوان بیگی» مؤلف «حدیقه الشعراء» که معاصر اوست، او را به نیکی ستوده و اشعاری از او نقل کرده است.

این شعر از اوست:

مار را بر دوش افکندن ز ضحاک است و تو

دست بردن سوی مار از پور عمران است و من

هرکس از زلف پریشان به سامانی رسد

در پریشانی همان زلف پریشان است و من

جام و جانان، شمع و من جمعیم در یک انجمن

جام خندان است و جانان، شمع گریان است و من (۱)

۱- فهرست تربیت، ص ۱۹۵؛ فهرست ملی، ج ۵، ص ۴۷۷؛ فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۱۰ و ج ۸، ص ۷۰۲؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۳۰؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، صص ۱۷۵-۱۷۱؛ حدیقه الشعراء، ج ۱، صص ۲۲۵ و ۲۲۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۸۵ و ۳۸۶؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۵۵؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۱۷ و ۳۱۸؛ الإصفهان: رجال و مشاهیر، صص ۲۴۲ و ۲۴۳؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، صص ۲۴۳-۲۴۹؛ تهذیب الأخلاق

یا نوشدارو، ص ۱۰۰؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۳۱؛ تاریخ اصفهان و ری، ص ۳۱۴؛ دایره‌المعارف تشیع، ج ۳، ص ۱۵۰.

بدیع الزمان اصفهانی*

بدیع الزمان اصفهانی متخلص به «بدیعی» از فضلاء و شعرای عهد صفویه است. در هندوستان ساکن بوده و در آنجا منظومه نوتیه ای در بحر رمل سروده و آن را «مثلثات» یا «نصاب مثلث»^(۱) نامیده و در باب نام و نسب خود سروده است:

گر تو نامم را بخواهی یاد کردن

یاد کن نامم نام بدیع الدین ملک اصفهان

نسخه های متعددی از این نسخه در کتابخانه ها وجود دارد. از جمله نسخه ای در کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور و گنجینه آذر پاکستان وجود دارد.^(۲)

برخی نوشته اند او همان بدیعی حکیم، از شعراء و اطباء تبریز در قرن یازدهم هجری است^(۳) که ظاهراً صحیح نیست و آنها دو نفر هستند. یکی اهل اصفهان و دیگری از تبریز.

میرزا بدیع الزمان منجم

میرزا بدیع الزمان حسینی گنابادی معروف به «میرزا بدیع الزمان منجم» فرزند میرزا جلال الدین بن میرزا جعفرخان بن سید عماد^(۴) از دانشمندان هیأت و نجوم و ریاضی و طب در دوره قاجاریه است. در خراسان به تحصیل پرداخت و سرانجام به منصب منجم باشی گری آقا محمد خان قاجار برگزیده شد و اغلب در رکاب او به سر می برد و حتی در یورش به شهر شوشی همراه او بود.^(۵) در اواخر عمر در اصفهان ساکن شد [و در سال ۱۲۰۴ ه. ق وفات یافته در تکیه سید ابوالقاسم (خواجهائی) در تخت فولاد مدفون

۱- الذریعه، ج ۱۹، ص ۸۰.

۲- فهرست دانشگاه پنجاب، ص ۱۲۰.

۳- دانشمندان آذربایجان، صص ۶۵ و ۶۶.

۴- مکارم الآثار، ج ۸، ص ۲۹۹۰.

۵- چهل سال تاریخ ایران (المآثر الآثار)، ج ۱، ص ۲۵۵؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۳۲ و ۳۳۳.

بدیع الزمان عباسی

بدیع الزمان بن علیرضا عباسی، خطاط شاعر ادیب، خط را نزد پدر مشق کرد و در شعر «بدیعا» تخلص می نمود، تا سال ۱۰۳۵ حیات داشته و به جوانی وفات یافته و در تخت فولاد مدفون شد. دیوانش در کتابخانه سلطنتی سابق در تهران موجود است. (۲)

بدیع الزمان کاتب خاتون آبادی

بدیع الزمان کاتب بن محمد کاظم خاتون آبادی، از کاتبان و خوشنویسان عصر صفویه است. وی اصلاً از روستای «خاتون آباد» جی اصفهان است. خط نستعلیق را خوش می نوشته و از فضل و ادب بابهره بوده است.

از آثار او کتابت کتاب «نقاوه الآثار» تألیف محمود افوشته ای نطنزی است که در کتابخانه موزه ایران باستان موجود است و کتاب «أحسن التواریخ» تألیف حسن بیک روملو است که در کتابخانه مجلس شورای اسلامی موجود است. (۳)

میرزا بدیع الزمان اردستانی

میرزا بدیع الزمان بن قاضی شمس الدین محمد اردستانی، شاعر ادیب و عالم فاضل، معاصر شاه عباس صفوی بوده و در اصفهان ساکن بوده است. (۴) در نهایت زهد و تقوا بود.

۱- مکارم الآثار، ج ۸، صص ۲۹۹۵ و ۲۹۹۶.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۸۳ و ۳۸۴؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۲۹؛ پیدایش خط و خطاطان، صص ۱۴۱ و ۱۴۲؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، صص ۹۹-۹۷؛ تاریخ خط و خطاطان، ص ۶۶؛ دایرهالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۱۵۰.

۳- نسخه های خطی، ج ۲، ص ۲۱۷؛ فهرست مجلس، ج ۲۶، ص ۴۲۲.

۴- تذکره غنی، ص ۲۶؛ تذکره شمع انجمن، ص ۱۳۰.

و دیوانی در حدود ده هزار بیت داشته است.^(۱)

[این بیت از اوست:

خلد را از کف به مینای شرابی می دهم

گر به نانی داد آدم، من به آبی می دهم^(۲)]

میرزا بدیع الزمان نصرآبادی

میرزا بدیع الزمان بن میرزا محمّد طاهر نصرآبادی، مؤلف تذکره الشعراء است. از سخنوران قرن دوازدهم هجری بوده و همچون پدر در انشاء و لغز و مَعَمّا و مادّه تاریخ مهارت به سزائی داشته است. او مورد نظر شاه سلطان حسین صفوی قرار گرفته و به لقب «ملک الشعرائی» مفتخر شده و اقطاع اراضی نصرآباد به وی واگذار گردید.

میرزا بدیع برای اتمام کاخ چهلستون قصیده ای سراپا تاریخ گفته است. وی سرانجام در سال ۱۱۲۱ق وفات یافته و ظاهراً در تکیه نصرآباد جنب مقبره پدر مدفون شده است.

از اوست:

روشن ضمیر را به بصر احتیاج نیست

سرچشمه را بهر آب، گهر احتیاج نیست

موی سفید را مکن آلوده حنا

شیر صباح را به شکر احتیاج نیست

همدست کی رواست یدِ قدرت تو را

این دست را به دست دگر احتیاج نیست^(۳)

۱- کاروان هند، ج ۱، ص ۲۳۳.

۲- جُنْگِ معانی، ص ۲۶۲.

۳- تذکره نصرآبادی، ج ۲، ص ۶۶۴؛ تذکره المعاصرین، صص ۱۷۹ و ۱۸۰؛ تذکره شمع انجمن، ص ۱۲۹؛ صحف ابراهیم، ص ۷۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۳۰؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۷۹.

استاد بدیع الزمان تونی

استاد بدیع الزمان تونی، از اساتید بزرگ معماری در عهد صفویه بوده است. در یزد متولد شده و در اصفهان اقامت گزیده است. وی در کنار استاد علی اکبر معمارباشی اصفهانی در ساخت بنای شکوهمند مسجد امام اصفهان شرکت داشته است. (۱)

ملا بدیع الزمان هرندی

ملا بدیع الزمان بن اسحاق هرندی قهپائی، عالم فاضل محقق. در اصفهان نزد علمای این شهر از جمله شیخ بهائی به تحصیل پرداخت. سپس به منصب شیخ الاسلامی یزد منصوب شد و سرانجام در سال ۱۰۴۹ق وفات یافت.

از جمله آثار او تألیف «ریاض العابدین فی شرح الصحیفه» به فارسی است که آن را پس از تألیف به نام شاه صفی صفوی نامیده است.

[او علاوه بر تبخّر در علوم نقلی، در علوم عقلی نیز به تحصیل پرداخت و کتابهای «التعلیقات» و «المبداء و المعاد» هر دو از تألیفات «ابن سینا» را در سال ۱۰۱۶ق کتابت کرد. این نسخه ها به شماره ۱۲۷۴۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۲)

دکتر بدیع الله دبیری نژاد*

دکتر بدیع الله دبیری نژاد فرزند بشیر، در سال ۱۳۱۴ش در بندر ترکمن متولد شد. تحصیلات ابتدائی را در بندر ترکمن و در گز انجام داد و دوره متوسطه را در گرگان طی نمود. آنگاه به استخدام آموزش و پرورش در آمد و به تدریس پرداخت. سپس در دانشسرای عالی تهران لیسانس ادبیات فارسی دریافت نمود. آنگاه برای ادامه تحصیل

۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۶۰.

۲- الذریعه، ج ۱۱، ص ۳۲۹؛ فهرست کتابخانه وزیری، ج ۲، ص ۴۹۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۸۴؛ فهرست مرعشی، ج ۵، صص ۲۳۸ و ۲۴۱ و ج ۳۲، ص ۴۰۲ و ج ۸، ص ۴۰۱؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۵۶؛ دایرهالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۱۵۰.

به فرانسه رفته و در دانشگاه «سوربن» در رشته زبان شناسی فوق لیسانس و سپس دکترا دریافت کرد.

وی از سال ۱۳۴۸ش در دانشگاه اصفهان به تدریس پرداخت تا این که در سال ۱۳۷۸ش به افتخار بازنشستگی نائل شد. او در هنگام تدریس در دانشگاه اصفهان سمت هایی همچون سرپرست امور دانشجویان دانشکده ادبیات، سرپرست نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی و مسؤول برنامه ریزی دروس عمومی دانشگاه اصفهان و علوم پزشکی را برعهده داشته و عضو انجمن استادان زبان و ادبیات فارسی کشور بوده است. دکتر دبیری نژاد علاوه بر مقالاتی که در مجلات کشور همچون «نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی اصفهان»، «مجلد وحید»، «مجله یغما»، «مجله فروهر»، «مجله ادبستان» و غیره به چاپ رسانیده است، کتابهایی را تألیف نموده است که از آن جمله است:

۱. «فرخی و قصیده داغگاه» ۲. «کارنامه ساسانیان» ۳. «سبک نثر آثار تاریخی دوره مغول در ایران» ۴. «ترجمه و شرح کامل مقدمه کتاب: ترجمان البلاغه» ۵. «تاریخچه خطوط اسلامی» (۱)

بَدَالُ فَرَسَانِي

ابو محمد بَدَالُ بن سعد بن خالد بن محمد بن ایوب فَرَسَانِي اصفهانی، از محدثین اصفهان [و از اهالی «قریه» فرسان در شمال شرقی شهر اصفهان] است.

وی برای کسب حدیث به بغداد رفته و از محمّد بن بُکیرِ حَضْرَمِي استماع حدیث نموده است. ابو احمد بن عدی حافظ جرجانی نیز در بغداد از او روایت می کند. (۲)

۱- گنجینه های علمی دانشگاه اصفهان، صص ۳۱۳-۳۰۹.

۲- اللباب، ج ۲، ص ۴۲۱؛ معجم البلدان، ج ۳، ص ۸۷۳.

برائعلی نجف آبادی

برائعلی بن استاد حسن نجف آبادی [خطاط نسخ نویس قرن سیزدهم هجری است]. کتب زیر به خط اوست:

۱. «مفاتیح الأصول» تألیف: سید محمد مجاهد، به خط نسخ در سال ۱۲۳۳ق، موجود به شماره ۱۱۵ در کتابخانه مدرسه فیضیه قم. (۱)

۲. «مدارک» در دو مجلد، به خط نسخ، در سال ۱۲۴۲ق موجود در کتابخانه مجلس شورای ملی. (۲)

۳. «بحار الأنوار» جلد هیجدهم، به خط نسخ، در رجب ۱۲۴۶ق موجود در کتابخانه عمومی اصفهان. (۳)

۴. «ریاض السالکین» تألیف: سید علی طباطبائی، از قضا تا حیات، به خط نسخ، در سال ۱۲۵۴ق، موجود به شماره ۸۷۲ در کتابخانه مدرسه فیضیه قم. (۴)

۵. «کشف اللثام» تألیف: فاضل هندی، به خط نسخ در سال ۱۲۵۵ق، موجود به شماره ۷۰۰ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم. (۵)

برخوردار اصفهانی*

برخوردار بن اسحاق اصفهانی، خوشنویس هنرمند قرن یازدهم هجری است. او خط نسخ را بسیار زیبا و ممتاز می نوشته است. از آثار او نسخه ای از «تذکره الفقهاء» تألیف علامه حلی است که جزء ۱۰ و ۱۱ (کتاب ضمان تا پایان جعاله) را به خط نسخ ممتاز خویش در ربیع الثانی ۱۰۲۹ق نوشته است.

این نسخه به شماره ۱۱۴۳۷ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی در قم موجود است. (۶)

۱- فهرست فیضیه، ج ۱، ص ۲۶۴.

۲- فهرست مجلس، ج ۱۰ ص ۱۲۸۱.

۳- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۱۸۷.

۴- فهرست فیضیه، ج ۱، ص ۲۶۴.

۵- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۵۱.

۶- فهرست مرعشی، ج ۲۹، ص ۶۱.

برخوردار بیگ فاتح گلپایگانی*

برخوردار بیگ فاتح بن آقا ولایت گلپایگانی، شاعر ادیب. پدرش وزیر گلپایگان بود و خط نستعلیق را خوش می نوشت. برخوردار بیگ نیز ادیب و هنرمند بوده و طبع شعر داشت و «فاتح» تخلص می نمود. دیوان او حدود سه هزار بیت داشته است. وفات او قبل از سال ۱۰۸۳ق واقع شد.

از اوست:

خدایا رام ما کن شوق این طاقت شکاران را

که بُرد از گریه چشم آبرو ابر بهاران را

برخوردار بیگ نسخه ای از «معالم الدین» تألیف شیخ ابومنصور حسن عاملی را به خط نستعلیق در سال ۱۰۵۷ق کتابت کرده که به شماره ۱۰۳۰۹ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۱)

برخوردار بیگ نائینی

برخوردار بیگ نائینی متخلص به «منصور» شاعر ادیب، از سخنوران قرن یازدهم هجری. او و برادرش محمد بیگ در خدمت مرتضی قلی خان متولی اردبیل بودند. پس از آن او به خدمت نجفقلی خان حاکم شیروان درآمد و پس از آنکه صاحب مُکنت و مال شد به زادگاه خود نائین بازگشت. شعر نیکو می سرود و آواز خوشی داشت. او تا زمان تألیف تذکره نصرآبادی (سال ۱۰۸۳ق) در قید حیات بود. از اوست:

غیر چشم تو که خون دل احباب خورد

کس ندیدست که بیمار می ناب خورد (۲)

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۴۹۸ و ۴۹۹؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۹۵۵؛ فهرست مرعشی، ج ۲۶، ص ۲۴۷.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۵۸۰.

بُرکیارُق سلجوقی

بُرکیارُق فرزند ملکشاه سلجوقی، از پادشاهان سلسله سلجوقی در سال ۴۷۴ق متولّد شده است. مادرش دختر امیر یاقوتی بوده که دختر عموی ملکشاه است و زبیده خاتون نام داشته است. ۱۱ ساله بود که ملکشاه درگذشت. با آن که ملکشاه تمایل داشت بُرکیارُق جانشین او شود ترکان خاتون زن دیگر ملکشاه، پس از فوت شاه پسر خردسال خود محمود را به تخت نشاند و حمایت «مقتدی» خلیفه عباسی را نیز به خود جلب کرد. پس از آن درگیری های زیادی بین بُرکیارُق و برادرش محمود صورت گرفت تا اینکه محمود در سال ۴۸۷ق درگذشت و بُرکیارُق به تخت نشست و ابتدا عمویش «تُتُش» را شکست داد و سپس با ارسلان ارغون عموی دیگرش وارد جنگ شد. ولی شکست خورد. پس از آن برادر دیگر بُرکیارُق، محمّد وارد جنگ و درگیری با بُرکیارُق شد که عاقبت با مصالحه دو برادر حاکمیت بُرکیارُق بر ایران تحکیم شد و محمّد سلجوقی حکومت موصل، جزیره، دیار بکر و سوریه را به دست آورد.

بُرکیارُق در ۲ ربیع الثانی ۴۹۸ق در بروجرد درگذشت و جنازه او را به اصفهان برده و جنب تربت نظام الملک به خاک سپردند. (۱)

رئیس بَرکه

رئیس بَرکه جابری رنّانی، از زمره اخیار و صاحبان خیرات بوده (۲) [ظاهراً در عصر صفویه می زیسته و به قول مُعَمَّرین قریه «رهنان» اصفهان (در نزدیکی اصفهان) ساکن رهنان بوده و به «اسبَرکه» شهرت داشته و صاحب املاک و گوسفندان بسیار بوده و بسیار بخشنده و خیرخواه بوده است. خاندان رئیس در رهنان تا اوایل قاجار شهرت و اعتبار و نفوذ داشته اند.]

۱- دانشنامه جهان اسلام، ج ۳ ص ۱۷۴.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۳.

برهان الدین خوراسکانی*

برهان الدین خوراسکانی، عارف سالک و زاهد، در اواخر دوره قاجاریه در خوراسکانِ جی اصفهان ساکن بوده و جمعی از اهل معرفت، از معنویت و نفس قدسی او فیض می گرفتند. متأسفانه از سال تولد و وفات و مشایخ و سایر ابعاد زندگی او اطلاعاتی در دست نیست. مقبره اش در قبرستان عمومی در خوراسکان قرار داشت که در هنگام احداث خیابان، آن را از بین بردند.

میر سید حسن مدرس اسفه ای و شیخ رجبعلی خیاط از محضر او بهره مند شده اند. (۱)

بُشر مدینی

ابوازهر بُشر بن ازهر مدینی اصفهانی، از محدّثین قرن سوم هجری و از اهالی مدینه (شهرستان) اصفهان است. از ابوعلی حمید بن مسّعه سامی بصری و ابو حفص عمرو بن علی صیرفی روایت می کند و عبدالرحیم بن محمّد بن مسلم مدینی از او نقل حدیث می نماید. (۲)

بکار عنبری فقیه

بکار بن حسن بن عثمان بن یزید بن زیاد بن عبدالله عنبری فقیه، از محدّثین قرن سوم هجری است. اصلاً از اصفهان بود. در سال ۲۳۲ق در ری متولّد شد. سپس به اصفهان بازگشت و مطابق مذهب کوفیان فقه آموخت. او در ایام محنت و سختی، در زمان واثق خلیفه عباسی گرفتار شد و به عبدالله بن حسن پناهنده شد و از او رفع گرفتاری گردید.

ابو محمّد بن حیّان گوید که بکار بن حسن از اهل سُنّت بود و در ایام واثق مورد آزمایش قرار گرفت و مطابق خواسته آنان جواب نداد... (۳)

۱- کیهان فرهنگی، شماره ۲۰۶، آذر ۱۳۸۲، صص ۷ و ۷۱.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۴.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۷.

بكتاش

بكتاش از عرفای ساکن اصفهان بوده و مقبره اش در کوچه غربی بازارچه حسن آباد که به خیابان صوراسرافیل [خیابان استانداری] فعلی منتهی می شود، در ضلع جنوبی کوچه قرار داشته است.

در مقامات العرفاء به نقل از یادداشت های آقای حسین امید مربوط به سه ماه جوزا، سرطان و اسد به سال ۱۳۰۳ خورشیدی می نویسد:

«بقعه ای است در اصفهان واقع در چهارباغ کهنه معروف به تکیه بكتاش که قریب هشتاد جریب باغ و اراضی اطراف آن وقف بر تعمیرات بقعه مذکوره و اعانت به فقرا در اویش بوده و با وجود احکام و اسناد شرعی و فرامین متعدد شاه سلطان حسین و شاه طهماسب صفوی و فتحعلی شاه و ناصرالدین شاه قاجار بر وقفیت آن از چند سال به این طرف ده نفر، املاک مزبوره را به ملکیت تصرف نموده بودند، متولّی آن عرض حال تقدیم نمود و چون مرعی علیهم حاضر نشدند، بر طبق قوانین موضوعه تصدیق غیابی بر تولّیت آقا میرزا محمد اسماعیل نقیب الاشراف صادر گردید.»

در چهلستون [موزه] اداره باستانشناسی سنگی مربوط به تکیه بكتاش بود و نگارنده مکرر آن را دیده بود و با آقای عباس بهشتیان که از شیفتگان آثار باستانی و علاقمندان می باشند و کتابی نیز در این موضوع تألیف نموده اند، سنگ را قرائت کرده و نسخه برداشتیم لکن متأسفانه فعلاً از این سنگ اثری موجود نمی باشد.

[خانواده ای در اصفهان، به نام «بكتاشیان» زندگی می کنند که می گویند اجداد آنان از متولّیان و ساکنان تکیه بكتاش بوده اند.]

سلسله در اویش بكتاشیه منسوبند به حاج بكتاش، وی از عرفاء و صوفیه قرن نهم و متوفی به سال ۸۶۰ق و قبرش در تکیه ای به نام بكتاشیه مابین قیصریه و قونیه [در مرکز کشور ترکیه] واقع است.

فایده لغوی: کلمه بكتاش اسم مرکب است از «بک» و «تاش». «بک» در فارسی در معنای: وزغ، غوک، گرزگاه، جنگل و بیشه آمده است. (فرهنگ آیت، برهان قاطع،

عمید، نوبهار) فرمانده، رئیس مانند: ایلبک، در این حالت کلمه ترکی است. «تاش» در معانی: صاحب خانه، شریک، یار، خداوند، ماه گرفته و آقا استعمال شده است (کتب لغت سابق الذکر) از ترکیبات این لفظ است: بکتاش، خواجه تاش، خیل‌تاش، نهرتاش، فیل تاش، تذکره تاش. در آخر کلمات از ادات شرکت است. سعدی می گوید: «چنین گفت بکتاش یا خیل‌تاش»^(۱)

بکر آدمی شیرازی

بکر بن محمد بن اسحاق آدمی شیرازی، از محدثین قرن سوم هجری است. وی به اصفهان آمده و در سال ۲۹۲ق وفات نمود.^(۲)

بندار اصفهانی

بندار بن عاصم اصفهانی، از شعراء و حفاظ اصفهان. گویند نهصد قصیده در حفظ داشت که اول آنها «با ن ت سعاد» بود. در راهنمای دانشوران گوید: قصائدی که مطلع آنها «با ن ت سعاد» است را تتبع کرده اند، بیشتر از پانزده قصیده نمی باشد و سعاد بر وزن گشاد از اعلام زنان است.^(۳)

بندار انماطی

ابوالفتح بُندار بن غانم بن محمد انماطی معروف به «همزجی»، از محدثین قرن ششم هجری در اصفهان است. از ابا عبدالله ثقفی حدیث شنیده و ابوسعد سمعانی از او روایت می کند.^(۴)

۱- مقامات العرفاء، ص ۱۰۳؛ مختصری از تاریخچه محله خواجه، ص ۲۸؛ مزارات اصفهان، صص ۴۸ و ۴۹.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۶.

۳- فوائد الرضویّه، ج ۲، ص ۴۶۰؛ راهنمای دانشوران، ج ۱، ص ۴۸۱.

۴- التّحییر، ج ۱، ص ۱۴۰.

بهاء‌الدین الفت

بهاء‌الدین الفت متخلص به «مفتون» فرزند محمّد باقر الفت شاعر و ادیب فاضل، در روز ۱۸ ذی‌قعدة سال ۱۳۲۱ قمری در اصفهان متولد گردیده تحصیلات قدیمه و جدیده خویش را در اصفهان در خدمت اساتید این شهر به پایان رساند. چون در خانواده علم و ادب به دنیا آمده بنا به سنت فامیلی در علم و ادب زحمت‌ها کشید و خصوصاً از محضر پدر دانشمند خویش استفاده‌ها نمود. در انجمن ادبی مرحوم شیدا شرکت می‌نموده مقداری از اشعار شعرای انجمن را در مجموعه بزرگی جمع‌آوری نموده که خود در موضوع شعراء اصفهان تألیفی مفید و جامع می‌باشد. (۱)

ایشان در ۹ ذی‌القعدة سال ۱۴۰۲ ه.ق در اصفهان وفات یافته در مقبره جدش مرحوم آقا نجفی در امامزاده احمد اصفهان مدفون گردید. (۲)

از اوست:

[مگر ز نور رخت ماه خیره ماند امشب

که بهر دیدن رویت شده است بر لب بام]

میرزا بهاء‌الدین فاضل نوری

میرزا بهاء‌الدین فاضل نوری بن حاج میرزا محمّد جواد بن محمّد علی نوری اصفهانی، عالم فاضل و ادیب شاعر، از علمای عالیقدر اواخر دوره قاجاریه.

[در اصفهان متولد شده و نزد علمای این شهر از جمله آخوند کاشی تحصیل نمود و مدتی نیز در عتبات عالیات تحصیل کرد. سپس به اقامه جماعت در مسجد دروازه نو پرداخت. وی اوقات خود را به حل و فصل مشکلات مردم، تدریس و عبادت می‌گذراند. عارفی سالک و فاضلی کامل بود و به تصفیه باطن و تهذیب نفس اهتمام داشت.]

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۶۱.

۲- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۳، ص ۶۲؛ مزارات اصفهان، ص ۵۵.

وی در شب پنج شنبه ۲۰ جمادی الاولی سال ۱۳۴۳ق وفات یافته و جنب مزار پدر دانشمند خود واقع در تکیه بابا رکن الدین در تخت فولاد مدفون گردید.

در فنون ادبی و خصوصاً شعر نیز استاد بوده و شعر نیز می سروده و «فاضل» تخلص می نموده است. [قسمتی از اشعارش را فرزندش آقا نصیرالدین نوری معروف به «خواجوی» مدون و آماده چاپ ساخته بود که ظاهراً هنوز به طبع نرسیده است.

این بیت را در زیارت بیت الله الحرام و طواف کعبه سروده است:

به طواف کعبه کجایند عاشقان که مگر

چشند لذت دور نگار گردیدن]

و این شعر نیز از اوست:

دلبر فرخ رخ شیرین لقا

تا به من غم زده شد آشنا

بُرد ز من دین و دل و عقل و هوش

صبر و سکون نیز نماندی به جا

یار جفا پیشه، وفا پیشه کن

گرچه محال است ز خوبان وفا(۱)

سید بهاءالدین مهدوی*

سید بهاءالدین مهدوی بن سید حسن نحوی بن سید محمد حسن مجتهد موسوی اصفهانی، عالم فاضل زاهد.

در سال ۱۳۰۲ه.ش در اصفهان متولد گردیده و نزد علمای اصفهان از جمله شیخ هبت الله هرنندی، شیخ احمد فیاض، حاج آقا سید حسین خادمی، سید صدرالدین کوپائی و حاج آقا رحیم ارباب تحصیل نمود و سالها در معیت و ملازمت حاج آقا رحیم ارباب از فیض معنویت و ملکات فاضله ایشان بهره مند گردید. آن گاه به نجف اشرف عزیمت نمود و از درس آیات عظام سید ابوالقاسم خوئی، سید عبدالهادی شیرازی، میر سید علی علامه فانی، سید جمال الدین گلپایگانی و امام خمینی استفاده نمود. سپس به اصفهان

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۶۵؛ ریحانه الادب، ج ۶، صص ۲۵۹ و ۲۶۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۹۵ و ۳۹۶؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۶۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۳.

بازگشته و به انجام وظایف شرعی از جمله اقامه نماز جماعت در مدرسه ملا عبدالله و مسجد کفّاش ها (واقع در بازار کفّاش ها جنب میدان امام اصفهان) مشغول شد.

وی عالمی مقدّس و مواظّب بر انجام واجبات و مستحبات و متخلّق به اخلاق حسنه بود و از جمله به اقامه نماز در اول وقت و نماز شب، خواندن زیارت عاشورا و برگزاری مجالس عزاداری سعی و اهتمام فراوان داشت و در مراوده با مردم بسیار مهربان و متبسم و گشاده روی بود.

این عالم ربّانی در یکشنبه ۲۵ خرداد ۱۳۸۲ ه.ش (مطابق با ۱۴ ربیع الثانی ۱۴۲۴ ه.ق) وفات یافته و در جوار مرقد امامزاده جعفر و مرتضی علیهما السلام معروف به امامزاده جعفریّه در خیابان هاتف اصفهان مدفون شد. (۱)

سید بهاءالدین رضوی خوانساری

سید بهاءالدین رضوی خوانساری متخلّص به «جهدی» فرزند سید محمّد، عالم فاضل و شاعر ادیب، در سال ۱۳۲۸ ق متولّد شد. [در اصفهان نزد عده ای از فضلاء از جمله حاج سید صدرالدین کویانی به تحصیل پرداخته سپس در قم نزد علمای اعلام از جمله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی آن را ادامه داد. سپس به نجف اشرف عزیمت نموده و با شرکت در درس آقا سید ابوالحسن اصفهانی به اجتهاد نائل آمده و از طرف ایشان به عنوان تبلیغ به حجاز و آفریقا سفر کرد.] مدّتی نیز در شهرهای ایران از جمله تهران و قم و تبریز به ارشاد مردم مشغول بوده و در این زمان جزو آزادیخواهان وارد شده و موجبات نارضایتی پدر را فراهم نمود. وی سرانجام در سال ۱۳۶۳ ق وفات یافته در تکیه خانوادگی در نزدیکی قبرستان لسان الارض در تخت فولاد مدفون گردید. [به زبان های عربی، انگلیسی، فرانسه و آلمانی آشنایی داشته] و شعر نیز می سروده و دیوان اشعاری دارد.

۱- مصاحبه با مرحوم سید بهاءالدین مهدوی توسط غلامرضا نصرالهی در روز ۱۱ بهمن ۱۳۶۹ ه.ش؛ وفيات علمای معاصر اصفهان: خطی.

این رباعی از اوست:

آنان که از این شراب مست افتادند

دادند دل و ز پا و دست افتادند

این باده چه باده است یاران، که از او

این قوم چو ماهیان به شست افتادند(۱)

شیخ بهاء‌الدین برهانی

شیخ بهاء‌الدین برهانی ابن ملّا علی معلّم، عالم فاضل، ادیب شاعر، واعظ کامل، از فضلاء و وعّاظ اصفهان.

سال ها به تحصیل علوم پرداخته و سپس به وعظ و خطابه مشغول شد. پس از مدّتی به بیماری مبتلا شده و سالها بیمار و خانه نشین بود. امّا از جادّه صبر و شکیبائی خارج نشده و با وجود همه مصائب و سختی ها صابر و شاکر بود. وی در ۴ صفر ۱۳۹۳ق وفات یافته در تکیه آقا سید محمّد لطیف خواجوئی در تخت فولاد مدفون شد. طبع شعر نیز داشت و گاه اشعاری می سرود.

[وی از آیات عظام میرزا محمّد حسین غروی نائینی و آقا سید ابوالحسن اصفهانی اجازه رویت داشت.]

از اوست:

ضریح پاک رضا را ببوس و شیرین کن

لب از حلاوت خلاق آب حیوانش

بین به چشم حقیقت که هست در باطن

تمام عالم هستی به زیر فرمانش

مقیم بارگهش همچو حلقه بر در باش

که بهره یاب شوی از عمیم احسانش(۲)

سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۳۸؛ فرزندگان خوانسار، صص ۴۲ و ۴۳.
۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۹۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۹۱.

میرزا بهاء‌الدین صدر عاملی

حاج میرزا بهاء‌الدین بن آقا سید محمد علی آقا مجتهد بن سید صدرالدین محمد موسوی عاملی، عالم فاضل ادیب شاعر، در اصفهان متولد شد. مادرش زینب بیگم دختر حاج سید محمد باقر حجه‌الاسلام شفتی است. در کودکی پدرش فوت شد و دایی او حاج سید اسدالله بیدآبادی سرپرستی او را به عهده گرفت. حاج میرزا بهاء‌الدین نزد دایی خود و نیز علمای این شهر تحصیل کرد و سرانجام در شعبان ۱۳۲۱ هـ. وفات یافته در مقبره کوچک مسجد سید جنب مزار جد مادری خود مدفون گردید. (۱)

شیخ بهاء‌الدین کاشانی

شیخ بهاء‌الدین کاشی عالم فاضل محدث، در اواخر عهد صفویه می زیسته و در اصفهان ساکن بوده است. سرانجام در سال ۱۱۳۷ هـ. ق در اصفهان به دست افغانه شهید شد. (گویند:) از شاگردان علامه ملا محمد باقر مجلسی بوده و تألیفاتی داشته که از آن جمله است:

۱. «شرح صحیفه سجادیه» ۲. «شرح نهج البلاغه». اعقاب او در کاشان ساکن هستند. مقبره اش در قبرستان سنبلستان (چملان) اصفهان بوده که در اوایل قرن چهاردهم شمسی از بین رفته است. (۲)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۵۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۱، صص ۲۸۰ و ۲۸۱؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۳۵؛ بیان المفاخر، ج ۲، صص ۱۶۴ و ۱۶۵؛ مزارات اصفهان، ص ۱۶۴.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۸۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۸۸؛ تلامذه العلماء المجلسی، ص ۱۸؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۱۹.

شیخ بهاء‌الدین گیلانی

شیخ بهاء‌الدین گیلانی، عالم فاضل، عارف کامل، از دانشمندان اواخر دوره صفویه است. در اصفهان علوم عقلی و نقلی را نزد اساتید گرانقدری همچون میر قوام‌الدین محمد رازی طهرانی آموخته و سپس انزوا اختیار نموده به عبادت و مطالعه روزگار سپری نموده است. شیخ محمد علی حزین لاهیجی در کودکی به سفارش پدر نزد او کتاب احیاء العلوم و رسائل اسطرلاب و شرح چغمینی را آموخته است. (۱)

بهاری اصفهانی

مولانا بهاری اصفهانی، از شعرای قرن دهم هجری است. برادرش ملا علی ادایی نیز از سخنوران آن عهد بود. غزل را نیکو می سروده و در سال ۹۵۰ ق فوت شده است.

از اوست:

خیال بست که خون ریزد آن نگار مرا

فغان که می کشد آخر خیال یار مرا (۲)

بهرام اصفهانی

بهرام، از غلامان عصام بن یزید جبر بوده و در قرن دوم هجری می زیسته است. از سفیان ثوری حدیث نقل کرده است. (۳)

۱- تاریخ و سفرنامه حزین، ص ۱۵۴؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، ص ۲۲۷.

۲- تذکره تحفه سامی، ص ۳۱۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۴۶؛ تذکره روز روشن، ص ۱۱۹؛ تاریخ تشیع اصفهان، ص ۳۴۳؛ تاریخ نظم و نثر، ص ۶۷۲.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۷.

بهرام اصفهانی

بهرام بن فیروز اصفهانی، مؤلف شارستان فارسی، در بیان مراتب دانش و عقاید و آداب ایرانیان باستان. مؤلف از شیراز به تته [در هندوستان] رفته و از شاگردان جمال الدین محمود تبریزی و آذر کیوان است.

وی در سال ۱۳۰۴ در لاهور فوت شده است. (۱)

بهرام بیگ بیانی تبریزی

بهرام بیگ تبریزی عباس آبادی متخلص به «بیانی» فرزند نقدی بیگ شاعر ادیب خطاط، در عباس آباد اصفهان ساکن بوده و خط نستعلیق را خوش می نوشته است. در بهار کتابت می کرده و در زمستان به پوستین دوزی مشغول بوده. این شعر از اوست:

با آنکه چاک چاک شد از تیر غمزه اش

همچون جرس همیشه دلم از فغان پر است (۲)

بهرام سفره کش*

بهرام سفره کش معروف به «بهرام عباسی» و «بهرام فرنگی ساز» از نقاشان عهد صفویه است. در اصفهان می زیسته و عصر شاه عباس، شاه صفی و شاه عباس دوم صفوی را درک کرده است.

او در سبک نقاشی مانند نقاشان روزگار خود از نقاشان اروپائی تأثیر پذیرفته و به اصطلاح به «فرنگی سازی» پرداخته است. شیخ عباسی، محمّد امین و فرزندش جانی بیگ نزد او تعلیم دیده اند. ظاهراً سفری به هند داشته و گویا لقب «عباسی» را از شاه عباس دوم گرفته است. سال فوتش معلوم نیست اما قطعاً قبل از سال ۱۰۹۶ ق اتّفاق

۱- فهرست رضویّه، ج ۴، ص ۳۲۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۹۷.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۵۵۵؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، ص ۱۰۲ و ۱۰۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۵۰؛ دانشمندان آذربایجان، ص ۷۲.

افتاده است. از نقاشی های او نگاره تک برگی «نجیب زاده ای در گلگشت» به سال ۱۰۳۱ و نگاره «دو دلداده» در سال ۱۰۵۰ ق در موزه هنر و تاریخ موقوفه آمریکا موجود است. (۱)

بهرام پریش شهرضائی*

بهرام سیّاره متخلّص به «پریش» فرزند قاسم متخلّص به «آشفته» بن هاشم متخلّص به «سیّاره» شهرضائی، از شعرای معاصر. در سال ۱۳۲۳ش در شهرضا متولّد شده و تحصیلات خود را در آنجا انجام داد. سپس مانند پدر به حرفه عکّاسی روی آورد.

او به لهجه شهرضائی اشعار دلپذیری سروده که در شهرضا و اصفهان شهرت به سزایی کسب کرده اند و به صورت نوارهای صوتی (کاست) عرضه شده است دو مجموعه شعر از آثار او به نام های «دیوان پریش» و «پردیس پریش» به چاپ رسیده است.

پریش، در بسیاری از مراسم فرهنگی، جشنواره ها و مجامع ادبی حضور یافته و به شعرخوانی پرداخته است. او از اعضای انجمن ادبی آشفته شهرضاست و اشعارش مشحون از معنویّت و متعهد به مردم و مذهب و اخلاق است و مضامین نو و ابتکاری در آن فراوان به چشم می خورد.

از اوست:

بر لب ما جهان ترانه نخواست

هرچه من خواستم زمانه نخواست

دست ما را کسی به ره نگرفت

سر ما را کسی به شانه نخواست

خواستم لب به خنده بگشایم
چه کنم اشک بی بهانه نخواست
بی نشان کس به خانه ای نرود
غم ز من هیچگه نشانه نخواست
عاشق خاک پای مجنونم
که به صحرا نشست و خانه نخواست
ای خوش آن قو که در محیط «پریش»
داد جان وز کس آشیانه نخواست

* * *

من ز ترکیب رنگهای بهار
هنر آن یگانه را دیدم
دست نقاش دسترس چو نبود
لب گل را به عشق بوسیدم(۱)

بهر روز بیضاوی*

بهر روز بیضاوی متخلص به «بیضا» از شعرای معاصر اصفهان، در سال ۱۳۲۱ ش متولد شد. پس از تحصیلات ابتدائی و متوسطه، به دانشسرای مقدماتی همدان رفت و پس از فراغت از تحصیل در نهادند به معلمی پرداخت و چندی بعد به اصفهان مهاجرت کرد. او از آغاز جوانی به سرودن شعر پرداخته است. (۲) این دو بیت در وصف معلم از اوست:

بهار جان را طراوت از تو، کلام دل را حلاوت از تو
بهای تن را کرامت از تو، رها ز نفس و هوا تو هستی
به شام ظلمت تو آن منیری، که نور علمت جهان بگیرد

به مُلک دانش ز فضل باری، فروغ ارض و سما تو هستی

۱- مصاحبه غلامرضا نصرالهی با آقای بهرام پریش در تابستان ۱۳۸۷.

۲- تذکره شعرای استان اصفهان، (ویرایش دوّم)، ص ۱۲۸.

بهروز ریحان اسفرجانی

بهروز سلطانیان متخلص به «ریحان» شاعر معاصر در روستای «اسفرجان» از توابع شهرضا متولد شد و تحصیلات ابتدائی و متوسطه خود را در اسفرجان و شهرضا به اتمام رسانید و در سال ۱۳۳۵ به استخدام آموزش و پرورش درآمد و به تدریس پرداخت. از کودکی طبع شعر داشت. در جوانی در اغلب انجمن‌ها شرکت می‌کرد که می‌توان از انجمن ادبی حافظ و انجمن ادبی آشفته نام برد. همچنین وی انجمن مداحان شهرضا را برپا می‌نمود. «ریحان» در شب یکشنبه ۲۱ تیرماه ۱۳۸۱ش به دیار باقی شتافت. کتاب چهل و پنج معما از آثار او در سال ۱۳۳۷ش به چاپ رسیده است.

از اوست:

ساقی بریز باده که با او وضو کنم

جامی ز نم سپس سوی محراب رو کنم

سجاده از شراب بشویم، دل از ریا

بر جای مُهر سجده به پای سبو کنم (۱)

بهزاد بیگ دوستاق

بهزاد بیگ متخلص به «دوستاق» فرزند سهراب بیگ قورچی باشی شاعر ادیب خطاط، در اصفهان ساکن بوده و خط نستعلیق را خوش می‌نوشته و از راه کتابت امرار معاش می‌کرده، این بیت از اوست:

بی جمالت گر برافروزم چراغ زندگی

هر سر مویم شود روشن ز داغ زندگی (۲)

بهزاد نقاش اصفهانی

بهزاد نقاش زبردست و معروف اصفهانی، مدتی در دربار پادشاهان هند می‌زیسته، از آثارش مجلّدی است که در کتابخانه سلطنتی که آن را مرقع گلشن گویند شامل

۱- تذکره شعرای استان اصفهان، (ویرایش ۲)، ص ۳۲۱.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۱۱؛ تذکره حسینی، ص ۱۲۵؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، ص ۱۰۴؛ تذکره شمع انجمن، ص ۲۵۸.

۱۷۶ صفحه به صورت های گوناگون از حیوانات هند و در صفحه هفتم آن به قلم و مُهر و امضاء جهانگیر شاه پسر اکبر شاه هندی در سال ۱۰۱۷ نوشته شده است. (۱)

بهمن رافعی*

استاد بهمین رافعی فرزند عبدالله، شاعر، نویسنده و ادیب معاصر در سال ۱۳۱۵ ش در بروجن متولد شد. نیای مادری او ذوالفقار رفیعیان مردی ادیب، شاعر، خوشنویس دارای صدایی خوش بود. پدرش نیز باسواد و خوش خط بود و به کشاورزی و پيله وری و بُنکداری امرار معاش می کرد.

وی پس از اخذ دیپلم ادبی به دانشگاه اصفهان رفته و از آنجا لیسانس ادبیات گرفت. از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۳۴ در دبیرستان های بروجن تدریس نمود و پس از آن در اصفهان در دبیرستان های آنجا به تدریس ادامه داد. پس از بازنشستگی، به تدریس فیلمنامه نویسی در انجمن سینمای جوان و داستان نویسی در حوزه های هنری و شعر در انجمن ادبی جوان آموزش پرورش پرداخت و در انتشار مجله ادبی «جوانه» (از انتشارات انجمن ادبی جوان) نقش بسیار مهمی داشت. ایشان در سالهای اخیر در شهر دولت آباد بُرخوار اصفهان سکونت گزیده است.

از نوجوانی قریحه و طبع شعر داشت و به پیشنهاد یکی از شاعران بروجن مرحوم اشراقی «جاوید» تخلص می کرد. اما کمی بعد از استفاده از آن در اشعار خود صرف نظر کرد. همچنین در این ایام به نوشتن داستان نیز می پرداخت و آثار او در مجلات چاپ می شد. در سال ۱۳۴۳ ش اولین مجموعه داستان او با نام «انتظار» به چاپ رسید.

استاد رافعی در تشویق شاعران و قصه نویسان و راهنمایی و اصلاح آثار آنان تلاش داشته و در مسابقات و جشنواره های مختلف آثار ادبی را داوری نموده و خود نیز به طور مستمر و پیگیر به خلق آثار ادبی ارزشمند ادامه داده است. شعر او از همان آغاز

برخلاف اشعار اغلب سروده های شاعران اصفهان، دارای مضامین نو و فضا‌های تازه بوده و به عقیده خودش مرهون کناره گیری از انجمن های ادبی و تلاش و مطالعه مستمر و خودجوش او بوده است.

این کتابها از او به چاپ رسیده است:

۱. انتظار (داستان) ۲. اگر این ماهیان رنگی نبودند (شعر) ۳. بی عشق، ما سنگ ما هیچ (شعر) ۴. سالهای ابری (شعر به لهجه بروجنی) ۵. گلجون و لیشمانیا (شعر کودک) ۶. روشنی در قفس ماندنی نیست (شعر)

این شعر از اوست:

آواز آب و عالم خاموش سنگ ها

یعنی چکامه های من و گوش سنگ ها

تکرار تلخ خاطره جنگ سنگ و آب

چون داغ مانده بر لب خاموش سنگ ها

آئینه ها شکست خود از یاد برده اند

آسوده خفته اند در آغوش سنگ ها

نفریبت که جامه سبز بهار نیست

گل‌سنگ شانه های شنبلیله پوش سنگ ها

هرگز چو جویبار به صحرا نمی رسند

پا بستگان کوچه مفروش سنگ ها

گر کوه رود بود، طبیعت نمی گذاشت

با گران حادثه بر دوش سنگ ها

ای روح آبهای مهاجر مرا ببر

از این دیار دیر فراموش سنگ ها

بهمن جمال شعر بین و زلال آب

آئینه نیست چهره مخدوش سنگ ها(۱)

بهمن «شارق» بروجنی

بهمن شارق فرزند مهدی شارق بروجنی است. در سال ۱۳۱۰ خورشیدی در قصبه بروجن متولد شده در مدارس جدید درس خوانده، گاهی اشعاری می سراید. از اشعار اوست:

۱- مصاحبه غلامرضا نصرالهی با استاد رافعی در خرداد ماه ۱۳۸۶ش، و بنگرید به: تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۳۸ و ۱۳۹؛ تذکره شعرای استان اصفهان، ص ۲۸۷؛ نگین سخن، ج ۱۱، ص ۶۰۳؛ پارسی سرایان بام ایران، ج ۱، ص ۷۵.

[کشته تیر تو افتاده است و تو جوئی، نجوئی

کشتی و یک لحظه هم دیدی فغان باشد نباشد(۱)]

بیرام بیگ سامع همدانی

بیرام بیگ متخلص به «سامع» فرزند باقر بیگ همدانی، شاعر ادیب. علاوه بر شعر و ادب در علم موسیقی و نظم تصانیف مهارت داشته و در اصفهان ساکن بوده سرانجام به بیماری شخصی دچار شده او را به بیمارستان ورنوسفادران بردند. معالجه مفید واقع نشد و «سامعا» فوت شده همانجا مدفون شد.

از اشعار اوست:

کشیدم آنقدر از فرقت وصال الم

که حاصل دو جهان مزد انتظارم نیست

عادت از بس که دل مرا به مروت باشد

نگرم گر همه انگشت زراعت باشد(۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۶۱.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۴۶۰؛ دانشمندان آذربایجان، ص ۱۷۶؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۳، ص ۳۱۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۴۲۴.

ص: ۱۹۱

اعلام اصفهان

«پ»

اشاره

پرویز بختیاری

پرویز خان بختیاری، از شعرای قرن سیزدهم هجری است. او از اعیان طایفه هفت لنگ بختیاری بوده و در مدح منوچهر خان معتمدالدوله حاکم اصفهان قصیده ای گفته است.

از اوست:

بر روی خویش طُره عنبر فشان فشان

وانگه به دام کردن گردن کشان کشان

برکش نقاب و دیده هر بی بصر بدوز

بنمای روی و دل ز همه دلستان ستان(۱)

دکتر پرویز دبیری*

دکتر پرویز دبیری فرزند مهدی فرزند علی محمد دبیرالملک فراهانی، پزشک و نویسنده معاصر.

در دوّم اسفند ۱۳۰۰ش در تهران متولد شد. جدّش «دبیرالملک» از نوادگان «میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی» است. تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در مدارس تهران طی نمود و وارد دانشکده پزشکی دانشگاه تهران شده و موفق به اخذ درجه دکترای MD گردید. سپس به عنوان دانشیار در دانشکده پزشکی اصفهان به تدریس پاتولوژی پرداخت و این رشته را در آنجا تأسیس نمود.

او حدود ۴۰ سال به تدریس در دانشکده پزشکی مشغول بود و در سال ۱۳۵۹ش

۱- تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۳۱۹.

بازنشسته شد. پس از آن به تدریس در دانشگاه آزاد نجف آباد پرداخته و رشته بافت شناسی و پاتولوژی در آن دانشگاه را تأسیس نمود.

وی در دانشگاه اصفهان سمت های علمی و اداری همچون مدیریت گروه پاتولوژی، معاون دانشکده پزشکی و بازرس فنی بیمارستانها را بر عهده داشته است.

همچنین در فرصت های مطالعاتی جهت پژوهشهای علمی به «هاروارد آمریکا» و دانشگاه پزشکی «ریچموند» در ایالت «ویرجینیای آمریکا» سفر کرده است.

وی در سال ۱۹۹۶م به عنوان یکی از ۵۰۰ تن از دانشمندان جهان برگزیده شده و در آبان ۱۳۸۰ش به عضویت افتخاری فرهنگستان علوم پزشکی ایران درآمده است. دکتر دبیری به همراه دکتر حکمی از بنیان گذاران بیمارستان امید اصفهان بوده است.

وی در بسیاری از کنفرانس های علمی داخلی و خارجی شرکت کرده و مقاله ارائه داده است.

از فعالیت های اجتماعی او شرکت در مبارزات نهضت ملی شدن نفت است و بزرگترین پاداش دریافتی در عمر خویش را یک قطعه عکس از دکتر مصدق از طرف ایشان می داند.

تألیفات و آثار چاپ شده او عبارتند از:

۱. ترجمه «انسان موجود ناشناخته» ۲. ترجمه «راه و رسم زندگی» ۳. «آموزش عملی پاتولوژی» (برای دانشجویان پزشکی) ۴.
 - «جهان دنیای زنده است» ۵. «زندگی و آثار بتهوون» ۶. «زندگی و آثار موتسارت» ۷. «نگاهی به اصفهان شهر هنر» ۸.
- «پاتولوژی تومورها» در ۴۰جلد که ۶جلد از آنها به چاپ رسیده است.

دکتر دبیری سالهاست با تأسیس آزمایشگاه طبی در خدمت به مردم اصفهان کوشیده است. (۱)

خواجه پطرس ارمنی

خواجه پطرس فرزند ولی جان ارمنی، بانی ساختمان کلیسای بیدخم در میدان جلفای اصفهان. کلیسا مطابق تاریخ کتیبه کلیسا، در سال ۱۰۳۶ق، یعنی زمان سلطنت شاه عباس کبیر صفوی ساخته شده است. (۱)

پهلوان صالح*

پهلوان صالح، از ورزشکاران و پهلوانان اصفهان در عصر زندیه است. از پهلوانان طراز اوّل عصر خود بوده و در کتاب «رستم التّواریخ» از او نام برده شده است. نسب خاندان «پهلوان صادق» در اصفهان به او می رسد. پهلوان صالح سرانجام در سال ۱۲۳۰ق از دنیا رفت و در گورستان کوچکی واقع در ضلع غربی مصلاّی تخت فولاد مدفون شد.

بر سنگ قبرش مرثیه فوت او سروده رفیق اصفهانی و در پایین سنگ نوشته میل و کباده و عکس پهلوان حجّاری شده است. شعر این است.

حیف از پهلوان صالح که داشت

در جوانی از جوانان بیش بهر

روز میدان پیش دستش بود گاه

وقت احسان پیش چشمش بحر نهر

گر فلک یک چند پروردش به لطف

شد مبدّل عاقبت لطفش به قهر

در جهان معقوده او شد به مهر

نقد جان از او گرفت آخر به مهر

دایه دهرش به محنت جای شیر

ساقی دورش به ساغر ریخت زهر

رفت چون وز نوحه خُرد و بزرگ

شد بلند آوازه اش شهر به شهر

زد رقم از بهر تاریخش «رفیق»

«پهلوان صالح» بجنّت شد ز دهر»

مرثیه فوق در دیوان رفیق اصفهانی ضبط نشده است. (۲)

۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۵۱۱.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

پیر

پیر در لغت به معانی: کسی که دارای سنّ زیاد باشد، از کار افتاده، رهبر، راهنما و مرشد آمده است.

در قرن هشتم لفظ پیر برای جمعی از عرفای اصفهان به کار می‌رفته و به مرشد طریقت و مشایخ صوفیه «پیر» اطلاق می‌شده است. صوفیان در کتب خود پیران خانقاه را شامل: پیر خدمت، پیر صحبت، پیر دلیل، پیر ارشاد، پیر خرابات، پیر مغان و پیر طریقت تقسیم کرده‌اند.

در مقامات العرفاء گویند: مراد از پیر در عبارات صوفیه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام است و کلمه علی و پیر در حروف ابجد مساوی هستند. (۱)

پیر بکران

محمّد بن بکران معروف به «پیر بکران» از اقطاب و مشایخ صوفیه در قرن هفتم هجری. وی عالم و فاضل بوده، و در شهر «پیربکران» از توابع لنجان خانقاه داشته و تدریس علوم ظاهر و باطن می‌نموده و در سال ۷۰۳ق وفات یافته و در محلی که اکنون به پیربکران معروف است مدفون شد و یکی از مریدانش بقعه‌ای بر سر مزار او ساخته و برای آن صحن و ایوان و گنبد قرار داده که از حیث کاشی کاری و گچ بری ممتاز است.

در پای یکی از ستونها تخته سنگی است که بر روی آن جای سُم اسبی دیده می‌شود که عوام آن را جای پای دُلْدُل گویند و عدّه‌ای آن را جای پای اسب الیاس گویند و معتقدند که حضرت الیاس پیغمبر از این محل به آسمان عروج نموده است.

از امتیازات این بقعه و بارگاه آن است که چون در ادوار مختلف در آن تعمیر و بنّایی شده است، در آن هم نام خلفای اربعه دیده می‌شود و هم نام و اسامی معصومین چهارده گانه علیهم السلام.

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۹۹؛ مقامات العرفاء، ص ۲۳۱؛ مزارات اصفهان، صص ۱۵۴ و ۱۵۵.

این مقبره در مجاورت قبرستان قدیمی یهودیان اصفهان و یکی از مقابر مقدّسه آنان به نام استرخاتون قرار دارد.^(۱)

پیر پرنده

پیر پرنده، مزار او در نزدیک کوچه نمکی و در یکی از خانه های محله میدان کهنه قرار داشته است.

پیر پینه دوز

پیر پینه دوز یا پیر پاره دوز، از عرفای اصفهان بوده و در محله جوباره مدفون است. [در جنب مسجد جوباره قبر او هنوز باقی است. در سال ۹۵۵ق «مہتر محمّد علی» رکابدارِ بہرام میرزا برادر شاه طہماسب صفوی این مسجد را بنا نموده است.^(۲)] ذوقی اردستانی شاعر عصر صفویہ نیز در این مکان مدفون است.^(۳)

پیر جلال

پیر جلال، مزار او در قریہ «سجزی» در شرق اصفهان است.

پیر جمالی*

پیر جمال الدّین محمّد اردستانی معروف به «پیر جمالی» و متخلّص به «جمالی» عارف سالک و ادیب شاعر، در سال ۸۱۶ق در اردستان متولّد شد و در زادگاہ خود بہ تحصیل پرداخت و چون علم رسمی او را قانع نکرد بہ سفر پرداخت و بہ مکہ معظّمہ

۱- گنجینہ آثار تاریخی اصفهان، صص ۲۶۴-۲۵۳؛ مزارات اصفهان، صص ۱۵۵ و ۱۵۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۹۹ و ۴۰۰.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۰۰؛ مزارات اصفهان، صص ۱۵۶ و ۱۵۷؛ گنجینہ آثار تاریخی اصفهان، صص ۳۸۶ و ۳۸۷.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۰۷.

مشرف شد. پس از بازگشت به اردستان نزد عارف سالک آن جا پیر مرتضی علی اردستانی رفته و مراتب طریقت و سیر و سلوک را نزد او طی کرده و پس از فوت او به ارشاد مردم پرداخته و سلسله «پیر جمالیه» را تأسیس کرده است. وی سرانجام در ۸۷۹ق وفات یافته و در بقعه پیر مرتضی در محله فهره اردستان مدفون شد.

وی در نظم و نثر و فقه و حدیث و منطق و کلام نیز مهارت داشته و تألیفاتی از خود به یادگار گذاشته است که از آن جمله است:

۱. «بیان الحق فی احوال سید المرسلین»، شامل ۷ مثنوی به نام های: «مصباح الأرواح»، «احکام الموحین»، «نهایه الحکمه»، «بدایه الموحبه»، «هدایه المعرفه»، «فتح الأبواب» و «شرح الواصلین». ۲. منظومه «شرح الكنوز و کشف الرموز» ۳. «مرآت الأفراد» (مجموعه ۴۹ رساله کوچک) ۴. منظومه «روح القدس» ۵. «تنبيه الغافلین» (نظم و نثر) ۶. منظومه «مهر قلوب» ۷. «قدرت نامه» ۸. «نصرت نامه» ۹. «فرصت نامه» ۱۰. «مرآت الحیب» ۱۱. «رباعیات» در شرح منظومه «صفوت اهل التحقیق» افضل الدین کاشانی ۱۲. منظومه «مهرافروز و آفتاب ظلمت سوز» ۱۳. «کنز الدقایق و میزان الحقایق» ۱۴. «کشف الأرواح» ۱۵. «مدح الفقر» ۱۶. «معلومات اسرار القلب و مفهومات انوار القلوب» ۱۷. «فتح الأبواب و حقیقه الآداب» ۱۸. «مکاتب» ۱۹. «نور علی نور» ۲۰. مثنوی «ناظر و منظور» ۲۱. «المسطور فی رِقّ المنشور» ۲۲. «استقامت نامه» ۲۳. «مشکات المحبین» ۲۴. «کلیات اشعار» (۱)

پیر حاجات

در قریه «دیزیچه» از بلوک لنجان در سمت جنوب غربی اصفهان مزاری به نام پیر حاجات وجود داشت و ظاهراً از عرفاء و صوفیه در قرن هشتم و نهم بود و ساختمان

۱- آتشکده اردستان، ج ۲، صص ۳۵۰-۴۰۶؛ تاریخ نظم و نثر، ص ۲۴۴؛ الذریعه: مجلدات مختلف؛ ریحانه الادب، ج ۱، ص ۴۲۸؛ تاریخ ادبیات (صفا)، ج ۴، ص ۴۵۵؛ لغت نامه دهخدا، ذیل «جمال الدین»، ص ۹۸.

مختصری داشت. در سالهای اخیر مالکین قریه مزبور به طمع اراضی و احياناً موقوفات آن، این مزار را خراب کرده و جزو زمین های زراعتی خود نمودند و نام آنجا را نیز «اله آباد» نهادند.

پیر عنایت

پیر عنایت، قبر او در قریه «دستگرد خیار» نزدیک اصفهان قرار داشته است.

پیر محمد

پیر محمد، که قبر او در [غرب] محله جوزدان اصفهان وجود داشته است.

پیر مرتضی علی اردستانی

پیر مرتضی علی اردستانی، فرزند شمس الدین محمد، از عرفای قرن نهم هجری. حدود سال ۷۸۲ق متولد گردید. پدرش ندیم شاه منصور آل مظفر بوده و در یکی از جنگهای شاه منصور با تراکمه مقتول شد. در آن موقع پیر مرتضی ۴ ساله بوده و با خانواده به شیراز می رود. در ۸ سالگی به اردستان بازگشته و در محضر عرفای آنجا امام الدین نائینی و شیخ محمد زوازه ای به سیر و سلوک و تهذیب نفس مشغول شد. او که ثروت و مال زیادی از پدر به ارث برده بود. آن را صرف فقراء و نیازمندان نمود و در زادگاه خود دستگاه ارشاد گسترد و پیر اسحاق اردستانی و پیر جمال الدین محمد اردستانی (پیر جمالی) نزد او به سیر و سلوک پرداختند. پیر جمالی در اشعار خود استاد و مراد طریقت خود را ستایش بسیار نموده است.

پیر مرتضی علی سرانجام در حدود سال ۸۵۷ق وفات یافته و در محله فهره اردستان (جنب مسجد سفید سردشت) مدفون شد و بر سر مزار او بقعه ای ساختند و جمعی از عرفاء و فضلاء در جوار مرقد او مدفون شدند. (۱)

پیر محمود

پیر محمود معروف به «سلطان محمود» از عرفاء بوده و قبرش در قریه «راوشن» بین نائین و اصفهان است.

ص: ۲۰۱

اعلام اصفهان

«ت»

اشاره

خواجه تاج الدین سلمانی*

خواجه تاج الدین سلمانی اصفهانی، از خطاطان عصر سلطان ابوسعید گورکانی است. او را واضح قلم شکسته تعلیق نوشته اند و اگر واقعاً وی واضح این خط نباشد، حداقل اول کسی است که به آن سر و صورت کامل داده و تحت قاعده در آورده است. چنانکه گویند هیچ یک از مخترعین خطوط، خط اختراعی خود را به زیبایی وی ننوشته اند.

او را به خاطر مهارت در اقسام شش گانه و رعنائی و لطافت خط تعلیق ستوده اند. خواجه شهاب الدین عبدالله مروارید کرمانی (معروف به بیانی) از شاگردان اوست. (۱)

تذهیبی اصفهانی

مولانا تذهیبی اصفهانی، شاعر و ادیب هنرمند، مردی نیک خو و شیرین سخن و بذله گو بوده و در تذهیب و جدول کشی و افشان و کاغذ الوان و ابری سازی بسیار هنرمند بوده است و در اقسام شعر دست داشته است. (۲)

تسلّی اصفهانی

تسلّی اصفهانی، شاعر ادیب، از احفاد اوحدالدین حسینی بلیانی بوده و مدتها در اطراف شهرها به سیاحت پرداخته است. به هند رفته و پس از بازگشت در کاشان ساکن گردیده است.

از اوست:

۱- اطلس خط، صص ۴۰۶ و ۴۰۷؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، صص ۱۹۷-۱۹۵.

۲- تاریخ نظم و نثر، ج ۱، ص ۵۲۱؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۶۹؛ لغت نامه دهخدا، ذیل تذهیبی، ص ۵۱۶.

تا ز بختم تیرگی میرفت چشم شد سفید

این سیاهی از سر داغ من آسانتر نخاست (۱)

تقی*

تقی، از خوشنویسان خط نستعلیق در زمان شاه سلیمان صفوی بوده بر روی سنگ نوشته ای در یک سقاخانه واقع در مسجد لبنان به خط نستعلیق اشعاری را در سال ۱۱۰۰ق نوشته و در پایان کتیبه «مشقه تقی» رقم زده است. (۲)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی اصفهانی، از نویسندگان کتب در سده سیزدهم هجری است. او در ۱۳ محرم ۱۲۳۳ق کتابت نسخه ای از کتاب «النّاقور» تألیف ملا محمد علی جدلی را به خط نسخ زیبا به پایان رسانیده است. نسخه به شماره ۱۷۸۷ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۳)

محمد تقی اصفهانی*

محمد تقی اصفهانی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری است. وی کتاب «اسرار العلوم» در علم اعداد را در ۵۰ باب و ۱۰۰ فصل تألیف کرده است. این کتاب را محمد علی بن محمد خراسانی قائمی در سال ۱۲۵۰ق به خط شکسته نستعلیق کتابت کرده و به شماره ۳۲۳۲ در کتابخانه ملک در تهران موجود است. (۴)

۱- تذکره روز روشن، ص ۱۵۱؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۷۰.

۲- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۶۳۰.

۳- فهرست مرعشی، ج ۵، ص ۱۶۹.

۴- فهرست ملک، ج ۲، ص ۲۴.

ملا محمد تقی اصفهانی

ملا محمد تقی اصفهانی معروف به ملا تقی، از علمای قرن دوازدهم هجری در اصفهان و از مجازین از فاضل هندی و ملا حسین بن ملا حسن جیلانی است، تاریخ اجازه فاضل ۱۱۱۸ ق می باشد. (۱)

[شاید صاحب عنوان فاضل کامل عالم ربّانی مولانا محمد تقی بن مولانا محمد حسین جیلانی متوفی ۱۱۲۵ ق و مدفون در تکیه صاحب روضات در تخت فولاد باشد. (۲)]

میرزا شاه تقی واحد اصفهانی

میرزا شاه تقی اصفهانی، شاعر ادیب و عالم فاضل جلیل، از اجله سادات و نقبای اصفهان و در فضل و دانش خصوصاً در علم نظری و فقه سرآمد فضلالی عصر خویش بوده است.

مدّتی شیخ الاسلام رشت و سپس شیخ الاسلام مشهد بود. پس از عزل از آن منصب به اصفهان آمد و در آنجا فوت شد.

[او بر نسخه ای از «استبصار» حواشی مفید و علمی نوشته که نشان دهنده تبخّر او در علوم نقلی است.

این رباعی از اوست:

ای از گل رخسار تو مه در تب و تاب

وز یاد لب دهان یاقوت پر آب

گویا که تو را ز گل سر شتست خدای

کامد به مشام از عرقت بوی گلاب (۳)

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۰۳ و ۴۰۴؛ الذریعه، ج ۱، صص ۲۳۲ و ۱۸۲؛ الکواکب المنتشرة، ص ۱۱۶؛ احوال و آثار بهاءالدین محمد اصفهانی، ص ۲۹.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۰۴؛ (پاورقی به قلم آقای رحیم قاسمی).

۳- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۵۳؛ آتشکده آذر، بخش سوم، ص ۱۰۴۳؛ تذکره حسینی، ص ۳۶۰؛ تراجم الرجال، ج ۲، صص ۶۳۷-۶۳۵.

محمد تقی بیگ اصفهانی

محمد تقی بیگ، شاعر ادیب، از خدام میرزا داود نواده میرزا شفیع مستوفی بوده و گاهی شعر می سروده است. (۱)

محمد تقی اصفهانی طهرانی

محمد تقی اصفهانی از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۵۴ق در ماه صفر در شهر طهران از کتابت نسخه «الصیناعه الصغری» معروف به «اربع مقالات» بطلمیوس به خط نسخ فراغت حاصل کرده است. کتاب به شماره ۴۱۹۱ در کتابخانه مجلس شورای ملی ایران موجود است. (۲)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی اصفهانی از نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری، در سال ۱۲۴۱ق از کتابت نسخه ای از کتاب «المسائل» تألیف: ابی یوسف یعقوب بن علی قصرانی فراغت حاصل نموده و کتاب را جهت میرزا محمد باقر منجم در مشهد نوشته است. نسخه در کتابخانه عمومی معارف است. (۳)

شیخ محمد تقی اعتزازیان*

شیخ محمد تقی اعتزازیان، عالم فاضل زاهد، از علمای قرن چهاردهم هجری. در سال ۱۲۲۵ش متولد شده و در اصفهان به تحصیل پرداخت. از طلاب مدرسه نوریه و از همدرسان شیخ محمد رضا جرقویه ای حائری بود. او به تهجد و شب زنده داری و بکاء معروف بود.

او پس از عمری طولانی در سال ۱۳۳۰ش وفات یافته و در صحن تکیه سیدالعراقین

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۱۰؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۷۳.

۲- فهرست مجلس، ج ۱۴، ص ۲۸۳.

۳- فهرست کتابخانه عمومی معارف، ص ۱۶۰.

در تخت فولاد مدفون شد. فرزندش شیخ محمدعلی نیز از علمای اصفهان بود. (۱)

سید محمد تقی امامی*

سید محمد تقی حسینی امامی اصفهانی، از هنرمندان قرن سیزدهم هجری. در قلمدان سازی، نقاشی و جلدسازی استاد بوده و در هریک از این رشته ها آثار ارزنده ای پدید آورده است که زینت بخش مجموعه های خصوصی و موزه ها است. این هنرمند توانا تا سال ۱۲۸۴ ق در قید حیات بوده است. (۲)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی بن محمد ابراهیم اصفهانی از خوشنویسان قرن سیزدهم هجری. کتابت نسخه ای از «تاریخ سلطانی» تألیف: سید حسن بن مرتضی حسینی استرآبادی را به خط نستعلیق در اصفهان به پایان رسانیده است. کتاب به شماره ۲۴۱۳ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۳)

ملا محمد تقی سمیرمی*

آخوند ملا محمد تقی بن کربلانی ابراهیم سمیرمی، از علماء و فضلاء دوره قاجاریه و مرجع مسائل شرعی مردم سمیرم در آن روزگار بوده و به همت او مسجد جامع قلعه در سمیرم بنا شده است. او و برادرش آخوند ملا محمد خان سمیرمی از دست پروردگان حوزه علمیه اصفهان بوده اند. (۴)

۱- یادداشت های استاد ابراهیم جواهری: مخطوط؛ شرح مجموعه گل، ص ۳۹۴.

۲- هنر قلمدان، ص ۱۵.

۳- فهرست مرعشی، ج ۷، ص ۱۳.

۴- تجلی فضائل، ص ۳۷.

محمد تقی صحاف

آقا محمد تقی صحاف بن ملا محمد ابراهیم مقدّس، [از هنرمندان ذوالفنون و مجهول القدر اصفهان است. او از نوادر روزگار و از نواب این دیار بود که نظیر این هنرمند را، زمانه کمتر به خود دیده است.] به قول مرحوم استاد همائی:

«حقاً صد مرد در یک تن و مجمع الصّیّ نایع هنر صحافی و نقاشی و طراحی و تذهیب و خوشنویسی و سوخت سازی و معرق سازی چرمینه و ساختن فانوس های فنی قدیم و تهیه انواع رنگ و روغن های نقاشی و امثال آن بود.»

آثاری چند از او بر جای مانده که به برخی اشاره می شود.

۱. کتیبه سردر مسجد صفا در محله شهشهان، به خط ثلث و به تاریخ سال ۱۲۹۰ق. ۲. کتیبه سردر و داخل مسجد رکن الملک که نام خود را «محمد تقی بن ابراهیم اصفهانی» در کتیبه آورده است. [۳. سنگ نوشته قبر میر محمد هادی و میر محمد اسماعیل پاقلعه ای واقع در تکیه آغاباشی در تخت فولاد، همچنین در هنگام تسلط روسها بر شهر اصفهان که تعمیراتی در مدرسه چهارباغ سلطانی (مدرسه امام جعفر صادق علیه السلام) انجام شد، برای اصلاح کتیبه های ثلث از او استفاده های بسیار کردند. در اواخر عمر نیز برای تعمیر کتیبه های آستانه قدس حضرت رضاعلیه السلام به مشهد مقدّس سفر کرد.

از ابتکارات او فانوس های پارچه ای است که نقش های گوناگون آن را با کاغذهای الوان در نهایت ظرافت چیده و تصاویر زیبا در آورده است و چون شمع در فانوس می افروختند واقعاً چشم انسان به تماشای این صنایع خیره می شد. همچنین از او دو عدد فانوس چوبی هشت ترک با پیراهنی از پارچه گارس بازمانده و شعرهایی در هشت بیت بریده و بر روی هشت ترک فانوس چسبانده شده است و اکنون در تملک سرهنگ محمد قباد معتمدی در تهران است.]

آقا محمد تقی صحاف در سال ۱۳۳۷ق وفات یافته [و پای دیوار جنوبی بقعه فیض

در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

محمد تقی کفرانی

محمد تقی بن ابوالقاسم کفرانی رویدشتی اصفهانی، از نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری. نسخه ای از کتاب «المسائل» تألیف سید علاءالدین حسین خلیفه سلطان را به خط نستعلیق در شب یکشنبه ۳ محرم ۱۰۶۵ ق کتابت نموده است. این نسخه در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است.

[کفران به فتح کاف از روستاهای رویدشت اصفهان و فعلاً جزو بخش جلگه می باشد. (۲)]

شیخ محمد تقی بروجردی

شیخ محمد تقی بن ملا احمد بروجردی، از دانشمندان و ادباء و سخنوران قرن یازدهم هجری است. پس از فراگرفتن علوم معموله و متداوله خود را به اصفهان رسانید و برای تکمیل معلومات خود در حوزه های درسی آن شهر و از اساتید بزرگ آن عصر استفاده کرد. مخصوصاً از محضر پرفایده علامه ملا محمد باقر مجلسی که از شاگردان خاص وی به شمار می رفت بهره برد و از طرف او مجاز شد و در آخر به کاشان رفت.

تألیفات زیر از اوست:

۱. «عین البكاء» در ۱۰۹۹ ق تألیف شده و به چاپ رسیده است. ۲. «لُبّ عین البكاء» ملخص همان عین البكاء است. (۳)

۱- دیوان طرب: مقدمه، ص ۸۳؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، صص ۳۷۰-۳۶۷؛ هنر کاغذبری در ایران، صص ۷۰ و ۷۱؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۳۶۹ و ۷۹۳ و ۸۰۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۱۰۱۸؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۵۴؛ هفته نامه نوید اصفهان، شماره ۱۶۹۸ آبان ۱۳۷۰، ص ۳؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: مخطوط.

۲- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۱۳، ص ۲۹۶.

۳- الذریعه، ج ۱۵، ص ۳۶۷ و ج ۱۸، ص ۲۸۷؛ تاریخ بروجرد، ج ۲، ص ۱۱۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص ۱۹ و ۲۰.

سید محمد تقی مهدوی سدهی

سید محمد تقی مهدوی بن سید احمد موسوی سدهی، عالم فاضل، در اصفهان به تحصیل پرداخته و به وظایف شرعی مشغول شد و سرانجام در شوال ۱۳۹۰ق وفات یافته در تکیه آقا سید محمد لطیف خواجه‌نوی در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

شیخ محمد تقی فهامی*

شیخ محمد تقی بن شیخ اسدالله فهامی، عالم فاضل و واعظ جلیل. در اصفهان متولد شد. پس از تحصیلات مقدماتی به قم عزیمت نموده و از درس آیات عظام بروجردی، سید محمد تقی خوانساری و حجت کوه کمری بهره مند گردیده و خود به تدریس مشغول شد اما در پی بیماری پدر مجبور به بازگشت به اصفهان شد و در اصفهان از درس حضرات آیات سید حسین خادمی، شیخ احمد فیاض، حاج آقا رحیم ارباب، سید محمد رضا خراسانی و میر سید علی بهبهانی بهره مند گردید.

وی در ادبیات مهارت به سزایی داشت و سالها به تدریس آن مشغول بود. او در جوانی به وعظ و خطابه روی آورد. همچنین جلسات احیاء و دعای کمیل را پس از وفات پدر در تخت فولاد ادامه داد و مؤسس جلسه دعای ندبه در صبح های جمعه در اصفهان بود.

سرانجام روز ۷ ذی الحجه الحرام سال ۱۴۱۹ق برابر با پنجم فروردین ماه ۱۳۷۸ش در اصفهان وفات یافته و در بقعه آقا حسین خوانساری در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

تقی اصفهانی

تقی بن اسماعیل اصفهانی از خطاطان قرن سیزدهم هجری. در روز پنج شنبه از ماه جمادی سال ۱۲۳۲ق، کتابت نسخه ای از کتاب «اخلاق سلطانی» تألیف: سید نورالدین

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۹۱.

۲- وفيات علمای معاصر اصفهان: مخطوط.

بن سید نعمت الله جزائری را به خط نستعلیق به پایان رسانیده است. کتاب به شماره ۵۲۱۸ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

محمد تقی قهپائی

محمد تقی بن شیخ اسماعیل قهپائی از خطاطان قرن دوازدهم هجری. در ۸ جمادی الثانی ۱۱۲۶ق از نوشتن نسخه ای از «ربیع الأسابیح» تألیف علامه مجلسی فراغت یافته است. نسخه در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

ملا محمد تقی پروانه عباسی*

ملا محمد تقی معروف به «پروانه عباسی» و «ملا پروانه» فرزند الله قلی، عارف سالک و ادیب فاضل، در قرن یازدهم هجری در اصفهان ساکن بوده و مراتب سیر و سلوک را نزد جمعی از عرفاء و صوفیه اصفهان خصوصاً شیخ محمد علی مؤذن مشهدی خراسانی قطب سلسله ذهبیه طی نموده و در اصفهان به عبادت و تزکیه نفس و مطالعه کتب حکمی و عرفانی مشغول بوده و سرانجام در سال ۱۰۸۹ق وفات یافته و در قبرستان سنی فاطمه اصفهان مدفون شده است. (۳)

وی کتابخانه ای آبرومند داشته و بر بسیاری از کتب آن تملک خود را یادداشت نموده است. از جمله نسخه ای نفیس از «طهاره الاعراق» ابن مسکویه، که طاهر بن وجیه الدین علی قاضی در ربیع الثانی ۴۲۲ق آن را کتابت کرده و در سال ۱۰۵۳ق ملا پروانه بر روی یکی از برگهای آن یادداشت تملک خود را نوشته است. (۴)

وی در سال ۱۰۸۶ پانصد جلد از کتب خود را وقف نموده که از آن جمله کتاب

۱- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۵، ص ۴۱۶۱.

۲- فهرست کتب اهدایی مشکاه به دانشگاه، ص ۱۱۸.

۳- به نقل از محقق گرامی دوست ارجمند آقای احسان عظیمی از کتاب «نور الهدایه و مصدرالولایه»، ص ۱۶۰.

۴- الروضه النضره، ص ۱۰۲.

النهاییه ابن اثیر کتابت سال ۱۰۷۵ به شماره ۴۱۷ در کتابخانه مدرسه مروی تهران موجود است. (۱)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی بن محمد باقر اصفهانی از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۳۳ نسخه ای از «الفوائد الجدیدة» تألیف: وحید بهبهانی را برای میرزا محمد حسین نوشته است. نسخه در کتابخانه گوهرشاد به شماره ۶۳۶/۲ موجود است. (۲)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی بن محمد باقر اصفهانی از نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. در ربیع الاول سال ۱۲۴۸ ق از کتابت «احکام تحاویل سنی الموالد» تألیف: ابوسعید بن منصور بن بندار دامغانی، که در سال ۵۰۷ ق تألیف شده، فراغت حاصل نموده و آن را به خط نسخ نوشته و به شماره ۳۶۳۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی بن محمد باقر اصفهانی، از فضلاء سده یازدهم هجری، از آثار او کتابت نسخه ای از «شرح فصوص الحکم» قیصری است که به خط نستعلیق نوشته است. نسخه به شماره ۷۸۰۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۴)

۱- فهرست مروی ص ۲۶۱.

۲- فهرست گوهرشاد، ص ۳۶۴.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ص ۱۲، ص ۲۶۳۴.

۴- فهرست مرعشی، ج ۶، ص ۱۶۵.

ملا محمد تقی مجلسی

ملا محمد تقی بن علامه ملا محمد باقر بن ملا محمد تقی مجلسی، عالم فاضل. نسب دو تن از علماء به نام های آقا شیخ محمد حسن خواجهائی و شیخ عبدالرحیم شوشتری به او منتهی می شود.

در بیاض خطی میرزا محمد تقی الماسی، ماده تاریخ زیر را برای مولی محمد تقی مجلسی (بدون ذکر خصوصیات دیگر) می نویسد و به ظن نویسنده مربوط به صاحب عنوان است.

عالم عارف تقی که ز قدر

بود در روزگار مثلش کم

آنکه از عزت و جلالت و شأن

بود همنام با امام نهم

رفت از دهر و عقل در تاریخ

«خلد جای ویست» کرد رقم (۱)

۱۱۲۴ قمری

شیخ محمد تقی آقاجفی

شیخ محمد تقی آقاجفی بن شیخ محمد باقر نجفی مسجد شاهی بن شیخ محمد تقی رازی، عالم فاضل و مجتهد بارع، از رؤساء علماء اصفهان. در اواخر دوره قاجار، در نیمه شب سه شنبه ۱۷ ربیع الثانی ۱۲۶۲ ق در اصفهان متولد شد. پدرش از اعظم فقهاء اصفهان و مادرش علویه زمزم بیگم دختر سید صدرالدین عاملی اصفهانی بوده اند.

او مقدمات علوم را در اصفهان آموخت و سپس در نجف اشرف نزد حاج سید علی شوشتری (از افاضل شاگردان شیخ انصاری) به تحصیل مشغول شد. پس از آن در درس شیخ راضی نجفی و شیخ مهدی آل کاشف الغطاء حاضر شد.

در این سالها او به همراه برادرش شیخ محمد حسین به تهذیب نفس و عبادت در مساجد سهله و کوفه مشغول بود. آقا نجفی پس از وفات اساتید خود در نجف راهی

سامرا شد و در درس میرزا محمد حسن شیرازی حضور یافت. از دیگر اساتید او پدر دانشمندش شیخ محمد باقر نجفی بوده است.

او پس از اتمام تحصیلات خود به اصفهان بازگشت و پس از وفات پدر به جای وی به اقامه نماز جماعت در مسجد شاه [مسجد امام فعلی] و تدریس، قضاوت و اجرای حدود شرعی پرداخت. از مجلس درس ایشان صدها عالم و فقیه گرانقدر بهره گرفته اند [مرحوم مهدوی مؤلف کتاب حاضر در کتاب دیگر خود تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان اسامی بیش از ۸۸ تن از شاگردان آقاجنقی را ذکر نموده اند].

از اقدامات مهم او مقابله با فرقه های ضاله بود که باعث احضار ایشان به تهران در سال ۱۳۰۷ق گردید. پس از به دست گرفتن انحصار توتون و تنباکو توسط کمپانی رژی، در ایران، آقا نجفی و برادرش شیخ محمد علی ثقهالاسلام حکم تحریم استعمال تنباکو را صادر کردند و بقیه علماء نیز از آن حمایت کردند تا آن که میرزای شیرازی حکم تحریم تنباکو را صادر کرد.

همچنین در جهت تحریم کالاهای بیگانگان و رونق دادن به محصولات وطنی، عده ای از بازرگان خوشنام و متدین اصفهان شرکت اسلامیته را تأسیس کردند که آقاجنقی و برادرش حاج آقا نورالله نجفی از اقدام آنها حمایت کردند.

در جریان مبارزات مشروطه خواهی نیز او در کنار برادرش حاج آقا نورالله در تشویق مردم به مبارزه با استبداد نقش اساسی داشت. اما با انحراف یافتن جریان مشروطه و دستگیر شدن شیخ فضل الله نوری، می خواست به تهران برود تا از اعدام شیخ جلوگیری کند اما موفق نشد.

او در اصفهان و اطراف آن دارای ثروت فراوان بود و این ثروت را صرف تربیت شاگردان و رفع نیاز نیازمندان و فقراء و ترویج دین نمود. او بذله گو و حاضر جواب، زیرک و تیزهوش و با سیاست بود و حکایاتی در این باب از او نقل شده است.

آقاجنقی پشت و پناه مردم در برابر زورگوئی ها و تعرضات ظلّ السّلطان به مردم بی گناه بود و نفوذ کلمه و قدرت معنوی او باعث می شد ظلّ السّلطان حاکم ستمگر و

خودخواه اصفهان نتواند به منویات خود دست یابد. برخی از نویسندگان داخلی به پیروی از مستشرقین و نویسندگان خارجی او را به خاطر ثروت و اجرای حدود و دخالت در سیاست مورد سرزنش قرار داده و از او انتقاد کرده اند، اما او از ثروت و نفوذ و قدرت خود برای ترویج دین و رفع ظلم و اعانت به مظلومان استفاده می کرد، نه برای هوا و هوس های شخصی.

این فقیه و مجتهد عالیقدر از اواخر سال ۱۳۳۰ق به بیماری استسقاء مبتلا گردید و سرانجام پس از دو سال بیماری در عصر یکشنبه ۱۱ شعبان المعظم ۱۳۳۲ق در منزل مسکونی خود در محله پشت مسجد شاه وفات یافته و در جوار امامزاده احمد اصفهان مدفون شد و بر سر مزار او بقعه ای بنا کردند و طی سالهای بعد تعدادی از بستگان و نوادگان او در آنجا مدفون شدند.

ملاً عبدالجواد خطیب، برای ماده تاریخ وفات او ضمن مرثیه ای چنین سروده است:

شد سؤال از خطیب تاریخش

جا چو آن گنج در تراب گرفت

«یا» برای ندا برون شد و گفت

«ایها الناس آفتاب گرفت»

۱۰-۱۳۴۲=۱۳۳۲

او متجاوز از صد جلد کتاب تألیف نموده که از آن جمله است:

۱. «جامع الأسرار» ۲. «عنايات الرضویه» ۳. «دلائل الأحكام» ۴. اشارات ایمانیه ۵. ترجمه برخی از مجلدات بحار و کتب احادیث.

او اگر چه شاعر حرفه ای نبود اما گاهی اشعاری را می سرود.

این بیت از سروده های آقاجنفی است:

طالب هستی جاوید، ز جان می گذرد

پس در افلاک چو عیسی ز جهان می گذرد(۱)

بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۶-۵۳؛ مزارات اصفهان، ص ۵۵؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۱۷۹-۱۷۱؛ الاصفهان: رجال و مشاهیر، صص ۶۶۷-۶۶۳؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۲۳-۳۱۹ و ۳۹۵؛ ریحانه الادب، ج ۱، ص ۵۷؛ مکارم الآثار، ج ۵، ص ۱۶۶۲؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، صص ۱۹۸ و ۲۰۳؛ الذریعه: مجلدات مختلف؛ مقتبس الاثر، ج ۲، ص ۲۲۲؛ تکمله نجوم السماء، ج ۲، ص ۲۷۸؛ دائره المعارف فارسی مصاحب، ج ۱، ص ۱۸۲؛ شمس التواریخ، صص ۹۷ و ۹۸؛ نقباء البشر، ج ۱، صص ۲۴۷ و ۲۴۸؛ شرح حال رجال ایران، ج ۳، صص ۳۲۶ و ۳۲۷؛ الاعلام، ج ۶، ص ۶۳؛ فوائد الرضویه، ص ۴۳۸؛ علمای معاصر، صص ۱۷۵ و ۱۷۶؛ فرهنگ معین، ج ۶، ص ۲۱۰۹؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۱۸؛ حکم نافذ آقاجفی؛ در حریم وصال.

سید محمد تقی خلیفه سلطانی*

سید محمد تقی بن سید محمد باقر بن سید حسن خلیفه سلطانی بن سید علاءالدین حسین حسینی مرعشی (خلیفه سلطانی)، عالم فاضل جلیل، در اواخر دوره صفویه می زیسته و تا سال ۱۱۳۴ق در قید حیات بوده و نشانه تملک او بر نسخه ای از کتاب «الضیاء اللامع» با مهر «محمد تقی الحسینی الخلیفه» و مهر مربع «محمد تقی بن باقر الحسینی» مشهود است. (۱)

همچنین وی نسخه ای از «قراءات» تألیف «محمی الدین اناری» را به خط نسخ در ماه رمضان ۱۱۰۴ف کتابت نموده که به شماره ۷۰۷۷ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

ملا محمد تقی کاتب اصفهانی*

ملا محمد تقی کاتب اصفهانی فرزند محمد باقر بروجنی، از اساتید خط در اواخر دوره قاجاریه. خط ثلث و نسخ را با مهارت و زیبایی می نوشت. نزد میرزا آقا جان پرتو اصفهانی به مشق خط پرداخته بود و از راه کتابت و تربیت شاگردان علاقمند به خوشنویسی امرار معاش می کرد. دارالمشق او در کوچه زنجانی واقع در محله نیم آورد اصفهان بود. استاد جلال الدین همایی در کودکی نزد او مشق خط نموده است. (۳)

۱- فهرست مرعشی، ج ۵، ص ۱۶.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه ج ۱۶، ص ۴۴۵.

۳- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، صص ۲۲۴ و ۱۲۴.

محمد تقی قاضی زاده*

محمد تقی بن محمد باقر قاضی زاده عباس آبادی اصفهانی، از علماء و دانشوران قرن دوازدهم هجری. وی در عباس آباد اصفهان ساکن بود و ظاهراً از شاگردان ملا محمد تنکابنی (فاضل سراب) و پدر دانشمند خود میرزا محمد باقر است.

او رساله «صلاه الجمعه» تألیف: فاضل سراب را به خط نسخ و نستعلیق در سال ۱۱۳۳ق کتابت نموده است. این نسخه در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

سید محمد تقی بهشتی

سید محمد تقی بن آقا سید محمد جعفر حسینی بهشتی، عالم فاضل زاهد، در اصفهان سالها نزد علمای این شهر به تحصیل پرداخته و از آخوند ملا حسین فشارکی اجازه اجتهاد داشته و پس از وفات ایشان مراسم احیاء را در شبستان مصلاهی تخت فولاد برپا می نموده است. نماز جماعت را نیز در مسجد سرجوی شاه [مسجد آیت الله بهشتی فعلی] اقامه می نمود. و سرانجام به سن قریب هشتاد سالگی در ۱۸ رجب ۱۳۸۴ق وفات یافته و در تکیه زرگرها در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ وفاتش این است:

«رفت بنزد اسدالله تقی» (۲)

سید محمد تقی نجف آبادی*

سید محمد تقی نجف آبادی بن میر جعفر، عالم فاضل، متوفی در ۱۱ رجب ۱۳۴۹ق مدفون در تکیه سید العراقرین در تخت فولاد اصفهان. (۳)

۱- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۳۹۲؛ فهرست خوشنویسان و کاتبان اصفهان: خطی.

۲- تحفه الأحباب، صص ۲۶ و ۲۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۲۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۱.

۳- یادداشت آقای رحیم قاسمی.

حاج شیخ محمد تقی مجلسی ابن میرزا محمد حسن بن میرزا آقا بن میرزا محمد علی بن میرزا مهدی بن میرزا محمد تقی تاجر عباس آبادی.

عالم جلیل و فقیه محقق، از مراجع تقلید و مجتهدین عالیقدر اصفهان، از نوادگان دخترى علامه ملا محمد باقر مجلسی.

در سال ۱۳۰۸ش در اصفهان متولد شد. پس از طی دروس مقدماتی و سطح در نزد اساتیدی چون شیخ محمد رضا جرقویه ای و شیخ محمد حسین مشکینی به قم رفته و نزد حضرات آیات سید حسین طباطبائی بروجردی، سید محمد تقی خوانساری و سید محمد حجت کوه کمری به کسب فیض پرداخت.

سپس به نجف اشرف عزیمت نموده و از درس حضرات آیات سید عبدالهادی شیرازی، سید علی علامه فانی، آقا میرزا هاشم آملی، سید محسن حکیم، سید حسین حمای، حاج شیخ حسین حلی و حاج سید ابوالقاسم خوئی بهره برد و پس از اخذ اجازات اجتهاد و روایت از اساتید خود به ایران مراجعت نمود.

وی به درخواست حاج آقا روح الله کمالوند به خرم آباد رفته و ۵ سال به تدریس پرداخت. سپس ۱۲ سال در قم به تدریس خارج فقه و اصول مشغول بود. پس از آن در اصفهان سکونت گزیده و تاکنون به تدریس خارج فقه و اصول و راهنمایی مردم در مسائل شرعی و امور افتاء و مرجعیت مشغول می باشند و در تقوا و اخلاق حسنه و تواضع زبانزد هستند.

این تألیفات از اوست:

۱. «الدَّرَةُ الْبَهِيَّةُ فِي مَسَائِلِ التَّحْيَةِ» مطبوع ۲. «محاضرات الاصول» ۳. «رساله فی مسائل الرضاع» ۴. «رساله فی تجنیس المتنجس»
۵. «رساله فی فروع العلم الاجمالي» ۶. «رساله فی انفعال ماء القلیل» ۷. «المختار من مبانی الاصول» ۸. «آداب الجمعة» ۹. «التَّوَادِرُ وَ الشَّوَادِرُ» ۱۰. «شرح الكلمات القصار» ۱۱. «ابحاث مختلفه فی الفقه الاسلامی» ۱۲. «توضیح المسائل» مطبوع ۱۳. «رساله فی صلاه الجمعة» مطبوع ۱۴.

«السنه الوسطی فی التمسک بالعهود الوثقی» ۱۵. «ولایه الاولیاء فی بیان الولایات» مطبوع ۱۶. «رساله فی مسائل الاجاره» ۱۷. «رساله فی التقلید و احکامه» ۱۸. «رساله فی بیان الکر و احکامه» ۱۹. «رساله فی بیان الرّبا و احکامه» ۲۰. «رساله فی مسائل الصّوم» ۲۱. «المنتقی فی شرح العروه الوثقی» مطبوع ۲۲. «کتاب الأربعین» ۲۳. «مجمع الشّتات» ۲۴. «منتهی الأفکار فی الاصول» مطبوع، «تقریرات بحث آیها لله میرزا هاشم آملی» ۲۵. «الملتقطات من المستطقات» ۲۶. «مناسک حج» مطبوع ۲۷. «تفسیر المعضلات من الآیات» ۲۸. «الآیات المستشهده للولایه» (۱).

محمد تقی خوانساری

محمد تقی بن محمد حسن خوانساری از خوشنویسان اصفهان در اواخر دوره قاجاریه. چندین مجلد از کتاب «بحار الأنوار» را از تاریخ صفر ۱۲۹۲ تا ۱۳۰۸ق به خط نسخ کتابت نموده و در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است. (۲)

میر محمد تقی مدرّس

میر محمد تقی مدرّس فرزند علامه میر سید حسن مدرّس میر محمد صادقی، عالم فاضل جلیل القدر عظیم المنزله، در ۱۳ صفر ۱۲۷۳ق در اصفهان متولد شده و پس از تحصیل در اصفهان نزد میرزا هاشم چهارسوقی راهی عتبات عالیات شد. و از درس شیخ هادی طهرانی، حاج میرزا حبیب الله رشتی و آخوند خراسانی در نجف اشرف مستفیض شد. سپس به سامرا عزیمت نموده و از درس محمد حسن شیرازی بهره گرفت. همچنین از میر سید محمد فشارکی و میرزا محمد تقی شیرازی کسب فیض نمود. در سال ۱۳۰۹ق به امر استادش میرزای بزرگ شیرازی به اصفهان بازگشته و به تدریس و تبلیغ و تحقیق مشغول شده و به جای پدر عالیقدر خود در مسجد رحیم خان به اقامه جماعت

۱- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۳۹۴ و ۳۹۵ و مصاحبه با صاحب عنوان توسط غلامرضا نصرالهی.

۲- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، صص ۱۸۹ و ۱۹۰.

پرداخت.

سالها در مدرسه صدر بازار به تدریس فقه و اصول مشغول بوده و جمعی از فضلاء از جمله: میرزا فتح الله درب امامی، سید علینقی تقهالشریعه، شیخ محمود مفید، میرزا مهدی دولت آبادی و فرزندش میر سید حسن مدرّس ثانی در خدمت او حاضر می شدند.

او سرانجام در شب دوشنبه ۷ ربیع الثانی سال ۱۳۳۳ق وفات یافته جنب مقبره پدرش در مسجد رحیم خان در محله نو اصفهان مدفون گردید.

کتاب «الرسائل التّقویة فی المسائل الفقهیه» از تألیفات ایشان است که در سال ۱۳۶۳ق به اهتمام سید محمد حسین مدرّس فرزند مؤلف در طهران چاپ سنگی شده و شامل این رساله ها است.

۱. «رساله در بیان وجه تمیز بین حق و حکم» ۲. «رساله در صلاه مسافر» ۳. «رساله در منجزات مریض» ۴. «رساله در قاعده من ملک شیئاً» ۵. «رساله در ماهیت اجاره»

همچنین حواشی فتوائی بر رساله هدایه الطالبین، از ایشان به چاپ رسیده است. (۱)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی بن محمد حسین اصفهانی از فضلاء و نویسندگان کتب. در ماه رمضان سال ۱۰۸۶ق نسخه ای از «شرح لمعه» شهید دوّم را به خط نسخ زیبا نوشته و کتاب به شماره ۷۹۳ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

سید محمد تقی موسوی شفتی

حاج سید محمد تقی موسوی ابن آقا سید حسین بن آقا سید ابوالقاسم بن حاج سید محمد علی بن حاج سید محمد باقر حجّهالاسلام شفتی، در ۸ رجب ۱۳۴۸ق-

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۵۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۰۴ و ۴۰۵؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۵۱؛ علوم و عقاید، صص ۵۸ و ۵۹؛ میرزای شیرازی، ص ۱۱۹؛ مزارات اصفهان، ص ۱۶۹.

۲- فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۳۹۹.

(۱۳۰۸ش) در اصفهان متولد شده و تحصیلات خود در مدارس جدید را در اصفهان طی نمود. سپس در حوزه علمیه اصفهان نزد حضرات آیات سید صدرالدین کوپائی، حاج شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، حاج شیخ مجدالدین (مجدالعلماء) نجفی به کسب علم و فضل پرداخته و در مشهد مقدس نیز از شیخ حبیب الله گلپایگانی و آیت الله العظمی میلانی بهره مند گشته و سپس به اصفهان بازگشته و تاکنون به اقامه نماز جماعت در مسجد سید اصفهان اشتغال دارد. (۱)

ملا محمد تقی جیلانی*

مولانا محمد تقی بن مولانا محمد حسین جیلانی، فاضل کامل، عالم ربّانی. در روز سه شنبه ۱۷ جمادی الاولی ۱۱۲۵ق وفات نموده و در تخت فولاد تکیه صاحب روضات مدفون گردیده است. (۲)

شیخ محمد تقی فشارکی

شیخ محمد تقی بن آخوند ملا محمد حسین بن ملا محمد جعفر فشارکی، عالم فاضل جلیل در اصفهان متولد شد و در خدمت پدر علامه خویش و شیخ محمد رضا نجفی، میر محمد صادق خاتون آبادی و میر سید علی بهبهانی و میرزا احمد مدرّس تلمذ نمود.

وی در مسجد حاج صادق واقع در محله خواجه اقامه جماعت می نمود. سرانجام در سال ۱۴۰۵ق وفات یافته در صحن امامزاده باقر در محله خواجه مدفون شد. (۳)

- ۱- بیان المفاخر، ج ۲، ص ۱۸۵؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۳، ص ۱۶۴؛ گنجینه دانشمندان، ج ۵.
- ۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۰۴؛ پاورقی به قلم آقای رحیم قاسمی؛ تاریخ اصفهانی (تکایا و مقابر)، ص ۳۷۵.
- ۳- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۲۹۹؛ مزارات اصفهان، ص ۱۴۴.

محمد تقی کاتب خاتون آبادی

محمد تقی کاتب بن محمد حسین خاتون آبادی، از خوشنویسان و کاتبان دوره صفویه است. خط نستعلیق را خوش می نوشت.

وی نسخه ای از «نزهت القلوب» تألیف حمدالله مستوفی را در ۱۲ شعبان ۱۰۳۴ق کتابت نموده و در کتابخانه سلطنتی سابق موجود است. نسخه دیگری از «نزهت القلوب» را در پنج شنبه ۲۶ ربیع الاول ۱۰۴۱ق کتابت کرده و در کتابخانه مجلس شورای اسلامی موجود است.

همچنین یک نسخه از «حبیب السیر» را در ۱۲ شعبان ۱۰۴۴ق کتابت نموده و در کتابخانه سلطنتی سابق موجود است. (۱)

ملا تقی خوراسکانی*

آقا ملا تقی بن ملا محمد حسین خوراسکانی، عالم فاضل صالح، از فضلاء اوایل قرن چهاردهم هجری است. در نهایت زهد و تقوا و قداست بوده و مورد توجه و اعتماد مردم محل بوده است. وی در سال ۱۳۵۰ق وفات یافته و در تکیه خوانساری ها واقع در تخت فولاد در کنار پدر مدفون شد. در سالهای اخیر به بهانه مرمت تکیه مزار پدر و پسر را از بین بردند. (۲)

استاد محمد تقی ذوفن*

استاد محمد تقی ذوفن بن حاج حسین، هنرمند معاصر. در سال ۱۲۷۲ش در اصفهان متولد شد. او پس از کمی تحصیل، به قلمزنی پرداخت و نزد حاج حسنعلی جندقیان شاگردی کرد تا به استادی رسید و با خلاقیت و استعداد شگرف خود آثار ارزنده ای را بر روی فلز پدید آورد و خود در ردیف اساتید طراز اول قلمزنی اصفهان قرار گرفت.

۱- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، صص ۶۶۷ و ۶۶۸.

۲- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

استاد ذوفن در ۵ بهمن ۱۳۵۷ش از دنیا رفت و در جنوب تکیه فیض در تخت فولاد به خاک سپرده شد. (۱)

مرحوم ابوالقاسم جندقیان متخلص به «شفیق» درباره او این ابیات را سروده است:

گرچه ذوفن زد رقم بر لوح زر

کلک فولادینش آیات هنر

پای بوس هر ضریحی نام اوست

نزد آل عصمت او را آبروست

لیک دارد تربت آن زنده یاد

سقفی از ابر و ستون از گردباد (۲)

محمد تقی شهرستانی

محمد تقی بن محمد حسین شهرستانی [از فضلاء و نویسندگان کُتب] در روز سه شنبه ۱۲ ربیع الاول ۱۰۸۷ق کتاب «الزعیاه فی درایه الحدیث» شهید ثانی را به خط نسخ نوشته و شیخ علی بن محمد بن حسن بن شهید ثانی اجازه ای در پشت کتاب به او داده است.

نسخه ضمن مجموعه شماره ۳۰۷۲ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

سید تقی هاشمی دهرخی*

سید تقی هاشمی دهرخی فرزند حسین، در سال ۱۳۰۲ش در روستای دهرخی متولد شد. تحصیلات خود را تا دیپلم انجام داد و در حوزه علمیه اصفهان نزد شیخ عباسعلی ادیب، سید ابوالحسن شمس آبادی، حج آقا حسین خادمی، سید محمدعلی صادقی و شیخ حسن صافی انجام داد.

از خدمات ایشان بازسازی مسجد لسان الارض در تخت فولاد و اقامه نماز در آنجا و احداث مسجد حضرت قائم (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در آن حوالی بوده است.

۱- مصاحبه با استاد مهدی ذوفن فرزند استاد محمد تقی ذوفن.

۲- تخت فولاد، ص ۲۲.

او در مدرسه صدر بازار به تدریس برخی دروس ادبیات و فقه مشغول بود. او عمر خود را در راه تبلیغ دین و بیان احکام و ذکر مصیبت حضرت سیدالشهداء علیه السلام گذراند و عالمی خلیق و متواضع بود.

یکی از فرزنداناش به نام سید حسین هاشمی در جبهه های نبرد ایران و عراق به شهادت رسید. خود او نیز در ۱۸ رجب سال ۱۴۱۱ ق وفات یافته و کنار فرزند خود در لسان الارض (تکیه شهدا) مدفون شد. (۱)

میرزا محمد تقی هرندی

میرزا محمد تقی هرندی بن حاج محمد حسین نایب الصدر، عالم فاضل متقی. داماد ملا عبدالله هرندی مؤلف «دلائل الدین» بوده و در سال ۱۳۰۷ ق وفات یافته است. (۲)

پروفسور سید تقی فاطمی*

پروفسور سید تقی فاطمی نائینی فرزند سید حسین، از دانشمندان و ریاضیدانان معاصر. در سال ۱۲۸۳ ش در اصفهان متولد شد. تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در اصفهان سپری نمود و در سال ۱۳۱۶ ش دیپلم گرفت. سپس در آزمون اعزام دانشجویان به خارج از کشور شرکت کرده و حائز رتبه اول شد و راهی فرانسه گردید. در آنجا در رشته ریاضی به تحصیل پرداخته و به درجه «اکرژ» در علوم ریاضی دست یافت. آنگاه به ایران بازگشته صاحب مکانیک استدلالی در دانشسرای عالی تهران را صاحب شد و به تدریس دروس ریاضی پرداخت. او حدود ۴۰ سال به تدریس مشغول بود تا این که در سال ۱۳۵۷ ش به علت کسالت از تدریس کناره گیری کرد و در مشهد مقدس ساکن شد. او را از بنیان گذاران ریاضیات در مراکز آموزش عالی ایران می دانند.

وی سرانجام در روز جمعه ۱۷ آذرماه ۱۳۷۴ ش در مشهد مقدس وفات یافت و در

۱- وفیات علمای معاصر اصفهان: مخطوط.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۴۴.

قم به خاک سپرده شد.

او کتابهای درسی بسیاری برای مقاطع ابتدائی و متوسطه تألیف نموده و یا در تألیف آنها مشارکت نموده است. (۱)

شیخ محمد تقی قمشه ای

حاج شیخ محمد تقی بن میرزا محمد حسین قمشه ای، عالم فاضل جلیل، در قمشه [شهرضای کنونی] متولد شده و سپس در اصفهان پس از تحصیلات مقدماتی و سطح در درس میرزا محمد هاشم چهارسوقی حاضر شده و پس از تکمیل تحصیلات خود به وطن خود مراجعت نمود و به درس و مباحثه و اقامه جماعت و ارشاد مردم پرداخت.

وی پس از وفات برادرش آقا میرزا محمد مهدی قمشه ای، ریاست دینی قمشه و نواحی اطراف آن را بر عهده داشته و در سال ۱۳۳۷ق به سفر حج تشریف یافته و پس از بازگشت از آن سفر، مدتی بعد در قمشه وفات یافت.

وی را تألیفاتی است از جمله «الاصول العملیه» در براءت و احتیاط و استصحاب. (۲)

محمد تقی یزدی

محمد تقی بن محمد حسین یزدی از نویسندگان کتب و خطاطان. در سال ۱۰۸۷ق در اصفهان در قهوه خانه تالار محله هارون ولایت مجموعه ای را به خط نسخ نوشته است و به شماره ۶۶۶۸۷ در کتابخانه مجلس شورای ملی [سابق] موجود است. (۳)

۱- آئین فرزادنگی، ج ۳، ص ۱۹۵-۱۹۱؛ نادره کاران، ص ۸۸۴.

۲- نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۵۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۰۶؛ الذریعه، ج ۲، ص ۲۰۰؛ تاریخ شهرضا، صص ۷۵ و ۷۶.

۳- فهرست کتابخانه مجلس، ج ۱۶، ص ۳۴.

ملا محمد تقی هروی

ملا محمد تقی هروی حائری اصفهانی ابن حسینعلی بن اسماعیل، از معاریف علماء و مجتهدین و فقهاء و مصنفین، صاحب تألیفات کثیره.

در رمضان المبارک ۱۲۱۷ق در هرات متولد گردید. پس از فرا گرفتن مقدمات علوم در موطن و مولد خود در سال ۱۲۳۵ق به اصفهان مهاجرت نموده و به محضر آقا شیخ محمد تقی رازی و حاجی کلباسی و سید حجهالاسلام شفتی حاضر شد. سپس به مشهد رضوی و از آنجا به اعتاب مقدسه ائمه عراق مهاجرت نموده و به درس صاحب جواهر و سید کاظم رشتی و میرزا علینقی طباطبائی و احتمالاً شیخ مرتضی انصاری حاضر شده تا به درجات عالیه علم و اجتهاد رسید و به اصفهان مهاجرت نموده و شهرت و ریاستی یافته، و در سال ۱۲۷۲ق به مناسباتی مجبور به مهاجرت به عتبات شد و در ۱۷ ربیع الاول سال ۱۲۹۹ق در کربلا وفات یافته و در مقبره صاحب ضوابط دفن گردید.

وی را تألیفات و تصنیفات زیاد است که تعداد آن متجاوز از ۶۰ کتاب و رساله می شود. از جمله:

۱. «الأربعون حديثاً» ۲. «السبع المثاني» ۳. «المیراث لجميع الوراث» ۴. «نتائج الأفكار» ۵. «نهایه الآمال فی کیفیه الرجوع إلى علم الرجال» ۶. «الحدیقه النجفیه فی شرح الزوضه البهیة» (۱)

میرزا محمد تقی مجلسی

میرزا محمد تقی بن میرزا حیدرعلی بن عزیزالله بن محمد تقی به محمد کاظم بن عزیزالله بن ملا محمد تقی مجلسی، عالم فاضل، در اصفهان ساکن بوده و پدرش در سال

-
- ۱- بیان المفاخر، ج ۱، صص ۲۸۱-۲۷۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۰۸-۴۰۶؛ مکارم الآثار، ج ۳، صص ۶۳۱-۶۲۵؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۲۱۵-۲۱۲؛ الذریعه: مجلدات مختلف؛ ریحانه الادب، ج ۶، صص ۳۶۵ و ۳۶۶؛ نجوم السماء، ج ۱، ص ۳۹۷؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۴۷.

۱۲۰۵ق برای او اجازه نوشته است. (۱)

سید محمد تقی خراسانی نجفی

سید محمد تقی بن سید محمد رضا بن حاج سید یوسف خراسانی، عالم فاضل متقی، از علمای قرن چهاردهم هجری. در سال ۱۲۷۵ق در کاظمین متولد شد. در کودکی همراه پدر به اصفهان آمده و مقدمات را در آنجا آموخت. سپس به زیارت امام رضا علیه السلام در مشهد مقدس شتافته و سپس به نجف اشرف هجرت نمود و در درس میرزا حبیب الله رشتی حضور یافت. سپس در مجلس درس آخوند خراسانی و میرزا حسین خلیلی شرکت کرد و به مدارج اعلاهی علم و اجتهاد دست یافت. در اخلاق و سیر و سلوک نیز از عارف الهی ملا حسینقلی همدانی کسب فیض نموده و به تزکیه و تهذیب نفس پرداخت و در اخلاق و فضایل نفسانی به مقامی سامی رسیده و عاقبت در سامرا در جوار مرقد مطهر عسکرین علیهما السلام ساکن شد. وی با دختر سید صالح بن سید مهدی قزوینی بغدادی ازدواج کرده و پس از عمری عبادت و ترویج دین در یکشنبه ۱۷ ربیع الاول ۱۳۵۰ق (روز میلاد حضرت محمدصلی الله علیه وآله و امام صادق علیه السلام) در سامرا وفات نموده، جسدش را پسرش به نجف حمل نموده و جنب مزار پدر صاحب عنوان (سید محمد رضا) در وادی السلام مدفون ساخت. (۲)

محمد تقی داورپناه*

محمد تقی داورپناه فرزند رحمان، از خیرین و نیکوکاران معاصر. در سال ۱۳۱۵ش در خمینی شهر متولد شده و در کودکی و نوجوانی زندگی سختی را پشت سر گذاشت. وی از زمان نوجوانی در تهران ساکن شده و به شغل سنگبری و سنگ تراشی مشغول

۱- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۳۴۹؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۲۱۵.

۲- نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۵۵؛ مکار الآثار، ج ۶، صص ۲۰۹۸ و ۲۰۹۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۱۴ و ج ۲، ص ۶۳۶.

شد و کم با پشتکار و تلاش صاحب ثروت و مکنت فراوان شد. او ثروت خود را صرف اشاعه علم و فرهنگ کرد و دهها مدرسه ساخت و آن را به آموزش و پرورش هدیه کرد. او نیت کرده است که بیش از یکصد مدرسه بسازد و با همت عالی خود این هدف راه دنبال می کند. (۱)

شیخ محمد تقی رازی نجفی

شیخ محمد تقی رازی ابن محمد رحیم بیگ استاجلو ایوان کیفی طهرانی، عالم کامل، فقیه و اصولی محقق مدقق. از رؤسای علماء و مجتهدین و اکابر فقهاء و مدرسین.

در حدود ۱۱۸۵ق در «ایوان کیف» از دهستان های ورامین (نزدیک تهران) متولد شد. در عتبات عالیات نزد آقا محمد باقر وحید بهبهانی، شیخ جعفر کاشف الغطاء، میر سید علی طباطبائی (صاحب ریاض)، سید محسن اعرجی کاظمینی و سید مهدی بحر العلوم به تحصیل پرداخت. پس از حمله وهابی ها به کربلا در سال ۱۲۱۶ق به ایران بازگشت و مدتی در مشهد مقدس به سر برد. سپس به یزد رفت و سرانجام در اصفهان اقامت گزید. در ابتدا در محله احمدآباد ساکن شده و در مسجد ایلچی به اقامه نماز جماعت پرداخت و پس از مدتی به تدریس در مسجد شاه [مسجد امام فعلی] پرداخت و تعداد کثیری از اهل علم و فضلاء در درس او حاضر می شدند.

وی در نجف اشرف به افتخار دامادی استاد خود شیخ جعفر کاشف الغطاء نائل شد. در انواع علوم خاصه فقه و اصول مهارت به سزائی داشته و در بین اقران سر آمد و زبانزد بوده است. او عالمی عابد و زاهد بوده و مجاهدات و ریاضات و کمالات نفس او نزد اهل معرفت معروف بود. برخی نوشته اند وی مراحل سیر و سلوک و تصفیه باطن را نزد درویش کافی نجف آبادی طی نموده است.

شیخ محمد تقی رازی به خاطر تألیف کتاب «هدایه المسترشدین» به «صاحب

۱- کتابی به نام چهره های ماندگار در شرح حال و خدماتش منتشر شده است.

حاشیه» و «صاحب هدایه» نیز معروف است. او چند سال قبل از فوت خودش وصیّ مریم بیگم دایه سلطان محمد میرزا سیف الدوله قاجار حاکم اصفهان بود و تحت نظر او مریم بیگم در تکیه ای مخصوص که سلطان محمد میرزا ساخته بود به خاک سپرده شد. شیخ نیز سرانجام در جمعه نیمه شوال ۱۲۴۸ق وفات یافته و حاجی محمد ابراهیم کلباسی (و یا به قولی سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی) بر پیکر او نماز خوانده و جنازه به تخت فولاد حمل و در تکیه که بعد بنام وی تکیه شیخ محمدتقی و در زبان عوام مادرشاهزاده مدفون شد.

محمد حسین ضیاء اصفهانی مرثیه ای برای او سروده و این ماده تاریخ از آنجاست:

از پی تاریخ آن کلک «ضیا» زد رقم

«راهنمای امم کرد بجنت مقام»

۱۲۴۸

شیخ محمد تقی رازی سرسلسله خاندانی در اصفهان معروف به «مسجد شاهیان» است. که در پشت مسجد شاه [مسجد امام فعلی] و حوالی بازارچه حسن آباد اصفهان سکونت داشته اند.

کتب زیر از تألیفات ایشان است:

۱. «اجوبه المسائل» ۲. «تقریرات» از بحث طهارت حاج سید مهدی بحرالعلوم ۳. «رساله در عدم مفطر بودن توتون» [در جلد چهارم میراث حوزه اصفهان به تصحیح آقای مجید هادی زاده منتشر گردید]. ۴. «رساله در فساد شرط ضمن العقد» ۵. «رساله صلاتیه» [با تحقیق شیخ مهدی باقری سیّانی در سال ۱۳۸۳ش در قم منتشر گردید]. ۶. «هدایه المسترشدین فی شرح اصول معالم الدین»، مطبوع مکرراً [آخرین چاپ آن در سال ۱۴۲۰ در سه جلد توسط انتشارات جامعه مدرسین قم منتشر گردید]. ۷. «تبصره الفقهاء» [به تحقیق آقای سید صادق حسینی اشکوری در سه مجلد در سال ۱۳۸۵ش به طبع رسید]. ۸. «ردود علی استاده العلامه السید محسن الکاظمی فی مسأله الأقل و

الأكثر» [به تحقیق آقای باقری در مجموعه میراث حوزه اصفهان منتشر شد]. (۱)

سید محمد تقی میردامادی

سید محمد تقی بن سید محمد رضا حسینی میردامادی، طبیب ماهر، پدر مرحوم میرزا مصطفی مؤید الاطباء.

وی پس از وفات در اوان دالان صحن شرقی به صحن شمالی بقعه درب امام مدفون شد. (۲)

محمد تقی کیهان سامانی

محمد تقی جعفرزاده متخلص به «کیهان» فرزند شیخ رضا، شاعر ادیب در سال ۱۳۳۹ق در قریه سامان از توابع چهارمحال متولد شده و نزد پدر که از شاگردان دهقان سامانی بود و دیگران تحصیل کرده و پس از چندی در اصفهان ساکن شد و به استخدام اداره فرهنگ درآمد.

او روزنامه تگرگ را در اصفهان منتشر می نمود.

این بیت از اوست:

ربوده خاطر م یاری نگاری ماه رخساری

که عاقل را به یک فیض نظر دیوانه می سازد (۳)

۱- قصص العلماء، (چ ۱۳۸۰)، ص ۱۲۴ و ۱۹۹؛ قبیله عالمان دین، صص ۳۹-۱۲؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، صص ۱۸۳-۱۲۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۰۹ و ۴۱۰؛ رساله صلاتیه، صص ۴۳-۲۴؛ هدایه المسترشدین، ج ۱، صص ۴۶-۳۲؛ تبصره الفقهاء، ج ۱، صص ۲۹-۱۵؛ مکارم الآثار، ج ۴، ص ۱۳۲۷؛ نجوم السماء، ص ۴۷۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۱؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۱۸ و ۳۱۹؛ اصفهان: رجال و مشاهیر، صص ۶۶۵-۶۶۱؛ الذریعه، ج ۴، ص ۸۲ و ج ۶، ص ۲۷۷ و ج ۱۶، ص ۲۸۳؛ ریحانه الادب، ج ۳، ص ۴۰۳؛ الکرام البرره، ص ۲۱۵؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۱۲۰؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۱۱۹؛ الاعلام، ج ۶، ص ۶۲ گلشن اهل سلوک، صص ۶۲-۳۳.

۲- مزارات اصفهان، ص ۲۰۸.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۹۷.

ملا محمد تقی رازی

ملا محمد تقی بن محمد رضا رازی، عالم فاضل، از دانشوران قرن یازدهم هجری. در اصفهان ساکن بود و نزد علمای اصفهان از جمله ملا محمد باقر مجلسی به تحصیل پرداخت.

علامه طهرانی در معرفی کتاب «ایضاح المصباح» تألیف سید بهاء الدین علی بن غیاث الدین عبدالکریم گوید: که مولی محمد تقی حکایت از استادش مولی محمد باقر مجلسی می کند که... بنابراین وی از تلامذه علامه مجلسی محسوب است. (۱)

ملا محمد تقی رازی «رساله نوروزیه» را به نام شاه صفی در یک مقدمه و سی فصل و خاتمه تألیف نموده است. (۲) وی همچنین کتاب «کبیر» را تألیف نموده و نسخه خطی آن در شعبان ۱۰۴۴ق در اصفهان کتابت شده است. (۳)

وی همچنین در سال ۱۰۵۸ق مالک مجموعه ای از چند رساله بوده است که اکنون به شماره ۶۸۶۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۴)

ملا محمد تقی گوگدی گلپایگانی

ملا محمد تقی معروف به آخوند گوگدی بن محمد رضا مشهور به حاج آقا خوند بن ملا علی شریف عالم فاضل. در اصفهان ساکن بوده و تحصیل می نموده است. از آثار او:

«سراج النجاه فی کشف المقالات لتحصیل السعادات» به فارسی در مواعظ و صفات حسنه و اخلاق است. در دوشنبه ۲۵ ربیع الاول ۱۲۷۱ق در شهر اصفهان از جلد اول کتاب فراغت یافته است.

وی مجموعه ای مرکب از ۶ رساله به خط نستعلیق فراهم کرده که به شماره ۱۵۱۸ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۵)

۱- الذریعه، ج ۲، ص ۵۰۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۰.

۲- الذریعه، ج ۲۴، ص ۳۸۲.

۳- الذریعه، ج ۱۷، ص ۲۶۰.

۴- فهرست مرعشی، ج ۱۸، ص ۶۰.

۵- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۱۵۲.

در مجموعه ۱۹۵۳ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نیز رساله ای به خط او و به تاریخ پنج شنبه از ماه رجب ۱۲۶۸ ق موجود است (شماره نسخه ۱۹۵۳ است). (۱)

فایده: گویگد از قرای گلیایگان است.

محمد تقی اصفهانی*

محمد تقی بن محمد رفیع اصفهانی از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۳۸ نسخه ای از «ملاذ الأخیار» علامه مجلسی را کتابت کرده است. نسخه در کتابخانه الزهراء اصفهان موجود است.

سید محمد تقی مستجاب الدعوه

سید محمد تقی مستجاب الدعوه بن سید محمد سعید بن سید محمد صادق بن سید ابوالقاسم بن سید محمد باقر بن سید محمد صادق موسوی اصفهانی، عالم فاضل زاهد.

پدرانش گاهی در یزد و زمانی در اصفهان ساکن بوده و برخی از بنی اعمام او در یزد متوطن بوده و هنوز هم در اعقابشان در آنجا ساکن هستند.

صاحب عنوان از اهل زهد و تقوا و عزلت و انزوا بوده و در نزد حاجی کلباسی و سید حجه الاسلام مقبول القول و محترم بوده، خدمت آقا محمد بیدآبادی و جمعی دیگر تحصیل نموده و در محله خواجه سکونت داشته است.

در سال ۱۳۳۶ ق به سن متجاوز از ۹۰ سال وفات یافته و در تخت فولاد جنب تکیه خاتون آبادی در تکیه ای مخصوص مدفون شد.

شعر زیر منسوب به اوست:

زارت بلا موعده فی غیبه الغسق

کأنها الکواكب الدرّی فی الأفق

فقلت أهلاً بک یا خیر زائره

أما خشیت من الحرّاس فی الطّرق

فأنشأت بلسان الحال قائله

فقلت لَمَّا رَأَتْ عَيْنِي مُحَاسِنَهَا

سَبْحَانَ مَنْ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ

أَعْيَدَهَا مِنْ عَيُونِ النَّاسِ كُلِّهِمْ

بِقَلِّ أَعْوَدُ بِرَبِّ النَّاسِ وَالْفَلَقِ (۱)

میر محمد تقی خاتون آبادی (کوفتگر)

میر محمد تقی بن میر محمد صادق بن میر ابوصالح بن میر عبدالله بن میر محمد باقر حسینی خاتون آبادی، عالم فاضل و عارف متقی، نسب آنان به میر عبدالله برادر میر محمد اسماعیل (مدفون در بقعه ای معروف در تخت فولاد) منتهی می شود.

وی از رشته ای از سادات خاتون آبادی است که به لقب کوفتگر مشهور بوده و اعقابشان از اصفهان به حوالی دهق مهاجرت کرده اند.

وی سرانجام در ۲۲ جمادی الاولی ۱۲۳۸ق وفات یافته و در قبرستان مقابل تکیه مادر شاهزاده در تخت فولاد مدفون گردید. (۲)

میر محمد تقی خاتون آبادی

میر محمد تقی بن میر محمد صادق بن میر محمد رضا حسینی خاتون آبادی بن میر ابوالقاسم مدرّس، عالم فاضل جلیل. در اصفهان متولد شده و نزد پدر دانشمندش و میر سید حسن مدرّس به تحصیل پرداخت. چندی امام جماعت مسجدی در محله باغات بوده و سپس از طرف پدر مأمور تبلیغ و اقامه جماعت در محله حسین آباد اصفهان شد.

وی سرانجام در دوشنبه ۹ شوال ۱۳۰۸ق وفات یافته و در فضای بیرون تکیه مادر شاهزاده در ضلع شمال تکیه واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۳)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۰۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۱۴ و ۴۱۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۰۶.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۱۷؛ گلشن اهل سلوک، ص ۴۸؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۱۲۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۲۲؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۷۲.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۸۹؛ مکارم الآثار، ج ۲، ص ۳۲۶؛ گلشن اهل سلوک، صص ۲۴۹ و ۲۵۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۲.

سید محمد تقی کتابی

حاج سید محمد تقی کتابی بن آقا سید محمد صادق کتابفروش، عالم فاضل. در اصفهان متولد شد و در این شهر به تحصیل پرداخت. مادرش گوهر بیگم (یا گوهر سلطان) دختر حاج سید محمد باقر حجه‌الاسلام شفتی است. خود او نیز دختر دایی خود (حاج سید جعفر بیدآبادی فرزند سید حجه‌الاسلام) را به ازدواج خویش درآورد. (۱)

[او از اوتاد و ابدال بوده و روزگاری مدید در نجف اشرف مجاور و به عبادت و تقوی روزگار می گذرانید. محبوبیت خاصی بین طبقات مردم و علماء مخصوصاً در اصفهان و نجف داشت. وفات او در شب سوم رمضان سال ۱۳۳۶ق در نجف اشرف اتفاق افتاد و در وادی السلام مدفون گردید. (۲)]

سید محمد تقی کتابی *

سید محمد تقی کتابی فرزند سید محمد صادق بن حاج میرزا محمد تقی بن حاج میرزا صادق کتابفروش حسینی اصفهانی، از فرهنگیان فاضل و متدین معاصر اصفهان. در سال ۱۳۰۴ش متولد شد. وی در حوزه علمیه اصفهان ادبیات را فرا گرفت و حدود ۲۰ سال نزد شیخ محمد کلباسی به تحصیل پرداخته و تا کفایه الاصول آن را دنبال نمود.

همچنین پس از انجام تحصیلات ابتدائی و متوسطه در دانشگاه تهران به تحصیل پرداخته و در رشته معقول و منقول در سال ۱۳۳۲ش فارغ التحصیل شد. در این سالها او در دانشگاه از اساتید گرانقدری چون شهابی، فروزانفر، الهی قمشه ای، مشکاه و سید کمال نوربخش بهره برد.

سپس سالها در دانشگاه و دبیرستانهای اصفهان به تدریس پرداخت.

وی در تألیف ۵ جلد کتاب دین برای دبیرستانها با دبیران دیگر اصفهان همکاری داشته و چندین مقاله نیز در مطبوعات به چاپ رسانیده است. (۳)

۱- بیان المفاخر، ج ۲، ص ۱۶۳.

۲- رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۵۱۴.

۳- مصاحبه آقای رحیم قاسمی با استاد سید محمد تقی کتابی در آبان ۱۳۸۶شمسی.

محمد تقی اردبیلی

محمد تقی بن محمد صالح بن حاجی گنجی اردبیلی، عالم فاضل. از دانشمندان قرن یازدهم هجری است.

وی در غره محرم ۱۰۵۸ق از کتابت «تهذیب الأحکام» در مدرسه صفویه اصفهان فراغت یافته و کتاب را نزد، علامه ملا محمد تقی مجلسی قرائت نموده است. مجلسی در پایان کتاب طهارت و صلاه دو آنها به تاریخ های اواخر محرم ۱۰۶۰ و اواسط ربیع الاوّل ۱۰۶۲ق برای کاتب نوشته است و او را با القاب «المولی الفاضل العالم العامل» و «المولی الفاضل اللوذعی الالمعی» ستوده است.

این نسخه به شماره ۴۲۷۱ در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی در قم موجود است. (۱)

شیخ محمد تقی پیکانی جرقویه ای

شیخ محمد تقی فیکانی (پیکانی) اصفهانی ابن ملا محمد صالح واعظ بیدگلی کاشانی، خطاط خط نسخ. کتب زیر را به خط خود استنساخ نموده است.

۱. نسخه ای از «قوانین» میرزای قمی را در ربیع الاوّل ۱۲۴۳ق در اصفهان نوشته است. نسخه به شماره ۱۸۵۳ در کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد موجود است. (۲)

۲. جلد هفتم «روضه الصفا» را در ربیع الثانی ۱۲۵۹ق به خط نسخ نوشته است و کتاب به شماره ۱۴۰۷ در کتابخانه وزیری یزد موجود است. (۳)

۳. نسخه ای از «شرح دعای صباح» تألیف ملا اسماعیل خواجهائی، که در سال ۱۲۵۸ق از نوشتن آن فراغت حاصل نموده است. نسخه آن در کتابخانه دانشگاه تهران

۱- تراجم الرجال، ج ۲، ص ۶۳۸؛ فهرست مرعشی، ج ۱۱، ص ۲۷۴.

۲- فهرست کتابخانه جامع گوهرشاد، ص ۳۷۲.

۳- فهرست کتابخانه وزیری، ج ۳، ص ۱۰۶۷.

۴. نسخه ای از «عوامل العلوم» که تاریخ اتمام جلد ششم آن در ظهر چهارشنبه ۲۰ ربیع الثانی ۱۲۶۲ ق بوده و نسخه به شماره ۸۰۸۲ در کتابخانه وزیری یزد موجود می باشد. (۲)

۵. نسخه ای از «هدایه الأسماء فی بیان کتب العلماء» تألیف حسن بن علی یزدی کثوی، را در مدرسه خانیه یزد به خط نسخ در روز چهارشنبه ۲۴ جمادی الاول ۱۲۶۲ ق نوشته [است] که ضمن مجموعه ای فیلم آن به شماره ۲۵۳۵ در دانشگاه تهران موجود است. (۳)

سید محمد تقی حسینی تبریزی

سید محمد تقی بن میر محمد صالح حسینی تبریزی، پدرش از اطبای معروف عهد صفوی در اصفهان و خود از علماء و زهاد بوده (گویند:) مؤلف رساله ای است در «محاسبه النفس». وفاتش در سال ۱۱۲۰ ق روی داده و قبرش در قبرستان سنبلستان بوده است. قبر تا این اواخر معروف و مورد احترام بود که مردم آن را زیارت می کردند. (۴)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی بن محمد طاهر اصفهانی از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری. در جمعه دهه اول رمضان سال ۱۰۸۵ ق «حاشیه أنوار التنزیل» تألیف شیخ بهائی را به خط نستعلیق در اصفهان به پایان رسانیده است.

کتاب به شماره ۳۰۲۱ در کتابخانه مرعشی قم موجود است. (۵)

۱- فهرست مشکاه، ص ۱۳۹.

۲- فهرست وزیری، ج ۱، ص ۲۷۳.

۳- فهرست میکروفیلم های کتابخانه دانشگاه تهران، ص ۷۱۱.

۴- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۸۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۱۶ و ۴۱۷؛ مزارات اصفهان، صص ۲۶۱ و ۲۶۲.

۵- فهرست مرعشی، ج ۸، ص ۲۰۸.

محمد تقی اصفهانی*

محمد تقی بن عبدالجبار اصفهانی، از خطاطان زبردست دوره صفویه است. پدرش از خطاطان نامدار و شاگرد میرعماد بوده است. ظاهراً فرزند نزد پدر به مشق خط پرداخته و به استادی رسیده است. در قزوین به کتابت مشغول بوده و همانجا وفات یافته است. (۱)

شیخ محمد تقی نجفی

شیخ محمد تقی نجفی ابن شیخ عبدالحسین بن آقا جلال الدین بن حاج شیخ محمد تقی آقا نجفی، عالم فاضل جلیل، [در سال ۱۳۳۵ق در اصفهان متولد شده و تحصیلات مقدماتی را نزد حاج آخوند هرتمنی، شیخ محمد جواد فریدنی و دیگران انجام داده و پس از گذراندن سطوح فقه و اصول نزد حضرات آیات سید محمد نجف آبادی، شیخ محمد رضا نجفی و حاج آقا رحیم ارباب، دروس خارج را فرا گرفت و در نجف اشرف نزد آیات عظام سید ابوالقاسم خوئی، سید عبدالهادی شیرازی، میرزا باقر زنجانی و حاج آقا حسین بروجردی آن را تکمیل کرد. دروس فلسفی را در اصفهان از شیخ محمود مفید و در نجف اشرف از شیخ صدرا بادکوبه ای آموخت و طب را در اصفهان نزد میرزا علی آقا شیرازی فرا گرفت. وی همچنین در هنگام اقامت آیت الله میر سید علی بهبهانی در اصفهان، در جلسه درس ایشان شرکت می نمود.]

وی از آقا سید محمد نجف آبادی و شیخ محمد رضا نجفی اجازه اجتهاد داشت و آیات عظام سید ابوالحسن اصفهانی و آقا ضیاءالدین عراقی آن را تأیید نموده بودند. [او عالمی عابد و متق و اهل تهذیب نفس بود.

سرانجام در جمادی الثانی ۱۴۱۷ق مطابق با ۲۷ مهر ۱۳۷۵ه.ش وفات نموده و پیکرش به مشهد مقدس حمل و در صحن قدس مرقد مطهر امام رضاعلیه السلام مدفون شد. (۲)]

۱- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۶۶۸.

۲- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، صص ۲۹۹ و ۳۰۰؛ رساله منتشره بعد از وفات وی در شرح احوالش؛ وفيات علمای معاصر اصفهان: مخطوط.

محمد تقی نصیری طوسی

محمد تقی بن عبدالحسین نصیری طوسی اصفهانی، عالم فاضل محقق در اصفهان ساکن بوده و کتب چندی تألیف نموده است که از آن جمله است:

۱. تحریر و تلخیص «اخلاق ناصری» ۲. «العقال فی مکارم الخصال» در علم اخلاق که در سال ۱۰۸۰ق تألیف شده است. ۳.
- «لب الألباب» ۴. «المبداء و المعاد»، که در سال ۱۰۸۰ق تألیف شده و نسخه اصل به خط مؤلف در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. ۵. «مقیاس صاحبقرانی»، در علم ریاضیات، که نسخه ای از آن به شماره ۱۰۱۵/۱۳ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۱)

سید محمد تقی فقیه احمدآبادی

سید محمد تقی فقیه احمدآبادی بن سید عبدالرزاق بن سید عبدالجواد موسوی احمدآبادی بن میر قاضی بن سید محمد نائب الصدر بن میر محمد تقی موسوی (وزیر شاه صفی = شاه سلیمان صفوی و همسفر او در سفر خراسان و مشهد مقدس)، عالم فاضل، خطیب بارع، و مجتهد جلیل القدر، در شب جمعه ۵ جمادی الاولی ۱۳۰۱ق در اصفهان متولد شده و نزد جمعی از علمای اصفهان به کسب فیض پرداخته و یا اجازه دریافت نمود که از آن جمله است: سید ابوالقاسم دهکردی، آقا سید اسدالله (عمه زاده اش)، حاج میرزا بدیع درب امامی، آخوند ملا محمد حسین فشارکی، حاج میر محمد صادق خاتون آبادی، آقا میرزا عبدالرزاق (پدر دانشمندش)، آخوند ملا عبدالکریم گزی، آخوند ملا محمد کاشانی، سید محمود کلشادی و حاج آقا منیرالدین بروجردی. تا این که به مقامات عالیه علم و اجتهاد رسید.

۱- الروضه النضره، ص ۱۰۲؛ الذریعه، ج ۲۲، ص ۱۲۶ و ج ۱۵، ص ۲۵۰ و ج ۱۹، ص ۵۰؛ فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۳، ص ۲۱۱؛ فهرست الفبایی کتابخانه رضوی، ص ۴۹۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۱۷.

وی در مسجد امامزاده اسماعیل اقامه جماعت می نمود و تدریس می کرد. او از شیفتگان و دلباختگان حضرت ولیعصر (عجل الله تعالی و فرجه) بود. طبع شعر نیز داشت و اشعاری از او موجود می باشد.

سرانجام در شب سه شنبه ۲۵ رمضان المبارک سال ۱۳۴۸ق پس از انتقال به بیمارستان مرسلین انگلیسی در اصفهان وفات یافت [و یا به قول برخی از بستگان آن مرحوم به دست یکی از افراد فرقه ضالّه بهائیت که متصدی بیمارستان بود مسموم شد و به شهادت رسید] و در تخت فولاد در تکیه ای مخصوص مدفون گردید.

[در سالهای اخیر بقعه ای شکوهمند بر سر مزار او و پدر عالیقدرش بنا شده و زیارتگاه اهل معرفت است.]

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «آیین جمعه» یا «آداب الجمععات و ابواب الجنان» مطبوع ۲. «انیس المتفردین» ۳. «ایضاح الشبهات» ۴. «بساتین الجنان» در معانی و بیان ۵. «تحفه المتأدبین» در نحو ۶. «تذکره الطالبین» در شرح «آداب المتعلمین» ۷. «ترتیب الطلاب در نحو» ۸. «تبادل و تراجیح» ۹. «تفسیر قرآن» ۱۰. «توضیح الشواهد» ۱۱. «حواشی بر شرح الخبیس» ۱۲. «دیوان اشعار» با تخلص «شرعی» و «تقی» ۱۳. «سراج القبور» در آداب نماز و نافله شب ۱۴. «شرح مختصر بر کتاب تصریف» ۱۵. «شرح نصاب» که در ۱۶ رجب ۱۳۱۰ق در ۱۰ سالگی تألیف نموده است. ۱۶. «ضیاء المنیر» در صرف ۱۷. «کنز الغنائم» در فضیلت دعا و نماز جهت حضرت قائم علیه السلام ۱۸. «محاسن الآداب» در نحو ۱۹. «مکیال المکارم» (عجل الله تعالی فرجه)، به عربی، در ۲ جلد که بارها به طبع رسیده و به فارسی هم ترجمه شده است. ۲۰. «نور الأبصار» در فضیلت انتظار ۲۱. «وظیفه الانام فی زمن غیبه الإمام» (عجل الله تعالی فرجه الشریف).

این شعر از اوست:

گرم نصیب شود یک نظر به روی حبیب

نثار او بنمایم روان به رغم رقیب

به پای خود، اگرم بوسه ای روا دارد

نهم به تارک شاهان، ز حشمت و زیب

غم فراق و دل پر ز خون و اشک بصر

مرا ز روز ازل این سه چیز گشته نصیب (۱)

محمد تقی عاشق آبادی*

محمد تقی بن حاج عبدالقادر عاشق آبادی، از خطاطان زبردست خط نسخ است. از اهالی قریه «عاشق آباد» اصفهان بوده و به کتابت قرآن مجید مشغول بوده است. نسخه ای از قرآن مجید در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. پدرش از عرفای مشهور و اخیر حکومت صفویه است. (۲)

ملا محمد تقی مجلسی

ملا محمد تقی بن ملا عبدالله بن ملا محمد تقی مجلسی، از علماء و صاحب تألیف بوده و در خارج از بقعه علامه مجلسی مدفون است. (۳)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۴۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۱۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۳۳ و ۱۳۴؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۲۳ و ۳۲۴؛ نباء البشر، ج ۱، ص ۲۵۸؛ الذریعه، ج ۴، ص ۳۹، ج ۱۸، ص ۱۶۰، ج ۲۴، ص ۳۷۵، ج ۲۵، ص ۱۱۵؛ شهدای روحانیت شیعه، ج ۲، صص ۶۴-۶۰؛ آشنایی با زندگی و شخصیت و شهادت آیت الله فقیه احمد آبادی؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۲۲۸؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۱۳۱.

۲- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۳۰، ص ۱۸۴.

۳- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۳۲۱؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۲۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۱۹ و ۴۲۰؛ مزارات اصفهان، ص ۳۴.

ملا محمد تقی الماسی

ملا محمد تقی الماسی بن میرزا عزیزالله بن ملا محمد تقی مجلسی، عالم فاضل و زاهد متقی. در سال ۱۰۸۹ق در اصفهان متولد شد (۱) و نزد علمای عالیقدر آنجا تحصیل کرد تا اینکه در علوم زمان خود خصوصاً فقه، حدیث، کلام، ادبیات و حکمت مهارتی به سزا یافت. وی از علامه مجلسی [و میر عبدالوهاب طباطبائی (۲)] اجازه دریافت نمود.

وی نماز جمعه را در اصفهان اقامه می نمود و به تدریس علوم عقلی و نقلی مشغول بود [و جمعی از افاضل از جمله آقا محمد بیدآبادی (۳) و میرزا محمد باقر رضوی قمی (۴)] از محضر او مستفیض می شدند.]

«کمالات نفسانی علمی و عملی و پرهیزگاری ایشان به اقصی الغایه رسیده، بود و در خطب جمعه و جماعت به محض شروع اشک جاری بود، از چشم های ایشان تا فراغ» (۵)

وی سرانجام در شعبان ۱۱۵۹ق در اصفهان وفات یافته و در بقعه، جلو قبر مجلسی اول [در شمال مسجد جامع اصفهان] مدفون شد. (۶)

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «بهجه الاولیاء»، به فارسی در ذکر اسامی کسانی که در غیبت کبری موفق به ملاقات حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شده اند [نسخه ای از آن به شماره ۶۳۷ در کتابخانه مسجد اعظم قم موجود است.] (۷) ۲. «دیوان اشعار» ۳. «رسائل فقهی» ۴. «غدیری» که در رمضان ۱۱۲۵ق از نظم آن فراغت حاصل نموده است. نسخه ای از آن در کتابخانه مجدالدین [نصیری] در تهران موجود است. (۸)

- ۱- نجوم السماء، ص ۲۷۵.
- ۲- فهرست مرکز احیاء میراث، ج ۴، ص ۲۴۰.
- ۳- منتخب معجم الحکماء، ص ۱۶۶.
- ۴- تلامذه العلماء المجلسی، ص ۸۵.
- ۵- تذکره الأنساب، (به نقل از مرآت الأحوال جهان نما، ج ۱، ص ۲۶۱).
- ۶- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۳۰-۱۲۷.
- ۷- فهرست اعظم قم، ص ۴۶.
- ۸- الذریعه، ج ۱۴، ص ۲۷.

او صاحب فرزندانانی بوده که ۴ تن از آنها به نامهای ابوالحسن، ابراهیم، محمد کاظم و محمد باقر در قحطی در حین محاصره اصفهان به دست افغانه تحت فرمان محمود افغان، فوت شده اند. (۱)

علت شهرت او به الماسی آن است که پدرش قطعه الماسی در جای دو انگشت مبارک امیرالمؤمنین علیه السلام در ضریح مطهر نصب نمود که قیمتش در آن زمان هفت هزار تومان بود. (۲)

میرزا محمد تقی ادیب طوسی

میرزا محمد تقی ادیب طوسی بن میرزا علینقی ملاباشی، نویسنده و روزنامه نگار. در اصفهان متولد شد و تحت تربیت پدر قرا گرفت و به تحصیل علم و ادب پرداخت و از دانشمندان آن عهد از جمله میرزا یحیی مستوفی بیدآبادی بهره گرفت. وی پس از وقوع انقلاب مشروطیت، در روزنامه «زاینده رود» به مدیریت «معین الاسلام خوانساری» به نوشتن مقاله پرداخت و چندی بعد مدیر آن روزنامه شد. و خود او بالاخره در اسفند ۱۲۹۹ش روزنامه «صبح امید» را منتشر کرد که تا سال ۱۳۰۵ش به چاپ می رسید. او همچنین مدیر مدرسه معرفت و یکی از اعضای هیأت مدیره مدرسه ایمانیه بود.

او مردی آزادیخواه و طرفدار مشروطه بود و در مقالات خود به استبداد و نقض قانون اساسی اعتراض می کرد. ادیب طوسی در سه شنبه ۲۹ ربیع الثانی ۱۳۶۲ق وفات یافته و در تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد. (۳)

۱- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص ۳۲۲ و ۳۲۳.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۲۱.

۳- تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۲، صص ۱۰۱ و ۱۰۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۸؛ بوستان فضیلت، صص ۳۵۸-۳۵۵.

ملا محمد تقی طبسی

ملا محمد تقی بن علینقی طبسی، عالم فاضل، از دانشوران قرن دوازدهم هجری. وی در اصفهان ساکن بود و نزد جمعی از علمای اصفهان از جمله آقا جمال الدین محمد خوانساری به تحصیل پرداخت. پس از آن خود در اصفهان به تدریس مشغول شد. حزین لاهیجی درباره او نوشته است:

«از مشاهیر فضلاء و در فنون علوم، صاحب دستگاهی عظیم بود. در اصفهان توطن اختیار و به افاده اشتغال داشت و در آن حادثه به رحمت ایزدی پیوست.»

[ظاهراً وفات این عالم عالیقدر سال ۱۱۳۴ یا ۱۱۳۵ ق بوده است.] کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «ترجمه مهج الدعوات»، به فارسی، که در رجب ۱۱۱۷ ق آن را برای شاه سلطان حسین صفوی ترجمه نموده و به شماره ۳۱۱۷ در کتابخانه آستان قدس رضوی در مشهد مقدس نگهداری می شود. (این ترجمه عالمانه اخیراً چاپ شده است) ۲.
- «ترجمه ادعیه الاسابع» (۱)

محمد تقی اصفهانی

محمد تقی بن محمد علی اصفهانی، از خوشنویسان قرن سیزدهم هجری است که در ربیع الثانی ۱۲۵۲ ق کتابت قرآنی را به خط نسخ در اصفهان برای حاج میرزا فضل الله، لله عباس میرزا نوشته است و به شماره ۱ در کتابخانه ملی ملک تهران موجود است. (۲)

۱- تاریخ و سفرنامه حزین، ص ۲۱۰؛ تتمیم امل الآمل، صص ۸۶ و ۸۷؛ الذریعه، ج ۴، ص ۱۴۰ و ج ۱، ص ۳۹۵ و ج ۶، ص ۱۹۷؛
الکواکب المنتشرة، ص ۱۲۲؛ فهرست الفبائی رضوی، ص ۵۷۱؛ فوائد الرضویه، ص ۴۳۳؛ دانشمندان خوانسار، صص ۲۴۷ و ۲۴۸.

۲- فهرست کتابخانه ملک، ج ۱ ص ۳.

ملا محمد تقی اردستانی

ملا محمد تقی اردستانی بن حاج ملا محمد علی بن ملا عبدالعظیم بن محمد تقی بیدگلی کاشانی، عالم فاضل، از دانشوران قرن سیزدهم هجری. در اصفهان نزد علمای اعلام حاج سید محمد باقر حجه‌الاسلام شفتی و آقا میر سید حسن مدرس و دیگران کسب فیض نموده و به درجات عالیه فضل و کمال رسید، سپس به موطن خود بازگشته و به نشر احکام و اقامه جماعت و امر به معروف و نهی از منکر پرداخته و قبل از سال ۱۳۰۰ ق وفات نموده است. فرزندش میرزا حسین داماد ملا علی اکبر فشارکی بوده است. (۱)

محمد تقی خان صدری

محمد تقی خان صدری [فرزند محمد علی خان] از فرهنگیان قدیمی اصفهان بود. سالها به عنوان مدیر دبیرستان سعدی اصفهان و مدیریت دبیرستان صارمیه و محقق اوقاف و غیره خدمت می کرد. فردی مسلمان و معتقد و خوش رفتار و باکفایت بود.

[در اول مرداد ۱۳۲۶ ه. ش وفات یافته در تکیه خانوادگی صدری ها در تخت فولاد جنب تکیه آقا سید محمد لطیف خواجوئی مدفون شد.] در سالهای اخیر دیوارها و اطاق های تکیه را خراب کردند.

مرحوم استاد همایی ماده تاریخ فوت او را چنین سروده است:

به سال شمسی «سنا» از پی تاریخ گفت:

«شود بصدر جنان جای محمد تقی» (۲)

سید تقی حسینی

سید تقی بن محمد علی حسینی اصفهانی [از خطاطان و نویسندگان کتب] در رمضان ۱۲۶۰ ق مجموعه ای از چند رساله از جمله: «لؤلؤ درج المضامین» و «مختار القراء» هر

۱- آتشکده اردستان، ج ۱، ص ۱۶۴؛ بیان المفاخر، ج ۱، صص ۲۸۱ و ۲۸۲.

۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۵۹؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: مخطوط.

دو از تألیفات ملاً مختار قاری و سه کتاب دیگر را به خط نسخ نوشته است که به شماره ۱۵۱۷۵ در کتابخانه وزیری یزد موجود است. (۱)

شیخ محمد تقی صدیقین*

حاج شیخ محمد تقی بن آقا محمد علی صدیقین اصفهانی، عالم فاضل معاصر، در سال ۱۳۴۲ق در اصفهان متولد شد. تحصیلات مقدماتی را در اصفهان انجام داده و سطوح فقه و اصول را نزد اساتیدی چون حضرات آیات: شیخ هبهالله هرنندی، شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، سید علی اصغر برزانی و سید حسین خادمی فرا گرفت. در سال ۱۳۶۵ق به قم عزیمت نمود و از درس آیات عظام بروجردی، سید محمد تقی خوانساری، سید محمد محقق داماد، سید محمد رضا گلپایگانی، شریعتمداری و امام خمینی بهره برد و درس فلسفه علامه طباطبائی نیز شرکت کرد. در ایام تعطیلات حوزه علمیه قم نیز به اصفهان می رفت و از درس حضرات آیات شیخ مهدی نجفی، حاج آقا رحیم ارباب و سید عبدالله ثقهالاسلام بهره می گرفت.

ایشان به خواهش امام خمینی به مدت ۴ سال به خرم آباد رفت و به اداره حوزه علمیه آنجا پرداخت. و آنگاه به قم بازگشته و به تدریس پرداخت

این فقیه محقق و مجتهد مبرز در چهارشنبه ۲۰ محرم الحرام ۱۴۲۶ق در قم وفات نمود و پس از اقامه نماز بر پیکر ایشان توسط آیت الله صافی گلپایگانی در قبرستان شیخان قم مدفون شد.

این تألیفات از ایشان است:

۱. «معیار الفقاهه در شرح شرایع الاسلام»، در ۹ جلد که قسمت «صلاه» و «حج» و «طهاره» آن به چاپ رسیده است. ۲. «رساله توضیح المسائل» ۳. «تفسیر آیه جلاب» ۴. «الغناء» موضوعاً و کلاماً» ۵. «شطنج و منع بازی با آن» ۶. «دین و زن» ۷. «حسین

و پذیرش دعوت» در نقد کتاب «شهید جاوید»^(۱)

شیخ محمد تقی هرندی*

شیخ محمد تقی بن شیخ محمد علی هرندی اصفهانی، عالم فاضل زاهد متقی، در سال ۱۳۳۳ق در شهر «هرند» متولد شد. پس از طی مقدمات به سن ۱۴ سالگی به اصفهان آمد و پس از تحصیلات مقدماتی نزد اساتیدی چون حاج آقا رحیم ارباب و شیخ محمد رضا نجفی مسجد شاهی تحصیل نمود.

در سال ۱۳۵۸ق به نجف اشرف رهسپار شد و نزد آیات عظام سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ محمد کاظم شیرازی، شیخ موسی خوانساری و سید جمال الدین گلپایگانی دروس خارج را تکمیل نمود و در آن شهر به تدریس پرداخت و با دختر استادش سید جمال الدین گلپایگانی ازدواج کرد.

وی در سال ۱۳۹۵ق به ایران بازگشته و در تهران به ارشاد مردم و اقامه جماعت در مسجد یزدی ها در خیابان خانی آباد پرداخت تا اینکه در روز جمعه ۲۵ صفر ۱۴۱۷ق وفات یافته جنازه اش به قم حمل و در صحن حضرت معصومه (س) مدفون شد. از آثار او تقریرات آیات عظام شیرازی و گلپایگانی است.^(۲)

ملا محمد تقی استرآبادی*

ملا محمد تقی بن ملا محمد قاسم بن ملا محمد شفیع بن ملا محمد علی استرآبادی، عالم فاضل، از دانشمندان قرن دوازدهم هجری در اصفهان. جدش ملا محمد علی استرآبادی داماد مجلسی اول است. خود ملا محمد تقی دختر آقا محمد مهدی بن آقا هادی بن ملا محمد صالح مازندرانی را به ازدواج خود درآورده است. و ملا محمد صالح مازندرانی نیز داماد ملا محمد تقی مجلسی بوده است.

۱- وفيات علمای معاصر اصفهان: مخطوط.

۲- تربت پاکان قم، ج ۳، صص ۱۴۹۶ و ۱۴۹۷.

سال فوت و دیگر مشخصات زندگی او به دست نیامد. (۱)

میرزا محمد تقی نوری

میرزا محمد تقی بن محمد علی نوری، عالم فاضل، از علمای اصفهان در اواخر دوره قاجاریه. در فنّ تعبیر خواب، ابن سیرین زمان خود بوده و گاه او را میرزا محمد تقی مُعَبِّر می گفته و از تعبیرهای او حکایت ها نقل می کرده اند.

وی در سال ۱۳۲۹ق وفات نموده و در پشت بقعه بابا رکن الدین در تخت فولاد مدفون شد.

فرزندش محمد علی این شعر را برای او گفته که بر روی سنگ قبر او نوشته شده است:

آن که در تعبیر همچون یوسف صدیق بود

از ملمات خود حیات جاودانی را ربود

چون که رسمش بود تقوی اسم او هم شد تقی

تسمیه اش خود با مُسَمّی از ازل تطبیق بود

چون که از ظلمات دنیا شد به عقبی نور او

همنشین با حور و غلمان شد به جنّات الخلود (۲)

تقی بهروز

تقی بهروز بن محمد کاظم، شاعر ادیب، در سال ۱۳۱۲ق متولّد شده و در اصفهان علم و ادب آموخته است. در شعر طبع روانی داشته و «بهروز» تخلص می کرده و در

۱- فیض قدسی، ص ۲۲۶؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۷۵.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۹۶ و ۳۹۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۳؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۶۸؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، صص ۶۵-۶۱.

حدود سال ۱۳۶۲ق وفات یافته است. این شعر از اوست:

گوئید حریفان ره میخانه کدامست

آن پیر خراباتی مستانه کدامست

زاهد منما منع ز می خوردن رندان

آن کس که نبوسد لب پیمانہ کدامست

تو خون یتیمان خوری و ما می احمر

انصاف بده عاقل و فرزانه کدامست(۱)

محمد تقی یزدی

محمد تقی بن محمد مجید یزدی اصفهانی، از خوشنویسان قرن دوازدهم هجری که مجموعه ای به خط نستعلیق ترتیب داده و نوشته [است] و به شماره ۲۰۸۴ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران است.(۲)

ملا محمد تقی اصفهانی

مولی محمد تقی فرزند بهاءالدین محمد اصفهانی معروف به فاضل هندی، عالم فاضل.(۳)

[از بهاءالدین محمد اصفهانی معروف به فاضل هندی فرزندی با نام محمد تقی شناخته شده است. از قول جامع دیوان سید نصرالله حائری نقل شده است که: شمس سماء الفضل و الافضال و قطب دائره الکمال و النوال مولانا محمد تقی ولد الاجل الفاضل الهندی... نامه ای

به سید نصرالله نوشته، او را دعوت نموده و سید مشارالیه به اشعاری چند وی را جواب فرموده:

یا ایها المولی التفی الذی

لسانه مازال یروی الصواب

یا بن البهائی الذی فضله

کالشمس اذ لا یعبریها سحاب

- ۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۹۶ و ۹۷.
- ۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۷۰۷.
- ۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۵۶.

أهدیت لی رقعہ عز عذت

فی حسنہا تشبہ عصر الشباب

فیہا شراب رائق قد صفا

و فی رفاع الغیر أضحی سراب(۱)

محمد تقی مسیر اصفهانی*

محمد تقی مسیر بن محمد صحاف اصفهانی، شاعر ادیب معاصر میرزا محمد طاهر نصرآبادی بوده و «مسیر» تخلص می نموده است. از اوست:

از دیدن من شاد شود خاطر مجنون

دیوانه چو دیوانه ببیند خوشش آید(۲)

تقی فداکار*

تقی فداکار فرزند شیخ محمد انصار ترک همدانی، از فعالان سیاسی و اجتماعی معاصر، در سال ۱۲۸۲ش در اصفهان متولد شد. در نوجوانی تحت تأثیر افکار انقلابی برادرش باقرخان عراقی، به نهضت جنگل پیوست. پس از آن در یک شرکت تجاری روسی در ایران به کار پرداخت و در آنجا با زبان روسی آشنا شد. چندی بعد به استخدام اداره ثبت اصفهان درآمد و عاقبت حرفه وکالت را برگزید. او پس از شهریور ۱۳۲۰ با ایجاد ارتباط با کارگران کارخانجات نساجی اصفهان و به منظور انسجام بخشیدن جنبش کارگری و پیگیری مطالبات صنفی آنان، اتحادیه کارگران اصفهان را تأسیس کرد.

وی در سال ۱۳۲۲ش در انتخابات مجلس شورای ملی شرکت کرد و به عنوان نماینده اصفهان به مجلس رفت. در سال ۱۳۲۷ش و به دنبال ترور شاه دستگیر و زندانی شد. امّا با پادرمیانی دکتر مصدق آزاد شد. در سال ۱۳۳۱ش به اصفهان بازگشت و به فعالیت های سیاسی خود ادامه داد. پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و سرنگونی دولت دکتر مصدق، او نیز تحت تعقیب قرار گرفت. او پس از آن از فعالیت های سیاسی

۱- احوال و آثار بهاءالدین محمد اصفهانی، ص ۴۳؛ اعیان الشیعه، ج ۹، ص ۱۹۷.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۱۸۸.

گناره گرفت و به کار و کالت و سرکشی به مزرعه خود مشغول شد. گفته می شود مأموران امنیتی رژیم پهلوی بر علیه او مشغول برنامه ریزی بودند و در بامداد ۶ خرداد ۱۳۵۰ش تقی فداکار توسط اتومبیل نزدیک مزرعه خود زیر گرفته شد و کشته شد. جسدش را در کنار برادرش، در تکیه میرزا ابوالمعالی کلباسی در تخت فولاد، به خاک سپردند.^(۱)

ملا محمد تقی مجلسی (اول)

ملا محمد تقی مجلسی معروف به «مجلسی اول» بن مقصود علی مجلسی نطنزی اصفهانی، از اکابر علماء و فقهای شیعه و از ثقات و معتمدین محدثین، فقیه محدث اصولی رجالی زاهد عارف، در سال ۱۰۰۳ق در اصفهان متولد شده و اساتید و یا مشایخ روایت ایشان عبارتند از: میرزا ابراهیم رضوی همدانی، شیخ ابوالبرکات واعظ اصفهانی، میر ابوالقاسم فندرسکی، امیر اسحاق استرآبادی، شیخ جابر نجفی، سید حسین کرکی، شیخ عبدالله بن ابوالبرکات، شیخ عبدالله جابر عاملی، ملا عبدالله شوشتری، سید شرف الدین علی شولستانی، شیخ علی بن عبدالعالی (محقق کرکی)، ملا محمد قاسم (خالوی ملا محمد تقی مجلسی)، معزالدین محمد بن قاضی جعفر اصفهانی، قاضی معزالدین محمد، شیخ بهائی، شیخ محمد تبینی، میرزا محمد استرآبادی، ملا مقصود علی نطنزی عاملی و شیخ یونس جزائری.

وی در مسجد جامع اصفهان به اقامه جماعت و تدریس فقه و حدیث و کلام پرداخته و نماز جمعه را در مسجد جامع جدید عباسی [مسجد امام فعلی] اقامه نمود و باقی عمر را صرف عبادت و تحقیق و تصنیف کرد. او اهل ریاضت و ذکر بوده و اربعین ها ریاضت کشیده و مکاشفاتی داشته که برخی از آنها معروف است.

وی در فهم حدیث و تحقیق اسناد آن سرآمد علمای عهد خویش بوده و در ترویج روایت ائمه و نشر کتابهای حدیثی شیعه اهتمام بسیار داشته است. او شاگردان بسیاری

۱- اتحادیه های کارگری و خودکامگی در ایران، صص ۴۴۲ و ۴۴۳.

تربیت نموده و نگارنده در کتاب زندگینامه علامه مجلسی به نام ۴۵ نفر از آنان اشاره نموده ام.

مجلسی اول در سال ۱۰۷۰ق در اصفهان وفات یافته و در زاویه شمال غربی مسجد جامع عتیق اصفهان مدفون گردید.

شعیب جوشقانی این بیت را به عنوان ماده تاریخ وفات او سروده است:

«مسجد و منبر از صفا افتاد»

صاحب علم رفت از عالم

۱۰۷۰ ۱۰۷۰

برخی از آثار او عبارتند از:

۱. «لوامع صاحبقرانی» ۲. «روضه المتقین در شرح من لا یحضره الفقیه» ۳. «شرح صحیفه سجاده» ۴. «حاشیه بر تهذیب الأحکام» ۵. «شرح خطبه همام» (۱)

سید محمد تقی حجازی فروشانی*

سید محمد تقی حجازی فروشانی ابن سید محمد مهدی، عالم فاضل. در سال ۱۳۱۷ش در محله فروشان سیده ماریین [خمینی شهر ماریین] متولد شد. برای تحصیل علوم دینی در مدرسه جده بزرگ ساکن شد. منطق را نزد شیخ حیدرعلی صلواتی، معالم

-
- ۱- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص ۴۱۳-۳۶۷؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ۱۲۱-۱۱۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۲۴-۴۲۲؛ مزارات اصفهان، ص ۳۵؛ الذریعه: مجلدات مختلف؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۱۹۸؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۱۳۷؛ مصفی المقال، صص ۹۸ و ۹۹؛ لباب الألقاب، ص ۹۰ و ۱۳۲؛ شمس التواریخ، ص ۱۲؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۶۶؛ دانشمندان خوانسار، صص ۱۰۳-۱۰۰؛ مرآت الأحوال جهان نما، ج ۱، صص ۶۲-۵۷؛ ریاض العلماء، ج ۵، ص ۴۷؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، صص ۴۰-۲۴؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۱۸؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۱۱۴؛ الاصفهان: رجال و مشاهیر، صص ۴۷۸ و ۴۷۹؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، صص ۱۹-۱۴؛ وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۲۱؛ تذکره العلماء، صص ۱۶۷-۱۶۴؛ فیض قدسی، صص ۱۹۶-۱۸۳؛ الاعلام، ج ۶، ص ۶۲؛ الکنی و الألقاب، ج ۳، صص ۱۵۰ و ۱۵۱؛ فرهنگ معین، ج ۶، ص ۱۹۰۵.

را نزد سید محمد قهدریجانی، مغنی و حاشیه‌ملا عبدالله را نزد شیخ محمد علی حبیب آبادی در مدرسه نیم آورد، شرح لمعه را نزد شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، رسائل و مکاسب را نزد سید مصطفی مهدوی و میر سید علی مشکاه، شهید سید ابوالحسن شمس آبادی، قوانین را نزد ملا هاشم جنتی، حکمت را نزد شیخ محمود مفید و حاج میرزا رضا کلباسی، هیئت را نزد مجد العلماء نجفی، کفایه را نزد پدر خود و شیخ احمد فیاض و درس خارج را نزد حاج آقا حسین خادمی و سالها نزد حاج شیخ حسن صافی و سرانجام نزد حاج آقا حسین مظاهری فرا گرفت.

وی پس از آن در روستای اصغرآباد و همچنین خمینی شهر به تبلیغ دین و انجام فعالیت های عمرانی و خدمات فرهنگی مشغول شد. اکنون در خمینی شهر به وظایف دینی مشغول است و سطوح فقه و اصول را در مدرسه صدر تدریس می نماید. (۱)

سید محمد تقی موسوی خوانساری

سید محمد تقی بن سید محمد مهدی موسوی خوانساری، از خوشنویسان اواخر دوره قاجاریه است. وی کتاب «کشف الأنوار» در ترجمه جلد نهم بحارالأنوار، تألیف شیخ محمد تقی آقا نجفی اصفهانی را در سال ۱۲۹۵ ق کتابت نموده است. این کتاب یک سال بعد چاپ سنگی شده است. (۲)

سید محمد تقی گلستانه

سید محمد تقی بن میرزا محمد مهدی گلستانه، عالم فاضل. وی در طهران ساکن بوده و پس از فوت پدر در سال ۱۳۲۲ ق در مسجد قنات آباد طهران به اقامه جماعت پرداخته است.

همچنین کتابخانه ای نفیس و آبرومند از پدر به او منتقل شد. (۳)

۱- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۷۹ و ۲۸۰.

۳- نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۷۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۲۵.

میرزا محمد تقی خان حکیم باشی *

میرزا محمد تقی خان حکیم باشی بن ملا محمد هاشم خوشنویس انصاری کاشانی، از چهره های درخشان علم و ادب اصفهان در قرن چهاردهم هجری است. در سال ۱۲۶۶ق متولد شد و در اصفهان مقدمات علوم را آموخت. سپس به تهران رفت و در مدرسه نظامی دولتی به تکمیل دانش پرداخت. گرچه رشته تخصصی او پزشکی بود ولی در اصفهان در انواع علوم اهل تتبع و تحقیق بود و به هیأت، جغرافیا، گیاه شناسی، معرفه الأرض و زهرشناسی می پرداخت و در این فنون صاحب تألیف بود. از ادب بهره مند بود و شعر می سرود و نثر را درست و با آئین می نوشت. در پاره ای از آثار خود به سره نویسی مایل بوده و می کوشد برای مصطلحات فرنگی معادل های پارسی بسازد. قسمت عمده عمر کوتاه او در خدمت ظلّ السیطان حاکم اصفهان گذشت. هنگامی که در فارس در خدمت ظلّ السیطان بود. روزنامه «الفارس» را منتشر ساخت و در اصفهان در ۲ جمادی الاولی ۱۲۹۶ق نخستین شماره روزنامه فرهنگ که نخستین روزنامه تاریخ مطبوعات در اصفهان نیز هست را انتشار داد و تا پایان عمر در آن مقالات مفید علمی نوشت.

او از افاضل کارگزاران حکومت ناصری و دارای چند نشان از دولت ایران و دیگر دول بوده و در چندین انجمن مشهور علمی عضویت داشت. او مردی روشن اندیش، آگاه و دلسوز بوده و از عقب ماندگی جامعه ایرانی آن روز ابراز تأسف و ناراحتی می نمود. خدمات ارزنده او در انتشار کتابهای مفید از علوم جدید و توسعه بهداشت در اصفهان و اشاعه علوم در آن عهد نادر و کم نظیر بوده است.

وی سرانجام در شب سیزدهم ماه رجب المَرَجَب سال ۱۳۰۳ق بر اثر بیماری استسقاء درگذشت و در حجره شرقی تکیه میر فندرسکی در تخت فولاد به خاک سپرده شد.

عباسعلی خرم لبنانی در مرثیه ای ماده تاریخ فوت او را چنین سروده است:

بهر تاریخ وفاتش گفت خرم این چنین

«آه» افلاطون دوم رفت زین دنیا برون»

وی صاحب تألیفات فراوانی در موضوعات علمی است از جمله:

۱. «گنج شایگان» درباره خوزستان در مجله دانشکده ادبیات اصفهان چاپ شده است. ۲. «حدائق الطبیعه» که چاپ شده است.
۳. «ترجمه اندرزنامه تربیت اطفال» نوشته: لرد برلی، که چاپ سنگی شده است. ۴. «اختلال نظام عالم به واسطه مسکرات» یا «خمریه» که چاپ سنگی شده است. ۵. «جانورنامه» موجود در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران ۶. «تذکره الأرض ناصری» ۷. «کتاب کجالی» موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۸. «زینة الابدان» که چاپ سنگی شده است. ۹. «مسافرت تفلیس» ۱۰. «خمریه» چاپ سنگی شده است و غیره. (۱)

محمد تقی (سارو تقی)

میرزا محمد تقی معروف به «سارو تقی» بن میرزا هدایت الله تبریزی اصفهانی، از مردان باکفایت و کاردان عصر صفویه است که در اثر استعداد و فعالیت، از نانوائی به مقام صدارت رسیده و به لقب «اعتمادالدوله» ملقب شده و در دستگاه صفویه اقتداری یافته است. لذا مورد بغض و کینه مخالفین واقع شده و ظاهراً به اشاره شاه عباس ثانی در شعبان ۱۰۵۵ ق به سن ۷۰ سالگی به دست جانی خان کشته شده و معروف است که در محله جوباره اصفهان مدفون گردیده است، لکن پس از تحقیق و تتبع مسلم گردید که قبر او در امامزاده شاه سید علی در محله خواجه قرار دارد.

۱- مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، شماره سوم، مهر تا اسفند ۱۳۷۰ش، صص ۱۳۱-۱۲۹؛ تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۳، صص ۷۵-۷۳؛ مجموعه کمینه، ص ۱۳۲؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۱، ص ۱۵۰؛ فهرست مرعشی، ج ۳۲، ص ۱۲۴؛ فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۱۴۲ و ۱۸۱؛ فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۷، ص ۴۴۹ تاریخ اجتماعی اصفهان در عصر ظل السلطان، صص ۱۴۰-۱۳۸؛ اصفهان: مدارس نوین و مفاخر آن، صص ۱۴۲-۱۳۸.

سارو تقی در ایام وزارت خود مصدر خدمات مهمی شده و بانی آثار خیریه زیاد می باشد که از آن جمله است:

۱. بازار ساروتقی معروف به قهوه کاشیها ۲. چهارسوی ساروتقی در بازار بزرگ ۳. حمام ساروتقی ۴. قصر ساروتقی در محله امامزاده احمد ۵. کاروانسرای ساروتقی در قهوه کاشیها ۶. سه مسجد در حسن آباد و بازار و جوباره ۷. مدرسه ساروتقی مقابل امامزاده احمد، خانه و مدرسه و مسجد در محله عباس آباد ۸. سنگ ریزی راه باتلاقی مازندران ۹. ایجاد راه فیروزآباد به آمل ۱۰. بنای شهر اشرف در مازندران (بهشهر کنونی) (۱)

محمد تقی تاجر عباس آبادی

میرزا محمد تقی تاجر عباس آبادی، از تجار معروف است که در قرن یازدهم هجری در محله عباس آباد اصفهان می زیسته و در ثروت و مکنت و عقل و فطانت معروف بوده است. مردی عالی همت و صاحب مروّت و فاعل به خیرات و مبرات بوده و در حمایت و کمک به نیازمندان اهتمام تمام داشته است. (۲)

محمد تقی جامی

محمد تقی جامی، از علماء و شعراء معاصر اصفهان و از اهالی قریه «ورنوسفادران» سیده ماربین [خمینی شهر فعلی] و در اشعار خود، خویش را «ادیب اصفهانی» می خواند.

وی در دبیرستان های خمینی شهر و مدرسه ناصریه اصفهان تدریس نموده است.

از اوست:

- ۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۱۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۶۳؛ مختصری از تاریخچه محله خواجه، ص ۶۶؛ وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۱۳ و ۵۱۵؛ از شیخ صفی تا شاه صفی، ص ۲۲۷؛ تاریخ عالم آرای عباسی، (ج ۱۳۷۷)، ج ۳، ص ۱۸۱۹؛ مزارات اصفهان، صص ۲۳۹ و ۲۴۰؛ سفرنامه شاردن (قسمت اصفهان)، صص ۲۴-۱۶.
- ۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۳۹۴-۳۹۲.

ای یار مهیا کن، خلوتگه تنها را
تا آنکه بینی تو، اعجاز مسیحا را
جان بی رخ ماه تو، آرام نمی گیرد
از چهره خود بردار، این پرده دیا را^(۱)

محمد تقی خلجی*

محمد تقی خلجی، از فضلاء و نویسندگان معاصر ۱۳۲۷ش در فریدن متولد شد. از سالهای جوانی شروع به تحصیل علوم دینی کرد و در قم نزد بزرگانی چون وحید خراسانی و جوادی آملی حاضر شد. او سالها به تبلیغ و تحقیق مشغول بوده و نویسنده ای توانا و خطیبی ماهر است.

این کتابها از آثار اوست که به چاپ رسیده است:

۱. «اسرار خاموشان» در شرح صحیفه سجادیه ۲. «ترجمه صحیفه سجادیه» ۳. «رخساره خورشید» در شرح خطبه حضرت زهرا (سلام الله علیها) ۴. «سحر سخن و اعجاز اندیشه» در شرح دو خطبه از حضرت زهرا (سلام الله علیها) ۵. «تشیع و انتظار» ۶. «آسیب شناسی زبان» ۷. «غیبت»^(۲)

محمد تقی خوزانی

محمد تقی خوزانی از نویسندگان کتب در قرن سیزدهم و اوایل قرن چهاردهم هجری بوده است.

از آثارش کتابت نسخه ای از دیوان میرداماد است که آن را در چهارشنبه ۲۳ رمضان المبارک سال ۱۳۲۰ به خط نستعلیق به پایان رسانیده است. نسخه به شماره ۳۲۲۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است.^(۳)

خوزان یکی از دهات سه گانه (سیده ماربین) اصفهان است.

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۳۷.

۲- یادداشت آقای رحیم قاسمی.

۳- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۹، ص ۳۲۲.

استاد محمد تقی دهقی*

استاد کربلایی محمد تقی دهقی، از حجّاران هنرمند اواخر دوره قاجاریه است. از آثار او لوح سنگی منصوب بر دیوار شرقی ایوان مسجد جامع گز بُرخوار است که آن را در سال ۱۳۰۵ ق حجّاری کرده است. (۱)

همچنین از آثار حجّاری او چندین سنگ مزار است. از جمله:

سنگ مزار سیده صفیه بیگم بنت آقا سید محمد علی، در سال ۱۳۱۰ ق در روستای کلهرود از توابع شهرستان بُرخوار و میمه. و سنگ مزار مستوره النساء خانم بنت سید محمد قاسم، در سال ۱۳۲۳ ق در همان روستا. (۲)

شیخ محمد تقی رهبر*

شیخ محمد تقی رهبر، از چهره های سیاسی روحانیت در عصر حاضر. در سال ۱۳۱۴ ش متولد شد، تحصیلات خود را در حوزه علمیه زرین شهر آغاز کرد و سپس به قم عزیمت نمود و از محضر حضرات آیات سید محمد باقر سلطانی طباطبایی، میرزا علی مشکینی، علامه طباطبائی، حاج آقا حسین بروجردی، سید محمّد رضا گلپایگانی و امام خمینی بهره برد و پس از ۱۰ سال به اصفهان بازگشت و ضمن تحصیل نزد حضرات آیات خادمی و خراسانی، به تدریس و وعظ و خطابه مشغول شد. او در جریان انقلاب اسلامی، از روحانیون فعال طرفدار امام خمینی بود و پس از پیروزی انقلاب به تدریس و تحقیق و تألیف مشغول بود. او در دوره هفتم و هشتم مجلس شورای اسلامی از اصفهان به مجلس راه یافت.

این کتابها از اوست:

۱. «ارمغان خانقاه» ۲. «پژوهشی در تبلیغ» ۳. «ابعاد سیاسی، اجتماعی نهج البلاغه» ۴. «سیاست و مدیریت از دیدگاه علی بن ابیطالب علیه السلام».

۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۱۸۹.

۲- یادداشت های غلامرضا نصرالهی.

علاوه بر آن وی مقالات بسیاری در مطبوعات از جمله ماهنامه «پاسدار اسلام» به چاپ رسانیده است. (۱)

تقی ضمیر اصفهانی

تقی حلوائی متخلص به «ضمیر» شاعر ادیب، در اصفهان ساکن بوده و جهت تجارت به هند رفته و پس از بازگشت به اصفهان وفات یافت.

از اوست:

بیستون را چون در خیبر به زور تیشه کند

عشق زنگ حیدری بر بازوی فرهاد بست (۲)

محمد تقی عارف اصفهانی

آقا محمد تقی اصفهانی متخلص به عارف، شاعر ادیب و عارف قرن سیزدهم هجری. در اصفهان متولد شد و علم و ادب را نزد آقا محمد کاظم واله اصفهانی آموخت. در جوانی به جوانی عطار دل سپرد و برای او شعر سرود. سپس برای تجارت به شیراز رفت و چند صباحی آنجا بود و به زین العابدین شیروانی (مست علی شاه) دست ارادت داد. او تا سال ۱۲۶۰ ق در قید حیات بوده و ظاهراً پس از سفر به هندوستان وفات یافته است.

از اوست:

بر روی مهت زلف سیه ریخته دیدم

روز و شب خود را به هم آمیخته دیدم (۳)

۱- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۶۰۰؛ کاروان هند، ج ۱، ص ۷۵۲.

۳- تذکره دلگشا، صص ۵۲۱ و ۵۲۲؛ مجمع الفصحاء، ج ۵، ص ۷۳۱ و ۷۳۲؛ تذکره ریاض العارفین، ص ۴۵۴؛ طرائق الحقائق، ج ۳، ص ۲۹۴؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۲، ص ۱۱۴۵.

ملا محمد تقی گزی

آخوند ملا محمد تقی جزئی بُرخواری، عالم فاضل زاهد، از علمای روستای جز (گزی) بُرخوار اصفهان در قرن سیزدهم هجری است. ظاهراً خدمت حاج محمد ابراهیم کلباسی و سید محمد باقر حجه‌الاسلام شفتی تلمذ نموده و نزد آنان مقبول القول و معتمد‌الیه بوده است. آثار خیریه بسیاری در زادگاهش به جای گذاشته و در آنجا به زهد و تقوا شهرت داشته و مورد اعتماد مردم بوده است.

سال وفات او به دست نیامد. قبرش در بقعه ای در قبرستان گزی بوده است. مشا‌الیه پدر مرحوم ابوالفقراء گزی شاعر عالیقدر و جد مادری آخوند ملا عبدالکریم گزی است. (۱)

محمد تقی متقی اصفهانی*

محمد تقی اصفهانی متخلص به «متقی» از شعراء و سخنوران اصفهان در عصر صفویه بوده و غزل را نیکو می سروده و معاصر شاه عباس دوم بوده است.

از اوست:

هیچ طاقی به جهان چون خم ابروی تو نیست

رو به محراب که دارد که دعاگوی تو نیست (۲)

تقی مثال قهپایه ای

تقی مثال قهپایه ای، شاعر ادیب، به «تقی» شهرت داشته و «مثال» تخلص می نموده است.

مدتی در خدمت میرزا مؤمن شهرستانی متولی مشهد مقدس بوده و پس از فوت او

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۶۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۰۴ و ۷۸۸؛ بیان المفاخر، ج ۱، ص ۲۷۷؛

فرهنگ و تاریخ گزی و بُرخوار، ص ۱۵۷ و ۱۲۰.

۲- گلزار جاویدان، ج ۳، ص ۱۲۲۶.

جزو کارگزاران دفتر قورچیان، در خدمت مرتضی قلی خان قورچی باشی بود. پس از آن به خدمت میرزا علیرضا، شیخ الاسلام درآمده و سرانجام در سال ۱۰۷۶ق وفات یافت.

از اوست:

به هر که نشئه شوریدگی حواله کنند

می شکستگی رنگ در پیاله کنند(۱)

سید محمد تقی مدنی چهارسوقی*

سید محمد تقی مدنی چهارسوقی از علماء معاصر اصفهان. در سال ۱۳۰۸ش متولد شد. پس از تحصیل مقدمات نزد اساتیدی چون شیخ عبدالرسول الیادرنی، شیخ محمد علی حبیب آبادی، شرح لمعه را نزد شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی و معالم را نزد شیخ محمد حسین فقیه نظری خواند و از محضر آیات سید ابوالحسن شمس آباد و شیخ عباسعلی ادیب و سیدحسین خادمی و سید محمدرضا خراسانی بهره برد.

وی مسجد چهارده معصوم را در سال ۱۳۸۰ق در خیابان ارتش (بهداری لشکر) بنا نمود و سال هاست که در آن به اقامه جماعت و تبلیغ دین اشتغال دارد.

او یک روحانی متواضع، ساده زیست، مردمی و خوش اخلاق است و از ارادتمندان واقعی حضرت امام خمینی و انقلاب اسلامی است و فرزندش سید سعید مدنیان در جبهه های نبرد حق علیه باطل به شهادت رسیده است.

او دارای ذوق شعری است و اهتمامی بلیغ در نصب اسامی مبارک چهارده معصوم و تاریخ ولادت و شهادت آن بزرگواران در مساجد و اماکن مذهبی دارد.

تألیفات وی عبارتند از:

۱. «سراج اللغه» در ترجمه لغات قرآن ۲. «زبده المغنی» که نظم هشت باب مغنی اللیب است. ۳. «زبده المطول، نظم أبواب مطول» ۴. «زبده النهج»، نظم مختصر «نهج البلاغه» ۵. «الفیه المدنیه فی تنظیم کتاب الصمدیه للشیخ البهائی» ۶. «وقایع

الایام یا تقویم شرعی» ۷. «ستاره درخشان» در آیه تطهیر به نظم ۸. «خاطرات تلخ و شیرین». همه این ۸ اثر مطبوع است. (۱)

میرزا محمد تقی مذهب *

میرزا محمد تقی مذهب اصفهانی، در فنون تذهیب به خصوص جدول کشی، تشعیر، زرافشانی و تزئینات گل و بته استاد بود. وی از اصفهان به تهران رفت و در آنجا به فعالیت پرداخت. تا سال ۱۲۹۴ق در قید حیات بود. (۲)

ملا محمد تقی مهدی *

ملا محمد تقی مهدی، عالم فاضل و حکیم عارف، از دانشوران قرن یازدهم هجری. در جوانی به اصفهان آمده و نزد فضلاء و علمای بزرگ اصفهان خصوصاً میرزا ابوالقاسم فندرسکی به تحصیل پرداخته و در اندک زمانی گوی سبقت از همگان ربوده و در علم الهی و نظری سرآمد شد.

دانشمندی وارسته و بی آرایش بود و اغلب در قهوه خانه ها، دوستان را از فیض صحبت خود سیراب می ساخت. سرانجام برای دیدار پدر از اصفهان به مشهد مقدس سفر کرد ولی در مسیر راه وفات یافت. در سرودن شعر طبع روانی داشت. از جمله قصیده ای در جواب حکیم سنائی سرود. (۳)

سید محمد تقی مصطفوی فروشانی

سید محمد تقی مصطفوی فروشانی، عالم زاهد و عابد، از اهالی محله «فروشان» سیده [خمینی شهر] اصفهان. در اصفهان نزد بسیاری از علمای اصفهان از جمله [سید مهدی درچه ای، آخوند گزی، سید عبدالله ثقه‌الاسلام] و شیخ محمد رضا نجفی تحصیل نموده و

۱- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۱۸.

۳- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۳۲۱ و ۳۲۲؛ صحف ابراهیم، (تعلیقات)، ص ۲۷۶.

در مسجد نو درب سید واقع در محله فروشان اقامه جماعت می نمود.

[وی نزد عموم طبقات محبوب القلوب و مقبول و مورد وثوق و اطمینان قاطبه اهالی محل و علمای اصفهان بود. وی به اقامه نماز شب و نیایش اهتمام تمام داشت. همچنین اصرار فراوان در گفتن اذان تا پایان عمر داشت.]

وی در ماه صفر ۱۳۹۳ق در زادگاه خود وفات یافته و [در حرم مطهر امامزاده سید ابراهیم در خمینی شهر مدفون شد. (۱)]

تقی منشی نوری*

تقی منشی نوری، خطاط هنرمند قرن چهاردهم هجری در اصفهان ساکن بود. شکسته و نستعلیق را خوش می نوشته و تا سال ۱۳۲۱ق در قید حیات بوده است. (۲)

میرزا محمد تقی نشئه

میرزا محمد تقی، متخلص به «نشئه» شاعر ادیب، خواهرزاده مهدی بیگ شقاقی است. در مراغه به سال ۱۲۱۰ق متولد گردیده و به شغل کلاهدوزی روزگار می گذرانید. او برخی از بزرگان طهران را هجو گفت و از ترس به کرمان گریخت. سپس به کربلا رفت. در یکی از قضایای آن حدود مجروح گردید (شاید در فتنه وهابی ها) سپس برگشت و معتمدالدوله منوچهرخان گرجی حاکم اصفهان را مدح گفت. دیوان اشعارش در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است در جنگ شماره ۲۹۶۷ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ص ۶۲ اشعاری در هجو، از او نوشته شده است. (۳)

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر، ج ۲، صص ۲۹۸ و ۲۹۹؛ خمینی شهر: شهری که از نو باید شناخت، صص ۱۸۷ و ۱۸۸.

۲- فهرست کاتبان و خوشنویسان اصفهان، خطی.

۳- الذریعه، ج ۹، ص ۱۷۱؛ فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۱۰، ص ۱۷۸۶.

تمیم لیجی اصفهانی

ابوبکر تمیم بن احمد بن محمد بن عبدالله بقال لیجی اصفهانی، از محدّثین قرن ششم هجری است. او از ابوالقاسم عبدالرحمان بن ابی عبدالله بن منده حدیث شنیده و ابوسعید سمعانی در اصفهان از او حدیث نوشته است. سمعانی از او با عنوان «شیخاً صالحاً مستوراً» یاد کرده است. (۱)

تمیم تمیمی

ابوتمامه تمیم بن سعد تمیمی، از محدّثین اصفهان است. ابواحمد مسعود بن یزید قطان از او روایت می کند و خود ابوتمامه از غیاث بن ابراهیم روایت می نماید. (۲)

۱- التّحییر، ج ۱، ص ۱۴۳.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۹.

ص: ۲۶۵

اعلام اصفهان

«ث»

اشاره

ثابت تفلیسی

ابوالقاسم ثابت بن بُنّاد بن اسد تفلیسی، از محدّثین عامّه است. به اصفهان آمد و از محدّثین این شهر همچون ابی احمد عبدالله بن عدی بن عبدالله، ابوعلی حامد رفاء بن محمّد بن عبدالله بن معاذ هروی و محمّد بن احمد بن عیسی و زّاق حدیث نقل کرد. (۱)

ثابت ثقفی اصفهانی

ابوالعز ثابت بن ابوالقاسم محمّد بن ابی بکر احمد ثقفی اصفهانی، از محدّثین عامّه در قرن ششم هجری است. ابوسعّد سمعانی از او اجازه گرفته است. (۲)

ثابت صفار اصفهانی

ابوالفضل ثابت بن محمّد بن فضل صفار اصفهانی، از محدّثین عامّه در قرن ششم هجری است. از ابوالعباس احمد بن عبدالغفار بن ابی اسامه استماع حدیث کرده و در سال ۵۳۲ق جهت ابوسعّد سمعانی اجازه نوشته است. (۳)

ثابت مدینی اصفهانی

ابوالفرج ثابت بن محمّد بن یحیی بن حسن مؤدّن مدینی اصفهانی. از محدّثین عامّه در قرن ششم هجری.

وی در استماع حدیث از مشایخ، با ابوسعّد سمعانی شریک بوده و هر دو از ابومحمّد

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۰.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۱۴۹.

۳- التّحییر، ج ۱، ص ۱۴۹.

زیر بن محمد بن احمد جرقویی استماع حدیث کرده اند. سمعانی از او چنین یاد کرده است. «کان کیساً متحرکاً حریصاً علی السماع»^(۱)

ثابت مستوفی اصفهانی

کمال الدین ابوالعزّ ثابت بن محمد مستوفی اصفهانی، درباره او نوشته اند که: از فن استیفا آگهی چندانی نداشت و از علوم ادب نیز بی بهره بود، لکن با وجود این به مقام استیفا رسیده است.

مقام استیفا در زمان سلطان مسعود سلجوقی، اول دفعه مربوط به کمال الدین ثابت قمی و پس از کشته شدن او ابوطالب بن ابی بدر بود و چون ابوطالب پس از یک ماه وفات یافت، صاحب عنوان که او را کمال الدین ابوالزّیان اصفهانی نوشته اند، پس از مسعود در زمان سلطان محمد نیز نیابت استیفا را داشته است.

ثابت اصفهانی

ابوطالب ثابت بن نصر بن بکروس اصفهانی، از محدّثین قرن ششم هجری است. از ابوالحسین لاحق بن محمد بن احمد تمیمی اسکاف استماع حدیث کرده و ابوسعّد سمعانی در اصفهان از وی حدیث شنیده است.^(۲)

ثعلبه اصفهانی

ابوبحر ثعلبه بن ربیع اصفهانی معروف به قمی (نام پدرش را سُهیل نیز گفته اند) از محدّثین عامّه بوده و از اعمش، جعفر بن ابی مغیره و لیث بن ابی سلیم روایت می کند. جریر بن سغیان، مهران رازی، یعقوب قمی و جمعی دیگر از وی نقل حدیث کرده اند.^(۳)

۱- التّحییر، ج ۱، ص ۱۵۰.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۱۴۹.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۹.

ثعلبه حنظلی

ابوطاهر ثعلبه بن مطهر بن احمد حنظلی، از محدّثین اصفهان در قرن چهارم هجری است. وی از ابوعلی مصاحفی روایت نموده و در سال ۳۹۸ ق وفات یافته است. (۱)

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۰.

ص: ۲۷۱

اعلام اصفهان

«ج»

اشاره

جابر آندانی اصفهانی

ابوالقاسم جابر بن محمد بن ابوبکر اندانی اصفهانی، از محدّثین قرن ششم هجری است. در محله لبنان اصفهان ساکن بود. از ابوعلی حسن بن احمد حدّاد و ابوشکر حمد بن علی حبال و دیگران حدیث شنیده و ابوسعّد سمعانی از او حدیث اخذ نموده است. (۱)

[اندان یا انداآن از روستاهای ماریین بوده و سپس به سیده پیوسته و امروزه جزء محلات خمینی شهر محسوب می شود.]

جابر لاذانی اصفهانی

ابوالحسن جابر بن محمد بن ابی الحسین لاذانی معلّم قصار، از محدّثین اصفهان در قرن ششم هجری است. در باغ عیسی واقع در محله یهودیه اصفهان ساکن بوده و از قاضی ابومنصور بن شکرویه و ابومحمد رزق الله عبدالوهاب تمیمی استماع حدیث کرده و ابوسعّد سمعانی در اصفهان از او حدیث نوشته است.

صاحب عنوان در شوال سال ۵۵۱ق در اصفهان وفات یافته است. (۲)

[لاذان که امروزه لادان گفته می شود از روستاهای غرب شهر اصفهان بوده و اکنون به شهر پیوسته است.]

۱- معجم البلدان، ج ۱، ص ۲۶۰؛ التّحییر، ج ۱، ص ۱۵۲.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۱۵۲.

جابر رنانی اصفهانی

ابوبکر جابر بن محمد بن احمد بن ابی الحسین رنانی اصفهانی، از محدّثین قرن ششم هجری است. از ابومحمد رزق الله (بن عبدالوهاب) تمیمی حدیث شنیده و ابوسعید سمعانی در قریه رنان از او استماع حدیث کرده است. (۱)

[رُنان که امروزه «رهنان» گفته می شود از روستاهای معروف ماریین بوده و اکنون به شهر اصفهان ملحق شده است.]

جابر وید آبادی

ابومحمد جابر بن منصور بن محمد بن صالح وید آبادی اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن ششم هجری [و از اهالی محله «وید آباد» یا «بید آباد» اصفهان] است.

ابوسعید سمعانی، از او نقل حدیث نموده و او را با القاب «شیخ صالح سدید» ستوده است. جابر وید آبادی از احمد بن عبدالغفار بن اشته اصفهانی روایت می کند. (۲)

جامع اصفهانی

ابوبکر جامع بن ابی الحسن علی بن ابوبکر نیشابوری اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن ششم هجری است. او از ابوالحسین عبدالرحمان ذکوانی و جز او شنیده و ابوسعید سمعانی از وی در اصفهان حدیث شنیده و از او به عنوان «شیخاً سدیداً مستوراً» یاد کرده است. (۳)

جان بیگی اصفهانی*

درویش جان بیگی، از عرفای اصفهان در عصر صفویه است. در تکیه ای در کنار نهر هزارگریب به عبادت مشغول بوده و در سال ۱۰۹۰ق به سفر حج رفته است. گرچه

۱- التّحییر، ج ۱، ص ۱۵۲.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۱۵۳؛ معجم البلدان، ج ۴، ص ۹۳۹.

۳- التّحییر، ج ۱، ص ۱۵۸.

شاعر نبوده، اما این بیت را از قول او نقل کرده اند:

بیا به خانه فقر و در آرزو شورالم

که عنکبوت در آنجا مگس نمی گیرد(۱)

جبر بن نوف

ابووداک جبر بن نوف، از محدثین اصفهان است.

وی از ابوسعید خدری روایت می کند. در رساله شرح حال آل اعین کنیه او «ابوردال» ذکر شده است.(۲)

جبر خرجانی اصفهانی

ابوسعید جبر بن هارون بن عبدالله معدّل خُرجانی اصفهانی، از محدثین قرن سوم هجری است. مدتها در ری ساکن بوده و احادیث محدثین آنجا همچون علی بن محمد طنافسی و محمد بن حمید را می نوشته است. همچنین با ابی حاتم و دیگر بزرگان ری به استماع حدیث مشغول بوده و در آن شهر صاحب اعتبار و قدر بوده است.

وی در سال ۳۰۵ ق وفات یافت.(۳)

[یاقوت حموی «خرجان» را از محله های اصفهان دانسته و سپس از قول ابوالقاسم اسماعیل بن محمد بن فضل اصفهانی، نوشته است که «خرجان» از روستاهای اصفهان است و آنجا به قصبه (یا شهرک) بیشتر شناخته شده است و این گفته محکم تر و قابل اعتمادتر است.(۴)]

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۳۰۴ و ۳۰۵.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۵۱؛ رساله در شرح حال آل اعین، ص ۱۰۵.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۵۳.

۴- معجم البلدان، ج ۲، ص ۳۵۳.

جدیدی اصفهانی

جدیدی اصفهانی، از امیرزادگان ترکمان و از شعرای زمان شاه طهماسب صفوی است. وی مردی بذله گو و شیرین سخن بود.

از اوست:

به خدا که اشکت آید، اگر اینقدر برانی

که گرفته در دلم جا، چه قدر محبت تو(۱)

جدبی اصفهانی

جدبی اصفهانی فرزند عالی خان، از امرای شاه طهماسب صفوی بوده و در غزل سرایی مهارت داشته است.

از اوست:

گر نه اش روز جزا وعده دیدار دهی

در ته خاک، شهید تو تحمّل نکند(۲)

جدوی اصفهانی

جدوی، از ایل و قبیله جغتایی است. در اصفهان نشر و نما یافته و در سال ۹۱۰ق در این شهر فوت شده است.

از اوست:

آب چشمم خویش را رسوای مردم کرده است

می دود هر سو نمی دانم که را گم کرده است.(۳)

۱- تذکره تحفه سامی، ص ۳۵۶؛ تاریخ نظم و نثر، ج ۲، ص ۶۷۳؛ تذکره روز روشن، ص ۱۶۶.

۲- تذکره روز روشن، ص ۱۶۶؛ تاریخ نظم و نثر، ج ۲، ص ۶۷۳.

۳- تذکره روز روشن، ص ۱۶۷؛ تذکره آتشکده، بخش اول از نیمه اول، ص ۵۱؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۹۲؛ تذکره شمع انجمن،

ص ۱۷۵؛ ریحانه الادب، ج ۱، ص ۳۹۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۳۳.

جریر ضَبّی اصفهانی

جریر بن عبد الحمید بن جریر بن قُرط بن هلال بن انس ضَبّی، از محدّثین قرن دوم هجری، اصلش از کوفه است. در قریه «آبه» از توابع اصفهان در سال ۱۱۰ق متولد شده و در کوفه نشو و نما یافته و سرانجام در سال ۱۸۸ق در ری وفات یافته است.

از ابوبکر طلحی، روایت می کند و محمد بن حمید از او نقل حدیث می نماید. (۱)

درباره او نوشته اند: «کان ثِقَّةٌ کثیرُ العِلْمِ. یُرِحِلُ إِلَیْهِ، وَ کَانَ حُجَّةً وَ کَانَ کَتَبَهُ صَاحِبًا. ثِقَّةٌ یَحْبَحُّ بِهِ». (۲)

ملا محمد جعفر اصفهانی

ملا محمد جعفر اصفهانی، عالم فاضل، از دانشوران قرن یازدهم هجری. در اصفهان نزد علامه مجلسی، به تحصیل پرداخته و علامه در آخر «کتاب الفتن» از «بحار الانوار» در تاریخ ۱۴ شعبان ۱۰۹۹ق برای او اجازه نوشته است. این نسخه به شماره ۱۸۶۷ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی در قم موجود است.

همچنین وی کتاب «مقباس المصاییح» تألیف استادش مجلسی را خلاصه نموده و در آن اسانید دعاها و فضایل و ثواب های آن ادعیه را حذف نموده و آن را «تعقیبات الصلاه» نام نهاده است. نسخه ای از این کتاب را محمد ابراهیم قمی خطاط عالیقدر عهد شاه سلطان حسین صفوی در سال ۱۱۱۴ق به خط نسخ خوش کتابت کرده و در کتابخانه حاج سید نصرالله تقوی موجود بوده است. (۳)

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۵۱؛ الاعلام، ج ۲، ص ۱۱۱؛ میزان الاعتدال، ج ۱، ص ۱۸۲؛ تاریخ بغداد، ج ۷، ص ۲۵۳؛ تذکره الحفاظ، ج ۱، ص ۲۵۰.

۲- تاریخ بغداد، ج ۷، ص ۲۵۳.

۳- الذریعه، ج ۴، ص ۲۱۸؛ اجازات الحدیث، صص ۱۸۳ و ۱۸۴؛ تلامذه العلامة المجلسی، ص ۸۶؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۱.

محمد جعفر اصفهانی

محمد جعفر اصفهانی، عالم جلیل، فقیه اصولی، مدرس فقه و اصول، در سال ۱۳۱۷ق زنده بوده است. کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. حجیت قطع و ظن ۲. حجیت استصحاب ۳. اجتماع امر و نهی ۴. اصاله البرائة ۵. تعادل و تراجیح (۱)

سید محمد جعفر اصفهانی

سید محمد جعفر اصفهانی، عالم فاضل فقیه، از علمای اوایل قرن چهاردهم هجری است، در شهر بمبئی هند ساکن بوده و در سال ۱۳۰۰ق کتاب «دلائل الاحکام فی معرفه الحلال و الحرام»، به عربی تألیف شیخ محمد تقی آقاجفی را تصحیح نموده و کتاب به دستور حاج محمد کریم تاجر اصفهانی و فرزندش آقا محمد جعفر به سعی و اهتمام حاج شیخ عبدالوهاب شیرازی در بمبئی به طبع رسیده است. (۲)

در این کتاب از صاحب عنوان چنین یاد شده است: «مرکز دایره قطب فلک سعادت، العالم الفاضل علامه العلماء و سید الفقهاء محمد العصر و فرید الدهر مصطفوی حسب مرتضوی نسب مولانا الاحد آقائی آقا سید محمد جعفر مد ظله العالی اصفهانی الاصل ۷ ربیع الثانی ۱۳۰۰».

میرزا جعفر اصفهانی

حاج میرزا جعفر آقا اصفهانی، شاعر ادیب، در اواخر دوره قاجاریه می زیسته است. قصیده ای در مرثیه استاد غلامرضا شیشه گر (مشتاق علی شاه) نعمت الهی گفته است که در پشت دیوان خطی حاج ملاهادی سبزواری نوشته شده است. نسخه در کتابخانه

۱- معجم رجال الفكر و الادب، ص ۱۲۷.

۲- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، ص ۳۸۲.

دانشکده حقوق دانشگاه تهران موجود است. (۱)

جعفر آل ابراهیم

جعفر آل ابراهیم بن ملا محمد ابراهیم دهکردی، شاعر، نویسنده و خوشنویس معاصر در سال ۱۳۲۵ق در شهر کرد متولد شد. مقدمات علوم را در آنجا انجام داد. سپس با برادر خود باقر آل ابراهیم به اصفهان آمده، در مدرسه صدر ساکن و به تکمیل معلومات و فضائل خویش همت گماشت و در جمیع فنون خصوصاً ادبیات زحمت فراوان کشید و از سال ۱۳۱۲ش در اصفهان به شغل دبیری مشغول گردید. سپس به تهران رفته و در دبیرستانها و دانشگاه ملی ایران [دانشگاه شهید بهشتی فعلی] به تدریس پرداخت.

وی در خط نیز مهارتی به سزا داشته و نستعلیق را خوش می نوشت. طبع شعر نیز داشته و ابتدا «نائل» و سپس «صبا» تخلص می نمود و اشعارش در مطبوعات اصفهان به چاپ می رسید. او در شعر و خوشنویسی از شاگردان میرزا عباس خان شیدای دهکردی است.

کتاب زیر از تألیفات اوست:

۱. «بدایه الادب» ۲. «تاریخ ادب عرب» ۳. «دیوان شعر» ۴. «دستور زبان فارسی» ۵. «منتخب ادبیات نظم و نثر فارسی»

این شعر از اوست:

همت از ناصح صاحب نفسی باید خواست

روی بر درگه صاحب نگهی باید کرد

تا به سر منزل مقصود بسی مرحله هاست

طی هر مرحله با خضر رهی باید کرد

خواهی ار بوسه زند چرخ رکابت هر صبح

پای در حلقه خورشید و مهی باید کرد(۱)

شیخ محمد جعفر شیخ الاسلام

شیخ محمد جعفر شیخ الاسلام بن محمد ابراهیم بن میرزا مرتضی شیخ الاسلام، از فضلاء علمای قرن سیزدهم هجری.

وی تمامک خود را در ظاهر نسخه ای از جلد دوم «قوانین الاصول» میرزای قمی را که به خط علامه فقیه آقا سید محمدحسن مجتهد موسوی اصفهانی بوده و در ذیحجه الحرام سال ۱۲۷۹ق به این عبارت مرقوم داشته است:

«قد انتقل إلیّ فی شهر ذی القعدة الحرام سنه ۱۲۷۹ و سیصیر إلیّ غیری و انا الاحقر» با مهر بیضوی بزرگ باسجج مهر «عبده الرّاجی محمد جعفر بن محمد ابراهیم ۱۲۳۲ (۲)» این نسخه در کتابخانه مؤلف فقیه مهدوی موجود بوده است]

میرزا جعفر ظفر اصفهانی

میرزا جعفر متخلص به «ظفر» فرزند میرزا ابراهیم ساغر اصفهانی، شاعر ادیب، از سخنوران قرن چهاردهم هجری.(۳)

شیخ محمد جعفر کلباسی

شیخ محمد جعفر بن حاج محمد ابراهیم کلباسی، عالم فاضل جلیل ادیب محقق در ۱۴ رمضان ۱۲۱۹ق در اصفهان متولد گردیده و نزد جمعی از علماء و مجتهدین این شهر همچون پدر بزرگوار خود و سید حجه الاسلام و حاج محمد جعفر لنگرودی تلمذ

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۴۹۰ و ۴۹۲؛ شناخت سرزمین چهارمحال، صص ۶۳۴ و ۶۳۵.

۲- خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۱۶۷.

۳- دیوان غمگین، مقدمه...

نموده تا به مقامات عالیه علم و فقاہت رسیده و بعضی اوقات امامت مسجد حکیم را داشته است.

وی در تقوا و دیانت و تواضع کم نظیر بوده و سرانجام در جمعه ۲۶ محرم الحرام سال ۱۲۹۲ق در اصفهان وفات یافته و در مقبره پدر واقع مقابل در شرقی مسجد حکیم مدفون گردید.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. تحفه الجعفریّه در دیات، کتاب مفصل و بزرگی است. تاریخ انجام تألیف آن شب ۱۸ رمضان المبارک ۱۲۸۴ق می باشد. [و به فارسی نوشته شده است. نسخه ای از آن به شماره ۱۶۷۵ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است] ۲. رساله ای در احوال مرحوم سید حجه الاسلام و پدر بزرگوار خود که مرحوم شیخ کمال الدین ابوالهدی کلباسی برادرزاده اش در کتاب «البدر التمام» از آن مطالبی نقل می نماید. ۳. منهج الرشاد إلی احکام الدین و الایمان. تاریخ قرائت مجلد اول آن ۲۳ شوال ۱۲۷۳ق است. [نسخه ای از کتاب به خط محمدرضا نجف آبادی به تاریخ ۱۲۷۴ق که به وسیله مؤلف تصحیح شده است در کتابخانه آیت الله حاج سیدمحمدعلی روضاتی موجود است]. ۴. نورالعیون فی احکام الحدود و القصاص، که مأخوذ از کتاب دیگر مؤلف تحفه الجعفریه می باشد و نسخه آن نزد فرزند مؤلف شیخ موسی موجود بوده است.

تذکر: مؤلف رساله مختصر دیگری در احوال پدر بزرگوارش دارد که در آخر نسخه منهج الهدایه تألیف پدرش به طبع رسیده است. (۱)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۶۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۲۱؛ بیان المفاخر، ج ۱، صص ۲۸۵ و ۲۸۶؛ مزارات اصفهان، ص ۶۸؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۲۴۰ و ۲۴۱؛ فهرست کتب خطی کتابخانه های اصفهان، ج ۱، ص ۲۲۷؛ خاندان کلباسی، صص ۱۸۴ و ۱۸۷؛ الذریعه، ۲۳، ص ۱۸۰؛ فهرست مرکز احیاء، ج ۵، ص ۹۱.

جعفر اصفهانی

جعفر بن ابی السری اصفهانی، از محدثین اصفهان [در قرن چهارم هجری، اگرچه رسماً به تشیع مشهور نبوده اما از دوستان حضرت علی علیه السلام بوده، کما اینکه ابن عقده، پس از آنکه مطمئن می شود او از ناصبیان اصفهان نیست و از علی علیه السلام کینه ای ندارد، به او حدیث آموخته است. (۱)]

جعفر زعفرانی

جعفر بن احمد بن حماد زعفرانی شیبانی، از محدثین اصفهان است و از ابی عبیده نمری روایت می کند. (۲)

جعفر رویدشتی

جعفر بن احمد بن داود رویدشتی، از محدثین اصفهان است. اصلاً از اهالی رویدشت بود و در مدینه (شهرستان) اصفهان ساکن بود. وی از احمد بن مهدی روایت می کرد و ابواسحاق سرجانی مدینی از او نقل حدیث نموده است. (۳)

جعفر اصفهانی

ابوالفضل جعفر بن احمد بن فارس، از محدثان اصفهان در قرن سوم هجری است. از ابی معصب، اسحاق بن اسرائیل، اسماعیل بن أمیه، سهل بن عثمان و عبدان عسکری روایت می کند و ابومحمد بن حیان و احمد بن اسحاق از وی نقل حدیث می کنند. صاحب عنوان صاحب تصنیفاتی بوده و در سال ۲۸۹ق وفات یافته است. (۴)

۱- تذکره الحفاظ، ج ۳، ص ۹۱۶؛ ذیل «طبرانی» تاریخ تشیع اصفهان، صص ۳۷۷ و ۳۷۸؛ الکنی و اللقب، ج ۲، ص ۴۰۳.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، صص ۲۴۲ و ۲۴۸.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۷.

۴- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، صص ۲۴۲ و ۲۴۵.

سید جعفر طباطبائی نجف آبادی

سید جعفر طباطبائی نجف آبادی ابن اسدالله، عالم فاضل و شاعر ادیب محقق، در سال ۱۳۲۹ق روستای «چشمه احمد رضا» از توابع منطقه «کزوَن» متولد شد. در کودکی به تحصیل پرداخت و در نوجوانی به اصفهان رفت و نزد علمای عالیقدر حوزه علمیه اصفهان شیخ ابراهیم ریاضی، شیخ محمدحسن عالم نجف آبادی، میرزا علی آقا شیرازی، میرسیدعلی مجتهد نجف آبادی و شیخ احمد حجی نجف آبادی، کسب فیض نمود. این ایام مصادف اقدامات رضا شاه علیه روحانیت به ویژه جلوگیری از استفاده اهل علم از لباس روحانیت بود. سپس او به نجف آباد آمد و در درس علمای آنجا آقایان منتظری و شیخ عباس ایزدی حضور یافت. او سالها به تحقیق و تدریس و تبلیغ در نجف آباد مشغول بود. تا اینکه در سال ۱۴۲۴ق وفات یافته و در «جنت الشهداء» نجف آباد مدفون شد. شعر نیز می سروده و در آن اشعار «هاشمی» تخلص می نموده است.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «کلّیات اشعار هاشمی» (که قسمتی از آن با عنوان «دیوان هاشمی» در سال ۱۳۳۹ش به چاپ رسیده است). ۲. «دیوان انقلاب»، مجموعه ای از اشعار او که در سال ۱۳۶۲ش چاپ شده است. ۳. «پرتو جلوه حق» مجموعه ای از اشعار ۴. «گلزار معرفت» ۵. «ارکان دین» ۶. «برتر از خون شهید»

فرزند برومند او سید محمد طباطبائی در سال ۱۴۰۳ق در منطقه موسیان (در جبهه های جنگ ایران و عراق) به شهادت رسید. (۱)

سید جعفر خاکشیر

سید جعفر خاکشیر بن سید اسماعیل موسوی، شاعر هزل سرای معاصر. در سال ۱۳۰۰ق در اصفهان متولد شد. در جوانی در محله جلفا به کلاهدوزی مشغول بود و در

۱- تذکره شعرای معاصر نجف آباد، ص ۳۱۹؛ دیباچه دیار نون، ص ۲۰۳؛ سیمای دانشوران، صص ۱۲۴-۱۲۱؛ آئینه اهل قلم، صص ۶۶ و ۶۷؛ گنجینه دانشمندان، ج ۹، ص ۲۳۵.

اواخر عمر به بافندگی پرداخت اگر چه اغلب اشعارش هزل و مشتمل بر الفاظ رکیک بود، اما او مردی خجول و محجوب و معتقد به آداب شریعت بوده و در عین حال محبوب خواص و عوام و مورد قبول اهل شعر و ادب بوده است. در اوایل شاعری «صراحی» تخلص می نمود و سپس آن را به «خاکشیر» تغییر داد. دیوان اشعار او بارها به چاپ رسیده است.

او تا آخر عمر بدون همسر و فرزند زیست و ازدواج نکرد تا اینکه در ۲۶ ذی‌قعدة ۱۳۷۵ق وفات یافته و در تکیه گلزار در تخت فولاد مدفون شد.

جعفر نوای اصفهانی ماده تاریخ فوت او را به سال شمسی چنین سروده است:

به نظم آمد این مصرع دلپذیر

«بسازد به طبع همه خاکشیر»^(۱)

این بیت از اوست:

سحر آمدم به کویت که بینمت نهانی

«آرنی» نگفته گفتمی دو هزار «لن ترانی»^(۲)

سید جعفر خلیفه سلطانی

سید جعفر بن سید اسماعیل خلیفه سلطانی، از علماء اخیار، فاضل متقی در اصفهان متولد شده و نزد مرحوم سید حجه‌الاسلام شفتی و حاج محمدابراهیم کلباسی، حاج ملا حسینعلی تویسرکانی و آقا میرسید محمدشهبهانی به تلمذ پرداخت. اما عمده تحصیلات او نزد آقا میرسید حسن مدرّس میر محمدصادقی بوده است.

وی قبل از سال ۱۲۹۰ق در اصفهان وفات یافته و در قبرستان سنی فاطمه مقابر خانوادگی خود مدفون گردید. او پدر زن فقیه ادیب حاج سید مهدی نحوی بوده است.^(۳)

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۸ و ج ۲، ص ۷۳۴؛ لطائف غیبیه: ص سی و دو؛ خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۲۷۰-۲۶۱.

۲- نامه سخنوران سپاهان، صص ۹۶ و ۹۷؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۶۹ و ۱۷۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۷۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۸۰؛ دولت دیدار، صص ۱۹۱-۱۸۵.

۳- بیان المفخر، ج ۱، ص ۲۸۴؛ مزارات اصفهان، ص ۲۴۷.

جعفر اصفهانی

جعفر بن اسماعیل اصفهانی، در سال ۱۲۳۶ق جزوه ای در طب در ۱۸۵ برگ خشتی شامل نسخه هایی متفرقه و تجربیاتی که روی بیمارها انجام شده کتابت نموده است. نام گروهی از طبیبان مانند: محمدیار خان، میرزا کاظم، میرفضعلی شاه، محمدعلی خان و میرزا احمدخان در آن آمده است.

نسخه به شماره ۱۰۷۱ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم موجود است. (۱)

محمدجعفر انصاری مبارکه ای

محمدجعفر بن محمدامین انصاری مبارکه ای، از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری.

از آثارش مجموعه ای است به شماره ۲۷۷۹ در کتابخانه مجلس شورای ملی ایران شامل دو رساله در طبّاحی یکی به نام «فتوت نامه» و دیگری «رساله در طبّاحی» که آن را در ربیع الثانی سال ۱۰۹۳ق به خط نسخ متوسط کتابت نموده است. (۲)

همچنین در سال ۱۰۹۰ق نسخه ای از «خلاصه الحساب» شیخ بهائی را به خط نسخ نوشته است. کتاب به شماره ۶۸۴۲ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۳)

میرزا جعفر صافی

میرزا سید جعفر متخلص به «صافی» فرزند محمدامین مرعشی، شاعر و ادیب فاضل. در غزل و قصیده از اساتید ادب شمرده می شد. وی در سال ۱۲۱۹ق وفات نمود و در تکیه میرفندرسکی واقع در تخت فولاد مدفون شد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «زبده الانساب» در منسب سادات مرعشی ۲. «شهنشاه نامه» مثنوی در معجزات

۱- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۲۸.

۲- فهرست مجلس ج ۹، بخش یکم، ص ۲۲۲.

۳- فهرست مرعشی، ج ۱۸، ص ۳۷.

پیامبر صلی الله علیه وآله و جنگهای علی علیه السلام که در مدت ۱۰ سال سروده و به نام فتحعلی شاه آن را «شهنشاه نامه» نامیده است. گزیده ای از این مثنوی در کتاب «حیدری نامه» به چاپ رسیده است. ۳. «مثنوی گلشن خیال» [۴. «دیوان اشعار»، بالغ بر دوازده هزار بیت. (۱)].

این رباعی از اوست:

گر جان طلبند در وفای تو دهم

ور سر خواهند در وفای تو نهم

چیزی که نمی دهم به غیر تو دل است

وان نیز اگر بود رضای تو، دهم

[مرحوم استاد مهدوی در کتاب های خود سال تولد «صافی» را ۱۱۳۰ نوشته است اما در تذکره های عهد قاجاریه عمر او را حدود ۷۰ سال نوشته اند و تولد او حدود سال ۱۱۴۹ ق خواهد بود.]

محمدجعفر اصفهانی

محمدجعفر بن محمدباقر اصفهانی [از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری] «رساله سلیمانی» تألیف: ابوالقاسم بن محمد گلپایگانی که به نام شاه عباس دوم و به خواهش شاگرد خود آقا سلیمان قمی در احکام زنان نوشته است را به خط نستعلیق کتاب نموده و کتاب به شماره ۳۳۳۴ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲).

سید محمدجعفر علم الهدی

آقا سید محمدجعفر علم الهدی شفتی بن حاج سید محمدباقر ثانی بن حاج سید اسدالله بید آبادی بن حاج سید محمدباقر حجه الاسلام شفتی، عالم فاضل. او پس از پدر مدتی

۱- مجمع الفصحاء، ج ۵، صص ۶۷۳ و ۶۷۴؛ تذکره اختر، ص ۱۲۲؛ سفینه المحمود، ج ۲، ص ۴۳۴؛ ریحانه الادب، ج ۳، ص ۴۰۹؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۱۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۰۲؛ گلشن مراد، صص ۴۱۴-۴۱۲؛ حدیقه الشعراء، ج ۲، صص ۹۶۳-۹۶۵؛ فهرست کتابخانه هیات مشهد، ج ۱، ص ۱۸۸؛ تذکره شمع انجمن، ص ۳۹۷؛ حیدری نامه، صص ۲۵۰-۲۳۵.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۱، ص ۲۳۱۸.

در مسجد [سید] جماعت می نمود. بعداً ترک آن گفته و در سال ۱۴۰۴ق در تهران وفات یافت. (۱)

میرزا جعفر مذهب

میرزا جعفر مذهب بن میرزا محمد باقر منجم بن سید محمدحسین بن سید بدیع الزمان حسینی گنابادی، در صنعت تذهیب رنج ها برده تا استادی مسلم گردید لکن در اوان جوانی به سن ۲۸ سالگی وفات یافته، در تخت فولاد مدفون گردید. (۲)

ملا محمد جعفر سبزواری

ملا محمد جعفر بن ملا محمد باقر محقق سبزواری بن محمد مؤمن، عالم فاضل، محقق جلیل، عابد زاهد، از علمای قرن دوازدهم هجری.

شیخ محمد علی حزین که معاصر اوست وی را از «اتقیای معروف و مرتاضان» عصر شمرده و خاتون آبادی در کتاب «وقایع السنین و الاعوام» وی را جزو علمائی که در سال ۱۱۲۲ق در منزل میرزا محمد باقر صدر خاصه برای تعیین روز ولادت حضرت علی علیه السلام گرد آمده بودند نام می برد همچنین نام وی جزء علمایی است که در سال ۱۱۲۲ق در افتتاح مدرسه چهارباغ حضور داشته اند. (۳)

صاحب عنوان ظاهراً از شاگردان محقق سبزواری و محقق خوانساری و علمامه مجلسی بوده و سالها در اصفهان تدریس و امامت داشته است. (۴) او بعد از فوت ملا محمد صالح بن ملا رضا قلی به امامت مسجد جامع جدید عباسی [مسجد امام فعلی] منصوب گردیده است. (۵)

۱- بیان المفآخر، ج ۲، ص ۱۷۶.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۴.

۳- وقایع السنین و الاعوام.

۴- خاندان شیخ الاسلام اصفهان، صص ۱۶۷-۱۷۰.

۵- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۳۷.

[این عالم ربانی سرانجام در روز ۹ محرم سال ۱۱۳۵ق وفات یافته و در قبرستان پشت گنبد (برف انداز) مسجد حکیم مدفون گردیده و قبر تاکنون باقی و برقرار و دارای سنگ لوح است. (۱)]

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «تکبیرات سبع» که ضمن مجموعه شماره ۴۷۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی در قم موجود است. ۲. «رساله در تعیین روز عید نوروز» ۳. «رساله در معاد» شرح تفسیر آیات آخر سوره «الزمر» برای شاه سلطان حسین صفوی در سه فصل. نسخه ضمن مجموعه شماره ۱۲۴۹ در کتابخانه مسجد اعظم قم موجود است. (۲)

۴. «رؤیه الهلال قبل الزوال» در ردّ فاضل سراب نسخه به شماره ۱۸۶۶ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳) ۵. «شرح الفیه» شهید اول، به فارسی که نسخه ای از آن به تاریخ ۱۱۲۷ق در کتابخانه آستان قدس رضوی به شماره ۹۹۳۶ موجود است. (۴) ۷. «الوتیره» در این رساله ثابت می کند که در نماز و تیره نشستن افضل از ایستادن می باشد. نسخه ضمن مجموعه شماره ۴۷۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۵)

همچنین شیخ محمدجعفر سبزواری نسخه ای از «حق الیقین» علامه مجلسی را به خط نسخ زیبا کتابت کرده و به شماره ۱۹۴۲ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۶)

سید جعفر بیدآبادی

حاج سید جعفر بیدآبادی بن حاج سید محمدباقر حجه الاسلام شفتی بن سید نقی، از رؤسای علماء اصفهان در اواخر دوره قاجاریه پس از فوت برادرش آقا سید مؤمن

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۳۴.

۲- فهرست اعظم، قم ص ۵۱۴.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۴۷۲.

۴- فهرست الفبایی رضوی، ص ۳۲۵.

۵- فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۸۲.

۶- فهرست مرعشی، ج ۵، ص ۳۰۷.

ریاست و عنوان کلی یافته در مسجد سید تعمیراتی انجام داده و قسمت عمده کاشیکاری مسجد در زمان تولیت ایشان بوده است.

او در مسجد سید اقامه جماعت می نموده و پشت و پناه مظلومین بوده و سرانجام در عاشوراء سال ۱۳۲۰ق در مسافرت عتبات در کربلا وفات یافته و در نجف اشرف جنب برادرش حاج سید اسدالله در یکی از اطاق های صحن مطهر حضرت علی علیه السلام مدفون گردید. (۱)

میرزا جعفر مجلسی

میرزا جعفر بن علامه ملا محمد تقی مجلسی، عالم فاضل از فضلاء قرن دوازدهم هجری در اصفهان است. [تملک او با مهر بیضوی بر روی برگی از کتاب «جوامع الکلام» تألیف سید میرزا جزایری مشهود است.]

از تألیفات او: «مفتاح النجاح» موسوم به «مفتاح الجنان» است که به فارسی و به نام شاه سلیمان تألیف نموده و شامل یک مقدمه در مقدمات نماز و سه باب در نماز یومیّه و تعقیبات آن و سایر نمازها و ادعیه و احراز و خاتمه کتاب مشتمل بر فوائد متفرقه است. کتاب به سعی و اهتمام ملک الکتاب شیرازی در سال ۱۳۱۸ق به چاپ رسید. و در هامش آن «لثالی المخزونه» تألیف: فیض کاشانی به طبع رسیده است. در فواید الرضویّه نیز آمده است که دو نسخه از «مختصر المصباح» تألیفات ملا محمد جعفر مجلسی در کتابخانه میرزا محمد قمی موجود است. (۲)

- ۱- بیان المفاخر، ج ۲، صص ۱۵۵ و ۳۴۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۷۷؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۴؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۲۷۹.
- ۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۳۴۲ و ۳۴۳؛ فهرست مرکز احیاء میراث، ج ۷، ص ۱۰۲؛ الذریعه، ج ۲۱، ص ۳۵۵؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۴، ص ۴۸۴۷؛ فواید الرضویه، ج ۲، ص ۴۷۲.

میرزا محمد جعفر گلستانه

میرزا محمد جعفر [بن میرزا جمال] گلستانه، از وزراء عهد زندیه. [ابتدا در دفترخانه نادرشاه افشار خدمت می کرده است. در زمان آزاد خان افغان که حکومت اصفهان را داشته است، به وزارت او انتخاب شد و پس از به حکومت رسیدن کریم خان زند بر این منصب باقی ماند. (۱)]

عبدالرزاق بیگ دنبلی که معاصر اوست می نویسد:

«پیوسته گرهی در ابرو و چین بر جبین ظاهر و لائح داشت. و رایت تبخر بر آسمان می افراشت. بزرگ لویه و قوی سبلیت، صاحب نخوت و وقار و شهامت. در مجلس انس و خلوت مخلی به ندیم و مدام محلی بود. شیوه صحبتش شیرین و طرز محاورتش نمکین». (۲)

میرزا محمد جعفر گلستانه در سال ۱۱۹۴ق (یک سال پس از درگذشت کریم خان زند) وفات نمود و ظاهراً جنازه اش از شیراز به اصفهان حمل و در قبرستان شیرسبز واقع در کوی باغ سهیل اصفهان مدفون شد.

قبر دارای سنگ لوح بود که پس از تسطیح قبرستان و احداث مسجد، داخل مسجد واقع شده و از بین رفت. (۳)

سید جعفر علوی عاملی

سید جعفر بن حسن علوی عاملی جبعی [از فضلالی قرن یازدهم هجری] بخش دوم کتابت «اللّهوف» تألیف سید بن طاوس را در شوال ۱۰۴۲ق در اصفهان و بخش اول آن را در روز آدینه ذیقعد ۱۰۵۲ق در شام به پایان رسانیده [است]. (۴)

۱- کریم خان زند و زمان او، صص ۲۳۰ و ۲۳۱.

۲- مزارات اصفهان، صص ۱۴۱ و ۱۴۲.

۳- همان منبع، و دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۸۰۶ و ۸۰۷.

۴- فهرست ملک، ص ۶۲۶.

جعفر قهپائی

جعفر بن حسن قهپائی [از فضلاء کوهپایه اصفهان در قرن یازدهم هجری است.] در سه شنبه ۱۴ ربیع الأول ۱۰۸۲ق نسخه ای از «شرح لمعه» شهید را به خط نسخ کتابت نموده است. نسخه تصحیح شده و حاشیه نویسی دارد و به شماره ۳۶۰۰ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

شیخ محمدجعفر الهی نجف آبادی

شیخ محمدجعفر بن محمدحسن نجف آبادی، عالم فاضل، ادیب شاعر در سال ۱۳۰۹ هجری شمسی در اصفهان متولد شد. [در آغازین ماههای تولد مادر خود را از دست داد. وی تحصیل را در حوزه علمیه اصفهان نزد علمای اعلام شیخ محمدحسن عالم نجف آبادی، شیخ عباسعلی ادیب، سیدعلی اصغر برزانی، شیخ علی مشکات، شیخ احمد صدوری زنجانی، سیدعبدالحسین طیب، سید صدرالدین کوپائی، شیخ احمد فیاض، شیخ محمود مفید، حاج آقا محمدمقدس و آقا جمال الدین خوانساری، به کسب فیض پرداخت. سپس از درس خارج حاج آقا حسین خادمی و میرسید علی بهبهانی بهره گرفت.

وی در کنار این تحصیلات در مدارس جدید نیز به تحصیل پرداخت و پس از اخذ مدرک دیپلم، به دانشگاه تهران راه یافته و از دانشکده معقول و منقول مدرک لیسانس را اخذ نمود.

وی سالها به تدریس علوم دینی در مدارس دینی، دانشگاهها و مراکز فرهنگی مشغول بوده و به تحقیق و تألیف نیز می پرداخت.

او رساله ها و کتاب هایی در باب اصول عقاید، اخلاق و کلام به رشته تحریر درآورده است. شعر نیز می سراید و «الهی» تخلص می کند دیوان اشعار او بیش از سه

هزار بیت بوده که قسمتی از آنها به سرقت رفته است.

از اوست:

بهتر ز روز وصل روزگار نیست

جانسوزتر زمان، ز شب انتظار نیست

ای شاه محتشم نظری سوی خلق کن

از پادشه نظر به گدایان که عار نیست (۱)

محمد جعفر الماسی

محمد جعفر بن محمد حسین بن ابوطالب بن میرزا محمد تقی الماسی، از فضلاء خاندان مجلسی در قرن سیزدهم هجری است. (۲)

از آثارش در کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد نسخه ای از کتاب «صلاه الجمعه» تألیف: محقق کرکی است که به خط شکسته نستعلیق در رجب ۱۲۴۱ق نوشته است. (۳) همچنین نسخه ای از «حاشیه انوار التنزیل» تألیف شیخ بهائی، به خط نستعلیق را در سال ۱۲۴۰ق نوشته است. (۴)

سید ابوالقاسم جعفر خوانساری

سید ابوالقاسم جعفر معروف به «میر کبیر» ابن سید حسین بن سید قاسم بن سید محب الله موسوی اصفهانی خوانساری، عالم فاضل فقیه محقق، زاهد صالح، از علمای عالیقدر قرن دوازدهم هجری.

وی خواهرزاده ملا حسین دیلمانی گیلانی (لُبنانی) است. در ۲۰ صفر ۱۰۹۰ق در اصفهان متولد شد. در نوجوانی به درس علامه ملا محمد باقر مجلسی حاضر شد. سپس

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۵۲ و ۵۳؛ حکایت پارسایی، صص ۵۵ و ۵۶؛ دیباچه دیار نون، ص ۱۳۸؛ سیمای

دانشوران، صص ۵۴ و ۵۵؛ آئینه اهل قلم، صص ۲۶ و ۲۷.

۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۴۰.

۳- فهرست گوهرشاد، ص ۳۴۶.

۴- فهرست کتب اهدایی مشکاه به دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۹۴.

از درس آقا جمال الدین محمد خوانساری و ملاحسین لنبانی استفاده کرد و به اجتهاد نائل شد. همچنین از ملامحمد صادق تنکابنی (فرزند فاضل سراب) و ملا حسین لنبانی، سید محمد جابر بن طعمه حسینی نجفی و ملا محمد طاهر اصفهانی اجازه روایت دریافت نمود.

او پس از حمله افغانها به اصفهان و سقوط حکومت صفویه از اصفهان مهاجرت کرد و در قصبه «قودجان» بین خوانسار و گلپایگان ساکن شد و به خواش مردم آنجا به اقامه نماز جماعت و جمعه و حل مشکلات شرعی مردم پرداخت و در ترویج علوم دینی کوشید تا اینکه در ۲۳ ذی‌عده ۱۱۵۸ق در «قودجان» وفات یافته و همانجا مدفون گردید. ماده تاریخ وفات او چنین است.

سال تاریخ وفاتش ز خرد پرسیدم

گفت: «دانای ادب عالم ربّانی رفت» (۱)

این کتابها از تألیفات اوست:

۱. «تتمیم الافصاح فی ترتیب ایضاح الاشتباه» در ترتیب «ایضاح» علامه حلّی ۲. «تعلیقات ذخیره المعاد» سبزواری ۳. «رساله در وجوب عینی نماز جمعه در زمان غیبت» و در این رساله قول استاد خود آقا جمال خوانساری را رد نموده است. ۴. «شرح دعای سحر» مروی از ابو حمزه ثمالی ۵. «شرح خطبه الزهراء (سلام الله علیها)» ۶. «کتاب الزّکاه» صغیر که مختصر «کتاب الزّکاه» کبیر است. ۷. «کتاب الزّکاه» کبیر ۸. «کتاب الحج» به فارسی، در یک مقدمه و خاتمه و دو مقصد در ۱۳ شعبان ۱۱۴۹ق در «قودجان» گلپایگان تألیف کرده است و در کتابخانه علامه مفضل حاج سید محمد علی روضاتی موجود است. ۸. «مصباح» مختصری در ادعیه نادره که نزدش مجرب و معتبر بوده به التماس جمعی از فضلاء خوانسار تألیف کرده و اسامی آنان را در دیباچه ذکر فرموده است. ۹. «مناهج المعارف» در اصول دین، که به همت یکی از احفاد او فاضل محقق حاج سید احمد بن حاج میرزا محمدباقر روضاتی در سال ۱۳۹۲ق به طبع رسیده و مقدمه ای مفصل در شرح حال مؤلف و خاندان او در آن آمده است. ۱۰.

۱- سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۳، ص ۱۶۱۳؛ تذکره شعرای استان اصفهان، (ویرایش دوّم)، ص ۳۱۷.

«منظومه میمیه خالیه الالف» قریب سه هزار بیت در تفصیل حکم مرعیه و آداب شرعیه، که جزو کتاب «مجمع الفوائد» به طبع رسیده است.

صاحب عنوان کتب و رسائل زیادی به خط بسیار زیبای خود استنساخ نموده است از جمله:

«رساله تحریم غناء» تألیف محقق سبزواری را به خط خوش در ۶ رجب ۱۱۵۰ق در رباط میرک از اعمال گلپایگان به خط خوش کتابت کرده است. همچنین مجموعه ای از چهار رساله درباره نماز جمعه از تألیفات فاضل سراب، شهید ثانی، محقق سبزواری، و آقا جمال الدین محمد خوانساری را در صبح شنبه ۱۴ رجب ۱۱۳۱ق کتابت نموده است. و نیز نسخه ای از «الحواشی الفسویه علی حواشی السفریه» را در نجف اشرف در جمعه ۳ ذیحجه ۱۱۵۴ق کتابت نموده است. (۱)

میرزا محمدجعفر شهرستانی

میرزا محمدجعفر بن میرزا محمدحسین بن میرزا محمد مهدی موسوی شهرستانی اصفهانی، از علمای قرن سیزدهم هجری و نواده دختری آقا محمدعلی کرمانشاهی است.

در کربلا ساکن بوده و چون از طرف حاج سید محمدباقر حجهالاسلام شفتی، شبهاتی درباره موقوفات شهرستانیها شد، به اصفهان مهاجرت کرده و خدمت مرحوم حجهالاسلام شرفیاب گردیده و مباحثاتی انجام داد. وی را تألیفاتی است از جمله:

۱. «رساله در انساب وحید بهبهانی» ۲. «رساله در دفع شبهات وارده بر موقوفات میرزا فضل الله» به عربی ۳. رساله دیگری به همین موضوع به فارسی ۴. «رساله در جواز

۱- زندگانی آیت الله چهارسوقی، صص ۷۸-۷۵؛ تتمیم امل الآمل، صص ۱۳۲ و ۱۳۳؛ مناهج المعارف: مقدمه؛ الكواكب المنتشرة، ص ۵۹۱؛ اعیان الشیعه، ج ۱۵، ص ۳۹۷؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۱۹۷؛ تلامذه العلامه المجلسی، صص ۱۸ و ۱۱۳؛ اعیان الشیعه، ج ۱۵، ص ۳۹۷؛ فرزندگان خوانسار، صص و؛ دانشمندان خوانسار، صص ۳۱۵-۳۱۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۹؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص ۲۳-۲۱؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۶۹.

تقلید میّت» ۵. «رساله در غیبت» ۶. «رساله در غنا» ۷. «رساله در حکم عصیر» ۸. «رساله در حکم آب گوشتی که در حال جوشیدن قطره خون در آن بیفتد» (ظاهراً این دو رساله اخیر از افادات مرحوم سید حجهالاسلام و مورد بحث آن بزرگوار بوده است).

[اغلب کتابهای فوق در کتابخانه عالم محقق حاج سیدعلی شهرستانی حائری در کربلا وجود داشته و او پس از اقامت در مشهد مقدس آنها را به آنجا انتقال داده است.]

میرزا سید جعفر شهرستانی در سال ۱۲۶۰ق در کرمانشاه وفات یافته و جنازه را به کربلا منتقل ساخته و در آنجا مدفون نموده اند. (۱)

ملا محمد جعفر مازندرانی

ملا محمد جعفر بن محمد حسین مازندرانی، عالم فاضل، از دانشوران قرن دوازدهم هجری. در اصفهان نزد علمای این شهر چون علامه مجلسی و آقا جمال الدین محمد خوانساری به تحصیل پرداخت و در فقه و حدیث و انشاء و ادبیات مهارتی به سزا یافت. او خط خوشی داشت و آثاری را نیز کتابت کرده [از جمله نسخه ای از «حاشیه بر روضه البهیة» تألیف آقا جمال الدین محمد خوانساری به خط نسخ در دوشنبه ۴ ربیع الثانی ۱۱۱۴ق کتابت نموده که به شماره ۲۲۷ در کتابخانه آیت الله جلیلی در کرمانشاه موجود است. (۲)]

همچنین نسخه ای از «تهذیب الاحکام» را در ۲۷ شعبان ۱۱۱۵ق کتابت نموده و آن را مقابله نموده است. این کتاب به شماره ۶۳۸ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

و نیز در تاریخ ۱۳ جمادی الاول ۱۱۲۴ق کتاب «وجیزه» علامه مجلسی را به خط

۱- بیان المفاخر، ج ۱، ص ۲۲۱؛ مکارم الآثار، ج ۵، ص ۱۶۳۳؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۲۴۸؛ الذریعه، ج ۲، ص ۲۸۸ و ج ۴، ص ۳۹۰، ج ۱۱، ص ۸؛ مصفی المقال، ص ۱۰۵؛ وحید بهیانی، ص ۳۳۳؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، صص ۵۴۹ و ۵۷۰؛ تاریخ پانصد ساله خاندان شهرستانی، صص ۱۸۴-۱۸۰.

۲- فهرست جلیلی، ص ۸۷.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۲۶۵.

شکسته نستعلیق کتابت نمود که به شماره ۱۶۴۰۸ در کتابخانه جامع گوهرشاد در مشهد مقدس موجود بوده است. (۱)

محمدجعفر مازندرانی کتاب «تلخیص المحصل» تألیف خواجه نصیرالدین طوسی را در سال ۱۱۲۵ق کتابت کرد که این نسخه در کتابخانه سید خلیفه موجود بوده است. (۲)

وی تا سال ۱۱۲۹ق در قید حیات بوده و در ۹ ربیع الاوّل ۱۱۲۹ق نسخه ای از کتاب «فتوحات» جرائری را به ملا محمدسعید بن محمد مقیم لاری هدیه کرده است. (۳)

سید جعفر آیت میردامادی*

سید جعفر آیت بن آقا سید محمد حسین بن سید محمد جعفر بن سید محمد حسین مقدس میردامادی سیده، عالم فاضل معاصر. در محله خوزان سیده [خمینی شهر] متولد شده و پس از تحصیل مقدمات در اصفهان نزد ملاهاشم جنتی، حاج شیخ یحیی فقیه ایمانی، حاج سید محمدباقر ابطحی، شیخ هبهالله هرنندی، حاج آقا رحیم ارباب، حاج آقا حسین خادمی و آقا سید عباس صفی ادامه تحصیل داده و دروس هیئت و ریاضی را از حاج شیخ محمدباقر قزوینی و اخلاق را نزد میرزا علی آقا شیرازی فرا گرفت. سپس به قم عزیمت نموده و از محضر علمای اعلام و آیات عظام: حاج آقا حسین بروجردی، حاج سید محمد تقی خوانساری، حاج سید محمد حجّت، امام خمینی، سید شهاب الدین مرعشی نجفی، سید احمد خوانساری، حاج شیخ مهدی مازندرانی، علامه سید محمد حسین طباطبائی و حاج شیخ رضی تبریزی بهره برد. سپس با پدر بزرگوار به زیارت عتبات عالیات مشرف شد و در سال ۱۳۳۵ش به تهران عزیمت نموده و در آنجا اقامت گزید. مدتی در مدرسه محمدیه مقابل مسجد جامع تهران تدریس نمود. سپس در مدرسه برهان آستانه حضرت عبدالعظیم حسنی در شهر ری به تدریس و اقامه جماعت مشغول شد و آن گاه با دستور آیت الله بروجردی و به خواست مردم در مسجد نوروز

۱- فهرست گوهرشاد، ص ۴۳۲؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۳؛ تلامذها لعلامه المجلسی، ص ۱۶۰.

۲- الکواکب المنتشرة، ص ۱۴۲.

۳- تراجم الرجال، ج ۲، ص ۶۴۵.

زاده به اقامه جماعت پرداخت. وی در انجام امور خیریه و مجالس علمی و انجمن های خیریه سعی و کوشش وافر مبذول می دارد و در کمک به نیازمندان و حل مشکلات شرعی و اجتماعی مردم پیش قدم بوده است. از اقدامات او تأسیس مؤسسه علمی و فرهنگی میرداماد در تهران است. وی در کمک به مبارزان انقلاب در سال ۱۳۵۷ش فعالانه عمل نموده و در جریان جنگ ایران و عراق به پشتیبانی از رزمندگان پرداخته و برای جمع آوری کمک اقدام نموده و در جبهه نیز حضور داشته است. وی رساله ای مختصر در احوال سادات میردامادی و سلسله نسب و علماء آنها تألیف نموده که در حاشیه تذکره القبور به طبع رسیده است.

او از آیات عظام شیخ مهدی مازندرانی، مرعشی نجفی و سید جمال الدین گلپایگانی اجازه دارد. (۱)

میرزا محمد جعفر میردامادی

میرزا محمد جعفر بن میرزا محمد حسین میردامادی سدهی عالم فاضل، در سال ۱۲۶۰ق متولد شده و از اصفهان در خدمت آقا میرزا محمد باقر چهارسوقی صاحب روضات و برادرش آقا میرزا محمد هاشم چهارسوقی و حاج شیخ محمد باقر نجفی تلمذ نمود. در قناعت و زهد و تقوا مشهور بود و سرانجام در سال ۱۳۳۵ق در هنگام گرفتن وضو به سگته قلبی مبتلا شده و وفات یافت و در روستای «اندوان» سیده [خمینی شهر کنونی] مدفون شد. (۲)

۱- خمینی شهر شهری که از نو باید شناخت، صص ۲۸۸-۲۷۶؛ لطائف غیبیه: مقدمه، ص سی و چهار؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۳۶.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۳۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۳۸ و ۴۳۹؛ لطائف غیبیه، ص ۳۲.

میرزا محمدجعفر طرب نائینی

میرزا محمدجعفر متخلص به «طرب» فرزند میرزا محمد حسین نائینی شاعر، ادیب و منشی دانشمند، در اصفهان متولد شده و در این شهر نزد ملا محمدعلی عقدائی، صرف و نحو، منطق، تفسیر و معانی و بیان را فراگرفت و علوم عقلی را از ملا محمد اسماعیل واحدالعین آموخت. در عرفان نیز محضر ملا ولی الله هزارجریبی مازندرانی را درک کرد و عروض و قافیه را از آقا محمد کاظم واله اصفهانی کسب نمود. سپس به تهران رفته و مورد عنایت میرزا عبدالوهاب معتمد الدوله (نشاط) قرار گرفت. پس از چندی به خدمت محمدولی میرزا قاجار حاکم یزد در آمده و ریاست دیوان انشاء را به دست آورد. (۱)

[سال دقیق وفات او به دست نیامد.]

شعر را به عربی، فارسی و ترکی نیکو می سرود و در انشاء و ترسل در روزگار خویش کم نظیر بود.

کتاب زیر از تألیفات اوست:

۱. خزینه طرب، که دیوان اشعار اوست ۲. جامع جعفری، در تاریخ یزد که به دستور عبدالرضاخان حاکم یزد و به نام فتحعلی شاه تألیف شده است. این کتاب به همت استاد ایرج افشار به چاپ رسیده است. ۳. قواعد السیاقیه که نسخه خطی آن در کتابخانه ملی تبریز موجود است. ۴. قواعد زبان ترکی ۵. لب لباب ۶. منشات (این سه کتاب نیز در کتابخانه ملی تبریز موجود است) (۲)

از اوست:

-
- ۱- مجمع الفصحاء، ج ۵، ص ۷۱۴؛ الذریعه، ج ۷، ص ۱۵۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۵۰؛ تذکره سخنوران نائین، صص ۸۳-۸۱؛ دیوان طرب اصفهانی، صص ۲۳۵ و ۲۳۶؛ تذکره شبستان، ص ۷۳۵؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۲، ص ۱۱۴.
 - ۲- فهرست کتابخانه وزیری، ج ۲، ص ۴۸۳؛ نسخه های خطی، ج ۴، ص ۳۰۸؛ فهرست نسخه های خطی فارسی، ج ۱، ص ۱۸۷.

آنکه از تیغ جفا کشت «طرب» را و برفت

کاش می گفت دگر وعده دیدار کجاست

ملا محمد جعفر جاپلقی اصفهانی

ملا محمد جعفر بن حسینعلی جاپلقی اصفهانی، از فضلاء و دانشمندان قرن سیزدهم هجری بوده و کتاب «تذکره الاصول» را به عربی درباره علم اصول به رشته تحریر در آورده و در یازدهم جمادی الاولی سال ۱۲۲۶ق از تألیف آن فراغت یافته است.

نسخه به خط محمد قاسم بن عبدالله دهقی در سلخ ماه صفر سال ۱۲۳۰ق کتابت شده و به شماره ۱۹۵۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

محمد جعفر اصفهانی*

محمد جعفر بن رجبعلی اصفهانی، خوشنویس توانای قرن سزدهم هجری است. در اصفهان ساکن بود و برای میرمحمد مهدی امام جمعه کتابت می کرد.

وی مجلداتی از کتاب «اسفار» تألیف ملا صدرای شیرازی را در سالهای ۱۲۸۰ و ۱۲۸۱ق کتابت نموده است و در کتابخانه سلطنتی سابق نگهداری می شود. (۲)

شیخ محمد جعفر اصفهانی

شیخ محمد جعفر بن محمد رضا اصفهانی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری است.

ظاهراً در اصفهان شاگرد ملاعلی میرزا بوده است.

این کتابها از تألیفات اوست:

۱. الادعیه المجزبه ۲. زینه العابدین، نسخه خطی آن در کتابخانه آیت الله گلپایگانی

۱- فهرست مرعشی، ج ۵، ص ۳۲۷؛ الذریعه، ج ۴، ص ۲۳.

۲- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۵۴.

موجود است. ۳. جواب نامه (۱)

[ظاهراً از طرفداران فرقه شیخیه بوده و نوه ملا محمدباقر بن ملا محسن شیرازی، ساکن محله خوزان سیده ماربین (خمینی شهر) است.]

محمدجعفر رجائی

محمدجعفر صحاف متخلص به «رجائی» بن محمدرضا، شاعر و ادیب هنرمند، در سال ۱۲۹۲ق در اصفهان متولد شد و در این شهر به تحصیل پرداخت. (۲) [در صحافی ابتدا نزد آقا محمد تقی صحاف به شاگردی پرداخت اما چون استاد در یاد دادن فنون کار بخل می ورزید، نزد آقا محمدحسین صحاف رفت و در هنر صحافی و تجلید، از اساتید زبردست اصفهان شد. (۳)]

طبع شعر نیز داشت و طبعش به شوخی و هزل مایل بود و از اعضای اولیه انجمن ادبی شیدا در اصفهان به شمار می رفت.

وی سرانجام در ۸ صفر ۱۳۶۵ق وفات یافت.

از اوست:

مدح و تحسین نیست در خور مردمان پست را

خیره تر سازد مدارا زنگی بد مست را

میرزا محمدجعفر غیرت اصفهانی

میرزا محمدجعفر غیرت [بن میرزا محمد سعید] موسوی اصفهانی، شاعر ادیب. در اصفهان به تحصیل ادبیات و علوم دینی مشغول بوده و در سال ۱۲۱۵ق وفات یافته

۱- تراجم الرجال، ج ۲، ص ۶۴۶؛ فهرست گلپایگانی، ج ۱، ص ۲۹۱.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۲۰۹ و ۲۱۰.

۳- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، صص ۳۷۴-۳۷۲.

است. (۱)

[در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم مجموعه ای شامل «رساله معما» تألیف جامی و «عروض سیفی» تألیف سیفی بخاری موجود است که غیرت یادداشتی مبنی بر این که این کتابها را در سال ۱۲۱۰ق مطالعه و تصحیح نموده بر روی یکی از برگهای مجموعه نوشته است. (۲)]

از اوست:

افسوس که تابوی گلی بود به گلشن

صیاد نیاویخت ز گلبن قفس ها

محمدجعفر اهری

محمدجعفر بن سلطانی علی اهری، از فضلاء قرن یازدهم هجری است. در اصفهان به کسب علم مشغول بوده و کتاب «استبصار» شیخ طوسی را در شب جمعه غزّه ربیع الآخر ۱۰۷۴ق در اصفهان به خط نسخ کتابت نموده است. این نسخه به شماره ۸ در کتابخانه علامه طباطبائی دانشگاه علوم پزشکی شیراز موجود است. (۳)

جعفر اصفهانی

جعفر بن سلمه اصفهانی، از محدّثین قرن سوم هجری است. علامه شیخ آقابزرگ طهرانی، در ضمن اسامی کسانی که از محمد بن علی بن ابراهیم بن هاشم قمی، روایت می کنند، غیر از شیخ صدوق علیه الرحمه، عدّه ای را ذکر می کند که از آن جمله است: جعفر بن سلمه اصفهانی (۴)

۱- لغت نامه دهخدا، ذیل «غیرت»، ص ۴۱۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۷۹۷؛ تذکره روز روشن، ص ۵۹۱؛ ریحانه الادب، ج ۴، ص ۲۶۰؛ حدیثه الشعراء، ج ۲، ص ۱۲۷۲؛ تذکره مجمع الفصحاء، ج ۵، ص ۷۶۶؛ تذکره آتشکده، نیمه دوم، صص ۶۳۲-۶۳۱؛ تذکره اختر، ص ۱۵۱؛ مکارم الآثار، ج ۲، ص ۳۷۲.

۲- فهرست احیاء، ج ۱، ص ۶۷.

۳- نسخه پژوهی، ج ۲، ص ۱۱۲.

۴- نوابغ الزّواہ، ص ۱۶۸.

[آیت الله خوئی نام او را «جعفر بن سلیمان» بدون قید «اصفهانی» می نویسد و معتقد است نام پدرش تحریف شده است. (۱)]

محمد جعفر دشت بیاضی

محمد جعفر بن سلیمان بن محمد تقی دشت بیاضی قائمی، از علماء و فضلاء قرن یازدهم هجری است. وی نزد موسی حسینی خادم تونی و علامه ملا محمد باقر مجلسی به تحصیل پرداخت. در پشت نسخه ای از کتاب کافی اجازه علامه مجلسی برای او به تاریخ محرم ۱۰۸۶ق و اجازه خادم تونی، در اوائل جمادی الثانی ۱۰۷۷ق مشهود است. این نسخه به شماره ۸۶۰ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۲)

صاحب عنوان برای تحصیل به اصفهان آمده و سالها در این شهر ساکن بوده است.

سید جعفر حسینی

سید جعفر بن سید محمد شفیع حسینی، از فضلاء اوایل قرن دوازدهم هجری است. وی کتاب «الاربعون حدیثاً» تألیف علامه مجلسی را به خط نسخ در دوشنبه ۲۰ ذی الحجه ۱۱۱۲ق کتابت کرده است. در حاشیه نسخه مطالب فراوانی از «اربعون حدیث» شیخ بهائی و «مرآة القبول» علامه مجلسی نقل شده است.

نسخه به شماره ۱۴۴۷ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۳)

[وی ممکن است فرزند میر محمد شفیع مستوفی مؤلف کتاب «بحر الفوائد» باشد. همچنین احتمال می دهیم او همان ابوالمظفر محمد جعفر حسینی مؤلف «التحفة التوابه» باشد. والله اعلم.]

وی همچنین نسخه ای از کتاب «الاستبصار» تألیف: سید مرتضی را به خط نسخ در

۱- معجم رجال الحدیث، ج ۴، ص ۶۸؛ تاریخ تشیع اصفهان، ص ۱۹۷.

۲- فهرست مرعشی، ج ۳، ص ۵۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۱؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، صص ۳۴۷ و ۳۴۸.

۳- فهرست مرعشی، ج ۴، ص ۳۴۹.

سه شنبه ۱۴ صفر ۱۱۱۵ق کتابت نموده که به شماره ۲۹۶ در کتابخانه علامه طباطبائی دانشگاه علوم پزشکی شیراز موجود است. (۱)

محمدجعفر رویدشتی

محمدجعفر بن محمد شفیع رویدشتی اصفهانی، از فضلاء قرن دوازدهم هجری است. او در سال ۱۱۳۱ق مالک «حاشیه ملا میرزاجان باغنوی» بوده است. (۲)

محمدجعفر نائینی

محمدجعفر بن محمدشفیع نائینی، از فضلاء قرن دوازدهم هجری است. وی ظاهراً از شاگردان ملامحمدجعفر سبزواری بوده است. وی کتابهای «الوتیره»، «رؤیهاالهلل» و «التکبیرات السبع»، تألیف ملامحمدجعفر بن ملا محمدباقر محقق سبزواری را در رجب ۱۱۲۲ق کتابت نموده که به شماره ۴۷۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۳)

ملا محمدجعفر اصفهانی

ملامحمدجعفر بن محمدصادق، عالم فاضل، از علمای قرن دوازدهم هجری. وی کتاب «دستور دعای سیفی» را به فارسی در ربیع الاول ۱۱۳۴ق برای میرزا ابوالحسن تألیف نموده است. متن دعا به خط میرزا احمد نیریزی و تاریخ کتابت سال ۱۱۲۳ق می باشد. این نسخه به شماره ۳۱۴۶ در کتابخانه آستان قدس رضوی در مشهد مقدس موجود است.

صاحب عنوان در اصفهان ساکن بوده و بعد از سال ۱۱۳۴ق وفات یافته است. (۴)

۱- نسخه پژوهی، ج ۲، ص ۱۱۵.

۲- الکواکب المنشرة، ص ۱۳۵.

۳- فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۸۴.

۴- الذریعه، ج ۸، ص ۱۵۳؛ الکواکب المنتشرة، ص ۱۳۷؛ فهرست الفبائی رضوی، ص ۲۴۹.

ملا محمد جعفر و صاف اصفهانی

ملا محمد جعفر بن آقا محمد صادق اصفهانی از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۶۸ ق کتاب «شرح تصریف» ملا سعد تفتازانی را در حال دماغ سوختگی و بی دماغی کتابت نموده است. نسخه به شماره ۶۸۹ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی موجود است. (۱)

میرزا محمد جعفر اسیر اصفهانی*

میرزا محمد جعفر متخلص به «اسیر» بن محمد صادق شریف اصفهانی، شاعر ادیب و طیب لیب، از شعرا و دانشمندان قرن دوازدهم هجری. در اصفهان متولد شده و از دانشمندان این دیار از جمله آقا محمد بیدآبادی (۲) و محمد نصیر طیب اصفهانی، بهره کامل برده و در انواع فنون علم و ادب خصوصاً شعر و ادبیات، انشاء، تاریخ، طب، ریاضیات، نجوم، هیأت، حکمت و... استاد بوده است. سپس به یزد آمده و در آنجا به طبابت مشغول شده است.

شیخ عبدالنبی قزوینی از علمای متبحر قرن دوازدهم هجری در آن زمان ساکن یزد بوده و از رفقای صمیمی و معاشران او بوده، در کتاب خود با اوصاف و القاب عالی او را ستوده و مراتب عالی علم و فضیلت او را بیان نموده است. (۳)

اما تذکره نویسان و شعرای معاصر او ضمن اینکه به مقام علمی و ادبی او و حذاقت وی در طب اذعان و اعتراف نموده اند، او را به خاطر غرور و نخوت و بخل زیاد نکوهش کرده اند. (۴)

هنگامی که آذر بیگدلی مشغول تألیف «تذکره آتشکده» بود و احوال معاصرین را می نگاشت، شخصی را به یزد فرستاد تا تعدادی از اشعار او را اخذ کرده و نزد آذر

۱- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۱۱.

۲- تجربه الاحرار، ص ۱۷۵.

۳- تتمیم امل الآمل، صص ۹۷ و ۹۸.

۴- تذکره اختر، ص ۳۰؛ تذکره سفینه المحمود، ص ۱۴۷.

بیاورد تا آذر ابیاتی را در تذکره خود درج نماید. میرزا محمد جعفر پیغام داده بود که آذر باید «تذکره» خود را بفرستد تا او ببیند این کتاب قابل آن هست که اشعارش در آن بیاید یا نه؟! (۱)

از قرائن بر می آید که محمد تقی خان حاکم یزد به او اعتماد فراوانی داشته و هنگامی که یکی از اهالی هند می خواستند با پرداخت مبلغ کلانی او را با خود به هند ببرند و میرزا جعفر در هند طبابت کند، خان مانع شده و پرداخت آن مبلغ به میرزا جعفر را تقبل کرده است. (۲)

ظاهراً او اوایل قرن سیزدهم هجری را نیز درک کرده و اشعاری را در مدح حاکم وقت یزد، علینقی خان سروده است. (۳)

اختر بیگ گرجی در باب شعرهای او می نویسد: «در عالم شعری میلش به قصیده بوده دیوانش به نظر رسیده تخمیناً هزار بیت می شود.

...شعری که قابل تذکره باشد، ندارد. ملایانه شعر می گفته...» (۴)

این شعر از اوست:

به جز من که با لشکر غم ستیزم

که دیده تنی، با سپاهی آید

پس از مرگ، کی برق آهم گذارد

که از تربت من گیاهی بر آید (۵)

محمد جعفر خطیب کاشانی*

محمد جعفر بن محمد صادق خطیب کاشانی، از فضلاء قرن یازدهم هجری است. او در اصفهان نزد عدّه ای از علما و فقهاء به تحصیل پرداخت که از جمله: علامه ملا محمد باقر مجلسی را می توان نام برد. او نسخه ای از «من لا یحضره الفقیه» تألیف شیخ صدوق

۱- جامع جعفری، ص ۴۹۰.

۲- تذکره شبستان، ص ۵۹.

۳- جامع جعفری، ص ۴۹۰.

۴- تذکره اختر، ص ۳۰.

۵- سایر منابع: دانشنامه مشاهیر یزد، ج ۱، ص ۱۳۸؛ فرهنگ سخنوران، ص ۶۱؛ تذکره منظوم رشحه، ص ۱۶.

را در سال ۱۰۸۸ق به خط نسخ کتابت کرد. این نسخه که حاشیه نویسی و بلاغ به خط مجلسی دارد، علامه برای محمدجعفر در ربیع الاول ۱۰۸۸ق در پایان آن نسخه اجازه ای نوشته است. (۱)

حاج محمدجعفر لنگرودی

حاج محمدجعفر بن محمدصادق لاهیجی معروف به «لنگرودی» از اجله حکماء و افاضل مدرّسین فلسفه در قرن سیزدهم هجری است.

در اصفهان ساکن بوده و نزد جمعی از علمای اصفهان به تحصیل پرداخته است و فلسفه را نزد ملا علی نوری تحصیل نموده است. (۲)

[استاد همایی میرزا ابوالقاسم مدرس خاتون آبادی و ملا محراب گیلانی را از اساتید او دانسته است. (۳) ولی شاگردی حاجی لنگرودی نزد میرزا ابوالقاسم مدرس مورد تردید است.

لنگرودی در اصفهان مجلس درس برپای داشته و شاگردان زبده ای همچون آقا علی مدرس حکیم، آقا محمد مهدی کلباسی، ملا محمد تنکابنی و آقا محمدرضا قمشه ای از او کسب فیض کرده اند.

وی در ۹ ربیع الثانی ۱۲۶۰ق وفات یافته است.

شیخ محمدحسین رشتی از نوادگان حکیم لنگرودی نقل می کردند:

«دست نوشته ای به خط حاج میرزا محمود کلباسی دیدم که نوشته بود: امروز که روز هفتم وفات مرحوم سید حجهالاسلام شفتی است، حاج محمدجعفر لنگرودی هم وفات یافتند. نماز مرحوم سید را فرزندشان حاج سید اسدالله خواندند و نماز حاج محمدجعفر را حاجی محمدابراهیم کلباسی خواندند».

مرحوم رشتی می افزاید: «جنازه مرحوم لنگرودی به نجف اشرف انتقال یافته و در

۱- فهرست مرعشی، ج ۲۵، ص ۱۷۵.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۳۳.

۳- شرح رساله مشاعر، ص ۱۵.

قبرستان وادی السلام، نزدیک مقبره هود و صالح علیهما السلام دفن شد». (۱)

فرزندش میرزا محمد کاظم از فقهاء قرن سیزدهم هجری است. میرزا حسین تحویلدار که معاصر اوست درباره او می نویسد: «مرحوم حاجی محمد جعفر لاهیجی، کهنه استاد بوده و پسرش مرحوم حاجی میرزا محمد کاظم با فقهاء پیوند نمود، [صبیه مرحوم حاج محمد مهدی] کلباسی را گرفت [طریق فقاقت را پیمود، باب علم پدر از اولادش مفتوح نشد]». (۲)

کتب زیر از تألیفات و آثار اوست:

۱. «رساله در اصالت وجود» (۳) ۲. «حاشیه بر شرح جدید تجرید» که آن را بر بخش «الهیات» شرح تجرید و قوشچی و حاشیه خفری نوشته است. نسخه ای از آن به شماره ۲۱۹ در کتابخانه اهدایی آقای مشکاه به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است و نام کاتب و تاریخ کتابت آن معلوم نیست. (۴) ۳. «شرح حکمت العرشیه» که نسخه ای از آن نزد شیخ احمد شیرازی بوده و او قصد چاپ آن را داشته است. (۵) ۴. «شرح مشاعر» که آن را در سال ۱۲۵۱ ق به خواهش حاج میرزا آقاسی صدر اعظم محمد شاه قاجار نوشته است. نسخه ای از آن در جمعه ۹ جمادی الثانی ۱۲۵۵ ق کتابت شده و به شماره ۳۰۲ جزو کتب اهدایی آقای مشکاه به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۶)

نسخه دیگری از این کتاب که محمد رضا تبریزی آن را در رمضان ۱۲۵۵ ق در اصفهان کتابت کرده است، به شماره ۷۴۰ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۷)

نسخه ای از «شرح مشاعر» لنگرودی به شماره ۳۹۸/۲ در کتابخانه مدرسه صدر بازار اصفهان موجود است که میرزا حسین گرجی در سال ۱۲۷۸ ق به امر آقامیرزا

۱- مصاحبه غلامرضا نصرالهی با مرحوم شیخ محمدحسین رشتی در ۵ خرداد ۱۳۷۰ ش.

۲- جغرافیای اصفهان، ص ۶۸.

۳- به نقل از مرحوم شیخ محمدحسین رشتی.

۴- فهرست مشکاه، ج ۳، ص ۲۳۶.

۵- الذریعه، ج ۱۳، ص ۳۶۸.

۶- فهرست مشکاه، ج ۳، ص ۲۸۲.

۷- فهرست رضوی، ج ۴، ص ۱۹۲.

عبدالکریم کتابت کرده است. (۱) نسخه دیگری نیز به شماره ۳۳۲۰ در کتابخانه مسجد اعظم قم موجود است که در سال ۱۲۵۹ ق کتابت شده است. (۲) ۵. «شرح ابیات محمود دهمدار» که میرزا حسین گرجی آن را کتابت کرده و به شماره ۳۹۸/۳ در کتابخانه مدرسه صدر بازار اصفهان موجود است. (۳)

شیخ محمدجعفر شیخ الواعظین هرندی

شیخ محمدجعفر شیخ الواعظین بن ملا محمدصادق لسان الواعظین بن محمدجعفر بن ملا عبدالله هرندی، عالم فاضل و واعظ محدث. در ۲۱ رمضان ۱۳۱۹ ق وفات یافته و در تخت فولاد نزدیک مزار فاضلان مدفون گردید. (۴)

محمدجعفر هرندی

محمدجعفر بن محمدصادق هرندی از فضلاء قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۳۶ ق رساله «اللباب» یا «رساله علم الله تعالی» و نیز رساله «قره‌العیون» هر دو از تألیفات فیض کاشانی را به خط نسخ نوشته و ضمن مجموعه شماره ۹۲۱ در کتابخانه مدرسه فیضیه قم موجود است. (۵)

محمدجعفر رشتی

محمدجعفر بن محمدصالح رشتی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری است وی نسخه ای از «شرح مختصر النافع» (صغیر) تألیف سید علی طباطبائی حائری (از کتاب النکاح تا

- ۱- فهرست صدر بازار، ج ۲، صص ۲۸۳ و ۲۸۴.
- ۲- فهرست اعظم قم، ص ۲۶۴.
- ۳- فهرست صدر بازار، ج ۲، صص ۲۸۳ و ۲۸۴؛ سایر منابع: الکرّام البرره، ج ۱، صص ۲۳۹ و ۲۵۷؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۱۲۴؛ الذریعه، ج ۶، ص ۱۱۴ و ج ۲۱، ص ۲۰۶؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۱۴۸.
- ۴- جلوه افلاکیان، مخطوط.
- ۵- فهرست فیضیه، ج ۳، ص ۳۹.

پایان کتاب الديات) را به خط نسخ کتابت نموده و تصحیح نموده است. این نسخه به شماره ۸۴۷ در کتابخانه مدرسه صدر اصفهان موجود است. (۱)

همچنین وی نسخه ای از کتاب «مطالع الانوار» جلد چهارم تألیف حاج سید محمدباقر حججهالاسلام شفتی را مقابله نموده است. شیخ جعفر در اصفهان ساکن و احتمالاً از شاگردان مجلس درس سید حججهالاسلام بوده است. (۲)

حاج محمد جعفر آباده ای

حاج محمد جعفر بن محمد صفی صیغادی آباده ای فارسی، عالم کامل، فقیه محقق مدقق. از علماء بزرگ اصفهان در قرن سیزدهم هجری. سال تولد او در جایی ثبت نشده است. تنها در کتاب فارسنامه ناصری فوت او را در سن ۹۰ سالگی می نویسد. (۳) [لذا احتمالاً او در حدود سال ۱۱۹۰ق در روستای «صُغاد» از توابع شهرستان آباده متولد شده است.]

وی در اصفهان نزد دانشمندان عالیقدری چون حاج محمد ابراهیم کلباسی، حاج سید محمدباقر حججهالاسلام شفتی، آقا سید محمد مجاهد به تحصیل پرداخت. دروس فلسفی و عرفان را نیز نزد ملا اسماعیل واحدالعین، سید رضی لاریجانی و احتمالاً ملا علی نوری فراگرفت. (۴)

او از مجتهدین صاحب فتوا و مرجع امور شرعی مردم و صاحب رساله عملیه بود و تا آخر عمر در اصفهان اقامت نموده و به تدریس و تألیف و تحقیق و افتاء و راهنمایی مردم و قضاوت مشغول بود. «عظما علماء در حضرت او خویشتن را خرد می شمردند و بزرگان دین و دنیا نام مبارکش را به حرمت تمام می بردند. در علو درجه فقاها و

۱- فهرست صدر بازار، ج ، ص ۶۳۵.

۲- تراجم الرجال، ج ۲، ص ۶۴۷۳؛ بیان المفاخر، ج ۱، ص ۲۸۷.

۳- بیان المفاخر، ج ۱، ص ۲۸۹.

۴- تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۲۹۷.

سَمِيَّوْ مقام زهد و عبادت، همه معاصرین بر وی غبطه می آوردند و در ادبیات و فقه اللغه و علم رجال و درایه نیز کم نظیر بود^(۱) و «از هر علم کتابی در حفظ داشت. مانند «الفیه» در نحو، «زبده» در اصول و «قانونچه» در طب و «مختصر تلخیص» در فصاحت و «تهذیب» در منطق و «تجربید» در کلام و «مختصر نافع» در فقه «او بسیار زیرک و دانا و با تدبیر به خصوص در مرافعات و تمام کردن آنها بود. رساله عملیه نوشته و مقلدینی هم داشت و معروف است که قرار او ثبت اموراتیکه در نزد او می شده بوده که من بعد اشتباه کاری نشود و مزاح های شیرین و شوخی ها و خوش صحبتی های بسیار نظیر آقا جمال خوانساری داشت.»^(۲)

برای او در محله جماله اصفهان مسجدی ساخته شد که به نام «مسجد حاج محمد جعفر» معروف است و مقابل بازار بزرگ اصفهان واقع شده است. حاجی آباده ای در آن اقامه نماز می فرمود. شرح معماری و تزئینات مسجد در کتاب گنجینه آثار تاریخی اصفهان آمده است.^(۳)

او سرانجام در شب شنبه ۱۹ رمضان المبارک سال ۱۲۸۰ق در اصفهان وفات یافته و در تخت فولاد مدفون گردید. سپس میرزا سلیمان خان رکن الملک شیرازی نایب الحکومه اصفهان جهت او تکیه ای بنا نمود که به نام او مشهور است.^(۴)

ماده تاریخ فوتش را میرزا علیرضا لنجانی معروف به «آقا جان پرتو» در آخر مرثیه ای چنین گفته است.

سال تاریخش ز پرتو شد سؤال

گفت «اللهم نُورِ مضجعه»^(۵)

کتب زیر از تألیفات ایشان است:

۱- چهل سال تاریخ ایران یا المآثر و الآثار، ج ۱، ص ۱۹۷.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۳۱ و ۳۲.

۳- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۷۹۲-۷۸۹.

۴- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۴۸.

۵- مکارم الآثار، ج ۷، ص ۲۳۱۹.

۱. [«بحر الاصول»] (۱) ۲. «تعلیقه بر رجال و سیط استرآبادی» (۲) ۳. «تعلیقه بر تلخیص الاقوال» اصل نسخه مورخ ۱۰۴۷ق است و مرحوم آباءه ای بر آن تعلیقه نوشته و نسخه نزد ملا محمد صالح مازندرانی سمنانی موجود بوده است. (۳) ۴. «رساله حمایه» در محل نزاع حمام منسوب به شیخ بهائی در محله مسجد جامع ۵. «رساله عملیه» ۶. «سؤال و جواب» (۴) مطبوع ۷. «شرح أسماء الحسنی» که نسخه ای از آن در کتابخانه مدرسه مروی در تهران (۵) و نسخه ای دیگر به شماره ۱۷۸۴ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است. (۶) ۸. «شرح کافی» که میرسید علی بن محمد مهدی درب امامی موسوی اصفهانی، در سال ۱۲۶۳ق به خط نسخ کتابت کرده و به شماره ۹۶۰۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۷) ۹. «شرح تجرید الکلام» ۱۰. «شرح دروس» (۸) ۱۱. «صیغ العقود و الاقاعات» که به فارسی در سال ۱۲۶۲ق تألیف شده و نسخه ای از آن به خط نسخ «عبدالمجید» در روز شنبه ۲۹ شعبان ۱۲۶۳ق کتابت شده و به شماره ۲۱۱۰ در کتابخانه آیت الله مرعشی وجود دارد. (۹) نسخه دیگری به خط رمضانعلی سیدهی لنجانی، به شماره ۹۹/۶ در مدرسه صدر خواجه در اصفهان موجود است. (۱۰) نسخه ای نیز به ضمیمه «الروضه البهیة» شهید ثانی توسط محمدعلی بن محمد حسین تبریزی کتابت شده و در کتابخانه آیت الله علامه سید محمدعلی روضاتی وجود دارد. (۱۱) ۱۲. «عبادات» نسخه ای از آن که ناتمام مانده است به شماره ۱۲۷۴۶/۱ در کتابخانه آیت الله مرعشی (۱۲) و نسخه ای دیگر که در سال ۱۲۶۳ق کتابت شده، به شماره

- ۱- زهه الاخیار، ص ۵۷۹.
- ۲- الذریعه، ج ۱۰، ص ۱۰۳.
- ۳- الذریعه، ج ۷، ص ۹۶.
- ۴- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۳۲.
- ۵- فهرست مروی، ص ۳۳۲.
- ۶- فهرست احیاء، ج ۵، ص ۲۰۲.
- ۷- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۷، ص ۴۳۳.
- ۸- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۳۲.
- ۹- فهرست مرعشی، ج ۶، ص ۱۲۳.
- ۱۰- فهرست صدر خواجه، ص ۷۶.
- ۱۱- فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۴۱۷.
- ۱۲- فهرست مرعشی، ج ۳۲، ص ۳۹۶.

۷۹۶ در کتابخانه مدرسه صدر بازار اصفهان موجود است. (۱) ۱۳. «فقه جعفری» در دو مجلد که جلد اول آن به فارسی و جلد دوم به عربی است. نسخه ای از آن به شماره ۱۲۷۴۶/۲ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲) نسخه ای به خط محمّد صابر بن ابوالقاسم ورنوسفادرازی به شماره ۱۹۶۴/۴ در کتابخانه احیاء میراث اسلامی در قم موجود است. (۳) ۱۴. «فهرست کافی که نسخه ای از آن به خط سید علی بن محمّد مهدی درب امامی موسوی اصفهانی که در سال ۱۲۶۴ق کتابت شده به شماره ۳۲۰۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۴) نسخه ای دیگر به شماره ۷۰۸۳ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران نگهداری می شود. (۵) همچنین نسخه ای که در سال ۱۲۶۶ق کتابت شده، به شماره ۲۱۸۲ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است. (۶) ۱۵. «مرایا» در اصول ۱۶. «معاملات» به فارسی که به شماره ۷۷۱ در کتابخانه مدرسه صدر بازار اصفهان موجود است. (۷) ۱۷. «نقود المسائل الجعفریّه» به فارسی و عربی (ملمّع) موجود نزد آیت الله حاج سید محمّد علی روضاتی در اصفهان (۸)، در سه مجلد که جلد سوم آن در ۱۲۷۹ تا ۱۲۸۱ق در دارالطباعه حاج عبدالمحمد چاپ سنگی شده است. (۹) ۱۸. «الوجیزه» که نسخه های فراوانی از آن در کتابخانه ها موجود است و در سال ۱۲۴۶ق در اصفهان در مطبعه معتمدی چاپ حروفی شده است. (۱۰) مرحوم حاجی آباده ای کتاب «تحفه الابرار» استادش حاج سید محمّدباقر

-
- ۱- فهرست صدر بازار، ج ۳، ص ۵۹۵.
 - ۲- فهرست مرعشی، ج ۳۲، ص ۳۹۶.
 - ۳- فهرست احیاء، ج ۵، ص ۴۰۰.
 - ۴- فهرست مرعشی، ج ۹، ص ۱۱.
 - ۵- فهرست مجلس، ج ۲۵، ص ۹۵.
 - ۶- فهرست احیاء، ج ۶، صص ۱۸۴ و ۱۸۵.
 - ۷- فهرست صدر بازار، ج ۳، ص ۵۷۵.
 - ۸- مکارم الآثار، ج ۷، ص ۲۳۱۵.
 - ۹- فهرست کتب چاپ سنگی عمومی اصفهان، ص ۲۵۹.
 - ۱۰- فهرست مرعشی، ج ۶، ص ۱۲۳ و ج ۲، ص ۱۳۴؛ نسخه پژوهی، ج ۳، ص ۸۲؛ میراث اسلامی ایران، ج ۱۰، ص ۷۰۳؛ آشنایی با چند نسخه خطی، ج ۱، ص ۳۶۸؛ فهرست خاندان میبدی، ص ۳۴؛ فهرست احیاء، ج ۴، ص ۳۶۲؛ فهرست رضوی، ج ۱۲، ص ۳۵۰؛ فهرست مدرسه حجتیه، ص ۳۰۱.

حجه الاسلام شفتی را تلخیص کرده و آن را «وجیزه» نامیده است. ۱۹. «هدایه الاخیار» که آن را از کتاب «تحفه الابرار» استادش سید حجهالاسلام انتخاب نموده که نسخه ای از آن در کتابخانه شخصی ناصر میبدی کرمانشاهی در مشهد مقدس و نسخه ای دیگر در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم و نسخه ای دیگر در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار [شهید مطهری فعلی] موجود است. (۱) ۲۰. «تحفه المیتین» در احکام مردگان که در کتابخانه آیت الله مرعشی به شماره ۶۲۹۶ موجود است. (۲)

ملا محمدجعفر کرباسی*

آخوند ملا محمدجعفر کرباسی بن محمد طاهر خراسانی، عالم فاضل و عارف زاهد. در سال ۱۰۸۰ ق متولد شد. ظاهراً زادگاه او محله «حوض کرباس» هرات است. وی در اصفهان به تحصیل پرداخته و به مقامات عالی علم و عمل دست یافت. از اساتید او اطلاعی در دست نیست. خود او در کتاب «نوادر الاخبار» از علما مجلسی و شیخ حرّ عاملی به عنوان اساتید خود نام می برد. «صاحب روضات» نیز احتمال داده است که صاحب عنوان شاگرد ملا محمد تنکابنی (فاضل سراب) و استاد ملا محمد اسماعیل خواجوئی باشد.

او مانند استادش مجلسی پیرو مشرب اخباری بوده است. پس از حمله افغان ها به اصفهان و سقوط حکومت صفویه، به یزد مهاجرت کرده است.

به نوشته «ریاض الجنّه» آن جناب اعجوبه عهد خود بوده است. و معاصرین او

- ۱- فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۱۳۵؛ فهرست شخصی میبدی، ص ۱۰۰؛ الذریعه، ج ۲۵، ص ۱۶۹.
- ۲- فهرست مرعشی، ج ۱۶، ص ۱۶۶؛ سایر منابع: ریحانه الادب، ج ۱، ص ۱۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۰-۲۷؛ احسن الودیعه، صص ۴۰-۳۸؛ معجم رجال الفكر و الادب، ص ۳۲۶؛ دائره المعارف تشیع، ج ۱، ص ۴؛ الکرام البرره، ص ۲۵۹؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۵۹؛ دانشمندان و سخن سرایان فارس، ج ۲، صص ۸۶ و ۸۷؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، صص ۳۲۵ و ۳۲۶؛ معجم المؤلفین، ج ۹، صص ۱۴۸ و ۱۵۵؛ مصفی المقال، ص ۱۱۰؛ الاصفهان: رجال و مشاهیر، ص ۵۹؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۱۳۵ و ۱۷۵؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۳۱ و ۳۲.

کرامات بسیار و خوارق عادات بی شمار از او نقل می کنند. او از شدت ریاضت نفس و از فرط جوع و عطش، در اواخر عمر نابینائی عارض شده بود و با وجود نابینائی مانند چشم داران می دید و ایما و اشاره مردم را درک می کرد. و از مغیبات خبر می داد و چند روز علائمه می مرد و باز زنده می شد. و ده روز مطلقاً اکلاً و شرب نمی کرد،... به مرتبه ای انقطاع از دنیا داشت که مفاد: «موتوا قبل ان تموتوا» را بر عالمیان روشن کرده بود.»

آخوند کرباسی در نهایت زهد و پارسایی زندگی می کرده و از راه شعربافی اعاشه می نموده است. وی در مسجدی واقع در محله شاه ابوالقاسم یزد اقامه جماعت می نموده و اکنون به مسجد آخوند کرباسی معروف است.

سال دقیق وفات او معلوم نیست. او کتاب «طباشیر» را در سال ۱۱۵۱ق نوشته و تا این سال زنده بوده است. او در یکی از آثار خود، سال وفاتش را پیش بینی کرده است. بر روی سنگ مزار او بدون ذکر روز و ماه، سال ۱۱۵۰ق ذکر شده است. ظاهراً این سنگ نوشته سالهای پس از فوت او بر روی قبر قرار داده شده و سال وفات به صورت تقریبی و با حدس و گمان سنگ قبر حک گردیده است. مزار آخوند کرباسی در قبرستان جوی هرهر یزد زیارتگاه اهل معرفت است.

کتاب زیر از تألیفات اوست:

۱. «الاصحاب» استخراج شده از کتاب «سیر السلف» اسماعیل بن محمد طلحی اصفهانی ۲. «اصحاب النبی الممدوحین» ۳.
 - «اکلیل المنهج» در علم رجال که در تتمیم «منهج المقال» میرزا محمد استرآبادی نوشته شده است. ۴. «اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام» ۵. «حاشیه بر کفایه الاحکام» محقق سبزواری ۶. «طباشیر» ۸. «گوهر مراد» در نصیحت به فرزندش که در سال ۱۱۲۳ق تألیف نموده است. ۹. «مسائل ایادی سبا» شامل پاسخ علامه مجلسی به پرسشهای فقهی شاگردانش بوده و در سال ۱۱۲۷ق تألیف شده و شامل ۱۲ باب بوده و از احکام طهارت شروع می شود و به احکام میراث و احکام متفرقه ختم می شود.
 ۱۰. «معرفه السلوک» به فارسی. ۱۱. «نودر الاخبار» که در شب سه شنبه ۲۹ ذیقعده ۱۱۲۲ق آن را به پایان رسانیده است. ۱۲.
- «الصُّحُف»

میر سید محمد جعفر خاتون آبادی

میر سید محمد جعفر بن میر سید عبدالحسین بن میر سید محمد باقر حسین خاتون آبادی، عالم فاضل کامل. در سال ۱۰۶۴ ق در اصفهان به دنیا آمد و نزد علماء اصفهان از جمله پدر بزرگوار خود تحصیل نمود و سرانجام در سال ۱۱۲۷ ق وفات یافت جنب پدر بزرگوار خود در تکیه آقا حسین خوانساری واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

پدر بزرگوارش میر سید عبدالحسین در کتاب خود «وقایع السنین و الاعوام» درباره تولد او می نویسد:

«ولادت سید التّجیب الحسیب قره العینی و ثمره الفؤادی میر محمّد جعفر بن امیر عبدالحسین الحسینی الخاتون آبادی محرم هزار و شصت و چهار» (۳)

میرزا محمد جعفر محلّه نوئی

میرزا محمّد جعفر محلّه نوئی بن آقا عبدالحسین امین العلماء بن حاج ملا محمّد شفیع بن ملا محمّد خوئی، عالم فاضل و فقیه محقق، در خانواده ای روحانی در اصفهان متولّد شده و نزد علمای اصفهانی همچون حاج سید اسدالله بیدآبادی و میرزا ابوالمعالی کلباسی به تحصیل پرداخت. وی در ایّام تحصیل هم مباحثه با آخوند ملا محمّد حسین فشارکی بود و بعداً از او اجازه دریافت نمود.

۱- تتمیم امل الآمل، صص ۹۷-۹۵؛ جامع جعفری، صص ۲۹۳ و ۲۹۴؛ ریاض الجنّه، ج ۲، صص ۲۸۶-۲۸۲؛ اعیان الشیعه، ج ۴۴، صص ۱۴۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۳۹ و ۴۴۰؛ یادگارهای یزد، ج ۲، صص ۳۶۲ و ۹۰۷؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۴۴۹؛ مصفی المقال، ص ۱۰۶؛ الذریعه، ج ۲۰، ص ۳۳۷ و ج ۲۱، ص ۲۵۷، و ج ۲۳، ص ۲۲۹ و ج ۲۴، ص ۳۴۳ و ج ۱۵، ص ۱۴۵؛ تلامذها لعلّامه المجلسی، ص ۸۸؛ معجم المؤلّفین، ج ۹، ص ۱۵۵؛ هفته نامه ندای یزد، شماره ۲۷۱ و ۲۷۲ و ۲۷۳، مورّخ خردادماه ۱۳۷۰ش؛ دانشنامه مشاهیر یزد، ج ۲، ص ۴۴۱.

۲- الکواکب المنتشره، ص ۱۳۴.

۳- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۱۹.

[میرزا محمّد جعفر عالمی اهل جود و سخا بود و بسیاری از مستمندان و نیازمندان از احسان و بخشش او برخوردار شدند. او پشت و پناه مظلومین و مردم بی پناه در برابر حکام زورگو و ظالم بود.]

ظلل السیطان حاکم جائر اصفهان، پس از آن که دستور محو و نابودی بسیاری از کاخ ها و عمارت های با شکوه صفویه را صادر کرد و عوامل و مزدوران او به این کار زشت اقدام کردند، عمارت باغ قورچی باشی در اراضی جنوبی اصفهان را تخریب کردند. این عمل مورد اعتراض و مخالفت میرزا جعفر قرار گرفت. لذا ظل السیطان از کینه ای که داشت دستور داد، زمین ها و املاک او را تصرف کنند. میرزا جعفر نیز بارها به تهران رفته و علیه ظل السیطان شکایت کرده و فرمانی از مظفرالدین شاه (برادر ظل السیطان) گرفت و موفق به پس گرفتن زمین ها و املاک خود شد. (۱)

وی سرانجام در ۲۲ ماه رجب المرجب ۱۳۲۸ق وفات یافته و در آرامگاه خانوادگی جنب تکیه آقا حسین خوانساری، در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

شیخ محمّد جعفر گزی

شیخ محمّد جعفر بن آخوند ملا عبدالکریم جزی، از فضلاء و ائمه جماعت اصفهان.

وی در سفر زیارت مرقد مطهر امام رضا علیه السلام در روز ۱۴ ذیقعده ۱۳۸۳ق در مشهد مقدس وفات یافته و [همانجا مدفون شد] (۳)

[مجموعه ای شامل «تفسیر سوره نور» و «تفسیر سوره زلزال» و «تفسیر سوره واقعه» هر سه از تألیفات صدرالمآلهین شیرازی، به شماره ۳۰۲ در کتابخانه مدرسه چهلستون تهران، به خط محمّد جعفر جزی، بدون ذکر تاریخ کتابت موجود است که به

۱- به نقل از یادداشت های شاعر و ادیب توانا استاد فضل الله اعتمادی متخلص به «برنا»؛ مکارم الآثار، ج ۵، ص ۱۸۰۶.

۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۵۰.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۵۵؛ فرهنگ و تاریخ گز و برخوار، ص ۱۲۰.

احتمال زیاد به خط همین شیخ محمدجعفر فرزند آخوند گزی می باشد. (۱)

جعفر بن عبدالله

جعفر بن عبدالله، از خوشنویسان زبردست دوره حکومت شاه سلطان حسین صفوی است. خط ثلث را در نهایت استادی می نوشته و مورد توجه دربار صفویه بوده است.

وی در سال ۱۱۰۳ ق کتبه ای به خط ثلث در مدرسه کاسه گران و در سال ۱۱۱۶ کتبه ای به خط ثلث در مسجد مصری اصفهان نوشته است. (۲)

شیخ جعفر قاضی

شیخ قوام الدین جعفر بن عبدالله بن ابراهیم حویزی کمره ای اصفهانی معروف به «شیخ جعفر قاضی»، عالم فاضل محقق، جامع علوم و فنون، استاد علماء زمان و مرجع فتوا و احکام.

در خدمت علمای اعلام اصفهان آقا حسین خوانساری، ملا محمد باقر سبزواری و ملا محمد تقی مجلسی تلمذ نموده (۳) و از سید صدر الدین محمد قمی، میرزا قوام الدین محمد سیفی قزوینی، ملا محمد تقی مجلسی، ملا محمد اکمل اصفهانی و حاج محمد اردبیلی روایت می نماید. (۴)

در سال ۱۰۹۸ ه. ق از طرف شاه سلیمان صفوی به منصب قاضی اصفهان منصوب شده (۵) و سپس شیخ الاسلام اصفهان شد. (۶)

او داماد آقا حسین خوانساری بوده و در اصفهان به تدریس می پرداخته و جمع کثیری از فضلاء از درس او استفاده می کرده اند.

۱- آشنایی با چند نسخه خطی: ۳۷۸.

۲- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۵۸۶ و ۶۵۴.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۱۸ و ج ۲، ص ۸۳۱.

۴- تلامذه العلامه المجلسی، صص ۱۹ و ۲۰.

۵- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۴۰.

۶- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۲۸۸.

در سال ۱۱۱۵ هجری سفر حج شده، در مسیر راه بیمار شده و در دو فرسخی نرسیده به نجف اشرف وفات یافت و ملا محمد فاضل سراب او را تغسیل و تکفین نموده در صحن مطهر علوی جنب مزار علامه حلی در نجف اشرف مدفون نمود. (۱)

این تألیفات از اوست:

۱. «رساله در اصول دین» به فارسی [۲]. «تحفه سلطانی و هدیه مجلس خاقانی» درباره فلسفه، به فارسی، نسخه آن به شماره ۱۲۶۱۶ در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی موجود است و در سال ۱۳۳۹ ش در تهران به ضمیمه «الرساله الطریفه فی ترجمه العلامة محمد جعفر القاضی الکره ای» به چاپ رسیده است. (۲) ۳. «ذخائر الدّعوات فی تعقیب الصلوات» به فارسی، که نسخه آن به شماره ۲۴۱۷ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است. [۳] ۴. حاشیه بر «الروضه البهیة فی شرح اللّمعه الدمشقیة» ۵. حاشیه بر «کفایه المقتصد» محقق سبزواری [۶]. «شرح دعای مکسور و شکستگی»، که نسخه آن به شماره ۱۲۶۵۲ در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی موجود است. [۴] ۷. «وجیزه در حکم ولایت وصی بر نکاح صغیر».

[شیخ محمد علی حزین لاهیجی در طفولیت به همراه پدر به فیض دیدار او نایل شده و شرح حال او را ذکر نموده است اما به اشتباه مدفن او را حائر حسین علیه السلام می نویسد]. (۵)

جعفر ثقفی

ابوالفضل جعفر بن عبدالواحد ثقفی اصفهانی رئیس، از محمد ثانی قرن ششم هجری است. وی در سال ۵۲۳ ق وفات یافته است. (۶)

۱- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۵۳.

۲- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۳۲، صص ۳۵ و ۳۶.

۳- فهرست کتابخانه احیاء میراث، ج ۶، صص ۴۰۰ و ۴۰۱.

۴- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۳۲، صص ۱۴۱ و ۱۴۲.

۵- تاریخ و سفرنامه حزین، ص ۱۵۹.

۶- مرآه الجنان، ج ۳، ص ۲۳۰.

محمد جعفر لاهیجی*

محمد جعفر بن عبدالواسع لاهیجی، از فضلاء قرن یازدهم هجری. وی در اصفهان ساکن بود و ظاهراً از شاگردان شیخ علی بن محمد بن حسین عاملی از نوادگان شهید ثانی است. او کتاب «الزاهرات الزویه» تألیف شیخ علی عاملی را کتابت نموده و شیخ علی آن را در شعبان ۱۰۸۶ ق تصحیح و مقابله نموده است. نسخه حاضر در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۱)

جعفر اصفهانی

جعفر بن ملا علی اصفهانی [از فضلاء قرن سیزدهم هجری بوده و] کتاب «منهاج الهدایه» تألیف: حاج محمد ابراهیم کلباسی را به خط نسخ نوشته است، نسخه به شماره ۳۰ در کتابخانه مرحوم زنجانی در قم موجود است. (۲)

دکتر سید جعفر سجادی*

دکتر سید جعفر سجادی فرزند سید علی، محقق و دانشمند معاصر. در سال ۱۳۰۳ ش در روستای گارماسه لنجان متولد شد. در کودکی به مکتب خانه رفت و سپس نزد شیخ حسین شریعت در همان روستا مقدمات را آموخت. سپس به اصفهان رفت و نزد شیخ جواد فریدنی، میرزا عبدالله ادیب، میرزا محمد علی حبیب آبادی، سید صدرالدین کوپائی و حاج آقا حسین خادمی به تحصیل پرداخت.

پس از آنکه به دستور آیت الله آقا سید ابوالحسن اصفهانی عالم ربانی حاج سید عبدالله شیرازی در کرمانشاه حوزه علمیه ای را برپا ساخت، او نیز به کرمانشاه رفته و به تدریس پرداخته و در آنجا نزد حاج شیخ حسن علامه، حاج شیخ هادی جلیلی و آقای میدی به کسب فیض پرداخت.

چندی بعد به تهران رفته و خدمت حضرات آیات ادیب تهرانی، حاج میرزا محمد

۱- فهرست مرعشی، ج ۲۳، ص ۸۵.

۲- آشنایی با چند نسخه خطی، ص ۲۰۱.

باقر آشتیانی حاج شیخ محمد تقی آملی، حاج سید ابوالقاسم کاشانی و مرحوم تنکابنی ادامه تحصیل داد و در این سالها موفق به اخذ اجازه از آیت الله شیخ محمد تقی خوانساری شد.

همچنین به تحصیل در دانشکده معقول و منقول در تهران مشغول شد و موفق به اخذ لیسانس گردیده و به استخدام وزارت فرهنگ درآمد.

وی چندین سال در ارومیه و کرمانشاه به تدریس دینی و ادبیات عرب پرداخت و بار دیگر به تهران آمده در دانشگاه تهران ادامه تحصیل داد و دکترا گرفت. از سال ۱۳۳۸ش به دانشگاه تهران منتقل شد و به تدریس پرداخت. وی مدتی مدیر گروه زبان و ادبیات عرب بود و دو سال نیز به عضویت فرهنگستان زبان درآمد.

وی علاوه بر دهها مقاله علمی ارزشمند که در مجلات: وحید، مهر، معارف اسلامی، هنر و مردم، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران و... به چاپ رسانده کتابهای متعددی تألیف کرده که به چاپ رسیده اند که عبارتند از

۱. «مقدمه بر منطق» ۲. «فرهنگ لغات و اصطلاحات عرفانی» ۳. «فرهنگ لغات و اصطلاحات فلسفی» ۴. «فرهنگ لغات و اصطلاحات مآصدرا» ۵. «فرهنگ علوم عقلی» ۶. «فرهنگ علوم نقلی و ادبی» ۷. تصحیح و تعلیق «تفسیر حدائق الحقائق» تألیف: معین الدین هروی ۸. تصحیح و تحشیه «مرقاه اللغه» بدیع الزمان ادیب نطنزی ۹. ترجمه «آراء اهل مدینه فاضله» فارابی ۱۰. ترجمه «حکمت الاشراق» سهروردی ۱۱. ترجمه «زبده البیان فی احکام القرآن» اردبیلی ۱۲. ترجمه «فصل المقال فیما بین الحکمه و الشریعه من الاتصال» تألیف: ابن رشد ۱۳. «نقد بنیاد ادب» ۱۴. «فرهنگ معارف اسلام» در ۴ جلد ۱۵. تنظیم حرف «ع» لغت نامه دهخدا (ع . عرابه) ۱۶. ترجمه و شرح بیست باب «دلاله الحائرین» ابن میمون. (۱)

محمد جعفر نیستانه ای

محمد جعفر بن معین الدین علی نیستانه ای در سالهای ۱۱۱۲ و ۱۱۱۳ مجموعه ای از سه کتاب به خط نسخ نوشته است که عبارتند از:

۱. «احادیث قدسیه» ۲. «عقود الجواهر»، تألیف احمد بن عبدالله کرمانی ۳. «ریاض الفتیان در شرح نصاب الصّبیان»، این مجموعه به شماره ۳۱۷۲ در کتابخانه شورای ملی ایران موجود است. (۱)

شیخ محمد جعفر اشراقی*

شیخ محمد جعفر اشراقی بن ملاعلی اکبر فشارکی، عالم فاضل متوفی ۲۲ ذیقعدة ۱۳۸۹ق مدفون در تکیه ریزی در تخت فولاد اصفهان. (۲)

سید جعفر طباطبائی عقدائی*

حاج سید جعفر طباطبائی بن سید علیرضا عقدائی، عالم فاضل، از علمای قرن چهاردهم هجری. در حدود سال ۱۲۶۱ق در «عقدهاء» یزد متولد شد. پس از تحصیل مقدمات به اصفهان آمد و به تحصیل مشغول شد او با جهانگیر قشقائی و آقا سید ابوالحسن اصفهانی (مدیسه ای) در اصفهان هم درس بود. آنگاه برای تکمیل درسهای خود به نجف اشرف عزیمت کرد و نیزد علمای آن سرزمین مقدّس به کسب فیض پرداخت. عاقبت به اصفهان بازگشت و جهت تبلیغ دین و حل مشکلات شرعی مردم راهی دهقان شد و سالها در آنجا به وعظ و تبلیغ و تدریس مشغول شد و بزرگانی چون حاج ملا حسین امین جعفری و حاج میرزا مصطفی جعفر طّیاری از علم و فضل او برخوردار شدند.

وی سرانجام در سال ۱۳۵۱ق در سن ۹۰ سالگی وفات یافته و در مسجدی که به نام

۱- فهرست مجلس ج ۱۰، ص ۷۵۷.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی

خود او «مسجد حاج سید جعفر» معروف بود، در دهاقان مدفون شد. (۱)

محمد جعفر حائری

محمد بن جعفر بن محمد علی حائری [از فضلاء و طلبه اهل علم در قرن سیزدهم هجری در اصفهان بوده و] در جمعه از سال ۱۲۲۹ق «فهرست» شیخ طوسی و «ایضاح الاشتباه» علامه حلی را به خط نسخ در مدرسه مبارکيه اصفهان به پایان رسانیده است. نسخه ضمن مجموعه شماره ۲۵۴۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۲)

میرزا محمد جعفر شهشانی

میرزا محمد جعفر بن میرزا محمد علی (میرزاجان) بن قوام الدین محمد بن حسین بن ابراهیم حسینی شهشانی، عالم فاضل متقی، از بزرگان خاندان شهشانی اصفهان بوده و ظاهراً از شاگردان حاج سید محمد باقر حجه الاسلام شفتی، حاج محمد ابراهیم کلباسی، ملا علی نوری و آقا سید محمد مجاهد است.

وی تولیت موقوفات شاه علاءالدین و قریه اصفهانک را داشته و در کمال زهد و قناعت می زیسته و دختر آقا سید محمد کاظم طباطبایی زواره ای را به زوجیت داشته است. سال وفات او معلوم نیست. (۳)

[او در ربیع الثانی ۱۲۵۷ نسخه ای از کتاب «عین الوصول» تألیف: آقا محمد مهدی کلباسی را به خط نسخ کتابت نموده که به شماره ۱۲۵۷ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۴)]

۱- سیمای دهاقان، ص ۲۷۵.

۲- فهرست مرعشی، ج ۷، ص ۱۳۱.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۴۰ و ۴۴۱؛ بیان المفاخر، ج ۱، صص ۲۹۳ و ۲۹۴.

۴- فهرست مرعشی، ج ۲۲، ص ۱۷۳.

میرزا محمد جعفر میردامادی

حاج میرزا محمد جعفر میردامادی بن حاج میرزا محمد علی بن سید محمد مؤمن بن سید محمد باقر بن میر محمد اشرف سیده اصفهانی، عالم فاضل متقی، از علمای اواخر دوره قاجاریه.

وی در اصفهان نزد حاج شیخ محمد علی مسجد شاهی (ثقه الاسلام)، آقا سید محمد باقر درچه ای و آقا میرزا بدیع درب امامی به تحصیل پرداخت. سپس به سیده [خمینی شهر فعلی] بازگشت و به ترویج دین و اقامه جماعت و حل مشکلات مردم مشغول شد. وی سرانجام در ذیحجه الحرام ۱۳۳۲ق. وفات یافته و در مقبره جدّ اعلاّی خود میرمحمد اشرف در سیده مدفون شد.

وی تقریرات درس مرحوم درچه ای در باب مباحث «الفاظ» «استصحاب» و «حجّیت ظن» را به خط خود نوشته که فرزند او سید جمال الدّین صهری، بامقدار زیادی کتاب به کتابخانه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در نجف اشرف اهداء نمود. (۱)

محمد جعفر جیرانی اصفهانی

محمد جعفر بن عیسی بن محمد صالح جیرانی تبریزی اصفهانی، عالم فاضل، از دانشوران قرن یازدهم هجری، در اصفهان ساکن بوده و به روایتی پدرش از اهالی محله جیران تبریز و بنا به قولی دیگر از اهالی قریه «جیران» در حومه اصفهان بوده است. نزد جمعی از علماء از جمله ملا حسن شیخ الاسلام جیلانی تحصیل نموده و پس از وفات پدر، سرپرست باقی فرزندان از جمله برادر کوچک ترش میرزا عبدالله افندی صاحب «ریاض العلماء» شده است. صاحب ریاض مدتی نزد این برادر دانشمند به تحصیل پرداخته و او را ثنای بلیغ نموده است. (۲)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۳۷؛ لطائف غیبیه، مقدمه ص سی و یک؛ خمینی شهری که از نو باید شناخت، صص

۳۰۶ و ۳۰۷.

۲- الکواکب المنتشرة، ص ۱۳۳.

محمد جعفر نجف آبادی*

محمد جعفر بن غلامعلی نجف آبادی، از خوشنویسان و کاتبان قرن سیزدهم هجری است. وی کتاب «زاد المعاد» علامه مجلسی را سال ۱۲۳۶ه.ق کتابت نموده و نسخه آن در کتابخانه الزهراء اصفهان موجود است.

همچنین او در روز دوشنبه ۲۴ صفر ۱۲۳۲ق ضمن مجموعه ای به خط شیخ مطالبی نوشته است. نسخه به شماره ۱۶۸۷ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

جعفر الراشد بالله عباسی

ابومنصور جعفر ملقب به «الراشد بالله» بن فضل، از خلفای عباسی است. پس از آنکه «مسترشد» در ۱۸ ذیقعده ۵۲۹ق به دست فدائیان اسماعیلی در مراغه به قتل رسید، فرزندش «الراشد» به جای او نشست. در سال ۵۳۰ق با «سلطان مسعود بن محمد سلجوقی» در نزاع افتاد و نام او را از خطبه انداخت و داود برادر مدعی او را سلطان خواند و امرای اطراف را به جنگ با مسعود و عصیان علیه او واداشت. مسعود به بغداد آمد و «راشد» از ترس به اتابک موصل پناه جست و «مقتفی» به جای او به خلافت انتخاب شد. در سال ۵۳۲ق «راشد» از موصل به آذربایجان پیش داود رفت و اتابک فارس و بعضی دیگر از امراء هم که از مسعود ترس داشتند دور «داود» و «راشد» را گرفتند و به جنگ «مسعود» آمدند. «مسعود» در شعبان این سال آنها را در نزدیک دینور شکست داد.

«راشد» با «داود» به خوزستان آمد و از آنجا به اصفهان رفت و در آن شهر در ۲۵ رمضان ۵۳۲ق به دست یکی از فدائیان اسماعیلی به ضرب کارد جان سپرد.

در قریه شهرستان اصفهان بقعه ای است که برخی از نویسندگان آن را مقبره «الراشد» خلیفه عباسی می نویسند. لکن نزد اهالی آنجا معروف است که آنجا قبر دو نفر از سادات

بزرگوار به نام های «شاهزاده ابراهیم» و جناب «حسین بن زید بن حسن بن علی» علیهما السلام می باشد.

در این که راشد در اصفهان کشته شده و در جی به خاک رفته سخنی نیست. سبک ساختمان گنبد مانند ساختمان های عهد سلجوقی و بدون تاریخ است و در قرون بعد از آن تعمیراتی انجام شده است.

به ظنّ نوسنده، سلجوقی بودن بقعه، دلیل بر آن نیست که آنجا قبر «راشد عباسی» باشد بلکه مظنون آن که قبر راشد در محلی بوده است که اکنون به نام باغ مشهد خوانده می شود و این گنبد مربوط به جامع (مسجد جامع) شهرستان بوده است. «عماد کاتب» اصفهانی درباره کشته شدن راشد و دفن او می نویسد:

«و دفن الراشد بالله فی مدینه جی و افردت له ترابه فی جامعها»

«یاقوت حموی» در کتاب «معجم البلدان» می نویسد:

«و فی جی مشهد الراشد ابن المسترشد معروف و یزار و هی علی شاطیء نهر زنده رود»

بعید به نظر می رسد که سلاطین صفوی قبر خلیفه عباسی را در اصفهان پایتخت خود باقی گذاشته باشند و احتمال خراب کردن آن بسیار قوی و معقول به نظر می رسد. (۱)

جعفر نوای اصفهانی

استاد جعفر نوابخش متخلص به «نوا» فرزند فیض الله، شاعر و ادیب توانای معاصر، در سال ۱۲۹۳ش در اصفهان متولد شد. در ۲ سالگی پدر را از دست داد و به همراه مادر به کرمانشاه رفت و تا سال ۱۳۱۹ش در آنجا به سر برد. تحصیلات ابتدایی را در کرمانشاه طی کرد و سپس به خیاطی پرداخت. و در کنار آن به تحصیل در دوره متوسطه مشغول شد. در ۱۷ سالگی ازدواج کرد و صاحب ۵ فرزند شد. در سال ۱۳۲۹ش وارد

۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۲۰۸ و ۲۰۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۶۰۸ و ۶۰۹؛ مزارات اصفهان، صص ۲۱۶ و ۲۱۷؛ تاریخ ایران (کمبریج)، ج ۵، ص ۱۳۰.

اداره فرهنگ شده و در مدارس اصفهان به تدریس پرداخت، او شاعری متدین و معتقد به دین بود و در مدح و مراثی معصومین علیهم السلام شعر سرود. بسیاری از اشعار او گویای رنجها و مرارت های طبقات محروم جامعه همچون کارگران، ایتمام و... است. او از اعضای مشهور انجمن های ادبی اصفهان از جمله انجمن ادبی کمال بود. مردی خوش محضر، نیک سیرت و مربی شعراء و خدمتگزار واقعی شعر و ادب بود. مغازه خیاطی او نیز سالها محفل اهل ادب و مجمع شعراء و فضلاء بود. (۱)

استاد نوا در روز ۲۰ بهمن ماه ۱۳۸۰ش بدرود حیات گفته و به دیار باقی شتافت و پیکرش در قطعه نام آوران واقع در قبرستان باغ رضوان اصفهان به خاک سپرده شد.

در رثای او برادرزاده اش فضل الله شیرانی متخلص به «سَخا» این دو بیت را گفته است:

در غم مرگ نوا ماتم سرا شد اصفهان

در گذشت استاد و لبریز عزا شد اصفهان

بی صفا شد بی گل رویش صفاهان ای دریغ

بینوا شد اصفهان تا بی «نوا» شد اصفهان

«دیوان کامل اشعار نوای اصفهانی» در سال ۱۳۷۷ش به چاپ رسیده است. قبل از آن قسمتی از اشعار استاد در سال ۱۳۲۹ش در کتاب «نواهای جانگداز» و قسمت های دیگری از آن به نام «نواهای آشنا» در سال ۱۳۳۸ش به چاپ رسیده بود.

این ابیات از اوست:

دل چون سنگ تو را آه من از جا نکند

هیچ سدی به ره سیل چنین محکم نیست

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۵۱۶ و ۵۱۷؛ تذکره شعرای استان اصفهان، ویرایش دوم، ص ۸۱۲؛ سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۶، ص ۳۶۸۶؛ یادنامه ادب.

در دامن این صحرا، هر خاک نشینی را

چون دانه به سر باشد، شوق چمن آرائی

* * *

دل من است پر از خون که همچو جام شراب

دو چشم مست تو از دست یکدگر گیرند

* * *

به حکم تجربه نقشی به بارگاهی نیست

که رنگ ریزیش از خون بی گناهی نیست

ملا محمد جعفر طالقانی

ملا محمد جعفر بن محمد کاظم طالقانی، عالم فاضل، وی در اواخر قرن یازدهم هجری در اصفهان ساکن بوده و از محضر علمای این شهر خصوصاً علامه مجلسی حاضر شده و در جمادی الاول ۱۰۹۵ ه. ق موفق به اخذ اجازه متوسطی از علامه مجلسی شده است. وی در اواخر عمر به زادگاه خود طالقان بازگشته و همانجا در سال ۱۳۳۳ ق وفات یافته است. (۱)

شیخ جعفر میسی عاملی

شیخ جعفر بن شیخ لطف الله بن عبدالکریم میسی عاملی، عالم فاضل متقی و متورع. در اصفهان ساکن بوده و نزد پدر دانشمند خود و نیز شیخ بهائی به تحصیل پرداخته و شیخ بهائی در سال ۱۰۲۰ ق جهت او اجازه صادر فرموده است. برخی نوشته اند در مراتب علمی از پدرش مقام بالاتری را داشته است. (۲)

۱- الذریعه، ج ۱، ص ۱۵۰؛ الکواکب المنتشرة، صص ۱۳۷ و ۱۳۸؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۴؛ تلامذه العلماء المجلسی، ص ۸۹.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۸۰؛ وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۰۲.

جعفر اصفهانی

جعفر بن محمد محسن اصفهانی خطاط نسخ نویس قرن دوازدهم هجری، در تاریخ ۱۱۲۶ق نسخه ای از «صحیفه کامله سجّادیّه» را به خط نسخ کتابت نموده، نسخه به شماره ۸۴۷۸ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۱)

جعفر بن محمد

جعفر بن محمد، خطاط نسخ نویس، در محرم ۱۲۰۱ق کتاب «ترجمان اللّغه» میرزا محمد یحیی بن محمد شفیع قزوینی را جهت آقا محمد کاظم واله اصفهانی نوشته است. نسخه به شماره ۲۴۹۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

جعفر اصفهانی

جعفر بن محمد اصفهانی از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن دوازدهم هجری. جلد اجازات «بحار الأنوار الانوار» علامه مجلسی را به خط خود در سال ۱۱۸۶ق نوشته است.

نسخه آن به شماره ۵۶۹ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

[شاید او همان خطاط خط نسخ معاصر آقا محمد کاظم واله اصفهانی که از او یاد کردیم باشد.]

جعفر جاری اصفهانی

ابوالفضل جعفر بن محمد بن جعفر جاری اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن ششم هجری است. وی از ابومطیع [محمد بن عبدالواحد] صحاف بصری استماع حدیث

۱- فهرست رضوی، ج ۶، ص ۲۶۴.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۲۵۷.

۳- فهرست کتب اهدایی مشکاه به دانشگاه، ج ۵، ص ۱۱۷۶.

نموده است. (۱)

[جار=گار، از روستاهای شرق اصفهان به شمار می رود.]

جعفر تاجر یزدی

ابومحمّد جعفر بن محمد بن جعفر تاجر یزدی، از محدّثین قرن چهارم هجری است. وی جهت اخذ حدیث به اصفهان آمده و از محمد بن نصیر و حاجب بن ابی بکر استماع حدیث نموده و سرانجام در ماه جمادی الآخر سال ۳۶۶ق وفات یافت. (۲)

میرزا سید جعفر خاتون آبادی

میرزا سید جعفر خاتون آبادی بن میرسید محمد بن حاج میرزا حسن بن میر محمد حسین، عالم فاضل. در قرن سیزدهم هجری می زیسته و پس از فوت به اذن حاج سید محمد باقر حجّهالاسلام شفتی، او را در قبر ملّا محمد علی استرآبادی واقع در بقعه خاندان مجلسی، جنب مسجد جامع اصفهان دفن کردند. (۳) [وفاتش قبل از سال ۱۲۶۰ق روی داده است.]

جعفر رفاعی کرانی

ابو محمد جعفر بن محمد بن جعفر رفاعی کرانی اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن چهارم هجری [و از اهالی محله کران اصفهان] است. از محاملی، ابن عقده و دیگران حدیث روایت می کند. وی در ماه صفر سال ۳۷۹ق وفات نموده است. (۴)

۱- معجم البلدان، ج ۲، ص ۹۴.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۸.

۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۳۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۴۳؛ مزارات اصفهان، ص ۳۵.

۴- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۸.

جعفر عریضی

ابوهاشم جعفر بن محمّد بن حسین بن عیسی بن محمّد بن علی عریضی، از سادات و امامزادگان عالیقدر ساکن اصفهان و نقیب اصفهان بوده و به احتمال زیاد در مقبره درب امام اصفهان مدفون شده است. (۱)

جعفر ثقفی کوفی

جعفر بن محمّد بن سعید ثقفی کوفی از محدّثین عامّه است. در اصفهان ساکن بوده و از ابونعیم روایت نموده است. ابوحامد احمد بن جعفر بن سعید از او نقل حدیث کرده است. (۲)

جعفر قومسی [قمشه ای]

ابو محمّد جعفر بن محمّد بن علی اصفهانی معروف به «قومسی» از محدّثین اصفهان در قرن سوم هجری است.

او از ابونعیم، عبیدالله بن موسی و عیسی بن جعفر رازی و دیگران حدیث شنیده و علی بن صباح از او روایت می کند. (۳)

[به احتمال زیاد او از اهالی قومش = قومشه = قمشه که امروز شهرضا خوانده می شود بوده است.]

جعفر فریانی

جعفر بن محمّد بن مرزبان فریانی اصفهانی، از محدّثین قرن سوم هجری است و از شیخ ابومسعود رازی نقل حدیث نموده است. (۴)

۱- مزارات اصفهان، ص ۲۰۳.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۴.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۳.

۴- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۳؛ مزارات اصفهان، ص ۸۵.

جعفر صغیر

ابو محمّد جعفر بن محمّد معروف به «صغیر»، از محدّثان اصفهان در قرن چهارم هجری است. فقه را مطابق مذهب کوفیان آموخته و از محمّد بن عمر بن حفص، عبدالله بن ابراهیم بن صباح و صحّاف روایت حدیث کرده است. وی در سال ۳۹۷ق وفات یافت. (۱)

محمّد جعفر طبسی

محمّد جعفر بن محمّد طبسی، از فضلاء قرن یازدهم هجری. در اصفهان ساکن بوده و به تحصیل علم مشغول بوده است. وی نسخه ای از «برهان الکفایه» تألیف: علی بن محمّد شریف بکری را در دوشنبه ۲۸ شعبان ۱۰۹۹ق در اصفهان کتابت نموده که به شماره ۱۳۵۴ در کتابخانه علامه طباطبائی دانشگاه علوم پزشکی شیراز موجود است. (۲)

جعفر کاشانی رازی

ابو محمّد جعفر بن محمّد قاسانی رازی، از محدّثین اصفهان است. احادیث بسیاری فرا گرفته بود. هارون بن احمد استرآبادی احادیثی را از او روایت می کند. جمعی از محدّثین اصفهان نیز احادیث او را کتابت کرده اند. (۳)

محمّد جعفر مبارکه ای

محمّد جعفر بن میرزا محمّد مبارکه ای لنگانی اصفهانی، عالم فاضل و ادیب شاعر، در قرن سیزدهم هجری می زیسته و در ادبیات فارسی و عرب زبردست بوده و شعرنیز می سروده است. این کتب از اوست:

۱. کتاب «مفتاح اللّغه» که در ۲۷ ربیع الثانی ۱۲۴۷ق از جلد اول و در ۱۹ شوال

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۸؛ مزارات اصفهان، ص ۳۱۴.

۲- نسخه پژوهی، ج ۲، ص ۱۱۹.

۳- معجم البلدان، ج ۴، ص ۲۹۷؛ اللباب، ج ۳، ص ۷.

۱۲۷۲ق از جلد دوم آن فراغت یافته است. (۱)

۲. «فرهنگ فارسی به فارسی» ۳. «فرهنگ ترکی به فارسی» (۲)

محمد جعفر موسوی

محمد جعفر بن محمد موسوی، متولی موقوفات «بهرام بیگ» در اصفهان بوده که عبارت از است «مورنان» و «طهرانچی» وقف جهت خرید کتاب برای طلاب اصفهان. نسخ کتابهای این موقوفه در اصفهان و غیره فراوان است. از آن جمله است کتاب «صافی» شرح فارسی ملا خلیل بن غازی قزوینی بر کتاب «کافی» که به شماره ۶۸۱ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

ملا محمد جعفر مذهب قهپایه ای

ملا محمد جعفر مذهب بن میرزا محمود قهپایه ای، شاعر ادیب و در جوانی مالیه متقال فروشی را اجاره کرده و از آن طریق امرار معاش می نمود. گاهی شعر می سرود و «مذهب» تخلص می کرد و تا سال ۱۰۸۳ق در قید حیات بود.

از اوست:

شود هر گه فروزان شمع رخسارش ز بی تابی

چو پروانه به گردش گردد و سوزد نگاه من (۴)

محمد جعفر مازندرانی

محمد جعفر بن مختار مازندرانی [از فضلاء و طلاب علوم در قرن یازدهم هجری است که در اصفهان ساکن بود و] کتاب «اثولوجیا» را به خط نسخ در مدرسه باقریه

۱- الذریعه، ج ۲۱، ص ۳۴۷

۲- فرهنگنامه های عربی به فارسی، ص ۲۵۱.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ۵، ص ۱۳۸۸.

۴- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۵۹۸.

اصفهان نوشته است. کتاب به شماره ۱۹۲۱ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

محمد جعفر اصفهانی

محمد جعفر بن مصطفی اصفهانی، از خوشنویسان قرن سیزدهم هجری است. وی به «لکزی داغستانی» شهرت داشته است. او در پنج شنبه ۱۹ ربیع الثانی ۱۲۶۵ کتابت نسخه ای از کتاب «تنیهای المنجمین» ملا مظفر گنابادی را به خط نستعلیق به پایان رسانیده است. کتاب به شماره ۱۳۶۴ (۲۰۹۳۳) در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد مقدس موجود است. (۲)

محمد جعفر خاتون آبادی*

محمد جعفر بن محمد مؤمن اصفهانی خاتون آبادی، عالم فاضل از دانشمندان عهد صفویه و برادر عالیقدر عالم محقق محمد رضا امامی خاتون آبادی مؤلف کتاب «جنات الخلود» است.

یادداشت تملک محمد جعفر خاتون آبادی، بر روی نسخه ای از کتاب «نزهه الناظر و تنبیه الخواطر» مشهود است. این نسخه به شماره ۱۸۹ در مدرسه چهلستون مسجد جامع تهران نگهداری می شود. (۳)

محمد جعفر اصفهانی

محمد جعفر بن محمد مهدی اصفهانی، از خطاطان و فضلالی اصفهان است. ظاهراً از شاگردان حاج سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی بوده و به دستور او نسخه ای

۱- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۵۳۳؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۲۹۶.

۲- فهرست کتابخانه الهیات مشهد، ج ۲، ص ۵۱۲.

۳- آشنایی با چند نسخه خطی، ج ۱، ص ۳۴۱.

از ملحقات شیخ فخرالدین طریحی را در جمعه ۲۰ شوال ۱۲۳۹ق به خط نسخ کتابت نموده است که در کتابخانه مجلس شورای اسلامی موجود است. [همچنین صاحب عنوان قرآن مجید را در سال ۱۲۲۴ه.ق کتابت نموده و در کتابخانه خصوصی آقای دکتر اصغر مهدوی وجود داشته است. (۱)]

محمد جعفر هرندی

آقا محمد جعفر بن حاج ملا مهدی بن حاج محمد ظهیر بن حاج محمد سمیع بن حاج خدابخش هرندی اصفهانی، عالم فاضل. وی در خاندانش به «آقا محمد بزرگ» معروف بوده و امور شرعیّه اردستان و هرنند به او محوّل شده بود و از طرف آقا محمد خان قاجار تولیت مدرسه جدّه را بر عهده داشت. وی در سال ۱۲۰۳ق وفات یافته و در بقعه ای مخصوص در محله جولاباد هرنند مدفون گردید. (۲)

برخی کتب نیز به خط او کتابت شده که عبارتند از:

۱. «خزائن الجواهر السلطانی» تألیف: میرمحمد حسین خاتون آبادی که در رجب ۱۱۵۴ق به خط نسخ نوشته و نسخه به شماره ۷۳۱ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۳) ۲. «کفایه المقتصد» تألیف: محقق سبزواری، که در ۵ ربیع الاول ۱۱۷۴ق به خط نسخ آن را نوشته است، نسخه به شماره ۷۲۴۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۴)

- ۱- فهرست مجلس، ج ۱۴، ص ۲۶۲؛ نسخه های خطی، ج ۲، ص ۱۶۴؛ بیان المفاخر، ج ۲، صص ۲۹۳ و ۲۹۴.
- ۲- الاصفهان (رجال و مشاهیر)، ص ۶۸۵؛ مکارم الآثار، ج ۱، ص ۱۵۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۴۳.
- ۳- فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۳۲۸.
- ۴- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۴۳.

محمد جعفر تبریزی

محمد جعفر بن محمد مهدی تبریزی اصفهانی [از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری] در تاریخ چهارشنبه ۱۵ رجب ۱۲۴۴ ق کتاب «منهج المقال» رجال کبیر استرآبادی را به خط نسخ به پایان رسانیده [است] کتاب به شماره ۴۴۶۵ در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۱)

سید جعفر کرمانی

آقا سید جعفر کرمانی بن حاج سید مهدی موسوی کرمانی، عالم فاضل. متوفی ۱۳۵۶ ق مدفون در تکیه زنجانی در تخت فولاد اصفهان. (۲)

آقا جعفر نقاش*

آقا جعفر نقاش فرزند نجفعلی (آقانجف) نقاش اصفهانی، در اواسط قرن سیزدهم هجری می زیسته و از نقاشان و قلمدان سازان هنرمند و چیره دست آن روزگار بوده است او برخلاف برادرانش آقا احمد و آقا محمد کاظم، به شیوه فرنگی سازی مایل بوده و چون عمویش محمد اسماعیل پیرو سبک فرنگی سازی بوده است. او در گل و مرغ سازی نیز دستی قوی داشته و در این فن صاحب ابتکار بوده است. آثار او دارای لطافت و ظرافت خاصی است. (۳)

جعفر اصفهانی

ابوعیسی جعفر بن یعقوب اصفهانی حکیم فاضل مترجم کتاب «اسفار آدم علیه السلام». (۴)

۱- فهرست مجلس، ج ۱۲، ص ۱۴۰.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۶۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۲۹.

۳- هنر قلمدان، ص ۱۲۴.

۴- کشف الظنون، ج ۱ ص ۸۵؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۲۵۲.

سید جعفر خراسانی

سید محمد جعفر بن سید یوسف حسینی قائمی خراسانی، عالم فاضل (و فقیه حکیم. مجاز از شیخ محمد حسن نجفی صاحب جواهر و شیخ محسن خنفر و غیره) در سال ۱۳۳۲ق وفات یافته و جنب فاضلان در تخت فولاد مدفون گردید. (۱)

محمد جعفر جرقویه ای

محمد جعفر جرقویه ای اصفهانی [از خطاطان و نویسندگان کتب] در سال ۱۲۵۳ق نسخه ای از «زبدۀ التصانیف» تألیف: ملا حیدر بن محمد خوانساری را در اصفهان نوشته است. نسخه به شماره ۱۲۴۳ در کتابخانه مسجد جامع گوهرشاد مشهد موجود است. (۲)

محمد جعفر حسینی اصفهانی*

آقا محمد جعفر حسینی حسینی اصفهانی، خوشنویس هنرمند قرن سیزدهم هجری است خطوط شکسته و تعلیق را بسیار زیبا می نوشت. استاد همایی قطعاتی به خط تعلیق و شکسته او را که در سال ۱۲۹۰ق نوشته شده بود، رؤیت کرده است. (۳)

محمد جعفر حسینی

ابوالمظفر محمد جعفر حسینی، از فضلاء و علمای قرن یازدهم هجری است. وی در اصفهان ساکن بوده و به خواهش یکی از بانوان دربارۀ صفوی «شاهزاده بیگم» بانی مدرسۀ شاهزاده ها در اصفهان، «مفتاح الفلاح» شیخ بهائی را به فارسی ترجمه نموده و آن را بر ۹ باب مرتب ساخته است. البتۀ شش باب آن از کتاب «مفتاح الفلاح» و باب هفتم در اعمال رجب و شعبان و رمضان، باب هشتم در عمل سایر ایام و باب نهم در

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۳۳ و ج ۲، ص ۶۳۵؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۶۲.

۲- فهرست گوهرشاد، ص ۱۲۸.

۳- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۱۸۹.

آداب دعا و سفر می باشد.

نسخه ای از این کتاب به خط محمد حسین اصفهانی که در سال ۱۰۸۶ق کتابت شده است در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار در تهران موجود است. (۱)

سید محمد جعفر حسینی

سید محمد جعفر حسینی از فضلاء قرن سیزدهم هجری. بر کتاب «منهج الاجتهاد» تألیف: ملا محمد تقی برغانی قزوینی، حواشی نوشته است.

نسخه در سال ۱۲۶۰ق کتابت شده و به شماره ۷۶۸۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. صاحب عنوان در اصفهان ساکن بوده است. (۲)

محمد جعفر حاکک*

حاج محمد جعفر حاکک، در اواخر دوره قاجاریه می زیسته و در هنر حاککی استاد بوده است. (۳)

جعفر خان احمد خانی

جعفر حسینی خان احمدخانی، از ادباء و فضلاء قرن دوازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بود و در علم و ادب بهره فراوان داشت.

وی در سال ۱۱۶۰ق نسخه ای از «سواطع الالهام» فیض کاشانی را در تملک خود داشته و در سال ۱۱۶۳ق تقریظ فارسی بر آن نوشته و نیز بر آن کتاب حواشی ارزشمندی نوشته است که حاککی از احاطه او به فنون ادب و مراتب فضل و علم او است. خط او نیز زیبا بوده و نسخ و نستعلیق را خوش می نوشته است.

۱- الذریعه، ج ۳، صص ۴۷۸ و ۴۷۹؛ الروضه النضره، ص ۱۱۲.

۲- فهرست مرعشی، ج ۲۰، ص ۷۰.

۳- جغرافیای اصفهان، ص ۹۷؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۸۲.

گمان می رود او از خاندان کارکیاخان احمد از حکام گیلان در عصر صفویه باشد. (۱)

محمد جعفر خوزانی

محمد جعفر خوزانی اصفهانی، خطاط فاضل در قرن سیزدهم هجری. کتاب «غایه القصوی»، تألیف: آقا سید محمد شهشهانی را به خط نسخ در دوشنبه ۷ محرم الحرام سال ۱۲۷۳ق کتابت نموده است. نسخه آن در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

خوزان از محلات ثلاثه سیده ماریین [خمینی شهر فعلی] است.

میرزا محمد جعفر راهب اصفهانی

میرزا محمد جعفر طباطبائی نائینی اصفهانی، شاعر و ادیب فاضل، از نوادگان میرزا محمد رفیع طباطبائی (میرزا رفیعا) نائینی و از نوادگان دختری میرسید علاء الدین حسین خلیفه سلطان بوده است. وی صاحب صفات نیک و اخلاق پسندیده بوده و محبوب القلوب خاص و عام بود. شعر را نیکو می سروده و شعرای اصفهان همچون آذر بیگدلی و میرسید علی مشتاق به مصاحبت و معاشرت با او رغبت تمام داشتند. وی سرانجام در سال ۱۱۶۶ق در اصفهان وفات یافت. مشتاق اصفهانی ماده تاریخ فوت او را چنین سروده است.

مشتاق برای سال فوتش

تاریخ طلب به هر کران رفت

گفتش ناگاه ره نوردی:

«راهب صد حیف کز جهان رفت» (۳) او پس از وفات در قبرستان آب بخشان اصفهان مدفون شد. راهب، در انواع شعر

۱- تراجم الرجال، ج ۱، ص ۱۱۹؛ الکواکب المنتشرة، ص ۱۳۳.

۲- فهرست مرعشی، ج ۱۵، ص ۴۴.

۳- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۳۶۵.

مهارت داشته ولی در زمان حیات به گردآوری و تدوین اشعار خود نپرداخته است. کتابی به نام نادرشاه نامه را نیز به او نسبت می دهند. برادرش میرزا امام علی متخلص به «حشمت» نیز شاعر و ادیب بوده است.

این رباعی از اوست:

راهب خُم باده پیر دیری بوده است

پیمانہ حریف گرم سیری بوده است

این مُشت گلی که گشت خشت سِرِ خُم

میخواره عاقبت به خیری بوده است (۱)

شیخ محمد جعفر ریزی

شیخ محمد جعفر ریزی لنجانی اصفهانی، عالم فاضل، از علمای اصفهان در قرن سیزدهم هجری است. اصلاً از اهالی قصبه ریز [زرین شهر فعلی] بود. وی ظاهراً تا سال ۱۲۸۷ق. در قید حیات بوده است. دخترش مریم نیز از زنان عالمه و فاضله است. (۲)

استاد جعفر زرگر اصفهانی*

استاد جعفر زرگر اصفهانی، از هنرمندان معاصر، در فن زرگری استاد مسلم عهد خود بود. تولدش حدود سال ۱۳۰۰ق یا کمی قبل از آن است. در چهارباغ به زرگری می پرداخته و تا سال ۱۳۷۴ق در قید حیات بوده است. (۳)

۱- تذکره آتشکده، نیمه دوم، صص ۴۹۸-۴۹۶؛ دیوان مشتاق، ص ۱۷۱؛ گلشن مراد، صص ۴۲۱-۴۱۹؛ تذکرالمعاصرین حزین، ص ۲۱۹؛ تذکره حسینی، ص ۱۳۶؛ صحف ابراهیم، ص ۱۴۸؛ تذکره شمع انجمن، ص ۲۷۶؛ تذکره نتایج الافکار، صص ۲۸۳-۲۸۰؛ الذریعه، ج ۹، صص ۴۶ و ۴۷؛ خزانه عامره، ص ۲۴۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۰۹؛ تذکره سخنوران نائین، صص ۴۶ و ۴۷.

۲- الکرام البرره، ج ۱، ص ۲۳۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۳۳.

۳- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۶۶.

محمد جعفر شیروانی

محمد جعفر شیروانی، عالم فاضل، از دانشوران قرن یازدهم هجری. در اصفهان ساکن بود و از شاگردان علامه ملا محمد باقر مجلسی به شمار می رفت. وی حواشی محققانه ارزشمندی بر «مسالك الافهام» نوشته که مدون نشده است و در آن حواشی از علامه مجلسی مطالبی نقل کرده و او را با دعای «مُدَّ ظِلُّهُ» یاد کرده است. فرزندش محمد تقی نیز از علمای اهل فضل بوده و بر روی همان نسخه حواشی خود را نوشته است. (۱)

محمد جعفر قهپائی

محمد جعفر قهپائی [از فضلاء قرن یازدهم هجری] در سال ۱۰۸۷ ق نسخه ای از «مفتاح دالفلاح» شیخ بهائی را به خط نسخ نوشته و کتاب به شماره ۲۱۴ در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۲)

میرزا جعفر گلستانه*

میرزا جعفر گلستانه، شاعر و ادیب قرن سیزدهم هجری متخلص به «مرتاض». در تذکره نصرت که در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار تهران موجود است از او نامی برده شده و اشعاری از او آمده است. (۳)

محمد جعفر محمدآبادی جرقویه ای*

محمد جعفر محمدآبادی جرقویه ای از نویسندگان کتب و فضلاء اصفهان بوده و کتاب «مفتاح الشرایع» تألیف: مرحوم فیض کاشانی را در سال ۱۲۱۴ ه. ق کتابت نموده است. نسخه در کتابخانه الزهراء اصفهان موجود است.

۱- الكواكب المنتشرة، صص ۱۳۷ و ۱۲۲؛ تلامذه العلامه المجلسی، ص ۱۵۹.

۲- فهرست مجلس، ج ۷، ص ۳۶۴.

۳- مجمل التواریخ، ص دوازدهم.

جعفر مدرس صادقی*

جعفر مدرس صادقی، نویسنده - مترجم و داستان نویس معاصر در ۲۹ اردیبهشت ۱۳۳۳ش در اصفهان متولد شد. تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در اصفهان طی کرد. سپس در دانشگاه تهران در رشته زبان و ادبیات انگلیسی به تحصیل پرداخت و لیسانس دریافت کرد. اولین کتاب او با نام «بچه ها بازی نمی کنند» شامل ۸ داستان در سال ۱۳۵۶ش چاپ شد.

مدرس صادقی از نویسندگان پرکار معاصر است که در زمینه داستان، نقد ادبی، ترجمه و بازخوانی متون کهن فارسی کتابها و مقالات متعددی نوشته و به چاپ رسانده است.

این کتابها از او چاپ شده است:

۱. «بچه ها بازی نمی کنند» مجموعه داستان ۲. «نمایش» رمان ۳. «گاوخونی» رمان ۴. «سفر کسری» ۵. «بالون مهتا» ۶. «ناکجا آباد» ۷. «شاه کلید» ۸. «دوازده داستان» ۹. «کنار دریا، مرخصی و آزادی» ۱۰. «شریک جرم» ۱۱. «عرض حال» ۱۲. «من تا صبح بیدارم» ۱۳. «لاتاری چخوف و داستانهای دیگر» ترجمه ۱۴. «آن طرف خیابان» مجموعه داستان ۱۵. «سرگذشت حاجی بابای اصفهانی» ترجمه. (۱)

شیخ جعفر مؤید موغاری*

شیخ جعفر مؤید موغاری اردستانی، عالم فاضل. در قریه «موغار» اردستان متولد شده و پس از تحصیلات مقدماتی در اصفهان نزد شیخ علی مدرس یزدی، شیخ محمدحکیم خراسانی و سید محمد مدرس نجف آبادی، به تحصیل پرداخت. سپس به زادگاه خود بازگشته و به حلّ و فصل امور شرعی مردم مشغول شد. در اواخر عمر به کسالتی دچار شده و جهت معالجه به طهران رفته و در آنجا وفات یافت. (۲)

۱- نشریه کتاب هفته، شماره ۱۷۶، نوزدهم اردیبهشت ۱۳۸۳، ص ۲۳.

۲- آتشکده اردستان، ج ۲، ص ۳۰۳.

جعفر خان میناکار*

جعفر خان میناکار، از اساتید فن مینا کاری در اواخر عهد صفویّه است. وی در سال ۱۱۲۴ق در اصفهان درگذشت. میرزا محسن تأثیر تبریزی در مادّه تاریخ وفات او گفته است:

سالی که رفت جعفر آرام از جهان

طبع مصاحبان همگی زین آلم فسرد

می گشت فکر از پی تاریخ فوت او

افسوس خورد و گفت: «رفیق شفیق مُرد»^(۱)

(۲)

شیخ محمّد جعفر همدانی*

شیخ محمّد جعفر همدانی، عالم مجاهد در قرن دوازدهم هجری، در اصفهان ساکن بود و به تدریس و تألیف و ارشاد مردم مشغول بود. پس از حمله افغانهای قندهار به سرکردگی محمود غلجائی به اصفهان، او و دو فرزندش محمّد زمان و ابوطالب به همراه سپاه صفوی از اصفهان خارج شده و به جنگ افغانها رفتند. آنها در روستای «گلون آباد»، در ماه جمادی الاوّل ۱۱۳۴ق در میدان نبرد به شهادت رسیدند. رحمه‌الله علیهم.^(۳)

جعفر قلی خان اسعد بختیاری

جعفر قلی خان بن علیقلی خان سردار اسعد بن حسینقلی خان ایلخانی بختیاری، از سیاستمداران عصر مشروطیت و پهلوی در سال ۱۲۵۸ش متولّد شد. [تحصیلات متوسطی داشت با زبان فرانسه آشنا بود و در سوارکاری و تیراندازی مهارت بسیار

۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۶۶.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۵۲۴.

۳- رساله «ملا محمّد علی تونی و یادداشت های تاریخی او»، صص ۱۶ و ۱۷.

داشت. پس از فتح تهران، به همراه یفرم خان ارمنی در سرکوب محمد علی شاه (پادشاه مخلوع قاجاریه) و عوامل او در زنجان و آذربایجان نقش مهمی ایفا کرد. او یکی از ۱۰ تن قضات دادگاه انقلابی بود که حکم اعدام عده ای از مخالفان را، از جمله شیخ فضل الله نوری صادر کردند. همچنین او به همراهی یفرم خان، در پارک اتابک به سرکوب مجاهدین آذربایجانی به رهبری ستارخان پرداخت. در این زمان جعفر قلی خان به لقب «سردار بهادر» ملقب شده بود. از سال ۱۳۳۶ ق پس از مرگ پدرش لقب «سردار اسعد» را به او دادند. او در کابینه مستوفی الممالک، وزیر پست و تلگراف بود. سپس حاکم کرمان و بعداً خراسان گردید. جعفر قلی خان در راه به سلطنت رسیدن رضا شاه تلاش بسیاری کرد او در کابینه سردار سپه دوباره وزیر پست و تلگراف شد و در کابینه مخبر السلطنه وزارت جنگ را بر عهده گرفت و تا هنگام دستگیری در آن پست باقی ماند. عاقبت رضا شاه به او سوء ظن پیدا کرده دستور بازداشت او را صادر کرد. جعفر قلی خان در آبان ۱۳۱۲ ش به همراه جمعی از سران بختیاری دستگیر و روانه زندان شد و پس از ۵ ماه از زندان قصر به زندان شهربانی منتقل و با وضع فجیعی به قتل رسید (۱).

جسد او را به اصفهان آورده و در آرامگاه خانوادگی خاندان بختیاری در تکیه میر واقع در تخت فولاد به خاک سپردند. (۲)

جعفر قلی فریدنی

جعفر قلی فریدنی اینانلو [از خوشنویسان اواخر دوره صفویه] در تاریخ ربیع الثانی ۱۳۱۶ ق به خط نستعلیق خوش نسخه ای از «شرح قصیده خمیه» ابن فارض را نوشته [است]. کتاب به شماره ۶۵۱۴۵ در کتابخانه مجلس شورای ملی در تهران موجود است. (۳)

۱- زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱، صص ۱۵۸-۱۵۲؛ شرح حال رجال ایران، ج ۱، صص ۲۴۷-۲۴۵.

۲- سیری در تاریخ تخت فولاد اصفهان، ص ۸۳.

۳- فهرست مجلس، ج ۱۵، ص ۳۴.

جعفری خروس باز*

ملاً جعفر خروس باز، از بذله گویان و اصفهانیان حاضر جواب در عصر صفویه است. او جانماز دار علامه مجلسی بوده و به علت علاقه به خروس بازی و جنگ خروس ها به «جعفر خروس باز» معروف بوده است. فردی شوخ و بذله گو بوده و از شوخ طبعی ها و حاضر جوابی های او حکایاتی نقل شده است. حکایات و ماجراهای او در رساله «ملاً جعفری خروس باز» که شخصی ناشناخته (شاید محمّد حسن خان اعتماد السلطنه؟) به نام محمّد حسن آنها را گردآوری کرده، به شماره ۴۲۸ در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران نگهداری می شود. تاریخ کتابت این رساله ۷ ربیع الثانی ۱۳۰۵ ق است. (۱)

شاطر جلال

شاطر جلال، از طبقه رامشگر و مطربان بوده و در سال ۹۷۰ ق به کاشان رفته و طرف تعلق خاطر محتشم کاشانی شاعر معروف قرار گرفته، و این شاعر منظومه «جلالیه» را به نام او سروده است. (۲)

جلال فروغ بروجنی

جلال برجیس بن ابوطالب بن محسن بروجنی اصفهانی، شاعر ادب معاصر، در سال ۱۳۰۰ ش در قهفرخ [فرخ شهر فعلی در استان چهارمحال و بختیاری] متولد شد. تحصیلات ابتدائی را در قهفرخ و متوسطه را در اصفهان به پایان رسانیده و بعداً از دانشگاه اصفهان به اخذ لیسانس نائل شد و در فرهنگ وارد شده و به تدریس مشغول شد و ۴۰ سال در کسوت دبیری به انجام وظیفه مشغول بود. او ضمن تدریس در دبیرستان، در سال ۱۳۲۰ ش به تأسیس آموزشگاه فروغ همت گماشت و به تعلیم

۱- فهرست کتابخانه ملی (کتابهای فارسی)، ج ۱، ص ۴۰۸؛ اصفهانی های شوخ طبع و حاضر جواب، صص ۱۰۹-۱۰۲.

۲- فهرست کتب چاپی فارسی، ص ۹۴۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۴۹.

بزرگسالان و کسانی که قادر به تحصیل در مدارس روزانه نبودند پرداخت و برای کسانی که قدرت پرداخت شهریه را نداشتند، به رایگان در آموزشگاه خود ثبت نام می کرد. او دلباخته خدمت به هم نوع بود و در دبستان و دبیرستان او صدها تن از علاقمندان علم و دانش تربیت شده و بسیاری از آنان به مقامات بالایی رسیدند. وی سرانجام در ماه رمضان ۱۴۰۸ ق وفات یافته و در قبرستان باغ رضوان اصفهان مدفون شد.

وی از شعراء و سخنوران معروف اصفهان بوده و در انجمن ادبی کمال شرکت می کرده و «فروغ» تخلص داشته است

[این ابیات از اوست:

صبح عمر ما غروبی دارد اندر پی «فروغ»

زود بینی بر لب بام آفتابی بیش نیست (۱)

استاد جلال تاج اصفهانی*

استاد جلال تاج اصفهانی ابن شیخ اسماعیل تاج الواعظین، استاد بلند آوازه آواز ایران، در سال ۱۲۸۲ ش در اصفهان متولد شد. در ۱۲ سالگی پدرش که از منبریان و وعاظ معروف اصفهان بود، از استعداد او در آواز مطلع شد، و او را به سید عبدالرحیم اصفهانی از اساتید موسیقی سپرد. پس از آن استاد تاج نزد نایب اسدالله، میرزا حبیب شاطر حاجی، حسین عندلیب و میرزا حسین ساعت ساز (خضوعی) به فراگیری گوشه های آوازی، طرز ادای درست کلمات و سایر معلومات موسیقائی مشغول شد و به تمرین آواز پرداخت.

در ۲۰ سالگی (سال ۱۳۰۲ ش) به تهران آمد و در کنسرت روزنامه ناهید در باغ «سهام الدوله» (لاله زار) که در حضور حاج مخبر الدوله هدایت برگزار می شد شرکت

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۵۷-۳۵۵؛ مزارات اصفهان، ص ۱۲۲؛ آئین فرزادگی، ج ۱، صص ۱۰۷ و ۱۰۸ و ۱۹۳.

کرد و با ارکستر مرتضی محجوبی و تار مرتضی نی داود همراه شد.

در سالهای ۱۳۰۵ تا ۱۳۰۷ش در تهران در بعضی مجالس ادبی و هنری به اجرای برنامه می پرداخت. در سال ۱۳۱۷ش استاد تاج به همراهی جمعی از هنرمندان موسیقی به شهر «حلب» سوریه رفته و در برنامه های آنجا شرکت کرد. در سال ۱۳۱۹ش با تأسیس رادیو به همکاری با رادیو پرداخته و با هنرمندانی چون ابوالحسن صبا، مرتضی خان محجوبی، حسین تهرانی، عبدالحسین شهنازی، مهدی نوائی، حاج علی اکبر خان شهنازی، حبیب سماعی، مهدی غیائی و دیگران آثار ارزنده ای را پدید آورد.

از سال ۱۳۲۰ به بعد تاج در اصفهان به فعالیت هنری پرداخت. از جمله از سال ۱۳۲۹ش همزمان با تأسیس رادیو اصفهان به همکاری با آن پرداخت و تا سال ۱۳۵۷ش به اجرای برنامه در رادیو اصفهان مشغول شد. در سال ۱۳۳۵ش به برنامه گلها در رادیو سراسری دعوت شد و آثار ارزنده ای از او به یادگار ماند.

او علاوه بر آواز به تعلیم علاقمندان موسیقی مشغول شد و از جمله هنرمندان برجسته ای چون علی اصغر شاهزیدی و علیرضا افتخاری نزد او به فراگیری موسیقی پرداختند. استاد تاج در برنامه خود با برخی از هنرمندان موسیقی اصفهان چون استاد جلیل شهناز و استاد حسن کسائی همکاری داشت.

او در استخدام استانداری اصفهان بود و سپس به شهرداری منتقل شد و مقرری نیز از رادیو اصفهان دریافت می کرد. در اواخر عمر به بیماری مبتلا شد و در آخرین سال زندگی از صدا و سیمای اصفهان نیز برکنار و حقوقش قطع شد. او سرانجام در ۱۳ آذر ۱۳۶۰ش در اصفهان درگذشت و در تکیه سید العاقین واقع در تخت فولاد به خاک سپرده شد.

استاد تاج انسانی متواضع، صبور و موقر بود و از خودخواهی و غرور که دامنگیر برخی هنرمندان است به دور بود. بسیار خوش مشرب و نیک محضر بود.

در خوانندگی دارای سبکی خاص بود و در صدا و صوت دارای قدرت و مهارت و هوشی قابل توجه بود. او در عین تسلط، تحریرها را پشت سر هم و کنترل شده و حتی

در اوج به سهولت دودانگ می خواند. ادای شعرها توسط او سنجیده بود و کلماتش واضح به گوش می رسیدند. تحریرهای تاج بیشتر تلفیقی بود از تحریرهای ویژه حبیب شاطر حاجی و به خصوص سید عبدالرحیم اصفهانی. خود نیز در ایجاد ابداع و تنوع در تحریرها زبردستی فوق العاده ای داشته است. در مناسب خوانی که از اختصاصات مکتب آواز اصفهان به شمار می رود، او گوی سبقت را از سایر اساتید آواز ربوده بود. در خواندن تصنیف نیز تبخّر کامل داشت و تصنیف «به اصفهان رو که تا بنگری بهشت ثانی» از معروف ترین آنها به شمار می رود.

استاد منوچهر قدسی در مرثیه او شعری سروده است که ماده تاریخ آن این بیت است:

ماتم گرفت «قدسی» و تاریخ او نوشت

«همراه بلبلان ز چمن تاج پر گشود»^(۱)

سید جلال مجتهد هومانی*

سید جلال مجتهد بن سید مرتضی حسینی هومانی (امام جمعه) عالم فاضل، از اهالی روستای «هومان» گرّون متوفی به سال ۱۳۳۳ش و مدفون در تکیه حاج آقا مجلس در تخت فولاد اصفهان.^(۲)

میرزا جلال اسیر اصفهانی

میرزا جلال اصفهانی متخلص به «اسیر» فرزند میرزا مؤمن شهرستانی، شاعر ادیب، از مشاهیر سخنوران عصر صفویه است. وی داماد شاه عباس اول بوده و در شعر و ادب در عصر خویش شهرت فراوان داشت. گویند وی شاگرد فصیحی است.

-
- ۱- یادنامه استاد جلال تاج اصفهانی؛ چهره افروختگان خطّه زنده رود، صص ۲۷-۲۵؛ دولت دیدار، صص ۱۲۶-۱۱۶؛ نام نامه موسیقی ایران زمین، صص ۱۲۵ و ۱۲۶؛ سیمای هنرمندان ایران، ج ۳، صص ۱۴۶-۱۴۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۴۳.
 - ۲- تخت فولاد یادگار تاریخ، نسخه خطی.

مؤلف ریاض الشعراء معتقد بوده است که شعر او از لحاظ لحن نامطبوع و از لحاظ مضمون عامیانه است گرچه از نبوغ محروم نیست.

در منزل او اغلب شعرا حضور می یافته و شعر خوانی می کرده اند و مبتدیان نزد او فنون شعر و ادب را می آموختند.

[اسیر سرانجام در سال ۱۰۴۹ق بر اثر افراط در میخوارگی در گذشته است]

دیوان اشعار او بالغ بر بیست هزار بیت بوده است. کلیات اشعار او در سال ۱۲۹۷ق در هند و در سالهای اخیر در تهران چاپ شده است.

از اوست:

چند گویم با کسی راز دل دیوانه خود را

که خوابم می برد گر سر کنم افسانه خود را

غبار خاطر خوش گریه آلود است می خواهم

به سیل اضطراب دل دهم ویرانه خود را

نمی دانم کجا پیدا کنم چندان دل و دعوی

بیاریم اگر از بهر او کاشانه خود را

اسیر امشب نمی دانم چه گفتم یا چه ها کردم

دل دیوانه خود را، دل دیوانه خود را(۱)

جلال یقین کاشانی

جلال کاشانی معروف به جلالای کاشی و متخلص به «یقین»، شاعر ادیب عصر صفویه. در اصفهان ساکن بوده و در فن شعر باری مهارت داشته و شعر نیز نیکو می گفته است. از دوستان میرزا محمد طاهر نصرآبادی بوده و با او حشر و نشر داشته است.

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۱۳۸؛ تذکره نتایج الافکار، صص ۴۹-۴۷؛ لغت نامه دهخدا، ذیل اسیر، ص ۲۶۰۵؛ تذکره حسینی، ص ۴۱؛ سرو آزاد، ص ۵۳؛ آتشکده آذر، بخش سوم، ص ۹۲۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۷۴؛ تذکره شمع انجمن، ص ۸۱؛

تاریخ پانصد ساله خاندان شهرستانی، صص ۱۴۶-۱۴۹.

به ترک خویش کمر هر که بست برخیزد

به خاک کوی تو هر کس نشست برخیزد

سوار مرکب همت شو و چنان بجهان

که گرد نیستی از هر چه هست برخیزد(۱)

جلال الدین (آقا میرک) اصفهانی*

سید جلال الدین حسینی اصفهانی معروف به «آقا میرک» شاعر نقاش و مذهب هنرمند قرن دهم هجری.

در اصفهان متولد شد و به تبریز رفته و نزد استاد کمال الدین بهزاد به فراگیری نقاشی پرداخت و در ضمن آن فنون تذهیب، صحافی، جلد سازی و خوشنویسی را فراگرفت و در کتابخانه سلطنتی تبریز به فعالیت پرداخت و گمان می رود پس از انتقال پایتختی از تبریز به قزوین او نیز به قزوین آمده باشد.

سام میرزا که معاصر اوست درباره او می نویسد:

«آقا میرک نقاش. از سادات اصفهان است و در طراحی و تصویر نادره زمان. حالیا در خدمت حضرت صاحبقرانی [شاه طهماسب] پیشوا و مقتدای این طایفه اوست.»

او از نقاشان مینیاتور ایرانی بوده و برخی از تابلوهای نفیس شاهنامه طهماسبی و خمسه طهماسبی توسط او کشیده شده است. او در هنر جلدسازی نیز صاحب ابداع و ابتکار بوده و از جمله روی جلدها را به جای ضربی یا ضربی طلاپوش که دارای انواع نقوش اسلیمی، خطائی و یا تشعیر برجسته بوده، بوم مشکی کرده، تشعیر می ساخت. تشعیر روغنی روی جلدهای کار آقا میرک شامل گل و بوته و درخت و باغ و صحرا و جانور سازی چون سیمرغ و اژدها در حال گرفت و گیر و آهو در حال گریز و پرندگان

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۴۷۷؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۷۲.

زیبا در هوا بود و این طرز کار را شیوه آقا میرکی می گفتند و بسیار مستحسن و زیبا بود.

دقت و ظرافت در نمایش جزئیات یک تصویر و به کارگیری رنگهای روشن و شفاف و ایجاد هماهنگی در تلفیق رنگها، از ویژگیهای برجسته آثار اوست. از جمله تابلوهای زیبای او «مجنون در میان حیوانات وحشی» است که در جزو تصاویر خمسه شاه طهماسبی در موزه بریتانیا موجود است.

در نقاشی سلطان محمد و شاه قلی و در خوشنویسی خواجه عبدالصمد شیرین قلم شیرازی را از شاگردان او شمرده اند.

سال درگذشت او معلوم نیست و از قرائن برمی آید که تا حدود ۹۵۰ق زنده بوده و پس از این سال در قزوین از دنیا رفته است.

آقا میرک طبع شعر نیز داشته و در جواب جامی که سروده بود:

دو هفته شد که ندیدم مه دو هفته خود را

کجا روم که بگویم غم نهفته خود را

گفته است:

شدم به باغ که بینم گل شکفته خود را

شنیدم از گل و بلبل غم نهفته خود را(۱)

جلال الدین اژه ای

حاج آقا جلال الدین اژه ای عالم فاضل متقی، از ائمه جماعات و فضلالی معاصر اصفهان. وی کتابهای «زبده المعارف» و «رساله معاد» و «رساله نماز شب» جدّ اعلای خود ملا علی اکبر اژه ای را به چاپ رسانده است. [سرانجام در شب جمعه بعد از نماز

۱- گلستان هنر: مقدمه: سی و هشت و ص ۱۳۹؛ تذکره تحفه سامی، ص ۷۴؛ دائره المعارف هنر، ص ۵۶۳؛ تاریخ صنایع ایران، ص ۱۹۵؛ کمال الدین بهزاد (قمر آریان)، صص ۳۵ و ۳۷ و ۳۹؛ فرهنگ معین، ج ۶، ص ۲۰۷۱؛ سیر نقاشی ایرانی، صص ۲۹۷ و ۲۹۸؛ دائرهالمعارف تشیع، ج ۱، صص ۱۳۰ و ۱۳۱؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۸۸؛ تاریخ هنرهای ملی، ج ۲، صص ۸۳۵ و ۸۳۶؛ تاریخ نظم و نثر، ص ۶۶۱؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، ص ۲۰۱.

مغرب ۷ ربيع الاولی] ۱۳۹۲ق وفات یافته و در تخت فولاد جنب مزار ملا اسماعیل خواجهائی و جدش ملاعلی اکبر مدفون شد. (۱)

جلال الدین باری اصفهانی*

جلال الدین کور اصفهانی متخلص به «باری» از شاعران و خوشنویسان قرن دهم هجری است. خط نستعلیق را به روش ملاسلطان علی مشهدی خوش می نوشت. به غایت خیره و طیره و هرزه گرد بود. از اصفهان به هند رفته و در سال ۱۰۰۰ه.ق در آنجا درگذشت. او از نزدیکان (و احتمالاً از فرزندان) میر روزجهان صبری بود.

از اوست:

چراغ افروز بزم عشرتم شد آتشین رویی

که هر پنهان نگاهش آتش صد خرمن است امشب (۲)

سید جلال الدین تقوی

سید جلال الدین تقوی ابن آقا سید محمّد تقی قمشه ای، از شعرای معاصر. وی کارمند اداره فرهنگ [آموزش و پرورش] شهرضا بوده و این شعر از اوست:

گلاب و مشک تر از بس ز روی و موت می ریزد

به بستان آبروی گل ز رنگ و بوت می ریزد

دلم دریای خون گردیده و دیده است چون جیحون

ز بس روز و شب اشک از هجر روی و موت می ریزد (۳)

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۶۴.

۲- کاروان هند، ج ۱، ص ۱۴۱.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۳۲.

حاج شیخ جلال الدین نجفی

حاج شیخ جلال الدین (جعفر) بن حاج شیخ محمدتقی آقا نجفی، عالم فاضل و مجتهد کامل از علمای اواخر دوه قاجاریه. مادرش دختر ملا محمد صالح جویباره ای است.

در سال ۱۳۰۰ق به همراه جدش شیخ محمدباقر نجفی به نجف اشرف مشرف شد و در نزد عمویش عارف ربانی شیخ محمدحسین نجفی بهره گرفت.

پس از آن در سال ۱۳۰۷ق به اصفهان آمده و صاحب مال و مکنت فراوان شد و به اقامت جماعت و تدریس در مسجد شاه [مسجد امام فعلی] پرداخت.

وی در شب سه شنبه ۶ ذیحجه الحرام ۱۳۳۷ق در اصفهان وفات یافته و در مقبره پدرش در امامزاده احمد مدفون شد. مدتی بعد بقایای جسد او را به کربلا انتقال داده و در یکی از حجرات مرقد مطهر حسینی علیه السلام مدفون ساختند.

مرحوم میرزا عبدالحسین خوشنویس متخلص به «قدسی» در مرثیه و تاریخ آن قطعه ای سروده و تاریخ آن را چنین گفته است:

«قدسی» آن دم که برون رفت «جلال الدین» گفت:

آیت الله بفر دوس برین کرد مقام (۱)

شیخ جلال الدین جعفری کوهپایه *

شیخ جلال الدین جعفری فرزند ملا جعفر بن ملا طاهر قهپایه ای اصفهانی، عالم فاضل، در سال ۱۲۹۹ش در کوهپایه اصفهان متولد شد. تحصیلات خود را در اصفهان نزد جمعی از علماء از جمله حاج آقا رحیم ارباب انجام داد و در مشهد مقدس به تکمیل تحصیلات خود پرداخت و سالها در آنجا ساکن بود. آنگاه به زادگاه خود بازگشته و نماز جماعت را در مسجد جامع کوهپایه و سپس مسجد طالار اقامه نمود. او عمر خود

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۶؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۶۸-۶۵؛ مکارم الآثار، ج ۷، صص ۲۳۸۰ و ۲۳۸۱؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۵.

را به مطالعه و تألیف و ارشاد خلق و تبلیغ دین گذراند و سرانجام در ۱۱ شوال ۱۴۱۷ق (مطابق ۲ اسفند ۱۳۷۵) وفات یافته و در گلزار شهدای کوهپایه مدفون شد. طبع شعر داشته و اشعاری از او موجود است.

این کتابها از اوست که به چاپ رسیده است:

۱. «راز بقای انقلاب اسلامی» ۲. «قیام امام حسین علیه السلام» ۳. «حجّه البالغه فی اثبات الحجّه» (۱)

آقا جلال الدّین بت شکن دهکردی*

آقا جلال الدّین بت شکن فرزند آخوند ملّا محمّد حسین بن آخوند ملّا محمّد ابراهیم دهکردی، از علمای اواخر دوره قاجاریه. وی سالها در نجف اشرف به تحصیل مشغول بوده و از محضر علمای بزرگ آن دیار خصوصاً آخوند ملّا محمّد کاظم خراسانی بهره گرفت. او از طرفداران مشروطیت ایران بود و به منظور مبارزه با استبداد به زادگاه خود دهکرد (شهرکرد فعلی) مراجعت نمود.

او حامی مظلومان و مخالف خوانین و زورگویان بود. مخالفینش که منافع خود را در خطر دیدند عده ای از عوام الناس و مردم جاهل را تحریک کردند و به دروغ مدعی شدند آقا جلال الدّین قصد اعزام جوانان آنها را به خدمت اجباری (نظام وظیفه) دارد لذا آن جماعت فریب خورده در سال ۱۳۰۶ش به منزل او هجوم برده و او را شهید کردند. پیکر او در جوار امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون در دهکرد و در جوار جدش ملّا محمّد ابراهیم دفن شد. (۲)

۱- یادداشت های آقای حاج علی اسحاقی، با تشکر از آقای حسن مظاهری.

۲- شناخت سرزمین چهارمحال، ج، ص ۶۱۷.

سید جلال الدین طاهری*

سید جلال الدین طاهری فرزند سید عبدالخالق، در سال ۱۳۰۴ ش در محله حسین آباد اصفهان متولد شد. او از اعقاب عالم جلیل القدر سید محمد میرلوحی سبزواری اصفهانی است. در اصفهان تحصیلات ابتدائی را طی نموده و وارد دبیرستان صارمیه شد و از آنجا دیپلم گرفت. سپس دروس مقدماتی و سطح را در آقایان شیخ احمد فیاض سدهی و سید جواد غروی در حوزه علمیه اصفهان فراگرفت. در سال ۱۳۲۵ ش به قم رفت و از درس حضرات آیات سید محمد تقی خوانساری، حاج آقا حسین بروجردی، سید محمد محقق داماد، امام خمینی و شیخ محمدعلی اراکی بهره گرفت.

فعالیت های سیاسی خود را در حمایت از نهضت امام خمینی از سال ۱۳۴۲ ش آغاز کرد و پس از بازگشت به اصفهان در راه تبلیغ اهداف انقلاب به فعالیت پرداخت و از سال ۱۳۵۱ ش نماز جمعه را در اصفهان اقامه نمود که با کارشکنی ها و ممانعت های مأموران رژیم پهلوی روبرو گردید.

او بارها توسط ساواک دستگیر و زندانی شده و مورد شکنجه های سخت و طاقت فرسا قرار گرفت و سپس به مهاباد تبعید شد. ولی پس از بازگشت به اصفهان بار دیگر نماز جمعه را برپا نمود و به سخنرانی های انقلابی و افشاگرانه علیه رژیم شاه ادامه داد. مأموران رژیم در ۱۰ مرداد ۱۳۵۷ ش او را دستگیر و زندانی کردند که باعث قیام تاریخی مردم اصفهان و تحصن آنان در مقابل منزل مرحوم آیه الله خادمی و شهادت جمعی از آنان و اعلام حکومت نظامی در اصفهان گردید.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی وی به عنوان نماینده امام خمینی در استان اصفهان و امام جمعه اصفهان منصوب شد. و چندین دوره نیز از طرف مردم اصفهان به نمایندگی مجلس خبرگان برگزیده شد. در جریان جنگ ایران و عراق (۱۳۵۹-۶۷ ش) برای پشتیبانی و حمایت از رزمندگان و کمک به جبهه های نبرد فعالیت های فراوانی انجام داد و فرزند جوانش علی طاهری در سال ۱۳۵۹ ش در منطقه چزابه به شهادت رسید و

مفقود الاثر گردید.

او سالهای متمادی در حوزه علمیه اصفهان خصوصاً مدرسه چهارباغ و مدرسه صدر بازار به تدریس خارج فقه و اصول مشغول بود و اکنون چند سالی است که از امامت جمعه اصفهان کناره گیری نموده است. (۱)

از آثار ایشان «المحاضرات مباحث فی اصول الفقه» که تقریرات درس استادش مرحوم محقق داماد است در ۳ جلد به چاپ رسیده است.

سید جلال الدین فارقلیطی

سید جلال الدین فارقلیطی بن سید فخرالدین موسوی خوانساری بن سید رضا بن حسن بن ابوالقاسم جعفر بن حسین بن قاسم بن محب الله موسوی.

عالم فاضل. در اصفهان نزد علمای این شهر خصوصاً آقا شیخ محمد رضا نجفی به تحصیل پرداخت. در دوره اختناق رضا خان به اجبار ترک لباس گفت امّا دست از تحصیل و طلب علم برنداشت و پس از طی شدن دوره اختناق مجدداً لباس روحانیت را در بر کرد. او ضمن اشتغال به کسب و کار (ساعت سازی) همچنان در خدمت بزرگان تلمذ می کرد و از راه منبر و موعظه نیز مردم را ارشاد می نمود. [سرانجام در ۱۲ بهمن ۱۳۴۷ ش وفات یافت. او در تکیه جهانگیر خان قشقائی در تخت فولاد، جنب مزار پدر خود مدفون گردید. (۲)]

سید جلال الدین شریعتی زفره ای*

سید جلال الدین شریعتی ابن سید مرتضی طباطبائی زفره ای، عالم فاضل، در سال ۱۲۹۹ ش در روستای «زفره» از توابع کوهپایه اصفهان متولد شد. مقدمات علوم را از

۱- دانشنامه ائمه جمعه کشور، ج ۱، صص ۵۵۳ و ۵۵۴؛ انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک (اسناد اصفهان)، ج ۱، ص ۲۰۲؛ مقدمه محاضرات.

۲- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۳۰۰.

پدر و نیز شیخ حسن جناب فرا گرفت. سپس در درس علمای عالیقدر اصفهان همچون شیخ محمد جواد فریدنی، شیخ هبه الله هرنندی، شیخ محمد علی عالم حبیب آبادی، سید محمد باقر سدهی، سید علی اصغر برزانی، شیخ احمد فیاض، حاج آقا حسین خادمی و حاج آقا رحیم ارباب حاضر شد و کسب فیض نمود.

ایشان در مسجد صاحب الزمان در محله دردشت و مسجد شجره در خیابان شاه عباس خاکی [شریف واقفی فعلی] اقامه جماعت می نمود و گاهی نیز به زادگاه خود رفته و در حل مشکلات مردم آنجا سعی و کوشا بود. سرانجام در ۱۶ محرم الحرام ۱۴۲۱ق برابر با دوم اردیبهشت ۱۳۷۹ش وفات یافت. (۱)

میرزا جلال الدین روضاتی

آقا میرزا جلال الدین روضاتی ابن آقا میرزا مسیح بن میرزا محمد باقر موسوی چهارسوقی (صاحب روضات الجنات)، عالم فاضل. در سال ۱۲۸۳ق در اصفهان متولد شد و در خدمت پدر و عم بزرگوارش [و برخی از علمای اصفهان] به تحصیل پرداخته و به مراتب عالی علم و فضیلت نائل شد و [از جد عالی مقام خود صاحب روضات و برادر ایشان میرزا هاشم چهارسوقی اجازه روایت و از سید ابوالحسن مدیسه ای اصفهانی مرجع عالیقدر تقلید اجازه در امور حسبه دریافت نمود.

او عالمی وارسته و بی ریا و زاهد و تارک دنیا بود. در سال ۱۳۵۶ق فرزند برومندش آقا میرزا محمد هاشم در شط کوفه غرق شد و پدر را غریق محنت و درد جانکاه فراق نمود و در ضمن آن به امراض گوناگون مبتلا شده و عاقبت در بیمارستان بستری شده و تن به عمل جراحی داده و دو روز بعد از عمل [در ۱۶ رمضان ۱۳۶۰ق وفات یافته و پیکرش به تخت فولاد حمل و در بقعه نیای بزرگوارش صاحب روضات در تخت فولاد مدفون گردید.

۱- یادداشت های محقق و نویسنده ارجمند آقای محمد حسن رجائی زفره ای.

مرحوم میرزا حسن چهارسوقی مادّه تاریخ وفات او را چنین سروده است:

یکی آمد برون و گفت چنین

«شد بخلد برین جلال الدّین»

۱-۱۳۶۱=۱۳۶۰

صاحب عنوان انواع خطوط خصوصاً نسخ را خوش می نوشته و برخی از کتابها را کتابت نموده است. وی یک سلسله مطالب منبری هم در سه چهار جلد و مجموعه بزرگ و کوچک به رشته تحریر کشیده و کتابی در «شرح حال شیطان» در ۴ ذیحجه ۱۳۰۶ ق استنساخ نموده که ظاهراً از تألیفات اوست. (۱)

سید جلال الدّین فقیه ایمانی*

سید جلال الدّین فقیه ایمانی فرزند حاج سید مصطفی، عالم جلیل. در سال ۱۳۱۱ ش متولّد شد. تحصیلات حوزوی را نزد حضرات آیات شیخ حیدر علی صلواتی، شیخ یحیی فقیه ایمانی، شیخ فضل الله ذو علم و شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، انجام داد و برای تکمیل آن به قم رفته و از علمای اعلام و آیات عظام شیخ مرتضی حائری، سلطانی، علامه طباطبائی، بروجردی و گلپایگانی کسب فیض نمود سپس به نجف اشرف عزیمت نموده و از درس آیات عظام حکیم، شیخ حسین حلّی و حاج سید ابوالقاسم خوئی بهره گرفت. او در ۲۸ سالگی به افتخار مصاهرت مرحوم خوئی نائل آمده و پس از مراجعت به اصفهان، نمایندگی ایشان را در اصفهان برعهده گرفت.

وی در بسیاری از فعالیت های خیریه شرکت داشته و خدمات ارزنده ای به اسلام و مسلمین نموده است که از آن جمله است: احداث دو باب مدرسه علمیه در مشهد مقدّس، تأسیس شهرک مدینه العلم به نام مرحوم آیت الله خوئی در شهر مقدس قم. او سرانجام در اواخر ماه ذی الحجه الحرام سال ۱۴۲۸ ق در تهران وفات کرد و در مسجد

۱- زندگانی آیت الله چهارسوقی، صص ۱۶ و ۱۷؛ مکارم الآثار، ج ۷، صص ۲۵۰۳-۲۴۹۳؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۴۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۹.

طباطبائی قم در جوار همسرش حاجیه خانم مریم خوئی دفن شد. رحمہاللہ علیہما.

جلال الدین همائی

استاد جلال الدین همائی بن میرزا ابوالقاسم محمد نصیر طرب بن رضا قلی (محمد رضا) همای شیرازی، از دانشمندان عالیقدر معاصر. شاعر، خوشنویس، مورخ، ادیب و دانشمند جامع، در اول رمضان ۱۳۱۷ق در خانواده ای اهل هنر و ادب در محله پاقلعه اصفهان متولد شد. از کودکی نزد مادر قرآن و ادعیه و گلستان و اشعار حافظ را فرا گرفت. سپس در مکتب خانه تحصیل کرد و مدتی شاگرد میرزا عبدالغفار پاقلعه ای بود. در سال ۱۳۲۶ق به مدرسه حقایق و سال بعد به مدرسه قدسیه رفت و در همان زمان نزد ملا محمد تقی کاتب به مشق خط پرداخت.

در اواخر سال ۱۳۲۸ق به مدرسه نیم آورد رفت و نزد علمای عالیقدر همچون حاج سید محمد کاظم کرونئی، آخوند ملا عبدالکریم گری، آقا میرزا احمد اصفهانی، آقا سید محمد باقر درچه ای، آقا شیخ محمد حکیم خراسانی، شیخ اسدالله قمشه ای، ملا عبدالجواد آدینه ای، میرسید علی جناب، میرزا علی آقا شیرازی، میرزا ابوالقاسم ناصر حکمت و حاج آقا رحیم ارباب در فقه، اصول ادبیات عرب، منطق، فلسفه، هیأت، ریاضی، طب، اخلاق، کلام و حدیث به تحصیل پرداخته و در هر کدام از این رشته ها مهارتی به سزا یافت.

در این سالها او با تنگدستی و قناعت روزگار را سپری ساخت و در مدارس حوزه علمیه اصفهان تدریس نمود. مدتی نیز در مدارس جدید مانند مدرسه قدسیه و دبیرستان صارمیه تدریس کرد. در سال ۱۳۰۷ش به تهران آمد و به استخدام وزارت معارف درآمد. و از سال ۱۳۱۰ به تدریس در دبیرستان دارالفنون و دبیرستان شرف و دبیرستان نظام و دانشکده افسری پرداخت و کم کم در دانشگاه تدریس کرد. ابتدا در دانشکده حقوق و سپس دانشکده ادبیات دانشگاه تهران تدریس نمود تا اینکه در سال ۱۳۴۵ش بازنشسته شد ولی به تدریس ادامه داد.

در طول این سالها استاد همایی از آموختن و تحقیق و تألیف باز نایستاد و دهها مقاله و کتاب و رساله تحقیقی و ارزنده پدید آورد.

همایی چون بزرگان خاندان خود خط خوشی داشت و در شعر صاحب قریحه ای پویا و استعدادی قابل تحسین بود و در شعر «سنا» تخلص می کرد. نمونه هایی از اشعار دوران جوانی او در سال ۱۳۴۲ق در کتاب «دانشنامه» که مرحوم الفت آن را گردآوری نموده، به طبع رسیده است. همچنین او به زادگاه خود علاقه فراوان داشت و از هر فرصتی برای گردآوری اطلاعات و تألیف مقاله و کتاب درباره تاریخ، فرهنگ و هنر اصفهان استفاده می کرد.

سرانجام در ۶ رمضان ۱۴۰۰ق در تهران وفات یافته و حسب وصیت ایشان جنازه به اصفهان حمل و در قبرستان لسان الارض واقع در تخت فولاد به خاک سپرده شد. خود او در آخرین روزهای زندگی ماده تاریخ فوت خود را چنین سرود:

سنا جلال همایی بگوش غیب نیش

ندای ارجعی از بام عرش چون بشنفت

شکفته گشت به لئیک و بهر تاریخش

«ز آشیانه تن شد رها همایی» گفت

او علاوه بر مقالات فراوان و همکاری در تدوین کتابهای درسی تألیفات فراوانی را از خود به جای نهاد از جمله:

۱. «تاریخ ادبیات ایران» ۲. «غزالی نامه» ۳. «خیامی نامه» ۴. «تفسیر مثنوی مولوی، داستان قلعه ذات الصور یا دژ هوش رُبا» ۵.
- «فنون بلاغت و صناعات ادبی» ۶. «مولوی نامه یا مولوی چه می گوید؟» ۷. «مختاری نامه» که در مقدمه دیوان عثمان مختاری به طبع رسیده است. ۸. «رساله در احوال سروش اصفهانی» که در مقدمه دیوان او به طبع رسیده است. ۹. «اسرار و آثار واقعه کربلا» ۱۰. «تصوف در اسلام» ۱۱. «تاریخ علوم اسلامی» ۱۲. «دیوان سنا» ۱۳. «شعوبیه» ۱۴. «تاریخ اصفهان» که تاکنون سه جلد از آن به چاپ رسیده است. ۱۵. «تعلیقات بر مجمع الفصحاء» ۱۶. تصحیح و مقدمه «مثنوی ولدنامه» ۱۷. «تصحیح و مقدمه کتاب التفهیم» ۱۸. «تصحیح و مقدمه نصیحه الملوک» ۱۹. «تصحیح و مقدمه منتخب اخلاق ناصری»

۲۰. تصحیح و مقدمه «مصباح الکفایه و مفتاح الکفایه» ۲۱. «تصحیح و مقدمه کنوز المغرمین» در علوم غریبه ۲۲. «تصحیح و مقدمه نصوص الخصوص فی شرح الفصوص» ۲۳. «مقدمه دیوان طرب» ۲۴. «مقدمه برگزیده دیوان سه شاعر اصفهان» ۲۵. «تصحیح و مقدمه طرب خانه» خیام ۲۶. «تصحیح و مقدمه معیار العقول در فن جراثقال» که همگی به چاپ رسیده اند.

۲۷. «ابوریحان نامه» ۲۸. «تاریخ ادوار فقه اسلامی» ۲۹. «قواعد فارسی» ۳۰. «آسمان و زمین در فن هیأت» ۳۱. «دستور و قواعد فارسی» ۳۲. «ترجمه اشارات» ابن سینا ۳۳. «شرح احوال و بررسی افکار و عقائد خواجه نصیرالدین طوسی» ۳۴. «تصحیح دیوان ازرقی» ۳۵. «شرح مشکلات اشعار مثنوی مولوی» ۳۶. «فلسفه شرق» ۳۷. «دوره مفصّل معانی و بیان و بدیع و عروض و قافیه» ۳۸. «رساله در طریق محاسبات نجومی» ۳۹. «دنباله تاریخ ادبیات ایران»

که هنوز به چاپ نرسیده است. (۱)

جلال الدین جابری

جلال الدین جابری، از رجال و بزرگان دستگاه ترکمانان بوده و چندی وزارت آنان را بر عهده داشته و معاصر سلطان الوند بهادر بوده و از اسخیا و اختیار زمان خود به شمار می رفته است. (۲)

۱- همائی نامه: اغلب صفحات؛ کارنامه همائی: اغلب صفحات؛ پایان شب سخن سرائی: اغلب صفحات؛ دانشنامه (الفت)، ص ۱؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۲۵۰-۲۴۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۸۵؛ سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۳، ص ۱۸۰۷؛ دولت دیدار، صص ۲۹۷-۲۰۰؛ ادبیات معاصر، ص ۵۸؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۰۵؛ دانشمندان و سخن سرایان فارس، ج ۳، صص ۱۹۸-۱۹۵؛ اشعار ملی و میهنی از سخنوران معاصر ایران، صص ۹۲-۸۸.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۳.

شیخ جلال الدین ریزی*

شیخ جلال الدین ریزی، عالم فاضل، در قصبه «ریز» [زرین شهر] در لنجان اصفهان متولد شده و تحصیلات خود را در اصفهان نزد آخوند ملا محمد حسین فشارکی و میرزا احمد مدرس و دیگران انجام داد و به زادگاه خود بازگشت و به تبلیغ و ترویج دین مشغول شد و در آن سامان مرجع حلّ و فصل مشکلات مردم بود. سرانجام در اواسط قرن چهاردهم هجری شمسی وفات یافت.

جلال الدین صفائی اصفهانی

جلال الدین اصفهانی متخلص به «صفائی» شاعر ادیب، از سخنوران قرن دهم هجری، ساکن اصفهان(۱).

سید جلال الدین فرزانه شهرکردی

سید جلال الدین فرزانه شهرکردی، شاعر معاصر، در شهرکرد به تدریس در دبیرستانها مشغول بود. در انواع فنون سخن قادر و در سرودن شعر مهارت به سزایی داشت و در حدود ۱۳۲۷ش وفات یافت. این بیت از اوست:

چشم حریص سیر نگرده به روزگار

آری پر آب چاه ز شبنم نمی شود(۲)

جلال الدین میرمیران

جلال الدین میرمیران، در سال ۷۵۴ق کلاتر اصفهان بوده.(۳) [و در سال ۷۵۷ق به شیخ ابواسحاق اینجو پناه داد، اما امیر مبارز الدین اصفهان را محاصره کرد و موفق به تسخیر آن شد و شیخ ابواسحاق را دستگیر و به شیراز فرستاد تا اینکه در سال ۷۵۸ق

۱- تذکره غنی، ص ۸۱.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۵۱ و ۳۵۲.

۳- تاریخ اصفهان و ری، ص ۱۵۴.

در میدان سعادت شیراز او را به قتل رساندند.^(۱)

دکتر جلیل دوستخواه*

دکتر جلیل دوستخواه فرزند محمد حسین، در سال ۱۳۱۲ش در اصفهان متولد شد و پس از طی تحصیلات ابتدائی و متوسطه، در دانشگاه تهران در رشته زبان و ادبیات فارسی به ادامه تحصیل پرداخت و موفق به اخذ درجه دکترا گردید. او تا سال ۱۳۶۰ش به تدریس در دانشگاه اصفهان و دانشگاه جندی شاپور اهواز مشغول بود پس از آن از ایران مهاجرت کرد و از سال ۱۳۷۰ش در استرالیا مقیم شده و به تدریس زبان و ادبیات فارسی در دانشگاههای آن کشور مشغول شد. وی از دانشمندان، محققان و ادبای پرکار اصفهانی است که عمده وقت خود را صرف تحقیق درباره شاهنامه و فرهنگ و ادبیات ایران پیش از اسلام نموده است. کتابهای زیر از تألیفات و ترجمه های اوست:

۱. «همالیا» برگزیده شعرهای ۱۵ تن از شاعران اردو زبان هند و پاکستان. ۲. «اوستا، نامه مینوی آیین زرتشت» ۳. ترجمه «آفرینش رستاخیز»: پژوهشی معنی شناسی در ساخت جهان بینی قرآنی، نوشته: «شیناماکینو» ۴. اوستا کهن ترین سرودها و متن های ایران» ۵. «داستان رستم و سهراب» به روایات نقالان ۶. ترجمه «پژوهشی در شاهنامه» تألیف: «گویاجی» ۷. «حماسه ایران» ۸. «اندر بلای سخت» (گزارش سفر به تاجیکستان، که در مجله بخارا چاپ شده است). ۹. «ایران شناخت» ۱۰. «گزارش هفت خوان رستم» ۱۱. «رهیافتی به متن های اوستائی» ۱۲. «فرهنگ فارسی اصفهانی»^(۲)

۱- دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۵، صص ۱۶۲ و ۱۶۳ و منابع دیگر.

۲- نشریه «کتاب هفته»، شماره ۳۶، شنبه اول دی ۱۳۸۰، ص ۲۳.

جلیل گلریز خاتمی*

استاد جلیل گلریز خاتمی، هنرمند معاصر، در هنر خاتم سازی زبردست بوده و از اساتید زبده این هنر در اصفهان به شمار می رفت. وی در دوّم تیرماه ۱۳۷۶ش بدرود حیات گفته و در باغ رضوان (گورستان جدید اصفهان)، در قطعه نام آوران به خاک سپرده شد.

جمال اصفهانی

جمال بن ملّا اصفهانی، از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری. از آثارش کتابت نسخه ای است از کتاب «صحیفه سجاده» که از کتابت آن به خط نسخ در سال ۱۰۴۱ق فراغت حاصل نموده است کتاب به شماره ۱۱۹۵ در کتابخانه وزیری یزد موجود است. (۱)

جمال جناب پور

جمال جناب پور ابن آقا شیخ حسن معلّم، از شعرای معاصر اصفهان. وی مدتی روزنامه سعادت اصفهان را منتشر کرد و در شعر «جناب» تخلص می نمود.

از اوست:

عالمی محو جمال تو و این بس عجب است

روی نادیده دل اندرغم عشقت ز چه روست

نچمد پیش قدت سرو خرامان در باغ

راست چون قامت دلجوی تو اندر لب جوست (۲)

۱- فهرست وزیری، ج ۳، ص ۸۹۱.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۴۴ و ۱۴۵.

جمال خادم

جمال خادم، وی در قرن نهم هجری می زیسته و خادم مقبره شیخ محمد بن یوسف بوده و در سال ۸۸۰ ه.ق به امر اوزون حسن آق قویونلو متصدی تجدید و تعمیر صفه صاحب در مسجد جامع اصفهان شده است. (۱)

جمال ساعد نقنه ای

جمال خلیل زاده نقنه ای متخلص به «ساعد» شاعر ادیب معاصر، از اهالی قریه «نقنه» در حوالی بروجن است، دارای طبعی متوسط می باشد. گاهی شعر می گوید.

از اوست:

مران اسب ای برادر گر به دست آری تو میدانی

مشو غزه اگر گوئی خورد ناگه به چو گانی

چو اسکندر شود گر عالمی در زیر فرمانت

بجو آب حیات از قوت بازو به آسانی

بشر را دانش و فکر پاک و عقل دوراندیش

به جاها می رساند رو برون از فکر انسانی

قناعت شرط انسان است زیرا گر طمع افتاد

بسی تیغ از کف سردار و افسرهای سلطانی

گرت رای نکوئی ست رو اندر پی نیکان

بنه دائم بدی را بر بدان باشد به ارزانی

دلا دائم چو دُر در گوش خود کن پند ساعد را

که هر کس رفت از این ره نیست در کارش پشیمانی

جمال الدین ایبه سمیرمی

جمال الدین ایبه سمیرمی چاشنی گیر، از امراء عهد اتابکان در اصفهان بوده، در سال ۵۸۴ به جهت استبدادی که از او سر می زد به دستور طغرل به قتل رسید. (۱)

سید جمال الدین اصفهانی

سید جمال الدین اصفهانی، عارف سالک، از خواصّ مریدان شیخ صدرالدین موسی اردبیلی (متوفی دوشنبه ۱۲ محرم ۷۳۵ق) بوده و بر حسب وصیت شیخ، متصدی تغسیل، تکفین و تدفین او بوده است. (۲)

جمال الدین اعتماد الکتاب اصفهانی

جمال الدین اعتماد الکتاب بن ابی طالب اصفهانی، عالم فاضل [خوشنویس هنرمند] قرن چهاردهم هجری. [ظاهراً در تهران ساکن بوده و خط نسخ را خوش می نوشت].

از آثار او کتابت نسخه ای است از کتاب «سما المقال» در علم رجال، تألیف میرزا ابوالهدی فرزند میرزا ابوالمعالی کلباسی که در شعبان سال ۱۳۱۹ق کتابت آن پایان یافته است. نسخه به شماره ۳۴۸۵ در کتابخانه ملی ملک در تهران موجود است. (۳)

همچنین نسخه ای از کتاب «الارشاد فی احوال الصاحب بن عباد» تألیف ابوالقاسم احمد قهپائی را به خط نسخ در ۱۰ صفر ۱۳۵۲ق کتابت نموده و در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۴)

۱- مجله یادگار، سال اول، شماره ۴، ص ۶۶.

۲- روضات الجنان، صص ۲۶۷ و ۲۶۹؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۶.

۳- فهرست ملک، ص ۳۷۳.

۴- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۷۸.

میرزا جمال الدین کلباسی

حاج میرزا جمال الدین کلباسی بن میرزا ابوالمعالی (محمّد) بن حاج محمّد ابراهیم کلباسی، عالم فاضل و زاهد متقی [در حدود ۱۲۷۳ق در اصفهان متولد شد] اغلب تحصیلات او در فقه و اصول، ادبیات و رجال نزد پدر دانشمندش صورت گرفته است و اجازه حدیث از پدر اخذ نموده است. [همچنین از میرزا محمّد هاشم چهارسوقی نیز اجازه دریافت نموده است.

پس از وفات پدر به همراه برادرش میرزا ابوالهدی به عتبات عالیات رفته و نزد آخوند خراسانی و آقا سید محمّد کاظم طباطبائی یزدی استفاده نمود و از آن دو بزرگوار نیز اجازه گرفت. در این ایام مدتی در نجف اشرف به تدریس پرداخته و در سال ۱۳۴۰ق به اصفهان مراجعت نموده و حوزه تدریس و تعلیم را برپاداشت.

وی علاوه بر تبخّر در علوم مختلف در نجوم نیز مهارت داشته و آن را تدریس می نموده است. [در مدّت عمر دقیقه ای از تألیف و تدریس و عبادت غافل نبود. در مسجد جوگو (جوگی) اقامه جماعت می فرمود و نماز ایشان از زیاده ترین جماعات اصفهان محسوب می شد.

سرانجام در شب ۱۷ رمضان المبارک سال ۱۳۵۰ق وفات یافته و جنب پدر در بقعه میرزا ابوالمعالی واقع در تخت فولاد مدفون شد. کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «تلخیص الهیئه» [۲]. «شرح کفایه الاصول» [۳]. «کتابی در اصول فقه» از باب انسداد تا اواسط استصحاب [۴]. «رساله در صلوه مسافر» [۱]

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۴۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۲۲۰ و ۲۲۱؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۰۸؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۱۹۸؛ مشاهیر مزار علّامه ابوالمعالی کلباسی، صص ۱۰۹-۱۰۳؛ اجازه الکبیره، ص ۳۵.

شیخ جمال الدین نجفی

حاج شیخ جمال الدین بن شیخ محمد باقر نجفی بن شیخ محمد تقی رازی. عالم جلیل و فقیه مجاهد، از علمای بزرگ قرن چهاردهم هجری. مادرش از سادات اخوی تهران بوده و خود او در سال ۱۲۸۴ق در اصفهان متولد شده و پس از تحصیل نزد پدر دانشمند خود و دو برادرش آقانجفی و حاج شیخ محمدعلی در سال ۱۳۰۸ به عتبات عالیات مهاجرت نموده و نزد آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، میرزا حبیب الله رشتی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی به کسب فیض پرداخته و به اجتهاد نائل آمد و در سال ۱۳۱۳ق به اصفهان بازگشته و در مسجد شیخ لطف الله به اقامه جماعت پرداخته و محضر قضاوت و رفع مرافعات را برپاداشت و به تدریس مشغول شد.

او در قضایای مشروطیت به همراه برادرش حاج آقا نورالله همراه و به وظایف شرعی خود مشغول بود، و پس از به توپ بسته شدن مجلس شورای ملی به دستور محمد علی شاه و برجیدن بساط مشروطه و مخالفت علمای نجف اشرف با اقدامات مستبدانه محمد علی شاه، آقا جمال الدین و دو برادرش آقانجفی و حاج آقا نورالله علیه حکومت استبداد اعلامیه صادر نموده و مردم را به مخالفت با استبداد فراخواندند.

هنگامی که جنگ جهانی اول آغاز شد و روسها و انگلیسی ها کشور را به اشغال خود درآوردند، و اصفهان نیز صحنه تاخت و تاز روسها شد، منزل او محل مراجعه مردم و تظلم خواهی بود. به این خاطر سربازان روسی به منزل او ریخته او را به اجبار به تهران تبعید ساختند. مردم تهران از او استقبال گرمی کردند و روز به روز به شهرت و عظمت او افزوده شد. وی در مسجد سید عزیزالله تهران اقامه جماعت می نمود و به تدریس می پرداخت و برخی اوقات به منبر می رفت و مردم را موعظه و ارشاد می نمود.

حاج آقا جمال الدین نجفی در اوایل ظهور رضاخان منویات و اهداف ضد اسلامی او را دریافته و با آن به مخالفت پرداخت. در قضایای جمهوری، در کنار شهید سید حسن مدرس به مخالفت با جمهوری خواهی رضاخان برخاست و مردم را علیه آن بسیج نمود.

پس از آنکه در سال ۱۳۵۲ق مجلس شورای ملی قانونی را تصویب نمود که مطابق

با آن سن قانونی ازدواج برای دختران ۱۸ و پسران ۲۰ سال تعیین شده بود، حاج آقا جمال آن را خلاف شرع دانسته و علناً به مخالفت با آن پرداخت. لذا به اصفهان تبعید شده و در منزل خود در اصفهان تحت نظر مأمورین حکومت قرار گرفت.

در دو سال آخر زندگی به اقامه جماعت در مسجد شیخ لطف الله و برگزاری مراسم دعای کمیل در تخت فولاد می پرداخت. او سرانجام در شب یکشنبه ۲۵ جمادی الاولی سال ۱۳۵۴ق در اصفهان وفات یافت و در بین مردم شایع شد که او را مسموم ساخته اند. پیکر او به تخت فولاد تشییع شده و در تکیه مادر شاهزاده، جنب مزار جد اعلاى خود شیخ محمد تقی رازی مدفون شد. میرزا حسن خان جابری انصاری ماده تاریخ وفات او را چنین یافته است:

سر از جنت برون آورد گفتا خود به تاریخش

«جمال دین ز حق دیده جمال و رفته در مینو»

و مرحوم معلم حبیب آبادی نیز مرثیه ای در وفات او سروده و مصرع «جمال الدین بجنت رفت ناگه» را ماده تاریخ فوت او یافته است.

کتب زیر از تألیفات ایشان است:

۱. «حاشیه بر انیس المقلدین» رساله علمیه مرحوم سید اسماعیل صدر که در سال ۱۳۲۹ق چاپ سنگی شده است. ۲. «رساله در دماء ثلاثه، صیغ عقود، نکاح، متعه و تحلیل» که ضمیمه «انیس المقلدین» که توسط یکی از شاگردانش حاج شیخ احمد کتابفروش تهرانی از کتاب «نجات الشیعه» صاحب عنوان استخراج و به طبع رسیده است. ۳. «نجات الشیعه فی احکام الشریعه» (۱)

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۵۱ و ۴۵۲؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۸۵-۶۸؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۳؛ گلشن اهل سلوک، صص ۱۱۱-۹۲؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، صص ۱۵۴ و ۱۵۵؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۶؛ نسب نامه الفت، خطی؛ مکارم الآثار، ج ۷، صص ۲۶۱۹-۲۶۱۳؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۲۰۲-۲۰۰؛ زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱، صص ۱۹۱-۱۹۰؛ گنجینه دانشمندان، ج ۳، صص ۲۳۵ و ۲۳۶.

سید جمال الدین صهری

حاج سید جمال الدین صهری بن حاج سید جعفر میردامادی سدهی، عالم فاضل و واعظ کامل در سال ۱۳۲۱ق در قریه «ورنوسفادران» سده مارین [خمینی شهر فعلی] متولد گردیده و پس از تحصیل علوم مقدماتی در اصفهان نزد حاج آقا رحیم ارباب، میر سید علی نجف آبادی، آقا سید محمد نجف آبادی، میرزا احمد مدرس و شیخ محمد حکیم خراسانی به کسب فیض پرداخت سپس جهت ارشاد و هدایت مردم به منبر رفته و الحق واعظی بلیغ و شیرین بیان بود و چون به آن چه می گفت، خود معتقد بود، بیانش بیشتر مؤثر واقع می شد. سالها در خوزستان ساکن و در اواخر به اصفهان مراجعت نموده، محبوبیتی غریب داشت و مورد احترام و اکرام عموم طبقات بالاخص علماء و خطباء بود. وی دهها مسجد و مدرسه بنا کرد و در رفع مشکلات مردم اهتمام بسیار داشت.

او در دوره های ۱۶ و ۱۷ مجلس شورای ملی از اصفهان کاندیدا شد ولی موفق به راه یابی به مجلس نگردید.

سرانجام در پنج شنه ۷ ربیع الثانی ۱۳۸۸ق وفات یافته، جنازه روز جمعه با تجلیل کامل و مشایعت عموم طبقات بر سر دست به سده [خمینی شهر] منتقل شده، در مقبره خانوادگی جنب پدر در قبرستان ورنوسفادران مدفون گردید.

رساله ای بنام «منتخب النخبه فی شرح دعاء الندبه» از او به طبع رسیده است و در شعر طبع روانی داشته و دیوان و قصاید و غزلیاتش به نام «الفین صهری» است و به طبع نرسیده است.

این شعر از اوست:

صبا گر بگذری بر ساقی گلرنگ فام ما

ببر از راه احسان نزد آن مهوش پیام ما

به آن خورشید طلعت گو به پایان رفت شام ما

بیا در بزم و پر کن از می مقصود ما

جهان بر کام باشد کن می عشرت به کام ما

زنی تا کی مخالف با مطربا شهناز را دم زن

همایون طالع ما را گهی زیر و گهی بم زن

حجازی می رسد اکنون عراق و ترک بر هم زن

به دشت حاجیانی بانگ جاءالحق به عالم زن

که گردون بر زد اکنون سکه شاهی به نام ما(۱)

شیخ جمال الدین خوانساری

حاج آقا جمال الدین بن حاج آقا جلال الدین بن ملا محمدحسین بن ملا علی اکبر بن ملا محمدابراهیم خوانساری اصفهانی.

عالم فاضل جلیل در حدود سال ۱۳۰۰ق متولد شده و در اصفهان تحصیل نموده و سپس در مدرسه میرزا حسین تدریس نموده و نماز جماعت را در مسجد میرزا باقر اقامه نمود.

و سرانجام در ۸ ذیحجه الحرام سال ۱۳۹۱ق وفات یافته و در اطاق جنوبی تکیه گلزار در تخت فولاد مدفون شد.

وی عالمی خلیق و خدمتگزار علم و دانش و آخرین فرد روحانی از این خاندان بود.(۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۲۰-۳۱۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۵۲ و ۴۵۳؛ خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۳۰۹-۳۰۷.

۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۸۰.

میرزا جمال الدین معارف پرور

میرزا جمال الدین معارف پرور ابن حاج شیخ محمدحسین کتابفروش، فاضل ادیب، ساکن تهران و متوفی در آن شهر و مدفون در جنب بقعه ملا محمد کتابفروش در تخت فولاد اصفهان. (۱)

سید جمال الدین میردامادی

حاج سید جمال الدین میردامادی بن سید حیدرعلی خوزانی، عالم فاضل محقق. در سال ۱۳۲۳ق در اصفهان متولد شده و پس از تحصیل مقدمات، نزد علمای اصفهان به تحصیل پرداخت سپس حسب توصیه آخوند ملا محمدحسین فشارکی متصدی دفتر ازدواج و طلاق در اصفهان شد و پس از انتقال به تهران به اداره این دفتر ادامه داد.

به اهتمام ایشان کتاب لطائف غیبیه تألیف سید احمد علوی عاملی (جد اعلای ایشان) به طبع رسیده و در مقدمه مفصل آن رساله ای مفرد در شرح احوال رجال خاندان میردامادی به قلم صاحب عنوان درج گردیده است.

سید جمال الدین اشرف الواعظین

سید جمال الدین بهشتی ملقب به «اشرف الواعظین» فرزند سید حسن، عالم فاضل، واعظ کامل. [از مشاهیر خطبای اهل منبر و پیش نماز مسجد جوی شاه در محله لبنان اصفهان بوده است.]

در ۲۹ رجب ۱۳۸۳ق وفات یافته و در تکیه زرگرها واقع در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ وفات او را شاعر توانا آقای فضل الله اعتمادی خوئی متخلص به «برنا» چنین سروده است:

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۹۷ و ۱۹۸.

زد رقم سال فوت او «برنا»

«اشرف کائنات از وی شاد»^(۱)

جمال الدین قدسی

جمال الدین بن عبدالحسین قدسی بن محمدعلی خوشنویس اصفهانی شاعر و ادیب دانشمند معاصر، در شب هشتم رمضان سال ۱۳۱۵ق در اصفهان متولد شده و تحصیلات خویش را ابتدا در مدرسه باقریه و قدسیه انجام داده و سپس در مدارس قدیمه نزد شیخ علی مدرس یزدی، شیخ محمد حکیم خراسانی و شیخ محمدباقر الفت به تحصیل علوم دینی پرداخت و از سال ۱۳۰۳ش به خدمت فرهنگ درآمده و به تدریس در دبیرستان های اصفهان مشغول شد.

پس از فوت پدر ریاست مدرسه قدسیه را بر عهده گرفت و هم چنین چندین سال در دبیرستان ادب به تدریس پرداخت. سرانجام [در ۱۵ آبان ۱۳۵۳ش] وفات یافته و در صحن تکیه تویسرکانی (غرب بقعه) در تخت فولاد مدفون شد. وی کمتر شعر می گفت و اشعارش اغلب ماده تاریخ است. [ماده تاریخ فوت او را شاعر معاصر مجتبی کیوان چنین سروده است:

نوشت خامه «کیوان» به سال تاریخش

جمال قدسی گشوده پر بگلشن قدس»]

۱۳۵۳

به همت او «دیوان غمام همدانی» برای اولین بار به طبع رسیده است.^(۲)

- ۱- تحفه الحجاب، صص ۲۹ و ۳۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۵۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۲۸.
- ۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۷۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۹؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی؛ فهرست کاظمینی، ج ۱، ص ۱۸۲؛ یادنامه ادب، صص ۱۹۱ و ۱۹۲.

سید جمال الدین مدرّس صادقی

سید جمال الدین مدرّس صادقی فرزند آقا سید عبدالله ثقه‌الاسلام بن آقا سید محسن میرمحمد صادقی، شاعر معاصر در سال ۱۲۹۰ش در اصفهان متولّد گردیده و تحصیلات خود را تا دیپلم در این شهر انجام داده و پس از انجام نظام وظیفه وارد خدمات دولتی گردید و در بانک رهنی کرمانشاه مشغول به خدمت شد. در شعر «مدرس» تخلص می کرد.

از اوست:

ابری است تیره زلف تو بر گرد عارضت

ماهی است عارضت که به سروی نشسته است (۱)

سید جمال الدین واعظ اصفهانی

سید جمال الدین واعظ اصفهانی ابن سید عیسی بن سید محمدعلی موسوی عاملی. از چهره های مشهور عصر مشروطیت.

در حدود سال ۱۲۷۹ق در همدان متولّد گردیده [در کودکی یتیم شده و همراه مادر و خواهر خردسالش به تهران رفت. از ۱۴ سالگی در تهران به تحصیل علوم دینی پرداخته و در ۲۱ سالگی برای تکمیل آن به اصفهان رفت و به تحصیل پرداخت و در ضمن آن به وعظ و خطابه مشغول شده و شهرت به سزایی کسب کرد و مستمری مخصوصی از طرف ناصرالدین شاه برای او معین شد. دوستی او با عدّه ای از چهره های آزادیخواه او را به مخالفت با استبداد کشانید و نطق های تند او طرفدارانی را به گرد او جمع کرد. پس از آن که او به همراهی در نوشتن کتاب «رؤیای صادقیه» و هم چنین رفاقت و همراهی با ازلیان در امر دین متهم شد، در تهران سکونت گزید در وقایع مشروطه سخنرانی ها و خطابه های او در میان مردم مؤثر واقع شد.

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۳۶.

پس از آن که محمدعلی شاه به تخت سلطنت نشست و مجلس شورای ملی را به توپ بسته و بساط مشروطیت را برانداخت و دستور دستگیری و قتل مشروطه خواهان را صادر کرد، سید جمال الدین واعظ پنهان شد و قصد رفتن به عتبات عالیات را نمود. در همدان نزد مظفرالملک حاکم همدان که از مریدان او بود رفت اما محمدعلی شاه دستور قتل سید جمال را صادر کرده بود. مظفرالملک او را تحویل امیر افخم حاکم بروجرد داد و به دستور حاکم بروجرد او را در بروجرد به سال ۱۳۲۶ق خفه کرده و کشتند و در آن شهر دفن شد.

۱. «رساله جمالیه» شامل نطق ها و خطابه های او ۲. «لباس التقوی» در تشویق مردم به مصرف پارچه های وطنی و تحریم پارچه های خارجی]

صاحب عنوان پدر نویسنده و داستان نویس معروف محمدعلی جمال زاده است. (۱)

جمال الدین جیرانی

جمال الدین بن محمدقاسم جیرانی، عالم فاضل. ظاهراً از شاگردان مرحوم فیض کاشانی بوده و مطابق نوشته علامه طهرانی در «الذریعه» وی نویسنده و کاتب اجازه نامه مرحوم مولی محسن فیض کاشانی جهت برادرزاده اش مولی محمدهادی بن مرتضی کاشانی به سال ۱۱۲۴ق می باشد. (۲)

از شاگردانش مرحوم میرزا هادی بن عبدالکریم دولت آبادی بوده که در نوشته های خود او را فقاقت و زهد ستوده است.

-
- ۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۵۷؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، صص ۲۸۱ و ۲۸۲؛ فهرست رضوی، ج ۴، ص ۱۴۰؛ رجال عصر مشروطیت، صص ۴۱ و ۴۲؛ شرح حال رجال ایران، ج ۱، صص ۲۵۷-۲۵۵؛ شهید راه آزادی سید جمال واعظ اصفهانی، صص ۷۵-۱؛ دانشوران روشندل، صص ۶۴ و ۶۵.
- ۲- آثار ملی اصفهان، ص ۲۱۱.

سید جمال الدین منجمی

آقا جمال الدین منجمی بن حاج سید محمد منجم بن سید زین العابدین بن میر سید محمد بن سید اسماعیل بن سید بدیع الزمان حسینی گنابادی اصفهانی، عالم فاضل واعظ.

در اصفهان و قم به تحصیل پرداخته و سپس در اصفهان به وعظ و خطابه پرداخت. سرانجام در جوانی در شب ۲۵ شوال ۱۳۸۲ ق وفات یافته، در صحن تکیه سید العراقرین در تخت فولاد مدفون گردید. (۱)

جمال الدین ترجمان*

جمال الدین ترجمان فرزند محمد هادی امین، از فضلاء معاصر. در سال ۱۲۸۰ ش در «باغ بهادران» لنجان اصفهان متولد شد. در مکتب خانه پدر تعلیمات ابتدایی و ادبیات را فرا گرفت سپس به همراه پدر به اصفهان رفت و در مدرسه علیه تحصیل کرد و تدریس نمود. پس از آن به تهران رفته و تحصیلات جدید را در دبیرستان دارالفنون به پایان رساند. همچنین در مدرسه سپهسالار از محضر شهید سید حسن مدرس بهره برد. آنگاه به استخدام وزارت فرهنگ وقت درآمد و چندی در خوزستان ریاست و تدریس نمود. او در اصفهان سالها ریاست دانشسرا و برخی مراکز آموزشی را بر عهده داشت و حدود ۵۰ سال در خدمت علم و فرهنگ ایران بود و شاگردان فراوانی پرورد. او به زبانهای عربی، انگلیسی و فرانسه مسلط بود. سرانجام در ۵ آبان ۱۳۶۳ ش در سن ۸۳ سالگی وفات کرد و در قبرستان باغ رضوان اصفهان دفن شد. (۲)

سید جمال الدین چهارسوقی

آقا جمال الدین محمد بن میرزا محمد هاشم بن میر زین العابدین موسوی چهارسوقی، عالم فاضل متقی. نامش محمد و ملقب و مشهور به «جمال الدین» بوده است. در

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۶؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۴۳.

۲- خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۴۵۶-۴۳۱.

اصفهان متولد شده و نزد پدر علامه خود و علمای اصفهان به تحصیل پرداخته و موفق به اخذ اجازه اجتهاد به تاریخ های غره رمضان ۱۳۱۷ق و ۱۲ جمادی الثانیه ۱۳۱۸ق گردیده و پس از وفات پدر در مسجد او به اقامه جماعت پرداخته است. سرانجام در صبح دوشنبه ۴ رجب ۱۳۳۹ق پس از پایین آمدن از منبر دچار سکنه شده و وفات یافت. جنازه به تکیه صاحب روضات در تخت فولاد حمل و در آنجا دفن شد و در سال ۱۳۴۸ق عظام او را به نجف نقل نموده و در بقعه پدرش مدفون ساختند.

ماده تاریخ وفات او را عبدالوهاب گلشن ایران پور چنین سروده است:

عابدی سر کرد بیرون و بگفت

شد جمال دین بگلزار بهشت (۱)

۱۳۳۹=۱۴۰۹-۷۰

سید جمال الدین گلپایگانی

سید جمال الدین گلپایگانی متخلص به «آرام» از شعرای قرن چهاردهم هجری است. از افاضل طلاب مدرسه صدر بود و از اعضای قدیم انجمن ادبی شیدا به شمار می رفت و اشعارش در مجله دانشکده در دوره اول به طبع می رسید. ظاهراً بعد از سال ۱۳۶۰ق در گلپایگان وفات یافت.

از اوست:

بتان اگر ز رخ خود پرده برگیرند

سیاهی از دل شب، رونق از قمر گیرند (۲)

جمال الدین معرف

قاضی جمال الدین معرف، از بزرگان قرن یازدهم هجری است. نامش در وقف نامه مسجد جامعه جدید عباسی (مسجد شاه اصفهان) [مسجد امام فعلی] ذکر شده و به جهت وی حقوقی سالیانه معادل سه تومان نقد و پانصد من غله به عنوان حق التعریف معین

۱- زندگانی آیت الله چهارسوقی، ص ۱۱۹؛ مناہج المعارف: مقدمه، ص سیصد و نوزده.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۹.

گردیده است. (۱)

خواجه جمال الدین منشی

خواجه جمال الدین منشی، شاعر و ادیب قرن هفتم هجری. از منشیان خواجه شمس الدین محمد جوینی صاحب دیوان بوده و اصلاً از اهالی اصفهان است.

این شعر از اوست:

نهیب غمزه جادو فریب تو گه سحر

هزار شعبده دارد به زیر هر ناخن

دراز کرده به آهنگ جان بین انگشت

خضاب کرده به خون جگر نگر ناخن (۲)

ملا جمشید کسکری گیلانی

ملا جمشید بن محمد زمان کسکری جیلی [گیلانی] عالم فاضل، از زادگاه خود «کسکر» گیلان به اصفهان آمده و چندی در مدرسه سلیمانیه جنب مسجد جامعه جدید سلطانی ساکن شد و نزد علمای این شهر به تلمذ پرداخت.

وی چندین کتاب حدیث را بر علامه مجلسی خوانده است از جمله «تهذیب الاحکام» است که علامه مجلسی در آخر کتاب مزار آن در ۱۴ جمادی الاولی سال ۱۰۹۶ق و ۱۰۹۷ق و در آخر کتاب «الاطعمه» در محرم ۱۰۹۸ق به وی اجازه داده است. نیز کتاب «من لایحضره الفقیه» را نزد وی خوانده و در سال ۱۰۹۹ق از علامه مجلسی اجازه دریافت نموده است. (۳)

۱- تاریخچه اوقاف اصفهان، ص ۶۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۳۴۶.

۲- تذکره آتشکده: بخش سوم از نیمه نخست، ص ۹۲۹؛ تاریخ تشیع اصفهان، ص ۲۹۱؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۰۴.

۳- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۴؛ الذریعه، ج ۱، ص ۱۵۰؛ تلامذه العلماء المجلسی، صص ۲۰ و ۲۱؛ اجازات الحدیث، ص ۲۷؛ فیض قدسی، ص ۱۶۸؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، ص ۳۳۸.

جمشیدخان امیربختیار

جمشیدخان امیربختیار بن یوسف خان امیر مجاهد بختیاری از شعرای معاصر اصفهان در سال ۱۳۳۴ق متولد شده و در مدارس اصفهان تحصیل نمود. او علاقه فراوانی به استاد ملک الشعراء بهار داشت و از خرمن فضل و ادب او خوشه ها چیده بود. اشعارش در روزنامه ها و سالنامه های اصفهان به چاپ می رسید و در شعر «جمشید» تخلص می کرد. او رساله کوچکی در قضایای عاشورا نوشته که به چاپ رسیده است.

از اوست:

دلدار اگر سنگدل و بی وفا نبود

اینقدر جور بر من مسکین روا نبود

بر گرد شمع عارضت ای یار سست عهد

پروانه وار سوختن ما سزا نبود(۱)

جمشید عابدی درچه ای

جمشید عابدی درچه ای بن قدمعلی، از شعرای معاصر، در سال ۱۳۲۶ش در محله جزین درچه متولد شد و تحصیلات ابتدائی و متوسطه و عالی را تا اخذ لیسانس طی کرد. وی در انجمن های ادبی حافظ، صائب و خانه هنرمندان اصفهان شرکت کرده است.

از اوست:

خراباتی شدم میخانه ای معمور می بینم

عجب امشب بساط عیش را جور می بینم

در اینجا ساغر و پیمانان و ساقی همه مستند

ز تأثیر شرابش جمع را مخمور می بینم(۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۴۱ و ۱۴۲.

۲- تذکره شعرای استان اصفهان، (چ ۲)، ص ۵۶۴.

شیخ محمدجواد اصفهانی

شیخ محمدجواد اصفهانی، از مدرّسین و علمای اصفهان بوده و عدّه ای در خدمتش تلمّذ می کرده اند. وی در حدود سال ۱۳۴۵ ق وفات یافته است. شیخ محمدحسین بن محمددعلی مقدّس اصفهانی از شاگردان اوست و از استاد خود ثنای بلیع می نموده است. (۱)

محمدجواد الماسی

محمدجواد الماسی [از خوشنویسان اصفهان در قرن سیزدهم هجری است] در ماه رجب سال ۱۲۴۱ ق نسخه ای از کتاب «مقدمه الواجب» را به خط شکسته نستعلیق کتابت نموده و در کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد موجود است. (۲)

سید جواد بهشتی

سید جواد بن آقا میرزا ابوالقاسم حسینی بهشتی، عالم فاضل و واعظ کامل. در اصفهان متولّد شده و پس از تحصیل مقدمات در درس حاج میر محمدصادق مدرس خاتون آبادی و آخوند ملا محمدحسین فشارکی حاضر شد. وی از اهل منبر و وعاظ اصفهان بوده و در مسجد سه پله اصفهان اقامه جماعت می نموده است. کتاب «هدیه النمله» در مواعظ از تألیفات او به چاپ رسیده است. (۳)

شیخ محمدجواد واعظ اصفهانی

شیخ محمدجواد بن ابوالقاسم اصفهانی، عالم فاضل، واعظ کامل، از فضلاّی قرن چهاردهم هجری. وی فهرستی برای بحارالانوار، براساس چاپ «بحار» معروف به کمپانی تنظیم نموده و در یکشنبه ۲۶ ذیحجه ۱۳۴۰ ه. ق آن را به پایان برده و «مفاتیح

۱- نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۱۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۶۲.

۲- فهرست گوهرشاد، ص ۴۱۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۳۴۰ و ۳۴۱.

۳- تحفه الاحباب، ص ۳۱.

ابواب البحار» نامیده است. این کتاب در سال ۱۳۵۲ ه.ق در تهران به طبع رسیده است. (۱)

محمد جواد رفیعی قهفرخی

محمد جواد رفیعی بن ابوالقاسم قهفرخی چهارمحالی، از شعرای قهفرخ [فرخ شهر کنونی در استان چهارمحال و بختیاری] است. در سال ۱۳۲۰ ق متولد شده و به زراعت در آنجا مشغول بوده است. وی مخمسی سروده که در آن نام ۳۲ شاعر قدیم و جدید قهفرخ آمده است. (۲)

میرزا جواد شوقی اصفهانی

میرزا جواد شوقی بن میرزا ابوالقاسم، شاعر ادیب در سال ۱۲۹۹ ق در اصفهان متولد شد و در این شهر علم و ادب آموخت. پدر و اجدادش از فضیلت اهل علم بودند. شوقی در سرودن شعر طبعی روان داشت و علامه بر سرودن غزل و رباعی، اشعار بسیاری ر مدایح و مراثی معصومین علیهم السلام سروده است. او در سال ۱۳۶۴ ق به عتبات عالیات محرم ۱۳۷۱ ق وفات یافت و در آن ارض اقدس مدفون شد. [دیوان اشعار او در سال ۱۳۳۳ ش و ۱۳۶۹ ش به طبع رسیده است.

صغیر اصفهانی ماده تاریخ وفات او را چنین سروده است:

کسی اگر صغیر احوال پرسد

که فوتش در چه تاریخ و زمان بود

نهد در جمع پا جبرئیل و گوید

«که پیش از مرگ شوقی در جنان بود»

از اوست:

کنون که فصل دی و موسم زمستان است

بنوش می که زمستان، بهار مستان است

۱- الذریعه، ج ۲۱، ص ۲۹۹؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۳۱۵ و ۳۱۶.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۲۱۸-۲۱۶.

اثر اگر ز گلستان نمانده است چه غم

صفای عارض یاران به از گلستان است (۱)

جواد مجدزاده صهبا

جواد مجدزاده صهبا بن شیخ احمد مجدالاسلام کرمانی، از نویسندگان، روزنامه نگاران و شعرای قرن چهاردهم هجری. در سال ۱۳۲۵ق در کرمان متولد شد. تحصیلات ابتدائی را در کرمان و متوسطه و عالی را در رشته ادبی در تهران انجام داد و به استخدام وزارت فرهنگ درآمد و سرپرست کاوش های باستان شناسی شهر شاپور کازرون شد. سپس به ریاست ابنیه تاریخی اصفهان و یزد و کرمان منصوب گردید. وی دلباخته اصفهان و آثار تاریخی این شهر بود و برای آن زحمات فراوانی کشید به طوری که مردم اصفهان او را یک اصفهانی متولد کرمان می دانستند. در این سالها آثاری چون گنبد مدرسه چهارباغ، مسجد شاه [مسجد امام فعلی] و قسمت های مختلف مسجد جامع اصفهان تعمیر شد. سرانجام در صبح دوشنبه ۹ جمادی الثانی ۱۳۶۴ق (مطابق ۳۱ اردیبهشت ۱۳۲۴ش) در اصفهان در گذشت و در اطاق دست چپ ورودی بقعه بابا رکن الدین در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ فوت او را ادیب فرزانه مرحوم جمال الدین قدسی چنین گفته است:

«قدسی» به سال فوت جواد عزیز گفت:

«صهبا بزم ساقی کوثر پیاله گیر»

او در اصفهان روزنامه ادبی و تاریخی «سرنوشت» را در سال ۱۳۲۲ش به مدیریت مرحوم محمود خلیل پور منتشر ساخت که تا زمان درگذشت صهبا انتشار آن ادامه داشت و بیش از ۸۰ شماره از آن به چاپ رسید. از مرحوم مجدزاده صهبا چندین تألیف به جای مانده است که از آن جمله است:

۱- دیوان شوقی اصفهانی، (مقدمه)؛ سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۳، ص ۲۰۵۰؛ الذریعه، ج ۹، ص ۵۴۸؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۲۸۴ و ۲۸۵.

۱. «تاریخ» و «جغرافیا» یک دوره جهت تدریس در دبیرستان ها ۲. «آثار تاریخی ایران» ۳. «تاریخ عمومی و ایران»، چاپ ۱۳۱۶ش در تهران ۴. «تاریخ ملل شرق و یونان و ایران» چاپ ۱۳۱۴ش ۵. «سخن سنجی در باب احوال و اشعار حافظ» یا «حافظ شیرین سخن» چاپ ۱۳۲۱ش ۶. «دیوان اشعار»

او در شعر قریحه ای توانا و ذوقی سرشار داشته و «صهبا» تخلص می نموده است. این شعر از اوست:

رنگ خون را گر طبیعت عاشق و مفتون نبودی

بامدادان و شام، دامان افق گلگون نبودی

لکه ننگ و سیاهی جز به خون گر شسته می شد

صفحه تاریخ ما آغشته اندر خون نبودی

کاوه ای می خواست تا خونین درفشی برافزاد

ور نه هرگز در جهان نامی ز افریدون نبودی (۱)

جوادخان سردار اقبال بختیاری

جوادخان سردار اقبال بن اسفندیارخان سردار اسعد بختیاری در حدود سال ۱۳۰۹ق متولد شد. او از معروف ترین رجال خاندان اسفندیاری و مردی کاردان و زیرک بود و سیاست را باادب توأم داشت. سرانجام وی به دستور رضاخان به همراه جمعی از سران و خوانین بختیاری دستگیر و در آذرماه ۱۳۱۳ش در زندان قصر کشته شد. گاهی شعر می سرود از اوست:

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۶۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۶۳ و ۴۶۴؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۱۷ و ۳۱۸؛ مجله یادگار: سال پنجم، آذر و دی ۱۳۲۷ش، صص ۸۵ و ۸۶؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۴۰۶؛ فهرست روزنامه ها و مجلات اصفهان، صص ۱۱۶ و ۱۱۷؛ تذکره شعرای کرمان، صص ۵۰۶ و ۵۰۷؛ ستارگان کرمان، صص ۴۳۶ و ۴۳۷.

گندم خال تو گر نبود به گیتی حاصل من

خرمن عمرم دگر یک جو به کار آید، نیاید

گفته بودی در بهار دیگری آیم به کویت

می شود ای گل که روزی آن بهار آید، نیاید (۱)

سید محمدجواد امام جمعه دهکردی

آقا سید محمدجواد امام جمعه دهکردی بن سید محمدباقر حسینی عالم فاضل و فقیه عارف. در حدود سال ۱۲۶۵ ش در قصبه دهکرد چهارمحال [شهرکرد فعلی] متولد شد. در جوانی برای تحصیل به اصفهان آمده و نزد میرزا محمدهاشم چهارسوقی، میرزا محمدباقر چهارسوقی (صاحب روضات)، میرزا محمدحسن نجفی، ملا محمدباقر فشارکی و شیخ محمدباقر نجفی به کسب فیض پرداخته و از برخی از آنان اجازه دریافت نمود. آخوند کاشی از رفقای صمیمی او بوده و وی را به نیکی ستوده است.

وی عالمی عابد و اهل تهجد و نماز شب بوده است. او پس از تکمیل تحصیلات خود به دهکرد بازگشته و به تبلیغ و ترویج شریعت مشغول بوده و در حل مشکلات مردم اهتمام تمام داشته است و مردم آنجا به وی اعتقاد بسیار داشتند.

سرانجام در سال ۱۳۱۰ ق وفات یافته و در همان جا مدفون شد. سه سال بعد پیکر مطهر او را که هنوز تر و تازه بود به عتبات عالیات حمل نموده و در صحن مطهر مرقد حضرت علی علیه السلام در نجف اشرف مدفون گردید.

برادرش سید احمد نوربخش در ماده تاریخ وفاتش گوید:

به تاریخ گویند با پنج تن

«بخلد است آقا محمد جواد (۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۴۷ و ۱۴۸؛ شناخت سرزمین بختیاری، ص ۵۱۴.

۲- شناخت سرزمین چهارمحال، ج ۲، صص ۱۱۵-۱۱۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۶۴ و ۴۶۵؛ آفتاب علم، صص ۱۱۸-۱۱۶.

سید جواد امامی نجفی

سید جواد امامی نجفی ابن حاج سید محمد جواد امام جمعه دهکردی شاعر و ادیب فاضل، در سال ۱۳۰۹ق در شهر کرد متولد شده و در مولد خود و اصفهان تحصیلات خویش را به پایان رسانیده و آنگاه به موطن خویش مراجعت نموده و در آنجا ساکن گردید. چند سال بعد به علت بیماری، بینایی خود را از دست داد و در منزل منزوی شد. در شعر و ادب دارای قدرت طبع بود. این شعر از اوست.

شکر لله که بهار آمد و شد موسم عید

چشم من بار دگر صحنه گلزار بدید

شد پدید ابر گهربار و ببارید شدید

بر سر لاله و گل ریخت بسی مروارید

تا دل بلبل بیچاره گرفتار کند

خیز و از خانه برون آی و در و دشت بین

که شده چون پر طاووس همه روی زمین

تا سلیمان گل آورد جهان زیر نگیں

کرد اهریمن دی کوچ ازین چرخ برین

فرو دین آمده تا دیو و دد آزار کند

ساقی سیم تن ماه وش گل اندام

از ره لطف همی ریخت مرا باده به جام

تا دهد از لب جام و لب خود دل را کام

سینه را شرح دهد ننگ برد، آزد نام

طوطی طبع مرا سرخوش و سرشار کند(۱)

شیخ محمدجواد حسین آبادی

حاج شیخ محمدجواد حسین آبادی ابن محمدحسن، از علمای اعلام و فقهای عالیقدر اواخر دوره قاجاریه.

در حدود سال ۱۲۴۰ق در اصفهان متولد شده و مقدمات علوم را در اصفهان گذرانیده و سپس به عتبات عالیات مشرف شد. در آنجا با وجود تنگدستی و سختی در امر معاش به تحصیل ادامه داده و نزد سید ابراهیم قزوینی (صاحب ضوابط) و شیخ محمدحسن صاحب جواهر و شیخ مرتضی انصاری کسب فیض نمود. مرحوم صاحب جواهر دو اجازه برای او صادر نموده که تاریخ یکی از آن دو سال ۱۲۶۵ق می باشد.

او پس از اتمام تحصیل و نیل به درجه اجتهاد به زادگاه خود بازگشته و به ترویج دین و ارشاد مردم مشغول شد. او عالمی غیور و متعصب در امر دین بود و به خاطر اجرای حدود شرعی در سال ۱۳۰۴ق از طرف ناصرالدین شاه به تهران فراخوانده شد و در یکی از مساجد تهران به اقامت جماعت پرداخت.

گویند در بین راه مسجد و منزل مرحوم حسین آباد مشروب فروشی بود که او و نمازگزاران به آنجا رفته و خمره بزرگ مشروب را شکسته و آنجا را تعطیل کردند. هنگامی که او مطلع شد که ناصرالدین شاه از کار او خشمگین شده، برای او پیغام داد که «من گمان می کردم تو ناصر دینی ولی حالا فهمیدم که کاسر (شکننده) دین هستی».

همچنین یکی از مریدان او به نام سراج الملک مشروب فروشی دیگری را خریداری کرد تا به مسجد تبدیل شود و نماز جماعت بر روی خرابه های آن به امامت میرزا محمدجواد خواننده شد. پس از احداث مسجد سراج الملک یکی از شعراء چنین سرود:

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۴۸ و ۱۴۹.

حسن توفیق بین که مسجد کرد

سطح میخانه را سراج الملک

او در سال ۱۳۱۰ق تصمیم به زیارت مرقد حضرت امام حسین علیه السلام در کربلا گرفت و برای صله ارحام و وداع با بستگان به اصفهان آمد ولی در اصفهان بیمار شده و پس از دو سال در ذی القعدة ۱۳۱۲ق وفات یافته و در جنوب تکیه مادر شاهزاده در سردابی که حاج شیخ محمدباقر نجفی قبری جهت خود در آن تدارک دیده بود، مدفون گردید.

او در علم و فضل و زهد و تقوا از نوادر دوران بوده و مجلس درس او محل اجتماع فضلاء و دانشمندان بود. دو فرزند دانشمند ایشان شیخ احمد مجتهد بیدآبادی، شیخ محمدعلی شاه آبادی و همچنین سید هدایت الله چهارسوقی و سید حسن فانی یزدی از شاگردان برجسته او به شمار می روند.

وی را تألیفات چندی است که از آن جمله است:

۱. «بحرالبکاء فی مصائب المعصومین النُّجباء» به فارسی در چهار مجلد [جلد اول: شامل سی مجلس در تفسیر سوره فاتحه الكتاب. جلد دوم: در تفسیر سوره یوسف. جلد سوم: در تفسیر سوره واقعه. جلد چهارم: در احوال حضرت فاطمه زهرا(سلام الله علیها) موسوم به «بحرالبکاء الفاطمیة»] ۲. «السیراج الوهاج» در شرح «نتائج الافکار» استادش سید ابراهیم قزوینی، در اصول فقه ۳. «کنوز اللثالی» در اصول فقه [که نسخه خطی آن به شماره ۸۲۴۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است] ۴. «ترتیب خلاصه الاقوال» علامه حلّی که در سال ۱۳۱۲ق در اصفهان چاپ سنگی شده است. ۵. «بساطین الریاحین»، در اصول فقه ۶. «ترجمه نجاه العباد» رساله عملیه استادش صاحب جواهر، به فارسی [که در مجموعه شماره ۸۲۴۸ کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است]. ۷. «الرساله الاحمدیه» به نام فرزندش شیخ احمد ۸. «الخزائن» در اصول فقه ۹. «الریاحین» در فقه استدلالی ۱۰. «التناج» [تقریرات درس سید ابراهیم قزوینی (۱)]

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۷۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد ص ۹۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۷؛ نقباء البشر، ج ۱، صص ۳۲۲-۳۲۱؛ استاذزاده، صص ۲۱-۱۳؛ فهرست مرعشی، ج ۲۱، ص ۲۰۶، الذریعه، ج ۱۲، ص ۱۶۴ و ج ۱۸، ص ۱۷۴ و ج ۲۶، ص ۸۴؛ گلشن اهل سلوک، صص ۱۹۱-۱۸۲.

محمد جواد دهنوی سمیرمی

محمد جواد بن محمد حسن دهنوی سمیرمی، از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری است. از آثارش:

۱. کتاب نسخه ای از «ریاض المسائل» که در پنج شنبه ۲ محرم ۱۲۶۶ق، از نوشتن آن فراغت یافته است.

۲. کتابت رساله «شرط ضمن العقد» از مؤلفات میرزای قمی که آن را به خط نسخ و نستعلیق در سال ۱۲۶۷ نوشته است. نسخه آن در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است. (۱)

۳. کتابت چهار رساله شامل «تعلیق منہج المقال» تألیف آقا باقر بهبهانی، «هدایه المحدثین» تألیف ملا محمد دامن کاظمی، «غایه المرام» تألیف سید جزائری و «الاموزان و المقادیر» تألیف علامه مجلسی که آنها را به خط نستعلیق در ماه رجب سال ۱۲۶۷ق کتابت نموده است و به شماره ۳۱۳۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

شیخ محمد جواد بیدآبادی سرجوئی

حاج شیخ محمد جواد بیدآبادی سرجوئی ابن محمد حسین بن زین الدین، عالم ربانی و عارف صمدانی. از مشایخ سلسله ذهبیه در اصفهان و از کسانی است که جامع بین شریعت و طریقت بوده. املاک خود را فروخته و صرف مستمندان نموده و باقی عمر را به زهد و قناعت و تزکیه نفس و تحمّل ریاضات مختلفه و تربیت معدودی از اهل عرفان گذرانده است.

سرانجام در ۱۰ صفر ۱۳۴۴ق در سن حدود نود سالگی وفات یافته و در کربلای

۱- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۲.

۲- فهرست مرعشی، ج ۸، ص ۳۶۸.

مُعَلِّمًا مدفون گردید. حاج ملا حسینعلی صدیقین، حاج ملا محمد هُرْتَمَنی، سید محمد صادق کتابی، میرزا ابوالهدی کلباسی و آقا شیخ ابوطالب شیخ الاسلام از دست پروردگان این عارف ربّانی بوده اند. (۱)

سید محمد جواد میر محمد صادقی

سید محمد جواد بن میر محمد حسین بن میر سید علی میر محمد صادقی، عالم فاضل در اصفهان نزد پدر و دیگر علماء به تحصیل پرداخت. سپس در کربلا به درس میرزا علینقی طباطبائی و در نجف به محضر درس شیخ مرتضی انصاری حاضر شده و کسب علم نمود.

وی سرانجام در سال ۱۲۸۰ق در مراجعت از مکه معظمه بین راه وفات یافته و در نجف اشرف مدفون گردید.

از تألیفات او یک دوره فقه و یک دوره اصول از تقریرات اساتید خود است. (۲)

سید محمد جواد خراسانی

سید محمد جواد بن سید محمد رضا بن حاج سید یوسف قائنی خراسانی، عالم فاضل صالح زاهد [از شاگردان آقا سید محمد باقر درچه ای و دیگران].

مرحوم حاج شیخ مهدی نجفی درباره او فرموده است: «لم ار مثله فی الوثاقه و الجلاله و العباده»

مشارّالیه از جمله کسانی است که به شرف زیارت حضرت بقیه‌الله الاعظم امام عصر (عجل الله تعالی فرجه) مشرف گردیده است. [شرح آن در کتاب «العبقری الحسان» علامه نهاوندی آمده است.]

۱- تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۲۶ و ۳۲۷؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۷۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۶۲؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۲۲۹.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۰.

وی در روز جمعه ۵ رجب المرجب سال ۱۲۷۱ق در اصفهان متولد شده و پس از تحصیل علوم دینی سالها در مسجد حاجی رضا به جای پدران خود اقامه جماعت می نمود.

سرانجام در سال ۱۳۵۲ق وفات یافته و در تکیه فاضلان در تخت فولاد جنب مزار جدّ بزرگوار خود مدفون گردید.

حاجی میرزا حسن خان جابری انصاری ماده تاریخ وفات او را چنین سروده است:

«اذاً باثنی عشر جاءوا و قالوا:

ثوی حرز الجواد طاب مثواه»

۱۲+۱۳۴۰=۱۳۵۲

کتب زیر از اوست:

[۱. مجالس الابرار در مواعظ] ۲. رساله ای در شرح حال پدر و جدّ خود ۳. رساله در «تعبیر خواب» ۴. «رؤیاهای صادق» (۱)

دکتر محمدجواد شریعت

دکتر محمدجواد شریعت فرزند شیخ محمدرضا شریعت بن ملا زین العابدین طالخونچه ای اصفهانی، از پرکارترین استادان زبان و ادبیات فارسی در عصر حاضر.

او در سال ۱۳۱۵ش در اصفهان متولد شده و تحصیلات ابتدائی را طی نمود [و نزد پدر مقدمات و سطوح را فرا گرفت سپس در اصفهان به ادامه تحصیل در دبیرستان پرداخته و پس از دریافت دیپلم در دانشگاه تهران در رشته ادبیات فارسی به تحصیل پرداخته و لیسانس گرفت. سپس در سال ۱۳۳۵ش به استخدام آموزش و پرورش درآمد و ۱۰ سال به تدریس در دبیرستانهای اصفهان پرداخت. در کنار آن تحصیلات عالی خود را دنبال کرده و در سال ۱۳۴۷ش رساله دکتری خود درباره «ترجمه تفسیر طبری» را زیر نظر استاد مدرس رضوی در دانشگاه تهران گذراند و به درجه دکترای

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۵۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۶۳۶ و ۶۳۷؛ مکارم الآثار، ج ۶، صص ۱۹۸۴-۱۹۸۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۶۲.

ادبیات فارسی نائل شد. و به تدریس در دانشگاه تهران مشغول شد. در سال ۱۳۵۲ش به انگلستان رفت و در دانشگاه «دورهام» به تدریس ادبیات فارسی پرداخت. وی پس از پیروزی انقلاب بازنشسته شده و به تحقیق و تألیف و تدریس در دانشگاه‌های آزاد پرداخت.

او دهها کتاب و اثر تحقیقی اعم از تألیف و تصحیح و تحقیق را به تحریر درآورده که به چاپ رسیده است از جمله:

۱. «املائی صحیح» ۲. «کتاب املاء» ۲ جلد ۳. «دستور زبان فارسی و انگلیسی» تطبیقی ۴. «لغت فارسی» ۵. «راهنمای زبان و ادبیات فارسی» ۶. «ترجمه مبادی العریبه» (۴ جلد) ۷. «تجزیه و ترکیب اشعار گلستان» ۸. «زمینه بحث درباره آیین نگارش» ۹. «آئینه عبرت» (شرح قصیده خاقانی) ۱۰. «پروین ستاره آسمان ادب ایران» ۱۱. «چهارده روایت در قرائت قرآن مجید» ۱۲. «فهرست تفسیر کشف الاسرار» ۱۳. «کشف الابیات مثنوی» ۱۴. «فرهنگ فارسی - چینی» با همکاری دکتر غلامرضا ستوده و هیأت چینی ۱۵. «ترجمه نهج البلاغه» ۱۶. «گزیده کشف الاسرار» ۱۷. تصحیح و تحقیق «جواهر الاسرار» در شرح مثنوی (۴ جلد) ۱۸. تصحیح و تحقیق کتاب «التعرف» ۱۹. تصحیح و تحقیق «دیوان دقیقی» ۲۰. تصحیح و تحقیق «منهاج الطلب» (کهن ترین دستور زبان فارسی) ۲۱. تصحیح و تحقیق «اسرار الغیوب» (شرح مثنوی در ۲ جلد) ۲۲. تحقیق و معانی اشعار «دیوان حافظ» (۱)

سید محمد جواد کتابی

سید محمد جواد کتابی ابن سید محمد صادق حسینی کتابفروش، عالم فاضل، در اصفهان متولد شده و نزد عده ای از علمای اصفهان از جمله حاج شیخ محمد باقر نجفی مسجد شاهی به تحصیل پرداخته و به افتخار دامادی حاج سید محمد باقر حجهالاسلام

شفتی در آمده و دختر ایشان گوهر بیگم را به همسری خود برگزید. عالمی زاهد و منزوی بوده و از ریاست و شهرت دوری می کرده است. در سال ۱۳۳۸ ق وفات یافت. (۱)

شیخ محمد جواد پوده ای

شیخ محمد جواد بن شیخ عبدالحمید بن شیخ محمد جواد بن شیخ محمد صالح نجفی پوده ای سمیرمی اصفهانی، واعظ، عالم صالح معروف به «سیف الواعظین»، شاعر ادیب [از دانشمندان اواخر دوره قاجاریه]

کتابهای: ۱. انوار السواطع و البروق اللوامع ۲. دیوان اشعار ۳. مثنوی قیمة پلو، مثنوی عرفانی شبیه نان و حلوی شیخ بهائی [سروده] در آنجا خود را شیخ محمد جعفر قمی می خواند. کتاب مشتمل بر ۲۲۰۰ بیت بوده و به شماره ۴۶۲۴ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است.

این مثنوی با این بیت آغاز می شود:

ساقی ای آرام جان ناتوان

می بده وان می به رنگ ارغوان (۲)

میر جواد طیب اصفهانی*

میر جواد بن سید علی خان اصفهانی، شاعر ادیب قرن دوازدهم هجری متخلص به «طیب». در سال ۱۱۱۰ ق در اصفهان به دنیا آمد و فنون ادب و شعر را از پدر دانشمند خود و همچنین مخلص کاشی آموخت. سپس به هندوستان رفته به خدمت حکام بنگاله درآمد. او سرانجام در سال ۱۱۸۰ ق در سن ۷۰ سالگی در مُرشدآباد وفات یافت.

از اوست:

تو را با خویش یک رو دیده ام من

تغافل پیشه بدخو دیده ام من

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، ص ۳۲۲؛ بیان المفاخر، ج ۲، صص ۱۶۳ و ۱۶۴.

۲- الذریعه، ج ۱۷، ص ۲۲۶؛ فهرست مرکزی دانشگاه ج ۱۴، ص ۳۵۵۸.

تماشای بهار فتنه کردم

نهال قامت او دیده ام من (۱)

شیخ محمد جواد فریدنی

شیخ محمد جواد بن شیخ علی اصغر فریدنی، عالم فاضل زاهد، از فضلاء و مدرّسین اصفهان. در مدرسه عربان ساکن بود و سطوح فقه و ادبیات تدریس می نمود.

در چهارشنبه ۱۲ جمادی الاولی سال ۱۳۷۵ ق وفات یافته و در صحن تکیه آقا سید محمد لطیف خواجوئی در تخت فولاد مدفون گردید. (۲)

وی از شاگردان آقا شیخ محمد رضا نجفی و حاج میر سید علی نجف آبادی بوده است. (۳)

دکتر جواد اژه ای *

دکتر جواد اژه ای فرزند علی محمد، از چهره های علمی و سیاسی معاصر اصفهان در سال ۱۳۲۷ ش در اصفهان متولد شد. تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در اصفهان طی کرد و در سال ۱۳۴۶ ش دیپلم ادبی گرفت. وی همزمان به تحصیل در مقطع متوسطه، در حوزه علمیه اصفهان نیز به تحصیل پرداخت. پس از اخذ دیپلم در دانشگاه اصفهان در رشته روانشناسی به تحصیل پرداخته و لیسانس دریافت نمود. آنگاه به استخدام آموزش و پرورش درآمد و دو سال در دبیرستان های شهرضا تدریس کرد. در این سالها در «کانون علمی تربیتی جهان اسلام» به فعالیت پرداخت و زیر نظر او کتاب «فرصت در غروب» به چاپ رسید. پس از تعطیلی این کانون به فعالیت در مسجد علی علیه السلام اصفهان ادامه داد. او که به عنوان یکی از فعالان سیاسی مخالف رژیم پهلوی شناخته شده بود به توصیه شهید دکتر بهشتی در سال ۱۳۵۳ ش به هامبورگ رفت و با

۱- تذکره روز روشن، صص ۵۰۴ و ۵۰۵؛ صحف ابراهیم، ص ۱۸۰.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۶۵.

۳- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۳۰۱.

انجمن اسلامی دانشجویان در اروپا مرتبط شد. سپس برای ارتباط با انجمن اسلامی دانشجویان وین به اتریش رفت. در آنجا به ادامه تحصیل پرداخته و در رشته روانشناسی تجربی از دانشگاه دولتی وین دکترا گرفت و در این سالها به ارتباط با دانشجویان ایرانی ساکن اتریش و تبلیغ برای انقلاب اسلامی ادامه داد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در وزارت خارجه و سپس در دفتر نخست وزیری عهده دار پست های مختلف و از جمله معاون فرهنگی و اجتماعی نخست وزیر شد. همچنین از سال ۱۳۶۸ به بعد به عنوان مشاور فرهنگی رئیس جمهور به فعالیت خود ادامه داد.

او از سال ۱۳۶۴ به بعد در دانشگاه تهران و دانشگاه تربیت مدرس به تدریس پرداخته و برخی سمت های اداری همچون ریاست دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران را بر عهده داشته است. از دیگر سِمَت های او عضویت در هیأت امنای بنیاد فارابی، هیأت امنای کتابخانه های عمومی کشور، هیأت امنای سازمان ملی استعدادهای درخشان، نماینده رهبری در امور دانشجویان ایرانی مقیم اروپا و عضو شورای مرکزی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه های کشور بوده است. (۱)

سید محمد جواد صدر عاملی

سید محمد جواد صدر عاملی بن سید محمد علی آقا مجتهد بن سید صدرالدین محمد عاملی اصفهانی، عالم فاضل و فقیه محقق در سال ۱۲۷۳ق در اصفهان متولد شد. در یک سالگی پدرش را از دست داد. مقدمات و سطوح را نزد علمای اصفهان آموخته و سپس به نجف اشرف عزیمت نمود [و از درس آیات عظام آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، حاج آقا رضا همدانی، شیخ محمد حسین کاظمی، میرزا حبیب الله رشتی، سید اسماعیل صدر، میرزا فتح الله شریعت اصفهانی کسب فیض نمود]. سپس به اصفهان بازگشته و نزد و برادر دانشمند و مجتهد عالیقدر شیخ محمد باقر نجفی و شیخ محمد

حسین نجفی به تکمیل تحصیلات خود پرداخت و در مدرسه ملاً عبداللّه به تدریس مشغول شد و در آن مدرسه به اقامه نماز جماعت مبادرت ورزید. وی از جمله مؤسسين صفاخانه اصفهان است و در مجله «الاسلام» نشریه انجمن مزبور مقالاتی از او به چاپ رسیده است.

از جمله مؤلفات مرحوم علامه شیخ الشریعه اصفهانی کتابی به نام «رساله فی بطلان العمل بالاحتیاط فی بعض الفروع» است که مؤلف می نویسد که آن را در جواب اشکال مرحوم سید محمد جواد بن آقا مجتهد نوشته است.

وی در سال ۱۳۴۷ق در اصفهان وفات یافته و در صحن تکیه مادرشاهزاده (تکیه محمد تقی رازی) در تخت فولاد مدفون گردید.

ماده تاریخ وفاتش را مرحوم میرزا حسن خان جابری انصاری ضمن قطعه ای گفته است:

یکی بیامد و تاریخ این معما گفت

«جواد حجهالاسلام رفته از دنیا»^(۱)

[کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «رساله در نماز شب و آداب اسرار آن» ۲. «رساله در جبر و تفویض» ۳. «رساله در شبهه محصوره» ۴. «رساله در اجتهاد و تقلید» ۵. «رساله در ولایت عامه»^(۲)

شیخ محمد جواد اصولی *

شیخ محمد جواد اصولی ابن حاجی قهرمان، عالم فاضل کامل. در حدود سال ۱۳۱۶ق در روستای «هرچکان» از توابع شهر کرد متولد شد و پس از کمی تحصیل راهی اصفهان شد و نزد علمای عالیقدر حوزه علمیه اصفهان همچون میر سید علی نجف آبادی، آقا سید محمد باقر درچه ای، آقا سید محمد رضا خراسانی و دیگران به

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۷۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۱ و ۵۲؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، صص ۲۸۴-۲۸۲.

۲- بغیه الرّاعیین، ج ۱، ص ۱۷۴؛ گلشن اهل سلوک، صص ۱۷۵ و ۱۷۶.

کسب فیض پرداخت. آن گاه به نجف اشرف عزیمت کرد و در درس اساتید بزرگ آن شهر شرکت کرد. پس از چندی به بیماری سختی مبتلا شد و به اصفهان بازگشت. وی سالها در مدرسه صدر اصفهان به تدریس مشغول بود. در طول سالهای ۱۳۳۹ تا ۱۳۴۵ ش در مدارس جدید شهر کرد و همچنین برای طلباب علوم دینی به تدریس پرداخت. او بقیه عمر خود را در اصفهان سپری ساخت تا این که در ۸ شعبان ۱۴۰۰ ق وفات یافته و در تکیه کرمانی در تخت فولاد مدفون گردید. (۱)

سید محمد جواد مسائلی

سید محمد جواد مسائلی ابن آقا سید محمد خوئی آذربایجانی عالم فاضل و فقیه محقق.

سالها در نجف اشرف به تحصیل مشغول بوده سپس به اصفهان مراجعت نموده، به انجام وظائف شرعی پرداخت. ابتدا پیشنهاد مساجد شاه (مسجد امام فعلی) بود. سپس از مساجد تلواژگان (تلواسکان) اقامه جماعت نمود و سرانجام در ۲۶ جمادی الاول ۱۳۴۰ هـ ق وفات یافته در تخت فولاد، جنب مزار پدرش آقا سید محمد ترک [در تکیه معروف به جهانگیرخان] مدفون گردید.

از جمله تألیفات او «توضیح الفرائد» است که حواشی خود را بر کتاب «فرائد الاصول» شیخ انصاری در این کتاب در سال ۱۲۸۸ ق تدوین نموده است. نسخه اصل به خط مؤلف در کتابخانه سید محمد طباطبایی یزدی در نجف اشرف موجود بوده است. (۲)

۱- وفیات علمای معاصر اصفهان، (مخطوط)

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۹۰۲ و ج ۲، ص ۴۶۵؛ الذریعه، ج ۴، ص ۴۹۴؛ نباء البشر، ج ۱، صص ۱۴۱ و ۱۴۰.

سید محمد جواد طباطبائی

سید محمد جواد بن مرتضی طباطبائی اصفهانی [از فضلاء قرن دوازدهم هجری است] نواده سید محمد طباطبائی اصفهانی، در سوم جمادی الاول سال ۱۱۹۸ ق دو رساله «تفسیر جزء عم» و «رساله در روزه روز عاشورا» را به خط نستعلیق نوشته است. نسخه به شماره ۷۴۹۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

سید جواد مقدس

حاج سید جواد بن آقا نورالدین بن سید ابراهیم بن میر سید علی مقدس اصفهانی، عالم فاضل ادیب شاعر. (۲)

[در سال ۱۳۱۵ ش در اصفهان متولد شده و پس از تحصیل در مقطع ابتدائی در مدرسه اقدسیه، در حجره ای در مسجد سید ساکن و به تحصیل علوم دینی پرداخت. در دانشگاه نیز به تحصیل پرداخته و به اخذ درجه لیسانس در رشته ادبیات فارسی نائل آمد. وی سالها در مدارس اصفهان و تربیت معلم و دانشگاه به تدریس مشغول بوده است. کتابهایی را تألیف نموده که تاکنون نشر نشده مانند: «علی در حریم وصال یا مناجات شعبانیه»؛ ترجمه «سیرتنا و سنتنا» تألیف مرحوم علامه شیخ عبدالحسین امینی بفارسی بنام «راه و روش ما، راه و روش پیامبر ما»؛ «دیوان اشعار» طبع شعر نیز داشته و از عنفوان جوانی شعر می سروده است. همچنین در خوش نویسی و نقاشی نیز استاد بود و از وی آثاری در خط و نقاشی بر جای مانده است. در شام ۱۵ اردیبهشت ۱۳۷۶ ش بعد از بازگشت از تدریس روزانه وفات کرد و در قطعه ۱۶ باغ رضوان اصفهان مدفون شد.

از اوست:

۱- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۲۹۷.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۶۲.

آرزو دارم خدایا صبح فردا را بینم

شب به پایان آید و آن مهر زیبا را بینم

گرچه طوفان بلا کوبد سرم بر سنگ ساحل

باز گردم همچو موج و روی دریا را بینم(۱)

سید جواد ابطحی*

سید جواد ابطحی فرزند سید نورالله بن سید سلیمان، از فضلاء اهل منبر اصفهان در عصر حاضر.

در سال ۱۳۰۲ش متولد شد و پس از تحصیلات ابتدایی و متوسطه در مدارس جدید، در حوزه علمیه اصفهان به تحصیل پرداخت و از میر سید علی ابطحی، شیخ محمدحسن عالم نجف آبادی، شیخ عباسعلی ادیب، سید ابوالحسن شمس آبادی و به ویژه حاج آقا سید حسین خادمی - که ۳۰سال از محضر ایشان کسب فیض نمود- بهره علمی بُرد.

وی از منبریان معروف اصفهان بوده و سالهاست که به وعظ و ارشاد مشغول است. همچنین سالیان طولانی به اقامه جماعت در مسجد تاج الدین پرداخته است.(۲)

میرزا محمد جواد جهانبخش نهاوندی

میرزا محمد جواد معروف به «میرزا جهانبخش» منجم باشی نهاوندی عالم و ادیب و منجم بوده و در اصفهان سکونت داشته و «رساله در استخراج خط نصف النهار» جهت شاگردش سید عباس بن سید علی موسوی شاهرودی (م۱۳۴۵ق) تألیف نموده است.(۳)

وی در سال ۱۲۷۶ق متولد شده و در سال ۱۳۳۴ق و یا به قولی ۱۳۳۳ق وفات

۱- تذکره شعرا استان اصفهان، ص ۷۲۸.

۲- شرح مجموعه گل، ص ۳۱۱.

۳- الذریعه، ج ۱۱، ص ۶۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۶۶.

یافته است. در تاریخ بروجرد او را بروجردی نوشته و از شیخ عبدالحسین بن شیخ عیسی رشتی گیلانی به عنوان یکی از شاگردان او نام برده است. (۱)

میرزا جهانبخش علاوه بر تألیف سابق الذکر «قبله البلدان لاهداء الاخوان» را نیز تألیف نموده است. (۲)

میرزا جواد چهارمحالی اصفهانی

میرزا جواد چهارمحالی اصفهانی، شاعر و ادیب بوده و به نام خود تخلص می کرده است. در جوانی به کرمان رفته و تمامت عمر را به گوشه نشینی گذرانیده است. عمری دراز یافت و در اواخر عمر زمین گیر شده و در سال ۱۲۲۳ ق وفات یافته و در همانجا مدفون گردیده است. دیوانش حدود هفت هزار بیت بوده است.

از اشعار اوست:

از شوق گلزار رحمت، گل بر دمد از خارها

گر بگذری ای شاخ گل، روزی سوی گلزارها (۳)

آقا جواد حاجب اصفهانی

آقا جواد اصفهانی متخلص به «حاجب»، شاعر ادیب، از ایران به هندوستان رفته و نزد سعادت علی خان یکی از حکام آنجا تَقَرُّب یافته است.

دیوان اشعار او به شماره ۴۷۰۵ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است و با این ابیات آغاز می شود:

ای کرده محو ماه رخت آفتاب را

در خون نشانده رنگ لب لعل ناب را

۱- مکارم الآثار، ج ۶، ص ۲۱۱۳.

۲- الذریعه، ج ۱۷، ص ۴۴.

۳- تذکره اختر، ص ۴۷؛ سفینه المحمود، ص ۱۸۷؛ مجمع الفصحاء، ج ۴، ص ۲۰۵؛ مکارم الآثار، ج ۳، ص ۹۶۶؛ حدیقه الشعراء،

ج ۱، ص ۳۸۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۶۲ و ۴۶۳.

در پرده سوخت شعله حسن تو عالمی

در حیرتم که از چه نسوزد نقاب را

...

«حاجب» به اهل مصطبه ظن خطا خطاست

کاین قوم عارفند طریق ثواب را (۱)

جواد رستم شیرازی*

جواد رستم شیرازی، نقاش هنرمند و مینیاتوربست معاصر اصفهان، جدش از شیرزا به اصفهان آمده است. خود او در سال ۱۲۹۸ هجری شمسی در اصفهان متولد شد.

از شاگردان عیسی بهاری در اصفهان بوده و در نقاشی نوین دارای درجه لیسانس است. در تذهیب و طراحی نقشه فرش و تزئینات مهارت دارد. سالها به تدریس و تعلیم هنر در هنرستان هنرهای زیبا بوده است.

وی در خرداد ۱۳۸۴ ش (مطابق ربیع الثانی ۱۴۲۶ ق) وفات یافته و در گورستان جدید (باغ رضوان) مدفون شد. (۲)

محمد جواد شمس*

محمد جواد شمس، از پیشگامان عکاسی در اصفهان، در سال ۱۲۷۹ ش در لنجان متولد شد. در ۱۴ سالگی پدرش را از دست داد. سپس به اصفهان رفته و نزد دائی خود که عکاسی ماهر و هنرمند بود به فراگیری عکاسی پرداخت. ابتدا در جلفا با نعمت الله خان خورشید عالمگیر در جلفا عکاسخانه ای تأسیس کرد و پس از مهاجرت نعمت الله

۱- الذریعه، ج ۹، ص ۲۱۶؛ فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۱۴، ص ۶۳۵.

۲- مصاحبه غلامرضا نصرالهی با استاد رستم شیرازی در تابستان ۱۳۷۰ ش؛ یادداشت های آقای محمدحسن رجائی زفره ای.

خان به خوزستان، عکاسخانه مهدی خان چهره نگار در خیابان سپه را خریداری کرد و تا پایان عمر به عکاسی پرداخت.

وی در سال ۱۳۶۵ ه.ش در اصفهان درگذشت. (۱)

سید جواد عریضی*

سید جواد عریضی، محقق و دانش پژوه معاصر در سال ۱۳۰۶ ش در اصفهان متولد شد. در کودکی پدر و مادر را از دست داد. پس از تحصیلات ابتدائی و متوسطه، در تهران به تحصیل پرداخته و از دانشگاه تهران لیسانس فیزیک دریافت کرده و همزمان در دانشسرای عالی تحصیل نمود. سپس به اصفهان بازگشت و در دبیرستانها و مراکز تربیت معلم به تدریس پرداخت. وی پس از تحمل چند ماه بیماری سخت در ۴ آبان ۱۳۷۶ ش درگذشت و در باغ رضوان، قطعه نام آوران به خاک سپرده شد. وی چندین مقاله علمی در مجلات معتبر به چاپ رسانده است. از آثار او:

۱. ترجمه «ابعاد کیهان شناختی» نوشته: ارستارخوس تاهالی ۲. ترجمه «نور هویگنس و اپتیک نیوتون» ترجمه از دائره المعارف بریتانیکا ۳. ترجمه «نسبیت در تصاویر» نوشته: یاکوب شوارتز ۴. ترجمه «نظریه فیزیکی از افلاطون تا گالیله» نوشته: پی رید دوهم ۵. آزمایش بدون آزمایشگاه

شیخ محمد جواد فریدنی اصفهانی*

شیخ محمد جواد فریدنی اصفهانی، عالم فاضل، در سال ۱۳۱۰ ق در فریدن در استان اصفهان متولد شد. مقدمات را در زادگاه خود فرا گرفته و سپس نزد علمای عالیقدر در قم به ادامه تحصیل پرداخت.

او پس از مهاجرت به نجف اشرف نزد آیات عظام آقا ضیاءالدین عراقی، آقا سید ابوالحسن اصفهانی، میرزا آقا اصطهباناتی و سید محمود شاهرودی دروس خارج را

تکمیل نمود. وی گاه به ایران می آمد و در زادگاه خود فریدن به تبلیغ می پرداخت. سرانجام بیمار شده و جهت معالجه به تهران رفت و در یکی از بیمارستان های تهران بستری شد ولی معالجات سودی نبخشید و در سال ۱۳۸۵ق وفات یافته، پیکرش به قم حمل و در قبرستان ابوحنسین (مقبره العلماء) مدفون شد.

وی علاوه بر تألیف رساله عملیه، تقریرات درس اساتید خود اصطهباناتی و عراقی را به رشته تحریر در آورده است. (۱)

شیخ محمد جواد قزوینی

شیخ محمد جواد قزوینی اصفهانی، از علماء قرن چهاردهم هجری. در اصفهان به کسب علم مشغول شد و برای تکمیل آن به عتبات عالیات رفته و پس از آن به اصفهان بازگشت. ملا اسدالله زنجانی دوست و هم مباحثه او بوده و او را ثنای بلیغ نموده است. (۲)

شیخ محمد جواد محقق اصفهانی حائری

شیخ محمد جواد محقق اصفهانی حائری، عالم فقیه ادیب و شاعر زاهد، از مدرّسین ادبیات در کربلا و ساکن مدرسه حسن خان بوده است. وی در علوم عربیّت ماهر و در ادبیات شاخص و در نحو، منطق و کلام استاد و در معقول و منقول مبرز بوده است. جمعی از فضلاء و ادباء از خدمت او بهره علمی برده اند. عمری را به فقر و استغنا زندگی نموده و سرانجام در سال ۱۳۲۸ق وفات یافته، در صحن مطهر حسینی علیه السلام مدفون گردید.

گاهی به مقتضای حال، اشعاری می سروده و در آنها «قدسی» و «محقق» تخلّص می نموده است. قسمتی از اشعارش به طبع رسیده است. این چند بیت از اوست:

در بزم دهر عیش میسر نمی شود

زین جام می گلوی کسی تر نمی شود

هرگز کسی ز آینه جام در جهان

دارای عصر خویش و سکندر نمی شود

۱- تربت پاکان قم، ج ۳، ص ۱۵۰۵.

۲- نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۱۷.

نفس اژدری است تا نشود کشته ای حکیم

در دست، گنج عقل میسر نمی شود (۱).

آقا محمد جواد مذهب باشی*

استاد محمد جواد مذهب باشی اصفهانی، از اساتید نقاشی و تذهیب در قرن سیزدهم هجری است. وی در عصر ناصرالدین شاه به تهران رفت (۲) و برای دربار او کتابهایی را تذهیب نمود و به لقب «مذهب باشی» ملقب گردید. وی در اواخر عمر به اصفهان بازگشت و در ۲۸ ذی القعدة ۱۳۱۴ق بدرود حیات گفته و در تخت فولاد، جنب مزار میر ابوالقاسم فندرسکی در تکیه میر به خاک سپرده شد. خطاط سنگ قبر او عبدالوهاب خوشنویس اصفهانی است. (۳)

سید محمد جواد درب امامی

سید محمد جواد موسوی درب امامی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری است. ظاهراً از شاگردان حاج سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی بوده و از آثارش:

مرقومه ای است در پشت نسخه ای از «منتخب تحفه الابرار» تألیف: سید حجهالاسلام در معرفی کتاب که آن را در ۷ شوال المکرم ۱۲۵۸ق مرقوم داشته است. کتاب نزد فاضل ارجمند جناب حاج سید مرتضی شهشانی (فرزند واعظ متقی آقا محمد صدرالذاکرین حسینی شهشانی بیدآبادی) موجود است. (۴)

جهانگیر خان قشقائی

جهانگیر خان قشقائی بن محمدخان، عالم فاضل، فقیه متبحر، حکیم متأله، عارف زاهد و ادیب شاعر [از ایل قشقائی طایفه دره شوری و تیره جانبازلو. در حدود سال

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۶۱.

۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۱۹.

۳- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

۴- بیان المفاخر، ج ۱، صص ۲۹۶ و ۲۹۷.

۱۲۴۳ق در دهقان متولد شد. مادرش دختر یکی از خوانین سمیرم بود. ظاهراً پدرش اهل ادب و باسواد بوده و جهانگیرخان نیز در جوانی مقداری تحصیل کرده بود. در چهل سالگی شوق تحصیل باعث شد ایل و تبار خود را رها کرده و در مدارس اصفهان ساکن شود و به تحصیل پردازد.

در اصفهان نزد ملا حیدرعلی صباغ لنجانی، میرزا محمد حسن نجفی و ملا اسماعیل حکیم در کوشکی به تحصیل فقه و اصول، ادبیات، منطق، حدیث و فلسفه پرداخت. سپس به تهران رفت و نزد آقا محمد رضا قمشه ای متخلص به «صهبا» کسب فیض نمود.

او در مدرسه صدر حجره داشت و در آن جا و در شبستان مسجد جارچی تدریس می نمود. او در تدریس ریاضیات، شرح منظومه دروس خارج فقه و نهج البلاغه تبخر بسیار داشت و صدها شاگرد فاضل و دانشمند از جلسات درس او بهره مند شدند. در آن زمان آخوند ملا محمد کاشانی معروف به آخوند کاشی نیز در مدرسه صدر ساکن بوده و به تدریس علوم عقلی و نقلی مشغول بود. جهانگیرخان و آخوند کاشی تا آخر عمر با یکدیگر رفاقت و مصداقت داشتند و نام «خان» و «آخوند» تا سالها ورد زبان طلاب و فضلاء بود.

جهانگیرخان، در دورانی که مخالفین فلسفه در حوزه علمیه اصفهان نفوذ زیادی داشتند و مطالعه، تحصیل و تدریس فلسفه کفر تلقی می شد، کم کم شروع به تدریس فلسفه نمود و آن وحشت از فلسفه را به اُنس تبدیل کرد. در فلسفه از پیروان حکمت متعالیه (حکمت صدرایی) بود.

او تا آخر عمر در لباس ایللیاتی خود باقی ماند و حاضر به پوشیدن لباس روحانیت نشد. او زندگی زاهدانه ای را پیشه کرده بود و سالها در تجرد و استغنا در حجره مدرسه صدر زندگی کرد و هرگز از وجوهات شرعی استفاده نکرد. بلکه از عواید اجاره زمینی که داشت، گذران زندگی می نمود. جهانگیرخان الگوی معنویت و خلوص و مجاهده با نفس بود و در خلق حُسنه و دلسوزی نسبت به شاگردان و رعایت احتیاط در امر به معروف و نهی از منکر اسوه ای کم نظیر به شمار می رفت. او علاوه بر دروس معمول

مدارس دینی، «نهج البلاغه» را نیز تدریس می کرد و به خواهش او «شرح نهج البلاغه» تألیف: میرزا محمد باقر نواب لاهیجی را به چاپ رساندند. برخی گفته و نوشته اند که جهانگیرخان شرحی بر نهج البلاغه نوشته است. اما هنوز چنین کتابی یافت نشده و شاید انتساب این اثر به جهانگیرخان ناشی از برداشت اشتباه از دیباچه «شرح نهج البلاغه» مرحوم نواب باشد.

جهانگیرخان عارفی آگاه بود. مثنوی معنوی را برای معدودی از خواص اهل حال تدریس می کرد و دقایق و ظرایف آن را یادآور می شد.

این عالم ربانی در شب ۱۳ ماه رمضان المبارک ۱۳۲۸ق در اصفهان وفات یافته و پس از اقامه نماز بر پیکر او توسط شیخ محمدتقی آقاجفی، به تخت فولاد حمل و در تکیه آقا سید محمد ترک (که بعدها به تکیه جهانگیرخان نیز شهرت یافت) مدفون شد. [در سالهای اخیر مجموعه فرهنگی مذهبی تخت فولاد وابسته به شهرداری اصفهان بقعه ای شکوهمند بر سر مزار او بنا کرده است.

میرزا حسن خان جابری انصاری این مصرع را ماده تاریخ فوت او یافته است:

«جهانگیر نزد خدای جهان شد»

[و «مهجور دهاقانی» در ضمن مرثیه ای که برای او سروده، ماده تاریخ وفات او را چنین یافته است:

«مهجور» خواست سال وفاتش ز پیر خرد

گفتا: «شد آفتاب جهانگیر مُنکَسِف»]

جهانگیرخان قشقائی در جوانی شعر می سروده ولی از میان آنها تعداد کمی باقی است. این شعر از اوست:

هوای ساحت چین باد صبحدم دارد

مگر گذار بر آن زلف خم به خم دارد

بکش بساط به صحرا که باد نوروزی

حدیث های خوش از روضه ارم دارد

به روزگار شادیم بس است که دل

ز عشق روی تو چون لاله داغ غم دارد

به بزم ساقی گل چهره از پی قدحی

مراسم جان به کف از دیگری درم دارد(۱)

جهانگیر کوهی اصفهانی

جهانگیر کوهپائی متخلص به «کوهی» در سال ۱۳۲۰ش در روستای «هونه گان» سمیرم سفلی متولد شد و در زادگاه خود به تحصیل پرداخت. در جوانی به استخدام کارخانه ذوب آهن اصفهان درآمد در همان زمان شعر می سرود. وی در انجمن های ادبی فاضل هندی در فلاورجان و حافظ و خانه هنرمندان در اصفهان شرکت نموده است.

از اوست:

خداوندا مقدر کن وصال

بده ساغر وز آن جام کمال

بگردان قلب من بر قبله گاهت

که باشد دیدگان من به راهت

خطا کردم اگر از راه عصیان

پشیمانم پشیمانم پشیمان(۲)

جهم اصفهانی

جهم بن صفوان اصفهانی، او در اصفهان به دهری گری متهم و مرتد شناخته شده و به دستور خلیفه عباسی توسط مسلم بن احوز عامل اصفهان کشته شده است.(۳)

۱- زندگانی حکیم جهانگیرخان قشقائی: اغلب صفحات؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۳۹ و ۴۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۶۷ و ۴۶۸؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۰۴ و ۱۰۵؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، صص ۱۹۱-۱۸۹؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۶؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۴۴؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۳۹۹-۳۹۳؛ الذریعه، ج ۱۴، ص ۱۲۲؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۱۸۹ و ۱۹۰؛ اصفهان: کتاب جوانان، صص ۲۲۹ و ۲۳۰؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، صص ۲۷۹-۲۵۶؛ آثار عجم: مقدمه، صص ۶۰ و ۶۱؛ دانشمندان و سخن سرایان فارس، ج ۲، صص ۱۶۰ و ۱۶۱؛ مدرس مجاهدی شکست ناپذیر، صص ۱۶۱ و ۱۶۱؛ شمس التواریخ، صص ۳۳ و ۳۴؛ نصف جهان و همه

- جهان، ص ۱۳۰؛ خدمات متقابل اسلام و ایران، ص ۶۱۰.
- ۲- تذکره شعرای استان اصفهان، (ویرایش دوم)، ص ۹۷۳.
- ۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۴۳.

ص: ۴۰۷

اعلام اصفهان

«ج»

اشاره

چنگیز میرزا قاجار

چنگیز میرزا فرزند حاج محمد ولی میرزا قاجار ادیب فاضل، مؤلف کتاب «لمعات ناصری» در ۱۴۰ صفحه، در تاریخ ۱۸ ربیع الاول ۱۲۶۷ق از تألیف آن فراغت یافته است. (۱)

۱- الذریعه، ج ۱۸، ص ۳۴۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۶۸.

ص: ۴۱۱

اعلام اصفهان

«ح»

اشاره

میرزا حاتم بیگ اردوبادی

میرزا حاتم بیگ اردوبادی بن ملک بهرام نصیری، سیاستمدار ادیب و شاعر عهد صفویه. [او را از احفاد خواجه نصیرالدین طوسی شمرده اند. در حالی که مطابق اسناد معتبر نسب او به شیخ طوسی منتهی می شود.] در اواخر قرن دهم هجری به علت تبخّر در انشاء و ادبیات و امور دیوانی منظور نظر شاه عباس قرار گرفته و در سال ۹۹۹ق به منصب وزارت اعظم منصوب و به لقب «اعتماد الدوله» مُلقب گردید. وی سرانجام در شب جمعه ۶ ربیع الاول ۱۰۱۹ق در پای قلعه دمدم ارومیه به مرض فجاً وفات یافت و جنازه اش به مشهد مقدس نقل گردیده و در آن آستان مقدس مدفون گردید.

حاتم بیگ، مردی ادیب و دانشمند بود، و شعر نیز می سروده و «صافی» تخلّص می نموده است. بسیاری از ادباء و شعراء از جمله شیخ علینقی کمره ای و ملک مشرقی در وصف او شعر سروده اند و شیخ بهائی کتاب «هفتاد باب اسطرلاب» خود را به نام او «التحفة الحاتمیه» نامیده است. حاتم بیگ نیز مردی کریم الطبع و بخشنده بوده و شعراء و دانشمندان را با صله های فاخر می نواخته است. شاه عباس صفوی، پس از فوت حاتم بیگ منصب او را به فرزندش میرزا طالب خان تفویض کرد. (۱)

حارث اصفهانی

حارث بن ترماع اصفهانی، ساکن هَجَز از ولایت بحرین و از بزرگان قرامطه بوده

۱- تذکره میخانه، ص ۵۸۸؛ تذکره غنی، ص ۳۹؛ تذکره روز روشن، ص ۱۸۹؛ تذکره هفت اقلیم، ج ۳، صص ۲۶۳-۲۶۱؛ دانشمندان آذربایجان، صص ۲۱۳ و ۲۱۴؛ مختصری از تاریخچه محلّه خواجه، ص ۷۹.

حامد بن صباح

ابوغشان حامد بن صباح، از محدثین اصفهان در قرن سوم هجری است وی از ابراهیم بن عامر بن ابراهیم روایت می کند. (۲)

حامد خابوطی

ابوالمکارم حامد بن عبدالرزاق بن محمد بن عمر خابوطی، از محدثان اصفهان در قرن ششم هجری است. از ابو محمد رزق الله تمیمی استماع حدیث کرده و ابوسعد سمعانی از وی احادیث کمی شنوده است. (۳)

حامد اصفهانی

ابوسعید حامد بن علی بن احمد بن عبدالواحد بن احمد بن ایوب اصفهانی، از محدثین قرن ششم هجری و سبط ابوالقاسم سلیمان طبرانی است. از ابوبکر محمد بن احمد بن حسن بن ماجد ابهری استفاده کرده و ابوسعید سمعانی از او حدیث شنوده است. (۴)

حامد آدمی اصفهانی

ابوالفتوح حامد بن محمد بن ابی سعد بن عمر آدمی اصفهانی، از محدثین اصفهان در قرن ششم هجری است. از ابو عبدالله قاسم ثقفی استماع حدیث کرده و ابوسعید سمعانی از وی حدیث شنیده است. (۵)

۱- بنیادهای کیش اسماعیلیان، صص ۱۲۳ و ۱۲۴.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۹۴.

۳- التّحییر، ج ۱، ص ۲۴۳.

۴- التّحییر، ج ۱، ص ۲۴۲.

۵- التّحییر، ج ۱، ص ۲۴۳.

آدمی منسوب به آدم، یکی از اجداد صاحب عنوان است.

حامدی اصفهانی*

مولانا حامدی اصفهانی، شاعر ادیب صوفی عارف و خطاط فاضل قرن نهم هجری سالها به سیاحت مشغول بوده، عاقبت به عثمانی [ترکیه کنونی] رفته و به دربار سلطان محمد فاتح امپراطور عثمانی راه یافت. از صوفیه طریقت مولویه بوده و سالها شیخ مزار مولانا جلال الدین محمد بلخی در قونیه بوده و تا سال ۸۸۴ق حیات او مسلم است ولی تاریخ فوت او به دست نیامد. علاوه بر فضل و ادب و سلوک و عرفان، خط را نیز خوش می نوشته و کتاب های «مفردات» ابن بیطار، و «دلائل الاعجاز» را برای سلطان محمد فاتح نوشته است.

«جام سخن گوی» و «دیوان اشعار» از آثار اوست. (۱)

میرزا حبیب اصفهانی

میرزا حبیب اصفهانی چهارمحالی، ادیب فاضل و شاعر و نویسنده و زبان شناس [اوایل قرن چهاردهم هجری].

وی در روستای «بن» چهارمحال متولد شد. [مقدمات را در اصفهان آموخته و سپس به تهران رفت و به تحصیل ادامه داد. سپس راهی بغداد شده و در ۴ سال ادبیات و فقه و اصول را فراگرفت و پس از مراجعت به ایران در تهران ساکن شد. او شاعری زبردست و ادیبی توانا بود و «دستان» تخلص می کرد و چون طبع او به هزل و هجو مایل بود در ذم شکمبارگی و بددهنی سپهسالار محمد خان صدر اعظم هجویه ای سروده و پس از مدت کوتاهی از اقامت خود، در سال ۱۲۸۳ق به سرزمین عثمانی [ترکیه فعلی]]

۱- اثر آفرینان، ج ۲، صص ۲۵۵ و ۲۵۶؛ تاریخ ادبیات (صفا)، ج ۴، ص ۳۴۲؛ تاریخ نظم و نثر، صص ۷۹۲ و ۷۹۳؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۴۶۷؛ مجله هنر و مردم، بهمن ۱۳۵۵ش، شماره ۱۷۲، ص ۴؛ نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال ۱۳۴۱ش، شماره اول، صص ۴۲-۵۴.

پناه برد و در آنجا به دلیل تسلط به زبان عربی، ترکی و فرانسوی در مدرسه ایرانیان استانبول به تدریس پرداخت. میرزا حبیب با شیخ احمد روحی و یاران او معاشرت داشت و طرفدار آزادیخواهان ایران بود.

دولت عثمانی او را به عضویت انجمن معارف منصوب کرد، اما به خاطر بدگوئی بدخواهان از خدمت برکنار شد ولی بعد از یک سال و نیم به التفات سلطان، به خدمت بازگشت.

عمده شهرت حبیب اصفهانی به خاطر ترجمه فارسی داستان «حاجی بابا اصفهانی» نوشته «جیمز موریه» منشی سفارت انگلیس در ایران است. نثر او در این ترجمه استادانه و مسلط به زبان و ادب فارسی است که آن را شیرین و دلپذیر ساخته است.

میرزا حبیب در سال ۱۳۱۱ق بیمار شده و جهت معالجه با آبهای معدنی به «بورسا» رفت و سرانجام در سال ۱۳۱۵ق درگذشت و در گورستان «چکرگه» در پای کوه «اولوداغ» به خاک سپرده شد.

این کتاب ها از اوست:

۱. «برگ سبز» ۲. «دستان فارسی» راجع به دستور زبان فارسی ۳. «دستور سخن» ۴. «راهنمای فارسی» ۵. «غرایب عقاید ملل» [۶].
- تصحیح «دیوان اطعمه سحاق اطعمه شیرازی» مطبوع ۷. «منتخب کلیات عبید زاکانی» ۸. «تصحیح دیوان البسه قاری یزدی» مطبوع ۹. «خط و خطاطان» ۱۰. «رهبر فارسی» ۱۱. ترجمه «مردم گریز» نوشته: مولیر ۱۲. «دیوان اشعار» ۱۳. ترجمه «حاجی بابای اصفهانی» نوشته: جیمز موریه، مطبوع ۱۴. ترجمه «سرگذشت ژیل بلاس» نوشته: آلن رُنه ساژ ۱۵. «ایرنامه» نسخه خطی کتابخانه دانشگاه استانبول ترکیه ۱۶. «منتخب اللطائف» ۱۷. «منتخب النفائس»

این شعر از اوست:

دیشب به رقص برخاست، آن فتنه نشسته

یک دل درست نگذاشت، با طُره شکسته

دامن کشان فرد کوفت، پائی و دستی افشانند

ز آنسان که عقل و دین را، شد دست و پای بسته (۱).

حبیب هلالی اصفهانی

حبیب بن زبیر بن مشکلان هلالی اصفهانی، از محدّثین قرن دوم هجری است [نوادگان او به زیریه شهرت داشته و اغلب ساکن اصفهان بوده اند. بسیاری از نوادگان پسری و دختری او از محدّثان اصفهان به شمار می روند.

صاحب عنوان از عکرمه، عبدالله ابی الهذیل و عبدالرحمان بن الشروود روایت می نماید و عمروبن فروخ و شعبه از او روایت می کنند.

گفته می شود او از محدّثان حنفی بوده است. (۲)

میرزا حبیب ملّاباشی

میرزا حبیب ملّاباشی ابن حاج میرزا محمود بن حاج میرزا محمّد رضا بن حاج میرزا احمد ملّاباشی، عالم فاضل معاصر در سال ۱۳۰۳ش در اصفهان متولّد شد. مادرش دختر آقا سید هاشم امام جمعه بوده است. در اصفهان نزد عده ای از علماء از جمله حاج آقا رحیم ارباب و سید حسن مدرس هاشمی به تحصیل پرداخت سپس به قم رفته و از

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۶؛ نقباءالبشر، ج ۱، ص ۳۵۳؛ الذریعه، ج ۷، ص ۱۷۹ و ج ۱۶، ص ۳۱؛ چهره هایی از پیشروان، ص ۵۰؛ از صبا تا نیما، صص ۳۰۱-۳۹۵؛ سرگذشت ژیل بلاس: مقدمه؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، صص ۴۶۹ و ۴۷۰؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۱، ص ۱۴۴؛ فهرست دانشگاه استانبول، صص ۳۲۰ و ۶۸۹؛ فهرستواره کتابخانه مینوی، ص ۱۲۸؛ شرح حال رجال ایران، ج ۱، صص ۳۱۲ و ۳۱۳؛ مجله ارمنان: سال دهم، صص ۱۲۰-۱۱۰ و ۲۷۲-۲۶۸؛ گلزار جاویدان، ج ۳، صص ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹؛ فرهنگ معین، ج ۵، ص ۴۵۴؛ دائره المعارف دانش بشر، ص ۱۲۰۳؛ تاریخ تذکره های فارسی، ج ۱، ص ۵۱۹؛ تاریخ اندیشه های سیاسی در اسلام و ایران، ص ۴۳۷.

۲- ذکراخبار اصفهان، ج ۱، صص ۲۹۴ و ۲۹۵؛ میزان الاعتدال، ج ۱، ص ۲۱۱؛ لغت نامه دهخدا، ذل «زبیر»، ص ۲۳۳.

درس علمای اعلام حاج آقا حسین بروجردی و سید محمد باقر سلطانی طباطبائی و شیخ حسینعلی راشد بهره مند شد سپس به نجف اشرف عزیمت نمود و به تکمیل تحصیلات خود پرداخت.

او مدتی در دبیرستان های اصفهان تدریس می کرد و از دریافت وجوهات شرعی و مصرف آن خودداری می نمود. او حافظه ای قوی داشت.

سرانجام در مردادماه ۱۳۸۱ش وفات یافته و در قبرستان نو قم مدفون شد. از ایشان «حاشیه بر کفایه الاصول» مفصل باقی مانده است. (۱)

حبیب حسن آبادی

ابومسلم حبیب بن وکیع بن عبدالرزاق بن عبدالکریم بن عبدالواحد بن محمد بن سلیمان حسن آبادی اصفهانی از محدثین قرن ششم هجری و از خانواده علم و حدیث است.

او از ابوبکر محمد بن احمد بن حسن بن ماجه ابهری اصفهانی حدیث شنیده و ابوسعید سمعانی از وی استماع حدیث کرده است. (۲)

[در حال حاضر حسن آباد یکی از محله های اصفهان است. در منطقه جرقویه نیز روستایی به نام حسن آباد وجود دارد.]

میرزا حبیب شاطر حاجی*

میرزا حبیب اصفهانی معروف به «حبیب شاطر حاجی» موسیقیدان و خواننده مشهور در اوایل قرن چهاردهم هجری قمری. حدود ۱۳۰۰ق متولد شد. استاد همایی او را برادر میرزا عبدالوهاب گلشن ایرانپور دانسته ولی نویسندگان دیگر به این مطلب اشاره نکرده اند. اغلب در اصفهان می زیسته، مدتی در تهران به سر برده و در اواخر عمر در

۱- مشاهیر مزار علامه ابوالمعالی کلباسی، صص ۱۶۷ و ۱۶۸.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۲۵۹؛ معجم البلدان، ج ۲، ص ۲۵۹.

شیراز ساکن شده است. او از اساتید قدیمی آواز به شمار می رفت و در بم خوانی، گرمی و ملاحات صدا مانند نداشت و از جوانی صدای او دلچسب، جذّاب و خوش آهنگ بود و بزرگان موسیقی آن دوران او را بسیار ستایش می کردند. او از دوستان معاشران شکرالله قهرمانی نوازنده تار و عارف قزوینی، شاعر و تصنیف سرای معروف بود. در اصفهان نیز مدتی در دستگاه حاج امین التجار بود. استاد علینقی وزیری نیز او را در اصفهان دیده بود و از حسن سلیقه او تعریف می کرد. از لحاظ وسعت اطلاعات در موسیقی نیز کم نظیر بود. مرتضی نی داود از کسانی است که به این مسأله اذعان داشته است. حبیب شاطر حاجی در سال های جوانی و در اوج افتخار و شهرت، ظاهراً به خاطر افراط در خوشگذرانی به بیماری سختی مبتلا شد و صدای خود را از دست داد. یکی از متمولین شیراز که عاشق صدای دل انگیز او بود، حبیب را به شیراز می برد و یک مغازه و چند شاگرد پیراهن دوز را در اختیارش می گذارد و او را سرپرست این کارگاه قرار می دهد. میرزا حبیب سرانجام در سال ۱۳۵۸ ق وفات یافته و در یکی از امامزاده های شیراز مدفون شد و چند سال بعد میرزا عبدالحسین صدر اصفهانی که در شیراز بود وفات نمود و جسدش پهلوی میرزا حبیب دفن شد.

عارف قزوینی از دوستان و شیفتگان حبیب شاطر حاجی است و میرزا حبیب برخی از تصنیف های عارف را می خوانده و از حفظ داشته است. استاد جلال تاج اصفهانی، اسماعیل ادیب خوانساری، حسین ادیب تخت فولادی و سید احمد شهشانهی در آواز از او تعلیم گرفته اند و مرحوم محمودی خوانساری غیرمستقیم از او تأثیر پذیرفته است. (۱)

۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۵۳؛ چشم انداز موسیقی ایران، صص ۹۳ و ۲۴۸؛ تاریخ موسیقی ایران، ص ۶۷۷؛ دولت دیدار، ص ۱۶۷؛ دائره المعارف تشیع، ج ۹، ص ۴۹۶؛ نام نامه موسیقی ایران زمین، ص ۱۷۹؛ مجله هنر موسیقی، شماره ۵۳، ص ۱۰.

حبیب الله اصفهانی

حبیب الله اصفهانی، عالم فاضل محقق، از دانشمندان قرن یازدهم هجری است وی کتاب «شرح اسماء الحسنی» را به نام شاه عباس ثانی در سال ۱۰۶۱ ق تألیف نموده است. (۱)

[نسخه اصل کتاب به خط مؤلف به شماره ۱۱ در کتابخانه دانشمند محقق آیت الله حاج سیدمحمدعلی روضاتی در اصفهان موجود است. (۲)]

حبیب الله اصفهانی*

آقا حبیب الله اصفهانی عالم فاضل، از دانشمندان قرن یازدهم هجری، وی در اصفهان نزد جمعی از افاضل علماء همچون آقا حسین خوانساری به تحصیل پرداخت. سپس به هند مسافرت کرده و در شهر «سورت» ساکن شد و به تدریس پرداخت، میرزا لطف الله تبریزی مخاطب به «مرشد قلی خان» و معروف به «مخمور سورتی» از شاگردان او بوده اند. (۳)

حبیب الله اصفهانی*

میرزا حبیب الله اصفهانی، از فضلاء اوایل قرن دوازدهم هجری است. مرحوم میرزا محمدعلی معلم حبیب آبادی در کتاب «عراضه الاخوان» می نویسد: آخوند ملا محمد حسن شفتی گیلانی در اصفهان نزد میرزا حبیب الله اصفهانی به تحصیل پرداخته است. احتمالاً او همان میرزا حبیب الله نصرآبادی شاگرد علامه مجلسی است (که در این کتاب به شرح حال او پرداخته شده است).

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۷۰ و ۴۷۱.

۲- فهرست کتابخانه های اصفهان، ج ۱، صص ۳۳-۳۱.

۳- تذکره شمع انجمن، ص ۶۵۴؛ دانشمندان آذربایجان، ص ۳۳۹.

حبيب الله فضائلى

استاد حبيب الله فضائلى بن محمد ابراهيم سميرى اصفهانى، خوشنويس، شاعر و محقق معاصر، در ۱۲ اردیبهشت ۱۳۰۱ش در سميرم متولد شد. در کودكى تحت تربيت پدر و آشنائى با خطوط جدش ملأ محمد، با خوشنويسى آشنا شد و به مشق خط پرداخت. در ۱۳ سالگى پدرش را از دست داد و در مكتب خانه و به تعليم و تدریس مشغول شد. در نوجوانى به اصفهان رفته و در مدرسه دركوشك و مدتى در مدرسه ميرزا مهدى ساكن شده و نزد علماء عاليقدر اصفهان همچون آقا جمال الدين خوانسارى و شيخ عباسعلى اديب حبيب آبادى و حاج آقا فخر كلباسى، سيد احمد مقدس، سيد حسن مدرس هاشمى، ملا حسينعلى صديقين، سيد عبدالحسين طيب و شيخ محمد باقر زند كرمانى كسب فيض نمود. همچنين در خط نيز نزد مير محمد مهدى خلىقى پور مشق خط نمود و در کنار آن به تحصيلات جديده نيز اهتمام ورزیده ديپلم ادبى را دريافت نمود و به استخدام اداره فرهنگ درآمده و به تدریس در مدارس مشغول شد. پس از تأسيس دانشكده ادبيات اصفهان به تحصيل در رشته ادبيات فارسى پرداخته و به اخذ ليسانس نائل شد. و در دبیرستان هاى اصفهان به تدریس ادبيات فارسى، تعليمات دينى، عربى و خوشنويسى پرداخت. او سالها به مشق از روى نمونه خطوط خوش كتابها و كتيبه هاى ابنیه تاريخى اصفهان پرداخت و پيرامون آنها تحقيق نمود و نمونه خطوط خوش اساتيد خوشنويسى را گردآوری نمود. همچنين در تهران نزد استاد زرین خط و استاد كاوه خوشنويسى را تکميل نمود.

وى از سال ۱۳۴۳ش كلاس هاى آزاد خوشنويسى را در اصفهان دایر کرد كه منجر به تأسيس انجمن خوشنويسان اصفهان شد و سرپرستى آن از سال ۱۳۴۸ش به بعد به عهده او بود. وى در طول عمر با برکت خود صدها كتيبه براى مساجد، اماكن و بقاع متبركه در داخل و خارج از كشور از جمله حرم مطهر حسینی عليه السلام، كاظمين و حضرت زينب و حضرت رقيه (سلام الله عليهما) را به زيبائى تمام نوشت. استاد فضائلى در انواع خطوط به ويژه نسخ و ثلث و نستعلیق مهارت بسيار داشت.

در شعر نیز تبخّر داشت و «فضائل» تخلّص می کرد و گاه در برخی از انجمن های ادبی اصفهان همچون انجمن ادبی و هنری سعدی حضور می یافت.

وی سرانجام در دوشنبه ۲ رجب ۱۴۱۸ق (مطابق ۱۲ آبان ۱۳۷۶ش) در اصفهان وفات یافته و در قطعه نام آوران واقع در گورستان باغ رضوان اصفهان مدفون شد:

تألیفات و آثار زیر از اوست:

۱. «اطلس خط» ۲. «تعلیم خط» ۳. «بوستان خط» ۴. «مردآفرین روزگار» ۵. «اصحاب رس» ۶. «آیه نور» ۷. «شناخت قرآن»

همچنین (قرآن مجید) و کتاب های «گنجینه الاسرار» عمان سامانی و چند اثر دیگر را کتابت نموده اند.

این شعر در مرثیه حضرت سید الشهداء علیه السلام از اوست:

ای دیده خون ببار که وقت عزا رسید

هنگامه مصیبت آل عبا رسید

گر چشم دهر خوشه پروین بیفشرد

باشد روا که زلزله در ماسوا رسید

در سیل خون تپید جگر گوشه رسول

آه و فغان به چرخ از این ماجرا رسید(۱)

شیخ حبیب الله نائینی

شیخ حبیب الله بن ملا ابراهیم نیستانی نائینی، عالم فاضل از علمای قرن چهاردهم هجری. در اصفهان نزد جمعی از علماء از جمله آخوند کاشی به تحصیل پرداخت. سپس در دستگاه خاندان نجفی مسجد شاهی از جمله حاج آقا نورالله نجفی به فعالیت مشغول شد.

وی در سال ۱۳۴۸ق وفات یافته و در تکیه ملک نزد قبر آخوند کاشی در تخت

۱- تجلی فضائل، اغلب صفحات؛ مجله وقف میراث جاویدان (ویژه نامه اصفهان)، شماره ۱۹ و ۲۰؛ تذکره شعرای استان اصفهان (ویرایش دوم)، ص ۵۹۹؛ کیهان فرهنگی، سال چهارم، شماره ۵، شماره پیاپی ۴۱، مرداد ماه ۱۳۶۶، ص ۴۸؛ وفيات

فولاد مدفون شد. (۱)

ملا حبيب الله نصر آبادی

ملا حبيب الله بن محمد ابراهيم نصر آبادی، عالم فاضل محدث، [ظاهراً از اهالی قریه «نصرآباد» ماریین اصفهان است و اینکه شاید از اهالی «نصرآباد» جرقویه یا «نصرآباد» کاشان باشد بسیار ضعیف است و خود نیز به آن تصریح نکرده است.]

وی از شاگردان ملا محمد باقر مجلسی بوده و از او چندین اجازه روایتی دریافت نموده است. وی «صحیفه سجّادیه» را نزد مجلسی خوانده و بر روی نسخه ای از «صحیفه» در ۱۴ رجب ۱۱۰۸ یادداشتی نوشته و بدین مطلب تصریح نموده است.

همچنین در یادداشت دیگری که بر روی نسخه ای از «قواعد الاحکام» نوشته، آمده است که این نسخه را نزد علامه مجلسی خوانده است. همچنین سلسله روایتی علامه مجلسی را تا علامه حلی آورده است. تاریخ این یادداشت ۲۹ شعبان ۱۱۰۴ ه می باشد. (۲)

میرزا حبيب الله تیر

میرزا حبيب الله تیر ابن حاج شیخ محمد باقر واثق همدانی، فاضل ادیب و شاعر متتبع. در ۲۱ شوال ۱۳۰۸ ق در اصفهان متولد شده و نزد پدر دانشمند خود مقدمات علوم را آموخته، سپس به درس جمعی از بزرگان مانند شیخ مرتضی ریزی و آخوند کاشی حاضر شده و از محضر آنان استفاده و استفاضه نموده و در خدمت میرزا عبدالحسین قدسی (دایی خود) خط و ادب آموخت.

۱- کتاب انساب خاندان های مردم نائین، ص ۱۴۲؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۰۲.

۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص ۲۴ و ۲۵؛ آشنایی با چند نسخه خطی، ج ۱، صص ۱۹۳-۱۹۱؛ تلامذه العلامه المجلسی، صص ۲۱ و ۲۲.

وی طبع روانی در شعر داشته و در انجمن شعرا حضور می یافته و لقب «نیر الادباء» را دریافت نموده است. او در فنون ادب و ریاضی و شعر و نقدالشعر و تجوید و خط و دیگر فنون از صاحب نظران بود. او برای رفع نیازمندی های مادی شغل حسابداری را انتخاب نموده و تا آخر عمر بدان اشتغال داشت.

به عربی و فارسی شعر می گفت و در فن ماده گوئی مهارت داشت. جهت بیشتر علمای زمان مرثیه و ماده تاریخ گفته است. سرانجام در ۴ جمادی الثانیه ۱۳۷۹ق وفات یافته و در یکی از اطاق های جنوبی تکیه تویسرکانی در تخت فولاد مدفون شد.

استاد فضل الله اعتمادی متخلص به «برنا» در وفاتش گوید:

رقم زد به تاریخ «برنا» و گفت:

«ز برج وفا تیر علم رفت»

از آثارش: ۱. «رسوا در خدع میرزا خدا» ردّ بر بهائیان ۲. «رساله کوچکی در اغلاط قرآن های باغچه سرا» به طبع رسیده است.

از اوست:

خواهی به مردم ار بنمائی تو ماه را

یک سو فکن ز چهره دو زلف سیاه را

یک ماه در میان دو شب را به ما نمای

تا جمله بنگریم به یک شب دو ماه را

آب حیات چشمه لعل لبش بود

ای تشنه وصال بکن طی راه را (۱)

سید حبیب الله شریف واقفی*

سید حبیب الله بن میرزا جعفر بن میرزا یوسف شریف واقفی نطنزی هنرمند معاصر. در سال ۱۲۸۱ش در روستای افوشته نطنز متولد شد. پس از خواندن تحصیلات مقدماتی به تهران رفت و در کارگاه زرّی بافی اداره هنرهای زیبا به فراگیری هنر زرّی بافی پرداخت. سپس به اصفهان آمد و به عنوان استاد و مدرس هنر زرّی بافی به تدریس و آموزش در هنرستان هنرهای زیبای اصفهان مشغول شد. وی سرانجام بر اثر ابتلا به

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۵۲۳-۵۲۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۳۱-۳۲۹؛ سیری در تاریخ
تخت فولاد، ص ۹۹.

سرطان مری در سال ۱۳۴۵ش در گذشت و در تکیه امام جمعه واقع در تخت فولاد به خاک سپرده شد. وی پارچه های زربفت زیبایی را تهیه کرد و در ترویج هنر زری بافی و تربیت شاگردان هنرمند نقش ممتازی داشت. (۱)

حبیب الله اصفهانی

حبیب الله بن جمال الدین اصفهانی، [از خوشنویسان قرن دهم هجری است] او در سال ۹۴۷ق کتابت «تاج التراجم فی تفسیر القرآن للأعاجم» نوشته عمادالدین ابوالمظفر شهنشاه طاهر بن محمد اسفراینی را به خط نسخ و نستعلیق نوشته که میکروفیلم آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

همچنین در سال ۹۴۸ق کتابت نسخه «اغراض السیاسة فی اغراض الریاسة» تألیف محمد بن علی بن محمد بن حسن ظهیر کاتب سمرقندی را به خط نستعلیق نوشته [است]. نسخه اصل در کتابخانه لیدن هلند و میکروفیلم آن به شماره ۳۴۲۹ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

ملا حبیب الله اصفهانی

ملا حبیب الله بن ملا حسنعلی اصفهانی، عالم فاضل، از دانشوران قرن یازدهم هجری. در اصفهان نزد جمعی از علماء از جمله علامه مجلسی به تحصیل پرداخت. علامه مجلسی در ۱۰ ذیقعده ۱۰۹۵ق در آخر نسخه ای از جلد پنجم «بحار الأنوار» (موجود در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی) و در ماه ربیع الاول ۱۰۹۶ق در آخر نسخه ای از جلد ششم «بحار الأنوار» (موجود در کتابخانه میرزا نصرالله شبستری در تهران) جهت او

۱- میراث فرهنگی نطنز، ج ۲، صص ۲۹۶ و ۲۹۷.

۲- فهرست میکروفیلم های دانشگاه تهران، ص ۲۷.

۳- میراث فرهنگی نطنز، ج ۲، ص ۱۴۰.

اجازه نوشته است. (۱)

میرزا حبیب الله صدر

میرزا حبیب الله صدر ابن میرزا حسین مفتی بن حسن موسوی عاملی عالم فاضل، از دولتمردان عصر صفوی.

در اصفهان نزد جمعی از علماء خصوصاً شیخ بهائی تلمیذ نموده (۲) و دختر شیخ لطف الله میسی را به زوجیت خود در آورد (۳) او از علمای معروف زمان شاه عباس صفوی و مورد احترام او بود. شاه صفی در سال ۱۰۴۰ ق منصب صدارت را به او تفویض نمود. (۴) وی سرانجام در سال ۱۰۵۹ ق وفات یافت.

ماده تاریخ فوت او را «میرزا جعفر قزوینی» چنین سروده است.

طبع بلندم پی تاریخ گفت:

«رفته به معراج حبیب اله» (۵)

۱۰۵۹

حبیب الله اصفهانی

حبیب الله بن حسینعلی اصفهانی، ادیب فاضل از فضلاء و ریاضی دانان قرن ۱۴ هجری، مؤلف کتاب «اسهل الحساب تکمیلہ السیاق» است که در سال ۱۳۲۸ ق در طهران به چاپ رسیده است. (۶)

-
- ۱- اجازات الحدیث، صص ۳۳-۳۱؛ تلامذه العلماء المجلسی، ص ۲۱؛ فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۱۷۳؛ تراجم الرجال، ج ۱، ص ۱۳۷؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۵.
 - ۲- فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۹۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۴۵.
 - ۳- یادنامه سید بحر العلوم میردامادی، ص ۱۳.
 - ۴- خلاصه السیر، صص ۳۷ و ۳۸.
 - ۵- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۷۰۵.
 - ۶- مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، ج ۲، ص ۴۸۴؛ فروغستان، ص ۲۸۱.

حبیب الله روحی فریدنی*

حبیب الله رمضانی دامنه ای متخلص به «روحی» فرزند حسینقلی شاعر معاصر در سال ۱۳۲۰ش در روستای «دامنه» از توابع فریدن متولد شد. در سن یک سالگی بین پدر و مادرش جدائی افتاد و سرپرستی او را مادر دلسوزش بر عهده گرفت. همچنین پدر بزرگش ملما علی سلیمانی دارانی که از علمای موثق و معتمد آن منطقه و از اعقاب شیخ سلیمان دارانی بود او را تحت تربیت خویش قرار داد. او تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در داران به اتمام رساند. سپس در دانشسرای مقدماتی اصفهان به تحصیل پرداخت و در سال ۱۳۳۹ش از آنجا فارغ التحصیل گردیده و در آموزش و پرورش به خدمت پرداخت.

از اوست:

جان فدای کلک نقاش ازل باید نمود

زان همه نقشی که اندر گردش پرگار دارد

جلوه روی تو از آثار صنع کبریاست

کور آن چشمی که شک در صنعت دادار دارد(۱)

میرزا حبیب الله فریبی طهرانی

میرزا حبیب الله بن میرزا رجبعلی طهرانی، شاعر ادیب، متخلص به «فریبی». از سخنوران قرن دوازدهم هجری است. در اصفهان متولد شده و در این شهر به کسب علم و ادب پرداخته است. از معاشران آذر بیگدلی بوده و در سال ۱۱۸۶ق وفات یافته است. ماده تاریخ فوت او را آذر بدیهه چنین یافته است:

«شد بجنت المأوا میرزا حبیب الله» ۱۱۸۶

این شعر از اوست:

۱- تذکره شعرای استان اصفهان، ویرایش دوم، ص ۳۱۵.

یاران با هم چو عیش بنیاد کنید

در صحبت هم خاطر خود شاد کنید

شکرانه عیش و کامرانی گاهی

از حسرت و ناکامی ما یاد کنید (۱)

حبیب الله حسینی اصفهانی

حبیب الله بن محمد رضا حسینی طیب اصفهانی [از فضلاء و دانشوران قرن سیزدهم هجری] در سال ۱۲۷۲ق «شرح شمسیه» قطب الدین رازی موسوم به «تحریر القواعد المنطقیه» را کتابت نموده است. کتاب به شماره ۱۳۳۸ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم موجود است. (۲)

میرزا حبیب الله موسوی اصفهانی

میرزا حبیب الله بن سید محمد سعید موسوی اصفهانی، عالم فاضل. از دانشمندان قرن سیزدهم هجری است. در اصفهان به تدریس مشغول بوده و محمد نبی تویسرکانی مؤلف کتاب «لئالی الأخبار» در سال ۱۲۷۷ه.ق از او اجازه دریافت نموده است. (از شاگردانش میرزا هادی بن عبدالکریم دولت آبادی بوده که در نوشته های خود او را به فقاقت و زهد ستوده است).

صاحب عنوان در ۱۲ ذیقعده ۱۲۹۳ق وفات یافته و در تکیه آقا حسین خوانساری مدفون شد. (۳)

-
- ۱- تذکره آتشکده، نیمه دوم، ص ۶۳۴؛ تذکره نگارستان دارا، صص ۲۴۲ و ۲۴۳؛ تذکره روز روشن، صص ۶۲۰ و ۶۲۱؛ الذریعه، ج ۹، ص ۸۳۰.
 - ۲- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۲۵.
 - ۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۰؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۲۹۳؛ تراجم الرجال، ج ۲، ص ۷۸۷.

سید حبیب الله میرلوحی*

سید حبیب الله میرلوحی فرزند سید عبدالحسین، عالم فاضل معاصر، در سال ۱۳۰۷ق در روستای «یزدآباد» لنجان متولد شد. در اصفهان نزد شیخ عباسعلی ادیب به تحصیل پرداخته و در قم سطوح عالیہ را نزد شیخ مرتضی حائری، میرزا علی مشکینی و سید محمّد حسین درجه ای فرا گرفت. آنگاه در درس خارج مرحوم حاج آقا حسین بروجردی به مدت ۸سال حاضر شد و کسب فیض نمود. همچنین از درس آیات عظام گلپایگانی و امام خمینی نیز بهره برد و از درس «شرح منظومه» آیت الله شیخ حسینعلی منتظری استفاده نمود.

وی عاقبت به زادگاه خود بازگشته و به تبلیغ دین و انجام وظایف شرعی مشغول گردید. (۱)

میرزا حبیب الله اصفهانی*

میرزا حبیب الله بن عبدالله اصفهانی، عالم فاضل و مورّخ ادیب، در قرن یازدهم هجری می زیسته و کتابی به نام «توصیف الوزراء» در احوال وزرای شاهان صفوی تألیف نموده است. میرزا عبدالله افندی در ضمن شرح حال سید علاءالدین حسین خلیفه سلطان از این کتاب یاد می کند و مطالبی درباره خلیفه سلطان از کتاب نامبرده نقل می نماید. ظاهراً صاحب عنوان در سال ۱۱۰۶ق وفات یافته است. (۲)

تذکر: به کتاب «توصیف الوزراء» کتاب «تذکره میرزا حبیب الله» نیز گفته می شود.

۱- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۲- ریاض العلماء، ج ۲، ص ۵۲؛ الرّوضه النّضرة، ص ۱۳۱؛ الذریعه، ج ۴، ص ۴۸۹؛ فهرست کتب خطی کتابخانه های اصفهان، ج ۱، ص ۳۱؛ اعیان الشّیعه، ج ۲۰، صص ۸۹-۹۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۷۱ و ۴۷۲؛ مصنفی المقال، ص ۱۱۹ و ۱۲۰.

میرزا حبیب الله امین التّجار*

میرزا حبیب الله امین التّجار ابن سید محمد علی، از مشاهیر تجار و سیاستمداران عصر مشروطه و پهلوی در اصفهان است. در سال ۱۲۶۳ش متولد شده و پس از پدر به تجارت پرداخت و از تجار معروف اصفهان شد. او در جریان مبارزات مردم اصفهان به رهبری حاج آقا نورالله نجفی علیه استبداد محمد علی شاه، جزو انجمن سری آزادیخواهان بود. پس از امضاء فرمان مشروطیت، به حمایت مالی از انجمن ولایتی اصفهان پرداخت.

همچنین او از اعضای حزب دموکرات در اصفهان بود. در سال ۱۳۲۴ق هنگامی که علمای اصفهان کالاهای خارجی را تحریم کرده و مردم را به خرید کالاهای وطنی تشویق کردند، او نیز از این اقدام حمایت کرد. در جریان جنگ جهانی اول از اعضای مؤثر کمیته دفاع ملی بود و در جریان تشکیل دولت موقت ملی در کرمانشاه و مهاجرت اعضای کمیته دفاع ملی، قصد پیوستن به آنان را داشت که به دست نیروهای انگلیسی اسیر شده و مدتی را در زندان سپری کرد.^(۱)

وی پس از آن چندین بار از طرف مردم اصفهان به نمایندگی مجلس شورای ملی انتخاب شد. در زمان سلطنت رضا شاه، او از دوستان تیمور تاش وزیر دربار بود و چون امتیاز انحصار تریاک برای ۳ سال به امین التّجار داده شد و شایع شد که تیمور تاش از او رشوه گرفته است، تیمور تاش دستگیر و به زندان افتاد و امین التّجار با اینکه نماینده مجلس بود، دستگیر و زندانی شد و پس از تحمّل ۶ ماه حبس با عفو رضا شاه آزاد شد.

وی در دوره پانزدهم مجلس نیز نماینده اصفهان بود.^(۲)

امین التّجار در ۲۴ ربیع الاوّل ۱۳۶۹ق (مطابق ۲۴ دی ۱۳۲۸ش) وفات یافته و در تکیه خانوادگی امین التّجار در تخت فولاد مدفون شد.^(۳)

۱- نگرشی بر مشروطیت اصفهان، صص ۱۰۴ و ۱۰۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۶۸.

۲- زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱، صص ۲۸۷-۲۸۵.

۳- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

حبیب اللہ آذری پور

حبیب اللہ آذری پور اصفہانی بن فضل اللہ شاعر ادیب معاصر متخلص به «آذر» در سال ۱۲۹۸ ش در اصفهان متولد شده و پس از کمی تحصیل به کسب و کار پرداخت و در کفاشی مشغول به کار شد. مجموعه ای از اشعار او با نام «شراره های آذر» در سال ۱۳۳۵ ش به چاپ رسیده است.

این شعر از اوست:

مژده ام باد صبا از گل و نسرين می داد

خبر از لعل لب و بوسه شیرین می داد

آسمان فخر نمود و به زمین مژده بداد

که نگارم به سر گیسوی خود چین می داد(۱)

سید حبیب اللہ امامی*

سید حبیب اللہ بن آقا سید محمد درب امامی اصفہانی، از فضلاء و خوشنویسان اوایل قرن چهاردهم هجری است. وی خط نستعلیق را زیبا می نوشت. (۲)

میرزا حبیب اللہ روضاتی

میرزا حبیب اللہ بن میرزا هدایت اللہ بن آقا میرزا محمد باقر موسوی چهارسوقی (صاحب روضات الجنّات).

عالم فاضل و واعظ کامل، در اصفهان متولد شده و نزد شیخ علی مدرّس یزدی، سید محمود کلیشادی، سید مهدی درچه ای، سید ابوالقاسم دهکردی، آقا سید محمد باقر درچه ای و حاج آقا منیرالدین بروجردی به تحصیل پرداخت.

وی امام جماعت مسجد خیابان خوش [خیابان طالقانی فعلی] و مسجد ستّاری

۱- تذکره شعراي معاصرا صفهان، ص ۸.

۲- یادواره آیت اللہ فقیه امامی، ص ۳۳.

اصفهان بود و مراسم دعای کمیل را در تکیه کازرونی برگزار می نمود. جلسات دعا و موعظه ایشان مورد توجه و اعتقاد مؤمنین بود. مواعظ منبری او نیز که عموماً پس از اداء نماز انجام می گرفت نیز از هر حیث قابل اهمیت بود.

وی سرانجام در [روز ۱۶ ربیع الاوّل] سال ۱۳۷۹ق وفات یافته و در بقعه تکیه گلزار در تخت فولاد مدفون گردید. (۱)

استاد فضل الله اعتمادی متخلص به «برنا» در وفاتش گوید:

سال فوتش رقم بزد «برنا»:

شد حبیب خدا ز دنیا رفت

شیخ حبیب الله دولت آبادی

شیخ حبیب الله دولت آبادی، عالم فاضل معاصر از اهالی «دولت آباد» برخوار اصفهان است. در اصفهان نزد آقا سید محمدباقر درجه ای و آخوند ملا حسین فشارکی و دیگران تحصیل کرده و سپس به تدریس «شرایع» و «معالم» و سایر کتب فقهی مشغول شده است.

عالمی متقی، با ورع، متین و مؤدب بوده است. (۲)

ملا حبیب الله رئیس الواعظین

حاج ملا حبیب الله رئیس الواعظین، عالم فاضل و واعظ کامل، سالها در اصفهان مردم را موعظه و ارشاد نموده است.

او در اصفهان نزد جمعی از علمای اعلام همچون میرزا محمد حسن نجفی، حاج شیخ محمد باقر مسجد شاهی نجفی، آقا میرزا محمد باقر چهارسوقی صاحب روضات الجنات و دیگران تحصیل نموده است. سرانجام در سال ۱۳۳۱ق وفات یافته و در تکیه

۱- مناہج المعارف: مقدمه؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۴۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۸۳.

۲- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

خوانساریها در تخت فولاد مدفون گردید. (۱)

حبیب الله ساوجی*

حبیب الله ساوجی، نقاش هنرمند اوایل قرن یازدهم هجری وی مدتی در قم ساکن بود. هنگامی که حسین خان شاملو حاکم قم مأمور هرات شد، او را همراه خود به هرات برد. او در هرات به تکمیل نقاشی پرداخت و از آثار هنرمندان مکتب هرات برخوردار شد و بهره گرفت. هنگامی که شاه عباس اول آوازه او را شنید او را از حسین خان شاملو طلبید و به اصفهان آورده و جزو هنرمندان دربار خود قرار داد. سالها در اصفهان ساکن بود و تاریخ فوت او به دست نیامد. (۲)

شیخ حبیب الله شاهنده*

شیخ حبیب الله شاهنده نکوآبادی لنجانی، عالم فاضل، در اصفهان نزد اساتیدی چون شیخ محمود مفید، سید محمد رضا خراسانی، سید حسین خادمی و میر سید علی موسوی بهبهانی تحصیل نموده و با شیخ عبدالله ادیب لنجانی هم بحث بود. وی در غره شوال سال ۱۳۹۵ق وفات یافته و در تکیه ملک در تخت فولاد مدفون شد. (۳)

ملا حبیب الله عباس آبادی

مولی حبیب الله ساکن عباس آباد اصفهان. عالم فاضل حکیم عارف. در عقائیات مشهور زمان بود. نتایج افکار حکماء را با معارف اصحاب شهود تطبیق نموده و به مشرب و مسلک صوفیه انس داشت. در اصفهان به جوار رحمت الهی رسید. [با شیخ

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۰.

۲- گلستان هنر، ص ۱۵۱؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۰۳.

۳- جلوه افلاکیان، مخطوط.

محمد علی حزین لاهیجی مؤانست و معاشرت داشته و در اواسط قرن دوازدهم هجری وفات یافته است.

این بیت از اوست:

ما را از خداوندی لطف تو همین بس

کز بندگی همچو منی عار نداری (۱)

میرزا حبیب الله مشیرالملک

میرزا حبیب الله انصاری ملقب به «مشیرالملک» وزیر با کفایت و لایق ظل السیطان که با مهارت و کفایت امور ایالت تحت حکومت ظل السیطان را رتق و فتق می کرد.

[ظل السیطان چندی بعد از نفوذ و قدرت گرفتن او بیمناک شده و در اموال و املاک او طمع کرد. مشیرالملک هم راه استقلال پیموده و در ماجرای تحریم تنباکو جانب علمای مخالف قرارداد رژی را گرفت. عاقبت ظل السیطان او را در سال ۱۳۰۹ ق برکنار کرده و با قهوه قجری مسموم به زندگی او پایان داد. (۲)]

حبیب الله مشیرالملک کتاب «بحر الجواهر فی علم الدفاتر» تألیف: میرزا عبدالوهاب شهشهبانی را به خط نستعلیق کتابت کرده و فرزندش وثیق الملک بر آن حاشیه نوشته است. این کتاب به شماره ۴۰۶۵ در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۳)

میرزا حبیب الله نیشابوری*

میرزا حبیب الله نیشابوری، شاعر و ادیب قرن دهم هجری است. در اصفهان ساکن بوده و به او «حَبّی» می گفته اند.

این بیت از اوست:

-
- ۱- تذکره المعاصرین، صص ۱۳۳ و ۱۳۴؛ تذکره شمع انجمن، ص ۱۹۸؛ الکواکب المنتشرة، ص ۱۵۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۰؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۳۳۶.
 - ۲- تاریخ اجتماعی اصفهان در عصر ظل السیطان، صص ۱۴۲ و ۱۴۳.
 - ۳- فهرست مجلس، ج ۱۱، ص ۶۳.

زان کمان ابرو مرا تیری که آید بر جگر

زخم او چشمی بود پر خون پی تیری دگر(۱)

فایده: در لهجه اصفهانی برای نامهای کوچک و گاه به منظور تصغیر به آخر نامهای کوچک یاء (ی) اضافه می کنند. مثلاً به حسن می گویند «حسنی» و در این لهجه «حبیب الله»، «حب الّاه» و «حبیب» «حبّی» تلفظ می شود و البتّه بیشتر در میان عوام الناس رواج دارد. برخی «جنّی» تحریف کرده و شاعری جدید و جعلی ساخته اند که همان حبیب الله نیشابوری است.

حبیب الله یزدخواستی*

مرشد حبیب الله یزدخواستی، از آخرین قصه گوینان و شاهنامه خوانان اصفهان است. او بیانی رسا و حافظه ای قوی و ذوقی سرشار در بیان داستانهای اسطوره ای ایران همچون داستانهای شاهنامه و گرشاسب نامه داشته و مجالس نقالی و شاهنامه خوانی او در قهوه خانه های اصفهان به ویژه قهوه خانه های تقی قوری، سید زین العابدین و عباس آقا مورد استقبال مردم قرار گرفته است.

او در سال ۱۳۰۰ش در محله یزدآباد اصفهان متولد شده و در ۲۴ دی ماه ۱۳۷۲ش بدرود حیات گفت و در قطعه نام آورانِ قبرستان باغ رضوان اصفهان به خاک سپرده شد.

حجاج همدانی

ابو محمّد حجاج بن یوسف بن قتیبه بن مسلم هَمْدانی معروف به «ابومحمّد ازرق» از محدّثین قرن سوم هجری است. وی به معلمی اطفال مشغول بوده و در مکتب او بیش از یکصد کودک حاضر بوده اند. آثار کسائی و احادیث نعمان و بشر بن حسین، ابوهانی و زُفر بن اَبی زُفر را روایت کرده است.(۲)

۱- تذکره روز روشن، ص ۱۹۴؛ تذکره تخفه سامی، ص ۲۸۱.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۱.

حسین بن محمّد بن عضیره انصاری و ابو یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم بن بهرام زنجانی در سال ۲۹۶ق از او حدیث شنیده اند. (۱)

[حافظ ابونعیم اصفهانی می نویسد که در سال ۲۶۰ق در سن ۱۲۰سالگی فوت شده است ولی در احقاق الحق می نویسد: ابویعقوب زنجانی در سال ۲۹۶ق از او حدیثی شنیده است. لذا در باب تاریخ وفات او باید بیشتر تحقیق شود.]

حجت اصفهانی

حجت اصفهانی، از سخنوران و ادبای اصفهان است.

این بیت از اوست:

روی دنیا را ز نیاز ماست سرخ

ورنه زشت و خشک و زرد و لاغر است (۲)

حدیثی اصفهانی*

از شعرای اصفهان است و بیش از این چیزی از زندگی او معلوم نیست. این رباعی از اوست:

شوخی که ز جور چشم مستش

هر گوشه چو من هزار کشته هستش

ترسم که به حشر نیز دادم ندهند

هرچند که فریاد کنم از دستش (۳)

حرب خزاعی

ابونصر حرب بن محمّد بن طاهر بن عبداللّه بن محمّد بن طاهر بن حرب بن محمّد بن طاهر خزاعی اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن پنجم و ششم هجری و از خاندان علم

۱- احقاق الحق، ج ۱۴، صص ۲۲۴ و ۲۴۰ و ۲۴۱ و ۵۴۰.

۲- تذکره روز روشن، ص ۱۹۶؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۳۳.

۳- تذکره شمع انجمن، ص ۱۹۸.

و حدیث است.

از ابوالفضل مطهر بن عبدالواحد خزاعی، ابوالفوارس طراد بن محمد زینبی، ابونصر محمد بن علی بن احمد سکری، ابوالمظفر سمعانی و دیگران حدیث شنیده و از ابوالبرکات احمد بن عبدالله بن طاووس بغدادی و ابو روح یاسین بن سهل بن محمد بن حسن قاینی صوفی اجازه داشته است.

در سال ۴۷۰ و اندی متولد و بعد از سال ۵۳۱ق وفات یافته است. ابوسعید سمعانی از او حدیث نوشته است. (۱)

خزور اصفهانی

ابوغالب خزور اصفهانی معروف به «صاحب المَحَجَن»، از محدثین اصفهان در قرن دوم هجری است. از انس بن مالک و ابی امامه باهلی روایت می کند. و قریش بن حیان، مبارک بن فضاله، داود بن حسانی و حسین بن واقد از او نقل حدیث کرده اند. (۲)

حسام مصطفوی اردستانی

حسام مصطفوی اردستانی فرزند دکتر قوام مصطفوی در حدود سال ۱۲۹۸ش در اصفهان متولد شد و در این شهر تحصیل کرد. (۳) [مردی ادیب و فاضل و شاعر بود و به تاریخ سیاسی و ادبی ایران احاطه کامل داشت. در نقاشی، کاریکاتور، نقاشی و خوشنویسی تا حدّ استادی ماهر بود. در برخی از مطبوعات طهران مقالاتی را به چاپ رساند.

وی در ۱۳ خرداد ۱۳۷۶ش در محله «کبودان» اردستان بر اثر لغزش پا در جوی آب افتاد و در گذشت و در بقعه میرزا مصطفی کمپانی در محله محال به خاک سپرده شد. (۴)

۱- التّحیر، ج ۱، ص ۲۶۰.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۶.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۵۸.

۴- اردستان نامه، ج ۱، ص ۵۱۰.

از آثار او این کتابها به طبع رسیده است.

۱. «منتخب اشعار» که در ۱۳۱۹ش چاپ شده است. ۲. «رومئو و ژولیت» به نظم.

از اوست:

بس قهقهه کبک در این دشت و دمن

آید که در اینجا نه تو باشی و نه من

امروز که سر سبز بود باغ و چمن

دریاب که تا ابد نماند گلشن

حسام الدین دولت آبادی

حسام الدین بن عبدالحسین بن حاج میرزا مهدی بن حاج میرزا هادی دولت آبادی، شاعر و ادیب فاضل، در ربیع الاول ۱۳۲۱ق در اصفهان و مدتی رئیس دبیرستان صارمیّه را بر عهده داشت و در هر مورد شایستگی و کفایت خود را نشان داد. او در دوره چهاردهم و هیجدهم مجلس شورای ملی به عنوان نماینده اصفهان در مجلس حضور داشت. چندی نیز شهردار تهران بود. او مردی خلیق و مهربان و ادیب و خوش بیان بود و سرانجام در سال ۱۳۶۴ش در تهران وفات یافت. در شعر مهارتی به سزا داشت و «حسام» تخلص می کرد.

از اوست:

از من صبا به آن مه نامهربان بگو

کاشفته تر ز زلف تو شد روزگار من (۱)

حسام الدین سراج*

حسام الدین سراج، موسیقی دان و خواننده هنرمند معاصر در سال ۱۳۳۷ش در اصفهان متولد شد. پدرش با اساتید موسیقی اصفهان: استاد کسائی، استاد تاج و استاد شهناز حشر و نشر داشت و او به موسیقی علاقمند شد و از ۱۸ سالگی به فعالیت پرداخت. سنتور را از سال ۱۳۵۴ نزد سیروس ساغری در اصفهان فرا گرفت. سپس در تهران ردیف های موسیقی را از محمود کریمی آموخت و از استاد پایور، استاد شفیعیان و

۱- سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۲، ص ۱۱۲۷؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۵۸ و ۱۵۹.

آقای کامکار نیز بهره برد و همچنین از استاد محمّد رضا شجریان تعلیم دید و از سال ۱۳۶۰ش به صورت رسمی به خوانندگی پرداخت. او در کنار آموختن موسیقی در رشته معماری و شهرسازی در دانشگاه شهید بهشتی (دانشگاه ملی سابق) به تحصیل پرداخت و فوق لیسانس دریافت کرد. پایان نامه او «تناسب ملکوتی» در هندسه آفرینش نام دارد. آواز خوش، معلومات فراوان در ادبیات و موسیقی و تواضع و اخلاق نیکو از ویژگی های آقای سراج به شمار می رود. (۱)

حسام الدّین اصفهانی

حسام الدّین بن عزّالدّین بن عبداللّه از فضلاّی قرن دهم هجری، ساکن نجف اشرف، در شب شنبه عید قربان ۹۹۴ق در دارالملک اصفهان کتاب «ایضاح الإشتباه» علّامه حلّی را به خط نسخ نوشته و با نسخه شیخ حسین عاملی پدر شیخ بهائی مقابله نموده، کتاب ضمن مجموعه ۵۸۰ در کتابخانه فیضیه قم موجود است. (۲)

حسبی اصفهانی

مولانا حسبی اصفهانی، شاعر ادیب، از سخنوران قرن دهم هجری است. از جمله نوادر دوران و اعجوبه زمان بود و در انشاء از زبان وحوش و طیور چیزهای عجیب و غریب نوشته و در شعر نیز طبعش به هزل مایل بوده و شعر جدّی را نیز خوب می گفته است.

از اوست:

هوس می است و نَقلم زِ دو لعل فتنه جوئی

چه بلا خیال خامی، چه کشنده آرزوئی (۳)

۱- برگی از باغ، ص ۱۷۵؛ هفته نامه روزان، شماره ۳۲، بهمن ۱۳۷۷، ص ۴.

۲- فهرست فیضیه، ج ۳، ص ۱۴.

۳- تذکره تحفه سامی، ص ۲۷۵.

حسن خان*

حسن خان، از خطاطان اواخر دوره قاجاریه بوده و به خط نستعلیق کتابت می کرده است، وی در سال ۱۳۰۴ق اشعاری را به خط خود نوشته که بر کاشی های مسجد رحیم خان اصفهان نقش شده است. (۱)

شیخ حسن اصفهانی*

حاج شیخ حسن اصفهانی، عالم کامل، از علمای اصفهان در قرن سوم هجری. در فقه و اصول مهارتی به سزا داشته و از مجتهدین عصر خود بود. چند گاهی در مسجد حکیم اصفهان اقامه جماعت می نمود. سپس به طهران رفته و منصب امام جمعه آنجا را برعهده گرفت. وی در زمان فتحعلی شاه (قبل از سال ۱۲۵۰ق) وفات یافت. در «جنه الاخبار» تألیف محمدحسن لنجانی از او یاد شده است. (۲)

ملا محمد حسن اصفهانی

ملا محمد حسن اصفهانی، ادیب عارف، از دانشمندان قرن سیزدهم هجری است. وی کتاب «انشاء الصلوات» را تألیف نموده است و در سال ۱۲۷۵ق به طبع رسیده است. در ظهر کتاب در باب مؤلف آمده است.

«العارف الممتحن امین الحق معین الاسلام ملا محمد حسن مقیم اصفهان» (۳)

محمد حسن اصفهانی

محمد حسن اصفهانی [خوشنویس هنرمند و کاتب ماهر قرن سیزدهم هجری] در سال ۱۲۴۳ق «قرآن مجید» را به خط نسخ نوشته و به شماره ۵ در کتابخانه چهلستون

۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۷۹۸.

۲- میراث اسلامی ایران، ج ۳، ص ۷۲۳.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۷۷ و ۴۷۸؛ الذریعه، ج ۲، ص ۳۹۲.

مسجد جامع [در تهران] موجود است. همین نویسنده «سوره حشر» و «سوره فتح» [را نوشته] و به شماره ۱۱ در همین کتابخانه موجود است. (۱).

محمد حسن اصفهانی*

محمد حسن اصفهانی، از خوشنویسان ثلث و نسخ در اوایل قرن دوازدهم هجری است. قرآنی به خط او در کتابخانه سلطنتی ایران موجود است که تاریخ کتابتش ۱۱۱۱ق است و خواص سور آن را به خط شکسته بسیار خوب، میرزا عبدالوهاب موسوی اصفهانی نوشته است. (۲).

محمد حسن اصفهانی

محمد حسن اصفهانی از خوشنویسان اوایل قرن چهاردهم هجری، در سال های ۱۳۳۲ و ۱۳۳۳ق کتاب «منهاج المستخیر» تألیف: سلطان القراء محمد حسین بن کاظم علوی حسینی حافظ تبریزی را به خط نستعلیق نوشته است. نسخه به شماره ۵۱۹۹ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳).

محمد حسن اصفهانی*

محمد حسن اصفهانی، از خوشنویسان خط نسخ در دوره قاجاریه است. وی نسخه ای از قرآن مجید را به خط نسخ خوش در سال ۱۲۶۰ق کتابت نموده که در کتابخانه سلطنتی سابق موجود است. (۴).

-
- ۱- آشنایی با چند نسخه خطی، ج ۱، صص ۳۰۷ و ۳۰۸.
 - ۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۱۲.
 - ۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران ج ۱۵، ص ۴۱۴۷.
 - ۴- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۵۸.

پیر حسن اصفهانی

پیر حسن اصفهانی، شاعر ادیب، از سخنوران قرن یازدهم هجری. شاعری خوش طبع و بذله گو بوده و لطیفه های بسیاری از او در آن روزگار میان مردم مشهور بوده است. برادرش حاج عبدالله عطار، در امامزاده اسماعیل عطاری می کرده و در داروشناسی کم نظیر بوده است.

مثنوی خروسیه از منظومه های مشهور پیر حسن است. وی قبل از سال ۱۰۸۳ق وفات یافت. (۱)

سید حسن اصفهانی

سید حسن اصفهانی از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۸۷ق نسخه ای از «حیات القلوب» علامه مجلسی را به خط نستعلیق نوشته است. نسخه در کتابخانه جامع گوهرشاد به شماره ۲۵۱ موجود است. (۲)

میرزا حسن اصفهانی*

میرزا حسن اصفهانی از خطاطان دوره قاجاریه است. نستعلیق و شکسته را خوش می نوشته است و قطعاتی به خط خوش او در کتابخانه ها و مجموعه های شخصی موجود است. (۳)

او شاید همان میرزا حسن شکسته نویس فرزند میرزا حسین مشرف اصفهانی باشد که در صفحات بعد به او اشاره کرده ایم.

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۲۰۴ و ۲۰۵؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۴۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۸.

۲- فهرست گوهرشاد، ص ۱۱۰.

۳- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۲۶۱.

شیخ حسن بروجنی

شیخ حسن بروجنی، عالم جلیل و رجالی خبیر، از علمای قرن سیزدهم هجری است. وی کتابی در علم رجال تألیف نموده که نشانه عمق دقت و فهم و تحقیق او در این علم است. این اثر «تعلیقہ بر مشیخہ من لایحضرہ الفقیہ» است و در سال ۱۲۵۷ق از نوشتن آن فراغت یافته است. این کتاب به شماره ۱۸۷۴ در مدرسه عالی سپهسالار تهران موجود است. (۱)

سید محمد حسن هاشمی طالخونچه ای*

سید محمد حسن طالخونچه ای فرزند آقا سید ابراهیم موسوی از فرزندان میر ابوالفتح شهرکی است. از علمای قرن چهاردهم هجری بوده و در اصفهان نزد میرزا ابوالمعالی کلباسی، سید محمد باقر درچه ای، آخوند ملا محمد کاشانی و جهانگیرخان قشقائی تحصیل نمود. سپس برای ادامه تحصیل به نجف اشرف رفته و از محضر آیات عظام آخوند خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی بهره گرفت. او در آنجا از معاشران و دوستان شیخ مرتضی طالقانی بود و همراه او به تهذیب نفس اشتغال داشت.

دو فرزندش، سید علی اکبر هاشمی و سید اسماعیل هاشمی از علمای وارسته معاصر اصفهان به شمار رفته اند. (۲)

دکتر حسن انواری

دکتر حسن انواری بن ابراهیم بن شیخ عبدالکریم سودائی دستگردی، از اساتید دانشکده پزشکی اصفهان، در سال ۱۲۹۵ش متولد شد و پس از تحصیلات ابتدائی و متوسطه، در دانشکده پزشکی تهران ادامه تحصیل داد و در رشته پزشکی به درجه دکترا نائل شد. سپس در مراکز درمانی اصفهان از جمله بیمارستان کارگران اصفهان (بیمه های

۱- الذریعه، ج ۱۰، ص ۱۰۹؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۲۹۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۲.

۲- شرح مجموعه گل، ص ۴۰۰.

اجتماعی) و بیمارستان امین به خدمت پرداخت.

وی در کنار فعالیت های پزشکی، در آموزشگاه عالی بهداری اصفهان و سپس در دانشکده پزشکی اصفهان رشته درمان شناسی را تدریس نمود و موفق به نائل شدن به درجه استادی دانشگاه شد. چندین سال نیز سمت های مختلف اداری را در دانشکده پزشکی و دانشکده داروسازی بر عهده داشت.

تألیفات وی عبارتند از:

۱. «دستور درمان یا اصول تداوی» ۲. «درمان شناسی» ۳. «داروشناسی» ۴. «مقالاتی در مجله دانشکده پزشکی اصفهان» ۵. «راهنمای دانشکده پزشکی و داروسازی اصفهان»

محمد حسن شیروانی گزی

حاج محمد حسن بن محمد ابراهیم بن محمد علی بیگ شیروانی گزی اصفهانی، عالم فاضل محقق.

در قریه جز [گزی] برخوار متولد شده و پس از تحصیل نزد علماء اصفهان به نجف اشرف مشرف گردیده و نزد علمای اعلام آنجا از جمله شیخ مرتضی انصاری تلمذ نموده، سپس به اصفهان آمد و در مدرسه صدر بازار به تدریس فقه و اصول پرداخت.

وی در اصفهان معزز و محترم و نزد علماء مقبول القول و مورد احترام خاص و عام بوده است.

سرانجام در شب دوشنبه ۲۶ رمضان المبارک ۱۳۲۶ق در اصفهان وفات یافته، در تکیه گزی ها در تخت فولاد مدفون گردید و جنازه پس از چند سال به نجف اشرف نقل گردیده و مدفون شد.

اعقاب ایشان با نام خانوادگی شیروانی در اصفهان ساکن و عموماً اهل فضل و دانش بوده اند. در محله پاقله کوچه ای به نام کوچه شیروانی ها احتمالاً به همین خاندان و اجداد صاحب عنوان است.

از آثار او مجمع الرسائل است که عده ای از مجتهدین از جمله سید اسماعیل صدر، آقا سید محمد باقر درچه ای، شیخ محمد تقی آقاجفی، حاج آقا حسین بروجردی، آخوند خراسانی و آقا سید محمد کاظم یزدی بر آن حاشیه فتوائیه مرقوم نموده اند و در سال ۱۳۲۷ق چاپ سنگی شده است. (۱)

[درویش عباس گزی از شعرای معروف گز و بُرخوار به لهجه گزی شعری درباره بازگشت او از مکه معظمه و عتبات عالیات به اصفهان سروده است.]

حسن بطحائی

حسن بن ابراهیم بن محمد بطحائی بن قاسم بن حسن بن زید بن امام حسن علیه السلام، از امامزادگان عالیقدر به همراه پدر به اصفهان آمده و پس از وفات جنب مسجد سعید بن جبیر [که اکنون به امامزاده درب امام معروف است] مدفون گردید. (۲)

سید حسن موسوی اصفهانی

سید حسن بن ابراهیم بن محمد مؤمن بن علیرضا موسوی اصفهانی، از علماء شیخیه در اواخر دوره قاجاریه در اصفهان. وی در حدود سال ۱۲۶۳ق متولد شده و در صبح دوشنبه ۲۸ صفر سال ۱۳۴۱ق وفات یافته و در امامزاده اسماعیل مدفون و سپس به کربلا نقل و در آن ارض اقدس مدفون شد.

او تألیفات زیادی دارد، در حدود هفتاد مجلد که از آن جمله است:

۱. «تحفه اللیب» که به طبع رسیده و اسامی تألیفاتش در آن مذکور است. ۲. «مجالس العزا» مطبوع [۳]. «فضل سادات و آقازادگان بر همه عالمیان» ۴. «فوائد»

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۸۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۷۹ و ۱۸۰؛ فهرست نسخه های خطی کتابخانه شخصی سید ناصر میبدی، ج ۱، ص ۸۴؛ فرهنگ و تاریخ گز بُرخوار، صص ۱۱۶-۱۱۲؛ الذریعه، ج ۲۰، صص ۲۹ و ۳۰.

۲- مزارات اصفهان، ص ۲۰۳؛ تاریخ تشیع اصفهان، ص ۳۸۷.

شهادت و غیبت و بداء» ۵. «کیفیت خلقت» مطبوع ۶. «معاد و رکن رابع» ۷. «توضیح الصواب» در دفاع از عقائد شیخیه و ردّ اعتراض مخالفین که به فارسی در ۱۵ جمادی الاولی ۱۲۹۷ق در اصفهان نوشته شده و به شماره ۳۷/۷ در کتابخانه مرحوم سید ضیاءالدین علامه در اصفهان موجود است. (۱)

محمدحسن سکوت علی شاه دهکردی

محمدحسن دهکردی معروف به «آقازاده» فرزند آخوند ملا محمدابراهیم دهکردی، از عرفای اواخر دوره قاجاریه است به لقب «سکوت علی شاه» ملقب بوده و چندی نزد حاج ملا هادی سبزواری تلمذ نموده است. وی در سال ۱۳۲۲ق وفات یافته و در دهکرد [شهر کرد کنونی] مدفون شد. او پدر عالم فاضل یوسف آل ابراهیم است. (۲)

سیدحسن موسوی اصفهانی*

حاج سید حسن بن سید اسماعیل موسوی سیدیهی اصفهانی، عالم فاضل جلیل، از علمای معاصر. در سال ۱۳۵۲ق در قریه «آدریان» از توابع سیدیه (خمینی شهر کنونی) متولد شد. مقدمات را نزد پدر آموخت و سطح را نزد سید مصطفی مهدوی و جمال الدین خوانساری فرا گرفت. سپس به قم رفته پس از مدتی به کربلا رفت و نزد حضرات آیات سید محمد شیرازی، شیخ محمد حسین مازندرانی، شیخ محمد شاهرودی و سید اسدالله صدر هاشمی سطوح عالیه را خواند. سپس در درس حضرات آیات شیخ کاظم تبریزی، سید مرتضی خلیجی، سید علی اشکوری، میرزا علی فلسفی، شیخ صدرا بادکوبه، سید علی سیستانی، مسلم ملکوتی و سید هاشم حسینی طهرانی شرکت کرد. آنگاه از در درس آیات عظام حاضر در نجف امام خمینی و سید ابوالقاسم خوئی بهره برد. در سال ۱۳۹۱ق به

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۸۲؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۶۵۱؛ الذریعه، ج ۱۶، صص ۲۶۷ و ۳۴۴ و ج ۱۸، صص ۱۹۲ و ج ۲۱، صص ۱۷۵؛ فهرست سه کتابخانه اصفهان، ص ۱۲۰.

۲- تاریخ چهارمحال (اوژن)، صص ۷۷-۷۶.

دستور رژیم بعثی حاکم بر عراق، از عراق اخراج شده و به ایران بازگشت و در زادگاه خود به تدریس مشغول شد و مدرسه باقرالعلوم را تأسیس کرد. وی سرانجام در ۷ محرم ۱۴۲۸ ق مصادف با ۷ بهمن ۱۳۸۵ ش وفات یافته و در مدرسه باقرالعلوم مدفون شد.

کتابهای زیر از اوست:

۱. «ثقات الزّواه» در سه جلد به چاپ رسیده است. ۲. «الامامه و الزّوايه» ۳. «تقریرات فقهی و اصولی در آیت الله خوئی» (۱)

نواب محمّد حسن میرزا

نواب محمّد حسن میرزا بن میرزا ابراهیم صدر و متولی خراسان. از اعیان فضلا و اشراف بوده و از نوادگان دختری شاه سلطان حسین صفوی است. در ۱۵ رمضان المبارک ۱۲۳۳ ق وفات یافته، نزدیک قبر ملا اسماعیل خواجهئی در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

[در اطراف قبر او جمعی از سادات خلیفه سلطانی جرقویه که از خویشاوندان او بوده اند مدفون هستند.]

حسن کرانی مجتهد

حسن بن ابراهیم کرانی مجتهد از محدّثین و فقهای قرن پنجم هجری است. اصلاً از اهالی محلّه «کران» اصفهان بوده و در سال ۴۸۰ ق فوت نموده است. (۳)

-
- ۱- گنجینه دانشمندان، ج ۹، صص ۲۵۵ و ۲۵۶؛ مجله آئینه پژوهش، سال هیجدهم، شماره ۱۰۳، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۶.
 - ۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۲۵.
 - ۳- تاریخ نیشابور، ص ۲۷۸.

میرزا محمد حسن مفتون قمشه ای*

میرزا محمد حسن مفتون بن سید ابراهیم حسینی خلیفه سلطانی قمشه ای، عارف سالک و شاعر ادیب اواخر دوره قاجاریه.

وی در حدود سال ۱۲۶۲ق در قمشه [شهرضای کنونی] متولد شد. پس از تحصیل علم و ادب به تهران رفته و به حلقه مریدان صفی علی شاه پیوسته دست ارادت بدو داده و به لقب «هدایت علی» ملقب شده و جهت ارشاد درویشان ناحیه قمشه به زادگاه خود بازگشت. سفری نیز به هندوستان رفته و درویشان به او ابراز ارادت نمودند. عاقبت در قمشه ساکن شد و در خانقاه به دستگیری فقرای نعمت الهی صفی علی شاه مشغول شده و به «سید المشایخ» مشهور گشت. (۱)

مفتون قمشه ای در ۱۶ شوال سال ۱۳۲۴ق وفات یافته و در صحن امامزاده شاهرضای قمشه به خاک سپرده شد. تراجم قمشه ای یکی از مریدانش مرثیه ای گفته که ماده تاریخ آن این بیت است:

دم ممت هدایت، صفی به او فرمود

«بیا بیا بجنان پیش شاه درویشان» (۲)

او «مثنوی معنوی» را شرح کرده و به ظهیرالدوله اهدا کرده است. دیوان اشعار او شامل ۱۵۵ غزل و چندین قطعه و قصیده و رباعی در سال ۱۳۸۳ش به چاپ رسیده است.

علاوه بر عرفان، در شعر و ادب نیز دستی داشته و در جوانی به مطالعه و کتابت دواوین شعراء می پرداخته است. او در سال ۱۲۹۰ق دیوان فروغی بسطامی را در قمشه کتابت نموده است که به شماره ۲۵۴۴/ در کتابخانه میرزا محمد کاظمینی در یزد موجود است. (۳)

۱- دیوان مفتون: مقدمه.

۲- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۳- فهرست کاظمینی، ج ۲، صص ۲۲۷.

میرزا حسن عراقی

میرزا حسن بن میرزا ابراهیم عراقی سلطان آبادی عالم فاضل و فقیه مجتهد.

[پدرش در مسجد نو بازار به محّری مشغول بود] خودش در اصفهان نزد جمعی از فضلاء از جمله میرزا محمّد باقر چهارسوقی (صاحب روضات) [میرزا محمّد حسن نجفی] و دیگران به کسب فیض پرداخته و سپس به نجف اشرف مهاجرت نموده و نزد میرزا حبیب الله رشتی و سایر مجتهدین و علمای اعلام آنجا به تکمیل تحصیلات خود پرداخته [و از میرزا حبیب الله رشتی، سید محمّد کاظم طباطبائی یزدی، آخوند ملا محمّد کاظم خراسانی و آخوند ملا لطف الله مازندرانی اجازه دریافت نمود].

وی در مسجد ذوالفقار اقامه جماعت می نموده و در مدرسه صدر بازار به تدریس خارج فقه و اصول می پرداخته و جمعی از فضلاء از محضر او مستفیض می شدند. [پس از آنکه میرزا هاشم امام جمعه مسجدی را در اختیار کسبه قرار داده بود و آنان آنجا را به انبار تبدیل کرده و از مسجد بودن ساقط نموده بودند، وی با همت جمعی از مؤمنین محله جماله در حوالی مسجد جامع عتیق اصفهان، به آنجا رفته و مسجد را از غصب خارج ساخته و شروع به تجدید بنای آن نمودند و آن مسجد را مسجد سلام نامیدند].

آن عالم ربّانی، در نهی از منکر کوشا و غیور و در رفع ظلم و مظلومین همتی والا داشته و در زهد و تقوا و تزکیه نفس در بین اقران ممتاز بوده است.

وی سرانجام در سال ۱۳۲۳ق وفات یافته و در تکیه شهبهانی واقع در تخت فولاد مدفون شد. [سید احمد صفائی خوانساری از شاگردان اوست. (۱)]

سید حسن مقدّس

سید حسن مقدّس ابن سید ابراهیم حسینی عالم فاضل جلیل، از علمای قرن سیزدهم هجری. پدرش از ساوه به اصفهان آمده و به همت حاج سید محمّد باقر حجّالاسلام شفتی منزلی در محله قبله دعا تهیه نموده و سکونت نمود. سید حسن نزد سید محمّد باقر حجّالاسلام و فرزند او سید اسدالله بیدآبادی و سید محمّد شهبهانی به تحصیل پرداخت. تولّدش در حدود ۱۲۳۰ق و وفاتش در سال ۱۲۵۹ق روی داد و پس از فوت جنب قبر پدرش در قبرستان قبله دعا مدفون شد. گویند زهد او از علمش افزون بوده است. (۲)

شیخ محمّد حسن یزدی

شیخ محمّد حسن بن محمّد ابراهیم یزدی اصفهانی، فاضل جلیل و ادیب خطیب، از فضلاء قرن سیزدهم هجری. وی در حدود سا ۱۲۷۵ق تقریظی بر کتاب «دمعه السّیّاکبه» تألیف: ملّا محمّد باقر دهدشتی نوشته است. همچنین او مؤلف کتابی است در

تاریخ غزوات حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام [که «سیف الواعظین و الذاکرین» نام داشته و در ۱۰ جمادی الثانی سال ۱۲۸۸ق کتابت شده و در کتابخانه مدرسه امام بروجردی در نجف اشرف موجود بوده است. این کتاب در سال های اخیر به چاپ رسیده است. همچنین وی کتاب «الأربعین لزاد یوم الدین» را به فارسی به خواهش آقا محمد باقر بن محمد علی هزار جریبی مازندرانی تألیف نموده که به شماره ۲۹۳۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است.]

صاحب عنوان در ۱۷ محرم الحرام ۱۲۸۶ق در اصفهان وفات یافته و در بقعه حاج محمد جعفر آباده ای در تخت فولاد مدفون شد. (۳)

میرزا محمد حسن [تفضلی] بروجردی

میرزا محمد حسن [تفضلی] ابن میرزا ابوتراب بروجردی، عالم فاضل. در اصفهان نزد میرزا ابوالحسن بروجردی و شیخ احمد مجتهد بیدآبادی تحصیل نموده است. (۴) وی امام جماعت مسجد کوجه سرتیپ در اصفهان بوده و سرانجام در سال ۱۳۶۸ق وفات یافته و در بقعه تکیه میرزا ابوالحسن بروجردی در تخت فولاد مدفون گردید.

وی مؤلف رساله مختصری در اصول دین به فارسی است. (۵)

سید حسن خادمی

سید حسن خادمی ابن سید ابوجعفر خادم الشریعه از علماء اتقیاء به شمار می رفت. در عصر روز سه شنبه ۱۴ محرم سال ۱۳۷۹ق به سن متجاوز از ۸۰ سال وفات یافته و جنب مزار پدر در بقعه تکیه حاج آقا مجلس در تخت فولاد مدفون شد. (۶)

حسن باذی

حسن بن ابی سعد بن حسن فقیه باذی، از محدثین و فقهای قرن ششم هجری و از اهالی روستای «باذ» از توابع جریادقان (گلپایگان) است. وی پس از سال ۶۰۳ق وفات یافته است. (۷)

حسن بن ابی عدنان

امام الدین حسن بن عزالدین ابی عدنان، معروف به خواجه میر حسن، از عرفای اصفهان در قرن هشتم هجری است.

در شب پنج شنبه ۱۰ رمضان ۷۸۸ق وفات یافته و در محله طوقچی اصفهان مدفون شد. (۸)

[مقبره اش مقابل مسجد مصری قرار داشته و بقعه ای بر سر قبر او وجود داشت و بر سنگ قبر او از امام الدین حسن با القاب «سلطان الاولیاء و برهان الاصفیاء امام الحق و الدنیا و الدین حسن بن الامام السعید عزالمه و الدین ابی عدنان» یاد شده بود. (۹) که متأسفانه در سال ۱۳۷۸ش مقبره را از بین بردند.]

سید جلال الدین حسن صلائی شهرستانی*

سید جلال الدین حسن صلائی بن میر ابوالفتح حسینی موسوی شهرستانی، از اعیان و اشراف اصفهان در عصر صفویه است. سیدی فاضل و ادیب بوده و شاه عباس در سال ۱۰۱۵ ق صدارات محال عراق عجم (اصفهان، یزد، قم، کاشان، ساوه و نظنز) و مازندران را به او تفویض نموده و مقرر کرد رسیدگی به موقوفات مناطق فوق به عهده صلائی باشد. در این سال شاه عباس به شیروان و داغستان حمله برد و در هنگام تسخیر قلعه شماخی، صلائی وفات یافت. او طبع شعر نیز داشت. ابتدا «حزینی» و سپس «صلائی» تخلص می نمود و سرانجام در سال ۱۰۱۸ ق وفات یافت.

این بیت از اوست:

گمگشته عشقیم که در روز جزا هم

در دفتر اعمال ز ما نام نجویند (۱۰)

سید حسن کلهرودی*

سید حسن کلهرودی بن سید ابوالقاسم حسینی اصفهانی، عالم فاضل، فقیه محقق و خطاط ماهر. در اصفهان متولد شده و نزد عده ای از فضلاء این شهر از جمله سید ابوالقاسم دهکردی به تحصیل پرداخت. او و برادرش سید حسین کلهرودی در اصفهان به تدریس مشغول بودند. سپس به اتفاق هم به قریه کلهرود (به فتح کاف و لام) از توابع نظنز مهاجرت کرده و به ارشاد مردم مشغول شدند.

سید حسن سرانجام در حدود سال ۱۳۱۸ یا ۱۳۱۹ ش وفات یافته و در قبرستان محله قلعه روستای کلهرود مدفون شد. وی خط نسخ را خوش می نوشت و به کتابت ادعیه و کلام الله مجید می پرداخت نگارنده (غلامرضا نصرالهی کلهرودی) سوره حج به خط نسخ خوش، بدون رقم و تاریخ از خطوط ایشان را دیده ام.

از تألیفات ایشان «اکمال السیّ عبادات» است که در سالهای ۱۳۲۵ تا ۱۳۲۸ ق در احکام عبادات تألیف شده و در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است. (۱۱)

ملا محمد حسن اردستانی*

ملا محمد حسن بن ملا احمد شریف اردستانی، از فضلاء اوایل حکومت قاجاریه است. در مدرسه کاسه گران اصفهان ساکن بوده و به تحصیل علوم دینی می پرداخت.

وی کتاب «حاشیه الفوائد الضیائیه» تألیف سید نعمت الله جزایری را در سال ۱۲۱۵ ق کتابت نموده و نسخه آن در کتابخانه مدرسه آیت الله خوئی در مشهد موجود است. (۱۲)

حسن اصفهانی

حسن بن احمد اصفهانی معروف به «جمال نقاش» مؤلف کتاب «حیاض الواردین و ریاض الزائدین». (۱۳)

حسن بغدادی

حسن بن احمد بغدادی اصفهانی [از محدّثین عامّه است و ظاهراً در اصفهان سکونت داشته است. (۱۴).]

میرزا محمّد حسن روضاتی

میرزا محمّد حسن روضاتی بن سید احمد بن سید محمّد باقر موسوی چهارسوقی صاحب روضات، از علماء و ائمه جماعت در اصفهان.

در ۱۳ صفر ۱۲۹۸ ق متولّد شد [و در اصفهان نزد میرزا یحیی مدرس بیدآبادی، آخوند ملا عبدالکریم گزی، آخوند کاشی و جهانگیرخان قشقائی به تحصیل پرداخت.].

وی سالها در مساجد محله های غرب اصفهان همچون جوزدان [ولدان و کارلادان] اقامه جماعت می نمود.

او عالمی وارسته، خلیق و خوش برخورد بود و علاوه بر اقامه جماعت به حل مشکلات مردم و وعظ و خطابه می پرداخت.

سرانجام در ۱۷ رمضان ۱۳۸۰ ق وفات یافته در قبرستان مجاور تکیه کازرونی مدفون گردید.

صغیر اصفهانی ماده تاریخ او را چنین سروده است:

سالکی سر کرد در جمع و پی تاریخ گفت:

«در جزا سید حسن محشور گردد با حسین» (۱۵).

حسن مدینی

ابو محمّد حسن بن احمد بن علی بن زهروه نجار مؤذّن مدینی، از محدّثین اصفهان در قرن ششم هجری است. از اهالی مدینه جی بوده و آن شارستان (شهرستان) اصفهان است. او مردی عابد و صالح و پرهیزکار بوده و از خشیت پروردگار گریه بسیار می کرده و عبادات فراوان داشته است.

از ابن رسته احمد استماع حدیث کرده و ابوسعد سمعانی در رجب سال ۵۳۱ ق از وی حدیث شنیده است. (۱۶).

حسن آرژنانی اصفهانی

ابوالقاسم حسن بن احمد بن محمّد آرژنانی اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن پنجم هجری و از اهالی قریه آرژنان اصفهان است. [امروزه آن روستا به شهر پیوسته و به محله زینبیه معروف است.]. [ابوسعد سمعانی او را به عنوان «معلم الاعمی» یاد کرده که نشان می دهد کار او تعلیم دانش بوده و نابینا بوده است. (۱۷).]

حسن مانکدیم

حسن مانکدیم بن ابی جعفر احمد امیرک بن ابی الحسن محمّد (که از شیراز به اصفهان منتقل شد) بن احمد بن ابراهیم الوردی بن ابی عبداللّه الامیر بن ابوالحسن علی باغر، از اعلام شیعه در اصفهان بوده و در فتنه مسعود بن محمود بن [سبتکتگین] غزنوی در اصفهان شهید شد. (۱۸)

حسن اصفهانی

حسن بن احمد بن محمّد بن حبش اصفهانی، از محدّثین اصفهان است. (۱۹) وی از حسین بن احمد دیارکی روایت کرده است و ابوبکر احمد بن ابراهیم بن احمد بن محمود اصفهانی از او نقل حدیث می نماید. (۲۰)

حسن باطرقانی

ابوعلی حسن بن احمد بن محمّد بن داود تاجر باطرقانی، از محدّثان اصفهان در قرن پنجم و ششم هجری است. او از ابو عبداللّه محمّد بن احمد بن ابی یحیی زهری روایت می کند و احمد بن فضل باطرقانی از وی حدیث شنیده است. (۲۱)

حسن بُرجی اصفهانی

ابوالفتح حسن بن اسحاق بن ابراهیم برجی مستملی، از محدّثین اصفهان در قرن چهارم هجری است.

وی بر طبرانی و ابن جماعی املاء حدیث می کرده و از محدّثین عراق و حجاز و اصفهان از ابی عبداللّه بن متویه و دیگران حدیث شنیده است. صاحب عنوان پس از سال ۳۷۰ ق وفات نمود. (۲۲)

میرزا حسن رأفت اصفهانی

میرزا حسن فرمان آرا، متخلّص به «رأفت» [فرزند میرزا اسدالله خان، از شعراء و خوشنویسان اصفهان در قرن چهاردهم هجری که یکی از اجدادش ابراهیم خان بلوچ از سرداران قشون نادرشاه افشار و مأمور تعقیب اشرف افغان هنگام فرار به طرف زرقان فارس بوده است. او با کشتن اشرف و فرستادن سر او به درگاه نادر مورد ملاحظت او قرار گرفت و به سرداری بلوچستان منصوب شد.]

میرزا حسن در اصفهان علم و ادب آموخت و به خاطر مهارت در انشاء و ادب در سمت منشی گری کنسولگری انگلیس به کار پرداخت. [در زمان احمدشاه قاجار او به لقب «رأفت الملک» ملقب شد. اما در زمان رضاشاه و پس از تصویب قانون لغو القاب دولتی، شهرت خود را به «فرمان آرا» تغییر داد.]

او مردی فاضل و خوش مشرب بود و علماء و ادباء به گرد او جمع می شدند و محفل علم و ادب تشکیل می دادند. خود او طبع روانی در شعر داشت و عضو انجمن ادبی شیدا بود و اشعارش در دوره اول مجله دانشکده به چاپ می رسید. [همچنین او انجمن ادبی محیّت را تأسیس کرد. وی خطوط مختلف خصوصاً خط نسخ را خوش می نوشت. نمونه ای از خط او (آیهالکرسی) با رقم «کتابه العبد الاقل حسن بن میرزا اسدالله خان اصفهانی ۱۳۲۱» همچنین نسخه ای از قرآن کریم نزد

فرزندش ابراهیم فرمان آرا موجود است.

رأفت اصفهانی در ۲ ذیقعدہ الحرام ۱۳۵۸ق وفات نمود و در یکی از اطاق های شمالی تکیه مادر شاهزاده دفن شد. مادّه تاریخ فوتش این بیت است:

کرد بیرون سر از جنت و گفت

پی تاریخ وفات «الغفران»

از اوست:

گر سوخت به دور رخ معشوق عجب نیست

از دوری او عادت پروانه گرفتم (۲۳)

شیخ محمد حسن نجفی

شیخ محمد حسن (ابوعبدالله عزالدین) بن حاج شیخ اسماعیل بن حاج شیخ محمد باقر نجفی مسجد شاهی، فاضل جلیل. در پنج شنبه ۲۴ صفر المظفر سال ۱۳۲۴ق در نجف اشرف متولد گردیده و در خدمت جمعی از افاضل تلمذ نموده و در سالهایی که مرحوم حاج میر سید علی بهبهانی به اصفهان تشریف می آوردند، به حوزه درس ایشان حاضر می گردید و از خواص اصحاب آن مرحوم شمرده می شد. وی در شب سوم ذیقعدہ الحرام سال ۱۳۹۹ق در اصفهان وفات یافته، در قم مدفون گردید. (۲۴)

میر سید حسن مدرّس اسفه ای

میر سید حسن مدرّس اسفه ای شهرضایی بن سید اسماعیل بن میر عبدالباقی بن میر عابدین طباطبائی زوّاره ای اردستانی، [عالم ربانی و فقیه مجاهد، از چهره های درخشان علم و سیاست در قرن چهاردهم هجری] اصلاً از سادات طباطبایی زوّاره اردستان بود و اجدادش از زوّاره به روستای «سرابه کچو» اردستان مهاجرت کرده بودند. او در سال ۱۲۸۷ق در روستای «سرابه کچو» متولد شد. در کودکی به همراه خانواده به روستای «اسفه» در نزدیکی شهرضا رفت و آنجا ساکن شد. در سال ۱۲۹۸ق به اصفهان آمده و تحصیلات خود را نزد علمای اصفهان از جمله سید محمود مغنی، میرزا عبدالعلی هرنندی، آخوند کاشی، میر محمد صادق مدرس خاتون آبادی، جهانگیرخان قشقائی، شیخ مرتضی ریزی و آقا سید محمدباقر درچه ای انجام داد و به مقام شامخ اجتهاد نائل شد. سپس به نجف اشرف عزیمت نموده و هفت سال به قصد تیمّن و تبرک از درس آیات عظام آخوند خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و ملّا علی نهانندی حاضر شد آنگاه به اصفهان مراجعت نموده و در مدرسه جدّه ساکن شده و به تدریس فقه و اصول پرداخت و بدین مناسبت به «مدرّس» معروف شد.

[در هنگام تشکیل انجمن ولایتی اصفهان و مبارزات مردم و علماء علیه محمد علی شاه مستبد و حاکم منصوب شده او اقبال

الدوله کاشی فعالیت بسیاری نمود. پس از پیروزی مشروطه خواهان، صمصام السلطنه بختیاری با مدرّس اختلافاتی پیدا کرد و پس از آنکه به علت اعتراض مردم نتوانست او را از اصفهان تبعید کند، نقشه ترور او را کشید. اما عوامل ترور نتوانستند در مدرسه جده نقشه او را عملی کنند.

در دوره دوم مجلس شورای ملی و براساس یکی از اصول متمم قانون اساسی مشروطه مبنی بر نظارت ۵ تن از مجتهدین بر مصوّبات مجلس، از سوی آخوند خراسانی و ملا عبدالله مازندرانی او و چند نفر دیگر به منظور نظارت بر مصوبات مجلس انتخاب شدند. لذا مدرس از اصفهان به تهران مهاجرت کرده و آنجا ساکن شد. پس از شروع جنگ جهانی اول و تشکیل دولت موقت به منظور مقابله با تجاوز متفقین به ایران، به آنان پیوست. او پس از پایان جنگ جهانی اول به تهران بازگشته و در مدرسه سپهسالار به تدریس مشغول شد. پس از آنکه وثوق الدوله نخست وزیر شد و قرارداد ۱۹۱۹م را با انگلستان منعقد ساخت، مدرس سرسختانه با آن مخالفت کرد. مدرس در دوره های پنجم و ششم مجلس که مقارن با نخست وزیری و به سلطنت رسیدن رضاخان بود با شجاعت به مخالفت با او پرداخت و از قانون شکنی ها و استبداد رأی او به شدت انتقاد کرد. لذا به دستور رضاخان او را نزدیک مدرسه سپهسالار هدف گلوله قرار داده و او را زخمی کردند، اما موفق به کشتن او نشدند.

در سال ۱۳۰۷ش انتخابات دوره هفتم مجلس شورای ملی برگزار شد ولی کلیه آراء مدرس باطل شد و از ورود او به مجلس جلوگیری شد. و در همان سال او را به شهر دور افتاده خواف در خراسان تبعید کردند.]

در سال ۱۳۱۶ه.ش به دستور رضاشاه، مأموران او مدرس را از خواف به کاشمر برده و در شب ۲۸ رمضان المبارک ۱۳۵۷ق (مطابق ۱۰ آذرماه سال ۱۳۱۶ه.ش) او را به شهادت رسانده و شبانه دفن کردند. پس از پیروزی انقلاب آرامگاهی باشکوه بر مزار او بنا شد.

[این کتابها از تألیفات اوست:

۱. «کتاب زرد» ۲. «حاشیه بر کتاب النکاح» تألیف شیخ محمدرضا نجفی اصفهانی ۳. «تعلیق بر کفایهالاصول» ۴. «رساله ای در ترتّب» در علم اصول فقه ۵. «رساله ای در شرط متأخر» در علم اصول فقه ۶. «رساله ای در لزوم و عدم لزوم قبض در موقوفه و غیر آن» ۷. «حاشیه فرائد الاصول» شیخ انصاری ۸. «تقریرات میرزا حسین خلیلی رازی» (۲۵).

شیخ حسن شاکری درگزینی

شیخ حسن شاکری درگزینی همدانی بن الله وردی، از فضلاء قرن چهاردهم هجری. وی در مدرسه جده و مسجد سید نزد علمای اصفهان تحصیل کرد. سپس در زفره ساکن شد و در حدود سال ۱۳۷۰ق در آن روستا وفات یافته و مدفون شد. (۲۶)

حسن بن ایوب

حسن بن ایوب بن هارون، از محدّثین اصفهان در قرن سوم هجری است. وی از روح بن عصام جَبَر و سلمه روایت می کند و محمّد بن احمد بن یعقوب از او نقل حدیث می نماید. (۲۷)

حسن اصفهانی

حسن بن محمد باقر اصفهانی، از کاتبان قرن سیزدهم هجری است. وی «غریب القرآن» سجستانی را کتابت نموده است. (۲۸)

محمد حسن اصفهانی خراسانی

محمد حسن بن محمد باقر بن محمد رضا اصفهانی خراسانی نجفی، از فضلاء قرن دوازدهم هجری است. وی نسخه ای از «مسائل ایادی سبا» را در جمادی الثانیه ۱۱۲۷ ق کتابت نموده است. این نسخه در کتابخانه حاج سید محمد جزائری در اهواز وجود داشته است. (۲۹)

حسن حکمی

حسن حکمی ابن حاج میرزا محمد باقر حکیم باشی بن میرزا عبدالجواد حکیم، از اطباء معروف اصفهان در قرن چهاردهم هجری است. وی در سال ۱۳۸۹ ق در سن متجاوز از ۸۰ سالگی وفات یافته و در تکیه سید ابو جعفر خادم الشریعه در تخت فولاد مدفون گردید. (۳۰)

میر سید حسن خلیفه سلطانی

نواب میر سید حسن بن میرزا محمد باقر حسنی خلیفه سلطانی، از اجله علماء و فقهاء و محدثین [در قرن دوازدهم هجری] و نزد شاه سلیمان و شاه سلطان حسین صفوی مورد احترام بوده و در بسیاری از امور با ایشان مشورت می کرده اند. وی از عده ای از فقهاء و مجتهدین روایت می کند که از آن جمله است علامه مجلسی و شیخ حرّ عاملی علیهما الرحمه.

مرحوم آیت الله نجفی مرعشی از شجره نامه قدیمه سادات خلیفه سلطانی نقل می کنند که اعقاب میرزا محمد باقر به سادات سیانی (منسوب به «سیان» از دهات جرقویه اصفهان) معروفند و املاک آنجا از موقوفات زبیده بیگم (دختر شاه سلیمان صفوی) همسر میرزا حسن نواب بن سید علاءالدین حسین خلیفه سلطان بوده است.

صاحب عنوان پس از وفات در قبرستان ستی فاطمه اصفهان مدفون شد. (۳۱)

سید حسن اسماعیلیان نجف آبادی*

سید حسن اسماعیلیان بن سید باقر نجف آبادی، عالم فاضل خوشنویس، در سال ۱۳۱۶ ه. ش در نجف آباد متولد شد و در زادگاه خود و قم به تحصیل پرداخت و از جمله در درس آیت الله بروجردی حاضر شد. پس از پیروزی انقلاب مدتی به امامت جمعه ماهشهر منصوب شد. وی سرانجام در سال ۱۳۶۸ ه. ش وفات یافته و در گورستان جنت الشهداء نجف آباد مدفون گردید.

صاحب عنوان النواع خطوط خصوصاً ثلث و نسخ را خوش می نوشته و کتیبه های مسجد الرسول نجف آباد، مسجد اعظم و مسجد امام حسن عسکری علیه السلام در قم به خط زیبای اوست. همچنین کتابی به نام «فضائل امیرالمؤمنین علیه السلام» را

تألیف نموده و به خط خوش خود تحریر نموده است. (۳۲)

میرزا حسن طبیب دهاقانی*

میرزا حسن طبیب بن میرزا باقر حکیم دهاقانی، از اطباء حاذق دوره قاجاریه است. در دهاقان متولد شده و نزد شیخ ابوالقاسم صدرالعلماء دهاقانی به تحصیل پرداخت. سپس به اصفهان آمده و نزد حاج میرزا محمد باقر حکیم باشی طب را آموخت. مدتی در بیمارستان انگلیسی ها در اصفهان به فعالیت پرداخت و در آنجا از تجارب پزشکان انگلیسی بهره گرفت. سپس به دهاقان بازگشته و به معالجه بیماران آنجا پرداخت، تا اینکه در حدود سال ۱۳۶۰ق در دهاقان وفات یافت. (۳۳)

میرزا حسن صفی علی شاه

حاج میرزا حسن اصفهانی ملقب به «صفی علیشاه» و متخلص به «صفی» فرزند محمد باقر، عارف سالک و شاعر ادیب.

در سوم شعبان ۱۲۵۱ق در اصفهان متولد شد. در این شهر به تحصیل پرداخته و در جوانی شیفته درویش و عرفاء شده به شیراز سفر کرده و دست ارادت به میرزا کوچک رحمت علی شاه شیرازی داد و پس از وفات مراد خود به هندوستان رفته و از آن جا به سفر حج رفت. [پس از آن به هندوستان رفته و در محضر مرتاضان و اهل سلوک حاضر شد. عاقبت در سال ۱۲۸۸ق از طرف حاج محمد منور علی شاه مجاز به دستگیری و ارشاد درویش گردیده، رحل اقامت در طهران انداخته و به همت مریدان خانقاهی بنا کرده، دستگاه ارشاد گسترد. بعد از آن در سال ۱۲۹۴ق منور علی شاه به طهران آمد و بین او و صفی علی شاه اختلاف و نزاع لفظی واقع شد. منور علی شاه به شیراز برگشته و صفی علی شاه ادعای قطیبت نمود و فرقه صفی علی شاهی نعمت الهی را تأسیس نموده، بسیاری از بزرگان و شاهزادگان مرید او شدند.]

صفی علی شاه در طهران وفات یافته و در خانقاه خود واقع در خیابان صفی علی شاه مدفون گردید.

او کتب چندی در ادب و عرفان و تفسیر به نظم و نثر نوشته که از آن جمله است:

۱. «آیه العشاق» ۲. «اثبات نبوت خاصه» ۳. «اسرار المعارف» ۴. «اطوار سبعة» یا «هفت منزلی که سالک راه حق باید آن را طی کند» نسخه خطی آن ضمن مجموعه ۲۲۹۱ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. ۵. «بحرالجواهر» ۶. «بحرالحقایق» ۷. تفسیر «قرآن مجید» معروف به «تفسیر صفی»، منظوم بر وزن مثنوی معنوی [که در تهران چاپ سنگی شده است و در سالهای اخیر محقق دانشمند آقای حامد ناجی اصفهانی آن را تصحیح نموده و به چاپ رسانده اند.] ۸. «دیوان اشعار» ۹. «زبده الأسرار»، در اخلاق و مراثی [در سال ۱۲۸۹ق در تهران چاپ سنگی شده است و بار دیگر در سالهای اخیر به تصحیح دکتر خلیل خطیب رهبر به چاپ رسیده است. ۱۰. «شرح حدیث الشریعه»، موجود در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم ۱۱. «رساله در تصوف» موجود در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم [۱۲. «عرفان الحق» که آن را «دیوان الحقایق» و «بحر الحقایق» نیز گویند. نسخه ای از آن در کتابخانه آیت الله گلپایگانی موجود است. ۱۳. «میزان المعرفة» نسخه ای از آن در کتابخانه آیت الله گلپایگانی موجود است. (۳۴)]

ملا محمد حسن مازندرانی بن ملا محمد باقر. عالم فاضل، واعظ کامل [از علمای اواخر دوره قاجاریه] در اصفهان ساکن بوده و در پنج شنبه ۶ محرم الحرام سال ۱۳۲۲

- ۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۶۷ و ۱۶۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، صص ۴۸۱ و ۴۸۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۵۵؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۷۸؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۸؛ الإصفهان: رجال و مشاهیر، ص ۷۰؛ تراجم الرجال، ج ۱، صص ۱۴۳ و ۱۴۴.
- ۲- مزارات اصفهان، ص ۳۲۷.
- ۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۳۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۸۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۲۷۹ و ۲۸۰؛ مکارم الآثار، ج ۸، ص ۲۷۵؛ فهرست مرعشی، ج ۸، ص ۱۳۴؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۳۰۳؛ دلیل المخطوطات، ج ۱، ص ۲۰؛ تراجم الرجال، ج ۲، ص ۶۵۱؛ الذریعه، ج ۱۲، ص ۲۹۰.
- ۴- بوستان فضیلت، ص ۲۱۰.
- ۵- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۶؛ تخفه الأبرار، ص ۵۲۷.
- ۶- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۱۴۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۵۶.
- ۷- معجم البلدان، ج ۱، ص ۳۱۸.
- ۸- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۸۹.
- ۹- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۵۸۸ و ۵۸۹.
- ۱۰- تاریخ پانصد ساله خاندان شهرستانی، صص ۱۱۵-۱۱۲؛ تاریخ عباسی یا روزنامه ملا جلال، ص ۳۰۴؛ تذکره شمع انجمن، ص ۴۱۱؛ تذکره خلاصه الأشعار، (بخش اصفهان)، صص ۲۳۱-۲۲۹.
- ۱۱- فهرست کتابخانه مرکز احیاء، ج ۵، ص ۸۶.
- ۱۲- فهرست کتابخانه مدرسه خوئی مشهد، ص ۹۲.
- ۱۳- الذریعه، ج ۷، ص ۱۲۴.
- ۱۴- التّحییر، ج ۱، ص ۳۱ پاورقی.
- ۱۵- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۵؛ ضیاء الأبصار، ج ۱، ص ۶۲۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۷۵؛ روضه رضوان، صص ۳۲۳-۳۱۹.
- ۱۶- التّحییر، ج ۱، ص ۱۷۶.
- ۱۷- معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۵۰؛ اللّباب، ج ۱، ص ۴۲.
- ۱۸- الفخری، ص ۱۲۰.
- ۱۹- مناقب خوارزمی، ص ۶۸.
- ۲۰- احقاق الحق، ج ۸، ص ۲۸۷.
- ۲۱- التّحییر، ج ۲، ص ۷۲.
- ۲۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۷۴.
- ۲۳- تذکره شعراى معاصر اصفهان، ص ۲۰۴؛ کارنامه خاندان بشارت، صص ۲۲۸-۲۲۶؛ گلشن اهل سلوک، صص ۲۳۹-۲۳۶.

- ۲۴- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، ص ۳۵؛ ارمغان اصفهان؛ تربت پاکان قم، ج ۳، ص ۱۵۵۱.
- ۲۵- مدرس (۲جلد)؛ مدرس نابغه ملی ایران؛ مدرس مجاهدی شکست ناپذیر؛ مدرس قهرمان آزادی (۲جلد)؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۸۳ و ۴۸۴؛ آتشکده اردستان، ج ۲، صص ۳۰۳-۳۰۰؛ جغرافیای تاریخی شهرستان شهرضا، صص ۱۰۲-۹۲؛ تاریخ شهرضا، صص ۷۸-۷۶؛ لغت نامه دهخدا ذیل «مدرس» ۳۰۳-۳۰۰؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۲۰۷-۲۰۳؛ رجال عصر مشروطیت، صص ۹۴ و ۹۵؛ نقباء البشر، ج ۱، صص ۳۸۳-۳۸۱.
- ۲۶- مزارات اصفهان، ص ۲۲۴.
- ۲۷- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۹.
- ۲۸- الکرام البرره، ص ۳۰۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۸۶.
- ۲۹- زندگینامه علامه مجلسی، ۲، ص ۴۱۳.
- ۳۰- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۵۶.
- ۳۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۲۵؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۸۵؛ مزارات اصفهان، ص ۲۴۸.
- ۳۲- سیمای دانشوران، صص ۵۳ و ۵۴؛ آئینه اهل قلم، صص ۲۵ و ۲۶.
- ۳۳- سیمای دهاقان، ص ۳۰۱.
- ۳۴- المآثر و الآثار (چهل سال تاریخ ایران)، ج ۱، ص ۲۹۳؛ طرائق الحقائق، ج ۳، صص ۴۴۶-۴۴۱؛ مجله یادگار، سال پنجم، شماره ۴، آذر و دی ۱۳۲۷، ص ۸۳؛ مکارم الآثار، ج ۴، صص ۱۳۸۹-۱۳۸۷؛ الذریعه، ج ۱، ص ۱۰۱ و ج ۴، ص ۲۷۹ و ج ۱۵، ص ۲۴۶؛ ادبیات معاصر، صص ۶۶ و ۶۷؛ شرح حال رجال ایران، ج ۱، صص ۳۴۱-۳۳۳؛ ریحانه الأدب، ج ۴، صص ۴۶۷-۴۶۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۸۴ و ۴۸۵؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۳۸۶-۳۸۰.

وفات یافته، در صحن تکیه آقا میرزا محمد باقر چهارسوقی (صاحب روضات) مدفون گردید.

ماده تاریخ وفاتش این است:

بجوئید تاریخ این خوش سرشت

«محمد حسن شد میان بهشت»^(۱)

میر سید حسن مدرّس

میر سید حسن مدرّس [ثانی] بن میر محمد تقی بن میر سید حسن میر محمد صادقی، عالم فاضل جلیل، در ۱۸ ذیحجه الحرام سال ۱۳۰۵ ق متولد گردیده و نزد پدر دانشمند خود و آقا سید محمد باقر درجه ای، آقا سید مهدی درجه ای و آخوند کاشی و جمعی دیگر از بزرگان تحصیل کرده و پس از فوت پدر در مسجد رحیم خان اقامه جماعت می نمود و به زهد و تقوا و ترک دنیا و اعراض از مردم معروف بود.

پس از وفات در شب جمعه ۵ جمادی الثانی ۱۳۷۲ ق وفات یافته در بقعه جدّ بزرگوار خود در مسجد رحیم خان مدفون گردید.

از آثار او شرح حال پدرش که در مقدمه «الرسائل التّقیویه» به چاپ رسیده و «شرح منظومه الدرّه النّجفیه» بحرالعلوم می باشد.^(۲)

سید محمد حسن مجتهد

سید محمد حسن مجتهد بن سید محمد تقی مستجاب الدّعوه بن سید محمد سعید بن سید محمد صادق موسوی خواجه‌نوی، عالم فاضل زاهد متقی، جامع معقول و منقول [از علمای قرن سیزدهم هجری].

در سال ۱۲۰۷ ق در اصفهان متولد شده و نزد پدر دانشمند و ادیب خود و جمعی از بزرگان علماء همچون آخوند ملا علی نوری، میرزا ابوطالب اصفهانی (صاحب حاشیه

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۸۶؛ سیری در تخت فولاد، ص ۷۹.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۰۵؛ مزارات اصفهان، ص ۱۷۰.

سبوطی)، حاج محمّد ابراهیم کلباسی و سید محمّد باقر حجّه‌الاسلام شفتی تحصیل نموده و احتمالاً از محضر آقا سید صدرالدین محمّد عاملی نیز کامیاب شده و در سنه ۱۲۴۵ق به تهران رفت و مدّتی در آنجا ساکن و با علماء آن سرزمین محاورت و مصاحبت داشت. سپس قصد هجرت به عتبات عالیات نمود. در راه مدّتی در کرمانشاه توقف نموده، مدّتی نزد یکی از فرزندان آقا محمّد علی بهبهانی درس خواند. سپس به نجف اشرف رفته و ۲ سال نزد علمای آنجا به تکمیل تحصیلات خود پرداخته و به اصفهان مراجعت نمود.

او از جمعی از فحول مجتهدین به اجازات روایتی و اجتهاد مفتخر گردیده که از آن جمله است: آقا سید رضا فرزند علامه بحرالعلوم، آقا محمّد رضی، سید صدرالدین محمّد عاملی، ملا محمّد مهدی قمبوانی و میرزا محمّد مهدی نایب الصّدّر.

سید محمّد حسن مجتهد سالها در اصفهان به تدریس و ترویج دین و ارشاد مردم مشغول بوده و سرانجام در ماه جمادی الاولی سال ۱۲۶۳ق وفات یافته و در تکیه خانوادگی در تخت فولاد و جنب مزار پدر بزرگوار خود مدفون شد.

وی را تألیفات فراوانی است که از آن جمله است:

۱. «حاشیه بر حاشیه سیوطی» میرزا ابوطالب اصفهانی ۲. «حاشیه بر شرح لمعه» ۳. «حاشیه بر شوارع الهدایه» تألیف حاج محمّد ابراهیم کلباسی ۴. «حاشیه بر شوارق الإلهام» ۵. «حاشیه بر قوانین المحکمه» ۶. «حاشیه بر رساله عدم جواز تقلید میّت» تألیف حاج محمّد ابراهیم کلباسی ۷. «حاشیه بر رساله حجّیت مظنه» تألیف سید محمّد مجاهد ۸. «حاشیه بر صمدیه» ۹. «رساله جبّتیّه» ۱۰. «رساله در اختلاف معانی الفاظ شرعیّه» ۱۱. «رساله در جنایت ام ولد» [که نسخه خطی اصل آن به ضمیمه مجموعه شماره ۱۴۸۰ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است.] ۱۲. «رساله در شیربها» ۱۳. «رساله در حکم زنی که خود را بلامانع معرفی کند» ۱۴. «رساله در احیای موات» ۱۵. «رساله در شرط ضمن العقد» ۱۶. «رساله در تسامح ادله سنن» ۱۷. «رساله در معرفت خدا و پیامبر و امام علیهم السلام» ۱۸. «رساله در ردّ مظالم» که به شماره

۱۴۸۰/۵ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی موجود است. ۱۹. «رساله در انفراد طلاق به عوض خلع» ۲۰. «رساله در اعجاز قرآن» [به عربی که به شماره ۶۷۳ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است و مرحوم استاد سید مصلح الدین مهدوی نوه مؤلف این کتاب، آن را در سال ۱۳۶۵ق به چاپ رسانده اند. تاریخ تألیف کتاب شب جمعه ۱۹ شوال ۱۲۵۴ق است. ۲۱. «سؤال و جواب در ارث» ۲۲. «شرح مبحث شکوک» کتاب «منهاج الهدایه» استادش حاج محمد ابراهیم کلباسی، [که تألیف آن در شب یکشنبه ۵ شعبان ۱۲۵۳ق به پایان رسیده و اکنون به شماره ۱۴۸۰/۶ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است. ۲۳. «شرح کتاب مراح الأرواح» در صرف ۲۴. «شرح تهذیب المنطق» تفتازانی ۲۵. [جامع الفقهی] یک دوره فقه استدلالی در ۶مجلد [که آغاز تألیف آن سال ۱۲۴۸ق و پایان تألیف در ربیع الثانی ۱۲۵۴ق بوده و اکنون به شماره های ۱۵۱۴ ۱۵۱۳ ۱۵۱۲ ۱۵۱۱ و ۱۵۱۵ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی موجود است. ۲۶. «مهجه الفؤاد» در «شرح ارشاد الأذهان» علامه حلّی، که در ۱۴ مجلد کوچک در سال ۱۲۴۲ق و پس از آن تألیف شده است. ۲۷. «نصایح العلماء» در نصیحت خطاب به فرزندش حاج سید مهدی نحوی ۲۸. «مناسک حج» ناتمام ۲۹. «رساله در اصالت برائه» ناتمام ۳۰. «شرح بر شرح رضی بر شافیه» [۳۱. «اصول الایمان» به عربی که در سال ۱۲۴۱ق تألیف شده و به شماره ۱۴۸۰/۳ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود است. (۱)]

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۰۱ و ۱۰۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۸۸-۴۸۶؛ بیان المفاخر، ج ۱، صص ۳۰۱-۲۹۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۲۰۶؛ مکارم الآثار، ج ۶، صص ۱۷۳۱-۱۷۲۷؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۳۱۵ و ۳۱۶؛ فهرست خطی احیاء، ج ۴، صص ۳۲۱-۳۱۹ و ۳۶۳-۳۶۵؛ فهرست عکسی احیاء، ج ۵، صص ۳۸۶.

محمد حسن حدّاد*

حاج محمد حسن بن محمد تقی حدّاد اصفهانی، از خطاطان توانای عصر قاجاریه است. خط نسخ را با نهایت استادی می نوشته و در اصفهان ساکن بوده است.

وی در سال ۱۲۴۲ق کتاب «ادعیه» را به خط نسخ و رقاع خوش برای خسروخان گرجی حاکم اصفهان نوشته است. همچنین کتاب ادعیه دیگری را در سال ۱۲۳۷ق کتابت نموده که در مجموعه مرحوم مهدی بیانی موجود بوده است. (۱)

محمد حسن خوانساری

محمد حسن بن محمد تقی خوانساری، از کاتبان و نسخه نویسان قرن سیزدهم هجری بوده و در اصفهان اقامت داشته است. صاحب عنوان «شرح شرایع الاسلام» تألیف مرحوم حاج سید اسدالله بیدآبادی را به خط نسخ در سال ۱۲۹۳ق کتابت نموده و در کتابخانه حاج آقا مهدی شفتی در اصفهان موجود است. (۲)

حسن مشفق خوراسکانی*

حسن مشفق بن تقی خوراسکانی، شاعر ادیب، در خانواده ای کشاورز در خوراسکان اصفهان به دنیا آمد. از همان طفولیت به همراه خانواده به کشاورزی پرداخت و در نوجوانی در کنار کار روزانه به تحصیل پرداخت. وی در ۲۰ سال آخر عمر ساکن اصفهان بود و در انجمن های ادبی شرکت می کرد. وی در خردادماه ۱۳۶۰ش درگذشت.

از اوست:

۱- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، صص ۱۱۵۷ و ۱۱۵۸.

۲- بیان المفاخر، ج ۲، صص ۲۷۴ و ۲۷۵.

جان سپردن در ره محبوب بی همتای خویش

صد برابر از حیات جاودانی بهتر است

زنده آن باشد که در راه حقیقت جان دهد

ور نه حال مردگان زین زندگانی بهتر است(۱)

سید حسن ملاذالاسلام

سید حسن ملاذالاسلام ابن حاج سید جعفر بیدآبادی بن حاج سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی، عالم فاضل، از علماء صاحب نفوذ و معتبر اصفهان [در اواخر دوره قاجاریه بوده] و در محله بیدآباد مرجعیت و ریاست کلی داشته است.

وی قبل از سال ۱۲۹۰ق متولّد گردیده و در خدمت علمای اصفهان به تحصیل پرداخت. سپس به نجف اشرف مهاجرت فرموده و نزد علماء و مراجع آنجا به تلمّذ پرداخته و به اصفهان مراجعت نمود. وی پس از فوت پدر، به اقامه جماعت در مسجد سید مشغول شده و مورد احترام و اعتماد اهالی محله بیدآباد بود.

در موضوع تأسیس شرکت اسلامیّه و مبارزه علیه نفوذ اقتصادی دول استعمارگر با آقایان مسجد شاه و دیگر علمای اصفهان همراه و یار و مددکار بوده و از سال ۱۳۲۰ به بعد در بیشتر قضایای اصفهان مستقیماً شرکت داشته است.

وی در شب ۱۷ شعبان سال ۱۳۳۶ق در سفر زیارت در مشهد مقدّس وفات یافته و در دارالحفاظ مبارکه دم درب مدفون گردید.(۲)

۱- تذکره شعرای استان اصفهان، ص ۷۲۰.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۵۵؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۲۱۳-۲۱۱؛ بیان المفاخر، ج ۲، صص ۱۸۱ و ۱۸۲؛ تاریخ علمای خراسان، ص ۲۵۴.

استاد حسن کسائی*

استاد حسن کسائی فرزند سید جواد، از اساتید بی نظیر موسیقی معاصر اصفهان. در سال ۱۳۰۷ش متولد شد. برادر بزرگ او آواز می خواند و پدرش نیز از شیفتگان موسیقی بود. استاد حسن کسائی ابتدا نزد استاد جلال تاج و ادیب خوانساری به فراگیری آواز پرداخت و سپس نزد استاد مهدی نوائی به فراگیری نواختن نی پرداخت. در تهران نیز از حسین یاحقی و استاد ابوالحسن صبا استفاده ها برد. او سالها با استاد جلال تاج و استاد جلیل شهناز همکاری داشته و مدت زیادی سرپرست ارکستر رادیو اصفهان بود. در تهران نیز سالهای متمادی در برنامه گلها تک نوازی داشت.

استاد کسائی علاوه بر استادی و مهارت خارق العاده در نواختن نی، در خواندن و آموزش خوانندگی در ردیف موسیقی ایران و نواختن سه تار، فلوت و سنتور نیز مهارت به سزائی دارد و بسیاری از هنرمندان موسیقی از آموزش ها و یا آثار او بهره برده و مسیر ترقی را در موسیقی طی کرده اند.

استاد کسائی در راه احیای سبک نی نوازی نایب اسدالله تلاش بسیاری نموده و خود نیز صاحب سبک در این فن است و مورد تحسین بزرگترین اساتید موسیقی کشور همچون مرحوم استاد روح الله خالقی قرار گرفته است. (۱)

ملا محمد حسن ادهم

حاج ملا محمد حسن واعظ بیدآبادی معروف به «ادهم» بن محمد جواد بن محمد هادی بن احمد بن ادهم بن آقا محمد رضی قزوینی اصفهانی، عالم فاضل و واعظ کامل، از فضلاء اهل منبر، ادیب و شاعر.

در اصفهان خدمت علمای اعلام تحصیل نموده و در شب ۲۲ رمضان المبارک ۱۳۵۱ق وفات یافته در صحن تکیه بروجردی مدفون شد. صاحب عنوان پدر واعظ و

۱- تاریخ موسیقی ایران، ص ۶۲۲؛ چهره افروختگان خطه زنده رود، ص ۱۲۶؛ تاریخ تحول و ضبط موسیقی ایران، ص ۳۶۰؛ برگی از باغ، صص ۲۰۰ و ۲۰۱.

شاعر دانشمند شیخ احمد بیان الواعظین است. (۱)

[ماده تاریخ وفاتش را فرزندش چنین سروده است:

گفت بیان از پی تاریخ او

روان جنت شده روح حسن]

حسن واداری

ابوعلی حسن بن جهم بن جبلة بن مصقله واداری تیمی، از محدثین قرن سوم هجری و از اهالی قریه «واذار» اصفهان است. از حسین بن فرج، اسماعیل بن عمرو و حیان بن بشر روایت می کند و احمد بن اسحاق از او نقل حدیث می نماید.

وی در رجب سال ۲۹۰ ق وفات یافته است. (۲)

حسن رئیس زاده

حسن رئیس زاده بن میرزا حبیب الله رئیس الواعظین از فضلاء، ادباء و شعرای اصفهان در قرن چهاردهم هجری. وی همچون پدرش به وعظ و خطابه مشغول بوده و در شعر و ادب نیز دستی داشته و «صفا» و «رئسی» تخلص می نموده است.

عاقبت در ۲۶ شوال ۱۳۸۶ ق (۱۳۴۵ ش) وفات یافته و در تخت فولاد مدفون شد. (۳)

استاد فضل الله اعتمادی متخلص به برنا در وفات او چنین سروده است:

به شمسی و قمری سال فوت او برنا

که هر کدام بود جمع مصرعی بنوشت

حسن بعشق حسین کرده رو سوی مینو

رئیس زاده بنزد حبیب شد بیهشت

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۶؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۶۴.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۱.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۰.

محمد حسن ادیب الدوله اصفهانی

محمد حسن بن محمد حسین ادیب الدوله اصفهانی، از ادباء و نویسندگان و مترجمین نیمه نخست قرن چهاردهم هجری. در سال ۱۲۸۸ق متولد شد. [تحصیلات خود را در دارالفنون به پایان رسانید و از سال ۱۳۱۳ تا ۱۳۱۹ق آجودان مدرسه دارالفنون بود. در زمان ریاست «جعفرقلی خان نیرالملک نظامت دارالفنون را عهده دار بود و بعدها به ریاست مدرسه دارالفنون رسید و تا آخر عمر این سمت را داشت. در مدرسه دارالفنون تدریس می کرد و به لقب ادیب الدوله ملقب شد.] سرانجام در سال ۱۳۵۳ق وفات یافت.

از آثار او «ترجمه مسافرت موسیو استانله به آفریقا» [نوشته «مورتون استانله» است که محمد حسین عمادالکتاب آن را کتابت کرده و در دارالطاعة مبارکه دولتی در سال ۱۳۱۵ق در طهران] به طبع رسیده است. (۱)

محمد حسن منانی

حاج محمد حسن منانی، شاعر ادیب فاضل. در سال ۱۲۹۸ در اصفهان متولد شد. پس از تحصیلات ابتدائی، در دانشسرای مقدماتی به تحصیل مشغول شد و پس از فارغ التحصیلی در مدارس اصفهان به تدریس مشغول شد. او از فرهنگیان متدین و معلمان دلسوز بود و در منزل خود جلسات قرائت دعای سمات و تفسیر قرآن مجید را برپا می کرد. در شعر نیز طبعی روان داشت و «منانی» تخلص می کرد.

سرانجام در جمعه ۲۷ جمادی الاولی ۱۳۹۸ق (مطابق ۱۵ اردیبهشت ۱۳۵۷ش) وفات یافته و در تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

-
- ۱- شرح حال رجال ایران، ج ۵، ص ۲۳۱؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ص ۱۴۹؛ زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱، ص ۱۰۵؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۵۴۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۹۱.
 - ۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۶؛ بوستان فضیلت، صص ۳۰۵-۳۰۲.

سید حسن فانی یزدی

سید حسن فانی ابن سید حسین بن سید اسماعیل بن سید مرتضی حسینی یزدی، عالم فاضل جلیل و واعظ کامل بلیغ، زاهد متقی. در جمعه ۲ رجب ۱۲۷۱ق در روستای عزآباد رستاق یزد متولد شده [و در آنجا نزد آخوند ملا زین العابدین عقدائی تحصیل نموده و در اصفهان از شیخ محمد علی نجفی (ثقهالاسلام)، شیخ محمد تقی آقاجنقی، میرزا هاشم چهارسوقی و شیخ محمد جواد حسین آبادی مجاز گردید] و از جمله فضلاء و خطباء و بزرگان اهل منبر گردید.

وی در شعر و ادب نیز توانا بوده و «فانی» تخلص می نمود.

سرانجام در شب پنجشنبه ۱۷ ربیع الاول ۱۳۳۸ق وفات یافته و در تکیه ملک واقع در تخت فولاد مدفون شد.

کتاب زیر از تألیفات اوست:

۱. «اکسیر الأخبار» (۴جلد) [که جلد سوم در سال ۱۳۱۰ق در بمبئی هندوستان چاپ سنگی شده است]. ۲. «برهان المتقین» در ردّ بر بایه ۳. «بهجه الأبرار» ۴. «التوفیقات الإلهیه»، در مواعظ ۵. «حبیب العاشقین» ۶. «حرز المؤمنین»، در احراز و ادعیه ۷. «درر اللئالی فی أسرار الموالی» در طلسمات و خواص آیات ۸. «ردّ السخیفه» ۹. «عقیده الحق» در شرح باب حادی عشر ۱۰. «غوث الائم» ۱۱. «فلاح الایمان» در مواعظ، مطبوع ۱۲. «هدایه السالکین» (۱)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۴۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۹۲ و ۴۹۳؛ ریحانه الأدب، ج ۴، ص ۲۹۰؛ لغت نامه دهخدا، ذیل «یزدی»، ج ۵، ص ۱۸۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۰۳؛ نقباء البشر، ج ۱، صص ۳۹۳ و ۳۹۴؛ معجم المطبوعات، ج ۲، ص ۱۹۴۶؛ مکارم الآثار، ج ۷، صص ۲۳۷۰-۲۳۶۸؛ معجم المؤلفین، ج ۳، ص ۲۱۷؛ الذریعه، ج ۹، ص ۸۰۴ و ج ۲، ص ۲۷۷ و ج ۴، ص ۵۰۰؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۴۹۵؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۱۴۵؛ دانشنامه مشاهیر یزد، ج ۲، ص ۱۱۰۱.

میرزا محمد حسن منجم اصفهانی

میرزا محمد حسن بن میرزا محمد حسین بن بدیع الزمان منجم باشی حسینی گنابادی اصفهانی، از دانشمندان و ریاضیدانان و منجمین اصفهان در قرن سیزدهم هجری بوده و پس از فوت پدر منجم باشی دربار فتحعلی شاه شده و به لقب «رئیس المنجمین» مفتخر شد. او در ۱۶ ربیع الثانی ۱۲۱۲ق متولد و در شب ۱۹ ذیقعده ۱۲۸۹ق در طهران وفات یافته و در مقبره علی بن بابویه در قم مدفون گردید.

احکام او بسیار مشهور است. از جمله خبر فتح هرات را قبلاً به اطلاع دستگاه دولتی رسانده است. (۱) آثاری از او در کتابخانه ها موجود است از جمله:

۱. «مشارق الانوار» مشتمل بر مقدمه و چهار مقاله و خاتمه در استخراج زایجه مولود، مصدر به نام فتحعلی شاه، نسخه به شماره ۹۲۶۰ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۲)

۲. استخراج زایجه منوچهرخان معتمدالدوله، موجود به شماره ۴۰۳۱ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی. (۳)

۳. استخراج طالع مظفرالدین شاه، موجود به شماره ۷۰۶۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی. (۴)

۴. زایجه یا طالع نامه محمد رضا میرزا موجود در کتابخانه مجلس شورای اسلامی. (۵)

فرزندش سید مهدی ملقب به «منجم باشی» و ساکن طهران بوده و تا سال ۱۳۰۶ق زنده بوده است.

۱- چهل سال تاریخ ایران (المآثر و الآثار)، ج ۱، صص ۲۵۵ و ۲۵۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۳۴ و ۳۳۵؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۳۲۲.

۲- فهرست رضوی، ج ۸، ص ۴۲۹.

۳- فهرست مجلس، ج ۱۱، ص ۳۵.

۴- فهرست مرعشی، ج ۱۸، صص ۲۳۰. ۲۲۹.

۵- فهرست مجلس، ج ۲، ص ۲۳۷.

محمد حسن امین الضرب

حاج محمد حسن امین الضرب معروف به «کمپانی» بن آقا محمد حسین صراف اصفهانی، از تجار مشهور اواخر دوره قاجاریه. [در سال ۱۲۵۳ق متولد شد.] در اوایل کسب و کار فقیر و بی چیز بوده و با دوره گردی یا کرباس فروشی امرار معاش می کرده است. بالاخره در طهران نمایندگی فروش پارچه های انگلیسی قوزی (کوزی) را بر عهده گرفته و به «کمپانی» مشهور شد. او بعد از آشنایی با آقا ابراهیم امین السیطان خزانه دار و رئیس ضرابخانه دولتی، ضرابخانه را با سالی سی هزار تومان اجاره کرد و درآمد سرشاری نصیب او شد. پس از آن سفرهای متعدد به کشورهای اروپایی کرد و طرز فکر او تغییر کرد. به فکر احداث راه آهن افتاد و امتیاز آن را گرفت و به کار پرداخت. عاقبت به خاطر کارشکنی دیگران کارش رونق نگرفت و متحمل ضرر هنگفتی شد. وی سرانجام در حدود سال ۱۳۱۶ق وفات نمود. (۱)

محمد حسن بافرانی نائینی

محمد حسن بن ملا محمد حسین بافرانی [از فضلاء و کاتبان قرن سیزدهم هجری و از اهالی قریه «بافران» نائین] در سال ۱۲۳۸ق نسخه ای از معالم الاصول را کتابت نموده است. نسخه به شماره ۷۳۹ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم موجود است. (۲)

سید محمد حسن امام جمعه

سید محمد حسن امام جمعه بن میر محمد حسین بن میر عبدالباقی بن میر محمد حسین بن میر محمد صالح بن میر عبدالواسع حسینی خاتون آبادی، عالم فاضل مجتهد، از رؤساء علمای اصفهان، ملجاء و پناه مردم و امام جمعه اصفهان بوده و در مسجد شاه [مسجد امام فعلی] اقامه جمعه می نمود. در شرح حال او می نویسند: تا سیزده صف این

۱- شرح حال رجال ایران، ج ۳، ص ۳۶۲-۳۴۸؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۲، صص ۶۸۸-۶۹۱.

۲- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۷۲.

طرف میل های میدان شاه صف نماز او می رسیده.

در ۲ محرم الحرام سال ۱۲۴۸ق وفات یافته و در بقعه سر قبر آقا [آرامگاه خانوادگی خاندان امام جمعه] در محله خوابجون مدفون شد.

وی را تألیفاتی است از آن جمله: (تفسیر درّه الخاقان به فارسی، و) «هدایه الطالبین» یا «رساله عملیه»، از اول طهارت تا آخر اعتکاف که به نام فتحعلی شاه تألیف شده است. (۱)

حسن اعوری

حسن اعوری اصفهانی بن حسین. شاعر و ادیب فاضل در حدود سال ۱۲۹۰ق در اصفهان متولد گردیده و هم در این شهر نزد جمعی از بزرگان علم و ادب تحصیل نموده و در انجمن های ادبی من جمله انجمن ادبی مرحوم شیدا شرکت می نموده است. وی از مداحان خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام به شمار می رفت. در مجالس تعزیه داری حضرت سید الشهداء علیه السلام شرکت می نمود و اشعار و مرثی خود را با صدای بلند و آهنگ مخصوص می خواند و همه حاضرین را تحت تأثیر قرار می داد. در انواع فنون شعر خصوصاً ماده تاریخ ید طولائی داشت. در زمان جوانی و اوائل مشروطیت از آزادیخواهان و مشروطه طلبان و از اعضاء فعیال حزب دموکرات اصفهان بود. در سال ۱۳۳۳ق که روسها وارد اصفهان شدند در صدد دستگیری او بر آمدند، وی شبانه با لباس مبدل فرار کرد.

در اواخر عمر جهت دیدار فرزند خود که در رشت به خدمات فرهنگی و دبیری اشتغال داشت، به آن شهرستان مسافرت نمود و در آنجا در شب عید فطر ۱۳۵۳ق وفات یافته و در آنجا مدفون شد. دیوان اشعارش قریب پنج هزار بیت از غزل و قصیده

۱- رجال اصفهان، ص ۱۱۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۲۹۴-۲۹۲؛ مکارم الآثار، ج ۴، صص ۱۳۲۴ و ۱۳۲۵؛ الکرام البرره، ص ۳۲۱؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۶۲۸ و ۶۲۹؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۰.

و مدایح و مرثی، نزد فرزند او موجود بوده است.

این چند بیت از اوست:

با سرو روان قامت یار

ما را نبود هوای گلزار

شیرین اگرش بدید روزی

جان داد بر آن لب شکر بار

یک باره نهاد سبجه از کف

از زلف تو آنکه بست زُنار(۱)

سید حسن حسینی برزانی*

سید حسن بن سید حسین حسینی برزانی، عالم فاضل و واعظ ماهر. از اهالی قریه «برزان» در غرب اصفهان بوده و در اصفهان به کسب علم پرداخته است. وی کتاب «سیف الذاکرین» در مواعظ مشتمل بر یکصد مجلس و خاتمه که مؤلف با تأسی به آباء و اجداد خویش که همگی ذاکر حضرت سید الشهداء علیه السلام بوده اند نگاشته و در ۱۹ صفر المظفر ۱۳۰۸ق از تصنیف آن فراغت یافته است. نسخه به شماره ۱۵ در کتابخانه حجه الاسلام سید احمد روضاتی در اصفهان موجود است. مؤلف کتاب طبع شعر نیز داشته و اشعاری در مرثیه سروده و در ابتدای نسخه خود آورده است.(۲)

سید حسن خلیفه سلطانی

میرزا سید حسن بن سید علاءالدین حسین خلیفه سلطان، عالم فاضل محقق از اجله و علماء و زهاد و متکلمین، در قرن یازدهم هجری. مادرش زبیده بیگم دختر شاه سلیمان صفوی و خواهر شاه سلطان حسین صفوی بوده است و آن مخدره موقوفات بسیاری از خود به جای نهاده است، از جمله در روستای سیان که تولیت آن بر عهده میرزا محمد باقر صدر خاصه، فرزندش بوده است.

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۴۶-۴۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۲۳-۱۲۱.

۲- فهرست سید احمد روضاتی، ص ۲۵.

صاحب عنوان جدّ سادات خلیفه سلطانی جرقویه، شهرضا و اصفهان می باشد. (۱)

حسن سالک اصفهانی

شاطر حسن سالک [فرزند خلیفه حسین] شاعر ادیب معاصر، در سال ۱۲۸۸ق در اصفهان متولد شده و پس از کمی تحصیل به نانوائی مشغول شد. از اعضای انجمن ادبی شیدا بود و در اشعارش «سالک» و «سالک پیر» تخلص می کرد.

[وی سرانجام در ماه رجب ۱۳۵۶ق وفات یافته و در صحن تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد.]

از اوست:

جهان را بجوی قدر و مقدار نیست

بر آن بستن دل سزاوار نیست

ز دنیا حذر کن کزین پیر زال

به مردان حق غیر آزار نیست (۲)

[تذکر: خلیفه در اصطلاح مردم قدیم اصفهان برای نانویان و در یزد برای قنادها به کار برده می شد.]

حسن کاشانی*

حسن فروتن کاشانی بن حسین، شاعر معاصر، در سال ۱۳۱۱ش در کاشان به دنیا آمد. در زادگاه خود تحصیل نمود. در نوجوانی در انجمن مداحان کاشان شرکت کرد و به مدّاحی پرداخت. در سال ۱۳۳۶ش به اصفهان آمده و در کارخانه ریسندگی و بافندگی شهناز به عنوان مکانیک بافندگی به کار پرداخت. او در کنار کار روزانه در انجمن های ادبی شرکت می کرد. مجموعه اشعار او با عنوان «نغمه کاشانی» در سال ۱۳۸۲ به چاپ رسیده است. در شعر «کاشانی» تخلص می کند.

از اوست:

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۳۵؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۸۴ و ۱۸۵.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۳۳؛ تذکره شاعران نانوا، ص ۱۵۱؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

ر بود دل ز کف از این اشارت ابرو

نمود غارت دین زان دو نرگس جادو

خَدر که فتنه ضحاک شد ز نو برپا

فکند تا به سر دوش یار من گیسو(۱)

میرزا حسن شکسته نویس*

میرزا حسن شکسته نویس فرزند میرزا حسین مُشرف اصفهانی، از خوشنویسان معروف خط شکسته در اواخر قرن سیزدهم هجری است.(۲)

حسن خداداد*

حسن بن کربلایی خداداد، نقاش و خطاط معروف به «حسن خداداد» از هنرمندان نقاش و قلمدان ساز عصر زندیه (اواخر قرن دوازدهم هجری است) در اصفهان ساکن بوده و سجع مهر او «حُسنِ کِلکِ حَسَنِ خداداد» است، بوده است.(۳)

وی در سه شنبه ۲۴ رمضان ۱۲۲۳ش کتاب «شرح الخلاصه الأدعیه» را به خط نستعلیق کتابت کرده که به شماره ۶۰۸۷ در کتابخانه ملی ملک در تهران موجود است.(۴)

میرزا محمّد حسن منجم اصفهانی

میرزا محمّد حسن بن میرزا دوست محمّد بن خان محمّد منجم اصفهانی، از اساتید فن نجوم و دانشمندان اصفهان در قرن سیزدهم هجری است. در شب چهارشنبه ۲۲ جمادی الثانی ۱۲۱۱ه.ق متولّد شد. [در نوجوانی نزد پدر نجوم را آموخت و فن استخراج تقویم را فراگرفت. در طول حیات از اساتید نجوم در اصفهان بوده و برای ۸۷ سال تقویم استخراج نمود. او اصلاً از سادات مدرّسی پاقلعه اصفهان بود و میرزا عبدالغفار پاقلعه ای، از شاگردان دانشمند اوست.]

۱- نغمه کاشانی، صص ۵ و ۶ و ۲۲۸؛ تذکره شعرای استان اصفهان، (ویرایش دوّم)، ص ۶۶۴.

۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۱۸۳ و جغرافیای اصفهان ص ۸۴.

۳- هنر قلمدان، ص ۳۹.

۴- فهرست ملک، ج ۱، ص ۳۹۹.

سرانجام در شب دوشنبه ۲۸ ذی‌قعدة ۱۲۹۲ ه. ق وفات یافته، جنازه اش به نجف اشرف منتقل شد و در آن ارض اقدس مدفون گردید. (۱)

ملا حسن درّی

ملا حسن بن رجبعلی درّی، عالم فاضل و فقیه جامع و حکیم زاهد. پدرش از اهالی جوشقان کاشان بوده و به قصبه درّ منتقل گردیده و صاحب عنوان در آنجا متولّد گردیده و در اصفهان نزد جمعی از علماء خصوصاً حاج شیخ محمّد باقر نجفی به تحصیل پرداخته تا به مقام اجتهاد نائل آمد. سپس جزو اصحاب محضر شرعی و فتوای حاج آقا نورالله نجفی در آمده و خود نیز به رفع خصومات و حل مشکلات مردم می پرداخت. در مسجد نو بازار حجره داشته و در مدرسه نیم آورد تدریس می فرمود.

عمری را به عزّت و قناعت و زهد گذرانیده و غیر از خانه ای مُحَقَّر در محله نیم آورد نزدیک بازارچه و مسجد حاج محمّد جعفر آباده ای، از مال دنیا چیزی نداشت. او تا اواخر عمر لباس دهاتی خود را عوض نکرده و با کلاه بود لکن در سال های آخر عمر به اصرار برخی از علماء معمم شد.

[مدّتی در مسجد خان واقع در محله «تلواسکان» اصفهان اقامه جماعت می فرمود ولی پول و هدیه ای از کسی قبول نمی کرد. کم کم متوجه شد که هر وقت جمعیت مسجد بیشتر می شود، او هم خوشحال تر می شود. پس ترک امامت مسجد نموده و توبه نموده و به مردم گفت تا نمازهای خود را اعاده کنند و خود نیز همه را اعاده کرد و از کارهای دنیوی کناره گرفت.]

این عالم ربّانی در ربیع الاوّل ۱۳۳۶ ق وفات یافته و جنب مزار آخوند کاشی واقع در تکیه ملک در تخت فولاد مدفون شد. [متأسفانه مزار او در سالهای اخیر از بین رفت.]

میرزا حسن خان جابری مادّه تاریخ وفات او را چنین سروده است:

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۹۷؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۸۶؛ دیوان طرب، ص ۶۳؛ جغرافیای اصفهان (تحویله‌دار)، ص ۸۲؛ آثار ملی اصفهان، ص ۱۹۵.

فقیه درّ حسن آن درّ یکتا

که زندی گفت برابر و به مریخ

صدف بشکست و جست و «جابری» گفت

«غیاب الکوکب الدرّی» بتاریخ

از آثار او یک دوره «فقه استدلالی» به فارسی است که آقا میرزا احمد دولت آبادی خواست آن را چاپ کند و موفق نشد. ۲. «مناسک حج» (۱)

میرزا حسن عمرانانی*

مرشد میرزا حسن عمرانانی فرزند رجبعلی، از شاهنامه خوانان اصفهان در قرن چهاردهم هجری. وی در قهوه خانه های اصفهان از جمله قهوه خانه «تقی قوری» و قهوه خانه «حسن دندان طلا» در میدان کهنه اصفهان به قصه گوئی و شاهنامه خوانی می پرداخت. در فن شاهنامه خوانی و قصه گوئی شاگرد مرشد عباس کسرا (معروف به مرشد عباس بزرگ) بود. او همچنین گاهی اسکندرنامه را نیز برای مستمعین و حاضرین در قهوه خانه ها می خواند. منزل او در کوچه فشارکی واقع در پشت مسجد حاج محمد جعفر (در خیابان عبدالرزق) بود. سرانجام در ۲۵ شوال ۱۳۹۴ ق (مطابق ۱۸ آبان ۱۳۵۲ ش) وفات یافته و در صحن تکیه میر مدفون شد. (۲)

شیخ محمد حسن لنجانی*

شیخ محمد حسن بن شیخ محمد رحیم بن محمد شفیع لنجانی اصفهانی، عالم فاضل و ادیب شاعر، از فضلائی قرن سیزدهم هجری است.

ظاهراً در اصفهان به تحصیل پرداخته و سپس در لنجان اصفهان به زراعت مشغول

-
- ۱- تاریخ اصفهان و ری، ص ۳۸۳؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۵۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۹۷ و ۴۹۸؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۸.
 - ۲- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

شده است. سال وفاتش به دست نیامد اما تا سال ۱۲۶۸ق در قید حیات بوده است.

این کتابها از اوست:

۱. «جَنَّةُ الْأَخْبَارِ»، در ۲۷ باب و مقدمه و خاتمه در سالهای ۱۲۶۰ تا ۱۲۶۸ق تألیف و به منوچهرخان معتمدالدوله حاکم اصفهان تقدیم شده است و تاریخ عمومی است از ظهور اسلام و ایران پس از اسلام تا دوره قاجاریه. نسخه ای از آن در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. ۲. «صیغ العقود و الايقاعات»، که نسخه ای از آن در کتابخانه مدرسه صدر خواجهی اصفهان موجود است. (۱)

محمد حسن بن محمد رحیم

محمد حسن بن محمد رحیم [از علاقمندان و دانشجویان طب در قرن سیزدهم هجری] در روز ۲۰ ربیع الثانی در مطب اسماعیل بن میرزا محمد اصفهانی از کتابت نسخه «جواهر اللغه» تألیف محمد بن یوسف طیب هروی فراغت حاصل نموده است. کتاب به شماره ۴۴۸۴ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

محمد حسن خوئی

محمد حسن بن محمد رحیم خوئی اصفهانی، از فضلاء قرن ۱۳ هجری در اصفهان. در سال ۱۲۴۰ق مجموعه ای از چندین رساله [را] به خط نستعلیق جمع کرده و کتابت نموده است. نسخه به شماره ۴۵۴۷ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۳)

-
- ۱- میراث اسلامی ایران، ج ۳، صص ۷۲۱-۷۱۹؛ فهرست مرعشی، ج ۱۷، صص ۸۱-۷۹؛ تراجم الرجال، ج ۲، ص ۶۵۷؛ فهرست صدر خواجه، ص ۷۰؛ تذکره شاعران فارسی سرا، صص ۱۹۸ و ۱۹۹.
 - ۲- فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۳، ص ۳۴۳۲.
 - ۳- فهرست مرعشی، ج ۱۲، ص ۱۲۴.

محمد حسن خوشنویس

آقا محمد حسن خوشنویس بن محمد رحیم بن آقا غلامعلی بن محمد رحیم اصفهانی، از خطاطین و خوشنویسان مشهور [دوره قاجاریه] در اصفهان متولد شد و در این شهر علم و هنر آموخت و نزد پدر مشق خط کرد. خط نسخ را خوش می نوشت. (۱)

میرزا محمد حسن شیخ الاسلام

حاج میرزا محمد حسن بن آقا میرزا محمد رحیم بن میرزا عبدالله شیخ الاسلام عالم فاضل.

وی در اصفهان متولد شد. مادرش دختر حاج شیخ محمد باقر مسجد شاهی نجفی است. در اصفهان نزد جمعی از بزرگان علماء این شهر همچون آقانجفی و دیگران تلمذ نموده و پس از فوت پدر در سال ۱۳۰۶ ق به مقام شیخ الاسلامی منصوب گردید و به وظائف آن در کمال صحت و قدرت اقدام می نمود.

سرانجام در شب ۱۷ جمادی الثانیه سال ۱۳۰۹ ق در اثر نوشیدن قهوه مسموم (قهوه قجری) رحلت نمود. جنازه به مشهد مقدس نقل و در سرداب مدرسه میرزا جعفر مدفون گردید. (۲)

دکتر سید حسن آیت*

شهید دکتر سید حسن آیت نجف آبادی فرزند محمد رضا، از چهره های سیاسی و اجتماعی معاصر. در سال ۱۳۱۷ ش متولد شده و تحصیلات خود را در زادگاهش آغاز کرد و در اصفهان ادامه داد. سپس به دانشگاه تهران رفته و به ترتیب لیسانس ادبیات فارسی، فوق لیسانس علوم اجتماعی، لیسانس حقوق و لیسانس روزنامه نگاری را اخذ

۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۸۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۵۰.

۲- خاندان شیخ الاسلام اصفهان، صص ۱۴۰-۱۳۸؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۲۱۳ و ۲۱۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۳۵.

نمود. سپس در مدارس عالی قم، لاهیجان و اراک و همچنین در دانشگاه ملی [شهید بهشتی فعلی] و دانشگاه علم و صنعت به تدریس پرداخت.

او قبل از سال ۱۳۴۲ش عضو حزب زحمتکشان به رهبری مظفر بقائی بود اما به علت اختلافاتی که با بقائی داشت در سال ۱۳۵۲ش از حزب اخراج شد. در مبارزات دوران انقلاب از چهره های مشهور به شمار می رفت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، عضو حزب جمهوری اسلامی و دبیر آن گردید. در سال ۱۳۵۸ش به عنوان نماینده مردم اصفهان به مجلس خبرگان بررسی قانون اساسی انتخاب شد. او در این مجلس برای تصویب اصل ولایت فقیه در متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تلاش بسیاری کرد. در سال ۱۳۵۹ به عنوان نماینده مردم تهران به مجلس شورای اسلامی راه یافت و سرانجام در صبح چهارشنبه ۱۴ مرداد ۱۳۶۰ش در تهران ترور و شهید شد و مسئولیت آن را گروه تروریستی مشهور به «منافقین» بر عهده گرفت.

دکتر آیت از مخالفان سرسخت ملی گرایی و رهبر آن دکتر محمد مصدق بود و نطق ها و مقالات آتشین او در سال های پس از انقلاب در میان همفکرانش بازتاب گسترده ای داشت.

این کتاب ها از او به چاپ رسیده است:

۱. «چهره حقیقی مصدق السلطنه» ۲. «درسهایی از تاریخ سیاسی ایران» ۳. «نگرشی کوتاه بر نهضت ملی ایران» (۱)

سید حسن حسینی

سید حسن بن سید رضا حسینی [از نویسندگان کتب در قرن دوازدهم هجری] در اصفهان نسخه ای از «روضه البهیه» را به خط نسخ نوشته است. نسخه در کتابخانه عمومی اصفهان است. (۲)

۱- فرهنگ ناموران معاصر ایران، ج ۱، ص ۳۷۳-۳۷۰؛ دیباجه دیار نون، ص ۱۳۲؛ روزنامه جمهوری اسلام، مرداد ۱۳۶۰.

۲- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۶.

شیخ محمد حسن شیخ العراقین

شیخ محمد حسن بن شیخ محمد رضا بن شیخ موسی بن شیخ جعفر نجفی (کاشف الغطاء)، از علمای قرن چهاردهم هجری. در کربلا- متولد شده و در نجف اشرف بزرگ شده، در سن ۱۷ سالگی در ۱۲۹۵ق به اتفاق برادرش شیخ علی (صاحب حصون) به اصفهان آمده و چهار سال در آنجا به درس حاج شیخ محمد باقر نجفی مسجد شاهی و دیگران حاضر شده است. از آن به بعد در اصفهان ساکن بوده و کم کم صاحب ریاست و مکتب بسیار شده و لقب «شیخ العراقین» یافته و به «کاشفی» معروف شد. مدتی امور کنسولگری عراق در اصفهان را عهده دار بوده و با سفارت روس ارتباط داشته است. از اقدامات او خراب کردن قلعه طبرک اصفهان است.

سرانجام در ۷ ربیع الثانی ۱۳۳۶ق وفات یافته، جنازه اش به نجف نقل گردیده و در مقبره خانوادگی مدفون شد. (۱)

سید حسن ملاباشی

سید حسن بن حاج میرزا رضا ملاباشی، عالم فاضل. مادرش دختر شیخ محمد تقی آقانجفی اصفهانی بود. در حدود سال ۱۳۲۸ق در اصفهان متولد گردیده و در خدمت فضلاء این شهر همچون شیخ علی مدرّس یزدی و شیخ محمد حکیم و شیخ محمد علی فتحی دزفولی و دیگران تحصیل نموده و در اثر هوش و استعداد فی الجمله پیشرفتی نموده، اما در اثر ابتلا به مرض فالج سال های متمادی بستری و خانه نشین بوده و سرانجام در شب ۹ جمادی الاولی ۱۳۹۸ق وفات یافته و در بقعه آقانجفی جنب امامزاده احمد اصفهان مدفون شد. او شاعری ادیب بوده و «صافی» تخلص می نموده و دیوان اشعارش شامل چهار قطعه ترجیع و رباعیات و مثنویات به شماره ۱۰۴۹ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است.

۱- ماضی النجف و حاضرها، ج ۳، ص ۱۸۲؛ تاریخ نائین، ج ۴۷ ص ۸۹؛ تاریخ اصفهان (جابری): تعلیقات، ص ۱۰۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۶۹ و ۷۰.

این شعر از اوست:

این حسن و لطافت ز دیاری دگر است

وین قامت موزون ز دیاری دگر است

چون خوبی این جهان همه عاریتی است

در دیده تحقیق از دیاری دگر است (۱)

ملا محمد حسن نائینی

ملا محمد حسن نائینی بن زکریا آرندی نائینی، عارف کامل و زاهد متقی. از دانشوران و عرفای قرن سیزدهم هجری.

در اوایل عمر شبانی می کرده. خدمت حاج محمد حسن عارف نائینی رسیده و به وادی عرفان وارد شده، ریاضات و مجاهدات او در طریقه اویسیه بوده است. سال ها در مدرسه نیم آورد ساکن و در علوم حکمت و ریاضی تدریس می نموده و بزرگان به او ارادت می ورزیده اند. مشهور آن است که اگر هزار مسأله در علوم مختلف از او می پرسیدند، بدون مراجعه به مدرک همگی را جواب می گفت. قبل از تأسیس تلگراف و پیدایش باب، از آنها خبر داده است.

سرانجام در سال ۱۲۷۰ ق وفات یافته، در ایوان بقعه بابا رکن الدین در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ و مرثیه او را میرزا عبدالکریم سمیرمی نظری متخلص به «سیما» سروده است که بیت آخر آن چنین است:

گفت سیما بهر تاریخ وی از الهام غیب

«جای بگزیده بجنت مرشد کامل حسن»

(۲) ۱۲۷۰

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۵۹ و ۱۶۰؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۲۱۴ و ۲۱۵؛ مزارات اصفهان، ص ۵۶.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۹۸؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۶۵ و ۶۶؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۳؛ جغرافیای اصفهان (تحویلدار)، ص ۶۸؛ طرائق الحقائق، ج ۳، صص ۲۳۹ و ۲۴۰؛ تاریخ نائین، ج ۱، صص ۹۶ و ۹۷؛ تکمله نجوم السیما، ج ۱، ص ۴۷۳؛ المآثر الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۲۷؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۳۰۱؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۲۷ و ۴۰۰؛ تاریخ اصفهان و ری، ص ۳۲۶؛ مکارم الآثار، ج ۶، ص ۱۹۵۵؛ انساب خاندان های مردم

نائین، ص ۱۵؛ دائرہالمعارف تشیع، ج ۱، ص ۵۱؛ رجال اصفہان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۳۶۱.

سید حسن زینتی نطنزی*

سید حسن زینتی بن زین الدین بن محمد زمان بن لطف الله بن شمس الدین محمد بن شرف الدین حسین بن تاج الدین حسن واقف نطنزی، از شعراء و ادبای اصفهان در قرن یازدهم هجری است. نسب شریف او به عارف عالی مقدار سده نهم هجری سید واقف نطنزی منتهی می شود. از سادات افوشته نطنز بود ولی اغلب در اصفهان ساکن بود. نصرآبادی که معاصر اوست در تذکره خود می نویسد: «در کمال قید و صلاح دین داری است.»

میر زینت متولی موقوفات سید واقف نطنزی بود. از او عریضه ای خطاب به یکی از دولتمردان صفوی به نام صفی قلی به تاریخ ۱۰۶۸ق موجود است که زینتی از او درخواست نموده که فردی را مأمور کند که رقبات وقف را از دست غاصبین خارج کرده و به تصرف او درآورد.

سال درگذشت زینتی معلوم نیست. مزار او در بقعه ای مخصوص در روستای «افوشته» نطنز هنوز باقی است و به «گنبد میر سید» شهرت دارد. او در سرودن انواع شعر مهارت داشت.

این شعر از اوست:

ای بی خبر ز خاک نشین دیار دوست

دارد دم مسیح هوای غبار دوست

گر وعده دوز خست و گر خلد شاد باش

بیرون نمی برند تو را از دیار دوست (۱)

شیخ حسن عاملی

شیخ حسن بن زین الدین بن محمد بن حسن بن زین الدین عاملی (شهید ثانی)، عالم فاضل صالح، از دانشمندان قرن یازدهم هجری. در اصفهان ساکن بوده و نزد عمویش علی بن محمد بن حسن عاملی مؤلف «الدر المنثور» تحصیل نموده است. شیخ محمد حُرّ عاملی و میرزا عبدالله افندی در کتابهای خود از او یاد کرده اند. (۲)

میر سید حسن موسوی خوانساری

میر سید حسن بن میرزا زین العابدین موسوی خوانساری، عالم فاضل مجتهد، در سال ۱۲۵۴ق در اصفهان متولد گردید و در اوایل بلوغ به درجه اجتهاد رسید و در سال ۱۲۷۳ق در زمان حیات پدر وفات یافت و در قبرستان سّی فاطمه مدفون گردید. هنگام احداث خیابان و خراب کردن آن قبرستان جسد شریفش را که هیچ گونه تغییری در آن پیدا نشده بود به تخت فولاد منتقل کرده و در تکیه صاحب روضات، بین بقعه و شبستان آقاباشی مدفون ساختند. (۳)

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۴۶۶؛ تذکره شمع انجمن، ص ۳۰۸؛ تذکره روز روشن، صص ۳۳۳ و ۳۳۴؛ تذکره آتشکده، بخش سوم، نیمه نخست، ص ۹۴۵؛ تذکره حسینی، ص ۱۳۹؛ تذکره غنی، ص ۶۲؛ تذکره محمد شاهی: نسخه خطی؛ میراث فرهنگی نطنز: ج ۲، صص ۱۴۴-۱۳۸.

۲- امل الآمل، ج ۱، ص ۶۳؛ کواکب المنتشرة، ص ۱۶۵.

۳- مناهج المعارف، مقدمه، ص ۳۲۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۴۰؛ مزارات اصفهان، ص ۲۴۸.

حسن قائنی اصفهانی

حسن بن سعد قائنی اصفهانی [از فضلاء قرن یازدهم هجری و ساکن اصفهان] در جمادی الثانی ۱۰۲۴ق نسخه ای از «تحریر اقلیدس» تألیف خواجه نصیرالدین طوسی را به خط نستعلیق نوشته است. نسخه در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است. (۱)

حسن اصفهانی*

حسن بن سلیمان اصفهانی، از هنرمندان قرن هشتم هجری است. در منبت کاری و چوب تراشی چیره دست و استاد بوده است. از آثار او یک رحل قرآن است که از آثار ارزنده منبت بر روی چوب به شمار می رود. بر روی این رحل نقوش هندسی زیبا و تزئینات جالب چون شکوفه و اشکال برگ نخلی و گل و گیاه دیده می شود. در کتیبه این رحل علاوه بر اسامی دوازده امام شیعه اسم سازنده و تاریخ ساخت آن (ذی الحجه ۷۶۱ق) مشهود است. این اثر ارزنده در موزه «مترو پولیتن» موجود است. (۲)

حسن اصفهانی

حسن بن شاذه بن وَثَّه اصفهانی، از محدثین اصفهان بوده و از هُدهبه بن خالد حدیث شنیده است. احمد بن جعفر اصفهانی از او استماع حدیث کرده است. (۳)

سید حسن اصفهانی

سید حسن بن صادق اصفهانی، عالم فاضل جلیل. در کربلا نزد پدر خود و جمعی دیگر تحصیل نموده و سپس در نجف در درس فاضل مامقانی، حاج میرزا حسن خلیلی و آخوند ملا محمد کاظم خراسانی تحصیل نموده و به ایران آمد. مدتی در خراسان بوده و

۱- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۱۹۸.

۲- تاریخ عمومی هنرهای مصور، ج ۲، ص ۲۶۱؛ راهنمای صنایع اسلامی، ص ۱۲۳.

۳- اللباب، ج ۳، ص ۳۷۵؛ ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۵.

عاقبت در رشت ساکن شده و به ارشاد مردم مشغول شده و از مرجع حل مشکلات شرعی آن حدود بوده و همانجا وفات یافته است. (۱)

میرزا حسن تبریزی

میرزا حسن بن میرزا محمد صادق خان تبریزی اصفهانی، عالم فاضل و ادیب. پدرش به امر شاه عباس اول از تبریز به اصفهان آمده و در محله عباس آباد سکونت نمود.

میرزا حسن در اصفهان تحصیل کمالات نموده و در علم و فضل بر اقران فائق آمد. وی شرحی بر اشعار مشکله مثنوی معنوی نوشته و رسائلی در معقولات دارد. (۲)

محمد حسن نصیری طوسی

محمد حسن بن محمد صالح نصیری طوسی، عالم فاضل و ادیب شاعر، از دانشوران قرن دوازدهم هجری و از ادباء و فضلاء خاندان نصیری طوسی در اصفهان است. وی کتاب «هدایه المسترشدین» در باب استخارات را در ۱۳ ربیع الثانی ۱۱۳۲ ق تألیف نموده است. گاهی شعر می سروده و «طالع» تخلص می کرد.

وی قطعه ای درباره سیلاب سال ۱۱۱۰ ق در اصفهان سروده که ماده تاریخ آن چنین است:

بود «طالع» به فکر تاریخش

تا نماید بیان به عین وضوح

شد روان بر زبان ز منبع دل

«نام طوفان نشسته از دل نوح»

صاحب عنوان تا سال ۱۱۳۲ در قید حیات بوده و تاریخ فوت او معلوم نیست. (۳)

۱- نقباء البشر، ج ۱، ص ۴۰۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۹۹.

۲- خزانه عامره، ص ۴۲۹؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۰۶۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۹۸ و ۴۹۹.

۳- الذریعه، ج ۲۵، ص ۱۹۲؛ الکواکب المنتشرة، ص ۱۸۳؛ دستور شهر یاران، ص ۲۷۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۱۷.

شیخ محمد حسن همدانی

شیخ محمد حسن بن آقا شیخ صفر علی همدانی، عالم فاضل زاهد ورع، در اصفهان متولد شده و نزد پدر و سید محمد باقر درچه ای، سید مهدی درچه ای، سید محمد نجف آبادی و شیخ محمد رضا نجفی تحصیل نمود. او سالها در مسجد پدر خویش (مسجد کوچه باغ دردشت) اقامه جماعت می نمود.

سرانجام در شب جمعه ۲۱ شوال سال ۱۳۸۰ق به سن متجاوز از هشتاد وفات یافته و در یکی از اطاق های تکیه ای متصل به تکیه ملک مدفون گردید. در سالهای اخیر جهت توسعه تکیه شهداء تکیه ملک و اطاق های مجاور آنان را خراب کردند. (۱)

حسن رستمی

ابو عبدالله حسن بن ابوالطیب عباس بن علی بن حسن رستمی اصفهانی، از محدثین شافعی اصفهان در قرن ششم هجری است. از عیاد و زهاد و فقهاء و محققین و محدثین عصر خویش بوده و از ابی الحسین احمد بن عبدالرحمان بن محمد ذکوانی و اباعمر بن منده و دیگران استماع حدیث کرده است. شیخ متنجب الدین، عالم و محدث شیعی و نیز رزق الله بن هبهالله بن محمد قزوینی اصفهانی معروف به «ابن سفروه» از او حدیث نقل می کنند. (۲)

محمد حسن خانی

محمد حسن خانی بن عباس، از شعرای معاصر اصفهان در سال ۱۲۸۰ش در اصفهان متولد شد. وی از راه شغل نانوائی امرار معاش می نموده و در سرودن شعر طبع متوسطی داشته است.

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۳۳؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، صص ۳۰۱ و ۳۰۲.

۲- مرآة الجنان، ج ۳، ص ۳۴۷؛ لباب الألباب، تعلیقات، ص ۶۴۰؛ ثقات العیون، ص ۶۰؛ تاریخ تشیع اصفهان، ص ۲۸۳.

از اوست:

حکایتی من محزون کنم دقیقه دقیقه

شکایت از لب میگون کنم دقیقه دقیقه

نکرد درد دلم را علاج آن پری آخر

رواست دیده چو جیحون کنم دقیقه دقیقه (۱)

ملا محمد حسن ذاکر اصفهانی

ملا محمد حسن ذاکر اصفهانی فرزند عباس، ساکن محله مستهلک، اهل منبر بوده و قدری سواد خواندن و نوشتن داشته و مکتب داری می کرده است. طبع شعر متوسطی داشته و کتابی در مرثی و مدایح تنظیم کرده و آن را به نام «تحفه الأئمه» موسوم گردانیده است و متجاوز از هفتصد بیت است. قسمت دوم کتاب خود را به نام «کتاب نوحه» نامیده و در آن نوحه سینه زنی و غیره است و شامل ۵۰۰ بیت می شود. قسمت سوم «مناجات نامه» مشتمل بر حدود دویست بیت و مجمع ابیات کتاب حدود ۱۵۰۰ بیت است.

در مدح رسول اکرم صلی الله علیه و آله سروده است:

به مدح خاتم پیغمبران چو بلبل شیدا

شوم مترنم ز فضل خالق یکتا

محمد حسن مداح زاده

محمد حسن خزدوز متخلص به «مداح زاده» فرزند عباس از شعرای معاصر اصفهان. در سال ۱۳۰۰ش در اصفهان متولد شد. وی سالها در اداره فرهنگ اصفهان [آموزش و پرورش] به انجام وظیفه مشغول بوده است. [از مداحان اهل بیت علیهم السلام است و در فن ماده تاریخ سُرایی مهارتی به سزا دارد.]

از اوست:

به سوی مردم دانا نظر ای دوست
که خوپذیر بود نفس تو به آسانی
چنانکه خوی بد و نیک همچو آینه است
به روح نقش ببندد ز علم و نادانی (۱)

شیخ حسن دُریاب*

شیخ حسن دُریاب فرزند عباسعلی واعظ صالح، در سال ۱۲۸۰ش در دولت آباد بُرخوار اصفهان متولّد شد. از نوجوانی به تحصیل علوم دینی مشغول شد و مدّتی بعد با پدرش به نجف اشرف مهاجرت کرد و از درس اساتید عالیقدر آنجا خصوصاً آیات عظام سید ابوالحسن اصفهانی و سید محسن حکیم بهره برد.

او در کنار تحصیل به وعظ و ارشاد و تهذیب نفوس مردم و ترویج دین مشغول بود. او عالمی زاهد، متواضع، اهل مطالعه بود. و اوقات را به عبادت و تهجّد سپری می ساخت. از مصائب زندگی او شهادت فرزند برومندش در زندان رژیم بعثی حاکم بر عراق بود که آنرا با توکل و صبر بر خویش هموار ساخت.

در سال ۱۴۲۱ق به ایران آمد و در شهر مقدّس قم ساکن شد و سرانجام در ۵ شوال ۱۴۲۶ق به رحمت الهی واصل شد و پیکرش در قبرستان علی بن جعفر قم مدفون شد. وی ۹ پسر داشت که ۷ نفر از آنان در کسوت روحانیت به تحقیق و ترویج دین مشغولند. (۲)

سید حسن طالقانی نجفی

سید حسن طالقانی عالم کامل و حکیم عارف، از علمای قرن دوازدهم هجری.
حزین لاهیجی شاگردش او را «از اعظم علماء و اکابر عرفا» دانسته و می نویسد:

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۳۴.

۲- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

«در هیچ فنی از علوم نبود که استحضارش به کمال نباشد. مسائل حکمت را با مشاهدات صوفیه انطباق داده علوی عظیم در اظهار مراتب ثلاثه توحید است. قوت تقریر و مباحثه اش به مثابه ای بود که احدی از اصحاب جدل را نزد او یاری سخن گفتن نبود... بعض طلبه ظاهر وی را نیز غایبانه به عقاید غیر از شرع اقدس نسبت می دادند.»

میر سید حسن طالقانی سالها در اصفهان به تدریس متون حکمی و عرفانی همچون «فصوص الحکم» و «هیاکل النور» مشغول بود تا اینکه در اوایل قرن دوازدهم هجری در اصفهان وفات یافت. (گویند) وی در تکیه خرابه نزدیک تکیه میرزا رفیعا در تخت فولاد مدفون است. (۱)

میرزا محمد حسن قاضی

میرزا محمد حسن بن میرزا عبدالرحیم قاضی، عالم فاضل، از علمای قرن چهاردهم هجری است. پس از فوت برادرش شیخ ابوالقاسم قاضی، به منصب قضاوت رسیده و با مرگ او دستگاه قضاوت [که در اختیار روحانیت، در اصفهان بود] برچیده شد. گرچه فرزندش مرحوم آقا میرزا عبدالرحیم نیز همین شهرت را داشت لکن مشروطیت ایران همگی این عناوین را از بین برد. (۲)

سید حسن مهاجر*

سید حسن مهاجر ابن سید عبدالرسول، از علماء و فضلاء معاصر اصفهان. در سال ۱۳۰۸ ش متولد شد. ادبیات را نزد شیخ حیدرعلی محقق و شیخ محمد علی حبیب آبادی خواند و شرح لمعه را از شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی و شیخ محمد جواد اصولی

-
- ۱- تاریخ و سفرنامه حزین، ص ۱۶۹؛ تاریخ حکماء و عرفاء، ص ۴۸؛ فرهنگ معین، ج ۵، ص ۱۰۶۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۴؛ سیری در تاریخ تحت فولاد، ص ۱۱۵؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، ص ۲۳۱.
 - ۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۲۰؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، ص ۲۷۷.

فرا گرفت. قوانین از نزد سید علی اصغر برزانی، رسائل و مکاسب را نزد مدرّس کهنگی و رسائل را نزد شیخ محمّد رضا جرقویه ای و میرزا ابوالحسن تویسرکانی خواند. در حکمت و کلام از درس آقا صدر کوپائی و هیئت و نجوم را از درس مجدالعلماء نجفی بهره گرفت. همچنین در درس نهج البلاغه میرزا علی آقا شیرازی حاضر می شد. او در درس حضرات آیات شیخ عباسعلی ادیب، حاج آقا حسین خادمی و سید عبدالحسین طیب نیز حضور یافت و کسب فیض نمود. سپس به قم رفته و از درس آیات عظام بروجردی و سید محمد حجت بهره بُرد و در جلسه تفسیر شیخ محمّد تقی اشراقی شرکت کرد. مدتی نیز در مشهد مقدّس از درس حضرات آیات میلانی و میرزا احمد کفائی بهره گرفت.

آنگاه به اصفهان آمد و برای تبلیغ و ترویج دین به کازرون رفته و ۲۸ سال در آنجا ساکن بود. یک تابستان نیز به بروجرد رفت و از درس شیخ علی محمّد بروجردی استفاده کرد.

ایشان سالهاست که در اصفهان ساکن است و نماز جماعت را در مسجد قبا برپا می کند و به بیان احکام الهی بر منبر و تدریس تفسیر در حوزه علمیه اصفهان می پردازد و از علماء وارسته، صالح و زاهد اصفهان به شمار می رود. (۱)

میرزا محمّد حسن چینی

میرزا محمّد حسن حکیم معروف به «چینی» و مشهور به «مولانا» [بن میرزا عبدالغفار بن میرزا محمّد علی دانش اصفهانی، از فلاسفه و دانشمندان عالیقدر قرن سیزدهم هجری. در حدود ۱۲۲۶ق در اصفهان متولد شد. جدّش میرزا محمّد علی متخلّص به «دانش» و معروف به «آقابزرگ» به شغل چینی فروشی مشغول بود و در کنار آن به کتابت می پرداخت. لذا نوه اش به نام «میرزا حسن چینی» معروف شد. دانش به نواده اش علاقه فراوان داشت و در تشویق او برای کسب علوم ادب سهم مهمی ایفا کرد. پس از

۱- یادداشت های محقق ارجمند آقای رحیم قاسمی.

فوت او، میرزا حسن به تحصیل ادامه داد تا اینکه موفق به راه یافتن به مجلس درس حکمت آخوند ملا علی نوری در سالهای آخر عمر او شد و از فیض درس و بحث او برخوردار شد. پس از وفات استادش در ۱۲۴۶ق به تدریس کتب فلسفه مشغول شد [و به قول اعتمادالسلطنه «در اصفهان حکمت متعالیه را تدریس بلکه تأسیس می فرمود»].

[میرزا حسین تحویلدار اصفهانی نیز می نویسد:

«میرزا محمّد حسن چینی استادی بود در علم قریب الدرجه مرحوم میرزا محمّد حسن نوری و در تقریر اکمل. و بحر وجودش بسیار با وسعت، مضمون (اذا سکت عمیق و اذا تکلم مواج) مصداق شأن ایشان بوده. پسر بزرگی دارد، ابوالقاسم نام. نسبت به پدر گمنام است.»

مجدالاسلام کرمانی از یکی از حکماء قرن سیزدهم هجری به نام میرزا حسین ورزنه یاد می کند که در مدرسه چهارباغ اصفهان ساکن بود و جماعتی از اهل ذوق و صفا از طبقه حکماء و شعراء با او مرآوده داشتند.

استاد منوچهر صدوقی سها او را «علی الظاهر» همان میرزا محمّد حسن چینی، دانسته است.

میرزا حسن چینی در حدود سال ۱۲۶۴ق وفات یافت. [طبع شعر نیز داشته و «حکیم» تخلص می کرده است. او قصیده ای در مدح حاج سید محمّد باقر حجهالاسلام شفتی سروده است.]

میرزا ابوالحسن جلوه و میرزا محمّد حسن شیرازی مرجع و زعیم عالیقدر از شاگردان او هستند. (۱)

۱- تذکره مآثر الباقیه، صص ۱۹۱ و ۱۹۲؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۳۷؛ جغرافیای اصفهان (تحویلدار)، ص ۶۷؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۲۹۵؛ منتخب معجم الحکماء، ص ۷۷؛ تاریخ انحلال مجلس، صص ۲۰۷-۲۰۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۷۲ و ۴۷۳.

حسن نجف آبادی

حسن بن عبدالقادر نجف آبادی [خطاط نسخ نویس قرن سیزدهم هجری] در سال ۱۲۶۰ ق کتابت نسخه ای از «جواهر الکلام» مُجَلَّد فرایض و قضاء و شهادات را نوشته است. نسخه به شماره ۲۳۹ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم موجود است. (۱)

شیخ محمد حسن نظام العلماء

شیخ محمد حسن نظام العلماء فرزند شیخ عبدالکریم شیرازی، عالم فاضل از نوادگان شیخ محمد تقی رازی صاحب حاشیه است. از آزادیخواهان صدر مشروطیت بوده و از بذل مال و کمک به آزادیخواهان مضایقه نداشته است. وی در سال ۱۳۵۱ ق وفات یافته و [بنا به نوشته نسب نامه الفت در یکی از اطاق های ضلع شرقی تکیه مادر شاهزاده در تخت فولاد مدفون شده است.

حاج آقا نورالله نجفی، از علماء بزرگ اصفهان و از رهبران مشروطیت در اصفهان شوهر خواهر او بوده است. (۲)

محمد حسن اصفهانی

محمد حسن بن عبدالله اصفهانی [خطاط نسخ نویس] در پنج شنبه دهم شعبان ۱۲۴۰ ق کتابت نسخه ای از کتاب «تنقیح مقاله در توضیح رساله» تألیف: هبهالله شاهمیر حسنی حسینی متوفای ۱۸۹۸ ق را به خط نسخ به پایان رسانیده [است]. نسخه به شماره ۶۹۷۲ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۳)

۱- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۵۲.

۲- تاریخ مشروطیت (ملک زاده)، ج ۱، ص ۲۰۴؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، ص ۱۰۷؛ گلشن اهل سلوک، ص ۲۲۳.

۳- فهرست مرعشی، ج ۱۸، ص ۱۵۰.

میرزا حسن قاضی

آقا میرزا حسن بن آقا شیخ عبدالله قاضی، «عالم عامل، فاضل ادیب، جامع معقول و منقول» از علمای اواخر دوره قاجاریه وی از سلسله مشایخ بیدآباد است که نسب آنان به شیخ زاهد گیلانی می پیوندد.

وی در ۱۰ رجب ۱۳۴۲ق وفات یافته و در صحن تکیه ریزی در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

شیخ محمد حسن گیلانی

شیخ محمد حسن بن عبدالله گیلانی، عالم فاضل. از علمای قرن دوازدهم هجری و از مشایخ بیدآباد اصفهان است. در گیلان متولد شده و در اصفهان سکونت گزیده و پس از وفات در قبرستان آب بخشان اصفهان مدفون گردیده است. (۲)

وی اولین فرد این خاندان است که به منصب قضاوت این شهر نائل گردیده است. (۳)

حسن لغّذه اصفهانی

ابوعلی حسن بن عبدالله لغّذه (یا لکذه یا لذکه) اصفهانی، ادیب و نحوی لغوی، از دانشمندان و ادبای اصفهان است.

از شاگردان زجاج و باهلی و از مصاحبان و معاصران اصمعی، کرمانی و ابوحنیفه دینوری بوده و در عصر خویش در عراق از حیث مقام علمی و ادبی کم نظیر بوده است.

صاحب عنوان در سال ۲۱۰ق وفات یافت. کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «التسمیه» ۲. «خلق الإنسان» ۳. «خلق الفرس» ۴. «دیوان اشعار» ۵. الردّ علی «ابن قتیبه» فی غریب الحدیث ۶. «الصفات» ۷. «مختصر النحو» ۸. «النوادر» ۹.

۱- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۱۹.

۳- بیان المفاخر، ج ۲، ص ۲۳۴.

«نقض علل النحو» ۱۰. «الهشاشه و البشاشه» و غیره. (۱).

سید حسن قاضی عسکر

سید حسن بن عبدالمجید حسینی اصفهانی (قاضی عسکر)، از وعاظ اصفهان در قرن سیزدهم هجری بوده [است]. از آثار او:

۱. کتابت نسخه ای از «اطباق الذهب» به خط نسخ خیلی خوب که در سال ۱۲۷۶ق آن را نوشته و به شماره ۷۵۱ در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار تهران موجود است. (۲).

۲. کتابت نسخه ای از «اطواق الذهب» زمخشری، به خط نسخ خیلی خوب که در سال ۱۲۷۶ق آن را نوشته و به شماره ۷۵۳ در همان کتابخانه موجود است. (۳).

این دو کتاب بر حسب خواهش یا امر سیف الملک نوشته شده است و سیف الملک لقب عباسقلی خان نوری است.

۳. کتابت نسخه ای از «محضر الشهود فی ردّ اليهود» تألیف: حاج بابا قزوینی که در سال ۱۲۶۸ق کتابت شده و در کتابخانه آیت الله نجفی در اصفهان موجود است. (۴).

حسن جنگلی*

حسن جنگلی فرزند عبدالمحمود بن ملا حسن مؤذن، متولد ۱۳۱۶ش در اصفهان. در مدرسه علیّه تحصیل کرده و در خط شاگرد استاد حبیب الله فضائلی است. خطوط نستعلیق، نسخ، شکسته و ثلث را مشق کرده و به خط ثلث علاقه فراوانی دارد. کتیبه های برخی از مساجد اصفهان به خط اوست. (۵).

-
- ۱- معجم الادباء، ج ۸، ص ۱۴۴؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۱۲۷؛ معجم المؤلفین، ج ۳، ص ۲۳۸؛ روضات الجنّات، ج ۳، ص ۵۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۹۹ و ۵۰۰؛ هدیه العارفین، ج ۵، ص ۲۶۸.
 - ۲- فهرست کتابخانه سپهسالار، ص ۱۱.
 - ۳- فهرست کتابخانه سپهسالار، ص ۱۳.
 - ۴- قبیله عالمان دین، ص ۲۴۳.
 - ۵- مصاحبه با آقای حسن جنگلی در بهار ۱۳۸۷.

سید حسن فقیه امامی*

حاج سید حسن فقیه امامی ابن حاج سید عطاءالله درب امامی عالم جلیل، از علمای معاصر اصفهان.

در سال ۱۳۵۳ ق برابر با ۱۳۱۳ ش در اصفهان متولد شده و نزد پدر دانشمند خود و جمعی از علمای اصفهان همچون حاج شیخ احمد فیاض، حاج شیخ محمد حسن نجف آبادی، حاج آقا حسین خادمی، شیخ عباسعلی ادیب حبیب آبادی، شیخ علی مشکوه سیدهی، حاج میر سید علی بهبهانی، شیخ علی قدیری کفرانی، سید علی اصغر برزانی، شیخ محمد علی معلم حبیب آبادی، سید مرتضی موحد ابطحی و مجد العلماء نجفی به تحصیل پرداخته و سپس در اصفهان به انجام وظایف شرعی اهتمام ورزید.

وی دهها سال است که به تدریس فقه و اصول و حدیث و تفسیر در حوزه علمیه اصفهان مشغول است. ظهرها در مسجد الکریم و شبها در مسجد بابا محمد علی سقا (مسجد امامی) اقامه جماعت می نماید و به پاسخگویی و رفع مشکلات شرعی مردم می پردازد.

در بسیاری از امور خیریه پیشقدم بوده و به همت ایشان بسیاری از مساجد و مدارس حوزه علمیه اصفهان مانند مدرسه ذوالفقار، مدرسه خالصیه، مدرسه بابا قاسم، مدرسه نیم آورد، مدرسه عربان تعمیر شده و مدارس تازه همچون مدرسه محمودیه و مدرسه الغدیر و مدرسه جوادیه تأسیس شده است. همچنین با بسیاری از مؤسسات خیریه و مذهبی اصفهان همکاری داشته و یا عضو هیأت امنای آنها بوده است.

سخنرانی ها و فعالیت های ایشان علیه فرقه بهائیت و عقاید مارکسیستی و التقاطی در اصفهان بسیار مشهود است.

کتابهای زیر از تألیفات ایشان است و به طبع رسیده است:

۱. «خمس» ۲. «نقش عقل در احکام الهی» ۳. «آیا فهم قرآن آسان است» ۴. «صراط

حسن اصفهانی

حسن بن علویه اصفهانی [کرانی]، از محدّثین ثقه [و مورد اعتماد بوده] و ظاهراً برادر احمد بن علویه اصفهانی [کرانی] باشد. (۲)

حسن اصفهانی

حسن بن علی اصفهانی، خطاط نسخ نویس، در قرن یازدهم هجری است. در هندوستان ساکن بوده و در سال ۱۰۹۴ ق در گلشن آباد هند، «تاریخ نگارستان» تألیف: قاضی احمد غفاری را به خط نسخ کتابت کرده است. این کتاب به شماره ۵۷۴۷ در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۳)

افضل الدّین حسن مهابادی

افضل الدّین حسن بن علی بن احمد بن علی مهابادی، فقیه صالح متبحر، از ثقات علمای امامیه در قرن ششم هجری است. اصلاً از اهالی قریه «ماه آباد» یا «مهاباد» از توابع اردستان و نواده افضل الدّین احمد بن علی مهابادی است. در فقه، حدیث، ادبیات و سایر علوم زمان خود مهارت داشته و از پدرش «علی مهابادی» روایت می نموده است. شیخ منتجب الدّین بن بابویه از او روایت می کند.

کتب زیر از اوست:

۱. «الأعراب» ۲. «دیوان شعر» ۳. «ردّ التّنجیم» ۴. «شرح شهاب الأخبار» قاضی

۱- یادواره آیت الله فقیه امامی، صص ۲۶-۲۹.

۲- اعیان الشیعه، ج ۹، ص ۴۴.

۳- فهرست مجلس: ج ۱۷، ص ۱۸۸.

قضاعی ۵. «شرح لمع» ابن جنّی در نحو ۶. «شرح نهج البلاغه» و غیره (۱).

خواجه حسن نظام الملک طوسی

خواجه حسن نظام الملک طوسی بن علی بن اسحاق بن عباس طوسی، از معروفترین وزرای ایرانی در عهد سلاجقه.

در سال ۴۰۸ق یا ۴۱۰ق در «نوغان» طوس متولّد گردید. وی نزد بزرگان دین و علم در عهد خود از جمله ابوالقاسم قشیری، امام موفق نیشابوری، ابوسعید ابوالخیر، حسن بن علی بلخی و دیگران در بلخ، اصفهان، نیشابور و بغداد تحصیل کرد و نظر به عقل و کیاست و حسن تدبیر به مقامات بالایی دست یافت. ابتدا به خدمت حاکم بلخ علی بن شاذان درآمد و سپس به خدمت جغری بیک و پس از مرگ او به خدمت طغرل بیک مشغول شد. آلب ارسلان در سال ۴۵۵ق او را به وزارت خود برگزید. پس از مرگ آلب ارسلان، فرزندش ملکشاه او را در مقام وزارت ابقا کرد. دوره وزارت خواجه نظام الملک ۳۰ سال طول کشید.

او نسبت به علماء و محدّثین احترام می گذاشت و برای هر یک از آنان بنا به فراخور حال و موقعیت علمی و اجتماعی آنان جوایز، انعامات و حقوق معین کرد. در شهرهایی چون اصفهان، بغداد، ری، مرو، نیشابور و هرات مدارس جهت تحصیل فقهاء و محدّثین فرقه شافعی تأسیس نمود که مهمترین آنها مدرسه نظامیه بغداد می باشد. خواجه نظام الملک سرانجام در شب جمعه یازدهم ماه رمضان سال ۴۸۵ق در مسافرت به بغداد، در قریه ای نزدیک نهاوند به نام «صحنه» به دست یکی از فدائیان اسماعیلی به

۱- امل الآمل، ج ۲، ص ۶۹؛ الفهرست (منتجب الدین)، ص ۵۱؛ ثقات العیون، صص ۶۱ و ۶۲؛ ریاض العلماء، ج ۱، صص ۲۲۱ و ۲۲۲؛ روضات الجنّات، ج ۲، ص ۲۶۰؛ فوائد الرضویه، صص ۱۰۴ و ۱۰۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۰۰؛ تاریخ تشیع اصفهان، صص ۲۸۸ و ۲۸۹؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۶۱؛ الذریعه، ج ۲، ص ۲۳۳ و ج ۹، ص ۲۳۹ و ج ۱۴، ص ۱۲۳؛ آتشکده اردستان، ج ۲، صص ۲۶۹ و ۲۷۰؛ لغت نامه دهخدا، ذیل حسن، ص ۶۰۶.

ضربه چاقو از پای در آمد. در ماه شوال ملک‌شاه نیز فوت شد. جنازه خواجه نظام الملک را به اصفهان آورده و در منزل خودش دفن کردند. بعداً ملک‌شاه را نیز به اصفهان و در جوار او مدفون ساختند.

از خواجه نظام الملک علاوه بر مدارس نظامیه مؤسسات و اماکن عام المنفعه زیادی بنا کرد که از جمله بیمارستانی در نیشابور، رباطی در بغداد، مسجد جامع طوس، مسجد جامع نوغان و غیره.

کتب زیر را از مؤلفات خواجه نظام الملک ذکر کرده اند:

۱. «امالی نظام الملک فی الحدیث» مطبوع ۲. «سیاست نامه» یا «سیرالملوک»، به فارسی که چندین بار چاپ شده است. ۳. «قانون الملک» که شاید همان «سیاست نامه» باشد. ۴. «وصایای نظام الملک» یا «دستور الوزراء» [که به او نسبت داده اند که احتمالاً] در قرن نهم آن را به نام فخرالدوله وزیر یکی از از اعقاب خواجه نظام الملک تألیف کرده اند.

مزار نظام الملک در محله «الدبتی» (دارالبطیخ) در محله کران اصفهان بوده و موقوفاتی برای آن معین کرده بودند و آنجا به «تربت نظام» معروف بود.

نگارنده در کتاب مزارات اصفهان شرح حال مفصلی از او نوشته ام. (۱)

۱- مزارات اصفهان، صص ۲۰۱-۱۸۳؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۹۵ و ۱۹۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۵۹۲-۵۹۰؛ مدارس نظامیه: اغلب صفحات؛ جامع التواریخ (قسمت اسماعیلیان، فاطمیان و نزاریان)، ص ۱۳۴؛ اللباب، ج ۳، ص ۳۶۵؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۲۱۴؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۴۱۷؛ شرح احوال شاعران بی دیوان، صص ۵۸۳-۵۸۱؛ مطلع الشمس، صص ۲۶۶-۲۵۷؛ تاریخ ادبیات در ایران، ج ۲، ص ۹۰۴؛ تاریخ نظم و نشر، ج ۱، ص ۶۶؛ الکامل فی التاریخ، ج ۱۰، ص ۲۰۴؛ تاریخ اندیشه سیاسی در ایران و اسلام، صص ۲۳۹-۲۳۵؛ الاعلام، ج ۲، ص ۲۱۹؛ الذریعه، ج ۱۲، ص ۲۷۳؛ روضات الجنات، ج ۳، ص ۸۷؛ لغت نامه دهخدا: ذیل «نظام»، ص ۵۹۷؛ ریحانه الادب، ج ۶، ص ۲۰۹؛ فرهنگ معین، ج ۶، صص ۲۱۳۰ و ۲۱۳۱.

میر سید حسن مدرس

میر سید حسن مدرس بن میر سید علی بن میر محمد باقر حسینی میر محمد صادقی بن میر اسماعیل بن میر سید ابوصالح بن میر عبدالرزاق بن میر محمد اسماعیل به میر سید ابوصالح حسینی اعرجی سمنانی، عالم کامل و فقیه محقق مدقق، جامع معقول و منقول و حاوی فروع و اصول.

در سال ۱۲۱۰ق در اصفهان متولد شده و در اصفهان نزد پدر خود و دیگران کمی تحصیل نمود. بعداً در کربلا خدمت ملا محمد شریف العلماء و در نجف نزد صاحب جواهر و حاجی کلباسی (قبل از معاودت به ایران) و عدّه ای دیگر تلمذ فرموده و پس از مراجعت به اصفهان نزد شیخ محمد تقی رازی و برادرش شیخ محمد حسین صاحب فصول و آخوند ملا علی نوری تحصیل نمود و با سید محمد حسن مجتهد [از اجداد مؤلف کتاب] هم درس و هم مباحثه بوده و این رفاقت و دوستی تا هنگام وفات برقرار بود. مرحوم مدرس از میر زین العابدین خوانساری و صاحب جواهر اجازه داشته است. او در زمان حیات استاد خود حاجی کلباسی در اصفهان حوزه بحث و درس و افاده تشکیل داده و عدّه ای کثیر از فضلاء و مجتهدین به درس او حاضر شده و او به «مدرّس» معروف گردید.

از آثار خیریه او بنای مسجدی زیبا و آبرومند در محله نو اصفهان است که به خاطر وفات مرحوم مدرس نیمه کاره ماند و رحیم خان بیگلر بیگی، مسجد را به پایان رسانده و مسجد به نام او به «مسجد رحیم خان» معروف شد.

صاحب عنوان در ۳ جمادی الثانیه سال ۱۲۷۳ق وفات یافته و در مسجد خویش در مقبره ای مخصوص مدفون گردید.

تألیفات ایشان عبارتند از:

۱. «اجوبه المسائل» ۲. «ترجمه نجاه العباد» صاحب جواهر ۳. «جوامع الكلم» یا «جوامع الاصول» [۴. «حاشیه بر شفا»] ۵. «رساله فی اصول الجاریه فی الشک فی المکلف به» ۶. «رساله فی اصاله البرائة» ۷. «رساله فی العداله» ۸. «رساله فی قاعده

لاضرر» ۹. «رساله فی اصاله الصّیحه» ۱۰. «رساله در عبادت» به فارسی ۱۱. «رساله فی القضاء و الشّهادات» ۱۲. «شرح مختصر الثّانف» ۱۳. «مناسک حج» ۱۴. «هدایه الطّالین» که رساله عملیه اوست. (۱)

میرزا محمّد حسن نوری

میرزا محمّد حسن بن آخوند ملا علی نوری، از علماء و حکمای قرن سیزدهم هجری، جامع معقول و منقول، خبره در رتبه علم و عمل و از افاضل مدرسین حکمت. در اصفهان متولّد شده و نزد پدر عالیقدر خود و همچنین ملا محمّد علی نوری و سایر فضلاء اصفهان به تحصیل پرداخته و سپس به تدریس مشغول شده و شاگردان دانشمندی چون آقا علی مدرس زنوری، ملا حیدر صباغ لنجانی، میرزا ابوالحسن جلوه، ملا عبدالجواد خراسانی، حاج ملا اسماعیل حکیم در کوشکی و آقا محمّد رضا قمشه ای (حکیم صهبا) را تربیت نموده است.

وی سفری به عتبات عالیات رفته و در کربلا- صاحب فرزندی شده که به امر سید ابراهیم قزوینی (صاحب ضوابط) او را عبدالحسین نامیده است و ظاهراً خود از محضر صاحب ضوابط بهره علمی برده است.

همچنین در زمان صدارت میرزا آقاخان نوری [بین سالهای ۱۲۶۸ تا ۱۲۷۵ق] به طهران رفته و مورد تکریم میرزا آقاخان قرار گرفته است.

میرزا محمّد حسن نوری حواشی علمی ارزنده ای بر برخی از کتب معقول نگاشته

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۰۹-۵۰۷؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۵۵-۱۵۳؛ بیان المفاخر، ج ۱، صص ۳۰۳-۳۰۱؛ مکارم الآثار، ج ۲، صص ۳۷۶؛ مزارات اصفهان، صص ۱۷۰ و ۱۷۱؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، صص ۲۰۶ و ۲۰۷؛ الکرّام البرره، ج ۱، صص ۳۳۶-۳۳۴؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۲۶۷؛ احسن الودیعه، ج ۱، صص ۱۴۶ و ۱۴۷؛ معجم المؤلفین، ج ۳، ص ۲۶۰؛ روضات الجنّات، ج ۲، ص ۲۹۹؛ الذریعه، ج ۴، ص ۱۴۲ و ج ۵، ص ۲۴۷؛ شرح حال رجال ایران، ج ۲، ص ۳۲۶؛ فرهنگ معین، ج ۶، ص ۱۹۳۷؛ لغت نامه دهخدا، ذیل حسن، ص ۶۰۹؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۱۵۴؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۰.

است. سال وفات او معلوم نیست. (۱)

ملا حسن دیلمانی گیلانی

آخوند ملا حسن بن ملا علی بن ملا حسن فقیه دیلمانی تنکابنی، عالم فاضل حکیم عارف و ادیب شاعر، از بزرگان اهل فضل و دانش بوده و در محله لُنبان اصفهان ساکن بوده و بدین مناسبت به ملا حسن لُنبانی نیز شهرت داشته است. وی تصوف را با حکمت جمع ساخته و در مسجد جامع عباسی تدریس حکمت خصوصاً شفا و اشارات می نموده است.

[ملا عبدالله افندی صاحب ریاض با او نظر خوشی نداشته و می نویسد] از علوم دینی و نقلی نصیبی نداشته است. [اما ملا عبدالنبی قزوینی در تتمیم امل الآمل از او به عنوان «انه كان من الفضلاء و المشهورین و العلماء المعروفین علی مشرب الصوفیه» یاد می کند.]

در اواخر عمر قوای عقلانیش اختلالی یافته و در همان اوان به تاریخ ۱۶ صفر ۱۰۹۴ ق وفات یافته و در تخت فولاد مدفون شد. قبر او اکنون در بقعه صاحب روضات واقع شده است. گاهی رباعی می سروده است.

این رباعی از اوست:

از کثرت داغ توام افلاکم

وز زور لگدکوب حوادث خاکم

باران نشاط گر بیارد سنگم

ور آتش غم شعله کشد خاشاکم (۲)

۱- المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۷۰؛ جغرافیای اصفهان (تحویله دار)، ص ۶۷؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۳۴۲ و ۳۴۳؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۲۸ و ۴۰۲؛ شواهد الزبویّه: مقدمه، ص صد و بیست و شش؛ منتخبی از تاریخ فلاسفه اسلام، ص ۳۵۴؛ منتخب معجم الحکماء، ص ۷۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۰۰ و ج ۲، ص ۸۲۹؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۳۶۰.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۲۸؛ ریاض العلماء، ج ۱، ص ۱۸۴؛ تتمیم امل الآمل، ص ۱۰۵؛ الروضه النضره، ص ۱۵۵؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۹۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۷۷ و ۴۷۹ و ۵۴۳؛ اعیان الشیعه، ج ۲۱، ص ۲۵۴، الذریعه، ج ۹، ص ۲۴۲؛ تاریخ علماء و شعراى گیلان، ص ۱۱۲؛ نامها و نامدارهای گیلان، ص ۱۳۸؛ مشاهیر گیلان، ج ۲، ص ۱۳۲.

شیخ حسن کربلائی

شیخ حسن اصفهانی حائری، معروف به «شیخ حسن کربلائی» فرزند علی بن محمد رضا بن محسن تستری، عالم فاضل و فقیه ماهر، در کربلا متولد شد. در نوجوانی در مدرسه حسن خان کربلا ساکن شد و مقدمات را در آنجا فرا گرفت. سپس به سامرا رفته و از درس میرزا حسن شیرازی (میرزای بزرگ) بهره گرفت و در شمار شاگردان مبرز او درآمد. همچنین از درس سید اسماعیل صدر، شیخ فضل الله نوری، سید محمد فشارکی و ملا فتح الله سلطان آبادی (جلسات درس صبح های جمعه) استفاده نمود. او حدود ۱۲ سال با میرزا محمد حسین نائینی معاشر و هم مباحثه بود. وی از علمای آگاه و متعهد عهد خویش بود و در شرح ماجرای مبارزه با قرارداد رژی و جنبش تحریم تنباکو کتابی محققانه نوشت و آن را به رؤیت استادش میرزای شیرازی رساند. پس از وفات میرزای شیرازی او در سال ۱۳۱۴ق به کربلا بازگشت و مصاحبت سید اسماعیل صدر را اختیار کرد. مدتی بعد به نجف اشرف رفت و در آنجا بیمار شد و به کاظمین رفت و در پنج شنبه ۱۷ ربیع الاولی ۱۳۲۲ق وفات یافته و همانجا مدفون شد.

سید عبدالحسین شرف الدین و آقا محمد کاظم شیرازی از شاگردان درس او بوده اند. شیخ حسن کربلائی «تقریرات فقه و اصول» استادش میرزای شیرازی را به رشته تحریر درآورده و کتاب «تاریخ دُخانه» را در سال ۱۳۱۴ق تألیف نموده که در سال ۱۳۸۲ش به همت محقق ارجمند شیخ رسول جعفریان به چاپ رسیده است. (۱)

۱- تاریخ دُخانه: مقدمه، صص ۹-۱۵؛ الذریعه، ج ۸، ص ۵۰ و ج ۳، ص ۲۵۲؛ نقباء البشر، ج ۱، صص ۴۲۰ و ۴۲۱؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، صص ۲۵۱ و ۲۵۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۰۶ و ۵۰۷.

حسن سنبلانی

ابوعلی حسن بن علی بن سعید سنبلانی جُعفی، از محدثین قرن سوم و چهارم هجری بوده و از ابی مسعود نقل حدیث کرده است. سهل بن عبدالله بن طاهر و ابو احمد عسال (محمد بن احمد بن ابراهیم) از او روایت کرده اند.

حافظ ابو نعیم وی را در عداد ابدال آن روزگار برشمرده است. (۱)

سید محمد حسن میر جهانی

میر سید محمد حسن میر جهانی جرقویه ای ابن علی بن قاسم طباطبائی، از افاضل علمای معاصر اصفهان. در سال ۱۳۱۹ق (مطابق ۱۲۸۰ش) در روستای محمدآباد جرقویه، از توابع اصفهان متولد شد. از ۷سالگی تحصیل مقدمات را در محمدآباد آغاز کرد و پس از مدتی به اصفهان آمده و در مدرسه صدر ساکن شد.

در اصفهان در درس اساتیدی چون شیخ علی مدرّس یزدی، شیخ محمد علی معلّم حبیب آبادی، سید احمد مدرس، شیخ محمد علی فتحی دزفولی و سید محمد رضا خوانساری شرکت کرده و سپس از محضر آیات عظام: سید ابوالقاسم دهکردی، آخوند ملا محمد حسین فشارکی و آقا شیخ محمد رضا نجفی بهره برد.

او در سال ۱۳۴۶ق به نجف اشرف مهاجرت کرد و مدتی از محضر آیات عظام: سید ابوالحسن اصفهانی، آقا ضیاءالدین عراقی و شیخ عبدالله مامقانی بهره برد و از خواص اصحاب آیت الله اصفهانی گردید.

وی پس از اتمام تحصیلات خود به اصفهان بازگشته و به نشر معارف اسلامی و فضایل اهل بیت پرداخت. مدت ۳ سال نیز در قصبه دهقان اقامت نمود و مرجع شرعی آن حدود بود. در سال ۱۳۷۱ق به مشهد مقدّس مهاجرت کرد و در دو حجره حرم مطهر که در اختیارش بود، به تألیف، تحقیق و تدریس مشغول شد. پس از ۷سال به علّت

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۹.

نامساعد بودن آب و هوای آنجا با مزاج ایشان، به تهران عزیمت نمود و به وعظ و خطابه و اقامه جماعت و تحقیق و تألیف مشغول شد.

میرجهانی در فقه و اصول، کلام، تفسیر، حدیث، علوم غریبه (خصوصاً جفر و اعداد و اسطرلاب) و ریاضیات تبخّر فراوان داشت. خط خوشی داشت و برخی از کتاب هایش را به خط زیبای خود کتابت نمود. علاوه بر آن در اخلاق حسنه و مکالات فاضله زبده اهل فضل و کمال بود. شعر را نیکو می سرود و «حیران» تخلص می نمود.

او در اواخر عمر به اصفهان بازگشته و در ۲۱ جمادی الثانی ۱۴۱۳ق (مطابق چهارشنبه ۲۱ آذر ۱۳۷۱ش در منزل مسکونی خود در اصفهان وفات یافته و حسب الوصیه خود او در بقعه علامه مجلسی جنب مسجد جامع عتیق اصفهان مدفون گردید.

ایشان را تألیفات عدیده ای است که از آن جمله است:

۱. «مصباح البلاغه» (مستدرک نهج البلاغه) در ۲ جلد ۲. «کنوز الحکم و فنون الکلم» (خطبه ها و سخنان امام حسن مجتبی علیه السلام ۳. «روایح النسمات» (شرح دعای سمات) ۴. «نوائب الدهور» در علائم الظهور، در ۲ جلد ۵. «اللوامع النور فی علایم الظهور»، به عربی ۶. «دیوان اشعار» ۷. «گنجینه سرور» ۸. «گنج رایگان» (در علوم غریبه) ۹. «سعادت ابدی» ۱۰. «الدّرر المکنونه» (در تاریخ ائمه اطهار) به عربی ۱۱. «احکام رضاع» ۱۲. «رساله در نجوم و فلکیات» ۱۳. «شهاب ثاقب» ۱۴. «الجَنّه العاصمه» (زندگانی حضرت فاطمه سلام الله علیها) ۱۵. «مقامات الاکبریّه» (زندگانی حضرت علی اکبر) ۱۶. «مقلاد الجنان» (در ادعیه و زیارات) ۱۷. «ذخیره المعاد» (در ادعیه و ساعات عبادات ۱۸. «انساب سادات» ۱۹. «تفسیرام الکتاب» ۲۰. «البکاء علی الحسین علیه السلام» ۲۱. «السّیکه البیضاء فی نسب بعض آل الطّبّاء» ۲۳. «ولایت کُلیّه

این ابیات از اوست:

خسروا گوشه چشمی به من بی سر و پا کن

سوی دلسوختگان یک نظر از بهر خداکن

نفس نگذاردم ای شه که به اخلاص بکوشم

مَنّتی جان مرا از ستم نفس رها کن (۱)

حسن طبری

عمادالدین حسن بن علی بن محمد طبری آملی استرآبادی از محدّثین و دانشمندان شیعه در قرن هفتم هجری است.

[وی با محقق حلّی و خواجه نصیر الدّین طوسی معاصر بوده و تا سال ۶۹۸ در قید حیات بوده است.] وی را تألیفاتی است که از آنجمله است:

۱. اربعین بهائی، به فارسی که به نام بهاءالدّین صاحب دیوان جوینی، حاکم اصفهان نوشته شده و نسخه ای از آن به شماره ۱۹۰۲ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. ۲. اسرار الامامه ۳. معجزات النّبی و الائمة ۴. الکامل فی السقیفه (که اول جزء کتاب مناقب بوده و سپس مؤلف آن را جدا کرده و کتابی مستقل از آن ساخته است. ۵. مناقب الطاهیرین، به فارسی که در سال ۶۷۱ق به نام خواجه بهاءالدّین جوینی در اصفهان تألیف شده است و نسخه ای از آن به شماره ۳۹۹۴ در کتابخانه مجلس شورای ملی در تهران موجود است. ۶. نهج الفرقان الی هدایه الایمان، در فقه ۷. العمده فی اصول الدّین و فروع ۸. تحفه الابرار ۹. العقود السبعة (۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۶۰؛ الذریعه، ج ۱۱، ص ۲۵۵ و ج ۱۰، ص ۲۲؛ لاله های رنگارنگ، ص ۳۶؛ مکارم الآثار، ج ۷، ص ۲۴۲۳؛ مجله «آئینه پژوهش» سال دوم شماره ۱۶: آذر و دی ۱۳۷۱، ص ۱۱۷؛ وفيات علمای معاصر اصفهان: خطی؛ گلزار مشاهیر، ص ۸۹.

۲- فهرست مجلس: بخش چهارم از ج ۱۰، ص ۲۰۹۴؛ فهرست الفبایی آستان قدس رضوی، ص ۳۶؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۲۶۱؛ ریحانه الادب، ج ۴، ص ۱۹۹؛ ریاض العلماء، ج ۱، صص ۲۶۸-۲۷۴؛ فوائد الرضویه، ص ۱۱۱؛ الکنی و الالقاب، ج ۲، ص ۴۴۳؛ معجم المؤلفین، ج ۳، ص ۲۶۱؛ الذریعه، ج ۳، ص ۴۰۵، و ج ۱۵، ص ۳۳۳ و ج ۱۷، ص ۲۵۳؛ تاریخ تشیع اصفهان، ص ۳۱۵.

عزالدین حسن اصفهانی

ابوعلی (یا ابو محمّد) عزالدین حسن بن اشرف الدین علی بن عزالدین محمّد بن عماد کاتب بن محمّد بن محمّد بن محمّد بن حامد بن محمّد بن عبدالله بن علی بن محمود بن هبهالله بن اُله اصفهانی، از محدّثان و دانشمندان قرن ششم و هفتم هجری است. جد اعلای خاندان عماد کاتب «اُله» نام داشته که به معنای عُقاب است.

صاحب عنوان در ذیحجه ۶۵۳ یا ۶۵۵ق متولّد شده است. مشایخ او قریب پنجاه نفر هستند. از جمعی از علماء نیز اجازه داشته و عدّه ای نیز موفق به دریافت اجازه از او شده اند. وی یک سال در مکه معظمه مجاور بود. و سرانجام در ۹شوال ۷۲۷ق وفات یافته است. (۱)

حسن اصفهانی

حسن بن علی بن محمود بن احمد اصفهانی [از فضلاء اصفهان در قرن هشتم هجری] در رمضان ۷۰۱ق کتاب «ترجمه اصول اقلیدس» قطب الدین محمود شیرازی را به خط نسخ نوشته و مقابله کرده است. نسخه میکروفیلم آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

حاج میرزا حسن خان جابری انصاری

حاج میرزا حسن خان جابری انصاری ابن میرزا علی خان مستوفی، فاضل ارجمند، ادیب اریب، مورّخ توانا و شاعر ماهر در ۱۸ رجب ۱۲۸۷ق در شیراز متولّد شد.

در ۴ سالگی با پدر به اصفهان آمد. در کودکی نزد پدر شروع به تحصیل کرد. در ۱۷ سالگی پدر را از دست داد. پس از مرگ پدرش وارد دستگاه ظلّ السلطان شده و زیر نظر میرزا حبیب الله خان مشیرالملک انصاری به منشی گری پرداخت. در کنار آن نزد ملا حسن دُرّی، ملا عبدالجواد آدینه ای، میرزا حسین همدانی، آخوند کاشی، جهانگیرخان قشقائی،

۱- الدّرر الکامنه، ج ۲، ص ۱۱۰.

۲- فهرست میکروفیلم های دانشگاه، ص ۴۸.

میرزا محمّد حسن نجفی و آقا سید محمّد باقر درجه ای به تحصیل پرداخته و به تألیف کتاب و تحقیق مشغول شد. [در سال ۱۳۲۱ق به سفر حج رفت. در ماجراهای مشروطیت، به آزادی خواهان پیوست و در اواخر سال ۱۳۲۴ق و اوایل ۱۳۲۵ق منشی انجمن ولایتی اصفهان بوده و در ۱۶ شوال ۱۳۲۵ق روزنامه «گنجینه الانصار» را منتشر کرد. پس از به سلطنت رسیدن محمّدعلی شاه و اقدامات او علیه مشروطه خواهان، دستور دستگیری او نیز صادر شد اما او به عتبات عالیات رفت و از درس حاج سید اسماعیل صدر بهره برد و به اشاره او عمامه بر سر نهاد. پس از بازگشت به اصفهان ریاست عدلیه اصفهان را پذیرفت اما به علت دخالت کنسولگری روسیه در کارهای او از آن منصب استعفا داد. در سال ۱۲۹۹ش اولین شماره روزنامه «اسرار الانصار» را منتشر کرد.] پس از آن به مطالعه و تحقیق و رسیدگی به املاک و مستغلات خود مشغول شد تا این که در شب پنج شنبه ۱۵ جمادی الآخر ۱۳۷۶ق (مطابق ۲۷ دی ۱۳۳۵ش) وفات یافته و بنا بر وصیت خود او، جسدش را در بقعه بابا رکن الدین در تخت فولاد مدفون ساختند.

او طبع شعر داشته و ابتدا «محنت» تخلص می کرد سپس آن را به «جابری» تغییر داد.

این کتابها از آثار اوست که به چاپ رسیده است:

۱. «آفتاب درخشنده» ۲. «آگهی شهان از کار جهان» ۳. «بدایع و نوادر» ۴. «تاریخ اصفهان و روی و همه جهان» ۵. «تاریخ نصف جهان و همه جهان» ۶. «تفسیر حسن» ۷. «جوهر الجواهر» ۸. «شرح حال شیخ بزرگوار سعدی» ۹. «گزارش زندگانی پیر علیل شیخ جابری» ۱۰. «گوهر شب چراغ» ۱۱. «لآلی السّ مط فی معالی النّبی و السّبط» ۱۲. «معجزات کلام الله» ۱۳. «نورالثقلین» ۱۴. «نوشدارو یا تهذیب الاخلاق»

و این تألیفات از اوست که هنوز به طبع نرسیده است:

۱. «بعضی اشعار عرب و عجم» ۲. «بیست هزار نظم پارسی و عربی» ۳. «بعضی نوادر و بدایع گفتار مردم» ۴. «ترجمه شرح فقه ابو حنفیه» ۵. ترجمه دو جلد از «وفیات الاعیان» ۶. «تسهیل و صّاف» ۷. «رساله در حقیقت معاد» ۸. «منشآت و منشادات نظم و

حسن اصفهانی

حسن بن علی بن مهران اصفهانی، از محدّثین اصفهان است وی از عامر بن فُرات حدیث شنیده و ابوبکر بن ابوداود سجستانی از او استماع حدیث نموده است. (۲)

محمد حسن گیلانی اصفهانی

محمد حسن بن علی بن نعمت الله بن حسین بن نعمت الله گیلانی [از فضلاء و ادبای قرن سیزدهم هجری] در سال ۱۲۴۴ ق. در دهه سوم رمضان کتاب «بیان المحمود» تألیف محمود میرزا قاجار را نوشته است. میکروفیلم آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

سید حسن امامی سدهی

سید حسن امامی سدهی بن حاج میر سید علی بن سید مهدی بن سید اسماعیل دیباجی فروشانی، عالم فاضل و ادیب کامل. در سال ۱۳۲۰ ق در فروشان سده متولد گردیده و در مولد خود و اصفهان و مشهد و نجف اشرف در نزد بزرگان و مجتهدین تلمذ نموده و به مقام شامخ اجتهاد رسید. [سطوح اولیه را در قم آموخت سپس به مشهد مقدّس رفته و نزد سید عباس شاهرودی و آقا سید حسن سطوح عالی را فراگرفت. سپس به اصفهان بازگشت و در درس

-
- ۱- تاریخ اصفهان (جابری)، تصحیح دکتر جمشید مظاهری: مقدمه؛ نصف جهان و همه جهان، صص ۱۶۳-۱۶۱؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور: مقدمه؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۳۷-۱۳۵؛ دانشمندان و سخن سرایان فارس، ج ۱، صص ۳۴۴ و ۳۴۵؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۶۱۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۱۱ و ۵۱۲.
 - ۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۱.
 - ۳- فهرست میکروفیلم های دانشگاه، ص ۷۹۸.

میرمحمدصادق مدرس خاتون آبادی، آخوند گزی و آقا شیخ محمدرضا نجفی شرکت کرده و کسب فیض نمود. پس از آن به نجف اشرف عزیمت نموده و چندین سال از دروس آیات عظام سید ابوالحسن اصفهانی، میرزا حسین نائینی، آقا ضیائی الدین عراقی و میرزا محمد حسین غروی اصفهانی (کمپانی) بهره برد. پس از مدتی به علت بیماری به اصفهان آمده و بیست سال در آنجا بود. سپس به نجف اشرف بازگشته و از دروس آیات عظام سید ابوالحسن اصفهانی، میرزا عبدالهادی شیرازی و حاج شیخ محمد کاظم شیرازی مستفیض شد [در سال ۱۳۶۷ق به قم رفت و سال بعد به امر مرحوم بروجردی به همراه حاج شیخ عبدالجواد جبل عاملی و حاج آقا عطاءالله اشرفی اصفهانی (شهید محراب) برای اداره حوزه علمیه کرمانشاه به کرمانشاه رفت و پس از مدتی به قم بازگشت.

وی سالهای آخر عمر خود را در سیده ماربین (خمینی شهر فعلی) سپری نمود. نماز جماعت را در مسجد جامع اقامه می نمود و در مدرسه علمیه (که سابقاً حسینیه حاج حسن نام داشت) در محله فروشان به تدریس خارج فقه و اصول مشغول بود. وی در میان مردم به «حاج آقا امام» معروف بود. شعر نیز می سرود. وی یک دوره کامل فقه تألیف نمود که به چاپ نرسیده است.

سرانجام در سال ۱۳۹۸ق وفات یافته و در مسجد جامع جنب مزار برادرش حاج آقا نورالله امامی مدفون شد. (۱)

حسن اصفهانی

ابوعلی حسن بن علی بن یعقوب اصفهانی، از محدثین اصفهان است. از ابو زکریا یحیی بن زکریا بن حیویه نیشابوری روایت نموده و زبیر بن عبدالواحد اسدآبادی از او نقل حدیث می نماید. (۲)

-
- ۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۵۸ و ۵۹؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، ص ۳۶۸؛ گنجینه دانشمندان، ج ۷، صص ۳۴۷ و ۳۴۸؛ خمینی شهر شهری که از نو باید شناخت، صص ۱۱۲ و ۱۱۳.
 - ۲- تبیین کذب المفتری، ص ۴۲۴.

سید محمد حسن بهشتی

سید محمد حسن بن میر سید علی بهشتی، عالم فاضل جلیل. [از علمای قرن سیزدهم هجری]

در اصفهان متولد شده و نزد حاج شیخ محمد باقر نجفی و دیگران به تحصیل پرداخت. سپس به ارشاد مردم و اقامه جماعت در مسجد سرجوی شاه و مسجد صحرا در محله لبنان مشغول شد. او عالمی زاهد و اهل عبادت و تقوا بوده و در سن ۶۳ سالگی در اوایل ربیع الثانی ۱۳۱۲ ق وفات یافته و در تکیه سادات بهشتی واقع در شمال مصلاهی تخت فولاد مدفون شد. (۱)

سید حسن حسنی نائینی

سید حسن بن سید علی حسنی نائینی، از علمای جلیل القدر عهد صفویه است. پدر و مادرش از سادات حسنی بوده اند. او در مدرسه کافوریه اصفهان به تحصیل مشغول بوده است.

او نسخه ای از «من لا یحضره الفقیه» را در ۱۵ ربیع الاوّل ۱۰۷۳ ق کتابت نموده است. نسخه در کتابخانه شخصی میرزا علی اکبر عراقی در نجف موجود است. (۲)

سید حسن ضوئی

سید حسن ضوئی ابن آقا سید علی حسینی، ادیب شاعر، در رجب سال ۱۳۴۲ ق در اصفهان متولد گردیده و در جوانی به شغل بازرگانی مشغول شد. طبع شعر داشت ولی کم شعری می سرود.

از اوست:

۱- تحفه الاحباب، صص ۳۲ و ۳۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۳۶.

۲- الروضه النضره، ص ۱۵۶.

گر خوری جامی ز می از خویشتن غافل شوی

تا ابد از شور او مدهوش افتی و خمار

نیست مقصودم ز می جز ساغر حُبّ علی

زان میم ده تا که خرم گردد این قلب فکار

چون صفی الله جامی از دلای او چشید

توبه اش آمد قبول حضرت پروردگار (۱)

سید حسن طباطبائی

سید حسن بن علی طباطبائی اصفهانی، فاضل خطاط در قرن سیزدهم هجری. از آثار او کتابت نسخه ای است. از: «جامع عباسی» که آن را در روز سه شنبه سوم ماه صفر سال ۱۲۳۷ق به خط نستعلیق به پایان رسانیده است. نسخه به شماره ۱۲۵ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی در مشهد مقدس موجود است. (۲)

میرزا حسن قدسی کاشانی

آقا میرزا حسن قدسی کاشانی بن ملا علی، عالم فاضل و عابد زاهد معروف به «میرزا حسن کاشی» از علمای قرن چهاردهم هجری. در کاشان متولد شده و نزد حاج ملا حبیب الله شریف کاشانی به تحصیل پرداخته و سپس به اصفهان مهاجرت کرده و نزد جمعی از بزرگان [خصوصاً آخوند ملا محمد کاشانی، سید محمد باقر درچه ای و سید ابوالقاسم دهکردی] کسب فیض نموده است. (۳) [سالها امام مسجد سر نیم آورد بوده است. عالمی مقدس و محتاط در امور بوده و در اخلاق فاضله و ملکات پسندیده از

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۲۲ و ۳۲۳.

۲- فهرست الهیات مشهد، ج ۱، ص ۶۴.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۵۱ و ۳۵۲.

نوادر عصر شمرده می شد. (۱)

سرانجام در یکشنبه ۲ رمضان المبارک ۱۳۷۷ ق به سن متجاوز از ۹۰ سال وفات یافته و در ایوان بقعه تویسرکانی در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

[مرحوم سید کمال کاشانی متخلص به «حقیر» درباره وفات او مرثیه ای سروده که ماده تاریخ آن این بیت است:

بهر تاریخ وفاتش این چنین گفتا «حقیر»

«روح قدسی شد ندیم قدسیان اندر جنان» (۳)

شیخ محمدحسن قدیری*

شیخ محمدحسن قدیری فرزند شیخ علی قدیری کفرانی اصفهانی، از علما و فقهای عالیقدر معاصر، در سال ۱۳۱۷ ش متولد شد. تحصیلات جدید را تا دیپلم انجام داد و علیرغم کسب رتبه ممتاز در آزمون اعزام دانشجویان به خارج از کشور، به تحصیل در حوزه علمیه پرداخت. او سالها در نجف اشرف به تحصیل سطوح عالی و خارج فقه و اصول مشغول بود و از درس اساتیدی چون شهید سید اسدالله مدنی و آیات عظام امام خمینی، سید ابوالقاسم خوئی و سید محمود شاهرودی بهره برد و به مقامات بلند علمی دست یافت. او ۲۰ سال در نجف اشرف به تحصیل و تدریس مشغول بود. سپس به ایران آمد و در قم به تدریس خارج فقه و اصول پرداخت و در روز جمعه ۱۷ شوال ۱۴۲۹ برابر با ۲۶ مهر ۱۳۸۷ وفات یافت و در مسجد طباطبایی حرم حضرت معصومه (س) بخاک سپرده شد.

کتاب زیر از تألیفات اوست که به چاپ رسیده است:

۱. «کتاب الاجاره» ۲. «کتاب التیمم» ۳. «مباحث فی علم الاصول» (۲ جلد) ۴. «کتاب البیع» (تقریرات درس امام خمینی) ۵. «رساله فی الوضع و الاستعمال» (۴)

۱- تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۹.

۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۹.

۳- لاله های جاوید، ص ۲۰۱.

۴- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

حسن لنجانی

حسن بن علی لنجانی، از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. وی در یازدهم محرم ۱۲۵۲ق رسائل رجالی سید حجه‌الاسلام (۱۹ رساله) را به خط نسخ نوشته [است]. نسخه به شماره ۱۶۱۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

میرزا حسن نائینی*

میرزا حسن بن علی اکبر نائینی، عالم فاضل و واعظ کامل. از علمای قرن چهاردهم هجری. در نائین متولد شده و در مولد خود و اصفهان به تحصیل پرداخت. سپس در نائین به اقامه جماعت پرداخت. مدتی بعد به اصفهان آمده در کوی کاشیان محله طوقچی ساکن شد و به وعظ و خطابه پرداخت. وی در حدود ۶۰ سالگی، در حدود سال ۱۳۵۰ق وفات یافته در قبرستان سر قبر آقا مدفون شد. برادرش «جوهر الشعراء» از شعرای مقیم یزد بوده است. (۲)

حسن بن محمد علی بیگ*

حسن بن محمد علی بیگ از فضلاء قرن یازدهم هجری است در مدرسه باقریه اصفهان به تحصیل مشغول بوده و در ۲۸ ربیع الاول ۱۰۸۷ق یادداشت تملک خود را بر روی نسخه ای از کتاب «تحریر القواعد المنطقیه» تألیف قطب الدین رازی نوشته است. (۳)

ملا محمد حسن استرآبادی

ملا محمد حسن بن ملا محمد علی بن احمد بن کمال الدین حسین استرآبادی، عالم فاضل، [از دانشوران اواخر دوره صفویه] در اصفهان ساکن بوده و ظاهراً از شاگردان

۱- فهرست مرعشی، ج ۵، ص ۲۲.

۲- به نقل از آقای محمد علی بُرشان فرزند میرزا حسن نائینی در تاریخ ۲۹ تیر، ۱۳۷۷ش.

۳- فهرست خاندان میبدی، ص ۴۴.

پدر دانشمند خود بوده است. وی کتاب «الاجازات» را تدوین نموده و علامه مجلسی برخی از اجازات «بحار الانوار» را از این کتاب نقل کرده است. کتاب «الاجازات» در سال ۱۰۹۶ ق نوشته شده است. (۱)

میرزا محمد حسن نجفی

آقا میرزا محمد حسن نجفی بن میرزا محمد علی بن میرزا محمد باقر هزار جریبی مازندرانی نجفی، از علمای بزرگ اصفهان در عصر قاجاریه، عالم فاضل متقی و مجتهد محقق مدقق.

در حدود سال ۱۲۳۷ ق متولد شده و پدرش از فحول علمای عصر و مادرش دختر مفسر عالیقدر میرزا محمد باقر نواب لاهیجی است. در اصفهان نزد میر سید حسن مدرس و در عتبات عالیات نزد آقا سید ابراهیم قزوینی (صاحب ضوابط)، شیخ مرتضی انصاری، میرزا حسن شیرازی [و صاحب جواهر کسب فیض نموده و به اجتهاد نائل آمده و از اساتید خود به خصوص صاحب جواهر اجازه دریافت نموده] و به اصفهان آمد و به تدریس و رفع مرافعات و خصومات و تحقیق و تألیف مشغول شد.

مرحوم میرزای شیرازی اعتماد تامی به او داشته و اهل اصفهان هر وقت از ایشان سؤال می کردند که به چه کسی رجوع کنند؟ می فرمودند به میرزا محمد حسن نجفی و جمعی از خواص از ایشان تقلید می کردند. و ایشان امام جماعت مسجد ذوالفقار بودند و عمر گرامی را صرف تحصیل و تدریس و تألیف و تصنیف و جواب استفتائات می فرمودند.

[اگرچه تعداد شاگردان او زیاد نیست اما اغلب آنان مجتهد و صاحب فتوا شدند. از جمله شاگردان او آخوند ملا عبدالکریم گزی، جهانگیرخان قشقائی، میرزا حسن خان جابری انصاری، سید محمد باقر درچه ای و سید ابوالقاسم دهکردی قابل ذکر می باشند.]

۱- الذریعه، ج ۱، ص ۱۲۵؛ الکواکب المنتشرة، ص ۱۵۹؛ زند گینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۷۳.

در قضاوت اهل مداهنه نبود و بر حق استوار بود. ظلّ السّیطان حاکم اصفهان ۳۰ سال خواست او را رام نماید و نتوانست. در زهد و عبادت و قناعت حاجی کلباسی و در فطانت و هوش حاجی آباچه ای عصر خویش بود.]

بالاخره در پنج شنبه ۱۱ ربیع الاول سال ۱۳۱۷ ق بر اثر سگته در اصفهان وفات یافته و در تکیه لسان الارض در تخت فولاد مدفون گردیده [و پس از ۲۷ سال در حضور آخوند گزی وقتی قبرش را شکافتند تا جسدش را به عتبات عالیات نقل نمایند، دیدند از بدن شریف او ذره ای از بین نرفته و حتی محاسن او سالم و تازه بود] و آن پیکر مطهر را به نجف اشرف حمل نموده و در آن ارض اقدس مدفون ساختند.

کتاب زیر از ایشان است:

۱. «اجزائی در اصول» ۲. «اجزائی در فقه» ۳. «حاشیه بر فصول» ۴. «حاشیه بر قوانین» ۵. «رساله در زیارت عاشورا» ۶. «کتابی در طهارت» ۷. «کتابی در تقوا» ناتمام و غیره (۱)

سید محمد حسن سدهی

سید محمد حسن سدهی اصفهانی بن سید محمد علی بن سید حسنعلی بن سید محمد بن سید محمد رضا موسوی، عالم فاضل و فقیه محقق، از علمای اواخر دوره قاجاریه، در ۲۶ جمادی الاولی ۱۲۷۷ ق در سیده ماربین [خمینی شهر فعلی] متولد شده و در اصفهان نزد حاج میرزا بدیع درب امامی، جهانگیرخان قشقائی، آقا سید محمد باقر درچه ای و آقا میرزا حسن عراقی به تحصیل پرداخت.

وی در ماه صفر ۱۳۲۹ ق وفات یافته و عظامش را به نجف اشرف نقل کرده و مدفون

-
- ۱- رجال اصفهان یا تکذره القبور، صص ۴۴-۴۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۰۴ و ۵۰۵؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۹؛ الاصفهان: رجال و مشاهیر، صص ۵۷۲ و ۵۷۳؛ نقباء البشر، ج ۱، صص ۴۲۰ و ۴۲۱؛ تاریخ نصف جهان، صص ۱۰۵ و ۱۰۶؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۸۶؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۱۵۵ و ۱۵۶؛ مکارم الآثار، ج ۳، ص ۱۰۱۱.

ساختند. وی را تألیفاتی است که از آن جمله است:

۱. «اجتماع امر و نهی» ۲. «استصحاب» ۳. «اشترای استصحاب ببقاء موضوع» ۴. «تمییز مشترکات و حال ابوبصیر» ۵. «حجیت بینة و فروع آن» ۶. «رساله رهن» ۷. «رساله صلح» ۸. «رساله صلح حق الرجوع» ۹. «رساله ظن» ۱۰. «رساله در فرق بین حیثیت تعلیلیه و تقییدیه» ۱۱. «رساله در قضا» ۱۲. «مجموعه ای در وعظ و حدیث» (۱).

میرزا حسن عمادالشریعه نائینی

میرزا حسن عمادالشریعه نائینی بن حاج میرزا محمد علی بن میرزا حسین نائینی، عالم فاضل. از علمای قرن چهاردهم هجری. در اصفهان و نائین تحصیل کرد. در اواخر عمر از نائین به پُرزان از توابع شهرضای اصفهان منتقل شده و در آنجا به نشر احکام و اقامه جماعت اشتغال جسته، در سال ۱۳۴۸ق در آنجا وفات یافت. (۲)

محمدحسن مدرس فتحی*

محمد حسن مدرس فتحی فرزند شیخ محمدعلی مدرس فتحی دزفولی بن خواجه نصرالله، فاضل ارجمند و شاعر ادیب معاصر. در سال ۱۲۹۸ش متولد شد. ادبیات عرب و کتاب «شرایع» را نزد پدر خواند. سپس به تجارت روی آورد. وی پس از وفات پدر به گردآوری و چاپ تألیفات پدر دانشمند خود پرداخت. وی اکنون در طهران ساکن است.

این کتابها و آثار از اوست:

۱. «النور الجلی فی خلافه بلافضل علی علیه السلام» به شعر فارسی که در سال ۱۳۴۶ش در تهران طبع شده است. ۲. «ترجمه و شرح دعای صباح» مطبوع ۳. «غدیر خم یا

۱- مکارم الآثار، ج ۶، صص ۲۱۳۳ و ۲۱۳۴.

۲- تاریخ نائین، ج ۴، ص ۵.

سرنوشت بشر» منظوم و مطبوع ۴. تصحیح و تعلیق کتاب «خصایص امیرالمؤمنین علیه السلام» تألیف: احمد بن شعیب نسائی، مطبوع ۵. ترجمه «خصائص» نسائی، به فارسی ۶. «اعلام خصائص نسائی» ۷. «تابنده تا همیشه» (شرح «التور الجلی فی خلافه بلافصل علی علیه السلام») ۸. «خدا کیست؟ خدا چیست؟» مطبوع (۱)

میرزا حسن خاکبای اصفهانی

میرزا حسن خاکبای بن محمّد علی. شاعر و ادیب معاصر. [در سال ۱۲۷۷ش در محله میدان کهنه اصفهان متولّد شده و در کودکی به مکتب خانه رفت در آغاز نوجوانی پدرش را از دست داد و در بازار اصفهان به کار مشغول شد. ابتدا در کاروانسرای دالان دوز در بازار و سپس در بازار بزرگ چنار سوخته به کار پرداخت. او از نوجوانی طبع شعر داشت و شعر می سرود] ابتدا در انجمن ادبی میرزاعباس خان شیدا شرکت کرد. پس از تعطیلی انجمن شیدا، در منزل خود انجمن ادبی تشکیل داد [که کم کم در بین ادباء و شعراء شهرت یافت و علاوه بر سخنوران اصفهان، از تهران نیز گاهی شاعران به این انجمن می آمدند. انجمن در سال های ۱۳۲۴ تا ۱۳۴۰ش به فعالیت ادامه داد و پس از تأسیس انجمن ادبی کمال در مدرسه چهارباغ، تعطیل شد. خاکبای در این انجمن و سپس در انجمن ادبی صائب شرکت می کرد. اشعار او در بسیاری روزنامه ها و نشریات چون توفیق، صدای اصفهان و اصفهان به چاپ می رسید. خاکبای مردی عارف مسلک و درویش منش بود سفری به تهران رفته و به خدمت ذوالریاستین رسیده و مرید او شد. سپس به اصفهان آمد و مرید میرزا عباس پاقلعه ای شد.

سرانجام در ۲۰ خرداد ۱۳۵۵ش چشم از جهان فرو بسته و به دیار باقی شتافت و پیکر او را در تکیه سیّد العراقین واقع در تخت فولاد به خاک سپردند.

شکیب اصفهانی از اساتید شعر و ادب اصفهان و از دوستان قدیمی او مادّه تاریخ

فوتش را چنین سروده است:

خواست مؤمنی «شکیب» از من

سال تاریخ فوت او غافل

عارفی دوش سرزد و گفت

«خاکیا» بود شاعری قابل

۱۳۵۵

دیوان او نزد فرزند ایشان عباس خاکیا موجود است.

از اوست:

آن دل که تجلی گه دلدار نباشد

در آن خیر از عالم اسرار نباشد

اعمی بود آن کس که رخ خوب تو ببیند

از جان و دل و دیده خریدار نباشد

ناصر چه دهی تو به که ما باده کشان را

راهی به جز از خانه خمّار نباشد(۱)

شیخ محمد حسن زاهدی*

حاج شیخ محمد حسن زاهدی گیلانی اصفهانی فرزند شیخ محمد علی عالم فاضل، از علمای اواخر دوره قاجاریه است.

در سال ۱۲۲۹ ه.ق در اصفهان متولد شده و در این شهر به تحصیل پرداخته است. وی در ۵ شعبان ۱۲۹۹ ه.ق «صحیفه سجادیه» را برای میرزا زین العابدین امام جمعه تهران کتابت نموده است. این نسخه در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است.

ظاهراً صاحب عنوان در اوایل قرن چهاردهم هجری وفات یافته است.(۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۷۳-۱۷۱؛ مصاحبه غلامرضا نصرالهی با آقای عباس خاکیا در سه شنبه ۳ مرداد ۱۳۷۴ ش.

۲- فهرست مرعشی، ج ۳۲، ص ۴۹۵.

حسن سالک اصفهانی

حسن سالک بن محمد علی، در سال ۱۳۲۳ق در اصفهان متولد شده و در این شهر به تحصیل پرداخت. سپس به طهران رفته و به مشاغل دولتی وارد شد. در شعر طبیعی روان داشته است.

از اوست:

هر کس که شب به یاد رخس دید ماه را

بر آسمان رساند ز دل دود آه را

عکس هلال ابروی ساقی بین به جام

تا در صیام عذر بگوئی گناه را(۱)

سید حسن شاهاندشتی مازندرانی

سید حسن بن میر محمد علی شاهاندشتی مازندرانی، عالم فاضل. وی در اصفهان ساکن بوده و در مسجد شمس آباد اقامه جماعت می نموده است. سرانجام در سال ۱۲۹۷ق وفات یافته و در تکیه میر در تخت فولاد مدفون شده است.

وی مؤلف شرح نهج البلاغه است و در آنجا لغات و تراکیب کتاب را توضیح داده است.(۲)

شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی

حاج شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی بن محمد علی، عالم فاضل زاهد متقی، در حدود سال ۱۲۸۷ق در نجف آباد متولد شد. در سنین نوجوانی در مدرسه ذوالفقار اصفهان سکونت گزیده و به تحصیل مشغول شد.

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۲۳۲ و ۲۳۳.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۱۰؛ تحفه الابرار، ص ۵۲۷.

وی در اصفهان نزد میرزا بدیع درب امامی، آخوند ملا محمد حسین کرمانی، آقا سید محمد باقر درچه ای، (میر محمد صادق خاتون آبادی) آخوند کاشی، جهانگیرخان قشقائی و دیگران به کسب فیض پرداخت. سپس به نجف اشرف عزیمت نموده و نزد علمای عالیقدر آنجا خصوصاً آخوند خراسانی و آقا سید محمد کاظم طباطبائی یزدی کسب فیض نمود. وی در آنجا از راه استنساخ کتب امرار معاش می نمود.

مرحوم عالم نجف آبادی پس از بازگشت به اصفهان با دختر حاج میرزا عبدالرزاق موسوی احمدآبادی ازدواج نمود و همچنین به درس میر محمد صادق مدرّس خاتون آبادی نیز حاضر شد. پس از آن تا آخر عمر در مدرسه جدّه بزرگ اصفهان به تدریس مشغول شد. وی سالها به تدریس شرح لمعه، معالم، قوانین، رسائل و مکاسب مشغول بود.

او در مصرف وجوهات شرعی احتیاط فراوان می نمود و از مصرف شخصی آن خودداری می نمود و در نهایت قناعت و زهد از راه درآمد زمینی که در نجف آباد داشت گذران زندگی می نمود.

او و حاج آقا رحیم ارباب و میرزا علی آقا شیرازی سه عالم اخلاقی بودند که رفاقت و همدلی و روحیه معنوی آنان زبانزد اهل معرفت بود.

وی سرانجام در تاریخ شب سه شنبه ۱۸ ربیع الاول سال ۱۳۸۴ ق وفات یافته و در جوار اساتید خود در تکیه کازرونی واقع در تخت فولاد مدفون شد.

کتب و رسائلی در فقه و اصول از تقریرات اساتید خود نوشته و ضمناً کتابی به نام «فضیله السیاده» درباره سادات و اهمیت مقام آنان و احادیث وارده در این موضوع تألیف نموده که به چاپ رسیده است. (۱)

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۰؛ دیباچه دیار نون، ص ۲۰۵؛ سیمای دانشوران، صص ۱۳۳-۱۲۷؛ آئینه اهل قلم، صص ۶۸ و ۶۹؛ حکایت پارسائی، صص ۱۲۰-۱۱۲؛ روضه رضوان، صص ۲۳۹-۲۲۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۷۲؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۲۲۹.

محمد حسن فروغی مبارکه ای

محمد حسن فروغی مبارکه ای بن محمد علی، شاعر ادیب معاصر، در حدود سال ۱۳۰۰ش در مبارکه لنجان اصفهان متولد گردیده و تحصیلات قدیم و جدید خویش را در اصفهان انجام داده، مدتی به مشاغل آزاد اشتغال داشت. سپس به استخدام اداره دخانیات اراک درآمد. در هنگام اقامت در اصفهان در انجمن ادبی شیدا شرکت می کرد.

از اوست:

روی منمای به پیش همه ای سرو بلند

که مبادا رسد از چشم بدی بر تو گزند

به سر زلف پریشان تو نتوانم دید

جز دل غمزده خویش دلی را در بند

غیرتم می کشد آخر که چرا جام شراب

بوسه ها گیرد از آن لعل لب شکرخند(۱)

میرزا حسن قدسی

میرزا حسن قدسی فرزند محمد علی قاری اصفهانی، خطاط ادیب، در اصفهان متولد شده و نزد پدرش و همچنین برادرش میرزا عبدالحسین قدسی مشق خط کرده است. تحصیلات خود را در مدرسه نیم آورد انجام داده و در فنون ادب عربی خاصه صرف و نحو استاد بوده است. سالها در مدرسه قدسیه که به دست برادرش میرزا عبدالحسین قدسی اداره می شد. به تدریس ادبیات مشغول بوده است. خط نسخ را نیز خوش می نوشته است.

تولدش در ۲۸ رجب ۱۲۹۳ق و وفاتش در جمعه ۲۷ ذی القعدة ۱۳۶۷ق روی داده است. او پس از وفات در صحن تکیه تویسرکانی در تخت فولاد مدفون گردید. ماده

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۲۲.

تاریخ وفاتش را مرحوم هور گوید:

شاهد قدس، روان حسن قدسی شد

شد روانه حسن قدسی در عالم قدس

«شرح صمدیه» از تألیفات اوست. (۱)

میرزا حسن متین اصفهانی

استاد میرزا حسن بهنیا متخلص به «متین» بن آقا محمد علی، از شعراء و سخنوران معاصر اصفهان. در سال ۱۲۹۰ش در اصفهان متولد گردیده و در مدارس قدیم و جدید تحصیل کرده و از سن چهارده سالگی لب به گفتن شعر سروده و از سال ۱۳۱۰ش در انجمن ادبی شیدا شرکت نموده و از اعضای رسمی آن انجمن گردید و عمده ترقیات شعری و ادبی مشارالیه در همان انجمن بوده و ایشان را باید از تربیت شدگان انجمن شیدا دانست.

در انجمن های ادبی اصفهان که در زمان مرحوم شیدا و بعد از آن تشکیل شده عموماً شرکت می نموده و خود از پایه گذاران انجمن ادبی کمال و اساتید صاحب نظر این انجمن بوده است. (۲)

[همچنین در انجمن ادبی سعدی، انجمن ادبی صائب و انجمن ادبی سرای سخنوران شرکت می کرد و در ردیف اساتید قدیمی انجمن ها قرار داشت. (۳)]

وی سرانجام در سال ۱۳۷۵ش وفات یافته و در قطعه نام آوران گورستان باغ رضوان اصفهان مدفون شد.

ماده تاریخ فوت او چنین است:

۱- دیوان طرب، ص ۸؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، صص ۱۲۲-۱۲۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۶۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۹؛ طریق الارشاد: مقدمه.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۸۲.

۳- تذکره شعرای استان اصفهان، (ویرایش دوم)، ص ۶۹۴.

تاریخ سرایان همه خواندند به افسوس

«ای وای از این سوگ که استاد متین مرد»

دیوان اشعارش هنوز به طبع نرسیده است. او در اوایل شاعری «مهین» تخلص می کرد. سپس آن را به «متین» تغییر داد. (۱)

این چند بیت از اوست:

بگریخت ز میدان فلک مهر جهان تاب

چون تاخت به میدان شه حسن تو، فرس را

از دیده روان است مرا اشک به دامان

آن سان که از آن رشک بود رود ارس را

گویم که رسد یار سفر کرده ام از راه

چون می شنوم ناله جانسوز جرس را

حسن اصفهانی

حافظ ابوعلی حسن بن عمر بن حسن بن یونس اصفهانی، از محدثین اصفهان در قرن ششم هجری است. در اصفهان، خراسان، عراق و نیشابور استماع حدیث کرده و در اصفهان مجلس املائی حدیث داشته است.

وی کتابی به نام «مئه حدیث عن مئه شیخ» تألیف نموده و ابو النجم طالب بن زید این کتاب را از او روایت می کند. (۲)

[او از ابو محمد عبدالله بن عبيدالله بن بيع، ابو عمر بن مهدی و ابن صلت در بغداد حدیث نقل کرده است. (۳)]

۱- بزرگان فرهنگ و تاریخ اصفهان: خطی.

۲- التحیر، ج ۱، صص ۳۱۰ و ۳۵۶؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۱۸، ص ۳۲۷؛ الوافی بالوفیات، ج ۱۲، ص ۱۹۴؛ تاریخ نیشابور، ص ۲۷۸.

۳- المختصر من کتاب السیاق، صص ۱۶ و ۱۷.

حسن عریضی

حسن معروف به حسن الاکبر ابن عیسی نقیب بن محمّد الاکبر بن علی العریضی بن امام جعفر صادق علیه السلام، در اصفهان ساکن بوده و اولادش در اصفهان و قم بوده اند.^(۱)

در کتاب المجدی درباره او می نویسد:

«ابومحمّد الحسن مقیماً باصفهان و کان یقول شیخنا ابوالحسن هو: ابن عیسی بن محمّد بن علی العریض.»

ظاهراً وی در مقبره امامزاده درب امام مدفون شده است.^(۲)

حسن اهتمام رهنانی

حسن اهتمام ابن غلامحسین رهنانی، شاعر و ادیب معاصر، در سال ۱۲۹۸ق در قریه رهنان [که فعلاً به شهر پیوسته و از محله های غرب اصفهان است] اصفهان متولد گردیده و تحصیلات مقدماتی خود را در مکاتب قدیم به انجام رسانید. مدتی بعد در مدرسه چهارباغ ساکن شده و به تحصیل صرف و نحو و غیره اشتغال جست. در اوائل مشروطیت به عراق عرب رفته، زمانی نزد آخوند خراسانی به سر برده و پس از فوت او به اصفهان مراجعه نموده و ترک تحصیل نمود و به صنعت گرایید. مسافرتی به جنوب ایران و از آنجا به هندوستان کرده و در اوایل جنگ بین المللی اول به ایران مراجعت نموده و در اصفهان ساکن شد و سرانجام در سال ۱۳۷۹ق (۱۳۳۸ش) وفات یافته و در تکیه زرگرها در تخت فولاد مدفون شد.

استاد فضل الله اعتمادی متخلص به برنا در وفاتش چنین سروده است:

نوشت از پی فوت او کلک برنا:

ز نیکی حسن یاور اهتمامست

ماده تاریخ وفات او به شمسی نیز چنین است:

در وفاتش گفت برنا مصرعی:

با حسن شد سوی فردوس اهتمام

۱- الفخری، ص ۳۰.

۲- مزارات اصفهان ص ۲۰۳.

وی در سرودن شعر طبع روانی داشت. [دیوان اشعار او به ضمیمه «لیلی و مجنون» منظوم در سال ۱۳۷۶ق به همت کتابفروشی حاج غلامعلی بکائی به چاپ رسید.

این دو بیت از اوست:

به زه کشیده ز مژگان چون ناوک دلدوز

بگفتم احسن از این شصت و قوت بازو

به غیر آهوی چشمش که هست شیر شکار

که دیده صید کند شیر شرز را آهو(۱)

حاج محمدحسن کلباسی

حاج محمدحسن کرباسی (کلباسی) بن حاج محمدقاسم، از اجله زهاد و عبّاد [در قرن دوازدهم هجری] ساکن اصفهان. [از اهالی خراسان بوده و به خاطر اینکه مدتی در محله حوض کرباس هرات بود به کرباسی شهرت یافت. مدتی در آنجا بود، سپس به کاخک و مشهد مقدس سفر کرد. مدتی نیز در یزد بود و عاقبت به اصفهان آمد. او در مشهد مقدس و یزد و اصفهان مساجد و اماکن عام المنفعه بسیاری از ساخته و یا تعمیر نموده است.]

او جدّ اعلاّی خاندان کلباسی در اصفهان، خراسان و نجف اشرف است. درباره او گفته شده است که:

«حاجی کلباسی (حاج محمدابراهیم) حسنه ای است از حسنات حاج محمدحسن. و در اجازه ای که میرزای قمی جهت حاجی کلباسی نوشته، درباره، او گوید:

العالم العامل العابد الباذل المبرور المغفور الحاج محمدحسن الشهير بالكرباسی» و این القاب بهترین معرّف آن جناب است.

او با آقا محمد بیدآبادی مصادقت و رفاقت صمیمانه داشته و در هنگام نزع قیومت

۱- دیوان اهتمام، صص ۱ و ۲؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۷۳ و ۷۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۲۸.

فرزندش محمدابراهیم را به او سپرده است. او علاوه بر این پسر دو فرزند دیگر به نام ملا محمدقاسم و ملا محمدجعفر داشته که ظاهراً در اصفهان ساکن بوده و در این شهر وفات یافته اند.

پدرش حاج محمدقاسم نیز از اخیار بوده و ظاهراً در خراسان وفات یافته است.

حاج محمدحسن در سال ۱۱۹۰ق وفات یافته و در شمال مقبره ملا اسماعیل خواجهائی واقع در تخت فولاد اصفهان مدفون شد.

هاتف اصفهانی که معاصر اوست مرثیه ای سروده که در دیوان او به طبع رسیده است که برخی از ابیات آن چنین است:

هزار افسوس کز بیداد گردون

ز دنیا قدوه اهل یقین رفت

امام و مقتدای اهل دین شد

سر و سرحلقه اهل یقین رفت

با تاریخش رقم زد کلک «هاتف»

ز دنیا پیشوای اهل دین رفت (۱)

حسن وحید دستگردی

حسن وحید دستگردی ابن محمد قاسم، فاضل محقق، ادیب اریب و شاعر گرانمایه، در سال ۱۲۹۸ق در قریه دستگرد اصفهان متولد گردید. و دروس مقدماتی را نزد ملا عبدالکریم سودائی دستگردی آموخت. او از همان نوجوانی طبع شعر داشت و به پیشنهاد مرحوم سودائی «لمعه» تخلص نمود. در سن ۱۴ سالگی با تشویق استادش به اصفهان آمد و در مدرسه میرزا حسین بیدآباد ساکن شده و به تحصیل پرداخت. مقدمات عربی و فنون ادب را نزد میرزا یحیی مدرس اصفهانی، فقه را نزد آخوند ملا عبدالکریم گزی، اصول را نزد سید محمد باقر درچه ای و حکمت را نزد جهانگیرخان قشقائی و آخوند ملا محمد کاشانی فرا گرفت و به پیشنهاد استادش میرزا یحیی تخلص خود را به «وحید» تغییر داد.

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۵۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۱۰۶ و ۱۰۷؛ خاندان کلباسی، صص ۹۳-

۸۲؛ مکارم الآثار، ج ۵، ص ۱۶۴۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد اصفهان، صص ۶۴ و ۶۵؛ الکواکب المنتشرة، ص ۱۷۶.

از آغاز جنبش مشروطیت (سال ۱۳۲۴ق) به آزادیخواهان و مشروطه طلبان پیوسته و با نوشتن مقالات اجتماعی و سیاسی در روزنامه اصفهان: پروانه، زاینده رود، درفش کاویان و مفتش ایران و چاپ اشعار انتقادی خود به مبارزه به استبداد پرداخت.

در جریان حمله مشروطه خواهان بختیاری به اصفهان و سقوط اقبال الدوله کاشی حاکم منصوب محمد علی شاه چکامه ای در سال ۱۳۲۷ سروده است. با آغاز جنگ جهانی اول، او به دفاع از آلمان ها و بر علیه روسیه و انگلیس اشعاری سروده و پس از ورود روس ها به اصفهان در پی دستگیری او برآمدند و او به چهارمخال و بختیاری پناه برده و به تألیف کتاب «ره آورد وحید» پرداخت. [در سال ۱۳۳۶ق پس از دو سال به اصفهان بازگشت و چون اموال او و بستگانش به غارت رفته بود، به تهران رفته و تَظَلُّم خواهی نموده و موفق به احقاق حق خود گردید. از این زمان او در تهران ساکن شده و به جرگه فقرای خانقاه پیوسته و مرید ظهیرالدوله شد و به انجمن اخوت پیوست. آنگاه در اداره انطباعات وزارت معارف مشغول به کار شد. سپس از طرف وزارت عدلیه به عضویت محکمه ابتدائی رشت منصوب شد ولی آن را نپذیرفت. مرحوم داور وزیر عدلیه در تشکیلات جدید او را با رتبه قضایی برای ریاست محکمه جنحه دعوت کرد ولی باز هم وحید آن را نپذیرفت. لقب «سلطان الشعرائی» را هم که به او داده بودند بکار نبرد.

وحید از سال ۱۳۳۷ق در تهران انجمن ادبی ایران را تشکیل داد که بزرگانی چون ملک الشعرا بهار، ادیب السلطنه صنیعی، قریب گرگانی، محمد علی بامداد، محمد هاشم میرزا افسر و حاجی میرزا یحیی دولت آبادی در آن عضویت داشتند. با از رونق افتادن انجمن و خروج اعضای برجسته، وحید نیز از آن انجمن خارج شد و در سال ۱۳۱۱ش انجمن ادبی حکیم نظامی را تأسیس کرد که ادباء و شعراء بزرگی چون، عبرت نائینی، امیری فیروز کوهی، بینش، علی قوم (قوم الدوله)، صابر همدانی، احمد گلچین معانی، سهیلی خوانساری، محمد علی ناصح و سروان نجاتی از اعضای ثابت آن انجمن بودند.]

وحید در سال ۱۳۳۸ق (مطابق بهمن ۱۲۹۸ش) مجله «ارمغان» را منتشر ساخت و

تا آخرین روزهای عمر آن را اداره کرد و علاوه بر چاپ مقالات ادبی و تاریخی ارزنده به تصحیح و تحقیق و انتشار آثار شعرا و ادبای گذشته زبان فارسی اهتمام ورزید. [از اقدامات فرهنگی و خیرخواهانه او تأسیس دبستان کمال الدین در قریه دستگرد، دبستان ارمغان در قریه سوهانک شمیران تهران و تلاش برای انتقال کالبد کمال الدین اسماعیل اصفهانی از محله جوباره اصفهان به حاشیه زاینده رود جنب سی و سه پل (که البته انجام نشد) و نام گذاری خیابان مجاور آن به نام کمال اسماعیل بوده است.

وحید دستگردی در اواخر عمر به تنگی نفس دچار شده و به ضعف بینائی شدید گرفتار شد و هنگامی که آماده رفتن به اطاق عمل جهت معالجه چشم خود می شد در اثر بیماری ذات الجنب [در سه شنبه ۲۰ ذیحجه ۱۳۶۱ق (مطابق با ۸ دیماه ۱۳۲۱ش)] وفات یافته و در امامزاده عبدالله مدفون شد. وی دهها دیوان و کتاب ادبی را در چاپخانه خود به طبع رسانده و خود نیز عهده دار تصحیح و تحقیق برخی از این گونه آثار شده که از آن جمله است:

دیوان کمال الدین اسماعیل، دیوان جمال الدین عبدالرزاق، دیوان قائم مقام فراهانی، سبعة نظامی (خمسه نظامی و دو اثر دیگر نظامی)، دیوان ادیب الممالک فراهانی، یخچالیه (جلد دوم)، تذکره تحفه سامی، تذکره نصرآبادی. کتب زیر از تألیفات اوست.

۱. «دیوان قصاید و غزلیات»، حدود چهل هزار بیت که بسیاری از آنها در مجله ارمغان چاپ شده و باقی آن نزد دامادش «مجد العلی» موجود بوده است. ۲. «ره آورد وحید» ۳. «انقلاب ادبی» ۴. «سفینه بهترین اشعار» ۵. «صد اندرز وحید» ۶. «مثنوی سرگذشت اردشیر» ۷. «هزار اندرز نظامی»

[وحید در سرودن مُسَمَّط، ترکیب بند، قطعه و قصیده و مثنوی بسیار توانا بود و به اشعار نظامی گنجوی بسیار عشق می ورزیده و از سبک حکیم گنجه پیروی می نموده است. او را می توان از پیشگامان شعر سیاسی و اشعار وطنیه دانست. او در غزلسرای طبع آزمایی کرده ولی غزلیاتش به پای قصاید و مثنویاتش نمی رسد.

این شعر از اوست:

ز گلستان جهان صرفه بود خارم و بس

نهال عشق ثمر داد انتظارم و بس

به گرد من قفس آهن است باغ وجود

به جرم اینکه در این باغ من هزارم و بس

ز چار موج حوادث نمی رسم به کنار

جز این که یار کند جای در کنارم و بس

خدای را مفشان دامن ار چه می دانم

به دامن تو در این رهگذر غبارم و بس (۱)

شیخ محمد حسن ورنوسفاد رانی

شیخ محمد حسن بن محمد کاظم ورنوسفاد رانی، عالم فاضل و فقیه محدث و مفسّر، از دانشوران قرن سیزدهم هجری. [اصلاً از اهالی محله «ورنوسفادران» از محلات ثلاثه سیده ماریین (خمینی شهر فعلی) بوده و در اصفهان نزد جمعی از فضلاء از جمله حاج محمد ابراهیم کلباسی به تحصیل پرداخته است.]

او مؤلف تفسیر مختصری است بر قرآن کریم و در اوّل آن گوید: «تفسیر بعضی از کلمات قرآن است و قرائت وصیغه و عدد و آیات و حروف آن». مؤلف در سلخ ذیقعد ۱۲۴۱ق از نوشتن کتاب فراغت حاصل نموده و فرزندش محمد مهدی آن را وقف

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۵۲۹-۵۲۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۱۴ و ۵۱۵؛ نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، سال ۱۳۵۴ش، شماره دهم، صص ۸۲-۶۳؛ مجله ارمغان، فروردین ۱۳۲۷ش، شماره اوّل، صص ۱۴-۷؛ ادبیات معاصر، صص ۹۴ و ۹۵؛ مشاهیر و بزرگان شرق و غرب جهان، ج ۲، صص ۶۷ و ۶۸؛ اشعار ملی و میهنی از سخنوران معاصر ایران، صص ۴۹-۴۶؛ سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۶، ص ۳۸۴۲؛ مجله یادگار، دی ماه ۱۳۲۴، شماره پنجم، صص ۶۹-۶۵؛ تاریخ جراید مجلات ایران، ج ۱، صص ۱۳۶-۱۳۴؛ از صبا تا نیما، صص ۳۲۵-۳۲۲؛ فهرست مشاهیر ایران، ج ۲، صص ۶۱۱ و ۶۱۲.

نموده است. (۱)

[تألیف دیگر او «تذکره الاخوان» کتابی مفصل شامل احادیث منقول از کتب حدیثی در یک مقدمه و ۶۵ باب و یک خاتمه است که در سال ۱۲۴۵ق تألیف شده و به شماره ۱۲۷۸۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۲)]

محمد حسن جزایری*

محمد حسن بن شیخ محمد محسن جزایری، از خوشنویسان عصر شاه سلطان حسین صفوی بوده و خط ثلث را خوش می نوشته است.

در شاه نشین ایوان استاد مسجد جامع اصفهان کتیبه ای را به خط ثلث در سال ۱۱۱۲ق نوشته که بر روی کاشی نقش شده است. (۳)

سید حسن دیباجی*

حاج سید حسن دیباجی فرزند حاج سید محسن، از علماء و فضلاء معاصر. در سال ۱۳۰۵ش در محله فروشان خمینی شهر متولد شده و تحصیلات خود را در اصفهان نزد علمای عالیقدری چون حاج شیخ عباسعلی ادیب، ابطحی، حاج سید علی اصغر برزانی، حاج شیخ محمدحسن نجف آبادی، حاج آقا حسین خادمی و شیخ محمدرضا جرقویه ای دنبال نمود. سپس برای ادامه تحصیل به قم رفته و در درس حضرات آیات بروجردی گلپایگانی، محقق داماد، حاج میرزا هاشم آملی، حاج آقا مرتضی حائری و سلطانی شرکت کرد و از محضر آنان کسب فیض نمود.

او در قم اقامت داشته و به اقامه جماعت و ارشاد مردم می پرداخت در بسیاری از انجمن های خیریه عضویت داشت و خدمات ارزنده ای به نیازمندان، ایتم و معلولین

۱- الکرّام البرره، ج ۲، ص ۳۴۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۶.

۲- فهرست مرعشی، ج ۳۲، ص ۴۷۲.

۳- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۱۱۳.

شیخ محمدحسن اصطهباناتی

آقا شیخ محمدحسن مدرس شیرازی اصطهباناتی ابن ملا محمد، عالم فاضل متقی، در اصفهان نزد [آخوند کاشی] و حاج شیخ محمدباقر نجفی کسب فیض نمود (۲) و به مقامات عالی علم و فضل نائل شد. [وی مدتی به ریاضات شاقه می پرداخته که آخوند کاشی او را از این عمل نهی می نمود (۳)]

[در اصفهان مجلس درس و بحث داشته و جمعی از فضلاء و دانشوران خدمت او حاضر می شده اند که از آن جمله: حاج شیخ محمدعلی کرمانی، شیخ محمدحسن داورپناه، شیخ محمدحسن اسفروینی قزوینی، ابوالفتح دهقان سامانی و حسن وحید دستگردی (۴)]

سرانجام در شوال ۱۳۳۶ق وفات یافته و در تکیه ملک واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۵)

شیخ محمدحسن اصفهانی

شیخ محمدحسن بن محمد اصفهانی، عالم فاضل، [از دانشوران قرن سیزدهم هجری] وی در عتبات عالیات نزد آقا محمدباقر وحید بهبهانی تحصیل نموده و در سال ۱۲۱۶ق به ایران مراجعت نموده و چندین سال در کرمانشاه ساکن بود. در اواخر عمر به اصفهان بازگشته و در این شهر وفات یافت.

کتب زیر از اوست:

۱. «انوار البصائر» در انواع علوم، در ۱۲ مجلد [برخی از مجلدات آن در کتابخانه

۱- خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۱۶۶ و ۱۶۷.

۲- اصفهان یا دارالعلم شرق: خطی.

۳- احوال و آثار حکیم مدرس اصفهانی، ص ۱۱۵.

۴- تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۵- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۶.

مرکزی دانشگاه اصفهان موجود است. [۲. «الرسالة المعادیه»، به فارسی ۳. «زبده الرجال» ۴. «ختم دوازده امام» (۱)]

حسن یونارتی اصفهانی

حافظ ابونصر حسن بن محمد بن ابراهیم بن احمد بن علی بن حسنویه مقری یونارتی اصفهانی، از محدثین اصفهان در قرن پنج هجری است.

از وی با القاب «حافظاً مكثرًا کثیراً کثیراً» یاد شده است. او برای اخذ حدیث به عراق و خراسان مسافرت نموده و در نیشابور از حسن بن احمد سمرقندی و در بلخ از احمد بن محمد خلیلی استماع حدیث نموده و در حدود سال ۴۳۰ق در اصفهان فوت شده است. (۲)

محمد حسن هرندی

محمد حسن بن محمد بن ملا ابوالحسن هرندی اصفهانی، از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن ۱۳ هجری در اصفهان است.

از آثارش: ۱. «کتابت دیوان سید حسین مجمر» ملقب به «مجتهد الشعراء» است که آن را در سال ۱۲۵۵ به خط شکسته نستعلیق کتابت نموده است. نسخه به شماره ۹۸۱ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی در مشهد موجود است. (۳)

۲. کتابت نسخه ای از «شرح جامی» یا «الفوائد الضیائیة» است که آن را در ماه رجب سال ۱۲۵۸ به خط شکسته نستعلیق کتابت نموده است. نسخه به شماره ۴۲۲ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد مقدس موجود است. (۴)

۱- الذریعه، ج ۷، ص ۱۴۰ و ج ۱۲، ص ۲۷ و ج ۲۱، صص ۱۷۲ و ۱۷۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۷.

۲- معجم البلدان، ج ۵، ص ۴۵۳؛ المشتبه، ص ۱۳۹.

۳- فهرست کتابخانه الهیات و معارف اسلامی مشهد، ج ۲، ص ۱۳۴.

۴- فهرست کتابخانه الهیات و معارف اسلامی مشهد، ج ۱، ص ۲۱۴.

حسن ابهری اصفهانی

ابوبکر حسن بن محمد بن احمد بن محمد بن یونس ابهری اصفهانی، از محدثین و ادبای اصفهان در قرن چهارم است. وی از ابوالقاسم سلیمان بن احمد طبرانی (م ۳۶۰ق) استماع حدیث نموده و یحیی بن منده از او روایت می نماید. (۱)

حسن ابهری اصفهانی

ابوعلی حسن بن محمد بن اُسَید ثقفی ابهری اصفهانی، از محدثین اصفهان در قرن سوم هجری و از اهالی قریه «ابهر» جی اصفهان است.

از محمد بن خالد بن خدّاش، ابراهیم بن بسطام، محمد بن مُعَمَّر، محمد بن سلیمان لُوین، محمد بن حُمید، سعید بن عَبَسَه، احمد بن ثابت بن فَرْخویه، عمرو بن علی و محدثین ری حدیث شنید. حافظ ابوالشیخ اصفهانی از او روایت می کند.

وفات صاحب عنوان در سال ۲۹۳ق در اصفهان واقع شد. (۲)

میرزا حسن سادات

آقا میرزا حسن سادات فرزند میرزا محمد بن میرزا محمد باقر آقا دگمه چین بن میرمحمد صالح دگمه دوز بن سیدجعفر بن میرمحمد صالح خاتون آبادی، عالم فاضل زاهد، از علماء معروف اصفهان در دوره قاجاریه.

در مسجد علیقلی آقا اقامه جماعت می نموده و ناظر بر موقوفات علیقلی آقا بوده است. در اصفهان نزد جمعی از علماء به خصوص حاج سیداسدالله بیدآبادی تلمذ نمود.

صاحب عنوان در ۲۸ جمادی الثانی ۱۳۴۰ه.ق به سن متجاوز از ۹۰سالگی در اصفهان وفات یافت و در مقبره سر قبر آقا مدفون شده سپس به عتبات عالیات نقل

۱- معجم البلدان، ج ۱، ص ۸۴.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۶؛ الانساب، ج ۱، ص ۱۰۵؛ معجم البلدان، ج ۱، ص ۸۳؛ المشتراک، ص ۱۲.

حسن تمیمی

ابوالقاسم حسن بن محمد بن جعفر بن محمد بن احمد بن احمد بن محمد بن عبدالله بن مهران تمیمی، از محدثین اصفهان در قرن ششم است. در محله خشینان اصفهان ساکن بوده و ابوسعید سمعانی از او به عنوان «کان شیخاً صالحاً و رعاً حسن السیره من اهل العلم و التفسیر و الحدیث» یاد کرده است.

وی از ابوالحسین احمد بن عبدالرحمان ذکوانی، ابونصر احمد بن عبدالله بن احمد مقری، ابومسعود سلمان بن ابراهیم، ابوالحسین سعید بن محمد بن یحیی جوهری، ابوالفوارس طراد بن محمد زینبی و محدثین هم طبقه اینان حدیث شنیده است.

پدرش مجموعه ای از احادیث فراهم کرده و صاحب عنوان از آن انتخاب کرده و ابوسعید سمعانی از او آن را استماع کرده است. (۲)

حسن ورکانی

فخرالدین ابوالمعالی حسن بن محمد بن حسن بن حسین بن احمد بن یحیی بن وثاب معروف به ورکانی، از دانشمندان و ادبای قرن ششم هجری است.

ابوسعید سمعانی از او حدیث شنیده او را با القاب عالی ستوده و نوشته است: «کان اماماً فاضلاً مناظراً اموائياً عارفاً بالادب... من مشاهیر الائمة»

فخرالدین ابوالمعالی ورکانی از ابوبکر محمد بن ثابت خجندی، ابومنصور محمد بن احمد بن شکرویه، ابوبکر محمد بن احمد بن محمد بن ماجه ابهری و ابوعبدالله قاسم بن فضل ثقفی و غیره استماع حدیث نموده و سالها به نیابت از آل خجند در مدرسه نظامیه اصفهان تدریس نموده است.

۱- بیان المفاخر، ج ۲، ص ۲۶۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۹.

۲- التحبیر، ج ۱، ص ۲۱۲.

وی علاوه بر مهارت در کلام، حدیث و فقه، در شعر و ادب نیز توانا بوده و به عربی اشعاری سروده که کاتب اصفهانی ابیاتی از آنها را در کتاب «خریده القصر» آورده است.

ورکانی سرانجام در سال ۵۵۹ق در سن ۸۰ سال و اندی وفات یافت. (۱)

او به قریه «ورکان» منسوب است. ورکان از قرای کاشان و ورکان از دهات لنجان و به خاطر مجاورت با پل معروفی که بر روی زاینده رود بنا شده نام آنجا را فلاورجان = پل ورکان می گویند.

حسن دارکی اصفهانی

ابوعلی حسن بن محمد بن حسن بن زیاد دارکی تاجر اصفهانی از محدثین اصفهان است. وی محدثی ثقه، صدوق و صاحب کتاب بوده و در ۲۳ جمادی الاول ۳۱۷ق وفات یافته است.

دارکی از ابن ابی رزمه، بخاری، حسین بن حدیث، سعید بن عنبسه، صالح بن مسمار، شاذان فارسی و محدثین ری حدیث شنیده و قاضی ابواحمد محمد بن احمد بن ابراهیم، ابوبکر محمد بن احمد بن محمد، محمد بن احمد بن محمود طبرانی، ابوالحسن علی بن احمد بن یزداد و ابوالقاسم عبدالعزیز بن عبدالله دارکی از او روایت نموده اند. (۲)

حسن علوی کرانی

سید ابو محمد حسن بن محمد بن رضا علوی حسنی کرانی، از محدثین و سادات جلیل القدر اصفهان در قرن پنجم و ششم هجری است. ابوسعید سمعانی او را دیده و از او حدیث شنیده و نوشته است و او را به عنوان «علوی صالح من اهل الخیر والعلم و التّميز»

۱- التحبیر، ج ۱، ص ۲۰۶؛ مدارس نظامیه، ص ۲۲۶؛ تلخیص معجم الآداب، الجزء الرابع، القسم الثالث، ص ۱۴۸.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۸؛ الانساب، ج ۵، ص ۳۷۸؛ میزان الاعتدال، ج ۲، ص ۴۰۵؛ مرآت الجنان، ج ۲، ص ۴۰۵.

یاد نموده است.

سید حسن علوی کرانی، از اهالی محله کران اصفهان بوده و از ابوالقاسم عبدالرحمان بن ابوعبدالله بن منده، ابوالقاسم علی بن عبدالرحمان بن علیک و ابوبکر بن ماجه ابهری حدیث شنیده است. (۱)

حسن کاتب اصفهانی

ابوسعید حسن بن محمد بن عبدالله بن حسنویه کاتب اصفهانی، از محدثین اصفهان در قرن پنجم هجری است. از ابوجعفر احمد بن احمد بن سعید سمسار روایت می کند و خطیب بغدادی (م ۴۶۳) مؤلف «تاریخ بغداد» از او نقل حدیث می نماید. (۲)

حسن ابهری اصفهانی

ابوعلی حسن بن محمد بن عبدالله بن عبدالسّلام ابهری اصفهانی از محدثین اصفهانی در اوایل قرن پنجم هجری و از اهالی روستای ابهر جی اصفهان است. از ابوبکر بن جشنس و یحیی بن صاعد روایت می کند. احمد بن شمردان از او حدیث نقل کرده است. ابهری سرانجام در ماه رجب ۴۲۳ق وفات نمود. برخی نام او را حسین نوشته اند ولی حسن صحیح تر است. (۳)

سید حسن مدرس هاشمی

میر سید حسن مدرس هاشمی ابن سید محمد بن سید علی بن میر سید حسن مدرس، فقیه و مجتهد جلیل القدر معاصر.

مادرش دختر میرزا محمد مهدی چهارسوقی فرزند صاحب روضات است و پدر و اجدادش از علماء برجسته اصفهان بوده اند.

۱- التحبیر، ج ۱، ص ۲۰۸.

۲- احقاق الحق، ج ۸، ص ۴۸۸.

۳- معجم البلدان، ج ۱، ص ۸۴.

در ۲۵ رمضان المبارک ۱۳۲۹ق متولد شده و نزد پدر خود و حاج میرزا ابوالقاسم زفره ای، شیخ علی مدرس یزدی، سید محمد کاظم مرتضوی کرون، میرزا احمد اصفهانی، شیخ محمود مفید، سید مرتضی خراسانی، شیخ محمد حسن داورپناه، سید محمد مدرس نجف آبادی، میر سید علی مجتهد نجف آبادی، شیخ محمد رضا نجفی، آقا سید مهدی درچه ای، شیخ محمد علی مدرس فتاحی، سید محمد باقر امامی، شیخ محمد حکیم خراسانی و حاج آقا رحیم ارباب در اصفهان دروس فقه، اصول، ادبیات فارسی و عربی، منطق، فلسفه هیئت و ریاضی را فرا گرفت.

او آنگاه به قم مهاجرت نموده و از درس آیات عظام شیخ عبدالکریم حائری یزدی و سید محمد حجت بهره برد.

وی علیرغم بیماری صعب العلاجی که از ۲۴ سالگی به آن مبتلا شد، به تدریس و تربیت طلاب اهتمام داشت. «رسائل» و «قوانین» را در مدرسه جده، «مکاسب» و «شرح لمعه» را در مسجد سید، «اسفار» و «منظومه» و «شرح اشارات» و کتب فلسفی را در مدرسه صدر و برخی متون کلامی و عرفانی مانند «تجرید» و «فصوص» را در منزل تدریس می نمود و «تفسیر قرآن کریم» را نیز در سالهای دراز برای علاقمندان تدریس نمود.

مرحوم مدرس هاشمی از نوجوانی به وعظ و خطابه پرداخت و در زمانی اندک واعظی نام آور گردید. او به «مثنوی معنوی» علاقه فراوان داشت، اغلب آن را از حفظ بود. در تفسیر قرآن مجید نیز تبخّر داشت و با بیان نکات مهم و بدیع تفسیری، آیات قرآن را تبیین می نمود.

این عالم ربّانی در روز شنبه ۲ ربیع الاوّل ۱۴۱۹ق (مطابق ۶ تیرماه ۱۳۷۷ش) در اصفهان وفات یافته و در بقعه علامه مجلسی مدفون شد.

شاعر توانا استاد فضل الله اعتمادی (برنا) در تاریخ وفات او چنین سروده است:

چون مدرس هاشمی شد جانب دار السّرور

تا شود آسوده از آلام این بیت الحزن

آن که مانندش نیارد باب دوران مرد علم

آن که مثل او نزاید مام گیتی اهل فن

خامه «برنا» پی سال وفات او نوشت

«عالمی کامل مدرّس بود با خلقی حسن»

از آثار او «شرح رساله سیر و سلوک» منسوب به آقا محمّد بیدآبادی به چاپ رسیده است. (۱)

حسن اصفهانی

ابوالرّجا حسن بن محمّد بن عود، از شعرای اصفهان است. وی به عربی شعر می سروده [است]. (۲)

حسن اصفهانی

ابوسعید حسن بن محمّد بن مزید، از محدّثین قرن اول هجری است. او اولین کسی است که از شافعی در اصفهان سخن گفته است. از محدّثین شام و مصر روایت کرده است.

از حامد بن یحیی، عثمان بن عیسی، موسی بن مروان و هشام بن عمّار روایت می کند و محمّد بن احمد بن یزید و علی بن نمراد از او روایت می کنند. (۳)

محمّد حسن ساکت اصفهانی

آقا محمّد حسن ساکت ابن میرزا محمّد طلافروش، شاعر ادیب از سخنوران قرن چهاردهم هجری. سال تولد او را ۱۲۷۷ق، ۱۲۸۷ق و ۱۲۸۵ق آورده اند. در اصفهان متولّد شده و علم و ادب آموخت و سپس به قهوه کوبی و فروش تریاک روی آورد. او از

۱- وفیات علمای معاصر اصفهان: خطی؛ نگاهی به احوال و آراء حکیم مدرّس اصفهانی: اغلب صفحات.

۲- محاسن اصفهان، ص ۶۱.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۰.

اعضای فعال انجمن ادبی شیدا بود. در تصوف نیز دستی داشت و مرید مشایخ سلسله صفی علی شاهی بود [او در آخرین ماه زندگی خود به مصیبت فوت فرزند جوانش عباس مبتلا شد] و در ماه رجب ۱۳۵۶ ق وفات یافت و در صحن تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد. دیوان اشعار او [با مقدمه شاعر توانا خسرو احتشامی] در اصفهان به چاپ رسیده است.

از اوست:

چو ماه من به رخ از زلف خود نقاب گرفت

فغان ز خلق برآمد که آفتاب گرفت

ز گریه مردم چشمم به یکدیگر گویند

بین که خانه ما را چگونه آب گرفت

عرق ز چهره فشانند و جهان معطر کرد

مگر نگار من از برگ گل گلاب گرفت (۱)

سید حسن سلطان الواعظین کاشانی

حاج سید حسن واعظ کاشانی بن سید محمد موسوی از علماء و خطبای معروف اصفهان در اواخر دوره قاجاریه، معروف به «سید حسن کاشی» و ملقب به «سید حسن کاشی» در کاشان متولد شده و در آنجا و اصفهان نزد اساتید تلمذ نموده و در اغلب علوم از جمله فقه، حدیث، تاریخ و کلام صاحب نظر گردید و سپس سالها مردم را به مواعظ شافیه ارشاد و هدایت نمود.

او در سال ۱۲۹۵ ق به دستور ظلّ السلطان حاکم جابر اصفهان کتابی در تفسیر آیه «اولی الامر» موسوم به کتاب «مواعظ حسنه» را نوشته و به سرمایه ظلّ السلطان به چاپ رسانید و در آن کتاب شاه و حاکم را «اولی الامر» و «واجب الاطاعه» دانست.

۱- دیوان ساکت، مقدمه و ص ۱۶۶؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۳۱؛ هفته نامه نوید اصفهان، ش ۳۲۶، نهم آذر ۱۳۷۳، ص ۴؛ دیوان طرب، ص ۲۴۶؛ مکارم الآثار، ج ۶، ص ۲۲۱۱.

انتشار کتاب در بین علماء و مجتهدین سر و صدایی راه انداخته و موجب شد که چند نفر از مجتهدین بزرگ مانند میرزا محمدحسن نجفی، حاج سید علی اکبر فال اسیری شیرازی و آقا میرزا محمدباقر چهارسوقی (صاحب روضات) حکم کفر او را صادر کردند و او از ترس عواقب آن در سال ۱۳۰۵ق به عتبات مهاجرت کرده و آنجا و طهران از جمعی از علماء نامه ای در برائت خود گرفته و پس از دو سال به اصفهان برگشته لکن دیگر آن عنوان و شخصیت اولیه را نداشت.

سرانجام در غره ربيع الثانی سال ۱۳۲۰ق در اصفهان وفات یافته و در تکیه میرزا ابوالمعالی (یکی از اساتید خود) در تخت فولاد اصفهان مدفون شد. سپس فرزندان او نیز در همان اطاق به خاک رفتند رحمها لله علیهم.

کتب زیر از مؤلفات اوست:

۱. «رساله در امر به معروف و نهی از منکر» ۲. «منهج الواعظین و مسلک الزّاشدین» ۳. «موعظ حسنه» ۴. «ینایع الحیاه فی موارد الآیات» کتاب را در ۵۵ سالگی و بعد از «منهج الواعظین» تألیف نموده است. (۱)

ملا محمد حسن طلائی

ملا محمد حسن طلائی ابن ملا محمد خراسانی، عالم فاضل. از دانشوران قرن دوازدهم هجری. در کیمیا رنجه کشیده و کتابهایی تألیف نموده که از آن جمله است:

۱. «شرح رساله جابر بن حیان» ۲. «شرح شذورالذهب» ۳. «شرح مفتاح جلدکی» و غیره.

در سال ۱۱۲۹ق وفات یافته و در قبرستان آب بخشان اصفهان مدفون شد. (۲)

۱- الاصفهان: رجال و مشاهیر، صص ۵۹۶-۵۹۴؛ رجال اصفهان، ص ۴۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۷۵ و ۴۷۶؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۱۷۳ و ۲۵۸ و ۲۵۹؛ فهرست مرعشی، ج ۱۲، ص ۱۱۳؛ فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۲۴ و ج ۱، ص ۳۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۶۲.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۴۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۶؛ مزارات اصفهان، ص ۲۷.

تاج الدین حسن اصفهانی

تاج الدین حسن بن محمد فلاورجانی رویدشتی اصفهانی، از علمای عالیقدر قرن یازدهم هجری معروف به «تاج ارباب العمامه» در اصفهان نزد علمای این شهر تحصیل کرده و از برخی از آنان از جمله ملا حسنعلی شوشتری روایت می کند. (۱) فوت او را سال ۱۰۸۵ق نوشته اند که اشتباه است. میر عبدالحسین خاتون آبادی در کتاب خود، در ضمن وقایع سال ۱۰۹۸ق می نویسد:

«فوت ملا تاجا پدر ملا بهاءالدین مشهور به فاضل هندی در هفتم رجب هذه السنه» و در جای دیگر می نویسد: «ملا تاجا والد ماجد فضیلت و کمالات پناه مولانا بهاءالدین مشهور به فاضل هندی در هشتم رجب بعد از فوت آقاحسین خوانساری فوت شد. مرد طالب علمی بود. مشغول به مباحثه و مطالعه و تصحیح کتب حدیث و به حال خود قدس الله روحه» (۲)

مقبره اش در سمت شرقی بازار غاز اصفهان نزدیک میدان کهنه موجود است. (۳)

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «ترویج النبی صلی الله علیه وآله زینب و رقیه من عثمان» و این که این دو دختر از خدیجه و شوهری بودند قبل از پیغمبر اکرم) در سال ۱۳۱۱ق به ضمیمه «فرحه الغری و مکارم الاخلاق» چاپ سنگی شده است. (۴) [۲]. «جامع الفصول و قاصع الفضول» به فارسی، به نام شاه سلیمان صفوی، در ادعیه و زیارات و آداب اعمال مستحب، در ۱۴ فصل که به شماره ۲۰۴۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی در قم موجود است. (۵)

در برخی از کتابها، کتاب «بحر موج» در تفسیر قرآن را از تألیفات تاج الدین حسن اصفهانی نوشته اند که صحیح نیست و این کتاب از تألیفات شهاب الدین احمد

۱- الاجازه الکبیره، ص ۳۲۶.

۲- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۴۲.

۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۵۶.

۴- مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۶۳۷.

۵- فهرست مرعشی، ج ۶، صص ۵۶ و ۵۷.

دولت آبادی معروف به «فاضل هندی» از علمای اهل سنت است. (۱)

سید حسن علوی خوراسگانی*

سید حسن بن سید محمد علوی خوراسگانی، از علمای معاصر اصفهان. در سال ۱۳۳۳ق در خوراسگان متولد شد و در اصفهان نزد آقا سید محمد رضا خراسانی، شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، شیخ احمد اهتمام، شیخ محمد رضا نجفی و دیگران تحصیل کرده و مدتی نیز در درس اخلاق امام خمینی در قم شرکت کرده است. او از حضرات آیات سید عبدالله نقه‌لاسلام و شیخ محمد رضا نجفی اجازه روایتی دریافت کرده است. (۲) وی سرانجام در روز ششم بهمن ۱۳۸۷ ش. برابر با ۲۸ محرم الحرام ۱۴۳۰ ق. وفات یافت و در مزار امامزاده ابوالعباس خوراسگان مدفون شد.

شیخ محمد حسن قلم‌چهار محالی

آقا شیخ محمد حسن قلم‌بن حاجی ملا محمد وردنجانی چهار محالی عالم کامل و شاعر ادیب، از سخنوران و دانشمندان قرن چهاردهم هجری. در ۱۰ مرداد ۱۲۶۰ش در قریه «وردنجان» چهار محال متولد شد و پس از طی تحصیلات مقدماتی در مولد خود، به اصفهان آمده، مدت ۲۰ سال در مدرسه چهارباغ ساکن بود و به تحصیل فقه، اصول، منطق، کلام، حکمت و ریاضی را در نزد علمای اصفهان [از جمله میرزا محمد هاشم چهارسوقی] پرداخت و پس از وصول به مدارج عالی علم و کمال به چهار محال مراجعت نمود و تا آخر عمر در آن حدود ساکن و مرجع امور شرعی اهالی بود.

سرانجام در سال ۱۳۲۶ش در قریه «نافج» از قریه ناحیه «لار» چهار محال وفات

۱- الذریعه، ص ۱۳، ص ۱۴۹ و بنگرید به: دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۰۳ و ۴۰۴؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۸۳؛ مزارات اصفهان، صص ۱۸۲ و ۱۸۳؛ ریحانه الادب، ج ۴، ص ۴۷۲؛ الروضه النضره، ص ۹۰؛ سیمای فلاورجان، صص ۴۵-۴۲؛ احوال و آثار بهاء الدین محمد اصفهانی (فاضل هندی)، صص ۱۹-۱۴.

۲- خورشید جی، صص ۳۳۴.

یافت. او دیوان اشعاری مشتمل بر سه هزار بیت از غزل و قصیده و رباعی داشته که نزد فرزندش شفاء الله قلزم موجود بوده است.

از اوست:

شنیدم آنکه مرا نام برده ای به زبان

سرم به عرش رساندی گر این ادا کردی

اگر به خون کشی از تیغ قهر «قلزم» را

خلاف محض بود گویم ار جفا کردی (۱).

میرزا حسن مظاهری

میرزا حسن مظاهری بن محمد کرونی اصفهانی، از علماء و مجتهدین ناحیه تیران و کرون در قرن چهاردهم هجری است.

در اصفهان نزد جمعی از علماء از جمله میرزا محمد هاشم چهارسوقی کسب فیض نموده و از مرحوم چهارسوقی اجازه کسب نموده است.

حاج میرزا حسن مظاهری در حدود سال ۱۳۶۸ق در تیران و کرون اصفهان به سن متجاوز از ۹۰ سال وفات یافت. (۲).

سید حسن نیاز جشوقانی

سید حسن متخلص به نیاز فرزند سید محمد طباطبائی جشوقانی قهپائی اصفهانی، شاعر ادیب فاضل و خوشنویس - اصلاً از سادات طباطبائی مدینه السادات زواره اردستان است و یکی از اجدادش میرشاه تقی جشوقانی در خدمت شاه سلیمان صفوی صاحب اعتبار بسیار بوده است.

[اغلب مؤلفین در باب نام و زادگاه او مرتکب اشتباه شده اند و نام او را سید حسین و زادگاه او را جوشقان کاشان نوشته اند که بنا بر دلایل متعدّد (از جمله آثار خوشنویسی که از او در دست است، نام و شهرت و انتساب خود را به روشنی سید حسن نیاز جشوقانی

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۸۰ و ۳۸۱.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۵۴.

آورده است) صحیح نیست. و این جشوقان از روستاهای تابعه منطقه کوهپایه در شرق اصفهان است]

در علوم بلاغی و معانی و بیان استاد بوده و خط نسخ را خوش می نوشته است. در مدح بسیاری از بزرگان عصر خویش قصایدی سروده و غزل را نیز نیکو می گفته است.

[نسخه خطی دیوان نیاز در کتابخانه مجلس شورای اسلامی به شماره ۱۴۰۳۶ موجود است نسخه خطی دیگری از دیوان نیاز به شماره ۴۴۹۷ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. آقای احمد کرمی نیز آن را به چاپ رسانده است لیکن از نسخه ای ناقص برای طبع استفاده کرده است.]

از اوست:

شانه کمتر زن که ترسم تار زلفت بُگسلد

تار زلف توست اما رشته جان من است (۱)

علاءالدین حسن زمجی اصفهانی

علاءالدین حسن بن محمد قاضی زمجی اصفهانی [از فضلالی اصفهان] دو برگ از کتاب «منهاج العابدین» غزالی را به خط نسخ نوشته است. کتاب به شماره ۱۹۱۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

۱- تذکره دلگشا، صص ۴۷۹ و ۴۸۰؛ مآثر الباقریه، صص ۷۲ و ۳۲۴؛ طرائق الحقایق، ج ۳، ص ۳۲۳؛ تراجم الرجال، ج ۲، صص ۱۵۷ و ۱۵۸؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۲۳۹؛ ریحانه الادب، ج ۶، ص ۲۷۳؛ فهرست کتابخانه مجلس، ج ۳۸، ص ۵۷؛ فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۷۲۹؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۰۶۲؛ تاریخ فرهنگ و هنر جوشقان قالی، ص ۱۸۷؛ اکسیر التواریخ، صص ۵۷۰-۵۷۲.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۵۲۴.

محمد حسن مستوفی اصفهانی

محمد حسن بن میرزا محمد مستوفی اصفهانی [از ادباء خوشنویسان و مستوفیان قرن سیزدهم هجری] در سوم ربیع الاول ۱۲۹۳ق. کتابت نسخه ای از کتاب «ذخرالعالمین» در «شرح دعای صنمی قریش» تألیف محمد مهدی بن علی اصغر قزوینی را به خط نستعلیق نوشته است. این نسخه به شماره ۳۳۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

حسن صدر

حسن صدر فرزند میرزا محمود صدرالمحدثین بن ملا عبدالله خوانساری، نویسنده و سیاستمدار معاصر.

در سال ۱۲۸۶ش در اصفهان به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در اصفهان طی کرد. سپس در حوزه علمیه اصفهان نزد شیخ محمد رضا نجفی، شیخ محمود مفید، سید صدرالدین کوپائی و دیگران به تحصیل پرداخت و در سلک و عاظم و خطباء درآمد و به روضه خوانی و وعظ در مجالس دینی مشغول شد. پس از آن به راهنمایی برادرش میرزا عبدالحسین صدرالواعظین به تهران رفته و در رشته حقوق تحصیل کرد و لیسانس گرفت. در دوره هفدهم مجلس شورای ملی به خواهش مرحوم سید ابوالقاسم کاشانی نامزد مجلس شد. بعد از شهریور ۱۳۲۰ش موفق به اخذ پروانه و کالت و همچنین امتیاز روزنامه «قیام ایران» گردید.

او به علت فعالیت های سیاسی در سال ۱۳۲۷ش به بعد به مدت ۵ ماه زندانی شد و پس از آزادی انتشار «قیام ایران» را از سر گرفت.

حسن صدر در مرداد ماه ۱۳۶۴ش وفات یافت.

این کتابها از اوست:

۱. «حقوق زن در اسلام و اروپا» که چندین بار به چاپ رسیده است. ۲. «مرد نامتناهی علی بن ابیطالب علیه السلام» که به چاپ رسیده است. ۳. «الجزایر و مردان مجاهد» ۴. «دفاع دکتر مصدق از نفت در زندان زرهی» ۵. «ویتنام جدید» (۱).

میرزا محمدحسن معلم

میرزا محمدحسن معلم ملقب به «معین الاسلام» فرزند میرزا محمود بن محمدحسن. از نوادگان آقا محمدهادی مترجم ابن ملاً محمد صالح مازندرانی.

در سال ۱۲۷۲ش در اصفهان متولد شد و در این شهر تحصیل کرد. او از اطرافیان آقا کمال الدین شریعتمدار بود و امور ملکی او را اداره می کرد. پس از فوت شریعتمدار جزو ملازمین حاج شیخ مهدی نجفی قرار گرفته و به نظارت و اداره موقوفاتی که در تولیت مرحوم نجفی بود پرداخت.

او عمر خود را صرف حل مشکلات مردم و توجه به محرومان نمود. به مستحبات پایبند بود و اغلب به عبادت و تهجد و شب زنده داری می پرداخت. وی سرانجام در سن ۹۰ سالگی در جمعه ۲۱ آذر ۱۳۵۹ش وفات یافته و در صحن تکیه سیدالعراقین در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ فوتش را مرحوم عبدالکریم بصیری از شعرای معاصر گوید:

یکی برفت و «بصیر» نوشت تاریخ او

«رفته بدارالسلام معین الاسلام ما» (۲)

دکتر سید حسن میردامادی

دکتر سید حسن میردامادی فرزند حاج میرزا محمود از پزشکان دانشمند معاصر.

[وی تحصیلات خود را در تهران، آلمان و آمریکا به پایان رسانیده و سپس به تدریس در دانشکده پزشکی تهران مشغول شده است. در رشته میکروب شناسی از

۱- علوم و عقاید، صص ۸۲ و ۸۳؛ نادره کاران، ص ۵۸۰.

۲- شرح مجموعه گل، صص ۳۹۳-۳۹۱.

اساتید کم نظیر به شمار می رفته و مطالعات و تحقیقات فراوانی در این رشته داشته است. او به زبان های آلمانی، فرانسه، انگلیسی و ترکی تسلط کامل داشت و ادبیات فارسی را نیز خوب می دانست. وی مقالات فراوانی نوشته و در مجلات داخلی، خارجی به چاپ رسانده است. همچنین کتابی به چهار زبان فرانسه، انگلیسی، فارسی و ترکی جمع آوری کرده که در آن تمام واژه های طبّی را آورده است.

او دانشمندی پرکار، متدّین و دارای ملکات فاضله بوده و سرانجام در سال ۱۳۶۸ش در تهران وفات یافته و در قبرستان بهشت زهرا مدفون شد. (۱)

کتب زیر از اوست:

۱. «میکروب شناسی» (۲ جلد) ۲. «سرم سازی و میکروب شناسی» ۳. «ایمنی شناسی» ۴. «تشخیص سیفلیس» ۵. «رهبر پزشکان»
۶. «تفسیر امتحانات آزمایشگاه» ۷. «سخنرانی های پرفسور ابرلین»

حسن چالشری چهارمحالی

حسن بن مرادعلی چالشری چهارمحالی [خوشنویس ادیب، ساکن اصفهان] در ذیقعده ۱۳۱۶ق نسخه ای از «تاریخ ناپلئون» ترجمه میرزا محمد رضای تبریزی را در چهار مجلد با «وصیت نامه ناپلئون» به خط نستعلیق نوشته است. نسخه به شماره ۵۱۵۷ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

همچنین او در سال ۱۳۰۸ق نسخه ای از «ظفرنامه تیموری» را به خط شکسته نستعلیق به دستور خدارحم خان ریاحی چالشری نوشته است. نسخه به شماره ۳۳۰۳ در کتابخانه مجلس شورای ملی ایران موجود است. (۳)

۱- لطائف غیبیه: مقدمه ۷ ص بیست و شش؛ خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۳۲۸ و ۳۲۹.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۵، ص ۴۱۲۹.

۳- فهرست مجلس، ج ۱۰، بخش دوم، ص ۷۸۶.

سید حسن استرآبادی

سید حسن بن سید مرتضی حسینی استرآبادی، عالم فاضل و مورخ ادیب، از دانشمندان اوایل قرن دوازدهم هجری.

وی در اصفهان ساکن بوده و در زمان شاه سلطان حسین صفوی کتاب «تاریخ سلطانی» را در سه قسمت تألیف نموده است:

اول- از تاریخ سلاطین قبل از اسلام دوّم- احوالات حضرت رسول و ائمه اطهار علیهم السلام (و در آنجا مطالب فراوانی درباره امامزادگان اصفهان از تذکره شیخ نورالدین حبیب الله نسابه عاملی نقل می کند) سوّم- در تاریخ سلاطین صفویّه. از این کتاب نسخه های متعدد در کتابخانه های داخل و خارج از کشور از جمله کتابخانه مرحوم آقا سید ابوالحسن واعظ کرونّی، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، و کتابخانه کمبریج در انگلستان موجود است. [بخش سوم تاریخ سلطانی، به اهتمام دکتر احسان اشراقی در سال ۱۳۶۶ش با نام «از شیخ صفی تا شاه صفی» به چاپ رسیده است. (۱)]

میر سید حسن چهارسوقی

حاج میر سید حسن بن میرزا مسیح بن میرزا محمّدباقر چهارسوقی (صاحب روضات) عالم کامل و فقیه جلیل، از رؤسای علمای اصفهان، ملجاء و پناه مردم، عالم فاضل محقق. مقبول القول و نزد عموم طبقات از عوام و خواص مورد توجه و احترام بوده است.

در ۳ رجب سال ۱۲۹۴ق متولّد شده و در خدمت ملّا حسین نائینی، ملّا حسینعلی صرفی، آقا سید ابوالحسن مدیسه ای اصفهانی، میرزا یحیی بیدآبادی، میرزا عطاءالله چهارسوقی، حاج میرزا بدیع درب امامی، سید مهدی درچه ای، میرزا هدایت الله چهارسوقی، سید حسن مشکان طبسی، سید ابوالقاسم دهکردی، آقا سید محمّدباقر

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۹۲ و ۱۹۳؛ فهرست مرعشی، ج ۹، ص ۳۷؛ از شیخ صفی تا شاه صفی، (مقدمه)، صص ۷-۱۱.

درچه ای، ملّا عبدالکریم گزی، آقا سید محمود کلیشادی، آخوند کاشی، شیخ محمّدعلی ثقهالاسلام، شیخ محمّدتقی آقانجفی، میر محمّدتقی مدرس (محلّه نوئی) و میرزا محمّدهاشم چهارسوقی تحصیل نمود و به درجه اجتهاد نائل گردید.

او سرانجام در صبح پنج شنبه ۱۳ جمادی الاولی سال ۱۳۷۷ق در اصفهان وفات یافته، جنازه به نجف حمل گردیده، در جوار عمّ بزرگوار خود در وادی السلام مدفون گردید.

عده ای کثیر از دانشمندان در مرثیه و ماده تاریخ وفاتش اشعاری سرودند که از آن جمله است ماده تاریخی که مرحوم آقا حسن رئیس زاده واعظ گفته است:

منور مشعلی خاموش شد از علم و دانش

که ماندش نیاید در جهان از هیچ مشکاتی

ز سال فوت پرسید از «رئسی» باصفا گفتا

ز جنّت مجتبی سر کرد بیرون گفت روضاتی

۱۳۷۷-۱۴۱۷-۴۰

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «تقریرات اصولی استاد علمامه خود مرحوم درچه ای، در اصل براثت و احتیاط» ۲. «تقریرات اصولی استاد نامبرده در مبحث ظن» ۳. «جامع الدرر»، دو مجلد در متفرقات عربی و فارسی منظوم و منشور ۴. جزوات متعدده در مواعظ منبری و غیره. (۱)

حسن صائب اصفهانی

حسن صائب بن حاج سید مصطفی، از شعرای معاصر در سال ۱۳۱۱ه.ش در اصفهان متولّد شده و در این شهر در مدارس جدید به تحصیل پرداخته و در جوانی روزنامه بامداد را انتشار داده است. طبع شعر نیز داشته و «صائب» تخلص می نماید.

۱- زندگانی حضرت آیت الله چهارسوقی، صص ۷۳-۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۴۶ و ۳۴۷.

ز دوستان وفادار مگسلان پیوند

که زیر سایه الطافشان بقا بینی

صفای خاطر از آن بی وفا چه می جوئی

که قلب تیره او را پر از ریا بینی (۱)

حکیم حسن شفایی اصفهانی

حکیم شرف الدین حسن بن حکیم ملای اصفهانی، شاعر ادیب و طبیب حکیم، تولدش بنا بر قول تقی الدین اوحدی در سال ۹۶۶ بوده و در خدمت پدر که از شاگردان میر غیاث الدین منصور شیرازی بوده و برادرش حکیم نصیرا و جمعی دیگر از علماء و ادباء و اطباء تحصیل نمود. در مسجد جامع اصفهان طبابت می نموده و نزد عموم طبقات معزز و محترم می زیسته است. به طوری که نقل می کنند وقتی در محله نیم آورد به شاه عباس کبیر صفوی برخورد می کند پادشاه قصد فرود آمدن از مرکب خود را جهت او می کند حکیم با خواهش و تمنا مانع می شود. ولی تمام بزرگان که در رکاب شاه بوده اند، به احترام او پیاده می شوند، شفایی در اوایل عمر هجو بسیار می گفته [از جمله خواجه محمدرضا فکری اصفهانی، فغفور لاهیجی و علیشاه ذوقی اردستانی را هجو نموده] لکن در اواخر عمر توبه نموده است.

کتب زیر از اوست:

۱. خمسه شامل: دیده بیدار - به نام شاه عباس کبیر، نمکدان حقیقت بر وزن حدیقه سنائی، مجمع البحرین در برابر تحفه العراقین، شکرالمزاحین، مهر و محبت ۲. دیوان اشعار، مطبوع ۳. کتابی در ادویه مرکبه ۴. ساقی نامه

در الذریعه به نقل از ریاض العلماء درباره او فرماید: شفایی درباره خودش گفته

است: طبابت من تبخر و استادی مرا در سایر علوم پوشانید و شعرم طبابتم را پوشانید و کثرت هجایم شاعریم را مخفی داشت.

وفاتش در سال ۱۰۳۷ق روی داده است. ملّا عرشی درباره تاریخ وفاتش گوید:

«بشاه دین شفایی داد جان را».

قبرش در قبرستان شاه میرزا حمزه قرار داشته که اکنون دانشسرای کشاورزی [هنرستان سروش فعلی] است.

نگارنده [مرحوم استاد مهدوی] سنگ لوحش را هنگامی دید که [آن را] یک طرف انداخته بودند و به تدریج اراضی مجاور آن را برای زراعت مهیا می ساختند.

[فخرالزمانی مؤلف تذکره میخانه که معاصر حکیم شفایی است می نویسد بقایای جسد حکیم شفایی را به عتبات عالیات انتقال داده و در نجف اشرف به خاک سپرده اند.]

برخی او را با حکیم شفایی مظفرین محمّد حسین کاشانی مؤلف کتاب قرابا دین اشتباه گرفته و آن دو نفر را یکی دانسته اند.

از اشعار اوست:

هر شب به کوی یار صبا می برد مرا

ماهر دو عاشقیم چرا می برد مرا

بر دوش خود گرفته و چون برق می دود

در حیرتم که آه کجا می برد مرا (۱)

۱- ریحانه الادب، ج ۳، صص ۲۲۸-۲۲۶؛ خلاصه الاشعار، (بخش اصفهان)، صص ۳۲۷-۳۲۴؛ تذکره هفت اقلیم، ج ۲، صص ۴۲۹ و ۴۳۰؛ ریاض العلماء، ج ۱، صص ۱۶۳-۱۶۱؛ تاریخ ادبیات در ایران، ج ۵، صص ۱۰۸۲-۱۰۷۵؛ فرهنگ معین، ج ۶، صص ۹۰۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۱۸ و ۵۱۹؛ تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۳۱۲-۳۱۰؛ تذکره میخانه، صص ۵۳۴-۵۲۳؛ مجمع الفصحاء، ج ۴، صص ۴۰ و ۴۱؛ سرو آزاد، صص ۴۷ و ۴۸؛ لغت نامه دهخدا، ذیل شفایی اصفهانی، صص ۴۲۶؛ تذکره ریاض العارفین، صص ۳۵۷؛ دیوان حکیم شفایی: مقدمه؛ آتشکده آذر، بخش سوم از نیمه نخست، صص ۹۵۰ و ۹۵۱؛ تذکره غنی، صص ۷۴؛ تذکره حسینی، صص ۱۷۸؛ تاریخ عالم آرای عباسی، (چاپ ۱۳۷۷ش)، صص ۱۸۰۶-۱۸۰۴؛ الذریعه، ج ۹، صص ۵۳۰، ج ۱۹، صص ۳۱۴ و ۳۲۷؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۲۱۵ و ۲۱۶.

حسن بن موسی

حسن بن موسی، از محدّثین اصفهان در قرن سوم هجری است. وی از قَعْنَبی و محمّد بن بکیر حضرمی روایت می کند و فرزندش عبدالرحمن ضرباب از صاحب عنوان حدیث شنیده است. (۱)

حسن اصفهانی

حسن بن مهدی اصفهانی، از محدّثین اصفهان است. محمّد بن حسین بن حمید بن ربیع از او روایت می کند و خود او از عمر بن عبدالرحمان نقل حدیث می نماید. (۲)

حسن اصفهانی

حسن بن مهدی اصفهانی، از محدّثین اصفهان است. وی از محمّد بن حسین بن حمید بن ربیع روایت نموده و عمر بن عبدالرحمان از او نقل حدیث می نماید. (۳)

سید حسن موسوی دهرخی*

سید حسن بن سید مهدی بن سید اسدالله دهرخی، عالم فاضل. در سال ۱۳۴۱ق در اصفهان متولد شده و در مدرسه کاسه گران و مدرسه صدر نزد شیخ محمدعلی معلم حبیب آبادی و شیخ عباسعلی ادیب تحصیل نمود. سپس به قم رفته، مکاسب را نزد آیت الله العظمی مرعشی نجفی و رسائل را نزد شیخ اسدالله صفر نوراللهی نجف آبادی و کفایه را نزد سید محمّد باقر سلطانی بروجردی و میرزامحمّد مجاهدی تبریزی آموخت و مدت کوتاهی نیز در درس خارج آیت الله بروجردی شرکت کرد.

در سال ۱۳۷۶ق به خواهش مردم محله سلطنت آباد تهران، به آنجا رفته و به اقامه

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۵۶.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۵۸.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۵۸.

جماعت و نشر معارف اسلامی پرداخت تا اینکه در پنج شنبه ۲۸ شعبان ۱۴۱۴ق در تهران وفات یافته، جنازه به قم حمل و در قبرستان وادی السلام مدفون شد.

از تألیفات اوست:

۱. کودکان سخنور ۲. تاریخ مختصر انبیاء و ائمه علیهم السلام ۳. چهل حدیث (۱)

میرزا محمدحسن نحوی

حاج میرزا محمدحسن بن حاج سیدمهدی نحوی بن سید محمدحسن مجتهد بن سید محمد تقی مستجاب الدعوه موسوی خواجهی اصفهانی، عالم فاضل فقیه، از دانشمندان قرن چهاردهم هجری در سال ۱۲۸۷ق در اصفهان متولد شده و نزد پدر دانشمند خود و شیخ محمد تقی آقا نجفی، حاج میرزا بدیع درب امامی، آقا سید محمد باقر درچه ای، آخوند ملا محمد کاشانی، میرزا محمد هاشم چهارسوقی و میرزا محمد باقر چهارسوقی (صاحب روضات) به تحصیل پرداخته و به اجتهاد نائل شد. او داماد استادش صاحب روضات بوده و به تدریس فقه و اصول مشغول بوده و عمری را به زهد و قناعت گذرانده است.

سرانجام در جمعه ۱۴ ربیع الثانی ۱۳۶۱ق وفات یافته و در تکیه خانوادگی سادات مهدوی در تخت فولاد مدفون شد.

میرزا محمد علی معلم حبیب آبادی ماده فوت وی را چنین نوشته است:

کم کرد معلم دو و گفت از پی سالش

«سید حسن نحوی عارف ز جهان رفت» (۲)

۱- گنجینه دانشمندان، ج ۴، ص ۵۷۲؛ تربت پاکان قم، ج ۱، صص ۵۶۸ و ۵۶۹.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۰۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۸۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۰۶.

شیخ محمد حسن نجفی زاده

حاج شیخ محمد حسن نجفی زاده فرزند شیخ مهدی نجفی، از علماء و فضلاء معاصر اصفهان. مادرش دختر شیخ محمد تقی آقانجفی است.

[در اصفهان متولد شده و نزد جمعی از علمای این شهر از جمله پدر دانشمند خود و شیخ محمدرضا نجفی، سید محمد مدرس نجف آبادی، شیخ فضل الله اعضادی خوانساری، ملا فرج الله دری و دیگران به تحصیل پرداخت و فاضلی ارجمند و عالمی جامع گردید.]

او سالها در جلفای اصفهان محضر استاد رسمی داشت و به امور اجتماعی مردم آن ناحیه از مسلمان و ارمنی با کمال دقت و دینداری رسیدگی می نمود. همچنین در آموزش و پرورش به عنوان معلم به تدریس در مدارس مشغول بود. او امتیاز روزنامه «اسلام در شرق» را داشت که مدیریت آن را به ناصر دهقانی سپرده بود.

او در اواخر عمر به بیماری مبتلا شده و در منزل منزوی و خانه نشین بود تا اینکه در ذیقعده سال ۱۴۰۷ ق وفات یافته و در قبرستان جدید اصفهان موسوم به «باغ رضوان» مدفون گردید. (۱)

محمد حسن خدائی

محمد حسن خدائی ابن آقا سید محمد مهدی درب امامی، شاعر ادیب در روز ۷ رمضان المبارک ۱۳۰۹ ق در اصفهان متولد شد. از سلسله سادات درب امامی بود. مقدمات علوم ادبیات را در مدارس قدیم آموخته و سپس به کسب و کار مشغول شد. در سال ۱۳۱۰ ش در کارخانه وطن استخدام شده و به کار پرداخت. طبع شعر داشته و در انجمن ادبی شیدا شرکت می نموده «خدائی» تخلص داشت. دیوان اشعارش حدود سه

۱- علوم و عقاید، ص ۱۱۰؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۸۷ و ۸۸؛ مزارات اصفهان، ص ۱۲۲؛ آساور من دهب: مقدمه، صص ۲۸-۲۶.

هزار بیت شعر داشت. (۱)

وی سرانجام در سال ۱۳۳۶ ش وفات یافته و در تکیه جویباره ای ها در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

از اوست:

ترسم که آه و ناله من پرده در شود

هر خاص و عام از غم من باخبر شود

گویند سیل اشک بشوید ز دل ملال

اما نه آن که دل همه خون جگر شود

محمد حسن اصفهانی

محمد حسن بن حاج میرزا محمد مهدی قاری اصفهانی، از فضلاء و خطاطان اصفهان در قرن سیزدهم هجری است. خط نسخ را زیبا می نوشته و در محله مسجد حکیم اصفهان ساکن بوده است. وی نسخه ای از کتاب «تحفه حکیم مؤمن» را به خط خوش خود کتابت کرده که در مدرسه عالی سپهسالار موجود است. (۳)

حسن بن مهران

حسن بن مهران، از محدثین اصفهان در قرن سوم هجری است. از اسحاق بن راهویه و ابن ماسرجس روایت می کند. در سال ۳۹۲ ق وفات یافته است. (۴)

حسن اصفهانی

حسن بن مهران اصفهانی، از محدثین شیعه است. [وی در سلسله راویان احادیث نقل شده از طرف شیخ صدوق واقع شده ولی مشایخ و راویان از او بر ما مجهول است. (۵)]

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۲۱.

۲- یادداشت های آقای حمید خلیلیان.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۱۹ و ۵۲۰.

۴- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۶۹.

۵- مستدرک سفینة البحار، ج ۲، ص ۳۸۱.

حسن برزانی*

حسن بن ناصر برزانی از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری، در سال ۱۲۵۳ق جلد یکم کتاب «الکواکب الضیائیه» در شرح زبده الاصول شیخ بهائی، تألیف سید یوسف خراسانی اصفهانی را به خط نسخ نوشته و کتاب به شماره ۱۲۸۶ در کتابخانه مدرسه فیضیه قم موجود است. (۱) نسخه دیگری از «الکواکب الضیائیه» (جلد دوم) که توسط حسن برزانی در جمعه ۲۲ ذیقعد ۱۲۵۴ق کتابت شده، به شماره ۵۴ در کتابخانه مدرسه معمارباشی تهران موجود است. (۲)

میرزا حسن آتش

میرزا حسن آتش بن حاج میرزا آقا بن میرزا محمّد طاهر بروجنی، از شعرای نیمه نخست قرن چهاردهم هجری، در سال ۱۲۸۶ق متولد شد و پس از تحصیلات مقدماتی، در جوانی به شغل «زنجیره باقی»، «گلدوزی دستی» و «یراق دوزی» پرداخت اما در اواخر عمر به داد و ستد و معاملات نقدی روی آورد.

در شعر پیرو سبک کلیم و صائب بود و در انجمن های ادبی اصفهان شرکت می کرد و در آنجا بود که از محضر شاعرانی چون محمدحسین عنقا، عمان سامانی، میرزا حسینعلی آشفته، و میرزا محمدعلی مسکین کسب فیض کرد. ابتدا «بینوا» تخلص می کرد و بعداً آن را به «آتش» تغییر داد. آتش در جمعه ۲۱ رجب ۱۳۴۹ق در اصفهان وفات یافته و در تکیه جوباره ای ها (فاضل سراب) در تخت فولاد مدفون گردید.

ماده تاریخ وفاتش را حسام الدین دولت آبادی چنین سروده است:

طبع «حسام» از پی تاریخ گفت:

«آتش ما سرد شدی زود بود»

دیوان اشعار او با مقدمه استاد همائی در سال ۱۳۲۱ش و بار دیگر در سال ۱۳۳۶ش به چاپ رسید.

۱- فهرست فیضیه، ج ۱، ص ۲۲۴.

۲- فهرست معمارباشی، ص ۵۸.

این بیت از اوست:

به جرم آن شدم «آتش» ز گریه خانه خراب

که دیده ام خبر از آب زیر گاه نداشت (۱)

شیخ حسن صافی*

حاج شیخ حسن صافی اصفهانی فرزند نصرالله، عالم ربانی و فقیه صمدانی، در سال ۱۲۹۸ ش در اصفهان متولد شده و تحصیلات ابتدائی را در مدرسه قدسیه آغاز کرد و آن را تا حدود سوم دبیرستان ادامه داد. آنگاه به تشویق شیخ احمد حججی نجف آبادی به تحصیل در حوزه علمیه اصفهان پرداخت. وی پس از تحصیل علوم مقدماتی به قم رفته و در درس آیت الله شهاب الدین مرعشی نجفی و شیخ عبدالرزاق قائنی و دیگر اساتید از جمله امام خمینی حاضر شد.

وی در ۲۴ سالگی به نجف اشرف عزیمت نموده و در مدت ۲۸ سال مجاورت آستان مطهر حضرت علی علیه السلام نزد آیات عظام سید ابوالقاسم خوئی، سید محسن حکیم، سید عبدالهادی شیرازی و هم چنین نزد شیخ عبدالحسین رشتی و شیخ محمدعلی کاظمینی به کسب فیض پرداخته و به اجتهاد نائل آمد. علوم عقلی را نزد آقا صدرا بادکوبه ای فرا گرفت و نزد عالم ربانی و عارف کامل سید جمال الدین گلپایگانی به تهذیب نفس پرداخت.

او بیشترین بهره را از درس مرحوم خوئی برده و تقریرات دوره دوم اصول و دوره سوم مباحث الفاظ به نگارش درآورد. مرحوم صافی در نجف اشرف به تدریس «شرح

- ۱- تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۲۰؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۲-۳۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۰۲؛ گلزار جاویدان، ج ۱، صص ۵ و ۶؛ سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۱، صص ۲۳ و ۲۴؛ دیوان طرب، ص ۲۴۴؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، صص ۵۷۸ و ۵۷۹؛ زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱، صص ۲۱ و ۲۲؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۶۵؛ مکارم الآثار، ج ۸، صص ۲۷۸۷ و ۲۷۸۸.

لمعه»، «رسائل»، «مکاسب»، «کفایه» و خارج اصول پرداخت. در سال ۱۳۵۰ش به درخواست اهالی اصفهان و دستور امام خمینی و مرحوم خوئی به اصفهان مراجعت نموده و به اقامه نماز جماعت در مسجد جامع و تدریس در مدرسه صدر بازار مشغول شد. در جریان مبارزات مردم علیه رژیم پهلوی، همراه و همگام انقلابیون بود در صدور اعلامیه و انجام راهپیمائی شرکت داشت. وی علاوه بر تدریس دروس حوزوی مدتی نیز به تدریس اقتصاد اسلامی مشغول بود. پس از وفات مرحوم خادمی و بیماری مرحوم صادقی، ریاست حوزه علمیه اصفهان را بر عهده گرفت و در این کار به حل مشکلات طلاب و بهبود وضع مدارس حوزه اهتمام داشت.

او علاوه بر تدریس دروس رایج، به تربیت و پرورش طلاب و آموزش اخلاق اسلامی نیز توجه خاص داشت. خود نیز عابد و زاهد و اهل تهجد و مراقبت بر مستحبات و نوافل بود.

او پس از مدتی بیماری در سن ۷۶ سالگی در صبح جمعه سوم جمادی الاولی ۱۴۱۶ق، وفات یافته و پس از تشییع باشکوه مردم و علماء اصفهان، در بقعه علامه مجلسی مدفون شد.

از آثار خیریه او تأسیس مدرسه علمیه و مرکز تحقیقات اسلامی صاحب الامر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در قم و دارالشفا فاطمیه در اصفهان را می توان نام برد.

از آثار علمی او کتاب «الهدایه فی الاصول» در ۴ جلد که تقریرات درس مرحوم خوئی است و کتاب «شوق وصال» در ۲ جلد در مباحث اخلاقی به چاپ رسیده است. (۱)

۱- یادنامه آیت الله حاج شیخ حسن صافی اصفهانی؛ وفيات علمای معاصر اصفهان: خطی؛ هفته نامه نوید اصفهان، شماره ۳۷۱، دوازدهم مهر ۱۳۷۴، ص ۵؛ روزنامه جمهوری اسلامی، دوشنبه ۲۲ فروردین ۱۳۷۳.

میرزا محمد حسن منشی اصفهانی*

میرزا محمد حسن منشی ابن میرزا محمد نصیر حسینی مرعشی ابن سید محمد جعفر صافی، شاعر و ادیب، منشی و خوشنویس قرن سیزدهم هجری.

وی از منشیان عهد فتحعلی شاه قاجار بود و در زمان سلطان محمد میرزا (سیف الدوله قاجار) در دارالانشاء به فعالیت مشغول بود. در زمان محمد شاه به منصب وقایع نگاری برگزیده شد. علاوه بر احاطه بر فنون ادب و انشاء، خط شکسته را نیز خوش می نوشت و غزل و قصیده را با مهارت می سرود.

این دو بیت از قصیده ای که در مدح منوچهر گرجی (معمدالدوله) حاکم اصفهان سروده نقل می شود:

یا رب آن گیسوی مشکین نرسد هیچ گزندش

که هزاران دل عشاق اسیر است به بندش

هیچ دل نیست که آشفته نگردیده از آن مو

هیچ صیدی نبود خسته ز آسیب کمندش(۱)

وی در سال ۱۲۳۲ق نسخه ای از کتاب «کلیات سعدی» را به خط نستعلیق در اصفهان نوشته است. کتاب در کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد موجود است.(۲)

شیخ حسن بنای اصفهانی

شیخ حسن بن نظام الدین بنای اصفهانی، بنای چیره دست و هنرمند قرن نهم هجری است.

وی در سال ۸۴۹ق خانقاه یا «بیت السعادة و السیاده» (منزل سید حسن حسینی معروف به سید واقف) را در روستای افوشته نطنز بنا کرده است.(۳)

۱- تذکره مدایح معتمدیه، نسخه خطی.

۲- فهرست گوهرشاد، ص ۱۶۶.

۳- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۸۸۷؛ میراث فرهنگی نطنز، ص ۵۷.

سید حسن علوی

سید ابوالعزّ حسن بن هادی بن حسن علوی اصفهانی، از محدّثین اصفهان است.

وی در سال ۴۵۰ق متولّد شده و از ابومسلم محمّد بن علی بن مه‌ریز اصفهانی و ام الحسن عایشه بنت حسن بن ابراهیم ورکانی و دیگران حدیث شنیده است. سرانجام در حدود سال ۴۵۰ق در ماه رمضان وفات یافت.

ابوسعّد سمعانی درباره تندخوئی او داستان نقل کرده است و از او حدیث شنیده است. (۱)

محمّد حسن بروجنی

محمّد حسن [بن کربلانی هاشم] بروجنی [از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری است. از آثار او:

۱. در سال ۱۲۵۵ق نسخه ای از «منهج الاصول» تألیف حاج محمّد ابراهیم کلباسی، را به خط نسخ کتابت نموده است. این نسخه به شماره ۵۴۰ع در کتابخانه ملی ایران موجود است. (۲)

۲. در سال ۱۲۵۷ق «اسانید من لا یحضره الفقیه» را نوشته و در حاشیه آن حالات رجال آن را مختصراً به خط شکسته نستعلیق نوشته است، [که] ضمن کتاب شماره ۴۱۸ «من لا یحضره» در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار در تهران موجود است. (۳)

دکتر محمّد حسن سه چهاری

دکتر محمّد حسن سه چهاری بن آقا ملا هاشم بن محمّد ابراهیم بن محمّد حسن بن محمّد ابراهیم اصفهانی، عالم فاضل ادیب نویسنده، از فضلاء و نویسندگان معاصر اصفهان.

۱- التحییر، ج ۱، ص ۲۱۹.

۲- فهرست کتابخانه ملی، ج ۸، ص ۳۶.

۳- فهرست سپهسالار، ج ۱، ص ۳۳۰.

در سال ۱۲۹۵ش در اصفهان متولد گردید و در این شهر نزد آقا شیخ محمد رضا نجفی و آقا سید محمد نجف آبادی و سید مهدی درچه ای به کسب فیض پرداخت. سپس به قم مهاجرت نموده و نزد آیات عظام سید محمد تقی خوانساری، سید محمد حجت کوه کمری و امام خمینی تلمذ نموده و در نجف به درس آقا ضیاءالدین عراقی حاضر شده و از اغلب اساتید خود اجازه روایت و اجتهاد دریافت نمود.

او در اصفهان به تدریس در دبیرستانها مشغول شد. سپس به دانشگاه اصفهان منتقل شده و به تدریس پرداخت. او پس از بازنشستگی به تألیف و تصنیف و اداره دفتر ازدواج و طلاق مشغول شد. وی تحصیلات دانشگاهی را در دانشگاه تهران در رشته الهیات انجام داده و به درجه دکترا نائل آمد.

[دکتر سه چهارم در روز ۱۵ خرداد ۱۳۸۱ش وفات یافته و در گورستان جدید باغ رضوان اصفهان مدفون شد.]

کتابهای زیر از تألیفات اوست:

۱. «اسلام سازنده نه اسلام ساخته شده» مطبوع ۲. «اصول دین محمدی صلی الله علیه وآله» ۳. «استصحاب» ۴. «اسلام و ادیان باطله» مطبوع ۵. «اصول و فروع دین» مطبوع ۶. «پرسش یک ماتریالیست سوسیالیست و پاسخ آن» مطبوع ۷. «تاریخ انبیاء» ۸. «تاریخ خاتم الانبیاء صلی الله علیه وآله» ۹. «تاریخ ادیان هند» ۱۰. «پرسش یک طبیعی و پاسخ آن» مطبوع ۱۱. «تاریخ و فرهنگ ادبیات عرب» ۱۲. «توحید و نبوت» مطبوع ۱۳. «تعلیمات دینی» مطبوع ۱۴. «حاشیه بر متاجر شیخ مرتضی انصاری» ۱۵. «خدای آفریننده نه خدای آفریده شده» مطبوع ۱۶. «فروع دین محمدی و اسرار آن» مطبوع ۱۷. «صرف و نحو» ۱۸. «کشکول حسنی» ۱۹. «کیف کان الامام الثانی الحسن علیه السلام مطلقاً» ۲۰. «مقایسه و ارتباط ادبیات ایران و عرب» (۱)

سید حسن موسوی اصفهانی

سید حسن بن سید هاشم بن سید میرزا بن سید محمد موسوی اصفهانی، عالم فاضل متقی، در حدود سال ۱۲۰۰ ه.ق متولد شد و در اصفهان در خدمت جمعی از بزرگان از آن جمله سید حجه‌الاسلام شفتی و حاج محمد ابراهیم کلباسی و شاید حاج ملا علی نوری تلمذ نمود.

وی در ضمن تحصیل به شغل زنجیره بافی نیز اشتغال داشت. از امتیازات او عمامه سبز بود که تا این اواخر در بین اعقابش متداول بود. سرانجام در حدود سال ۱۲۷۰ یا اندکی بیشتر در اصفهان وفات یافت و در قبرستان آب بخشان مدفون گردید. (۱)

حسن رهرو اصفهانی*

حسن شیرانی متخلص به «رهرو» بن هاشم، شاعر ادیب در سال ۱۳۲۱ش در اصفهان متولد شد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در زادگاه خود به پایان رساند و به استخدام اداره ثبت اسناد و املاک اصفهان درآمد. وی از نوجوانی به سرودن شعر پرداخت و در بعضی از انجمن‌های ادبی اصفهان شرکت کرد. علاوه بر سرودن انواع شعر (غزل، مثنوی، رباعی و دوبیتی) به زبان لری نیز شعر سروده است.

از اوست:

چشم ما از انتظارش گرچه شد بر در سپید

خانه دل را کند آن مهر روشنگر سپید

از صفا گردد دل تاریک روشن چون سحر

می کنند آینه را از گرد خاکستر سپید (۲)

۱- بیان المفاخر، ج ۱، ص ۳۰۴.

۲- سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۳، ص ۱۶۱۳؛ تذکره شعرای استان اصفهان، (ویرایش دوم)، ص ۳۱۷.

میرزا محمد حسن شهیدی مشهدی*

میرزا محمد حسن شهیدی مشهدی ابن سید هدایت الله بن سید محمد مهدی شهید اصفهانی خراسانی، عالم فاضل. سالها در اصفهان سکونت داشته و نزد حاج سید محمد باقر حججهالاسلام شفتی و دیگران به تحصیل علوم دینی مشغول بوده است. وی کتاب «قرائه المأموم خلف الامام» را تألیف نموده که در کتابخانه ملک تهران وجود دارد. (۱) همچنین کتاب «نجاه المتقین» را در محرم ۱۲۵۴ق در اصول و فروع دین تألیف نموده است. (۲)

شیخ محمد حسن رحیمیان*

شیخ محمد حسن رحیمیان فرزند شیخ یدالله، عالم فاضل معاصر. در ۶ رمضان ۱۳۶۷ق (مطابق ۲۲ تیر ۱۳۲۷ش) در روستای «دستگرد» اصفهان متولد شد. در حوزه علمیه و قم تحصیل نمود و سپس به نجف اشرف مشرف شده و از درس آیات عظام امام خمینی، سید ابوالقاسم خوئی و سید محمد باقر صدر بهره مند شد.

او پس از پیروزی انقلاب اسلامی به عضویت دفتر رهبر انقلاب امام خمینی در آمده و مسئول امور مالی و وجوه شرعی شد. مدتی بعد به عنوان قائم مقام بنیاد شهید منصوب شد و از سال ۱۳۷۱ش رئیس بنیاد شهید انقلاب اسلامی شد. او سالهاست که مدیریت مجله «پاسدار اسلام» را برعهده دارد و از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۷۲ش در دانشکده الهیات دانشگاه تهران تدریس نموده است.

آقای رحیمیان در خوشنویسی نیز مهارت به سزایی دارد و خصوصاً خط ثلث را خوش می نویسد. کتبه های ایوان اصلی مرقد مطهر حضرت سیدالشهداء علیه السلام و کتبه های صحن حرم حضرت ابوالفضل علیه السلام و کتبه کمر بند داخل حرم مطهر حضرت زینب (سلام الله علیها) از آثار ارزنده و نمونه خط زیبای اوست.

۱- فهرست ملک، ج ۱، ص ۴۱۴.

۲- نسخه های خطی، ج ۲، ص ۱۳۲.

کتاب های زیر از تألیفات او به چاپ رسیده است:

۱. «تعالیم قرآن» ۲. «در سایه آفتاب» ۳. «اخلاق و تربیت اسلامی» ۴. «آیین تزکیه» ۵. «در حریم لاله ها» ۶. «حدیث رویش»

این کتاب ها نیز هنوز به چاپ نرسیده است:

۷. «اسلام مکتب انسان سازی» ۸. «آسیب شناسی اخلاق در مدیریت» ۹. «آثار تربیتی نماز و زکات و امر به معروف و نهی از منکر» (۱)

حسن اصفهانی

حافظ ابوعلی حسن بن یونس اصفهانی، از محدثین اصفهان است. در اصفهان، خراسان، عراق و نیشابور استماع حدیث کرده و در اصفهان مجلس املائی حدیث داشته است.

ابوسعبد سمعانی در شرح حال ابوالنجم طالب بن زید گوید: ابوعلی بن یونس مؤلف «مئه حدیث عن مئه شیخ» است.

ابوالنجم طالب کتاب فوق را از نوه صاحب عنوان یعنی ابوعلی حسن بن عمر بن حسن بن یونس حافظ اصفهانی روایت می کند. (۲)

سید محمد حسن بدری

سید محمد حسن بدری، از خطاطان فاضل اصفهان است. خط نستعلیق را با مهارت می نوشت. وی در غزه ربیع الاول ۱۳۸۳ق به سن متجاوز از ۶۵ سالگی وفات یافت.

[وی یک نسخه از مثنوی «طاقدیس» تألیف: ملا احمد نراقی را به نستعلیق در سال ۱۳۵۳ق کتابت کرده است که در مطبعه گلپهار اصفهان چاپ سنگی شده است.]

۱- حدیث رویش، ص ۱۶-۱۳.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۳۵۶.

میرزا محمد حسن تخت فولادی*

میرزا محمد حسن تخت فولادی، از عرفاء و زهاد عصر قاجاریه، از مریدان هادی علی شاه نعمت‌اللهی و در تخت فولاد ساکن و به عبادت و ریاضت مشغول بود.

او در سال ۱۳۲۹ق وفات یافته، در تکیه مادر شاهزاده در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ وفات او را «منعم» شاعر اصفهانی سروده است:

رفت و «منعم» بسال فوتش گفت

شد شفیع حسن حسین شهید^(۱)

سید حسن ترسای جرقوئی*

سید حسن طباطبائی رامشنی جرقوئی متخلص به «ترسا» شاعر ادیب. از اهالی قریه «رامشن» (رامشه) جرقویه اصفهان بوده و در قرن سیزدهم هجری می زیسته است. وی سفری به هندوستان رفت و پس از بازگشت، به زادگاه خود بازگشت. از آثار او: «دیوان اشعار» و «تاریخ اوچ کلیسا» است که هنوز به طبع نرسیده است.

از اوست:

در وصف عارضت نتوانم که دم زخم

ورد زبان مرا به دهان همچو سوسن است

از عشق رویت ای بت شیرین زبان من

در بیستون سینه مرا تیشه ناخن است^(۲)

میرزا محمد حسن تسلیم اصفهانی

میرزا محمد حسن اصفهانی متخلص به «تسلیم» و ملقب به «صدر الأفاضل» شاعر ادیب. [در برخی کتب نام او را میرزا صادق نوشته اند که اشتباه است. مردی عارف و سالک بوده است. سفری به هند رفته و دست ارادت به غلام علی شاه جلالی همدانی

۱- گلشن اهل سلوک، صص ۱۶۸ و ۱۶۹؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۱۱۹.

۲- گرکویه سرزمینی ناشناخته بر کران کویر، (چ ۲)، صص ۳۱۶ و ۳۱۷.

داده است. رساله «صبح صادق» از تألیفات اوست. دیوان اشعاری هم دارد که بالغ بر پنج هزار بیت است.

از اوست:

صوفی که گوید بر ملا، روی تو دیدم بارها

گر راست می گوید چرا، بانگ انا الحق می زند(۱)

محمد حسن توپچی

محمد حسن توپچی [از صاحب منصبان دستگاه ظلّ السیطان] به دستور ظلّ السیطان اشعار کتاب اسکندرنامه را در سال ۱۳۲۲ق بیرون نویس نموده و نسخه آن، که شکسته نستعلیق و به خط خود اوست. به شماره ۱۱۵۱۵ در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است.(۲)

ملا حسن جوزدانی

ملا حسن جوزدانی، از منبریان و واعظین اصفهان است. وی داماد مرحوم آقا میرزا مهدی چهارسوقی فرزند آقا میرزا محمد باقر صاحب روضات الجنات بوده است.(۳)

ملا حسن حکیم*

ملا حسن حکیم، از حکمای الهی و فلاسفه عالیقدر قرن سیزدهم هجری است. در اصفهان به تحصیل پرداخته و در علوم آن زمان به مهارت دست یافت و به تدریس کتب فلسفی مشغول شد. وی در شعبان ۱۳۰۰ق بر اثر سقوط از بالاخانه منزل خود وفات یافت.

-
- ۱- ریاض العارفین، ص ۴۱۴؛ الذریعه، ج ۹ ص ۱۷۰ و ج ۱۵، ص ۶؛ مکارم الآثار، ج ۵ ص ۱۵۰۸؛ تراجم الرجال، ج ۱، ص ۱۳۹.
 - ۲- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۳۶۵.
 - ۳- خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۱۷۲.

او از علمای منزوی و گوشه نشین بوده و شهرتی در بین عوام و خواص نیافته است. (۱)

سید حسن خراسانی

سید حسن حسینی خراسانی، عالم فاضل، در اصفهان ساکن بوده و نزد حاج محمد ابراهیم کلباسی به تحصیل مشغول بوده است.

او در ماه رمضان المبارک سال ۱۲۵۳ ه. ق به همراه فرزند مؤلف شیخ محمد جعفر کلباسی، نسخه ای از کتاب «منهاج الهدایه» استادش حاج محمد ابراهیم کلباسی را مقابله نموده و بر آن تعلیقاتی نوشته که حاکی از فضل و تبخر او در فقه است. (۲)

حسن خواجه شیرانی*

استاد حسن خواجه شیرانی، هنرمند قلمزن معاصر، در سال ۱۳۰۶ ش در اصفهان متولد شد. در کودکی پدر و مادر را از دست داد و به ناچار ابتدا به بافندگی (کیش بافی) پرداخت و سپس به قلمزنی مشغول شد. در ۲۵ سالگی برای خود کارگاه مستقل ایجاد کرد و به همراه استادش «صنایع پسند» برای قلمزنی درها و ضریح مرقد مطهر ائمه سامرا، کاظمین، کربلا و نجف به عتبات عالیات رفت و پس از چندین بار سفر به عتبات و اقامت چندین ماه در هر سفر، عاقبت به دعوت استاد دهنویی سرپرست کارگاه قلمزنی اداره فرهنگ و هنر به تهران آمد و در اداره فرهنگ و هنر استخدام شد. از سال ۱۳۵۷ پس از بازنشسته شدن استاد دهنویی، به جای او رئیس کارگاه قلمزنی شد و تا سال ۱۳۸۱ ش در این سمت باقی بود. در خردادماه ۱۳۸۵ فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران از او و عده ای از هنرمندان هنرهای سنتی در مراسمی تجلیل کرد. استاد خواجه شیرانی، در دوشنبه ۱۱ دی ۱۳۸۵ ش بر اثر سکنه مغزی در گذشت و در قطعه هنرمندان

۱- تاریخ اجتماعی اصفهان در عصر ظلّ السلطان، ص ۲۸۰.

۲- تراجم الرجال، ج ۱، ص ۱۴۱.

بهشت زهرای تهران به خاک سپرده شد. (۱)

شیخ محمد حسن داورپناه

شیخ محمد حسن داورپناه، عالم کامل و فقیه جلیل. در حدود سال ۱۳۰۰ق در خوانسار متولد گردیده و در محل تولد خود و اصفهان نزد آخوند ملا عبدالکریم گزی، آقا سید محمد باقر درچه ای، آخوند ملا محمد کاشانی و دیگران به تحصیل پرداخته و سپس به نجف اشرف مهاجرت نموده و خدمت آیات عظام سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و آخوند ملا محمد کاظم خراسانی کسب فیض نموده و مجتهدی مسلم و عالمی کامل گردیده و به اصفهان مراجعت نمود.

وی سالها در مدرسه در کوشک «فرائد»، «متاجر» و «کفایه» تدریس می نمود و دهها تن از افاضل این شهر از محضر درس او کسب فیض نموده اند. وی در فقه و اصول و ادبیات در حدود سطوح و خارج تدریس می فرمود و در کشف معضلات علوم ید و بیضا می نمود. آیه الله میرزا ابوالحسن شمس آبادی از جامعیت و فضائل و علوم آن مرحوم ستایش زیاد می نمود.

او از بدو تشکیل مدارس جدید به خدمت فرهنگ وارد شده و بدین جهت مقدمات علمی مشارالیه مجهول ماند و آن طور که باید و شاید از ایشان استفاده نگردید. [وی علاوه بر داشتن محضر شرعی] سالها در ارتش به عنوان قاضی عسکر خدمت می نمود.

سرانجام در ماه رجب ۱۳۸۲ق به سن متجاوز از ۸۰ سال وفات یافته و در تکیه سیدالعراقین در تخت فولاد مدفون گردید و بر سر مزار او بقعه ای کوچک و زیبا بنا شد.

نگارنده مدتی از محضر ایشان در علوم ادبیت استفاده نموده است. (۲)

۱- مجله پیک سنچس، شماره ۲۹۲، شهریور ۱۳۸۱ش؛ روزنامه جوان، ۱۲دی، ۱۳۸۵ و ۱۰ خرداد، ۱۳۸۴ش.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۶۸۳ و ۶۸۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۰۷ و ۱۰۸؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۲۸.

محمد حسن درویش چهارمحالی

محمد حسن درویش چهارمحالی، از شعراء قدیمی و محترم چهارمحال بوده و با عمان و دهقان سامانی معاشر و مأنوس بوده است. در حدود سال ۱۲۶۰ق متولد و در سال ۱۳۲۶ق وفات یافت. از اوست:

ندانم که بت عابد فریب زاهد کیش

ز خون کیست که رنگین نموده پنجه خویش (۱)

شیخ حسن دشتکی

شیخ حسن دشتکی، عالم فاضل ادیب، از شاگردان حاج میرزا بدیع درب امامی، آخوند ملا محمد حسین کرمانی و آقا سید محمد باقر درچه ای بوده، در مدرسه جده ساکن و سطوح فقه و ادبیات تدریس می نمود. وی در سال ۱۳۴۴ق وفات یافته و در کنار جاده قدیم شیراز در تخت فولاد (خارج از تکیه آواده ای) مدفون شد. (۲)

ملا حسن دولت آبادی

حاج ملا حسن دولت آبادی، عالم کامل، از فقهاء قرن چهاردهم هجری. در دولت آباد برخوار متولد شده و در اصفهان نزد آقا سید محمد باقر درچه ای، آخوند ملا حسین فشارکی، میرمحمد صادق خاتون آبادی و میرزا احمد اصفهانی به تحصیل پرداخته و جهت تکمیل به نجف اشرف عزیمت نموده و از محضر درس شیخ فتح الله شریعت اصفهانی، آقا سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و آخوند ملا محمد کاظم خراسانی مستفیض گردید. سپس به اصفهان بازگشته و سالها به تدریس فقه و اصول در مدرسه نیم آورد مشغول شد.

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۹۴ و ۱۹۵.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۲۰۷ و ۲۰۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۲۵.

وی در سال ۱۳۵۰ ق وفات یافته و در امامزاده ابراهیم معروف به «امامزاده نرمی» در قریه «زمان آباد» بُرخوار مدفون شد. (۱)

محمد حسن زرگر اصفهانی

محمد حسن زرگر اصفهانی، شاعر ادیب و سخنور توانا در قرن سیزدهم هجری. در اصفهان ساکن بود و اغلب به عزلسرائی می پرداخت [در مدح منوچهرخان معتمد الدوله حاکم اصفهان قصیده ای سروده است. او در غزلیات خود از غزل های سعدی استقبال کرده است.] او در سال ۱۲۷۰ ق وفات یافت. [نسخه ای از دیوان او به شماره ۸۲۰ در کتابخانه وزیری یزد موجود است که در سال های ۱۲۵۴ تا ۱۲۵۶ ق کتابت شده است.] دیوان زرگر بارها به طبع رسیده است.

از اوست:

سوختم ز آتش می دفتر دانائی را

ساختم پیشه خود مستی و رسوائی را (۲)

محمد حسن زلالی خوانساری*

محمد حسن زلالی خوانساری، معروف به «حکیم زلالی»، از مشاهیر شعرای قرن یازدهم هجری است. او سالها در اصفهان به تحصیل علم و ادب پرداخته است. علوم عقلی و نقلی را از «میرداماد» و فنون شعر و ادب را از «جلال الدین اسیر اصفهانی» آموخته است. در سرودن شعر دستی توانا داشته و انواع شعر چون غزل، رباعی، قصیده و خصوصاً مثنوی را با قدرت می سروده است او به تتبع «نظامی گنجوی» و «امیر خسرو

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۰۷؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲ ص ۳۱۱؛ مزارات اصفهان، ص ۲۶۹؛ جلوه افلاکیان: مخطوط.

۲- تذکره مدایح معتمدیه، نسخه خطی؛ تذکره مجمع الفصحاء، ج ۴، صص ۳۴۲-۳۴۰؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، صص ۷۰۶ و ۷۰۷؛ طرائق الحقائق، ج ۳، ص ۴۰۱؛ فهرست وزیری، ج ۲، ص ۶۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۵۶۳؛ مکارم الآثار، ج ۶، ص ۱۹۷۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۶۱۷؛ تذکره مآثر الباقریه، ص ۱۲۹.

دهلوی «هفت مثنوی سروده و آنها را «سبعه زلالی»، «هفت آشوب»، «هفت سیاره» و «سبعه سیاره» نامیده است که عبارتند از: ۱. «حُسن گلوسوز» ۲. «شعله دیدار» ۳. «میخانه» ۴. «ذره و خورشید» ۵. «آذر و سمندر» ۶. «سلیمان نامه» ۷. «محمود و ایاز» که به طبع رسیده است.

حکیم زلالی در سال ۱۰۳۱ق وفات یافت. برخی سال فوت او را ۱۰۱۶ و یا ۱۰۲۴ق ذکر کرده اند.

از اوست:

الهی بر دلم از عشق زن نیش

که دانم دوست می داری دل ریش

چنان عصیانم از اندازه شد بیش

که نازد رحمت بر وسعت خویش

سر بی عشق را باید بریدن

به دوش این بار نتوان کشیدن(۱)

ملا حسن ریزی

آخوند ملا حسن ریزی لنجانی، عالم فاضل متقی، سالها در اصفهان به تحصیل مشغول بوده و از میرزین شاگردان حاج محمد جعفر آباده ای و ملا حسینعلی تویسرکانی است.

وی در شب عاشورای سال ۱۲۹۹ق وفات یافته و در بقعه تکیه آباده ای در تخت

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۱۳۶-۱۳۱؛ تذکره نتایج الافکار، صص ۳۰۱ و ۳۰۲؛ تذکره شمع انجمن، صص ۳۰۲ و ۳۰۳؛ تذکره غنی، ص ۶۱؛ تذکره هفت آسمان، صص ۱۴۳-۱۴۰؛ تاریخ ادبیات در ایران، ج ۵، (قسمت دوم)، ص ۹۶۶؛ سیری در شعر فارسی، صص ۱۳۳ و ۱۳۴؛ فرهنگ معین، ج ۵، ص ۶۵۲؛ فهرست نسخه های خطی فارسی، ج ۴، ص ۲۶۱۸؛ ریحانه الادب، ج ۲، ص ۳۷۸؛ الذریعه، ج ۹، ص ۴۰۴ و ج ۷، ص ۱۵ و ج ۱۹، ص ۱۰۶ و ۱۵۹.

فولاد مدفون شد. (۱)

استاد حسن زری باف*

استاد حسن زری باف اصفهانی، از اهالی محله خواجو بوده و در اوایل قرن چهاردهم هجری می زیسته است. گویند یکی از شیادان عتیقه فروش تهران به اصفهان آمده و او را در سن ۹۰ سالگی به کار گرفت و یک اثر به سبک صفوی ساخته شد و آن شیاد برای آنکه شخص دیگری از این هنر استاد استفاده نکند او را مسموم کرد. در هر حال در هنر زری بافی به سبک قدیم اصفهان استادی کم نظیر بوده است. (۲)

حسن سامانی

حسن سامانی، از شعرای قرن چهاردهم هجری و از بزرگ زادگان قریه «سامان» [در چهارمحال بختیاری] است. در سال ۱۳۲۶ق در «سامان» متولد گردیده و مانند برادرش حسین حشمت از سخنوران آن دیار بوده است.

از اوست:

چشم مستش هوشیاران را به مژگان می کشد

مست را خنجر چو در دست است آسان می کشد (۳)

ملاً حسن شایق*

ملاً حسن اصفهانی متخلص به «شایق» از فضلاء و ادبای اصفهان در قرن سیزدهم هجری است. اغلب به سرودن مدیحه و مرثی جهت حضرات معصومین علیهم السلام می پرداخته است. در موسیقی نیز معلومات فراوان داشته است. در فنون ادبیات فارسی

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۵۱.

۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۷.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۳۵.

و عرب نیز استاد بود. وی قصیده جهت حاکم اصفهان منوچهرخان معتمد الدوله سروده است. (۱)

میرزا حسن خان شمس*

میرزا حسن خان شمس، از پیشگامان عکاسی در اصفهان است. از تولد و درگذشت او اطلاعی در دست نیست همسرش منورخانم، دایه دربار ظلّ السلطان بوده و خود برای ظلّ السلطان و اتباع او عکاسی می کرده است.

او از عکاسان زبردست و با تجربه اصفهان بود. عکاسخانه او ابتدا در خیابان خوش [طالقانی فعلی] بود سپس آن را به خیابان نو [سپه فعلی] انتقال داد. مهدی چهره نگار و محمدجواد شمس (خواهرزاده اش) از او عکاسی فراگرفتند. (۲)

میرزا حسن شوکت اصفهانی

میرزا حسن شوکت اصفهانی، شاعر و ادیب منشی، در جوانی به تحصیل علم و ادب پرداخته و سپس به عنوان منشی در سفارت دولت عثمانی در طهران مشغول به کار شد. برخی از تذکره نویسان او را شیرازی نوشته اند اما «اعتماد السلطنه» می نویسد: اصفهانی الاصل است. او «تاریخ پطر کبیر» را که میرزارضا مهندس باشی به فارسی ترجمه کرده بود را انشاء نموده است.

از اوست:

تا گشودی گره از زلف دراز

گره از کار عاشقان شد باز

گه به دل گه به دیده ای ساکن

تا چه خواهی از این نشیب و فراز (۳)

۱- تذکره مدایح معتمدیه، نسخه خطی.

۲- چهره نگاران اصفهان، ص ۱۳۰.

۳- تذکره حدیقه الشعراء، ج ۲، صص ۸۸۳ و ۸۸۴؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۲۹۲؛ الذریعه، ج ۹، ص ۵۵۱؛ مجمع الفصحاء، ج ۵، ص ۵۳۵؛ مکارم الآثار، ج ۲، ص ۳۰۲؛ شرح حال رجال ایران، ج ۱، ص ۳۳۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۷۳ و ۴۷۴.

محمد حسن صامت علی اصفهانی*

آقا محمد حسن نقاش زرگر اصفهانی ملقب به «صامت علی» از عرفاء و متصوفه قرن سیزدهم هجری. سالها در عتبات عالیات ساکن بود. پس از آن که به خدمت رحمت علی شاه رسید به لقب «صامت علی» ملقب شد. چندی بعد به خدمت «منورعلی شاه» رسیده و از سوی او مأذون به دستگیری فقرای خراسان شد و چندین سال در مشهد مقدس به هدایت سالکین مشغول بود. عاقبت پس از مسافرت به عتبات عالیات و کرمانشاه به امر «منورعلی شاه» در تهران ساکن شد و به دستگیری از فقرای آنجا مشغول شد. آخرالامر در سال ۱۲۹۸ ق وفات یافته و در مقبره ابن بابویه شهر ری مدفون شد. ماده تاریخش را یکی از شعراء چنین گفته است:

«غافل» به صد افسوس به تاریخش گفت:

«ایوای برون شد ز جهان صامت علی»^(۱)

سید محمد حسن طباطبائی نائینی

سید محمد حسن طباطبائی مُحرر نائینی از خوشنویسان خط نستعلیق در قرن چهاردهم هجری. کتاب «تاریخ هندوستان» تألیف: علی محمد طُغزل اصفهانی را به خط نستعلیق نوشته است. نسخه آن در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است.^(۲)

سید حسن طباطبائی نسب*

سید حسن طباطبائی نسب، عالم فاضل جلیل، از علمای معاصر در سال ۱۳۰۹ ش در روستای «نیسیان» اردستان متولد شد. در ۱۵ سالگی به تحصیلات علوم حوزوی روی

۱- طرائق الحقائق، ج ۳، صص ۴۴۸-۴۴۰؛ گلستان جاوید، ص ۴۰.

۲- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۳۶۸.

آورد. او در قم نزد حضرات آیات بروجردی و امام خمینی درس خارج را خواند. سپس به همراه شهید عطاءالله اشرفی اصفهانی به کرمانشاه رفت و به تدریس در حوزه علمیه باختران (کرمانشاه) مشغول شد. مدتی برای تبلیغ در ساری ساکن بود. سپس به زادگاه خود «نیسیان» مراجعت کرده و به تبلیغ دین و یاری محرومان و حل مشکلات مردم مشغول شد. او ۱۷ سال آخر عمر خود را در طهران سکونت گزیده و نزد مرحوم سید احمد خوانساری به ادامه تحصیل پرداخت و در کنار آن به ارشاد مردم و حل مشکلات آنان و اقامه نماز جماعت مشغول شد.

او از جوانی مخالف رژیم پهلوی بود و علیه ظلم و فساد به مبارزه پرداخته و با گروه فدائیان اسلام همکاری کرد. پس از آن در نهضت امام خمینی نیز نقش فعالی داشت.

او پس از پیروزی انقلاب به اداره سه کمیته، از کمیته های انقلاب پرداخت. پس از آغاز جنگ ایران و عراق بارها در جبهه حضور یافت تا اینکه در پنج شنبه اول اسفندماه ۱۳۶۴ ش به همراه شهید فضل الله محلماتی و ۴۰ تن از یاران امام خمینی، هواپیمای آنان مورد حمله جنگنده هواپیماهای عراقی قرار گرفته و سقوط کرد و همگی آنان به شهادت رسیدند. (۱)

میرزا محمد حسن اصفهانی

میرزا محمد حسن اصفهانی متخلص به «ظریف» شاعر و ادیب منشی قرن سیزدهم هجری.

در اصفهان علم و ادب آموخته و سپس منشی و کاتب مخصوص میرزا محمد حسین خان صدراعظم اصفهانی شد و پس از وفات صدراعظم، به خدمت خود نزد فرزند او میرزا عبدالله خان امین الدوله ادامه داد. خط شکسته را خوش می نوشت. سال وفات او معلوم نیست.

۱- وفیات علمای معاصر اصفهان: مخطوط.

دل غمین رفت ز کوی تو و دیدم شادش

جان زن تن می رود اکنون به مبارک بادش (۱)

میرزا حسن غیور کرمانی

میرزا حسن کرمانی متخلص به «غیور» شاعر ادیب، از اعیان کرمان بوده و در شعر طبیعی شکفته داشته و در فنون سخنوری و بیان مضامین تازه ماهر بوده است. در علم سیاق نیز شهره آفاق بود. چندی به وزارت گرجستان منصوب و در آنجا بود عاقبت به اصفهان آمده و ظاهراً در سومین دهه از قرن دوازدهم هجری به رحمت ایزدی پیوست.

مشارتیه از معاشرین و رفقای حزین لاهیجی بوده و علاوه بر دیوان اشعار یک مثنوی نیز سروده است. (۲)

خط شکسته را نیز استادانه می نوشته و نسخه ای از گلشن راز را در سال ۱۰۶۸ق و یک قطعه خوشنویسی را در سال ۱۰۸۶ق نوشته است. (۳)

این شعر از اوست:

قدم حسنت اگر رنجه نگردد دیگر

خاک را آینه بهر که صفا خواهد داد

سید حسن قمشه ای

سید حسن قمشه ای اصفهانی، عالم فاضل، در قمشه و اصفهان تحصیل نموده و سپس برای تکمیل تحصیلات خود به نجف اشرف رفته و نزد آخوند خراسانی و آقا سید محمد

-
- ۱- تذکره نگارستان دارا، ج ۱، ص ۲۲۸؛ تذکره سفینه المحمود، ج ۲، ص ۴۹۸؛ تذکره منظوم رشحه، ص ۵۲؛ تذکره دلگشا، ص ۵۱۸؛ تذکره مجمع الفصحاء، ج ۵، ص ۷۳۰؛ تذکره شبستان، ص ۲۱۲؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۲۶۱.
 - ۲- تذکره المعاصرین حزین، صص ۱۸۰ و ۱۸۱؛ تذکره غنی، ص ۹۷؛ الذریعه، ج ۹، ص ۷۹۷؛ ستارگان کرمان، ص ۳۸۳؛ تذکره شعرای کرمان، صص ۱۸۰ و ۱۸۱؛ تذکره شمع انجمن، ص ۵۴۲.
 - ۳- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۲۶۲.

کاظم طباطبائی یزدی تلمذ نمود.

وی در سال ۱۳۲۷ق در نجف اشرف وفات یافته و همانجا مدفون شد. او تقریرات اساتید خود را نوشته که نزد سید حسین بختیاری داماد آیه الله سید ابوالحسن اصفهانی بوده است. (۱)

حسن قوامی زاده

حسن قوامی زاده، ادیب فاضل، در «باغ بادران» لنجان متولد شد و در اصفهان به تحصیل پرداخت. وی در دبیرستان های اصفهان به تدریس مشغول بود و در سال ۱۳۳۰ش روزنامه «پادزهر» را منتشر کرد. سرانجام در ۲۵ صفر ۱۳۸۴ق وفات یافت و در یکی از اطاق های تکیه آقا سید محمد لطیف خواجویی در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ وفات او چنین است:

«قوامی زاده زد ناگه بگیتی یک خط باطل»

او کتاب «دستور الاملاء» را تألیف نموده که به طبع رسیده است. (۲)

میرزا حسن کفاش اصفهانی

میرزا حسن کفاش اصفهانی، از شعرای اصفهان در قرن سیزدهم هجری است. در تذکره های عهد قاجاریه هیچ ذکری از او نشده و جزئیات زندگی او معلوم نیست. اغلب اشعارش در مدح و مرثیه معصومین علیهم السلام بوده و برخی از اشعار او در ابنیه تاریخی و بقاع متبرکه اصفهان وجود دارد. از جمله دو قطعه شعر در رثای حاج سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی و بنای بقعه او در سال ۱۲۶۰ق، تاریخ تعمیرات عمارت عالی قاپو در سال ۱۲۷۴ق و ماده تاریخ وفات ملا اسماعیل ثانی خواجویی به سال ۱۲۸۲ق بر روی سنگ قبر او واقع در تخت فولاد اصفهان.

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۵؛ نباء البشر، ج ۱، ص ۳۷۱.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۲۴.

از دیوان کفاش سه نسخه خطی موجود است، نسخه شماره ۸۶ کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم و نسخه شماره ۱۵۲ کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد و نسخه ای دیگر در کتابخانه آقا سید محمد جزائری.

سال وفات او معلوم نیست و صاحب عنوان را نباید با استاد رمضان کفاش خراسانی سراینده «دعانامه» و «نفرین نامه» اشتباه گرفت. (۱)

حسن گیلانی

حسن گیلانی [از فضلاء و دانشوران قرن یازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بوده و] در روز یکشنبه ۱۱ شوال سال ۱۰۰۶ق کتابت «النافع یوم الحشر» و «حاشیه شرح تجرید جدید» خفزی را به خط نستعلیق در جامع اصفهان به پایان رسانیده [است] نسخه ضمن مجموعه شماره ۶۹۰۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

ملا حسن مبارکه ای

ملا حسن مبارکه ای لنجانی اصفهانی، عالم فاضل. در قم و اصفهان نزد میرزا ابوالقاسم قمی و حاج میرزا محمد باقر حبهالاسلام شفتی تحصیل نموده سپس به زادگاه خود مراجعت نموده و به ارشاد تبلیغ و اقامه جماعت و فضل خصوصیات و رفع حوائج شرعی مردم آن سامان مشغول شده است. (۳)

سید حسن مصطفوی*

سید حسن مصطفوی سدهی، عالم فاضل، در اصفهان نزد حاج آقا رحیم ارباب، حاج آقا حسین خادمی و دیگران تحصیل نموده و سالها در حوزه علمیه اصفهان به تدریس

۱- بیان المفاجر، ج ۲، صص ۱۱۸ و ۱۳۷؛ دیوان طرب، صص ۲۵۰ و ۲۵۱؛ مکارم الآثار، ج ۷، ص ۲۴۲۴.

۲- فهرست مرعشی، ج ۱۸، ص ۱۰۲.

۳- سالنامه فرهنگ مبارکه، سال ۱۳۳۹ه.ش، ص ۴۸؛ مبارکه در گذرگاه تاریخ، ص ۱۱۳.

سطوح فقه و اصول مشغول بوده و در مسجد نور در محله قلعه آقای فروشان خمینی شهر اقامه جماعت می نمود و در برخی از مجالس مذهبی به منبر می رفت و به وعظ و خطابه می پرداخت. وی سرانجام در ۱۸ صفر ۱۳۹۸ ق وفات یافته و در قبرستان شیری (گلزار مصطفویه) خمینی شهر مدفون شد. (۱)

سید محمد حسن موسوی اصفهانی

سید محمد حسن موسوی اصفهانی، خطاط نسخ نویس اوایل قرن چهاردهم هجری. در حیدرآباد هند ساکن بوده است.

او مؤلف کتاب «الالهامات الحیدریّه فی شرح البصائر النصیریّه» است که این کتاب را به همراه «اجازه الامامه لصلاه الجمعه» تألیف حاج سید اسدالله بیدآبادی، «شرح منظومه» حاجی سبزواری، «شفاء» ابن سینا و «رساله در المغنی الحرفی» تألیف: فاضل نائینی در سال های ۱۳۳۵ تا ۱۳۳۷ ق در حیدرآباد هند کتابت نموده است. این رساله ها در کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد موجود است. (۲)

میرزا محمد حسن میردامادی سدهی

میرزا محمد حسن میردامادی سدهی، از اعقاب میر سید محمد اشرف علوی عاملی، عالم فاضل فقیه متقی.

از شاگردان شیخ هادی تهرانی، آقا میرزا هاشم چهارسوقی، حاج شیخ محمد علی نجفی و آقا سید محمدباقر درجه ای بوده است. وی پس از تکمیل تحصیلات خود در مدرسه نیم آورد اصفهان ساکن شده و به تدریس اشتغال جست. در ایام تعطیل به زادگاه خود سده می رفت و مسجد و محرابش رونقی داشت.

بالاخره در ماه صفر ۱۳۳۲ ق وفات یافته و در مزار شاهزاده ابراهیم در محله

۱- خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۱۹۲ و ۱۹۳.

۲- فهرست کتابخانه گوهرشاد، صص ۴۰۳ ۳۴۱ ۳۳۶ ۲۱۹ ۲۰۵؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۲۶۹.

ورنوسفادران سیده مدفون گردید.

صاحب عنوان تقریرات استادش درچه ای را در شش مجلد گردآوری و تدوین نموده است. (۱)

حسن میمه ای

ابوعلی حسن میمی [میمه ای] اصفهانی، از محدثین قرن ششم هجری است. از اهالی «میمه» [در حدود ۸۰ کیلومتری غرب اصفهان، در مسیر جاده اصلی اصفهان به تهران] بوده و برای طلب حدیث به بغداد رفته و در سال ۵۷۴ق از ابوعلی حداد استماع حدیث کرده است.

ابوبکر حازمی و دیگران از او روایت می کنند. (۲)

سید حسن نظام الدینی*

سید حسن نظام الدینی، عالم فاضل معاصر. در سال ۱۳۰۵ش در فلاورجان متولد شد.

در سن ۱۴ سالگی در حوزه علمیه اصفهان به تحصیل پرداخت و دروس مقدماتی را نزد شیخ محمدعلی معلم حبیب آبادی، شیخ محمدحسین فقیه نطنزی، شیخ غلامعلی سالک و شیخ محمدحسن عالم نجف آبادی آموخت سپس به قم رفت و مدت چهار سال نزد شیخ غلامحسین شرعی دارابی و آیت الله مرعشی نجفی تحصیل نمود. آنگاه به نجف اشرف مشرف شده و در درس شیخ مجتبی لنگرانی و شیخ صدرا بادکوبه ای حاضر شد سپس درس خارج را نزد آیات عظام سید محمود شاهرودی، سید محسن حکیم، سید ابوالقاسم خوئی، سید عبدالهادی شیرازی، سید عبدالاعلی سبزواری و سید جمال الدین گلپایگانی طی نمود.

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۸؛ خمینی شهر، ص ۳۰۵.

۲- معجم البلدان، ج ۵، ص ۲۴۵؛ المشترك، ص ۴۱۳.

او در سال ۱۳۵۷ش به اصفهان مراجعت نموده و در درس حضرات آیات خادمی و صافی حضور یافت.

وی از علمای عالیقدر اصفهان و مورد وثوق و احترام مردم است. او نماز جماعت را در مسجد رضوان اقامه می نماید و به تدریس سطوح فقه و اصول مشغول است. (۱)

محمد حسن واعظ

حاج محمد حسن واعظ کامل، از خطبای اهل منبر اصفهان بوده و در ۲۷ ربیع الاول ۱۳۰۷ق وفات یافته و در صحن تکیه آقا حسین خوانساری مدفون شده است.

صاحب عنوان از شاگردان میر سید محمد شهشهانی است (۲)

[در سنگ لوح مزارش که به خط «سلطان الکتاب» است از او چنین یاد شده است:

عمده الواعظین و زبده المحدثین قدوه الذاکرین الحاج محمد حسن]

میرزا حسن واهب*

میرزا حسن المیری کوه گیلویه ای اصفهانی متخلص به «واهب» [از شعرای قرن یازدهم هجری]

ظاهراً از اهالی «المیر» [ایذه] از توابع کوه گیلویه بود ولی در اصفهان اقامت داشت. در فنون شعر و ادب مهارتی به سزا داشته و غزل و رباعی را نیکو می گفته و از جمله رباعیات سته محتشم کاشانی را (درباره جلوس شاه صفی) جواب گفته است. سالها در اصفهان می زیسته و عاقبت مستوفی یزد شد و قبل از سال ۱۰۸۳ق در یزد وفات یافت.

این ماده تاریخ که برای ساخته شدن مسجد جامع جدید سلطانی (مسجد جامع کبیر عباسی = مسجد شاه) گفته سخت مقبول و مشهور واقع شده است:

«شد در کعبه در صفاهان باز»

۱- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۷۸؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۰.

این شعر از اوست:

آرزو کی به دل اهل هوس جا دارد

به تمنّا نرسد هر که تمنّا دارد

می رود قافله عمر عزیزان به سفر

هیچ کس نیست که این قافله را وا دارد(۱)

حسنعلی اصفهانی

حسنعلی اصفهانی از ادبای اصفهان در قرن دهم هجری. در مجموعه شماره ۲۱۴۴ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران شعر فارسی و حدیثی به خط او دیده می شود (و چون این مجموعه در قرن دهم جمع آوری شده، لهذا مشارّالیه نیز از مردان این عصر می باشد). (۲)

میرزا حسنعلی اصفهانی

میرزا حسنعلی اصفهانی، شاعر ادیب قرن یازدهم هجری. از بزرگان اهل فضل اصفهان است. مدتی به کسب علم و کمال مشغول بود. در زمان وزارت دوّم علاءالدّین حسین خلیفه سلطانی متولّی موقوفات بقعه شهیدیه رشت گردید و پس از عزل از آن منصب به زادگاه خود بازگشت. مردی خلیق، مهربان، قانع و وارسته بود.

از اوست:

زنده می گردد دل ما از نسیم زلف یار

ما چراغ مرده را از باد روشن کرده ایم(۳)

-
- ۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۱۵۷-۱۵۵؛ تذکره نتایج الافکار، ص ۷۴۴؛ تذکره روز روشن، صص ۸۹۳-۸۹۱؛ تذکره آتشکده: قسمت سوم از نیمه نخست، صص ۱۰۴۳ و ۱۰۴۴؛ تذکره غنی، ص ۱۴۲؛ تذکره حسینی، ص ۳۶۱.
 - ۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۸۱۰.
 - ۳- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۸۵؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۴۱؛ لغت نامه دهخدا، ذیل «حسن اصفهانی»، ص ۵۸۳؛ تذکره غنی، ص ۴۳.

حسنعلی اصفهانی

حسنعلی اصفهانی از فضلا و نسخ نویسان قرن دهم هجری. در چهارشنبه ربیع الثانی ۹۸۵ق نسخه ای از کتاب «المهذب البارع فی شرح المختصر النافع» [تألیف: ابن فهدحلی] را به خط نسخ کتابت نموده است. نسخه به شماره ۷۲۵۲ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

میرزا حسنعلی مجلسی

میرزا حسنعلی بن میرزا ابوطالب بن میرزا محمدتقی بن میرزا محمدکاظم الماسی بن ملا عزیزالله بن ملا محمدتقی مجلسی، عالم فاضل کامل.

در اصفهان به تحصیل پرداخته و از پسر عمویش میرزا حیدرعلی مجلسی اجازه دریافت داشته است.

وی در ۲۰ رجب ۱۲۲۷ق در اصفهان وفات یافته و در صحن تکیه آقا حسین خوانساری در تخت فولاد مدفون شده است. (۲)

حسنعلی نجف آبادی

حسنعلی بن اسماعیل نجف آبادی [از خطاطان خط نسخ در قرن سیزدهم هجری] در تاریخ پنج شنبه از ماه رجب ۱۲۳۶ کتابت نسخه ای از «حاشیه شرح ارشاد» [تألیف] وحید بهبهانی را به خط نسخ به پایان رسانیده [است]. کتاب به شماره ۴۴۵۱ در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۳)

۱- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۴۸.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۱۱۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۴۱؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۱۷۶؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۳۶۳ و ۳۶۴.

۳- فهرست مجلس، ج ۱۲، ص ۱۳۳.

میرزا حسنعلی مجلسی

میرزا حسنعلی بن میرزا محمدباقر مجلسی ثالث بن میرزا عبدالله بن علامه ملا محمد باقر مجلسی، از علماء سلسله مجلسی در اصفهان بوده و از والد ماجد خود روایت می کند و پس از وفات در خارج از مقبره مجلسی مدفون گردید. (۱)

حسنعلی قهپائی اصفهانی

حسنعلی بن جمال الدین بن حسن بن درویش ابراهیم قهپائی اصفهانی، از فضلاء قرن یازدهم هجری و از اهالی کوهپایه اصفهان است. در اصفهان نزد جمعی از علماء از جمله آقا حسین خوانساری به تحصیل پرداخته است.

او مجموعه ای از رسائل آقا حسین خوانساری را در سال ۱۱۰۲ق کتابت کرده است که نسخه آن در کتابخانه عبدالله ممقانی موجود بوده است. همچنین وی کتاب «التبیان فی اعراب القرآن» تألیف ابی البقاء عبدالله عکبری را در ۴ رجب ۱۰۹۹ق کتابت کرده است. این نسخه در کتابخانه سید محمد جزائری موجود بوده است. (۲)

حسنعلی شیرازی

حسنعلی بن حیدر شیرازی از نویسندگان کتب و نستعلیق نویسان در قرن یازدهم هجری و ساکن اصفهان. به سال ۱۰۸۲ق در اصفهان از نوشتن «مفتاح الفلاح» [تألیف] شیخ بهائی و «آداب عباسی، [در ترجمه مفتاح الفلاح، از صدر الدین محمد تبریزی شاگرد شیخ بهائی] فراغت حاصل نموده است. نسخه به شماره ۳۵۱۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۳۲۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۱؛ مزارات اصفهان، ص ۳۶.

۲- الکواکب المنتشرة، ص ۱۷۳.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۲۵۱۵.

حسنعلی الماسی

حسنعلی الماسی بن محمد صادق بن ابوطالب بن محمد تقی الماسی، عالم فاضل و واعظ کامل، از دانشمندان خاندان مجلسی در قرن سیزدهم هجری است.

وی کتاب «منتخب المناقب» را به فارسی تألیف نموده و در کتابخانه علامه مفضل جناب سید محمد علی روضاتی در اصفهان موجود است. همچنین در پشت نسخه ای از «کمال الدین و تمام النعمه» تألیف: شیخ صدوق علیه الرّحمه یادداشتی مورخ به سال ۱۲۹۰ق درباره حسن مطالعه کتاب نوشته است. این نسخه در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۱)

حسنعلی مازندرانی

آقا حسنعلی بن ملا محمد صالح مازندرانی اصفهانی، عالم ادیب و فاضل لیب، از دانشمندان قرن دوازدهم هجری است. در اصفهان متولد شد. در عنفوان شباب به هندوستان رفت. امراء و حکام در اعزاز و احترامش بسیار کوشیدند و در آن ملک به «حسنعلی خان» مشهور شد. یکی از فرزندانش علی اشرف در هند باقی ماند و تعدادی از فرزندان دیگر او در اصفهان بودند. سال تولد و وفات او به دست نیامد. (۲)

دکتر حسنعلی فاتح نژاد*

دکتر حسنعلی فاتح نژاد نصرآبادی جرقویه ای فرزند عبدالرضا از پزشکان ماهر عصر حاضر در سال ۱۲۸۲ش در روستای «نصرآباد» جرقویه اصفهان متولد شد. پس از تحصیلات ابتدائی و متوسطه در دانشکده پزشکی تهران به تحصیل پرداخت و برای ادامه تحصیل راهی فرانسه شد و در رشته کالبد شکافی تحصیل کرد. او پس از بازگشت به ایران در بهداری ارتش شیراز به کار پرداخت. سپس به ایالات متحده آمریکا رفت

-
- ۱- فهرست مجلس، ج ۱۴، ص ۲۶۵؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۴۱.
 - ۲- مرآه الاحوال جهان نما، ج ۱، ص ۱۳۳؛ الکواکب المنتشرة، صص ۱۷۳ و ۱۷۴.

در رشته پزشکی ادامه تحصیل داد. او پس از بازگشت، به استادی دانشگاه پزشکی شیراز رسید و در کنار آن به معالجه بیماران مشغول شد تا اینکه در سال ۱۳۷۰ش از دنیا رفت. او به زبانهای انگلیسی، آلمانی، فرانسوی و عربی مسلط بود و در برخی از انجمن ها همچون انجمن کالبد شکافان ایران عضو بود. از اقدامات خیریه او تأسیس بیمارستان فاتح نژاد شیراز بوده است. (۱)

ملا حسنعلی شوشتری*

آخوند ملا حسنعلی مُکَنّی به «ابوالحسن» بن ملا عبدالله بن حسین شوشتری عالم فاضل و فقیه محقق. ظاهراً در اواخر قرن دهم هجری متولد شده و نزد پدر به تحصیل پرداخته و از او در سال ۱۰۲۰ق اجازه دریافت نموده است. همچنین در محضر شیخ بهائی کسب فیض نموده و در سال ۱۰۳۰ق از او اجازه دریافت کرده است. قاضی معز الدین محمد اصفهانی یکی دیگر از مشایخ اوست که در سال ۱۰۳۵ق به ملا حسنعلی اجازه داده است. (۲) میرابوالقاسم فندرسکی از اساتید دیگر اوست. (۳)

وی پس از وفات پدرش در سال ۱۰۲۱ق تولیت مدرسه ملا عبدالله و تدریس در آنجا را به عهده گرفته و تا زمان شاه عباس ثانی به تدریس در آنجا مشغول بوده است. در زمان شاه عباس دوم وزارت سید علاء الدین حسین خلیفه سلطانی بنا به دلایلی (که شاید عقیده شوشتری درباره حرمت اقامه نماز جمعه در عصر غیبت باشد) از تولیت مدرسه ملا عبدالله برکنار شده و این امر به ملا محمد باقر محقق سبزواری سپرده شد. (۴)

ملا حسنعلی شوشتری در مراتب علمی واجد مقام والایی بوده و در علوم مختلف خاصه در فقه، اصول، کلام، ادبیات فارسی و عربی و حدیث مهارت بسزایی داشته است. میرزا محمدطاهر نصرآبادی که معاصر اوست نزدیک به چنین عباراتی را درباره

۱- گرکویه سرزمینی ناشناخته بر کران کویر، صص ۳۸۶ و ۳۸۷.

۲- الروضه النضرة، صص ۱۵۰ و ۱۵۱.

۳- الذریعه، ج ۱، ص ۱۳۸.

۴- علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، صص ۸۲ و ۸۳.

او به کار می برد و او را می ستاید «جامع علوم عقلی و نقلی، حاوی فروع و اصول که به جودت طبع و حِدَّت ذهن و طلاق لسان و حاضر جوابی در بین اقران و امثال ممتاز بود.»^(۱)

در محضر او شاگردان بسیاری تربیت شده اند از جمله: علامه ملا محمدباقر مجلسی، ملا محمدباقر محقق سبزواری، تاج الدین حسن اصفهانی، داود الفت شوشتری، شرف الدین علی بن جمال الدین مازندرانی، علی بن عین علی فروشانی اصفهانی، ملا محمد قاسم بن خواجه محمد فومنی گیلانی و بهاءالدین محمد شوشتری (فرزندش) و میرزا عیسی بن محمد صالح جیرانی.^(۲)

در سال فوت او اختلاف است. میر عبدالحسین خاتون آبادی یک بار در ذیل وقایع سال ۱۰۶۹ ق سال فوت او را در این سال می نویسد^(۳) و بار دیگر فوت او را در ۱۰۷۵ ق ذکر می کند و دو ماده تاریخ را می آورد: «علم علم بر زمین افتاد» = ۱۰۷۵ ق و «وفات مجتهد الزمان» = ۱۰۶۸ ق^(۴) ولی قلی لیک شاملو سال وفات را ۱۰۶۷ ق ضبط کرده است.^(۵)

نویسندگان قرون بعد نیز سالهای ۱۰۷۵ ۱۰۶۹ ۱۰۶۸ ۱۰۶۷ را به عنوان سال فوت او تعیین کرده اند. ماده تاریخی هم که مؤمن نصرآبادی برای او سروده نشان می دهد که در سال ۱۰۷۵ ق وفات یافته است:

چون از تقدیر کردگار دو جهان

شد مولانا حسنعلی سوی جانان

«مؤمن» تاریخ فوت او کرد رقم:

«افسوس از مقتدای اهل ایران»^(۶) کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «تبیان» در فقه ^(۷) ۲. «حاشیه بر قواعد شهید» ناتمام. ۳. «رساله در حرمت نماز

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۲۴.

۲- بزرگان فرهنگ و تاریخ اصفهان: خطی.

۳- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۲۰.

۴- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۲۳.

۵- قصص الخاقانی، ج ۲، ص ۶۰.

۶- تذکره نصرآبادی، ج ۲، ص ۷۰۳.

۷- الذریعه، ج ۳، ص ۳۳۲.

جمعه در عصر غیبت، بر خلاف نظر پدرش که اقامه نماز جمعه را واجب می دانست. ملاً محمّد طاهر قمی رساله ای در رد این رساله نوشته است. (۱) ۴. «کنز الاسرار» (۲) ۵. «مناسک حج»

ملاً حسنعلی شوشتری شعر نیز می سروده و «دانش» تخلّص می کرده است. (۳)

این شعراز اوست:

تا باغ نظر را گل رخسار تو آراست

صد نخل امید از جگر سوخته برخاست

مانند گل تازه که از هم برابند

اعضای مرا بر سر پیکان تو غوغاست

حسنعلی سوزی ساوجی*

ملاً حسنعلی بن علی ساوجی، از شعرای قرن دهم هجری از اهالی ساوه است. در اصفهان ساکن بود. در جوانی طبع روانی داشت و با تخلّص «جفاکش» به سرودن شعر پرداخت و پس از مدتی آنرا به «سوزی» تبدیل کرد. اغلب در مدرسه هارون ولایت ساکن و به کتابت مشغول بود. خط نستعلیق را خوش می نوشت. اگر چه او دیوان های بسیاری از شعراء را کتابت کرده است اما تاکنون فقط از نمونه خط او «دیوان انوری» شناسایی شده که به خط نستعلیق در سال ۹۸۸ق کتابت شده و در کتابخانه آقای سلطان القرائی در تبریز موجود بوده است. دیوان اشعار او بیش از بیست هزار بیت شعر داشته است که اکنون از آن اثری باقی نیست. سوزی در حدود سال ۱۰۱۴ق وفات نمود.

از اوست:

۱- الذریعه، ج ۱۵، ص ۶۹؛ فهرست مجلس، ج ۱۴، ص ۱۹۸.

۲- قصص الخاقانی، ج ۲، ص ۶۰.

۳- فرهنگ سخنوران، ص ۲۰۴؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۴۳؛ و سایر منابع: دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۲۰؛ تذکره الشعراء امامت، ص ۲۹؛ ریحانه الادب، ج ۱، ص ۳۳۳؛ ریاض العلماء، ج ۲، صص ۲۶۳-۲۶۱؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۱۱۰؛ امل الآمل، ج ۲، ص ۷۴.

به او خورشید هم دلبستگی داشت

که رویش وقت رفتن در قفا بود(۱)

شیخ حسنعلی اصفهانی

حاج شیخ حسنعلی اصفهانی (مقدادی) معروف به «نخودکی» فرزند ملا علی اکبر بن رجبعلی، عالم فاضل، عارف کامل و زاهد صالح از علماء و عرفای قرن چهاردهم هجری.

[در نیمه ماه ذی‌عقد‌هال‌حرام ۱۲۷۹ق در محله جوباره اصفهان متولد شد. والد عالیقدرش، او را در سن ۷ سالگی به عارف وارسته حاج محمدصادق تخت فولادی سپرد و او را تحت تربیت او قرار داد. علوم رایج در حوزه های علمیه را در اصفهان نزد آخوند ملا محمد کاشانی، جهانگیر قشقایی و سید سینا کشفی آموخت و در نجف اشرف از درس آقا سید محمد فشارکی اصفهانی، حاج سید مرتضی کشمیری و ملا اسماعیل قره باغی بهره برد. همچنین در مشهد مقدس نزد حاج محمدعلی فاضل و آقا میر سید علی حائری یزدی، حاج آقا حسین قمی و سید عبدالرحمان مدرس تحصیلات خود را ادامه داد. در فراگیری عرفان و تعلیمات معنوی پس از رحلت حاج محمدصادق تخت فولادی، از محضر عارف وارسته سید جعفر حسینی قزوینی ساکن شهرضا (قمشه) کسب فیض نمود.

حاج شیخ حسنعلی سفرهای متعددی به نجف اشرف، مشهد مقدس و شیراز نمود. در شیراز چندی توقف کرد و کتاب «قانون» ابوعلی سینا را نزد طبیب معروف شیراز حاج میرزا جعفر طبیب خواند. او پس از چندین بار مهاجرت به مشهد و اقامت در آنجا و بازگشت به اصفهان عاقبت در سال ۱۳۲۹ق در مشهد مقدس برای همیشه ساکن شد.

در هنگام حکومت رضاشاه پهلوی و اجرای قانون متحدالشکل شدن لباس، از مشهد مقدس به قریه «نخودک» در نزدیکی مشهد ساکن شد و تا اواخر عمر در آنجا ساکن

۱- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، صص ۱۴۴ و ۱۴۵؛ تذکره شمع انجمن، ص ۳۴۱؛ تذکره روز روشن، ص ۳۷۴؛ تذکره آتشکده، بخش سوم از نیمه نخست، ص ۱۱۳۷؛ تذکره حسینی، ص ۱۵۳؛ تذکره غنی، ص ۶۷؛ ریحانه الادب، ج ۳، ص ۹۵؛ الذریعه، ج ۹، ص ۴۷۶.

بود.

در روزهای آخر عمر به بیماری مبتلا شده و تحت معالجه اطباء آن زمان قرار گرفت [و سرانجام در ۱۷ شعبان ۱۳۶۱ق در منزل یکی از مریدانش در شهر مشهد مقدس وفات یافته و پس از تشییع باشکوه در صحن عتیق مرقد مطهر امام رضا علیه السلام مدفون شد.

[او در انجام فرائض یومیّه در اول وقت، تهجد و شب زنده داری، خدمت به خلق به ویژه سادات، و زیارت قبور انبیاء، اوصیاء، اولیاء و علماء و انزوا و عبادت طولانی اهتمام فراوان داشت و با اذکار و ادعیه بیماران جسمی و روحی را مداوا می ساخت.]
 او رساله «ترجمه الصلاه» فیض را به طبع رساند. و به ضمیمه آن تأویلاتی درباره نماز و معانی آن ایراد نموده است. همچنین بر رساله «تذکره المتقین» تعلیقاتی نوشته است.

[فرزندش علی مقدادی اصفهانی کتابی مفصل به نام «نشان از بی نشان ها» در احوال و مقام عرفانی، حکایات، مکاتبات و رساله های او تألیف کرده که به چاپ رسیده و بارها تجدید چاپ شده است. (۱)]

ملا حسنعلی مجلسی

ملا حسنعلی بن محمد کریم مجلسی، از فضلاء خاندان مجلسی. یادداشت تملک او بر یکی از برگهای نسخه ای از «رساله نیت» آقا جمال الدین خوانساری دیده می شود. این نسخه در کتابخانه دانشمند معاصر آقا سید مصطفی حسینی فرادنبه ای اصفهان

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۵۶؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۴۵۶-۴۵۳؛ نشان از بی نشان ها، صص ۳۵-۱۴؛ تاریخ علمای خراسان، ۲۵۴-۲۵۲؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۲۳۳ و ۴۰۴؛ مدرس مجاهدی شکست ناپذیر، صص ۱۴۹ و ۱۵۰؛ زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱، صص ۱۹۱ و ۱۹۲؛ گنجینه دانشمندان، ج ۷، صص ۱۱۳-۱۱۱.

موجود است. (۱)

آقا حسنعلی خوانساری

آقا حسنعلی بن آقا جمال الدّین محمّد خوانساری، عالم فاضل، از علمای اصفهان در اواخر دوره صفویه است. وی در بین فرزندان آقا جمال به فضل و تحقیق و تدقیق شهرت داشته و علماء و اعیان آن زمان او را تکریم می نمودند و علم و فضل او را می ستودند.

در هنگام محاصره اصفهان توسط افغانه، به همراه طهماسب میرزای صفوی به قزوین رفت و سپس راهی تبریز شد.

طهماسب میرزا در قزوین مقدم او را گرامی داشته و به عنوان رئیس العلماء تکریم نمود و به نام او سکه زد.

سال وفات او به دست نیامد. (۲)

حسنعلی موحد

حسنعلی اصفهانی، صوفی موحد، از آثارش خطوطی است مورخ به سال ۹۸۵ق در پشت صفحه ای از الدّروس الشّریعه شهید اول شامل:

۱. در باب وجوب قضاء الدّین از «سرائر» ابن ادریس

۲. صورت سلسله مشایخنا، بندی است به عربی در یک صفحه، از روی خط یکی از شاگردان شهید اول.

کتاب به شماره ۱۹۵۹ در کتابخانه ملّی ملک موجود است (۳)

۱- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۵۳.

۲- تتمیم امل الآمل، ص ۱۰۷؛ الکواکب المنتشرة، ص ۱۷۳؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، صص ۱۷۳ و ۱۷۴.

۳- فهرست کتابخانه ملک، ص ۲۹۲.

میرزا حسنعلی نصرآبادی

میرزا حسنعلی نصرآبادی، از شعرای عهد شاه عباس اول صفوی است. در جوانی وزیر علیقلی خان شاملو بود و سپس به منصب ایشیک آقاسی و دیوان بیگی دست یافت. پس از مدتی وزیر یزد شده و در آن منصب درستکاری و انصاف را پیشه نمود اما آخر الامر از آن شغل استعفا داده، به اصفهان آمده و تا آخر عمر به عبادت مشغول شد. از مریدان و معاشران شیخ بهائی بوده و شیخ برای دیدن او به روستای نصرآباد در ناحیه ماریین در غرب اصفهان می آمد. وی سرانجام در اوایل سلطنت شاه صفی (حدود سال ۱۰۳۹ق) وفات یافت.

پدر میرزا محمدطاهر نصرآبادی (نویسنده تذکره نصرآبادی) خواهرزاده صاحب عنوان است.

این شعر در مدح امیرالمؤمنین علی علیه السلام از اوست:

ای از تو گرم روتق بازار دلبری

وی آفتاب روی تو را ماه مشتری

لب لعل و خط زمرد و دندان درّ خوشاب

بازار حسن را نبود چون تو جوهری

شاهی که چرخ از پی رایت کشی او

بسته است از قمر به میان زنگ حیدری(۱)

سید حسین

سید حسین، عالم فاضل کامل، جامع معقول و منقول، از علمای قرن سیزدهم هجری. ساکن اصفهان. متوفی ۲۰ ذیحجه ۱۲۳۵ق مدفون در تکیه فیض در تخت فولاد

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۲، صص ۶۵۹ و ۶۶۰؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۴۳؛ لغت نامه دهخدا، ذیل حسنعلی نصرآبادی، ص ۵۹۹.

سید حسین ابرقویی*

سید حسین ابرقویی، عالم فاضل جلیل. از اهالی ابرقو از توابع یزد است پس تحصیل مقدمات به عتبات عالیات مهاجرت نموده و نزد اکابر علماء و افاضل فقهاء آن دیار از جمله میرزای شیرازی بزرگ حاضر شده و به اجتهاد نائل آمد. آنگاه به اصفهان آمد و در این سفر که در سال ۲۹۵ق واقع شد، شیخ محمدعلی نجفی (ثقهالاسلام) و سید محمد مهدی گلستانه همراه او بودند. او سالها در اصفهان به تدریس و اقامه جماعت در مسجد نیم آورد مشغول بود. سرانجام در سال ۱۳۴۲ق وفات یافته و در تکیه کازرونی در تخت فولاد اصفهان مدفون شده و ۴۰ سال بعد بقایای جنازه به نجف اشرف نقل و آنجا مدفون گردید. (۲)

حسین ادیب تخت فولادی

حسین ادیب تخت فولادی، از هنرمندان موسیقی اصفهان است. وی از خوانندگان به شمار می رفته و نزد سید عبدالرحیم موسیقی را آموخته و از معلومات میرزا حسین خضوعی و حبیب شاطر حاجی نیز بهره برده است. (۳)

ملا حسین اردستانی

ملا حسین اردستانی، عالم فاضل و فقیه ماهر، از علمای قرن سیزدهم هجری. در اصفهان نزد جمعی از علما به خصوص حاج سید محمدباقر حجه الاسلام شفتی کسب

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۶۸.

۲- نقباء البشر، ج ۲، ص ۴۹۴؛ دانشمندان و سخن سرایان فارس، ج ۲، ص ۲۵۷؛ دانشنامه مشاهیر یزد، ج ۱، ص ۵۶.

۳- تاریخ موسیقی ایران، ص ۶۸۳.

فیض نمود. سپس به همدان رفته و به وعظ و خطابه و بیان احکام شرعی و ارشاد مردم مشغول شد. او در فقه و کلام سرآمد اعلام بود. صحبت منبرش بی نظیر بود. در مسائل فقه استحضاری تام می داشت که حاجت به تأمل در جواب استفتاء نداشت. بسیار شجاع و متهور بود با آنکه خانه اش را آتش زدند، هیچ مغموم نشد و همان روز به دهی نزدیک همدان رفته و به وعظ مشغول شد.

او کتاب مبسوط در «اصول دین» نوشته بود. (۱)

حسین خان اسیری اصفهانی

حسین خان متخلص به «اسیری» شاعر ادیب، پدرش در دولت نادری صاحب جمع زرگرخانه بوده است. وی پس از مرگ پدر ترک مشاغل دولتی کرده، به لباس فقر و درویشی درآمد و تحصیل کمالات شعر و شاعری نمود. غزل را خوب می گفت و علاوه بر دیوان اشعار کتابی به سبک بوستان سروده و «هفت انجمن» نام نهاده است و بالغ بر ده هزار بیت است.

از اوست:

گرفتم آنکه گشایند پای بسته ما

چه می کنند به بال و پر شکسته ما

گواه اینکه نه رند و نه عاشقم اینست

پیاله تهی و سُبُحه گسسته ما (۲)

سید حسین اصفهانی

سید حسین اصفهانی، عالم فاضل زاهد متقی، از اجله شاگردان فاضل اردکانی بوده [و در کربلا اقامت داشته] و در اواخر عمر در اثر مرض کور شده، قبل از سال ۱۳۳۰ق

۱- تکلمه نجوم السماء، ج ۱، ص ۴۶۴؛ بیان المفاخر، ج ۱، ص ۳۰۴.

۲- تذکره اختر، ص ۱۸؛ مجمع الفصحاء، ج ۴، ص ۱۶۴؛ سفینه المحمود، ص ۱۴۰؛ لغت نامه دهخدا، ذیل حسین اسیری، ص ۶۳۴؛ حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۱۳۳.

در نجف اشرف وفات یافته است. (۱)

شاه قوام الدین حسین اصفهانی

شاه قوام الدین حسین، از سادات اصفهان و از مردان صاحب نام و معتبر روزگار خود بوده است. او به دست شاهرخ تیموری گرفتار شده و در ری محبوس بود. پس از مرگ شاهرخ از زندان آزاد شده و نزد میرزا سلطان محمد رفت (۲) وی تا سال ۸۵۰ ق زنده بود.

شیخ حسین اصفهانی

شیخ حسین اصفهانی، عالم فاضل ربّانی، از شاگردان و مجازین شیخ محمد حسین کاظمینی و شیخ محمد حسن مامقانی و فاضل شرایبانی، شیخ محمد طه نجف، ملا حسینقلی همدانی و دیگران بوده و در نجف وفات یافته است.

[شیخ جعفر بن محمد عوامی از او اجازه دریافت نموده و در کتاب خود «ملتقى البحرين» به این موضوع اشاره کرده است (۳)]

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین اصفهانی از خوشنویسان قرن یازدهم هجری. در سال ۱۰۸۶ ق کتابت نسخه ای از کتاب «تحفه نواییه» تألیف: سید ابوالمظفر محمد جعفر حسینی را به خط نسخ خوب به پایان رسانیده [است] کتاب به شماره ۳۲ در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار در همدان موجود است. (۴)

۱- نقباء البشر، ج ۲، ص ۴۹۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۱.

۲- احسن التواریخ، ج ۲، ص ۲۶۷.

۳- نقباء البشر، ج ۲، ص ۴۹۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۲.

۴- فهرست سپهسالار، ج ۱، ص ۱۷.

میر محمد حسین اصفهانی

حاج میر محمد حسین اصفهانی از خوشنویسان اواخر دوره قاجاریه. کتاب «لسان الذاکرین» تألیف: حاج میرزا محمد هادی بن ابوالحسن شریف نائینی که در مقتل و به فارسی در دو مجلد تألیف شده است، را به خط نستعلیق شیرین کتابت نموده است.

نسخه به شماره ۱۳۰۳ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد موجود است. (۱)

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین اصفهانی از کاتبان اواخر قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۳۰۶ ق کتاب «بشری الوصول الی اسرار علم الاصول» تألیف: شیخ محمد حسین بن شیخ عبدالله ممقانی را برای منیر الدین به خط نسخ نوشته است. نسخه به شماره ۱۳۸۸ در کتابخانه جامع گوهرشاد موجود است. (۲)

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین اصفهانی از خوشنویسان قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۵۷ ق نسخه ای از «تحفه الزائر» تألیف: علامه مجلسی را کتابت نموده است. نسخه در کتابخانه الزهراء اصفهان موجود است.

میرزا حسین اصفهانی

میرزا حسین اصفهانی خطاط قرن یازدهم هجری. در سال ۱۰۶۲ ق مجموعه ای از هفت رساله در ریاضی و نجوم و هیئت به عربی و فارسی در شهر شماخی به خط نستعلیق کتابت نموده است. کتاب به شماره ۱۱۱۹ در کتابخانه دانشکده الهیات و

۱- فهرست الهیات مشهد، ج ۲، ص ۴۴۱.

۲- فهرست گوهرشاد، ص ۲۳۹.

معارف اسلامی مشهد موجود است. (۱)

محمد حسین اصفهانی*

محمد حسین اصفهانی، خوشنویس هنرمند دوره قاجاریه است. خط نستعلیق را خوش می نوشت. خطوط زیبای نستعلیق در نقره ای تقدیمی امیرنظام گروسی مشتمل بر اشعار شاعری به نام «سرخوش» در مرقد مطهر امام رضاعلیه السلام از نمونه آثار اوست. (۲)

محمد حسین اصفهانی*

محمد حسین اصفهانی، خطاط هنرمند عهد فتحعلی شاه قاجار بوده و در نوشتن خط نسخ دستی توانا داشته است. از آثار او کتاب ادعیه به خط نسخ خوش است که در سال ۱۲۴۶ق آنرا نوشته و به فتحعلی شاه هدیه کرده است. این نسخه در کتابخانه ملی ایران موجود است. (۳)

محمد حسین اصفهانی*

محمد حسین اصفهانی، هنرمند قرن سیزدهم هجری. در اصفهان ساکن بوده و در نقاشی و قلمدان سازی استاد بوده است. وی در طبیعت سازی خصوصاً گل و بته و صورت سازی چیره دست بوده است. سال وفات او معلوم نیست. اما مسلم است که تا سال ۱۲۶۱ق در قید حیات بود. (۴)

۱- فهرست الهیات مشهد، ج ۲، ص ۲۵۳.

۲- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۶۷۹.

۳- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۶۰.

۴- جلدها و قلمدان های ایرانی، ج ۱، ص ۵۳.

ملا حسین اصفهانی

ملا حسین اصفهانی، عالم فاضل، از اساتید حاج ملا علی خلیلی بوده و در نجف اشرف سطوح فقه را تدریس می نمود. و در آن ارض اقدس وفات یافته و مدفون گردیده است. (۱)

امیر قوام الدین حسین اصفهانی

امیر قوام الدین حسین اصفهانی، از فقهاء و علمای قرن دهم هجری است. در زمانی که شاه اسماعیل صفوی برای فتح خراسان به آنجا رفته بود، در رکاب او بود و سپس به دستور شاه اسماعیل جهت اداره امور شرعی مردم بلخ به آنجا رفت و شیعه امامیه را در آنجا رواج داد. چندی بعد به منصب قاضی القضاتی اصفهان منصوب شده و به زادگاه خود بازگشت. (۲)

شاه طهماسب صفوی وی را با شراکت امیر جمال الدین محمد استرآبادی در سال ۹۳۰ق به صدارت برگزید. (۳) پس از فوت استرآبادی، میرنعمت الله حلّی در صدارت با او شریک شد. (۴)

امیر قوام الدین در اواخر عمر به علت کهولت سن قادر به انجام وظایف خود نبود و سرانجام در سال ۹۳۶ق به دیار باقی شتافت. (۵)

وی در فقه، حدیث، ادبیات و خصوصاً شعر و انشاء استاد بود. همواره در رعایت و حمایت از اهل فضل و علم می کوشید و دقیقه ای از رعایت تقوی و صلاح غافل نبود شعر نیز می سرود. (۶)

- ۱- الکرام البرره، ص ۳۶۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۰.
- ۲- رجال کتاب حبيب السیر، صص ۲۷۵ و ۲۷۶.
- ۳- تاریخ الفی، ص ۴۰۲؛ احسن التواریخ، ص ۲۴۲؛ احياء الدائر، ص ۵۹.
- ۴- وقایع السنین و الاعوام، ص ۴۹۰.
- ۵- احسن التواریخ، ص ۳۰۷.
- ۶- تذکره تحفه سامی، صص ۳۲ و ۳۳.

این بیت از اوست:

چون خیالت نرود، هرگز از پیش نظر

صد رهن بینم و گویم که خیالست مگر

در «تحفه سامی» و به پیروی از او در «ریاض العلماء» نام او «حسن» نوشته شده که احتمالاً از اشتباهات کاتبان است. در سایر منابع معاصر قوام الدین، نام او «حسین» ذکر شده است. (۱)

شیخ حسین اصفهانی

شیخ حسین بن آخوند ملا محمد ابراهیم اصفهانی عالم فاضل، از علمای گمنام قرن سیزدهم هجری. در جمادی الثانیه سال ۱۲۶۸ق نسخه ای از رساله اصول دین میرزا قمی را نوشته و نزد نگارنده [سیدمصلح الدین مهدوی] موجود است. همچنین «رساله عملیه» تألیف آقا میر سید حسن را که آقا میرزا محمد هاشم چهار سوقی تنظیم نموده است را کتابت نموده است. نسخه شامل طهارت و صلاه بوده و در رجب ۱۲۶۸ق نوشته است.

ظاهراً صاحب عنوان از شاگردان آقا میر سید حسن مدرس است. (۲)

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین بن حاج محمد ابراهیم اصفهانی از کاتبان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۶۳ق نسخه ای از «شرح حدیث الغمامه» تألیف: قاضی محمد سعید قمی را به خط نسخ نوشته است. کتاب به شماره ۴۰۳ق در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

۱- ریاض العلماء، ج ۱، ص ۱۴۳.

۲- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، ص ۲۸۱.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۳، ص ۴۵۵.

حسین سلماسی

ابوعلی حسین بن ابراهیم بن ابوبکر سلماسی، از دانشمندان و خوشنویسان ساکن اصفهان بوده و در قرن ششم هجری برای شرف الدین ابوالحسن علی بن اسماعیل اصفهانی مجموعه ای ترتیب داده است که شامل رساله های زیر است:

۱. «الشرقیه فی تقاسیم العلوم الیقینیّه» ۲. ترجمه «رساله الذّهیبیه» منسوب به حضرت رضاعلیه السلام ۳. ترجمه «الرساله السیاسیه» در وصایای بقراط حکیم و حکمای دیگر از عربی به فارسی ۴. «منتخبات امثال و اشعار» مجموعه در سالهای ۶۲۴ و ۶۲۵ ق کتابت شده است. (۱)

حسین ادیب نطنزی

بدیع الزمان ابو عبدالله حسین بن ابراهیم بن احمد نطنزی اصفهانی معروف به «ادیب نطنزی» شاعر، ادیب و دانشمند لغوی قرن پنجم هجری. [در نطنز متولد شد و جهت تحصیل تحصیل به اصفهان و شهرهای دیگر سفر کرد و سرانجام در کوی ارزویه واقع در محله جومان (یا جوهان) اصفهان ساکن شد و در سال ۴۹۷ ق و یا به قولی ۴۹۹ ق وفات یافت.

او حدیث را از ابوبکر محمد بن عبدالله بن ریزه اصفهانی، ابوذر محمد بن ابراهیم صالحانی و ابوالفضل عبدالرحمان بن احمد رازی روایت می کند و برادر زاده اش ابوالفتح محمد بن علی نطنزی در مرو و ابوالعباس احمد بن محمد مؤذن ادیب در اصفهان از او استماع حدیث کرده اند.

بدیع الزمان نطنزی به دو زبان فارسی و عربی شعر می سرود. و بدین خاطر به «ذواللسانین» و «ذوالبیانین» مشهور بوده است. اگرچه برخی او را شیعه دانسته اند اما ابوسعید سمعانی در کتاب «الانساب» تصریح می کند که نطنزی اهل سنت و جماعت بوده

است. [این کتابها از تألیفات اوست.

۱. «الخلاص» یا «دستور اللغه»: که نسخه های فراوانی از آن در کتابخانه های داخل و خارج ایران موجود است. ۲. دیوان اشعار که ظاهراً از بین رفته است ۳. المرقاه، در علم لغت که در سال ۱۳۴۶ش به تصحیح دکتر سید جعفر سجادی به چاپ رسیده است. (۱)

سید محمد حسین امام جمعه دلیگانی*

سید محمد حسین امام جمعه دلیگانی ابن سید ابراهیم، عالم فاضل، از اهالی قریه «دلیگان» برخوار اصفهان، متوفی در ۱۲ ذیقعد ۱۳۶۷ق مدفون در تکیه ریزی در تخت فولاد (۲).

سید محمد حسین بهشتی

سید محمد حسین حسینی بهشتی بن حاج سید ابراهیم چهارسوقی، عالم فاضل و ادیب شاعر، عمری را به زهد و تقوا گذرانیده و بیش از ۵۰ سال در مسجدی در کوچه سرتیپ اقامه جماعت می نموده است. شعر نیز می گفته و «عاصی» تخلص دانسته است.

[وی در شب ۱۷ رمضان ۱۳۶۶ق وفات یافته] و در تکیه سادات بهشتی در تخت فولاد مدفون شد. (۳)

۱- اللباب، ج ۱، ص ۵۳۳ و ج ۳، ص ۳۱۶؛ بغیه الوعاه، ص ۲۳۱؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۷۵۴؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۳۱ و ج ۲۰، ص ۳۱۱؛ معجم المؤلفین، ج ۳، ص ۳۰۵؛ تاریخ نظم و نثر، ص ۵۶؛ میراث فرهنگی نطنز، ج ۲ صص ۲۷-۱۳؛ تاریخ تشیع اصفهان، صص ۲۶۳ و ۲۶۴؛ شرح احوال و آثار شاعران بی دیوان، صص ۶۲۶-۶۲۴؛ تاریخ ادبیات در ایران، ج ۴، ص ۳۱۸؛ ریحانه الادب، ج ۲، ص ۲۷۱؛ المرقاه: مقدمه.

۲- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۱۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۳۶؛ تحفه الاحباب، صص ۳۵ و ۳۶.

سید محمد حسین حسینی ساوجی

سید محمد حسین بن سید محمد ابراهیم حسینی ساوجی [از فضلاء قرن سیزدهم هجری] در سال ۱۲۶۵ق. کتابت «تهذیب الاصول» علامه حلّی را در اصفهان به پایان رسانیده و نسخه در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم موجود است. (۱)

شیخ حسین تنکابنی

شیخ حسین بن ابراهیم تنکابنی، از فلاسفه عالیقدر قرن یازدهم هجری. در قم نزد ملاصدرا و ملا عبدالرزاق فیاض لاهیجی به تحصیل حکمت پرداخته و سپس در اصفهان به تحقیق و تألیف و تدریس کتب فلسفی مشغول بوده است. وی ذوق اشراقی و عرفانی داشته و میرزا عبدالله افندی (صاحب ریاض العلماء) که معاصر اوست بر او خرده گرفته که غیر از فلسفه، از سایر علوم بهره چندانی نداشته است. دامادش آخوند ملا محمد نصیر تنکابنی و فرزندش ملا ابراهیم تنکابنی نیز از فضلاء آن عهد و احتمالاً شاگرد شیخ حسین بوده اند.

وی در سفری که به حج بیت الله الحرام رفته بود، در هنگام استلام حجرالاسود در مسجد الحرام توسط جمعی که به توهم اهانت او به حجرالاسود بر سر او ریخته بودند، به شدت مضروب شده و در راه مدینه شهید شد و در «ربذه» در جوار مرقد جناب «ابوذر غفاری» مدفون گردید. سال شهادت او را ۱۱۰۱ یا ۱۱۰۵ق ذکر کرده اند و ظاهراً در سن حدود ۸۰ سالگی بایشتر به سرای باقی ارتحال نموده است.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «اثبات حدوث العالم» ۲. «احوال صنوف الناس فی المعاد» ۳. تعلیقات بر شفا ۴. «حاشیه بر حاشیه خفّری بر الهیات شرح تجرید» ۵. «شرح گلشن راز» ۶. «وحده الوجود و تجلیاته و تنزلاته» (۲)

۱- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۳۷.

- ۲- قصص الخاقانی، ج ۲، صص ۴۹ و ۵۰؛ ریاض العلماء، ج ۲، صص ۳۴ و ۳۵؛ شهیدان راه فصیلت، صص ۳۲۲ و ۳۲۳؛ الکواکب المنتشرة، صص ۱۹۱ و ۱۹۲؛ الذریعه، ج ۱، ص ۸۹ و ج ۲، ص ۵۵؛ تاریخ عرفاء و حکماء، صص ۳۱ و ۳۲؛ شواهد الربوبیه، مقدمه: ص صد و دو؛ فهرست مروی، ص ۳۳۲، فهرست عکسی دائره المعارف اسلامی، ج ۱، ص ۱۳۹؛ فهرست خطی احیاء، ج ۶، صص ۲۴۴ و ۲۴۷؛ فهرست عکسی احیاء، ج ۴، ص ۴۰۳؛ فهرست مرعشی، ج ۳۱، صص ۷۱۹ و ۷۲۰؛ فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۲.

میرزا محمد حسین مدرّس کهنگی

حاج میرزا محمد حسین مدرّس کهنگی بن سیّد محمد ابراهیم بن سیّد علی طباطبائی، عالم فاضل جلیل. در سال ۱۲۸۸ق در «کهنک برزاوند» از توابع اردستان متولد شده و در اصفهان نزد حاج میرزا بدیع درب امامی، میرزا ابوالمعالی کلباسی، میرزا محمد هاشم چهارسوقی، شیخ محمد علی ثقه‌الاسلام، شیخ محمد تقی آقانجفی، حاج آقا نورالله نجفی، میرزا ابوالقاسم رشتی، آخوند کاشی و جهانگیرخان قشقایی به تحصیل پرداخت و سپس به عتبات عالیات رفته و نزد آیات عظام و علمای اعلام حاج آقا رضا همدانی، آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و آقا سیّد محمد کاظم طباطبائی یزدی کسب فیض نموده است.

وی در سال ۱۳۲۱ق به اصفهان مراجعت نموده و در مسجد علی علیه السلام اقامه جماعت نموده و در مدارس دینی اصفهان تدریس نموده و بدین جهت به «مدرّس کهنگی» معروف شده است. او از طریق املاک موروثی در زادگاه خود امرار معاش می‌کرده و از دریافت و مصرف وجوه شرعی و یا امرار معاش از راه رفع خصومات و امثال آن خودداری می‌نموده است. بالاخره در ۱۷ جمادی الثانیه سال ۱۳۷۶ق در اصفهان وفات یافته و در ضلع شمالی قبرستان عمومی جنب مصلاهی تخت فولاد مدفون گردید.

مرحوم مدرّس کهنگی تقریرات دروس اساتید خود در نجف اشرف مانند آخوند خراسانی و آقا سیّد کاظم یزدی را نوشته و رساله ای در معنی «بداء» به نام «هدیه الوری در شرح بداء» تألیف کرده که در سال ۱۳۷۷ق به طبع رسیده است. (۱)

۱- آتشکده اردستان، ج ۲، صص ۳۰۶ و ۳۰۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۱.

میرزا حسین تحویلدار

میرزا حسین تحویلدار بن میرزا محمد ابراهیم، از دانشمندان قرن سیزدهم هجری. جدّ اعلای او پیر اویس خان به دستور شاه عباس از «نخجوان» به اصفهان آمده و در این شهر ساکن شد. پدرش در اوایل کار صاحب جمع و عامل اغلب بلوکات و توابع اصفهان بود و سپس تحویلدار اصفهان شد.

میرزا حسین در اصفهان متولد شد و کار پدر را دنبال کرد و در اداره تلگراف خانه به کار پرداخت. وی در سال ۱۲۹۴ق به دستور کارگزاران دیوان سلطنتی ناصرالدین شاه کتاب «جغرافیای اصفهان» را که کتابی مفید و ذی قیمت حاوی اطلاعات فراوان از جغرافیا، آثار تاریخی، اصناف و اقشار و مشاغل مردم اصفهان در قرن سیزدهم هجری است را تألیف نمود، که به کوشش دکتر منوچهر ستوده در سال ۱۳۴۲ش به چاپ رسیده است.

تاریخ وفات و دیگر اطلاعات درباره زندگی او در دست نیست.

سید حسین فشارکی*

سید حسین بن سید ابراهیم طباطبائی فشارکی، عالم فاضل، از علمای اوایل قرن چهاردهم هجری اصلاً از اهالی قریه «فشارک» از توابع کوهپایه اصفهان بود. او پسر عمومی مجتهد و فقیه عالی مقام آقا سید محمد فشارکی است. پس از مدتی تحصیل در اصفهان به عتبات عالیات رفته و نزد میرزا حسن شیرازی و آقا سید محمد فشارکی به تحصیل پرداخت. پس از مدتی به کربلا رفت و در اواخر عمر در کرمانشاه ساکن شد. (۱)

شیخ محمد حسین مشکوه زفره ای

شیخ محمد حسین مشکوه بن ملا محمد ابراهیم زفره ای، از پیشگامان تعلیم و تربیت در اصفهان در روستای «زفره» از توابع کوهپایه اصفهان متولد شده و در اصفهان به

تحصیل پرداخت. وی در اصفهان مدرسه مشکوه و سپس مدرسه تیر اعظم را در سال ۱۳۲۸ق تأسیس کرد ولی مدتی بعد این مدرسه تعطیل شد. در سال ۱۳۲۷ق در نزدیکی باغ همایون [ورزشگاه تختی کنونی] مدرسه اقدسیه را تأسیس نمود. سید علی جناب که در حدود سال ۱۳۳۴ق وضعیت مدارس و مکاتب اصفهان را گزارش نموده می نویسد مدرسه اقدسیه دارای ۷ کلاس و ۱۴۱ شاگرد بوده است. از این مدرسه بسیاری از فضلاء برخاسته اند. عاقبت این مدرسه به هنگام احداث خیابان مسجد سید، در مسیر خیابان قرار گرفته و تخریب شد.

شیخ محمد حسین مشکوه داماد میرزا ابوالقاسم زفره ای بود و در ۱۵ محرم ۱۳۹۰ق وفات یافته و در تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

حسین نجف آبادی

حسین بن ملّا ابراهیم نجف آبادی از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۹۰ق کتاب «لهوف» تألیف: سید بن طاووس را کتابت نموده است. نسخه به شماره ۱۱۱۰ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم موجود است. (۲)

سید حسین مجتهد اصفهانی

سید حسین بن ابوتراب موسوی اصفهانی، عالم فاضل جلیل معروف به «مجتهد» از علمای اواخر دوره قاجاریه. در گنجه ساکن بوده و مرجع مسائل شرعی مردم آنجا به شمار می رفته و در آن حدود ریاست دینی داشته است. عمری طولانی یافته و اغلب به عبادت و طاعت خدا مشغول بوده و سرانجام در سال ۱۳۳۰ق در حدود ۱۲۰ سالگی وفات یافته است. او عموی مجتهد و مرجع تقلید بزرگ تشیع آقا سید ابوالحسن اصفهانی و پدر سید محمد باقر مجتهدزاده ساکن گنجه است. (۳)

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۶؛ بوستان فضیلت، صص ۲۲۲-۲۱۸.

۲- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۵۷.

۳- نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۱۷.

سید حسین خادمی

سید حسین خادمی ابن آقا سید ابوجعفر خادم الشریعه ابن سید صدرالدین محمد عاملی، عالم مجاهد و فقیه زاهد. از علمای بزرگ معاصر اصفهان، در جمعه ۳ شعبان ۱۳۱۹ق در اصفهان متولد گردید.

مقدمات و سطوح را در اصفهان نزد میرزا احمد مدرس، میر محمد صادق مدرس خاتون آبادی، ملا عبدالکریم گزی، شیخ علی مدرس یزدی، میر سید علی نجف آبادی، سید محمد نجف آبادی، سید میرزا اردستانی و جمعی دیگر از بزرگان فراگرفت و جهت تکمیل تحصیلات خود به نجف اشرف مهاجرت نموده و در آنجا در خدمت آیات عظام آقا سید ابوتراب خوانساری، آقا سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ محمد جواد بلاغی، میرزا محمد حسین نائینی و آقا ضیاءالدین عراقی بهره کافی برده تا به مقام اجتهاد نائل گردید و با کسب اجازات روایتی و اجتهاد به اصفهان مراجعت نمود و از حین ورود تا هنگام وفات به افاده و افاضه و تدریس خارج فقه و اصول در مدرسه صدر بازار و اقامه جماعت در مسجد دارالشفا و مسجد نو حاج رسولیها و منبر و موعظه و ارشاد و هدایت مردم و امر به معروف و نهی از منکر مشغول گردید.

[آن فقید سعید از ارکان مبارزه مردم اصفهان علیه رژیم پهلوی بوده و به ویژه در جریان قیام ۱۵ خرداد از مرجعیت و مبارزه امام حمایت های شجاعانه و بی دریغ داشته و ساواک نسبت به فعالیت های ایشان علیه رژیم حساسیت بالایی داشت. در واقعه ۵ رمضان ۱۳۹۷ه.ق منزل ایشان در چهارباغ پایین کانون نهضت مردم اصفهان علیه رژیم بود و با حمله مأموران رژیم، تعدادی از انقلابیون در حوالی منزل ایشان به شهادت رسیدند پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مردم اصفهان ایشان را به عنوان نماینده خود در مجلس خبرگان بررسی قانون اساسی و سپس نماینده مجلس خبرگان رهبری برگزیدند. در جریان جنگ ایران و عراق نیز ایشان در پشتیبانی از رزمندگان و تشویق مردم در کمک به جبهه های نبرد تلاش فراوان داشت.

او اقدامات خیریه فراوانی را با همت عالی خود انجام داده است که اهم آنها عبارتند

از: تأسیس انجمن خیریه مددکاری امام زمان، تأسیس مؤسسه خیریه احمدیه (شامل دبیرستان و کتابخانه و...) تأسیس انجمن خیریه صادقیه جهت خدمت رسانی به سالخوردگان و معلولان، تجدید بنای مسجد جامع حاج رسولیها در اصفهان و ساخت مسجدی در جزایر قشم و هرمز و تأسیس چند کتابخانه در مدرسه ملا عبدالله و مؤسسه احمدیه]

همچنین ایشان در ارشاد و راهنمایی مردم و تبلیغ دین اهتمامی فراوان داشته و خدمات آن مرحوم در جلوگیری از برخی منکرات اداره آموزش و پرورش و همچنین تبلیغات سوء و ضد ولایتی برخی از منبریان اصفهان فراموش نشدنی است.

و سرانجام در صبح روز دوشنبه ۱۸ جمادی الثانیه سال ۱۴۰۵ق در اصفهان وفات یافته و جنازه پس از تشییع عظیم در سه شنبه به مشهد مقدس حمل و در جوار مرقد مطهر حضرت رضاعلیه السلام مدفون گردید. [و جلسات متعدد ختم و یادبود برای ایشان در بسیاری از شهرها برگزار شد].

کتب زیر از تألیفات ایشان است:

۱. «تقریرات درس مرحوم نائینی درباره صوم و صلاه» ۲. «تقریرات درس اصول: از اوائل مباحث الفاظ تا آخر معنی حرفی» ۳. «تقریرات درس اصول: از بحث خاتمه برائت تا آخر تراجیح» ۴. «حواشی بر طهارت و صلاه» کتاب «مصباح الفقیه» تألیف: حاج آقا رضا همدانی ۵. «رساله در عدم ارث زوجه از غیر منقول»

۶. «رساله در لباس مشکوک» ۷. «رهبر سعادت یا دین محمدصلی الله علیه و آله» در دو مجلد به فارسی، مطبوع.

آن مرحوم دارای کتابخانه نفیسی بود که تعدادی از کتب خطی آن به خط مؤلفین بوده و اکنون در اختیار فرزندان ایشان می باشد. (۱)

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، صص ۲۹۰-۲۸۸؛ مجله نور علم، شماره مسلسل ۳۵ خرداد ۱۳۶۹ش، صص ۱۰۷-۹۰؛ گنجینه دانشمندان، ج ۳، ص ۹۰؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۳۹۰؛ نقباء البشر، ج ۲، صص ۵۱۸ و ۵۱۹؛ الذریعه، ج ۱۱، ص ۳۱۰؛ گلزار مشاهیر، صص ۲۹ و ۳۰؛ مستدرک فهرس التراث، صص ۱۷۳ و ۱۷۴؛ مدرس مجاهدی شکست ناپذیر، صص ۱۶۳ و ۱۶۴؛ روزنامه اطلاعات، مورخ ۲۰ اسفند ۱۳۶۳ش.

سید حسین بصیر*

دکتر سید حسین بصیر بن حاج میرزا ابوالحسن حکیم بن میرزا هادی حکیم بن سید ابراهیم حکیم خطاط بن سید محمد رضا حکیم بن میرزا عبدالباقی طبیب اصفهانی، از پزشکان حاذق معاصر در اصفهان متولد شد. تحصیلات مقدماتی را در اصفهان انجام داد و از مدرسه عالی طب و داروسازی فارغ التحصیل شد. مدتی در ارتش به طبابت مشغول بود سپس در بیمارستان امین به طبابت پرداخت و سرانجام در ۱۷ ذیحجه ۱۳۵۸ ق وفات یافته و در ضلع شرقی تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

سید محمد حسین ادیب بجنوردی*

سید محمد ادیب بجنوردی ابن سید ابوالحسن موسوی نسل بجنوردی، عالم فاضل و حکیم فرزانه، از علمای معاصر در سال ۱۳۰۰ ق متولد شده و در مشهد مقدس نزد جمعی از فضلاء از جمله حاجی فاضل خراسانی، ادیب نیشابوری (۲) و شیخ ابوالقاسم نیشابوری به تحصیل پرداخت و فلسفه و منطق را نزد آقا بزرگ حکیم فرا گرفت. (۳) وی سالها در مشهد مقدس به تدریس مشغول بود. اما به خاطر سختی امر معیشت به ناچار به کارهای دولتی روی آورد و به اصفهان انتقال یافته و ۱۲ سال رئیس اوقاف و معاون اداره فرهنگ اصفهان بود و در سالهای ۱۳۲۳ و ۱۳۲۴ ش در مدرسه صدر اصفهان «شرح باب حادی عشر» «شرح شمسیه» و «شوارق» را تدریس می نمود و جمعی از فضلاء از جمله: «شیخ محمد محزونیه»، «سید علی هدایتی خواجهویی»، «احمد غفاریان»، «سید مهدی حجازی قمشه ای»، «شیخ علی کاشانی» و «آقا ضیاء کجانی» در درس او شرکت می کردند. وی بسیار خوش بیان و دارای حافظه ای قوی و کم نظیر بود.

۱- بوستان فضیلت، صص ۳۷۱-۳۷۰.

۲- علوم عقاید، ص ۱۳.

۳- منتخب معجم الحکماء، ص ۲۴.

در ادبیات و معقول تخصص داشت و به تمام اقوال حکماء و متکلمین احاطه داشت. از علوم جدید مطلع بود. بسیار خوش خلق، متواضع و وارسته بود و از عرفان بهره کامل داشت. (۱)

وی چندی بعد به تهران رفته و در دانشگاه تهران به تدریس پرداخت و سرانجام در صبح یکشنبه ۲۵ ربیع الاول ۱۳۸۲ ق وفات یافت. (۲)

آقای علیقلی بیانی که از شاگردان اوست می نویسد: «مرحوم ادیب بجنوردی به راستی استاد مسلم ادب عرب و معقول بود. با وجود کهنسالی مقامات حریری را که متن دشواریست از بر بود به گونه ای که برای تصحیح قرائت من نیاز به کتاب نداشت... من نزد او اشارت ابن سینا را می خواندم ولی عبارت متن کتاب برای او فقط مناسبتی برای فیضان فضائلش بود. در نماز شور و هیجانی به او دست می داد که دیدنی بود به کرات او را در حال گریه شدید در مسجد دیدم. در اموری که ارتباط با آداب تقوا و زهد داشت سختگیر بود» (۳)

حسین غزّاء نجف آبادی

حسین توانگر نجف آبادی متخلص به «غزّاء» ابن ابوالحسن از شعرای قرن چهاردهم هجری [در حدود سال ۱۲۴۶ ش در نجف آباد متولد شد. تحصیلات مقدماتی را نزد آقا سید هاشم آیت نجف آبادی آموخت. سپس به اصفهان شتافت و مغنی و مطول را نزد علمای آنجا فراگرفت. و منظومه سبزواری و شفای بوعلی سینا را نزد حکیم جهانگیرخان قشقائی خواند و در سایر علوم مانند صرف و نحو، منطق، لغت، هیئت، طب و تاریخ مهارتی بسزا یافت. پس از چندی از لباس روحانیت خارج شده و در «کمپانی مسعودیه» اصفهان به کار پرداخت. سپس در گلپایگان و نجف آباد به تجارت پرداخت.

وی سرانجام در ۱۸ مرداد ۱۳۵۴ ش پس از عمری طولانی وفات یافته و در نجف

۱- علوم و عقاید، ص ۱۳.

۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۱۵۲.

۳- آیین فرزادنگی، ج ۲، ص ۲۲۸.

آباد مدفون شد. در سرودن انواع شعر مهارت داشت و در انجمن های ادبی اصفهان و نجف آباد شرکت می کرد و اشعارش در مجله ارمغان به طبع می رسید.

از آثار و تألیفات اوست:

۱. «اندرز نامه پدر و پسر» منظوم، که در سال ۱۳۳۳ش به ضمیمه روزنامه حیات اصفهان به طبع رسید. ۲. دیوان قصائد ۳. مجموعه غزلیات، قطعات و مثنویات ۴. مقالاتی به شیوه «چهار مقاله» نظامی عروضی که در موضوعات گوناگون نوشته است. (۱)

از اوست:

کسی زخار ندیده چون من جفای گلی

چرا که خوار شدم عاقبت برای گلی

هزار جور کشیدم زخمار و گشتم خوار

چه خوار و زار شدم آخر از برای گلی

سید محمد حسین حسینی اصفهانی

سید محمد حسین بن ابی طالب حسینی اصفهانی، روضه خوان، از کاتبان قرن سیزدهم هجری است مدتی در رشت ساکن بود از آثارش کتابت:

۱. «منهج الشیعه» تألیف: جلال الدین شرفشاه علوی

۲. «منهاج الکرامه» تألیف: علامه حلی که هر دو در دهه نخستین ربیع الاول ۱۲۶۱ق کتابت شده و در کتابخانه دانشکده حقوق دانشگاه تهران موجود است.

۳. «ارشاد القلوب» دیلمی مورخ ربیع الثانی سال ۱۲۶۶ق در کتابخانه دانشکده حقوق دانشگاه تهران موجود است. (۲)

۴. «هدایه الاسماء فی بیان کتب العلماء» تألیف ملا حسن کثنوی یزدی، که در شوال ۱۲۷۵ق در رشت آنرا نوشته و به شماره ۱۰۷۰ در کتابخانه دانشگاه تهران موجود

شیخ محمد حسین قمشه ای صغیر

شیخ محمد حسین بن ابوطالب قمشه ای نجفی، عالم جلیل و فاضل ثقه صالح، معروف به صغیر (جهت امتیاز او نسبت به استادش شیخ محمد حسین قمشه ای). در نجف اشرف در خدمت ملا محمد حسین بن محمد قاسم قمشه ای معروف به کبیر به تحصیل پرداخت. سپس در محضر استاد اخلاق و عرفان آخوند ملا حسینقلی همدانی حاضر شده و از خرمن معلومات او توشه ها اندوخت و همچنین از درس حاج میرزا حسین خلیلی و آخوند ملا محمد کاظم خراسانی کسب فیض نمود. ایشان از علمای مجاهد بوده و در نهضت علماء علیه نفوذ دولت انگلستان در عراق [انقلاب ۱۹۲۰م عراق] شرکت داشته و سرانجام در ۲ محرم ۱۳۳۷ق وفات یافته، در صحن شریف مرقد مطهر حضرت علی علیه السلام نزدیک مقبره شیخ الریعه اصفهانی مدفون گردید.

کتب زیر از اوست:

۱. کتابی در «معجزات صادره از ائمه معصومین علیهم السلام» ۲. کتابی در «مواعظ و اخبار»

این عالم ربانی از محبان حضرت سید الشهداء بوده و در منزل خود مجالس سخنرانی و روضه خوانی برای آن حضرت را به پا می داشته و بزرگانی چون حاج میرزا حسین محدث نوری در آنجا منبر می رفته اند. (۲)

میر محمد حسین حسینی اصفهانی

میر محمد حسین بن میرزا ابوالفتح حسینی اصفهانی، از کاتبان اصفهان در عصر شاه عباس صفوی و خادم مسجد جامع اصفهان بوده است.

۱- فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۲، ص ۶۸۳.

۲- نقباء البشر، ج ۲، صص ۵۲۰ و ۵۲۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۰؛ تاریخ شهرضا، ص ۷۵.

وی «خلاصه الاقوال» تألیف علامه حلّی را به خط نسخ در پنج شنبه ۴ ذی القعدة ۱۰۳۷ق در مشهد مقدس کتابت نموده است و در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۱)

ملا حسین امین جعفری دهقانی*

ملا حسین امین جعفری بن حاج ابوالقاسم دهقانی عالم فاضل زاهد. در سال ۱۲۹۵ق در دهقان متولّد شد مقدمات را نزد ملا رحیم دهقانی آموخت سپس نزد حاج شیخ ابوالقاسم صدر العلماء دهقانی حاضر شد. پس از مدتی به اصفهان رفته و از درس جمعی از علماء خصوصاً جهانگیرخان قشقایی بهره مند گردید. آنگاه به نجف اشرف عزیمت نموده و از محضر آخوند ملا محمد کاظم خراسانی کسب فیض نمود. او پس از پایان تحصیل به زادگاه خود بازگشته و در آنجا به ترویج شریعت، راهنمایی ارشاد مردم و تدریس مشغول شد و در ضمن جلسه ای ادبی را نیز برپا نمود که عده ای از فضلاء و اهل ذوق از معلومات ارزنده او برخوردار می شدند که از آن جمله اند: شیخ مهدی الهی قمشه ای و میرزا حسین خان ادیب. در سرودن غزل طبعی روان داشته و ۵۰ غزل او نزد مرحوم شیخ اسدالله اسماعیلیان دهقانی موجود بوده است.

صاحب عنوان در سال ۱۳۶۹ق در دهقان وفات یافته و در قبرستان عمومی آنجا مدفون گردید.

این چند بیت از اوست:

مطرب به نوا آمد و زد ساز طرب را

باشم مُترنم همه با چنگ و چغانه

در محفل عشاق بدان قامت رعنا

چون شمع برافروخته آمد به میانه [...]

دیدم چو دو چشمان تو اندر صف مژگان

شد سینه و دل در خور پیکان و نشانه (۱)

سید حسین موسوی بیدآبادی

سید حسین بن سید ابوالقاسم بن سید محمد علی بن حاج سید محمد باقر حجهالاسلام، عالم فاضل صالح متقی، قبل از سال ۱۳۰۰ق در اصفهان متولد شده و نزد حضرات آیات سید ابوالقاسم دهکردی، سید محمد باقر درچه ای، شیخ محمد رضا نجفی و سید مهدی درچه ای به کسب فیض پرداخته و سپس به ترویج دین و ارشاد مردم پرداخته است.

وی ظهرها در مسجد سید و صبح و مغرب در مسجد حاج جمال در محله لرها اقامه جماعت می نمود و مورد وثوق اهالی محل بود و با همه سختی ها که در دوره رضاخانی به اهل علم و روحانیون می شد تحمل نموده و ترک مسجد و محراب نفرمود. او در شب های ۱۹ ماه مبارک رمضان، مراسم شب احیاء را در مسجد سید برپا می داشت.

سرانجام در دوشنبه ۱۳ ربیع الاول ۱۳۵۶ ق وفات یافته و در تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

سید حسین دهکردی

سید حسین بن آقا سید ابوالقاسم بن سید محمد باقر دهکردی عالم فاضل. در اصفهان متولد شده و در خدمت جمعی از بزرگان همچون آقا شیخ علی مدرس یزدی و پدر بزرگوار خود تحصیل نموده است. عالمی منزوی و گوشه نشین بود.

پس از فوت پدر به جای ایشان در مسجد شیخ الاسلام و مسجد سرخی اقامه

۱- زندگانی حکیم جهانگیرخان قشقائی، صص ۱۰۲ و ۱۰۳؛ سیمای دهاقان، صص ۲۷۷ و ۲۷۸.

۲- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۳۰۹؛ بیان المفاخر، ج ۲، صص ۱۸۴ و ۱۸۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۶؛ بوستان فضیلت، صص ۲۲۹-۲۲۶.

جماعت می نمود. سالها به درس مرحوم آقا شیخ محمد حکیم خراسانی حاضر شده و بهره کافی یافته بود و گاه گاه در بین صحبت از این استاد خویش یاد می نمود.

سرانجام در سال ۱۳۷۷ق وفات یافته و جنب پدر در یکی از حجرات امامزاده زینبیه اصفهان مدفون گردید. (۱)

میرزا محمد حسین خاتون آبادی*

میرزا محمد حسین بن آقا میرزا ابوالقاسم حسینی خاتون آبادی عالم فاضل، از علمای اواخر دوره قاجاریه. متوفی ۲۹ ربیع الثانی ۱۳۴۱ق در یکی از حجرات شرقی تکیه خاتون آبادی ها در تخت فولاد اصفهان. (۲)

شیخ محمد حسین شریعت فلاورجانی*

شیخ محمد حسین شریعت ابن ابوالقاسم فلاورجانی، عالم زاهد و فاضل کامل. سالها در فلاورجان به اقامه جماعت و وعظ اشتغال داشت.

سرانجام در عید غدیر ۱۳۷۷ق (تیرماه ۱۳۳۷ ش) وفات یافته و در قبرستان عمومی فلاورجان مدفون شد. وی پدر عالم فاضل معاصر شیخ صفرعلی شریعت است. (۳)

حسین انصاری

حسین بن احمد انصاری از فضلاء قرن یازدهم هجری. در سال ۱۰۱۷ق کتاب «ترجمه الفصول» تألیف: رکن الدین محمد بن علی گرکانی را در اصفهان نوشته است. کتاب در کتابخانه جامع گوهرشاد موجود است. همچنین در همان سال نسخه ای از کتاب «باب حادی عشر» تألیف: علامه حلی را به خط نسخ نوشته که به شماره ۱۹۱۸/۱

۱- تاریخچه ارزنان و مقبره علیا جناب زینب خاتون، ص ۴۳؛ مزارات اصفهان، ص ۲۳۶.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

۳- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

در کتابخانه جامع گوهرشاد موجود است. (۱)

میرزا محمد حسین ملاذ روضاتی

حاج میرزا محمد حسین ملاذ روضاتی بن سید احمد بن میرزا محمد باقر موسوی چهار سوقی (صاحب روضات) عالم فاضل جلیل در شب پنجشنبه ۱۰ محرم (عاشورا) سال ۱۳۰۲ق در اصفهان متولد شده و تحصیلات خود را نزد حاج آخوند زفره ای، میرزا یحیی مدرس، سید محمود کلیشادی، میرزا احمد اصفهانی، جهانگیرخان قشقائی، آخوند ملا عبدالکریم گزی، سید مهدی درچه ای و شیخ محمد تقی آقانجفی انجام داد و جهت تکمیل آن به عتبات عالیات مشرف شده و نزد آیات عظام سید اسماعیل صدر و شیخ فتح الله شریعت اصفهانی به کسب فیض پرداخت و شفاها از این دو مرجع عالیقدر و کتباً از آیات عظام آقا سید ابوالحسن اصفهانی، سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و آخوند ملا محمد حسین فشارکی مجاز گردید.

وی پس از بازگشت به اصفهان به اقامه جماعت و ارشاد مردم پرداخت اما در اواخر عمر از این امور کناره گرفته، انزوا اختیار کرده و به عبادت مشغول بود. سرانجام در شب سه شنبه ۶ رجب ۱۳۸۲ق وفات یافته و در بقعه جد بزرگوار خویش «صاحب روضات» در تخت فولاد مدفون گردید. شاعر توانا استاد فضل الله اعتمادی متخلص به «برنا» ماده تاریخ وفات ایشان را چنین سروده اند:

نوشت خامه «برنا» برای سال وفاتش

«ملاذ برد پناه از جهان بجانب حیدر»

وی نسخه ای از «نظام الاقوال» تألیف: نظام الدین محمد قریشی ساوجی را به خط زیبای خود کتابت نموده که در کتابخانه آیت الله حاج سید محمد علی روضاتی موجود است. (۲)

۱- فهرست گوهرشاد، ص ۲۳۶.

۲- مناهج المعارف: مقدمه، صص ۲۸۰ و ۲۸۱؛ فهرست کتابخانه های اصفهان، ج ۱، ص ۱۴۴؛ مکارم الآثار، ج ۵، ص ۱۷۰۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱ ص ۳۴۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۰.

حسین مه‌ری اصفهانی

ابوعلی حسین بن احمد بن حسین بن احمد بن محمد مه‌ری اصفهانی، از محدّثین عامه است. محمدبن احمد نظری عامی از وی نقل حدیث می‌کند.

حسین عمادزاده

استاد حسین عمادزاده فرزند ملاً احمد عماد الواعظین ابن آخوند ملاً حسین عماد الواعظین کُربکنندی بُرخواری اصفهانی، نویسنده و محقق دانشمند. در ۸ ذی الحجه ۱۳۲۵ق در اصفهان متولد شده و در اصفهان نزد حضرات آیات میر سید علی نجف آبادی، میرزا علی آقا شیرازی، شیخ محمد حکیم خراسانی، شیخ محمود مفید، سید صدرالدین کوپائی و شیخ محمّد رضا کلباسی پرداخت. همچنین از حضرات آیات آقا سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ آقابزرگ طهرانی، سید محمّد حجت کوهکمری، شیخ محمّد رضا مظفر و سید یونس اردبیلی اجازه روایت دریافت کرد.

او از جوانی تا آخر عمر در طهران ساکن بوده و به تحقیق و تألیف کتاب و تدریس در دانشگاه می‌پرداخت و برای مجلات نیز مقاله می‌نوشت.

از او بیش از ۱۰۰ عنوان تألیف باقی مانده که اکثر آنها به چاپ رسیده و برخی از آنها چندین بار تجدید طبع شده است. او همچنین مجله «خرد» را انتشار داده است.

استاد عمادزاده در ۵ رمضان ۱۴۱۱ق (مطابق ۱۲ فروردین ۱۳۶۹ش) وفات یافت.

نام برخی از کتابهای او چنین است:

۱. «تاریخ و جغرافیای مکه» ۲. «ترجمه و تفسیر قرآن کریم» ۳. «زینب کبری» (سلام الله علیها) ۴. «معراج» ۵. «تاریخ مفصل اسلام» ۶. «تاریخ انبیاء و قصص قرآن» ۷. «شرح و ترجمه صحیفه سجادیّه» ۸. «تاریخ جغرافیای کربلای معلی»

همچنین ۱۴ جلد کتاب در شرح حال چهارده معصوم که با عناوین مختلف به چاپ رسیده است. از تألیفات چاپ نشده ایشان می‌توان به «رجال اسلام» در ۱۰ جلد و

«راهنمای اصفهان» اشاره کرد. (۱)

حسین نجفی*

حسین بن احمد بن ماجد نجفی، از فضلاء قرن یازدهم هجری است. او در اصفهان ساکن بوده و نسخه ای از «مشرق الشمسین» تألیف: شیخ بهائی را در پنج شنبه ۱۳ ربیع الاول ۱۰۲۸ ق کتابت نموده است. این نسخه به شماره ۱۲۰ در کتابخانه خاندان میبدی در کرمانشاه موجود است. (۲)

در همان زمان یکی از بستگان صاحب عنوان، به نام شیخ احمد بن شیخ محمد بن شیخ ماجد نجفی در اصفهان نزد شیخ بهائی مشغول تلمذ بوده و از مرحوم شیخ اجازه دریافت نموده است. (۳)

حسین جوهری فرد*

حسین جوهری فرد بن احمد، شاعر ادیب، در سال ۱۳۰۲ ش متولد شد، او از اعقاب شاعر و مورخ مشهور میرزا ابراهیم جوهری مؤلف کتاب «طوفان البكاء» است.

جوهری پس از آنکه تحصیلات مقدماتی را فراگرفت، چندی در مدرسه مروی به تحصیل علوم قدیمی پرداخت و مدتی نیز در وادی حکمت و عرفان به سیرو سلوک قدم نهاد و از اساتید فن کسب فیض کرد، همچنین فنون شعر و شاعری را از شکیب اصفهانی آموخت. آنگاه برای کسب معیشت به آهن فروشی در بازار مشغول شد.

اغلب اشعار او جنبه مذهبی و عرفانی دارد و مضمون آن مدایح و مراثی ائمه

-
- ۱- مجله کیهان فرهنگی، سال هفتم: خرداد ۱۳۶۹، ص ۵۰؛ الذریعه، ص ۱۲، صص ۵۵-۵۱؛ رجال اصفهان: مقدمه؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی، ج ۱، ص ۱۰۶۵؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، صص ۸۳۰ و ۸۳۱؛ گلزار مشاهیر، صص ۳۱۱ و ۳۱۲.
 - ۲- فهرست خاندان میبدی، ص ۸۷.
 - ۳- فهرست کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، ص ۴۱.

اطهار علیهم السلام است. در شعر «جوهری» تخلص می کند.

از اوست:

دلبر خرم هستی مرا سوخت دو چیز

اخگر عشق تو ای ماه دگر طعن رقیب(۱)

میرزا حسین گرگی فریدنی

میرزا حسین بن احمد گرگی فریدنی [از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم] در ماه جمادی الآخر سال ۱۲۷۴ ق کتاب «کشف الاسرار» تألیف ملا حسینعلی تویسرکانی را در اصفهان به خط نسخ کتابت نموده است. نسخه به شماره ۷۳۸۹ و ۷۳۹۰ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم نگهداری می شود.(۲)

همچنین در تاریخ ۲۹ شوال ۱۲۷۹ ق کتاب «بحر الجواهر» تألیف: محمد بن یوسف هروی را به خط نسخ نوشته است و کتاب به شماره ۶۲۲۴ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است.(۳)

دکتر حسین محیی

دکتر حسین محیی بن میرزا احمد خان محیی، از پزشکان ماهر اصفهان وی در ۷ مهر ۱۳۲۲ ش شانزده روز قبل از وفات پدر فوت نموده و در تکیه خانوادگی دکتر محیی جنب تکیه ملک در تخت فولاد مدفون شد.(۴)

۱- سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۲، ص ۱۰۲۳.

۲- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۱۹۱.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۱۶، ص ۲۶۷.

۴- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۱۴.

محمد حسین مصاحبی نائینی*

محمد حسین بن حاج میرزا احمد مصاحبی نائینی، خوشنویس فاضل قرن سیزدهم هجری. او مانند پدر از خطاطان عصر خود بوده و بیشتر در اصفهان به سر برده و در آنجا وفات یافته است. (۱)

او اصلاً از اهالی قریه «محمّدیّه» نائین و از احفاد ملا مصاحب نائینی است. وی کتابی شامل «ادعیه و سُور» را به خط نسخ و رقاع در سال ۱۲۷۲ق را کتابت نموده است. (۲)

سید محمد حسین میردامادی سدهی

سید محمّد حسین بن میر سید احمد میردامادی سدهی، عالم فاضل، به مقدّس معروف بوده و در اصفهان نزد آقا میر سید حسن مدرس تحصیل نموده است. (۳)

[پس از آنکه ملا محمد باقر بن ملا محسن سدهی از سران شیخیه به ترویج این فرقه مشغول شد، سید محمد حسین مقدس به مخالفت با او برخاسته و مردم را علیه بدعت های شیخیه تهییج نمود، ملا محمّد باقر تصمیم به نابودی او گرفت و به وسیله عوامل خود او را در ۵ جمادی الثانی ۱۲۵۹ق مسموم ساخت و شهید نمود.

میرزا محمد حسن شیرازی معروف به میرزای بزرگ پیشوای نهضت تنباکو، در ابتدای جوانی در اصفهان به تحصیل مشغول بود و از رفقای صمیمی صاحب عنوان بود که پس از شهادت دوستش دیگر نتوانست در اصفهان بماند و به نجف اشرف عزیمت کرد. (۴)

۱- مکارم الآثار، ج ۶، صص ۲۲۳۰ و ۲۲۳۱.

۲- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۶۲.

۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۳۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۲.

۴- خمینی شهر، صص ۲۵۸ و ۲۵۹.

حسین اصفهانی

حسین بن اسحاق اصفهانی، از محدّثین اصفهان است. در مصر ساکن بود و از عمّار بن خالد واسطی تمّار روایت می کرد.

جمعی از محدّثان از جمله محمّد بن سلیمان بن فارس از او حدیث شنیده اند. (۱)

حسین اصفهانی

ابوعبدالله حسین بن اسحاق بن ابراهیم بن صباح خلّال اصفهانی از محدّثین بوده و در قرن سوم هجری می زیسته است. از اصفهان به کرج [کرج ابودلف، در استان مرکزی کنونی] رفت و پس از سال ۳۰۰ق وفات نمود. احادیث فراوان را در حفظ داشت و حافظه اش بسیار قوی بود. (۲)

وی از اسماعیل بن محمّد بن یوسف، احمد بن عیسی بن تیزی خشّاب و ابوهارون حدیث نقل می کند. (۳)

محمّد حسین صغیر اصفهانی

محمّد حسین صغیر اصفهانی ابن اسدالله شاعر ادیب و عارف وارسته، از مشاهیر شعرای معاصر اصفهان. در ۱۳ رجب سال ۱۳۱۲ق متولّد شد. پدرش اگرچه بیسواد بود اما در عزاداری ها و آئین های مذهبی عزاداری می کرد و مادرش جهان سلطان زنی مؤمنه بود.

در ۸ سالگی زبان به سرودن شعر گشود و شگفتی همگان را برانگیخت و از همان زمان «صغیر» تخلص نمود. و از بدو تأسیس انجمن دانشکده اصفهان به سرپرستی عباس خان شیدا در سال ۱۳۳۴ق در آن انجمن شرکت کرد که این دوره ۱۸ سال طول کشید.

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۰.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۰.

۳- احقاق الحق، ج ۵، ص ۴۸۲؛ میزان الاعتدال، ج ۱، صص ۵۹ و ۱۱۴.

از همان جوانی به کار بافندگی پرداخته و از راه کار و زحمت به امرار معاش و اداره خانواده پرداخت و استغناء و بی نیازی از خلق را پیشه خود ساخت. او در اغلب انجمن های ادبی اصفهان همچون انجمن های مدرسه تبریزی، خاکیا، کمال، سعدی و مکتب صائب شرکت می کرد و جزو اساتید پیشکسوت و محترم این انجمن ها به شمار می رفت.

به میرزا عباس پاقلعه ای شیخ سلسله نعمت اللهیه اصفهان ارادت داشت و در مدح او شعر می گفت.

او اگرچه قصیده و غزل بسیار گفته اما اغلب اشعارش مدح و مرثیه چهارده معصوم علیهم السلام است. او از مداحان طراز اول اصفهان بوده و در تشکیل انجمن مداحان و تربیت و پیشرفت آنان نقش زیادی داشته [و اشعارش نیز در بسیاری از نقاط کشور مشهور و مورد استفاده مداحان قرار داشت. و برخی از اشعارش در کتیبه های بقاع متبرکه خصوصاً در عتبات عالیات مورد استفاده قرار می گرفت.

صغیر مردی خوش خلق، بخشنده، سلیم النفس و خوش محضر بوده و صفا و خلوص و سادگی او سبب راه یافتن نام و محبت او به دلها و شهرت روز افزون او بود.

استاد صغیر اصفهانی سرانجام در سه شنبه اول جمادی الثانی ۱۳۹۰ق (مطابق با مرداد ماه ۱۳۵۰ش) وفات یافته و پس از تغسیل و تکفین و اقامه نماز بر پیکر او، در میان اجتماع شکوهمند عموم طبقات مردم اصفهان تشییع شده و در جوار حرم رأس الرضا (مدفن سر مطهر امامزاده مظلوم و شهید، شاهرضا مدفون در شهرضا) در طوقچی اصفهان مدفون گردید.

استاد همایی متخلص به «سنا» ضمن مرثیه ای ماده تاریخ وفات او را چنین سروده اند:

به تاریخ وفات تو، به سیر آفتاب و مهر

خرد گوید: «صغیر از ما» سنا گوید «صغیر من»

استاد فضل الله اعتمادی متخلص به «برنا» نیز ضمن مرثیه ای ماده تاریخ وفات او را

پی تاریخ سال رحلت او

گفت برنا: «صغیر ادیب جلیل»

کتاب زیر از سروده های اوست که به طبع رسیده است:

۱. «خطبه الغدیر» منظوم ۲. «دیوان قصاید و غزلیات صغیر اصفهانی» ۳. «ریاض الحسینی» ۴. «فضائل الائمة» ۵. «مصیبت نامه صغیر» ۶. «وداد بشر»

[از اوست:

اسیر دانه خال لب یارم من ای زاهد

مکن دام دل من سبحه صد دانه خود را

کجا منت کشم از ساقی نا مشفق گردون

که من پر کرده ام از خون دل پیمانہ خود را

کسان بندند سد در راه سیل از بیم ویرانی

خلاف من که وقف سیل کرده ام خانه خود را(۱)]

آخوند ملا محمد حسین کرمانی

آخوند ملا محمد حسین کرمانی ابن ملا اسدالله، عالم فاضل، فقیه کامل، از اکابر علماء و مدرسین و مراجع در اصفهان. در حدود سال ۱۲۴۵ق در کرمان متولد شده، مقدمات علوم را در آنجا آموخته و جهت تکمیل آن به اصفهان آمد و در خدمت خدمت حاج شیخ محمد باقر نجفی، میرزا محمد باقر چهار سوقی (صاحب روضات)، ملا حسینعلی تویسرکانی، میرزا محمد حسن نجفی، سید محمد شهبهانی، ملا عبدالجواد حکیم خراسانی و ملا حیدر صباغ و دیگران تحصیل نموده و به اجتهاد رسید و از برخی از اساتید خود به

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۰۸ - ۳۰۶؛ مزارات اصفهان، صص ۳۱۳ و ۳۱۴؛ دیوان قصاید و غزلیات صغیر اصفهانی: مقدمه؛ زنده جاوید: اغلب صفحات؛ مقالات ادبی (همایی)، صص ۴۸۸-۴۸۶؛ مصاحبه با فرزند استاد صغیر آقای

رضا صغیر (سعید) توسط غلامرضا نصرالهی در تیرماه ۱۳۸۶ ش.

اخذ اجازه روایت و اجتهاد مفتخر شد. وی از مدرسین مشهور فقه و اصول در اصفهان بوده و جمعی از فضلاء در درس او حاضر می شدند. علاوه بر آن به قضاوت و رفع خصومات و مرافعات می پرداخت. [و در بین عموم مردم به عدالت و رعایت حق در قضاوت شهرت داشت].

او در کمال زهد و استغناء می زیست. از آثار او تأسیس و تعمیر دو باب مسجد به نام «نور» و «رضوان» می باشد. اولی در چهار راه کرمانی، در خیابان حافظ جنب منزل خود و دومی نزدیک دروازه اشرف جنب شترگلو می باشد که هر دو مخروبه بوده و ایشان بانی تعمیرات آن شده است [هزینه مرمت مسجد رضوان را میرزا ابراهیم ملک التجار متقبل شده است].

سرانجام در شب ۲۱ جمادی الاولی سال ۱۳۳۰ ق وفات یافته، در مقبره ای مخصوص در مسجد خود (مسجد رضوان) مدفون گردید.

میرزا حسن خان جابری انصاری ضمن مرثیه ای ماده تاریخ وفات او را چنین نوشته است:

«انصاری» گفتا بدیهه تاریخش را

«فردوس مقام زاهد کرمانی است»

کتب زیر از اوست:

۱. «اجزایی در اصول و فقه» ۲. «تقریرات فقهی و اصولی اساتید خود» ۳. «رساله عملیه»

علاوه بر مقام فقاقت شعر نیز می سروده و «مفتی» تخلص می نموده است. اشعار کتیبه مسجد رضوان از خود اوست. (۱)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۸۲ و ۱۸۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۳۳ و ۵۳۴؛ مزارات اصفهان، ص ۲۲۰؛ نقباء البشر، ج ۲، صص ۵۳۰ و ۵۰۹؛ الاصفهان، رجال و مشاهیر، ص ۴۵۶؛ چهل سال تاریخ ایران (المأثر و الآثار)، ج ۱، ص ۲۴۸.

محمد حسین ضیاء اصفهانی

محمد حسین ضیاء ابن ملا محمد اسماعیل بن محمد جعفر بن ملا محمد اسماعیل خواجهی شاعر و خوشنویس دانشمند [از طرف پدر از نوادگان حکیم و فیلسوف مشهور عهد افشاریه ملا اسماعیل خواجهی و از طرف مادر از نوادگان میرزا مهدی خان منشی متخلص به «کوکب» مؤلف «درّه نادره» و «جهانگشای نادری» است. در سال ۱۲۱۷ق در اصفهان متولد شده و نزد علماء و فضلاء عهد خویش به تحصیل پرداخت و در علوم مختلف به خصوص فقه، ادبیات، حکمت، نجوم، حساب و هندسه مهارتی بسزا یافت. [خطوط مختلف بویژه نسخ و ثلث را خوش می نوشت شعر را نیکو می سرود و «ضیاء» تخلص می کرد.

[او در محله خواجه ساکن بود و دختری از نوادگان حکیم مؤمن تنکابنی را به زوجیت اختیار کرد و عمر را به خوشنویسی و سرودن شعر گذرانید. [در سال ۱۲۶۵ق در سن ۴۸ سالگی (در زمان حیات پدر خود) وفات یافته و عزیزان خود را به داغ خویش نشانند. مرحوم مهدی بیانی در کتاب «احوال و آثار خوشنویسان» آثاری از او را معرفی کرده است. در قبرستانهای قدیم اصفهان و به ویژه تخت فولاد الواح قبور فراوانی به خط او وجود داشته که اکنون اندکی از آنها هنوز باقی است از جمله سنگ مزار ملا محمد مهدی قمبوانی، شیخ محمد تقی رازی و شیخ محمد رحیم شیخ الاسلام. همچنین برای بسیاری از علما و ادبای معاصر خویش مرثیه و ماده تاریخ سروده که بر سنگ مزار آنان نقر گردیده است.

ماده تاریخ وفات «ضیاء» را شاعر معاصر او «تاراج» چنین یافته است.

ناگه زبان خامه تاراج زان میان

کرد این بیان «بدیده مردم ضیا نماند»

مزار ضیاء در تخت فولاد نزدیک مزار فاضل هندی وجود دارد. دیوان اشعار ضیاء هنوز به طبع نرسیده است. (۱)

۱- تذکره مدایح معتمدیه: نسخه خطی؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۲، صص ۱۰۷۶-۱۰۷۴؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۶۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۷۳۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۶۲ و ۱۶۳؛ مکارم الآثار، ج ۷، صص ۲۴۳۳-۲۴۲۶؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، صص ۱۹۳ و ۱۹۴.

ملا محمد حسين بسطامي

ملا محمد حسين بن اسماعيل بسطامي، از فضلاي اوایل دوره قاجار به بوده و در اصفهان به تحصيل مشغول بوده است.

مشارالیه در سال ۱۲۱۷ق کتاب «مبداء و معاد» تألیف آخوند ملاصدرا را در مدرسه «باب القصر» اصفهان کتابت نموده است. (۱)

ملا محمد حسين عار فچه

ملا محمد حسين عار فچه ابن ملا اسماعيل طبسی خراسانی، عالم فاضل و واعظ کامل. در اصفهان نیز متولد شده و تحصیلات خود را نزد علماء این سامان همچون ملا حسینعلی تویسرکانی و آقا میر سید محمد شهشهرانی به پایان رسانید. از خطبای مشهور اصفهان بوده در سال ۱۳۲۲ق وفات یافته در تکیه آقا سید رضی شیرازی در تخت فولاد مدفون شد.

کتب زیر از اوست:

۱. «انیس الواعظین» ۲. «زاد العارفين» ۳. «زاد المواقف» ۴. «زاد الواعظین» ۵. «مونس الواعظین» (۲)

سید محمد حسين قائنی

سید محمد حسين بن سید محمد اسماعيل حسینی قائنی، از خوشنویسان هنرمند قرن سیزدهم هجری است. خط ثلث را خوش می نوشت و در اصفهان ساکن بود.

۱- نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۷۹؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۲۹۷.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۶.

کتاب «ادعیه» را به خواهش میر سید محمد امام جمعه اصفهان را به خط نسخ و رقاع خوش در سال ۱۲۷۱ق کتابت نموده که در کتابخانه دکتر اصغر مهدی در تهران موجود بوده است.

همچنین وی کتیبه سنگ قبر میر سید زین العابدین موسوی چهارسوقی (پدر میر محمد باقر چهارسوقی صاحب روضات الجنات) را به خط ثلث خوش برجسته زمینه سنگ مرمر زرد، در سال ۱۲۷۵ق نوشته است که در تخت فولاد موجود است. (۱)

محمد حسین گلستانه

محمد حسین بن اسماعیل گلستانه اصفهانی از خوشنویسان قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۸۱ق کتاب «مهیج الاخوان» تألیف ملا حسن یزدی را کتابت نموده است. نسخه ۲ شماره ۵۹۵ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی موجود است. (۲)

میرزا حسین منتصر

میرزا حسین منتصر ابن آقا میرزا اسماعیل، شاعر ادیب در شب ۹ محرم سال ۱۳۲۱ق در اصفهان متولد شد، و مانند پدر به تجارت روی آورد [و در سرای حاج کریم در بازار بزرگ اصفهان به معامله چای و پنبه مشغول شد]

وی از علاقه مندان شعر و ادب بوده و شعر می سروده و «منتصر» تخلص می کرد. دیوان اشعار او که مدون نشده بود بالغ بر یکهزار و پانصد بیست شعر بود.

وی سرانجام در جمعه ۱۲ شوال ۱۳۷۷ق وفات یافته و در یکی از اطاق های تکیه کازرونی مدفون شد.

ماده تاریخ وفاتش را شکیب اصفهانی چنین سروده است:

سرود کلک شکیب از برای تاریخش:

«رسید منتصر از عون حق بجاه و جلال»

۱- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۶۱؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۲- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۸۶.

از غم عشق تو ای لاله چنان سوخته ام
کز همه بی خبر و چشم به تو دوخته ام
آنچه سوز است مرا در سخن از جور رقیب
همه از مکتب عشق تو من آموخته ام^(۱)

محمد حسین خراسانی*

محمد حسین بن محمد اشرف خراسانی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری است، در مدرسه جده کوچک اصفهان ساکن بوده و در آنجا نسخه ای از «حاشیه معالم الاصول» تألیف: محمد ابراهیم مجتهد شیرازی را در سال ۱۲۵۹ق در تملک خود داشته است.^(۲)

حسین سلطان الکتابی

حسین سلطان الکتابی فرزند اصغر، از خوشنویسان و کتیبه نویسان معاصر اصفهان است.

در سال ۱۳۳۰ش در اصفهان متولد شده و تحصیلات خود را تا دیپلم راه و ساختمان ادامه داد. از نوجوانی به خوشنویسی پرداخته و چندی نزد استاد فضائی به مشق خط مشغول شده است. او در نوشتن خط ثلث مهارت دارد و کتیبه های بسیاری از مساجد، بقاع متبرکه و مساجد اصفهان و سایر شهرهای ایران به خط اوست. او علاوه بر ثلث خطوط شکسته، نستعلیق، نسخ و خطوط قدیمی چون دیوانی، رقع، کوفی، محقق و ریحان را خوب می نویسد.

از نمونه خطوط کتیبه های او:

۱. کتیبه گچبری مزار شیخ حر عاملی در مشهد مقدس ۲. کتیبه دور تا دور صحن

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۴۶۷ و ۴۶۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۷۵؛ روضه رضوان، صص ۳۳۹-۳۳۵.

۲- فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۹.

بزرگ حرم حضرت زینب (سلام الله علیها) در دمشق مشتمل بر سوره «یس» ۳. خطوط برجسته گچبری مدرسه علمیه گنبد سبز مشهد مقدس ۴. مرمت کتیبه به خط «حسین المشهدی» متعلق به دوره محمدشاه قاجار در صحن پایین پای امام رضا علیه السلام در مشهد مقدس و غیره.

عمومی صاحب عنوان داماد کاظم سلطان الکتاب اصفهانی بوده است. (۱)

حسین الهام اصفهانی

حسین فرزند اکبر شاعر اصفهانی متخلص به «الهام»، از سخنوران قرن دوازدهم هجری و معاصر با کریم خان زند است.

دیوان اشعارش به شماره ۳۱۹۷ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است و با این بیت آغاز می شود:

به جستجویت، منم که باشم، همیشه یارا

چو ابر گریان چو باد پویان، زغم فروشان به کوه و صحرا

نویسنده گوید: به ظن قوی وی از دست پروردگان انجمن ادبی مشتاق بوده است. (۲)

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین بن محمد باقر اصفهانی از نویسندگان کتب و خطاطان قرن سیزدهم هجری. در جمعه دهه دوم محرم ۱۲۴۷ ق نسخه ای از «منهاج الهدایه» حاجی کلباسی را به خط نسخ نوشته است. کتاب به شماره ۷۶۹ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

۱- مصاحبه با آقای سلطان الکتابی در تابستان ۱۳۷۵ ش.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۱، ص ۲۱۵۵.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۵، ص ۲۰۷۲.

سید علاء‌الدین حسین خلیفه سلطانی

سید علاء‌الدین حسین بن میرزا محمد باقر صدر بن سید حسن بن سید علاء‌الدین حسین خلیفه سلطانی مرعشی، عالم فاضل از علماء اصفهان در قرن دوازدهم هجری. شاگرد و مجاز از پدر خود بوده و پس از وفات در قبرستان سنی فاطمه اصفهان مدفون شد. (۱)

محمد حسین کنگازی اصفهانی

محمد حسین بن محمد باقر کنگازی از کاتبان قرن یازدهم هجری. در جمعه ۲۳ صفر ۱۰۹۷ ق کتاب «شرح شافیه» تألیف: آقا هادی مترجم را به خط نسخ نوشته است کتاب به شماره ۱۵۶۵ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

[کنگاز: از دهات بلوک جی در شرق اصفهان بود. و اکنون به شهر اصفهان پیوسته است]

محمد حسین اصفهانی طالقانی

محمد حسین بن محمد باقر اصفهانی طالقانی از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری. در جمادی الثانیه سال ۱۰۶۲ ق کتابت نسخه ای از «کمال الدین و تمام النعمه» تألیف: شیخ صدوق را به پایان رسانیده است. نسخه به شماره ۲۵ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد موجود است. (۳)

شیخ محمد حسین نجفی (صاحب مجدالبیان)

حاج شیخ محمد حسین نجفی بن حاج شیخ محمد باقر نجفی مسجد شاهی بن حاج شیخ محمد تقی رازی ایوان کیفی، عالم فاضل و فقیه مفسر و عارف زاهد. در دوم محرم

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۲۶؛ مزارات اصفهان، ص ۲۴۸.

۲- فهرست مرعشی، ج ۴، ص ۳۷۶.

۳- فهرست الهیات مشهد، ج ۱، ص ۱۴.

۱۲۶۶ق در اصفهان متولد شده و تحصیلات علوم دینی را نزد پدر عالی مقام خود آغاز کرد. در نوجوانی به عتبات عالیات هجرت نموده و در نجف اشرف نزد شیخ راضی نجفی، حاج میرزا حبیب الله رشتی، و میرزا باقر شکی و دیگران به کسب فیض پرداخته و در سامرا نزد میرزا حسن شیرازی (میرزای بزرگ) تحصیلات خود را تکمیل نمود و به مقام شامخ اجتهاد نائل آمد. سپس به اصفهان مراجعت نموده و به تدریس و ترویج دین و حل مشکلات مردم مشغول شد اما چندی نگذشت که ترک محراب و منبر و تدریس نموده و انقلابی در دورن او، باعث شد از ریاست و عناوین دنیوی به یکباره کناره گیری کند و به تکمیل نفس و ریاضت پردازد.

در اواخر سال ۱۳۰۰ق به همراه پدر به نجف بازگشته و پس از وفات او هشت سال بقیه عمر خویش را در مشهد امیرالمؤمنین علیه السلام به عبادت و ریاضت های سخت گذراند. وی سرانجام در اول محرم ۱۳۰۸ق پس از مدتی بیماری، وفات یافته و در یکی از اطاق های صحن مقدس حضرت علی علیه السلام در نجف اشرف مدفون شد.

کتبی را تألیف نموده از جمله:

۱. «کتابی در اصل برائت» ۲. «مجدالبیان فی تفسیر القرآن» که سه مرتبه به چاپ رسیده است. ۳. «رساله ای در اصول عقاید» ۴. «شرح شرایع الاسلام» ۵. «رساله ای در اثبات اعجاز قرآن» ۶. «رسائلی در فقه و اصول»

برادرش حاج آقا نورالله نجفی رساله ای در شرح حال او نوشته [که در مقدمه «مجدالبیان» و ترجمه فارسی آن در جلد دوم کتاب تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان به قلم حاج شیخ هادی نجفی به چاپ رسیده است و همچنین نواده صاحب عنوان آیت الله حاج شیخ مجدالدین نجفی معروف به مجدالعلماء نیز رساله ای در شرح حال او پرداخته است که در جلد پنجم میراث حوزه اصفهان با تصحیح آقای مجید هادی زاده به چاپ رسده است. (۱)]

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، صص ۲۱۷-۱۹۹ و ج ۳، صص ۱۰۳-۸۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۶۲۳؛ قبیله عالمان دین، صص ۸۴-۶۳؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۱۴۴-۱۴۲؛ نقباء البشر، صص ۵۶۹؛ نسب نامه الفت: خطی؛ میرزای شیرازی، صص ۱۳۲؛ الذریعه، ج ۲، صص ۱۱۴ و ج ۴، صص ۲۷۱؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۷۶؛ فوائد الرضویه، صص ۵۲۹ و ۵۳۰؛ گلشن اهل سلوک، صص ۱۱۳ و ۱۱۴؛ وارسته پیوسته.

میرزا محمد حسین حکیم قمی

میرزا محمد حسین حکیم ابن میرزا محمد باقر حکیم قمی، طیب و ادیب دانشمند، او و برادرش میرزا محمد سعید، از اطباء دربار شاه عباس دوم و شاه سلیمان صفوی بودند. پس از بدگوئی بدخواهان، شاه سلیمان به آن دو برادر بدبین شده و آنها را از منصب خود برکنار ساخته و دستور داد آنان را در قلعه الموت زندانی کنند. پس از مدتی آنها را عفو نموده و به قم تبعید نمود. (۱) [میرزا محمد حسین حکیم، مدتی از عمر را در اصفهان به سر برد و تا سال ۱۰۸۳ق در قید حیات بود و سرانجام در قم وفات یافت.]

شیخ محمد حسین ذو علم

شیخ محمد حسین ذو علم ابن محمد باقر فشارکی. عالم فاضل محقق، از شاگردان آخوند ملا محمد حسین فشارکی و داماد ایشان است. از موثقین علماء اصفهان و محبوب القلوب نزد خواص و عوام بود و در مسجد یزدآباد اصفهان اقامه جماعت می نمود و سرانجام در مسافرت رامسر در ۷ صفر ۱۳۷۳ق وفات یافته، جنازه به قم حمل و در مقبره شیخان مدفون گردید.

مرحوم میرزا حبیب الله نیر در ماده تاریخ وفات ایشان چنین سروده است:

راح فی الجنّه من کان شهیرا بالقدس

عالم نال من الرّب مقاماً فی الانس

روح الشّرع و قد الف نور الآفاق

قلّ فی الزّهد له المثل باوطان الفرس

تیر نقص الاثنین فصار التّاریخ

«جاء ذو العلم حسین بمحل فی القدس»

(۲-۱۳۷۵=۱۳۷۳)

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۴۱؛ خلد برین (ایران در زمان شاه صفی شاه عباس دوم)، ص ۳۳۸.

صاحب عنوان تألیفاتی دارد که از آن جمله است: «نور الآفاق» در شرح دعای مکارم الاخلاق، که بسیار خوب و محققانه نوشته شده و تاکنون چندین مرتبه به طبع رسیده است. (۱)

میرزا محمد حسین روضاتی

میرزا محمد حسین روضاتی ابن آقا میرزا محمد باقر چهارسوقی صاحب روضات الجنّات. عالم فاضل. در شب جمعه ۲۵ رمضان المبارک سال ۱۲۷۵ ق متولّد شده و در صبح روز چهارشنبه ۸ جمادی الاولی سال ۱۳۵۲ ق وفات یافته در بقعه صاحب روضات در تخت فولاد مدفون گردید. (۲)

دکتر محمد حسین مشایخ فریدنی

دکتر محمد حسین مشایخ فریدنی فرزند شیخ باقر، از اعقاب علی بن عبدالعالی کرکی، ادیب محقق، نویسنده و مترجم معاصر. پدرش از علماء و مدرسین تهران بوده و خود او در سوم شعبان ۱۳۳۳ ق در تهران متولّد شده و به تحصیل پرداخته و به استخدام وزارت فرهنگ درآمد. وی دانشمندی ادیب و فاضل بود و سال ها به تدریس و مشاغل اداری در سمت بازرسی و کارمند و سپس در وزارت خارجه به عنوان مشاور فرهنگی، رایزن و نماینده فرهنگی ایران در پاکستان به خدمت مشغول بود و سرانجام در ۱۳ آذر ۱۳۶۹ ش وفات یافت.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «آفتاب در آئینه» در سیره امیرالمؤمنین علیه السلام و مناقب آن بزرگوار به روایت اهل بیت شامل قریب یکهزار حدیث در چندین مجلد. ۲. «نویای شاعر فردا» در شرح و مقدمه دو

۱- تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۵۳ و ۵۵۴.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۴۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۰؛ مکارم الآثار، ج ۶، صص ۲۰۹۰ و ۲۰۹۱.

مثنوی «اسرار خودی» و «رموز بی خودی» از دکتر محمد اقبال لاهوری، مطبوع ۴. «شرح نظرات سیمای حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام»، مطبوع ۴. «ترجمه اغانی» در دو مجلد، مطبوع ۵. «اقبال فیلسوف و شاعر شهیر اسلام» و مقالات عدیده در جراید و مجلات داخلی و پاکستان (۱).

ملا حسین نائینی

آخوند ملا حسین بن میرزا باقر نائینی، از علماء و فضلاء اصفهان در اواخر دوره قاجاریه، از شاگردان آخوند ملا محمد کاشانی بوده و در دستگاه آقایان مسجد شاهی اصفهان موقعیتی داشته است. او در یکی از حجرات مسجد سید سکونت داشته و سطوح فقه و اصول و ادبیات تدریس می نموده است. در زمستان سال ۱۳۲۵ق شبانه از ضعف و پیری پاهایش در خواب زیر کرسی سوخته و بدین علت وفات یافته، در تخت فولاد، در بقعه آقا محمد بیدآبادی مدفون گردید. حاج میرزا رضا کلباسی و حاج میرزا سید حسن چهارسوقی از شاگردان او هستند. (۲).

میرزا محمد حسین منجم باشی

میرزا محمد حسین بن میرزا بدیع الزمان منجم حسینی گنابادی، از منجمان طراز اول ایران در عهد زندیه و قاجاریه است. (۳).
[در سال ۱۱۸۶ق در اصفهان متولد شده و در این شهر به تحصیل علوم مختلف خصوصاً نجوم و ریاضی و ادبیات پرداخت. در جوانی مصاحب علی مرادخان زند شد. پس از آن مصاحب آقا محمد خان قاجار بود و پس از مرگ او منجم باشی فتحعلی شاه

۱- کیهان فرهنگی شماره، ۱۲، سال ششم، اسفند ۱۳۶۸؛ نادره کاران، ص ۷۰۵.

۲- تاریخ نائین، ج ۴، ص ۴۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۹۵؛ دارالعلم شرق، نسخه خطی، ص ۱۳۵؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، ص ۱۶۴.

۳- چهل سال تاریخ ایران المآثر و الآثار، ج ۱، ص ۲۵۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۳.

قاجار گردید. و سرانجام در سال ۱۲۳۶ق در تهران وفات یافت. جنازه به کربلای مُعلی حمل گردیده و در یکی از حجرات صحن حرم مطهر مدفون گردید. (۱)

از آثار او زایجه عباس میرزا قاجار است که در مجموعه شماره ۴۰۰۶ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

محمد حسین تبریزی عباس آبادی*

محمد حسین بن برخوردار بیگ تبریزی عباس آبادی، از فضلاء قرن دوازدهم هجری است. وی ظاهراً در اصفهان شاگرد علینقی کمره ای بن حاج محمد تقی خباز بوده است. وی مجموعه ای از چهار رساله از جمله «رساله فی الارث» تألیف شیخ علینقی کمره ای را به خط نسخ در سال ۱۱۲۱ق در مسجد جامع عباس آباد اصفهان کتابت نموده و سپس نزد مؤلف آن، مقابله نموده است. این نسخه در کتابخانه سید رضا ابوالبرکات در خمینی شهر اصفهان موجود است. (۳)

محمد حسین اصفهانی*

محمد حسین بن محمد تقی اصفهانی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری وی نسخه ای از «حاشیه معالم الاصول» تألیف سید علاء الدین حسین خلیفه سلطان را به خط نستعلیق در سال ۱۲۴۳ق کتابت کرده که به شماره ۴۸ در کتابخانه علامه طباطبائی شیراز موجود است. (۴)

۱- مکارم الآثار، ج ۸، صص ۲۹۹۴ و ۲۹۹۵.

۲- فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۲۹۹۴.

۳- فهرست سه کتابخانه اصفهان، صص ۵۱ و ۵۳.

۴- نسخه پژوهی، ج ۲، ص ۱۵۲.

محمد حسین خاتون آبادی

محمد حسین بن محمد تقی کاتب خاتون آبادی، از کاتبان عصر صفویه است.

خط نستعلیق را با مهارت می نوشت.

وی نسخه ای از «مجالس المؤمنین» را به خط نستعلیق کتابت نموده است. این نسخه به شماره ۸۲۰۵ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است (۱). همچنین وی در ۲۵ شوال سال ۱۰۵۱ق نسخه ای از «اسرار التنزیل» یا «لطائف غیائی» تألیف: امام فخر رازی را به خط نستعلیق نوشته و نسخه به شماره ۳۷۷۵ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

ملا حسین سمیرمی*

ملا حسین بن آخوند ملا محمد تقی بن کربلانی ابرهیم سمیرمی، عالم فاضل. از علمای اواخر دوره قاجاریه. در سمیرم متولد شده و به همراه برادرش ملا محمد صادق به اصفهان رفت و نزد جمعی از علماء به خصوص جهانگیرخان قشقائی به تحصیل پرداخت.

سپس به مولد خود مراجعت نموده و به انجام وظایف شرعی مشغول شد. (۳)

شیخ محمد حسین فاضل کوهانی*

شیخ محمد حسین فاضل کوهانی اصفهانی فرزند ملا تقی، عالم فاضل زاهد، در حدود سال ۱۲۷۷ش در قریه «کوهانستان» در حومه اصفهان که اکنون جزء محله های شهر محسوب است متولد شد «رسائل» و «مکاسب» را نزد آقا سید مهدی درچه ای، «کفایه» را نزد سید محمد نجف آبادی و خارج فقه و اصول را نزد شیخ محمدرضا نجفی و میر

۱- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۲۱، ص ۱۷۷.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۱۲، ص ۲۷۶۶.

۳- تجلی فضائل، صص ۳۷ و ۳۸.

سید علی نجف آبادی فرا گرفت. سپس به تدریس در مدرسه صدر بازار اصفهان مشغول شد و جمعی از فضلاء از محضر او مستفیض شدند.

به همت وی مسجد شجره در خیابان شاه عباس دوم (خیابان شریف واقفی فعلی) تجدید بنا شد و او در آن مسجد به اقامه نماز جماعت پرداخت.

سرانجام در سحرگاه سه شنبه ۲۷ صفر ۱۴۰۳ ق وفات یافته و در تکیه فاضلان واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

محمد حسین گیلانی*

محمد حسین بن محمد تقی گیلانی، از فضلاء قرن دوازدهم هجری بوده و احتمالاً از شاگردان مجلس درس ملا محمد بن عبدالفتاح تنکابنی معروف به «فاضل سراب» است. او نسخه ای از کتاب «سفینه النجاه» تألیف «فاضل سراب» را کتابت نموده که در کتابخانه الزهراء اصفهان موجود است.

سید محمد حسین موسوی خواجه‌نوی

سید محمد حسین بن سید محمد تقی مستجاب الدعوه، عالم فاضل متقی. در حدود سال ۱۲۱۰ ق در اصفهان متولد شد.

او مقدمات علوم را نزد پدر دانشمند خود و جمعی از فضلاء فرا گرفته و سپس در محضر حاج محمد ابراهیم کلباسی و سید محمد باقر حجه‌الاسلام و شیخ محمد تقی رازی حاضر شده و از خرمن فضائل آنان خوشه‌ها چید. هر چند درباره او امید ترقیات زیاد می‌رفته، لکن در جوانی به سال ۱۲۶۰ ق در اصفهان وفات یافته در تخت فولاد در تکیه خانوادگی مدفون شد. (۲)

۱- وفيات علمای معاصر اصفهان: خطی؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۳۰۶.

۲- بیان المفاخر، ج ۱، صص ۳۰۷ و ۳۰۸.

میرزا محمد حسین مدرس زاده

میرزا محمد حسین مدرس زاده فرزند آقا میر محمد تقی بن میر سید مدرس (میر محمد صادقی)، عالم فاضل ادیب شاعر.

[در سال ۱۲۶۸ش در اصفهان متولد شده و در این شهر نزد پدر دانشمند خود و علمای اصفهان به تحصیل مشغول شد. او از سال ۱۳۴۵ق پس از مراجعت از سفر مشهد مقدس به خواهش حاج آقا جمال الدین نجفی، در طهران ساکن شد و در مسجد اقصی به اقامه جماعت و ارشاد مردم پرداخت.]

وی سرانجام در سال ۱۳۴۷ش (مطابق با ماه شوال ۱۳۸۸ق) در طهران وفات یافت. (۱)

علامه مفضل آقای حاج سید محمد علی روضاتی ماده تاریخ وفات او را چنین سروده اند:

مدرس عالم پر حشمت و جاه

چو رفت از دار دنیا او به ناگاه

«شریف» از بهر تاریخش بگفتا:

«دریغ از زبده ابدال صد آه»

۱۳۸۸ق

این کتاب ها از تألیفات اوست:

۱. «در راه بهشت» ۲. «ترجمه خصال صدوق» ۳. «تفسیر قرآن مجید» (تفسیر برخی از سوره ها) ۴. «مجموعه اشعار» به عربی (۲)

سید حسین خوانساری

حاج سید حسین بن آقا سید ابوالقاسم جعفر میرکبیر خوانساری اصفهانی، عالم فاضل و فقیه محقق. وی در اوایل قرن دوازدهم هجری در اصفهان متولد شده و در اصفهان به تحصیل پرداخته و به هنگام حمله افغانها به اصفهان و سقوط صفویه، به همراه پدر و

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۶۷.

۲- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

خانواده به خوانسار مهاجرت کرده است. او از پدر دانشمند خود و نیز ملا محمد صادق تنکابنی فرزند فاضل سراب روایت می کند.

میرزا ابوالقاسم قمی صاحب قوانین نزد او تلمذ کرده و خواهر او را به همسری اختیار کرده است.

جمعی از علمای اعلام از او اجازه روایت دارند از جمله میرزا ابوالقاسم قمی، سید محمد مهدی بحر العلوم، آقا محمد علی کرمانشاهی و سید ابوالقاسم خوانساری (فرزند صاحب عنوان) مرحوم بحر العلوم ایشان را «السید السید العالم العامل الحبر الکامل وحید العصر و نادره الدهر السید حسین خوانساری» خوانده است.

این عالم جلیل سرانجام در ظهر سه شنبه ۸ رجب ۱۱۹۱ق در خوانسار وفات یافته و همانجا مدفون گردیده است.

وی را تألیفاتی است که از آن جمله است:

۱. «حواشی شرح لمعه» که قسمتی از آن در هامش «شرح لمعه» در سال ۱۲۷۱ق چاپ سنگی شده است. ۲. «شرح عبادة مشکله من شرح اللّعمه» در اواخر «القول فی صلوه المیت» که آن را به درخواست کتبی میرزا سید خلیل الله اصفهانی نگاشته است. ۳. «حواشی ذخیره المعاد فی شرح الارشاد» محقق سبزواری ۴. «شرح دعاء ابو حمزه ثمالی» ۵. «شرح زیارت عاشورا» ۶. «رساله فی الاجماع» ۷. «اجوبه المسائل التهاوندیه» جواب سؤالاتی است که میرسید علی نهاوندی از آن جناب پرسیده است. ۸. «رساله فی حکم ملاقی الممتجس» که به خواهش میرزا ابوالقاسم مدرس مدرسه سلطانی اصفهان تألیف کرده است.

آقا سید حسین علاوه بر کمالات صوری و معنوی، دارای خط بس زیبا بوده است و کتب و رسائل چندی استنساخ نموده است، از جمله «بهجه الحدائق» در شرح نهج البلاغه تألیف سید علاء الدین محمد گلستانه، که نزد علامه مفضل حاج سید محمد علی روضاتی در اصفهان موجود است، همچنین کتاب «حدود و دیات» تألیف علامه

آخوند ملا محمد حسین فشارکی

آخوند ملا محمد حسین بن ملا محمد جعفر فشارکی قهپائی اصفهانی عالم فاضل، فقیه محقق، مجتهد اصولی، از اعظم علماء و مجتهدین اصفهان در قرن سیزدهم هجری.

در روز ۳۰ ذی‌قعدة الحرام سال ۱۲۶۶ق متولد شده و در اصفهان نزد برادرش ملا محمدباقر فشارکی و حاج شیخ محمدباقر نجفی مسجد شاهی و آقا میرزا محمد هاشم چهارسوقی تلمذ نموده، سپس برای تکمیل تحصیلات خود به عتبات عالیات عزیمت نموده و نزد میرزا محمد حسن شیرازی به کسب فیض پرداخته و سپس به نجف اشرف رفته و از خدمت حاج میرزا حبیب‌الله رشتی بهره برد. آنگاه به کربلای معلی مُشَرَّف شده و نزد شیخ زین العابدین مازندرانی تحصیلات خود را تکمیل نموده و موفق به اجازه از او گردید.

وی پس از بازگشت به اصفهان در محله خواجه ساکن شده و به اقامه جماعت در مسجد میرزا صادق در آن محله مشغول شده و در مدرسه صدر بازار به تدریس پرداخت. پس از فوت پدر زنش میرزا حسن عراقی، در محله نیماورد ساکن شده و به جای مرحوم عراقی در مسجد سلام در محله جماله کله به اقامه جماعت پرداخته و در مدرسه نیماورد تدریس نمود.

کم کم در اصفهان شهرت و ریاستی یافته و جلسات قضاوت و حل و فصل مرافعات و رفع خصومات را برپا داشته و مجلس صدور فتوا را برقرار نموده و در اصفهان و مناطق اطراف مرجعیت یافت و عده ای از مقلدین از فتاوی او تقلید نمودند وی

۱- زندگانی آیت‌الله چهارسوقی، صص ۱۰۱ و ۱۰۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۳۱ و ۵۳۲ و ۳۳۹؛ مناہج المعارف، صص ۱۸۲-۱۷۸؛ روضات الجنات، ج ۲، صص ۳۶۷-۳۷۰؛ تتمیم امل الآمل، صص ۱۳۲ و ۱۳۳؛ الکواکب المنتشرة، صص ۲۰۳؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۱۳۱؛ ریحانه الادب، ج ۲، ص ۱۸۹؛ فهرست کتب خطی اصفهان (آ-ز)، ج ۱، ص ۹۲؛ دو گفتار، ص ۱۰۰.

همچنین در مصلاهی تخت فولاد مراسم احیاء و برگزاری دعا و منبر و عظم و خطابه را وجهه همت خود قرار داد.

[آخوند فشارکی در ماه مبارک رمضان به منبر می رفت و با مواعظ شافیه خود مردم را موعظه می فرمود. او در فعالیت های خیریه پیشقدم بوده و خصوصاً برای طلاب و علمای فقیر همه گونه کمک از جمله تهیه منزل را متقبل می شد.] و در شب سه شنبه ۸ ذیقعده الحرام ۱۳۵۳ ق وفات یافته و در تشییع او حدود بیست هزار نفر شرکت نموده ند و او را در بقعه شیخ مرتضی ریزی در تخت فولاد مدفون ساختند.

میرزا حسن خان جابری انصاری ماده تاریخ وفاتش را چنین گفته است:

بموته یا جابری اَرخ

ما شارک الفشارکی علیم

وی جهت عمل مقلدین «رساله عملیه» تألیف فرموده و تعلیقاتی بر تألیفات شیخ انصاری همچون «رسایل» و «طهارت» «مکاسب» و کتاب صلاه نوشته است. (۱)

محمد حسین کازرونی

محمد حسین بن محمد جعفر کازرونی، از تجار خوشنام و متدین اصفهان در اواخر دوره قاجاریه است. [وی از حامیان جنبش مشروطیت در اصفهان بوده و به حمایت مالی از مشروطه خواهان اصفهان می پرداخته است وی با سرمایه خود شرکت مسعودیه را تأسیس کرد و پس از لغو امتیاز رژی، تجارت تریاک در اصفهان را بر عهده گرفت.] همچنین او یکی از موسسان شرکت اسلامی بود که برای حمایت از کالاهای داخلی و

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۸۴ و ۸۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۳۷ و ۵۳۸؛ مختصری از تاریخچه محلّه خواجه، ص ۸۰؛ طبقات اعلام الشیعه، ج ۲، صص ۵۵۷ و ۵۵۸؛ مکارم الآثار، ج ۵، ص ۱۸۳۵؛ مستدرک فهرس التراث، ص ۴۰؛ تاریخ اصفهان و ری، صص ۴۱۰ و ۴۱۱؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۸؛ ریحانه الادب، ج ۲، ص ۳۴۲؛ الاجازه الکبیره، صص ۱۷۱ و ۱۷۲؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۱۹۹؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۲۴۹؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۵۰۱؛ یادداشت های استاد ابراهیم جواهری؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۲۴.

تحریم کالاهای خارجی در اصفهان تأسیس گردید. وی [در سال ۱۳۰۰ش] کارخانه های وطن [و زاینده رود] را تأسیس کرد که نخستین کارخانه های صنعتی اصفهان به شمار می رفتند. از دیگر اقدامات خیرخواهانه و عام المنفعه او بنای مسجد کازرونی در خیابان سپه، مسجد کازرونی در خیابان عباس آباد، بنا کردن و تعمیر مسجدی در دروازه دولت (که بعدها به «باب الرحمه» معروف شد) و کمک به تعمیر مساجد دیگر در اصفهان بود. وی همچنین با ساختن دبستان و دبیرستان کازرونی و چاپ قرآن و کتب ادعیه و اهداء آنها به اهل علم و دیگران به علم و فرهنگ خدمت کرد و با احداث تکیه جهت مرحوم آخوند عبدالکریم گزی و آقا سید محمدباقر درچه ای و آب انباری در مقابل آن در تخت فولاد ارادت خود را به علماء ثابت نمود.

وی پس از یک عمر خدمت به اسلام و مسلمین در شب ۳ محرم الحرام سال ۱۳۵۱ق وفات یافته و در داخل بقعه (تکیه کازرونی در تخت فولاد) مدفون شده و سپس در سال ۱۳۶۳ق استخوان ها به نجف اشرف منتقل و در یکی از حجرات صحن شریف حرم حضرت علی علیه السلام مدفون گردید. (۱)

سید محمد حسین آیت میردامادی

سید محمد حسین آیت ابن آقا سید محمد جعفر میردامادی سدهی، عالم فاضل و ادیب شاعر، در شب جمعه ۲۳ ربیع الثانی ۱۳۰۳ق متولد شد. در اصفهان خدمت آقا سید محمدباقر درچه ای، آخوند کاشی، جهانگیرخان قشقائی، آخوند گزی، میر محمدصادق مدرس خاتون آبادی، سید مهدی درچه ای و آخوند ملا محمد حسین فشارکی تلمذ نموده و مدتی در قم در درس حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی حاضر شده و در نجف به درس آیات عظام آقا سید ابوالحسن اصفهانی و میرزا محمد حسین نائینی حاضر شده و پس از تکمیل تحصیلات خود به مولد خویش سیده [خمینی

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۷۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۸۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۷۰ و ۱۷۱؛ نگرشی بر مشروطیت اصفهان، صص ۱۰۳-۹۲.

شهر کنونی] مراجعت نموده و به ارشاد و هدایت مردم و اقامه جماعت پرداخته است.

[او عالمی زاهد و در کمال استغنا بود. و در عصر خفقان رضاشاهی و ایجاد فشارها و محدودیت های فراوان برای روحانیت، با هزینه کردن وجوه شرعی برای طلباب و اهل علم و تشویق آنان برای تحصیل در حوزه، نقش مهمی در ادامه حیات سلسله روحانیت و علماء دیار خویش داشته است] سرانجام وی در شب جمعه اول ربیع الثانی ۱۳۸۰ ق وفات یافته و جنب امامزاده سید محمد [در خمینی شهر] مدفون گردید.

کتب زیر از اوست:

۱. «دیوان آیت» ۲. «رساله در قاعده علی الید» (تقریرات درس مرحوم نائینی) ۳. «صومیّه» در مواظط ماه رمضان ۴. «عشریه» و غیره (۱)

حاج محمد حسین نایب الصدر هرندی

حاج محمد حسین نایب الصدر ابن آقا محمد جعفر هرندی عالم و فاضل، از بزرگان معروف اصفهان و اردستان در قرن سیزدهم هجری بوده و قضاوت و امور شرعی را در آن حدود عهده دار بوده است. (۲)

شیخ محمد حسین امام نجفی

حاج شیخ محمد حسین امام نجفی ابن حاج شیخ جمال الدین بن حاج شیخ محمدباقر نجفی بن شیخ محمد تقی رازی، عالم فاضل کامل. در سال ۱۳۱۳ ق در کربلای معلی متولد شد. در اصفهان نشو و نما یافت و نزد بسیاری از علماء و مجتهدین این شهر و نجف اشرف (همچون آیات عظام: شیخ محمد رضا نجفی، میر محمد صادق خاتون آبادی، میر سید علی نجف آبادی، سید ابوالحسن اصفهانی، آقا ضیاءالدین عراقی،

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۸ و ج ۲، ص ۷۳۴؛ لطائف غیبیه: ص سی و دو؛ خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۲۷۰-۲۶۱.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۴۴.

میرزا حسین نائینی و شیخ محمد حسین کمپانی) تحصیل نموده، در فقه و حکمت و فلسفه صاحب نظر گردید و کتاب کفایه الاصول آخوند خراسانی را تدریس می کرد.

وی در روز سه شنبه ۱۹ صفر ۱۳۹۲ ق وفات یافته و در بقعه تکیه مادر شاهزاده در تخت فولاد مدفون شد. از او دو جلد کتاب به نام «خدا هست» به چاپ رسیده است. (۱)

شیخ محمد حسین دهقانی*

حاج شیخ محمد حسین بن آقا محمد جواد دهقانی، عالم فاضل و فقیه کامل، در سال ۱۳۲۷ ق در دهقان متولد شد.

وی پس از آموختن مقدمات به اصفهان رفت و نزد اساتید آنجا تحصیل نمود. سپس راهی قم شد و نزد حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد تقی خوانساری، سید شهاب الدین مرعشی نجفی و سید محمد رضا گلپایگانی به تحصیل پرداخت.

آنگاه به نجف اشرف عزیمت کرده و دروس خارج را نزد آیات عظام آقا ضیاء الدین عراقی، آقا سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ محمد حسین کمپانی و میرزا عبدالهادی شیرازی فرا گرفت و به اجتهاد نائل آمد و به تدریس دروس فقهی و اصولی مشغول شد.

پس از فشارهای رژیم حاکم بر عراق بر ایرانیان مقیم عتبات، به ایران بازگشته و در قم ساکن شد و به تدریس و تحقیق مشغول شد تا اینکه در ۶ محرم ۱۴۰۴ ق پس از مدتی بیماری وفات یافته و در صحن آستانه حضرت معصومه (س) در جوار مقبره شیخ فضل الله نوری به خاک سپرده شد. (۲)

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۱۰۳ و ۱۰۴؛ گلشن اهل سلوک صص ۱۴۶ و ۱۴۷.

۲- گنجینه دانشمندان، ج ۲، ص ۱۴۸؛ تربت پاکان قم، ج ۳، صص ۱۵۸۰-۱۵۷۸؛ سیمای دهقان، صص ۲۸۶-۲۸۴.

حسین مسرور اصفهانی

حسین سخن یار متخلص به «مسرور» ابن حاج محمد جواد تاجر کوپایی، شاعر و نویسنده توانای معاصر، در ۲۰ صفر ۱۳۰۸ق در کوهپایه اصفهان متولد شد [تحصیلات علوم دینی را در اصفهان آغاز کرد و در مدرسه نیم آورد ساکن شد. پس از چند سال به شیراز رفته و نزد فرصت شیرازی به فراگیری علم و ادب پرداخت. کمی بعد به خراسان رفت و نزد دانشمندان و ادبای آنجا به تکمیل معلومات خود پرداخت. آنگاه به اصفهان بازگشته و در انجمن های ادبی شرکت کرد.] مدتی بعد به طهران رفته و به استخدام فرهنگ در آمد و در دبیرستان ها، مدرسه دارالفنون و دانشکده افسری به تدریس پرداخت. در سال ۱۳۱۲ش در مسابقه الواح تخت جمشید که به وسیله شاهزاده افسر گذارده شد، اشاره الیه نیز شرکت نموده و بین پنجاه نفر شرکت کنندگان، رتبه اول را حائز گردید.

او در هنگام اقامت در طهران همچنان به اصفهان رفت و آمد داشت و با ادباء و شعرای اصفهان در ارتباط بود. او نویسنده ای قادر و شاعری توانا و مترجمی زبردست بوده و زبان های فرانسه، انگلیسی و عربی را خوب می دانست و از زبان پهلوی نیز اطلاعاتی داشت. [در نوشتن داستان های تاریخی نیز از پیشگامان این نوع نثر به شمار می رود.

وی تا آخر عمر را در تجرد و بدون همسر به سر برد. در اواخر عمر به نویسندگی برای رادیو مشغول شد. تا اینکه به بیماری مثانه مبتلا شده و در بیمارستان ارتش [در چهارشنبه ۹ رجب ۱۳۸۸ق فوت نمود. [و در گورستان ظهیرالدوله در طهران به خاک سپرده شد.]

کتاب زیر از اوست:

۱. «امثال سائره» ۲. «داستان های تاریخی محمود افغان» ۳. «ده نفر قزلباش» مطبوع ۴. «دیوان اشعار» مطبوع ۵. «راز الهام» که قسمتی از دیوان اشعار اوست ۶. «فرهنگ زبان» ۷. «گوشه ای از زندگی لطفعلی خان زند موسوم به قران» ۸. «نی زن

بیابان» ۹. «هنرنامه» و غیره.

ماده تاریخ وفاتش را بسیاری از شعرا سروده اند از جمله سید مرتضی محمدی نژاد متخلص به کهتر سروده است:

سر زدم از کلک کهتر تا به تاریخش سرود

«با عجب طبعی توانا در جهان مسرور بودی»

۱۳۸۸ق

او در شعر استادی توانا بود، اما اشعار او کم است و دیوان اشعارش حجم چندانی ندارد. این شعر او در وصف اصفهان شهرت بسیار زیادی دارد:

مسجد شیخ تو کهن موزه ایست

یا که در انگشت تو فیروزه ایست

جامع عباسی جادو فریب

کرده در آن قصر طلسمی عجیب

هر که در آنجا به تماشا رود

پای ندارد که دگر جا رود

خرمی مدرسه چهارباغ

بر دل فردوس برین هشته داغ

صورت دیوار و در چهلستون

خنده کند بر صور بیستون

نیست اگر بر سر پا هفت دست

کارگهی بهتر از آن هفت دست

کارگه پارچه اصفهان

بر سر آن پایه شده ساختمان

مسجد شه بین و شبستان او

نقش جهان سر در ایوان او

آینه خانه که بهین قصر بود

آیت معماری آن عصر بود

جهل به ویرانیش افراخت دست

سنگ ستم آینه اش را شکست

آنکه نمکدان را ایوان شکست

خورد نمک را و نمکدان شکست

رفت به پاداشگه ایزدی

چیست سزای بدی الا بدی

عالی قاپو که مبادش زوال

تازه عروسی است پُر از خط و خال

از پل خواجه چه سرایم سخن

آب تحیر چکدم از دهن

بوده در این شهر از آن شهریار

مسجد و بازار فزون از شمار(۱)

حسین شهاب بروجنی

حسین شهاب بروجنی بن حاجی بیگ، از شعرای معاصر در سال ۱۲۸۱ش (حدود سال ۱۳۲۱ق) در بروجن متولد شده و در مکاتب محلی کمی تحصیل نموده و سپس به کار پرداخته است. او با حرفه بزازی امرار معاش می کرده و این شعر از اوست:

شد جهان رشک جنان چون فرودین آمد فراز

تکیه زد بر تخت گل به صد تمکین و راز

گشته از عشق گل اندر باغ بلبل نغمه ساز

در ترنم کبک و تیهو روز و شب چون اهل راز

گه کند این ناز بر او گه تبسم او بر این(۲)

میرزا حسین خان اخگر

میرزا حسین خان اخگر بن محمد حسن آتش اصفهانی، شاعر ادیب و معاصر در شب پنج شنبه اول ذیقعده الحرام سال ۱۳۱۹ق در اصفهان متولد گردید و در خدمت اساتید وقت تحصیلات خویش را به انجام رسانیده [در داروخانه به فعالیت پرداخت. [از اعضای قدیمی انجمن ادبی شیدا بود و گاهی شعر می سرود. [سرانجام در ۱۸ جمادی الثانی ۱۳۹۲ق وفات یافته، جنب قبر پدرش در یکی از اطاق های تکیه جویباره ای ها در تخت فولاد مدفون شد].

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۴۳-۴۴۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۹؛ سخنوران نامی معاصر ایران ادبیات معاصر؛ ج ۵، ص ۳۲۷۷؛ ادبیات معاصر، ص ۸۶؛ اشعار ملی و میهنی از سخنوران معاصر ایران، ص ۷۶؛ دولت دیدار، صص ۱۷۱-۱۶۲؛ دیوان کهنتر اصفهانی، ص ۴۴۹.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۶۶.

این بیت از اوست:

آن سرو خوش خرام اگر از چشم ما رود

گریم چنان که از عقبش چشمه ها رود(۱)

سید حسین هاشمی طالخونچه*

سید حسین هاشمی طالخونچه فرزند سید محمدحسن بن آقا سید ابراهیم موسوی شهرکی. عالم فاضل ادیب. از علمای قرن چهاردهم هجری.

در حدود سال ۱۳۳۴ق در خاندان علم و سیادت متولد شد. پس از کمی تحصیل در ۱۰ سالگی به اصفهان آمد و نزد علمای اصفهان به تحصیل مشغول شد و در درس اخلاق حاج شیخ الرئیس شرکت کرد. او تا سال ۱۳۴۹ق در مدرسه ثقهالاسلام اصفهان به تحصیل اشتغال داشت. اما به علت سخت گیری مأموران حکومت رضاشاه پهلوی به روحانیت مجبور به مهاجرت به قم شده و نزد حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی تلمذ کرد.

وی سرانجام پس از وفات در تکیه سیدالعراقین واقع در تخت فولاد اصفهان مدفون شد.(۲)

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین بن محمد حسن اصفهانی [خطاط قرن سیزدهم هجری] در سه شنبه ۱۳ ذیقعدة ۱۲۷۰ق به خط شکسته نستعلیق کتاب «ریاض المسائل» را نوشته است.(۳)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۸؛ دانشنامه (الفت)، ص ۱۶؛ مکارم الآثار، ج ۸، ص ۲۷۸۷؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۲- شرح مجموعه گل، صص ۴۰۰ و ۴۰۱.

۳- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۲۵۰.

حسین اصفهانی

حسین بن حسن بن حسین اصفهانی [از خطاطان و نویسندگان کُتب در قرن نهم هجری] در تاریخ ۱۸ ربیع الاول ۸۳۳ق. کتابت نسخه ای از شرح شاطبیّه را به خط نسخ به پایان رسانیده و کتاب به شماره ۳۲۰۲ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۱)

محمد حسین امین الضرب اصفهانی

حاج محمد حسین بن حاج محمد حسن امین الضرب اصفهانی معروف به کمپانی، از ملاکین و تجار معتبر.

در محرم ۱۲۸۹ق در تهران متولد شد. او در نهضت مشروطه به مشروطه خواهان پیوست و حمایت مالی از آنان را برعهده گرفت و پس از صدور حکم مشروطیت، به نمایندگی در اول مجلس شورای ملی انتخاب شد و در آن دوره نایب رئیس مجلس نیز شد. همچنین در دوره هفتم مجلس (۱۳۴۷ق/۱۳۰۷ش) و دوره هشتم (سال ۱۳۴۹ق/۱۳۰۹ش) نیز نماینده مجلس بود و در اواخر عمر به ریاست اطاق تجارت تهران منصوب شد.

او مردی صبور، خلیق، با گذشت و دارای مبادی آداب بود. او سرانجام در ۲۵ بهمن ۱۳۱۱ش در سن ۶۲سالگی بر اثر سکته قلبی در تهران وفات یافته و جنازه به قم حمل و در صحن بزرگ حضرت معصومه (س) مدفون گردید. (۲)

۱- فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۱۱، ص ۲۱۵۷.

۲- زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱، صص ۲۹۱ و ۲۹۲؛ رجال عصر ناصری، صص ۱۴۳ و ۱۴۴؛ شرح زندگانی من، ج ۱، ص ۱۱؛ روزشمار تاریخ ایران، ج ۱، ص ۱۹۲؛ فرهنگ رجال قاجار، ص ۴۳؛ تربت پاکان قم، ج ۳، صص ۱۵۵۸ و ۱۵۵۹؛ القاب رجال دوره قاجاریه، ص ۴۴؛ فرهنگ معین، ج ۵، ص ۱۸۱.

میر محمد حسین امام جمعه

میر محمد حسین امام جمعه ابن میر محمد حسن بن میر محمد حسین بن میر عبدالباقی خاتون آبادی، عالم فاضل، از علماء و رؤساء اصفهان در قرن سیزدهم هجری. [علاوه بر ادبیات و فقه و اصول قدری معقول و تفسیر نیز تحصیل کرده بود. غالباً هم با فضلاء و دانشمندان معاشرت داشت. و با همه کس نشست و برخاست می نمود. در زمان حیات برادرش میر سید محمد امام جمعه دارای املاک بسیاری گردید و در سال ۱۲۹۱ق پس از رحلت برادر امام جمعه اصفهان شد.

در سال ۱۲۹۶ق ظلّ الشیطان او را از سمت امام جمعه اصفهان عزل کرد و شخصی دیگر از خاندان امام جمعه اصفهان به نام میرزا محمد علی را به سمت امام جمعه اصفهان منصوب کرد.

مرحوم آخوند گزی در «تذکره القبور» می نویسد: «اگر چه خیلی مردم به جهت خدمتی که مرحوم آقا میر محمد حسین امام جمعه سابق به خلق کرده بود در باب جنس و معارضه خلق با حکومت اصفهان، از شدت محبت و اخلاص به او با آقا میرزا محمد علی بد بودند که امام جمعه شده بود.

صاحب عنوان سرانجام در ۲۳ رجب ۱۲۹۸ق وفات یافته و در مقبره سر قبر آقا مدفون شد.

در حواشی ملحقات «رساله نماز شب» تألیف آخوند ملا علی اکبر اژه ای اصفهانی، مرحوم آقا میرزا علی محمد شریف اژه ای این شعر را به او نسبت داده است:

سرو را بنگر که در بستان به رفتار آمده است

پیش سرو قامت یارم مگر بار آمده است (۱)

۱- تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۶؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۶۱۹ و ۶۲۰؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۱۱۷ و ۱۱۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۱؛ الکرّام البرره، ص ۳۸۳؛ زندگینامه علّامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۱۵.

استاد حسین مصوّرالملکی

استاد حاج محمّد حسین مصوّرالملکی فرزند محمّد حسن بن آقا زین العابدین نقاش ابن محمّد کریم نقاش، نقاش و شاعر هنرمند معاصر. پدران‌ش همه از نقاشان زبردست اصفهان بودند. در روز ۱۷ شعبان سال ۱۳۰۹ق در اصفهان متولّد شده [و در کودکی به مکتب خانه رفت و علم و ادب آموخت. از ۱۱سالگی در کارگاه نقاشی پدرش شروع به فراگیری نقاشی و قلمدان سازی نمود. او غیر از پدر استادی نداشت اما قریحه و توانائی خدادادی او باعث شد سرآمد نقاشان عهد خود شود و در رشته های، تذهیب، تشعیر، طراحی کاشی و فرش و نقاشی رنگ و روغن مهارت فراوان کسب نماید. او سالها روی آثار کمال الدّین بهزاد و رضا عباسی مطالعه داشته و به پیروی از سبک آنان پرداخته است در نقاشی مبتکر و نوجو بوده و از نقاشی غربی تأثیر پذیرفته است.

او مدّتی معلم نقاشی در کالج انگلیسی اصفهان بود. سپس به استخدام اداره هنرهای زیبای کشور درآمده و در هنرستان هنرهای زیبای اصفهان به تدریس پرداخت. همچنین کارگاهی داشت که با چندین شاگرد به خلق آثار ارزنده می پرداخت و آنها را به خارج می فرستاد. چند ماهی نیز در پاریس به فعالیت پرداخت.

او در سال ۱۳۱۲ش تابلوئی به سبک مینیاتور، به دستور دربار انگلستان ساخته و موفق به دریافت یک قطعه مدال تاج گذاری جرج پنجم شد. در ابتدای جنگ جهانی دوم به دستور مقامات انگلیسی وی تابلوی شکست متحدین و فتح متفقین را ساخته و موفق به دریافت تقدیرنامه هائی از طرف «چرچیل» و «روزولت» و ژنرال «چیان کای چک» گردیده و از طرف یونسکو نیز، شرح حال حاج مصوّرالملکی و عکس تابلوی تخت جمشید و تابلوی شکست دول محور در روزنامه های خارج چاپ شد. همچنین این دو اثر در نمایشگاه جهانی بروکسل شرکت داده شد و برنده جایزه شد.

از دیگر تابلوهای نقاشی او: «سلام عید نوروز داریوش کبیر»، «جنگ نادرشاه افشار با محمّد شاه هندی»، «کاخ عالی قاپو» و «شیخ صنعان و دختر ترسا» شهرت به سزائی دارند.

حاج مصوّر الملکی در شعر نیز قریحه ای داشت و در انجمن ادبی شیدا شرکت می کرد و «مصوّر» تخلص می نمود. او در یکشنبه ۵ صفر ۱۳۹۸ ق در اصفهان درگذشت و در تکیه شهداء واقع در تخت فولاد به خاک سپرده شد.

این شعر از اوست:

ترسا پسر که زلف چلیپاش داده اند

از بهر بردن دل شیداش داده اند

چندان نبود لعل لب آن شکردهان

این جلوه ها ز خون دل ماش داده اند [...]

مست است تا به شام ابد آن که در ازل

از جام عشق لعل تو صهباش داده اند(۱)

آقا حسین جیلانی لُنَبانی

آقا حسین جیلانی لُنَبانی ابن مَلّا حسن بن علی بن مولی حسن فقیه دیلمانی جیلانی تنکابنی، عالم فاضل، حکیم محقق، فقیه مدقق، عابد زاهد. در سال ۱۰۸۲ ق متولّد شده و در اصفهان نزد جمعی از علماء خصوصاً علامه مَلّا محمّد باقر مجلسی تلمذ نموده و در فقه، اصول، ادبیات، حدیث، منطق و حکمت مهارتی به سزا یافت. مَلّا محمّد صادق تنکابنی در ۴ جمادی الثانیه ۱۱۲۳ ق به او اجازه داده است.

وی در محله لُنَبان اصفهان ساکن بوده و به «لُنَبانی» شهرت داشته و در مسجد لُنَبان تدریس و اقامه جماعت می نموده است.

وی سرانجام در ۲۶ رمضان ۱۱۲۹ ق وفات یافته و در قبرستان تخت فولاد، در

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۵۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۹۰؛ تاریخ برگزیدگان و عده ای از مشاهیر شرق و غرب جهان، صص ۵۱۵ و ۵۱۶؛ دائرة المعارف هنر، ص ۵۳۲؛ طراحان بزرگ فرش ایران، ص ۲۴۲؛ مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، بهار و تابستان ۱۳۷۹، صص ۲۰۱-۱۹۷.

جنوب مصلی مدفون شد. آقا سید ابوالقاسم جعفر خوانساری خواهرزاده او بوده و لذا یکی از نوادگان خوانساری یعنی میرزا محمد باقر چهارسوقی (صاحب روضات) وصیت کرد تا پس از وفات جنب مزار دایی جدّ خود به خاک سپرده شود و بعد از آن قبرستان به تکیه صاحب روضات معروف شد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «حاشیه ذخیره المعاد» محقق سبزواری ۲. «رساله در زیارات» ۳. «رساله در زکات» ۴. «رساله در وجوب عینی نماز جمعه» ۵. «شرح صحیفه سجاده» ۶. «شرح مفاتیح الشرایع» (۱)

شیخ محمد حسین کمپانی اصفهانی

حاج شیخ محمد حسین غروی اصفهانی مشهور به «کمپانی» ابن حاج محمد حسن معین التجار اصفهانی فقیه محقق، حکیم مدقق و ادیب شاعر، از اعظم علماء و اجله فلاسفه و اکابر ادباء و شعراء قرن چهاردهم هجری.

جدّش حاج محمد اسماعیل، از نخجوان به اصفهان هجرت نمود و پدرش معین التجار برای تجارت به عتبات عالیات آمد. صاحب عنوان در دوم محرم الحرام سال ۱۲۹۶ق در نجف اشرف متولد شده و همراه پدر به کاظمین رفت. در ۲۰ سالگی به نجف اشرف بازگشته و نزد شیخ حسن تویسرکانی و سپس نزد آخوند خراسانی به تلمذ پرداخته و تا آخر عمر در خدمت او حاضر بود. همچنین از آقا سید محمد فشارکی و آقارضا

-
- ۱- ریاض العلماء، ج ۱، ص ۱۸۵؛ تتمیم امل الآمل، صص ۱۲۲-۱۲۰؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۳۵۸؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۱۳۲؛ الکواکب المنتشرة، صص ۲۰۸ و ۲۰۹؛ الذریعه، ج ۲، ص ۲۶۷ و ج ۶، صص ۹۴ و ۸۶ و ج ۱۲، ص ۴۲ و ج ۱۵، ص ۷۰ و ج ۲۰، ص ۳۱۷ و ج ۱۴، ص ۷۶؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۵۶ و ۹۶؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۴۲ و ۵۴۳؛ تلامذه المؤلفین، ج ۳، ص ۳۱۸؛ ریحانه الادب، ج ۵۷، ص ۱۳۷؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، ص ۳۴۸؛ بزرگان تنکابن، ص ۲۲۲.

همدانی کسب فیض کرد. در علوم عقلی شاگرد میرزا محمد باقر اصطهبانانی بود.

وی پس از وفات آخوند خراسانی حوزه درس و بحث تشکیل داده و از نظر جامعیت و احاطه بر معقول و منقول و تسلط بر ادبیات و عرفان شهرتی یافته و در فقه و اصول و تفسیر و ادب و حکمت تدریس می نمود و [علّامه سید محمد حسین طباطبائی صاحب «المیزان» از شاگردان او در معقول بود]. در ملکات نفسانی و اخلاق روحانی ممتاز بوده است. [او به عرفان گرایش داشته و اهل تهجد و عبادت و تزکیه نفس بوده و در مسائل عرفانی با عالم ربانی میرزا جواد آقا ملکی تبریزی مکاتبه داشته است]

در شعر و فنون بلاغت و فصاحت دستی توانا داشته و به عربی و فارسی شعر می سروده و «مفتقر» تخلص می نموده و دیوان اشعار فارسی او به طبع رسیده است.

سرانجام در شب ۵ ذیحجه الحرام ۱۳۶۱ق در نجف اشرف وفات یافته و در اطاق جنب مناره ایوان طلای حرم حضرت علی علیه السلام مدفون گردید.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «الاجاره» ۲. «الاجتهاد والتقلید» ۳. «اصول الفقه» ۴. «الانوار القدسیه» ۵. «ارجوزه در صوم» ۶. «ارجوزه در اعتکاف» ۷. «اربع قواعد فقهیه» ۸. «تحفه الحکم» منظومه ای در فلسفه عالی، یکی از مهم ترین تألیفات او ۹. «تعلیق بر رساله القطع» شیخ انصاری ۱۰. «حاشیه بر مکاسب» شیخ انصاری ۱۱. «الحقیقه الشرعیّه» ۱۲. «دیوان شعر فارسی» ۱۳. «دیوان اشعار عربی» ۱۴. «رساله در عدالت» ۱۵. «رساله در مشتق» (دو رساله) ۱۷. «رساله در طلب و اراده» ۱۸. «رساله در صحیح و اعم» ۱۹. «رساله در شرط متأخر» ۲۰. «رساله در اشتراک الفاظ» ۲۱. «رساله در تقسیم وضع به شخصی و نوعی» ۲۲. «رساله در علائم حقیقت و مجاز» ۲۳. «رساله در موضوع علم» ۲۴. «رساله در معاد» ۲۵. «رساله در نماز جماعت» ۲۶. «رساله در نماز مسافر» ۲۷. «رساله در طهارت» ۲۸. «نهایه الدرایه» در شرح بر کفایه ۲۹. «وسیله» که رساله عملیه ایشان

این شعر از اوست:

شعله روی تو در خرمن گل آتش زد

حاصل عمر اگر شد همه بر باد خوش است

خوی دیو از دل دیوانه خود بیرون کن

گر تو را آمدن روی پریزاد خوش است

بیمی از سیل فنا نیست ز بد عاقبتی

ور نه این طرح دلاویز ز بنیاد خوش است

میرزا حسین خضوعی*

میرزا حسین خضوعی معروف به «میرزا حسین ساعت ساز» فرزند محمد حسن خان قاری، موسیقیدان، خواننده و شاعر متخلص به «سرور الشعراء» در سوم رمضان ۱۲۹۵ق در اصفهان به دنیا آمد. او ابتدا به تعزیه خوانی پرداخت و در سَمَت «معین البکائی» به فعالیت پرداخت. موسیقی را از میرزا عبدالوهاب اصفهانی آموخت و در نوجوانی به تهران رفت و در دربار ناصرالدین شاه به رفت و آمد پرداخت. او پس از ۲۵ سال اقامت در تهران به اصفهان بازگشت و در اداره دخانیات استخدام شد و در خانه به ساعت سازی پرداخت اما به علت ضعیف شدن چشم، از آن کار دست کشید.

میرزا حسین خضوعی در موسیقی معلومات وسیع و در خوانندگی حنجره ای توانا

۱- دیوان حاج شیخ محمد حسین غروی اصفهانی معروف به کمپائی: مقدمه؛ یادنامه مفسر کبیر استاد علامه سید محمد حسین طباطبائی، صص ۱۰۳-۱۰۰؛ ریحانه الادب، ج ۵، صص ۹۳-۹۰؛ نقباء البشر، ج ۲، صص ۵۶۲-۵۶۰؛ تحریر ثانی تاریخ عرفاء و حکماء متأخر، صص ۳۰۲. ۳۰۱؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۶۳-۱۶۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۴۰ و ۵۴۱؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۲۱۳-۲۱۱؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۳۴ و ۳۳۷ و ۴۰۵؛ مکارم الآثار، ج ۳، ص ۱۰۱۰؛ معارف الرجال، ج ۲، ص ۲۶۳؛ الذریعه: مجلدات مختلف؛ جلدات مختلف؛ الاجازه الکبیره للسید المرعشی النجفی، صص ۱۷۶ و ۱۷۷.

داشت و در مُرکَّب خوانی استاد بود و با بزرگان موسیقی اصفهان همچون، نایب اسدالله، میرزا حبیب شاطر حاجی و سید عبدالکریم معاشرت داشت و استاد جلال تاج و اسماعیل ادیب خوانساری از شاگردان او به شمار می روند.

او به علم عروض کاملاً مسلط بود و در شعر طبعی روان داشت و در موسیقی رساله ای به سبک کتاب «بحور الالحن» در دو دفتر تنظیم کرده و اشعاری را گنجانده و تناسب معنی و بحر آنها را در موسیقی معین کرده بود. این رساله نزد دخترش «ارفع اطرائی» موجود است. او همچنین تقسیمات قدیمی را بر پایه آوازها و شعبات و نغمات و فواصل موسیقی، به عدد و حروف ابجدی در جداولی منظم ذکر کرده است.

وی سرانجام در سال ۱۳۷۳ق در اصفهان درگذشت و در تخت فولاد (حوالی تکیه شهداء فعلی) به خاک سپرده شد. (۱)

سید حسین سائل اصفهانی

سید حسین حسینی متخلص به «سائل» ابن آقا سید حسن روضه خوان، شاعر ادیب، در اول فروردین ۱۲۸۹ش در اصفهان متولد شد. از شعرای متوسط این شهر بود. کتابی مشتمل بر ۲۱۰ رباعی از سرودهای خود ترتیب داده و تاریخ اتمام آن را «دویست و ده رباعی گفته سائل» = ۱۳۳۳ خورشیدی یافته است.

از اوست:

دل پی دلدار گردد، لیکن اهل دل کجاست

آنکه بتواند کند حل، عقده مشکل کجاست (۲)

-
- ۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۵۱؛ سرگذشت موسیقی ایران، ج ۱، ص ۳۶۹؛ مردان موسیقی، ج ۲، صص ۱۵۶-۱۵۳؛ تاریخ تحوّل ضبط موسیقی، ص ۲۴۳؛ تاریخ موسیقی ایران، ص ۶۷۶؛ نام نامه موسیقی ایران زمین، صص ۲۰۹ و ۲۱۰.
 - ۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۲۹.

شیخ حسین مظاهری*

حاج شیخ حسین مظاهری فرزند حسن از مراجع تقلید و فقهای عالیقدر معاصر. در سال ۱۳۱۲ش در تیران کرون متولد شد. در سال ۱۳۲۶ش به اصفهان آمده و در مسجد سید اصفهان ساکن شد. ادبیات را نزد آقا جمال خوانساری و سید احمد مقدّس، دروس سطح را نزد حضرات آیات شیخ احمد فیاض، سید عبدالحسین طیب و حاج شیخ عباسعلی ادیب و شرح منظومه را نزد شیخ محمود مفید فرا گرفت. در سال ۱۳۳۱ش به قم رفته و نزد حضرات آیات شیخ عبدالجواد جبل عاملی، مرعشی نجفی و حاج شیخ مرتضی حائری مقداری از مکاسب و کفایه را تحصیل کرد. سپس ۸سال در درس خارج فقه آیت الله بروجردی حضور یافت. ۱۲سال نیز از محضر محقق داماد بهره گرفت. اسفار، شفا و دروس تفسیری و اعتقادی را از محضر علمامه طباطبائی (صاحب المیزان) فرا گرفت.

وی سالهای طولانی به تدریس خارج فقه و اصول، شرح منظومه، نهاییالحکمه، قسمت هایی از اسفار و درس اخلاق مشغول بود.

او از عناصر فعال و مؤثر تبلیغات دینی و مبارزه فرهنگی علیه رژیم شاه به شمار می رفت و به همراه حضرات آیات مصباح خرازی و دکتر احمدی مؤسسه در راه حق را تأسیس کرد.

در سال ۱۳۷۴ش به درخواست مردم اصفهان و رهبر معظم انقلاب، به عنوان رئیس حوزه علمیه اصفهان و از قم به اصفهان آمد و به تدریس فقه و اصول و خدمات فرهنگی و اجتماعی پرداخت. سخنرانی ها و درس های اخلاق ایشان سال ها مورد توجه و استفاده مردم بوده است. تألیفات ایشان اغلب به چاپ رسیده که عبارتند از:

۱. «دراسات فی الاخلاق و شؤون الحکمه العمليه» ۲. «عوامل کنترل غرائز در زندگی انسان» ۳. «جهاد با نفس» ۴. «اخلاق فرماندهی» ۵. «اخلاق در خانه» ۶. «اخلاق در اداره» ۷. «تربیت فرزند» ۸. «جبهه و جهاد اکبر» ۹. «خانواده در اسلام» ۱۰. «به سوی حق» ۱۱. «ویژگی های معلم خوب» ۱۲. «شرح و تفسیر دعای کمیل»

۱۳. «شرح و تفسیر دعای سحر» ۱۴. «شرح و تفسیر مناجات شعبانیه» ۱۵. «رساله توضیح المسائل» ۱۶. «نکته هائی پیرامون ولایت فقیه و حکومت دینی» ۱۷. «حاشیه العروه الوثقی» ۱۸. «ثقات الأخیار من رواه الأخبار» ۱۹. «فقه الدوله الإسلامیه أو ولایه الفقیه» در سه مجلد از تقریرات وی به قلم آقای شیخ مجید هادی زاده منتشر شده است. (۱)

سید حسین درب امامی

سید حسین بن حسن موسوی درب امامی اصفهانی، عالم فاضل، وی سالها در نجف اشرف در خدمت علمای آنجا به تحصیل پرداخته است. ظاهراً از شاگردان شیخ مرتضی انصاری است.

وی نسخه ای از «القضاء و الشهادات» تألیف شیخ انصاری رابه خط نسخ خوش در سال ۱۲۸۱ق کتابت نموده است. نسخه آن به شماره ۲۵۲۶ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۲)

میرزا حسین خان نظامی

میرزا حسین خان نظامی مشهور به نظام همایون بن میرزا حسن خان شاعر ادیب. از افسران شهربانی بود. او در اصفهان متولد و در این شهر تحصیل کرد.

او طبع شعر داشت و «نظمی» تخلص می کرد و از اعضای انجمن ادبی شیدا بود. وی در ارتش استخدام شده و تا درجه سرهنگی ارتقاء یافته سرانجام در شب دوشنبه ۱۵ ذیحجه ۱۳۶۲ق در قم وفات یافته و همانجا مدفون شد. اشعارش در مجله دانشکده (اصفهان) به طبع می رسید.

۱- خبرگان ملت، ج ۱، صص ۴۲۲-۴۱۵.

۲- الکلام البرره، ج ۲، ص ۳۸۴؛ فهرست الفبایی آستان قدس رضوی، ص ۴۴۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۲.

این لاله که رست است بر دامن کوه

و آراسته است پای تا گردن کوه

داغی است ز مرگ کوهکن مانده به جا

هر سال چو لاله سرزند بر تن کوه (۱)

شیخ محمد حسین همدانی

شیخ محمد حسین همدانی ابن محمد حسن کرمانشاهی، عالم فاضل، ادیب محقق، شاعر مفسر، در کرمانشاه متولد و در همدان و اصفهان تحصیل نموده و از جمعی از علماء و فضلاء کسب فیض نموده از جمله: حاج میرزا علینقی همدانی، حاج ملا حسینعلی تویسرکانی، آقا میرزا عبدالغفار تویسرکانی و آقا میرزا محمدهاشم چهارسوقی.

سپس به تدریس کتب فقه و اصول و ادبیات در مدرسه جده بزرگ و سپس مدرسه نیم آورد پرداخته [و جمعی از فضلاء از جمله آقا سید محمد لطیف خواجویی، میرزا حیدرعلی ندیم الملک، ابوالفتح دهقان سامانی، شیخ محمدعلی کرمانی، میرزا عباس خان شیدا، حاج میرزا محمدباقر تویسرکانی، حاج میرزا محمدباقر علوی شهیدی و میرزا حسن خان جابری انصاری نزد ایشان تلمذ نموده اند.]

میرزا محمد حسین همدانی در خاتمه جزء سوم کتاب «جواب الحکمه» می گوید بیش از یکصد تألیف در علوم فقه، اصول، رجال، حدیث، درایه، حکمت، کلام، عرفان، طب، لغت، تفسیر، حل و مشکلات اشعار، و حواشی بر قانون و فوائد و غیره را به رشته تحریر در آورده است.

وی تا آخر عمر ازدواج نکرده و در مدرسه به سر برد. تا اینکه در سال آخر عمر به منزل حاج میرزا محمدباقر تویسرکانی منتقل گردیده و در سال ۱۳۲۴ق در آنجا وفات

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۵۱۰ و ۵۱۱؛ تربت پاکان قم، ج ۱، ص ۶۴۷.

یافته و در صحن شرقی امامزاده درب اصفهان مدفون گردید.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. جراب الحکمه ۲. حاشیه بر فوائد ۳. حاشیه بر قوانین ۴. دروس ۵. دیوان اشعار ۶. ردّ بر اخباریین ۷. رساله در ارث ۸. شرح تبصره ۹. وجیزه در درایه

صاحب عنوان طبع شعر داشته و گاهی بنا به اقتضای حال ابیاتی می سروده است و «معانی» تخلص داشته است. [این شعر را درباره زندگی خود سروده است:

مرگ مرا روبروی نشسته

می توانم سخن کنم کم و افزون

مدّت سی سال کنجکاوی کردم

قول ارسطو و فکرهای فلاطون

مشکل من حل نکرد با همه کوشش

بر سخن من گواست ایزد بی چون

من که چنینم قیاس کن دگران را

وانکه ندارد به جز شواهد مطعون

عیسویان آگهند اگر که از این رمز

از پی گفت و شنود حاضریم اکنون

جز سخنان خدا و گفت پیغمبر

باقی دیگر فسانه دیدم و افسون

این نه قیاسی است ناپسند و مطعون

این نه دلیلی است نارسیده و مظنون

کیست بدانند سپهر پر شده خود چیست

یا ز چه او گشته است علت گردون

باغ چرا در بهار خرم و سبز است

یار فسرده ز چیست در همه کانون(۱)

محمد حسین بیسه لنجانی

محمد حسین بن حسنعلی بیسه لنجانی اصفهانی، خطاط نسخ نویس. از آثارش کتاب «من لا یحضره الفقیه» که در جمعه ۲۰ ربیع الثانی ۱۰۶۸ از کتابت آن فراغت حاصل نموده و به شماره ۱۳۵۰۲ در کتابخانه وزیری یزد موجود است. (۲)

-
- ۱- تراجم الرجال، ج ۱، صص ۱۸۷-۱۸۵؛ تذکره شاعران فارسی سرا، ص ۲۳۸؛ مکارم الآثار، ج ۷، ص ۲۵۷۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۳۴؛ مزارات اصفهان، ص ۲۰۸؛ بدایع و نوادر، ص ۱۷.
 - ۲- فهرست وزیری، ج ۱، ص ۲۹۱.

میر محمد حسین حسینی اصفهانی*

میر محمد حسین حسینی اصفهانی بن سید حسین بن سید ابراهیم بن سید حسین بن سید محمد امین بن غیاث الدین محمد مشهور به میر میران حسینی اصفهانی، عالم فاضل، فقیه ماهر و مفسر محقق، از علمای قرن سیزدهم هجری.

وی را تفسیری است موسوم به «مظهر الانوار اللاهوتیه» به عربی که از آنرا از «تفسیر صافی» فیض کاشانی و «انوار التنزیل» قاضی بیضاوی انتخاب شده است. این کتاب به شماره ۱۲۱۰۸ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی در تهران موجود است. (۱)

ظاهراً او: میر محمد حسین بن میر محمد حسین متوفی در ماه صفر ۱۲۷۳ق و مدفون در تکیه فاضلان واقع در تخت فولاد اصفهان است. (۲)

حسین اصفهانی

حسین بن حسین بن حسن اصفهانی ملقب به جلال قاری، از فضلا و دانشمندان قرائت و تجوید در اصفهان است. زمان دقیق زندگی او معلوم نیست. کتاب «ایضاح المعانی من حرز الامانی» از تألیفات اوست که به شماره ۱۹۷۲/۱۸ در کتابخانه وزیری یزد و میکروفیلم آن به شماره ۲۴۱۹ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

[در فهرست کتابخانه وزیری نامی از مؤلف برده نشده است.]

محمد حسین رویدشتی*

محمد حسین بن حاجی حسین رویدشتی اصفهانی، از کاتبان قرن یازدهم هجری است. وی نسخه ای از «من لا یحضره الفقیه» را به امر قوام الدین محمد بن رفیع خلیفه

۱- فهرست مجلس، ج ۳۵، صص ۱۱۳ و ۱۱۴؛ بزرگان اصفهان در فرهنگ و تاریخ: خطی.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۳.

۳- فهرست وزیری، ج ۳، ص ۱۱۱۳؛ فهرست میکروفیلم های دانشگاه، ص ۶۸۱؛ فهرست مشکاه، ج ۱، صص ۱۸ و ۱۹.

در مشهد مقدس کتابت نموده است. نسخه بر خط نسخ و در ذیحجه ۱۰۵۹ ق کتابت شده و در کتابخانه مرحوم حاج سید ضیاءالدین علامه در اصفهان موجود است. (۱)

به احتمال زیاد او همان حسین بن حسین قهپائی کاتب «اصول کافی» در سال ۱۰۷۲ ق است.

حسین قهپائی

حسین بن حسین قهپائی از فضلاء و دانشوران قرن یازدهم هجری. در تاریخ ۱۰ شوال ۱۰۷۲ ق نسخه ای از «اصول کافی» را به خط نسخ نوشته است. نسخه به شماره ۶۵۴۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است.

در آخر نسخه انهاء ملا محمد باقر مجلسی جهت امیر دوست محمد باقر مازندرانی به تاریخ ۵ ذی الحجه ۱۰۷۷ ق دیده می شود. (۲)

حسین ذکوانی همدانی

ابومحمد حسین بن حفص بن فضل بن یحیی بن ذکوان همدانی، از محدثین قرن دوم و سوم هجری است.

مادرش خالده دختر عطاء خشک بوده است. ابومحمد از کوفه به اصفهان منتقل شده است. ابتدا نزد فقهاء کوفه تحصیل کرده و علم و فقه کوفیان را در اصفهان رواج داده [است] در اصفهان منصب قضاوت و فتوا و ریاست یافته و به مذهب کوفیان عمل می نموده [است] درآمد او در هر سال صد هزار درهم بوده است. جوایز و انعامات او به محدثین و اهل علم و دانش همچون ابی مسعود و عمرو بن علی می رسیده است. وی از مخصوصین سفیان ثوری بوده و او را به مکه برده است.

ابوعبدالله ذکوانی، از ثوری، اسرائیل، فضیل بن عیاض، مروان فزاری، سفیان بن عینه،

۱- فهرست سه کتابخانه اصفهان، ص ۸۳.

۲- فهرست مرعشی، ج ۱۷، ص ۱۳۳.

ابراهیم بن طهمان، مسلم بن خالد زنجی، عمر بن قیس، ابراهیم بن نافع، یحیی بن سلیم طائفی، عبدالعزیز بن ابی رواد، ابراهیم بن محمد اسلمی و... روایت می کند و سعید بن سلیمان، عمرو بن علی، عمر بن شَبَّه و... از او نقل حدیث کرده اند.

صاحب عنوان در سال ۲۱۲ق وفات یافته است. (۱)

کمال الدین حسین خلقی اصفهانی*

امیر کمال الدین حسین بن میر حکیمی طیب اصفهانی، شاعر ادیب، متخلص به «خلقی» ظاهراً در قرن دهم هجری می زیسته و مردی رند و لا ابالی بوده است.

از اوست:

ای گرد کوی یار دمی از هوا نشین

مهمان مردمان شو و در دیده ها نشین

ای تیر یار، از نظرش چو فتاده ای

ما هم فتاده ایم، به پهلوی ما نشین (۲)

حسام الدین حسین اصفهانی

ابوعبدالله حسام الدین حسین بن حیدر اصفهانی، از مشایخ صوفیه و مرید رکن الدین حبشی بوده و امیر سید عبدالله برزش آبادی فرزند سید محمد عبدالحی بن سید علی طوسی مرید او بوده است. (۳)

شیخ حسین چنگانی

شیخ حسین بن حیدر بن حسن بن غلام چنگانی اصفهانی، عالم فاضل، در سال ۱۲۷۸ق کتاب «منیه الیبیب» در شرح تہذیب را جهت خود استنساخ نموده و بر آن تعالیقی دارد که دلالت بر وفور علم و دانش او می کند. نسخه در کتابخانه دانشکده

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، صص ۲۷۴ و ۲۷۵؛ طبقات المحدثین، ج ۲، ص ۱۸۶؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۱۰، ص ۱۷۴؛ الوافی بالوفیات، ج ۱۲، ص ۳۶۰.

۲- تذکره روز روشن، صص ۲۴۲ و ۲۴۳.

۳- تاریخ نظم و نثر، ج ۱، ص ۸۴۱.

حقوق دانشگاه تهران موجود است. (۱)

[چنگان: از توابع خوراسگان جی اصفهان است.]

محمد حسین خان سرتیپ اصفهانی

محمد حسین خان سرتیپ بن حیدر علی خان بن حاج محمد حسین خان صدر اعظم اصفهانی، از ادباء و فضلاء عهد قاجاریه است.

در تهران ساکن و پیشکار و کفیل محمدتقی میرزا رکن الدوله قاجار (برادر ناصرالدین شاه) بود و در حسن خط و انشاء تبحر فراوان داشته است. (۲)

ملا محمد حسین تستری

ملا محمد حسین بن حیدر علی تستری، از فضلاء و محدثین قرن یازدهم هجری در اصفهان سکونت داشته و نزد علمای این شهر خصوصاً علامه ملا محمدباقر مجلسی به تحصیل پرداخته است. وی کتاب «اصول کافی» را ابتدا نزد ملا محمد صادق شریف اصفهانی همدانی و سپس نزد علامه مجلسی خوانده و آن دو نفر در صفر ۱۰۷۶ ق در آخر کتاب «حجت» از «اصول کافی» جهت او اجازه نوشته اند. (۳)

[وی همچنین کتاب «استبصار» شیخ طوسی را نزد ملا محمد صالح مازندرانی در سه شنبه ۹ ذی‌قعدة ۱۰۷۳ ق قرائت نموده است. ملا محمد حسین کتاب «اعمال السنه» را نیز تألیف نموده است. (۴)]

۱- فهرست دانشکده حقوق، ص ۴۸۸؛ الکرام البرره، ص ۳۸۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۳.

۲- صدرالتواریخ، ص ۱۱۳.

۳- الذریعه، ج ۱، ص ۱۵۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص ۲۶ و ۲۷.

۴- الروضه النضره، ص ۱۶۲ و ۱۶۳؛ تلامذه العلامه المجلسی، ص ۹۱.

سید حسین کرکی

عزالدین ابو عبدالله سید حسین بن حیدر [بن علی بن حیدر] بن قمر حسینی کرکی، عالم فاضل فقیه محقق و محدث مدقق معروف به «سید حسین مفتی»، از علمای قرن دهم و یازدهم هجری.

وی نزد علماء و فضیای زمان خود به تحصیل پرداخته که عبارتند از «شیخ ابی محمد بایزید بسطامی ثانی» که در اواسط محرم ۱۰۰۴ق به او اجازه داده است. «شیخ محمد سبط شهید ثانی» که برای او در سال ۱۰۲۹ق اجازه نوشته است. «شیخ بهاء الدین محمد عاملی»، [«شیخ نورالدین محمد نسابه اصفهانی ابن حبیب الله عاملی»]

و جمعی از فضلاء و دانشمندان از او روایت می کنند از جمله «ملا محمد باقر سبزواری»، «ملا محمد تقی مجلسی» «میرحسن رضوی قرائی» «میر فیض الله بن غیاث الدین محمد طباطبائی قهپائی» وی سالها در اصفهان ساکن و در زمان شاه عباس اول مفتی اصفهان بوده است. سال وفات او به دست نیامد [اما از اجازه و انهاء که برای احمد بن حسین اصفهانی در سال ۱۰۳۹ق نوشته است معلوم می شود که او تا این سال زنده بوده است. (۱)]

حسین خطائی

استاد حاج حسین خطائی فرزند حیدر علی، از هنرمندان معاصر اصفهان، [در سال ۱۲۸۶ش در اصفهان متولد شد و پس از کمی تحصیل نزد استاد بزرگ مینیاتور میرزا آقا امامی به تعلیم پرداخت و پس از فوت استاد، در منزل خود به فعالیت هنری مشغول شد.

۱- ریاض العلماء، ج ۲، صص ۸۸-۹۰؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۳۱۸؛ الذریعه، ج ۱، ص ۱۳۹ و ۱۶۰ و ج ۱۱، ص ۸۰؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۱۸۲؛ الاجازه الکبیره، صص ۴۳۹ ۳۳۶ ۳۲۸ ۳۱۶؛ تراجم الرجال، ج ۱، ص ۶۶؛ فیض قدسی، ص ۱۴۶؛ مصفی المقال، ص ۱۴۶؛ اعیان الشیعه، ج ۲۵، ص ۳۷۸؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۴۰۹ و ۴۱۰؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، صص ۶۷ و ۶۸؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۱۶۸.

او در رشته های مختلف نقاشی مانند مینیاتور، طلاکوبی، نقره کوبی، تذهیب، زرننگاری، برجسته کاری، نقشه کشی فرش و سوخت مهارت داشت و آثار فراوانی در این زمینه ها از او باقی مانده است.

در سال ۱۳۳۸ش به دستور مرحوم امینی صاحب الغدیر، قرآنی به خط کوفی منسوب به دست حضرت علی علیه السلام بر روی پوست آهو جهت تعمیر به استاد خطایی سپرده شد که تعمیر و تذهیب و تجلید آن را به بهترین شکل به انجام رساند که در کتابخانه حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در نجف اشرف نگهداری می شود.

از دیگر آثار ارزنده او تذهیب ضریح مرقد مطهر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می باشد.

وی سرانجام در ۳ رمضان المبارک ۱۳۹۵ق (مطابق ۱۹ شهریور ۱۳۵۴ش) وفات یافته و در تکیه جویباره ای ها واقع در تخت فولاد اصفهان مدفون شد. (۱)

میرزا محمدحسین قانع اسفه ای

میرزا محمدحسین مدرسی بن ملا حیدرعلی اسفه ای، شاعر طیب دانشمند.

[در سال ۱۲۸۰ش متولد شد. تحصیلات مقدماتی را در زادگاه خود روستای «اسفه» شهرضا نزد پدر آموخت. سپس به اصفهان آمد و در مدرسه جده نزد دایی خود عالم مجاهد آقامیر سید حسن مدرس به تحصیل پرداخت و پس از مهاجرت دایی خود به تهران، او نیز به تهران رفت و در مدرسه عالی سپهسالار نزد او به تلمذ مشغول شد. اما پس از تبعید مدرس به کاشمر، به اصفهان بازگشت. (۲)]

مدرسی در اصفهان و در اوایل تحصیل، طب را نیز از میرزا ابوالقاسم گوگردی (ناصر حکمت) فرا گرفت. (۳) او سالها در شهرضا و اسفه به طبابت مشغول بود و گاهی در منزل به تدریس اصول، شرایع و اسفار می پرداخت.

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۰۲؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی؛ تجارب طلائع، صص ۴۳ و ۴۴.

۲- مدرس، ص ۲۵۷.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۷۲.

او در ادبیات فارسی و عربی استادی مسلم بود و به عربی و فارسی شعر می سرود و «قانع» تخلص می کرد. او در سالهای آخر عمر در اصفهان ساکن شد و سرانجام در جمعه ۵ رجب سال ۱۴۰۲ ق به سن قریب هفتاد و پنج سالگی وفات یافته و در تکیه فاضلان واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

تألیفات و آثار او عبارت است از:

۱. «آداب الزیاره» ۲. «اختران تابان در اخلاق بزرگان» ۳. «اربعین و ضمائم دلنشین» ۴. «اربعین قانع یا چهل طوطی» ۵. «افسانه اسفه ای در قصه زن و شوهر» ۶. «پند پدر به پسر در پیدایش و بازگشت» ۷. «توسلیات» ۸. «ره آورد قانع در زیارت جامعه»، مطبوع ۹. «شجره طوبی در کمالات نفسانیه» ۱۰. «سوانح قانع در عروض و اشعار» ۱۱. «قسمتی از دیوان قانع»، در غزل و قصیده ۱۲. «فواتح قانع در نفوس کامله» ۱۳. «محرم نامه» ۱۴. «مستطرفات و متفرقات» ۱۵. «منارالانوار یا چهل چراغ قانع اصفهانی» ۱۶. «نقل مجلس» ۱۷. «نوشدارو در تعلیم و تربیت»، مطبوع. (۲)

او طبیعی دیندار و مردمی، دانشمندی وارسته و به فضائل و کمالات آراسته بود.

[این شعر از اوست:

زین نیستی که جلوه کند جای هست ما

ای کاش کز ازل نشدی پای بست ما

گر جان رسد به ساحل از این بحر بی کران

بر ناخدا رواست بسی ناز شصت ما

ما را به هیچ نشئه سر خودسری نبود

حکم قضا گرفت عنان را ز دست ما

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۶۳.

۲- مدرس، ص ۲۵۸؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۷۲.

هر کس به سوی کعبه دل ره نمی برد

آن کس که شد چو زاهد مسجد پرست ما

«قانع» شگفت نیست ز گفتا دلربا

باشد عجب بلندی از این طبع پست ما(۱)

محمدحسین غاضری

محمدحسین غاضری بن حیدرعلی غاضری (محفوظ)، شاعر معاصر، در [اول دی ۱۳۰۹ش در اصفهان متولد شد. [ابتدا در مکتب خانه شیخ حسن جناب تحصیل را آغاز کرد و سپس] در مدرسه قدسیه تا ششم ابتدائی تحصیل کرد. [سپس به طور شبانه دوره متوسطه را در آموزشگاه شمس سپری نمود. وی حدود ۲۵سال در کارخانه آجر مشغول به کار بوده و سپس به آجرفروشی پرداخته است. وی در ۱۶سالگی به همراه پدرش که شاعر بود در یکی از انجمن های ادبی اصفهان حضور یافته و با خواندن شعری نزد «صغیر اصفهانی» مورد تشویق قرار گرفته است. ابتدا «زیبا» تخلص می کرد ولی مدتی بعد آن را ترک کرده و به نام خانوادگی «غاضری» تخلص نمود. اشعارش اغلب پند و اندرز و حکایات اخلاقی است و گاهی نیز در هزل و مطایبه شعر می سراید. در مدح و مرثیه چهارده معصوم علیهم السلام نیز اشعاری دارد. اشعارش را در قالب غزل، قصیده، رباعی و مثنوی سروده است. دیوان شعر او هنوز چاپ نشده است.]

از اوست:

زان پیش که در دهر نیابی اثر من

ای دوست نظر کن به من و چشم تر من

دل از غم عشق رُخت ای دوست ز کف رفت

باز آی که از هجر تو خون شد جگر من(۲)

۱- بهار ادب، ص ۱۲۳.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۲۸؛ مصاحبه غلامرضا نصرالهی با آقای غاضری در مردادماه ۱۳۸۶ش.

حسین سلیمی اصفهانی

ابونصر حسین بن رجاء بن محمد بن حسن بن محمد بن احمد بن سلیم سلیمی، از محدّثین و دانشمندان قرائت و تجوید در قرن ششم هجری، وی از احفاد ابی بکر بن سلیم اصفهانی است. در محرم ۴۶۹ق متولّد شده و در اصفهان و بغداد حدیث گفته است. وی از خاندان اهل علم و محدّث بوده و خود بسیار به تلاوت قرآن مجید می پرداخته و با قرآن انس داشته است. او از قاضی ابوبکر محمّد بن ماجه ابهری و دیگران حدیث شنیده است. ابوسعید سمعانی، در اصفهان از او حدیث شنیده است. (۱)

شیخ محمّد حسین اصفهانی حائری (صاحب فصول)

شیخ محمّد حسین اصفهانی حائری صاحب فصول ابن حاج محمّد رحیم بن محمّد قاسم بیگ رازی ایوان کیفی. فقیه محقق و اصولی مدقق، از اکابر علمای قرن سیزدهم هجری. در ایوان کیف در حوالی طهران متولّد گردیده و در کودکی به همراه پدر و مادر به نجف اشرف مهاجرت کرد و در آنجا نزد علماء و فقهاء از جمله شیخ علی نجفی به تحصیل پرداخت. در سال ۱۲۱۴ق به همراه خانواده از خوف حمله وهابی ها به نجف، به کربلا- مهاجرت نموده و مدتی بعد همراه برادرش شیخ محمّد تقی رازی (صاحب حاشیه) به اصفهان آمد و مدّتی نیز در نجف آباد ساکن بود. سپس به کربلا بازگشت و در آنجا به تدریس مشغول شده و در حرم مطهر امام حسین علیه السلام به اقامه جماعت پرداخت و کم کم به شهرت دست یافته و مرجعیّت یافت.

وی در کربلا با سیّد کاظم رشتی و شیخ احمد احسائی از پیشوایان شیخیّه مخالفت های شدیدی را انجام داده و به مبارزه با مرام آنان برخاست.

وی در سال ۱۲۵۵ق وفات یافت و در صحن صغیر حضرت سیدالشهداء علیه السلام دفن شد.

کتاب زیر از تألیفات اوست:

۱. «حاشیه بر زبده الاصول» که در سال ۱۳۰۲ق در هامش زبده الاصول در تهران به طبع رسیده است. ۲. «رساله الصّومیّه» که در کتابخانه میرزا محمّد طهرانی در سامرا وجود داشته و به فارسی نوشته شده است. ۳. «رساله عملیه» که در سال ۱۲۵۳ق تألیف شده است. ۴. «الفصول الغرویّه فی الاصول الفقیهیه» معروف ترین تألیفات آن مرحوم است و به همین مناسبت او را «صاحب فصول» می گویند. کتاب را در جمعه ۱۹ ذی الحجه ۱۲۳۲ق در نجف اشرف به پایان رسانیده است، در این کتاب اعتراضاتی را به کتاب «قوانین الاصول» تألیف میرزا ابوالقاسم قمی وارد ساخته است. این کتاب به چاپ رسیده و بسیاری از علماء و فضلاء بر آن شرح و حاشیه نوشته اند. ۵. «مشارع الاحکام فی تحقیق مسائل الحلال و الحرام» که نسخه ای از آن در کتابخانه عالم جلیل حاج سیّد احمد زنجانی موجود است و در جلد پنجم مجموعه میراث حوزه اصفهان با تحقیق آقای شیخ مهدی باقری به طبع رسیده است.

همچنین کتاب «نماز برهنه» به فارسی مطابق با فتاوی حاج سیّد محمّد باقر حجه الاسلام شفتی ظاهراً از تألیفات اوست که در کتابخانه آقا میرزا محمّد طهرانی در سامرا وجود داشته است. (۱)

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، ص ۲۱۳-۱۸۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۱۱ و ۴۱۲؛ ریحانها لادب، ج ۳، ص ۳۸۰؛ الذریعه، ج ۱۱، صص ۲۰۵ و ۲۰۶ و ج ۱۶، صص ۲۴۲ و ۲۴۱ و ۲۸۶؛ الکرّام السبره، ج ۱، صص ۳۹۰ و ۳۹۱؛ هدیها لاجباب، ص ۱۹۸؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۵۰۱؛ معارف الرّجال، ج ۲، ص ۱۰۴؛ الاعلام، ج ۶، ص ۱۰۴؛ قصص العلماء (چ ۱۳۸۰ش)، ص ۱۲۱؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۱۲۶؛ مکارم الآثار، ج ۵، صص ۱۴۸۴ و ۱۴۸۵؛ آشنایی با چند نسخه خطی، ج ۱، صص ۲۰۸ و ۲۰۹؛ لباب الالقاب، صص ۵۰ و ۵۱؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۲۵۶؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۱۱۹؛ میراث حوزه اصفهان، جلد پنجم.

شیخ محمد حسین رشتی

شیخ محمد حسین بن میرزا محمد رضا بن حاج میرزا ابوتراب رشتی اصفهانی، از علمای قرن چهاردهم هجری.

در اصفهان متولد شده و نزد آقا شیخ محمد رضا نجفی و آقا سید مهدی درچه ای به کسب فیض پرداخته و سپس به ترویج دین و اقامه نماز جماعت در مسجد ذکرا لله در محله بیدآباد مشغول شده و در صفر ۱۳۷۸ ق وفات یافته، در بقعه جدّ مادری خود آقا شیخ مرتضی ریزی در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ وفاتش را شاعر توانا فضل الله اعتمادی متخلص به «برنا» گوید:

گفت به شمس برای سال وفاتش

«شیخ محمد حسین عالم عابد» (۱)

سید حسین نوربخش*

سرهنگ سید حسین نوربخش فرزند سید قوام الدین از چهره های متدین و نیکوکار معاصر. در اصفهان متولد شد و پس از تحصیل در مقطع ابتدائی در مدرسه علیه ادامه تحصیل داد و پس از اخذ دیپلم وارد دانشکده افسری شد.

او از اعضای فعال انجمن تعلیمات اسلامی اصفهان و سرپرست دبستان دخترانه نوربخش بود. او مردی باایمان، پاک نهاد، خیرخواه، نوع دوست و متدین بود. وی در ۱۶ ذیحجه ۱۳۷۴ ق وفات یافت و در صحن تکیه سیدالعراقین در تخت فولاد اصفهان مدفون شد.

ماده تاریخ او از این بیت «نوی اصفهانی» معلوم می شود:

کردم از طبع «نوا» تاریخ فوتش را سؤال

گفت سال فوت را بنویس «روی نوربخش» (۲)

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۹۳۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۲۶.

۲- شرح مجموعه گل، صص ۵۱۱-۵۰۹.

میرزا محمد حسین میردامادی سدهی

میرزا محمد حسین بن حاج میرزا محمد رحیم ثانی میردامادی سدهی، عالم فاضل.

از علمای بزرگ و با نفوذ و باتقوا و مقتدر و شجاع و از شاگردان حاج محمد ابراهیم کلباسی و سید محمدباقر حجهالاسلام شقتی بوده است. صداقت و صمیمیتی بین او و مرحوم حاج سیداسدالله بیدآبادی وجود داشته و یک عمر باتقوا و ورع زندگی کرده است.

سال وفات او به دست نیامد. (۱)

شیخ محمد حسین کلباسی

شیخ محمد حسین بن شیخ محمد رضا بن شیخ محمد علی بن شیخ محمد جعفر بن حاج محمد ابراهیم کلباسی، عالم فاضل فقیه کامل.

در ۳ شعبان سال ۱۳۲۳ق در اصفهان متولد شده و نزد پدر عالیقدر خود و میرزا محمد حسن قاضی عسکر و دیگران تلمذ نموده و سپس در سال ۱۳۴۰ق برای تکمیل تحصیلات خود به نجف اشرف عزیمت نمود و در آن ارض اقدس نزد آقا سید ابوتراب خوانساری، آقا سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ محمد جواد بلاغی، سید حسین بادکوبه ای، شیخ حسین حلی، آقا ضیاءالدین عراقی، شیخ عبدالحسین رشتی، میرزا عبدالهادی شیرازی، شیخ محمد کاظم شیرازی، شیخ مرتضی طالقانی و میرزا آقا اصطهباناتی تحصیلات خویش را تکمیل نمود. آنگاه سفری به اصفهان نموده و از درس میر محمد صادق مدرس خاتون آبادی استفاده نمود. سپس به عتبات عالیات رفته ضمن تحصیل، به تدریس و تألیف و تحقیق پرداخت.

ایشان پس از سالها اقامت در نجف اشرف در سال ۱۳۷۸ق به ایران بازگشته، در قم ساکن شد و به تدریس فقه و اصول پرداخت.

۱- لطائف غیبیه، ص ۲۴ (مقدمه)،؛ بیان المفاخر، ج ۱، ص ۳۰۹.

وی عالمی خلیق و متواضع بود و در رفع حوائج مردم و حل مشکلات شرعی آنان از هیچ اقدامی دریغ نمی کرد.

مرحوم کلباسی در اوج اخلاص و زهد و تقوا و عبادت زندگی را سپری نمود تا اینکه پس از ۹۵ سال عمر در دوشنبه ۹ رجب المرجب سال ۱۴۱۸ق وفات یافته. پیکرش پس از تشییع باشکوه در یکی از حجرات صحن مطهر آستانه حضرت معصومه (سلام الله علیها) مجاور شیخ فضل الله نوری در قم مدفون شد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. بشری الطالبین فی الادعیه و الختومات و بعض العلوم الغریبه ۲. تقریرات فقه میرزا عبدالهادی شیرازی ۳. تقریرات اصول آقا ضیاءالدین عراقی ۴. شرح کفایه الاصول ۵. شرح عروه الوثقی ۶. شرح مزجی بر باب حادی عشر ۷. غرائب و قصارالحکم من الكتاب و السیئه ۸. غریب الحدیث ۹. غریب القرآن مطبوع ۱۰. فضائل اهل البیت ۱۱. وسیله الوصول الی حقائق الاصول، که تقریرات درس آقا سید ابوالحسن اصفهانی بوده و در سال ۱۴۲۲ق توسط انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم به چاپ رسیده است. (۱)

استاد محمد حسین حجار اصفهانی*

استاد محمد حسین بن استاد محمد رضا حجار اصفهانی، از هنرمندان توانای قرن سیزدهم هجری است. هنر حجاری را نزد پدر خود آموخت و در فنون و ریزه کاری های حجاری زبردست شد و به مقام استادی نائل آمد و در ردیف اساتید طراز اول

۱- نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۸۳؛ مستدرک فهرس التراث، ص ۲۱۵؛ معجم رجال الفكر و الادب، ج ۳، ص ۱۶۰۹؛ ماضی النجف و حاضرها، ج ۳، ص ۲۳۶؛ خاندان کلباسی، صص ۱۹۱-۱۸۸؛ الذریعه، ج ۱۲، ص ۱۹۳ و ج ۲۲، ص ۱۰۵؛ گنجینه دانشمندان، ج ۲، صص ۲۴۳ و ۲۴۴؛ مجله آئینه پژوهش، ش ۴۶، صص ۹۹ و ۱۰۰؛ مقتبس الاثر، ج ۱۶، ص ۳۵۰؛ تربت پاکان قم، ج ۳، صص ۱۶۱۱-۱۶۰۰.

حجاری اصفهان قرار گرفت. او تا سال ۱۲۹۰ق در قید حیات بود و در مدّت بیش از ۴۰ سال حجاری آثار ارزنده فراوانی پدید آورد که از لحاظ برجسته کاری، ریزه کاری و ظرافت هریک از نمونه های ارزنده هنر حجاری به شمار می روند.

سنگاب های مدرسه میرزا حسین اصفهان به سال ۱۲۷۵ق و مسجد محلّه نو در سال ۱۲۷۶ق به دست این هنرمند توانا حجاری شده است. (۱)

همچنین در تخت فولاد چندین سنگ مرمر حجاری شده بسیار زیبا موجود است که این استاد زبردست آنها را پدید آورده است. از جمله سنگ مزار مریم معروف به «مادر شاهزاده» در سال ۱۲۶۲ق (۲) و سنگ مزار خدیجه سلطان بیگم بنت جناب آقا میرزا عبدالله شیخ الاسلام، در سال ۱۲۸۹ق. (۳)

سید حسین حسینی شیرازی

سید حسین بن سید رضا حسینی شیرازی، از فضلاى اصفهان است. وی مترجم دستگاه ظل السیطان حاکم اصفهان بوده و کتاب «جغرافیای هندوستان» را از زبان هندی به فارسی در ماه جمادی الثانی سال ۱۳۰۱ق برگردانده است. سجع مَهر او «عبده حسین الحسینی» بوده است. این کتاب به شماره ۱۱۳۶۴ در کتابخانه عمومی اصفهان موجود بوده است. (۴)

حاج محمد حسین حمصی

حاج محمد حسین حمصی بن محمد رضا حمصی، عالم فاضل متوفی سلخ رمضان ۱۲۱۰ق مدفون جنب مزار اژه ای در تخت فولاد اصفهان.

مادّه تاریخ وفاتش این است:

- ۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۶۵۰ و ۶۷۹.
- ۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۵۹.
- ۳- تخت فولاد یادگار تاریخ، نسخه خطی.
- ۴- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۸۱.

«مایل» زار حزین گفت بتاریخ این:

«باد بهشت برین جای محمد حسین»^(۱)

حسین ساوجی

حسین بن آقا رضا ساوجی از فضیله‌ی قرن سیزدهم هجری. در شبه عید نوروز مطابق ۱۵ رمضان ۱۲۴۴ق در اصفهان از نوشتن کتاب «قوانین الاصول» میرزای قمی فراغت حاصل نموده است. نسخه ای از آن در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است.^(۲)

شیخ حسین مذهب اصفهانی

شیخ محمد حسین امین سیچانی متخلص به «مذهب»، [فرزند حاج ملا رضا]، عالم فاضل و شاعر ادیب معاصر، در قصبه سیچان [که اکنون از محله های اصفهان است] ساکن بوده و گاهی شعر می سروده است.

از اوست:

ای خال گوشه لبش، این تشنه وصال

جان داد و جا تو بر لب کوثر گرفته ای^(۳)

[وی سرانجام در سال ۱۴۰۰ق وفات یافته و در تکیه سید محمود کلشادی (معروف به مغنی گو) در تخت فولاد مدفون شد.^(۴)]

میرزا محمد حسین عنقا

میرزا محمد حسین عنقا بن رضا قلی خان همای شیرازی شاعر و ادیب خوشنویس، از هنرمندان و سخنوران قرن سیزدهم هجری [در سال ۱۲۶۰ق در اصفهان متولد شده] و

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۲۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۶۵.

۲- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۳.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۴۱.

۴- یادداشتهای محقق گرامی آقای حمید خلیلیان.

در این شهر علم و ادب آموخته و در منزل خود انجمن ادبی برپا نمود.

[در خط نستعلیق از پدر اما به خط شکسته نستعلیق روی آورده و از خط گلستانه پیروی نمود و این خط را خوش می نوشت.]
او همچون پدر به لباس اهل تصوف در آمده و مرید مشایخ این طریقت شده بود.

سرانجام در سه شنبه جمادی الثانیه ۱۳۰۵ق وفات یافته و در یکی از حجره های جنوبی تکیه میر در تخت فولاد مدفون شد.
[ماده تاریخ فوتش را یکی از شعراء در این مصرع یافته است:

«عنقا بقاف قرب احد کرد آشیان»]

از اوست:

بر چلیپای سر زلف تو تا دست زدم

پای بر همه عالم و بر هرچه دگر هست زدم

مطلع شعر بلند است به حکمت «عنقا»

دم به مدحش به چنین شاعری پست زدم(۱)

سید حسین دهاقانی*

سید حسین بن حاج سید رفیع بن سید محمد دهاقانی، عالم فاضل. از علمای اواخر دوره قاجاریه. در دهاقان متولد شده و در اصفهان نزد جهانگیرخان قشقائی و دیگران تحصیل نمود سپس به زادگاه خود بازگشته و امام جمعه آنجا شد و به ترویج دین و حل مشکلات شرعی مردم پرداخت تا اینکه در سال ۱۳۲۹ق وفات یافته و در قبرستان عمومی دهاقان مدفون شد.(۲)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور ص ۲۱۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان ج ۱، ص ۲۰۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۱۱؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۱۰۲.

۲- سیمای دهاقان، ۲۷۴.

میرزا حسین طالع اصفهانی

میرزا حسین رامپناه متخلص به «طالع» بن رمضان، از شعرای معاصر اصفهان، در سه شنبه ۱۷ ذی القعدة سال ۱۳۳۴ق در اصفهان متولد شده و به تحصیل پرداخت. سپس به شغل خوار و بار فروشی روی آورد. طبعی روان در شعر داشت و گاهی در انجمن های ادبی شرکت می کرد (۱). [مردی صالح متقی و مقدس بود و در امور شرعی کمال احتیاط را مرعی می داشت. غالب ایام سال را روزه بود و در یکی از مساجد اصفهان امامت جماعت می نمود. سرانجام در ماه ذی القعدة ۱۴۲۸ق وفات یافت.]

کمال الدین حسین اصفهانی

کمال الدین حسین بن محمد زمان اصفهانی، از نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری است. در ۴ صفر ۱۰۷۱ه رساله «شرح حدیث حقیقت» را به خط نستعلیق کتابت نموده است. این کتاب به شماره ۷۴۹۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۲).

محمد حسین قاری اصفهانی

حاج محمد حسین بن شیخ زین الدین، فاضل مقدس و از قاریان قرآن مجید. وی در ذیقعدة ۱۲۹۳ق وفات یافته و در ضلع جنوبی شرقی صحن مقبره سر قبر آقا مدفون شد. بر روی سنگ لوح قبر او این عبارت و اشعار دیده می شد:

«حاج محمد حسین بن علامی فهامی قدوه الفضلا. العظام شیخ زین الدین ذیقعدة ۱۲۹۳

آه و افسوس کز جفای سپهر

رفت حاجی حسین از دوران

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۲۳ و ۳۲۴.

۲- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۲۹۶.

آن که در قدس بی نظیر آمد

بود در شهر قاری قرآن»(۱)

حسین آمدی

ابوعلی حسین بن سعد بن حسین بن محمد آمدی، ادیب شاعر و لغوی مشهور اصفهان در قرن پنجم هجری.

در بغداد تحصیل نموده و در اصفهان ساکن شده و در شب پنجشنبه ۵ ربیع الآخر سال ۴۴۴ق وفات یافته است. به عربی اشعاری سروده و تألیفاتی نیز دارد.(۲)

ملا محمد حسین گیلانی

ملا محمد حسین بن محمد سعید بن ملا ابراهیم گیلانی، عالم فاضل در اصفهان نزد جمعی از فضلاء از جمله ملا محمد صادق تنکابنی و ملا محمد فاضل سراب و دیگران تلمذ نموده است.

ملا محمد صادق در دوشنبه غره جمادی الثانی ۱۱۲۲ه.ق در پایان جزء اول کتاب «من لا یحضره الفقیه» برای او اجازه روایتی نوشته است که این نسخه به شماره ۲۷۲۶ در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی در قم موجود است.(۳)

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین بن سیف الله اصفهانی خطاط نسخ نویس. در اواخر قرن یازدهم و اوایل قرن دوازدهم هجری کتاب «تهذیب الاحکام» شیخ طوسی را به خط نسخ خود نوشته

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان ج ۱، ص ۴۹۴؛ بیان المفاخر ج ۲، ص ۲۳۹؛ مزارات اصفهان، ص ۵۱.

۲- معجم الادباء ج ۹، ص ۲۶۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۴.

۳- بزرگان رامسر، ص ۱۸۵؛ تراجم الرجال ج ۲، ص ۶۷۵، فهرست کتابخانه مرعشی ج ۷، ص ۲۸۹؛ مجموعه مقالات همایش فاضل سراب، ص ۱۶۸.

است. نسخه در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است. (۱)

[وی کتاب «طب الرضا» علیه السلام را برای «مولانا محمد حسینی بن علامه مولانا شاه محمد» در سال ۱۰۹۸ ق کتابت کرده است که به شماره ۸۰۰/۱۱ در کتابخانه مدرسه مروی تهران موجود است. (۲)]

استاد حسین نجار

استاد حسین بن استاد شاه نجار، واقف در چوبی مسجد الجاتیو در مسجد جامع اصفهان. (۳)

ملا محمد حسین ملاباشی تبریزی

ملا محمد حسین ملاباشی بن ملا شاه محمد تبریزی، از علماء و صاحب منصبان اواخر دوره صفویه است. (۴)

صاحب تتمیم امل الآمل درباره او می نویسد:

«من اعظم العلماء و افاخم الفضلاء کان متقناً فی العلوم مع اتقان و تحقیق و امعان و تدقیق» (۵)

[همچنین صاحب تتمیم می نویسد: ملا محمد حسین ۳ بار کتاب «الشافی» تألیف سید مرتضی را تدریس کرده و بر آن حواشی نافع نگاشته است که شاهدهی بر مقام علمی او در تحقیق و تدقیق است.]

از قرائن بر می آید پدرش و خودش اهل علم بوده و در اصفهان اقامت داشته اند.

۱- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۲۱۱.

۲- فهرست مدرسه مروی، ص ۳۰۸.

۳- تاریخچه اوقاف اصفهان، ص ۳۶۷.

۴- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۲۸۹؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۴۲.

۵- تتمیم امل الآمل، صص ۱۱۹ و ۱۲۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۲۸۹؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۴۲.

در سال ۱۱۲۷ ه. ق شاه سلطان حسین صفوی منصب «ملاباشی» را پس از وفات ملاباشی آن عصر مرحوم میرمحمد باقر خاتون آبادی به وی تفویض کرد. (۱)

در مجمع التواریخ در ذکر اوضاع پریشان مملکت در زمان شاه سلطان حسین می نویسد:

«ندمای شاه سلطان حسین دو کس بودند یکی میرزا رحیم حکیم باشی و دوم ملا محمد حسین ملاباشی» و پس از ذکر مطالبی می نویسد:

«پس از گرفتاری فتحعلی خان، ملاباشی به دست خود یا به دست پسر خود چشم او را از حدقه در آورد...» (۲)

[کتاب «اثبات واجب» از تألیفات ملامحمد حسین تبریزی است که آن را به سال ۱۱۰۱ ق تألیف نموده و به شماره ۸۰۰/۱۶ در کتابخانه مدرسه مروی تهران موجود است. (۳)]

سال فوت او به دست نیامد.

محمد حسین زمانی اصفهانی

محمدحسین بن حاجی شاه محمد زمانی صفاهانی [از خطاطان و نویسندگان کتب در قرن یازدهم هجری] در هشتم ربیع الاول سال ۱۰۹۷ ق از نوشتن «مجمع البیان» فراغت حاصل نموده است.

[ظاهراً زمان باید همان رنان یا رهنان کنونی باشد که اکنون از محله های غرب اصفهان می باشد. لذا صاحب عنوان از اهالی قریه رنان بوده است.]

این نسخه از «مجمع البیان» حاوی تفسیر سوره توبه تا سوره مریم است و به شماره ۲۶۷۱ در کتابخانه عمومی اصفهان نگهداری می شود. (۴)

۱- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۶۷.

۲- مجمع التواریخ، ص ۴۹.

۳- فهرست مروی، صص ۳۰۸ و ۳۰۹.

۴- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۲۹۳.

آقا حسین خوانساری

آقا حسین بن آقا شریف بن آقا رضی الدین محمد بن آقا حسین خوانساری، عالم فاضل حکیم.

شیخ عبدالنّبی قزوینی که با او معاصر بوده درباره او می نویسد: «من فضلاء زماننا من سلاله الافاضل و من خلاصه الاماثل و هو مربوط بالحکمه...»

وی قسمت هایی از کتاب «التحصیل» تألیف «بهمنیار» شاگرد را شرح نموده است و تا سال ۱۱۹۱ق در قید حیات بوده است. (۱)

حسین صانع تبریزی

حسین بن شریف تبریزی متخلص به «صانع» از شعراء و فضلاء عصر صفویّه است. او در شنبه ۲۱ جمادی الثانیه ۱۰۵۱ق در محله عباس آباد اصفهان کتاب «منتقى الجمان فى الاحادیث الصحاح و الحسان» تألیف شیخ حسن بن شهید ثانی را به خط نسخ کتابت نموده است. نسخه که از روی نسخه اصل تصحیح شده است به شماره ۲۱۵۶ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

حسین شهنازی*

حسین شهنازی فرزند شعبان خان تارزن، هنرمند موسیقی در حوالی سال ۱۳۲۰ق در اصفهان متولد شده و نزد پدر هنرمند خود نواختن تار را فراگرفت و نزد سید رحیم خان موسیقی دان نیز تعلیم گرفت. برادر کوچکترش استاد جلیل شهناز نزد او نواختن تار را فرا گرفته است. مع الاسف در سالهای جوانی و به بیماری ذات الجنب در سال ۱۳۱۸ش مطابق ۱۳۵۸ق در گذشت و پدر را به سوگ خود نشاند. پیکرش را به تخت فولاد برده و

۱- تتمیم امل الآمل، ص ۱۳۴؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۱۷۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۶۰؛ الکواکب المنتشرة، صص ۲۰۳ و ۲۰۴؛ زندگینامه علامه مجلسی ج ۱، ص ۳۴۲؛ الذریعه، ج ۱۳، ص ۱۴۳.

۲- فهرست کتابخانه آیت الله مرعشی، ج ۶، ص ۱۶۲.

جنب مزار میرابوالقاسم فندرسکی در تکیه میر دفن کردند.

مهدی نوایی موسیقیدان و شاعر هنرمند در مرثیه او شعری ساخته که متضمن دستگامها و اصطلاحات موسیقی است و ماده تاریخ فوت او را چنین گفته است:

یکی آمد پی تاریخ و «نوائی» از شور

گفت: «بانی بنوا مُرد حسین شهناز»

حجار هنرمند سنگ نوشته او استاد عباس بن عبدالرحیم است. (۱)

میرزا محمد حسین شهرستانی*

میرزا محمد حسین بن میرزا شکرالله شهرستانی اصفهانی، خوشنویس و ادیب دانشمند قرن دهم هجری. ظاهراً در اصفهان به تحصیل علم و ادب پرداخته و سپس به قزوین رفته و نزد بزرگان صفویه شهرت و اعتبار یافته است. در زمان سلطان محمد خدابنده (پدر شاه عباس صفوی) به سمت استیفای ممالک محروسه منصوب شد. او با به سلطنت رسیدن شاه عباس، ظاهراً از کار کناره گرفته و به هند مهاجرت کرد تا اینکه به سمت منشی گری پادشاه هند منصوب شد و سرانجام در سال ۱۰۰۴ق وفات یافت. او خوشنویسی ماهر بود و خط تعلیق را در نهایت زیبایی می نوشت تا جایی که او را تالی مولانا درویش بلخی می شمردند. گویند خطوط ثلث و نسخ تعلیق (نستعلیق) را نیز خوش می نوشت. (۲)

سید محمد حسین حسینی اصفهانی

سید محمد حسین بن محمد صادق حسینی اصفهانی [از خطاطان قرن سیزدهم هجری] در یک شنبه ۱۷ محرم ۱۲۴۲ق از نوشتن کتاب «قوانین» فراغت حاصل نموده

۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، صص ۲۵۴ و ۲۵۵؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۲- گلستان هنر، ص ۵۴؛ تذکره خوشنویسان، ص ۵۵؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۰۰؛ تاریخ پانصد سال خاندان شهرستانی، صص ۱۱۰-۱۱۲.

سید محمد حسین حسینی اصفهانی

سید محمد حسین بن سید محمدصادق حسینی اصفهانی، عالم فاضل و شاعر ادیب، وی کتاب «مشرق التوحید» در اصول دین را در سال ۱۲۳۷ق به نام فتحعلی شاه قاجار تألیف نموده است. وی طبع شعر داشته و اشعاری از خود را در این کتاب آورده است.

نسخه ای از کتاب در کتابخانه شیخ محمد سلطان المتکلمین در تهران موجود بوده است. (۲)

سید محمد حسین حسینی اصفهانی

سید محمد حسین بن سید محمدصادق حسینی اصفهانی از فضلاء اوایل قرن چهاردهم هجری. احتمالاً از شاگردان مرحوم حاج میرزا حبیب الله رشتی است. وی در ۴رمضان ۱۳۱۰ق نسخه ای از رساله «غصب» میرزا حبیب الله رشتی را به خط نستعلیق کتابت نموده است. نسخه به شماره ۷۵۹۹ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۳)

[شاید وی حاج میرزا حسین نایب الصدر اصفهانی آتی الذکر باشد.]

سید حسین امامی عریضی

سید حسین بن سید محمدصادق حسینی امامی عریضی اصفهانی، عالم فاضل، از بزرگان قرن سیزدهم هجری است. از شاگردان سید حجهالاسلام، حاج محمد ابراهیم

۱- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۰.

۲- الذریعه، ج ۲۱، ص ۴۹؛ الکرام البرره، ص ۳۹۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۴۴ و ۵۴۵؛ تذکره شاعران فارسی سرا، ص ۳۳.

۳- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۴۱۲.

کلباسی و آقا سید محمد مجاهد است. در اصفهان متولد شده و در این شهر به تحصیل پرداخته است.

از آثار او کتاب نسخه ای از کتاب «ذخیره المعاد» تألیف ملا محمد باقر سبزواری است که آن را در سال ۱۲۳۰ ه. ق به پایان رسانیده و در آخر کتاب از استاد خود سید حجه الاسلام یاد کرده است. نسخه مذکور به شماره ۹۲ در کتابخانه مدرسه فیضیه قم موجود است. (۱)

وی همچنین جلد اول «وسائل النجاه» سید مجاهد را در ۱۶ رمضان ۱۲۲۸ ق به خط نسخ به پایان رسانیده و نسخه به شماره ۴۰۱ در کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد موجود است. (۲)

میرزا حسین نایب الصدر

حاج میرزا حسین نایب الصدر ابن سید محمد صادق خاتون آبادی ابن میرزا ابوالقاسم مدرس، عالم فاضل ادیب.

وی از شاگردان شیخ مرتضی انصاری و حاج ملا علی کنی بوده است. در ربیع الآخر سال ۱۳۲۶ ق وفات یافته و در زیر زمین تکیه خاتون آبادی در تخت فولاد مدفون گردید.

از آثارش کتابی است در دو مجلد «شجره نامه سادات خاتون آبادی». (۳)

۱- بیان المفاخر، ج ۱، صص ۳۰۹ و ۳۱۰؛ فهرست فیضیه، ج ۱، ص ۱۱۱.

۲- فهرست ادبیات مشهد، ص ۲۴۶.

۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۰۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۴؛ نقباء البشر، ج ۲، ص ۵۸۷.

سید حسین واعظ برزانی*

سید حسین واعظ برزانی فرزند سید محمدصادق. عالم فاضل معاصر. در سال ۱۳۱۹ش در اصفهان متولد شد. پدر و جدش از علمای اصفهان بودند. او پس از طی دوره ابتدائی در مدارس جدید به حوزه علمیه رفته و مقدمات علوم را آموخت. در سال ۱۳۳۶ش به قم رفت و سطح را نزد حضرات آیات: شیخ رحمت الله فشارکی، فاضل لنکرانی، اعتمادی، سلطانی طباطبائی و صالحی نجف آبادی فرا گرفت. سپس در درس خارج آیات عظام، سید محمد محقق داماد، گلپایگانی، اراکی و امام خمینی شرکت کرد. فلسفه را نیز از علامه طباطبائی و استاد مطهری آموخت.

او به علت فعالیت های سیاسی علیه رژیم پهلوی دوبار دستگیر شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، او در سال ۱۳۶۰ش امام جمعه شهر «بوئین میاندشت» شد. در سال ۱۳۷۲ش از آن منصب استعفا کرده و به اصفهان مراجعت کرد. او در کارهای خیریه و عام المنفعه کوشا بوده و چندین مسجد، مدرسه، صندوق قرض الحسنه و مدرسه علمیه در برخی روستاها و شهرها را تأسیس نموده است. (۱)

ملا محمد حسین مازندرانی

ملا محمد حسین بن ملا محمد صالح بن احمد مازندرانی، عالم فاضل و ادیب شاعر، از دانشوران قرن دوازدهم هجری. پدرش از علمای معروف اصفهان و داماد ملا محمدتقی مجلسی و مادرش آمنه بیگم دختر ملا محمدتقی مجلسی است. (۲) در اصفهان متولد شد و نزد علمای این شهر به تحصیل پرداخت. آقا حسین خوانساری در سال ۱۰۸۹ق برای محمد حسین مازندرانی اجازه روایت نوشته که به احتمال بسیار زیاد همین فرزند ملا محمد صالح مازندرانی است. (۳) میرزا محمدطاهر نصرآبادی از دوستان و

۱- دانشنامه ائمه جمعه کشور، صص ۹۶۰ و ۹۶۱.

۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۳۴۴ و ۳۴۵.

۳- دو گفتار، ص ۲۱.

معاشران وی بوده و نوشته است که ملّا محمّد حسین «کمال مردمی و آزرمد دارد. شرمش به حدّی است که گاهی به دیدن فقیر به مسجد لبنان می آید. شعر که می خواند، در آب و عرق غرق می شود.» (۱)

وی سرانجام به هندوستان رفته و احتمالاً در آنجا وفات یافته است. «مثنوی قضا و قدر» از سروده های اوست. (۲) خطوط نسخ و نستعلیق را نیز خوش می نوشت. وی نسخه ای از «عیون الحساب» را در اول شعبان ۱۰۹۳ ق کتابت نموده که در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار در تهران موجود است. (۳) همچنین نسخه ای از «شرح کافی» تألیف پدر دانشمند خود را به خط نسخ ریز در جمادی الثانی ۱۱۰۴ ق کتابت نموده که به شماره ۴۷۷۴ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی موجود است. (۴)

محدّث نوری نیز نسخه ای از «من لا یحضره الفقیه» را رؤیت نموده که ملّا محمّد حسین مازندرانی با خط زیبای خویش حواشی مفید و عالمانه بر آن کتاب نوشته که دلیل بر فضل و کمال اوست. این نسخه در کتابخانه حکیم در مسجد هندی نجف اشرف موجود بوده است. (۵)

میر محمّد حسین خاتون آبادی

میر محمّد حسین بن میر محمّد صالح بن میر عبدالواسع حسینی افسسی معروف به خاتون آبادی اصفهانی، عالم فاضل محقق و فقیه محدّث متکلم، از علمای عالیقدر قرن دوازدهم هجری. در اصفهان به دنیا آمده و نزد علمای این شهر به تحصیل پرداخت. برخی از اساتید و مشایخ اجازه ایشان عبارت است از: ملّا ابوالحسن فتونی عاملی، علامه محمّدباقر مجلسی (جدّ مادری خود)، شیخ سلیمان ماحوزی بحرانی، میر محمّد صالح خاتون آبادی (پدرش)، سید علیخان مدنی شیرازی، آقا جمال الدّین محمّد

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۲۶۰.

۲- الذریعه، ج ۱۷، ص ۱۴۵.

۳- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۷۰۵.

۴- فهرست مجلس، ج ۱۳، ص ۱۷۱.

۵- الکواکب المنتشرة، ص ۲۲۱.

خوانساری و ملا محمد تنکابنی معروف به «فاضل سراب».

او در اصفهان مرجع امور شرعی و مدرس علوم دینی بوده و جمعی از علماء و فضلاء از شاگردان محضر درس او و یا اجازه گیرنده از او بوده اند، از جمله: میرمحمد حسین حسینی اصفهانی، میرعبدالباقی خاتون آبادی (فرزندش)، سید عبدالله جزائری، سید صدرالدین محمد قمی و ملا محمد بن محمد زمان کاشانی اصفهانی.

او ذوق شعری نیز داشته و شعر می سروده است. خط را خوش می نوشته و به اصول و قوانین خط مسلط بوده است.

میر محمد حسین خاتون آبادی، در اواخر دوره صفویّه وزیر مریم بیگم عمّه شاه سلطان حسین بوده و در دوره افغانه او را برای مصادره اموال شکنجه و آزار بسیار دادند و بنا به گفته خودش این مصائب و آلام در تصفیه روح او بسیار مؤثر واقع گردیده است. همچنین سالها امام جمعه اصفهان بود و در اواخر عمر، شیخ الاسلامی اصفهان را نیز بر او تکلیف کردند و او مجبوراً پذیرفت.

ملا محمد علی بن محمد رضا تونی اصفهانی در پشت برگ یکی از اوراق کتاب «النهاییه فی شرح الهدایه» که تألیف خود اوست، در یادداشتی واقعه فوت میرمحمد حسین خاتون آبادی را چنین می نویسد:

«در شب دوشنبه ۲۳ شوال هذّه السنه [۱۱۵۱ق] میرمحمد حسین شیخ الاسلام همشیره زاده [صحیح «دخترزاده» است] مولانا محمدباقر مجلسی و خلف مرحوم میر محمد صالح خاتون آبادی شیخ الاسلام برحمت حق واصل و روز جمعه نعش او را روانه مشهد مقدس نمودند رحمها لله علیهم اجمعین».

[میر سید علی مشتاق اصفهانی برای وفات او مرثیه ای سروده که ماده تاریخ آن این بیت است:

خامه «مشتاق» گفت، از پی تاریخ سال:

«شد بسرای جنان، میر محمد حسین»]

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «الواح سماویه»، در اختیارات روزها و هفته و سال ۲. «حواشی بر شرح تجرید

جدید» ۳. «البداء» ۴. «خزائن الجواهر»، در اعمال سال و برخی مسائل متعلق به برخی از ماهها و روزها و تحقیق در شب قدر و غیره ۵. «رساله در حکم نکاح بین عبدین» ۶. «رساله در زکوه و خمس و لقطه» ۷. «سبع المثانی» در زیارات ائمه عراق علیهم السلام ۸. «فهرست تصانیف علمامه مجلسی» ۹. «فهرست مؤلفات علمامه مجلسی» [که نسخه ای از آن به شماره ۲۲۶/۷ در کتابخانه سید ناصر میبدی در مشهد مقدس و نسخه ای دیگر به شماره ۳۹۰/۲ در کتابخانه حوزه علمیه امام صادق علیه السلام در اردکان یزد موجود است. ۱۰. «کلمه التقوی» در تحریم غیبت. ۱۱. «محاسن الحصان» به فارسی که به نام شاه سلطان حسین صفوی تألیف شده، در یک مقدمه و هفت باب و خاتمه. تاریخ فراغت از تألیف جمعه ۲ شعبان ۱۱۱۷ق در قریه «کرسکان» می باشد. و نسخه ای از آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. ۱۲. «مفتاح الفرج» در استخاره ۱۳. مقاله در نام علمایی که از اهل سنت بوده و سپس شیعه شده اند. ۱۴. «مناقب الفضلاء» که آن را در ۱۱۳۸ق در قریه «خاتون آباد جهت شیخ زین الدین بن عین علی خوانساری اصفهانی نوشته است. ۱۵. «منیهالمزید» ۱۶. [«المواهب السیئیه فی کشف المعضلات الرّوضه البهیّه» که جلد نخست آن به خط مؤلف به شماره ۱۲۷۶۵ در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی موجود است. ۱۷. «النجم الثاقب» ۱۸. «نوروزیه» ۱۹. «وسيله النّجاه» در زیارات بعیده.

نوادگان و اعقاب او [تا زمان پیروزی انقلاب اسلامی] امام جمعه اصفهان و طهران بوده و نزد دولت های زمان خود اعتبار و احترام فراوان داشته اند. سادات معروف به تکمه چین نیز از این خاندان به شمار می روند. (۱)

۱- تتمیم امل الآمل، صص ۱۲۷-۱۲۵؛ روضات الجنات، ج ۲، ص ۳۶۰؛ فوائد الرضویه، ج ۲، صص ۴۹۴ و ۴۹۵؛ مصفی المقال، صص ۱۵۴ و ۱۵۵؛ تلامذه العلماء المجلسی، ص ۹۳؛ ایضاح المکنون، ج ۱۲۲ و ۱ ج ۲، ص ۷۰۸ و ۵۲۶؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۹۷۸؛ ریحانهاالدب، ج ۲، ص ۱۰۰؛ لغت نامه دهخدا ذیل «خاتون آبادی»، ص ۱۰؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۲۵۶؛ الذریعه، ج ۳، ص ۵۴ و ج ۷، ص ۲۵۴ و ج ۱۲، ص ۱۲۹ و ج ۱۶، ص ۳۸۰ و ج ۱۸، ص ۲۹۳ و ج ۲۰، ص ۱۲۶ و ج ۲۲، ص ۳۳۳ و ج ۲۳، ص ۲۰۹ و ج ۲۴، ص ۳۸۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۵۹؛ زندگینامه علمامه مجلسی، ج ۲، صص ۲۷ و ۲۸؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ۴۵ و ۴۶؛ دومین دو گفتار، ۶۲-۵۹؛ علمامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، ۵۳۲-۵۳۰.

شیخ محمد حسین جویباره ای

شیخ محمد حسین جویباره ای بن ملاً محمد صالح بن ملاً محسن مازندرانی، عالم فاضل محقق، مادرش زهرا بیگم دختر سید صدرالدین محمد عاملی است. در اصفهان متولد شده و در این شهر و نجف اشرف به تحصیل پرداخته و پس از مراجعت از نجف اشرف در مسجد معروف به «شیره پزها» و «مسجد شیشه گری» اقامه جماعت می نموده و مورد وثوق مؤمنین و مقدّسین بوده و دختر حاج سید جعفر بیدآبادی را به زوجیت اختیار نموده است.

عاقبت در اصفهان وفات یافته و در «تکیه فاضل سراب» معروف به «تکیه جویباره ای ها» در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

محمد حسین ابهری اصفهانی

محمد حسین بن طالب ابهری اصفهانی [از کاتبان قرن یازدهم هجری و از اهالی قریه «ابهر» از بلوک جی اصفهان] در شنبه سوم جمادی الاولی سال ۱۰۸۲ ق کتابت نسخه ای از «اخبار العلماء به اخبار الحکماء» ابن قفطی را به پایان رسانیده و کتاب به شماره ۳۴۸۰ در کتابخانه ملی ملک طهران موجود است. (۲)

[همچنین او نسخه ای از «التهایه فی غریب الحدیث» تألیف را به خط نسخ معرب زیبا در ۹ شعبان ۱۰۹۵ ق کتابت کرده است که به شماره ۲۲۴ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی موجود است. (۳)]

-
- ۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۲۸؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۲۱۷ و ۲۱۸؛ بیان المفاخر، ج ۲، ص ۱۸۶؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۰۳.
 - ۲- فهرست ملک، ص ۲۲.
 - ۳- فهرست گلپایگانی، ج ۱، ص ۱۹۵.

استاد حسین طاهرزاده*

استاد سید حسین طاهرزاده فرزند سید محمد طاهر تویسرکانی خواننده و موسیقی دان هنرمند معاصر. پدرش از علمای ساکن اصفهان بوده و خود او در سال ۱۲۶۱ش در اصفهان متولد شد. در ۱۷ سالگی به تهران رفت و تصادفاً با حسام السلطنه که ویولن را خوب می نواخت و ردیف های موسیقی را می دانست آشنا شد و از طریق او با سایر هنرمندان موسیقی همچون میرزا عبدالله و سماع حضور آشنا شد. همچنین از «سید رحیم» یکی از موسیقی دانان آن عهده بهره بُرد. پس از آن به خانقاه ظهرالدوله راه یافت و به دیدار «درویش خان» نائل شد و با او طرح دوستی ریخت و به همراه او برای ضبط موسیقی به لندن رفت. او در کنسرت های انجمن اخوت و کنسرت هایی که به نفع امور خیریه داده می شد شرکت داشت و سفری هم با درویش خان به تفلیس رفت. او در اواخر عمر چند سالی در اداره کل انتشارات رادیو و در شورای هفت نفره از موسیقی دان ها، فعالیت داشت.

طاهرزاده هیچ گاه موسیقی را پیشه خود قرار نداد. او چاپخانه ای در تهران داشت و با اداره آن امرار معاش می کرد، و سرانجام در ۱۵ شهریور سال ۱۳۳۴ش در تهران درگذشت.

آثار زیادی از استاد طاهرزاده از سال ۱۳۲۴ش به بعد که بر روی صحنه های گرامافون ضبط شده در دست است. او تنها کسی است که در بین خوانندگان قدیم سبکی ممتاز داشته است. تحریرهای او متنوع بود و توجه کامل به درست ادا کردن اشعار داشت، و تلاش می کرد در خواندن جنبه خبری یا استفهامی اشعار را رعایت کند. (۱)

۱- چهره هایی از پیشروان هنر و ادبیات معاصر ایران، ص ۱۱۰؛ نام نامه موسیقی ایران زمین، ج ۳، صص ۳۶۲-۳۶۰.

حسین صالحانی

ابو منصور (ابوعبدالله) حسین بن طلحه بن حسین بن ابی ذر محمد بن ابراهیم بن علی صالحانی اصفهانی، از محدثین اصفهان در قرن ششم هجری و از اهالی محله صالحان اصفهان است. او شیخی عالم و صالح و صاحب سیره نیکو و از خاندان علم و حدیث بوده است. در سال ۴۴۹ق متولد شده و از ابوالقاسم ابراهیم بن منصور بن ابراهیم سلمی، ابوسعید احمد بن محمد معروف به «عیار» و ام الحسن عایشه ورکانیه و دیگران استماع حدیث کرده است. ابوسعیدسمعانی در اصفهان از وی اخذ حدیث می نماید. صالحانی در رجب سال ۵۳۲ق در اصفهان وفات یافته است. (۱)

ملا محمد حسین دهنوی اصفهانی

ملا محمد حسین بن ملا عادل دهنوی اصفهانی، از فضلاء و ادباء قرن سیزدهم هجری است. وی کتاب «جامع المعجزات» را در سال ۱۲۳۴ق تألیف نموده و شامل یک مقدمه و یک خاتمه و دوازده باب است. مقدمه، در تعداد اوصیاء پس از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و این که عدد ۱۲ است و دلیل امامت آنها به دلیل عقلی و نقلی. در ۱۲ باب به شرح حال ۱۲ امام شیعه پرداخته شده و خاتمه در فوائد متفرقه است. مؤلف شعری از خود در کتاب آورده است:

گر بند مؤلف گسلد از بندش

ور خاک شود وجود حاجتمندش

حقا که ز مشرق دلش سر نزند

جز مهر علی و یازده فرزندش

محمد حسین پرورش*

استاد حاج محمد حسین پرورش فرزند استاد عباس زرگر از هنرمندان معاصر اصفهان. او در قلمزنی بر روی طلا و نقره و طلاکوبی استاد بود. در سال ۱۲۸۹ش متولد شد. در ۸ سالگی پدر را از دست داد. و به هنر روی آورد و در ۱۶ سالگی به استادی رسید. او

هنرمندی عاشق و مؤمن بود و با عمق وجود و با جان و دل آثار هنر ارجمندی خلق می کرد. از ساخته های هنرمندانه زرگری و طلاکاری او در حرم و رواق های حرم حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام، حضرت مسلم بن عقیل، حضرت قاسم برادر امام رضاعلیه السلام، حضرت سیدالشهداء علیه السلام، حضرت ابوالفضل، ضریح حضرت عسکریین علیهم السلام همگی در عراق و حرم حضرت زینب (سلام الله علیها) و ام کلثوم در سوریه، همچنین ساخت درب های رواق های حرم مطهر، بازسازی ضریح قبلی، بازسازی درب های قدیمی قبلی، طلاکاری گنبد مطهر و یکی از گلدسته های بارگاه مطهر حضرت رضاعلیه السلام در مشهد مقدس، بازسازی حرم حضرت معصومه (سلام الله علیها) و ساخت درب های حرم و زیارت نامه های آن حرم در شهر قم، بازسازی ضریح و گلدسته گنبد شاهچراغ در شیراز بوده است.

وی سرانجام در اوایل مهر ماه ۱۳۸۲ش در گذشت و در قطعه هنرمندان واقع در قبرستان باغ رضوان اصفهان به خاک سپرده شد. (۱)

استاد حسین یآوری*

حسین احمدیان معروف به «استاد حسین یآوری» فرزند عباس، موسیقی دان هنرمند معاصر در سال ۱۲۹۹ش در اصفهان متولد شد. در کودکی به نواختن نی علاقمند شد و در نوجوانی ه فراگرفتن موسیقی و نواختن نی پرداخت و از محضر اساتید موسیقی نایب اسدالله، مهدی نوائی، سید عبدالرحیم، میرزا حسین خضوعی، حبیب شاطر حاجی، غلامرضا سارنج، اکبرخان نوروزی و دیگران کسب فیض کرد تا به درجه استادی رسید.

او در نواختن نی در روزگار خویش هنرمندی بدیل بود و در آواز نیز تسلط داشت. با گوشه ها و الحان موسیقی آشنا بود و دهها تن از علاقمندان موسیقی از معلومات موسیقائی او بهره بردند. استاد یآوری با استاد جلال تاج، استاد علی آقا شهنازی و استاد

۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، صص ۳۵۲ و ۳۵۳؛ هفته نامه صدا، سال چهارم، شماره ۱۶۷۸، مورخ ۱۲ مهر ۱۳۸۲، ص ۶.

علی ساغری همکاری نزدیک داشت.

او در اثر حادثه ای بینائی خود را از دست داد. امّا حافظه قوی و معلومات فراوان او باعث شد توجّه و مراجعه علاقمندان موسیقی به او روز به روز بیشتر شود. او تا پایان عمر همسری اختیار نکرد و سرانجام در ۲۲ آذر ۱۳۷۵ ش چشم از جهان فرو بست و در شمال تکیه فاضلان واقع در تخت فولاد به خاک سپرده شد.

مرحوم استاد منوچهر قدسی برای او مرثیه ای سروده و ماده تاریخ فوت او را در این بیت آورده است:

بنوشت «قدسی» از پی تاریخ فوتش

«اندر بهشت جاودان خرم قدم زد»^(۱)

خسرو سینائی از فیلم سازان برجسته سینمای ایران در سال ۱۳۵۲ ش فیلمی ۱۴ دقیقه ای از او، برای رادیو تلویزیون ملی ایران ساخته است.

میر محمّد حسین سلطان العلماء

میر محمّد حسین سلطان العلماء بن میر عبدالباقی بن میر محمّد حسین بن میر محمّد صالح خاتون آبادی، عالم فاضل و فقیه مجتهد، از علمای بزرگ اصفهان در قرن سیزدهم هجری. [شب یکشنبه سلخ ذی القعدة ۱۱۶۰ ق در اصفهان] متولّد شده^(۲) و نزد جمعی از علماء به ویژه آقا محمّدباقر وحید بهبهانی به تحصیل پرداخته و از پدر خود اجازه دریافت داشته است. سید زین العابدین موسوی خوانساری (پدر میرزا محمّدباقر صاحب روضات و میرزا هاشم چهارسوقی) از او اجازه دریافت نموده است.

او در سال ۱۲۰۸ ق پس از وفات پدر به امامت جمعه اصفهان منصوب شده و دارای نفوذ و شهرت و اعتبار فراوان گشته و ریاست دینی شهر را کسب نموده و به لقب «سلطان

۱- تاریخ موسیقی ایران، صص ۶۲۰ و ۶۲۱؛ چهره افروختگان خطه زنده رود، صص ۱۴۰ و ۱۴۱؛ دولت دیدار، صص ۲۹۸ و ۲۹۹؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۴۱؛ سیمای هنرمندان ایران، ج ۳، صص ۱۰۹-۱۰۷؛ نام نامه موسیقی ایران زمین، صص ۶۲۰ و ۶۲۱.

۲- فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۳۳۹.

العلماء» ملقب شده است و علاوه بر آن به تدریس فقه و اصول و حدیث و کلام مشغول بوده و در مجلس درس او حدود هشتصد نفر از طلاب حاضر می شده اند.

[وی حامی دین و ملت و پشت و پناه مظلومان بوده و در جریان تبلیغات «هنری مارتین» مسیحی معروف به «پادری» علیه اسلام، به مقابله پرداخته و در رد عقاید او کتاب نوشته است و در قضایای جنگهای ایران و روس و اشغال سرزمین مسلمانان به دست کفار روس در کنار بسیاری از مجتهدان و مراجع فتوای جهاد علیه روس های متجاوز را صادر نموده است.]

مشارالیه قبل از طلوعه صبح روز ۱۶ ماه صفر سال ۱۲۳۳ق در اصفهان وفات یافته است. (۱)

وی را تألیفاتی است که از آن جمله است:

۱. «حاشیه معالم الاصول» که آن را به عربی نوشته است. نسخه ای از آن که تا مبحث «حجیت خبر واحد» را دارد و به دست محمد موسوی مشهدی، در ذیقعد ۱۲۲۳ق در اصفهان کتابت شده و به شماره ۹۰۸۴ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۲) ۲. «رساله در توحید»، به عربی که به شماره ۱۸۲۵ در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۳)

۳. «رساله جهادیه» به فارسی که رساله ای است مفصل به صورت پرسش و پاسخ درباره مسائل فقهی جنگ ایران و روسیه که شامل ۲۴ پرسش و پاسخ و یک خاتمه در اخلاق و نصیحت پادشاهان است و به شماره ۱۲۶۲۰ در کتابخانه آیت الله مرعشی در

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۵؛ زندگینامه علمامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۱۳؛ بیان المفاخر، ج ۱، ص ۲۲۲؛ ریحانهاالدب، ج ۲، ص ۱۰۰؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۳۹۶ و ۳۹۷؛ الذریعه، ج ۴، ص ۱۷۱ و ج ۵، ص ۲۹۶ و ج ۱۰، ص ۲۱۵ و ج ۱۱، ص ۲۱۵ و ج ۲۳، ص ۱۷؛ تاریخ اصفهان (جابری)، مکارم الآثار، ج ۳، صص ۹۶۰ و ۹۶۱؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۲۴۱؛ روضات الجنات، ج ۷، صص ۱۰۷ و ۱۸۳؛ لغت نامه دهخدا: ذیل «خاتون آبادی»، ص ۹؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۵۰۰؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۹۳.

۲- فهرست رضوی، ج ۱۶، صص ۱۹۹ و ۲۰۰.

۳- فهرست مجلس، ج ۹، ص ۴۵۵.

قم موجود است. (۱) [نسخه دیگری از آن در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است که به خط زیبای «محمد هادی» نوشته شده و در سال ۱۲۶۲ ق وقف شده است. (۲) ۴. «رساله در ردّ پادری نصرانی» [که آن را در جمعه ۱۰ ربیع الاول سال ۱۲۳۱ ق به فارسی تألیف نموده است. نسخه ای از آن به خط محمدحسین بن محمد جعفر قهبائی به شماره ۵۵۲۴/۲ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳) [نسخه دیگری از این کتاب به شماره ۳۹۵۳ در کتابخانه مجلس شورای ملی سابق موجود است. (۴) ۵. «رساله در قضا و قدر» ۶. «رساله در منجزات مریض» ۷. «رساله در جواز نقل نعش به مشاهد» که به خط محمد حسین بن محمد جعفر قهبائی کتابت شده و به شماره ۵۵۲۴/۱ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۵) ۸. «مصایح القلوب» [در احکام به فارسی، در یک مقدمه و ۵ باب که باب پنجم آن نوشته نشده است. نسخه ای از آن که به خط «زین العابدین بن عبدالمطلب موسوی» در چهارشنبه ۸ صفر ۱۲۲۵ ق کتابت شده و دارای حواشی مؤلف با نشانه «منه مدّ ظلّه العالی» که به شماره ۹۸۲۶ در کتابخانه آستان قدس رضوی در مشهد مقدّس موجود است. (۶) [نسخه ای دیگر از این کتاب در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۷)

[وی نسخه ای از کتاب «البهجه المرضیه» تألیف: سیوطی را در پنج شنبه ۵ محرم الحرام ۱۲۳۱ ق را به خط نسخ کتابت نموده که در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم وجود دارد. (۸)

۱- فهرست مرعشی، ج ۳۲، صص ۳۹ و ۴۰.

۲- الذریعه، ج ۵، ص ۲۹۶.

۳- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۲۸.

۴- فهرست مجلس، ج ۱۰، ص ۲۰۸۸.

۵- فهرست مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۲۸.

۶- فهرست رضوی، ج ۲۰، صص ۴۵۷ و ۴۵۸.

۷- فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۲۴.

۸- فهرست مرعشی، ج ۱۴، ص ۱۸۳.

سید محمدحسین بهشتی

سید محمدحسین بن میر عبدالباقی بن میر محمدرضا حسینی بهشتی، از علمای قرن سیزدهم هجری. مؤلف کتابی در ادعیه سه ماه (رجب، شعبان و رمضان) مدفون در تکیه بهشتی در شمال مصلاهی تخت فولاد. (۱)

میر محمدحسین قوام المحدثین*

حاج میر محمدحسین امامی عریضی ملقب به «قوام المحدثین» بن سید عبدالباقی بن سید میرزا امامی عریضی اصفهانی، خطیب دانشمند و واعظ توانای نیمه نخست قرن چهاردهم هجری قمری. در اصفهان متولد شده و در این شهر به تحصیل علم و فضل پرداخته است. در تاریخ معصومین علیهم السلام و اخبار و اشعار و اخلاق معلومات فراوان و صدایی گیرا و بسیار ملیح داشته و اغلب الحان و آوازه‌ها را در کمال استادی می خوانده است و بزرگان و اعیان شهر و علمای مشهور همچون آقانجفی برای مجالس وعظ و خطابه او را بر سایر اقران عصر خویش مقدم می شمرده اند.

سرانجام در ۹ شعبان ۱۳۴۶ق (مطابق لوح مزار وی) وفات یافته و در یکی از اطاق‌های تکیه جویباره ای ها (مشهور به تکیه فاضل سراب) در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

در برخی از کتابها او را برادر سید محمود بن سید عبدالعلی موسوی درب امامی دانسته اند که صحیح نیست. (۳)

میر محمدحسین خاتون آبادی

میر محمدحسین بن میر عبدالحسین بن میر محمدباقر حسینی خاتون آبادی، عالم فاضل، از فضلاهی قرن دوازدهم هجری.

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۳۶.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ: نسخه خطی؛ یادنامه آیت الله فقیه امامی، صص ۳۰ و ۳۱.

۳- بنگرید به: رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۵۵.

وی در سال ۱۰۷۳ق در اصفهان متولد شد^(۱) و در این شهر به تحصیل پرداخت. سال وفات او معلوم نیست. مقبره او در تکیه خاتون آبادی ها واقع در تخت فولاد قرار داشته است.^(۲)

[پسر عمویش میر محمدباقر نسخه ای از «ترجمه اناجیل اربعه» از تألیفات خود را به میر محمدحسین اهداء کرده است.^(۳)

همچنین میر محمدحسین خاتون آبادی مالک نسخه ای از کتاب «عدّه الدّاعی» بوده است.^(۴)

میرزا محمدحسین ادیب*

میرزا محمدحسین ادیب فرزند حاج میرزا عبدالرحیم سمیرمی از فضلاء و هنرمندان اوایل قرن چهاردهم هجری. پدرش از خوشنویسان معروف عهد قاجاریه است. خود او در علوم دینی مهارت داشت و خطشناس زبردست و خوش ذوقی بود. او کتابخانه ای بزرگ با چندین هزار جلد کتاب داشت که پس از فوتش به کتابخانه آیت الله بروجردی اهداء شد. وی عمر خود را در تجرّد و بدون زن و فرزند سپری ساخت و در حدود ۸۰ سالگی در قم وفات یافته و در یکی از حجره های صحن مرقد مطهر حضرت معصومه (سلام الله علیها) مدفون شد.^(۵)

میرزا محمدحسین نائینی*

میرزا محمدحسین نائینی بن عبدالرحیم شیخ الاسلام بن حاج میرزا محمدسعید بن حاج میرزا عبدالرحیم نظرعلی شاه منوچهری نائینی از اکابر علماء و فقهاء قرن چهاردهم

۱- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۲۳.

۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۴.

۳- تراجم الرجال، ج ۲، ص ۶۶۶ و ۶۶۷.

۴- فهرست مجلس، ج ۱، بخش چهارم، ص ۱۹۱۹.

۵- سیمای دهاقان، ص ۲۷۷ و اطلاعات متفرقه.

در ۲۷ ذی‌قعدة ۱۲۷۶ق در نائین متولد شده و در اصفهان نزد علمای بزرگ آنجا همچون حاج شیخ محمدباقر نجفی و فرزندش حاج شیخ محمدحسین صاحب تفسیر، میرزا ابوالمعالی کلباسی، آقا سید محمدباقر چهارسوقی (صاحب روضات)، آخوند کاشی، جهانگیر قشقائی، ملا محمدباقر فشارکی و حاج میرزا بدیع درب امامی به تحصیل پرداخت. در سال ۱۳۰۳ق به عتبات عالیات رفت و نزد آیات عظام میرزا محمدحسن شیرازی و سید محمد فشارکی و در کربلا نزد سید حسن صدر و در نجف نزد آخوند خراسانی به تکمیل تحصیلات خود پرداخت.

پس از وفات میرزا محمدتقی شیرازی و شیخ الشریعه اصفهانی، مرجعیت شیعه به او منتهی شد.

در نهضت مشروطیت ایران او از مشروطه خواهان حمایت کرد و مبانی دینی و شرعی مشروطیت را در کتاب «تنزیه الامة و تنبیه الملّه» بیان کرد. و در ماجرای استبداد صغیر فتاویی در حمایت از مشروطه خواهان مخالف محمدعلی شاه صادر نمود. اما چندی نگذشت که میرزای نائینی به خاطر حضور چهره های مخالف دین و وابسته به انگلیس در مصدر امور و اعدام و کنار زدن علماء مشروطه خواه و بنیان گذاران مشروطیت، از اقدامات خود ابراز پشیمانی کرده و به جمع آوری و محو کتاب «تنزیه الامة» پرداخت.

پس از آنکه دولت عراق خواست انتخابات مؤسسان را فراهم کند و این اقدام به زعم شیخ مهدی خالصی مخالف شرع بود، مرحوم خالصی به این اقدام اعتراض کرد و در نتیجه به ایران تبعید شد. آیات عظام نائینی و آقا سید ابوالحسن اصفهانی نیز به حمایت برخاسته و معترضانه به ایران مهاجرت کردند. پس از آنکه دولت عراق با تبعات اقدام ناپسند خود مواجه شد، در اقدام خود تجدیدنظر کرد و آیات عظام نائینی و اصفهانی پیرومندان به نجف اشرف بازگشتند.

میرزای نائینی در علم اصول تحقیقات عمیقی انجام داد و نظرات جدیدی را ارائه

کرد. همچنین در مجلس درس او صدها مجتهد و عالم عالیقدر تربیت شدند که بسیاری از آنان بعدها در عداد مراجع عراق و ایران قرار گرفتند. از تقریرات وی در اصول دو دوره کامل بنام «فوائد الاصول» به قلم شیخ محمدعلی کاظمینی در چهار جلد «و أجدود التقریرات» به قلم مرحوم آیت الله خوئی در چهار جلد منتشر شده است.

وی در جمعه ۲۶ جمادی الاولی ۱۳۵۵ق وفات یافته و پس از اقامه نماز توسط آیت الله اصفهانی بر پیکرش در یکی از حجره های صحن مطهر حضرت علی علیه السلام در نجف اشرف مدفون شد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «حاشیه بر عروها لوثقی» ۲. «وسیله النجاه» به فارسی که رساله عملیه مختصری برای مکلفان و مقلدان است. ۳. «رساله در لباس مشکوک»، مطبوع ۴. «تنبيه الأعمه و تنزیه المله» که در سال ۱۳۲۷ق تألیف شده و به طبع رسید. این کتاب بارها در ایران چاپ شده است، «الفتاوی» از فتاوی وی در دو مجلد جمع و طبع شده و چند رساله دیگر (۱).

سید حسین شجره

سید حسین شجره بن عبدالرسول یزعی، شاعر و ادیب دانشمند، در سال ۱۲۷۸ش (و یابه نوشته سخنوران نامی معاصر در سال ۱۲۷۱ش) متولد شد. تحصیلات ابتدایی را در قهفرخ از توابع چهارمحال بختیاری انجام داد و چندین سال به تدریس در مدارس

۱- نقباء البشر، ج ۲، صص ۵۹۶-۵۹۳؛ ماضی النجف و حاضرها، ج ۳، ص ۳۶۴؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۷۷۳؛ زندگانی آیت الله چهارسوقی، ص ۶۰؛ مکارم الآثار، ج ۶، صص ۲۱۸۲-۲۱۶۹؛ مجله حوزه، شماره ۷۶ و ۷۷؛ نائین بلده طیبه، صص ۱۰۱-۹۲؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۲۰۳؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۴؛ ایدئولوژی نهضت مشروطیت ایران، ص ۲۲۹؛ ریحانه الادب، ج ۴، ص ۱۲۶؛ معجم المؤلفین، ج ۴، ص ۱۶؛ لغت نامه دهخدا: ذیل «حسین»، ص ۱۶۷؛ الذریعه، ج ۴، ص ۴۴۰ و ج ۶، ص ۱۴۹ و ج ۱۱، ص ۱۵۰ و ج ۱۴، ص ۱۸۳؛ معارف الرجال، ج ۱، ص ۲۸۸-۲۸۴؛ معجم رجال الفکر و الادب فی النجف الاشرف، ص ۴۳۵.

آموزش و پرورش پرداخت سپس به تهران آمد و در کالج آمریکائی (البرز) به تحصیل پرداخت و دوره متوسطه را به پایان رسانید. آن گاه وارد دانشکده حقوق گردید و از آن دانشکده فارغ التحصیل گردید و در دادگستری و سپس وزارت دارایی به کار پرداخت. او همچنین با روزنامه های کیهان و ایران همکاری داشت.

سرانجام در جمعه ۲۱ جمادی الثانی ۱۴۰۲ق در طهران وفات یافت. این کتب از تألیفات اوست:

۱. «تحقیق در احوال و رباعیات ختّیام» [۲. «راز کامروایی»] ۳. رساله در تعبیر رؤیا و روانشناسی امروز ۴. ترجمه «شخصیت مولوی» تألیف: نیکلسون ۵. علم معاش [۶. «قوای روحی و قوانین فرمانروایی»] ۷. «کتب و تجارت عمومی» ۸. «مقدمه ای بر جغرافیای اقتصادی».

همچنین «گلزار ایران» مجموعه مقالاتی درباره ادبیات پیش از اسلام تا قرن هفتم هجری که در روزنامه ایران و «در محفل انس» چه شنیدم» در روزنامه کیهان به طبع رسیده است.

در سرودن شعر طبعی روان داشت. ابتدا «ناهید» و سپس «شیوا» تخلص می کرد. این شعر از اوست:

زلف مشکین بر رخ سیمین پریشان کرده ای

آفتابی را به زیر ابر پنهان کرده ای

در هوای آتشین زخسار خویش از هر طرف

ای بسا مرغ دل اندر سینه بریان کرده ای (۱)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۹۵؛ سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۳، ص ۱۹۱۷؛ دائرالمعارف دانش بشر، ص ۱۲۰۵؛ مکارم الآثار، ج ۷، ص ۲۷۰۹؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، صص ۷۶۰ و ۷۶۱.

سید حسین محمودی خوراسکانی*

سید حسین محمودی خوراسکانی، عالم فاضل فرزند حاج میرزا عبدالعلی بن میر محمدصادق، از فضلاء و علمای حاضر.

در سال ۱۳۲۹ق در خوراسکان متولد شده و در اصفهان نزد شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، حاج آقا رحیم ارباب، آقا سید محمد درضا خراسانی و حاج آقا حسین خادمی به تحصیل پرداخت. سپس در خوراسکان به اقامه جماعت و موعظه و خطابه مشغول شد.

وی در سال ۱۴۲۳ق وفات یافته و در حرم امامزاده ابوالعباس خوراسکان مدفون شد. (۱)

محمد حسین خوراسکانی

محمد حسین بن عبدالفیاض خوراسکانی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری است. از اهالی قصبه «خوراسکان» جی اصفهان بود و در ماه ربیع الاول ۱۲۵۸ه.ق نسخه ای از کتاب «مغنی اللیب» را به خط نسخ کتابت کرد. این نسخه به شماره ۹۷۴۷ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۲)

میرزا محمد حسین شمیم اصفهانی

میرزا محمد حسین اصفهانی معروف به پیر فرزند عبدالکریم شیرازی اصفهانی، شاعر، خوشنویس و ادیب فاضل، از دانشوران قرن دوازدهم هجری. اجدادش از شیراز به اصفهان آمدند و او در اصفهان به دنیا آمده و علم و ادب آموخت. در زمان نادر شاه به قضای لشکر منصوب شد و چندی بعد به کلانتری اصفهان برگزیده شد و کمی بعد در سال ۱۱۵۹ق به دستور نادر شاه کشته شد. خط شکسته را خوش می نوشت. شعر را نیز

۱- رساله خوراسکان (تألیف: محمدعلی ربّانی خوراسکانی): خطی.

۲- فهرست رضوی، ج ۱۲، ص ۴۴۶؛ خورشید جی، ص ۳۱۲.

نیکو می سرود و «شمیم» تخلص می کرد.

از اوست:

ز سوز عشق تو آن را که نیم جانی هست

چو شمع تا نفس واپسین زبانی هست (۱)

شیخ محمد حسین واعظ شیرازی

شیخ محمد حسین واعظ بن حاج عبدالکریم شیرازی، عالم فاضل واعظ. وی نواده دختری شیخ محمد تقی رازی، در اصفهان ساکن بود و به وعظ و خطابه مشغول بود. در سالهای جوانی در جمعه غره شوال ۱۲۸۸ ق وفات یافته، در ضلع شرقی تکیه مادر شاهزاده در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ وفاتش را «بهاء» گفته است:

از پی تاریخ او «بهای» حزین گفت:

«شیخ حسین از زمانه کام ندیدی» (۲)

حسین ایلیا*

استاد حسین ایلیا فرزند عبدالله بن استاد آقا جان کاشی پز اصفهانی. هنرمند برجسته کاشی سازی اصفهان در سال ۱۳۰۱ ش در اصفهان متولد شد. در نوجوانی نزد پدر و سپس عمویش به هنر کاشی سازی پرداخت و آنرا فرا گرفت.

کاشی کاری مسجد سلطانی سمنان، سردرب ارگ سمنان، زیر گنبد باغ رضوان ارومیه، مسجد امام و گنبد آن در اصفهان، حرم مطهر حضرت زینب و حضرت

۱- تذکره آتشکده، نیمه دوم، ۵۲۴؛ تذکره سفینه المحمود، ج ۲، ص ۴۹۱؛ لغت نامه دهخدا، ذیل شمیم، ص ۶۱۴: نتایج الافکار، ص ۳۹۵؛ تذکره شمع انجمن، ص ۳۷۲؛ تتمیم امل الآمل، صص ۱۲۹ و ۱۳۰؛ شهداء الفضیله، ص ۲۵۴؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، ص ۱۳۲؛ الذریعه، ج ۹، ص ۵۴۶؛ دانشمندان و سخن سرایان فارس، ج ۲، ص ۳۱۹.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۵؛ گلشن اهل سلوک، صص ۲۰۶ و ۲۰۷.

رقیه (علیهما السلام) در سوریه، حمام گنجعلی خان کرمان، کاخ نیاوران در تهران، کاخ گلستان در تهران، مسجد اعظم قم، حسینیه بنی فاطمه اصفهان و دهها نمونه کاشیکاری دیگر از آثار هنری به جای مانده از استاد حسین ایلیا است. (۱)

حسین اصفهانی

حسین بن عبدالله بن محمد بن محمد حسین اصفهانی [از کاتبان قرن سیزدهم هجری] در سال ۱۲۹۳ ق کتاب «سیف الذاکرین» به فارسی را که عبارت از مجالس و مطالبی راجع به منبر می باشد را کتابت نموده است. نسخه به شماره ۹۸۲ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی موجود می باشد. (۲)

حسین اسواری اصفهانی

حسین بن عبدالله بن نمراد اسواری اصفهانی، از محدثین اصفهان در اوایل قرن چهارم هجری است.

وی از محمد بن یحیی بن منده و عبدالله بن محمد بن عمران حدیث شنیده است. (۳)

ملا حسین گریان اردستانی

ملا حسین متخلص به «گریان» ابن ملا عبدالله شهرابی اردستانی، واعظ صالح و ادیب شاعر، از نویسندگان زبردست و شعرای عالیقدر و وعاظ محترم بوده و سرانجام در سال ۱۳۱۰ ق به مرض وبا در تهران وفات یافته است.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «انوار المجالس» در دو جلد مطبوع، که در سالهای ۱۲۸۰ تا ۱۲۹۹ ق تألیف شده است. ۲. «تخمیس دوازده بند محتشم کاشانی» ۳. «حمله مختاریه»، [که در سال

۱- مصاحبه با استاد حسین ایلیا در ۵ مرداد ۱۳۷۳ ش.

۲- فهرست گلپایگانی، ج ۲، ص ۱۰۴.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۲.

۱۳۲۳ق به طبع رسیده است. [۴. «تذکره الحال» ۵. «صومیه» ۶. «طریق البکاء»، به فارسی، که در سال ۱۲۷۳ق به طبع رسیده و در سالهای ۱۳۰۳ و ۱۳۱۱ مجدداً به چاپ رسیده است. ۷. «عشرهالنساء» (۱).

میرزا محمد حسین اژه ای

میرزا محمد حسین اژه ای ابن ملا عبدالله بن ملا علی اکبر اژه ای اصفهانی، عالم فاضل متقی، متوفی شب چهارشنبه ذیقعده ۱۳۰۲ق مدفون در تکیه اژه ای ها نزدیک مزار ملا اسماعیل خواجهائی در تخت فولاد اصفهان. (۲)

محمد حسین فریدنی

محمد حسین بن عبدالله فریدنی خطاط نسخ نویس. در روز پنج شنبه ربیع الاول ۱۲۳۶ق کتابت نسخه ای از «حقایق» فیض کاشانی را به خط نسخ به پایان رسانیده و کتاب به شماره ۲۴۹۴ در کتابخانه ملی ملک در طهران موجود است. (۳)

حسین خال اصفهانی

ابو عبدالله حسین بن عبدالملک بن حسین خال (حکاک) اصفهانی ادیب، از محدثین و ادبای قرن ششم هجری است. پسر عمویش ابومحمد بختیار بن محمد خال، از مشایخ ابن عساکر مؤلف تاریخ دمشق است. ابوالقاسم ابراهیم بن منصور بن ابراهیم سلمی (خَبَّاز) و ابوطاهر احمد بن

-
- ۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۵ و ۵۴۶؛ الذریعه، ج ۲، صص ۴۳۹ و ۴۴۰ و ج ۴، ص ۳۰ و ۱۰ و ج ۱۵، صص ۱۶۴ و ۱۶۵؛ نقباء البشر، ج ۲ صص ۵۵۹ و ۵۶۰؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۳، ص ۱۶۳۰.
 - ۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۲۲.
 - ۳- فهرست ملک، ص ۲۶۳.

محمود بن احمد ثقفی از او نقل حدیث می کنند. (۱) ابوالقاسم اسماعیل بن محمد بن فضل تیمی اصفهانی نیز در سال ۵۳۲ق نزد او به قرائت حدیث پرداخته است. (۲)

میرزا محمد حسین ولی الهی

میرزا محمد حسین ولی الهی فرزند آملّا عبداللّه، از نقاشان معاصر اصفهان است. در فن نقاشی استاد بوده و در دبیرستانهای اصفهان به تدریس درس هنر مشغول بوده است. (۳) وی سرانجام در دوشنبه ۱۰ اسفند ۱۳۴۲ش وفات یافته و در صحن تکیه سید العراقین واقع در تخت فولاد به خاک سپرده شده است. (۴)

دکتر حسین مولوی*

دکتر حسین مولوی ابن عبدالمولی بن شیخ محمد حسین مولوی خوانساری، از اساتید دانشگاه در سال ۱۳۲۱ش در اصفهان متولد شده و پس از تحصیلات ابتدایی و متوسطه، در آمریکا ادامه تحصیل داده و سرانجام موفق به اخذ دکترای روانشناسی تربیتی از دانشگاه ایالتی تگزاس آمریکا شده است. پس از بازگشت به ایران به تدریس در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اصفهان پرداخت.

از آثار ایشان ترجمه «اصلاح رفتار ناسازگار» نوشته «اُونریک» به چاپ رسیده است.

۱- تبیین کذب المفتری، صص ۴۱۸ و ۳۳۳ و ۳۷۹ و ۴۰۲؛ التّحییر، ج ۱، ص ۱۳۱.

۲- فهرست خطی احیاء، ج ۲، صص ۲۲۶-۲۲۳.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۵۴.

۴- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

ملا محمد حسین رضوانی جرقوئی

ملا محمد حسین رضوانی نیک آبادی جرقویه ای فرزند رضا عبدالهادی شاعر ادیب و خوشنویس. از سخنوران معاصر، در محل تولد خود کسب معلومات کرده و به تعزیه خوانی سرگرم بوده است. وی مجموعه ای از اشعار مناسب تعزیه خوانی را به نام «جنگ» گردآوری کرده است. (۱)

حسین اصفهانی

حسین بن عزیزالله اصفهانی، از فضلاء و نویسندگان کتب در قرن سیزدهم هجری است.

وی کتاب «نماز برهنه» که فتاوی مرحوم سید حجهالاسلام شفتی (به فارسی) در آن توسط شیخ محمد حسین طهرانی کربلائی جمع آوری شده را در سال ۱۲۴۶ ه. ق کتابت نموده است.

ظاهراً صاحب عنوان از شاگردان درس سید حجهالاسلام است. (۲)

میرزا حسین آفارانی

میرزا حسین بن شیخ علی آفارانی، از وعاظ معاصر اصفهان و از اهالی قریه «آفاران» در غرب شهر اصفهان [که اکنون به شهر پیوسته و از محله های اصفهان به شمار می رود] متوفی ۱۴ رمضان المبارک سال ۱۴۰۱ ق مدفون در تکیه آقا محمد بیدآبادی. (۳)

کمال الدین حسین اصفهانی

کمال الدین حسین بن میرزا علی اصفهانی، از فضلاء قرن یازدهم هجری است. ظاهراً از شاگردان میر سید احمد علوی عاملی بوده است.

۱- گرگویه، ص ۱۸۷.

۲- بیان المفاخر، ج ۱، صص ۳۰۵ و ۳۱۰.

۳- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۹۵.

وی کتاب «جامع الفوائد»، در شرح «لغز لوامع ربّانی» را تألیف نموده است. این نسخه در شماره ۷۴۳۲ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

کتاب «لوامع ربّانی» از تألیفات سید احمد بن زین العابدین علوی عاملی می باشد.

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین بن مجدالدین علی اصفهانی [از کاتبان قرن دهم هجری] از آثارش کتابت برگی از کتاب «اختیار الرجال» شیخ طوسی است که ضمن مجموعه شماره ۶۸۷۷ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۲)

سید محمد حسین بختیاری

سید محمد حسین بن سید علی بن ابوالقاسم بن محمد حسن بختیاری، عالم فاضل و فقیه متبحر، در سال ۱۳۰۴ ق متولد شده و پس از تحصیل مقدمات به نجف اشرف مهاجرت نموده و به درس آخوند خراسانی و میرزا محمد تقی شیرازی حاضر شد. سپس خود حوزه درس و بحث تشکیل داد و جمعی کثیر از فضلاء در درس او حاضر شدند. او دختر مرحوم آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی را به زوجیت گرفت. در اواخر عمر به بیماری مبتلا شده و به ناچار به ایران بازگشته و در تهران به معالجه پرداخت. ولی فایده ای نبخشیده و در ۲۶ محرم ۱۳۶۸ ق وفات یافته است.

وی را تألیفاتی است که از آن جمله است:

۱. «حاشیه علی وسیله النجاه» تألیف آیت الله اصفهانی ۲. «رساله در قاعده لاضرر و لاضرار» ۳. «حاشیه بر کفایه الاصول» (۳)
۴. «القواعد الفقهیه» ۵. «الاصول» ۶. «حاشیه علی المکاسب» (۴)

۱- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۲۴۱.

۲- فهرست مرعشی، ج ۱۸، ص ۷۳.

۳- نقباء البشر، ج ۱، صص ۶۰۴ و ۶۰۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۳۱؛ دائرهالمعارف تشیع، ج ۳، ص ۱۲۷.

۴- مستدرک فهرس التراث، ص ۶۸.

شیخ محمد حسین مشکینی

شیخ محمد حسین مشکینی ابن آقا شیخ علی بن شیخ ابوالقاسم عاملی، عالم فاضل جامع معقول و منقول، زاهد متقی، از علمای قرن چهاردهم هجری و از اعقاب شهید ثانی

در اصفهان متولد شده و نزد میر سید علی نجف آبادی، سید محمد نجف آبادی، شیخ محمد حکیم خراسانی و میر محمد صادق خاتون آبادی به کسب فیض پرداخته و سپس به تدریس فقه و اصول و حکمت در مدرسه جده کوچک مشغول شد. وی نماز جماعت را در مسجد تل عاشقان اقامه می نمود.

از علمای منزوی و گمنام بود و عمری را به زهد و قناعت و دوری از ریاست و اعراض از مردم سپری نمود و سرانجام در شب شنبه ۲۳ شوال ۱۳۶۸ق در سن قریب به ۷۵سالگی وفات یافته و در تکیه آقا باقر دردشتی (معروف به تکیه خلیلیان) در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

حسین تستری اصفهانی

ابو عبدالله حسین بن علی بن احمد بن حسن تستری اصفهانی، از محدثین قرن ششم هجری است و سمعانی از او به عنوان شیخ صالح یاد کرده است. از ابوسعید محمد بن عمر بن علی بن احمد صوفی بغال حدیث شنیده و ابوسعید سمعانی از وی کمی حدیث فرا گرفته است. (۲)

شیخ حسین خوئی

شیخ حسین بن علی بن حسن خوئی، از طلبه علوم در اصفهان بود. در سال ۱۲۴۲ق وی نسخه ای از کتاب «مدارک الاحکام» تألیف: سید محمد موسوی عاملی را به نسخ

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۷۵۲ و ۷۵۳؛ علوم و عقاید، صص ۸ و ۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۷۵.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۲۳۳.

نوشته و سپس آن را مقابله کرده و طرف مقابله برادرش شیخ عبداللّه بوده است. نسخه به شماره ۱۹۱ در کتابخانه مجلس شورای ملی ایران جزو کتب اهدائی امام جمعه خوئی موجود است. (۱)

حسین عاملی*

حسین بن علی بن محمّد بن حسن بن زین الدّین عاملی از علماء و فقهاء اصفهان در قرن یازدهم هجری است. او از نوادگان شیخ زین الدّین معروف به «شهید ثانی» بوده و پدرش شیخ علی معروف به «صاحب الدّر المنثور» می باشد. نزد پدر به تحصیل پرداخته و در محضر سایر علمای اصفهان به تکمیل آن اهتمام ورزیده است.

وی کتابهای «شرح بدایه الدّرایه» تألیف شهید ثانی و «خلاصه الاقوال» تألیف علامه حلّی را در ۱۰ ربیع الأوّل ۱۰۷۴ق کتابت نموده و پدرش آنهایی در ۸ ذی الحجّه همان سال برای او نوشته است. نسخه به شماره ۱۴۵۲ در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۲)

حسین طغرایی

مؤید الدّین ابواسماعیل حسین بن علی بن محمّد بن عبدالصّمد اصفهانی معروف به «طغرایی» و ملقب به «فخرالکتاب»، ادیب فاضل و شاعر ماهر، نسب او به «ابوالاسود دُئلی» منتهی می شود.

[وی در سال ۴۴۸ق متولّد شده و به تحصیل پرداخت و در شعر و ادب استادی توانا و در علوم مختلف خصوصاً کیمیا دانشمندی ماهر گردید و پس از مدتی به دربار سلطان محمّد سلجوقی قرار گرفته و عهده دار «دیوان طغرا» گردیده و به «طغرای» شهرت یافت او پس از مرگ این پادشاه در سال ۵۱۱ق در موصل به سلطان مسعود فرزندش پیوست و به وزارت او رسید.

۱- فهرست مجلس، ج ۷، ص ۳۳۷.

۲- فهرست مرعشی، ج ۴، ص ۲۴۱ و ۲۴۲.

در جنگی که بین سلطان مسعود بن محمد سلجوقی و برادرش سلطان محمود اتفاق افتاد. سپاهیان سلطان مسعود در نزدیکی اسدآباد همدان عزیمت یافته و شکست خوردند و طغرای به اسارت درآمد. در این هنگام شهاب اسعد که رئیس تحریرات بود و کمال الملک علی سمیرمی وزیر سلطان محمود که از پیشرفت کار مؤیدالدین طغرای به هراس افتاده بودند، او را به داشتن عقاید فاسد و الحاد متهم ساخته و نزد شاه به بدگویی پرداختند. بار اول طغرای اشعاری خواند و از خود رفع اتهام کرد و شاه از قتل او چشم پوشید، اما آن دو به توطئه و سعایت خود ادامه دادند و عاقبت شاه دستور کشتن استاد طغرای را صادر کرد و این چنین او به شهادت رسید.

در سال قتل طغرای بین مؤرخان و تراجم نویسان اختلاف است و آن را یکی از سالهای ۵۱۳ یا ۵۱۴ یا ۵۱۵ ق ذکر کرده اند که با مقایسه و مطابقت منابع شاید سال ۵۱۴ ق را بتوان پذیرفت.

در سال ۵۱۶ کمال الملک سمیرمی توسط غلام طغرای در چهار بازار بغداد از پای درآمد.

طغرای از شیعیان راسخ العقیده بوده و علوم علماء و مؤلفین شیعه او ستوده اند.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «الاحسان فی علم المیزان» ۲. «الارشاد الی الاولاد»، که نسخه ای از آن در کتابخانه مجلس در تهران و نسخه دیگر در مجموعه کتابهای اهدایی آقای مشکاه به دانشگاه تهران موجود است. ۳. «اسرار الحکمه» ۴. «تراکیب الانوار» ۵. «جامع الاسرار» درباره کیمیا ۶. «الجواهر النضیر فی صناعه الاکسیر» ۷. «حقایق الاستشهادات» در رد نظر ابن سینا درباره ابطال کیمیا که به شماره ۱۱۰۶۴ در کتابخانه وزیری یزد موجود است. ۸. «دیوان اشعار» که نسخه های آن در دارالکتب المصریه در قاهره و در کتابخانه هایی در برلین، موزه لندن و «سن پترزبورگ» روسیه موجود است. همچنین در سال ۱۳۰۰ در استامبول به چاپ رسیده است. ۹. «ذات القواعد» ۱۰. «رساله خاتمه» ۱۱. «شرح دیوان مُتَبَّی» ۱۲. «طغراء الشریفه» ۱۳. «لامیه العجم»

مشهورترین اثر طغرایی، که قصیده ای است به عربی در ۵۹ بیت که مورد توجه ادبای عرب و ایرانی واقع شده و دهها شرح بر این قصیده نوشته اند از جمله شرح صفدی، [و بسیاری از مستشرقین اروپایی به تحقیق، ترجمه و چاپ آن اقدام کرده اند از جمله پروفیسور بوکوک آن را به لاتین ترجمه کرده و در سال ۱۶۶۱م. با حواشی بسیار آن را به چاپ رسانیده است. [۱۴. «مصابیح الحکمه و مفاتیح الرّحمه» در علم اکسیر و کیمیا

استاد طغرایی به فارسی و عربی شعر می سروده است و قصیده «لامیه العجم» با این بیت آغاز می شود:

«اصاله الرّأی صانتنی عن الخطل

و حلیه الفضل زانتنی لدی العطل» (۱)

حسین آساری اصفهانی

ابو علی حسین بن علی بن یزید آساری اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن چهارم هجری است. از محمّد بن سلیمان لؤین روایت می کند و ابو احمد عسال اصفهانی از او

۱- آثار الوزراء عقیلی، ص ۲۶۲؛ معجم الادباء، ج ۱۰، صص ۷۹-۵۶؛ مرآه الجنان، ج ۳، ص ۲۱۰؛ تاریخ اصفهان و ری، ص ۱۱۵؛ الکنی و الالقاب، ج ۲، صص ۴۴۹ و ۴۵۰؛ راهنمای دانشوران، ج ۲، ص ۱۱۳؛ ثقات العیون، صص ۸۰ و ۸۱؛ راحه الصدور، ص ۲۳۹؛ امل الآمل، ج ۲، صص ۹۵ و ۹۶؛ ریاض العلماء، ج ۲، صص ۱۶۹-۱۶۶؛ وفيات و الاعیان، ج ۲، ص ۱۸۵؛ فواید الرضویه، ج ۱، ص ۱۴۱؛ آثار الشیعه، ج ۴، صص ۵۲-۵۰؛ الاعلام، ج ۲، صص ۲۶۷ و ۲۶۸؛ شمیمدانان نامی اسلامی، صص ۱۸۰-۱۷۷؛ هدیه الاحباب، ص ۲۱۴؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۱۷۵؛ تاریخ تشیع اصفهان، صص ۲۷۶-۲۷۱؛ لباب الالقاب، ص ۱۴۴؛ اعیان الشیعه، ج ۲۷، ص ۷۶؛ تاریخ و ادبیات در ایران، ج ۲، ص ۱۰۳۸؛ الذریعه، ج ۹، ص ۶۴۸ و ج ۱۳، ص ۲۷۴ و ج ۱۷، ص ۱۱۸ و ج ۱۸، ص ۲۷۱ و ج ۲۱، ص ۳۰۲؛ روضات الجنات، ج ۳، ص ۱۸۱؛ ریحانهاالادب، ج ۴، ص ۵۷؛ معجم المؤلفین، ج ۴، ص ۳۶؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۳۷۶ و ۳۷۷، لغت نامه دهخدا، ذیل «حسین»، ص ۶۵۹؛ تاریخ آداب اللغه العربیه، ج ۳، ص ۱۷۷؛ کشف الظنون، ج ۲، صص ۱۵۳۷ و ۱۵۳۹؛ هدیه العارفین، ص ۴۰۹؛ شهداء الفضیله، ص ۴۰؛ مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، سال دوازدهم: سال ۱۳۴۴، شماره ۴۷ و ۴۸، صص ۴۵۲-۳۷۳، مجله کیهان اندیشه: شماره ۵۴، خرداد و تیر ۱۳۷۳، صص ۱۹۱-۱۸۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۴۹ و ۵۵۰.

استماع حدیث کرده است. (۱)

[آسواریه، از روستاهای اصفهان است. در شمال شهر اصفهان که اکنون به شهر پیوسته است، اراضی سواری باغ و استوارچی وجود داشته که شاید یکی از آنها همان «آسواریه» باشد.]

سید محمد حسین بهشتی

سید محمد حسین بن آقا میر سید علی بهشتی، عالم فاضل زاهد از ائمه جماعت مسجد سرجوی شاه اصفهان، متوفی سال ۱۳۳۷ق مدفون در تکیه تویسرکانی. (۲)

سید محمد حسین حسینی اصفهانی تبریزی

سید محمد حسین اصفهانی تبریزی فرزند میر سید علی، از خوشنویسان و کاتبان قرن سیزدهم هجری است. وی خط نسخ را بسیار زیبا می نوشته و هم خط خوش خود کتاب «زبدہ الاصول» شیخ بهائی را در سال ۱۲۵۴ق کتابت نموده که در کتابخانه الزهراء اصفهان موجود است. (۳)

شیخ محمد حسین موحد حجی نجف آبادی*

شیخ محمد حسین موحد حجی بن علی موحد حجی نجف آبادی، عالم فاضل محقق، در سال ۱۳۴۸ق در نجف آباد متولد شد. تحصیلات مقدماتی را نزد دائی دانشمند خود شیخ احمد حجی فرا گرفت. سپس به اصفهان رفته سطوح را به پایان رسانید. آنگاه عازم قم شده و در درس آیت الله العظمی بروجردی حاضر شد. در حدود سال ۱۳۷۲ق به نجف اشرف رفت و از درس آیات عظام میرزا عبدالهادی شیرازی، سید

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۱.

۲- تحفه الاحباب، ص ۳۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۹.

۳- فهرست الزهراء، ص ۳۵.

محمود شاهرودی، شیخ حسین حلّی، سید ابوالقاسم خوئی و سید محسن حکیم مستفیض شد. در سال ۱۳۹۱ق به دنبال فشارهای رژیم بعثی حاکم بر عراق به ایران بازگشت و در قم ساکن شد و به تدریس و تألیف مشغول گردید تا اینکه در پنج شنبه ۲۷ رجب ۱۴۱۳ق وفات یافته و در قبرستان باغ بهشت قم مدفون شد.

کتب زیر از تألیفات ایشان است:

۱. «اولیات مما اودعه فی الکافی»، مطبوع ۲. «تقریرات درس میرزا عبدالهادی شیرازی در صلاه» ۳. «تقریرات درس شاهرودی»
۴. «تقریرات درس حلّی» ۵. «تقریرات درس خوئی» ۶. «تفسیر قرآن کریم» (۱)

ملا محمد حسین خوراسکانی*

ملا محمد حسین معروف به «حاج آخوند» بن آخوند ملا علی خوراسکانی عالم زاهد متقی، از علمای اواخر دوره قاجاریه. در خوراسکان اصفهان مرجع حلّ و فصل امور مردم بود و مورد وثوق مردم قرار داشت و در مسجد نو خوراسکان اقامه جماعت می نمود. سرانجام در سال ۱۳۲۰ق وفات یافته و در تکیه خوانساری ها در تخت فولاد مدفون شد. متأسفانه در سال ۱۳۷۳ش پس از مرمت تکیه و احداث مسجد، مقبره او و فرزندش ملا تقی را خراب کردند.

بنا به نقل احفاد صاحب عنوان، نسب این خانواده به شیخ حرّ عاملی منتهی می شود. (۲)

حسین ریزی لنجانی

حسین بن علی ریزی لنجانی، از کاتبان هنرمند قرن سیزدهم هجری است. در نوشتن خط نسخ مهارت داشته و از اهالی ریز [زرین شهر فعلی] از بلوک لنجان اصفهان بوده

۱- تربت پاکان قم، ج ۳، صص ۱۵۹۹ و ۱۶۰۰؛ سیمای دانشوران [نجف آباد]، ص ۸۲؛ آئینه اهل قلم [نجف آباد]، صص ۴۱ و ۴۲؛ دیباچه دیار نون، ص ۱۶۷.

۲- جلوه افلاکیان: خطی؛ رساله خوراسکان (تألیف: محمدعلی ربانی): خطی.

است.

وی در سال ۱۲۵۹ق مجموعه ای از ۱۹ رساله رجالی سید محمد باقر حجه الاسلام شفتی را کتابت نموده که در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۱) همچنین او جلد دوم «نهایه اللغه» تألیف: ابن جزری را به خط نسخ در سال ۱۲۷۹ق کتابت کرده است که در کتابخانه عبدالحمید مولوی در مشهد مقدس موجود بوده است. (۲)

ملا محمد حسین زفره ای

ملا محمد حسین زفره ای فرزند ملا علی عرب، عالم فاضل ادیب عارف خوشنویس.

خط نستعلیق را در کمال استادی می نوشته و عده ای در فن خط شاگرد او بوده اند. وی در ۱۸ ذی الحجه سال ۱۳۴۳ق وفات یافته، نزدیک بقعه فیض در تخت فولاد مدفون شد. (۳)

محمد حسین ریزی لنجانی

محمد حسین بن ملا علی ریزی لنجانی از نویسندگان کتب و خطاطان قرن سیزدهم هجری. در بیستم جمادی الاولی ۱۲۶۶ق کتابت قسمتی از مجلد ۱۴ «بحار الانوار» را به خط نسخ زیبا به پایان رسانیده است. کتاب به شماره ۲۲۱۸ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۴)

همچنین در تاریخ پنج شنبه ۸ رمضان المبارک ۱۲۷۹ق کتابت نسخه ای از جلد دوم «النهایه فی غریب الحدیث و الاثر» تألیف: ابن اثیر را به پایان رسانیده است. کتاب به شماره ۷۸۰ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد موجود است. (۵)

۱- بیان المفاخر، ج ۱، ص ۳۱۱.

۲- نسخه های خطی، ج ۵، ص ۱۰۴.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۲۰۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۶۸.

۴- فهرست مرعشی، ج ۶، ص ۲۰۷.

۵- فهرست الهیات مشهد، ج ۱، ص ۵۹۵.

سید حسین قائنی*

سید حسین بن علی قائنی خراسانی اصفهانی، عالم فاضل و فقیه محقق، از علمای قرن سیزدهم هجری.

وی در اصفهان ساکن بوده و از تألیفاتش برمی آید که در فقه و اصول مهارتی به سزا داشته و احتمالاً نزد علمای اصفهان تحصیل کرده است.

کتب زیر از اوست:

۱. «سفینه النجاه» در فقه، در ۹ جلد.

۲. «الفوائد الکبری» در اصول فقه، در ۳ جلد به خط مؤلف که در کتابخانه آیت الله ریاضی در نجف آباد موجود است. (۱)

میر محمد حسین میر محمد صادقی

میر محمد حسین بن میر سید علی میر محمد صادقی، از علماء اخیار و فقهاء و مدرسین. در اصفهان متولد شد و مقدمات و سطوح را نزد پدر آموخت. در نجف و کربلا نزد صاحب جواهر و شریف العلماء مازندرانی تلمذ نموده و از آن دو به دریافت اجازه مفتخر شد. در اصفهان نیز مدتی به درس حاجی کلباسی و سید محمد باقر حجهالاسلام شفتی حاضر شده، سپس حوزه درس و بحث تشکیل داده و جمعی از افاضل به درس او حاضر شده اند.

وی در روز شنبه ۲۱ ذیحجهالحرام ۱۲۸۸ ه. ق وفات یافته، جنب مزار فاضل هندی در تخت فولاد مدفون گردید. از او تقریراتی در فقه و اصول به جای مانده است. (۲)

۱- یادداشت های آقای رحیم قاسمی.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ص ۵۰۹ و ۵۴۷؛ بیان المفاخر، صص ۳۱۰ و ۳۱۱؛ مکارم الآثار، ج ۸، صص ۲۸۹۱ و ۲۸۹۲.

حسین اصفهانی

حسین بن علی اکبر اصفهانی، ساکن نجف اشرف بوده و در آنجا برحسب خواهش استادش ملا علی؟ چندین رساله به خط نسخ و نستعلیق، ضمن مجموعه ای کتابت نموده است. مجموعه نامبرده به شماره ۳۳۱ در کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی در مشهد مقدس موجود است. (۱)

ملا حسین کربلائی

مولی حسین کربلائی بن علی اکبر اصفهانی، عالم فاضل از دانشوران قرن دوازدهم هجری. وی کتاب «سرور المؤمنین» را به نام شاه سلطان حسین صفوی تألیف نموده است. (۲)

ملا محمد حسین خوانساری

ملا محمد حسین بن علی اکبر خوانساری اصفهانی، عالم کامل و فقیه محقق، از اجله علماء و اتقیاء. در اصفهان خدمت پدر خود و مرحوم سید حجه الاسلام شفتی [و سید حسن مدرس] تلمذ نموده و در کربلا سالها به درس شریف العلماء مازندرانی حاضر گردیده تا به مقامات عالیه علم و اجتهاد نائل شد و به اصفهان مراجعت نموده و مورد توجه مخصوص حاج سید اسدالله بیدآبادی واقع شده و مورد وثوق و اطمینان ایشان و مورد توجه عموم طبقات خواص و عوام واقع گردید. وی پس از وفات پدرش در مسجد میرزا باقر در محله بیدآباد امامت می نموده است.

سرانجام در ۱۴ جمادی الثانی سال ۱۳۰۲ ه. ق در اصفهان وفات یافته در مقبره کوچک مسجد سید مدفون گردید.

مشارالیه کتب عدیده ای تألیف فرموده که از آن جمله است:

۱- فهرست ادبیات مشهد، ص ۱۹۸.

۲- الذریعه، ج ۱۲، ص ۱۷۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۴۹.

۱. حکم الغساله بعد الانفصال ۲. دروس الاصول تاریخ تألیف جلد اول در ۱۶ ذی حجه ۱۲۴۸ ه. ق. ۳. المرشد فی شرح التّبصره، که در سال ۱۲۵۹ و ۱۲۶۰ تألیف شده و اجازات مشایخ ایشان سید حسین بن سید صادق موسوی جرفادقانی و میر سید حسن بن علی بن محمد باقر (مدرس) قبل از متن کتاب آمده است. (۱)

سید حسین مقصودی

سید حسین مقصودی فرزند سید علی اکبر یزدی، از شعرای معاصر است. در ۱۵ اردیبهشت ۱۲۹۹ ش در اصفهان متولد شده و پس از انجام تحصیلات ابتدائی و متوسطه به استخدام کارخانه صنایع پشم اصفهان در آمده است. (۲)

شیخ محمد حسین فقیه نطنزی*

شیخ محمد حسین فقیه نطنزی ابن علیرضا، عالم فاضل کامل زاهد. در سال ۱۲۸۵ ش در نطنز متولد شد. مقدمات را در زادگاه خود فرا گرفت. سپس به اصفهان آمده و در مدرسه چهارباغ در حجره برادرش شیخ محمود ساکن شد.

وی در اصفهان از حضرات آیات شیخ محمد علی حبیب آبادی، شیخ محمد جواد فریدنی، شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، حاج آقا رحیم ارباب، سید مهدی درچه ای، شیخ مهدی نجفی و آقا سید محمد رضا خراسانی بهره برد و خود به تدریس سطوح در مدارس الماسیه، ملا عبدالله عربان مشغول شد و شاگردان بسیاری تربیت کرد.

او نماز جماعت را در مسجد امام اقامه می نمود و در زهد و تقوا زبانزد خاص و عام بود. در ۲۹ محرم ۱۳۹۵ ق (مطابق ۲۲ بهمن ۱۳۵۵ ش) وفات یافته و در تکیه ملک

۱- بیان المفآخر، ج ۱، صص ۳۱۰ و ۳۱۱؛ الذریعه، ج ۸، ص ۱۴۴؛ فهرست کتابخانه آیت الله گلپایگانی، ج ۱، ص ۱۱۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۴۷ و ۵۴۸؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۵۳؛ الکرآم البرره، ج ۱، صص ۴۰۹ و ۴۱۰.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۶۳.

واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

[مرحوم حاج شیخ عباسعلی ادیب جهت وفات او اشعاری سروده که به خط استاد حبیب الله فضائلی بر سنگ مزار او نوشته شده و چنین است:

شاق الفقیه بقاء الحسین

و قد أوی تحت لواء الحسین

عاش سعیداً فی الحیاه کما

فات سعیداً بولاء الحسین

فی التاسع العشرین من محرّم

صاد بشوقٍ بفداء الحسین

اخرج الواحد من جمع و قل

«ظل الفقیه بعزاء الحسین»]

سید حسین بشارت

سید حسین بشارت بن میرزا علیرضا حسینی قائمی، شاعر ادیب، [در اصفهان متولد شد و پس از تحصیل علم و ادب، در جوانی به خدمت در تلگرافخانه اصفهان پرداخت و درجه سرهنگی را به دست آورد. او در سال ۱۳۴۱ق به موجب فرمانی از سوی احمد شاه قاجار به لقب «بشارت حضور» ملقب گردید. (۲)] و شهرت و تخلص خود را بشارت قرار داد. وی در سال ۱۳۵۶ق وفات یافته و در تکیه بروجردی واقع در تخت فولاد مدفون گردید. (۳)

از اوست:

شبهای فراق چون سحرگاه شود

هنگام دعا و ناله و آه شود

با دل به شکایت تو می پردازم

اما نه آن چنان که ناله آگاه شود

۱- جلوه افلاکیان: مخطوط.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۵۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۶.

۳- کارنامه خاندان قائنی (بشارت)، ص ۲۱۰.

شیخ محمد حسین اژه ای

شیخ محمد حسین بن میرزا علی محمد بن ملا محمد علی بن ملا عبدالله بن ملا علی اکبر اژه ای اصفهانی، عالم فاضل زاهد در اصفهان نزد آخوند کاشانی، آخوند ملا عبدالکریم گزی، سید ابوالقاسم دهکردی، شیخ محمد رضا نجفی، سید محمد مدرس نجف آبادی و سید علی نجف آبادی به تحصیل پرداخت. (۱)

وی پس از وفات پدر، به مدت ۵۰ سال به اقامه جماعت در مسجد علی علیه السلام پرداخته و امورات شرعی مردم را مورد رسیدگی قرار داد به طوری که در ادارات دولتی حکم و امر ایشان مطاع بوده و مهر ایشان را اعضای دولت قبول داشتند. در اواخر عمر نیز ۱۵ سال در خانه خود به امورات شرعی مردم رسیدگی می کردند. (۲)

وی در صبح یکشنبه ۵ شعبان المعظم ۱۳۸۳ق وفات یافته و در تخت فولاد نزدیک مزار ملا اسماعیل خواجهائی مدفون شد. (۳)

سید حسین ظهیر میردامادی

سید حسین ظهیر میردامادی ابن میرزا علی محمد میردامادی خوزانی سیدهی اصفهانی، عالم فاضل معاصر در قریه «خوزان» از قرائ ثلاثه سیده ماربین [خمینی شهر کنونی] متولد گردیده و در اصفهان نزد [آقا سید ابوالقاسم دهکردی] و شیخ محمد رضا نجفی فقه و اصول را آموخت و پس از وصول به مقامات عالییه به مولد خود مراجعت کرده و به ترویج دین و نشر معارف اسلام و ارشاد و هدایت الله مردم اشتغال جسته [و در مسجد ملا محسن خوزان و مسجد جامع اسفریز اقامه جماعت می نمود] و مورد توجه و عنایت عموم مردم بالاخص علماء و مقدّسین بود [سرانجام در سال ۱۳۸۸ق وفات یافته و در

۱- جلوه افلاکیان: مخطوط.

۲- هفته نامه نوید اصفهان، شماره ۳۶۰، اول مرداد ۱۳۷۴ش، ص ۴.

۳- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۶۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۲۲.

جوار امامزاده سید محمد [خمینی شهر] مدفون شد. (۱)

حسین پژمان بختیاری

حسین بختیاری متخلص به «پژمان» فرزند علی مرادخان میرپنج بن نجف خان بن الیاس خان بختیاری، از شعرای معاصر. مادرش عالم تاج متخلص به «ژاله» فرزند میرزا فتح الله بن میرزا علی بن میرزا ابوالقاسم قائم مقامی فراهانی است.

در ۳ شعبان ۱۳۱۸ق (مطابق ۱۲۷۹ش) در محله حسن آباد تهران متولد شد. [در کودکی پدر و مادرش از یکدیگر جدا شدند و او در ۴ سالگی به همراه پدر به منطقه بختیاری رفت و در آنجا به تحصیلات مقدماتی مشغول شد. پس از فوت پدرش سرپرستی او را جعفرقلی خان بختیاری برعهده گرفت. در نوجوانی به تهران آمد و در مدرسه سن لویی به تحصیل پرداخت. و در این مدرسه با نیما یوشیج بنیان گذار شعر نو هم کلاسی بود. او از ۱۸ سالگی به سرودن شعر پرداخت. پس از فراغت از تحصیل به استخدام وزارت پست و تلگراف و تلفن درآمد.

پژمان در انجمن های ادبی تهران از جمله انجمن حکیم نظامی شرکت می کرد و اشعار و مقالات او در مطبوعات مرکز به چاپ می رسید. مدتی نیز برای رادیو ایران برنامه های ادبی تهیه می کرد.

وی سرانجام یکشنبه ۱۰ ذی قعدة ۱۳۹۴ق مطابق با سال ۱۳۵۳ش در تهران وفات یافت. کتب زیر از آثار اوست به چاپ رسیده است:

- ۱-۵. «تصحیح خمسه نظامی» در ۵جلد ۶. ترجمه «آتالا» از شاتو بریان ۷. ترجمه «رنه» از شاتو بریان ۸. «زن بیچاره» (منظوم) ۹.
- «زن سیه روز» (منظوم) ۱۰. ترجمه «وفای زن» از کتاب «آدولف» نوشته بنیامین کنستان [۱۱]. «دزد اطفال» ۱۲. «قمار» ۱۳. «گربه سیاه» ۱۴. «کرسیل» ۱۵. «خاشاک» (مجموعه شعر) ۱۶. «دیوان پژمان

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۲۱۰؛ خمینی شهر شهری که از نو باید شناخت، ص ۳۰۳.

از اوست:

دیوانه زنجیر تو عاقل شدنی نیست

از دل هوس وصل تو زایل شدنی نیست

بر گردن خود رشته زلف تو فکندن

امید دراز است که حاصل شدنی نیست

سید حسین عریضی

سید حسین بن آقا سید محمد علی بن سید محمد باقر حسینی عریضی اصفهانی. دانشمند بزرگوار، فاضل ادیب زبان شناس معاصر. در سال ۱۲۸۵ش در اصفهان متولد شد پدرش از اساتید علم قرائت و تجوید بود. در اصفهان تحصیلات ابتدائی و متوسطه را تا دیپلم ادامه داد و به استخدام وزارت راه درآمد اما پس از مدتی به وزارت معارف منتقل شده و به تدریس در دبیرستانهای اصفهان پرداخت و پس از چند سال به معاونت و ریاست دبیرستان ادب منصوب شد و ۲۵ سال رئیس این دبیرستان بود. در کنار آن همواره به طور خودجوش به مطالعه و آموختن ادامه داد و در زبانهای فارسی، عربی و فرانسه مهارت یافت. همچنین در رشته حقوق در دانشگاه تهران ادامه تحصیل داد. پس از تأسیس دانشکده ادبیات در اصفهان به تدریس جامعه شناسی در آنجا مشغول شد. (۲) او پس از یک عمر خدمت صادقانه به علم و اجتماع در بعد از ظهر ۲۳ رمضان المبارک سال ۱۴۱۱ق وفات یافته و در قطعه نام آوران واقع در گورستان باغ رضوان اصفهان مدفون گردید.

آثار و تألیفات زیر از اوست:

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۱۵؛ ادبیات معاصر، صص ۳۵ و ۳۶؛ چهارصد شاعر برگزیده پارسی گوی، صص ۱۶۷-۱۶۴؛ چون سبوی تشنه، ۱۸۰-۱۷۸؛ گلزار معانی، ص ۱۷۸؛ سخنوران نامی معاصر، ج ۲، صص ۸۰۳-۷۹۸؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، صص ۸۲۹-۸۲۷؛ دو بیست سخنور، صص ۶۴-۶۲؛ اثر آفرینان، ج ۲، ص ۱۲۸؛ دانشنامه جهان اسلام، ج ۵، صص ۶۲۴ و ۶۲۵.

۲- نشریه «افتخارات ملی»، شماره ۲۸۸، نوزدهم اردیبهشت ۱۳۷۰ش؛ یادنامه ادب، صص ۳۷-۳۵.

۱. «تاریخ اصفهان» ۲. «ترجمه سفرنامه شاردن» قسمت اصفهان که دوبار به چاپ رسیده است. ۳. ترجمه مقاله ای درباره کتابهای «لطائف غیبیه» و «مصقل صفا» تألیف سید احمد علوی به فرانسه به خواهش سید جمال الدین میردامادی جهت هانری کربن خاورشناس فرانسوی. ۴. «گوشه هایی ناشناخته تاریخی حمله مغول به ایران» ۵. مقاله «زبان فارسی را پاسداری کنیم» ۶. «ترجمه تاریخ هندی» تألیف: «پیر میل» که در سال ۱۳۳۶ش به چاپ رسیده است. (۱)

محمد حسین خان صدراعظم اصفهانی

محمد حسین خان صدراعظم اصفهانی بن محمد علی بن محمد رحیم علاء، از رجال مشهور اصفهان در عصر قاجاریه. جدش مرد فقیری بوده و در اصفهان علاءی می نموده است. خودش نیز در آغاز شاگرد علاء بود، اما به واسطه عقل معاش و استعداد ذاتی بر ثروت خود افزود و در قضایای جنگ بین زندیه و قاجاریه کمک های فراوان به آقا محمد خان قاجار نمود و مورد توجه او قرار گرفت، لذا بیگلریگی اصفهان شد و لقب «امین الدوله» یافت. در زمان فتحعلی شاه نیز همچنان حاکم اصفهان بود. تا اینکه در سال ۱۲۳۴ق فتحعلی شاه به او لقب «اعتمادالدوله» داده و او را به عنوان صدراعظم خود برگزید. حاج محمد حسین خان تا آخر عمر این منصب را بر عهده داشت تا اینکه در ماه صفر ۱۲۳۹ق وفات یافته و جنازه اش در سرداب مدرسه صدر در نجف اشرف مدفون شد. او مردی نیکوکار و خیرخواه بود و آثار فراوانی از خود به یادگار نهاد که از آن جمله است:

بنای مدرسه صدر بازار و مدرسه صدرخواجه و مدرسه صدر پاقلعه با عمارت صدری و مرمت مسجد جامع و مدرسه ملا عبدالله و احداث چهارباغ امین الدوله (یا چهارباغ صدری) در محله خواجه همگی در اصفهان و احداث قلعه نجف اشرف، بنای

مدرسه صدر نجف، ترمیم صحن مطهر حضرت ابوالفضل العباس و اهداء چندین درب طلا و نقره برای حرم های ائمه در عتبات و حضرت معصومه (سلام الله علیها) در قم، همچنین او تخت طاووس را به عنوان هدیه ازدواج فتحعلی شاه با طاووس خانم اصفهانی از ارامنه جلفای اصفهان به شاه پیش کش کرد.

مرحوم صدر با دختر حاج ابراهیم خان کلانتر (اعتمادالدوله) ازدواج کرد و حاصل آن ۸ پسر و ۴ دختر بود.

شعراى آن روزگار در مدح حاج محمد حسين خان صدر اصفهانی قصاید بسیار گفته اند که برخی از آنها در تذکره حسینیه تألیف میرزا عبدالباقی طبیب اصفهانی گرد آمده است ولی هنوز به چاپ نرسیده است. (۱)

میرزا حسین خان ثمر

میرزا حسین خان ثمر بن میرزا محمد علی خان مستوفی انصاری اصفهانی، شاعر ادیب و دانشمند اواخر قاجاریه ملقب به «معزالدین».

در سال ۱۲۸۴ق در اصفهان متولد شده [و در این شهر به تحصیل علم پرداخته و خصوصاً از میرزا علیرضا پرتو در ادبیات کسب فیض نمود. او ابتدا در نظام توپخانه اصفهان بوده و بعد به ژنرال آجودانی حضور ظل السلطان منصوب شد. و در اواخر عمر انزوا اختیار نمود. (۲) در شب ۲۴ جمادی الاولی سال ۱۳۴۴ق وفات یافته و در تخت فولاد نزدیک تکیه ملک و مجاور تکیه سادات میر محمد صادقی مدفون شد.

۱- شرح حال رجال ایران، ج ۳، صص ۳۸۱-۳۷۹؛ مجله یادگار: سال دوم، شماره ۸، فروردین ۱۳۲۵، صص ۵۷-۴۱؛ مختصری از تاریخچه محله خواجه، ص ۱۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۶۷ و ۵۶۸؛ صدرالتواریخ، ص ۵۵؛ القاب رجال دوره قاجاریه، ص ۴۲؛ صدراعظم های سلسله قاجاریه، صص ۵۵-۴۵؛ اکسیر التواریخ، صص ۲۴۲ و ۲۴۳؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۷۵۳-۷۴۳.

۲- مکارالآثار، ج ۷، صص ۲۶۶۰-۲۶۵۶.

ثمر در فنون ادب استاد بود. خط را خوش می نوشت و به زبان فرانسه آشنا بود. (۱)

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «ترجمه تاریخ شرق اقصی» ۲. «جنگ روس و ژاپن» ۳. «ترجمه تاریخ فرانسه» ۴. «عبره الناظرین» در تاریخ زمان ۵. «رعنا و زیبا» منظوم، مطبوع ۶. «دیوان اشعار» (۲) [به ضمیمه «قصائد مدایح و مراثی پرتو اصفهانی» که در سال ۱۳۰۴ ق چاپ سنگی شده و بار دیگر «دیوان ثمر» به همت فرزندش رضا ثمر در سال ۱۳۴۷ ش چاپ حروفی شده است.

وی همچنین منتخبات اشعار اسدی طوسی و فردوسی را در سال ۱۳۱۹ ق فراهم آورده و به خط شکسته نستعلیق نوشته است که به شماره ۱۱۵۲۱ در کتابخانه عمومی اصفهان موجود بوده است. (۳)

از اوست:

وصل شیرین مَطَلَب زانکه غم عشق رُخَش

تیشه اندر سِرِ فرهاد جگر خون زده است

خنک آن کو ز کف سرو قد لاله رخی

پای سرو و لب جو باده گلگون زده است]

محمد حسین خوراسکانی

محمد حسین بن محمد علی خوراسکانی، [از فضلاء قرن دوازدهم هجری و از اهالی خوراسکان جی اصفهان] در سلخ صفر ۱۱۷۲ ق کتاب «صیغ النکاح» حاج شیخ محمد بن محمد زمان کاشانی اصفهانی را نوشته [است]. نسخه ضمن مجموعه شماره ۱۹۶۶ در

۱- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۳۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۳۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۹؛ دیوان طرب، ص ۲۴۵.

۳- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۱۵۸.

کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۱)

محمد حسین هلال اصفهانی

محمد حسین مُدَّهَب فرزند محمد علی بهار بن ابوطالب اصفهانی شاعر ادیب و هنرمند دوره قاجاریه.

[در اصفهان متولد شده و نزد پدر و آقا محمد جواد مُدَّهَب فن تذهیب و تشعیر و زرافشانی و نقاشی را آموخت و خط نسخ را نیز خوب می نوشت. بسیاری از قلمدان نگاران و نقاشان از هنر او در نگاره های خود استفاده کرده اند (۲)] شعر نیز می سروده و «همت» و «هلال» تخلص می کرده است. از اشعار او در ایوان جنوبی مسجد سید اصفهان بر روی کاشی نقش شده و به این ماده تاریخ ختم می شود:

چو شد معمور این معبد هلال از بهر تاریخش

بگفتا «شد بنای کعبه ثانی با صفاهان» (۳)

۱۲۵۵

[هلال اصفهانی سرانجام در شب ۶ ذیحجه ۱۳۳۳ ه.ق وفات یافته و در فضای بیرون تکیه مادر شاهزاده (ضلع شمالی تکیه) در تخت فولاد مدفون شد. نوه دختری او علی ابریشمکار عبارات سنگ قبر او را تحریر کرده است. (۴)]

شیخ محمد حسین نجفی هزار جریبی

شیخ محمد حسین نجفی بن میرزا محمد علی بن آقا محمد باقر هزار جریبی مازندرانی، عالم فاضل محقق. در سال ۱۲۳۵ ق متولد شده و مقدمات را نزد پدر دانشمند خود آموخته و مراحل بعدی تحصیل را نزد علمای روزگار خود طی نمود.

۱- فهرست مجلس، ج ۹-۲، ص ۶۷۶؛ خورشید جی، صص ۳۱۱ و ۳۱۲.

۲- هنر قلمدان، ص ۱۳۷.

۳- بیان المفآخر، ج ۲، ص ۱۰۵.

۴- تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

چون پدرش مدت ۱۵ سال به مرض سل مبتلا بوده و نتوانسته بود کتابهای خود را پاکنویس کند، فرزندش پس از سالها از مرگ پدر این مهم را انجام داد و گر نه تمام تألیفات پدرش از بین می رفت. سال وفات صاحب عنوان معلوم نیست. کتب زیر از مؤلفات اوست.

۱. «رساله در احوال پدر و جد خود» ۲. «البوارق لكشف معضلات الحقایق» (۱)

حسین جلائى

حسین جلائى [ابن میرزا محمد علی لشکر نویس شیرازی ملقب به جلاء السلطنه، در ۱۲ صفر ۱۲۹۲ ق متولد شد. ابتدا در بلدیة اصفهان به خدمت مشغول بود و در سال ۱۳۰۹ ش مجله «بلدیة اصفهان» را منتشر می ساخت] او در دوره های ششم، دهم، یازدهم، دوازدهم و سیزدهم به عنوان نماینده مردم اصفهان در مجلس شورای ملی حضور داشت و چندی نیز کارمند مجلس بود. [او در شهرداری اصفهان نیز مصدر خدماتی بود. سرانجام در ۱۸ محرم ۱۳۶۸ ق وفات یافته و در یکی از اطاق های تکیه ریزی در تخت فولاد مدفون شد. (۲)]

میرزا محمد حسین حکیم باشی *

میرزا محمد حسین بن میرزا محمد علی حکیم باشی از اطباء مشهور اواخر عهد صفویه در قرن دوازدهم هجری. از سادات موسوی اصفهان و معروف به «حکیم سلمانی» است مانند پدر در دربار شاه سلطان حسین صفوی به طبابت می پرداخت. پس از سقوط اصفهان به دست افغانه از اصفهان به شیراز پناه برده و در آنجا ساکن شد. نواب محمد تقی خان شیرازی، بیگلر بیگی فارس او را گرامی داشته و در عزت و احترام او

۱- الکرام البرره، صص ۴۱۴ و ۴۱۵؛ الذریعه، ج ۱۵، ص ۳۵۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۰۶.

۲- تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۲، ص ۲۳؛ دائرهالمعارف دانش بشر؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

سال فوتش به دست نیامد.

محمد حسین مقدّس مبارکه ای

محمد حسین مقدّس فانی بن علی محمد مبارکه ای، عارف سالک و ادیب شاعر در قرن چهاردهم هجری. در سال ۱۲۹۴ق متولّد شده [و در کودکی پدرش را از دست داد و در نوجوانی به کسب و کار پرداخت. در چهل سالگی با پای پیاده به عتبات عالیات رفته و پس از بازگشت به زادگاه خود به تحصیل پرداخت و علم و ادب آموخت و به سرودن شعر لب گشود. سپس به خدمت مشایخ صوفیه درآمده و به مقام ارشاد در سلسله صوفیه نائل شد و به لقب «مقدّس فانی» شهرت یافت. او زندگی را در زهد و استغنا و اکتفا به اندکی از خوراک و پوشاک و نعمت های دنیوی سپری نموده] و سرانجام در شب یکشنبه ۱۴ محرم ۱۳۵۳ وفات یافته و در «مبارکه» از توابع لنجان اصفهان مدفون شد.

کتاب زیر از اوست:

۱. «آفتاب عرفان» ۲. «خورشید حقیقت» [که یک بار در سال ۱۳۳۶ش و بار دیگر در سال ۱۳۷۶ش به چاپ رسید] ۳. «شمس حقیقت» ۴. «نور معرفت» و غیره [این چند بیت از یکی از قصاید او در مدح علی علیه السلام است]:

بوی فروردین رسد اندر مشام از هر کنار

یا مگر باد صبا آرد نسیم از زلف یار

گشت صحرا چون بهشت از نکته اردیبهشت

خیمه زد در طرف بستان پادشاه نوبهار

باغ از گل گشته مانند گلستان ارم

راغ عطر آگین شده از سبزه های بی شمار (۱).

محمد حسین رشتی

محمد حسین معروف به میرزا جان بن محمد علی رشتی، عالم فاضل وی ظاهراً از شاگردان سید حجه الاسلام است. او بر روی برگ آخر کتاب «شرح لمعه»، مطالبی از کتاب «تحفه الابرار» مرحوم سید حجه الاسلام راجع به دندان ها نقل می کند. تاریخ نوشتن مطالب شب یکشنبه ۱۶ جمادی الثانی ۱۲۴۵ ه.ق است. نسخه در کتابخانه مدرسه فیضیه قم موجود است. (۲).

[ظاهراً او همان شخصی است که در تکیه مادر شاهزاده در تخت فولاد مدفون است و نام و تاریخ وفاتش بر روی سنگ لوح قبر چنین آمده است: «الفاضل الكامل الباذل العالم العامل الجلیل، ابن محمد علی خان، محمد حسین الرشتی فی دوشنبه هشتم شهر شوال سنه ۱۲۷۳ (۳)»]

محمد حسین ریزی لنجانی

محمد حسین بن محمد علی ریزی لنجانی اصفهانی، خطاط نسخ نویس. در سال ۱۲۵۸ ق نسخه ای از «مسالك» شهید ثانی از «طلاق» تا «فرائض» را به خط نسخ کتابت نموده است. کتاب به شماره ۹۸ در کتابخانه مدرسه فیضیه قم موجود است. (۴).

۱- دیوان قصاید خورشید حقیقت: مقدمه و ص ۳۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۵۰؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۸۲۷.

۲- بیان المفخر، ج ۱، ص ۳۱۳.

۳- تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۴- فهرست فیضیه، ج ۱، ص ۲۴۳.

میرزا محمد حسین صدرائی

میرزا محمد حسین صدرائی بن میرزا محمد علی بن حاج صدرائی تاجر اصفهانی [از فعالان و مبارزان صدر مشروطیت در تهران] در نوجوانی و جوانی به تحصیل معقول و منقول مشغول شد و پس از فوت پدرش در سال ۱۳۲۳ق دست از تحصیل کشید و به تحصیل تنباکو مشغول شد. او از عوامل اصلی مخالفت با استبداد محمد علی شاه و تحصن در سفارت عثمانی به شمار می رفت. پس از آن در تأسیس فرقه دموکرات نقش مهمی ایفا کرد. (۱)

سید حسین طباطبائی*

سید حسین بن محمد علی طباطبائی، ادیب فاضل خوشنویس در قرن سیزدهم هجری می زیسته و خط نسخ را بسیار زیبا می نوشته و طبع روانی داشته و شعر نیز می گفته است.

وی نسخه ای از «وقف نامه مسجد سید» اصفهان را در صفر ۱۲۹۰ق به خط نسخ زیبای خود نوشته است که در کتابخانه آقای سید مهدی شفتی در اصفهان موجود است. (۲) همچنین جزء دوم از مجلد چهاردهم کتاب «بحار الانوار» علامه مجلسی را به خط نسخ در شوال ۱۲۹۲ق کتابت کرده که در کتابخانه مدرسه صدر بازار موجود است. (۳)

از دیگر آثار او کتاب «منتخب الصیاح» تألیف حاج سید اسدالله بیدآبادی است که به شماره ۱۸۵ در کتابخانه آیت الله بروجردی موجود است. (۴)

۱- مجله یغما.

۲- فهرست سه کتابخانه اصفهان، ص ۱۷۵.

۳- فهرست مدرسه صدر بازار، ج ۲، ص ۴۳۹.

۴- یادداشت های محقق گرامی آقای رحیم قاسمی.

میرزا حسین منشی اصفهانی

میرزا حسین بن خواجه عنایت الله اصفهانی، خوشنویس و ادیب ماهر در قرن دهم هجری. پدر و عمویش در سلسله حسن بیگ و حسین بیگ یوزباشی استاجلو منصب وزارت و استیفا داشتند. مدتی تحریر دارالانشاء را بر عهده داشت و چون طمع ریاست به دارالانشاء را داشت و در این امر موفق نگردید، راهی هند شد. خط تعلیق را خوش می نوشت. سپهر در تذکره خوشنویسان می نویسد: وی در سال ۹۳۶ ق فوت شده است. (۱)

محمد حسین گرجی اصفهانی

محمد حسین بن عیسی بیگ گرجی جدیدالاسلام اصفهانی خطاط فاضل. صاحب حواشی بر قرآن مجید به خط شکسته نستعلیق به شماره ۲۱۷ در کتابخانه قدس رضوی. تاریخ کتابت متن سال ۱۲۰۳ ق می باشد. (۲)

حسین عبداللهی خوروش

حاج حسین عبداللهی خوروش ابن غلامعلی بن حاج محمد رضا مباشر اصفهانی، از شعراء و نویسندگان معاصر. در رجب سال ۱۳۳۹ ق در اصفهان متولد گردیده. تحصیلات قدیم و جدید خویش را در مدارس جدید و قدیم نزد اساتید به پایان رسانیده، عمری را به مطالعه و تألیف و تحقیق در موضوعات دینی گذرانید. دانشمندی محقق، نویسنده ای توانا و پژوهشگری سخت کوش بود. مدتی روزنامه ای به نام «پیک عدالت» منتشر می کرد و در برخی از روزنامه های اصفهان و طهران مقالاتی می نوشت. همچنین او سالها به کتابفروشی در کتابفروشی که به نام «مطهر» نامیده بود، مشغول بود. شعر نیز می سرود. ابتدا «هابط» تخلص داشت. سپس آن را به «همت» تغییر داد.

سرانجام در جمادی الاولى ۱۴۰۹ ق وفات یافته و در گورستان جدید باغ رضوان

۱- گلستان هنر، ص ۵۴؛ تذکره خوشنویسان، ص ۵۷ و ۵۸.

۲- راهنمای گنجینه قرآن، ص ۲۹۹.

اصفهان مدفون شد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «افکار و عقاید بزرگان» ۲. «انقلاب یا نهضت سید جمال الدین»، مطبوع ۳. «برهان در نسخ ادیان» ۴. «بهداشت صورت» ۵. «پیشوای آینده جهان» ۶. «تأثیر موسیقی بر روان و اعصاب»، مطبوع ۷. «تراش ریش از نظر بهداشت و اسلام»، مطبوع ۸. «خطرات آینده» ۹. «دخانیات از نظر بهداشت و اسلام» ۱۰. «دیوان اشعار» از غزل و قصیده و رباعی ۱۱. «شطرنج» ۱۲. «سید جمال الدین و سازمان فراماسونری» ۱۳. «سیاست خارجی ها در ایران» ۱۴. «شعله احساسات» ۱۵. «شهر تبلیغات» ۱۶. «عدالت اجتماعی» ۱۷. «علل بیماریهای روحی» ۱۸. «فدائیان شهوت» ۱۹. «فرهنگ اسلام شناسان خارجی»، مطبوع ۲۰. «فرهنگ زندگی» ۲۱. «قرآن و فلاسفه غرب» یا «قرآن از نظر دانشمندان خارجی» ۲۲. «کمونیزم در مکتب اجتماع» ۲۳. «مردان نامی و دانشمندان باختر» ۲۴. «موسیقی در اسلام»، مطبوع (۱)

از اوست:

به کشوری که در آن نیست فکر فهمیدن

رواست گریه بر آن کرد جای خندیدن

در آن سرای که دزدان ز مکر بیدارند

نه جای آمن و امانست بهر خوابیدن

حسین نور صادقی

حسین نور صادقی بن سید فتح الله، مترجم و روزنامه نگار معاصر، در ۲۴ شوال ۱۳۲۸ق در اصفهان به دنیا آمد. تحصیلات ابتدائی را در دبستان فرهنگ و متوسطه را در دبیرستان صارمیه اصفهان و تحصیلات عالی را در دانشسرای عالی انجام داد. سپس

به استخدام بانک کشاورزی درآمد ولی پس از یک سال استعفا داده و به تجارت، نویسندگی و روزنامه نگاری پرداخت. وی روزنامه «نقش جهان» را از سال ۱۳۲۲ تا ۱۳۳۶ش منتشر کرد. او به زبان های انگلیسی و عربی آشنا بود و به چند کشور اروپائی سفر کرد و سرانجام در سال ۱۳۷۲ش در تهران وفات یافت.

تألیفات و ترجمه های او عبارتند از:

۱. «اصفهان» ۲. «ترجمه سه منجم روسی و سه منجم انگلیسی» (نوشته ژول ورن) ۳. «ترجمه سفرنامه او ژن فلاندن به ایران» ۴. «ترجمه هشت سال در ایران» (نوشته سر پرسی سایکس) ۵. «ترجمه قتل دوشس» ۶ «گلهای سعادت» ۷. «شهرهای تاریخی ایران» ۸. «ظل السلطان»

شعر نیز می سروده و «سعادت» تخلص می کرده است. این بیت از اوست:

مطرب امشب سرخوش است و طرز دیگر می زند

نیک بخت آن کس که با محبوبه ساغر می زند (۱)

حسین زاهد اصفهانی

حسین بن قاسم اصفهانی زاهد، از محدثین عامّه در قرن سوم هجری. ذهبی درباره او گوید: «فیه لین». زاهد قبل از سال ۲۴۰ق فوت شده است. (۲)

وی از اسماعیل بن ابی زیاد شامی روایت می کند و ابی اسحاق ابراهیم بن محمد بن حسن ثقفی طیان ازا و نقل حدیث کرده است. (۳)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۲۴۶-۲۴۴؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ستون ۹۱۰ و ۹۱۱؛ چهره مطبوعات معاصر، ص ۴۵؛ رجال اصفهان، مقدمه.

۲- میزان الاعتدال، ج ۱، صص ۲۹ و ۲۵۵.

۳- التّحییر، ج ۱، ص ۱۹۱.

ملا محمد حسین قمشه ای کبیر

آخوند ملا محمد حسین کبیر بن محمد قاسم قمشه ای نجفی، عالم کامل و فقیه محقق، از علمای عالیقدر قرن سیزدهم و چهاردهم هجری. در سال ۱۲۵۰ ق متولد شده است. وی از اعقاب ملا شمس الدین بحرینی است. پس از تحصیلات مقدماتی به نجف اشرف رفته و در اواخر عمر شیخ مرتضی انصاری در درس ایشان حاضر شد و پس از وفات او نزد سید حسین کوه کمری، میرزا محمد حسن شیرازی، میرزا حبیب الله رشتی به تحصیل پرداخته و به اجتهاد نائل شد و به تدریس فقه و اصول پرداخت.

او دوره های «جواهر الکلام»، «وافی»، «مستند»، «بحار الانوار» و «وسائل الشیعه» را از روی خطوط مؤلفین آنها تصحیح نمود.

در جریان حمله انگلیسی ها به عراق و نهضت مقاومت عشایر و مردم بین النهرین و علماء آنجا به رهبری میرزا محمد تقی شیرازی (انقلاب ۱۹۲۰ م عراق) شرکت فعال داشت.

وی سرانجام در حدود ۱۲ محرم ۱۳۳۶ ق در سن ۸۶ سالگی در نجف اشرف وفات یافته و در ایوان مقبره شیخ الشریعه اصفهانی در صحن مطهر حرم حضرت علی علیه السلام در نجف اشرف مدفون گردید.

ایشان را تألیفاتی است که از آن جمله است:

۱. «ادله الرشاد فی شرح نجاه العباد» در ۱۸ مجلد ۲. «خضایه» که در ۱۳ رمضان ۱۳۱۰ ق از تألیف آن فراغت یافته است. ۳.
- «حاشیه الروضه البهیة» ۴. «زیارت عاشورا و کیفیت آن» ۵. «عده طریق التحقیق» ۶. «آداب حمام»

ارشد اولاد او میرزا محمد حسن از فضلاء آن عهد بوده که به فاصله چند ماه در رمضان ۱۳۳۶ ق وفات یافته است. (۱)

-
- ۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۵۱؛ زندگانی و شخصیت شیخ انصاری، ص ۲۵۲؛ نقباء البشر، ج ۲، ص ۶۳۵ و ۶۳۶؛ الدرعیه، ج ۱، ص ۴۰۲ و ج ۶، ص ۹۴ و ج ۷، ص ۱۷۶؛ میرزای شیرازی (ترجمه هدیه الزازی)، ص ۱۳۷؛ جغرافیای تاریخی شهرستان شهرضا، ص ۷۹-۷۷؛ فوائد الرضویه، ج ۲، ص ۵۲۸؛ رجال اصفهان، ص ۱۶۶؛ تاریخ شهرضا، ص ۷۵.

حسین شفیعی

حاج حسین شفیعی ابن قدمعلی بن حسین بن محمد علی بن محمد شفیع اصفهانی، شاعر عارف دانشمند معاصر. در سوم محرم ۱۳۴۱ق در محله لُنبان اصفهان متولد شد. در این شهر نزد فضلی این شهر همچون سید صدرالدین کوهپایه ای، شیخ اسدالله ایزدگشسب، شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، و حاج آقا رحیم ارباب به کسب علم پرداخته و مدت ۱۵ سال از محضر میرزا علی آقا شیرازی بهره علمی و معنوی برد. [در قم نیز از درس آیات عظام بروجردی و مرعشی نجفی بهره گرفته و در شیراز نیز به خدمت ذو الریاستین رسیده و کسب فیض نمود و از سید نورالدین شیرازی بهره علمی گرفت. وی مدتی در اصفهان به کتابفروشی و زمانی به تدریس در دبیرستانها و دانشگاه اصفهان و یا در منزل خود می پرداخته و با درس اخلاق خود خصوصاً نهج البلاغه مردم و خصوصاً دانشجویان و جوانان را با حکمت و عرفان آشنا می نموده و جان های مشتاق عرفان الهی را سیراب می کرده است.

وی سرانجام در سوم بهمن ۱۳۷۸ش وفات یافته و در قطعه نام آوران گورستان باغ رضوان اصفهان مدفون شد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «نورالیقین» در شرح صفات المتقین معروف به خطبه همام، مطبوع ۲. «شرح وصیت نامه حضرت علی علیه السلام به فرزندش حضرت مجتبی علیه السلام» ۳. «لوامع العرفان» منظومه عربی در توحید و عرفان ۴. «مجموعه ای از غزلیات شعرای قدیم و جدید» ۵. «ترجمه تجلی فضیلت» به فارسی، متن اصلی به عربی از ابوالفضل میرلوحی منتخب از شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید درباره فضائل حضرت علی علیه السلام ۶. «مقدمه کنوز الرموز» تألیف میرحسین هروی ۷. «دارالجنون عشق» مطبوع ۸. «بهجهالطالبین» در منطق و

این شعر از اوست:

شوق دیدار تو ای خسرو خوبان تا چند

بر سر خار بیابان بدواند ما را[...]

جان به شکرانه دهم گر نفسی آن دلبر

به کنارش ز محبت بنشانند ما را(۱)

شیخ محمد حسین صبوری*

شیخ محمد حسین صبوری سیچانی فرزند حاج ملا قدیر سیچانی، عالم فاضل متقی، از علمای معاصر اصفهان متوفی سال ۱۳۷۱ق مدفون در تکیه سید محمود کلیشادی (معنی گو) در تخت فولاد اصفهان.(۲)

شیخ محمد حسین رشتی

شیخ محمد حسین رشتی ابن حاج میرزا قوام الدین بن حاج میرزا عبدالرزاق رشتی بن حاج میرزا محمد کاظم بن حاج محمد جعفر لنگرودی، عالم فاضل معاصر. در سال ۱۳۳۷ق متولد شده و [تحصیلات خود را نزد علمای اصفهان، شیخ هبهالله هرنندی، شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی، شیخ محمود مفید، میرزا عبدالوهاب زاهدی، میرزا هاشم خوانساری، آقا سید ابوالحسن شمس آبادی، سید عباس صفی دهکردی و میر سید علی بهبهانی (در هنگام اقامت و تدریس ایشان در اصفهان) انجام داد و خود نیز در مدرسه در کوشک به تدریس پرداخت. ایشان تولیت مدرسه در کوشک را نیز برعهده داشت. عالمی بود خلیق و خوش محضر و وارسته [سرانجام در ۳ ربیع الاول ۱۴۱۴ق وفات

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۲۷۰ و ۲۷۱؛ مزارات اصفهان، صص ۱۴۰ و ۱۴۱؛ دارالجنون عشق، مقدمه؛ آثار و

افکار حکماء و عرفای مشهور اصفهان، صص ۳۵۱-۳۳۹.

۲- یادداشت های محقق گرامی آقای حمید خلیلیان.

یافته و در مقبره مسجد سید اصفهان مدفون گردید. (۱)

ملا محمد حسین اصفهانی کاظمینی

ملا محمد حسین بن کر معلی اصفهانی کاظمینی، پدر و جدش تجارت می کرده اند، در حدود ۱۱۷۰ ق متولد شده و در اوایل جوانی اندکی تحصیل علوم نمود. سپس سالها به سیر و سیاحت در اطراف شهرها پرداخته و خدمت جمعی کثیر از علماء و بزرگان رسیده و چون از سفر خسته شد، در کاظمین ساکن گردیده و مدت ۳۰ سال در آن ارض اقدس مجاور بوده است. او از سال ۱۲۲۷ ق شروع به تألیف کتابی کشکول مانند نموده و آنچه در مسافرت ها و شهرها دیده و شنیده است در آن جمع آوری کرده است.

[علاوه بر آن و «تاریخ جهان آرا»ی غفاری را خلاصه کرده و آن را «جامع التواریخ» نام نهاده است. (۲)]

میرزا حسین خان صحت

میرزا حسین خان صحت ابن محمد کریم اصفهانی، از روزنامه نگاران و نیکوکاران معاصر در حدود ۱۲۶۹ ش در اصفهان متولد شد و در اثر لیاقت و پشتکار توانست در میان همشهریان خود مقام ارجمندی را به دست آورد. مدتی در پلیس جنوب به فعالیت مشغول بود. سپس در اصفهان به دواسازی و بعداً به تجارت روی آورد. از او آثار خیریه فراوانی به جای مانده است که از آن جمله است:

۱. وقف باغ رکن الملکی واقع در محمودیه جهت دبیرستان صارمیّه ۲. تأسیس درمانگاه صحت در محله درکوشک، که در تعریض خیابان از بین رفت. ۳. تأسیس

۱- مزارات اصفهان، ص ۶۵؛ مصاحبه غلامرضا نصرالهی با شیخ محمد حسین رشتی در یکشنبه ۵ خرداد ۱۳۷۰ ش.

۲- الذریعه، ج ۵، ص ۴۷ و ج ۱۸، ص ۷۳ و ج ۱۸، ص ۷۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۵۱ و ۵۵۲.

مدرسه صحت در محله مستهلک (جنب شاهزاده ابراهیم)

[وی مجله صحت را از سال ۱۳۰۴ تا ۱۳۰۷ش منتشر کرد. وی سرانجام در ۱۴ دی ۱۳۵۷ش وفات یافته و در تکیه خانوادگی جنب تکیه ملک مدفون شد. این تکیه چند سال بعد خراب شده و ضمیمه تکیه شهداء شد. (۱)]

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین بن محمد محسن اصفهانی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری و ساکن کربلا بوده است. وی ظاهراً از شاگردان سید ابراهیم صاحب ضوابط و شیخ حسن کاشف الغطاء می باشد.

از آثار او:

۱. در سه شنبه ۸ جمادی الاولی سال ۱۲۶۳ق نسخه ای از کتاب «الرد علی الصوفیه» تألیف آخوند ملا حسن بن محمد علی یزدی را در مدرسه حسن خان در کربلا به خط نسخ به پایان رسانیده است.

۲. در هفدهم صفر ۱۲۷۵ق کتابت نسخه ای از «دمیه القصر و عصره اهل العصر» را به خط نسخ به پایان رسانیده، کتاب به شماره ۶۱۶۲ در کتابخانه ملی ملک در طهران موجود است. (۲)

ملا محمد حسین تاج اصفهانی

ملا محمد حسین معروف به «تاج» ابن محمد محسن اصفهانی، عالم فاضل، از فقهاء و دانشمندان قرن یازدهم هجری. در سال ۱۰۱۰ق در اصفهان متولد شد (۳) و در این شهر تحصیل کرد. و در فقه، حدیث، کلام و ادبیات متبحر شد. او عالمی زاهد و عابد و تارک

۱- تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۳، صص ۱۱۲-۱۰۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۲۵؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۲- فهرست ملک، ص ۳۱۲.

۳- وقایع السنین و الاعوام، ص ۴۹۹.

دنیا بود. بارها به او پیشنهاد مناصب دولتی را نمودند اما او نپذیرفت و به زندگی ساده و زاهدانه خود ادامه داد. (۱) شاه سلیمان به ملاقات او علاقه بسیار داشت اما «تاج» از او اعراض می کرد. عاقبت به اهتمام شیخ علی خان زنگنه وزیر شاه سلیمان، ملاقاتی در باغ هزار جریب بین شاه سلیمان و ملا محمد حسین تاج رخ داد، ولی تاج به شاه روی خوش نشان نداد. (۲)

وی سرانجام در شب یکشنبه ۳ صفر المظفر ۱۱۰۰ ق وفات یافت و جنازه جهت دفن به مشهد مقدس نقل گردید. (۳)

[در کتابهای «الروضه النضره» و «الکواکب المنتشره» او را با «محمد حسین بن شمس الدین محمد» (شاگرد ملا محمد تقی مجلسی) یکی دانسته اند (۴)].

سید محمد حسین مدرس

سید محمد حسین مدرس صادقی ابن سید محسن بن سید محمد باقر بن میر سید علی حسینی، شاعر و ادیب فاضل. در سال ۱۳۰۴ ق در اصفهان متولد شده و تحصیلات مقدماتی خویش را در اصفهان انجام داد و سپس به کار در یکی از تجارتخانه های اصفهان مشغول شد. [او نزد برادرش میرزا عبدالله ثقه الاسلام نیز تحصیل نموده و خط نسخ را نیکو می نوشته و قرآن مجید را کتابت نموده است.] شعر را نیکو می سروده و از آثار او «دیوان اشعار» و «گلشن نجات» به طبع رسیده است.

وی در ۶ محرم الحرام ۱۳۸۹ ق وفات یافته و در تکیه سادات میر محمد صادقی واقع در تخت فولاد مدفون شد.

از اوست:

۱- جامع الرواه، ج ۲، ص ۱۰۰؛ الکواکب المنتشره، صص ۱۸۹ و ۱۹۰.

۲- تمیم امل الآمل، صص ۱۲۷ و ۱۲۸.

۳- وقایع السنن و الاعوام، ص ۴۹۹.

۴- الروضه النضره، ص ۱۵۸.

ای یار پری چهره که خود روح روانی

دل می بری از خلق ولی خویش ندانی

هر جا نگرم روی خوش و طلعت زیبا

از هر چه مرا در نظر آید به از آنی

چشم تو بود فتنه و زلفین تو جادو

هر عضو تو را می نگرم آفت جانی(۱)

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین بن شمس الدین محمد اصفهانی، عالم فاضل. در اصفهان خدمت جمعی از علمای اعلام از جمله ملا محمد تقی مجلسی تلمذ نموده است. وی در پنج شنبه نیمه ذی الحجه ۱۰۴۷ ق نسخه ای از «تهذیب الاحکام» را تا پایان «کتاب الزیارات» به خط نسخ کتابت نموده است. نسخه به شماره ۳۷۷۹ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است.

صاحب عنوان نسخه را نزد ملا محمد تقی مجلسی قرائت نموده و از ایشان دو اجازه دریافت داشته است. اجازه اول در پایان کتاب الصوم و اجازه دوم در آخر نسخه و مورخ دوم آخر ذی القعدة ۱۰۵۰ ق می باشد.(۲)

وی در شوال ۱۰۷۶ ق نسخه ای «مصباح المتهدج» شیخ طوسی را به خط نسخ کتابت نموده است. نسخه در جامع گوهرشاد مشهد موجود است.(۳)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۴۳۸-۴۳۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۸۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۱۳؛ مصاحبه غلامرضا نصرالهی با آقای نصرالله مدرس (فرزند صاحب عنوان) در تاریخ ۱۹ شهریور ۱۳۷۶.

۲- فهرست مرعشی، ج ۱۰، صص ۱۶۴ و ۱۶۵؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۳۸۹.

۳- فهرست گوهرشاد، ص ۳۹۷.

حسین علوی آوی

سید حسین بن محمد بن ابی الرضا علوی آوی، عالم ادیب و منشی [از اعلام ادبای رشته های عربی و فارسی نیمه اول قرن هشتم هجری و اصلش از سادات آوه (آبه کنونی بین قزوین و همدان) بوده است. در جوانی از آوه به کاشان و از کاشان به اصفهان آمده و در این شهر اقامت جسته و با بزرگان شهر و متنفذین آن مثل افراد خاندان صاعدی، خواجه شمس الدین محمد بن نظام الدین یزدی و امیر مظفرالدین شیخ علی حاکم اصفهان معاشرت داشته است. (۱)]

وی کتاب «محاسن اصفهان» تألیف مفضل بن سعد مافروخی را از عربی به فارسی بسیار روان و فصیح ترجمه کرده و به نام امیر محمد فرزند خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی نامیده است. (۲)

از دیگر آثار او «شرح عهدنامه علی علیه السلام برای مالک اشتر» است که در یک مقدمه و دو مقاله به نام «شرف الدوله تاج الاسلام علی نامینی» در ۵ ربیع الثانی ۷۳۰ق تألیف نموده و میکروفیلم آن به شماره ۳۴۳۲ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

حسین اسلامیان*

استاد حسین اسلامیان فرزند محمد قلمدان ساز، هنرمند معاصر اصفهان. در سال ۱۲۹۰ش در اصفهان متولد شد. نقاشی را در کارگاه پدر آغاز کرد و سپس به خدمت هنرمند وارسته میرزا آقا امامی درآمد و کم کم در فنون مختلف نقاشی و تذهیب به مهارت دست یافت. در سال ۱۳۲۶ش به تهران رفت و در سال ۱۳۳۴ش به اداره هنرهای زیبا راه یافت و در ضمن فعالیت های هنری به تدریس مشغول شد.

۱- تاریخ تشیع اصفهان، ص ۳۱۸ و ۳۱۹.

۲- تاریخ نظم و نثر، ج ۱، ص ۱۹۴؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۲۳.

۳- فهرست میکروفیلم دانشگاه، ج ۲، ص ۱۴۱.

او در زمینه نقاشی، تذهیب، تشعیر، میناکاری، جلدسازی، ساخت انواع بوم، سوخت، قلمدان سازی و نقاشی زیر لاک و روغنی مهارت داشت. او در ۲۱ فروردین ۱۳۶۰ش در تهران درگذشت. از تابلوهای مشهور او «صحنه چوگان بازی» (با تاریخ ۱۳۳۶ش) است. آثار او در موزه هنرهای تزئینی و موزه هنرهای ملی ایران نگهداری می شود. (۱)

حسین بیرجندی

ابوالقاسم (ابوعبدالله) حسین بن محمد بن احمد بن محمد بن اسحاق بن منازل بیرجندی قاینی معروف به «ادیب اصفهان» از محدثین عامه است. به صلاح و عفت معروف بوده و او را «اصمعی صغیر» نیز می گفته اند. وی کثیرالکتابه و دقیق النظر بوده است. (۲)

سید محمد حسین سجادی نجف آبادی*

سید محمد حسین بن سید محمد بن سید احمد نجف آبادی، عالم کامل، در نجف آباد متولد شده و در اصفهان به تحصیل مشغول شد. سپس به عتبات عالیات رفته و از محضر درس میرزای شیرازی کسب فیض نمود و پس از وفات ایشان نزد آخوند خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی ادامه تحصیل داد و پس از نیل به اجتهاد به زادگاه خود مراجعت نموده و به تدریس و اقامه جماعت و ارشاد مردم مشغول شد. ایشان سرانجام در ۷ رجب ۱۳۳۱ق وفات یافته و در قبرستان قدیم نجف آباد مدفون شد. او دارای اجازه از میرزای شیرازی و شیخ محمد تقی آقا نجفی می باشد.

از تألیفات ایشان می توان به ۱. رساله ای در صلاه ۲. رساله ای در منطق و ۳. رساله در ادبیات و معانی و بیان اشاره کرد. (۳)

۱- گلزار مشاهیر، صص ۳۷۱ و ۳۷۲؛ دوائرالمعارف هنر، ص ۲۷.

۲- معجم البلدان، ج ۲، ص ۵۲۴.

۳- سیمای دانشوران، صص ۱۰۸-۱۰۶؛ آئینه اهل قلم، صص ۵۶ و ۵۷.

حسین عریضی کوفی

ابوطالب حسین بن محمد بن جعفر بن حسین کوفی بن عیسی الزومی بن محمد الازرق بن عیسی الاکبر بن محمد الاکبر بن علی العریضی بن جعفر الصادق علیه السلام از سادات عالیقدر قرن پنجم هجری است. زوجه اش داور بانو دختر مرداویج دیلمی و دخترش ملک بانو همسر اسماعیل طاهر بن ابی هاشم محمد بن محسن بن ابی یعلی بن طاهر بن علی بن ابی الحسین محمد الشاعر بن احمد بن محمد بن احمد بن ابراهیم طباطبا بوده است.

صاحب عنوان در صفر ۴۵۸ق در اصفهان وفات یافت (۱) وی از نیشابور به اصفهان منتقل شده و در این شهر وفات یافته است. مزار او در امامزاده درب امام اصفهان می باشد. اعقاب او در اصفهان و نیشابور ساکن بوده اند. (۲)

جمال الدین حسین اصفهانی

جمال الدین حسین بن محمد بن جمال الدین اصفهانی، متوفی در غره ربیع الاول سال ۷۳۵ق.

در قبرستان قدیم آب بخشان قبری بود بدین نام و نشان و محل آن در کنار دیوار کوچه بن بست دست راست اول میدان آب بخشان [میدان شهدای کنونی] انتهای چهارباغ پایین قرار داشت که فعلاً اثری از آن باقی نیست.

صاحب قبر ظاهراً از دانشمندان قرن هشتم و لکن مجهول الحال است. برخی وی را نواده جمال الدین محمد بن عبدالرزاق شاعر اصفهانی دانسته اند. (۳)

[مرحوم استاد مهدوی در کتاب دیگر خود «مزارات اصفهان» ذیل مدفونین گورستان آب بخشان می نویسد:

«۱۸- خواجه کمال الدین محمد بن جمال الدین اصفهانی» فاضل ادیب متوفی در

۱- منتقله الطالبیه، ص ۲۳.

۲- مزارات اصفهان، ص ۲۰۴.

۳- مجله یادگار، سال سوم، شماره ۱۰، ص ۸۳.

ربیع الاول سال ۹۵۳ق قبر او در کنار دیوار کوچه شرقی نرسیده به فلکه شهدا تا چند سال قبل سنگ او موجود بود ولی بعداً به سرنوشت دیگر سنگ های مزارات این گورستان و سایر مقابرا صفهان دچار گردید.»(۱)

باتوجه به اینکه خود مرحوم مهدوی آن سنگ نوشته را ندیده و مطلب خود را از مقاله مرحوم صدر هاشمی در مجله یادگار گرفته است، باید گفت نام متوفی و تاریخ فوت او در کتاب مزارات نادرست است.]

آقا حسین خوانساری

آقا حسین خوانساری بن جمال الدین محمد بن حسین خوانساری، عالم کامل محقق مدقن، فقیه متکلم، حکیم و فیلسوف، شاعر ادیب، از اکابر علمای قرن یازدهم هجری.

به خاطر اینکه لقب پدر و فرزندش «جمال الدین» بوده به «ذوالجمالین» شهرت داشته است.

او در ذیقعده ۱۰۱۶ق در خوانسار متولد شد. در نوجوانی به اصفهان آمد و در مدرسه خواجه ملک جنب مسجد شیخ لطف الله به تحصیل مشغول شد و نزد علمای اعلام میر ابوالقاسم فندرسکی، ملا محمد باقر محقق سبزواری، ملا محمد تقی مجلسی، علاءالدین حسین خلیفه سلطان و ملا حیدر خوانساری تلمذ نموده و به مقام بلند علم و فضیلت نائل شد، تا جائی که او را «استاد الكل فی الكل» و «استاد البشر والعقل الحادی عشر» گفتند.

او متولی و مدرس مدرسه جده بوده و صدها تن از فضلاء محضر درس او را درک نموده و از خرمن پر بار علوم او خوشه برچیدند. بسیار مورد لطف و اکرام شاه سلیمان صفوی بوده و به درخواست او در نبود شاه، به نیابت او می نشستند.

[همسرش خواهر ملا محمد باقر سبزواری است که زنی صالحه و فاضله بوده و آقا

جمال الدین و آقا رضی الدین، از این مخدّره متولّد شده اند.]

آقا حسین مانند فرزندش آقا جمال بذله گو و حاضر جواب بوده و لطیفه های زیادی از او نقل می کنند.

او سرانجام در عرّه رجب المرجّب سال ۱۰۹۸ ه.ق وفات یافته و بنا به وصیت خودش در مزار بابا رکن الدین (تخت فولاد) مدفون شده و به دستور شاه سلیمان صفوی بقعه ای عالی بر سر مزار او بنا شد. پس از وفات او تا امروز دهها تن از علماء و فضلاء در داخل بقعه و خارج از آن مدفون شدند و لذا به بقعه آقا حسین خوانساری، «قُبّه العلماء» گفته می شد.

شعرا و گویندگان در رثای او مرثیه ها گفته و ماده تاریخ وفات او را به نظم کشیده اند. از جمله:

[مسیحا کاشانی این عبارت را ماده تاریخ او یافته است:

«دفن العلم کالهدی فی التراب»]

و شخص دیگری گفته:

قال رضوان له: «ادخل جنّتی»

و به فارسی نیز گفته اند:

از آسمان یکی به درون سر نمود و گفت:

«امروز هم ملایکه گفتند یا حسین»

سنگ قبر آقا حسین خوانساری از جنس یشم گرانبها بوده که در فتنه افاغنه شکسته شده و معدوم شد و چند سال بعد سنگ از دو قطعه مرمر بر روی قبر او و فرزندش آقا جمال نصب شد.

هنگامی که برای دفن شیخ اسدالله فهامی در بین دو قبر آقا حسین و آقا جمال قبر حفر می کرده اند جسد مبارک آقا حسین آشکار شد و آن را صحیح و سالم یافتند.

این کتب و رساله ها از تألیفات اوست:

۱. ترجمه «صحیفه سجادیه» ۲. حاشیه بر «الهیات

شفا» ۳. حاشیه بر «طبیعیات شفا» ۴. حاشیه بر «شرح اشارات» ۵. حاشیه بر «مختصر الاصول» ۶. حاشیه بر «محاکمات ۷. حاشیه بر حاشیه قدیم «شرح تجرید» ۸. مشارق الشموس در شرح کتاب دروس، معروفترین اثر او که در سالهای ۱۳۰۵ و ۱۳۱۱ ق چاپ سنگی شده است. ۹. منشآت

آقا حسین خوانساری گاهی نیز شعر می سروده و این رباعی از اوست:

ای باد صبا طرب فزا می آیی

از طوف کدامین کف پا می آیی

از کوی که برخاسته ای راست بگو

ای گرد به چشمم آشنا می آیی (۱)

حسین رویدشتی

ابونصر حسین بن محمّد بن حسین رویدشتی اصفهانی، از محدّثین قرن پنجم هجری است. از اهالی روستای «رویدشت» اصفهان بود و از ابوطاهر بن محمود ثقفی، عبدالرحمان بن ابی عبدالله و دیگران حدیث شنید.

وی در ماه جمادی الآخر سال ۴۸۸ ق وفات نمود. (۲)

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۲۲۰ و ۲۲۱؛ ریاض العلماء، ج ۲، صص ۵۷-۶۰؛ جامع الزّواہ، ج ۱، ص ۲۳۵؛ امل الآمل، ج ۲، ص ۱۰۱؛ سلافه العصر، ص ۴۹۱؛ تتمیم امل الآمل، صص ۱۸۲ و ۱۸۳؛ قصص الخاقانی، ج ۲، ص ۳۶؛ روضات الجنّات، ج ۲، صص ۳۳۹-۳۵۸؛ فیض قدسی، ص ۲۰۵؛ تذکره العلماء، صص ۸۷ و ۸۸؛ هدیه الاحباب، ص ۲۵۳؛ لباب الالقاب، ص ۲۲؛ شمس التّواریخ، ص ۱۴؛ تذکره حسینی، ص ۱۰۹؛ مطلع الشمس، صص ۴۱۵ و ۴۱۶؛ وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۰۱؛ قصص العلماء، ص ۲۶۵؛ دائره المعارف المسمی بمقتبس الاثر، ج ۲، ص ۲۱۸؛ تذکره القبور یا رجال اصفهان، صص ۸۲-۸۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۵۸-۵۶۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۰۸-۱۱۱؛ خاندان شیخ الاسلام اصفهان، صص ۱۷۴ و ۱۷۵؛ شواهد الربوبیه (مقدمه)، ص ۹۴، جغرافیای خوانسار، صص ۱۳۷-۱۴۱، فرزندگان خوانسار، صص ۵۶-۵۸؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۱۵۳؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۱۳۷ و ۲۸۷؛ معجم مؤلفی الشیعه، ص ۱۶۳؛ دانشمندان خوانسار، صص ۷-۱۸۴؛ تذکره محمّد شاهی: خطی.

۲- اللباب، ج ۲، ص ۴۴.

حسین امید اصفهانی*

حسین مفیدی فرمتخلص به «امید» بن حاج محمد بن حسین زفره ای کوهپایه ای اصفهانی، شاعر و سخنور معاصر.

در سال ۱۳۴۷ش متولد شد و پس از تحصیلات ابتدایی و متوسطه به دانشگاه راه یافت و در رشته مهندسی نساجی در دانشگاه صنعتی اصفهان به تحصیل پرداخت و پس از اتمام تحصیلات خود، به فعالیت در کارخانجات صنعتی اصفهان مشغول شد.

وی به تشویق پدر شاعر خود، به سرودن شعر پرداخت. مجموعه اشعار او در قالب های غزل، رباعی، مثنوی و ترجیع بند با عنوان «پرتوی از عشق» در سال ۱۳۷۷ه.ش به وسیله انتشارات گلپهار اصفهان به چاپ رسیده است. (۱)

از اوست:

شاد و خرم شده ام چون ز قفس پر زده ام

کنده از باغ و چمن دیده به خوشتر زده ام

از گل و گلشن زیبا بکشیدم دل خویش

این دل آینه بر چهره دیگر زده ام

در بلندای افق می نگرم مسند نور

پر به سوی هدفی پاک و منور زده ام

گر ملائک همه بر بام فلک پر زده اند

بیش از آنان به فراسوی فلک پر زده ام

خرم آن دم که شدم از تن فرسوده جدا

جوهر پیکره بر خانه بی در زده ام

۱- به نقل از آقای حاج محمد مفیدی فر.

حسین متطبب

ابوعلی حسین بن محمد بن شریک متطبب، از محدثین اصفهان در قرن چهارم هجری است. از محمد بن عمر بن حفص حدیث شنیده و حافظ ابونعیم اصفهانی از او نقل حدیث می نماید. ابوعلی متطبب در سال ۳۸۵ یا ۳۸۶ ق فوت شده است. (۱)

ملا حسین مهرآبادی اردستانی*

ملا حسین بن ملا محمد بن ملا علی بن ملا رفیع بن ملا ظهیر مهرآبادی، عالم فاضل. از فضلالی قرن سیزدهم هجری.

در روستای «مهرآباد» اردستان متولد شده و در اردستان نزد حاج ملا عبدالعظیم بیدگلی به تحصیل مشغول شد. سپس به کاشان رفته و در مدرسه سلطانی نزد حاج ملا محمد حسین طاهرآبادی به ادامه تحصیل پرداخت. کمی بعد به اصفهان رفته و به تکمیل تحصیلات خود پرداخت.

عاقبت به اردستان بازگشته و به ترویج دین و ارشاد مردم مشغول شد. او به تقوا و زهد معروف بود. در سال ۱۲۷۳ ق وفات نمود و در قبرستان «مهرآباد» دفن شد. (۲)

شیخ محمد حسین اشنی قودجانی*

شیخ محمد حسین اشنی قودجانی ابن حاج ملا محمد بن حاج ملا علی، عالم کامل، فقیه متبحر و صالح متقی، در حدود سال ۱۲۸۵ در قریه «قودجان» گلپایگان متولد شده و جهت تحصیل به اصفهان آمد و نزد میرزا ابوالمعانی کلباسی، میر محمد تقی مدرس، شیخ محمد تقی آقانجفی و سید محمد باقر درجه ای به تحصیل پرداخت. همچنین از محضر درس آخوند کاشی و احتمالاً جهانگیرخان قشقائی کسب فیض نمود. سپس به عتبات عالیات عزیمت نمود و احتمالاً خدمت آیات عظام آخوند خراسانی، سید محمد کاظم یزدی، شیخ فتح الله شریعت اصفهانی و دیگران به تکمیل تحصیلات خود پرداخت.

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۵.

۲- آتشکده اردستان، ج ۲، ص ۲۸۸.

او پس از پایان تحصیل به ایران مراجعت نموده و در قریه «آشن» از بلوک عربستان (مهردشت فعلی) اصفهان ساکن شده و به ترویج دین و اشاعه احکام اسلام و حل مشکلات مردم آن حدود مشغول شد. در زمان حکومت رضاخان چندی در گلپایگان و «قودجان» ساکن بوده و عاقبت به دعوت جمعی از علمای اصفهان، به اصفهان آمده و در مدرسه درکوشک به تدریس خارج فقه و اصول مشغول شد. (۱)

او در بعدازظهر یکشنبه ۲۴ رمضان المبارک سال ۱۳۷۵ق وفات یافته و در بقعه میرزا ابوالمعالی کلباسی در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

شیخ محمد حسین کتابفروش

شیخ محمد حسین کتابفروش ابن ملا محمد بن ملا علی خوانساری، از فضایی اصفهان در قرن چهاردهم هجری. در اصفهان متولد شده و نزد حاج میرزا یحیی مستوفی، آخوند ملا عبدالکریم گزی، شیخ مرتضی ریزی و شیخ محمد تقی آقا نجفی به تحصیل پرداخته و سپس مانند پدر به شغل کتابفروشی پرداخته و از راه طبع کتب دینی خدمت شایسته ای به علم و دین فرموده است.

وی داماد استادش میرزا یحیی مستوفی بوده و در سلخ شعبان سال ۱۳۶۶ق وفات یافته و حوالی قبر ملا محمد اسماعیل خواجهی در تخت فولاد، در بقعه ی خانوادگی مدفون گردید.

ماده تاریخ وفاتش این است:

از پی تاریخ او گفت خرد با یکی

«جا بجنان می کناد شیخ محمد حسین»

وی تألیفاتی دارد که از آن جمله است:

۱. «تفسیر مولوی»، در حاشیه قرآن به طبع رسیده و خلاصه چندین کتاب تفسیر

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۶۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۶۱.

۲- مشاهیر مزار علامه ابوالمعالی کلباسی، صص ۲۰۱-۲۰۷.

است. ۲. «کشف الآیات» که در آخر کتاب «جَنّات الخلود» به طبع رسیده است. (۱)

حسین زعفرانی اصفهانی

ابوسعید حسین بن محمد بن علی زعفرانی اصفهانی، از محدّثین قرن چهارم هجری در اصفهان است. حافظ ابونعیم در کتاب خود او را بنّادار شهر در کثرت حدیث و صاحب معرفت و اتقان دانسته است.

از بغوی، ابن صاعد، حسین بن علی بن زید و دیگران حدیث شنیده و حافظ ابونعیم اصفهانی از او نقل حدیث می کند. وی سرانجام در ۲۸ شوال ۳۶۹ق وفات یافته است. او صاحب تألیفات فراوانی بوده که از آن جمله است:

۱. «تفسیر» ۲. «مسند» ۳. «شیوخ» (۲)

سید حسین مدرس*

سید حسین مدرس ابن سید محمد بن سید علی بن میر حسن مدرس میر محمد صادقی، عالم فاضل. در ۲۳ جمادی الاولی ۱۳۳۷ق در اصفهان متولد شده و در این شهر نزد حاج میر سید علی بهبهانی، میر سید علی فانی، میرزا علی اصغر شریف، شیخ حسین ذوعلم، آقا میرزا هاشمی و شیخ محمد جواد اصولی به تحصیل پرداخت.

وی از علماء اهل منبر و عالمی خلیق و وارسته بوده و سرانجام در شب چهارم رجب المرجب ۱۴۲۰ق (مطابق با ۲۲ مهر ۱۳۷۸ش) در بیمارستان الزهراء اصفهان وفات یافته و در جوار مرقد جدّ اعلاّی خود در مسجد رحیم خان اصفهان مدفون شد. (۳)

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۶۱ و ۵۶۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۹۸.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۴؛ الاعلام، ج ۲، ص ۲۷۷؛ طبقات المفسرین، ج ۱، ص ۱۵۷؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۳۰۵.

۳- نگاهی به احوال و آواء حکیم مدرس اصفهانی، ص ۲۳.

حسین خوشنویس زاده*

حسین خوشنویس زاده از هنرمندان معاصر فرزند میرزا محمد بن ملا علی اصغر بن حاج ملا حسن نجف آبادی.

در سال ۱۲۸۸ شمسی متولد و نزد پدر علوم عربی را آموخت و نقاشی و مینیاتور را از میرزا هادی خان مختار تجویدی و هنر سوخت را از میرزا عباس ذوالفنون و خط را از ابراهیم بوذری فرا گرفت. مادر وی دختر علامه آقا میرزا عطاءالله چهارسوقی بوده است.

وی از هنرمندان مینیاتور اصفهان و از اساتید قدیمی هنر سوخت و نقاشی به شمار می رفت.

فرزند ایشان به نام ناصر خوشنویس زاده در هنر سوخت و معرق استاد است.

حسین خوشنویس زاده در روز دهم آبان ۱۳۷۳ ه.ش. وفات یافته و در گورستان جدید (باغ رضوان) اصفهان مدفون شد.

شیخ حسین یزدی

شیخ حسین یزدی فرزند شیخ محمد بن شیخ محمدعلی یزدی اصفهانی، عالم فاضل معاصر.

در سال ۱۳۱۰ش در اصفهان متولد شد. از نوجوانی به تحصیل علوم دینی پرداخت. ادبیات عرب و منطق را نزد اساتیدی چون سید مرتضی موحد ابطحی، میرزا یحیی فقیه ایمانی، ملا هاشم جنتی، شیخ عباسعلی ادیب، شریعت هرنندی و شیخ حیدرعلی صلواتی فرا گرفت. شرح لمعه را نزد شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی و قوانین را نزد شیخ نورالدین آشنی آموخت آنگاه به شهر مقدس قم شتافت و سطوح عالی فقه و اصول را نزد حضرات آیات میرزا علی مشکینی، شیخ اسدالله اصفهانی (صفر نوراللهی)، مرعشی نجفی، شهید مطهری، شهید صدوقی و سید محمد باقر سلطانی فرا گرفت. همچنین از درس شرح منظومه شیخ مسلم ملکوتی و فلسفه علامه طباطبایی استفاده نمود.

آنگاه به درس خارج آیت الله العظمی بروجردی حاضر شد و سپس مدت ۳۰ سال از

محضر آیت الله العظمی گلپایگانی بهره برد. وی همچنین از دروس حضرات آیات: امام خمینی، شیخ مرتضی حائری، شیخ محمد تقی بروجردی و سید حسین فرید اراکی استفاده کرد. سپس به تدریس در حوزه علمیه قم و ترویج دین مشغول شدم و سالهاست که سرپرستی مدرسه علمیه رسالت را به عهده دارد.

از آثار ایشان تصحیح و تحقیق کتاب «مجمع الفائده و البرهان» تألیف: مقدس اردبیلی قابل ذکر است که با همکاری مرحوم شیخ علی پناه اشتهاوردی و آقای سید حسین موسوی کرمانی در ۱۴ جلد به انجام رسیده است. وی تقریرات فقهی اساتید خود (حضرات آیات: بروجردی، امام خمینی، گلپایگانی و فرید اراکی) را به رشته تحریر درآورده است و چندین مقاله تحقیقی از او به چاپ رسیده است. (۱)

حسین راغب اصفهانی

ابی القاسم حسین بن محمد بن فضل بن محمد اصفهانی معروف به «راغب اصفهانی» از بزرگان علماء و فقهاء قرن پنجم هجری است. در علوم ادب و لغت و شعر و حدیث و کلام و حکمت بی نظیر بوده است و او را در علم و حکمت او را تالی و قرین امام محمد غزالی می شمارند. در کتاب «درّه الاخبار» گوید:

«جمع کرد میان شریعت و حکمت در تصانیف خود و حظّ او از معقولات بیشتر بود.»

برخی او را شافعی شمرده اند و بسیاری نیز او را معتزلی می دانند. اما شیخ عمادالدین حسن بن علی طبری صاحب «کامل بهائی» در آخر کتاب خود «اسرارالامامه» به صراحت می نویسد که راغب از حکمای شیعه امامیه است.

این کتابها از تألیفات اوست:

۱. «تفصیل النّشأتین و تحویل السّعادتين» مطبوع ۲. «الدّرّیعه الی مکارم الشّریعه»

که امام محمد غزالی پیوسته به مطالعه آن کتاب می پرداخته است و آن را به واسطه عظمت و نفاستش می ستوده و آن کتابی است بزرگ دارای نوادر حکم و حکایات ظریفه که به فارسی ترجمه شده و نام ترجمه آن «روش بزرگواری در اسلام» است. مطبوع ۳. «غره التزیل و درّه التّاویل» ۴. «محاضرات الادباء» مطبوع ۵. «مفردات الفاظ القرآن» مشهورترین تألیف او که بارها در ایران و مصر چاپ شده است. ۶. «جامع التّفسیر» که قاضی بیضاوی در تفسیر خود از آن استفاده کرده است.

راغب اصفهانی در اصفهان متولد شده و به سال ۵۰۲ق در بغداد وفات یافته است. در کتاب «الکنی و الالقاب» به اشتباه سال فوت او ۵۶۵ق نوشته شده است. (۱)

حسین عمروی اصفهانی

قاضی ابو عبدالله حسین بن محمد بن محمد بن عمرویه عمروی اصفهانی، فقیه، محدث، شاعر و ادیب قرن ششم هجری، از اکابر فقهای شافعی اصفهان در عصر خویش بوده و سمعانی از او به عنوان «کان اماماً فاضلاً مناظراً حسن السیره سؤدداً» یاد کرده است.

از ابو عیسی عبدالرحمان بن عیسی بن زیاد، ابوبکر محمد بن احمد بن محمد بن حسن بن ماجه ابهری و دیگران حدیث شنیده است. ابوسعید سمعانی در اصفهان خدمت او استماع حدیث کرده و نوشته است.

وی در حدود سال ۴۶۰ق متولد و در دوشنبه ۲ ذیقعد سال ۵۳۸ق در اصفهان

۱- کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۶۰۹؛ بغیه الوعاه، ص ۳۹۶؛ الاعلام، ج ۲، ص ۲۷۹؛ ثقاه العیون، صص ۸۱ و ۸۲؛ ریاض العلماء، ج ۲، ص ۱۷۲؛ الکنی و الالقاب، ج ۲، ص ۲۴۰؛ نزهه القلوب، ص ۶۹۳؛ طبقات المفسرین، ج ۲، ص ۳۲۹؛ الذریعه، ج ۵، ص ۴۵ و ج ۱۰، ص ۲۸ و ج ۲۰، ص ۱۲۸ و ج ۲۱، ص ۳۶۴؛ روضات الجنات، ج ۳، ص ۱۹۷؛ ریحانه الادب، ج ۲، ص ۲۹۲؛ معجم المؤلفین، ج ۴، ص ۵۹؛ درّه الاخبار، ص ۶۷؛ تاریخ تشیع اصفهان، صص ۲۶۷ و ۲۶۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۵۲ و ۵۵۳؛ اصفهان (کتاب جوانان)، صص ۲۱۱ و ۲۱۲؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، صص ۲۷۲ و ۲۷۳.

وفات یافته است. (۱)

حسین رجاء اصفهانی

شیخ قطب الدین حسین بن شیخ ولی الله شمس الدین محمد بن محمود بن علی اصفهانی معروف به رجاء، عارف و عابد صالح از عرفای قرن هشتم هجری. وی شیخ خانقاه علی بن سهل بوده و از پدرش خرقة دریافت نموده است و پدرش از تاج الدین محمود و او از شیخ شهاب الدین عمر سهروردی. ابن بطوطه در حدود سال ۷۲۷ق در خانقاه علی بن سهل در اصفهان خدمت او بوده و مورد اکرام و مهمان نوازی او واقع شده، و این شیخ را بسیار ستوده است. (۲)

سید علاءالدین حسین خلیفه سلطان*

سید علاءالدین حسین خلیفه سلطان (سلطان العلماء) بن رفیع الدین محمد بن شجاع الدین محمود مرعشی اصفهانی، عالم فاضل، فقیه محقق و ادیب شاعر [از علماء و وزراء عالی مقام قرن یازدهم هجری].

در اصفهان متولد شده و نزد پدر خود و شیخ بهائی و دیگران به تحصیل پرداخته و به مقام شامخ علم و فضیلت نائل شد. پدرش منصب صدارت شاه عباس اول را برعهده داشت. شاه عباس علاءالدین حسین را به دامادی خود پذیرفته و چندی بعد منصب وزارت اعظم را به او سپرد. در زمان شاه عباس او ۵ سال وزارت کرد.

بعد از مرگ شاه عباس و به سلطنت رسیدن شاه صفی ۲ سال وزیر او بود. اما شاه صفی نسبت به او بدگمان شده و او را از وزارت عزل کرده و به قم تبعید کرد و دستور داد پسران خلیفه سلطان را میل در چشم کشیده و کور نمایند.

۱- التّحییر، ج ۱، ص ۲۳۱.

۲- سفرنامه ابن بطوطه (ترجمه فارسی)، ج ۱، ص ۲۱۳؛ مقالات الحنفاء، ص ۱۵؛ مزارات اصفهان، ص ۳۲۴.

خلیفه سلطان در قم به ادامه تحصیل پرداخته و عمر را به عبادت و تدریس گذرانید تا آن که شاه عباس دوّم به سلطنت رسید. پس از اینکه وزیر او ساروتقی به قتل رسید، بار دیگر خلیفه سلطان از طرف شاه عباس دوّم به وزارت منصوب شد و ۸ سال در این منصب باقی بود. عاقبت پس از فتح قندهار و حرکت اردوی شاه به مازندران، او که در رکاب شاه بود، در شهر اشرف در روز سه شنبه ۱۰ جمادی الاولی ۱۰۶۴ق وفات یافت. پیکرش به نجف حمل شده و در کفشداری ایوان حرم مطهر حضرت علی علیه السلام مدفون شد.

او طبع شعر داشته و اشعاری از او به جای مانده است. این شعر از اوست:

افسوس که عمر بیهوده گشت تلف

دنیا به تعب گذشت و دین رفت ز کف

رنجید خدا و خلق راضی نشدند

ضایع کرده ایم پاره ای آب و علف (۱)

این کتابها از تألیفات اوست:

۱. «آداب الحج»، به فارسی ۲. «انموذج العلوم» که نسخه ای از آن به شماره ۸۰۰/۵ در کتابخانه مدرسه مروی تهران موجود است. (۲) ۳. «ترجمه تقویم البلدان» تألیف: اسماعیل ایوبی، به فارسی و به نام شاه صفی، موجود در کتابخانه ملک در تهران (۳) ۴. «تعلیقه بر من لایحضره الفقیه» ۵. «توضیح الاخلاق» که آنرا به دستور شاه صفی از روی کتاب «اخلاق ناصری» تألیف: خواجه نصیرالدین طوسی، به زبان ساده و روان بازنویسی شده و به شماره ۲۹۸۴ در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی در قم موجود

۱- ریاض العلماء، ج ۲، صص ۵۵-۵۱؛ روضات الجنّات، ج ۲، ص ۳۳۷؛ الکنی و الالقاب، ج ۲، صص ۳۱۹ و ۳۲۰؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۱۵۹؛ معجم المؤلفین، ج ۶، ص ۲۹۲؛ ریحانه الادب، ج ۳، ص ۵۶؛ تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۲۳ و ۲۴؛ آثار الشیعه، ج ۴، صص ۹۷-۹۹؛ وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۱۹؛ لباب الالقاب، ص ۲۳؛ شمس التواریخ، صص ۱۳ و ۱۴؛ طرائق الحقائق، ج ۳، صص ۱۶۴ و ۱۶۵؛ الاصفهان: رجال و مشاهیر، صص ۲۱۹ و ۲۲۰؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۱۴-۱۲؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۵.

۲- فهرست مروی، ص ۳۰۸.

۳- فهرست ملک، ج ۲، ص ۱۲۹؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۱، ص ۱۸۵.

است. (۱) ۶. «حاشیه بر حاشیه خفزی بر الهیات تجرید» ۷. «حاشیه بر شرح لمعه» ۸. «حاشیه بر شرح مختصر المنتهی» که نسخه ای از آن به شماره ۲۰۸۸۵ در کتابخانه آستان قدس رضوی در مشهد مقدس موجود است. (۲) ۹. «حاشیه بر مختلف الشیعه» ۱۰. «حاشیه بر معالم الاصول» که معروفترین اثر اوست و دهها نسخه از آن در کتابخانه های مختلف موجود است و به همراه متن کتاب به طبع رسیده است. ۱۱. «حاشیه بر مدارک الاحکام» که نسخه ای از آن به شماره ۸۸۲ در مدرسه مروی تهران موجود است. (۳) ۱۲. «شبهات در علوم متفرقه و جواب آن» ۱۳. «شرح بر زبده شیخ بهائی» ۱۴. «دفع شبهه استلزام»

میر محمد حسین شیخ الاسلام نائینی

میر محمد حسین بن رفیع الدین محمد بن مهدی بن ابوالحسن بهاءالدین محمد بن میرزا رفیع الدین محمد (میرزا رفیعا) نائینی طباطبائی زواره ای، از علمای قرن دوازدهم هجری است. (۴)

او از علمائی بوده که در زمان هجوم افغانه به اصفهان، خانه اش محلّ تحصّن بوده است و هر کس به خانه اش داخل می شده، از شرّ افغانه در امان بوده است. (۵)

او در ۳ جمادی الاولی سال ۱۱۷۵ق در اصفهان وفات یافته و در قبرستان آب بخشان مدفون شد.

رفیق اصفهانی ماده تاریخ وفات او را سروده است:

۱- فهرست احیاء، ج ۷، ص ۳۸۸.

۲- فهرست رضوی، ج ۱۶، صص ۱۴۶ و ۱۴۷.

۳- فهرست مروی، ص ۱۲۱.

۴- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۴۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۵۹.

۵- آتشکده اردستان، ج ۲، صص ۲۸۴ و ۲۸۵.

گفتار رفیق از پی تاریخ آن: مدام

یا رب بخُلد جای محمّد حسین باد(۱)

سید حسین شهشانی

سید حسین شهشانی ابن آقا سید محمّد صدرالواعظین بن میرزا یحیی. از دانشمندان و مردان نیکنام. در سال ۱۳۱۷ق در اصفهان متولّد شد. تحصیلات خود را در اصفهان و نجف به پایان رسانید و به دعوت داور وزیر دادگستری به آن وزارت وارد شده و تا مستشاری دیوان عالی کشور ترقی نموده است. مدّتی کفالت وزارت دادگستری و وزارت کشور را داشته و زمانی نیز استاندار مازندران، و مدّتی ریاست اداره ثبت اسناد کل را داشته است.

مرحوم شهشانی مردی دانشمند و خلیق و خوش محضر بود. سرانجام در ۱۳ شوال ۱۳۸۱ق در ژنو وفات یافته، جنازه به اصفهان منتقل شده، در بقعه شهشهان مدفون گردید.

مقالات زیر از ایشان در روزنامه های مرکز انتشار یافته است:

۱. «فرمانی از نادرشاه درّانی» ۲. «وقف نامه مسجد میرعماد کاشان» ۳. «تاریخچه بقعه شهشهان و اسناد آن» ۴. «فهرست قسمتی از اسناد و مکاتبات» مجموعه شخصی او مربوط به دوران قاجاریه که آنها را آقای غلامرضا فرزانه زیر نظر ایشان تهیه نموده است.

از آثار آن مرحوم احیای قریه اصفهانک، موقوفه بقعه شهشهان است که یکی از بنی اعمام ایشان آن را به عنوان ملکیت به ثبت رسانیده بود، که به وسیله ایشان از تصرف غصب خارج شد و به تولیت ایشان و نظارت مرحوم سید مرتضی شهشانی برادر ایشان درآمد. از دیگر آثار او مرمت و تعمیر بقعه سید علاءالدین شهشهان بوده است. (۲)

۱- مکارم الآثار، ج ۶، صص ۲۴۶۱ و ۲۴۶۲.

۲- سواد و بیاض، ۲۷۳-۲۷۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۴۲؛ مزارات اصفهان، ص ۲۸۱.

دکتر سید حسین میرشمسی

دکتر سید حسین میرشمسی ابن آقا میر سید محمد شهشانی، دانشمند محقق معاصر. در سال ۱۲۹۵ش در اصفهان متولد شد. تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در اصفهان به پایان رسانید. درس سال ۱۳۱۸ش از دانشکده دامپزشکی دانشگاه اصفهان و در سال ۱۳۳۱ش از مدرسه عالی دامپزشکی «آلفر» وابسته به دانشگاه پاریس، دکترای دامپزشکی دریافت داشته است و دوره های تحصیلی باکتری شناسی و ایمنی شناسی را در سالهای ۱۳۳۰ و ۱۳۳۱ش در «انستیتوپاستور» پاریس و دوره تخصصی ویروس شناسی را در سالهای ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲ و همچنین سالهای ۱۳۴۶ و ۱۳۴۷ در انگلستان و آمریکا گذرانید. در مهرماه ۱۳۲۰ش پس از دو سال خدمت وظیفه، به خدمت مؤسسه سرم و واکسن سازی رازی درآمد و در این موقع که جنگ جهانی دوم به شدت ادامه داشت و در کشور در تصرف سه نیروی بیگانه بود مسئول تولید سرم های درمانی مصرفی پزشکی به خصوص سرم ضد دیفتری بود. از سال ۱۳۳۲ش به بعد مسئولیت تولید واکسن های ضد دیفتری و کزاز و سیاه سرفه برای مصرف کشور را به عهده داشته و با توسعه واحد تولید واکسن ها و سرم های مصرف پزشکی به تدریج موضوع تهیه واکسن های ضد سرخک و ضد عفونت کودکان به مسئولیت وی درآمد.

دکتر میرشمسی ۳ کتاب در زمینه ویروس شناسی و ایمنی شناسی و بیش از ۱۱۲ مقاله فارسی، فرانسوی و انگلیسی نوشته که به چاپ رسیده اند. در سال ۱۳۷۴ش نیز نشان درجه اول پژوهش را از دست رئیس جمهور وقت دریافت نمود. وی طبع شعر داشته و در جوانی شعر می سروده است.

از اوست:

خسرو عشق بنازم که چو زد خیمه به دل

شهره دهر کند بی سر و پا کوهکنی (۱)

حسین ضمیری اصفهانی

کمال الدین حسین بن محمد اصفهانی متخلص به «ضمیری» شاعر و ادیب دانشمند قرن دهم هجری. وی در حکمت و ریاضی از شاگردان غیاث الدین منصور دستکی شیرازی بوده است. ابتدا به مناسبت اینکه پدرش باغبان باغ نقش جهان در اصفهان بود «باغبان» تخلص داشت، در علم رمل نیز استاد بود.

هنگامی که به خدمت شاه طهماسب رسید و چون به خاطر احاطه به رمل از ضمیر خبر می داد، به اشاره شاه تخلص خود را به «ضمیری» تغییر داد. همچنین شاه طهماسب او را قابل مقایسه با امیر خسرو دهلوی دانسته و او را «خسرو ثانی» لقب داد.

وی اشعار زیادی سروده و آنها را در کتابهای چندی جمع آوری نموده که از آن جمله است:

۱. «آئینه خیال» ۲. «اسکندرنامه» ۳. «احیای کمال» ۴. «بدایع الشعر» ۵. «بهار و خزان» ۶. «بدایت حال یا ترانه وصال» ۷. «حسن فال» ۸. «حسنه الاخبار» ۹. «خجسته فال» ۱۰. «درّ مثال» ۱۱. «سفینه اقبال» ۱۲. «سحاب حلال» یا «سحر حلال» ۱۳. «صورت حال» ۱۴. «صنایع» ۱۵. «صیقل ملاط» ۱۶. «عذر مقال» ۱۷. «طاهرات» ۱۸. «عیون الزلال» ۱۹. «فراغ بال» ۲۰. «قدس خیال» ۲۱. «کنز الاقوال» ۲۲. «لیلی و مجنون» ۲۳. «لوامع خیال» ۲۴. «معشوق لایزال» ۲۵. «معراج آمال» ۲۶. «مکثر الاحوال» ۲۷. «منتهای کمال» ۲۸. «نهایه السحر» ۲۹. «ناز و نیاز» ۳۰. «وامق و عذرا»

از اوست:

درمانده به درد دل بی حاصل خویشم

رو همدم و بگذار به درد دل خویشم

گیرد همه کس روز جزا دامن قائل

جز من که به جان منفعل از قاتل خویشم (۱)

۱- خلاصه الاشعار (بخش اصفهان)، صص ۷-۳؛ تاریخ نظم و نثر، ج ۱، ص ۴۴۶؛ تحفه سامی، ص ۲۲۳؛ لغت نامه دهخدا، ذیل حسین ضمیری، ص ۶۵۸؛ آتشکده آذر، بخش سوم از نیمه نخست، ص ۹۵۸؛ تذکره حسینی، ص ۱۹۵؛ تذکره غنی، ص ۸۲؛ تذکره میخانه، صص ۱۵۸-۱۵۶؛ تاریخ عالم آرای عباسی، ج ۱، ص ۲۷۸؛ الذریعه، ج ۷، ص ۲۶۰؛ تاریخ ادبیات در ایران، ج ۵، صص ۷۰۰-۶۹۴؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۶۲ و ۵۶۳؛ فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۸۷۱؛ فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، نسخه شماره ۲۱۴۴؛ تذکره شمع انجمن، ص ۴۲۰.

میر محمد حسین عاشوری قمی

میر محمد حسین بن صدرالدین محمد حسینی عاشوری قمی، عالم فاضل، از دانشوران قرن یازدهم هجری. در اصفهان ساکن بوده و نزد علمای این شهر به تحصیل پرداخته است. وی در محرم ۱۰۹۶ ق «بحار الانوار» مجلد هیجدهم را کتابت کرده و آن را نزد علامه مجلسی خوانده و تحقیق و تصحیح نموده است. علامه مجلسی نیز در ۲۷ ربیع الاول ۱۰۹۶ ق جهت او اجازه مرقوم داشته است. (۱)

ملا محمد حسین مظاهری کرونی

ملا محمد حسین مظاهری ابن محمد بن ملا میرزا کرونی اصفهانی، عالم زاهد، قبل از سال ۱۲۹۵ ق در «تیران» از بلوک کرون اصفهان متولد شد و در نوجوانی به همراه پدرش و برادرش (حاج میرزا حسن) به اصفهان آمده و در کنار بازارچه بیدآباد جنب مسجد میرزا باقر ساکن شد و نزد حضرات آیات سید مهدی نحوی، ملا محمد همای، میرزا محمدحسن نجفی، آخوند کاشی، جهانگیرخان قشقائی، میرزا احمد مدرس، سید مهدی درچه ای و آقا میرزا محمد هاشم چهارسوقی به کسب فیض پرداخت. مدتی نیز به عتبات عالیات مشرف شده و از محضر درس آخوند خراسانی بهره مند شد و به اصفهان بازگشت و به ارشاد مردم و اقامه جماعت در مسجد محله لرها در محله بیدآباد و مدتی نیز در مسجد مورنان پرداخت.

در نهایت تقوا و صلاح بود و بسیار عبادت می نمود و در کارهای خیر پیشقدم بود.

۱- الذریعه، ج ۱، ص ۱۵۰؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۸؛ تلامذه العلامه المجلسی، ص ۹۲؛ اجازات الحدیث، ص ۱۹۱؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، ص ۳۴۸.

و سرانجام در شب ۲۹ جمادی الثانی ۱۳۶۸ ق وفات یافته و در صحن تکیه بروجردی در تخت فولاد مدفون شد.

تاریخ وفات او را میرزا حبیب الله تیر چنین سروده است:

کَلک «تیر» از برای سال تاریخش نگاشت

«سوی جنت شد چو آقای حسین کرونی»^(۱)

میر محمد حسین گلستانه

میر محمد حسین بن علاء الدین محمد گلستانه، از علماء و فضلاء قرن دوازدهم هجری است.^(۲) [در اصفهان ساکن بوده و ظاهراً نزد پدر خود به تحصیل پرداخته است. سال فوت او معلوم نیست.]

حسین جروآنی اصفهانی

ابو عبدالله حسین بن محمد مؤدب جروآنی اصفهانی، از محدثین اصفهان و از اهالی محله «جروآن» اصفهان بوده و از ابراهیم بن محمد بن حسن معروف به متویه حدیث نقل نموده است.^(۳)

شیخ حسین واعظ اصفهانی

شیخ حسین بن محمد واعظ اصفهانی حائری، عالم فاضل، متوفی حدود سال ۱۳۲۰ ق، مؤلف کتاب «طریق الجنه» در مقتل به فارسی.^(۴)

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۱۵۴؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۸۷؛ بوستان فضیلت، صص ۲۱۰-۲۰۴.

۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۲۱.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۸۴.

۴- الذریعه، ج ۱۵، ص ۱۶۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۵۳.

سید محمدحسین رجائی

سید محمدحسین رجائی ابن آقا سید محمود بن جواد حسینی اصفهانی، عالم فاضل محقق.

در سال ۱۲۹۷ق در اصفهان متولد شد و نزد علمای اصفهان همچون شیخ محمدعلی نجفی مسجد شاهی و سید محمدباقر درچه ای، آقانجفی و دیگران کسب فیض نمود و از اساتید خود موفق به اخذ اجازه اجتهاد گردید و به انجام مسؤولیت های اجتماعی و تبلیغ دین و حل مشکلات شرعی مردم مشغول شد. او مردی منضبط و منظم بود و اوقات خود را صرف عبادت و مطالعه و تدریس و تألیف و پاسخگویی به مراجعات مردم می کرد.

او در سال ۱۳۴۲ق سفری به عتبات عالیات نمود که در نجف اشرف به بیماری گرفتار شده و در راه بازگشت به ایران در کرمانشاه وفات یافت و جسدش را در مقبره ای پشت مقبره آقا محمدعلی کرمانشاهی در کرمانشاه مدفون ساختند.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «اجتماع الامر و النهی» ۲. «الاجزاء» ۳. «الادله العقلیه» ۴. «الوامر» ۵. «تداخل الاسباب» ۶. «الترتب» ۷. «التعادل و التراجیح» ۸. «تقریر ابحاث المسجد شاهی» ۹. «حاشیه فرائد الاصول» ۱۰. «الخلل» ۱۱. «دلاله النهی علی فساد المنهی عنه» ۱۲. «الصّحیح و الاعم» ۱۳. «قاعده الفراغ و التجاوز» ۱۴. «مسأله الضد» ۱۵. «مقدمه الواجب» ۱۶. «تیه الصوم» ۱۷. «الوضع» (۱)

سید محمد حسین آزاد خاتون آبادی

سید محمد حسین خاتون آبادی متخلص به «آزاد» ابن حاج میرزا محمود بن میر سید علی بن میر محمد صادق بن میر محمد رضا بن میرزا ابوالقاسم مدرس، شاعر ادیب و

- ۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۶۳؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، صص ۱۱۵ و ۱۱۶؛ تراجم الرجال، ج ۱، صص ۱۸۸ و ۱۸۹.

خوشنویس دانشمند، در غزه رمضان ۱۳۱۶ق در اصفهان متولد شد. تحصیلات خود را از مدرسه حقایق (دومین مدرسه از مدارس جدید اصفهان) آغاز کرد. سپس در مدارس قدیم اصفهان به فراگیری علوم دینی مشغول شد. [تحصیلات خود را در نجف اشرف دنبال کرد و به اصفهان بازگشت. پس از قوانین سخت گیرانه حکومت رضا شاه و ممنوعیت استفاده از لباس روحانیت و قانون متحدالشکل شدن لباس، از لباس روحانیت خارج شده و به تدریس در مدارس اداره فرهنگ مشغول شد. مدتی مدیر مدرسه فردوسی بود. سپس تدریس در مدرسه جلالیه و کازرونی و مدیریت مدرسه خیام را به عهده گرفت.

وی در علوم انساب، نجوم، علوم غریبه و تاریخ و ادبیات مهارت به سزایی داشت و خطوط ثلث، نسخ و کوفی را خوش می نوشت. [شعر نیز می سروده و در انجمن های ادبی از جمله انجمن ادبی شیدا شرکت می کرد و در شعر «آزاد» تخلص داشت. [وی سرانجام در ۱۹ ذی قعدة ۱۴۰۰ق (مطابق ۷ مهرماه ۱۳۵۹ش) در اصفهان وفات یافته و در یکی از حجره های شرقی تکیه خاتون آبادی ها در تخت فولاد مدفون شد.

از آثار او یک جلد قرآن مجید به خط کوفی است که آن را تا جزء شانزدهم کتابت نموده بود. همچنین قرآن دیگری به خط ثلث که ترجمه آن و تذهیب و ترتیب صفحات آن را خود انجام داده بود. مرحوم احمد غفورزاده متخلص به طلایی نیز تابلویی از ترجمه فارسی خطبه بدون نقطه حضرت علی علیه السلام به خط مرحوم آزاد در اختیار داشت که ترجمه آن نیز از مرحوم آزاد و بدون نقطه بود.]

کتاب زیر از تألیفات اوست:

۱. «جنگل مولی» در تاریخ ۲. «العالم و التمدن» در شرح خطبه «نهج البلاغه» از پیدایش آدم ۳. «اغصان طیبه» در شجره نامه سادات و احوال اعیان و مشاهیر و علماء آنان [کپی آن کتاب در کتابخانه تخصصی تخت فولاد موجود است]. ۴. «مسائل حساب و هندسه» جهت محصلین مدارس ۵. «جزوات متفرقه در جفر و هیأت و اعداد» ۶. «دیوان اشعار» مطبوع ۷. «جفر جامع» شش جزء ۸. «طاوس الحرمین» تحقیق

پیرامون گنبد عالی در ابرقو ۹. کتابی ناتمام در «نجوم»]

این شعر از اوست:

گر شبی گیرم به کف زلف نگار خویش را

گویمش شرح پریشان روزگار خویش را

می شود تاراج دین و دل، رَوَد صبر و قرار

بر زبان چون آورم نام نگار خویش را(۱)

حسین امامی نائینی

حسین امامی نائینی فرزند میرزا محمود امام جمعه، [نویسنده و مورخ معاصر. در سال ۱۲۹۵ش در نائین متولد شد. تحصیلات ابتدائی را در مدرسه گلزار نائین طی کرد و در کنار آن مقدمات فقه و اصول را از پدر دانشمند خود آموخت. سپس برای ادامه تحصیل به اصفهان آمد و دیپلم علمی دریافت نمود. اما به خاطر علاقه فراوان به تاریخ، به تدریس تاریخ و دینی مشغول شد] وی سالها در دبیرستانهای اصفهان به تدریس مشغول بود تا اینکه در دوشنبه ۲۵ صفر ۱۳۹۲ق برابر با فروردین ۱۳۵۲ش در اصفهان وفات یافته [و در یکی از اطاق های تکیه آواده ای در تخت فولاد به خاک سپرده شد. وی مسلمانی معتقد و آراسته به سجایای اخلاقی و کمالات انسانی بود و در اواخر عمر مسجدی را در خیابان بزرگمهر تأسیس کرد که به مسجد امامی مشهور شد.]

مرحوم امامی [از سال ۱۳۱۶ تا ۱۳۲۴ش] کتاب ارزشمندی به نام «تاریخ نائین» را تألیف نمود که متأسفانه هنوز به چاپ نرسیده است. وی از دوستان قدیمی نویسنده [سید مصلح الدین مهدوی] بود.(۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۵-۱۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۴؛ مصاحبه غلامرضا نصرالهی با دکتر محمود خاتون آبادی (فرزند محمّدحسین خاتون آبادی) در ۲۸ اردیبهشت ۱۳۷۰ش؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۲۶؛ فصلنامه فرهنگ اصفهان، شماره ۲۵ و ۲۶، صص ۶۷-۶۹.

حسین مبصرالسلطنه

حسین بن محمود اصفهانی ملقب به مبصرالسلطنه، [از چهره های اهل ادب در اواخر دوره قاجاریه بوده] و در کاشان سکونت داشته و کتابهای «ساز و پیرایه شاهان پرمایه» و «سیب نامه» را به چاپ رسانید

دکتر سید حسین بحرالعلومی*

دکتر سید حسین بحرالعلومی فرزند سید مرتضی بن میرزا سید رضی شاپورآبادی، از محققان دانشمند ادبیات فارسی نسبش به حکیم سلمان طیب شاه عباس صفوی منتهی می شود.

در سال ۱۲۹۲ش در روستای «شاپورآباد» برخوار متولد شد در اصفهان تحصیلات ابتدائی و متوسطه را به پایان رسانیده و در دانشگاه تهران ادامه تحصیل داد و به درجه دکترای زبان و ادبیات فارسی نائل شد. وی سالها در دبیرستان ها و دانشگاه تهران مشغول تدریس بود تا اینکه در ۲۶ آبان ۱۳۶۸ش در تهران از دنیا رفت.

برخی از تألیفات و آثار او عبارتند از:

۱. «شرح و تصحیح دیوان خلاق المعانی کمال الدین اسماعیل اصفهانی» که تز دکترای او بود و به چاپ رسید. ۲. «کارنامه انجمن آثار ملی» ۳. «شرح چند غزل از حافظ» ۴. «نمونه های نظم و نثر فارسی» برای دانشجویان و مشارکت در تدوین برخی از کتابهای درسی برای دبیرستان از جمله درس عربی و درس ادبیات فارسی.

وی طبع شعر داشته و گاهی بنا به اقتضای حال اشعاری می سرود. (۱)

سید محمد حسین موسوی درچه ای

سید محمد حسین بن سید مرتضی موسوی درچه ای معروف به اخباری. عالم کامل و فقیه محدث زاهد، برادر آقا سید محمد باقر درچه ای در اصفهان ونجف اشرف به

۱- نادره کاران، ص ۶۷۵؛ تذکره شعرای استان اصفهان (ویرایش اول)، ص ۱۲۰.

تحصیل پرداخته و به اجتهاد نائل آمد.

وی در سال ۱۳۳۴ق وفات یافته و نزدیک مزار ملا اسماعیل خواجه‌ئی در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

میرزا محمد حسین سر رشته دار

میرزا محمد حسین سر رشته دار فرزند میرزا مرتضی، از مستوفیان و کارگزاران دستگاه ظلّ السیطان بوده است. در شیراز خدمت رحمت علی شاه نعمت الهی رسیده و در زمره عرفاء و صوفیه وارد شده است. در علم سیاق استاد و خط نستعلیق را خوب می نوشته و در غرّه رجب سال ۱۳۲۰ق وفات یافته، بیرون بقعه فیض مدفون گردید. (۲)

حسین سر رشته دار زاده

حسین سر رشته دار زاده ابن میرزا مرتضی خان سر رشته دار معروف به آقاخان، شاعر ادیب، در سال ۱۳۳۰ق در اصفهان متولد شد. پس از اندکی تحصیل به استخدام ارتش در آمده و در قسمت پیاده نظام به خدمت پرداخت. سپس به طهران منتقل شده و در قسمت اداری ارتش به کار پرداخت.

از اوست:

درمان ناامیدی و افکار منقلب

گفتار نغز و شعر چو آب روان بود

ای آن که رنج می بری اندر ره سخن

شعر آنچنان بگو که پسند جهان بود (۳)

-
- ۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۶۸؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۶۵.
 - ۲- طرائق الحقائق، ج ۳، ص ۴۳۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۶۳ و ۵۶۴؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۱۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۶۸.
 - ۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۴۱.

سید حسین میرعلائی*

سید حسین میرعلائی بن حاج سید مرتضی، عالم فاضل جلیل، امام جماعت قریه «خورزوق» بُرخوار اصفهان، متوفی در ۱۵ رجب ۱۳۷۳ق مدفون در تکیه ریزی در تخت فولاد. (۱)

سید حسین موحد محمدی

سید حسین موحد محمدی اصفهانی متخلص به فخر ابن آقا سید مصطفی، از شعرای معاصر اصفهان. پدرش از علماء و وعاظ اصفهان بود. خود او در سال ۱۳۱۴ش متولد شد و تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در اصفهان انجام داد. از فرهنگیان اصفهان بوده و در انجمن ادبی کمال نیز شرکت می نمود.

از اوست:

آن مه خورشید طلعت هر کجا شد جلوه گر

عالمی را روشن از رخسار پر انوار کرد

پیش سرو قامتش سرو سهی شد پا به گل

جلوه هر گه سرو من در گلزار کرد (۲)

سید حسین موسوی قهدریجانی*

حاج سید حسین موسوی قهدریجانی فرزند سید مصطفی، از علمای معاصر در سال ۱۳۰۰ش در قهدریجان لنجان متولد شده و پس از تحصیل در مکتب خانه به اصفهان رفته و از درس حضرات آیات سید محمد مدرس نجف آبادی و میر سید علی مجتهد نجف آبادی بهره گرفت سپس به قم رفت و در مجلس درس آیات عظام بروجردی، حجت کوهکمری، خوانساری، صدر و امام خمینی حاضر شد. آنگاه به اصفهان آمده و در شمار اصحاب مرجع عالیقدر حاج آقا رحیم ارباب قرار گرفت. او همچنین به همراه

۱- تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۴۹.

شهید دکتر سید محمد بهشتی در درس فلسفه حاج آقا صدرالدین کوپائی حاضر می شد.

او عالمی فاضل و متقی و صالح بود. زندگی زاهدانه و بی تکلف داشت و سالها در منطقه لنجانان به راهنمایی مردم و تبلیغ دین مشغول بود. سرانجام در ۲۵ آذر ۱۳۶۹ ش وفات یافته و در امامزاده روستای «شرودان» لنجان مدفون شد. (۱)

حسین خاتون آبادی

حسین بن مظفر بن محمود بن جلال الدین سمنانی معروف به «خاتون آبادی»، از خوشنویسان عصر صفویه است. خط نسخ را با مهارت می نوشته و در روستای خاتون آباد جی اصفهان ساکن بوده است.

وی کتاب «جامع المقاصد» تألیف محقق کرکی را در پنج شنبه شوال ۹۸۳ ق کتابت نموده که در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۲) همچنین نسخه ای از «زبدہ الدعوات» تألیف ابوالحسن بحرانی قزوینی را در ذیقعده ۹۹۹ ق کتابت نموده و به شماره ۳۰۹۰ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۳)

حسین قصری

قاضی ابوعلی حسین بن معمر بن عبدالصمد بن احمد بن عبدالواحد بن زکریا کاتب قصری، فقیه و محدث قرن ششم هجری.

در اصفهان از ابراهیم بن محمد بن ابراهیم قفال طیان استفاده کرده و ابوسعید سمعانی در اصفهان از او اجازه گرفته است. (۴)

فایده: قصر = باب القصر از محلات یهودیه اصفهان بوده است.

۱- آشنایی با منطقه لنجانان، ص ۱۸۴.

۲- فهرست کتابخانه مرعشی، ج ۶، ص ۱۵۹.

۳- فهرست خوشنویسان قرن دهم هجری، ص ۱۰۸؛ فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۱۱، ص ۲۰۳۵.

۴- التّحییر، ج ۱، ص ۲۴۲؛ معجم البلدان، ج ۴، ص ۲۵۵؛ المشتَرک، ص ۴۳۷.

محمد حسین افوسی فریدنی

محمد حسین بن آقا ملک افوسی فریدنی گرجی خطاط نستعلیق نویس. در ۸ صفر ۱۲۹۷ق کتابت نسخه ای از کتاب «مفتاح الشفاء» تألیف: میرزا محمد کاظم بن محمد صائب خوانساری را به خط نستعلیق نوشته است. نسخه به شماره ۱۷۶۰ ضمن مجموعه ای در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است. (۱)

میرزا محمد حسین ثاقب اصفهانی

میرزا محمد حسین اصفهانی، متخلص به «ثاقب» بن ملک محمد بن محمد شاعر و ادیب. از سخنوران قرن سیزدهم هجری. او از خاندان ملّا ملک احمد است که قاضی عسکر دولت قاجاریه بوده و اصل این خاندان از روستای «لاو» سمیرم است. در اصفهان علم و ادب آموخته و سپس در تهران به دربار فتحعلی شاه راه یافته و به مشاغل دیوانی روی آورد. «ثاقب» به امر فتحعلی شاه کتاب «تاریخ جهان آرا» را تألیف نمود. [در غزل سرائی ماهر بوده و قصیده را با استادی می سرود و در مدح سید محمد باقر حجّه الاسلام شفتی، منوچهرخان معتمدالدوله (حاکم اصفهان) و محمد تقی میرزا حسام السیطنه (حاکم ایالات عراقی ایران) قصایدی غزّاء سروده است].

وی سرانجام در سال ۱۲۵۸ق وفات یافت. برادرزاده اش میرزا نصرالله شهاب لاوی اصفهانی از شعرای معروف عهد قاجاریه است. و این مصرع را در سوگ عم خود گفته است:

«شهابا همی سوز بر یاد ثاقب»

ثاقب جدّ فامیل ملک احمدی ساکن محله پای قلعه اصفهان می باشد.

[این چند بیت از قصیده او در مدح سید حجّه الاسلام شفتی انتخاب شد]

هر شب سپهر گوهر انجم کشد به دوش

تا صبحدم کند به قدوم توأش نثار

تا هست در زمانه ز آویز مهر و ماه

در گوش آسمان به شب و روز، گوشوار

بادا غلام حلقه به گوش درت همی

شب ماه و روز مهر، به تأیید کردگار(۱)

محمد حسین اصفهانی

محمد حسین بن محمد مؤمن اصفهانی خطاط نسخ نویس. در سال ۱۲۲۱ ق کتاب «حیاه القلوب» علامه مجلسی را به خط نسخ نوشته است. نسخه به شماره ۱۲۳۰۵ در کتابخانه وزیری یزد موجود است. (۲)

سید محمد حسین امامی*

سید محمد حسین امامی بن سید محمد مهدی (معروف به میرزاجان) حسینی امامی اصفهانی، هنرمند و نقاش توانای قرن سیزدهم هجری. در نقاشی و قلمدان سازی استاد بوده و تابلوها و قلمدان های به جای مانده از او نشان دهنده ذوق و استعداد شایان اوست. در هنر گل و بته سازی چنان شهرت داشت که به «آقا محمد حسین گل و بته ساز» مشهور بود. (۳)

-
- ۱- تذکره مآثر الباقریه، صص ۱۳۳-۱۳۱ و ۳۳۴ و ۳۳۵؛ تذکره مدایح معتمدیه، (خطی)؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۳۵۲؛ مکارم الآثار، ج ۴، ص ۱۵۷۷؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۱، ص ۶۰۹؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۰۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۲۵.
 - ۲- فهرست وزیری، ج ۳، ص ۱۰۳۸.
 - ۳- هنر قلمدان، ص ۱۴۳.

محمد حسین انسی

محمد حسین مستحسن بن مهدی، شاعر ادیب معاصر. در سال ۱۳۰۱ ش در اصفهان متولد شد. وی پس از تحصیلات ابتدائی و متوسطه به کسب و کار پرداخت. او در انجمن های ادبی اصفهان همچون انجمن پروانه [و انجمن ادبی هنری سعدی] شرکت می نموده است. (۱) در شعر شاگرد شکیب بوده اما در عرفان مرید عرفای سلسله گنابادی اصفهان است. دیوان اشعارش به طبع رسیده است. وی در اول آبان سال ۱۳۷۰ ش بدرود زندگی گفته و در قطعه نام آوران واقع در گورستان باغ رضوان اصفهان به خاک سپرده شد. (۲)

از اوست:

مردم دیده من تا به زُخت مایل شد

منعکس نقش جمال تو به لوح دل شد

به جز از مهر تو چشم از همه عالم بستم

تا به ثابت قدمی کام دلم حاصل شد

شیخ محمد حسین کلباسی

شیخ محمد حسین ابن آقا محمد مهدی بن حاج محمد ابراهیم کلباسی عالم جلیل صالح. در مشهد خراسان ساکن بود، وی برای تحصیل به نجف اشرف رفته و خدمت جمعی از علماء همچون [شیخ ابراهیم کلباسی معروف به «شیخ العراقین» برادرش و [شیخ محمد حسین کاظمینی و دیگران تلمذ نموده و دختر شیخ محمد حسن صاحب جواهر را به زوجیت گرفته] و به خواهش برادرش حاج میرزا عبدالجواد که عازم سفر حج بود از نجف به اصفهان آمده و به جای برادر در مسجد حکیم اقامه جماعت نمود و پس از بازگشت او به مشهد مقدس رفت. پس از چندی به عتبات رفته و در کربلا به خدمت آقا

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۶۶.

۲- مزارات اصفهان، ص ۱۳۹؛ مصاحبه غلامرضا نصرالهی با استاد احمد غفورزاده طلایی در آذرماه ۱۳۷۷.

سید اسماعیل صدر حاضر شد و اغلب در حرم مطهر حضرت سید الشهداء علیه السلام به عبادت مشغول بود. او عالمی عابد و اهل تهجد و گرفتن روزه مستحبی و اهتمام بر زیارات و نوافل بود. سرانجام در سال ۱۳۳۲ق از کربلا^[۱] به مشهد مقدس بازگشته، در سال ۱۳۴۰ق وفات یافته و در دارالسیاده مشهد مقدس مدفون شد.^(۱)

سید محمد حسین مهدوی اردکانی

سید محمد حسین مهدوی اردکانی ابن آقا سید مهدی بن سید اسماعیل بن محمد بن جعفر بن ابوطالب بن میرعلی اکبر بن میر جعفر طباطبائی اردکانی، عالم فاضل جلیل.

در ۲۰ شعبان ۱۳۲۵ق در اردکان یزد متولد شده، مقدمات علوم را در مولد خویش فرا گرفته و جهت تکمیل به اصفهان مهاجرت نمود و در مدرسه جده کوچک ساکن شده و با کمال سعی و کوشش به تحصیل ادامه داد و نزد آقا شیخ محمد رضا نجفی، میر سید علی نجف آبادی، سید محمد مدرس نجف آبادی و مدت کمی نزد میرزا ابوالهدی کلباسی و شیخ محمد حکیم کسب فیض نمود.

وی در زمان اختناق رضاشاهی اذیت و آزار بسیار دید لکن تمام آن سختی ها را تحمل کرده و از جاده مستقیم صبر و قناعت بیرون نهاد. پس از آن که آقا رضا صدرالعلماء به علت گرفتاری های زندگی و بیماری ترک جماعت در مسجد نمود، میر سید علی نجف آبادی، صاحب عنوان را در مسجد (مسجد صدرالعلماء) واقع در شمس آباد جهت امامت نصب نمود، وی به امامت و ارشاد خلق پرداخته و تا آخرین روزهای حیات در تعمیر مسجد و احیاء مدرسه شمس آباد و اقامه جماعت ادامه داد.

او سرانجام در بعدازظهر پنج شنبه از ماه شعبان سال ۱۴۰۷ق در اصفهان وفات یافته و صبح روز جمعه با تشییع شایسته و شرکت هیئت های عزادار و علماء و مردم به

۱- نقباء البشر، ج ۲، صص ۶۶۲ و ۶۶۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۳۵۶ و ۵۶۴؛ بیان المفاجر، ج ۲، ص ۱۸۴؛ ماضی النجف و حاضرها، ج ۳، ص ۲۳۷؛ خاندان کلباسی، صص ۱۶۲ و ۱۶۳.

امامزاده زینبیه منتقل و در یکی از اطاق های آن مکان مقدّس دفن گردید. (۱)

سید محمد حسین نحوی

سید محمد حسین بن حاج سید مهدی نحوی بن آقا سید محمد حسن مجتهد، طیب فاضل، از شاگردان حاج میرزا محمد باقر حکیم باشی. در ۱۲۸۲ق متولّد و در سال ۱۳۴۰ق وفات یافته و جنب آباء خویش [در تکیه ای که امروزه به تکیه مهدوی موسوم است، در تخت فولاد اصفهان] مدفون گردید. (۲)

شیخ محمد حسین رئیس الطّلاب رشتی

شیخ محمد حسین رشتی معروف به «رئیس الطّلاب» [فرزند مهدی] عالم فاضل، از علمای قرن چهاردهم هجری. نزد عموم طبقات علماء و طّلاب مورد توجه و عنایت بوده و در اصفهان وفات یافته، در تکیه ملک مدفون گردید. (۳) [وفاتش در ۱۴ ذی العده ۱۳۴۱ق اتفاق افتاده و مادّه تاریخ وفاتش این در این بیت بر سنگ قبرش آمده است:

هاتف از غیب گفت آن مرحوم

همنشین با حسین شد بجان (۴)

شیخ حسین عشاقی*

شیخ حسین عشاقی فرزند مهدی از علماء و فضلاء معاصر در هشتم مرداد ماه ۱۳۳۴ش در اصفهان متولّد شد. او در رشته ریاضی موفق به اخذ دیپلم و در رشته برق فوق دیپلم گردید.

-
- ۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، صص ۳۰۷ و ۳۰۸؛ وفيات علمای معاصر اصفهان، مخطوط، مزارات اصفهان، ص ۲۳۶؛ تاریخچه ارزنان و مقبره علیا جناب زینب خاتون، صص ۴۲ و ۴۳.
 - ۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۴۸۹ و ۴۹۰؛ سیری در تاریخ تخت فولاد اصفهان، صص ۲۰۶ و ۲۰۷.
 - ۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۱۸۳ و ۱۸۴.
 - ۴- تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، ص ۴۹۴.

از حدود سال ۱۳۴۸ش به تحصیلات حوزوی مشغول شد. ادبیات را نزد مرحوم سید بحر العلوم میردامادی و سید ابوالحسن درچه ای، سیوطی را نزد حاج شیخ علی اکبر فقیه، مغنی را نزد شیخ محمود مشکوه و شرح شمسیه و شرح تجوید را نزد شیخ محمّد محزون آموخت. اصول را در درس حاج شیخ ابوالقاسم انصاری و حاج شیخ مجتبی لنگرانی و منظوم اسفار از حاج سید حسن مدرس و حاج شیخ نورالدین اشنی و فقه را نزد حاج شیخ ابوالقاسم انصاری فرا گرفت. او در این سالها ادبیات، منطق، معالم، فلسفه (بدایه و نهایه) و شرح منظومه را در اصفهان تدریس کرد سپس در سال ۱۳۶۴ش در قم ساکن شد. او اسفار و شرح فصوص را نزد حضرت آیات: جوادی آملی و حسن زاده آملی کفایه را نزد حاج سید علی محقق داماد خارج اصول را نزد حاج شیخ حسین وحید خراسانی و خارج فقه را نزد حاج شیخ جواد تبریزی و دو درس اخیر را همچنین نزد حاج شیخ محمد شاه آبادی تحصیل کرد. ایشان در قم به تدریس «نهایه الحکمه»، «شرح اشارات»، «اسفار» پرداخته و فعلاً «شرح فصوص» و «اسفار» و «شرح تمهید القواعد» ابن ترکه را تدریس می نماید.

کتابهای «رعایه الحکمه فی شرح نهایه الحکمه» و «نانمائی»، «شکاکیت و نسیت گرابی»، «بررسی فلسفه تاریخ از دیدگاه مارکسیسم» و «برهان های صدیقین» را تألیف نموده که به چاپ رسیده و کتابهای «شرح بدایه الحکمه» و «مواقع الخلل فی قواعد العلل» از ایشان هنوز به چاپ نرسیده است.

ملا محمّد حسین ظهیری مهرآبادی*

ملا محمّد حسین ظهیری اردستانی ابن ملا میرزای مهرآبادی، عالم فاضل متقی، از علمای قرن چهاردهم هجری.

وی در قریه «مهرآباد» اردستان متولد شده و تحصیلات خود را نزد پدر شروع نمود. سپس به کاشان رفته و در مدرسه سلطانی از محضر سید محمّد علوی بروجردی نحو، صرف و معانی و بیان و از محضر میرزا فخرالدین نراقی فقه و اصول را آموخته و سپس به

اصفهان رفت و از درس میرزا بدیع درب امامی و میرزا عبدالعلی هرنندی و آخوند ملا محمد کاشانی مستفیض شد. او پس از فوت پدر به رسیدگی امور شرعی منطقه سفلی اردستان پرداخته و مرجع مسائل شرعی مردم آن حدود بوده است. در تنظیم نوشته جات شرعی زبردست بوده و خط شکسته را خوش می نوشته و اغلب به منبر می رفته و با صوت خوش خود به موعظه و ذکر مصیبت معصومین علیهم السلام می پرداخته است. سرانجام در شب پنج شنبه ۲۵ ذیحجه ۱۳۵۴ ق وفات یافته و در قبرستان قریه «مهرآباد» مدفون شد. وی پدر محقق توانا مرحوم ابوالقاسم رفیعی مهرآبادی بود. (۱)

سید محمدحسین درچه ای*

سید محمدحسین بن سید نصرالله درچه ای، عالم فاضل و فقیه خطیب، در سال ۱۳۰۶ ش متولد شد. تحصیلات خود را در اصفهان آغاز کرد و در درس شیخ محمدعلی عالم حبیب آبادی، شیخ محمدحسن عالم نجف آبادی، سید علی اصغر برزانی، سید عطاءالله امامی و دیگران حاضر شد. سپس به قم رفته و از درس حضرات آیات امام خمینی، گلپایگانی، سلطانی، حائری یزدی و محقق داماد بهره برد و به تدریس در مسجد اعظم و مدرسه گلپایگانی قم پرداخت.

در سال ۱۳۴۶ ش در تهران سکونت گزیده و در مسجد شیخ صدوق شهر ری به اقامه نماز جماعت پرداخت. او سالها به تدریس در مدرسه علمیه برهان، مدرسه امیرالمؤمنین، مدرسه آیت الله خلخالی و دانشکده قضائی پرداخته است. همچنین او از علماء و خطبای اهل منبر طهران است که با سخنرانی های خود مردم را با معارف دینی و علوم اهل بیت علیهم السلام آشنا می نماید. (۲)

۱- آتشکده اردستان، ج ۲، صص ۲۹۷ و ۲۹۸.

۲- ستاره ای از شرق، صص ۸۷۰-۸۶۷.

ملا محمد حسین مجلسی

ملا محمد حسین بن ملا محمد نصیر بن ملا عبداللہ بن ملا محمد تقی مجلسی، عالم فاضل، از فضلاء سلسله مجلسی در قرن دوازدهم هجری است.

حسین امامی*

حسین امامی بن نظرعلی صرام سیدی، شاعر ادیب معاصر، در شهریور ۱۳۱۵ ش در سیدہ ماربین [خمینی شهر فعلی] متولد شد. مادرش سرورآغا امامی فروشانی دختر عالم ربانی حاج میر سید علی امامی (آقابزرگ) بود.

تحصیلات ابتدائی و متوسطه خود را در زادگاهش و اصفهان آبادان انجام داد. سپس به تهران رفت و موفق به اخذ لیسانس معقول و منقول شد، از سال ۱۳۳۳ ش به آموزگاری پرداخت و در سال های ۱۳۳۸ تا ۱۳۵۹ در دبیرستان های اصفهان تدریس کرد. پس از بازنشستگی با تأسیس محضر اسناد رسمی در نجف آباد به فعالیت پرداخت و سپس در خمینی شهر آن را ادامه داد. وی طبع شعر داشته و در انجمن های ادبی کمال، سعدی و صائب در اصفهان و سروش خمینی شهر حضور یافته است. مجموعه ای از اشعارش با عنوان «منتخبی از اشعار حسین امامی»، در سال ۱۳۷۸ ش در اصفهان به چاپ رسیده است.

این شعر از اوست:

پیری که جام از کف آن سیر بر گرفت

سرمست و شاد گشت و جوانی ز سر گرفت

خورشید رخ ز شرم در حجاب کرد

تا ماه من نقاب ز رخسار بر گرفت

محمد حسین میرزا فصیح خاقانی

محمد حسین میرزا خاقانی ابن محمد ولی میرزا، شاعر و ادیب توانای معاصر، از نوادگان فتحعلی شاه قاجار است. او در غزه ذیحجه ۱۳۳۳ق در اصفهان متولد شد. تحصیلات خویش را در اصفهان انجام داد. مدتی در خراسان ساکن بود. بعداً به اصفهان آمد و عاقبت در تهران ساکن و کارمند راه آهن شد. او شاعری توانا گوینده ای مقتدر، و نویسنده ای ماهر بود و مقالات او در روزنامه های عرفان و باختر اصفهان به چاپ می رسید. او مردی شوخ و بذله گو و حاضر جواب بود و در اغلب مجالس رشته سخن را به دست می گرفت و با مطالب رنگین و حکایات شیرین خود، همه را جذب خویش می ساخت. در شعر «فصیح» تخلص می کرد [و به قول مرحوم استاد منوچهر قدسی: «در شعر و ادب استعداد شکفته شگفت انگیز داشت. اگر زمانه امانش داده بود به ضرس قاطع می گویم که در شعر معاصر اصفهان هیچ کس و هیچ کس به پایه او نمی رسید»].

او سرانجام در ۳۰ ربیع الثانی ۱۳۷۴ق در سالهای جوانی دار فانی را وداع گفته و به سرای باقی شتافت و پیکرش در تکیه شیخ مرتضی ریزی در تخت فولاد مدفون شد. دیوان اشعار او تاکنون به طور کامل گردآوری نشده و به چاپ نرسیده است. دو مثنوی «پل و سیلاب» و «گل و مجنون» از اشعار پخته، فخیم و استوار اوست.

از اوست:

ای که با دام تعقل صید دلها کرده ای

عالمی را بهر خود نادیده رسوا کرده ای

از لب لعل تو کس نشنیده حرفی این عجب

آفرینش را به وصف خویش گویا کرده ای

دوستان نادیده ات همواره می دارند دوست

بس که خود را در خیال خلق زیبا کرده ای (۱)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۶۶-۳۶۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۶۴ و ۵۶۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۲۶؛ دولت دیدار، صص ۱۳۵-۱۳۱.

ملا محمد حسین مازندرانی

ملا محمد حسین بن آخوند ملا ولی الله مازندرانی، عالم فاضل و حکیم ماهر، [از علمای قرن سیزدهم هجری، حدود سال ۱۲۰۸ق متولد شد. پدرش از اهالی هزار جریب مازندران بوده و پس از ظلم و ستم سربازان فتحعلی شاه به همراه خانواده به اصفهان مهاجرت نمود و ملا محمد حسین نزد پدر و سایر دانشمندان اصفهان به تحصیل پرداخت. او سالها در اصفهان به تدریس ریاضی، هیئت و حکمت مشغول بوده و جمعی کثیر از فضلاء اصفهان [همچون آخوند ملا عبدالکریم گزی، میرزا محمد حسن نجفی و میرزا ابوالحسن پاقلعه ای] در خدمتش در تلمذ کرده اند. فاضلی متقی و عالمی عامل بوده و در احتیاط در مسائل شرعی و مواظبت بر عبادات و زیارات و ادعیه سعی وافر و اهتمام تمام داشته است.

[وی در سال ۱۲۹۱ق وفات یافته] و در قبرستان سر قبر آقا در محله خوابجون اصفهان مدفون شد و پس از آنکه قبرستان را تسطیح و تخریب نمودند قبر او هم از بین رفت. (۱)

میر محمد حسین خان عقیلی علوی

میر محمد حسین خان بن حکیم محمد هادی خان عقیلی علوی خراسانی شیرازی، از اطباء حاذق و دانشمندان قرن دوازدهم هجری است. وی نزد جمعی از دانشمندان از جمله میر محمد علی حسینی طب و داروشناسی را آموخته است. او سالها در هندوستان سکونت داشته و در داروشناسی مهارت به سزایی داشته و تألیفاتی را از خود به جای گذاشته است که از آن جمله است:

۱. «رساله خواب» ۲. «خلاصه الحکمه»، که در سال ۱۱۹۵ه.ق تألیف شده است،

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۱۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۶۵؛ مزارات اصفهان، ص ۵۱؛ الاصفهان، رجال و مشاهیر، صص ۵۲۰-۵۱۸؛ تاریخ اصفهان، صص ۳۳۴ و ۴۰۶.

مطبوع ۳. «دستور شفائی» ۴. «ذخائر التّریب» ۵. «مجمع الجوامع یا قرا با دین کبیر» که چاپ سنگی شده است. ۶. «مخزن الادویه»، که بارها در هندوستان و ایران به طبع رسیده است. (۱)

میرزا محمّد حسین جعفری

میرزا محمّد حسین جعفری ابن آقا میرزا هاشم بن حاج سید جعفر بیدآبادی بن حاج سید محمّد باقر حجهالاسلام شفتی، عالم فاضل، از ائمه جماعت مسجد سید و مسجد علیقلی آقا. در اصفهان خدمت جمعی از بزرگان همچون آقا سید ابوالقاسم دهکردی و آقا سید محمّد باقر درچه ای و آقا میر محمّد تقی مدرس و آخوند ملا محمّد کاشانی درس خوانده و در مدرسه میرزا حسین با جمعی از افاضل حوزه مباحثه داشت.

در حدود سال ۱۳۰۳ق متولّد و در ۱۰ ربیع الثانی سال ۱۳۱۹ق در اصفهان وفات یافته، در بقعه جدّش سید حجهالاسلام در مسجد سید مدفون شد. حاج میرزا حبیب الله نیر ضمن مرثیه ای عربی ماده تاریخ فوت او را چنین می نویسد:

ارخ التّیّر للعام و شهر و الیوم

تنقص العشره من «شهر ربیع الثانی» (۲)

سید حسین خوراسکانی

سید حسین بن سید هاشم خوراسکانی از فضلاء قرن سیزدهم هجری. در سال ۱۲۴۹ق کتاب «ریاض المسائل» را کتابت نموده است. (۳)

-
- ۱- دیوان طرب، مقدمه، ص ۱۸۱؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۳۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۴۱؛ فهرست نسخه های خطی فارسی، ج ۱، ص ۵۲۹ و ۵۲۵ و ۵۹۶؛ الذریعه، ج ۴، ص ۲۹ و ج ۱۷، ص ۶۳.
 - ۲- بیان المفاخر، صص ۱۸۷ و ۱۸۸.
 - ۳- فهرست کتابخانه عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۲۴۹.

میرزا حسین خان دانش

میرزا حسین خان دانش بن محمد هاشم اصفهانی، نویسنده و ادیب فاضل، از خاندان میرزا هادی چهارسو علیقلی آقا در اصفهان. وی در حدود سال ۱۲۸۶ق در استانبول ترکیه متولد شد. مدتی بغداد بوده و اغلب در آنکارا و استانبول به سر برده است. [زبان فارسی، ترکی و فرانسه را در مکتب رشديه، دبستان ایرانیان و مدرسه فرانسویان آموخت. مدتی عضو هیئت تحریریه روزنامه ترکی «اقدام» بود و مدت مدیری به تدریس زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه استانبول مشغول بود.] وی در ۲۳ ربیع الاول ۱۳۶۲ق به سن متجاوز از ۷۰ سال در آنکارا وفات یافته [و در «اسکودار» مدفون شد.

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. ترجمه «رباعیات خیام» به ترکی، به کمک رضا توفیق ۲. «ترجمه بعضی از قصه های لافونتن» ۳. «خرابه مداین» ۴. «دستور زبان فارسی» ۵. «زردشت نامه» ۶. «سرآمدان سخن» در شرح حال ۱۵ نفر از شعرای ایران به ترکی ۷. «سوهان» ۸. «نوای صرصر» ۹. «هدیه سال» ۱۰. «تعلیم لسان» ترکی و فارسی (۱)

ملا محمد حسین نوری

ملا محمد حسین بن یحیی نوری مازندرانی، عالم فاضل کامل و فقیه محدث. در اصفهان ساکن بوده و نزد علمای این شهر به ویژه علّامه مجلسی به تحصیل پرداخته و از علّامه اجازه روایت دریافت نموده است. خطوط نسخ و نستعلیق را خوش می نوشته و کتاب «قواعد الاحکام» تألیف علّامه مجلسی را در ذیقعدہ ۱۱۰۲ق به خط نسخ کتابت کرده است که در کتابخانه وزیری یزد نگهداری می شود.

-
- ۱- مجله یادگار، سال سوم، شماره ۶۶ و ۷، صص ۵۳-۵۰؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۱، ص ۲۱۵؛ فرهنگ معین، ج ۵، ص ۵۰۴؛ شرح حال رجال ایران، ج ۵، ص ۷۹؛ الذریعه، ج ۹، ص ۳۱۷؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، صص ۷۳۶ و ۷۳۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۶۵؛ اثر آفرینان، ج ۳۷، ص ۱۰؛ زندگانی رجال و مشاهیر ایران، ج ۳، ص ۱۷۹.

وی تا سال ۱۳۳۳ق در قید حیات بوده و پس از آن تاریخ وفات یافته است. کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «تفسیر قرآن مجید» ۲. «حواشی بر اصول کافی» ۳. «شرح اصول کافی» ۴. «صلاه مسافر» ۵. «ملخص ربع چهارم جلد صلاه بحار الانوار» ۶. «منهج الفلاح» که در سه شنبه ۸ ذیحجه ۱۳۳۳ق در اصفهان آن را تألیف نموده است. (۱)

حسین باوری یمنی

ابوعبدالله حسین بن یوحنا [؟] بن ابویه بن نعمان باوری یمنی، از محدثین قرن ششم هجری است. او در طلب علم از موطن خود هجرت نموده و در اصفهان سکونت نموده است. از جماعتی از روایت و محدثین روایت می نماید که از آن جمله است: فضل بن محمد نیلی و ابوالفضل ارموی و دیگران. جمعی از محدثین هم از او نقل حدیث کرده اند.

سرانجام در ماه ربیع الاول سال ۵۸۷ق در اصفهان وفات یافت. (۲)

ملا حسین عماد الواعظین

ملا حسین کربکندی ملقب به «عماد الواعظین» فرزند ملا یوسف بن علی، واعظ صالح و فاضل ادیب محدث. از فضیلتی اهل منبر بوده و در خدمت فضیلتی اصفهان تحصیل نموده است، سرانجام در ۹ صفر ۱۳۲۳ق وفات یافته، در بقعه حاج محمد جعفر آباده ای در تخت فولاد مدفون شد.

از آثارش چندین مجلد کتاب و بیاض در مواعظ منبری و اخبار به صورت مجلس

- ۱- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، صص ۲۸ و ۲۹ و ۲۹۲؛ الذریعه، ج ۱۳، صص ۹۶ و ج ۲۲، صص ۲۰۶ و ج ۲۳، صص ۱۹۶؛ تلامذها لعلامه المجلسی، صص ۹۵ و ۹۶؛ اجازات الحدیث، صص ۱۹۵؛ نجوم السماء، صص ۲۱۷؛ فیض القدسی، صص ۱۰۲؛ ترجمه فیض قدسی، صص ۱۶۹ و ۱۷۰؛ فوائد الرضویه، ج ۲، صص ۵۳۱؛ فهرست وزیری، ج ۲، صص ۵۳۱، علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، صص ۳۴۹؛ فهرست مرعشی، ج ۴، صص ۷۸؛ فهرست گوهرشاد، صص ۲۴۶.

۲- معجم البلدان، ج ص .

است که نزد اولادش موجود بوده است. (۱)

فایده: کربکند (به ضم کاف و کسر باء و فتح کاف) از قراء بلوک بُرخوار اصفهان است.

میرزا حسین خان اعتلاءالدوله*

میرزا حسین خان اعتلاءالدوله، ادیب، نویسنده و روزنامه نگار، از پیشگامان روزنامه نگاری در اصفهان است.

وی در سال ۱۲۷۹ق در تهران متولد شد و پس از انجام تحصیل وارد کارهای دولتی شد. در سال ۱۳۲۵ق رئیس عدلیه کرمان شد. اما مدتی بعد برکنار شد و به اصفهان آمد. وی در رجب ۱۳۲۵ق در اصفهان روزنامه اصفهان و در شوال همان سال روزنامه نقش جهان را منتشر ساخت. در سال ۱۳۲۸ق از طرف دولت به عنوان کارگزار دولت به خوزستان رفت. وی سرانجام در کرمانشاه به دنبال فتنه سالارالدوله و هجوم او به کرمانشاه، توسط عوامل سالارالدوله دستگیر و به دار آویخته و تیرباران شد. (۲)

استاد حسین بنای اصفهانی

استاد حسین بنای اصفهانی، از شعرای قرن سیزدهم هجری است. در معماری و بنائی استاد بود و شعر را نیز نیکو می سرود. محمود میرزا او را از یزد دانسته اما اختر که تذکره خود را مقدم بر سفینهالمحمود نگاشته است، او را اصفهانی ذکر نموده است.

از اوست:

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۶۶؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۳۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۴۹ و ۵۱.

۲- تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۱، صص ۱۸۱ و ۱۸۲.

رخ ز شراب لاله گون، آمده ای به محفلم

میل کباب کرده ای، آه تو دانتی و دلم (۱)

ملا محمد حسین بروجردی

آخوند ملا محمد حسین بروجردی، از دانشوران قرن یازدهم هجری و جامع منقول و منقول و از فضلاء و حکمای اصفهان.

سالها در مدرسه شیخ لطف الله و مسجد جامع جدید عباسی اصفهان به تدریس مشغول بوده و جمعی از فضلاء از جمله میر سید عبدالحسین خاتون آبادی از محضر او کسب فیض کرده اند. وی در سال ۱۰۸۴ ق وفات یافت. (۲)

میرزا محمد حسین پروانه

میرزا محمد حسین [باغ بادرانی] لنجانی اصفهانی متخلص به «پروانه» شاعر ادیب. [در شعر و ادب ید طولایی داشته و در مدح منوچهرخان معتمدالدوله حاکم اصفهان اشعاری دارد.

از اوست:

با یاد قدّ روی تو ای نوبهار حُسن

کی جلوه می کند به نظر سرو سوسنم

گفتی که کرده تیره چو شب روز روشنم

زلف تو کرده تیره شب روز روشنم (۳)

۱- تذکره اختر، ص ۴۴؛ سفینه المحمود، ص ۱۷۹؛ حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۲۶۱.

۲- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۳۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۵۵.

۳- تذکره مدایح معتمدیه، خطی، ص ۱۵۶؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۵۷؛ حدیقه الشعراء، ج ۱، صص ۳۱۶ و ۳۱۷.

آقا محمد حسین تاراج اصفهانی

آقا محمد حسین اصفهانی متخلص به «تاراج» شاعر ادیب، در قرن سیزدهم هجری می زیسته و به شغل «مقواسازی» مشغول بوده است. وفاتش در سال ۱۲۸۸ق روی داده و مرحوم عباسعلی خرم لبنانی در ماده تاریخ او گوید:

کلک خرم پی تاریخ وفاتش بنوشت

روح تاراج بود شاد الی صبح جزا

غزل را نیکو می سروده و قصایدی نیز در مدح منوچهرخان معتمدالدوله حاکم اصفهان سروده است. نوشته اند که دیوان او ده هزار بیت شعر دارد. اما نسخه ای از آن در دست نیست.

این بیت از اوست:

بعد ما کاش بسازند سبو از گل ما

تا برآید مگر از لعل تو کام دل ما (۱)

ملا حسین تفلیسی

آخوند ملا حسین تفلیسی، عالم عامل و زاهد کامل. در اصفهان تدریس می نموده و جمعی از افاضل در خدمت او تحصیل نموده اند. [عمر خود را به عبادت و ریاضت و مجاهده با نفس طی نموده و به حدّ اقل از خوراک و پوشاک اکتفا می نموده است.]

در رجب ۱۱۹۲ق وفات یافته و در قبرستان آب بخشان اصفهان مدفون شد. بقعه ای آجری و کوچک بر سر قبر او بود که پس از تسطیح و تخریب قبرستان از بین رفت و پیکر او را از آنجا به تخت فولاد تشییع کرده و در بقعه صاحب روضات مدفون ساختند. (۲)

۱- تذکره مدایح معتمدی، خطی؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۳۲۷؛ آگهی شهان از کار جهان، ج ۱، ص ۷۵؛ مجمع الفصحاء، ج ۴، ص ۱۸۵؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۶۶. ۱۶۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۰۳.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۴۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۲۶ و ۵۲۷؛ مزارات اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، صص ۷۹ و ۸۰؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۲۵۶ و ۲۵۷؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، صص ۳۷۷-۳۷۴؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، ص ۱۶۹.

استاد حسین تفنگ ساز اصفهانی*

استاد حسین تفنگ ساز اصفهانی در اوایل قرن سیزدهم هجری مقارن عهد فتحعلی شاه می زیست. تفنگ هایی که می ساخت، از ساخته های ممالک خارجی بهتر بود و بر تفنگ حاجی مصطفی که معروف ترین تفنگ های مرغوب و نفیس آن زمان است، مزیت داشت. مخصوصاً برای شاهزاده سیف الدوله حاج سلطان محمد میرزا حاکم اصفهان تفنگی ساخته بود که در جلا و صافی و جوهرداری و بُرد گلوله به تصدیق همه اهل فن بر تفنگ های فرنگی ترجیح داشت. (۱)

حسین توکلی

حسین توکلی، از شعرای معاصر اصفهان است.

این بیت از اوست:

بلبل به شاخ سرو به آواز دلفریب

برده به یاد روی تو از کف قرار دل (۲)

میرزا حسین جابری

میرزا حسین جابری، اعیان و بزرگان شهر اصفهان در قرن دوازدهم هجری و از سلسله خاندان جابری انصاری بوده و در عهد افشاریه کلانتر و حکمران اصفهان بوده است. سرانجام به دستور نادرشاه مقتول شد. (۳)

۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۷۲.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۳۳.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۳.

شیخ محمد حسین جزن آبادی*

شیخ محمد حسین جزن آبادی، عالم فاضل از علمای قرن چهارده هجری و از مدرسین مدرسه جده کوچک بوده و از شاگردانش سید علی اکبر ابرقویی می باشد. وی پس از وفات در تکیه ملک واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

محمد حسین چلبی

محمد حسین چلبی، از شعراء و خیرین قرن یازدهم هجری است. از تبریزیان ساکن محله عباس آباد بوده و در این محله مسجد، حمام و بازاری در جنب منزل خود ساخته که به نام او معروف بوده است. به قول «میرزا طاهر نصرآبادی» در کمال مردمی و آدمیت و صلاح و پاکیزگی وضع و پرهیزگاری بوده و شعر نیز می سروده است. برادرش محمد قاسم نیز شاعر بوده است. این رباعی از محمد حسین چلبی است:

اندر سفر و حضر ای صاحب هوش

هم راز بود کتاب از من بنیوش

گنگی است سخن گوی و بشیری است نذیر

آنگه که شوی ملول گردد خاموش (۲)

حاج محمد حسین اصفهانی (حسین علی شاه)

حاج محمد حسین اصفهانی معروف به «شیخ زین الدینی» و ملقب به «حسین علی شاه» عالم فاضل و عارف کامل، از اقطاب سلسله نعمت اللهیه. پدران او از علماء و فضلا بوده اند. در علوم ظاهری، از شاگردان دایی خود آقا محمد بن شیخ زین الدین و دیگران بوده و در طریقت از مریدان معصوم علی شاه دکنی بوده است.

۱- جلوه افلاکیان، مخطوط، به نقل از استاد ابراهیم جواهری.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۱۶۹ و ۱۷۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۶۱۵؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۵۱؛ کاروان هند، ج ۱، صص ۳۱۱-۳۰۹؛ دانشمندان آذربایجان، ص ۱۰۶.

در اصفهان ساکن بود و به درس و بحث و اقامه جماعت روزگار می گذرانید. سپس ترک درس و مباحثه نموده و سالها به سیر و سیاحت پرداخت و از طرف نورعلی شاه اصفهانی در سال ۱۲۱۲ ق مقام خلیفه الخلفایی یافت [و قطب سلسله نعمت الهی شد. در سال ۱۲۲۵ ق از راه شیراز به سفر حج رفت و پس از انجام مناسک حج به اصفهان بازگشت. در این شهر جمعی از فقهاء او را تکفیر کردند. عاقبت به تحریک مخالفین، در سال ۱۲۲۹ ق به دستور فتحعلی شاه او را به تهران بردند، اما شاه او را شایسته مجازات ندیده و اجازه بازگشت او را به اصفهان داد. حسین علی شاه چندی در اصفهان به سر برد و عاقبت در سال ۱۲۳۳ ق راهی عتبات عالیات شده و در کربلا ساکن شد. در آنجا «حاج محمد جعفر کبودر آهنگی همدانی» ملقب به «مجنوب علی شاه» را خلیفه الخلفاء خود و قطب سلسله نعمت الهی قرار داد و سرانجام [در شب چهارشنبه ۱۱ محرم ۱۲۳۴ ق در کربلا در حین خواندن نماز وفات یافته و در بیرون باب النجف، طرف دست چپ مدفون شد.

کتاب ردّ بر پادری نصرانی از تألیفات اوست. (۱)

سید حسین چادر دوز تبریزی*

سید حسین چادر دوز تبریزی اصفهانی، از خوشنویسان هنرمند بوده و در اصفهان می زیسته است. کتیبه «انا مدینه العلم و علی بابها» در تکیه آقا محمد کاظم واله در تخت فولاد از نمونه آثار اوست که متأسفانه از بین رفته است. (۲)

-
- ۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۶۸ و ۵۶۹؛ ریاض السیاحه، صص ۶۴۸-۶۴۶؛ تاریخ سلسله های طریقه نعمت الهیه در ایران، صص ۶۱ و ۶۲؛ شمس التواریخ، صص ۵۲ و ۵۳؛ طرائق الحقائق، ج ۳، صص ۲۳۲-۲۲۰؛ دو رساله در تاریخ جدید تصوّف ایران، صص ۷۷-۷۴؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، صص ۳۵۶-۳۵۳.
 - ۲- تاریخ اصفهان (مجلد هنر و هنرمندان)، ص ۱۵۳.

حسین حافظ هروی

کمال الدین حسین حافظ هروی، از اساتید بزرگ خوشنویسی است. خط نستعلیق را با استادی و مهارت تمام می نوشته و اقلام ششگانه را نیز خوش می نوشته است. علاوه بر آن حافظ قرآن مجید بوده و عمر را به درویشی و قناعت سپری کرده است. شاه طهماسب به او عنایت ویژه ای داشته و در سفری که حافظ هروی از خراسان به قم آمد، در قم او را اکرام کرده و به او هدایای فراوان بخشید اما هروی آن را نپذیرفت.

گویا مدتی در اصفهان به سر برده و یادگار آن سفر کتیبه ای به خط ثلث عالی در صفه صاحب واقع در مسجد جامع اصفهان است که در سال ۹۳۸ق آن را نوشته است.

همچنین قطعات و آثار دیگری به خط ثلث او موجود است که در کتاب احوال و آثار خوشنویسان، به آنها اشاره شده است.

وی سرانجام در سال ۹۷۳ق در مشهد مقدس وفات یافت. (۱)

سید حسین حسنی اصفهانی

سید حسین حسنی اصفهانی [خطاط شکسته نویس قرن سیزدهم هجری] در عصر سه شنبه ۳ ذیحجه سال ۱۲۹۲ق دو کتاب از کتب شیخیه شامل «خوان یغما» و «رساله در معنی رکن رابع» هر دو از تألیفات حاج محمد کریم خان کرمانی را به خط شکسته و نستعلیق نوشته [است] که ضمن مجموعه ۲۷۷۲ در کتابخانه مجلس شورای ملی موجود است. (۲)

۱- پیدایش خط و خطاطان، صص ۲۱۴ و ۲۱۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۱۰۳۲؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۹۱؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، صص ۱۶۸ و ۱۶۹ و ج ۴، ص ۱۰۶۳.

۲- فهرست مجلس، ج ۹-۱، ص ۲۰۶.

امیر سید حسین حسینی

امیر سید حسین حسینی، عالم فاضل، از محدّثین و فضلاّی قرن یازدهم هجری. در اصفهان ساکن بوده و از شاگردان محضر درس علّامه مجلسی به شمار می رفته است. علّامه مجلسی در پشت کتاب «قواعد الاحکام» علّامه حلّی، جهت او اجازه مختصری نوشته است. (۱)

سید امیر محمّد حسین حسینی اصفهانی

سید امیر محمّد حسین حسینی اصفهانی، فاضل جلیل. از علمای قرن دوازدهم هجری و ساکن اصفهان. وی در شعبان سال ۱۱۴۷ق از میرمحمّد حسین بن میر محمّد صالح خاتون آبادی مفتخر به دریافت اجازه شده است. (۲) [خاتون آبادی در آن اجازه او را چنین ستوده است:

«العالم العامل الفاضل الكامل، ذوالنفس القدسیّه و الملكات المرضیه. الجامع بین مرتبتی العلم و التّقوی الامیر محمدحسین الحسینی الاصفهانی» (۳)

سید محمّد حسین حسینی برزانی*

سید محمّد حسین حسینی برزانی، عالم عامل صالح، از علمای قرن چهاردهم هجری. از خود چند فرزند فاضل و زاهد و اهل علم بر جای نهاد از جمله حضرات آیات: سید علی اصغر، سید علی و سید محمّد (معروف به هر سینی) وی پس از وفات در تخت فولاد تکیه میرزا محمّد باقر چهارسوقی مدفون شد. (۴)

۱- الذریعه، ج ۱، ص ۱۵۰؛ زندگینامه علّامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۵؛ تلامذه العلّامه المجلسی، صص ۲۲ و ۲۳.

۲- الذریعه، ج ۱۱، ص ۱۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۸.

۳- الكواکب المنتشره، صص ۱۹۵ و ۱۸۴ و ۱۸۵.

۴- جلوه افلاکیان، مخطوط.

حاج ملا حسین حکیم

حاج ملا حسین حکیم، شاعر، ادیب و پزشک ماهر، متخلص به «حکیم» ساکن روستای «زفره» از توابع کوهپایه متوفی به سال ۱۳۴۹ ه.ق. (۱).

میرزا حسین حکیم*

میرزا حسین میردامادی معروف به حکیم، طبیب ماهر، حاذق و دیندار. در اوایل قرن چهاردهم هجری است. او از معروف ترین پزشکان قدیمی سده ماربین [خمینی شهر فعلی] بوده و در درب محکمه به طبابت پرداخته و جراحی نیز می کرده است.

او در سال ۱۳۲۰ ه.ش پس از شیوع بیماری حصبه، تلاش زیادی برای درمان مبتلایان به این بیماری انجام داد. (۲)

میرزا محمد حسین حکیم باشی*

میرزا محمد حسین اصفهانی حکیم باشی، از اطباء قرن سیزدهم هجری است. طبیبی حاذق و ماهر بوده و در تهران ساکن بوده و در دربار محمد شاه قاجار به طبابت مشغول بوده است. (۳)

میر محمد حسین خالص اصفهانی

میر محمد حسین اصفهانی متخلص به «خالص» و ملقب به «امتیاز خان» از مشاهیر شاعران هندوستان در عصر خویش بوده و به واسطه کاردانی و کیاست به سمت حاکم شهر عظیم آباد منصوب شد. در زمان شاه عالم به مکتب و اموال فراوان رسیده و قصد بازگشت به ایران را نمود. خدایار خان مرزبان سند چشم بر مال او داشت. کسان خود را فرستاد، او را شبانه در راه کشتند و اموالش را به غارت بردند. تاریخ قتل او را در این

۱- مزارات اصفهان، ص ۲۲۴.

۲- نقل از مرحوم احمد غفورزاده طلایی.

۳- اکسیر التواریخ، ص ۶۰۴.

عبارت یافته اند:

«آه آه امتیاز خان» ۱۱۲۲

از اوست:

در میکده امروز زبد مستی ساقی

بشکست چنان شیشه که خون از دل ما رفت (۱)

محمد حسین خامه آرا*

محمد حسین خامه آرا، از خطاطان نسخ و ثلث متوسط اصفهان در قرن چهاردهم هجری بود. از نمونه آثار او «قرآن مجید» است که در سال ۱۳۵۴ق کتابت شده و به وسیله حاج حسین خوانساری چاپ سنگی شده است. (۲)

محمد حسین خطاط اصفهانی

محمد حسین خطاط، از شاگردان آقا زین العابدین [اشرف الکتاب] در قرن سیزدهم هجری می باشد. از آثارش مجموعه مختصری است از ادعیه در چهارده صفحه که در نهایت خوبی به سال ۱۲۴۰ق نوشته است. این نسخه در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار طهران موجود است. (۳)

حسین دودی*

حسین دودی، شاعر درویش مسلک و رند بی پروا در اواخر دوره قاجاریه است. طبعش به هزل و مطایبه مایل بوده و او را با شیخ محمد تقی آقاجانی مجتهد شوخ طبع و

-
- ۱- کاروان هند، ج ۱، صص ۳۷۰-۳۶۸؛ کلمات الشعراء، ص ۳۴؛ تذکره حسینی، ص ۱۲۱؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۸۴؛ تذکره غنی، ص ۴۸؛ صحف ابراهیم، صص ۱۱۹ و ۱۲۰؛ تذکره شمع انجمن، صص ۲۲۸ و ۲۲۹.
 - ۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۱۰۹.
 - ۳- فهرست سپهسالار، ج ۱، ص ۶۰؛ الذریعه، ج ۸، ص ۲۰۰.

صاحب نفوذ اصفهان ماجراها بوده که در لوح سینه بسیاری از مردم اصفهان تا امروز حفظ شده و نقل محافل و مجالس بوده است.

در شعر طبعی روان داشته و به شغل تریاک مالی و تریاک فروشی امرار معاش می کرده است. اشعاری که از او به جا مانده بسیار اندک است که آن هم سینه به سینه تا به امروز رسیده و به یادگار مانده است.

سال وفاتش معلوم نیست ولی قطعاً بعد از سال ۱۳۲۸ق بوده و جسدش در قبرستان آب بخشان اصفهان دفن شد. بعد از آنکه فلکه پهلوی و خیابان چهارباغ پایین را احداث می کردند این قبرستان خراب شده و قبر او هم از بین رفت.

این شعر از اوست:

جامه نو بدهم من به می کهنه گرو

که مرا آن می کهنه به از این جامه نو

بر گنجهکاری من عیب مگیر ای زاهد

کشته ما و تو معلوم شود وقت درو(۱)

ملا حسین رفیق اصفهانی

ملا حسین رفیق اصفهانی، از شعرای معروف قرن دوازدهم و سیزدهم هجری در سال ۱۱۵۰ق در اصفهان متولد شده و در جوانی به سبزی فروشی پرداخته اما از آن شغل کناره جسته به تحصیل علم و ادب پرداخت و در ردیف سخنوران و ادبای طراز اول اصفهان قرار گرفت. او با شاعران معروف سبک باز گشت همچون هاتف و آذر و صباحی معاصر و معاشر بوده و از سبک آنان تتبع می کرده است. مردی خلیق و مهربان بوده و ادباء و فضیلائی زمانه به دیدار او راغب و شایق بوده اند. سرانجام در سال ۱۲۱۲ق وفات یافته و در نجف اشرف مدفون شد. دیوان اشعار او بالغ بر هشت هزار بیت است [و به چاپ رسیده است ولی مصحح «دیوان رفیق» از نسخه ناقصی استفاده

۱- الاصفهان: رجال و مشاهیر، صص ۲۰۰-۱۹۸؛ اصفهانی های شوخ طبع و حاضر جواب، صص ۱۳۱ و ۱۳۲؛ اصفهان زادگاه جمال و کمال، صص ۵۶۰-۵۵۶؛ تذکره شعرای استان اصفهان (ویرایش دوم)، صص ۲۷۸.

کرده است. کامل ترین نسخه «دیوان رفیق» که حاوی مادّه تاریخ ها و قطعات تاریخیّه اوست (و در نسخه چاپی درج نشده است) به شماره ۱۴۱۸۱/۲۴ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی تهران موجود است.].

از اوست:

برای مدعی ترک من ای پیمان شکن کردی

تو را گفتم که ترک مدعی کن ترک من کردی

سخن با غیر می گفתי بُریدی، چون مرا دیدی

چه می گفתי که چون دیدی مرا، قطع سخن کردی (۱)

شیخ حسین روشندل دهکردی

شیخ حسین اعمی دهکردی، متخلّص به «ذاکر» و سپس «روشندل» از شعرای قرن چهاردهم هجری در سال ۱۳۲۰ق متولّد شده و در سن ۳سالگی به علت ابتلا به آبله از هر دو چشم نابینا شد. دارای هوش و استعداد سرشار بوده به طوری که در ۱۲سالگی قرآن را حفظ نموده بود. اندکی تحصیل کرده و با وجود نابینائی خط را خوش می نوشت. دارای تألیفاتی است که از آن جمله است:

۱. «مصیبت نامه» که دو هزار بیت و منظوم است. ۲. «مناجات نامه» ۳. «دیوان اشعار»

از اوست:

در کعبه و بتخانه تو را می جویم

وز عاقل و دیوانه تو را می جویم

۱- تذکره نگارستان دارا، ج ۱، صص ۱۹۶ و ۱۹۷؛ تذکره انجمن خاقان، صص ۵۱۲-۵۰۵؛ تذکره مجمع الفصحاء، ج ۴، صص ۳۲۰ و ۳۲۱؛ تذکره آتشکده، نیمه دوّم، ص ۴۹۸؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، صص ۶۸۸ و ۶۸۹؛ مکارم الآثار، ج ۶، ص ۲۴۶۱؛ لغت نامه دهخدا ذیل «حسین رفیق»، ص ۶۵۴؛ فهرست مجلس، ج ۳۸، ص ۵۹۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۲۳ و ۵۲۴؛ الذریعه، ج ۹، ص ۳۸۱.

تا کشور جان یکسره آباد شود

در این دل ویرانه تو را می جویم (۱)

میرزا محمد حسین سالک اصفهانی

میرزا محمد حسین اصفهانی متخلص به «سالک» شاعر ادیب و خوشنویس. رضاقلی خان هدایت که معاصر اوست می نویسد: «از خوشنویسان معروف زمان ماست و در اخلاق حمیده و صفات پسندیده وحید روزگار است و در طرز شاعری طبعی پخته دارد» (۲)

دیوان بیگی نیز می نویسد: «اشتهارش بیشتر به واسطه خط نسخ اوست که کمال تعریف دارد... عامه او را میرزا محمد حسین خوشنویس می گفتند» (۳)

این دو بیت از یک قصیده اثر طبع اوست:

جز قامت چون سرو تو ای ماه دل آشوب

جز عارض چون ماه تو ای سرو دل آزار

من سرو ندیدم به سر از مشک سیه پوش

من ماه ندیدم به رخ از لعل شکر بار

نمونه خطوط او در کتابخانه های کشور دیده می شود از جمله:

۱. کلمات قصار، به خط نسخ، در سال ۱۲۷۵ق که برای ناصرالدین شاه نوشته شده و در کتابخانه سلطنتی سابق موجود بوده است. (۴)

۲. ادعیه، به خط نسخ، در سال ۱۲۷۶ق که در کتابخانه آقای سلطان القرایی در تبریز موجود است. (۵)

۳. ادعیه، به خط نسخ، در سال ۱۲۷۳ق که برای علیقلی میرزا اعتضاد السلطنه نوشته

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۲۳.

۲- مجمع الصفحاء، ج ۴، ص ۴۶۰.

۳- حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۷۲۸.

۴- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۶۱.

۵- احوال و آثار خوشنویسان،

شده و به شماره ۱۰۵ در کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار موجود است. (۱)

میرزا محمدحسین شاکر اصفهانی

میرزا محمدحسین شاکرین متخلص به «شاکر» شاعر و ادیب عارف. در سال ۱۳۰۱ش در اصفهان متولد شد. وی از اعضای انجمن ادبی کمال بوده و به عرفای پاقلعه اصفهان ارادت داشته و سرانجام در ۲۶ رجب ۱۳۹۳ق (سوم شهریور ۱۳۵۲ش) وفات یافته و در تکیه آقاباشی در تخت فولاد مدفون شد. دیوان اشعار او به طبع رسیده است.

ماده تاریخ وفاتش را شکیب اصفهانی چنین سروده است:

بهر تاریخ وفاتش گفت اندر دل «شکیب»:

«شاکر دلداده از سیر فلک ناکام شد»

از اوست:

کشید تیغ ز ابرو چو چشم فتانت

به خون اهل دل آلوده گشت دامانت (۲)

میرزا حسین شبیه*

میرزا حسین شبیه اصفهانی، از خوانندگان قدیم مکتب اصفهان در عصر قاجاریه است. او صاحب اطلاعات فراوان از موسیقی و دایره المعارف سیار و کتاب شفاهی این هنر بوده و در تعزیه خوانی نیز بلند آوازه بوده و به این خاطر به میرزا حسین شبیه یا شبیه خوان معروف بوده است. او در دسته سید عبدالباقی بختیاری (امین البکاء اصفهانی) تعزیه خوانی می کرده و شاگرد او بوده است. سرانجام در حوالی سال ۱۳۰۰ق در سن ۳۰ سالگی وفات یافت. (۳)

۱- فهرست سپهسالار، ج ۱، ص ۵۶.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۶۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۵۴؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

۳- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۵۳؛ دایره المعارف تشیع، ج ۹، ص ۵۲۴؛ سرگذشت موسیقی ایران، ج ۱، ص ۳۱۳؛ نام نامه موسیقی ایران زمین، ج ۳، ص ۱۸۴.

شیخ محمد حسین شریعت هرندی

شیخ محمد حسین شریعت هرندی، عالم فاضل زاهد. در هرنند متولد شده و در اصفهان نزد جمعی از فضلاء از جمله آقا شیخ محمد رضا نجفی، سید محمد نجف آبادی و آخوند ملا عبدالکریم گزی به تحصیل پرداخت. سپس به تدریس [مطول، معالم، شرح لمعه و سایر کتب درسی] پرداخته و جمعی از طلاب و دانشجویان علوم دینی از علوم و فضایل وی بهره مند می شدند.

[او پس از فوت میرزا ابوالحسن تویسرکانی، به اقامه جماعت در مسجد حاج محمد جعفر پرداخت. همچنین مدتی در مسجد دوغازی در محله دردشت امام جماعت بود. عالمی متواضع خوش خلق و قانع بود و از مختصر ملک زراعتی و باغی که در هرنند داشت امرار معاش می کرد] سرانجام در ۵ ذیحجه ۱۳۹۷ ق وفات یافته و در تکیه تویسرکانی در تخت فولاد مدفون شد. (۱)

ملا محمد حسین شریعتی دهاقانی*

آخوند ملا محمد حسین شریعتی دهاقانی، عالم فاضل. از علمای اواخر دوره قاجاریه است. از چندین مجتهد طراز اول اجازه اجتهاد خود را دریافت نموده و در دهاقان به ترویج دین و حل مشکلات شرعی مردم مشغول بود و پس از وفات در قبرستان عمومی دهاقان مدفون شد. (۲)

سید حسین شهشهرانی

سید حسین شهشهرانی، عالم فاضل محقق، از مخالفان شیخیه در اصفهان بوده و کتابی در ردّ حاج محمد کریم خان کرمانی رئیس شیخیه تألیف نموده است. این کتاب در

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۳۰۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۹۹؛ یادداشت های استاد ابراهیم جواهری.

۲- سیمای دهاقان، ص ۲۸۱.

کتابخانه حاج سید محمد باقر ثانی بیدآبادی موجود بوده است. (۱)

میر حسین شهودی سبزواری

میر حسین رمال سبزواری خراسانی متخلص به «شهودی» شاعر ادیب، از سخنوران اواخر قرن دهم و اوایل قرن یازدهم هجری می باشد. اصلاً از مردم سبزواری بوده و چندی در اصفهان می زیسته است. در رمل بسیار استاد بوده و بیش از ۷۰ سال عمر کرده است. (۲)

حسین صافی اصفهانی

حسین گلشنی اصفهانی متخلص به «صافی»، از شعرای اصفهان در قرن چهاردهم هجری است. او در دوره دوم انجمن ادبی شیدا شرکت می کرده و اشعارش در مجله «دانشکده» به طبع رسیده است.

از اوست:

بنگر دلا که عمر عزیزت چه سان گذشت

گاهی به رنج و غصه گهی شادمان گذشت

گاهی به خاک تیره بدی همسر و گهی

جاه و مقامت از فلک و آسمان گذشت [...]

آن کن که نام نیک بماند اثر ز تو

زان پیشتر که بانگ برآید فلان گذشت (۳)

۱- الذریعه، ج ۱۰، ص ۲۲۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۵.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۴۱۵؛ لغت نامه دهخدا، ذیل «حسین شهودی»، ص ۶۵۷، تذکره غنی، ص ۷۷؛ تاریخ نظم و نثر، ج ۱، ص ۵۳۷؛ تذکره روز روشن، ص ۴۴۸.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۰۰ و ۳۰۱.

محمد حسین صحاف*

محمد حسین صحاف اصفهانی، هنرمند ماهر اوایل قرن چهاردهم هجری، وی صحافی را نزد آقا محمد صادق و آقا ابراهیم پسران محمد باقر صحاف اصفهانی فرا گرفت. او در فنون صحافی و تجلید و سوخت سازی و متن و حاشیه و دوپوست کردن کاغذ و مُرَقَع سازی مهارت به سزایی داشت. محمد جعفر رجائی از شاگردان اوست. (۱)

شیخ حسین صحاف اصفهانی

شیخ حسین صحاف اصفهانی معروف به شیخ حسین طهرانی مدیر مجله «دَرّه النجف» اولین مجله چاپ نجف اشرف است که نویسنده آن آقا محمد بن شیخ اسماعیل بن ملا محمد علی محلاتی (مؤلف کتاب «گفتار خوش یارقلی») بوده و نخستین شماره مجله در سال ۱۳۲۷ ق منتشر شده است. (۲)

میرزا حسین صراف

میرزا حسین صراف، از اهالی اصفهان و از معاصرین است و گاهی شعر می سرود. این دو بیت از اوست.

آن که تو را کالبد پاک ساخت

مایه ز هفتاد و دو معجون سرشت

دید تو را گوهری از گنج خویش

حکم «لقد کرم» بهرت نوشت (۳)

حسین صراف اصفهانی

حسین صراف اصفهانی، شاعر ادیب. در اصفهان به صراف مشغول بوده و بیش از ۸۰ سال عمر کرده است.

۱- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۶۸.

۲- الذریعه، ج ۸، ص ۱۱۲ و ج ۶، ص ۴۰۴.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۰۵.

سر به دلم چه می دهی غمزه پر عتاب را

تاب ستم کجا بود مملکت خراب را(۱)

محمد حسین ضابطه نویسنده*

محمد حسین ضابطه نویسنده، از خطاطان خط نستعلیق است. نزد ابوتراب اصفهانی مشق خط نمود و سپس به کتابت پرداخت.(۲)

شیخ محمد حسین طریحی

شیخ محمد حسین طریحی، از فضلاء و مرتاضین اواخر دوره قاجاریه است. از خاندان شیخ طریحی از خانواده های علمی نجف بوده و در اصفهان سکونت داشته است.

او داماد سید محمد علی آقا مجتهد بوده و در یکی از حجرات مسجد شاه به عبادت و ریاضت اشتغال داشته است. او را از دانشجویان استاد غلامرضا شیشه گر از مشایخ و اقطاب سلسله نعمت اللهیه بر شمرده اند. در ماه رمضان المبارک سال ۱۳۲۱ ق وفات یافته و در یکی از اطاق های بقعه حاجی کلباسی جنب مسجد حکیم مدفون گردید.(۳)

حسین ظهیری اصفهانی

حسین ظهیری اصفهانی، از دانشمندان و ادبای اصفهان است. رساله در فن موسیقی در ۵ باب و ۱۵ فصل به فارسی از تألیفات اوست. میکروفیلم آن در کتابخانه مرکزی

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۴۱۶؛ تذکره روز روشن، ص ۴۷۵؛ الذریعه، ج ۹، صص ۲۵۰ و ۶۰۶؛ تذکره شمع انجمن، ص ۲۱۳.

۲- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۶۹۵.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۲۲ و ۵۲۳؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۶۲؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۵۰۴؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۳، ص ۲۱۹ و ۲۲۰؛ نسب نامه الفت، خطی؛ مزارات اصفهان، ص ۶۹.

دانشگاه تهران به شماره ۳۱۸۹ موجود است. (۱)

حسین علاقمندان*

استاد حسین علاقمندان، از هنرمندان معاصر اصفهان. در سال ۱۳۱۰ ش متولد شد و از ۱۳ سالگی به هنر قلمزنی روی آورد و در آن فن به استادی رسید. در قلمزنی خطوط و زوایای ریز و درشت، برجسته کاری و تسلط بر فلز کمال مهارت و توانایی را دارد. علاوه بر آن اهل ذوق و ادب بوده و نستعلیق را خوش می نویسد. صدای خوشی دارد و با دستگاههای موسیقی آشناست و اشعار زیادی را از حفظ دارد. (۲)

دکتر حسین عمومی*

دکتر حسین عمومی، هنرمند و موسیقی دان معاصر در بهمن ۱۳۰۵ ش در اصفهان متولد شد. در ۱۴ سالگی تحت تأثیر استادی و سحر صدای نی استاد حسن کسائی، به نواختن این تار پرداخت و در سال ۱۳۳۶ برای اولین بار به خدمت استاد کسائی رسید و از راهنمایی ها و تشویق های او برخوردار شد.

تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در اصفهان سپری کرد و در رشته حقوق در دانشگاه تهران ادامه تحصیل داد و به اخذ دکترا نائل شد و به عنوان قاضی سالها به خدمت شرافتمندانه و صادقانه و صادقانه در دادگستری مشغول شد و پس از بازنشستگی به وکالت پرداخت.

او از محققان و مطلعان مکتب موسیقی اصفهان بود و از دقایق و ظرافت آن اطلاعات دقیق داشت. همچنین ردیف های موسیقی ایرانی و گوشه ها و الحان آن را به خوبی می دانست. او محضر اساتیدی بزرگ موسیقی اصفهان همچون حبیب شاطر حاجی، ادیب خوانساری، حسین خضوعی، صدر اصفهانی و استاد جلال تاج را درک

۱- فهرست میکروفیلم های دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۹۵.

۲- اصفهان شهر جمال و کمال، ۳۷.

نمود و از هنر آنان بهره گرفت. و در تهران نیز از تعلیمات اساتیدی چون محمود کریمی و فرهاد فخرالدینی برخوردار شد.

دکتر عمومی صدائی خوش داشت و به انواع سبک های آوازی مسلط بود و آنها را با مهارت اجرا می کرد. استاد تاج اصفهانی او را بسیار می ستود و از مناسب خوانی او تمجید می کرد. او در کنار قضاوت و وکالت سالها به تدریس علمی موسیقی به علاقمندان مشغول بود.

وی در جوانی در حوزه علمیه اصفهان در علوم ادبیات عرب، فقه و اصول، حکمت و منطق تحصیل کرده و در ادبیات فارسی نیز مطالعه فراوان نموده بود و خط را نیز خوش می نوشت.

دکتر عمومی پس از مدتی بیماری قلبی در یک شنبه ۲۶ تیر ۱۳۸۴ ش در یکی از بیمارستان های تهران در گذشت و پس از مراسم تشییع باشکوه که اساتید موسیقی همچون استاد شجریان و استاد ناظری شرکت داشتند، در قطعه هنرمندان بهشت زهراى تهران به خاک سپرده شد. (۱)

میرزا حسین عندلیب*

میرزا حسین کوره پز اصفهانی معروف به «عندلیب» از خوانندگان معروف بود. صدایی رسا داشت و در اوج با قدرت خوانندگانی می کرد و در ادای نغمه ها الحان و ردیف و دستگاه های آواز مهارت کافی داشت. در تهران به روضه خوانی مشغول بود و در مسجد سپهسالار اذان می گفت و شب های ماه مبارک رمضان مناجات می کرد و صدایی رسا و پرتحریر او بر دیگر خوانندگان مناجات برتری داشت. او در اواخر دوره قاجاریه می زیست. وی در حدود ۷۶ سالگی حوالی سال ۱۳۴۷ ق وفات نمود. (۲)

۱- یادداشت های محقق گرامی آقای رسول دادنجانی.

۲- تاریخ موسیقی ایران، ص ۶۷۷؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۵۳.

میرزا محمد حسین غالب اصفهانی

میرزا محمد حسین امامی اصفهانی متخلص به «غالب» شاعر ادیب، پدرش از سادات امامی و مادرش از خاندان صفوی بوده و خود او در اصفهان متولد شده و در جوانی به هندوستان رفته است. در بنگاله به مصاهرت نواب سرفرازخان صوبه دار آن ولایت درآمد. سپس به شاه جهان آباد رفته و از پادشاه گورکانی هند به لقب «غالب علی خان» ملقب گردید و چهارده سال به فرمانروایی مشغول شد. در اواسط حکومت نادرشاه به ایران بازگشته شو به سیاحت در شهرهای ایران پرداخت، عاقبت در اصفهان رحل اقامت افکنده و در انجمن ادبی مشتاق به مشاعره و مطارحه با آذر و مشتاق و صباحی پرداخت. سال وفات او به دست نیامد.

از اوست:

تپش دل مگر اظهار کند حال مرا

ور نه کس نیست که گویدم تو حال مرا(۱)

محمد حسین فدای اصفهانی*

محمد حسین اصفهانی متخلص به «فدا» شاعر، خوشنویس و ادیب منشی، در اصفهان متولد شد و نزد برخی از دانشوران از جمله ملا محمد بن سبزی اصفهانی متخلص به «صفائی» علوم ادبی به ویژه عروض، قافیه، معانی و بیان و انشاء را آموخت. در خط نیز به مشق پرداخته و در نوشتن انواع خطوط به ویژه نسخ و ثلث مهارت به سزایی یافت. سپس به تهران رفت و به دعوت شاهزاده یحیی میرزا قاجار به رشت رفت و ندیم و مصاحب شاهزاده گردید. سرانجام به زادگاه خود بازگشته و قصایدی در مدح حاکم اصفهان منوچهر خان معتمد الدوله سرود.(۲) او تا سال ۱۲۶۳ق زنده بوده و در این

۱- گلشن مراد، ص ۴۴۰؛ تذکره آتشکده، نیمه دوم، ص ۶۳۰؛ تذکره روز روشن، ص ۵۸۴؛ تاریخ نصف جهان، ص ۱۴۲.

۲- تذکره مدایح معتمدی، خطی؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۱، صص ۱۳۰۱-۱۲۹۹.

سال نسخه ای از «فوائد الضیائیة» جامی را به امر محمّد علی بیگ ناظر کتابت کرده است. (۱) همچنین او به خط خوش خود «دعای صباح» را کتابت کرده است که در مجموعه آقای نصیری در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

این شعر از اوست:

دیدم به خواب دوش من زار بی قرار

آمد به ناز آن مَهَم از مهر در کنار

بر ارغوان فکنده ز سُئیل دو صد کمند

در هر کمند صد دل آشفته بی قرار

بر مَه فکنده خوشه پروین و مَه به سرو

سروی که آفتاب برش بود لاله بار

میرزا حسین فریدی اصفهانی

میرزا حسین فریدی اصفهانی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری. احتمالاً از شاگردان آقا سید محمّد شهشهانی است. وی در دوّم ربیع الاوّل سال ۱۲۸۷ق نسخه ای از کتاب «جامع السعاده» شهشهانی را به خط نسخ کتابت نموده است. نسخه به شماره ۵۵ در کتابخانه آیت الله گلپایگانی موجود است. (۳)

حسین فسائی

کمال الدّین حسین فسائی شیرازی، عالم فاضل محقق، از دانشمندان قرن دوازدهم هجری. ظاهراً در فسا متولّد شده، در شیراز به تحصیل پرداخته و از جمله افاضل شاگردان آخوند فد شکویی (محمد مسیح بن اسماعیل فسائی) بوده است. سپس به اصفهان رفته و در آنجا به تدریس مشغول شده است. وی در اغلب علوم عصر خود

۱- تراجم الرّجال، ج ۲، ص ۶۶۱.

۲- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۴، ص ۱۱۶۰.

۳- فهرست گلپایگانی، ج ۱، ص ۶۸.

متبخر بوده و او را جامع معقول و منقول دانسته اند.

شیخ محمد علی حزین لاهیجی از شاگردان اوست و کتاب «مغنی اللیب» را با تفسیر صغیر شیخ ابوعلی طبرسی و بعضی مقاصد دیگر را در حضور باهر النورث قرائت کرده است.

وی سرانجام در سال ۱۱۳۴ق هنگام محاصره اصفهان وفات یافت. کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «حاشیه بر معالم الاصول» ۲. «رساله در حلّ شبهات کاتبی قزوینی» ۳. «شواهد مطوّل» و غیره.

در انشاء مهارتی به سزا داشته و در شعر تتبع شعر خاقانی می نموده است. این شعر از اوست:

ز دوستان گرامی جدا فکند مرا

ز بی وفائی دوران بی مدار می‌پرس

نه خون گذاشت به دل نی به دیده قطره اشک

ز باد دستی مژگان اشکبار می‌پرس (۱)

میرحسین قزوینی*

میرحسین قزوینی معروف به «میرحسینا» در اصفهان ساکن بود و نزد علماء و فضلائی این شهر به تحصیل مشغول بود.

بر روی برگ آغاز نسخه «خلاصه التفسیر» تألیف قطب الدین راوندی، که به شماره ۱۱۹۱۷ در کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی نگهداری می شود. خط مرحوم

۱- تذکره المعاصرین حزین، صص ۱۲۵-۱۲۳؛ تاریخ و سفرنامه حزین، صص ۶۸ و ۳۲۲؛ دانشمندان و سخن سرایان فارس، ج ۴، صص ۲۵۱ و ۲۵۲؛ الذریعه، ج ۷، ص ۶۹ و ج ۱۳، ص ۳۶۹؛ لغت نامه دهخدا، ذیل «حسین فسائی»، ص ۶۶۱؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، ص ۳۸۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۳۷.

میرحسینا قزوینی شاگرد علمامه مجلسی است که بیش از دو هزار جلد کتاب داشته و همه را وقف اولاد ذکور خود نموده است. (۱)

حسین قصه خوان اصفهانی*

کمال الدین حسین قصه خوان، شاعر ادیب و سخنور قرن دهم هجری. بنا به نقل خودش از نوادگان کمال الدین غیاث فارسی بوده، اما در اصفهان متولد شده و علم و ادب آموخته است. مدت بیست سال مصاحب سام میرزا صفوی (برادر شاه طهماسب) و هشت سال دیگر مصاحب شاه طهماسب بوده است. در اواخر عمر بر اثر افراط در مصرف افیون تفاوت فاحش در صورت و سیرت او پیدا شده بود، گوئی مسخ شده بود یا روح او را در قالب دیگری آورده بودند. عاقبت در سال ۹۴۲ ق فوت شد. در جوانی گاهی شعر می گفت.

این شعر از اوست:

ای خوش آن ساعت که در کوی تو منزل داشتم

صد مراد از دیدن روی تو حاصل داشتم

داشتم در دل ز عشقت آتشی پنهان چو شمع

بر زبان آوردم آخر آنچه در دل داشتم (۲)

ملا حسین کاشی

آخوند ملا حسین کاشی، عالم فاضل محدث، در سال ۱۱۹۰ ق وفات یافته و در صحن بقعه جعفریه اصفهان مدفون شد. (۳)

۱- فهرست مرعشی، ج ۳۰، ص ۲۰۱.

۲- تذکره تحفه سامی، صص ۱۳۸ و ۱۳۹.

۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۸۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۶؛ مزارات اصفهان، ص ۱۵۸.

محمد حسین کاشی اصفهانی

محمد حسین کاشی اصفهانی، از فضلاء قرن سیزدهم و ظاهراً شاگرد حاج سید محمد باقر حجه‌الاسلام شفتی است. وی مالک نسخه ای از کتاب «الزهره البارقه» تألیف: سید حجه‌الاسلام بوده و آن را گم کرده است. شیخ علی برغانی آن را از زنی در بازار اصفهان خریده است. مرحوم شیخ محمد حسین کاشانی توسط حجه‌الاسلام از موضوع آگاهی یافته و کتاب را از آقا شیخ علی باز خریده است.

نسخه به شماره ۳۷۱۹ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی موجود است. (۱)

میر حسین کچویه ای اردستانی

میر حسین طباطبائی کچویه ای اردستانی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری و از اهالی قصبه «کچویه» بلوک سفلی اردستان است. در اصفهان خدمت جمعی از بزرگان تحصیل نموده و سپس در زادگاه خود سکونت گزیده است. (۲)

ظاهراً وی از شاگردان حاج سید محمد باقر حجه‌الاسلام شفتی است.

میرزا حسین کوزه کنانی

میرزا حسین کوزه کنانی، از شعرای قرن سیزدهم هجری و منشی دفتر فتحعلی شاه قاجار است. او به وسیله معتمدالدوله نشاط در دستگاه سلطنت راه یافت و «رحمت» تخلص می نمود و عمر معقولی نمود. وی مؤلف کتاب «زینة الحکایات» است، در قصص و حکایات فارسی که به دستور پادشاه نامبرده تألیف شده است.

از اوست:

زندگانی یک دو روزی بیش نیست

وقت اندک قابل تشویش نیست

۱- فهرست مجلس، ج ۱۰-۴، ص ۱۶۹۷؛ بیان المفاخر، ج ۱، ص ۳۰۵.

۲- آتشکده اردستان، ج ۱، ص ۷۵؛ بیان المفاخر، ج ۱، ص ۳۰۶.

شادی و اندوه عالم یک دم است

بهر هریک دم این چه اندوه و غم است (۱)

حسین کوشای اصفهانی

حسین فخاری متخلص به «کوشا» شاعر و ادیب هنرمند معاصر. نقاش و استاد چیت سازی. در هنر قلمکاری و چیت سازی استاده بوده و مردی خلیق و مهربان بود. او در سال ۱۳۷۹ق (۱۳۳۹ش) وفات یافت و در تکیه جویباره ای ها در تخت فولاد اصفهان مدفون شد.

ماده تاریخ وفاتش را شاعر ارجمند و توانا استاد فضل الله اعتمادی خوئی متخلص به «برنا» گوید:

«برنا» پی فوت او به شمس بنوشت

«کوشا بسرای دیگری کرد سرای» (۲)

حسین گلستانه

میرزا تاج الدین حسین حسینی گلستانه اصفهانی، عالم فاضل، از سلسله سادات جلیل القدر گلستانه اصفهان بوده و نزد ملا محمد تقی مجلسی به تحصیل پرداخته و در سال ۱۰۶۲ق موفق به کسب اجازه از استاد گردیده است. اجازه در پشت نسخه ای از «الاستبصار» به خط تاج الدین و مورخ ربیع الاول ۱۰۶۲ق نوشته شده است. (۳)

۱- تذکره نگارستان دارا، ج ۱، صص ۷۵ و ۷۶؛ دانشمندان آذربایجان، ص ۱۱۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۷؛ الذریعه، ج ۱۲، ص ۹۲.

۲- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۰۴.

۳- الذریعه، ج ۱۶، ص ۱۱؛ الروضه النضره، ص ۹۱؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۰۶؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۳۸۹.

حسین گلستانه

کمال الدین حسین گلستانه [خوشنویس هنرمند قرن دوازدهم هجری] در کاشیکاری های نجف اشرف اقداماتی را در سال ۱۱۵۷ق انجام داده است. همچنین اشعار کاشیکاری ایوان علماء در صحن شریف حضرت علی علیه السلام در نجف اشرف را در سال ۱۱۶۰ق به خط زیبای خود کتابت نموده است. (۱)

محمد حسین لنجانی

محمد حسین لنجانی از نسخ نویسان قرن دوازدهم هجری. در سال ۱۲۳۷ق کتاب «عرشیه» ملاً صدر را به خط نسخ نوشته است. نسخه ضمن مجموعه شماره ۱۱۵۸ در کتابخانه مدرسه فیضیه قم موجود است. (۲)

آقا حسین لواسانی

آقا حسین لواسانی، خوشنویس هنرمند قرن یازدهم هجری در اصفهان ساکن بوده و در نظم و نثر مهارتی به سزا داشته و نستعلیق را خوش می نوشته است. از شاگردان علیرضا عباسی بوده و به خاطر حسن سیرت و صورت مورد توجه شاه عباس قرار گرفته و به «ایاز ثانی» ملقب شده بود. وی پس از وفات در تکیه میر واقع در تخت فولاد مدفون شد. کتیبه مدرسه قرچقایگ اصفهان به خط اوست که اکنون اثری از آن مدرسه و کتیبه باقی نیست. (۳)

۱- ماضی النجف، ج ۱، صص ۵۶ و ۶۳.

۲- فهرست فیضیه، ج ۳، ص ۶۲.

۳- احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، ص ۱۶۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۱۰.

شیخ حسین مازندرانی

شیخ حسین مازندرانی، عالم فاضل، از دانشوران قرن دوازدهم هجری. وی در مدرسه فخریه اصفهان به تحصیل علوم دینی مشغول بوده و محمد تقی (متولد ساوجبلاغ) مجموعه ای شامل سه رساله:

۱. «رساله صاع و کُر و مُید و رطل و نسق و درهم و دینار» تألیف علامه مجلسی. ۲. «رساله در حل عبارت معضله ای از قواعد الاحکام» تألیف شیخ بهائی ۳. «رساله رضاعیه» تألیف آقا محمد هادی مازندرانی را در ۵ شوال ۱۱۱۰ ق کتابت نموده است. این مجموعه در کتابخانه علامه مفضل جناب آقای حاج سید محمد علی روضاتی (سلمه الله) در اصفهان موجود است. (۱)

سید حسین مازندرانی*

سید حسین مازندرانی اصفهانی، فاضل ادیب و واعظ خطیب، در اصفهان ساکن بوده و سپس به تهران مهاجرت کرده است و در آنجا به وعظ و خطابه پرداخته است. در ادبیات متبحر و دارای انشائی استوار بود و به فارسی و عربی شعر می سرود.

وی در سال ۱۲۸۵ ق جنگی ادبی ترتیب داده و برخی از اشعار خود را در آن آورده است. (۲)

میرزا حسین مالگیری*

میرزا حسین مالگیری اصفهانی، شاعر ادیب و فاضل. از سخنوران قرن یازدهم هجری. اجدادش از اهالی «مالمیر» (ایذه در استان خوزستان) بوده و صاحب رقبات و مستغلات بوده اند. او در اصفهان به تحصیل پرداخته و از طریق مطالعه در علوم مختلف خصوصاً حکمت دارای معلومات فراوان شده بود. او به رسائل بابا افضل کاشانی علاقه

۱- اصفهان یادارالعلم شرق، (نسخه خطی).

۲- تذکره شاعران فارسی سرا، صص ۳۱ و ۳۲.

فراوان داشته و آنها را آموخته بود. در فن انشاء نیز مهارت داشت. مدتی مستوفی کاشان بود ولی آن را به پسر بزرگ خود سپرده و به جای برادرش مستوفی یزد شد. پس از مدتی استیفای یزد را به پسر دیگرش سپرده و وارد اردو شد. در سال ۱۰۷۲ق نویسنده‌گی بندرعباس به او تفویض شد. عاقبت پس از بازگشت از بندرعباس در شیراز وفات یافت. گاهی شعر می‌سرود. از اوست:

نقش پای رفتگان پیوسته دارم در نظر

عینک بینائی از سنگ مزارم داده اند(۱)

سید حسین مُتَعِظِ بَرزانی*

سید حسین مُتَعِظِ بَرزانی، از فضلاء و وعاظ معاصر اصفهان پس از مدتی تحصیل، به جمع اهل منبر و وعاظ اصفهان پیوسته و حدود ۵۰ سال به وعظ و ارشاد مشغول بود. در زمان حکومت رضاشاه به ناچار مدتی از لباس روحانیت خارج شده ولی با این حال با پالتو و کلاه بالای منبر می‌رفت و مردم را موعظه می‌کرد.

وی سرانجام در خرداد ماه ۱۳۵۸ش وفات یافته و در تکیه تویسرکانی، واقع در تخت فولاد اصفهان مدفون شد.(۲)

ملا محمد حسین مجذوب اصفهانی*

ملا محمد حسین متخلص به «مجذوب» شاعر ادیب از اهالی قریه «جوزدان» ماربین اصفهان، در نهایت فقر و در کمال قناعت زندگی می‌کرده و به عربی و فارسی شعر می‌سروده است.

در مدح حاج سید محمد باقر شفتی معروف به «حجّه‌الاسلام» قصیده‌ای سروده که این دو بیت از آنجاست:

آسمان از مهر و مه، تا زیب و زیور یافته

عالمی بعد از پیمبر، چون تو کمتر یافته

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۱۵۵.

۲- یادداشت های استاد ابراهیم جواهری.

نور حق، سید محمد باقر، آن بحر علوم

کز سیادت، بهره از موسی بن جعفر یافته (۱)

سید حسین مجمر اصفهانی

سید حسین طباطبائی زواره ای اردستانی، متخلص به «مجمر» شاعر و ادیب توانای عهد قاجاریه، در سال ۱۱۹۰ ق در زواره متولد شد. چندی در اصفهان به تحصیل علم و ادب مشغول بوده و سپس به سیاحت در ایران و هند پرداخته و عاقبت به طهران رفته است. او به شغل تذهیب مشغول بوده و به واسطه میرزا عبدالوهاب نشاط اصفهانی به دربار شاه قاجار راه یافته و به لقب «مجتهد الشعراء» ملقب گردید. در سرودن انواع نظم خصوصاً غزل و قصیده استاد بوده و قصیده او در مدح فتحعلی شاه مورد تحسین شاه قرار داشته است. گویند «مجمر» در اواخر عمر به سعایت بدخواهان به ولی نعمت خود «نشاط» ناسپاسی کرده و از در خصومت درآمده و مورد نفرین استاد قرار گرفته و در عنفوان جوانی در سن ۳۵ سالگی در سال ۱۲۲۵ ق وفات یافت و در قم مدفون شد.

ماده تاریخ فوت او را «طلعت اصفهانی» چنین سروده است:

تاریخ رحلتش را از عقل خواست «طلعت»

گفتا بگو «جوان رفت سید حسین مجمر»

از آثار اوست:

۱. «دیوان اشعار» حدود پنج هزار بیت که به طبع رسیده و نسخ خطی عدیده ای در کتابخانه های مختلف از آن وجود دارد. ۲.
- کتابی در «تتبع گلستان سعدی»، ناتمام ۳. «مثنوی» در سیاق «تحفه العراقین» خاقانی

این شعر از اوست:

۱- تذکره مآثر الباقریه، ص ۱۲۴.

گویم دلم از کمند تو خواهد رهید و تو

خندان نگه به طزه طزار می کنی

صد جان به یک نگه نخری از هجوم خلق

چندین زیان ز گرمی بازار می کنی (۱)

سید محمدحسین مرتضوی*

سید محمدحسین مرتضوی فروشانی، عالم فاضل کامل، در سیده [خمینی شهر] متولد شد. در اصفهان از محضر بزرگانی چون سید محمدباقر درچه ای، میرزا ابوالمعالی کلباسی و آخوند کاشی بهره برد و سپس به زادگاه خود بازگشت. او عالمی متواضع و مقبول نزد علماء و مردم بود. سرانجام پس از وفات در قبرستان شیری خمینی شهر مدفون شد. (۲)

میرزا حسین مُشرف اصفهانی

میرزا حسین مُشرف اصفهانی، شاعر ادیب. از صاحب منصبان درباره صفوی بوده و مدتی متصدی امور اصطلب شاه سلطان حسین شده است. طبعش به هزل و مزاح مایل بوده است. زمانی مدعی شد، می تواند بر وزن خمسه نظامی و مثنوی امیرخسرو دهلوی اشعاری بگوید که حتی یک بیت آن بامعنی نباشد. اگر از عهده برآمد به ازای هر بیت بی معنی مثقالی سیم ناب بگیرد و اگر بیتش دارای معنی بود، به جای هر بیت یکی از دندان های او را بکنند و بر مغزش بکوبند. او شعرها را سرود. عاقبت از اشعار او سه بیت با معنی پیدا کرده و سه دندان او را کنده و بر سرش کوفتند و باقی اشعار را مطابق وعده

-
- ۱- تذکر نگارستان دارا، ج ۱، صص ۱۲۶ و ۱۲۷؛ تذکره انجمن خاقان، صص ۲۹۸؛ تذکره منظوم رشحه، ص ۶۲؛ مجمع الفصحاء، ج ۵، صص ۹۷۱ و ۹۷۲؛ تذکره حدیقه الشعراء، ج ۳، صص ۱۵۲۶ و ۱۵۲۷؛ تذکره ریاض العارفین، (چ سال ۱۳۴۴ش)، ص ۵۱۷؛ تذکره دلگشا، صص ۴۵۹ و ۴۶۰؛ تاریخ ادبیات ایران (شفق)، صص ۵۸۲ و ۵۸۳؛ ریحانها لادب، ج ۵، صص ۲۰۲ و ۲۰۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۹۶۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۹۹۵؛ اکسیر التواریخ، ص ۲۵۹.
- ۲- خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۲۱۸ و ۲۱۹.

رفتار نمودند.

از جمله اشعار او که به تتبع از اسکندرنامه سروده چنین است:

اگر عاقلی بخیه بر مو مزن

به جز پنبه بر نعل آهو مزن

سوی مطبخ افکن ره کوچه را

منه در بغل آتش آلوچه را

که نعل از تحمّل مُربّا شود

به صبر آسیا کهنه حلوا شود

ز افسار زنبور و شلوار ببر

قفس می توان ساخت اما به صبر(۱)

محمد حسین مشکین قلم اصفهانی

محمد حسین مشکین قلم اصفهانی، از خوشنویسان اوایل قرن چهاردهم هجری است. هم اقدام را خوش می نوشت. مدتها در عثمانی و مصر به سر می برد و در سال ۱۳۳۰ ق وفات یافت. کتیبه های مقبره میرزا مسلم در جوار مزار سید حمزه در سرخاب تبریز به خط اوست.(۲)

استاد حسین معمار

استاد حسین معمار، از اساتید هنرمند اصفهان در قرن دهم هجری. از آثار وی ساختمان بقعه هارون ولایت اصفهان است که به امر شاه اسماعیل در تاریخ ۹۱۸ ق بنای آن به پایان رسیده است.(۳)

حسین منجم

حسین منجم، فاضل و دانا به علوم ریاضی و هیأت بوده و مؤلف: ۱. «الرسائل النجومیه» ۲. «زیج اصفهان» می باشد که نسخه آن نزد مرحوم سید هبهالدین شهرستانی

- ۱- مجمع الفصحاء، ج ۴، ص ۷۹؛ ریحانه الادب، ج ۵، ص ۳۱۸؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۰۴۸ و ج ۱۹، ص ۹۹.
- ۲- پیدایش خط و خطاطان، ص ۲۵۶؛ احوال و آثار خوشنویسان، ج ۳، ص ۶۷۳.
- ۳- کارنامه بزرگان ایران، ص ۱۵۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۲۵ و ۵۲۶.

موجود بوده است. (۱)

سید محمد حسین موسوی*

سید محمد حسین موسوی، از فضلاء قرن سیزدهم هجری است. در اصفهان ساکن بود. از آثار او:

۱. کتابت «شرح فارسی هیئت» تألیف شیخ مصلح الدین محمد لاری، به خط نستعلیق، در سال ۱۲۰۰ق، موجود در کتابخانه آستان قدس رضوی.

۲. کتابت «تفسیر» ملاصدرا، به خط نستعلیق، در سال ۱۲۵۳ق، موجود در کتابخانه آستان قدس رضوی. (۲)

حسین موسیقی*

ملاً حسین یزدی معروف به «حسین موسیقی» از هنرمندان موسیقی معاصر، در یزد متولد شده و در ۲۵ سالگی برای استفاده از اساتید موسیقی به اصفهان آمد. ابتدا در تهران مدتی نزد اسماعیل خان شاهی که تعزیه خوان بود تعلیم گرفت و به اصفهان بازگشت. سپس نزد سید عبدالرحیم و میرزا حسین ساعت ساز (خضوعی) به فراگیری موسیقی پرداخت. دوباره به تهران رفته از قربان خان شاهی و حسین لحنی دستگاههای موسیقی را آموخت. او در اصفهان با شعبان خان (پدر استاد جلیل شهناز) معاشر بود و از اطلاعات و راهنمایی های او بهره می گرفت. قسمتی از عمر او در سیاحت در شهرها و روستاهای ایران گذشته و در اصفهان نیز به شغل خرازی مشغول بود. صوتی خوش داشت و علاوه بر آواز در نواختن ضرب نیز مهارت داشت. اشعار بسیاری را نیز از حفظ داشت و به شیوه اساتید قدیم اصفهان می خواند. (۳)

۱- الذریعه، ج ۱۰، ص ۲۵۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۲۷ و ۵۲۸.

۲- فهرست الفبایی کتابخانه آستان قدس رضوی، صص ۱۳۳ و ۳۴۸.

۳- تاریخ موسیقی ایران، ص ۶۸۳.

شیخ محمد حسین مهاجر زفره ای

شیخ محمد حسین مهاجر زفره ای، واعظ فاضل، در قریه «زفره» از توابع کوهپایه اصفهان متولد شد و در اصفهان نزد میرزا ابوالقاسم زفره ای (حاج آخوند) به تحصیل پرداخت. وی از ذاکران اهل بیت بود و مدتی نظامت مدرسه اقدسیه (به مدیریت شیخ محمد حسین مشکاه زفره ای) را بر عهده داشت. او داماد میرزا ابوالقاسم زفره ای بود و مانند او در علوم غریبه اطلاع کافی داشت. سرانجام در رجب ۱۳۷۷ق وفات یافته و در تکیه بروجردی مدفون شد.

ماده تاریخ وفات او را میرزا حبیب الله نیر چنین سروده است.

«نیر» دانا برون چون کرد سر از تاریخ گفت:

«طایر قدس مهاجر در جنان پرواز کرد»^(۱)

۱۳۷۷=۱۳۸۱-۴

میر محمد حسین ناظم التجار اصفهانی

میر محمد حسین ناظم التجار طباطبائی اصفهانی، از تاجران خوشنام و متدین و نیکوکار اصفهان در اواخر دوره قاجاریه است. بر حسب وصیت او، برادرزاده اش عالم فاضل حاج سید محمد تقی طباطبائی دویست جلد از کتاب «کشف الانوار» تألیف: شیخ محمد تقی آقا نجفی را وقف عام نموده است. این نسخه ها در سال ۱۲۹۶ق چاپ سنگی شده بوده اند.^(۲)

شیخ محمد حسین نجفی سدهی*

شیخ محمد حسین نجفی سدهی، عالم فاضل و فقیه کامل، در سیده ماریین متولد شده و پس از تحصیل مقدمات در ۲۰ سالگی جهت ادامه تحصیل به عتبات عالیات مشرف

۱- سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۶؛ بوستان فضیلت، صص ۲۷۷ و ۲۷۸.

۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۸۰.

شده و در محضر آیات عظام سید ابوالحسن اصفهانی و شیخ محمد حسین کمپانی کسب فیض نموده و به تدریس سطح پرداخته است. مرحوم مرعشی نجفی «قوانین» را از او آموخته است. شیخ محمد حسین نجفی از سید محمد باقر درچه ای اجازه روایت و از مرحوم کمپانی اجازه اجتهاد اخذ نموده است.

در حدود سال ۱۳۵۰ق به اصفهان بازگشته و مورد استقبال جمع کثیری از مردم قرار گرفت و در مدرسه جده بزرگ به تدریس «کفایه» مشغول شد. او در ایام تعطیلات به سیده [خمینی شهر] می آمد و در منزل خود اقامه جماعت می کرد. چندی در آن مسجد اقامه جماعت نمود. سپس در مسجد ملا حیدر به امامت پرداخت. همچنین او دعای کمیل را قرائت ادعیه را در سیده آغاز نمود و آن را رواج داد.

او در سال های آخر عمر به واسطه مشکلات و تألمات روحی و ضعف اعصاب و کسالت، ترک مسجد و محراب نموده، در منزل خویش انزوا اختیار نموده بود. تا اینکه در غره رجب المرجب سال ۱۳۷۵ق وفات یافته و در شمال مزار ملا اسماعیل خواجویی در تخت فولاد مدفون شد.

آثار زیر از تألیفات ایشان است:

۱. «حاشیه بر فصول در علم اصول» ۲. «حاشیه بر قوانین» (۱)

سید حسین نظام الدینی*

سید حسین نظام الدینی، عالم فاضل زاهد. در روستای کچویه لنجان متولد شد. در ۱۳ سالگی به اصفهان رفت و در مدرسه جده بزرگ به تحصیل پرداخت. ادبیات عرب را به همراه مرحوم حاج آقا یحیی فقیه ایمانی نزد سید مصطفی زانیانی آموخت. مطول را نزد شیخ علی یزدی خواند و از درس شیخ عباسعلی ادیب و شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی بهره برد. قسمت عمده شرح لمعه و رسائل و مکاسب را نزد حاج آقا رحیم

۱- خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، صص ۲۲۲-۲۱۹؛ الاجازه الکبیره، ص ۱۷۷؛ جلوه افلاکیان، مخطوط؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، مخطوط.

ارباب تحصیل نمود و در سطوح عالیّه از محضر حضرات آیات: سید مرتضی خراسانی، سید مهدی درچه ای، سید محمد نجف آبادی و سید علی نجف آبادی بهره برد و خود به تدریس در حوزه علمیه اصفهان پرداخت.

در سال ۱۳۵۶ق به روستای خود بازگشت و سرپرستی دو برادر و یک خواهر صغیر خود و اداره املاک پدر را به عهده گرفت. و به کشاورزی مشغول شد. پس از ۳۰ سال اقامت در کچویه به دعوت عالم جلیل شیخ محمود شریعت ریزی به زرین شهر رفت و به تدریس ادبیات، معالم، حاشیه ملا عبداللّه و شرح لمعه در حوزه علمیه تازه تأسیس آنجا پرداخت. در سالهای آخر عمر، امام جمعه موقت زرین شهر بود و به حل و فصل اختلافات و رفع مشکلات مردم و منطقه می پرداخت. او مردی سحرخیز، پرکار، متواضع، خدام و مردمی بود.

سرانجام در بهمن سال ۱۳۷۰ش به جوار رحمت حق شتافت. (۱)

شیخ محمد حسین نوری رنانی*

شیخ محمد حسین نوری رنانی، عالم فاضل متقی. در سال ۱۲۸۰ش در رهنان اصفهان متولد شد و در اصفهان به تحصیل علوم دینی پرداخت و به وعظ و خطابه مشغول شد. در بسیاری از شهرها سفر نمود و به ایراد خطابه و ارشاد مردم پرداخت.

او از شاگردان سید محمد باقر درچه ای است و به حاج آقا رحیم ارباب ارادت می ورزید. وی سرانجام در ۱۶ ذیحجه ۱۳۸۳ق (مطابق سال ۱۳۴۶ش) وفات یافت و در تکیه بابا رکن الدین تخت فولاد مدفون شد. (۲)

۱- شرح مجموعه گل، ص ۹۶.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۵۴؛ خمینی شهر شهری که از نو باید شناخت، ص ۳۲۷.

محمد حسین نوید اصفهانی

محمد حسین اصفهانی متخلص به «نوید» شاعر ادیب خواهرزاده میر سید علی مشتاق اصفهانی بود. در اصفهان علم و ادب آموخت و به هند رفته در کشمیر ساکن شده و همانجا در سال ۱۱۷۸ ق وفات یافت.

از اوست:

طریق مهر با یار خود یارا نمی دانی

اگر می دانی از یاران خود ما را نمی دانی (۱)

حاج محمد حسین نیلفروش

حاج محمد حسین اصفهانی معروف به «نیلفروش» عالم فاضل محقق و مفسر عالیقدر، از دانشوران قرن دوازدهم هجری. وی نزد ملا علی اصغر مشهدی «شرح مطالع» را خوانده و در آن کتاب مهارت فراوان یافته است. وفات او در اواسط هفتمین دهه از قرن دوازدهم هجری در نجف اشرف اتفاق افتاد. کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «اثبات حقیقه الاثنی عشریه» ۲. «تفسیر قرآن مجید» (۲)

آقا حسین ورنامخواستی

آقا حسین ورنامخواستی لنجانی اصفهانی، عالم فاضل، از دانشمندان قرن سیزدهم هجری. از شاگردان شیخ محمد باقر نجفی است. وی پس از تکمیل معلومات و وصول به مقامات عالیه علم و اخلاق به مولد خود مراجعت نموده، به ترویج دین و نشر احکام اشتغال جسته و در آنجا وفات یافته است. (۳)

۱- تذکره آتشکده، نیمه دوم، ص ۶۷۹؛ سفینه المحمود، ص ۳۳۹؛ تذکره روز روشن، ص ۸۵۶؛ الذریعه، ج ۹، ص ۱۲۳۶.

۲- تتمیم امل الآمل، صص ۱۳۳ و ۱۳۴؛ الکواکب المنتشرة، ص ۲۲۵؛ الذریعه، ج ۱، صص ۸۹ و ۹۰؛ مفسران شیعه، ص ۱۷۱.

۳- نباء البشر، ج ۲، ص ۴۹۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۲۲؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، ص ۱۵۸.

میرزا محمد حسین یاری اصفهانی

میرزا محمد حسین متخلص به «یاری» شاعر ادیب، نوه میرزا محمد باقر وزیر خراسان. کریم الطبع و خوش فطرت بود. در اصفهان متولد شد [مدتی را در شیراز ساکن بوده و از عنایات صید مرادخان زند حاکم شیراز برخوردار شده است]. عاقبت به کاظمین رفته و در سال ۱۲۱۵ق وفات یافته و در آن ارض اقدس مدفون شد.

از اوست:

پیش گلها عزت خاریم نیست

می کنم دل خوش که مرغ گلشنم(۱)

میرزا حسینعلی آشفته

میرزا حسینعلی آشفته اصفهانی، شاعر ادیب. در اصفهان به شغل سراجی مشغول بود و در انجمن ادبی ابوالفقرا گزی شرکت می کرد.

عمان سامانی در قصیده انجمنیه درباره او آورده است:

وان دگر آشفته کز اشعار نغر و دلنشین

می برد آشفتهگی بیرون ز طبع انجمن

او سرانجام در ۱۴ شوال ۱۳۰۲ق در اصفهان وفات نموده، در تخت فولاد تکیه لسان الارض مدفون گردید.(۲)

[این دو بیت از اوست:

شنیدستم که وقت نزع فرهاد

به خود می گفت این شیرین عبارت

۱- تذکره اختر، ص ۲۴۳؛ سفینه المحمود، ص ۲۶۳؛ ریحانه الادب، ج ۴، ص ۳۲۹؛ مجمع الفصحاء، ج ۶، ص ۱۰۲۳؛ تذکره دلگشا، ص ۷۰۶.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۴۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۴۳؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۸۵.

که من بیهوده کندم کوه و خسرو

همه حلوی شیرین کرد غارت(۱)

استاد حسینعلی بنای اصفهانی*

استاد حسینعلی بنای اصفهانی، از بنایان و معماران معروف زمان شاه سلطان حسین صفوی است. تعمیر و احداث ساختمان های جدید امامزاده اسماعیل که در زمان شاه سلطان حسین در سال های ۱۱۱۱ تا ۱۱۱۲ انجام گرفته، از کارهای این استاد هنرمند می باشد.(۲)

ملا حسینعلی صدیقین

ملا حسینعلی صدیقین بن محمد اسماعیل بن محمد ربیع، عالم فاضل و زاهد متقی. [از علمای مشهور قرن چهاردهم هجری در اصفهان]

در اصفهان متولد شده [و خدمت جمعی از اکابر علماء همچون میرزا ابوالقاسم زفره ای، آقا سید محمدباقر درچه ای و آقا سید ابوالقاسم دهکردی درس خوانده] و مراتب عرفان را خدمت حاج محمدجواد عارف بیدآبادی تکمیل نموده و سالها به ریاضت و تصفیه باطن گذرانیده و جامع مراتب صوری و مقامات معنوی شد.

او در مسجد گرگ یراق ها، مسجد حاج اسدالله سمسار و مسجد درکوشک اقامه جماعت می نمود [و هفته ای دو شب بر منبر می رفت و با بیانی گرم و شیوا به ارشاد مردم می پرداخت].

همچنین سالها در مدرسه درکوشک [و مدرسه میرزا حسین بیدآباد] به تدریس مختلف و از جمله تفسیر مشغول بود.

مرحوم صدیقین از علمای پرهیزکار و مشهور به زهد و تقوا در میان عوام و خواص و مورد وثوق و احترام کلیه طبقات بود و از سوی مراجع بزرگوار از جمله آیات عظام آقا سید ابوالحسن اصفهانی [و آقا حسین بروجردی] نیابت تام را برخوردار بود.

۱- حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۳۸.

۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۵۳.

این عالم ربانی سرانجام در شب جمعه دوّم صفر سال ۱۳۶۸ ق وفات یافته و در یکی از اطاق های تکیه کازرونی مدفون شد. از آثار او حواشی مختصری بر تذکره القبور است که نگارنده [سید مصلح الدّین مهدوی] آنها را در رجال اصفهان نقل کرده ام. مادّه تاریخ وفاتش را حسن ضوئی اصفهانی چنین سروده است:

«ضوئی» از تاریخ صدیقین به فکرش شد برون

مطلب خوابش که «فی جنات عدن یدخلون» (۱)

حسینعلی صفائی بروجنی

حسینعلی صفائی بن سلیمان بروجنی، از شعرای معاصر در سال ۱۲۹۶ ق در بروجن متولّد شده و نزد پدر خود که معلّم بود و دیگران به تحصیل مشغول شد. در جوانی به تجارت پرداخت و کمی بعد از آن کار دست کشید. دیوانی مشتمل بر سه هزار بیت شعر از قصیده و غزل داشته است.

از اوست:

عقده ها بر دل غمدیده عشاق فکند

گره آن شوخ چون بر طره خم در خم زد (۲)

حسینعلی زنگنه*

حسینعلی بن شیخعلی خان زنگنه، از فضلای قرن یازدهم هجری است. پدرش از وزرای عالی مقام شاه سلیمان صفوی بوده است. خود او در اصفهان به تحصیل علم و

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۷۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۷۴؛ رجال اصفهان (دکتر کتابی)، ج ۱، ص ۴۲۹؛ نقباء البشر، ص ۶۷۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۷۲؛ تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۹.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۱۱.

ادب پرداخت. کتاب «بدایع البیان» در تفسیر قرآن از تألیفات اوست. (۱) نسخه هایی از این کتاب در کتابخانه ها موجود است از جمله:

نسخه ای به شماره ۱۷۶ در کتابخانه ملی ملک در تهران و نسخه ای به شماره ۷۴۶۶ در کتابخانه آستان قدس رضوی و نسخه دیگر به شماره ۳۲۰۱ در کتابخانه مسجد اعظم قم. (۲)

حسینعلی اصفهانی

حسینعلی بن محمد زمان اصفهانی از کاتبان خط نسخ در قرن سیزدهم هجری. در تاریخ ۲۶ صفر ۱۲۵۲ ق کتاب «المصباح فی شرح المفاتیح» را در فقه، به عربی، از مؤلفی ناشناس، به خط نسخ کتابت نموده است. نسخه به شماره ۷۵۴۱ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۳)

ملا حسینعلی تویسرکانی

ملا حسینعلی تویسرکانی ابن نوروزعلی ملا-یری عالم محقق، فقیه جامع، مجتهد اصولی، از علماء طراز اول اصفهان در قرن یازدهم هجری. در تویسرکان متولد شده و در اصفهان نزد اعلام آنجا به ویژه شیخ محمد تقی رازی صاحب حاشیه حاضر شد و کسب فیض کرد تا به درجه اجتهاد نائل شد و بسیاری از مردم اصفهان و نواحی اطراف از او تقلید نمودند. محضر درس او پربار بود و شاگردان بسیاری از محضر او مستفیض شدند. او امام جماعت مسجد ایلچی احمدآباد بود و به جهت احتیاط در نماز جمعه، جمعه ها به درجه می رفت و نماز جمعه را در آنجا برپا می ساخت. (۴)

۱- فهرست نسخه های خطی فارسی، ج ۱، ص ۸؛ ادبیات فارسی بر مبنای تألیف دستوری، ج ۱، ص ۲۵۸.

۲- فهرست مسجد اعظم قم، ص ۴۴؛ فهرست الفبایی رضوی، ص ۸۷.

۳- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۳۴۷.

۴- رجال اصفهان یا تذکره القبور، صص ۸۹ و ۹۰؛ روضات الجنات، ج ۸، ص ۲۲۴.

سرانجام در ۲۸ صفر ۱۲۸۶ق در اصفهان وفات یافته و در بقعه خوانساری ها در تخت فولاد مدفون گردید. (۱)

امام الحرمین میرزا محمّد همدانی که مجاز از مرحوم نویسندگان است، در «ملتقطات فصوص الیواقیت» ضمن مرثیه ای، ماده تاریخ وفات ایشان را چنین سروده است:

فقضی نجه و سار الیها

و دعاه الیه اَرخ «غفور» (۲)

۱۲۸۶

کتب زیر از اوست:

۱. «حاشیه بر جامع عباسی» ۲. «رساله در ردّ بر اخباریّه» ۳. «الشّهاب الثّاقب» [در ردّ بر حاج کریم خان کرمانی ۴. «فصل الخطاب» در اصول فقه ۵. «قارعه القوارع»] که ردّ بر جوابیه حاج محمّد کریم خان کرمانی بر کتاب «شهاب ثاقب» است. ۶. «کشف الاسرار» در شرح شرایع، در ۱۱ جلد، که به خط مؤلّف نزد آقای دکتر سید احمد نویسندگان در اصفهان موجود است. ۷. «المقاصد العلیّه» در حاشیه بر قوانین، در دو مجلد ۸. «نجاه المؤمنین» در اخلاق و اصول دین که آن را در سال ۱۲۷۲ق و به نام فرزندش «محمّد» نوشته است. ۹. «رساله عملیه» [

ملا حسینعلی زاهدی رنانی*

ملا حسینعلی زاهدی رنانی، عالم عابد زاهد، از علمای قرن چهاردهم هجری. در قریه «رهنان» اصفهان متولّد شده و در اصفهان به تحصیل پرداخت. سپس در زادگاه خود به اقامه جماعت و ارشاد مردم مشغول شد. او از مصرف وجوهات شرعی خودداری می کرد و از راه کشاورزی امرار معاش می کرد و با قناعت و تواضع، درس بی نیازی از خلق و استعانت از خالق را به دیگران می آموخت. وی سرانجام در [۲۹ شعبان

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۷۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۰؛ الکرّام البرره، ص ۴۳۸.

۲- فهرست کتب خطی اصفهان (الف - ز)، ج ۱، ص ۴۰۰.

۱۳۸۸ق] وفات آقا محمّد بیدآبادی در تخت فولاد اصفهان مدفون شد. (۱)

حسینعلی شکیبایی بروجنی

حسینعلی فاتحی بروجنی متخلص به «شکیبا»، از شعرای معاصر. در سال ۱۳۰۳ش متولد شده و پس از تحصیلات ابتدائی در مولد خود به کسب و کار مشغول شد.

از اوست:

نه هر کس عاری از دانش بُود استاد می گردد

نه هر مرد پلید کوه کن فرهاد می گردد

چنین ابلیس شومی را نشاید آدمی گفتن

کسی کو از غم همسایگان‌ش شاد می گردد (۲)

آخوند ملا حسینعلی صرفی

آخوند ملا حسینعلی صرفی، عالم فاضل ادیب، وی در محله شیش بیدآباد اصفهان ساکن بوده و در ادبیات عرب خصوصاً صرف و نحو استاد بوده و به «صرفی» شهرت داشته است. میرزا سید حسن چهارسوقی عالم جلیل القدر نزد او نحو و صرف ابتدائی را خوانده است. (۳)

حسینعلی قدسی قهفرخی

حسینعلی قدسی قهفرخی، از شعرای معاصر، در حدود سال ۱۲۸۵ش متولد شده و پس از تحصیل به استخدام اداره فرهنگ درآمده و به آموزگاری در چهارمحال روزگار می گذرانید.

۱- خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، ص ۱۶۸؛ تخت فولاد یادگار تاریخ: خطی.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۲۷۶.

۳- زندگانی آیت الله چهارسوقی، ص ۵۷.

گشته خیالم چو زلف یار پریشان

دل شده از دست روزگار پریشان(۱)

حسینعلی گلشن اصفهانی

حسینعلی گلشن اصفهانی، از شعرای اصفهان در قرن چهاردهم هجری. در سال ۱۳۱۰ق در اصفهان متولد شد. در انجمن ادبی شیدا شرکت می کرد و از شعرای خوش قریحه به شمار می رفت. او در سال ۱۳۶۱ق وفات یافت. این بیت از اوست:

به جان اهل حجاز و عراق شور افکند

بلند گشت چو از نینوا نوای حسین

(حجاز، عراق، شور، نینوا و نوا نام پرده های آواز است.) (۲)

ملا حسینعلی محدث*

ملا حسینعلی محدث، عالم فاضل، از دانشمندان گمنام قرن سیزدهم هجری است. وی در جمادی الثانی ۱۲۵۲ق وفات یافته و در نزدیکی قبر فاضل هندی در تخت فولاد مدفون شده است.

این مرثیه درباره او سروده شده است:

واحسرتا که رفت ز دنیا حسینعلی

آن معدن فضایل و آن نور منجلی

اعلا محدثی که چو دریای علم و فضل

بد در خروش و جوش چو دریای انزلی

کرد از خرد سؤال ز تاریخ فوت او

گفتا «هزار حیف ز ملا حسینعلی» (۳)

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۰۲.

۳- تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

حسینقلی دانشور قهفرخی

حسینقلی دانشور بن ابوالفتح دانشور قهفرخی، شاعر معاصر، در سال ۱۳۳۰ق در قهفرخ از توابع چهارمحال متولد شده و در آنجا به تحصیل پرداخت و سپس به مباشرت املاک مشغول شد.

چون دوره عمر را دوامی نبود

باقی ز برای کس مقامی نبود

در دهر برای مردم دانشمند

جز نام نکو هیچ مرامی نبود(۱)

حسینقلی خان خطائی دهاقانی*

حسینقلی خان خطائی بن باباخان دهاقانی، شاعر ادیب از سخنوران اواخر دوره قاجاریه. وی در اوّل محرم ۱۲۶۹ق در دهاقان تولّد یافت. در کودکی مادرش را از دست داد و به دست دایه ای بزرگ شد. در ۶ سالگی در مکتب خانه ملا رحیم دهاقانی تحصیل را آغاز کرد.

او شاعری ماهر بود و خصوصاً در غزل طبعی روان داشت. خط خوشی داشت و در نقاشی و تیراندازی مشهور بود. تابلوهای نقاشی او هم اکنون در دهاقان در منزل اقوام و در شهرستان سی سخت (کهگیلویه و بویراحمد) موجود است.

وی در ۲۰ بهمن ۱۳۰۴ش به حکم حکومت اصفهان و تأیید وزارت داخله، به عنوان حاکم دهاقان منصوب شد و در برقراری آرامش در آن منطقه و جلوگیری از حملات اشراز و غارتگران به مردم نقش مهمی ایفا کرد.(۲)

وی سرانجام در سال ۱۳۴۹ق در دهاقان وفات یافت.(۳)

«منتخبی از دیوان مرحوم حسینقلی خان خطایی دهاقانی» توسط ابدال خطایی در سال ۱۳۴۲ش در اصفهان به طبع رسیده است.

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۱۹۳ و ۱۹۴.

۲- سیمای دهاقان، صص ۳۰۹ و ۳۱۰.

۳- تاریخ شهرضا، ص ۹۱.

این شعر از اوست:

رود امید که آید به سر گشته خویش

چون به یادش دل بسپرد ما می آید

جام مینا ز کف ساقی مجلس در دور

باز گردید دل خون خورده ما می آید

نفسی می شمرم تلخ به امید وصال

تا به بالا دم بشمرده ما می آید

حسینقلی خان ایلخانی

حسینقلی خان ایلخانی بن جعفر قلی خان بختیاری، از خوانین معروف بختیاری در قرن سیزدهم هجری [از طایفه دورک‌ی هفت لنگ بختیاری است. پس از مرگ پدرش در ۱۲۵۲ق تخت سرپرستی عمویش قرار گرفت. پس از آن به خدمت حاکم اصفهان منوچهرخان گرجی (معمدالدوله) درآمد و کم کم با سرکوب سران یاغی بختیاری، از طرف متعمدالدوله، نایب الحکومه منطقه بختیاری شد. او کم کم بر سایر خوانین آنجا غلبه کرد و ۴۰ سال ایلخان تمام منطقه بختیاری بود. ناصرالدین شاه که از قدرت و نفوذ او در مرکز و جنوب ایران بیمناک بود، به فرزندش مسعود میرزا ظلّ السّیطان که حاکم اصفهان و مناطق تابعه شده بود، دستور قتل حسینقلی خان را داد. ظلّ السّیطان با فریبکاری و توطئه او را نزد خود به اصفهان خوانده و در ۲۷ رجب ۱۲۹۹ق او را به قتل رساند.]

حسینقلی خان در شعر و ادب دستی داشت. به فارسی و لری شعر می سرود و «سیاره» تخلّص می کرد. جسدش را به تکیه میر در تخت فولاد منتقل کرده و به خاک سپردند و تکیه ای مستقل برای او و خاندان ایلخانی بختیاری ساختند.

این شعر به لهجه لری از اوست:

دونی ز چه سر نزیده اُفتُو

یاژم نوریستاده از خو

ابروی کج تو در همه خلق

دادم مو نشان که هو مه نو

مُو با دل زار سی تو آیم

تو بانگ زنی که ای کره نو

یاژم تو بساز کلک و کشتی

تَسْمِیتِ که بَکْرِیْمِیتِ اُو (۱)

حسینقلی سخائی نجف آبادی *

حسینقلی غیور متخلص به «سخائی» بن غلامحسین نجف آبادی شاعر ادیب. در سال ۱۲۹۶ ش در نجف آباد متولد شد. او به پیشه ورشوسازی و ریخته گری امرار معاش می نمود. طبعی سرشار و ذوقی سلیم داشت و در بسیاری از انجمن های ادبی در تهران، اصفهان و نجف آباد حضور یافت. از جمله از اعضای فعال انجمن مولوی نجف آباد و انجمن صائب اصفهان و انجمن پژمان ویلاشهر بود.

وی در سال ۱۳۸۲ ش به رحمت ایزدی پیوست.

از آثار او: ۱. «دیوان سخائی» ۲. «گلزار سخائی» به طبع رسیده است. ۳. کتاب «زبده الافکار» هنوز چاپ نشده است.

این دو بیت از اوست:

نازنینا ز جلوه ات مستم

افتم از پا، نگیری ار دستم

به ولای تو از همه عالم

رشته التفات بگسستم (۲)

حسینقلی مشفق ضرغام

حسینقلی مشفق ضرغام متخلص به «مشفق» شاعر ادیب. در سال ۱۳۲۲ ق در بروجن از توابع چهارمحال و بختیاری متولد شد و در زادگاه خود به تحصیل در مکتب خانه پرداخت. علوم ادبی را نزد میر سید حسن مجدالادباء اصفهانی (مدیر مدرسه اتحادیه بروجن) آموخت. گاهی در بروجن و گاهی در اصفهان به سر می برد و در

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۱۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۲۰۱؛ شرح حال رجال ایران، ص ۴۴۲؛

دانشنامه جهان اسلام: ذیل «بختیاری»، ص ۱۰۸۷؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۳.

۲- دیباچه دیار نون، ص ۲۱۰؛ آئینه اهل قلم، ص ۱۲۵؛ تذکره شعرای استان اصفهان، ص ۳۸۰.

محافل و انجمن های ادبی شرکت می کرد. دیوان اشعار او به طبع رسیده است. سرانجام در سال ۱۳۹۲ ق وفات یافته و در تکیه بروجنی ها [تکیه شهداء فعلی] واقع در تخت فولاد مدفون شد.

ماده تاریخ فوتش را شاعر گرانمایه آقای فضل الله اعتمادی متخلص به «برنا» گوید:

به شمسی سال فوتش گفت «برنا»

«روان مشفق ما شاد گردد»

[دیوان اشعارش با نام «اندیشه های رنگارنگ» به چاپ رسیده است.]

از اوست:

تو ای برق محبت سوختی تاب و توانم را

نمی دانم چه خواهی کرد زین پس جسم و جانم را

درون لانه ای آسوده سر در زیر پر بودم

ولی صیاد بی پروا به هم زد آشیانم را [...]

تو کز بزم وصال پای من بُریده ای آخر

چرا با دست هجران می فشاری استخوانم را(۱)

حسینی خوراسکانی

حسینی خوراسکانی از فضلاء قرن یازدهم هجری، ظاهراً از شاگردان علامه مجلسی بوده و در سال ۱۰۸۰ ق مجلد نهم بحارالانوار را به خط نسخ خوش نوشته است. در برگه از آن به خطی شبیه خط علامه مجلسی رموز کتاب نوشته شده و مهر علامه مجلسی «محمد باقر العلوم» در پشت کتاب دیده می شود. نسخه به شماره ۱۴۱۵ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد موجود است.(۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۴۵۰ و ۴۵۱؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۸۹؛ دولت دیدار، صص ۳۰ و ۳۱.

۲- فهرست الهیات مشهد، ج ۲، ص ۵۶۱.

آقا حقی خوانساری*

آقا حقی خوانساری، از شعراء، عرفا و فضلاء قرن یازدهم هجری است. نسب او به «خواجه حسن ماضی» و از او با چند واسطه به عارف بزرگوار «حافظ سعدالدین عنایت الله خوانساری» می رسد. از بنی اعمام ملاً علی حشمتی خوانساری بوده و سالها در مسجد جامع اصفهان به وعظ و خطابه مشغول بوده است. او واعظی خبیر و خطیبی فصیح بوده و در سال ۱۰۳۷ق در خوانسار وفات یافته است. ظاهراً اغلب رباعی می سروده و این رباعی از اوست:

چون رعد به جز ناله زارم نَبُود

چون باد به گوشه ای قرارم نَبُود

چون اشک که در دیده عاشق گردد

سرگشتگی ام به اختیارم نَبُود (۱)

حکَم خزاعی

ابو عبدالله حکم بن معبد بن احمد خزاعی، فقیه، مصنف کتاب «السُّنَّة»، از بزرگان فقهاء و محدثین حنفی اصفهان بوده و در سال ۲۷۵ق در اصفهان فوت کرده است.

وی از ابوموسی و نصر بن علی و محمد بن حمید احادیث بسیار نقل کرده است. (۲)

حکمهالله خزاعی

حکمهالله خزاعی از فضلاء قرن پنجم و اوائل قرن ششم هجری بوده و قبر او در تکیه ظلمات مجاور قبر میرعماد قرار دارد.

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۴۲۱؛ تذکره ریاض العارفین، ص ۱۰۱؛ تذکره شعرا خوانسار، صص ۴۶ و ۴۷؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۵۸؛ اثر آفرینان، ج ۲، ص ۳۰۰؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۵۸؛ ریحانها لادب، ج ۲، صص ۱۸۹ و ۱۹۰؛ تذکره شمع انجمن، ص ۲۱۶.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۹۸؛ الوافی بالوفیات، ج ۱۳، ص ۱۱۳؛ طبقات المحدثین ج ۴، ص ۲۸۰.

وی در سال ۵۰۳ق وفات یافته و مادّه تاریخ وفات او این بیت است:

«چو دیدم حکمهالله است تاریخ

الف با لالف ساقط از آن شد»

بر روی سنگ نام ائمه اثنی عشرعلیهم السلام نوشته شده و نشانگر آن است که مشار الیه از شیعیان بوده است. (۱)

حکیم مرزوقی

حکیم بن ابوالوفاء مرزوقی، از ادباء قرن چهارم هجری بوده و مافروخی در محاسن اصفهان وی را در عداد دانشمندان متقدم صرف و نحو و لغت و انشاء ذکر نموده است. (۲)

حماد مکتب مدینی

حماد بن زید مکتب مدینی، از محدّثین عامّه در قرن سوم هجری است، وی از اهالی «مدینه» [شهرستان] اصفهان و از افاضل مردم آن روزگار بوده و با محمّد بن یوسف بنا مکاتبه داشته است. (۳)

حمد صیرفی

ابوسهل حمد بن احمد بن ابی عمرو بن ولکین (؟) صیرفی از محدّثین اصفهان است. وی از ابوعبدالله بن منده و دیگران حدیث شنیده و ابوسعید بغدادی، حسن بن عبدالملک خلّال و ابوغالب حسن بن محمّد از او روایت می کنند. (۴)

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۸۱؛ تاریخ اصفهان و ری، ص ۲۳۵؛ مزارات اصفهان، ص ۳۱۸.

۲- محاسن اصفهان، ص ۳۲.

۳- مزارات اصفهان، ص ۳۵۱.

۴- التّحییر، ج ۱، ص ۲۰۸.

حمد حدّاد

ابوالفضل حمید بن احمد بن حسن حدّاد، از محدّثین قرن پنجم هجری است. سمعانی درباره او نوشته است: «کان اماماً عالماً صحیح السّماع، محقّقاً فی الاخذ». او از شاگردان حافظ ابونعیم اصفهانی است. در سال ۴۸۵ق به بغداد رفته و در سال ۴۸۶ق (و یا ۴۸۸ق) فوت شده است. ابوحفص عمر بن محمّد شیزری از او حدیث شنیده است. (۱)

حمد اصفهانی

ابوالفضل حمد بن احمد بن عبدالله اصفهانی، از محدّثین قرن پنجم هجری است. وی از حافظ ابونعیم اصفهانی و ابوبکر خَلّاد روایت می کند و ابوالفتح محمّد بن عبدالباقی بن احمد بن سلیمان معروف به «ابی البطی مارستانی» از او نقل حدیث می نماید. (۲)

حمد اصفهانی

ابوالقاسم حمد بن محمّد بن احمد بن منصور بن عبدالله بن طویل اصفهانی، از محدّثین اواخر قرن ششم هجری است. از اصحاب شیخ ابوالفضل محمّد بن ابی سعد بغدادی بوده و از ابوطاهر احمد بن محمود ثقفی، ابوعثمان عیار صوفی، ابوالقاسم علی بن عبدالرحمان بن علیک و ابوعمرو عبدالوهاب بن محمّد عبدی حافظ استماع حدیث کرده است. ابوسعید سمعانی از او اجازه داشته است. او در سال ۵۱۷ق فوت شد. (۳)

حمدان اصفهانی

ابوالحسن حمدان بن احمد بن حمدان اصفهانی، یکی از محدّثین عامّه در اصفهان است. از ابو احمد عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز کرجی روایت نموده و شیرویه بن شهردار از

۱- التّحییر، ج ۱، ص ۵۳۷.

۲- احقاق الحق، ج ۶، ص ۴۵ و ج ۱۴، ص ۲۳۱ و ج ۱۵ و ص ۴۴۱.

۳- التّحییر، ج ۱، ص ۲۵۱.

او نقل حدیث می نماید.

ملا حمزه قائی

آخوند ملا حمزه قائی ابن ملا اسدالله بن عبدالله بن علی محمد شریف علوی، عالم فاضل ادیب و واعظ ماهر.

در قائن متولد شده و برای تحصیل به اصفهان رفته و چندی به درس سید محمد باقر حججهالاسلام و حاج محمد ابراهیم کلباسی حاضر شده و حسب الامر استاد خود سید حججهالاسلام با دختر یکی از تجار همدانی ساکن اصفهان وصلت نمود.

پس از مدتی چون سید حججهالاسلام او را به دلیل فصاحت زبان جهت ارشاد مردم به رشت فرستاد. عاقبت ملا حمزه قائی در یکی از سفرهای خود در هنگام بازگشت از قائن به اصفهان در شاهرود وفات یافته است.

اعقاب او در اصفهان و کرمانشاهان ساکن بوده اند. (۱)

ملک حمزه غافل سیستانی*

ملک حمزه غافل بن ملک جلال الدین بن ملک محمود سیستانی، شاعر و ادیب قرن یازدهم هجری است.

نسب آنان به قولی به صفاریان و بنا به روایتی دیگر به جمشید می رسد. پدرش فرمانروای سیستان بود. او در جوانی به اصفهان آمد و به دیدار سخنوران و دانشمندان از جمله میرزا محمد طاهر نصرآبادی شتافت. سالها در اصفهان بود و پس از فوت پدرش به حکومت سیستان رسید. به صفات پسندیده موصوف و محبوب خاص و عام بود و سرانجام در سالهای جوانی وفات یافت.

شعر نیکو می سرود و «غافل» تخلص می کرد. از اوست:

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۷۷؛ بیان المفاخر، ج ۱، ص ۳۱۴ و ۳۱۵؛ الکرام البرره، ج ۱، ص ۴۴۳؛ بهارستان،

از آتش هجران تو ای عهدشکن

در دیده نگاه و در لبم سوخت سخن

تا گریه من صرف کجا خواهد شد

سرگردانم چو ابر گم کرده چمن (۱)

حمزه اصفهانی

ابو عبدالله حمزه بن حسن اصفهانی، مورّخ، ادیب و دانشمند قرن چهارم هجری است. در سال ۲۷۰ق متولّد شد. وی از عبدان بن احمد، محمّد بن جریر، محمّد بن صالح بن ذریع، محمّد بن نصیر و محمود واسطی روایت می کند و حافظ ابونعیم اصفهانی از او نقل حدیث می کند. وی بارها به بغداد رفته و به اصفهان بازگشته و در بین سالهای ۳۵۰ تا ۳۶۰ق وفات یافته است. کتاب او درباره اصفهان بارها مورد استفاده مورّخین بعد از او قرار گرفته ولی متأسفانه اصل کتاب از بین رفته است.

این کتب از تألیفات اوست:

۱. «اصبهان و اخبارها» ۲. «الامثال علی افعال من کذا» ۳. «الامثال الصّادره عن بیوت الشعر» که به شماره ۱۱۵۰ در کتابخانه ملک در تهران موجود است. ۴. «الاصاف» ۵. «تاریخ سنی ملوک الارض و الانبیاء» به عربی، که در کلکته و لایپزیک (همراه با ترجمه لاتین) و برلین به چاپ رسیده است. آقای دکتر جعفر شعار نیز آن را به فارسی برگردانده و با نام «تاریخ پیامبران و شاهان» چاپ نموده است. «کبارالبشر» یا «تواریخ کبار الامم من معنی منهم و من غیر» نام دیگر کتاب «سنی ملوک الارض و الانبیاء» است. ۶. «التشبهات» ۷. «التماثل فی تباشیر السیرور» ۸. «التنبیه علی حدود التصحیف» یا «التنبیه علی حروف المصحف» که در سال ۱۹۶۸م در سوریه به چاپ رسیده است. ۹. «الخصائص و الموازنه بین العربیه و الفارسیه»، که در دارالکتب

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۵۱؛ خلد برین (ایران در زمان شاه صفی و شاه عباس دوم)، ص ۳۵۲.

المصريه در قاهره نگهداری می شود. ۱۰. «الزّسائل» ۱۱. «السیره المستقیمه بشأن القرامطه» که نسخه خطی آن در کتابخانه پاریس موجود است. [۱۲. «المنتخب من کتاب الامثال» که در کتابخانه واتیکان رم موجود است. [۱۳. «انواع الدّعا» (۱)

حمزه علوی

ابو محمّد حمزه بن عبّاس بن علی بن حسین بن علی بن عمر بن حسن بن علی بن علی بن حسین بن علی بن ابیطالب حسینی علوی معروف به «برطله»، از محدّثین و مشایخ صوفیه در اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری است.

در حدود ۴۳۰ق در اصفهان متولّد شد. او صاحب سیره نیکو و پرهیزکار بوده و در اصفهان بین عوام و خواص شهرت فراوان داشته است. وی از ابو احمد محمّد بن علی بن سمویه مکفوف، ابوبکر محمّد بن عبدالله بن ریزه، ابوعلی حسین بن عبدالله بن منجویه، ابوالحسن علی بن قاسم بن ابراهیم بن موسی خیاط، ابوالعبّاس احمد بن محمّد بن احمد نعمان فضا، ابوطاهر محمّد بن احمد بن عبدالرحمان و ابوبکر باطرقانی استفاده کرده و از ابی الحسن محمّد بن علی بن صخر ازدی بصری قاضی مکه و ابوسعید عبدالرحمان بن احمد بن عمر بن یوسف بن یعقوب بن یزید اصفهانی صفار و دیگران

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۰؛ الفهرست (ابن ندیم)، ص ۱۵۴؛ تذکره هفت اقلیم، ج ۲، ص ۳۹۶؛ معجم المؤلفین، ج ۴، ص ۷۸؛ میزان الاعتدال، ج ۱، ص ۳۶۲؛ اکتفاء القنوع، ص ۷۰؛ ریحانهاالدب، ج ۱، ص ۱۴۳؛ تاریخ علوم اسلامی، صص ۴۵ و ۱۳۰؛ تاریخ آداب اللغه العربیه، ج ۲، صص ۶۲۵ و ۶۲۶؛ فرهنگ ادبیات فارسی، ص ۱۱۷؛ الاعلام، ج ۲، ص ۳۰۹؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۳۳۶؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۱۶۸ و ۲۸۲؛ تاریخ گزیده (چاپ ۱۳۶۴ش)، ص ۶۹۲؛ تاریخ ادبیات در ایران؛ ج ۱، ص ۶۴۳؛ الذریعه، ج ۳، ص ۲۸۸ و ج ۱۷، ص ۲۶۵؛ اعیان الشیعه، ج ۲۸، صص ۱۴۴-۱۴۰؛ تاریخ التّراث العربی، ج ۱، ص ۱۸۴ و ج ۸، ص ۳۵۸؛ لغت نامه دهخدا، ذیل «حمزه»، ص ۷۹۸، یادداشتهای قزوینی، ص ۹۵۲؛ تاریخ اصفهان (جابری)، صص ۳۳۹ و ۴۰۸؛ الاصفهان (رجال و مشاهیر)، صص ۲۰۶ و ۲۰۷؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۳؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۱۸۶؛ تاریخ تشیع اصفهان، صص ۲۲۹-۲۲۶؛ اصفهان (کتاب جوانان)، صص ۲۰۶ و ۲۰۷؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۷۸.

اجازه داشته است.

ابوسعبد سمعانی از وی، از جمیع مسموعاتش اجازه یافته است. صاحب عنوان در روز جمعه ۱۷ جمادی الاولی ۵۱۶ق وفات یافته است.

حمزه محتسب گلپایگانی

حمزه بن عبدالرحمان محتسب جرباذقانی (گلپایگانی)، از محدثین قرن چهارم هجری بوده و در اصفهان اقامت داشته است. از محمد بن اسحاق کرمانی نقل حدیث نموده و پس از عمری طولانی وفات یافته است. (۱)

شاه میر حمزه

حمزه بن محمد بن حسین به علی بن حسین (متوفی در طبرستان) بن محمد الدیباج بن الامام جعفر بن الصادق علیه السلام از امامزادگان اصفهان است. در قریه «فرسان» [از روستاهای حومه شمال اصفهان] مدفون بوده و به «شاه میر حمزه» شهرت دارد. اکنون در حاشیه خیابان سروش در داخل شهر واقع شده و دارای بقعه [گنبد و بارگاه] است [و اخیراً آن را تجدید بنا کرده اند] قبرستان شاه میر حمزه در سال ۱۳۳۳ش توسط شهرداری خراب شده و در اراضی آن خیابان، مغازه، منزل و دانشسرای کشاورزی [هنرستان فنی سروش فعلی] بنا کردند. به ظن نویسنده این گورستان مقابر آل خجند نیز بوده است. در این گورستان حکیم شرف الدین حسن شفائی و آخوند محمد شفیع طالقانی معروف به «شفیعی ابرو» مدفون بوده اند که اکنون از مقبره آنان اثری به جا نمانده است.

[استاد همایی از این امامزاده و گورستان بازدید کرده و شماری از قبور آن را یادداشت نموده که قدمت برخی از قبور به قرن یازدهم و دوازدهم هجری باز

حمزه هرندی

حمزه بن محمد خان هرندی اصفهانی [از فضلاء قرن یازدهم هجری] در روز سه شنبه ۲۱ رمضان ۱۰۳۰ ق کتابت «شرح فصوص الحکم» را به خط نستعلیق به پایان رسانیده [است]. کتاب ضمن مجموعه شماره ۶۶۵۸۸ در کتابخانه مجلس شورای ملی ایران موجود است. (۲)

[وی سالها در هندوستان ساکن بوده و از شاگردان محضر درس شمس الدین محمد بن علی بن نعمت الله خاتونی و از خواص اصحاب و معاشران او بوده است.]

حمزه سعدی مدینی

ابانصر حمزه بن یسع بن یحیی بن راشد سعدی، از محدثین اصفهان و ساکن مدینه (شهرستان) بوده است.

وی از از بکر بن بکار و محمد بن بکیر روایت می کند و علی بن صباح از وی نقل حدیث می کند. (۳)

ملا حمزه گیلانی

ملا حمزه گیلانی، از اجله حکماء و از افاضل علماء قرن دوازدهم هجری. سالها در اصفهان از محضر ملا محمد صادق اردستانی کسب فیض نموده و تقریرات درس او را تدوین نموده است که به نام «حکمت صادقیه» شهرت دارد. (۴)

سال وفات او به دست نیامد. رساله ها و کتب زیر از تألیفات اوست:

۱- مزارات اصفهان، صص ۲۷۴-۲۷۲؛ تاریخ اصفهان (تکایا و مقابر)، صص ۵۲۲-۵۱۷.

۲- فهرست مجلس، ج ۱۵، ص ۱۴۰.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۹۸.

۴- آتشکده اردستان، ج ۲، ص ۳۱۵.

۱. «تقریرات درس ملا محمّد صادق اردستانی» که محمّد اسماعیل نامی آن را که ناقص بوده، استنساخ نموده و از ملا محمّد علی بن محمدرضا خواسته است که آن را تمام کند و دیباچه ای بر آن بنویسد، او نیز چنین کرده و آن را «حکمت صادقیه» نامیده و در ۲۸ فصل مرتّب نموده است. (۱)

۲. «رساله فی التشکیک»، که نسخه خطی آن مورخ به سال ۱۱۴۹ق در اصفهان، به شماره ۷۶۲۸ در کتابخانه آستان قدس رضوی در مشهد مقدس موجود است. (۲)

۳. «رساله در موجود مفارق از ماده»، به خط نستعلیق محمّد صالح خلخالی، در سال ۱۱۴۹ق، که به شماره ۷۶۲۷ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۳)

۴. رساله در باب «تحقیق النفس و مسائلش» که با کتاب ششم «قوی النفس» از طبیعیات شفا برابر است. (۴) نسخه خطی آن به خط نسخ که در سال ۱۱۴۹ق کتابت شده است، به شماره ۲۱۸ در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (۵) نسخه ای دیگر نیز در کتابخانه سید مهدی لاجوردی قمی موجود بوده است. (۶)

۵. حاشیه بر «تجرید الکلام» خواجه نصیرالدین طوسی (۷) که نسخه خطی آن به شماره ۴۰۱۴ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی موجود است. (۸)

حُمَیْه دُوسِی

حُمَیْه بن اَبی حُمَیْه دُوسِی از صحابه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله است. او در زمان خلیفه دوم به همراه لشکریان خلیفه به ایران آمد و در فتح اصفهان شرکت داشت. وی به علت درد شکم وفات یافته و در باب تیره در دروازه شهر اصفهان مدفون شد. (۹)

- ۱- الکواکب المنتشرة، ص ۲۲۸.
- ۲- فهرست الفبایی رضوی، ص ۱۲۸.
- ۳- فهرست الفبایی رضوی، ص ۵۷۰.
- ۴- الکواکب المنتشرة، ص ۲۲۸.
- ۵- فهرست الفبایی رضوی، ص ۴۵۲.
- ۶- آشنایی با چند نسخه خطی، ج ۱، ص ۱۱۵.
- ۷- الذریعه، ج ۲۱، ص ۳۹۸.
- ۸- فهرست مجلس، ج ۱۱، ص ۲۲.
- ۹- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۹ و ۷۱.

در محله طوقچی دو قبر به نام های حافظ ابوالقاسم سلمان طبرانی و حممه بن ابی حممه وجود داشته که پس از احداث حسینیه، در وسط حسینیه قرار گرفت. (۱)

عده ای قبرش را در شهرستان، جنب قبر راشد عباسی گویند. (۲)

حمید اصفهانی

ابوعبدالملک حمید بن ابی غنیه اصفهانی، از محدثین صدر اسلام است. گویند اصفهانی بوده و در کوفه اقامت داشته است. [فتح اصفهان را که به دست ابوموسی اشعری صورت گرفت برخی به او منسوب می کنند.] از عبدالله بن مخارق نقل حدیث می نموده و سفیان ثوری و فرزندش عبدالملک بن حمید از او روایت می کنند. (۳)

حمید مصدق*

حمید مصدق شاعر نوپرداز معاصر. در سال ۱۳۱۸ش در شهرضا متولد شد. پس از تحصیلات ابتدائی و متوسطه در شهرضا و اصفهان، در دانشگاه تهران به تحصیل در رشته های حقوق و اقتصاد پرداخت و به درجه فوق لیسانس نائل شد.

وی علاوه بر اشتغال به وکالت، به تدریس در دانشکده حقوق دانشگاه تهران و دانشگاه علامه طباطبائی تهران مشغول بود. او اولین کتاب شعر خود را در سال ۱۳۴۰ش منتشر کرد. او در دهه چهل، همراه با جمعی از شاعران و نویسندگان جوان و نوگرای اصفهان در مدرسه صحت (محله مستهلک) کوی شاهزاده ابراهیم، انجمن ادبی مکتب صائب را تأسیس کرد. او پس از فراغت از تحصیل برای همیشه در تهران ساکن شد و سرانجام در روز شنبه ۷ آذر ۱۳۷۷ ه. ش درگذشت.

او از شاعران پیشرو و شعر نیمایی بود و تا آخر عمر به وزن و قافیه در سبک نیمایی وفادار ماند. مضمون اشعار او اغلب میهنی و سیاسی - انتقادی بود که در زمان خود

۱- مزارات اصفهان، ص ۱۷۴.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۷۵.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۲۹۱؛ تهذیب التهذیب، ج ۳، ص ۴۶۹.

تأثیرات زیادی بر مردم گذاشت. این کتابها از آثار اوست:

۱. «منظومه درفش کاویان» ۲. «آبی، خاکستری، سیاه» ۳. «در رهگذر باد» ۴. «از جدائی‌ها» ۵. «تا رهائی» ۶. «شعر سرخ» ۷.
- «غزل‌های سعدی» با همکاری اسماعیل صاری ۸. «شکوه شعر شهریار» که همگی به چاپ رسیده‌اند. (۱)

حیان ضَبّی

حیان بن بشر بن مخارق ضَبّی، از محدثین اصفهان است. پدرش از اهالی راوند کاشان بوده و خود او در بغداد بوده و در زمان خلافت مأمون به اصفهان آمده و قاضی اصفهان شد. سرانجام به بغداد برگشته و ۲۳۸ ق وفات یافته است.

از هشیم، ابویوسف، یحیی بن آدم، عیسی بن یونس و محدثین کوفه روایت می‌کند. و از او عبید بن حسن و احمد بن راشد از او روایت می‌کنند. (۲)

حیان اشهلی

حیان بن حنظله بن سوید بن علقمه بن سعد بن معاذ اشهلی، از محدثین بوده و در اصفهان ساکن شده است. پسرش ابراهیم از او حدیث نقل کرده است. (۳)

استاد حیدر*

استاد حیدر، هنرمند چیره دست گچبری در عصر ایلخانان است. بدون شک او از نوابغ هنرمندان ایرانی است که ظرافت، مهارت، ذوق و پشتکار او در آثارش تجلی یافته است.

از آثار او گچبری محراب عالی مسجد الجایتو در مسجد جامع اصفهان به سال

۱- مطبوعات آذرماه ۱۳۷۷.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۱؛ تاریخ بغداد، ج ۸، ص ۲۸۴؛ الوافی بالوفیات، ج ۱۳، ص ۲۲۵.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۱.

۷۱۰ق و گچبری نفیس ایوان شمالی مسجد جامع نطنز در سال ۷۰۷ق هنوز باقی است. (۱)

حیدر رویدشتی*

فخرالدین ابوالرضا حیدر بن ایطالب بن ابی زید احمد بن حسین بن سرهنگ رویدشتی اصفهانی، شاعر، محدث و ادیب دانشمند عصر سلجوقی.

در اصفهان به وعظ و خطابه مشغول بود. خوش کلام و شیرین سخن و فصیح و بلیغ بود. سفری به بغداد رفته و از مالک بن احمد بانیاسی حدیث شنید. سپس به وطن خود بازگشته و در سال ۵۴۸ق وفات یافت. وی به زبان عربی اشعاری دارد. (۲)

حیدر گلستانه

شرف الدین حیدر بن محمد بن حیدر بن اسماعیل بن علی بن حسن بن علی بن شرف شاه گلستانه، از بزرگان و اعیان سلسله گلستانه در اصفهان و در قرن هشتم هجری است.

ابن عنبه نسب شناس معروف او را در اصفهان ملاقات کرده و نوشته است که او در ربیع الاول ۷۷۹ق وفات یافت و از او اولاد و اعقابی به جای ماند. (۳)

حیدر مدینی

حیدر بن محمد بن محمد بن محمد بن ابی القاسم مدینی اصفهانی، از فضلاء قرن هشتم هجری است. در تاریخ دوم ذی الحجه سال ۷۳۵ق کتابت نسخه ای از کتاب «محاسن اصفهان» تألیف «مفضل بن سعد بن حسین مافروخی» را به پایان رسانیده و دانشمند بزرگوار آقا سید جلال الدین طهرانی در سال ۱۳۵۲ق در طهران به چاپ

۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۱۲۰ و ۸۷۵.

۲- تلخیص مجمع الآداب، ج ۳، الجزء الرابع، ص ۱۶۶.

۳- عمده الطالب، ص ۶۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۸۰۷؛ مجمل التواریخ، ص ۱۱؛ تاریخ تشیع اصفهان، ص ۳۲۸.

رسانیده است. از عبارتی که کاتب در پایان نسخه نوشته: «حامداً لله تعالى و مصلياً على خاتم النبیین محمداً و آله الطيبين الطاهرين اجمعين» یقین است که وی در زمره شیعیان معدود بوده و همچنین قریه شهرستان تا آن زمان معمور و آباد و قسمتی از شهر اصفهان بوده و به نام «مدینه» شهرت داشته است. (۱)

سید حیدر حسینی

سید حیدر بن میرزا خان بن میر باقر حسینی، از فضلاء قرن یازدهم هجری بوده و در مدرسه شهرستان (جی قدیم) ساکن بوده است. از این مدرسه آثاری به جای نمانده است.

سید حیدر نسخه ای از کتاب «حاشیه خطایی» را در مدرسه شهرستان کتابت کرده و در آخر نسخه می نویسد:

«قد فرغت من تسويد هذه الحاشيه المسمى بحاشيه الخطائي ابن ميرزا خان بن مير باقر الحسيني حيدر من تاريخ شهر ذي قعدة الحرام في مدرسة شهرستان من قرای الاصفهان في سنة سبع ثمانين بعد الالف من الهجره النبويه» (۲)

آخوند ملا حیدر صباغ لنجانی

آخوند ملا حیدر لنجانی معروف به «صباغ» عالم فاضل، حکیم ریاضیدان، متکلم ادیب. در اصفهان معقول و منقول را خدمت ملا ولی الله و ملا عبدالجواد مدرس خراسانی و میر سید حسن مدرّس خواند و سالها در مدرسه صدر به تدریس پرداخت. [او به انواع علوم همچون فقه، اصول طب، ریاضی و حکمت احاطه داشت ولی به خاطر تواضع و پرهیز از خودنمایی، ناشناخته ماند.

۱- محاسن اصفهان، ص ۱۲۴.

۲- اصفهان یا دارالعلم شرق (خطی)، ص ۱۵۰؛ آثار ملی اصفهان، ص ۴۶؛ تاریخچه ابنیه تاریخی اصفهان، ص ۱۹۳.

او اوراق پراکنده ای از تحقیقات علمی داشته که نزد میرزا حسن خان جابری انصاری موجود بوده است. شیخ آقا بزرگ طهرانی از شخصی به عنوان «ملا حیدر علی کرمانی» ساکن اصفهان و از اساتید معقول شیخ فتح الله شریعت اصفهانی یاد می کند که به احتمال قوی همین ملا حیدر لنجانی است. (۱)

میرزا محمد حسین عنقا، شاعر دانشمند نیز از شاگردان ملا حیدر بوده است.

سرانجام وی در سال ۱۲۸۸ ق وفات یافت و محل دفن او معلوم نیست. (۲)

حیدر نافجی*

حیدر نافجی، از مردان قرن نهم هجری است. اصلاً از اهالی روستای «نافج» در منطقه چهارمحال بوده است. نام او در سر در خانقاه نصرآباد اصفهان که به همت صدرالدین علی طیب در سال ۸۵۴ ق بدین صورت آمده است:

«... بسعی بنده راجی حیدر نافجی...» (۳)

معلوم نیست که او معمار و سازنده خانقاه است و یا متصدی امور و تدارکات ساخت خانقاه.

ملا حیدر علی اردبیلی

ملا حیدر علی اردبیلی اصفهانی، عالم فاضل [از علماء ساکن اصفهان در اواخر دوره قاجاریه]

در مقدمات و سطوح از شاگردان حاج سید مهدی نحوی و در فقه و اصول از تلامذ

۱- جلوه افلاکیان، مخطوط.

۲- تاریخ اصفهان (جابری)، ص ۳۳۹؛ آگهی شهان از کار جهان، ج ۳، ص ۶۹؛ برگزیده دیوان سه شاعر اصفهان، ص ۲۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۷۸ و ۵۷۹؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۴۵۰ و ۴۵۱؛ مکارم الآثار، ج ۸، ص ۲۹۳۲؛ المآثر و الآثار یا چهل سال تاریخ ایران، ج ۱، ص ۳۰۵.

۳- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۳۲۹.

حاج شیخ محمدباقر نجفی مسجدشاهی بود. در سلخ صفر سال ۱۳۲۷ق وفات یافته و در تخت فولاد مقابل تکیه میرزا ابوالمعالی کلباسی مدفون گردید.

ماده تاریخ وفاتش این است:

از جنان آمد یکتی و از پی تاریخ او

گفت: «حیدر روز میزان شافع حیدرعلی» (۱)

حیدرعلی اصفهانی

حیدرعلی اصفهانی، از دانشمندان قرن دهم هجری، بندی از کتاب «معیشت» کافی از باب نوادر را نوشته است که ضمن مجموعه موسوم به دستور به شماره ۲۱۴۴ در کتابخانه مرکزی دانشگاه طهران موجود است. (۲)

شیخ حیدرعلی انصاری نجف آبادی*

شیخ حیدرعلی انصاری نجف آبادی، عالم فاضل. در سال ۱۳۰۴ش در نجف آباد متولد شد. پس از طی دوره ابتدائی به تشویق شیخ احمد حججی به تحصیل علوم دینی پرداخت و در نجف آباد و اصفهان دروس مقدماتی را فرا گرفت. در قم سطوح عالی را خواند و در سال ۱۳۲۱ش عازم نجف اشرف شد.

او خارج فقه و اصول را نزد آیات عظام خوئی، شاهرودی، حکیم، منظومه حکمت را نزد شیخ صدرا بادکوبه ای، ریاضیات را نزد شیخ اسدالله زنجانی و برخی از دروس را نزد علامه امینی و شیخ مجتبی لنگرانی فرا گرفت.

وی پس از ۱۰ سال تحصیل در سال ۱۳۳۱ش به ایران بازگشت و به دستور آیت الله بروجردی به ارشاد و تبلیغ در منطقه سنقر کردستان پرداخت. در سال ۱۳۴۳ش به تهران آمد و در مسجد جامع نارمک به اقامه جماعت و ارشاد مردم مشغول شد.

۱- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۸۰.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۹، ص ۸۱۶.

ایشان علاوه بر مقامات علمی و اخلاقی، شعر نیز می سرود و «حیدر» تخلص می کرد. او در سال ۱۳۶۵ش بر اثر سکتة وفات یافت.

این تألیفات از اوست:

۱. رساله راه حل ۲. شناسنامه خر، که ۷ مرتبه به طبع رسیده است. در این کتاب دستگاه شاه را به مسخره گرفته است. ۳.
 - شناسنامه جدید، مطبوع ۴. رهبران جهانی ۵. شناسنامه باغ وحش ۶. مجموعه اشعار
- همچنین وی چندین مقاله در سالنامه پیام اصفهان و روزنامه های اطلاعات و کیهان و مجله ندای حق به چاپ رسانده است. (۱)

حیدر علی مجیری شهرزائی*

حیدر علی مجیری فرزند اسدالله بن حیدر علی، شاعر و ادیب معاصر در سال ۱۳۰۵ش در شهرضا متولد شد. تحصیلات ابتدائی و متوسطه را در شهرضا گذراند و سپس در رشته ادبیات در دانشگاه اصفهان تحصیل کرد و لیسانس دریافت نمود و به تدریس در شهرضا و سپس اصفهان مشغول شد. او در شعر طبیعی روان داشت.

سرانجام در ۷ فروردین ۱۳۸۵ش در اصفهان وفات یافته و حسب الوصیه در زادگاه خود، در قبرستان عمومی امامزاده شاهرضا مدفون شد.

این آثار از اوست که هنوز به چاپ نرسیده است:

۱. «دیوان اشعار» ۲. «پند و حکمت در شاهنامه» ۳. «هزل و هجو در ادبیات فارسی» ۴. «هفت در ادب فارسی»

از اوست:

به بال عشق پریدم به سوی خلوت یار

وصال دوست بود عیش و شادمانی من (۲)

۱- دیباچه دیار نون، صص ۱۴۲ و ۱۴۳؛ سیمای دانشوران، صص ۶۰-۵۸؛ آئینه اهل قلم، صص ۳۰ و ۳۱.

۲- مصاحبه با فرزند شاعر، آقای اسدالله مجیری در بهار ۱۳۸۷.

حیدر علی نقاش اصفهانی*

حیدر علی بن محمد اسماعیل اصفهانی، از نقاشان هنرمند قرن سیزدهم هجری است. در گل و پرند سازى مهارت خاصی داشته و آثار او شبیه عموزاده اش (آقا کاظم) است. در قلمدان سازى سبک ممتازى داشته و در پرداختن قلمدان ها پیرو عموى خود آقا نجف و نیز آقا رجبعلى اصفهانی بوده است. از ویژگیهای چهره سازى او کشیدن صورت های ریز در کادرهای بیضی و دایره شکل است که با قلم زر دورگیری شده است. او در انتخاب رنگها دقیق و خوش سلیقه بوده و در قلمدان های او چهره سازى با گل و مرغ توأم است. برخی از قلمدان های او حاوی تصاویر تاج گذاری شاهان ایران از کیومرث پادشاه افسانه ای تا ناصرالدین شاه است. این قلمدان ها به قلمدان کیانی شهرت دارد.

استاد حیدر علی تا حدود سال ۱۲۸۸ق در قید حیات بوده است. (۱)

میرزا حیدر علی محفوظ اصفهانی

میرزا حیدر علی غاضری (محفوظ) ابن میرزا حسین، شاعر و ادیب وارسته. در سال ۱۲۸۳ش در محله شیش بیدآباد اصفهان متولد شد. پس از تحصیل در مکتب خانه به کسب و کار مشغول شد و به ناوایی پرداخت. در نوجوانی طبع شعر داشت و در برخی انجمن ها از جمله انجمن ادبی کمال شرکت می کرد. [وی چندین سفر به عتبات و عالیات سفر کرد و هنگامی که قصد انتخاب نام خانوادگی را داشت. «غاضری» را که منسوب به «غاضریه» از دهات کربلا است را برای خود برگزید] در شعر «محفوظ» تخلص می کرد و دیوان اشعار او به چاپ رسیده است. [سرانجام در بهمن ۱۳۵۸ش وفات یافته و در تکیه گلزار مدفون شد. ماده تاریخ فوت او را فرزندش حسین غاضری چنین سروده است:

۱- هنر قلمدان، صص ۱۲۴ و ۱۲۵؛ جلدها و قلمدان های ایرانی و نگارگری، ج ۲، صص ۴۷ و ۴۸.

پور او گفت سال تاریخش

«جای محفوظ در جنان بادا»]

از اوست:

به چمن گر نبود دلبر گل پیرهنی

نبود جلوه به بستان نه صفا بر چمنی

تن بی جان ندهد سود و از آن خلق بری

رخ نما ای که تو جان فرح انگیز منی

شعله افروز که پروانه صفت جان دهمت

ای که چون شمع شعاع افکن هر انجمنی(۱)

میرزا حیدرعلی میردامادی سدهی

میرزا حیدرعلی بن حاج میرزا محمد حسین میردامادی سدهی اصفهانی، عالم فاضل فقیه کامل.

وی از شاگردان حاج شیخ محمد باقر نجفی، آقا میرزا محمد هاشم چهارسوقی و برادرش میرزا محمد باقر چهارسوقی صاحب روضات بوده است. پس از تکمیل تحصیلات خود در سده [خمینی شهر فعلی] مراجعت نموده و به ارشاد مردم پرداخت. او سرانجام در سال ۱۳۲۶ق وفات یافته و در مقبره سید عبدالله محله خوزان سده مدفون گردید و پس از مدتی به نجف اشرف منتقل گردید و دفن شد.

از آثارش تصحیح و مقابله کتاب «ربیع الاسابیع» از تألیفات علامه مجلسی است که در سال ۱۳۱۳ق به طبع رسیده است.(۲)

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۴۱۸ و ۴۱۹؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۲۲۶؛ مصاحبه غلامرضا نصرالهی با آقای حسین غاضری در تابستان ۱۳۸۶ش؛ تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۲- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۳۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۸۰ و ۵۸۱؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۶۹۲ و ۶۹۳؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۱۸۷.

استاد حیدر علی معمار اردستانی*

استاد حیدر علی بن استاد ذوالفقار معمار اردستانی، معمار چیره دست و هنرمند قرن دهم هجری است.

ظاهراً در زادگاه خود اردستان به معماری مشغول بوده و جهت بنای عمارات و تعمیر مساجد و مدارس و بقاع متبرکه او را به شهرهای مختلف می برده اند.

وی در سال ۹۴۶ مسجد جامع اردستان و در سال ۹۵۲ق مسجد جامع گز برخوار اصفهان را مرمت نموده است. (۱)

حیدر علی اصفهانی*

حیدر علی بن محمد شفیع اصفهانی، عالم فاضل، از دانشوران اصفهان در قرن دوازدهم هجری. در فقه، حدیث، کلام، منطق و ادبیات مهارتی به سزا داشته و شاید از شاگردان علامه مجلسی و یا ملّا محمد تنکابنی (فاضل سراب) باشد.

وی تعلیقاتی را بر کتاب «صافی» فیض کاشانی نوشته که تاریخ برخی از آنها ۱۱ رجب ۱۱۱۸ق است. کتاب «محرّق الفؤاد» را در تاریخ و سیره معصومین علیهم السلام تألیف نموده که به شماره ۸۱۱/۲ در کتابخانه مدرسه صدر بازار اصفهان موجود است. (۲)

حیدر علی خان برومند گزی

حیدر علی خان برومند ابن حاج عبدالغفار گزی بُرخواری، از فضلاء و دانشمندان معاصر.

در قریه گز از بلوک بُرخوار اصفهان متولد گردیده و پس از فراغت از آموختن فارسی و نوشتن که از شش سالگی شروع کرده بود، به اصفهان آمده و ابتدا در مدرسه قدسیه و سپس در مدرسه صدر و مدرسه نیم آورد نزد علماء و مجتهدین و بزرگان علم

۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۲۱۹؛ تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۳۵۹.

۲- تراجم الرجال، ج ۱، ص ۱۹۶؛ فهرست صدر بازار، ج ۳، صص ۶۰۵ و ۶۰۶.

و ادب تلمیذ نمود که از آن جمله است: حاج ملا حسن دولت آبادی، میرزا حسن قدسی، آقا شیخ محمد رضا نجفی، حاج میر محمد صادق خاتون آبادی، میرزا عبدالحسین قدسی، میر سیدعلی نجف آبادی، ملا محمدعلی عالم حبیب آبادی، سید محمد نجف آبادی، شیخ محمد حکیم خراسانی، حاج سید مرتضی خراسانی و آقا سید مهدی درچه ای

وی چندین سال در مدرسه صدر و مدرسه چهارباغ به تدریس مشغول بود سرانجام به تهران رفته و به امور شخصی و تدریس مشغول شد.

[در پنج شنبه ۲۶ شوال ۱۴۱۷ق مطابق ۱۶ اسفند ۱۳۷۵ش وفات یافت] از آثار او تألیف کتاب «طریق الرشاد» در شرح «تجرید الاعتقاد» است که به چاپ رسیده است. (۱)

میرزا حیدرعلی مجلسی

میرزا حیدرعلی بن میرزا عزیزالله بن میرا محمد تقی الماسی بن محمد کاظم بن عزیزالله بن ملا محمد تقی مجلسی، از علمای معروف زمان خود بوده و در بین سلسله مجلسی به کثرت علم و وفور فضل و احاطه بر انساب خانواده مشهور است.

وی در سه شنبه ۱۸ رمضان المبارک ۱۱۴۶ق در اصفهان متولد شده و نزد فضلاء و علمای این شهر تحصیل نموده و از جمله از میر عبدالباقی امام جمعه اجازه دریافت نموده است.

او در سال ۱۲۱۴ق وفات یافته و در صحن تکیه آقا حسین خوانساری مدفون شد.

آقا محمد کاظم واله اصفهانی مرثیه ای در سوگ او سروده که بر روی سنگ مزار او نقر گردیده است از جمله:

آه کز بیداد گردون کرد رحلت از جهان

میرزا حیدرعلی آن مرتضای اهل علم

[...]

خواست واله در دو مصرع سال تاریخش ز من

تا بود هر یک بفتش رهنمای اهل علم

گفتمش «شد سوی جنت پیشوای اهل زهد»

گفتمش «سوی جنان شد مقتدای اهل علم»

وی را تألیفات چندی است از آن جمله:

۱. اجازه کبیره ۲. اجازه متوسطه که جهت میرزا غلامحسین بن محمد اسماعیل از احفاد مولی صالح مازندرانی مرقوم داشته است. ۳. تذکره الانساب که ضمیمه سالنامه دبیرستان فرهنگ اصفهان در سال ۱۳۳۹ شمسی به چاپ رسیده است. ۴. رساله در مفقود الخبر ۵. رساله در حکم منتسب از طرف مادر به جناب هاشم ۶. منتخب اللؤلؤ، و آن منتخب «لؤلؤ البحرين» تألیف شیخ یوسف بحرینی است و آن را جهت اجازه میرزا حسنعلی برادر زن خود و پنج تن از پسران خویش نوشته و بعداً آقا حسنعلی و آقا هادی دوم را نیز در آن وارد نموده است.

مادر ملاً حیدرعلی، دختر ملاً صالح بن ملاً عبدالباقی بن ملاً صالح مازندرانی است. خودش نیز دو عیال داشته یکی دختر میرزا ابوطالب بن میرزا محمدتقی الماسی دختر عم خود و دیگری دختر آقا محمدهادی بن محمدعلی بن آقا هادی مترجم. (۱)

میرزا حیدرعلی انشائی

میرزا حیدرعلی انشائی بن ملاً علی اکبر، شاعر و ادیب عارف، از سخنوران قرن چهاردهم هجری. گاهی بر حسب اقتضای حال اشعاری از غزل و قصیده می سرود و در اواخر عمر گاهی در انجمن ادبی خاکیا شرکت می کرد. گاهی «عندلیب» و گاهی

۱- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۳۴۹-۳۴۷؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۹۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، صص ۵۸۱ و ۵۸۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۱۰؛ مکارم الآثار، ج ۲، ص ۵۲۹؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی، ج ۲، ص ۹۷۸؛ الذریعه، ج ۴، ص ۵۷؛ الکرام البرره، ج ۱، صص ۴۵۱ و ۴۵۲.

«انشائی» تخلص می نمود. از مریدان مشایخ نعمت الهی پاقلعه اصفهان بود. (۱)

[وی در سال ۱۳۶۸ ق وفات یافته و در تکیه آقاباشی در تخت فولاد مدفون شد. (۲)]

حیدرعلی خان صدر اصفهانی

حیدرعلی خان صدر اصفهانی بن علی محمدخان نظام الدوله بن عبدالله خان امین الدوله بن حاج محمد حسین خان صدراعظم اصفهان، از ادباء و فضلاء قرن سیزدهم هجری و از اعیان خاندان صدر است. وی در مقدمه قرآن وقفی آستان قدس رضوی در ۱۹ صفحه شرح حال و آثار خیریه حاج محمد حسین خان صدراعظم جد خویش را به خط شکسته نستعلیق خوش در جمادی الآخر ۱۲۹۶ ق نوشته است. نسخه توسط خدیجه خانم دختر عبدالحسین خان صدر اصفهانی وقف بر آستان قدس رضوی شده است. (۳)

شیخ حیدرعلی صلواتی

شیخ حیدرعلی صلواتی ابن حاج قدیرعلی مداح الائمه ابن ملا هاشم بن ملا مهدی خوزانی عالم فاضل و واعظ کامل و ادیب شاعر، در ۲۱ رمضان المبارک ۱۳۲۱ ق در محله «شمس آباد خوزان» از توابع سیدیه ماربین [خمینی شهر فعلی] متولد شده [و تحصیلات علوم دینی را در مدرسه در کوشک و مدرسه میرزا حسین آغاز کرد. در فنون وعظ و خطابه از حاج میرزا رضا کلباسی بهره برد. سپس نزد شیخ محمود مفید و سید صدرالدین کوپائی، حکمت، منطق و طبیعیات را فرا گرفته و سپس راهی قم شد و از محضر درس حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی کسب فیض نمود. او پس از مراجعت به اصفهان در درس خارج حضرات آیات شیخ محمدرضا نجفی، سید محمد نجف آبادی و سید علی نجف آبادی حاضر شد] سپس به امامت جماعت مسجد آقانور و دیگر

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۴۸۵.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۳- راهنمای گنجینه قرآن، ص ۲۹۵.

مساجد محلّه دردشت اصفهان پرداخته و به ارشاد و هدایت مردم و تبلیغ احکام دین اهتمام ورزید.

او عالمی خلیق و نیک محضر و خوش مشرب بود. اوقات خود را به عبادت و مطالعه و تألیف نمود. تا این که در ۶ صفر المظفر سال ۱۳۹۲ق (مطابق فروردین ۱۳۵۱ش) پس از مدتی بیماری وفات یافته و در تخت فولاد تکیه خلیلیان جنب مزار آقا باقر فزوینی مدفون شد.

از آثار او «نجم السّهیل» در نظم دعای کمیل به طبع رسیده است. (۱)

حیدرعلی ورنوسفادرانی

حیدرعلی بن کلب علی ورنوسفادرانی اصفهانی [از کاتبان قرن یازدهم هجری] در دوشنبه ۱۹ ذیقعد ۱۰۶۹ق نسخه ای از کتاب «تقدیس الانبیاء» تألیف: سید عبدالحسیب بن احمد علوی عاملی را به خط تعلیق نوشته و کتاب به شماره ۳۵۲ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. (۲)

[پدرش کلب علی سنگ تراش، و برادرش محمد شریف در هنر حجاری از اساتید دوران خویش بودند. برادرش شعر را نیز نیکو می سرود. (۳)]

میرزا حیدرعلی شیروانی

میرزا حیدرعلی بن ملا میرزا محمد بن حسن شیروانی عالم فاضل و متکلم متبحر، از علمای اواخر عهد صفویه. پدرش از علمای مشهور قرن یازدهم هجری و مادرش دختر ملا محمد تقی مجلسی است. در اصفهان متولد شد و نزد علمای این شهر از جمله پدر

۱- راز و نیاز علی با خدا یا نجم السّهیل، صص ۶۴-۶۰؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۱۴ و ۳۱۵؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۷۵ و ۷۶.

۲- فهرست مرکزی دانشگاه، ج ۳، ص ۵۶۹.

۳- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۵۹۴.

دانشمند خود به تحصیل پرداخت. و به دامادی علامه ملا محمد باقر مجلسی مفتخر شد.

او دارای عقاید و آرائی مخصوص بوده و عدّه ای از او پیروی نموده اند که به حیدریّه معروفند و به طوری که بزرگان محققین اظهارنظر می کنند عقاید آنان مردود و غیرمرضی بوده و جمعی از علماء در کتابهای خود آنها را رد نموده اند و شاید یکی از عللی که وی با تمام معلومات علمی و زهد و تقوی گمنام مانده، و آثار و تألیفاتش متروک و مهجور است، همین آراء ویژه او می باشد.

سال وفات او معلوم نیست اما تا سال ۱۱۲۹ق در قید حیات بوده است. قبر او را در خارج بقعه علامه مجلسی می نویسند لکن در برخی از مواضع «الذریعه» و دیگر کتب وی را ساکن نجف اشرف نوشته اند.

کتابهای زیر از تألیفات اوست:

۱. «المناقب والمثالب» ۲. «رساله در کفر غیر امامی» (۱)

حیدر علی فایض اردبیلی

حیدر علی بن مسیح الله اردبیلی اصفهانی متخلص به «فایض» شاعر ادیب. پدرش از خوشنویسان و فضیلا ساکن اصفهان بوده و شعر می سروده است.

حیدر علی نیز شاعر بوده و در فن ماده تاریخ سرایی مهارت داشته و در اصفهان به تحصیل مشغول بوده است.

این رباعی از اوست:

۱- تتمیم امل الآمل، صص ۱۳۷ و ۱۳۸؛ فیض قدسی، صص ۲۳۱-۲۲۹؛ مرآه الاحوال جهان نما، ص ۲۷۳؛ الذریعه: مُجَلَّدات مختلف؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۲۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۸۳؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، صص ۵۵۴ و ۵۵۵؛ معجم رجال الفکر و الادب، ص ۲۶۸؛ فهرست مجلس، ج ۱۰، ص ۲۸؛ فهرست الفبائی رضوی، ص ۵۵۴؛ فهرست عکسی احیاء، ج ۲، صص ۱۳۵ و ۱۳۶ و ج ۳، صص ۱۰ و ۴۱؛ فهرست خطی احیاء، ج ۷، ص ۲۴۳؛ الکواکب المنتشرة، صص ۲۳۳-۲۳۱.

ای آهوی خوش نگاه صحرای ختن

آرام دلِ حزین غمدیده من

تا بزم من از شمع جمالت افروخت

پروانه در آمد که چراغت روشن (۱)

میرزا حیدر علی ندیم الملک

میرزا حیدر علی ندیم الملک معروف به «فخرالادباء» فرزند محمد مهدی بن ملا هاشم مبارکه ای لنجانی اصفهانی، نویسنده و ادیب دانشمند در قرن چهاردهم هجری. [در شب سه شنبه ۱۸ رمضان ۱۲۸۴ق در اصفهان متولد شد. در اصفهان نزد جمعی از فضلاء خصوصاً میرزا محمد حسین همدانی تحصیل کرد و همچنین زبان فرانسه را آموخت و با علوم جدید رایج در اروپا آشنا شد.]

او مردی بود بسیار فاضل و ادیب و سخندان و بلند طبع و کریم النفس و خط تحریری را خوب می نوشت [او در طهران به خاطر دانش و تجربه خود مصاحب «محمد حسن میرزا» ولیعهد احمد شاه شد و لقب «ندیم باشی» و سپس «ندیم الملک» گرفت. ایا پس از دگرگونی اوضاع از طهران به اصفهان بازگشته و در فقر و قناعت زندگی را سپری نمود تا اینکه در شب پنج شنبه ۲۸ جمادی الثانی ۱۳۵۷ق در مریضخانه انگلیس (بیمارستان عیسی بن مریم فعلی) اصفهان وفات یافته و در تخت فولاد مدفون شد. (۲)]

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «تاریخ اصفهان» به اختصار که نسخه ای از آن در کتابخانه مدرسه چهلستون مسجد جامع طهران و نسخه ای دیگر به شماره ۱۱۴۶۵ در کتابخانه عمومی اصفهان موجود بوده است. (۳) این کتاب با عنوان «تاریخ مختصر اصفهان» به چاپ رسیده است. (۴)

- ۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، صص ۲۷۲ و ۲۷۳؛ تذکره روز روشن، ص ۵۹۹؛ دانشمندان آذربایجان، ص ۲۹۳.
- ۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۱۰۱۹؛ مکارم الآثار، ج ۷، صص ۲۵۷۹ و ۲۵۸۰؛ دیوان طرب: مقدمه، ص ۱۳۸.
- ۳- آشنایی با چند نسخه خطی، ج ۱، ص ۳۴۶؛ فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۱۵.
- ۴- فرهنگ ایران زمین، ج ۱۲، سال ۱۳۴۳ش، صص ۱۷۳-۱۴۵.

۲. «ترجمه اقوام المسالک فی معرفه احوال الممالک» تألیف: خیرالدین پاشای تونسسی، که نسخه ای از آن به شماره ۱۱۴۶۵ در کتابخانه عمومی اصفهان (۱) و نسخه ای دیگر در کتابخانه مجلس شورای ملی (۲) و نسخه ای دیگر در کتابخانه آیت الله گلپایگانی (۳) موجود است. ۳. «ترجمه مروج الذهب» تألیف: مسعودی که نسخه ای از آن به شماره ۱۱۴۱۸ در کتابخانه عمومی اصفهان موجود است. (۴) ۴. «ترجمه و تفسیر لغات مشکله قرآن» که نسخه از آن در کتابخانه مرعشی وجود دارد. (۵) ۵. «جنگی در مطالب متفرقه» ۶. «شرح لامیه العجم» تألیف طغرانی.]

حیدرعلی کمالی

حیدرعلی کمالی ابن حاج محمّد مهدی بلورفروش اصفهانی، شاعر و ادیب، از سخنوران معاصر در شوال ۱۲۸۸ق در ابرقو متولد شد و در کودکی به همراه پدر به اصفهان آمده [و تا ۲۲ سالگی به مسگری و یراق بافی مشغول شد]. بعد از آن خواندن و نوشتن و علوم مقدماتی را فرا گرفت. پس از مدّتها اقامت در اصفهان به طهران رفت. [و بلورفروشی پرداخت در وقایع مشروطه به مشروطه خواهان پیوسته و جهت آنان اشعاری سرود. در سال ۱۳۲۹ق در تهران روزنامه «پیکار» را انتشار داده و آن را ارگان حزب «اجتماعیون - عامیون» قرار داد اما ناصر الملک نایب السلطنه آن را توقیف و حزب را منحل ساخت. حیدرعلی به ناچار انزوا اختیار کرده و تا زمان رضا شاه که از طرف مردم نیشابور به وکالت در مجلس شورای ملی انتخاب شد، به فعالیت های ادبی مشغول بود.

۱- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، ص ۵۵.

۲- فهرست مجلس، ج ۲، ص ۴۳۷.

۳- فهرست گلپایگانی، ص ۹۵.

۴- فهرست عمومی اصفهان، ج ۱، صص ۶۶ و ۶۷.

۵- فهرست مرعشی، ج ۷، ص ۷۸.

او در سالهای آخر عمر به سگته ناقص و فلج مبتلا شد تا اینکه در جمعه ۲۶ محرم الحرام ۱۳۶۹ق در طهران وفات یافت.

کمالی در قصیده سرائی استادی توانا بود ولی غزلیات او به قدرت قصایدش نبود. در انجمن ها و مجامع ادبی شرکت می کرد و رجال و اعیان آن عهد همچون فروغ، اعتصام الملک و فخرالسیلمنه با او مراوده و مصاحبت داشته اند. در داستان نویسی نیز از پیشگامان داستان به شمار می رود.]

کتب زیر از آثار اوست:

۱. «دیوان کمالی» که در سال ۱۳۳۰ش به چاپ رسید. ۲. «لازیکا» ۳. «مظالم ترکان خاتون» ۴. «منتخب اشعار صائب»

این چند بیت از اشعار اوست:

[بی روی تو از دیده ز بس اشک فشانیدیم

عالم همه آب است به پیش نظر ما

در آتش از آه دل خود، عمر گدازیم

سرچشمه خورشید بود رهگذر ما

رفتیم و دگر از طلبش باز نیائیم

ای برق مسوزان نفس اندر اثر ما(۱)]

۱- ادبیات معاصر، صص ۸۲ و ۸۳؛ چهره مطبوعات معاصر، ص ۱۹۵؛ دایرهالمعارف دانش بشر، ص ۱۲۱۲؛ تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۳۸۸-۳۹۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۷۱۰؛ مکارم الآثار، ج ۸، صص ۲۹۳۵-۲۹۳۲؛ مؤلفین کتب چاپی، ج ۲، ص ۹۷۹؛ فرهنگ داستان نویسان ایران، ص ۱۷۶؛ سخنوران نامی معاصر ایران، ج ۵، ص ۲۹۵۸؛ فرهنگ معین، ج ۶، ص ۱۶۱۰.

شیخ حیدرعلی فروشانی

شیخ حیدرعلی فروشانی، از علمای عالیقدر اواخر دوره قاجاریه. وی اهل محله «فروشان» سده ماربین [خمینی شهر فعلی] بوده و پس از تحصیل در اصفهان، به عتبات عالیات مهاجرت نموده و در درس آیات عظام شیخ مرتضی انصاری و آقا سید حسین ترک کوه کمری حاضر شده و پس از تکمیل تحصیلات خود به ایران مراجعت نموده و در محل تولد خود ساکن شده و ریاست علمی و دینی آنجا را یافت. وی مورد توجه عموم طبقات بالاخص علماء و طلاب بوده و حوزه درسش از هر حیث ممتاز بوده است. (۱)

[وی در سال ۱۳۲۰ق وفات یافته و جنب مسجد ملا حیدر فروشان مدفون شد. (۲)]

میرزا حیدرعلی نائینی

میرزا حیدرعلی نائینی، از علمای اواخر دوره قاجاریه، اصلاً اهل نائین بوده و در اصفهان متولد شده و به تحصیل پرداخته و سرانجام در طهران ساکن شده است. او از علماء معقول و منقول و عرفان و تارک دنیا بوده و در بازار نایب السیلمنه طهران در دکانی پاره دوزی می نموده و کسبه آن حدود وی را مشهدی حیدر می گفته اند. و احدی حتی خواص نیز پی به مقامات او نبرده بودند.

سید شهاب الدین مرعشی نجفی از علماء معاصر و مراجع تقلید مدتی نزد وی هیأت خوانده است.

میرزا حیدرعلی در سال ۱۳۴۴ق به سن ۷۸سالگی وفات یافته و در نزدیکی سر قبر آقا در طهران مدفون شد. وی «حاشیه بر شرح چغمینی» در هیأت نوشته که قسمتی از آن را حاج شیخ احمد کتابفروش شیرازی بدون اطلاع از وضع مؤلف به طبع رسانیده

۱- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۳۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۷۹.

۲- خمینی شهر، شهری که از نو باید شناخت، ص ۲۰۷.

حیدرقلی عودی*

حیدرقلی عودی، از موسیقی دانان عصر صفویه است. وی که ملازم سفرها و مصاحب اوقات فراغت شاه عباس اول بود، در نواختن عود مهارت به سزائی داشت و تا سال ۱۰۱۵ق در قید حیات بود و اغلب در اصفهان به سر می برد. (۲)

حیدره اصفهانی

ابویعلی حیدره بن عبدالاعلی بن محمد بن محمد سبط بن القطان اصفهانی، از محدثین اصفهان است.

از شمس الدین المؤید بن عبدالرحیم احمد بن محمد بن اخوه بغدادی روایت می کند و شیخ عزالدین ابراهیم بن محمد بن ابی بکر حموی مؤلف «فرائد السمطین» از او نقل حدیث می کند. (۳)

حیران اصفهانی*

ملاً حیران، از شعرای قرن یازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بود و تا سال ۱۰۸۳ق زنده بود.

از اوست:

خانه دل ها تهی کن از هوس ها چون حباب

تا توانی کف زنان چون موج از دریا گذشت (۴)

۱- تاریخ نائین، ج ۴، ص ۱۴۵؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۸۴.

۲- تاریخ اصفهان (هنر و هنرمندان)، ص ۲۵۵.

۳- احقاق الحق، ج ۸، ص ۳۸۷.

۴- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۶۰۴.

حیرتی اصفهانی

حیرتی اصفهانی، از شعراء و سخنوران قرن دهم هجری است. از ایران به هندوستان رفته و مورد عنایت قطب شاه، پادشاه دکن واقع گردیده است. سال فوت او به دست نیامد. (۱)

۱- ریحانه الادب، ج ۲، ص ۹۶؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۷۵؛ فرهنگ بزرگان اسلام و ایران، ص ۱۸۸.

ص: ۸۶۳

اعلام اصفهان

«خ»

اشاره

خاتمی اصفهانی

خاتمی اصفهان، شاعر ادیب خوشنویس، از راه کتابت امرار معاش می کرده و در اواخر عمر آن شغل را رها نموده و به انزوا روزگار می گذرانیده است.

این بیت از اوست:

به قربانت شوم شبهای هجران در دلم مگذر

که این دریای آتش دوست از دشمن نمی داند (۱)

خالد اصفهانی

خالد بن ابوالفرج علی اصفهانی، ادیب و فقیه، مؤلف کتابهای «منهاج التّعبیر» و «مراتب الفقهاء». سال فوت او معلوم نیست. (۲)

خالد قرشی

خالد بن غلاب قرشی، در طائف ساکن بوده و در زمان خلافت عثمان والی اصفهان بوده است. (۳)

۱- تذکره روز روشن، ص ۲۳۳؛ الذریعه، ج ۹، ص ۲۷۷.

۲- کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۸۷۱؛ لغت نامه دهخدا، ذیل اصفهانی، ص ۲۸۱۱؛ هدیه العارفین، ج ۱، ص ۳۴۳.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۶۹؛ مزارات اصفهان، ص ۳۵۲.

خالد رارانی اصفهانی

ابو عمرو خالد بن محمد رارانی اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن چهارم هجری است. او در روستای «خان» از توابع لنجان ساکن بوده و در نقل حدیث نزد محدّثین، ثقه شمرده می شد.

از حسین بن عرفه حدیث روایت می کند. حافظ ابوالشیخ اصفهانی از او حدیث شنیده است. (۱)

[«راران» (بدون نقطه در حرف ر) از دهات منطقه جی بوده و اکنون به شهر اصفهان پیوسته است].

خان بابا خان اسعد بختیاری

خان بابا خان سردار اسعد بن حاج علیقلی خان سردار اسعد بن حسینقلی خان ایلخانی بختیاری، شاعر ادیب. از سخنوران قرن چهاردهم هجری. وی در سال ۱۳۱۵ق متولّد شده و مدّتها در اروپا به تکمیل معلومات و تحصیلات خود پرداخت. او از وزرای رضا شاه بود. (۲) [پس از آنکه رضا شاه به خوانین بختیاری بدبین شده و دستور توقیف و حبس آنان را صادر کرد، او نیز در آبان ۱۳۱۲ش دستگیر و در دادرسی ارتش به ۶سال حبس با اعمال شاقه محکوم شده و در زندان قصر محبوس شد. در سال ۱۳۱۷ش او را از زندان قصر به زندان موقت شهرداری (در میدان توپخانه) منتقل کرده و در حبس انفرادی قرار دادند و از لحاظ خوراک و رفاه در مضیقه قرار گرفت و بسیار ضعیف و مریض شده و در بهمن ۱۳۱۹ش در بهداری ارتش فوت کرد. (۳)]

از اشعار اوست:

مدام آهنگران کوی تقدیر

برای شیر می سازند زنجیر

۱- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۶؛ المشترك، ص ۱۹۶؛ معجم البلدان، ج ۳، ص ۱۳.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۳.

۳- زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، ج ۱، صص ۱۶۱-۱۵۸.

ز آه سوزناکم اندرین کاخ

دل زنجیر شد سوراخ سوراخ

خان محمد اردبیلی

خان محمد اردبیلی، عالم فاضل، از محدثین و دانشمندان قرن یازدهم هجری. در اصفهان ساکن بود و نزد علامه مجلسی و برادر او ملا عبدالله مجلسی به تحصیل پرداخت و کتب حدیثی مانند «تهذیب» و «من لایحضره الفقیه» را نزد آنها قرائت نمود.

خان محمد اردبیلی در سالهای ۱۰۷۲ و ۱۰۷۵ مفتخر به دریافت اجازه از علامه مجلسی شده است. یکی از اجازات بر روی برگه از «تهذیب الاحکام» در تاریخ اواسط ذیحجه ۱۰۷۲ق نوشته و در کتابخانه عمومی امیرالمؤمنین علیه السلام در نجف اشرف موجود است. و اجازه دیگر بر روی برگه آخر کتاب «تهذیب الاحکام» در ۴ جمادی الثانی ۱۰۷۵ق نوشته شده و نسخه به شماره ۵۳۵ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

ملا خداداد بختیاری

ملا خداداد بختیاری [خوشنویس هنرمند قرن سیزدهم هجری است. سپهر در تذکره خوشنویسان می نویسد: کمتر کس در روزگار خط نسخ را به آن صافی و نزاکت و استحکام چون وی می نوشت. (۲)]

از آثارش مجموعه ای است از دعوات مختلفه در ۱۲۳ صفحه که به سال ۱۱۵۱ق به خط نسخ بسیار خوب نوشته و نسخه آن در مدرسه عالی سپهسالار طهران موجود است. (۳)

۱- الروضه النّضره، صص ۱۹۸-۱۹۷؛ تلامذه العلامه المجلسی، ص ۲۳؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۳۰؛ فهرست مرعشی، ج ۲، ص ۱۴۰ و ج ۹، ص ۳۳۵.

۲- تذکره خوشنویسان، ص ۳۲.

۳- فهرست سپهسالار، ج ۱، ص ۴۷؛ الذریعه، ج ۸، ص ۳۰۱.

ملا خداویردی اردبیلی

آخوند ملا خداویردی اردبیلی از فضلائ و علمای قرن یازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بوده و چندی در مدرسه جده به تحصیل علوم دینی پرداخته است.

وی نسخه ای از «شرح الاشارات» را در سال ۱۰۷۱ق کتابت نموده است. این نسخه در کتابخانه سید محمد یزدی در نجف اشرف موجود بوده است. (۱)

[در گورستان تخت فولاد سنگ لوح فرزند صاحب عنوان که قسمت فوقانی آن شکسته و مفقود شده بود، مشاهده شد که از کتیبه آن این عبارت باقی بود:

«... مرحوم آخند مولانا خداوردی اردبیلی بتاريخ یکشنبه ۲۹ شهر جمادی الثانی سبع عشر و مائه والف» (۲)

ملا خداوردی افشار

ملا خداوردی بن محمد قاسم افشار، از علماء قرن یازدهم هجری و از اجلاء شاگردان ملا عبدالله شوشتری [و شیخ بهائی] و معاصر با مجلسی بوده است. در فضل و کمال او همین بس که در خانواده ای به مقام سامی علم و کمال رسیده که در بین آنها اهل فضل و وجود نداشته است. (۳)

وی کتابی در رجال به نام «زبدہ الرجال» تألیف نموده و در آن اسامی مجهولان را اسقاط نموده است. (۴) [نسخه عکسی «زبدہ الرجال» در کتابخانه مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی در تهران موجود است. این کتاب در سال ۱۰۱۳ق تألیف شده است. (۵)

شیخ بهائی در اواخر شعبان المعظم ۱۰۱۱ق در آخر مجموعه «خداویردی افشار» در

۱- الروضه النضرة، ص ۱۹۸.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۸۵؛ فوائد الرضویه، ج ۱، ص ۱۶۸؛ ریاض العلماء، ج ۲۷ ص ۲۳۵.

۴- الذریعه، ج ۱۲، ص ۲۷؛ مصنفی المقال، صص ۱۶۵ و ۱۶۶.

۵- فهرست عکسی دائرة المعارف اسلامی، ج ۱، صص ۲۰۰ و ۲۰۱.

درايه، جهت خداویردی افشار اجازه نوشته است. (۱)

خُزْمی اصفهانی*

مولانا خُزْمی اصفهانی، شاعر ادیب، از سخنوران قرن دهم هجری او خواهرزاده مولانا نیکی نطنزی بوده و در جوانی شعر می گفت و طبعش به سرودن هزل و هجو مایل بود. در جوانی به سیاحت پرداخته و به گیلان رفت و شهر آشوبی جهت آنجا و در مذمت مردم آنجا سرود. او را به کار ناپسندی متهم ساخته و زبانش را بریدند و او بعد از جفای بسیار و رنج بی شمار به مشهد مقدس رفت و در سال ۹۷۱ق وفات یافت. برخی از تذکره نویسان تخلص او را «حرفی» نوشته اند. صادقی بیگ افشار در «تذکره مجمع الخواص» او را «حرفی ساوجی» نوشته است که ظاهراً با شاعر دیگری در آمیخته شده است.

این شعر از اوست:

اغیار به بالین من زار چه حاصل

بیمار تو را پرسش اغیار چه حاصل (۲)

خزیمه بن مطیار

خزیمه بن مطیار، از محدثین و عبّاد و صلحای اصفهان بوده و در این شهر به گردآوری حدیث و عبادت مشغول بوده است. او از حسین بن حفص حدیث شنیده و محمد بن سعید اشعری از او روایت می کند. (۳)

۱- الروضه النضره، ص ۱۹۹.

۲- تذکره تحفه سامی، صص ۲۷۸ و ۲۷۹؛ شهر آشوب در شعر فارسی، ص ۳۸؛ لغت نامه دهخدا، ذیل «حرفی اصفهانی»، ص ۵۰۲؛ خلاصه الأشعار، صص ۳۷۱ و ۳۷۲.

۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۰۶.

خسرو آقا

خسرو آقا از خواجهگان زنان شاه سلیمان و شاه سلطان حسین صفوی در اصفهان بوده و موقوفاتی از او به جای مانده که معروف تر از همه حمام خسرو آقا می باشد. (۱)

مرحوم انصاری می نویسد: «علیقلی آقا و خسرو آقا دو برادر بودند و هر دو خُجه های حرم شاه سلیمان و از هر دو مبانای خیریه و موقوفه بسیار به آثار است... و از آن یک (یعنی خسرو آقا) یک حمام...»

قبر مرحوم خسرو آقا و احتمالاً علیقلی آقا در اطاق قبلی تکیه مجلسی [جنب مسجد جامع اصفهان] قرار داشت که در تعمیرات اخیر از روی عدم بصیرت و نادانی از بین رفت. قبر دارای سنگ پارسی نفیسی بود که معلوم نشد به چه سرنوشتی دچار گردید. (۲)

[حمام خسرو آقا بدون اغراق زیباترین و نفیس ترین حمام اصفهان بود و قربانی سودجویی و طمع برخی از مقامات و مالکین حوالی حمام قرار گرفت و شبانه به دستور مقامات وقت شهرداری و به بهانه ادامه یافتن خیابان استانداری (خیابان حکیم) از صفحه روزگار محو و نابود گردید]

خسرو احتشامی*

خسرو احتشامی هونه گانی. شاعر معاصر اصفهان. در روز ۱۵ اسفند ۱۳۲۵ ش در روستای «هونه گان» (یا هونه جان) از توابع سمیرم سُفلی متولد شد. خانواده اش از خوانین طایفه کشکولی کوچک، از ایل قشقایی بودند. تحصیلات ابتدائی را در دبستان احتشام «هونه گان» انجام داد و سپس به اصفهان آمده و در دبیرستان ادب تحصیل کرد و دیپلم گرفت. او پس از انجام خدمت سربازی به هند رفت و در «پونا کالج» در شهر «پونا» به تحصیل پرداخت. پس از آن به اصفهان آمده و در رشته تاریخ در دانشگاه اصفهان تحصیل کرد.

۱- تاریخ اصفهان و ری، ص ۲۷۳.

۲- زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۳۲۹ و ۳۳۰؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۸۳۴.

وی از نوجوانی قریحه و طبع شعر داشت و از سال ۱۳۴۵ش به بعد در انجمن های ادبی اصفهان حضور می یافت. اولین شعر او در سال ۱۳۴۶ش در مجله روشن فکر به چاپ رسید. وی در بسیاری از کنگره ها و همایش های علمی شرکت نموده و مقاله ارائه کرده است. همچنین در بسیاری از مجلات همچون: آینده، هستی، بنیاد، کلک، بخارا، گلچرخ، فصلنامه فرهنگ اصفهان مقالات او به چاپ رسیده است.

خسرو احتشامی از سر آمدان شعر و ادب در اصفهان است و قریحه پویا و استعداد کم نظیر او باعث خلق اشعار دلپذیر با مضامین نو و بدیع گردیده است. استاد ایرج افشار درباره او می نویسد: « شاعر کم مانندی است. در غزل و قصیده و قطعه تازه وری می کند و از حیث قدرت بیان و استواری زبان کم مانند است.»

از اوست:

دمیده آتش آزادگی ز پیرهنم

در این چمن چو شقایق چراغ خویشتم

ستاره نوش ز سرچشمه شبم چون صبح

شگفت نیست که خورشید ریزد از دهنم

خراب خاکی ام اما نهفته دولت دوست

بلور باور اندیشه در حصار تنم

گذشته یک سحر از کوچه باغ خاطر ما

هنوز خنده گل می تراود از سخنم

رها نمی کندم لحظه ای به تنهائی

به هر کجا که روم می زند صدا که منم

اگر چه آینه ای شیشه جان ترم از اشک

ز سنگ حادثه حاسدان نمی شکنم

منم پرنده تصویر نقشبند خیال

که طاق غرفه رنگین کمان بود وطنم

چو آشیانه من قله قبول شماست

سزد که غنچه نشینم مدام و پر نزنم

کجاست حافظ شیراز تا به خلوت راز

به روز واقعه بندد پیاله در کفتم

این کتابها از تألیفات و سروده های اوست:

۱. «از مضراب تا محراب» (چاپ ۱۳۷۰ش) ۲. «افسانه اصفهانی آبی» (چاپ ۱۳۷۷ش) ۳. «امشب صدای تیشه» (چاپ ۱۳۷۳ش)
۴. «باغ های چوبی» (چاپ ۱۳۷۷ش) ۵. «در کوچه باغ زلف» (چاپ ۱۳۶۸ش) ۶. «تغزل در قشقائی» ۷. «بانوی هزار پیراهن ادب فارسی» ۸. «شب شرقی شعر» (۱).

خسروخان سردار ظفر بختیاری*

خسروخان سردار ظفر بن حسینقلی خان ایلیخانی بختیاری، از خوانین و سران بختیاری است. ولی در حمله بختیاری ها به اصفهان و تهران و سقوط حکومت محمدعلی شاه قاجار شرکت داشت و به همراه برادر خود علیقلی خان سردار اسعد، از عوامل مؤثر در جریانات پس از مشروطیت به شمار می رفت.

وی مدت کوتاهی در سال ۱۳۳۰ق حاکم اصفهان بود و سرانجام در سال ۱۳۵۲ق درگذشت و در آرامگاه خانوادگی سران بختیاری در تخت فولاد به خاک سپرده شد. (۲)

خسروخان گرجی

خسروخان گرجی از حکام اصفهان در دوره قاجاریه است. وی در سال ۱۲۳۴ق حاکم گیلان بود و مدتی بعد عزل شد. وی به حمایت از محمد شاه قاجار، در سال ۱۲۵۰ق به اصفهان آمده و تمامی اثاث سلطنت را از علیشاه ظل السلطان مدعی

۱- فرهنگ ناموران معاصر ایران، ج ۲، صص ۱۵۱. ۱۵۰.

۲- نگرشی بر مشروطیت اصفهان، صص ۲۴۸-۲۴۷؛ تاریخ معاصر ایران، کتاب سوم، صص ۳۴۸-۳۴۳.

پادشاهی باز پس گرفت و به نگارستان نزد محمّد شاه برد و پس از تبعید عبداللّه خان امین الدوله به عتبات، به حکومت شهر اصفهان منصوب شد. او به علت ظلم و ستم فراوان مورد خشم مردم قرار گرفت. آنان شورش کرده و خسروخان را در کاخ هفت دست محاصره کردند. در سال ۱۲۵۳ق از طرف دولت، فرخ خان غفاری کاشانی (امین الدوله) برای رفع غائله به اصفهان آمده و خسروخان را بر کنار و به تهران فرستاد. خسروخان پس از آن به حکومت کردستان گمارده شد. و از وضع او پس از آن اطلاعی در دست نیست. (۱)

میرزا خصمی اصفهانی

میرزا خصمی اصفهانی، از شعرای قرن یازدهم هجری است. مردی شوریده حال و آشفته وضع بوده است. به هند رفت و به سبب رفتار و گفتار ناشایست، پادشاه آنجا از او رنجیده و آقانور جولاه (بانی مسجد آقانور اصفهان) اسباب سفر او را فراهم ساخته و میرزاخصمی به اصفهان آمد و در این شهر فوت شد. از اوست:

ساقی بده آن باده که از هوش خود افتم

خود بار خودم، یک نفس از دوش خود افتم (۲)

خلف بیگ سفره چی

خلف بیگ سفره چی، از اخیار و نیکوکاران اصفهان داشت. در زمان شاه عباس صفوی منصب «سفره چی» را در دربار به عهده داشته و مسجد سفره چی (که عوام به آن مسجد سرخی می گویند) را بنا کرده است.

مسجد در سال ۱۰۱۴ق ساخته شده و کتیبه آن را صحیفی شیرازی شاعر خطاط

۱- شرح حال رجال ایران، ج ۱، صص ۴۷۹ و ۴۸۰؛ بیان المفاخر، ج ۱، صص ۲۲۳ و ۲۲۴؛ جایگاه گرجی ها در تاریخ، ص ۲۹۲.

۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۴۰۸؛ کاروان هند، ج ۱، ص ۳۸۱؛ تذکره شمع انجمن، ص ۲۳۳.

مقیم اصفهان کتابت نموده است.

میرزا سلیمان خان رکن الملک نایب الحکومه اصفهان در اواخر قاجار از نوادگان صاحب عنوان بوده و بدین مناسبت تخلص خود را «خلف» قرار داده است. (۱)

میرزا محمد خلیل امام جمعه قمشه ای

میرزا محمد خلیل امام جمعه [بن میرزا عبدالواسع بن حسین قمشه ای، عالم فاضل جلیل، نسب او با ۲۵ واسطه به امام سجادعلیه السلام منتهی می شود. در حدود سال ۱۲۵۲ق در قمشه (شهرضای فعلی) متولد شده و در زادگاه خود و اصفهان و نجف تحصیلات خود را به پایان رسانده و به قمشه بازگشته و مرجع حلّ و فصل مشکلات مردم آن نواحی قرار گرفته و نماز جمعه را در آن دیار برپا داشته است.

از اساتید و سایر وقایع زندگی او اطلاعی در دست نیست وی در اوّل شوال ۱۳۱۴ق وفات یافته] و در ایوان حجرات صحن امامزاده شاهرضا در قمشه مدفون شده است.

[بر روی سنگ قبر این مرثیه و ماده تاریخ منقور بوده است:

همین که گشته چو مه زیر ابر خاک نهران

بدی به چرخ فضیلت چو آفتاب جمیل

انیس جدّ کبارش محمد عریست

کنون به جنّت اعلا ز لطف ربّ جلیل

سه سال کم کن و تاریخ سال فوت بگو:

«امام جمعه که نام و نسب برّد ز خلیل»

میرزا خلیل امام جمعه بر کتب فقهی حواشی نوشته که اغلب از بین رفته و تنها «حاشیه بر جواهر الکلام» او در کتابخانه امام جمعه شاهرضا موجود بوده است. (۲)

۱- گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۴۷۵ و ۴۷۶؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۵۳.

۲- جغرافیای تاریخی شهرستان شاهرضا، صص ۷۱-۶۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۸۷؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۱۶۶.

محمد خلیل قائنی

محمد خلیل بن محمد اشرف قائنی، عالم فاضل محقق، از افاضل علماء قرن دوازدهم هجری. از اهالی قائن خراسان است و در اصفهان ساکن گردیده و به تحصیل پرداخته است. و آقا رضی الدین محمد خوانساری از اساتید اوست. وی در اغلب علوم زمان خود خصوصاً فقه، حدیث، کلام و حکمت استاد بوده و عمر را به تحقیق و تألیف گذرانیده است.

پس از حمله افغانها به اصفهان و سقوط صفویه در سال ۱۱۳۴ق به قزوین پناه برد و در پنجشنبه ۲۶ رجب ۱۱۳۶ق در آنجا وفات یافت. ماده تاریخ وفات او این است:

«الْفَيْضُ عَلَيَّ قَبْرِ خَلِيلٍ مِمَطَالٍ

فِي لَيْلِهِ مَبْعَثِ النَّبِيِّ الْمِفْضَالِ

الْظُّهْرُ لِعَامٍ فَقَدَهُ تَارِيخُ

إِذْ زَالَ بِهِ شَمْسُ سَمَاءِ الْاِفْضَالِ

کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «اثبات البداء» ۲. «الرّسالة الإلهیه» در شرح رساله نفی جبر و تفویض از حضرت امام هادی علیه السلام ۳. «حاشیه شرح اشارات» ۴. «شرح حدیث عمران صابی» منقول از کتاب «عیوان اخبار الرضا علیه السلام» که نسخه ای از آن ضمن مجموعه ای به شماره ۱۹۹۵ در کتابخانه مجلس شورای ملی، و نسخه ای دیگر به شماره ۹۷۷ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد و نسخه ای در کتابخانه حسینیه تستری در نجف اشرف و بالاخره نسخه ای در کتابخانه سید علی شبر در نجف اشرف (با حواشی مؤلف با امضای «منه مدّ ظلّه») وجود دارد. تاریخ تألیف کتاب ۲۱ محرم ۱۱۲۳ق می باشد. ۵. «نور البصر بحلّ مسأله الجبر و القدر»، به عربی، که نسخه ای از آن در کتابخانه آیت الله گلپایگانی و نسخه ای دیگر در کتابخانه وزیری یزد به شماره ۱۱۴۹ موجود است. ۶. «رساله ردّ النصرانی» (۱)

۱- بهارستان، صص ۲۵۲ و ۲۵۳؛ بغیة الطالب، ص ۱۵۱؛ تتمیم امل الآمل، صص ۱۴۶-۱۴۲؛ فواید الرضویّه، ج ۱، ص ۱۷۴؛ علل برافتادن صفویان، ص ۳۰۶؛ دانشمندان خوانسار، صص ۲۷۲ و ۲۷۳؛ الذریعه، ج ۱، ص ۸۵، ج ۲، ص ۲۸۴، ج ۱۳، ص ۲۰۳ و ج ۲۴، ص ۳۶۴؛ فهرست عکسی دائرالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۲۲۷؛ فهرست گلپایگانی، ج ۱، ص ۵۲؛ فهرست مجلس، ج ۹، بخش دوم، ص ۷۰۲؛ فهرست الهیات مشهد، ج ۲، ص ۱۳۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۵۸۷ و ۵۸۸.

خلیل رارانی اصفهانی*

ابوسعید خلیل بن ابی الرّجاء بدر بن ثابت رارانی اصفهانی صوفی، از محدّثین و عرفای اصفهان در قرن ششم هجری است. وی در سال ۵۰۰ یا ۵۰۲ق در خانواده ای اهل فضل و علم متولّد شد. از محضّر علماء و محدّثین بسیاری بهره برد. و از آنها حدیث شنید. در تصوف نیز مرید حمزه بن عباس علوی بوده و سرانجام در سال ۵۹۶ق وفات یافته است. (۱)

«اران» که امروزه «ارون» یا «رهروان» نیز گفته می شود قبلاً از دهات منطقه جی اصفهان بوده و اکنون از محلات شرق اصفهان است و مناره ای تاریخی از قرن ششم هجری هنوز در آنجا برپاست.

خلیل معلّم

ابوالعز خلیل بن تمیم بن علی بن احمد بن منصور خطیب واعظ معلّم اصفهانی، از محدّثین اصفهان است، سمعانی از او با عنوان «کان شیخاً صالحاً متواداً» یاد کرده است.

ابو محمّد رزق اللّه تمیمی، ابواسحاق ابراهیم بن محمّد قفال، قاضی ابونصر احمد بن محمّد بن صاعد صادی و دیگران حدیث شنیده و ابوسعید سمعانی از وی استماع حدیث کرده است. (۲)

۱- تلخیص مجمع الآداب، ج ۲، جزء ۴، ص ۷۵۲.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۲۷۰.

خلیل شوشتری

آقا خلیل بن ملا حسنعلی بن ملا عبدالله شوشتری، از فضلاء قرن یازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بود و پدر و جدش از علمای معروف عصر صفویّه بودند. خود او در صنعت اسطرلاب مهارتی به سزا داشت و تا سال ۱۰۹۸ در قید حیات بود. (۱)

سید میرزا محمد خلیل موسوی اصفهانی

سید میرزا محمد خلیل بن سید محمد حسین موسوی امامی اصفهانی، عالم فاضل در تهران ساکن بوده و در سال ۱۳۱۴ ق وفات یافته است.

وی به همراه جمعی از فضلاء مجلدات گوناگون «بحارالانوار» را مقابله و تصحیح و تحقیق نموده که به سرمایه حاج محمد حسین امین الضرب اصفهانی در تهران به چاپ رسیده است. این مجلدات از کتاب «بحار» به چاپ کمپانی معروف است.

سید میرزا محمد خلیل موسوی علاوه بر تصحیح مجلدات بحار، بر کتاب «انیس العابدین» (تألیف ملا محمد طیب) در سالهای ۱۲۹۱ تا ۱۲۹۹ حواشی نوشته است. (۲)

همچنین در سه شنبه ۱۸ محرم ۱۲۷۴ ق کتابت نسخه ای از «شرح دعای صباح» ملا اسماعیل خواجهی را به خط نستعلیق نوشته است که به شماره ۷۳۰۰ در کتابخانه آیت الله مرعشی موجود است. (۳)

محمد خلیل اصفهانی

محمد خلیل بن محمد صادق اصفهانی [خوشنویس هنرمند] در شعبان ۱۲۴۱ ق قرآنی به خط نسخ نوشته و ترجمه آیات را نیز بین سطرها نوشته است. این قرآن

-
- ۱- وقایع السنین و الاعوام، ص ۵۲۳.
 - ۲- نقباء البشر، ج ۲، صص ۷۰۶ و ۷۰۷؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۲۷۱؛ فهرست کتب اهدایی آقای مشکاه به دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۱۷.
 - ۳- فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۱۰۰.

چهارمین قرآن است که وی کتابت نموده است. نسخه به شماره ۱۳۲۴ در کتابخانه آیت الله مرعشی در قم موجود است. (۱)

میرزا محمد خلیل میردامادی

میرزا محمد خلیل بن سید عبدالکریم میردامادی سدهی بن میرزا محمد علی بن میرزا محمد رفیع بن حاج میرزا رحیم بن سید مرتضی بن میر سید اشرف بن سید محمد عبدالحسب بن میر سید احمد علوی عاملی حسینی، عالم فاضل جلیل.

وی از شاگردان مرحوم حاجی کلباسی و داماد آن مرحوم بوده و نزد عموم طبقات به خصوص علماء و بزرگان و مؤمنین مورد کمال احترام بوده و در مسجد جامع خوزان اقامه جماعت و نماز جمعه می نموده و پس از فوت جنب آن مسجد مدفون گردید.

به طوری که نقل می کنند مرحوم آقا سید محمد باقر درچه ای از علم و زهد مشارالیه ستایش می نموده و خود در امر به معروف و نهی از منکر نهایت سعی و کوشش را مبذول داشته است. (۲)

خلیل ندیم سدهی

خلیل بلدی متخلص به «ندیم» بن کریم، شاعر معاصر در سال ۱۳۱۴ش در محله فروشان «سده» ماریین [خمینی شهر فعلی] متولد شد. وی پس از کمی تحصیل به کسب و کار مشغول شد. (۳)

از اوست:

۱- فهرست مرعشی، ج ۴، ص ۱۰۹.

۲- یادنامه سید بحر العلوم میردامادی، صص ۳۴ و ۳۵؛ لطائف غیبیه، ص ۳۰؛ خمینی شهر شهری که از نو باید شناخت، ص ۳۰۶.

۳- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۵۰۳.

شد از دیدار آن دلبر شبنم از روز روشن تر

گرفتم کام دل آخر ز فیض دولت شبها(۱)

استاد محمد خلیل گلریز خاتمی*

استاد حاج محمد خلیل گلریز خاتمی فرزند حاج محمد، از هنرمندان معاصر اصفهان است. در هنر خاتم کاری از اساتید برجسته و زبردست روزگار بود. در ۴ ذی الحجه ۱۳۹۳ ق وفات یافته و در تکیه سید العراقرین واقع در تخت فولاد مدفون شد. (۲)

ملا خلیل شریف

ملا خلیل شریف، عالم فاضل، فقیه محدث عارف زاهد، در سال ۱۲۸۶ ق وفات یافته و نزدیک مزار ملا اسماعیل خواجهویی در تخت فولاد مدفون شد. (۳)

میرزا خلیل الله

میرزا خلیل الله اصفهانی، عالم فاضل جلیل، از علمای قرن دوازدهم هجری. وی در اصفهان نزد سید حسین بن سید ابوالقاسم جعفر موسوی خوانساری به تحصیل پرداخته است. سید حسین خوانساری در «شرح روضه البهیة» در قسمت «مسأله الصلاه علی المجتمعه من الاموات» از این شاگرد دانشمند خود چنین یاد می کند:

«... أعظم جلیل من ذوی الشرف و السیاده و اکرم خلیل من اهل العلم و الإفاده»

سال وفات او به دست نیامد. گویا در اواخر قرن دوازدهم یا اوایل قرن سیزدهم هجری وفات یافته است. (۴)

۱- گلهای زاینده رود، ج ۲، ص ۹۳.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۳- رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۱۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۸۷، سیری در تاریخ تخت فولاد، صص ۱۶۳ و ۱۱۷.

۴- الکواکب المنتشرة، صص ۲۴۵ و ۲۴۶؛ الکرام البرره، ج ۲، ص ۵۰۹؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۸۶.

شیخ خلیل الله

شیخ خلیل الله، از علماء و دانشمندان اواخر صفویه بوده و در سال ۱۱۱۰ ق وفات یافته و مجاور بقعه چهل دختران در قسمت غربی امامزاده زید اصفهان مدفون شده است. بر سنگ قبر او این اشعار نقر شده بود:

کان هنر معدن علم جمیل

مصدر خلت و نجابت خلیل

تا کند از پاکی ذاتش بیان

شصت بهفت آب دهن سلسبیل

رفت چو از دار فنا سوی خلد

توشه ره ساخته اجر جزیل

سلطنت کشور معنیش بود

کوفت در این دایره طبل رحیل

دل پی تاریخ وفاتش نوشت

«آه» کشد چرخ ز «موت خلیل»

۶-۱۱۱۶=۱۱۱۰ ق (۱)

میر خلیل الله تونی

میر خلیل الله تونی اصفهانی، عالم فاضل متقی [از علمای قرن یازدهم هجری. در اصفهان به تحصیل پرداخت. او به تصحیح و تعلیق کتابهای کتابخانه خود می پرداخته و در ضبط و ثبت و تدوین حواشی کتب فقهی و حدیثی اهتمام داشته که بر مقام علمی و فقهی او دلالت دارد.] وی در محله شیخ یوسف بنا در اصفهان ساکن بوده و به کثرت عبادت و صلاح و زهد معروف بوده و عمر را به تزکیه و تهذیب نفس گذرانیده تا اینکه در سال ۱۰۸۴ ق در اصفهان وفات یافته است. (۲)

۱- مختصری از تاریخچه محله خواجه، صص ۶۴ و ۶۵؛ مزارات اصفهان، ص ۲۷۱.

۲- ریاض العلماء، ج ۲، ص ۲۵۹؛ مزارات اصفهان، ص ۳۲۴.

شیخ خلیل الله طالقانی

شیخ خلیل الله طالقانی، عالم فاضل، عارف کامل و ادیب شاعر در قرن دوازدهم هجری. [در اصفهان به تحصیل پرداخت و تا آخر عمر در این شهر ساکن بود.] شیخ محمد علی حزین در کودکی حدود سه سال به خدمت او می رسیده است. و در باب او می نویسد: «از افاضل اصحاب ایقان و مستغرق بحار عرفان. زلال چشمه انفس و آفاق و از حضيض علايق به اوج اطلاق رسیده بود. چهل سال کمابیش در یک خرقه و شبانروزی به یک دو لقمه چربش اکتفا نموده و کیفیت ریاضات و سلوک زندگانی آن زنده جاودانی اتساع مقامی عظیم می خواهد. علوم ظاهر و باطن را جامع و نور شهود از سیمای او لامع بود. و گوشه عزلت در اصفهان اختیار و آخر از آنجا به ملاء اعلی انتقال نمود.»

این عالم ربّانی خطوط را زیبا می نوشت و کتابهای بسیاری را کتابت نموده و وقف بر طلاب و اهل علم نمود. شعر نیز می سرود. حزین یادآور می شود که در کودکی شعرهایش را برای شیخ خلیل الله می خوانده و تخلّص «حزین» را از او گرفته است.

سرانجام در حدود سال ۱۱۱۴ق در اصفهان وفات یافت و در بقعه علی بن سهل در طوقچی به خاک سپرده شد. از آثارش:

۱. «رساله در علم مناظر و مرایا» ۲. «دیوان اشعار» ۳. «زاد السبیل» در آداب سلوک ۴. «نظم کافیه» ابن حاجب

این شعر از اوست:

ای شوخ بیا در دل درویش نشین

کان نمکی، بر جگر ریش نشین

در هجر تو دامنم گلستان شده است

یک دم به کنار کشته خویش نشین (۱)

۱- نجوم السماء، ص ۱۹۵؛ مزارات اصفهان، ص ۳۲۴؛ صحف ابراهیم، ص ۱۲۳؛ تذکره المعاصرین حزین، صص ۱۱۶ و ۱۱۷ و ۲۴۶؛ تاریخ و سفرنامه حزین، صص ۱۵۳ و ۱۵۴؛ رجال اصفهان یا تذکره القبور، ص ۲۱۰؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، صص ۵۸۶ و ۵۸۷؛ علامه مجلسی بزرگمرد علم و دین، ص ۲۲۶؛ فوائد الرضویّه، ج ۱، ص ۱۱؛ الکواکب المنتشرة، ص ۲۴۶.

خیرالدین اصفهانی

خیرالدین اصفهانی، خطاط قرن دهم هجری. فوت سال ۹۸۱ق. (۱)

۱- پیدایش خط و خطاطان، ص ۲۵۰.

ص: ۸۸۳

اعلام اصفهان

«»

اشاره

داراب خان افسر بختیاری

داراب خان افسر بختیاری فرزند اصلان، [شاعر معاصر از طایفه احمد خسروی بختیاری. مادر اصلان خان خواهر حسینقلی ایلخانی و مادر «افسر»، بی بی گوهر دختر ایلخانی بوده است.

داراب خان در سال ۱۲۷۹ش در چقاخور متولد شده و از سال ۱۳۲۰ش در اصفهان ساکن شد. در سال ۱۳۳۷ش بر اثر سگته فلج شد. (۱) وی سرانجام در ۲۱ مهر ۱۳۵۰ش وفات یافته و در تکیه میر واقع در تخت فولاد در یکی از حجرات شرقی تکیه مدفون شد. (۲) حسام الدین دولت آبادی مرثیه ای جهت او سروده و ماده تاریخ فوتش را چنین سروده است:

تاریخ مرگش آمد به هجری

«از جمع ما رفت داراب افسر» (۳)

افسر با آنکه تحصیلات زیادی نداشت اما قریحه ای سرشار و طبعی پربار در سرودن شعر داشت و علاوه بر سرودن شعر به فارسی، به لهجه لری نیز اشعار دلپذیری گفته بود که مورد توجه مردم قوم بختیاری قرار گرفت. او از سن ۳۰ سالگی به سرودن شعر پرداخت و اولین شعرش «رستاخیز مسجد سلیمان» نام داشت. شعر او ساده و صمیمی و بی تکلف است و به راحتی بر دلها می نشیند. دیوان اشعار او بارها به چاپ رسیده است. اثر دیگر او «گل سعادت» نام دارد.

از اوست:

۱- شناخت سرزمین بختیاری، صص ۴۹۹ و ۵۰۰.

۲- تخت فولاد یادگار تاریخ، خطی.

۳- مجله وحید، شماره مسلسل ۹۵، آبان ۱۳۵۰ش، ص ۱۱۶۵.

ای آنکه بعد ما گذری در دیار ما

گامی بینه ز وفا بر مزار عشق

گل های حسرتی که بر آن خاک رسته اند

بوده است بهر ما، ثمر شاخسار عشق(۱)

داراب بینا اصفهانی

داراب کیخسرو کیانی معروف به «حاج آقا» و متخلص به «بینا» [فرزند امیرقلی از شعرای معاصر اصفهان در سال ۱۲۸۰ش در محله مستهلک اصفهان متولد شد. او پس از تحصیل در مکتب خانه به کار پرداخت و سالها به کشاورزی و باغداری مشغول بود. او نوجوانی به سرودن شعر پرداخت. مضمون اغلب اشعار او انتقاد از اوضاع جامعه زمان خود است.

او مردی متدین و علاقمند به قرآن مجید بوده و برای تعلیم آن به دیگران اهتمام داشته است. وی در انجمن های ادبی از جمله انجمن شیدا شرکت می نموده است.(۲) [دیوان اشعار او هنوز به چاپ نرسیده و نزد فرزندش موجود است.

وی سرانجام در ۱۵ ذیحجه ۱۳۸۴ق (مطابق با ۲۹ فروردین ۱۳۴۴ش از دنیا رفت و در شمال مصلاهی تخت فولاد نزدیک تکیه سادات بهشتی واقع در تخت فولاد اصفهان به خاک سپرده شد.(۳)

[از اوست:

علم و عمل هم عنان دین مبین است

دین و دیانت کلام پاک متین است

دین ادب است و برش حیا و مروّت

هر که ادب دارد او مروّج دین است

دین نه به عمامه و لباس بلند است

حجب و تکبر بر این لباس قرین است

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۱۸۵.

۲- تذکره شعرای معاصر اصفهان، صص ۹۷ و ۹۸.

گفت پیمبر ادب به خلق بیاموز
با ادب اندر جهان ز اهل یقین است
رونق دین کی بود به گوشه نشینی
مفسده ها پیش خلق گوشه نشین است
تا نبری رنجها تو گنج نیابی
راحت بی رنج خواهی این نه چنین است
رنج تو بینا بر که گنج بیابی
گنج نهادن برای روز پسین است (۱)

داود سنبلانی

داود بن سلیمان سنبلانی، از محدثین اصفهان در قرن اول هجری است. وی از جمله کسانی است که به خدمت حضرت امیرعلیه السلام شرفیاب شده است. حمزه اصفهانی در کتاب خود از او یاد کرده است (۲).

[«سنبلان»، از قدیمی ترین محله های اصفهان به شمار می رود و امروزه به «سنبلستان» معروف است.]

میرزا داود مرعشی

میرزا داود بن میرزا عبدالله بن میرزا محمد شفیع مستوفی موقوفات ادیب فاضل [، جامع کمالات صوری و معنوی. در سال ۱۰۶۵ق متولد شده و در اصفهان علم آموخته و به مناسبت مقام علم و فضل و سیادت به منصب استیفای کل ممالک منصوب شده و پس از ۱۱ سال در سال ۱۱۱۰ به منصب تولیت آستان قدس رضوی مفتخر شده و با همشیره شاه سلطان حسین (شهربانو بیگم دختر شاه سلیمان) ازدواج نموده و در اصفهان ساکن شد تا اینکه] در سال ۱۱۳۳ق وفات یافته [و در تکیه مخصوص که برای خود در لسان الارض واقع در تخت فولاد برای خود احداث کرده بود، مدفون شد. او در شعر طبع روانی داشته و «داود» تخلص می کرده است. برخی تخلص او را «عشق» نوشته اند که

۱- مصاحبه با آقای رضا کیخسرو کیانی (فرزند مرحوم بینا) و محمد کیخسرو کیانی (داماد آن مرحوم) در اسفندماه ۱۳۸۶ توسط غلامرضا نصرالهی.

۲- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۱۱.

صحیح نیست. او به نام کوچک خود تخلص داشته و «عشق» تخلص پدرش میرزا عبداللّه بوده است.

این آثار از اوست:

۱. «دیوان اشعار» ۲. «سلطان الانساب» ۳. مثنوی «زبور العاشقین» ۴. مثنوی «سفرنامه» ۵. مثنوی «نمکدان دین»

این بیت از اوست:

افتاد به کف، زلف تو و کام گرفتیم

شب بر سر دست آمد و آرام گرفتیم (۱)

داود ظاهری اصفهانی

ابوسلیمان داود بن علی بن خلف ظاهری اصفهانی کوفی، از مشاهیر علماء و فقهاء و محدّثین شافعی است. [اصلاً از اهالی کاشان اصفهان بوده] و در سال ۲۰۱ق در کوفه متولّد شده است. وی در بین اهل سنت به زهد و تقوا معروف بوده و در حق امام شافعی تعصب زیاد داشته و درباره او دو کتاب تألیف نموده است. [وی از کوفه به بغداد رفته و در آنجا به تحصیل علم پرداخته و مذهب ظاهری را تأسیس کرده است. پیروان این مذهب به ظاهر قرآن توجه دارند و به شدت از تأویل و قیاس و رأی در فهم قرآن پرهیز می کنند.] ثعلب می گوید: عقلش از علمش بیشتر است.

[ابوسلیمان ظاهری حدیث را از قعنبی، ابن راهویه، مسدّد اسحاق حنظلی، ابن نمیر، ابی شیبّه و ابی ثور و سلیمان بن حرب روایت می کند و ابویعلی زکریا ساجی و فرزندش محمّد بن داود بن خلف از او نقل حدیث کرده اند.]

۱- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۱۹؛ تذکره المعاصرین، صص ۱۴۶ و ۱۴۷؛ تذکره نتایج الافکار، صص ۲۴۴ و ۲۴۵؛ صحف ابراهیم، ص ۱۲۸؛ تذکره شمع انجمن، ص ۲۴۸؛ تذکره روز روشن، ص ۵۴۷؛ تذکره ریاض العارفین، صص ۳۲۰ و ۳۲۱؛ تذکره آتشکده (نیمه دوم)، صص ۹۴۱ و ۹۴۲؛ الذریعه، ج ۹، ص ۳۱۸ و ج ۱۹، ص ۸۷ و ۲۰۷ و ۳۲۷؛ مجمل التواریخ، صص ۳۹۲ و ۳۹۳؛ مکارم الآثار، ج ۱، صص ۱۶۲-۱۵۹؛ تذکره غنی، ص ۵۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۹۸.

وی در سال ۲۷۰ق در بغداد وفات یافته [و در مقبره شونیزیه بغداد مدفون شد. (۱)]

شیخ داود مصاحبی

شیخ داود بن ملّا علی اکبر مصاحبی نائینی، عالم فاضل. در سال ۱۲۷۸ش (حدود ۱۳۱۷ق) در «محمّدیّه» نائین متولّد شده و پس از تحصیل مقدمات به اصفهان آمده و نزد بزرگان و مجتهدین این شهر همچون حضرات آیات حاج آقا رحیم ارباب، سید محمدرضا خراسانی، آقا شیخ محمدرضا نجفی، آقا سید عبدالله مدرس (ثقهالاسلام)، میر سید علی نجف آبادی، میر سید محمّد نجف آبادی و حاج شیخ مهدی نجفی تلمذ نموده، تا به مقامات عالیّه علم ارتقاء یافته است و در علوم اسلام همچون فقه، اصول، تفسیر و حدیث صاحب نظر بود و از برخی از اساتید خود نیز اجازاتی داشت.

وی از جنبه اخلاقی عالمی زاهد و متواضع و منیع الطّبع و دارای خطّی زیبا بود. در مدرسه حاج شیخ محمّد علی ثقهالاسلام حجره داشت و در این حجره که عموماً روزها در آن به مطالعه و تدریس مشغول بود. شمشیری داشت و آن را بدان امید نگاه داشته بود که در هنگام ظهور حضرت بقیهالله الاعظم روحی و ارواح العالمین له الفداء به وسیله آن شمشیر بادشمنان خدا بچنگد. وی در محلّه نو خواجه ساکن و در یکی از مساجد آنجا امامت می نمود. سرانجام در ۱۸ ذی القعدة سال ۱۴۰۱ق وفات یافته و در تکیه معارفی در تخت فولاد [که اکنون جزو یکی از مساجد تخت فولاد واقع شده] مدفون شد.

از آثارش جزوه ای به نام «التنقیح فی مسأله التلقیح» در بین کتابهایش موجود

۱- راهنمای دانشوران، ج ۲، ص ۱۲۴؛ مرآه الجنان، ج ۲، ص ۱۸۴؛ الفهرست (ابن ندیم)، ج ۱، ص ۳۱۶؛ میزان الاعتدال، ج ۲، ص ۱۲۶؛ احقاق الحق، ج ۱، ص ۱۶۷ و ۱۷۲؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۹۷؛ الاعلام، ج ۳، ص ۸؛ ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۱۲ و ۳۱۳؛ اللباب، ج ۲، ص ۲۹۷؛ طبقات الفقهاء، ص ۱۰۲؛ تاج العروس، ج ۳، ص ۳۷۵؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۱۳، صص ۱۰۸-۹۷؛ وفيات الاعیان، ج ۲، صص ۲۵۷-۲۵۵؛ الوافی بالوفیات، ج ۱۳، ص ۴۷۳؛ تبیین کذب المفتری، ص ۳۴۰؛ شدالازار، ص ۱۰۲؛ تاریخ منتظم ناصری، ج ۱، ص ۱۰۴.

داود اصفهانی خباز

ابوالفضائل داود بن محمد بن حمد بن حسین اصفهانی خباز، از محدثین اصفهان است.

سبط خواهر قتیبه بن سعید بقال است و از ابو محمد رزق الله تمیمی حدیث شنیده است. ابوسعید سمعانی از او حدیث شنیده

داود اصفهانی

داود بن محمد بن محمود اصفهانی، از محدثین قرن ششم هجری است. وی در سال ۶۰۳ ق وفات یافته است. (۳)

میرزا داود بینوای خراسانی

حاج میرزا داود خراسانی ابن میرزا محمد مهدی حسینی اصفهانی معروف به شهید مشهدی، عالم فاضل و ادیب شاعر. در سال ۱۱۹۰ ق متولد شده و نزد پدر دانشمند خود و علمای مشهد مقدس به تحصیل پرداخته و سپس مرجع حل مشکلات شرعی مردم در آن دیار شده و به اقامه جماعت پرداخته و سرانجام در سال ۱۲۴۰ ق وفات یافته و در حرم مطهر رضوی مدفون گردید. به فارسی و عربی نیز شعر می سروده و «بینوا» تخلص می نموده است:

بر سرم از لطف یار آمد، به همراهش رقیب

با آجل آمد پس از عمری به بالینم طیب (۴)

۱- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۲، ص ۳۱۲؛ سیری در تاریخ تخت فولاد، ص ۱۹۹.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۲۷۴.

۳- مرآة الجنان، ج ۴، ص ۴۵.

۴- تذکره دلگشا، صص ۳۱۳ و ۳۱۴؛ مجمع الفصحاء، ج ۴، ص ۱۸۲؛ لغت نامه دهخدا ذیل «بینوا»، ص ۶۸۶؛ مکارم الآثار، ج ۴،

ص ۱۱۰۷؛ حدیقه الشعراء، ج ۱، ص ۳۱۰ و ۳۱۱؛ تاریخ تذکره های فارسی، ج ۱، ص ۲۲؛ تذکره انجمن خاقان، صص ۸۸-۸۶.

داود صفای اصفهانی

داود صفا بن نعمت الله، از شعرای معاصر اصفهان است. در سال ۱۲۹۳ ش در اصفهان متولد شد. از اعضای انجمن ادبی فرهنگ بود. این شعر از اوست:

مخوانش سپاهان بهشتیش خوان

به از کوثر آن زنده رودش بدان

بود دور از مردم آن ملال

که صاحب جمالند و صاحب کمال(۱)

حکیم محمد داود هندی اصفهانی

حکیم محمد داود هندی اصفهانی معروف به «تقرّب خان» از اطّاب معروف اصفهان [در قرن یازدهم هجری]

وی به هند رفته و شهرت فراوان یافته و ثروتی بی کران اندوخته و در اصفهان در سال ۱۰۵۵ ق مسجد جامع جورجیر را تجدید ساختمان کرد که به نام مسجد حکیم شهرت دارد.(۲)

میرزا داود جابری انصاری

میرزا داود جابری انصاری، از صاحب منصبان دستگاه سلاطین صفویّه بوده و شاعر و ادیب و بانی تکیه حاج میرزا داود در جویباره اصفهان است.(۳)

دُر فیروز فخری

ابوالفضل دُر فیروز اصفهانی، از شعراء سخنوران قرن پنجم هجری است. [نظامی

۱- تذکره شعرای معاصر اصفهان، ص ۳۰۹.

۲- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۹۷؛ مزارات اصفهان، ص ۱۷۷؛ گنجینه آثار تاریخی اصفهان، صص ۶۱۲ و ۶۱۳.

۳- دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۱، ص ۵۱۳.

عروضی، در مقاله دوم، در ذکر شعرای عصر سلاجقه نام از او برده است. [ما فروخی در محاسن اصفهان می نویسد: «و من شعراء الفارسیه ابوالفضل دُر فیروز الفخری» (۱)]

درویش قاسمی اصفهانی

درویش قاسمی، شاعر ادیب عارف، از مصاحبان امیر نجم ثانی اصفهانی بوده و در لشکرکشی او به ماوراءالنهر به همراه او به آنجا رفته است. در قرن دهم هجری می زیسته و سال فوت او معلوم نیست.

این بیت از اوست:

شب می خوردن از فردا بیندیش

که این شب را عجب روزیست در پیش (۲)

درویش محمد نطنزی

کمال الدین درویش محمد بن شیخ حسن عاملی نطنزی اصفهانی از علماء و محدثین موثق و از صلحاء و زهاد قرن دهم هجری است. او جد مادری ملّا محمدتقی مجلسی بوده و از شیخ علی محقق کرکی روایت می کند. علامه مجلسی در اجازه خود به میر سید محمد خلخال می نویسد او اولین شیعه امامیه است که احادیث امامیه را در اصفهان رواج داده است. قاضی ابواشرف اصفهانی، شیخ عبدالله بن جابر عاملی و ملّا محمد قاسم بن درویش محمد عاملی نطنزی از او روایت می کنند.

او تا سال ۹۳۹ق زنده بوده و پس از آن وفات یافته است. در «الفیض القدسی» به نقل از «مناقب الفضلاء» می نویسد: قبر او در نطنز است و بقعه و بارگاه آن معروف است.

[برخی نوشته اند که ملّا محمدتقی مجلسی از جدّ مادری خود کمال الدین درویش محمد روایت می کند. این قول بنا به دلایلی نادرست است از جمله این که در سلسله

۱- محاسن اصفهان، ص ۳۴؛ چهار مقاله، صص ۴۵ و ۱۴۵.

۲- تذکره مجالس النفایس، ص ۱۶۳.

راویان ملاً محمّد تقی مجلسی، دیده می شود که او به واسطه محدثین دیگری چون ابواشرف اصفهانی و عبداللّه بن جابر عاملی از جدّ مادری خود نقل حدیث کرده است و نه مستقیم و بدون واسطه. (۱)

درویش مخلص*

درویش مخلص، از عرفای قرن یازدهم هجری است. در اصفهان ساکن بوده و جمعی از طالبان سلوک و عرفان از جمله میرزا مهدی قمی مرید او بودند. (۲)

دلیل سنبلانی

دلیل سنبلانی، از محدثین اصفهان و از اهالی محله سنبلان است. وی از جمله کسانی است که در هنگام اقامت سعید بن جبیر در اصفهان موفق به دیدار با او شده است.

او در سن بیش از ۱۲۰ سالگی وفات یافته است. (۳)

سید دولت‌شاه علوی

سید دولت‌شاه علوی، از بزرگان اصفهان در قرن پنجم و ششم هجری است. رئیس اصفهان [و به نوشته برخی از مورخان نقیب اصفهان] بوده و در جمادی الاولی ۵۲۸ هـ به دست یکی از فدائیان اسماعیلی به نام «باعدالله موغانی» کشته شد. (۴)

-
- ۱- فوائد الرضویه، ص ۱۷۷؛ اجازات الحدیث لعلّامه المجلسی، ص ۱۴۲؛ فیض قدسی، صص ۱۷۷ و ۱۷۸؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۰۲؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۱، صص ۳۸۱ و ۳۸۲.
 - ۲- تذکره نصرآبادی، ج ۱، ص ۱۷۲.
 - ۳- ذکر اخبار اصفهان، ج ۱، ص ۳۱۲.
 - ۴- زبده التّواریخ (کاشانی)، ص ۱۸۳؛ دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۵۹۵.

ص: ۱۹۵

اعلام اصفهان

«ذ»

اشاره

ذاکر کنکاشی اصفهانی

ابوبکر ذاکر بن احمد بن عمر بن ابی بکر کنکاشی اصفهانی، از محدّثین اصفهان در قرن ششم هجری بوده و از ابوالقاسم ثقفی حدیث شنیده است. ابوسعّد سمعانی از او اجازه داشته است. (۱)

[ظاهراً وی از اهالی قریه «کنگاز» جی در شرق شهر اصفهان بوده است.]

ذاکر جاری براآنی

ابوبکر ذاکر بن زید بن محمّد بن عمر بن سهل جاری براآنی اصفهانی، شیخ صالح زاهد، از محدّثین قرن ششم هجری. از ابومطیع محمّد بن عبدالواحد مصری حدیث شنیده و ابوسعّد سمعانی در سال ۵۴۵ق از او اجازه نقل حدیث دریافت نموده است. ابوبکر براآنی در سال ۵۵۱ق وفات یافت. (۲)

[«جار» که «گار» نیز گفته و نوشته می شود، از دهات شرق اصفهان است و در بلوک براآن واقع شده است. مناره ای آجری با نقوش هندسی زیبا، از عصر حکومت سلجوقیان در آن روستا هنوز پابرجاست.]

ذاکر اُسواری

ابو الرّجاء ذاکر بن علی بن احمد بن علی اُسواری اصفهانی، از محدّثین قرن ششم هجری. از ابوشکر حمد بن علی حبال، ابوغالب احمد بن عباس بن محمّد لو شبندی و

۱- التّحییر، ج ۱، ص ۲۷۶.

۲- التّحییر، ج ۱، ص ۲۷۷؛ معجم البلدان، ج ۲، ص ۹۳.

جز آنان حدیث شنیده است. ابوسعید سمعانی از وی حدیث شنیده است. (۱)

اُسواری منسوب به «اسوار» یا «اسواریه» از قرای اصفهان است.

مَلّا ذوالفقار قُهپائی

مَلّا ذوالفقار بن علی سلطان اصفهانی قُهپائی، عالم فاضل محقق، در اصفهان نزد جمعی از علما و افاضل شهر همچون علامه مجلسی به تحصیل پرداخت و در علوم عقلی و نقلی مهارتی به سزا یافت. وی کتابخانه ای نفیس با کتابهای متنوع و ارزشمند داشت که میرزا عبدالله افندی از آن در نوشتن تألیفات خود بهره های بسیار برده و مکرّر در کتاب «ریاض العلماء» به کتابخانه مَلّا ذوالفقار اشاره کرده است.

از جمله در ذیل شرح حال «سید علی بن محمّد امامی» از حواشی مَلّا ذوالفقار که بر کتاب «المجدی» ابن صوفی نوشته بود نسب کامل سید علی امامی را نقل می کند

گویا مَلّا ذوالفقار کتاب رجالی نیز داشته و برخی از مطالب «ریاض العلماء» منقول از آن کتاب است. فرزندش محمّد نیز اهل فضل بوده و در حواشی که در یک مجموعه کشکول مانند در تاریخ ۲۰ ربیع الاول ۱۱۳۳ق نوشته است، از پدر به عنوان «مرحوم مولانا ذوالفقار اصفهانی» یاد کرده است.

[کتب زیر از تألیفات اوست:

۱. «الاربعین فی مطاعن المتصوّفین» ۲. «الزُّبُر و البینات در شرح رساله اعتقادات» علامه مجلسی (۲)

۱- التّحییر، ج ۱، ص ۲۷۵.

۲- الکواکب المنتشرة، ص ۲۵۷؛ تلامذه العلامه المجلسی، صص ۲۴ و ۲۵؛ ریاض العلماء، ج ۴، ص ۱۸۷؛ الذریعه، ج ۱۰، ص ۱۱۶؛ مصفّی المقال، صص ۱۷۱ و ۱۷۲؛ تراجم الرّجال، ج ۱، ص ۲۰۸، دانشمندان و بزرگان اصفهان، ج ۲، ص ۶۰۶؛ زندگینامه علامه مجلسی، ج ۲، ص ۳۰؛ صفویان در عرصه دین - فرهنگ و سیاست، ج ۲، ص ۵۸۰؛ فهرست میکروفیلم های دانشگاه، ص ۲۸۵.

میر ذوالفقار گلپایگانی*

میر ذوالفقار بن محمد گلپایگانی، عالم فاضل از دانشمندان قرن یازدهم هجری است. در اصفهان نزد جمعی از علماء خصوصاً آقاحسین خوانساری به تحصیل پرداخته و در زادگاه خود به تبلیغ شریعت مشغول شده است و در سال ۱۰۶۴ق از استاد خود دارای اجازه است. او پدر عالم و شاعر عالیقدر میرزا علی خان گلپایگانی (شیخ الاسلام گلپایگان) بوده است. (۱) او نسخه ای از «المختصر» تألیف: تفتازانی را به خط نسخ در دوشنبه ۳ رجب ۱۰۸۹ق کتابت نموده که به شماره ۵۷۶ در کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد نگهداری می شود. (۲)

ذوالقرنین شرابی اصفهانی

ابونصر ذوالقرنین بن ابی الرّجاء بن ابی نصر طیب شرابی اصفهانی، از محدّثان و اطباء اصفهان در قرن ششم هجری است. به طبابت مشغول بوده و از ابومطیع محمّد بن عبدالواحد مصری استماع حدیث کرده است. ابوسعید سمعانی یک حدیث از او شنوده است. وی در سال ۵۳۱ق فوت شده است. (۳)

- ۱- بزرگان فرهنگ و تاریخ اصفهان: خطی؛ دو گفتار، صص ۱۴-۱۲؛ الروضه النضرة، ص ۲۱۲؛ فیض قدسی، ص ۱۹۲؛ تلامذه العلامه المجلسی، ۲۵؛ دانشمندان خوانسار، صص ۱۲۳ و ۱۲۴.
- ۲- نسخه های خطی، جص، ص ۹۵؛ فهرست الهیات مشهد، ج ۱، ص ۵۵۲.
- ۳- التّحییر، ج ۱، ص ۲۷۷.

فهرست مطالب

«ب»

بابا ۲۹

بابا الهی ۲۹

بابا باب الله ۲۹

بابا امیر ۲۹

بابا بدلا ۲۹

بابا بیات ۳۰

بابا توتا ۳۰

بابا جوزا ۳۰

بابا حاجی ۳۰

بابا حسن ۳۱

بابا حمزه ۳۱

بابا حیدر ۳۱

بابا حیدر ۳۱

بابا خدادوست ۳۱

بابا دنبه ۳۲

بابا رضی ۳۲

بابا رکن الدین بیضاوی شیرازی ۳۲

بابا سرخ ۳۴

بابا سعید ۳۴

بابا سلطان قلندر قمی ۳۴

بابا سنگکی ۳۵

بابا شاه اصفهانی ۳۵

بابا شهاب ۳۶

بابا شیخ احمد ۳۶

بابا شیخ حسین ۳۶

بابا شیخ علی ۳۷

بابا شیخ علی ۳۷

بابا شیخ علی رودباری ۳۷

بابا شیر ۳۷

بابا صفی ۳۷

بابا صلت ۳۸

بابا عبدالله ۳۸

بابا عبدالله ۳۸

بابا عبدالله ۳۸

بابا عریان ۳۸

بابا علمدار ۳۸

بابا علی ۳۹

بابا علی خان گورتانی ۳۹

بابا فولاد ۳۹

بابا قادر ۴۰

بابا قاسم ۴۰

بابا قارداش ۴۱

بابا قروینی ۴۱

بابا لکات ۴۱

بابا لخته ۴۱

ص: ۹۰۲

بابا لنگر ۴۱

بابا متکا ۴۲

بابا محمد علی اصفهانی ۴۲

بابا محمود ۴۲

بابا ملا ۴۲

بابا نوش ۴۲

بابا وحدی ۴۳

بابا یحیی ۴۳

باباخان شکوهی بختیاری ۴۳

میرزا باقر ۴۳

محمد باقر آتشی شیرازی ۴۴

شیخ محمد باقر ارونقی ۴۴

شیخ محمد باقر استرآبادی ۴۴

استاد باقر اصفهانی ۴۵

ملا محمد باقر اصفهانی ۴۵

محمد باقر اصفهانی ۴۵

محمد باقر اصفهانی ۴۶

محمد باقر اصفهانی ۴۶

محمد باقر اصفهانی ۴۷

محمد باقر اصفهانی ۴۷

شیخ محمد باقر اصفهانی ۴۷

سید محمد باقر امامی ۴۸

دکتر باقر آل ابراهیم ۴۸

محمد باقر نجف آبادی ۴۹

شیخ محمد باقر کلباسی ۴۹

شیخ محمد باقر اصفهانی ۵۰

میرزا محمد باقر مجدالاطباء ۵۰

میر محمد باقر حسینی اصفهانی ۵۰

میرزا محمد باقر حسینی نظری ۵۰

میر محمد باقر شهرستانی ۵۲

سید محمد باقر آسیاب پری ۵۲

میرزا محمد باقر امامی ۵۳

میرزا محمد باقر شهیدی علوی ۵۳

محمد باقر حسینی مازندرانی ۵۳

سید محمد باقر ثانی بیدآبادی ۵۴

میر محمد باقر خاتون آبادی ۵۵

میرزا محمد باقر طیب ۵۸

میر محمد باقر واعظ ۵۸

میر محمد باقر خاتون آبادی ۵۹

آقا باقر سعدالسلطنه ۵۹

محمد باقر حسینی ۶۰

آقا محمد باقر وحید بهبهانی ۶۰

محمد باقر بن امین ۶۱

شیخ محمد باقر الفت ۶۱

میرزا محمد باقر مدرّس ۶۳

شیخ محمد باقر نجفی (کبیر) ۶۴

سید محمد باقر رویدشتی ۶۶

علّامه ملّا محمد باقر مجلسی ۶۶

محمد باقر خضری استرآبادی ۶۸

ملّا محمد باقر ابوالفقراء گزی ۶۹

سید محمد باقر حسینی قزوینی ۷۰

شیخ باقر کیانی فلاورجانی ۷۰

ملّا محمد باقر لاهیجی ۷۰

محمد باقر باغاتی ۷۱

سید محمد باقر عمادالاسلام ۷۱

شیخ محمد باقر قهّی ۷۲

باقر حمیدی ۷۳

محمد باقر نصیری طوسی ۷۳

ملاً محمّد باقر فشارکی ۷۴

میرزا محمّد باقر روضاتی ۷۵

شیخ محمّد باقر نجفی ۷۶

سید محمّد باقر امامی دهکردی ۷۷

محمّد باقر قزوینی ۷۸

سید محمّد باقر عمادالواعظین ۷۸

محمّد باقر بروجنی ۷۹

سید محمّد باقر گلستانه ۷۹

میرزا محمّد باقر خلیفه سلطانی ۸۰

سید محمّد باقر دُرمیانی ۸۰

سید محمّد باقر بهشتی ۸۱

محمّد باقر مبارکه ای ۸۱

سید محمّد باقر صدر الافاضل سدهی ۸۱

شیخ محمّد باقر واثق همدانی ۸۲

محمّد باقر طیب اصفهانی ۸۳

سید محمّد باقر مجتهد گنجه ای ۸۴

میرزا محمّد باقر بهاء خواجهی ۸۵

محمّد باقر یزدی ثانی ۸۵

میرزا محمّد باقر منجم ۸۶

میرزا محمد باقر موسوی خوانساری ۸۷

شیخ محمد باقر فشارکی ۸۷

سید محمد باقر میردامادی ۸۸

میرزا محمد باقر هرنندی ۸۹

شیخ محمد باقر شریعتی دهاقانی ۸۹

محمد باقر شهرستانی ۹۰

محمد باقر طیب ۹۱

شیخ محمد باقر کربلایی ۹۱

شیخ محمد باقر صدیقین ۹۱

میرزا محمد باقر فقیه ایمانی ۹۲

محمد باقر قهپائی ۹۳

سید محمد باقر احمدآبادی ۹۴

شیخ محمد باقر معلم ۹۴

محمد باقر اصفهانی ۹۴

شیخ محمد باقر زند کرمانی ۹۵

محمد باقر معلم خوراسکانی ۹۶

ملا محمد باقر قمشه ای ۹۷

سید محمد باقر حسنی نجف آبادی ۹۷

سید محمد باقر چهارسوقی (صاحب روضات)

ملاً محمّد باقر یزدی ۱۰۱

محمّد باقر قمشه ای ۱۰۲

سید محمّد باقر واعظ اصفهانی ۱۰۲

دکتر سید محمّد باقر کتابی ۱۰۲

ملاً محمّد باقر تنکابنی ۱۰۴

سید محمّد باقر موسوی ۱۰۴

سید محمّد باقر موسوی اصفهانی ۱۰۴

میرزا محمّد باقر خاتون آبادی ۱۰۵

محمّد باقر زآنی اصفهانی ۱۰۵

محمّد باقر قمی ۱۰۵

شیخ محمّد باقر ناصری دولت آبادی ۱۰۶

میرزا محمّد باقر حکیم باشی ۱۰۶

حاج محمّد باقر خان صدر اصفهانی ۱۰۷

ملاً محمّد باقر نجف آبادی ۱۰۸

سید محمّد باقر تویسرکانی ۱۰۸

محمّد باقر لمعه اصفهانی ۱۰۹

سید محمّد باقر موسوی اصفهانی ۱۱۰

میرزا محمّد باقر مجلسی ۱۱۰

سید محمّد باقر میر محمّد صادقی ۱۱۱

- محمد باقر ندوشنی ۱۱۱
- میرزا محمد باقر بروجردی ۱۱۱
- ملا محمد باقر تبریزی ۱۱۲
- سید باقر حسینی ۱۱۲
- سید محمد باقر خاتون آبادی ۱۱۳
- سید محمد باقر فقیهی ۱۱۳
- محمد باقر قاینی اصفهانی ۱۱۳
- شیخ محمد باقر گلپایگانی ۱۱۴
- محمد باقر رشحه اصفهانی ۱۱۴
- محمد باقر نقاشباشی سمیرمی ۱۱۵
- سید محمد باقر نیری زواره ای ۱۱۵
- میرزا محمد باقر پیشنماز ۱۱۵
- میرزا محمد باقر مشیرالملک نائینی ۱۱۶
- میرزا محمد باقر زنجانی ۱۱۸
- محمد باقر اصفهانی ۱۱۸
- سید محمد باقر ابطحی ۱۱۸
- محمد باقر اصفهانی ۱۲۰
- میرزا باقر جابری ۱۲۰
- محمد باقر فروشانی ۱۲۰

ملاً محمّد باقر برلشتی ۱۲۰

محمّد باقر نشاطی گرجی ۱۲۱

محمّد باقر خوانساری ۱۲۱

شیخ محمّد باقر اصفهانی ۱۲۲

باقر اصفهانی ۱۲۲

باقر الماسی ۱۲۲

آقا باقر خوراسکانی ۱۲۳

محمّد باقر قزوینی اصفهانی ۱۲۴

سید محمّد باقر امامی کروی ۱۲۴

محمّد باقر اصفهانی ۱۲۵

ملاً محمّد باقر خوزانی ۱۲۵

سید محمّد باقر حسینی اصفهانی ۱۲۶

میر محمّد باقر داماد ۱۲۶

سید محمّد باقر موسوی ۱۲۹

میر محمّد باقر گلستانه ۱۲۹

میرزا محمّد باقر نواب لاهیجی ۱۲۹

باقرخان عراقی ۱۳۱

سید محمّد باقر رجائی ۱۳۱

باقر خاص اصفهانی ۱۳۲

سید محمّد باقر موحّد ابطحی ۱۳۳

سید محمد باقر درچه ای ۱۳۳

میرزا محمد باقر خلیفه سلطانی ۱۳۵

محمد باقر کردآبادی ۱۳۵

محمد باقر بن منبوق ۱۳۶

محمد باقر باغاتی ۱۳۶

ملا محمد باقر محقق سبزواری ۱۳۶

سید محمد باقر نحوی ۱۳۸

سید محمد باقر خاتون آبادی ۱۳۹

ملا محمد باقر قمشه ای ۱۳۹

محمد باقر نیلفروشان ۱۴۰

ملا محمد باقر هرندی ۱۴۱

سید محمد باقر حجّالاسلام شفتی ۱۴۱

محمد باقر حسینی ۱۴۴

میرزا محمد باقر پاقلعه ای ۱۴۴

محمد باقر خوراسکانی ۱۴۴

محمد باقر اصفهانی ۱۴۵

سید باقر رشتیان ۱۴۵

ملا محمد باقر صفای نائینی ۱۴۵

باقر برهمن ۱۴۶

ص: ۹۰۵

باقر بنا ۱۴۶

آقا محمّد باقر بهجت اصفهانی ۱۴۷

میرزا باقر تبریزی ۱۴۷

محمّد باقر توحید اصفهانی ۱۴۸

سید محمّد باقر حسام السّادات ۱۴۸

باقر سخائی ۱۴۸

سید محمّد باقر تیرانی ۱۴۹

محمّد باقر حسینی ۱۴۹

محمّد باقر کارلادانی اصفهانی ۱۴۹

سید محمّد باقر دیباج ۱۵۰

میرزا محمّد باقر ذکاءالملک اصفهانی ۱۵۰

سید محمّد باقر زوّاره ای ۱۵۰

محمّد باقر سروش اصفهانی ۱۵۰

آقا محمّد باقر سمسوری ۱۵۱

سید محمّد باقر صدرالکتاب ۱۵۲

میر محمّد باقر طباطبائی اصفهانی ۱۵۲

آقا سید محمّد باقر طیب ۱۵۲

محمّد باقر عامی اصفهانی ۱۵۲

شیخ محمّد باقر قزوینی ۱۵۳

میرزا باقر قاضی زاده ۱۵۳

ملاً محمّد باقر گزی ۱۵۴

سید محمّد باقر محزون سدهی ۱۵۵

محمّد باقر منیر اصفهانی ۱۵۵

سید محمّد باقر موسوی اصفهانی ۱۵۵

محمّد باقر نجم ثانی ۱۵۶

آقا باقر نقاش ۱۵۶

ملاً محمّد باقر ورنوسفادرانی ۱۵۷

بایزید بسطامی ۱۵۷

بائندر صفوی ۱۵۸

سید بحرالعطاء مهدوی هرستانی ۱۵۸

سید بحرالعلوم میردامادی ۱۵۹

بداق بیگ نسیم شاملو ۱۶۰

بدران علوی نسابه اصفهانی ۱۶۰

بدر رارانی اصفهانی ۱۶۱

بدر فرکی اصفهانی ۱۶۱

سید بدرالدین جاجرمی ۱۶۲

سید بدرالدین کتابی ۱۶۲

محمّد بدیع اصفهانی ۱۶۳

محمّد بدیع بن حیدرعلی ۱۶۴

میرزا بدیع نظری ۱۶۴

میرزا بدیع درب امامی ۱۶۴

بدیع الزّمان اصفهانی ۱۶۷

میرزا بدیع الزّمان منجم ۱۶۷

بدیع الزّمان عباسی ۱۶۸

بدیع الزّمان کاتب خاتون آبادی ۱۶۸

میرزا بدیع الزّمان اردستانی ۱۶۸

میرزا بدیع الزّمان نصرآبادی ۱۶۹

استاد بدیع الزّمان تونی ۱۷۰

ملاً بدیع الزّمان هرنندی ۱۷۰

دکتر بدیع الله دبیری نژاد ۱۷۰

بذال فرسانی ۱۷۱

براتعلی نجف آبادی ۱۷۲

برخوردار اصفهانی ۱۷۲

برخوردار بیگ فاتح گلپایگانی ۱۷۳

برخوردار بیگ نائینی ۱۷۳

برکیارق سلجوقی ۱۷۴

رئیس برکه ۱۷۴

برهان الدین خوراسکانی ۱۷۵

ص: ۹۰۶

بُشر مدینی ۱۷۵

بکار عنبری فقیه ۱۷۵

بکتاش ۱۷۶

بکر آدمی شیرازی ۱۷۷

بندار اصفهانی ۱۷۷

بُندار انماطی ۱۷۷

بهاءالدین الفت ۱۷۸

میرزا بهاءالدین فاضل نوری ۱۷۸

سید بهاءالدین مهدوی ۱۷۹

سید بهاءالدین رضوی خوانساری ۱۸۰

شیخ بهاءالدین برهانی ۱۸۱

میرزا بهاءالدین صدر عاملی ۱۸۲

شیخ بهاءالدین کاشانی ۱۸۲

شیخ بهاءالدین گیلانی ۱۸۳

بهاری اصفهانی ۱۸۳

بهرام اصفهانی ۱۸۳

بهرام اصفهانی ۱۸۴

بهرام بیگ بیانی تبریزی ۱۸۴

بهرام سفره کش ۱۸۴

بهرام پریش شهرضائی ۱۸۵

بهرز بیضاوی ۱۸۶

بهرز ریحان اسفرجانی ۱۸۷

بهرزاد بیگ دوستاق ۱۸۷

بهرزاد نقاش اصفهانی ۱۸۷

بهمن رافعی ۱۸۸

بهمن «شارق» بروجنی ۱۸۹

بیرام بیگ سامع همدانی ۱۹۰

«پ»

پرویز بختیاری ۱۹۳

دکتر پرویز دبیری ۱۹۳

خواجه پطرس ارمنی ۱۹۵

پهلوان صالح ۱۹۵

پیر ۱۹۶

پیر بکران ۱۹۶

پیر پرنده ۱۹۷

پیر پینه دوز ۱۹۷

پیر جلال ۱۹۷

پیر جمالی ۱۹۷

پیر حاجات ۱۹۸

پیر عنایت ۱۹۹

پیر محمّد ۱۹۹

پیر مرتضیٰ علی اردستانی ۱۹۹

پیر محمود ۲۰۰

«ت»

خواجہ تاج الدین سلمانی ۲۰۳

تذہیبی اصفہانی ۲۰۳

تسلّی اصفہانی ۲۰۳

تقی ۲۰۴

محمّد تقی اصفہانی ۲۰۴

محمّد تقی اصفہانی ۲۰۴

ملاً محمّد تقی اصفہانی ۲۰۵

میرزا شاہ تقی واحد اصفہانی ۲۰۵

محمّد تقی بیگ اصفہانی ۲۰۶

محمّد تقی اصفہانی طهرانی ۲۰۶

محمّد تقی اصفہانی ۲۰۶

شیخ محمد تقی اعترازیان ۲۰۶

سید محمد تقی امامی ۲۰۷

محمد تقی اصفهانی ۲۰۷

ملاً محمد تقی سمیرمی ۲۰۷

محمد تقی صحاف ۲۰۸

محمد تقی کفرانی ۲۰۹

شیخ محمد تقی بروجردی ۲۰۹

سید محمد تقی مهدوی سدهی ۲۱۰

شیخ محمد تقی فهامی ۲۱۰

تقی اصفهانی ۲۱۰

محمد تقی قهپائی ۲۱۱

ملاً محمد تقی پروانه عباسی ۲۱۱

محمد تقی اصفهانی ۲۱۲

محمد تقی اصفهانی ۲۱۲

محمد تقی اصفهانی ۲۱۲

ملاً محمد تقی مجلسی ۲۱۳

شیخ محمد تقی آقاجفی ۲۱۳

سید محمد تقی خلیفه سلطانی ۲۱۶

ملاً محمد تقی کاتب اصفهانی ۲۱۶

محمد تقی قاضی زاده ۲۱۷

سید محمد تقی بهشتی ۲۱۷

سید محمد تقی نجف آبادی ۲۱۷

شیخ محمد تقی مجلسی ۲۱۸

محمد تقی خوانساری ۲۱۹

میر محمد تقی مدرّس ۲۱۹

محمد تقی اصفهانی ۲۲۰

سید محمد تقی موسوی شفتی ۲۲۰

ملاً محمد تقی جیلانی ۲۲۱

شیخ محمد تقی فشارکی ۲۲۱

محمد تقی کاتب خاتون آبادی ۲۲۲

ملاً تقی خوراسکانی ۲۲۲

استاد محمد تقی ذوفن ۲۲۲

محمد تقی شهرستانی ۲۲۳

سید تقی هاشمی دهرخی ۲۲۳

میرزا محمد تقی هرنندی ۲۲۴

پروفسور سید تقی فاطمی ۲۲۴

شیخ محمد تقی قمشه ای ۲۲۵

محمد تقی یزدی ۲۲۵

ملاً محمد تقی هروی ۲۲۶

میرزا محمد تقی مجلسی ۲۲۶

سید محمد تقی خراسانی نجفی ۲۲۷

محمد تقی داورپناه ۲۲۷

شیخ محمد تقی رازی نجفی ۲۲۸

سید محمد تقی میردامادی ۲۳۰

محمد تقی کیهان سامانی ۲۳۰

ملاً محمد تقی رازی ۲۳۱

ملاً محمد تقی گوگدی گلپایگانی ۲۳۱

محمد تقی اصفهانی ۲۳۲

سید محمد تقی مستجاب الدعوه ۲۳۲

میر محمد تقی خاتون آبادی (کوفتگر) ۲۳۳

میر محمد تقی خاتون آبادی ۲۳۳

سید محمد تقی کتابی ۲۳۴

سید محمد تقی کتابی ۲۳۴

محمد تقی اردبیلی ۲۳۵

شیخ محمد تقی پیکانی جرقویه ای ۲۳۵

سید محمد تقی حسینی تبریزی ۲۳۶

محمد تقی اصفهانی ۲۳۶

محمد تقی اصفهانی ۲۳۷

شیخ محمد تقی نجفی ۲۳۷

محمد تقی نصیری طوسی ۲۳۸

سید محمد تقی فقیه احمدآبادی ۲۳۸

محمد تقی عاشق آبادی ۲۴۰

ملاً محمد تقی مجلسی ۲۴۰

ملاً محمد تقی الماسی ۲۴۱

میرزا محمد تقی ادیب طوسی ۲۴۲

ملاً محمد تقی طبسی ۲۴۳

محمد تقی اصفهانی ۲۴۳

ملاً محمد تقی اردستانی ۲۴۴

محمد تقی خان صدری ۲۴۴

سید تقی حسینی ۲۴۴

شیخ محمد تقی صدیقین ۲۴۵

شیخ محمد تقی هرنندی ۲۴۶

ملاً محمد تقی استرآبادی ۲۴۶

میرزا محمد تقی نوری ۲۴۷

تقی بهروز ۲۴۷

محمد تقی یزدی ۲۴۸

ملاً محمد تقی اصفهانی ۲۴۸

محمد تقی مسیر اصفهانی ۲۴۹

تقی فداکار ۲۴۹

ملاً محمد تقی مجلسی (اؤل) ۲۵۰

سید محمد تقی حجازی فروشانی ۲۵۱

سید محمد تقی موسوی خوانساری ۲۵۲

سید محمد تقی گلستانه ۲۵۲

میرزا محمد تقی خان حکیم باشی ۲۵۳

محمد تقی (سارو تقی) ۲۵۴

محمد تقی تاجر عباس آبادی ۲۵۵

محمد تقی جامی ۲۵۵

محمد تقی خلجی ۲۵۶

محمد تقی خوزانی ۲۵۶

استاد محمد تقی دهقی ۲۵۷

شیخ محمد تقی رهبر ۲۵۷

تقی ضمیر اصفهانی ۲۵۸

محمد تقی عارف اصفهانی ۲۵۸

ملاً محمد تقی گزی ۲۵۹

محمد تقی متقی اصفهانی ۲۵۹

تقی مثال قهپایه ای ۲۵۹

سید محمد تقی مدنی چهارسوقی ۲۶۰

میرزا محمّد تقی مذهب ۲۶۱

ملاً محمّد تقی مشهدی ۲۶۱

سید محمّد تقی مصطفوی فروشانی ۲۶۱

تقی منشی نوری ۲۶۲

میرزا محمّد تقی نشئه ۲۶۲

تمیم لیکجی اصفهانی ۲۶۳

تمیم تیممی ۲۶۳

«ث»

ثابت تفلیسی ۲۶۷

ثابت ثقفی اصفهانی ۲۶۷

ثابت صفّار اصفهانی ۲۶۷

ثابت مدینی اصفهانی ۲۶۷

ثابت مستوفی اصفهانی ۲۶۸

ثابت اصفهانی ۲۶۸

ثعلبه اصفهانی ۲۶۸

ثعلبه حنظلی ۲۶۹

«ج»

جابر آندانی اصفهانی ۲۷۳

جابر لازانی اصفهانی ۲۷۳

جابر رنانی اصفهانی ۲۷۴

جابر وید آبادی ۲۷۴

جامع اصفهانی ۲۷۴

جان بیگی اصفهانی ۲۷۴

جبر بن نوف ۲۷۵

جبر خرجانی اصفهانی ۲۷۵

جدیدی اصفهانی ۲۷۶

جذبی اصفهانی ۲۷۶

جدوی اصفهانی ۲۷۶

جریر ضبی اصفهانی ۲۷۷

ملاً محمّد جعفر اصفهانی ۲۷۷

محمّد جعفر اصفهانی ۲۷۸

سید محمّد جعفر اصفهانی ۲۷۸

میرزا جعفر اصفهانی ۲۷۸

جعفر آل ابراهیم ۲۷۹

شیخ محمّد جعفر شیخ الاسلام ۲۸۰

میرزا جعفر ظفر اصفهانی ۲۸۰

شیخ محمد جعفر کلباسی ۲۸۰

جعفر اصفهانی ۲۸۲

جعفر زعفرانی ۲۸۲

جعفر رویدشتی ۲۸۲

جعفر اصفهانی ۲۸۲

سید جعفر طباطبائی نجف آبادی ۲۸۳

سید جعفر خاکشیر ۲۸۳

سید جعفر خلیفه سلطانی ۲۸۴

جعفر اصفهانی ۲۸۵

محمد جعفر انصاری مبارکه ای ۲۸۵

میرزا جعفر صافی ۲۸۵

محمد جعفر اصفهانی ۲۸۶

سید محمد جعفر علم الهدی ۲۸۶

میرزا جعفر مذهب ۲۸۷

ملا محمد جعفر سبزواری ۲۸۷

سید جعفر بیدآبادی ۲۸۸

میرزا جعفر مجلسی ۲۸۹

میرزا محمد جعفر گلستانه ۲۹۰

سید جعفر علوی عاملی ۲۹۰

جعفر قهپائی ۲۹۱

شیخ محمدجعفر الهی نجف آبادی ۲۹۱

محمدجعفر الماسی ۲۹۲

سید ابوالقاسم جعفر خوانساری ۲۹۲

میرزا محمدجعفر شهرستانی ۲۹۴

ملاً محمدجعفر مازندرانی ۲۹۵

سید جعفر آیت میردامادی ۲۹۶

میرزا محمدجعفر میردامادی ۲۹۷

میرزا محمدجعفر طرب نائینی ۲۹۸

ملاً محمدجعفر جاپلقی اصفهانی ۲۹۹

محمدجعفر اصفهانی ۲۹۹

شیخ محمدجعفر اصفهانی ۲۹۹

محمدجعفر رجائی ۳۰۰

میرزا محمدجعفر غیرت اصفهانی ۳۰۰

محمدجعفر آهری ۳۰۱

جعفر اصفهانی ۳۰۱

محمدجعفر دشت بیاضی ۳۰۲

سید جعفر حسینی ۳۰۲

محمدجعفر رویدشتی ۳۰۳

محمد جعفر نائینی ۳۰۳

ملاً محمد جعفر اصفهانی ۳۰۳

ملاً محمد جعفر و صاف اصفهانی ۳۰۴

میرزا محمد جعفر اسیر اصفهانی ۳۰۴

محمد جعفر خطیب کاشانی ۳۰۵

حاج محمد جعفر لنگرودی ۳۰۶

شیخ محمد جعفر شیخ الواعظین هرندی ۳۰۸

محمد جعفر هرندی ۳۰۸

محمد جعفر رشتی ۳۰۸

حاج محمد جعفر آواده ای ۳۰۹

ملاً محمد جعفر کرباسی ۳۱۳

میر سید محمد جعفر خاتون آبادی ۳۱۵

میرزا محمد جعفر محله نوئی ۳۱۵

شیخ محمد جعفر گزی ۳۱۶

جعفر بن عبدالله ۳۱۷

شیخ جعفر قاضی ۳۱۷

جعفر ثقفی ۳۱۸

محمد جعفر لاهیجی ۳۱۹

جعفر اصفهانی ۳۱۹

دکتر سید جعفر سجادی ۳۱۹

محمد جعفر نیستانه ای ۳۲۱

شیخ محمد جعفر اشراقی ۳۲۱

سید جعفر طباطبائی عقدائی ۳۲۱

محمد جعفر حائری ۳۲۲

میرزا محمد جعفر شهشهمانی ۳۲۲

میرزا محمد جعفر میردامادی ۳۲۳

محمد جعفر جیرانی اصفهانی ۳۲۳

محمد جعفر نجف آبادی ۳۲۴

جعفر الراشد بالله عباسی ۳۲۴

جعفر نوای اصفهانی ۳۲۵

ملا محمد جعفر طالقانی ۳۲۷

شیخ جعفر میسی عاملی ۳۲۷

جعفر اصفهانی ۳۲۸

جعفر بن محمد ۳۲۸

جعفر اصفهانی ۳۲۸

جعفر جاری اصفهانی ۳۲۸

جعفر تاجر یزدی ۳۲۹

میرزا سید جعفر خاتون آبادی ۳۲۹

جعفر رفاعی کرانی ۳۲۹

جعفر عریضی ۳۳۰

جعفر ثقفی کوفی ۳۳۰

جعفر قومسی [قمشه ای] ۳۳۰

جعفر فریانی ۳۳۰

جعفر صغیر ۳۳۱

محمد جعفر طبسی ۳۳۱

جعفر کاشانی رازی ۳۳۱

محمد جعفر مبارکه ای ۳۳۱

محمد جعفر موسوی ۳۳۲

ملا محمد جعفر مذهب قهپایه ای ۳۳۲

محمد جعفر مازندرانی ۳۳۲

محمد جعفر اصفهانی ۳۳۳

محمد جعفر خاتون آبادی ۳۳۳

محمد جعفر اصفهانی ۳۳۳

محمد جعفر هرنندی ۳۳۴

محمد جعفر تبریزی ۳۳۵

سید جعفر کرمانی ۳۳۵

آقا جعفر نقاش ۳۳۵

جعفر اصفهانی ۳۳۵

سید جعفر خراسانی ۳۳۶

محمد جعفر جرقویه ای ۳۳۶

محمد جعفر حسنی حسینی اصفهانی ۳۳۶

محمد جعفر حسینی ۳۳۶

سید محمد جعفر حسینی ۳۳۷

محمد جعفر حکاک ۳۳۷

جعفر خان احمد خانی ۳۳۷

محمد جعفر خوزانی ۳۳۸

میرزا محمد جعفر راهب اصفهانی ۳۳۸

شیخ محمد جعفر ریزی ۳۳۹

استاد جعفر زرگر اصفهانی ۳۳۹

محمد جعفر شیروانی ۳۴۰

محمد جعفر قهپائی ۳۴۰

میرزا جعفر گلستانه ۳۴۰

محمد جعفر محمدآبادی جرقویه ای ۳۴۰

جعفر مدرس صادقی ۳۴۱

شیخ جعفر مؤید موغاری ۳۴۱

جعفر خان میناکار ۳۴۲

شیخ محمد جعفر همدانی ۳۴۲

جعفر قلی خان اسعد بختیاری ۳۴۲

جعفر قلی فریدنی ۳۴۳

جعفری خروس باز ۳۴۴

شاطر جلال ۳۴۴

جلال فروغ بروجنی ۳۴۴

استاد جلال تاج اصفهانی ۳۴۵

سید جلال مجتهد هومانی ۳۴۷

میرزا جلال اسیر اصفهانی ۳۴۷

جلال یقین کاشانی ۳۴۸

جلال الدین (آقا میرک) اصفهانی ۳۴۹

جلال الدین اثره ای ۳۵۰

جلال الدین باری اصفهانی ۳۵۱

سید جلال الدین تقوی ۳۵۱

حاج شیخ جلال الدین نجفی ۳۵۲

شیخ جلال الدین جعفری کوهپائی ۳۵۲

آقا جلال الدین بت شکن دهکردی ۳۵۳

سید جلال الدین طاهری ۳۵۴

سید جلال الدین فارقلیطی ۳۵۵

سید جلال الدین شریعتی زفره ای ۳۵۵

میرزا جلال الدین روضاتی ۳۵۶

- سید جلال الدین فقیه ایمانی ۳۵۷
- جلال الدین همائی ۳۵۸
- جلال الدین جابری ۳۶۰
- شیخ جلال الدین ریزی ۳۶۱
- جلال الدین صفائی اصفهانی ۳۶۱
- سید جلال الدین فرزانه شهرکردی ۳۶۱
- جلال الدین میرمیران ۳۶۱
- دکتر جلیل دوستخواه ۳۶۲
- جلیل گلریز خاتمی ۳۶۳
- جمال اصفهانی ۳۶۳
- جمال جناب پور ۳۶۳
- جمال خادم ۳۶۴
- جمال ساعد نقنه ای ۳۶۴
- جمال الدین ایبه سمیرمی ۳۶۵
- سید جمال الدین اصفهانی ۳۶۵
- جمال الدین اعتماد الکتاب اصفهانی ۳۶۵
- میرزا جمال الدین کلباسی ۳۶۶
- شیخ جمال الدین نجفی ۳۶۷
- سید جمال الدین صهری ۳۶۹

شیخ جمال الدّین خوانساری ۳۷۰

میرزا جمال الدّین معارف پرور ۳۷۱

سید جمال الدّین میردامادی ۳۷۱

سید جمال الدّین اشرف الواعظین ۳۷۱

جمال الدّین قدسی ۳۷۲

سید جمال الدّین مدرّس صادقی ۳۷۳

سید جمال الدّین واعظ اصفهانی ۳۷۳

جمال الدّین جیرانی ۳۷۴

سید جمال الدّین منجمی ۳۷۵

جمال الدّین ترجمان ۳۷۵

سید جمال الدّین چهارسوقی ۳۷۵

سید جمال الدّین گلپایگانی ۳۷۶

جمال الدّین معرّف ۳۷۶

خواجه جمال الدّین منشی ۳۷۷

ملا جمشید کسکری گیلانی ۳۷۷

جمشیدخان امیربختیار ۳۷۸

جمشید عابدی درچه ای ۳۷۸

شیخ محمّدجواد اصفهانی ۳۷۹

محمّدجواد الماسی ۳۷۹

سید جواد بهشتی ۳۷۹

شیخ محمدجواد واعظ اصفهانی ۳۷۹

محمدجواد رفیعی قهفرخی ۳۸۰

میرزا جواد شوقی اصفهانی ۳۸۰

جواد مجدزاده صهبا ۳۸۱

جوادخان سردار اقبال بختیاری ۳۸۲

سید محمدجواد امام جمعه دهکردی ۳۸۳

سید جواد امامی نجفی ۳۸۴

شیخ محمدجواد حسین آبادی ۳۸۵

محمد جواد دهنوی سمیرمی ۳۸۷

شیخ محمدجواد بیدآبادی سرجوئی ۳۸۷

سید محمد جواد میر محمد صادقی ۳۸۸

سید محمد جواد خراسانی ۳۸۸

دکتر محمدجواد شریعت ۳۸۹

سید محمد جواد کتابی ۳۹۰

شیخ محمد جواد پوده ای ۳۹۱

میر جواد طیب اصفهانی ۳۹۱

شیخ محمد جواد فریدنی ۳۹۲

دکتر جواد اژه ای ۳۹۲

سید محمد جواد صدر عاملی ۳۹۳

شیخ محمد جواد اصولی ۳۹۴

سید محمد جواد مسائلی ۳۹۵

سید محمد جواد طباطبائی ۳۹۶

سید جواد مقدس ۳۹۶

سید جواد ابطحی ۳۹۷

میرزا محمد جواد جهانبخش نهاوندی ۳۹۷

میرزا جواد چهارمحالی اصفهانی ۳۹۸

آقا جواد حاجب اصفهانی ۳۹۸

جواد رستم شیرازی ۳۹۹

محمد جواد شمس ۳۹۹

سید جواد عریضی ۴۰۰

شیخ محمد جواد فریدنی اصفهانی ۴۰۰

شیخ محمد جواد قزوینی ۴۰۱

شیخ محمد جواد محقق اصفهانی حائری ۴۰۱

آقا محمد جواد مذهب باشی ۴۰۲

سید محمد جواد درب امامی ۴۰۲

جهانگیر خان قشقائی ۴۰۲

جهانگیر کوهی اصفهانی ۴۰۵

جهم اصفهانی ۴۰۵

«ج»

چنگیز میرزا قاجار ۴۰۹

«ح»

میرزا حاتم بیگ اردوبادی ۴۱۳

حارث اصفهانی ۴۱۳

حامد بن صباح ۴۱۴

حامد خابوطی ۴۱۴

حامد اصفهانی ۴۱۴

حامد آدمی اصفهانی ۴۱۴

حامدی اصفهانی ۴۱۵

میرزا حبیب اصفهانی ۴۱۵

حبیب هلالی اصفهانی ۴۱۷

میرزا حبیب ملّاباشی ۴۱۷

حبیب حسن آبادی ۴۱۸

میرزا حبیب شاطر حاجی ۴۱۸

حبیب الله اصفهانی ۴۲۰

حبیب الله اصفهانی ۴۲۰

حبیب الله اصفهانی ۴۲۰

حبیب الله فضائلی ۴۲۱

شیخ حبیب اللہ نائینی ۴۲۲

ملا حبیب اللہ نصر آبادی ۴۲۳

میرزا حبیب اللہ نیر ۴۲۳

سید حبیب اللہ شریف واقفی ۴۲۴

حبیب اللہ اصفہانی ۴۲۵

ملا حبیب اللہ اصفہانی ۴۲۵

میرزا حبیب اللہ صدر ۴۲۶

حبیب اللہ اصفہانی ۴۲۶

حبیب اللہ روحی فریدنی ۴۲۷

میرزا حبیب اللہ فریبی طهرانی ۴۲۷

حبیب اللہ حسینی اصفہانی ۴۲۸

میرزا حبیب اللہ موسوی اصفہانی ۴۲۸

سید حبیب اللہ میرلوحی ۴۲۹

میرزا حبیب اللہ اصفہانی ۴۲۹

میرزا حبیب اللہ امین التتجار ۴۳۰

حبیب اللہ آذری پور ۴۳۱

سید حبیب اللہ امامی ۴۳۱

میرزا حبیب اللہ روضاتی ۴۳۱

شیخ حبیب اللہ دولت آبادی ۴۳۲

ملا حبیب اللہ رئیس الواعظین ۴۳۲

حبيب الله ساوجى ۴۳۳

شيخ حبيب الله شاهنده ۴۳۳

ملا حبيب الله عباس آبادى ۴۳۳

ميرزا حبيب الله مشيرالملك ۴۳۴

ميرزا حبيب الله نيشابورى ۴۳۴

حبيب الله يزدخواستى ۴۳۵

حجاج همدانى ۴۳۵

حجت اصفهانى ۴۳۶

حديثى اصفهانى ۴۳۶

حرب خزاعى ۴۳۶

خزور اصفهانى ۴۳۷

حسام مصطفوى اردستانى ۴۳۷

حسام الدين دولت آبادى ۴۳۸

حسام الدين سراج ۴۳۸

حسام الدين اصفهانى ۴۳۹

حسبى اصفهانى ۴۳۹

حسن خان ۴۴۰

شیخ حسن اصفهانی ۴۴۰

ملاً محمد حسن اصفهانی ۴۴۰

محمد حسن اصفهانی ۴۴۰

محمد حسن اصفهانی ۴۴۱

محمد حسن اصفهانی ۴۴۱

محمد حسن اصفهانی ۴۴۱

پیر حسن اصفهانی ۴۴۲

سید حسن اصفهانی ۴۴۲

میرزا حسن اصفهانی ۴۴۲

شیخ حسن بروجنی ۴۴۳

سید محمد حسن هاشمی طالخونچه ای ۴۴۳

دکتر حسن انواری ۴۴۳

محمد حسن شیروانی گزی ۴۴۴

حسن بطحائی ۴۴۵

سید حسن موسوی اصفهانی ۴۴۵

محمد حسن سکوت علی شاه دهکردی ۴۴۶

سید حسن موسوی اصفهانی ۴۴۶

نواب محمد حسن میرزا ۴۴۷

حسن کرانی مجتهد ۴۴۷

میرزا محمّد حسن مفتون قمشه ای ۴۴۸

میرزا حسن عراقی ۴۴۹

سید حسن مقدّس ۴۵۰

شیخ محمّد حسن یزدی ۴۵۰

میرزا محمّد حسن [تفضّلی] بروجردی ۴۵۱

سید حسن خادمی ۴۵۱

حسن باذی ۴۵۱

حسن بن ابی عدنان ۴۵۲

سید جلال الدّین حسن صلائی شهرستانی ۴۵۲

سید حسن کلهرودی ۴۵۳

ملا محمّد حسن اردستانی ۴۵۳

حسن اصفهانی ۴۵۴

حسن بغدادی ۴۵۴

میرزا محمّد حسن روضاتی ۴۵۴

حسن مدینی ۴۵۵

حسن آرزوانی اصفهانی ۴۵۵

حسن مانکدیم ۴۵۵

حسن اصفهانی ۴۵۶

حسن باطرقانی ۴۵۶

حسن بُرجی اصفهانی ۴۵۶

میرزا حسن رأفت اصفهانی ۴۵۶

شیخ محمد حسن نجفی ۴۵۷

میر سید حسن مدرّس اشفه ای ۴۵۸

شیخ حسن شاکری درگزینی ۴۶۰

حسن بن ایوب ۴۶۰

حسن اصفهانی ۴۶۰

محمد حسن اصفهانی خراسانی ۴۶۱

حسن حکمی ۴۶۱

میر سید حسن خلیفه سلطانی ۴۶۱

سید حسن اسماعیلیان نجف آبادی ۴۶۲

میرزا حسن طیب دهاقانی ۴۶۳

میرزا حسن صفی علی شاه ۴۶۳

ملا محمد حسن مازندرانی ۴۶۴

میر سید حسن مدرّس ۴۶۵

سید محمد حسن مجتهد ۴۶۵

محمد حسن حدّاد ۴۶۸

محمد حسن خوانساری ۴۶۸

حسن مشفق خوراسکانی ۴۶۸

سید حسن ملاذالاسلام ۴۶۹

استاد حسن کسائی ۴۷۰

ملاً محمّد حسن ادهم ۴۷۰

حسن واذاری ۴۷۱

حسن رئیس زاده ۴۷۱

محمّد حسن ادیب الدّوله اصفهانی ۴۷۱

محمّد حسن مّثانی ۴۷۲

سیّد حسن فانی یزدی ۴۷۳

میرزا محمّد حسن منجم اصفهانی ۴۷۴

محمّد حسن امین الضرب ۴۷۵

محمّد حسن بافرانی نائینی ۴۷۵

سیّد محمّد حسن امام جمعه ۴۷۵

حسن آعوری ۴۷۶

سیّد حسن حسینی برزانی ۴۷۷

سیّد حسن خلیفه سلطانی ۴۷۷

حسن سالک اصفهانی ۴۷۸

حسن کاشانی ۴۷۸

میرزا حسن شکسته نویس ۴۷۹

حسن خداداد ۴۷۹

میرزا محمّد حسن منجم اصفهانی ۴۷۹

ملاً حسن درّی ۴۸۰

میرزا حسن عمرانی ۴۸۱

شیخ محمّد حسن لنجانی ۴۸۱

محمّد حسن بن محمّد رحیم ۴۸۲

محمّد حسن خوئی ۴۸۲

محمّد حسن خوشنویس ۴۸۳

میرزا محمّد حسن شیخ الاسلام ۴۸۳

دکتر سیّد حسن آیت ۴۸۳

سیّد حسن حسینی ۴۸۴

شیخ محمّد حسن شیخ العراقین ۴۸۵

سیّد حسن ملّاباشی ۴۸۵

ملاً محمّد حسن نائینی ۴۸۶

سیّد حسن زینتی نظری ۴۸۷

شیخ حسن عاملی ۴۸۸

میر سیّد حسن موسوی خوانساری ۴۸۸

حسن قائنی اصفهانی ۴۸۹

حسن اصفهانی ۴۸۹

حسن اصفهانی ۴۸۹

سیّد حسن اصفهانی ۴۸۹

میرزا حسن تبریزی ۴۹۰

محمّد حسن نصیری طوسی ۴۹۰

شیخ محمّد حسن همدانی ۴۹۱

حسن رستمی ۴۹۱

محمّد حسن خانی ۴۹۱

ملا محمّد حسن ذاکر اصفهانی ۴۹۲

محمّد حسن مدّاح زاده ۴۹۲

شیخ حسن دُریاب ۴۹۳

سید حسن طالقانی نجفی ۴۹۳

میرزا محمّد حسن قاضی ۴۹۴

سید حسن مهاجر ۴۹۴

میرزا محمّد حسن چینی ۴۹۵

حسن نجف آبادی ۴۹۷

شیخ محمّد حسن نظام العلماء ۴۹۷

محمّد حسن اصفهانی ۴۹۷

میرزا حسن قاضی ۴۹۸

شیخ محمّد حسن گیلانی ۴۹۸

حسن لغّذه اصفهانی ۴۹۸

سید حسن قاضی عسکر ۴۹۹

حسن جنگعلی ۴۹۹

سید حسن فقیه امامی ۵۰۰

حسن اصفهانی ۵۰۱

حسن اصفهانی ۵۰۱

افضل الدین حسن مهابادی ۵۰۱

خواجه حسن نظام الملک طوسی ۵۰۲

میر سید حسن مدرس ۵۰۴

میرزا محمد حسن نوری ۵۰۵

ملا حسن دیلمانی گیلانی ۵۰۶

شیخ حسن کربلانی ۵۰۷

حسن سنبلانی ۵۰۸

سید محمد حسن میر جهانی ۵۰۸

حسن طبری ۵۱۰

عزالدین حسن اصفهانی ۵۱۱

حسن اصفهانی ۵۱۱

حاج میرزا حسن خان جابری انصاری ۵۱۱

حسن اصفهانی ۵۱۳

محمد حسن گیلانی اصفهانی ۵۱۳

سید حسن امامی سدهی ۵۱۳

حسن اصفهانی ۵۱۴

سید محمدحسن بهشتی ۵۱۵

سید حسن حسنی نائینی ۵۱۵

سید حسن ضوئی ۵۱۵

سید حسن طباطبائی ۵۱۶

میرزا حسن قدسی کاشانی ۵۱۶

شیخ محمدحسن قدیری ۵۱۷

حسن لنجانی ۵۱۸

میرزا حسن نائینی ۵۱۸

حسن بن محمد علی بیگ ۵۱۸

ملا محمد حسن استرآبادی ۵۱۸

میرزا محمد حسن نجفی ۵۱۹

سید محمد حسن سدهی ۵۲۰

میرزا حسن عمادالشریعه نائینی ۵۲۱

محمدحسن مدرس فتحی ۵۲۱

میرزا حسن خاکبای اصفهانی ۵۲۲

شیخ محمد حسن زاهدی ۵۲۳

حسن سالک اصفهانی ۵۲۴

سید حسن شاهاندشتی مازندرانی ۵۲۴

شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی ۵۲۴

محمد حسن فروغی مبارکه ای ۵۲۶

میرزا حسن قدسی ۵۲۶

میرزا حسن متین اصفهانی ۵۲۷

حسن اصفهانی ۵۲۸

حسن عریضی ۵۲۹

حسن اهتمام رهنانی ۵۲۹

حاج محمد حسن کلباسی ۵۳۰

حسن وحید دستگردی ۵۳۱

شیخ محمد حسن ورنوسفادرانی ۵۳۴

محمد حسن جزایری ۵۳۵

سید حسن دیباجی ۵۳۵

شیخ محمد حسن اصطهباناتی ۵۳۶

شیخ محمد حسن اصفهانی ۵۳۶

حسن یونارتی اصفهانی ۵۳۷

محمد حسن هرندی ۵۳۷

حسن ابهری اصفهانی ۵۳۸

حسن ابهری اصفهانی ۵۳۸

میرزا حسن سادات ۵۳۸

حسن تمیمی ۵۳۹

حسن ورکانی ۵۳۹

حسن دارکی اصفهانی ۵۴۰

حسن علوی کرانی ۵۴۰

حسن کاتب اصفهانی ۵۴۱

حسن ابهری اصفهانی ۵۴۱

سید حسن مدرس هاشمی ۵۴۱

حسن اصفهانی ۵۴۳

حسن اصفهانی ۵۴۳

محمد حسن ساکت اصفهانی ۵۴۳

سید حسن سلطان الواعظین کاشانی ۵۴۴

ملا محمد حسن طلائی ۵۴۵

تاج الدین حسن اصفهانی ۵۴۶

سید حسن علوی خوراسگانی ۵۴۷

شیخ محمد حسن قلم چهارمحالی ۵۴۷

میرزا حسن مظاهری ۵۴۸

سید حسن نیاز جشوقانی ۵۴۸

علاءالدین حسن زمجی اصفهانی ۵۴۹

محمد حسن مستوفی اصفهانی ۵۵۰

حسن صدر ۵۵۰

میرزا محمد حسن معلم ۵۵۱

دکتر سید حسن میردامادی ۵۵۱

حسن چالشری چهارمحالی ۵۵۲

سید حسن استرآبادی ۵۵۳

میر سید حسن چهارسوقی ۵۵۳

حسن صائب اصفهانی ۵۵۴

حکیم حسن شفایی اصفهانی ۵۵۵

حسن بن موسی ۵۵۷

حسن اصفهانی ۵۵۷

حسن اصفهانی ۵۵۷

سید حسن موسوی دهرخی ۵۵۷

میرزا محمدحسن نحوی ۵۵۸

شیخ محمد حسن نجفی زاده ۵۵۹

محمدحسن خدائی ۵۵۹

محمد حسن اصفهانی ۵۶۰

حسن بن مهران ۵۶۰

حسن اصفهانی ۵۶۰

حسن برزانی ۵۶۱

میرزا حسن آتش ۵۶۱

شیخ حسن صافی ۵۶۲

میرزا محمد حسن منشی اصفهانی ۵۶۴

شیخ حسن بنای اصفهانی ۵۶۴

سید حسن علوی ۵۶۵

محمد حسن بروجنی ۵۶۵

دکتر محمد حسن سه چہاری ۵۶۵

سید حسن موسوی اصفہانی ۵۶۷

حسن رھرو اصفہانی ۵۶۷

میرزا محمد حسن شہیدی مشہدی ۵۶۸

شیخ محمد حسن رحیمیان ۵۶۸

حسن اصفہانی ۵۶۹

سید محمد حسن بدری ۵۶۹

میرزا محمد حسن تخت فولادی ۵۷۰

سید حسن ترسای جرقوئی ۵۷۰

میرزا محمد حسن تسلیم اصفہانی ۵۷۰

محمد حسن توپچی ۵۷۱

ملا حسن جوزدانی ۵۷۱

ملا حسن حکیم ۵۷۱

سید حسن خراسانی ۵۷۲

حسن خواجہ شیرانی ۵۷۲

شیخ محمد حسن داورپناه ۵۷۳

محمد حسن درویش چهارمحالی ۵۷۴

شیخ حسن دشتکی ۵۷۴

ملا حسن دولت آبادی ۵۷۴

محمد حسن زرگر اصفهانی ۵۷۵

محمد حسن زلالی خوانساری ۵۷۵

ملا حسن ریزی ۵۷۶

استاد حسن زری باف ۵۷۷

حسن سامانی ۵۷۷

ملا حسن شایق ۵۷۷

میرزا حسن خان شمس ۵۷۸

میرزا حسن شوکت اصفهانی ۵۷۸

محمد حسن صامت علی اصفهانی ۵۷۹

سید محمد حسن طباطبائی نائینی ۵۷۹

سید حسن طباطبائی نسب ۵۷۹

میرزا محمد حسن اصفهانی ۵۸۰

میرزا حسن غیور کرمانی ۵۸۱

سید حسن قمشه ای ۵۸۱

حسن قوامی زاده ۵۸۲

میرزا حسن کفاش اصفهانی ۵۸۲

حسن گیلانی ۵۸۳

ملاً حسن مبارکه ای ۵۸۳

سید حسن مصطفوی ۵۸۳

سید محمد حسن موسوی اصفهانی ۵۸۴

میرزا محمد حسن میردامادی سدهی ۵۸۴

حسن میمه ای ۵۸۵

سید حسن نظام الدینی ۵۸۵

محمد حسن واعظ ۵۸۶

میرزا حسن واهب ۵۸۶

حسنعلی اصفهانی ۵۸۷

میرزا حسنعلی اصفهانی ۵۸۷

حسنعلی اصفهانی ۵۸۸

میرزا حسنعلی مجلسی ۵۸۸

حسنعلی نجف آبادی ۵۸۸

میرزا حسنعلی مجلسی ۵۸۹

حسنعلی قهپائی اصفهانی ۵۸۹

حسنعلی شیرازی ۵۸۹

حسنعلی الماسی ۵۹۰

حسنعلی مازندرانی ۵۹۰

دکتر حسنعلی فاتح نژاد ۵۹۰

ملاً حسنعلی شوشتری ۵۹۱

حسنعلی سوزی ساوجی ۵۹۳

شیخ حسنعلی اصفهانی ۵۹۴

ملاً حسنعلی مجلسی ۵۹۵

آقا حسنعلی خوانساری ۵۹۶

حسنعلی موحد ۵۹۶

میرزا حسنعلی نصرآبادی ۵۹۷

سید حسین ۵۹۷

سید حسین ابرقویی ۵۹۸

حسین ادیب تخت فولادی ۵۹۸

ملاً حسین اردستانی ۵۹۸

حسین خان اسیری اصفهانی ۵۹۹

سید حسین اصفهانی ۵۹۹

شاه قوام الدین حسین اصفهانی ۶۰۰

شیخ حسین اصفهانی ۶۰۰

محمد حسین اصفهانی ۶۰۰

میر محمد حسین اصفهانی ۶۰۱

محمد حسین اصفهانی ۶۰۱

محمد حسین اصفهانی ۶۰۱

میرزا حسین اصفہانی ۶۰۱

محمد حسین اصفہانی ۶۰۲

محمد حسین اصفہانی ۶۰۲

محمد حسین اصفہانی ۶۰۲

ملاً حسین اصفہانی ۶۰۳

امیر قوام الدین حسین اصفہانی ۶۰۳

شیخ حسین اصفہانی ۶۰۴

محمد حسین اصفہانی ۶۰۴

حسین سلماسی ۶۰۵

حسین ادیب نظری ۶۰۵

سید محمد حسین امام جمعہ دلیگانی ۶۰۶

سید محمد حسین بہشتی ۶۰۶

سید محمد حسین حسینی ساوجی ۶۰۷

شیخ حسین تنکابنی ۶۰۷

میرزا محمد حسین مدرّس کھنگی ۶۰۸

میرزا حسین تحویلدار ۶۰۹

سید حسین فشارکی ۶۰۹

شیخ محمد حسین مشکوہ زفرہ ای ۶۰۹

حسین نجف آبادی ۶۱۰

سید حسین مجتهد اصفهانی ۶۱۰

سید حسین خادمی ۶۱۱

سید حسین بصیر ۶۱۳

سید محمد حسین ادیب بجنوردی ۶۱۳

حسین غزّاء نجف آبادی ۶۱۴

سید محمد حسین حسینی اصفهانی ۶۱۵

شیخ محمد حسین قمشه ای صغیر ۶۱۶

میر محمد حسین حسینی اصفهانی ۶۱۶

ملاً حسین امین جعفری دهاقانی ۶۱۷

سید حسین موسوی بیدآبادی ۶۱۸

سید حسین دهکردی ۶۱۸

میرزا محمد حسین خاتون آبادی ۶۱۹

شیخ محمد حسین شریعت فلاورجانی ۶۱۹

حسین انصاری ۶۱۹

میرزا محمد حسین ملاذ روضاتی ۶۲۰

حسین مهري اصفهانی ۶۲۱

حسین عمادزاده ۶۲۱

حسین نجفی ۶۲۲

حسین جوهری فرد ۶۲۲

میرزا حسین گرجی فریدنی ۶۲۳

دکتر حسین محیی ۶۲۳

محمد حسین مصاحبی نائینی ۶۲۴

سید محمد حسین میردامادی سدهی ۶۲۴

حسین اصفهانی ۶۲۵

حسین اصفهانی ۶۲۵

محمد حسین صغیر اصفهانی ۶۲۵

آخوند ملا محمد حسین کرمانی ۶۲۷

محمد حسین ضیاء اصفهانی ۶۲۹

ملا محمد حسین بسطامی ۶۳۰

ملا محمد حسین عارفچه ۶۳۰

سید محمد حسین قائی ۶۳۰

محمد حسین گلستانه ۶۳۱

میرزا حسین منتصر ۶۳۱

محمد حسین خراسانی ۶۳۲

حسین سلطان الکتابی ۶۳۲

حسین الهام اصفهانی ۶۳۳

محمد حسین اصفهانی ۶۳۳

سید علاءالدین حسین خلیفه سلطانی ۶۳۴

محمد حسین کنگازی اصفهانی ۶۳۴

محمد حسين اصفهانی طالقانی ۶۳۴

شيخ محمد حسين نجفی

(صاحب مجدالبیان) ۶۳۴

میرزا محمد حسين حکیم قمی ۶۳۶

شيخ محمد حسين ذو علم ۶۳۶

میرزا محمد حسين روضاتی ۶۳۷

دکتر محمد حسين مشایخ فریدنی ۶۳۷

ملاً حسين نائینی ۶۳۸

میرزا محمد حسين منجم باشی ۶۳۸

محمد حسين تبریزی عباس آبادی ۶۳۹

محمد حسين اصفهانی ۶۳۹

محمد حسين خاتون آبادی ۶۴۰

ملاً حسين سمیرمی ۶۴۰

شيخ محمد حسين فاضل کوهانی ۶۴۰

محمد حسين گیلانی ۶۴۱

سید محمد حسين موسوی خواجوئی ۶۴۱

میرزا محمد حسين مدرس زاده ۶۴۲

سید حسين خوانساری ۶۴۲

آخوند ملاً محمد حسين فشارکی ۶۴۴

محمّد حسين كازرونى ٦٤٥

سید محمد حسين آيت ميردامادى ٦٤٦

حاج محمد حسين نايب الصدر هرندى ٦٤٧

شيخ محمد حسين امام نجفى ٦٤٧

شيخ محمد حسين دهاقانى ٦٤٨

حسين مسرور اصفهانى ٦٤٩

حسين شباب بروجنى ٦٥١

ميرزا حسين خان اخگر ٦٥١

سید حسين هاشمى طالخونچه ٦٥٢

محمد حسين اصفهانى ٦٥٢

حسين اصفهانى ٦٥٣

محمد حسين امين الضرب اصفهانى ٦٥٣

مير محمد حسين امام جمعه ٦٥٤

استاد حسين مصورالملكى ٦٥٥

آقا حسين جيلانى لُبنانى ٦٥٦

شيخ محمد حسين كمپانى اصفهانى ٦٥٧

ميرزا حسين خضوعى ٦٥٩

سید حسين سائل اصفهانى ٦٦٠

شيخ حسين مظاهرى ٦٦١

سید حسين درب امامى ٦٦٢

میرزا حسین خان نظمی ۶۶۲

شیخ محمد حسین همدانی ۶۶۳

محمد حسین بیشه لنجانی ۶۶۴

میر محمد حسین حسنی حسینی

اصفہانی ۶۶۵

حسین اصفہانی ۶۶۵

محمد حسین رویدشتی ۶۶۵

حسین قہپائی ۶۶۶

حسین ذکوانی همدانی ۶۶۶

کمال الدین حسین خلقی اصفہانی ۶۶۷

حسام الدین حسین اصفہانی ۶۶۷

شیخ حسین چنگانی ۶۶۷

محمد حسین خان سرتیب اصفہانی ۶۶۸

ملا محمد حسین تستری ۶۶۸

سید حسین کرکی ۶۶۹

حسین خطائی ۶۶۹

میرزا محمد حسین قانع اسفه ای ۶۷۰

محمد حسین غاضری ۶۷۲

حسین سلیمی اصفہانی ۶۷۳

شیخ محمدحسین اصفهانی حائری (صاحب فصول) ۶۷۳

شیخ محمدحسین رشتی ۶۷۵

سید حسین نوربخش ۶۷۵

میرزا محمدحسین میردامادی سدهی ۶۷۶

شیخ محمدحسین کلباسی ۶۷۶

استاد محمدحسین حجار اصفهانی ۶۷۷

سید حسین حسینی شیرازی ۶۷۸

حاج محمدحسین حمصی ۶۷۸

حسین ساوجی ۶۷۹

شیخ حسین مذب اصفهانی ۶۷۹

میرزا محمدحسین عنقا ۶۷۹

سید حسین دهاقانی ۶۸۰

میرزا حسین طالع اصفهانی ۶۸۱

کمال الدین حسین اصفهانی ۶۸۱

محمدحسین قاری اصفهانی ۶۸۱

حسین آمدی ۶۸۲

ملا محمدحسین گیلانی ۶۸۲

محمدحسین اصفهانی ۶۸۲

استاد حسین نجار ۶۸۳

ملاً محمّد حسين ملاًباشى تبريزى ۶۸۳

محمّد حسين زمانى اصفهانى ۶۸۴

آقا حسين خوانسارى ۶۸۵

حسين صانع تبريزى ۶۸۵

حسين شهنازى ۶۸۵

ميرزا محمّد حسين شهرستانى ۶۸۶

سيد محمّد حسين حسينى اصفهانى ۶۸۶

سيد محمّد حسين حسينى اصفهانى ۶۸۷

سيد محمّد حسين حسينى اصفهانى ۶۸۷

سيد حسين امامى عريضى ۶۸۷

ميرزا حسين نايب الصدر ۶۸۸

سيد حسين واعظ برزانى ۶۸۹

ملاً محمّد حسين مازندرانى ۶۸۹

مير محمّد حسين خاتون آبادى ۶۹۰

شيخ محمّد حسين جويباره اى ۶۹۳

محمّد حسين ابهرى اصفهانى ۶۹۳

استاد حسين طاهرزاده ۶۹۴

حسين صالحانى ۶۹۵

ملاً محمّد حسين دهنوى اصفهانى ۶۹۵

محمّد حسين پرورش ۶۹۵

استاد حسین یاوری ۶۹۶

میر محمد حسین سلطان العلماء ۶۹۷

سید محمد حسین بهشتی ۷۰۰

میر محمد حسین قوام المحدثین ۷۰۰

میر محمد حسین خاتون آبادی ۷۰۰

میرزا محمد حسین ادیب ۷۰۱

میرزا محمد حسین نائینی ۷۰۱

سید حسین شجره ۷۰۳

سید حسین محمودی خوراسکانی ۷۰۵

محمد حسین خوراسکانی ۷۰۵

میرزا محمد حسین شمیم اصفهانی ۷۰۵

شیخ محمد حسین واعظ شیرازی ۷۰۶

حسین ایلیا ۷۰۶

حسین اصفهانی ۷۰۷

حسین اسواری اصفهانی ۷۰۷

ملا حسین گریان اردستانی ۷۰۷

میرزا محمد حسین اژه ای ۷۰۸

محمد حسین فریدنی ۷۰۸

حسین خَلال اصفهانی ۷۰۸

میرزا محمّد حسین ولی اللهی ۷۰۹

دکتر حسین مولوی ۷۰۹

ملا محمّد حسین رضوانی جرقوئی ۷۱۰

حسین اصفهانی ۷۱۰

میرزا حسین آفرانی ۷۱۰

کمال الدّین حسین اصفهانی ۷۱۰

محمّد حسین اصفهانی ۷۱۱

سید محمّد حسین بختیاری ۷۱۱

شیخ محمّد حسین مشکینی ۷۱۲

حسین تستری اصفهانی ۷۱۲

شیخ حسین خوئی ۷۱۲

حسین عاملی ۷۱۳

حسین طغرانی ۷۱۳

حسین اُسواری اصفهانی ۷۱۵

سید محمّد حسین بهشتی ۷۱۶

سید محمّد حسین حسینی اصفهانی

تبریزی ۷۱۶

شیخ محمّد حسین موحد حُججی نجف آبادی ۷۱۶

ملاً محمّد حسين خوراسكاني ۷۱۷

حسين ريزي لنجاني ۷۱۷

ملاً محمّد حسين زفره اي ۷۱۸

محمّد حسين ريزي لنجاني ۷۱۸

سيّد حسين قائني ۷۱۹

مير محمّد حسين مير محمّد صادقي ۷۱۹

حسين اصفهاني ۷۲۰

ملاً حسين كربلائي ۷۲۰

ملاً محمّد حسين خوانساري ۷۲۰

سيّد حسين مقصودي ۷۲۱

شيخ محمّد حسين فقيه نطنزي ۷۲۱

سيّد حسين بشارت ۷۲۲

شيخ محمّد حسين اژه اي ۷۲۳

سيّد حسين ظهير ميردامادي ۷۲۳

حسين پژمان بختياري ۷۲۴

سيّد حسين عريضي ۷۲۵

محمّد حسين خان صدراعظم اصفهاني ۷۲۶

ميرزا حسين خان ثمر ۷۲۷

محمّد حسين خوراسكاني ۷۲۸

محمّد حسين هلال اصفهاني ۷۲۹

شیخ محمد حسین نجفی هزار جریبی ۷۲۹

حسین جلائی ۷۳۰

میرزا محمد حسین حکیم باشی ۷۳۰

محمد حسین مقدّس مبارکه ای ۷۳۱

محمد حسین رشتی ۷۳۲

محمد حسین ریزی لنجانی ۷۳۲

میرزا محمد حسین صدرائی ۷۳۳

سید حسین طباطبائی ۷۳۳

میرزا حسین منشی اصفهانی ۷۳۴

محمد حسین گرجی اصفهانی ۷۳۴

حسین عبداللهی خوروش ۷۳۴

حسین نور صادقی ۷۳۵

حسین زاهد اصفهانی ۷۳۶

ملا محمد حسین قمشه ای کبیر ۷۳۷

حسین شفیعی ۷۳۸

شیخ محمد حسین صبوری ۷۳۹

شیخ محمد حسین رشتی ۷۳۹

ملا محمد حسین اصفهانی کاظمینی ۷۴۰

میرزا حسین خان صحت ۷۴۰

محمد حسین اصفهانی ۷۴۱

ملا محمد حسین تاج اصفهانی ۷۴۱

سید محمد حسین مدرس ۷۴۲

محمد حسین اصفهانی ۷۴۳

حسین علوی آوی ۷۴۴

حسین اسلامیان ۷۴۴

حسین بیرجندی ۷۴۵

سید محمد حسین سجادی نجف آبادی ۷۴۵

حسین عریضی کوفی ۷۴۶

جمال الدین حسین اصفهانی ۷۴۶

آقا حسین خوانساری ۷۴۷

حسین رویدشتی ۷۴۹

حسین امید اصفهانی ۷۵۰

حسین متطیب ۷۵۱

ملا حسین مهرآبادی اردستانی ۷۵۱

شیخ محمد حسین آشنی قودجانی ۷۵۱

شیخ محمد حسین کتابفروش ۷۵۲

حسین زعفرانی اصفهانی ۷۵۳

سید حسین مدرس ۷۵۳

حسین خوشنویس زاده ۷۵۴

شیخ حسین یزدی ۷۵۴

حسین راغب اصفهانی ۷۵۵

حسین عمروی اصفهانی ۷۵۶

حسین رجاء اصفهانی ۷۵۷

سید علاءالدین حسین خلیفه سلطان ۷۵۷

میر محمد حسین شیخ الاسلام نائینی ۷۵۹

سید حسین شهشانی ۷۶۰

دکتر سید حسین میرشمسی ۷۶۱

حسین ضمیری اصفهانی ۷۶۲

میر محمد حسین عاشوری قمی ۷۶۳

ملا محمد حسین مظاهری کرونی ۷۶۳

میر محمد حسین گلستانه ۷۶۴

حسین جروآنی اصفهانی ۷۶۴

شیخ حسین واعظ اصفهانی ۷۶۴

سید محمد حسین رجائی ۷۶۵

سید محمد حسین آزاد خاتون آبادی ۷۶۵

حسین امامی نائینی ۷۶۷

حسین مبصر السلطنه ۷۶۸

دکتر سید حسین بحر العلومی ۷۶۸

سید محمد حسین موسوی درچه ای ۷۶۸

میرزا محمد حسین سر رشته دار ۷۶۹

حسین سر رشته دار زاده ۷۶۹

سید حسین میرعلائی ۷۷۰

سید حسین موحد محمدی ۷۷۰

سید حسین موسوی قهدریجانی ۷۷۰

حسین خاتون آبادی ۷۷۱

حسین قصری ۷۷۱

محمد حسین افوسی فریدنی ۷۷۲

میرزا محمد حسین ثاقب اصفهانی ۷۷۲

محمد حسین اصفهانی ۷۷۳

سید محمد حسین امامی ۷۷۳

محمد حسین انسی ۷۷۴

شیخ محمد حسین کلباسی ۷۷۴

سید محمد حسین مهدوی اردکانی ۷۷۵

سید محمد حسین نحوی ۷۷۶

شیخ محمد حسین رئیس الطلاب رشتی ۷۷۶

شیخ حسین عشاقی ۷۷۶

ملاً محمّد حسين ظهيري مهرآبادی ۷۷۷

سید محمّد حسين درچه ای ۷۷۸

ملاً محمّد حسين مجلسی ۷۷۹

حسين امامی ۷۷۹

محمّد حسين ميرزا فصیح خاقانی ۷۸۰

ملاً محمّد حسين مازندرانی ۷۸۱

مير محمّد حسين خان عقيلي علوی ۷۸۱

ميرزا محمّد حسين جعفري ۷۸۲

سید حسين خوراسکاني ۷۸۲

ميرزا حسين خان دانش ۷۸۳

ملاً محمّد حسين نوری ۷۸۳

حسين باوری يمني ۷۸۴

ملاً حسين عمادالواعظين ۷۸۴

ميرزا حسين خان اعتلاءالدوله ۷۸۵

استاد حسين بنای اصفهانی ۷۸۵

ملاً محمّد حسين بروجردی ۷۸۶

ميرزا محمّد حسين پروانه ۷۸۶

آقا محمّد حسين تاراج اصفهانی ۷۸۷

ملاً حسين تفلیسی ۷۸۷

استاد حسین تفنگ ساز اصفهانی ۷۸۸

حسین توکلی ۷۸۸

میرزا حسین جابری ۷۸۸

شیخ محمد حسین جَزَن آبادی ۷۸۹

محمد حسین چَلَبی ۷۸۹

حاج محمد حسین اصفهانی (حسین علی شاه) ۷۸۹

سید حسین چادر دوز تبریزی ۷۹۰

حسین حافظ هروی ۷۹۱

سید حسین حسنی اصفهانی ۷۹۱

امیر سید حسین حسینی ۷۹۲

سید امیر محمد حسین حسینی اصفهانی ۷۹۲

سید محمد حسین حسینی بَرزانی ۷۹۲

حاج ملا حسین حکیم ۷۹۳

میرزا حسین حکیم ۷۹۳

میرزا محمد حسین حکیم باشی ۷۹۳

میر محمد حسین خالص اصفهانی ۷۹۳

محمد حسین خامه آرا ۷۹۴

محمد حسین خطاط اصفهانی ۷۹۴

حسین دودی ۷۹۴

ملا حسین رفیق اصفهانی ۷۹۵

شیخ حسین روشندل دهکردی ۷۹۶

میرزا محمّد حسین سالک اصفهانی ۷۹۷

میرزا محمّد حسین شاکر اصفهانی ۷۹۸

میرزا حسین شبیه ۷۹۸

شیخ محمّد حسین شریعت هرنندی ۷۹۹

ملا محمّد حسین شریعتی دهاقانی ۷۹۹

سید حسین شهشہانی ۷۹۹

میر حسین شہودی سبزواری ۸۰۰

حسین صافی اصفهانی ۸۰۰

محمّد حسین صحّاف ۸۰۱

شیخ حسین صحّاف اصفهانی ۸۰۱

میرزا حسین صرّاف ۸۰۱

حسین صرّاف اصفهانی ۸۰۱

محمّد حسین ضابطہ نویس ۸۰۲

شیخ محمّد حسین طریحی ۸۰۲

حسین ظہیری اصفهانی ۸۰۲

حسین علاقمندان ۸۰۳

دکتر حسین عمومی ۸۰۳

میرزا حسین عندلیب ۸۰۴

میرزا محمد حسین غالب اصفهانی ۸۰۵

محمد حسین فدای اصفهانی ۸۰۵

میرزا حسین فریدی اصفهانی ۸۰۶

حسین فسائی ۸۰۶

میر حسین قزوینی ۸۰۷

حسین قصه خوان اصفهانی ۸۰۸

ملاً حسین کاشی ۸۰۸

محمد حسین کاشی اصفهانی ۸۰۹

میر حسین کچویه ای اردستانی ۸۰۹

میرزا حسین کوزه کنانی ۸۰۹

حسین کوشای اصفهانی ۸۱۰

حسین گلستانه ۸۱۰

حسین گلستانه ۸۱۱

محمد حسین لنجانی ۸۱۱

آقا حسین لواسانی ۸۱۱

شیخ حسین مازندرانی ۸۱۲

سید حسین مازندرانی ۸۱۲

میرزا حسین مالمیری ۸۱۲

سید حسین مُتَعِظِ بَرزانی ۸۱۳

ملا محمد حسین مجذوب اصفهانی ۸۱۳

سید حسین مَجْمَرِ اصفهانی ۸۱۴

سید محمد حسین مرتضوی ۸۱۵

میرزا حسین مُشْرِفِ اصفهانی ۸۱۵

محمد حسین مشکین قلم اصفهانی ۸۱۶

استاد حسین معمار ۸۱۶

حسین منجم ۸۱۶

سید محمد حسین موسوی ۸۱۷

حسین موسیقی ۸۱۷

شیخ محمد حسین مهاجر زفره ای ۸۱۸

میر محمد حسین ناظم التّجار اصفهانی ۸۱۸

شیخ محمد حسین نجفی سدهی ۸۱۸

سید حسین نظام الدّینی ۸۱۹

شیخ محمد حسین نوری رنّانی ۸۲۰

محمد حسین نوید اصفهانی ۸۲۱

حاج محمد حسین نیلفروش ۸۲۱

آقا حسین ورنامخواستی ۸۲۱

میرزا محمد حسین یاری اصفهانی ۸۲۲

میرزا حسینعلی آشفته ۸۲۲

استاد حسینعلی بنّای اصفهانی ۸۲۳

ملاً حسینعلی صدیقین ۸۲۳

حسینعلی صفائی بروجنی ۸۲۴

حسینعلی زنگنه ۸۲۴

حسینعلی اصفهانی ۸۲۵

ملاً حسینعلی تویسرکانی ۸۲۵

ملاً حسینعلی زاهدی رنّانی ۸۲۶

حسینعلی شکیبایی بروجنی ۸۲۷

آخوند ملاً حسینعلی صرفی ۸۲۷

حسینعلی قدسی قهفرخی ۸۲۷

حسینعلی گلشن اصفهانی ۸۲۸

ملاً حسینعلی محدّث ۸۲۸

حسینعلی دانشور قهفرخی ۸۲۹

حسینعلی خان خطائی دهاقانی ۸۲۹

حسینعلی خان ایلخانی ۸۳۰

حسینعلی سخائی نجف آبادی ۸۳۱

حسینعلی مشفق ضرغام ۸۳۱

حسینی خوراسکانی ۸۳۲

آقا حقی خوانساری ۸۳۳

ص: ۹۲۶

حَکَم خَزَاعِي ۸۳۳

حَکَمِهَاللَّه خَزَاعِي ۸۳۳

حَکِيم مَرْزُوقِي ۸۳۴

حَمَاد مَكْتَب مَدِينِي ۸۳۴

حَمَد صِيرْفِي ۸۳۴

حَمَد حَدَاد ۸۳۵

حَمَد اَصْفَهَانِي ۸۳۵

حَمَد اَصْفَهَانِي ۸۳۵

حَمَدَان اَصْفَهَانِي ۸۳۵

مَلَّا حَمَزَه قَائِنِي ۸۳۶

مَلِك حَمَزَه غَافِل سِيستَانِي ۸۳۶

حَمَزَه اَصْفَهَانِي ۸۳۷

حَمَزَه عَلَوِي ۸۳۸

حَمَزَه مَحْتَسَب گَلپَايگَانِي ۸۳۹

شَاه مِير حَمَزَه ۸۳۹

حَمَزَه هِرْنَدِي ۸۴۰

حَمَزَه سَعْدِي مَدِينِي ۸۴۰

مَلَّا حَمَزَه گِيلَانِي ۸۴۰

حُمَمِه دُوسِي ۸۴۱

حُمید اصفهانی ۸۴۲

حمید مصدق ۸۴۲

حیان ضَبّی ۸۴۳

حَیان اشهلی ۸۴۳

استاد حیدر ۸۴۳

حیدر رویدشتی ۸۴۴

حیدر گلستانه ۸۴۴

حیدر مدینی ۸۴۴

سید حیدر حسینی ۸۴۵

آخوند ملا حیدر صَبّاغ لنجانی ۸۴۵

حیدر نافجی ۸۴۶

ملا حیدر علی اردبیلی ۸۴۶

حیدر علی اصفهانی ۸۴۷

شیخ حیدر علی انصاری نجف آبادی ۸۴۷

حیدر علی مجیری شهرضائی ۸۴۸

حیدر علی نقاش اصفهانی ۸۴۹

میرزا حیدر علی محفوظ اصفهانی ۸۴۹

میرزا حیدر علی میردامادی سدهی ۸۵۰

استاد حیدر علی معمار اردستانی ۸۵۱

حیدر علی اصفهانی ۸۵۱

حیدرعلی خان برومند گزی ۸۵۱

میرزا حیدرعلی مجلسی ۸۵۲

میرزا حیدرعلی انشائی ۸۵۳

حیدرعلی خان صدر اصفهانی ۸۵۴

شیخ حیدرعلی صلواتی ۸۵۴

حیدرعلی ورنوسفادرانی ۸۵۵

میرزا حیدرعلی شیروانی ۸۵۵

حیدرعلی فایض اردبیلی ۸۵۶

میرزا حیدرعلی ندیم الملک ۸۵۷

حیدرعلی کمالی ۸۵۸

شیخ حیدرعلی فروشانی ۸۶۰

میرزا حیدرعلی نائینی ۸۶۰

حیدرقلی عودی ۸۶۱

حیدره اصفهانی ۸۶۱

حیران اصفهانی ۸۶۱

حیرتی اصفهانی ۸۶۲

«خ»

خاتمی اصفهانی ۸۶۵

خالد اصفهانی ۸۶۵

خالد قرشی ۸۶۵

خالد رارانی اصفهانی ۸۶۶

خان بابا خان اسعد بختیاری ۸۶۶

خان محمد اردبیلی ۸۶۷

ملا خداداد بختیاری ۸۶۷

ملا خداویردی اردبیلی ۸۶۸

ملا خداوردی افشار ۸۶۸

خزومی اصفهانی ۸۶۹

خزیمه بن مطیار ۸۶۹

خسرو آقا ۸۷۰

خسرو احتشامی ۸۷۰

خسروخان سردار ظفر بختیاری ۸۷۲

خسروخان گرجی ۸۷۲

میرزا خصمی اصفهانی ۸۷۳

خلف بیک سفره چی ۸۷۳

میرزا محمدخلیل امام جمعه قمشه ای ۸۷۴

محمّد خلیل قائنی ۸۷۵

خلیل رارانی اصفهانی ۸۷۶

خلیل معلّم ۸۷۶

خلیل شوشتری ۸۷۷

سید میرزا محمد خلیل موسوی اصفهانی ۸۷۷

محمّد خلیل اصفهانی ۸۷۷

میرزا محمد خلیل میردامادی ۸۷۸

خلیل ندیم سیدھی ۸۷۸

استاد محمد خلیل گلریز خاتمی ۸۷۹

ملا خلیل شریف ۸۷۹

میرزا خلیل الله ۸۷۹

شیخ خلیل الله ۸۸۰

میر خلیل الله تونی ۸۸۰

شیخ خلیل الله طالقانی ۸۸۱

خیرالدین اصفهانی ۸۸۲

«د»

داراب خان افسر بختیاری ۸۸۵

داراب بینا اصفهانی ۸۸۶

داود سنبلائی ۸۸۷

میرزا داود مرعشی ۸۸۷

داود ظاهری اصفهانی ۸۸۸

شیخ داود مصاحبی ۸۸۹

داود اصفهانی ختّاز ۸۹۰

داود اصفهانی ۸۹۰

میرزا داود بینوای خراسانی ۸۹۰

داود صفای اصفهانی ۸۹۱

حکیم محمّد داود هندی اصفهانی ۸۹۱

میرزا داود جابری انصاری ۸۹۱

دُر فیروز فخری ۸۹۱

درویش قاسمی اصفهانی ۸۹۲

درویش محمّد نظنری ۸۹۲

درویش مخلص ۸۹۳

دُلیل سُنبلانی ۸۹۳

سید دولت‌شاه علوی ۸۹۳

ص: ۹۲۸

«ذ»

ذاکر کنکاشی اصفهانی ۸۹۷

ذاکر جاری برآنی ۸۹۷

ذاکر اُسواری ۸۹۷

ملاً ذوالفقار قُهبائی ۸۹۸

میر ذوالفقار گلپایگانی ۸۹۹

ذوالقرنین شرابی اصفهانی ۸۹۹

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریان‌های اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می‌نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقاتی و ترجمانی

اصفهان

گامگاه

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹